

Adina Berciu-Drăghicescu
Maria Petre

**Școli și biserici românești
din Peninsula Balcanică
Documente (1918-1953)**

Copiilor noștri:

Ioana, Angela și Adrian

**Școli și biserici românești
din Peninsula Balcanică
– Documente (1918-1953) –
Volumul II**

*Adunarea și selecționarea documentelor,
introducerea, bibliografia și indicii de:*

*Adina Berciu-Drăghicescu
Maria Petre*

**Prezentul volum a fost realizat în urma documentării
la Arhiva Ministerului Afacerilor Externe și la
Arhivele Naționale Istorice Centrale**

*Editura Universității din București
~ 2006 ~*

© Editura Universității din București
Șos. Panduri 90-92, București – 050663; Tel./Fax: 410.23.84
E-mail: editura@unibuc.ro
Internet: www.editura.unibuc.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA

Școli și biserici românești din Peninsula Balcanică: documente /

Adina Berciu-Drăghicescu, Maria Petre. – București: Editura Universității din București, 2006

2 vol.

ISBN (10) 973-737-184-4; ISBN (13) 978-973-737-184-3

Vol. 2: 1918-1953. – Bibliogr. – Index. – ISBN (10) 973-737-186-0;
ISBN (13) 978-973-737-186-7

I. Petre, Maria

37(=135.1)(497)

726.54(=135.1)(497)

Tehnoredactare computerizată: *Constanța Titu*

Cuprins

Abrevieri.....	4
Cuvânt înainte	5
Introducere	6
Notă asupra ediției	27
Lista documentelor.....	29
Introduction	61
Note regarding the edition	83
List of the Documents	85
Documente	121
Indice de localități	661
Indice de nume	666
Bibliografie	675

Abrevieri

- A.N.I.C. – Arhivele Naționale Istorice Centrale, București
A.M.A.E. – Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
P.V.B. – Perenitatea Vlahilor Balcanici, Constanța
R.L.S.A. – Revista di Literatura shi Studii Armâni (Revista de Literatură și Studii despre aromâni)

Cuvânt înainte

Ca unic descendent și moștenitor al romanității orientale, poporul român, cu diversele sale ramuri, s-a format nu numai în spațiul din jurul munților Carpați ci și în dreapta Dunării, în spațiul balcanic.

Acolo românii au conviețuit împreună cu alte numeroase popoare existente de-a lungul vremurilor într-o zonă cu o istorie complexă și zbuciumată.

În Peninsula Balcanică românii și-au avut propriul lor destin, asemănător dar și diferit de cel al fraților lor de dincolo de Dunăre. Astfel au avut, în general, același mod de viață, îndeletniciri și tradiții ce au generat o spiritualitate comună.

Pe de altă parte, împrejurările istorice ca și răspândirea lor între alte popoare ce-i depășeau din punct de vedere numeric a făcut ca în vremurile mai vechi românii balcanici să nu-și constituie o viață statală proprie, distinctă ceea ce a avut consecințe deosebite asupra destinului lor.

Treptat, după anul 1804, în spațiul balcanic s-au constituit diferite state naționale, procesul încheindu-se în condițiile complexe ale războaielor balcanice din anii 1912-1913 și a primei conflagrații mondiale. Astfel după anul 1918 românii balcanici au fost cuprinși între hotarele diferitelor state din zonă, trăind acolo ca minoritari.

Cu rădăcini și premize încă din evul mediu și la românii balcanici a existat o conștiință a identității lor naționale, specifice ceea ce le-a favorizat și păstrarea specificității lor proprii în raport cu diferitele etnii în mijlocul cărora trăiau. Modul de viață patriarhal, tradițional a contribuit la păstrarea propriei identități.

Odată cu vremurile moderne și mai ales cu excepția și consolidarea diferitelor state naționale în zonă, situația românilor a cunoscut o serie de schimbări, cele mai multe de ordin negativ.

Astfel s-a intensificat procesul de asimilare, de alienare a lor în mijlocul unor popoare majoritare a căror state au promovat prin toate mijloacele o politică deznaționalizatoare, antiromânească.

Începând cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza, decenii în șir, inclusiv în perioada interbelică, statul românesc, întreaga societate s-a preocupat de soarta, supraviețuirea și păstrarea românității din spațiul balcanic, mai ales prin sprijinirea sistemului educațional și a vieții religioase, școala și biserica fiind elementele de bază în păstrarea și perpetuarea identității românești.

A fost o realitate ce și-a avut rolul ei, cu părți pozitive dar și negative, mai cu seamă în prima jumătate a veacului abia încheiat, cu o istorie ce se impune a fi cunoscută cât mai bine, pe baza unei informații cât mai bogate.

Pe această linie noul volum masiv de documente ni se pare a avea o însemnătate deosebită, adăugându-se celui alt masiv volum alcătuit și publicat de aceleași autoare în anul 2004.

Profunde cunoscătoare ale istoriei românești balcanice, cu importante contribuții în domeniu, prof. Adina Berciu Drăghicescu și prof. Maria Petre au parcurs un mare volum de documente din diferite fonduri arhivistice și au selectat pentru acest volum 353 documente semnificative.

Provenind din surse și medii diferite, ele ilustrează aspecte și realități din cele mai diverse din viața și soarta românilor în perioada 1918-1953 la jumătatea veacului trecut. Documentele adunate de harnicele cercetătoare și publicate acum permit o reconstituire, de altfel necesară, dar și nuanțată a evoluției fraților ce nu au putut fi cuprinși între granițele României Mari.

Credem că volumul de documente este o realizare deosebită ce permite o imagine amplă despre frații noștri de dincolo de Dunăre supuși în continuare unui proces intens de înstrăinare și deznăționalizare.

Prof. univ. dr. **Gheorghe Zbucnea**
Președintele Societății de Cultură macedo-române

Introducere

Primul război mondial a însemnat un moment de cotitură în evoluția situației naționale a românilor din Peninsula Balcanică. El a dus la configurarea unor noi realități politice în evoluția statelor din zonă iar românii sud-dunăreni au căutat în continuare să obțină, cel puțin parțial, satisfacerea unor deziderate în plan politic, cultural, educațional și bisericesc.

Un memoriu al directorului Școlii Comerciale Superioare Române de la Salonic, Vasile Diamandi, din martie 1920, menționa trei cauze care „au zdruncinat mult propășirea chestiunei” aromânilor: plecarea italienilor din zona Pind „fără a lăsa ceva solid și stabil”, fapt ce a determinat numai ațâțarea grecilor împotriva românilor; internarea aromânilor din Macedonia în lagăre de către bulgari, închiderea tuturor școlilor române din Macedonia sârbească și ruina multor centre românești precum Magarova, Moloviște, Nijopole și ținutul Megleniei; neaplicarea la timp a decretului-lege de asimilare a corpului didactic din Peninsula Balcanică și numirea lui în țară. Vasile Diamandi arăta în memoriu că în anul 1920 funcționau numai școlile din Grecia și Albania și că rezolvarea problemei bisericești era „cauza primordială a unei existențe trainice și solide a edificiului nostru cultural național de dincolo”. În vederea împlinirii acestui deziderat, propunea numirea unor miniștri plenipotențieri și consuli de origine română „cu tragere de inimă”; numirea câte unui aromân pe lângă fiecare legăție sau consulat pentru a apăra interesele acestora; acordarea unor burse pentru studenții aromâni care vor studia la Atena și Belgrad, „ca să nu se înstrăineze”; apariția unui ziar în limba română și în dialect, cu sediul la Salonic; sprijinirea accederii în parlamentele din Grecia și Serbia a unor deputați aromâni; redeschiderea școlilor din Tessalia; clădirea unor localuri de școli și biserici „ca să convingă poporul că nu este ceva efemer”; încurajarea aromânilor prin diferite operațiuni comerciale (procurarea tutunului, reprezentanța serviciului maritim etc.); toate acestea pentru asigurarea unor baze solide viitorului neamului aromânesc amenințat să piară, „dând din timp în timp câte o licărire de viață relativ cu acțiunea pornită din țară”.¹

Raportul ministrului plenipotențiar la Belgrad, Th. Emandi, din decembrie 1920, semnala și el persecuțiile la care erau supuși românii din partea autorităților sârbești. Cea mai mare parte a preoților și învățătorilor se refugiaseră în România și „din bisericile numeroase ce funcționau, abia dacă au mai rămas câteva; iar școlile ce mai există, chiar dacă nu sunt închise, sunt în imposibilitate să funcționeze, din cauza strășniciei cu care autoritățile sârbești interzic intrarea cărților didactice în Serbia”.²

O notă din anul 1920, a șefului misiunii militare române din Salonic, locotenent-colonelul Livezeanu, semnala starea materială precară a personalului didactic din Macedonia, datorită neprimirii la timp a salariilor și diferenței cursului de schimb, și propunea achitarea la zi a acestora și acordarea unor indemnizații speciale profesorilor și

¹ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 1, f. 78-79.

² *Ibidem*, fond Problema 18, vol. 7, Iugoslavia (1920-1930) nepaginat.

preoților; deschiderea tuturor școlilor românești și trecerea lor de la Ministerul de Externe în subordinea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice; înființarea unor biblioteci populare și tipărirea unor cărți în dialect; construirea unei biserici românești la Salonic și a unui spital, precum și înființarea, în același oraș, a sucursalei unei bănci din țară.³

În aprilie 1921, mitropolitul Miron Cristea, în calitate de președinte de onoare al Societății de Cultură Macedoromână, solicita „ca factorii hotărâtori ai țării noastre să se îndure de frații lor români din Balcani și să le câștige faptic dreptul de a avea școlile lor și biserici românești cu chiriarii proprii”.⁴

Șeful Serviciului Școlilor și Bisericilor Române din Peninsula Balcanică, Petre Marcu, constata într-un raport din iunie 1923 că singura problemă care nu fusese rezolvată după înfăptuirea României Mari era „aceea privitoare la asigurarea existenței naționale a românilor macedoneni”. Era menționată diferența dintre mentalitatea aromânilor „înzestrați cu temperament meridional aprins până la exaltare, trecând cu mare ușurință de la o extremă optimistă la alta pesimistă” și mentalitatea românilor „înzestrați cu un temperament calm, cumpănit în gesturi și reținut în toate actele de o veche experiență politică, a cărei valoare n-am putut-o aprecia noi, care ... eram forțați a ne face educația politică la școala revoluționară a bulgarilor sau a grecilor macedoneni”. În ceea ce privește statistica românilor sud-dunăreni, Petre Marcu aprecia că aceștia sunt în număr de 750.000 din care 300.000 în regatul Sârbo-Croato-Sloven, 80.000 în Bulgaria, 200.000 în Grecia și 150.000 în Albania. Șeful serviciului propunea susținerea elementului românesc din Balcani din punct de vedere cultural, politic și economic.⁵

Raportul inspectorilor I. Max Popovici și Victor Babeșanu, din anul 1929, semnală faptul că în statele balcanice, „constituite pe baze etnice solide”, care duceau o politică a deznaționalizării sau a îndepărtării elementelor minoritare, elementul macedonean, „împrăștiat în grupuri răzlețe pe teritoriile a patru țări diferite, lipsit de spiritul moral al unui ideal național realizabil, merge cu pași repezi către o asimilare completă”.⁶

Într-o notă a ministrului Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Angelescu, din anul 1935, se specifica faptul că în România funcționau, cu predare în limba elenă, 8 școli primare având 884 de elevi, și 2 școli secundare (București și Galați) având 125 de elevi, în care studiau numai copiii supușilor eleni iar profesorii erau numiți de statul elen dintre supușii săi. La rândul său, România întreținea în Grecia 26 de școli primare cu 917 elevi și 52 de cadre didactice și 4 școli secundare cu 360 de elevi și 46 de cadre didactice, toate cu predare în limba română.⁷ Diplomele de absolvire eliberate de școlile române din Grecia, ca de altfel și cele din Bulgaria, nu erau recunoscute de autoritățile din țările respective. Această situație a determinat venirea acelor absolvenți în România, fapt ce a condus la lipsirea românilor sud-dunăreni de o elită intelectuală care să-i îndrume în procesul de menținere a identității culturale.

În timp ce în Bulgaria funcționau două școli primare, o școală secundară și două biserici (la Sofia și Giumaia de Sus), pentru marea masă a românilor de pe Valea Timocului și din zona Vidin nu exista nici o formă de instruire în limba maternă.

³ *Ibidem*, fond Problema 15, vol. 1, f. 81-82.

⁴ *Ibidem*, fond Problema 18, vol. 7, Iugoslavia (1920-1930) nepaginat.

⁵ A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 799/1923, f. 8-11.

⁶ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 1, nepaginat.

⁷ *Ibidem*, fond Problema 15, vol. 55, f. 49.

În Albania, după anul 1922, politica de asimilare a autorităților a dus la închiderea majorității școlilor și bisericilor românești: în 1925 mai existau trei, în 1926 se permitea numai predarea unor ore de limba română în școlile albaneze din centrele locuite de români, în 1927 cele trei școli românești care mai existau au trecut sub controlul statului albanez care le finanța iar în 1935 funcționau șapte școli primare de stat finanțate de statul albanez, statul român plătind învățătorilor respectivelor școli câte o indemnizație lunară de 1.200 de lei.

Evenimentele negative din istoria românilor de la sud de Dunăre după primul război mondial și-au accentuat cursul. Aceștia au fost lipsiți de școli și de biserici, folosirea publică a limbii materne nu le-a fost recunoscută, s-a urmărit asimilarea sau îndepărtarea lor (cu sprijinul autorităților din țările balcanice în care locuiau), s-a înregistrat un declin al limbii române, s-a diminuat sentimentul apartenenței etnice.

Cel de-al doilea război mondial, prin operațiunile militare purtate în zonă de-a lungul a aproape cinci ani, a determinat prăbușirea ordinii interbelice a statelor balcanice și a provocat mari pierderi materiale și umane românilor sud-dunăreni. Totodată, au fost distruse sau parțial avariate localuri de școli și de biserici românești ce fuseseră ridicate prin contribuția comunităților respective.

Într-un raport din octombrie 1940, consulul general la Ianina, V. Știrbu, constata slăbirea legăturilor dintre România și românii sud-dunăreni și „insuficiența așezământului nostru din Grecia, clădit după modelul celui din țară, fără a se ține seama de condițiunile locului, aplicat de sus, în loc de a-i imprima un caracter organic de sine stătător, cu alte cuvinte, un învățământ artificial, lipsit de viață, devenind, din cauza viciilor sale organice, cu mici excepții, o sucursală pentru plasarea elementelor indezirabile din România”.⁸ Se aprecia că obținerea autonomiei școlare și bisericești pentru românii din Pind și Macedonia precum și tradiția învățământului românesc din Macedonia sârbească „au fost pentru națiunea română un câștig politic, național și cultural de mare însemnătate, de care însă noi am dovedit că nu suntem demni; cedând presiunilor sârbești am închis școlile înfloritoare din Macedonia sârbă iar autonomia școlară și bisericească pentru românii din Pind și Macedonia greacă, smulsă de Tache Ionescu de la greci, a rămas iluzorie, nefiind statornicită printr-un regulament sau convenție între România și Grecia. Din această cauză, învățământul românesc din Grecia, fără drept de publicitate, considerat particular, incolor și lipsit de caracterul de aplicație, a deviat de la scopul inițial de a forma o elită conducătoare locală la macedoromâni transformându-se într-o instituție de transplantare a elementelor macedoromâne pregătite în România, servind, prin aceasta, de minune interesele statului elen, care a depus între timp o acțiune uimitoare pentru deznaționalizarea rapidă, brutală, uzând de toate mijloacele turmei macedoromâne rămasă decapitată de propriul nostru învățământ”. Se propunea numirea unor cadre didactice aromâne, legate de comunitățile respective, „profesorul urmând a fi dublat în acest caz de aportul său personal extrașcolar, de popularitatea și trecerea proprie printre macedoromânii localnici”.⁹

La toate aceste neajunsuri s-au adăugat acte de corupție și deturnări de fonduri. O notă informativă adresată la 10 aprilie 1945 secretarului general al Ministerului Afacerilor

⁸ *Ibidem*, fond Problema 18, vol. 5, Grecia, nepaginat.

⁹ *Ibidem*.

Străine, Vasile Stoica, semnala deturnarea a 500.000 de franci elvețieni de către inspectorul general Gh. Papagheorghe de la conducerea Administrației Școlilor și Bisericilor Românești din Grecia, nefiind plătite astfel salariile corpului didactic și bisericesc.¹⁰

În numeroase rapoarte ale reprezentanților diplomației sau ale inspectorilor școlari din zonă se făcea o paralelă între politica de toleranță culturală față de minoritățile naționale dusă de statul român și cea de asimilare și deznaționalizare dusă de statele vecine față de românii sud-dunăreni. Se sugera adoptarea unei politici similare de către autoritățile române față de școlile bulgărești, grecești sau sârbești din România, ca mijloc de presiune pentru îmbunătățirea tratamentului românilor sud-dunăreni.

În pofida greutăților întâmpinate, a distrugerilor materiale datorate frontului și bombardamentelor, a pierderilor umane, statul român subvenționa învățământul de la sud de Dunăre în anul școlar 1943-1944 cu suma de 23.050.000 de lei.¹¹ În afară de subvenționarea școlilor și bisericilor de la sud de Dunăre, statul român a ajutat comunitățile române, aflate în condiții grele cauzate de război, cu alimente, îmbrăcăminte, sume de bani și i-a sprijinit pe cei ce doreau să se stabilească în țară. În martie 1944, Consiliul de Miniștri a adoptat Decretul-lege pentru apărarea demnității naționale și a intereselor românești de peste hotare, prin care se urmărea apărarea românilor cetățeni ai altor state și se înființa, pe lângă Ministerul Afacerilor Străine, un consiliu național compus din 5 persoane.

În a doua parte a anului 1944, ca urmare a evenimentelor din 23 august, s-a modificat profund situația politico-teritorială din zonă. În timpul celui de-al doilea război mondial, românii de la sud de Dunăre s-au implicat în lupta împotriva ocupanților germani, italieni, bulgari. În Iugoslavia, Albania, Grecia, unde s-a dezvoltat o amplă mișcare de partizani, în care elementele comuniste au avut o implicare importantă, s-a promis pentru perioada postbelică drepturi egale minorităților etnice, inclusiv minoritarilor români. În anii 1944-1945, în Iugoslavia și Albania, s-au instaurat regimurile comuniste ale lui Iosip Broz Tito și Enver Hodja, dar promisiunile făcute nu au fost respectate. În aceste țări, românii au fost ținta unei politici de asimilare în vederea pierderii identității lor naționale. Școlile și bisericile românești din Albania au fost închise, cele din Macedonia sârbească nu au fost redeschise iar pentru românii din Timoc situația a rămas neschimbată.

În Banatul iugoslav funcționau, în anul școlar 1946-1947, 32 de școli primare românești, un liceu mixt și o școală normală (la Vârșeț), care aveau și două internate. Personalul didactic era format din 98 de învățători plătiți de statul român cu sume între 2.000 și 3.000 de lei lunar și 145 de învățători plătiți de statul iugoslav.¹²

În Grecia, aromânii au fost implicați în războiul civil dintre forțele democratice și cele comuniste ale generalului Marcos. Autoritățile elene au folosit acele împrejurări pentru a face masive mutări de populație din zonele muntoase în centrele urbane din sud și au urmărit înlăturarea din zonă a intelectualilor și fruntașilor aromâni. În februarie 1946 guvernul elen a dispus închiderea școlilor românești, preluarea imobilelor și expulzarea

¹⁰ *Ibidem*, fond Problema 15, vol. 87, f. 166.

¹¹ *Ibidem*, fond Problema 15, vol. 4, f. 234.

¹² *Ibidem*, fond Problema 70, vol. 2, 1945-1948, Minorități, nepaginat.

cadrelor didactice de cetățenie română. Aceeași soartă au avut și bisericile românești din această țară.

În Bulgaria, în mai 1945, autoritățile au luat măsuri pentru desființarea celor trei școli românești din această țară. Peste un an, în mai 1946, directorul Institutului Român din Sofia a fost înștiințat că statul bulgar „este de acord a recunoaște școlilor pe care le conduceți dreptul de a se bucura de privilegiile art. 350 din Legea Educației Naționale”.¹³ În noiembrie 1946, un grup de intelectuali români din Sofia au înaintat un memoriu autorităților comuniste din Bulgaria, în care solicitau recunoașterea dreptului de a avea școli și biserici românești. În memoriu se aprecia că în Bulgaria trăiau două grupuri de români: dunăreni și valahi pe de o parte și români macedoneni de cealaltă parte. Primul grup, în număr de 100.000 de persoane, trăia în satele din valea Dunării, iar cel de-al doilea, în subgrupuri răzlețe în toată țara. Se amintea faptul că românii din Bulgaria au sprijinit mișcarea de partizani, iar după instalarea noului regim au sperat în rezolvarea justă a drepturilor minorităților. Datorită persecuțiilor la care au fost supuși în timpul vechiului regim „minoritatea română este speriată ... și nu îndrăznește să-și manifeste libertatea sa națională”. Se arăta că, întrebată „dacă dorește să i se deschidă școli românești, ea n-a îndrăznit să răspundă în mod afirmativ, cu toate că ea rămâne în sufletul ei o populațiune românească, după cum îi este portul, obiceiul și graiul, în special aceasta se observă la femei, care totdeauna au fost și sunt păstrătoare și purtătoare a naționalității”.¹⁴ Se solicita reintroducerea registrelor de stare civilă în care minoritatea românească să fie trecută la rubrica români, deschiderea de școli românești întreținute de stat, libertatea desfășurării slujbei religioase în limba română, recunoașterea școlii românești de la Sofia, dreptul de a se organiza în grupuri profesionale și organizații culturale, presă în limba maternă.¹⁵

Cu toate că autoritățile bulgare au acordat drept de publicitate Institutului Român de la Sofia, în toamna anului 1947, guvernul comunist condus de dr. Petru Groza îl va închide. În septembrie 1948, imobilele și întregul inventar al Institutului vor fi date în custodie Ministerului Educației Naționale din Bulgaria „iar gestiunea în bani și arhiva au fost preluate de Ambasadă, urmând ca profesorii să părăsească Bulgaria, întrucât guvernul bulgar nu are nevoie de serviciile lor”.¹⁶

Biserica română de la Sofia, refăcută de statul român după bombardamentele din primăvara anului 1944, a fost cedată statului bulgar în martie 1951.¹⁷

Dezinteresul manifestat de autoritățile comuniste din România față de soarta românilor sud-dunăreni și renunțarea la tradiția inaugurată de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, de sprijinire a școlilor și bisericilor românești din Peninsula Balcanică, a fost însoțit, după cel de-al doilea război mondial, de intensificarea fenomenelor de aculturare și asimilare. Împărțiți de Cortina de Fier între lumea liberă și cea totalitară, românii sud-dunăreni au fost supuși unor presiuni politice, educaționale și culturale în scopul deznaționalizării și au suferit un accentuat declin demografic. S-a intensificat fenomenul

¹³ *Ibidem*, fond Bulgaria, dosar 210/1945-1949, nepaginat.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, fond Grecia, 1946-1949, nepaginat.

emigrației, au apărut și s-au dezvoltat comunități aromâne în Germania, Franța, SUA, Canada, Australia. S-a născut astfel, prin nerecunoașterea de către statele balcanice a existenței unei minorități aromâne sau vlah, sentimentul iminentei dispariții istorice a ei.

Din studiul realizat de Direcția de Cultură a Ministerului Afacerilor Externe, din iunie 1961, rezulta că în nordul Greciei, într-o zonă locuită de aromâni, mai existau biserici în: Veria, unde, în anul 1956, preotul român Nicolae Calipetri sluja în grecește; Doliani, unde nu era un preot român și se sluja în grecește; Turia, lipsită de preot și unde nu se sluja; Fetița, Gramaticova, Hrupiștea, complet distruse; Grebena, dărâmată de autoritățile elene, pe locul ei se construiseră birourile și locuința mitropolitului.¹⁸

În pofida acestor vicisitudini, românii sud-dunăreni și-au păstrat în mare măsură limba, obiceiurile și conștiința propriei identități, deși statul român i-a abandonat de-a lungul a peste patru decenii.

Schituri și chilii românești de la Muntele Athos

Monahismul athonit se caracterizează printr-un teritoriu propriu, o populație multinațională (greci, bulgari, sârbi, români etc.), autonomie, legislație proprie și privilegii.

De la jumătatea secolului al XIV-lea și până în secolul al XIX-lea nenumărate documente grecești, slavone și românești dovedesc că toate mănăstirile Sfântului Munte au beneficiat de întreținere, refacere și înzestrare prin contribuția voievozilor, boierilor și credincioșilor români. Începând cu Vladislav I și sfârșind cu ultimii domnitori români din secolul al XIX-lea, mănăstirile athonite au primit ajutoare în bani, le-au fost închinat moșii, sate, mănăstiri, păduri, podgorii, bălți, vămi, vaduri de mori etc. La jumătatea secolului al XIX-lea, toate aceste proprietăți aduceau un venit anual de aproximativ 7 milioane de piaștri, în timp ce bugetul Țărilor Române era atunci de 50 de milioane de piaștri, prin urmare reprezenta 1/7 din bugetul lor. Făcând atâtea dani, poporul român, voievozii și biserica lui au fost, după împărații bizantini, cei mai de seamă sprijinitori ai așezămintelor Sfântului Munte.

Documentele athonite atestă prezența elementului românesc la Muntele Athos încă din secolul al IX-lea prin prezența vlahilor sud-dunăreni. Din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, documentele încep să ateste daniile domnitorilor români dar și existența la Sfântul Munte a unor monahi români. Numărul acestora a sporit în timp, înregistrându-se la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea un proces de afirmare a vieții monahale a românilor la Sfântul Munte. Ei au viețuit alături de călugării greci, ruși, bulgari, sârbi sau în chilii și colibe proprii. La mijlocul secolului al XVIII-lea ei au pus bazele schitului românesc Lacu pe moșia mănăstirii Sfântul Pavel iar la mijlocul secolului al XIX-lea se ridică din temelii schitul românesc Prodromul pe moșia mănăstirii Lavra. După ce, în anul 1820, călugării moldoveni Justin și Papatie au cumpărat de la mănăstirea Lavra chilia Ianucopole, datorită evenimentelor de la 1821 au revenit în țară și chilia a reintrat în proprietatea originară. În aprilie 1852, călugării moldoveni Nifon și Nectarie, cu sprijinul domnitorului Grigorie Ghica și al mitropolitului Sofronie, au răscumpărat chilia Ianucopole cu 7.000 de lei aur și au încheiat cu mănăstirea Lavra un nou act, prin care așezământul primește denumirea de schit chinovial moldovenesc. În

¹⁸ St. Brezeanu, Gh. Zbucnea, *Românii de la sud de Dunăre. Documente*, București, 1997, p. 363.

iunie 1853, Grigorie Ghica atribuia schitului un fond anual de 3.000 de galbeni, iar în iunie 1856, Patriarhul Ecumenic de la Constantinopol dădea un singhiliu, întărind actul încheiat de Lavra cu părinții Nifon și Nectarie. În martie 1857, starețul schitului Prodromul, Nifon, solicita mitropolitului ungrovlahiei, Nifon, să binecuvânteze zidirea noii biserici a schitului și să încuviințeze o condică pentru strângerea de milostenii, cerere ce a fost acceptată. În august 1857 și în aprilie 1858, mitropolitul Moldovei, Sofronie, îi trimitea starețului schitului câte 500 de galbeni, iar în septembrie 1857, caimacamul Alexandru D. Ghica aproba suma de 15.000 de lei vechi pentru zidirea noii biserici a schitului, cu hramul Botezul Domnului. Ministrul Cultelor din Țara Românească îndemna și el poporul să contribuie la zidirea acestui așezământ ce se va înălța „în onoarea tuturor românilor”.¹⁹ Sfințirea bisericii era făcută la 20 mai 1866 de arhiereul Isaia Vicol Dioclias, superiorul mănăstirii Golia din Iași.

La 19 iunie 1871, domnitorul Carol I recunoștea dreptul schitului românesc Prodromul de a se bucura de protecția legilor țării, iar în sigiliul său era înscris „Sigiliul Chinoviului Român” în loc de moldovenesc, în semn de recunoaștere a contribuției tuturor românilor și a schimbării intervenite după unirea din 1859.

În locul starețului Nifon, care demisionase în anul 1869, a fost ales Damian, sub conducerea căruia, schitul adăpostea 120 de călugări, s-a construit un spital cu 4 etaje, o bibliotecă, o prescurărie, o brutărie.

Între monahii moldoveni ai schitului Prodromul, în frunte cu fostul stareț Nifon, sprijinit de Nectarie și Antonie, și monahii munteni a izbucnit un conflict care se va derula între anii 1869 și 1887, în care au fost antrenati mitropoliții Moldovei și Ungrovlahiei, Ministerul Cultelor, mănăstirea Lavra și Patriarhul de la Constantinopol.²⁰

Celălalt schit românesc, Lacu, cu hramul Sfântul Dimitrie, subordonat mănăstirii Sfântul Pavel, zidit în anul 1754 pe ruinele unei vechi mănăstiri grecești de călugări moldoveni, avea 14 chilii mari, fiecare cu paraclisul ei, și 10 chilii mai mici, fără paraclis. Era slujit de 80 de călugări care duceau stilul de viață idioritmic. În secolul al XIX-lea a fost reînnoit de monahul Nicolae și schimonahul Iustin, călugări basarabeni, și primea în anul 1872 din partea statului român o subvenție de 1.185 de lei.

În afara acestor două schituri românești, la Muntele Athos mai existau la sfârșitul secolului al XIX-lea alte 20 de chilii și 26 de colibe românești. În total, în Sfântul Munte viețuiau 600 de monahi români.

La 1 aprilie 1900 se constituia Comunitatea Fraților Români de la Muntele Athos, din care făceau parte chiliile: Sfântul Ioan Botezătorul, stareț Ilarion Mârza, cu 12 monahi, pe moșia mănăstirii Lavra; Sfântul Ioan Teologul, stareț Teodosie Soroceanu, cu 32 de monahi, pe moșia Lavrei și Adormirea Maicii Domnului, stareț Gherasim Stratan, cu 8 monahi, pe moșia mănăstirii Xiropotam.

Monahul Teodosie Soroceanu, care conducea această Comunitate, arăta care era scopul ei: „Mai înainte vrem să lăsăm vouă și celor ce vor veni semne că am fost și că ne-am dat seama de chemarea noastră și că după putință am făcut ce am putut.”. În cele 32 de articole ale Regulamentului Comunității se arăta că scopul ei era „de a apăra drepturile fraților de un neam, locuitori în aceste sfinte locuri, de ajutor reciproc, de a ridica moralul

¹⁹ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 59.

²⁰ A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 6/1881, f. 70-178.

național la nivelul trebuincios unei națiuni spre a putea reprezenta cu deplină cunoștință cele ce trebuiesc reprezentate în aceste sfinte locuri și de a câștiga drepturile ce se cuvin românilor”.²¹

În anul 1901, statul român subvenționa schitul Prodromul cu 14.000 de lei, schitul Lacu cu 1.200 de lei și Comunitatea Fraților Români de la Muntele Athos cu 5.000 de lei.²²

Într-un memoriu din 12 iunie 1900, Teodosie Soroceanu accentua politica monahilor greci care „tind a pune reguli în ceea ce privește administrația și împiedică năzuința de naționalitate și limbă, făcând toate șicanele, până la nerespectarea condițiilor prevăzute în actele de cumpărare, ba amenințând chiar cu gonirea din proprietatea cumpărată”.²³ Atitudinea ostilă față de monahii români se accentuase iar Teodosie Soroceanu găsea explicația în „dezinteresul autorităților statului român”.

Situația monahilor români athoniți nu s-a îmbunătățit nici în perioada următoare. Într-un memoriu din aprilie 1904, ieromonahul Antipa Dinescu, starețul schitului Prodromul, se plângea că locuitorii satului Potamia din insula Thassos, de la care schitul cumpărase încă din anul 1865 un metoc de 50 de pogoane, pe care-l înconjuraseră cu zid și unde construiseră „case de locuință, magazii și moară pentru scos untdelemn, biserică ... pentru a sluji într-însa în limba română”, le interzisese din anul 1890 să mai slujească și-l alungaseră pe preot. Sumele cheltuite de monahii români în satul Potamia pentru construirea unei școli și repararea bisericii se ridicaseră la 40.000 de franci.²⁴

Același monah înainta în decembrie 1912 un nou memoriu primului ministru Titu Maiorescu, în care arăta: „Toate națiile creștine ortodoxe din Europa sunt proprietare de monastiri și schituri în Sfântul Munte, afară de noi, românii, care ar fi trebuit de mult, cei dintâi să fim acolo în drepturile și privilegiile Athosului. Șaptesprezece monastiri pentru greci, una pentru ruși, una pentru sârbi și una pentru bulgari socotim că ar putea deocamdată să fie de ajuns și, ca un omagiu adus Țărilor Române, să se fi gândit cineva ca să nu fim cum suntem azi, în condiții umilitoare pentru noi toți ca națiune, fără nici o monastire acolo ... Cerem să fim scoși de sub arbitrarul actual și puși în drepturi egale cu toți cei de acolo.”²⁵

În țară, mitropolitul primat Konon îi solicita la 28 decembrie 1912 ministrului Afacerilor Străine să intervină în favoarea monahilor români athoniți.

La 15 iulie 1913, starețul de la Prodromul revenea cu un nou memoriu adresat primului ministru, în care solicita sprijin pentru obținerea independenței și ridicarea la rangul de mănăstire a schitului. Călugării de la Prodromul au început să folosească în acte antetul „Mănăstirea Românească Prodromul din Sfântul Munte Athos”. Ei și-au continuat acțiunea petiționară adresându-se concomitent la Atena și la București, însă la 3 octombrie 1913 Chinotita de la Careia, alcătuită din conducătorii celor 20 de mănăstiri, și-a afirmat hotărârea de a păstra neschimbate bazele sistemului existent, transferând drepturile legale ale Imperiului Otoman către Regatul grec, și a respins ideea internaționalizării sau neutralității Muntelui Athos sub autoritatea elenă.

²¹ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 27, f. 282.

²² *Ibidem*, vol. 28, f. 10.

²³ *Ibidem*, vol. 27, f. 276.

²⁴ *Ibidem*, vol. 28, f. 65.

²⁵ *Ibidem*, vol. 19, f. 17.

Între anii 1914-1917 s-a desfășurat un nou conflict între călugării schitului Prodromul. Arhimandritul Antipa Dinescu, starețul schitului, a fost dat afară cu forța de o parte a călugărilor la instigarea mănăstirii Lavra. Se repeta astfel ceea ce se întâmplase în secolul precedent. În martie 1919 conflictul reizbucnea deoarece călugării răzvrățiți, ce fuseseră exilați, au fost reinstalați în schit cu ajutorul autorităților elene. Reprezentanții mănăstirii Lavra au refuzat să respecte dorința călugărilor români de a-l păstra ca stareț pe Antipa Dinescu și au vrut să-l impună pe Anichit. În această situație, călugării l-au ales pe părintele Pimen, însă grecii au impus ca membri: în Consiliul Administrativ pe Cornilie Gurie, iar în Consiliul Matur pe Gordie, Anichit, Aviv, Arsenie. Mai mult, mănăstirea Lavra l-a obligat pe noul stareț să-i dea o chitanță de 2.350 de drahme. Călugării solicitau consulului de la Salonic, G. C. Ionescu, măsuri „de a salva sărmanul schit din mâinile grecilor, până nu ne mărginește din schit Lavra ... iar dacă nu este posibil României, din oarecare împrejurare, a face schitul independent, cererea noastră de mai înainte și cu o porțiune de pământ suficientă împrejurul lui, care fără aceasta nu poate exista, Vă rugăm hotărâtor a ridica cât de urgent odoarele, aurăriile, argintăriile și toate câte se găsesc aici aduse din România și toți călugării care sunt adevărați români și a ne instala într-o mănăstire, că cu grecii nu mai este posibil a viețui aici la Sfântul Munte”.²⁶

Același consul al României de la Salonic informa, în mai 1919, Ministerul Afacerilor Străine despre atitudinea pro rusă a călugărilor români ai schitului Lacu, ei făcând parte dintr-o societate a călugărilor ruși athoniți, și propunea suspendarea subvenției statului român până „va face dovadă că, călugării ce-l locuiesc sunt animați de sentimente curat românești”. De asemenea, sugera ca subvenția către Colonia Călugărilor Români de la Muntele Athos să se facă prin consulat „pentru a se controla cui anume se distribuie banii, deoarece, după informațiile ce am, unii dintre călugării cărora se dau acele ajutoare se țin numai de intrigi lucrând alături de greci în contra intereselor românești”.²⁷

După primul război mondial, călugării români athoniți, constrânși de lipsuri materiale, strict controlați de mănăstirile grecești și împiedicați să-și aducă noi ucenici care să le ia locul în caz de boală sau deces, instigați unii împotriva altora, fără un reprezentant în Chinotita de la Careia care să le apere drepturile, vor avea o existență sinuoasă.

Raporturile diplomatice de la Atena și Salonic, memoriile Patriarhului Miron Cristea către Ministerul Afacerilor Străine, constatările făcute de oficiali ai Ministerului Cultelor și Artelor, demonstrează preocuparea autorităților statului român pentru situația așezămintelor românești athonite. Momentul prielnic din timpul Conferinței de la Londra din anul 1913 fusese însă pierdut, iar faptul că autoritățile Sfântului Munte, ale statului elen și Patriarhul de la Constantinopol nu acceptaseră ridicarea schitului Prodromul la rangul de mănăstire se răsfrângeau acum asupra situației călugărilor români. La toate acestea se adaugă tulburarea provocată de introducerea calendarului gregorian la 10 octombrie 1924, în România, dar și în Grecia. Așezămintele monahale athonite, în totalitate au păstrat stilul vechi, dar la schitul Prodromul, conflictul se agravează după anul 1924, un nou motiv fiind invocat de călugării răzvrățiți, care încep să considere

²⁶ *Ibidem*, vol. 29, f. 264-265.

²⁷ *Ibidem*, f. 280.

autoritățile bisericești române drept eretice și să refuze vizita unor clerici și demnitari români, ba chiar ajutoare venite din România.

În perioada interbelică, numărul călugărilor români athoniți a fost în scădere. La politica dusă de mănăstirile grecești de depopulare a așezămintelor românești și de acaparare a avutului acestora, s-a adăugat dezbinarea călugărilor români, îndeosebi prodromiți, care a adus mari prejudicii materiale și de imagine. Dacă în noiembrie 1920 se aprecia că numărul călugărilor români athoniți era de 635, în 1938 era de 300.

În septembrie 1926, printr-o Cartă Constituțională semnată de cele 20 de mănăstiri se consfințea preponderența elementului grecesc în Muntele Athos. Era prevăzută obligativitatea cetățeniei elene pentru toți monahii athoniți, inalienabilitatea pământului peninsulei, unele avantaje fiscale și numirea unui guvernator care să răspundă de administrație.²⁸

Într-o adresă a Sinodului Bisericii Ortodoxe Române către ministrul Afacerilor Străine, din martie 1927, se aprecia că impunerea cetățeniei elene pentru toți monahii athoniți reprezenta „un privilegiu exclusiv pentru naționalitatea elenă” iar „schiturile și chiliile românești ar pierde calitatea de românești și aceeași soartă ar avea și proprietățile lor, fie din Grecia, fie din țară”.²⁹ Se arăta că schitul Prodromul era într-o situație precară, vasal mănăstirii Lavra, căreia îi plătea un embatic anual de 3 lire de aur. Călugării români nu aveau nici un reprezentant în Chinotita de la Careia încât „și cel mai nepreocupat om trebuie să constate că situațiunea românilor din Muntele Athos este o sfidare a dragostei creștinești și a sentimentului de recunoștință față de poporul român care a vărsat în Muntele Athos sute de milioane”. Se solicita guvernului român intervenția pe lângă guvernul grec, Patriarhia de la Constantinopol și Chinotita de la Careia pentru „repararea acestei insuportabile nedreptăți”. Se cerea, de asemenea, ca schitul Prodromul să nu mai fie tributar Lavrei, prin plata unei despăgubiri. Se aprecia că prin hrisovul din 1871 se recunoșteau statului și bisericii române drepturi de stăpânire și de conducere a schitului întrucât „Prodromul este declarat de comunitate românească, având a se bucura pe deplin de protecția legilor țării noastre. Exercitarea acestor drepturi este însă mult împiedicată prin intrigile și certurile provocate de raporturi embaticare între Lavra și Prodrom. O parte a călugărilor români din Prodrom sunt încontinuu instigați de cei de la Lavra în contra egumenilor români.” Acest lucru determinase slăbirea autorității stareților, schimbați prea des, și din această cauză „ordinea și buna rânduială suferă, ba uneori schitul devine, în loc de azil pentru frățescă împreună viețuire chinovială, un loc de gâlceavă și de continue frecări păgubitoare vieții monahale”. Se solicita, de asemenea, ca mănăstirea Cutlumuș să devină și faptic „Lavră Românească, punându-se în fruntea ei, de conducători, monahi români”.³⁰

În cadrul reformei agrare care avusese loc în Grecia, statul elen a procedat și la exproprierea moșiilor aparținând mănăstirilor Sfântului Munte. Așa cum rezultă din raportul Legației României la Atena din noiembrie 1927, moșiile aparținând celor 17 mănăstiri grecești și cea a mănăstirii bulgărești Zografu fuseseră expropriate în urmă cu 3 ani, iar moșiile mănăstirii sârbești Hilandar și ale schitului Prodromul au fost expropriate

²⁸ *Ibidem*, vol.30, f. 60-66.

²⁹ *Ibidem*, f. 80.

³⁰ *Ibidem*.

în urma unui decret special din 2 august 1927. Raportul relatează că exproprierea a fost făcută „în modul cel mai primitiv cu putință”. Călugării care se găseau în acele metocuri au fost îndepărtați, proprietățile lor au fost ocupate de țăranii localnici iar terenurile ce necesitau o îngrijire specială au fost lăsate în părăsire. Nu s-au făcut evaluări ale proprietăților expropriate și nu s-a plătit nici o despăgubire. La cele 3 petiții făcute de mănăstirea Zografu către Societatea Națiunilor guvernul grec a răspuns că va acorda despăgubiri pentru proprietățile mănăstirilor străine din Sfântul Munte. În urma denunțării convențiilor eleno-sârbe semnate în timpul generalului Pangalos, guvernul grec a expropriat și moșiile mănăstirii sârbe Hilandar precum și metocul schitului Prodromul din insula Thassos. Raportul menționează că avuseseră loc discuții cu ministrul grec al Agriculturii în care se argumentase că schitul românesc Prodromul, situat într-o zonă aridă din Muntele Athos, nu putea supraviețui decât din veniturile acelui metoc. Acesta, însă, răspunsese că lipsa de pământ era acută în insula Thassos iar exproprierea era aplicată fără deosebire tuturor proprietăților mănăstirești din Grecia. Se aprecia că schitul Prodromul, deși subordonat mănăstirii Lavra, putea să facă un recurs la Societatea Națiunilor, întrucât cumpărase metocul din insula Thassos cu bani proprii. În ceea ce privește statutul Muntelui Athos, raportul sublinia că, deși 17 din cele 20 de mănăstiri erau grecești, din cei 2.000 de călugări athoniți, 1.000 erau ruși, 700 greci, iar restul bulgari, sârbi și români.³¹ Prin urmare, față de anul 1920, când numărul călugărilor români fusese de aproximativ 600, în 1927 numărul lor scăzuse dramatic.

Dintr-un raport al monahilor Simeon Ciomandra și Ilarie Stănescu, de la sfârșitul anului 1927, aflăm și modul cum se desfășurase exproprierea metocului schitului Prodromul din insula Thassos. Sătenii greci din satul Potamia îi alungaseră pe monahii români dintr-o parte a clădirilor lor, demontaseră teascul de untdelemn, moara de măcinat măslinile și le transportaseră în sat. Luaseră în stăpânire livada de măslini a schitului și culeseră 127.000 de ocale de măslini, prejudiciul fiind apreciat la 2 milioane de lei.³²

Politica de abuzuri a călugărilor greci împotriva monahilor români athoniți este ilustrată și de întâmplarea celor 4 călugări macedoromâni ai chiliei Gavanitzica, stareț Ioachim Porumbelu, care, pentru că au refuzat să nu mai cânte în românește în paraclisul lor, la 20 octombrie 1927 au fost izgoniți, iar tot avutul lor, compus din corpuri de clădiri, măslini, vie, debarcader, moară de măslini, teascuri, a fost confiscat de mănăstirea Lavra. Prejudiciul s-a ridicat la 1 milion de drahme.³³

În octombrie 1929, un raport al Legației României la Atena constata că numărul călugărilor de la schitul Prodromul era de 70, iar numărul total al călugărilor români athoniți se ridica la 200. Starețul schitului era ieromonahul Ioasaf, un călugăr de 70 de ani, fără autoritate în fața celor 4 epitropi „oameni simpli din popor, tineri și însuflețiți de un fanatism religios care întrece orice închipuire”. Ioanichie era cel care conducea de fapt schitul. Cei 4 epitropi, sprijiniți de un grup de 25 de călugări mai tineri, pusese ră stăpânire pe schit în urmă cu 4 ani (în 1925) înlăturându-l pe fostul stareț Anichit. Schitul se găsea într-o stare de „decădere morală și materială” încă din anul 1914, când fusese înlăturat de la conducere starețul Antipa Dinescu. Acesta venise în țară, se întorsese

³¹ *Ibidem*, f. 96.

³² *Ibidem*, f. 109.

³³ *Ibidem*, f. 101.

ulterior la Muntele Athos unde trăia într-o chilie. Subvenția de 12.000 de lei anual, pe care o acorda statul român schitului, fusese suprimată de la îndepărtarea părintelui Antipa Dinescu. Metocul din insula Thassos, care aducea un venit anual de 15.000 de drahme, fusese expropriat în 1927.

În țară, schitul Progromul avea în proprietate: vii la Bucium, Zanea și Trifești, case în Galați, Constanța, Iași și București; o rentă constituită de domnitorul Grigorie Ghica la Epitropia Sfântului Spiridon din Iași. Bugetul schitului se ridica, înainte de 1914, la peste 100.000 de lei aur. Excedentele anuale fuseseră depuse de Antipa Dinescu la Banca Națională în titluri de rentă și însumau pe atunci 1 milion de lei aur.

În 1929 situația materială a schitului era „dintre cele mai jalnice. Dintre izvoarele de venituri ... nici unul n-a mai rămas în ființă.” După ce statul român suspendase subvenția către schit datorită izgonirii starețului Antipa și după ce, la rândul lui, starețul Anichit a fost izgonit de „actualii conducători ai schitului, procuratorul averii din țară a schitului nu a mai trimis nici o sumă de bani ... și, prin dispozițiunea luată de Sfântul Sinod de a nu mai permite venirea în țară a călugărilor români din Sfântul Munte fără prealabila aprobare a Sfântului Sinod, s-a suprimat unul dintre cele mai de seamă izvoare de venituri ale acestui schit. Nemaivând nici un fel de venituri de nicăieri, călugării schitului Prodromul trăiesc azi în cea mai neagră mizerie ... Singurul mijloc de existență care le-a mai rămas este munca cu brațele lor, pe care o pun în serviciul mănăstirii Lavra, în schimbul unei bucați de pâine.” De această situație a profitat călugărul român Arsenie Cotea de la o chilie din Muntele Athos, care obținuse asupra călugărilor prodromiți „un ascendent extraordinar, grație fanatismului agresiv care-l însuflețește și activității neobosite pe care o desfășoară contra bisericii române și elene de la adoptarea noului calendar încoace”. Se arăta că monahii schitului, oameni simpli, fără contacte cu biserica română, exploatați de mănăstirea Lavra în pădurile căreia munciau, au crezut „vorbele meșteșugite ale acestui vizionar care a reușit să-i convingă că biserica română a devenit schismatică de la adoptarea noului calendar” ca și Patriarhul de la Constantinopol, socotit de acesta eretic, și că numai Prodromul „păstrează credința cea dreaptă”. Arsenie Cotea propovăduia faptul că toți cei care aveau legături cu biserica română trebuiau să fie considerațieretici. Ca urmare a acestui lucru, în anul 1927, un călugăr grec, convins de Arsenie Cotea, l-a atacat în timpul slujbei pe mitropolitul Atenei. În august 1929, când părintele Simeon Ciomandra, fost călugăr prodromit, superiorul schitului Darvari din București, a sosit la schit, considerat eretic datorită legăturilor lui cu biserica română, a fost atacat și izgonit. Se aprecia că îndreptarea situației nu putea veni decât „după îmbunătățirea stării materiale a schitului, căci foamea e rea sfătuitoare și atâta timp cât călugării vor trăi în mizeria de azi este cu neputință a se ajunge la o îndreptare, iar dacă ei ar pierde fanatismul religios care-i însuflețește astăzi n-ar mai rămâne nici unul într-un locaș atât de puțin ospitalier”. Legația de la Atena urma să-și reînnoiască intervențiile pe lângă guvernul elen pentru obținerea unor despăgubiri pentru metocul din insula Thassos sau cel puțin a unei rente anuale, așa cum obținuseră mănăstirile grecești. De asemenea, se solicita înapoierea unei porțiuni de pământ din jurul caselor din insula Thassos, a uneltelor schitului precum și plata recoltei pe anul precedent. Se propunea ca administrarea averii din țară a schitului, a veniturilor din depozitele de la Banca Națională și a celor de la Epitropia Sfântului Spiridon din Iași să fie încredințată unei persoane pricepute. O soluție era reluarea subvenției din partea statului român, trimisă sub formă

de grâne și alimente. Administrarea acestor venituri urma să fie încredințată la început părintelui Antipa Dinescu „care, din dragostea lui pentru schit, mi-a făgăduit că ar primi bucuros să-și asume pentru câțva timp funcțiunea de supraveghetor al schitului”. Toate acestea trebuiau să fie însoțite de înlăturarea starețului de atunci și a epitropilor, ce urmau să fie expulzați în România „curmându-se în felul acesta și un proces (intentat de Simeon Ciomandra) care ar pune în lumină urâtă schitul nostru din Sfântul Munte”.³⁴

Într-o notă din iunie 1929, ministrul României la Atena, Langa-Rășcanu, confirma că monahii români de la Muntele Athos „tratează biserica noastră de eretică și refuză chiar a primi produse sau danii de la «ereticii din România»”.³⁵

Într-o scrisoare din iulie 1930, monahul athonit Antonie Iscu de la chilia Sfântul Gheorghe înștiința consulul României la Salonic că „la 15 iulie a.c., cei care conduc schitul nostru prin silnicie au hotărât să vândă mai multe candelă în greutate de 2 kg și alte odoare de valoare mare, donațiuni ale mai multor ctitorii din București, argint și aur curat, total 24-25 kg”. Autoritățile consulare române erau rugate să intervină pe lângă autoritățile elene să ordone autorităților Sfântului Munte să facă un inventar cu odoarele schitului Prodrom și să le pună sub pază spre a nu fi înstrăinate, întrucât astfel de măsuri se luaseră și în schiturile rusești și bulgărești athonite.³⁶

În urma acestei sesizări, în septembrie 1930, Patriarhul Miron Cristea solicita ministrului Afacerilor Străine să intervină pe lângă autoritățile elene pentru inventarierea și împiedicarea înstrăinării odoarelor schitului Prodromul.

Un memoriu din septembrie 1930 al superiorilor chiliilor românești, Varlam Nemțanu de la Cucuvinu-Provata și Ilarion Mârza de la Catafighi, semna că numărul călugărilor români athoniți era în scădere datorită opreliștilor puse de autoritățile elene care nu mai permiteau stabilirea în Sfântul Munte, la schiturile și chiliile românești, a monahilor tineri „lucrul acesta constituind o confiscare deghizată a așezămintelor, caselor și bunurilor românești, prin faptul că nemaivând urmași nu mai are cine să le moștenească și devin din această cauză proprietatea mănăstirilor dominante grecești”. Se solicita intervenția autorităților române pe lângă Conferința Balcanică de la Atena din octombrie 1930, pentru îmbunătățirea statutului monahilor români.³⁷

În perioada următoare, noi memorii și plângeri ale monahilor români athoniți semnalau autorităților române politica dusă de greci de a împiedica stabilirea în așezămintele românești a noi călugări, interdicția de a primi vizitatori și reluarea intervențiilor pentru restituirea metocului din insula Thassos. Era remarcată indiferența statului român, care nu protesta energetic, și se prevesteau urmările: „Dacă statul român nu va interveni la timp pentru apărarea drepturilor noastre seculare în aceste locuri, apoi firește vom fi expuși a ne pierde numeroasele locașuri care s-au fondat cu bani din țară și ajutat de guvernul român cu diferite danii și subvențiuni. Noi am fost, suntem și voim să rămânem ce suntem, români, cel mai sacru nume pentru noi, de care vor să ne lipsească pe toți acești 500 de monahi români existenți în această peninsulă. ... Vă puteți închipui, Î. P. Sfințite, cât de triști ne simțim în cazul acesta și cu totul dezamăgiți, căci vedem că

³⁴ *Ibidem*, f. 168-171.

³⁵ *Ibidem*, f. 154.

³⁶ *Ibidem*, fond Problem 15, vol. 31, f. 31.

³⁷ *Ibidem*, f. 41.

munca moastră de o mulțime de ani și donațiile ctitorilor fondatori vor trece curând în stăpânirea străinilor, din lipsă de moștenitori.”³⁸

În martie 1931, ministrul României la Atena informa că arhimandritul Emilian Popescu dorea să viziteze Muntele Athos și se temea că monahii români de la Prodromul îl vor trata la fel ca pe Simeon Ciomandra în anul 1929 „și să fim din nou rușinați a vedea călugării români dându-se în spectacol în fața celorlalți călugări ortodocși și în fața autorităților elene”.³⁹

Călugării români de la Muntele Athos au adresat în septembrie 1931 un memoriu de protest Ligii Națiunilor, în care prezentau un scurt istoric al schiturilor și chiliilor românești, apreciind că schitul Lacu avea 64 de monahi, schitul Prodromul 100 și că numărul total al românilor athoniți se ridica la aproape 400. Se arăta că li s-a impus cetățenia elenă și că nu se mai permitea accesul străinilor la viața monahală athonită. Acest lucru determina imposibilitatea înlocuirii monahilor vârstnici cu alții tineri și „în consecință, peste 30 sau 40 de ani nu se va mai afla nici o urmă de român în Sfântul Munte iar schiturile și chiliile cu marile lor bogății vor trece direct în stăpânirea mănăstirilor chiriarhice grecești fără a se mai afla cineva care să facă vreo pretenție sau să ceară despăgubiri, cum se practică și acum, când se întâmplă de rămâne vreo chilie fără moștenitor”. Se reclama exproprierea metocului din insula Thassos al schitului Prodromul și se solicita restituirea lui, precum și ridicarea interdicției stabilirii călugărilor români la Muntele Athos.⁴⁰

Reprezentantul României la Geneva, aprecia că memoriul era patetic dar nu avea o argumentare solidă asemenea memoriilor mănăstirilor rusă și bulgară și prin urmare nu avea nici sorți de izbândă.

Într-un referat redactat de Radu Crutcescu în mai 1931 se constata faptul că în urma numeroaselor intervenții făcute pe cale diplomatică de Legația de la Atena pe lângă autoritățile elene pentru îmbunătățirea tratamentului la care erau supuși călugării români athoniți nu se reușise decât restituirea, în ianuarie 1930, a unei case, a unei magazii, a morii de scos untdelemn și a unui teren de 600 m² din jurul casei, din tot metocul din insula Thassos al schitului Prodromul. Nu fusese însă plătită nici o despăgubire pentru recolta confiscată și nici o altă sumă de bani. Deși primul ministru elen Venizelos manifestase bunăvoință „rezultatul demersurilor noastre anterioare îndreptățește toate îndoielile în privința eficacității acestei ultime promisiuni. În lipsa unui acord formal româno-elen în această chestiune, politica de deznaționalizare urmărită sistematic de guvernul grec în Sfântul Munte va inspira desigur autorităților competente, pretexte suficiente pentru a întârzia satisfacerea dreptelor noastre revendicări cel puțin până atunci când cumplita mizerie ne va fi făcut să pierdem acolo cu desăvârșire o situațiune pe care am știut să o dobândim prin cinci veacuri de credință și de sacrificii.” Se aprecia că piedicile puse de autoritățile elene tinerilor monahi români care doreau să se stabilească în Sfântul Munte urmăreau împiedicarea înfloririi comunităților minoritare cu elemente noi, asigurând preluarea lor de către greci. Era menționat procedeul complicat de obținere a dreptului de vizitare a Athosului și se afirma că: „Românii, ai căror voievozi

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, f. 154.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 97-100.

au îngrijit singuri de existența Sfântului Munte timp de aproape trei secole – de la căderea Imperiului Bizantin până la începutul secolului al XVIII-lea – ar fi îndreptățiți a revendica un tratament de favoare în republica athonită, care n-ar mai fi de mult, fără jertfele lor, decât o amintire istorică.” Era relatat faptul că „nu este un schit și nu este o chilie în care monahii să nu se fi plâns că, din lipsă de elemente noi, de același neam cu dâșii, care să le poată continua opera, văd cum toate așezămintele pe care le-au ridicat sau întreținut cu atâta trudă vor trece în mâini străine”. Se solicita stabilirea unui statut special pentru românii de la Muntele Athos „dacă nu voim într-adevăr să renunțăm pe de-a-ntregul și pentru totdeauna la situațiunea noastră seculară în Sfântul Munte”.⁴¹

Un astfel de proiect de instrucțiuni către așezămintele românești athonite, pentru a se permite o apărare temeinică a drepturilor lor, a fost elaborat de Legația României la Atena în anul 1932 și a cuprins: un recensământ riguros asupra monahilor români athoniți, cu menționarea vârstei, a datei venirii lor în Sfântul Munte, urmărirea numărului de decese, expulzări sau interdicții de stabilire în Sfântul Munte; reclamațiile înaintate mănăstirii suzerane, trebuiau să evite expresiile jignitoare și numai dacă nu se rezolva cererea se puteau adresa Legației de la Atena; călugării athoniți nu puteau părăsi așezământul mai mult de un an decât cu aprobarea mănăstirii suzerane și a statului elen, altfel li se interzicea revenirea; trebuia urmărit atent ca numărul de monahi dintr-o chilie să nu scadă sub 6, iar în caz de deces, să fie înlocuiți de ucenici; se stabilea intervenția Legației în cazul în care o chilie ar fi fost preluată de greci, dacă românii ar fi oferit o sumă mai mare de bani pentru preluare.⁴²

Toate măsurile luate de autoritățile politice și diplomatice române pentru îmbunătățirea situației monahilor români athoniți nu au dat însă rezultate.

Consulul României la Skoplje, M. Oncescu Beșteanu, într-un memoriu asupra schiturilor românești de la Sfântul Munte Athos, din iunie 1932, remarca faptul că prima constatare făcută de oricare călător care vizita locurile sfinte era despre largul sprijin al domnitorilor români, dar că „toate aceste averi sunt astăzi în mâna călugărilor greci, iar călugării noștri, desconsiderați și umiliți, n-au nici un cuvânt în Kinov ... Grecii și-au dat seama că un călugăr român în mijlocul lor ar putea redeschide chestiunea averilor noastre de acolo și ar primejdui hegemonia lor asupra acestor sfinte locuri, de aceea, au împiedicat prin toate mijloacele organizarea unei mănăstiri române.” Se arăta că monahii români nu aveau nici un sprijin iar grecii aveau tot interesul să-i alunge și să-și însușească puținul ce le mai rămăsese, în care scop se foloseau de mijloace incorecte: „ațâță pe unii contra altora, îi despart în tabere care se dușmănesc, îi fac să se depărteze cu sufletul de biserica română agitând între ei chestiunea calendarului pe care călugării de acolo n-au vrut să-l îndrepte, ca noi și ca grecii din Grecia”.⁴³

În raportul consulului C. Crețu de la Salonic, din septembrie 1933, se arăta că: „Răul de care suferă călugării români este în primul rând sărăcia, dar mai ales rătăcirea lor. Schimbarea calendarului a dat prilejul călugărilor români din Sfântul Munte, în majoritate fără nici o cultură, însă fanatici, să comită o serie de fapte care sunt departe de a fi în concordanță cu principiile religiei.” Consulul le explicase, în timpul vizitei făcute

⁴¹ *Ibidem*, f. 87.

⁴² *Ibidem*, f. 125.

⁴³ *Ibidem*, f. 115.

în 1930, că vechiul calendar nu era opera lui Dumnezeu, ci a oamenilor, care au făcut greșeli de calcul ce a trebuit să fie îndreptate. Călugării de la Prodromul, cei mai fanatici, au refuzat să primească în schit pe părintele Gala Galaction, pe profesorul universitar Tomescu, pe consilierul de la Înalta Curte de Casație, Barca, și alții. În urma discuției avute de C. Crețu cu unul din cei mai învățați monahi de la Muntele Athos, P.S. Kurila, acesta a afirmat: „trebuie neapărat ca România, ai cărei voievozi și boieri au contribuit atâta pentru zidirea bisericilor din Muntele Athos, să aibă o mănăstire proprie”. Cât despre atitudinea călugărilor de la Prodromul, aceștia au înaintat Comitetului de Conducere a Comunităților Mănăstirești un memoriu în care-l blestemaau pe Patriarhul Ecumenic. Li s-a pus în vedere că vor fi expulzați, nu s-a luat însă această măsură, din motive politice. Ei nu primeau în schit „decât pe aceia care sunt ca dâșii, rătăciți și eretici”. Îi dăduseră lui Arsenie Cotea corespondența cu autoritățile bisericești române iar acesta publicase în presa greacă, în anii 1930-1931, articole în care „autoritățile noastre bisericești erau acuzate, împreună cu Înalțul Patriarh Miron, că fac propagandă contra Greciei”. Se propunea expulzarea a 5 dintre cei mai fanatici călugări prodromiți, pentru că „schitul se ruinează din lipsă de fonduri și ... călugării vând și înstrăinează argintăria de pe icoane, policandre, pietre scumpe și alte giuvaeruri”. Părintele Kurila i-a confirmat consulului că „a cumpărat cu un preț de nimic Cronica lui Șincai și alte cărți luate de călugări din biblioteca schitului Prodrom”.⁴⁴

Ieromonahul Damian Cristoloveanu, de la Chilia Sfântul Gheorghe, în februarie 1934, solicita autorităților române „să faceți tot ce credeți pentru traiul nostru neasupriți în acele sfinte locuri, pentru libertatea de a ne putea aduce din țară oameni pe care să-i lăsam urmași în casele noastre”.⁴⁵

În august 1934, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prin Patriarhul Miron Cristea, înainta un nou memoriu ministrului Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, în care propunea ca în cadrul tratatelor româno-elene, ce aveau loc în vederea încheierii Convenției Comerciale, să se prevadă și drepturi pentru „conaționali noștri din Grecia, cel puțin egale cu cele pe care statul contractant grec le pretindea pentru conaționali lor din România”. Printre acestea se propunea: asigurarea dreptului de proprietate embaticară pentru călugării athoniți, în condițiile în care au dobândit cu acte legale aceste drepturi și, totodată, dreptul de a le transmite urmașilor lor ucenici români din respectiva comunitate; garantarea menținerii cel puțin a numărului de atunci al călugărilor români cu dreptul comunităților respective de a-și aduce noi ucenici fără aprobarea mănăstirii suzerane; accederea schitului Prodromul la rangul de mănăstire, de a avea reprezentant în Chinotită și dreptul Bisericii Ortodoxe Române de a lua măsuri pentru menținerea ordinii în schit, așa cum obținuse guvernul iugoslav; retrocedarea metocului din insula Thassos, așa cum obținuse și Iugoslavia retrocedarea proprietăților mănăstirii Hilandar; drepturi școlare și religioase macedoromânilor din Grecia, egale cu drepturile pe care guvernul elen le obținuse în Convenția precedentă pentru conaționali lor din România; obținerea dreptului de a elibera diplome de absolvire de către școlile secundare românești din Grecia. Se aprecia că „întrucât aproape toate aceste propuneri ale noastre sunt puncte pe care statul

⁴⁴ *Ibidem*, vol. 54, f. 138.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 150.

elen deja le-a câștigat pentru conaționalii lor din țara noastră prin convențiile precedente, pretențiile noastre pot fi foarte bine susținute pe bază de reciprocitate”.⁴⁶

Ministerul Afacerilor Străine își anunța ministrul de la Atena, în decembrie 1934, că în urma intervențiilor făcute de Patriarhia Ortodoxă Română pe lângă Patriarhia de la Constantinopol, aceasta ceruse mănăstirii Lavra să restabilească liniștea la schitul Prodromul. Ca urmare, mănăstirea Lavra l-a rechemat în Sfântul Munte pe Simeon Ciomandra, care fusese nevoit să părăsească schitul și care conducea pe atunci schitul Darvari din București. Urma ca, prin autoritatea Lavrei, călugării răzvrățiți să fie izgoniți și Ciomandra să fie reinstalat stareț. Se conta pe experiența și devotamentul acestuia pentru asigurarea liniștii în schit și întreținerea unor relații corecte, atât cu autoritățile Sfântului Munte, cât și cu biserica română.⁴⁷

Problema stabilirii călugărilor români la Muntele Athos pentru a se asigura continuitatea viețuirii în așezămintele românești nu fusese însă rezolvată.

La sfârșitul anului 1938, Patriarhul Miron Cristea solicita ministrului Afacerilor Străine intervenția pe lângă autoritățile elene în vederea primirii călugărilor români la Muntele Athos, intrucât „mulți dintre cei care azi se află acolo ... sunt foarte înaintați în vârstă și prin trecerea lor la cele veșnice numărul lor se va reduce tot mai mult”, iar Chinotita va dispune înlocuirea lor cu călugări greci „ceea ce pentru noi constituie o mare pierdere, atât din punct de vedere ortodox, dar și din punct de vedere național etnic”. Patriarhul aprecia că, în urma informațiilor primite, numărul călugărilor români ar fi scăzut de la 500 la 300.⁴⁸

Într-un memoriu din februarie 1940, protosinghelul Simeon Ciomandra, împuternicit al schitului Prodromul, arăta că numărul călugărilor schitului scăzuse de la 100 la 55 și „se află în mare strâmtoare și suferință”. De trei ani, sumele provenite de la proprietățile din țară ale schitului, trimise prin Banca Națională a României, fuseseră returnate de Banca Greciei pe motiv că astfel de plăți nu erau prevăzute în convenția dintre cele două țări. Se solicita ca în tratativele ce se duceau la Atena pentru reînnoirea Convenției Comerciale să se prevadă ca statul român să poată plăti schitului Prodromul 300.000 de drahme anual, o parte din această sumă fiind și pentru chiliile românești. Se solicita de asemenea să fie pusă problema restituirii metocului din insula Thassos.⁴⁹

În luna martie 1940, Ambasada României la Atena sesiza Ministerul Comerțului Exterior că Banca Națională a Greciei a refuzat plata în clearing a sumei de 60.000 de drahme care reprezenta venitul anual al arhimandritului român Antipa Dinescu de la mănăstirea Stavronichita. Deși autoritățile române solicitaseră ca în acordul de plăți dintre cele două țări să se prevadă și această operațiune, autoritățile elene refuzaseră, sub motiv că Muntele Athos se bucura de extrateritorialitate și avea un regim aparte. Se arăta că „starea materială a arhimandritului este cât se poate de precară” și se solicita o soluție pentru rezolvarea problemei.⁵⁰ Abia în septembrie 1940 arhimandritul Antipa Dinescu a primit suma de 60.000 de drahme prin intermediul consulului României la Salonic „de la

⁴⁶ *Ibidem*, vol. 21, f. 35-36.

⁴⁷ *Ibidem*, vol. 31, f. 176.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 145.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 192.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 201.

mână la mână, recomandând totodată beneficiarului să țină cel mai absolut secret de modul cum a primit banii”.⁵¹

Din raportul consulului de la Salonic, Emilian Popescu, rezultă că monahii români de la Muntele Athos solicitau menținerea în funcție a preotului Dimitrie Brindu, parohul comunității române din oraș, ca unul care-i susținuse și-i sprijinise în timpurile grele prin care treceau. Cele două memorii erau semnate de: starețul schitului Lacu, Gavril ieromonahul, Rafail monahul și Eftimie Movilă; protosinghelul Varlam Nemțanu de la Comunitatea Sfântul Ioan Teologul, Cucuvinu-Provata; ieromonahul Antonie Moisei, Comunitatea Sfântul Ioan Botezătorul, Catafighi-Provata; președintele Societății Coloniei Monahilor Români, arhimandrit Antipa Dinescu; și ieromonahii Dionid Valasă, Macarie Ionescu, Serafim Șoimu, Ghimnasie Ignat.⁵²

Într-o scrisoare din mai 1942 a locțiitorului starețului schitului Prodromul, Veniamin ieromonahul, către Simeon Ciomandra, era relatat faptul că sărăcia și lipsa de hrană l-au determinat să-l trimită în țară pe părintele Lazăr Anghelescu, la schitul Darvari, cu blagoslovirea părintelui stareț Antipa Dinescu, ca să-l informeze verbal „de nevoile ce îndurăm și să ne protejați, ca întotdeauna, cum veți putea”. Nu a putut obține însă pașaport de la autoritățile grecești. Monahul arăta că „de trei ani de zile nu s-a mai adus provizie în schit” și din ce avuseseră dăduseră și la alți călugări români. Au redus rația la maximum astfel încât la acel moment nu le mai ajungea decât pentru două luni. Au sperat să obțină ceva din produsul stupilor din insula Thassos, însă bulgarii le confiscaseră cei 200 de stupi. La intervențiile făcute le luaseră 500 de ocale de miere și 100 de ocale de ceară la preț de nimic și le interzisese să mai scoată stupii din insulă. Simeon Ciomandra era rugat să meargă la schit sau să trimită pe cineva pentru a-i ajuta, întrucât ei nu făcuseră intervenții la alte foruri, așteptând ajutor din țară, așa cum Rusia și Bulgaria își susțineau așezămintele din Sfântul Munte. Ieromonahul Veniamin arăta că este tânăr și fără experiență, iar părintele Cornilie, bătrân și bolnav, îl lăsase pe el „mai mare peste ruini”. Unii din călugării români, precum părintele Dionisie de la chilia Sfântul Gheorghe – Colciu, primiseră bani, iar cei de la Prodromul se simțeau părăsiți și socoteau că „Sfinția Voastră sunteți foarte scârbit pe noi” și că nu ar fi trebuit să dea crezare clevetirilor. Îl ruga să ia grabnice măsuri pentru aprovizionarea cu alimente sau măcar cu bani a schitului. De asemenea, Simeon Ciomandra era rugat „să rânduiești pe altcineva de acolo sau de aicea a fi la conducerea schitului, fiindcă nu voiesc să fim pricină de ură între Sfinția Voastră și schit”. Dacă Simeon Ciomandra nu lua nici o măsură, în trei luni erau nevoiți să aducă la cunoștință autorităților politice și bisericești române pentru a lua măsurile ce credeau de cuviință „fiindcă schitul este casă națională”. Aceasta o făceau de nevoie, întrucât schitul „nu poate să meargă înainte fără ajutorul primit din țară”.⁵³

Statul român va expedia în august 1943 schitului Prodromul 20 de tone de porumb, iar schitul Darvari din București câte 10 tone de grâu și de porumb, câte 1 tonă de fasole și de linte și 100 kg de săpun.⁵⁴

⁵¹ *Ibidem*, f. 205.

⁵² *Ibidem*, vol. 87, f. 28-29.

⁵³ A.N.I.C., fond ministerul Cultelor și Artelor, dosar 5/1943, f. 9-10.

⁵⁴ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 1, f. 153.

După cel de-al doilea război mondial și pentru monahii români athoniți situația va fi deosebit de grea. Dacă în perioada interbelică numărul lor scăzuse datorită opreliștilor puse de autoritățile elene prin schimbarea statutului Muntelui Athos și prin politica dusă de mănăstirile grecești majoritare de a depopula așezămintele românești și de a-și însuși posesiunile acestora, instaurarea regimului comunist va duce la ruperea totală a legăturilor cu țara. În timp ce statul român acorda subvenții substanțiale comuniștilor eleni, monahii români athoniți ajunseseră într-o stare deosebit de precară. Sporadicele ajutoare, acordate în anul 1958 prin preotul Moiescu, nu rezolvau situația. Autoritățile comuniste române, într-un studiu din iunie 1961, arătau că încercarea acestuia de a merge cu un nou ajutor nu primise viza autorităților elene. Mai mult, se afirma că „elemente legionare, fugari (în special greci plecați după război din RPR) ... influențează și activitatea călugărilor români de la Muntele Athos (starețul mănăstirii Prodromul) ...” În timp ce sovieticii ajutau permanent călugării ruși athoniți, ambasadorul ceh de la Atena atrăgea atenția ambasadei României asupra „stării de mizerie” a călugărilor români. Departamentul Cultelor era de acord cu trimiterea unui nou ajutor dar se temea ca acesta „să nu ajungă la cei în drept”.⁵⁵

Din datele apărute în mass-media după anul 1990 rezultă că cele două schituri românești, Lacu și Prodromul, și alte chilii românești au supraviețuit celor cinci decenii de izolare de patria-mamă dar numărul monahilor români care s-au putut stabili în Sfântul Munte a fost mai mic decât posibilitățile de cuprindere pe care le aveau așezămintele românești acolo la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. S-a petrecut ceea ce părinții români athoniți prevestiseră în nenumăratele lor memorii către autoritățile statului român: faptul că românii n-au putut obține ridicarea la rangul de mănăstire a schitului Prodromul și lipsa unui reprezentant al lor în Chinotita de la Careia care să le apere drepturile i-a lăsat la discreția mănăstirilor suzerane, călugării supraviețuitori s-au stins din viață încet, încet, sursele de venituri din țară au lipsit sau au fost sporadice iar ucenici care să le ia locul au fost tot mai puțini, nu pentru că ar fi dispărut la români vocația monahală athonită, ci pentru că în calea ei s-au aflat multe stavile.

Întregul Munte Sfânt este însă plin de vestigiile generozității poporului român și sperăm ca aceste străduințe ale statului, cu toate inconsecvențele și lipsa de sincronizare, să aibă măcar acum mai multă coerență, să salveze în acest centru de înaltă trăire spirituală ceea ce părinții români, alături de celelalte națiuni ortodoxe, au clădit și au păstrat de-a lungul evoluției lor creștine.

Documentele selectate în acest volum sunt mărturii ale acestor strădanii și au menirea de a aduce sub ochii contemporanilor noștri istoria sinuoasă, plină de năzuințe, dar și de deznădejde a călugărilor români și a așezămintelor românești.

*
* *

⁵⁵ Stelian Brezeanu, Gheorghe Zbucnea, *op. cit.*, p. 364.

Notă asupra ediției

Prezentul volum cuprinde 353 documente inedite din perioada 1918-1953, privind școlile și bisericile românești din Peninsula Balcanică, precum și evoluția așezămintelor românești de la Muntele Athos.

Intenția autorilor a fost aceea de a completa mărturiile documentare cuprinse în primul volum precum și de a pune la dispoziția celor interesați, documente aflate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe. De asemenea am inclus și câteva documente din Arhivele Naționale Istorice Centrale.

Întrucât primul volum a fost însoțit de o introducere cuprinzătoare asupra acestei problematice, prezentul volum este însoțit de o prezentare a elementelor noi, care întregesc informațiile asupra evoluției și particularităților culturale și spirituale ale românilor sud-dunăreni.

Documentele au fost ordonate cronologic după anul, luna și ziua emiterii lor și cuprind rapoarte diplomatice, memorii ale personalului didactic și bisericesc, ale călugărilor români athoniți precum și măsurile luate de autoritățile statului român pentru susținerea comunităților românești de la sudul Dunării. În general s-a urmărit redarea integrală a documentului, uneori însă pentru a putea cuprinde o informație cât mai bogată, documentul a fost redat fragmentar, omisiunile din text fiind marcate prin puncte de suspensie.

Transcrierea textelor s-a efectuat după documentele originale, adaptându-le la ortografia actuală. În vederea facilitării consultării originalelor sursele au fost indicate cu toate elementele necesare. Fiecare document este însoțit de elemente de identificare iar acolo unde locul de emiterie sau data documentului lipsesc dar au putut fi deduse din context, au fost indicate între paranteze ascuțite. Indicii onomastici și toponimici au fost selectați pentru cele mai reprezentative persoane și localități prezentate în documente, iar bibliografia acestui volum o completează pe a primului.

Suntem conștiente că, deși ne-am străduit să realizăm o lucrare pe cât posibil, lipsită de erori, cititorii vor constata că această strădanie nu și-a atins integral scopul. Oricine inițiază o asemenea întreprindere se expune unui astfel de risc. De aceea, asumându-ne imperfecțiunile lucrării, mulțumim anticipat cititorilor care lecturând-o cu ochi critic vor avea și înțelegere.

Ținem să mulțumim colectivului de arhiviști de la Arhiva Diplomatică a M.A.E. în mod deosebit d-nei Ionela Anghel. Aducem de asemenea mulțumiri domnilor directori care s-au succedat pe parcursul celor șase ani de când lucrăm la prezentul volum: Vasile Igna, prof. univ. dr. Dumitru Preda, prof. Costin Ionescu, prof. dr. Stelian Obiziuc, directorul în funcțiune. Mulțumim d-lui Nicolae Isaia care a realizat traducerea în engleză a *Introducerii* și a *Listei documentelor*. Mulțumim de asemenea colectivului Editurii Universității din București, care ne-a sprijinit în mod deosebit la realizarea prezentului volum (domnului director, Mihai Ion, Debu Mihaiela – secretar științific, Constanța Titu).

Sperăm ca actualul volum să readucă în memoria contemporanilor, eforturile depuse de câteva decenii pe de o parte de statul român, pe de alta de românii sud-dunăreni, pentru menținerea identității lor lingvistice și culturale.

Prezentul volum încearcă să aducă în atenția celor interesați surse istorice de primă mână în vederea cercetării problemelor legate de românii din Peninsula Balcanică, cât mai obiectiv cu putință. Pentru acest motiv documentele de față trebuie confruntate și cu acelea aflate în arhivele din capitalele statelor balcanice și care până în prezent au fost puțin cercetate.

Prof. univ. dr. **Adina Berciu-Drăghicescu**
Prof. **Maria Petre**

Lista Documentelor

1. **1918 decembrie 20, <București>.** Adresă a Mitropolitului Primat al României, Konon, către Ministerul de Externe în care solicită răscumpărarea „bisericii domnești fundate la Sf. Munte Athos” de către domnitorii români.
2. **1919 martie 22, Muntele Athos.** Memoriul călugărilor români de la Schitul Prodromul, adresat consulului G. C. Ionescu de la Salonic, privind intervenția autorităților și mănăstirilor grecești de a introduce cu forța pe călugării prodromiți răzvrătiți, în schit și solicitarea obținerii independenței schitului.
3. **1919 mai 26, Salonic.** Notă a consulului României la Salonic, G. C. Ionescu, către ministrul Afacerilor Străine ad-interim, M. Pherikide, privind atitudinea prorusă a călugărilor români de la schitul Lacu. Acesta propune atribuirea sumelor alocate de statul român prin consulat pentru a fi controlat modul folosirii banilor.
4. **1919 octombrie 10, <București>.** Raportul viceconsulului Constantin Metta către Ministerul Afacerilor Străine privind situația școlilor și bisericilor române din Peninsula Balcanică, situația materială grea a cadrelor didactice și a preoților și măsuri de susținere.
5. **1919 octombrie 23, București.** Proiect de măsuri pentru îmbunătățirea administrării școlilor române din Peninsula Balcanică propus de consulul general al României la Salonic, G. C. Ionescu.
6. **<1919>, Muntele Athos.** Memoriul monahului Iulian Georgescu de la schitul Prodromul, către Mitropolitul Primat al României, în care solicită intervenția autorităților române pentru cedarea de către greci, a mănăstirilor Caracalu și Cutlumuș, de la Muntele Athos.
7. **1920 februarie 29, București.** Adresă a Administrației Casei Bisericii către ministrul de externe privind donația de 300 lei anual lăsată chiliei Sfântu Gheorghe de pe moșia mănăstirii Pantocrator și a bisericii Sf. Antim, amândouă făcând parte din comunitatea românească Prodromul de la Muntele Athos.
8. **1920 aprilie 25, Muntele Athos.** Scrisoarea monahului Doroftei Christescu de la chilia Gavanitzica, Provata, Muntele Athos în care informează asupra abuzurilor provocate de mănăstirea grecească Lavra asupra monahilor români athoniți.
9. **1920 septembrie 24, Belgrad.** Notă redactată de Constantin Metta, privind scoaterea la licitație, pentru închiriere, a localurilor școlilor române din Crușova, Macedonia sârbească, de către autorități.
10. **1920 septembrie 24, Belgrad.** Telegramă a ministrului României la Belgrad, Langa-Rășcanu, prin care anunța că a primit asigurări din partea Ministerului de

Interne al guvernului sârbo-croato-sloven că toate școlile și bisericile române din Macedonia sârbească vor fi redeschise.

11. **1920 octombrie 23, București.** Adresa Ministerului Instrucțiunii și Cultelor către Ministerul Afacerilor Străine privind pierderile provocate de război localurilor de școli din Macedonia și solicitarea sumei de 300000 lei pentru reparații.
12. **1920 noiembrie 1, București.** Telegramă a Ministerului Afacerilor Străine către Ministerul Industriei și Comerțului, din care rezultă că numărul monahilor români de la Muntele Athos era de 635.
13. **1920 decembrie 6, Muntele Athos.** Petiția ieromonahului Gherman Popa, starețul chiliei Nașterea Maicii Domnului de pe moșia mănăstirii Stavronichita, Muntele Athos, adresată ministrului Afacerilor Străine pentru a putea transporta fără a plăti vamă, alimente și îmbrăcăminte pentru călugării chiliei românești.
14. **1921 mai 19, București.** Memoriul Societății de Cultură Macedoromână, adresat ministrului Afacerilor Străine privind îmbunătățirea situației românilor macedoneni și asigurarea dezvoltării lor culturale și bisericești.
15. **1921 octombrie 2.** Declarația făcută de reprezentantul Albaniei, la 2 octombrie 1921, în fața Consiliului Societății Națiunilor, privind drepturile școlare și religioase ale minorităților din această țară.
16. **1923 martie 28, Vodena, Grecia.** Memoriul delegației românilor din Vodena, Grecia, privind situația grea a acestora ca urmare a colonizării grecilor din Asia Mică în regiunea locuită de ei. Se solicita primirea lor în țară și împrăștierea lor pe pământ.
17. **1923 august 3, București.** Adresă a Ministerului Industriei și Comerțului către Ministerul Afacerilor Străine, prin care anunța aprobarea a două vagoane de făină, cu scutire de taxe vamale, pentru călugării schitului Prodromu de la Muntele Athos
18. **1923 decembrie 22, Sofia.** Raportul ministrului Langa-Rășcanu către ministrul Afacerilor Străine, I. G. Duca privind festivitatea sfințirii bisericii române de la Sofia, Bulgaria.
19. **1924 iunie 30, Vârșet.** Raportul protopresbiterului Traian Oprea privind situația școlară, religioasă și culturală a românilor din Iugoslavia.
20. **1925 martie 6, București.** Adresă a Ministerului de Război către Ministerul Afacerilor Străine, privind necesitatea efectuării unor lucrări de întreținere în Bulgaria la capela și mausoleul de la Grivița, muzeul din Poradim și monumentele de la Opanez.
21. **1925 iunie 8 București.** Referat al profesorului Dragomir Demetrescu de la Facultatea de Teologie din București privind înțelegerea stabilită cu președintele Comisiei elene pentru conducerea afacerilor Sfântului Munte în problema transferului mănăstirii Sf. Pantelimon, ca mănăstire românească.

22. **1925 iunie 20, Belgrad.** Raportul lui Th. Emandi de la Ambasada din Belgrad către Ministerul Afacerilor Străine, privind politica autorităților iugoslave de deznaționalizare a românilor din această țară. În anexă memoriul dr. Gheorghe Dobrin privind situația bisericească a românilor din Iugoslavia și proiectul acordului pentru mănăstiri, bunuri și fundații.
23. **1925 iulie 6, Ianina, Grecia.** Raport al viceconsulului de la Ianina N. Vassilake, adresat ministrului Afacerilor Străine, I. G. Duca, privind intervenția autorităților grecești în timpul serbării școlare a elevilor români din comuna Băiasa, Epir, sub pretext că aceștia au militat împotriva statului elen.
24. **1925 septembrie 22, Tirana.** Raportul Legației de la Tirana către Ministerul Afacerilor Străine, I. G. Duca, privind impunerea slujbei în limba sârbă, în biserica română din oraș, deși membrii comunității române nu erau de acord.
25. **1925 octombrie 8, Sofia.** Raportul Legației României la Sofia, către ministrul Afacerilor Străine I. G. Duca, privind necesitatea unor precizări în noua lege a Bisericii Ortodoxe Române, pentru administrarea bisericilor românești din străinătate.
26. **<1925>.** Tabel cu preoții români din Banatul sârbo-croato-sloven în 1914 și 1925.
27. **1926 ianuarie 20, Sofia.** Raport al Legației României la Sofia, către ministrul Afacerilor Străine, I. G. Duca, privind conflictul dintre o parte a comunității aromâne și preotul Stelian Iliescu de la biserica română din Sofia. O parte a membrilor comunității solicită slujbă în dialect, preot macedonean, respectarea calendarului vechi, obținerea unor profituri din folosirea terenului bisericii.
28. **1926 martie 29, București.** Circulară a Direcției Generale a Ministerului Instrucțiunii Publice către inspectoratele din Albania prin care sunt anunțați, institutorii de limba română să depună actele pentru a fi angajați în școlile mixte româno-albaneze.
29. **1926 mai 29 <București>.** Referat al Ministerului Afacerilor Străine, privind numirea preotului Gheorghe Cosmescu de la biserica română din Gopeș, la biserica română din Bitolia.
30. **1926 iunie 7, <București>.** Referatul Ministerului Afacerilor Străine, referitor la tratamentul românilor din Iugoslavia și al sârbilor din România privind politica școlară și bisericească.
31. **1926 iulie 12, București.** Referate redactate de M. Arion și E. Papiniu privind situația școlară și bisericească a românilor din Iugoslavia.
32. **1926 august 11, Sofia.** Adresă a președintelui Coloniei române din Sofia către Ministerul Instrucțiunii Publice, în care solicită sprijin pentru înființarea clasei a III-a de gimnaziu la școala română din capitala Bulgariei.

33. **1926 septembrie 10, Sofia.** Raport al Legației Române la Sofia către Ministerul Instrucțiunii Publice privind conflictul dintre membrii comunității române din Giurmaia.
34. **1926 octombrie 7, București.** Înștiințare publicată în ziarele din București la 7 octombrie 1926, pentru institutorii români ai școlilor din Albania de a depune actele, pentru a fi numiți în funcții.
35. **1926 noiembrie 24, București.** Adresă a Ministerului Instrucțiunii către Ministerul Afacerilor Străine, în care se solicită intervenția pe lângă guvernul bulgar, în vederea deschiderii unor școli românești în regiunea Vidin.
36. **1926.** Studiu privind situația bisericilor românești din Albania.
37. **1927 februarie 23, București.** Raportul profesorului St. Nicolaescu către ministrul Afacerilor Străine, C. M. Mitilineu, privind situația grea a așezămintelor românești de la Muntele Athos. Se propune cumpărarea mănăstirii Cutlumuș și o politică mai energică din partea României.
38. **1927 februarie 23, <București>.** Adresă a Ministerului Instrucțiunii Publice către consulul general al României la Salonic, privind ordonanțarea sumei de 550.000 lei pentru construirea unui local de școală primară românească în acel oraș.
39. **1927 martie 15, Sofia.** Raport al ministrului României la Sofia, Gr. Bilciurescu, către Ministerul Afacerilor Străine, privind modul negativ în care este prezentată în presa bulgară intervenția statului român în vederea înființării de școli românești în regiunea Vidin. În anexă, traducerea articolului "Românii cer școli în Bulgaria. O impertinență incomparabilă" apărut în ziarul "Posledna Posta".
40. **1927 martie 15, București.** Referat redactat de I. Papiniu privind deschiderea unor școli românești în regiunea Vidin.
41. **1927 martie 30, Salonic.** Rapoarte ale consulului României la Salonic Ion Ciuntu și I. Vuloagă către ministrul Afacerilor Străine, Ion M. Mitilineu privind desfășurarea alegerilor pentru constituirea Eforiilor școlare și bisericești din Peninsula Balcanică.
42. **1927 aprilie 28, București.** Notă a consulului României la Santiquaranta privind persecuțiile autorităților albaneze împotriva românilor din această țară.
43. **1927 iunie 3, <Calafat>.** Procesul-verbal încheiat de Brigada de siguranță Calafat ca urmare a trecerii clandestine a frontierei de doi cetățeni bulgari de naționalitate română, care strâneau semnături pentru înființarea de școli românești pentru românii din Timocul bulgăresc.
44. **1927 iunie 9, Sofia.** Raportul ministrului României la Sofia, Gr. Bilciurescu, către ministrul Afacerilor Străine, Barbu Știrbei, privind obstacolele puse de autoritățile bulgare față de dorința românilor din această țară de a avea școli în limba română.

45. **1927 iunie 13, Moscopole.** Petiția a 94 locuitori români din Moscopole către Ministerul Afacerilor Străine, în care solicită ajutor pentru construirea unui local de școală.
46. **1927 iunie 27, Atena.** Raportul ministrului plenipotențiar la Atena, Langa-Rășcanu către I. I. C. Brătianu, ministrul Afacerilor Străine, privind statutul de minoritari al călugărilor români de la Muntele Athos.
47. **1927 septembrie 16, Sofia.** Raportul Legației României la Sofia către ministrul ad interim al Afacerilor Străine, I. G. Duca, privind vizita efectuată de primul ministru bulgar Liapcew în orașul Vidin și în mai multe sate cu populație românească din zonă, populație supusă unor aspre măsuri de deznaționalizare din partea autorităților bulgare.
48. **1927 octombrie 15, București.** Adresă a Ministerului Cultelor și Artelor către Ministerul Afacerilor Externe, privind intervenția pe lângă autoritățile elene și conducerea Sfântului Munte în privința exproprierii metocului schitului românesc Prodromul din insula Thassos și a dreptului acestuia de a-și trimite reprezentant în Chinotita de la Careia.
49. **1927 noiembrie.** Memoriul lui N. Balamaci privind avantajele și dezavantajele etatizării școlilor române din Albania.
50. **1927 noiembrie 2, Caransebeș.** Adresa Consiliului Eparhiei Ortodoxe Române a Caransebeșului privind exproprierea domeniului diecezan din Marghita-Mare, de către autoritățile iugoslave.
51. **1927 noiembrie 2, București.** Adresă a Ministerului Instrucțiunii către Ministerul Afacerilor Străine, prin care solicita autorizarea consulului general Burileanu, de a participa cu suma de 700.000 lei, la licitarea pentru cumpărarea localului unde se găsea gimnaziul și internatul românesc din Ianina.
52. **1927 noiembrie 14, Salonic.** Raportul consulului României la Salonic, Ion Ciuntu, adresat Ministerului Afacerilor Străine, privind situația școlară și religioasă a aromânilor din Macedonia grecească. Este propusă formarea unei comisii cu reprezentanți din Ministerele de externe, instrucțiune, culte și industrie, precum și unul din partea Societății de cultură macedoromână, care să realizeze o conducere unitară a problemelor aromânilor.
53. **1927 decembrie 5, <Sofia>.** Raportul Legației României la Sofia către Ministerul Afacerilor Străine, privind școlile turcești din Bulgaria. Se propune ca presa românească să facă cunoscut că românii din Bulgaria nu au decât două școli primare și un liceu, în timp ce bulgarii din România au 14 școli.
54. **1927 decembrie 7, Atena.** Adresă a ministrului României la Atena, Langa-Rășcanu, către ministrul Afacerilor Externe Nicolae Titulescu, privind hirotonisirea de preoți români în comunele Hrupiștea, Selia-Veria, Doliani și Abela-Perivole, Grecia.

55. **1927, București.** Statut al Eforiilor Școlare și Bisericești din Peninsula Balcanică elaborat de Ministerul Instrucțiunii și referat asupra situației școlare a românilor din Albania.
56. **1927.** Referat privind situația învățământului românesc din Albania cuprinzând repartizarea școlilor și cheltuielilor aferente.
57. **1928 februarie 4, <București>.** Inventarul metocului din insula Thassos a schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos.
58. **1928 aprilie 4, Atena.** Telegrama ministrului României la Atena, Langa-Rășcanu, privind intervențiile avute pe lângă Ministerul Agriculturii și Domeniilor din Grecia, pentru plata despăgubirilor cuvenite schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos, ca urmare a exproprierii metocului acestuia din insula Thassos.
59. **1928 aprilie 7, București.** Adresă Ministerului Afacerilor Străine, către Ministerul Instrucțiunii Publice, privind îndatoririle reprezentanților diplomatici și consulari în îndrumarea școlilor române din Peninsula Balcanică.
60. **1928 aprilie 21, Sofia.** Raportul ministrului României la Sofia, Gr. Bilciurescu, către Ministerul Afacerilor Străine, privind refuzul autorităților bulgare de a permite înființarea de școli minoritare române pentru românii din Timocul bulgăresc.
61. **1928 mai 28, București.** Adresă a Asociației Române pentru Societatea Națiunilor către Ministerul Afacerilor Străine, care semnalează faptul că autoritățile bulgare au interzis oficierea slujbei religioase, în limba română în satele românești din regiunea Vidin și împiedică înființarea de școli românești.
62. **1928 iulie 5, Sofia.** Adresă a ministrului României la Sofia, Gr. Bilciurescu, către Ministerul Afacerilor Străine, în care comunică faptul că serviciul religios în comunele românești din regiunea Vidin se face în limba română și uneori în limba bulgară.
63. **1928 iulie 18, Atena.** Adresa ministrului României la Atena, Langa-Rășcanu, privind intervențiile avute pe lângă primul ministru grec E. Venizelos, în privința exproprierii metocului din insula Thassos, al schitului românesc Prodomu.
64. **1928 iulie 23, <București>.** Referat redactat de Gheorghe Crutzescu, în care propune antrenarea studenților timoceni, bursieri în România, în elaborarea și înaintarea actelor necesare înființării unei școli românești la Vidin.
65. **1928 noiembrie 14, Atena.** Telegrama ambasadorului la Atena, Langa-Rășcanu către Ministerul Afacerilor Străine, în care propune transformarea gimnaziului din Grebena în liceu.
66. **1929 martie 26, <Muntele Athos>.** Memoriul monahului athonit Vasile Bonteanu de la Comunitatea Fraților români Sf. Ioan Teologul, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind constrângerile exercitate de autoritățile grecești la Sf. Munte, unde

numărul de călugări admiși în chilii s-a redus de la 30 la 6, precum și obligativitatea adoptării cetățeniei grecești de către monahi.

67. **1929 < martie >, Muntele Athos.** Memoriul Comunității Fraților români Sf. Ioan Teologul de la Muntele Athos, adresat mitropolitului Moldovei Pimen, privind situația grea a călugărilor români athoniți, care nu mai aveau voie să primească vizitatori și nici noi membri în comunitățile lor, precum și cazurile de expulzare a călugărilor ce încălcau prevederile autorităților grecești.
68. **1929 aprilie 15, <Muntele Athos>.** Memoriul superiorilor schiturilor și chiliilor românești de la Muntele Athos, adresat Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, privind constrângerile la care sunt supuși de autoritățile grecești.
69. **1929 iunie 11, Atena.** Raportul ministrului României la Atena către ministrul Afacerilor Străine, G. G. Mironescu, privind situația călugărilor români de la Muntele Athos. Sunt menționate câteva cazuri în care călugării români au comis încălcări ale ordinii locale.
70. **1929 iunie 19, Salonic.** Raportul consulului României la Salonic către Ministerul Afacerilor Străine, privind desfășurarea festivităților de la sfârșitul anului școlar 1928-1929 la școlile românești din acest oraș. Este prezentată situația școlară a elevilor și în anexă programul festivităților.
71. **1929 septembrie 10, Muntele Athos.** Memoriul ieromonahului Simeon Ciomandra, adresat consulului general al României de la Salonic, privind atitudinea monahilor schitului românesc Prodromul care au refuzat adoptarea noului calendar și considerau eretică biserica ortodoxă română. Este menționată administrarea defectuoasă a proprietăților schitului și prejudiciile aduse ieromonahului trimis să constate situația de la schit.
72. **1929, septembrie 26, Tirana.** Referat al Legației României la Tirana, privind politica de deznaționalizare a românilor din Albania, propunându-se măsuri de încurajare a emigrării acestora în țară.
73. **1929 octombrie 4, Atena.** Raportul Legației României la Atena, către ministrul ad-interim al Afacerilor Străine, Alexandru Vaida Voevod, privind situația metocului din insula Thassos al schitului românesc Prodromul.
74. **1929 octombrie 12, București.** Referatul lui Alexandru Crețianu de la Ministerul Afacerilor Străine, privind noul statut al Bisericii Ortodoxe Autocefale Albaneze, adoptat în urma Congresului de la Corița din 20 iunie 1929. Acesta prevedea obligativitatea folosirii limbii albaneze în biserică și în învățământul religios și preluarea drepturilor comunităților ortodoxe din această țară. Deși în bisericile aromâne, slujba se ținea încă în limba română, se propuneau intervenții pe lângă guverul albanez și Societatea Națiunilor pentru respectarea drepturilor minorităților.
75. **1929 octombrie 20, Doliani, Grecia.** Memoriu al comunității române din Doliani, Grecia, către Consulatul României la Salonic în care se arată că preotul Andrei

Belba de la biserica română din localitate a părăsit postul. Se solicită înapoierea sumei de 10.000 drahme cheltuite pentru hirotonisirea sa de către comunitate.

76. **1929 noiembrie 24, Doliani, Grecia.** Scrisoarea directorului școlii primare române din Doliani, Grecia, Sterie Papatanasa, adresată administratorului școlilor române din această țară Filip Goj, în care descrie politica autorităților grecești care întrețin numai școlile lor și disensiunile existente între aromânii care voiau să emigreze și cei care voiau să rămână.
77. **1929, Sofia.** Referat al Legației României la Sofia, privind solicitarea Bulgariei de a fi deschise noi școli cu limba de predare bulgară în Cadrilater și situația școlară a românilor din Bulgaria care nu dispun decât de două școli primare și un gimnaziu.
78. **1930 februarie 9, Atena.** Raport al ministrului Langa-Rășcanu de la Atena către ministrul Afacerilor Străine, G. G. Mironescu, privind situația grea a școlilor primare române din Grecia datorită faptului că autoritățile locale nu primesc profesori supuși albanezi, iugoslavi sau bulgari.
79. **1930, februarie 19, București.** Adresa Mitropolitului Miron Cristea către Ministerul Afacerilor Străine, prin care solicită sprijinul pentru obținerea independenței schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos, prin intervenții pe lângă Patriarhia de la Constantinopol precum și pe lângă Sinodul Bisericii Ortodoxe din Grecia.
80. **1930 martie 8, București.** Adresă a Ministerului Instrucțiunii Publice către Ministerul Afacerilor Externe pe care îl ruga să expedieze în Albania, pentru bisericile românești din Grabova, Lunca, Nicea și Șipsca, colete cuprinzând cărți bisericești.
81. **1930 martie 14, Constantinopol.** Raportul consulului român, de la Constantinopol, adresat ministrului Afacerilor Străine, G.G. Mironescu, privind rezultatul demersului făcut pe lângă Patriarhia din acel oraș în vederea obținerii unei mănăstiri românești la Muntele Athos.
82. **1930 aprilie 14, Constantinopol.** Raportul consulului general al României la Constantinopol, C. Ionescu adresat ministrului Afacerilor Străine, G. G. Mironescu, privind discuția avută cu Patriarhul Fotios al II-lea, care a refuzat recunoașterea înființării unei mănăstiri românești la Muntele Athos și avertizează asupra intenției guvernului grec de a naționaliza toate mănăstirile și de a impune cetățenia greacă tuturor călugărilor de la Sfântul Munte.
83. **1930 iunie 15, Sofia.** Raportul consulului României la Sofia, Grigore Bilciurescu, adresat ministrului Afacerilor Străine, G.G. Mironescu, în care relatează despre o serie de articole apărute în officiosul „La Bulgarie”, dedicate mănăstirii Sf. Gheorghe Zografos de la Muntele Athos, care a fost restaurată de domnitorul Ștefan cel Mare.
84. **1930 iulie, Muntele Athos.** Memoriul monahului Antonie Iscu de la chilia Sf. Gheorghe Capsala, Muntele Athos, către consulul României la Salonic privind vânzarea unor odoare de aur de către călugării schitului românesc Prodromul.

85. **1930 septembrie 25, Muntele Athos.** Memoriul protosinghelului Varlam Nemțanu, superiorul chiliei Cucuvinu-Provata și al schimonahului Ilarion Mârza, superiorul comunității „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul” Catafighi, Muntele Athos, adresat ministrului Cultelor, în care solicită intervenția în cadrul Conferinței Balcanice de la Atena, în favoarea monahilor români, athoniți, supuși arbitrarului autorităților grecești.
86. **1930 septembrie 27, București.** Adresa Patriarhului Miron Cristea către ministrul Afacerilor Străine, privind intervenția statului român, pentru a opri vânzarea de către călugării schitului Prodromul, care nu recunoșteau noul calendar, a doarelor de aur și argint ale schitului.
87. **1930 octombrie 6, București.** Adresă a Patriarhului Miron Cristea către Ministerul Afacerilor Străine, în care, pe baza unei petiții a călugărilor români de la Muntele Athos, solicită introducerea unor prevederi în favoarea acestora, în convenția româno-elenă care se negocia.
88. **1930 octombrie 24, Atena.** Raportul ministrului României la Atena, Langa-Rășcanu, adresat președintelui Consiliului de Miniștri în care relatează convorbirile avute cu premierul grec Venizelos și cu ministrul Afacerilor Străine, care l-au asigurat că monahii români nu sunt supuși unui regim de discriminare față de cei sârbi, bulgari sau ruși și că stabilirea lor la Sfântul Munte este permisă, dar din acel moment sunt considerați supuși greci.
89. **1930 noiembrie 3, <București>.** Memoriul înaintat de ieromonahul Simeon Ciomandra, superiorul schitului Darvari, metoc al schitului Prodromul de la Muntele Athos, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind situația grea a călugărilor români athoniți. Se solicită sprijinul statului român pentru restituirea metocului din insula Thassos și pentru dreptul de a primi în așezămintele românești noi călugări.
90. **1931 ianuarie 25, Muntele Athos.** Plângerea monahilor români de la Muntele Athos, adresată Patriarhului Miron Cristea, privind interdicția de stabilire sau vizitare a așezămintelor românești de la Sfântul Munte.
91. **1931 februarie 20, București.** Adresă a Ministerului Instrucțiunii Publice către Legația României la Atena, prin care anunța expedierea sumei de 28.000 lei, diferența de bani necesară cumpărării localului gimnaziului românesc din Ianina.
92. **1931 martie 9, Atena.** Adresă a ministrului României la Atena, Langa-Rășcanu, către președintele Consiliului de Miniștri, G. G. Mironescu, privind intenția arhimandritului Emilian Popescu de a face o vizită la Muntele Athos. Langa-Rășcanu atrăgea atenția asupra atitudinii conducătorilor schitului Prodromul care socoteau eretică biserica română și se comportau necorespunzător cu reprezentanții acestei biserici.
93. **1931 mai 12, <București>.** Memoriul ieromonahilor Anichit Dumitriu și Simeon Ciomandra de la Muntele Athos, adresat ministrului Afacerilor Străine, D. Ghika, privind situația grea a călugărilor români athoniți, și solicitarea înapoierii metocului din insula Thassos, precum și a permisiunii de stabilire a românilor la Muntele Sfânt.

94. **1931 mai 26, București.** Adresă a Ministerului Afacerilor Străine către consulul general al României la Salonic, C. Crețu, în care se solicită o listă a călugărilor români și a tinerilor ce doreau să se călugărească la Muntele Athos, cărora li s-a refuzat stabilirea la Sfântul Munte.
95. **1931 mai 29, București.** Referat al Ministerului Afacerilor Străine, în care se face o trecere în revistă a intervențiilor acestui minister pe lângă autoritățile grecești pentru respectarea drepturilor monahilor români de la Muntele Athos; se constată necesitatea stabilirii unui statut special pentru aceștia.
96. **1931 iunie 4, Salonic.** Raport al consulului general al României la Salonic, către ministrul Afacerilor Străine, D. Ghica, privind abuzurile la care sunt supuși monahii români de la Muntele Athos, din partea autorităților grecești.
97. **1931 iunie 4, București.** Adresa Ministerului Afacerilor Străine, către ministrul plenipotențiar al României la Atena, Langa-Rășcanu, privind demersurile ce trebuie întreprinse pentru apărarea drepturilor călugărilor români de la Muntele Athos și despăgubirile cuvenite ca urmare a exproprierii bunurilor schitului Prodromul.
98. **1931 iunie 27, Salonic.** Notă a consulului general al României la Salonic, C. Crețu, adresată ministrului Afacerilor Străine D. Ghica, privind intervenția pe lângă autoritățile grecești referitoare la expulzarea unor călugări români de la Muntele Athos.
99. **1931 iulie 9, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Străine adresată ministrului plenipotențiar al României la Atena, Langa-Rășcanu, privind evaluarea bunurilor expropriate schiturilor românești de la Muntele Athos și stabilirea acolo a călugărilor români.
100. **1931 septembrie 16, Muntele Athos.** Memoriul monahilor români de la Muntele Athos adresat Ligii Națiunilor, în care se face un istoric al schiturilor românești și solicită sprijin pentru restituirea proprietăților schitului Prodromul.
101. **1931 octombrie 2, București.** Adresă a Ministrului Afacerilor Străine, către N. Solacolu, însărcinat cu afaceri al României la Sofia, însoțită de lista personalului didactic al școlilor române din Bulgaria, pentru care a fost solicitată viza de intrare și sedere în această țară.
102. **1932 februarie 13, Tirana.** Raport al ambasadorului României în Albania, Vasile Stoica, adresat președintelui Consiliului de Miniștri, Nicolae Iorga, prin care solicită 100 de abecedare pentru comunitatea românească din Tirana, unde nu există școală românească, însă cu sprijinul tinerilor români care studiaseră în România, se inițiasse o acțiune de învățare a limbii române.
103. **1932 martie 31, București.** Adresa Ministrului Afacerilor Străine, D. I. Ghica, către Legația din Atena, în care este menționată pasivitatea statului grec față de solicitările statului român privind exproprierea bunurilor mănăstirești de la Muntele Athos, fapt ce pune în pericol semnarea Convenției Comerciale dintre cele două țări.

104. **1932 aprilie 4, Geneva.** Referatul Legației României de pe lângă Societatea Națiunilor, privind plângerea făcută de monahii români de la Muntele Athos împotriva abuzurilor guvernului elen, petiție adresată acestei societăți.
105. **1932 aprilie 16, Atena.** Raportul Legației României de la Atena, adresat Ministerului Afacerilor Străine, în care Langa Rășcanu rezumă discuția avută cu Venizelos, în privința despăgubirilor pe care statul elen trebuie să le plătească pentru bunurile expropriate de la schiturile românești de la Muntele Athos.
106. **1932 aprilie 22, Atena.** Adresa ministrului plenipotențiar al României la Atena Langa Rășcanu, către ministrul Afacerilor Externe D. Ghica, în care menționează faptul că Ministerul de Finanțe al Greciei trimisese în anul 1930 o sumă de bani drept despăgubire pentru recolta de măsline a schitului Prodromul, dar fusese delapidată și că va fi prevăzută o nouă sumă în acest scop în bugetul pe anul 1932-1933.
107. **1932 iunie 3, București.** Adresa Ministerului Afacerilor Străine, către Consulul General al României, de la Vidin, prin care erau expediate 12 colete de cărți bisericești, din partea Patriarhiei, pentru parohiile românești de pe Valea Timocului.
108. **1932 iunie 24, București.** Raportul adresat de Ministerul Afacerilor Străine, Patriarhului Miron Cristea, prin care îi sugerează să intervină pe lângă Patriarhia de la Constantinopol pentru respectarea dreptului călugărilor români de a se stabili la schiturile românești de la Muntele Athos.
109. **1932 iunie 27, Salonic.** Raport al consulului general la Salonic, C. Cretu, către ministrul Instrucțiunii Publice, D. Gusti, în care prezintă desfășurarea festivităților de sfârșit de an de la școlile române din acest oraș.
110. **1932 iunie 30, <Skoplje>.** Memoriul consulului general al României la Skoplje, M. Oncescu Beșteanu, privind situația schiturilor românești de la Muntele Athos.
111. **1932 iulie 15, Atena.** Adresă a ministrului României la Atena, Langa-Rășcanu, către ministrul ad-interim al Afacerilor Străine, Alexandru Vaida Voevod, privind plata recoltei metocului din insula Thassos a schitului Prodromul, cu suma de 330.000 drahme de către autoritățile grecești.
112. **1932 iulie 20, Salonic.** Raportul consulului general al României la Salonic, C. Crețu, adresat președintelui Consiliului de Miniștri, Al. Vaida Voevod, în care prezintă tratamentul abuziv al autorităților elene, față de profesorul universitar din Cluj, Coriolan Petranu, căruia i s-a reținut pașaportul sub pretext că a avut drept călăuză un călugăr român de la Muntele Athos.
113. **1932 august 2, București.** Răspunsul dat de Ministerul Afacerilor Străine la Memoriul Comitetului de ajutor al călugărilor români de la Muntele Athos.
114. **1932 noiembrie 19, Atena.** Adresă a ambasadorului României la Atena, Langa-Rășcanu, către ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, prin care arată că a obținut ca 18 elevi aromâni din Albania să fie primiți la Liceul comercial românesc din Salonic.

115. **<1932 București>**. Proiect de instrucțiuni al așezămintelor românești de la Muntele Athos, întocmit de Ministerul Afacerilor Străine, pentru apărarea drepturilor lor în relație cu autoritățile grecești.
116. **<1932>**. Chestionar privind situația bisericilor române din Protopresbiteriatul Vârșetului și Conspectul averilor bisericești.
117. **1933 iunie 26, Salonic**. Raport al consulului general la Salonic, C. Crețu, către Ministrul Instrucțiunii Publice, D. Gusti, privind desfășurarea festivităților ce au avut loc cu ocazia încheierii anului la școlile române din acest oraș.
118. **1933 septembrie 26, Salonic**. Raport al consulului general la Salonic, <C. Crețu>, privind conflictele dintre călugării români de la Muntele Athos și Patriarhia de la Constantinopol, situația grea a schiturilor și dificultățile provocate de adoptarea noului calendar.
119. **1933 septembrie 27, Sofia**. Telegramă a ambasadorului României la Sofia, Vasile Stoica către Ministerul Afacerilor Străine, în care anunță începerea cursurilor la școala primară română de la Sofia și starea nesatisfăcătoare a școlii de la Giurmaia, unde nici măcar nu se făcuseră înscrieri pentru noul an școlar. Propune luarea unor măsuri urgente pentru a nu periclita instituțiile de învățământ în limba română din Bulgaria.
120. **1933 septembrie 29, Sofia**. Raport al ambasadorului României la Sofia, Vasile Stoica, către ministrul Instrucțiunii Publice, D. Gusti, privind acordarea a 10 burse pentru copiii români din regiunea Vidin, care să studieze la școala română din Sofia și 7-8 burse pentru copiii macedoromâni din Bulgaria.
121. **1933 octombrie 3, București**. Adresă a Ministerul Instrucțiunii către Ministerul Afacerilor Străine, privind acordarea sumei de 134.000 lei, necesară pentru plata chiriei localului școlii române din Sofia și pentru achitarea unei părți din suma împrumutată pentru construirea unui local propriu.
122. **1933 octombrie 11, București**. Memoriul patriarhului Miron Cristea, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind interzicerea slujbei în limba română în satele românești din zona Vidinului, de către mitropolitul Neofit. Se solicită intervenția pe lângă autoritățile bulgare pentru încetarea prigonirii românilor din această țară.
123. **1933 noiembrie 10, Muntele Athos**. Memoriul protosinghelului Varlam Nemțanu și ieromonahului Antonie Moisei de la Muntele Athos, adresat ministrului Afacerilor Externe, în care expun măsurile restrictive luate de statul elen, începând cu anul 1928, de a nu se stabili monahi români la Sfântul Munte.
124. **1933 decembrie 18, Sofia**. Notă telefonică a ambasadorului României la Sofia, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, privind înființarea și funcționarea Institutului Român de la Sofia, precum și neajunsurile provocate de numirea unor cadre didactice incompetente, de către Ministerul Instrucțiunii.

125. **1933 decembrie 18, București.** Memoriu adresat de patriarhul Miron Cristea, ministrului Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, privind situația grea a călugărilor români de la Muntele Athos și solicitarea de a interveni pe lângă guvernul elen pentru a se reveni asupra legii de naționalizare a Sfântului Munte.
126. **<1933>, București.** Rezumat al referatului Ministerului Afacerilor Străine privind răzvrătirea călugărilor schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos, care au refuzat intrarea în biserică a unui grup de excursioniști conduși de părintele Gala Galaction. Era relatată starea de ruinare a schitului și faptul că erau vândute pe nimic cărțile bibliotecii și odoarele schitului.
127. **1934 ianuarie 16, București.** Adresă a Ministerului Instrucțiunii către Ministerul Afacerilor Străine, prin care erau trimise manuale pentru Gimnaziul român de la Sofia. În anexă lista manualelor expediate.
128. **1934 ianuarie, 20, Atena.** Raportul adresat de Langa Rășcanu ministrului Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, privind rezolvarea plângerii Consiliului Central Bisericesc privind situația comunităților românești de la Muntele Athos.
129. **1934 februarie 19, <Sofia>.** Raportul ambasadorului României la Sofia, Vasile Stoica, către ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, privind persecuțiile la care sunt supuși românii din regiunea Vidin, de către organizațiile patriotice și Asociația ofițerilor în rezervă din acest oraș.
130. **1934 februarie 24, <Muntele Athos>.** Petiția ieromonahului Damian Cristoloveanu de la chilia Sf. Gheorghe, Muntele Athos, adresată ministrului Instrucțiunii și Cultelor, în care semnalează greutățile întâmpinate de monahii români athoniți ce nu puteau primi în așezămintele lor noi călugăr.
131. **1934 martie 26, Sofia.** Telegramă a ministrului României la Sofia, Vasile Stoica, în care comunică faptul că ofițeri bulgari din garnizoana Vidin au confiscat cărțile bisericești în limba română de la biserica din comuna românească Stanotârni și l-au amenințat pe preot, dacă va mai sluji în limba română.
132. **1934 martie 27, Sofia.** Raport al ambasadorului României la Sofia, Vasile Stoica, către ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, în care semnalează refuzul românilor din comuna Vârf, regiunea Vidin, de a semna o declarație că nu doresc școală în limba română, declarație impusă de locotenent-colonelul bulgar Velicoff.
133. **1934 mai 4, Grebena, Grecia.** Raportul directorului Liceului român din Grebena, privind excursia organizată cu un grup de elevi și profesori în Tessalia și spectacolele organizate în comunele Hrupiște și Nevesca.
134. **1934 iunie 30, Muntele Athos.** Memoriul Societății Coloniei Monahilor Români din Sf. Munte Athos către ministrul Cultelor și Artelor, în care se solicită sprijin în vederea admiterii în comunitățile românești athonite a noi monahi. Acest lucru era interzis de Chinotita din Careia, pentru a determina în acest mod trecerea așezămintelor românești rămase fără monahi, așezămintelor grecești.

135. **1934 iulie 1, Salonic.** Raportul consulului României la Salonic, G. Trifu către ministrul Instrucțiunii Publice, dr. C. Angelescu, privind desfășurarea serbărilor de sfârșit de an de la școlile române din localitate.
136. **1934 septembrie 27, Salonic.** Adresă a consulului României la Salonic G. Trifu, însoțită de un referat asupra școlilor românești din Grecia, redactat de consilierul A. Caliani, director general al învățământului de peste hotare.
137. **1934 octombrie 5, Tirana.** Tabele cu personalul didactic și bisericesc din Albania și salariul primit pe anul 1934-1935. Augustin Caliani notează că limba de predare a școlilor din Corița și Șipsca este cea albaneză, cu excepția a 3 ore pe săptămână de limba română.
138. **1934 octombrie 17, Tirana.** Raport al Legației României la Tirana adresat ministrului Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, în care este descrisă discuția avută cu Mitropolitul Visarion, șeful Bisericii Ortodoxe Albaneze. Se propunea plata taxei anuale de 60 franci aur pentru fiecare dintre cele șapte biserici române din Albania de către Ministerul Cultelor din România.
139. **1934 noiembrie 17, București.** Adresă a Ministerului Afacerilor Străine către ministrul României la Atena, Langa-Rășcanu, privind procedurile de urmat pentru cererile de admitere la Muntele Athos prin mijlocirea Legației române de la Atena.
140. **1934 noiembrie 28, Tirana.** Raport al Legației României la Tirana privind etatizarea școlilor particulare din Albania din 25 aprilie 1933. Se exprimă părerea că românii din Albania nu vor întreprinde nimic pentru recâștigarea drepturilor lor minoritare.
141. **1934 decembrie 5, București.** Adresă a Ministerului Afacerilor Străine către Ministrul României la Atena, Langa-Rășcanu, privind sprijinul obținut din partea mănăstirii Lavra în rezolvarea conflictului de la schitul românesc Prodromul de la Muntele Athos. Se anunța reîntoarcerea ca egumen al schitului a monahului Simeon Ciomandra și îndepărtarea călugărilor răzvrățiți.
142. **1935 februarie 7, București.** Interpelarea deputatului N. Batzaria făcută în Adunarea Deputaților la 6 februarie 1935, privind situația școlilor și bisericilor române din Iugoslavia și Albania, și ce politică duce guvernul român în privința ocrotirii drepturilor monahilor români de la Muntele Athos.
143. **1935 martie 2, București.** Referat al Ministrului Afacerilor Străine privind situația școlilor grecești din România și a celor române din Grecia. Se propun negocieri pentru încheierea unei convenții școlare cu Grecia, care să precizeze drepturile comunităților școlare și bisericești aromâne din Grecia, precum și recunoașterea dreptului de publicitate pentru școlile românești din această țară.
144. **1935 martie 11 <București>.** Notă a Ministrului Instrucțiunii dr. Angelescu, privind situația școlilor elene din România în raport cu situația școlilor române din Grecia.
145. **1935 martie 15, Grebena, Grecia.** Raportul directorului Liceului român din Grebena, Al. Ciumetti, către Ministerul Instrucțiunii Publice, privind inspecția făcută

de un inspector grec, care i-a pus în vedere să nu mai primească la cursuri decât elevi din zona Pind.

146. **1935 aprilie 26, Tirana.** Telegramă a Legației României la Tirana, privind redeschiderea școlilor românești din Albania.
147. **1935 mai 2, Haga.** Telegramă a Legației României la Haga, privind hotărârea luată de Curtea de Justiție Internațională în problema școlilor minoritare din Albania.
148. **1935 iunie 15.** Referat redactat de G. Elefterescu, privind situația școlilor române din Albania, unde după 6 mai 1935, cunoștințele erau predate în limba română.
149. **1935 august 3, Timișoara.** Adresa Prefecturii județului Timiș–Torontal către Ministerul Afacerilor Externe, prin care solicita să se cerceteze modul în care fuseseră cheltuite suma de 150.000 lei pentru ajutorarea Căminului studenților din Iugoslavia și 100.000 lei pentru propaganda religioasă din această țară.
150. **1935 septembrie 13, Sofia.** Telegramă adresată de ambasadorul României la Sofia, Vasile Stoica, către Ministerul Afacerilor Străine, în care semnalează faptul că autoritățile bulgare nu au deschis nici o școală în limba română în regiunea Vidin, iar slujba religioasă în această limbă este interzisă. Mai mult chiar, utilizarea limbii române în conversații private este pedepsită cu amendă.
151. **1935 octombrie 10, București.** Referat întocmit de Victor Pogoneanu din cadrul Ministerului Afacerilor Străine, privind regimul școlilor românești din Albania, însoțit de o listă a localităților din această țară în care românii erau majoritari și în care puteau fi înființate școli românești.
152. **1935 noiembrie 16, Tirana.** Raport al Legației României la Tirana către ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, privind funcționarea școlilor românești din Albania ca școli de stat albaneze cu limba de predare română. În anexă, regulamentul privind școlile minoritare apărut în Monitorul Oficial nr. 58 din 12 noiembrie 1935 la Tirana.
153. **1935 decembrie 16.** Referat semnat de Aurelian, R. Crutzesu și Al. Cretzianu privind soluția adoptată asupra statutului școlilor române din Albania ca școli de stat cu limba de predare română.
154. **1935.** Raportul consulului de la Skoplje, Curtovich, către ministrul Instrucțiunii Publice, privind istoricul școlilor românești din Balcani
155. **1936 iulie 14, Caransebeș.** Adresă a Consiliului Eparhial ortodox român din Caransebeș, către Ministerul Instrucțiunii privind necesitatea înființării unei secții românești pe lângă școala primară din Biserica Albă.
156. **1936 august 21.** Memoriul profesorului N. H. Balamaci, adresat Legației României la Tirana, în care solicită sprijin pentru deschiderea de școli minoritare române în Albania, precum și reconstruirea bisericii române din Corcea, distrusă la cutremurul din 1931.

157. **1936 octombrie 7, București.** Notă a Direcției Generale a Poliției privind consfătuirea dintre președintele Societății studenților macedoromâni, Gh. Zima și președintele Societății Studenților din Timoc, Florescu, unde s-a hotărât organizarea unor proteste față de persecuțiile la care sunt supuși românii din Bulgaria.
158. **1936 decembrie 8, București.** Adresă a Ministerului Instrucțiunii Publice către Ministerul Afacerilor Străine privind regimul școlilor române din Albania, ca școli minoritare deschise la solicitarea comunităților române în care limba de predare era limba română „cu excepția materiilor naționale albaneze”.
159. **1937 ianuarie 8, București.** Adresă a Ministerului Educației Naționale către Ministerul Afacerilor Străine, privind regimul școlilor române din Albania ca școli de stat cu limba de predare română, în toate localitățile cu minim 20 elevi români și cu învățători români, rezervându-se și dreptul de a fi deschise și școli minoritare la solicitarea comunităților române. În anexă, tabele cu localitățile locuite de români unde s-ar putea deschide școli primare mixte.
160. **1937 ianuarie 28, Ianina, Grecia.** Raportul consulului din Ianina, Constantin Burileanu, către ministrul Afacerilor Străine, Victor Antonescu, privind politica autorităților grecești de a împiedica funcționarea școlilor românești din această țară.
161. **1937 februarie 20, București.** Interpelarea adresată de deputatul Radu Lascu, către ministrul Afacerilor Străine în problema interzicerii arborării drapelului românesc la școlile române din Grecia și interzicerea folosirii dialectului macedoromân în această țară.
162. **1937 martie 7, Atena.** Telegramă adresată de Legația de la Atena, Ministerului Afacerilor Străine, în care se semnalează interzicerea folosirii dialectului macedonean de către românii din Grecia.
163. **1937 martie 16, București.** Adresă a Ministerului Educației Naționale, privind înființarea unei școli române în comuna Chișoroș, Iugoslavia.
164. **1937 iulie 24, Tirana.** Raport al ministrului României la Tirana, Nicolae Em. Lahovary, către ministrul Afacerilor Străine, Victor Antonescu, privind funcționarea celor șapte școli românești din Albania ca școli de stat albaneze cu limba de predare română. Este solicitat material didactic necesar funcționării acestor școli în anexă lista personalului didactic de la aceste școli, redactată de N. H. Balamaci.
165. **1937 august 5, Sofia.** Raportul directorului Liceului român din Sofia, P. Caraman, către Ministerul Educației Naționale, în care solicită intervenția autorităților române pe lângă autoritățile bulgare pentru recunoașterea acestui liceu ca școală secundară de același nivel cu cele similare din Bulgaria.
166. **1937 octombrie 7, Tirana.** Raport al ministrului României la Tirana, N. Em. Lahovary, către ministrul Afacerilor Străine, Victor Antonescu, privind personalul didactic al celor șapte școli de stat cu limba de predare română din Albania și a grădiniței de copii din Corcea. Pentru cei 10 învățători s-a fixat o subvenție de 40 franci aur lunar din partea Statului român pe lângă salariul primit din partea statului albanez.

167. **1937 octombrie 20, București.** Telegramă a Ministerului Afacerilor Străine către Legația României la Tirana, prin care anunță subvenționarea învățătorilor de la școlile de stat cu predare în limba română din Albania, cu suma de 1200-1600 lei lunar pentru fiecare, după vechime.
168. **1937 noiembrie 20, București.** Adresă a Ministerului Afacerilor Străine către Ministerul Educației Naționale, prin care se confirmă primirea manualelor pentru școlile primare din Albania cu limba de predare română.
169. **1937 noiembrie 24, Atena.** Raportul Legației de la Atena către ministrul Afacerilor Străine, Victor Antonescu, privind școlile primare române din Grecia. În anexă, tabel cu școlile primare române din această țară și numărul elevilor în anii școlari 1936-1937 și 1937-1938.
170. **1937 decembrie 28, Atena.** Raportul Legației României la Atena către ministrul Afacerilor Străine, Victor Antonescu, în care solicită 8.000 drahme, sumă necesară pentru achitarea taxelor aferente localului gimnaziului românesc din Ianina.
171. **1938 martie 15, Tirana.** Raport al ministrului României la Tirana, N. Em. Lahovary, către ministrul ad interim al Afacerilor Străine, Gh. Tătărescu, privind funcționarea școlilor și bisericilor aromâne din Albania.
172. **1938 iunie 7, Belgrad.** Raportul Legației României la Belgrad, către ministrul Afacerilor Străine, N. Petrescu Comnen, privind reorganizarea serviciului consular din Macedonia sârbească, precum și situația minorității aromâne din această provincie.
173. **1938 iunie 27, Salonic.** Raportul consulului general de la Salonic, Curtovich, către ministrul Afacerilor Străine, N. P. Comnen, privind desfășurarea serbării sfârșitului de an școlar la Liceul comercial român din localitate.
174. **1938 noiembrie 7, Salonic.** Raportul consulului de la Salonic, Em. Popescu, adresat Legației de la Atena, privind cererea comunității române din Veria, pentru înființarea unui curs seral pe lângă școală primară din localitate. În anexă aprobarea Ministerului Educației Naționale din 29 noiembrie 1938.
175. **1938 decembrie 16, București.** Adresă a patriarhului Miron Cristea, către ministrul Afacerilor Străine în care solicită intervenția pe lângă autoritățile grecești în vederea primirii la Muntele Athos a doi călugări români. Se apreciază că numărul monahilor români athoniți a scăzut de la 500 la 300.
176. **1939 ianuarie 25, București.** Adresă a Ministerului Afacerilor Străine către ministrul României la Tirana N. Em Lahovary privind înscrierea bursierilor albanezi Constantin Salapi și Cozma Tegu la seminarul din Buzău.
177. **1939 februarie 9, Salonic.** Tabele redactate de administratorul școlilor și bisericilor române din Grecia, Filip Goj, cuprinzând numărul elevilor școlilor primare din Grecia în perioada 1928-1939, precum și localitățile unde școlile române au fost închise datorită emigrării în România.
178. **1939 februarie 10, Salonic.** Raportul consulului de la Salonic Em. Popescu, adresat ministrului Afacerilor Străine Gr. Gafencu, privind abuzurile comise de autoritățile grecești împotriva aromânilor.

179. **1939 iunie 14, Bitolia, Iugoslavia.** Adresă a Tribunalului ocolului Bitolia, către Consulatul României la Skoplje, prin care se anunța autentificarea actelor de proprietate ale bisericii ortodoxe „Sf. Constantin și Elena”, și a terenurilor cimitirului și Școlii române din localitate.
180. **1939 iunie 30, Salonic.** Adresă a consulului român la Salonic Em. Popescu însoțită de un extras din ziarul elen „Fos” în care este relatată serbarea de sfârșit de an a Liceului comercial român din localitate.
181. **1939 august 7, Ianina.** Raportul consulului român la Ianina, V. Stirbu adresat ministrului Afacerilor Străine, privind situația aromânilor din această zonă, funcționarea școlilor și bisericilor românești și dorința unora dintre aromâni de a emigra în România.
182. **1939 decembrie 5, Ianina.** Raport al consulului general al României la Ianina, V. Știrbu, către ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care semnalează starea precară a clădirii gimnaziului românesc din localitate, precum și a localului școlii primare române.
183. **1940 ianuarie 16, București.** Adresă a Ministerului Educației Naționale către Ministerul Afacerilor Străine, cuprinzând sumele prevăzute în buget pentru școlile române din Grecia (salariile personalului didactic și bisericesc și alte subvenții)
184. **1940 ianuarie 26, București.** Referatul atașatului de legăție de la Bitolia, I. R. Gamber privind politica dusă de statul iugoslav față de proprietățile statului român din Bitolia (biserică, școală, cimitir).
185. **1940 februarie 2, București.** Raportul protosinghelului Simeon Ciomandra, împuternicit al schitului Prodromul de la Muntele Athos înaintat ministrului Afacerilor Străine, în care expune situația economică precară a schitului, datorită exproprierii metocului din insula Thassos, de către statul grec, în anul 1927.
186. **1940 martie 7, Salonic.** Memoriul directorului școlii române din Samarina, Grecia, adresat consulului român din Salonic în care solicită ajutor pentru reconstruirea localului de școală incendiat în toamna anului 1939.
187. **1940 martie 28, <București>.** Telegramă expediată de ministrul Afacerilor Externe, Grigore Gafencu, Ambasadei de la Atena în care își exprimă îngrijorarea în legătură cu politica de deznaționalizare dusă de autoritățile grecești față de macedoromâni. Solicită verificarea discretă a abuzurilor semnalate.
188. **1940 martie 28, Sofia.** Raport al Ambasadei României la Sofia, către ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, cuprinzând comentarii la un memoriu al lui Tașcu Ionescu aromân din Bulgaria, care solicita recunoașterea aromânilor ca națiune distinctă și introducerea dialectului aromân în școlile finanțate de statul român în Peninsula Balcanică.
189. **1940 martie 29, Atena.** Adresa Ambasadei României la Atena către Ministerul Comerțului Exterior prin care anunța faptul că Banca Greciei refuză plata în clearing a sumei de 60000 de drahme, reprezentând venitul anual al arhimandritului Antipa Dinescu de la mănăstirea Stravronichita (Muntele Athos)

190. **1940 aprilie 8, Salonic.** Raportul consulului general de la Salonic, Em. Popescu, adresat ministrului plenipotențiar al României la Atena, Radu Djuvara, privind oficierea hirotonisirii preotului Sterie Mihadași la biserica română din Veria, Grecia.
191. **1940 aprilie 15, Salonic.** Articolul lui Ap. Vacalopulos apărut în ziarul „Makedonia” despre cartea academicianului grec A. Keramopulos „Ce sunt Cuțo-Valahii”, în care este negată teoria că valahii sunt daci sau traci romanizați.
192. **1940 aprilie 18, Tirana.** Raportul consulului general la Tirana I. Dăianu către Ministerul Afacerilor Străine, privind situația celor șapte școli cu limba de predare română din Albania. Se propune organizarea aromânilor în societăți culturale care să dispună de biblioteci românești; pentru a nu uita limba română și chiar dialectul aromân.
193. **1940 aprilie 24, <București>.** Adresă a Ministerului Propagandei Naționale către ministrul Afacerilor Străine, prin care anunța donarea a 125 de cărți de Casa Școalelor, Liceului român din Grebena, Grecia
194. **1940 mai 3, Salonic.** Raportul administratorului școlilor și bisericilor române din Grecia, Filip Goj, privind măsura luată de autoritățile grecești de a permite folosirea cărților de citire din care fuseseră rupte filele referitoare la domniile fanariote și la Tudor Vladimirescu, considerate că aduceau prejudicii poporului elen.
195. **1940 mai 13.** Referat redactat de Bossy privind situația școlilor române din Albania în perioada 1935-1940.
196. **1940 mai 17, București.** Adresă a Sfântului Sinod al Patriarhiei Române către ministrul Afacerilor Străine, prin care nu acordă aviz favorabil pentru stabilirea în țară a monahului athonit Elisei Țăranu pentru că umbla după ajutoare „speculând rătăcirea stilistă”.
197. **1940 iunie 3, Atena.** Telegrama ambasadorului României la Atena, Radu Djuvara către Ministerul Afacerilor Străine privind problemele ridicate în discuția avută cu Metaxas. A fost semnalată prigoana împotriva românilor și faptul că autoritățile române nu erau de acord cu cedarea bisericii din Selia, așa cum afirmau grecii.
198. **1940 iunie 10, Salonic.** Raport al consulului general al României la Salonic, Em. Popescu către ministrul plenipotențiar de la Atena Radu Djuvara privind arestarea și torturarea președintelui Comunității române din Veria, Anton Pajvati sub pretextul că este comunist.
199. **1940 iunie 13, Salonic.** Raportul consulului de la Salonic, Em. Popescu către ministrul Afacerilor Străine, I. Gîgurtu, însoțit de două memorii ale monahilor români de la Muntele Athos, în care solicitase menținerea în funcție a preotului Dimitrie Brindu, întrucât acesta îi sprijinise permanent.
200. **1940 iunie 20.** Raport al lui D. Iurașcu către Al. Cretzianu, privind atitudinea agresivă a autorităților grecești față de români. Se propune o poziție echivalentă față de grecii din România.
201. **1940 iunie 23, Grebena, Grecia.** Raportul directorului Liceului român din Grebena A.S. Ciumetti către consulul general al României la Salonic Em. Popescu, în care prezintă serbarea de sfârșit de an a celor 191 de elevi, dintre care 14 se

- retrăseseră și 139 promovaseră. Era semnalată slaba pregătire a elevilor la limba română și se propunea mutarea liceului de la Grebena datorită faptului că majoritatea elevilor proveneau din Tessalia, Epir și Veria.
202. **1940 iunie 25, <București>.** Extras dintr-o notă a Direcției Generale a Poliției privind greutățile întâmpinate la graniță de elevii proveniți din Iugoslavia, care urmau cursurile școlilor din România.
203. **1940 iunie 27, Skoplje.** Extras din raportul consulului Emil Oprișanu, către ambasadorul României la Belgrad, Victor Cădere, privind situația minorității aromâne din Macedonia.
204. **1940 iulie 2, Atena.** Raportul ambasadorului României la Atena, Radu Djuvara, către ministrul Afacerilor Străine, C. Argetoianu, privind situația dificilă a școlilor române din Grecia.
205. **1940 iulie 26, Skoplje.** Notă a Consulatului României la Skoplje, către ambasadorul Victor Cădere, la Belgrad, privind ocuparea cimitirului român din Bitolia de autoritățile ecleziastice sârbe și acțiunile de distrugere a acestuia.
206. **1940 septembrie 12, București.** Telegrama Ministerului Afacerilor Străine adresată ambasadorului României la Atena, Radu Djuvara, prin care anunța că plata arhimandritului Antipa Dinescu de la Muntele Athos să se facă de consulul român din Salonic cu suma de 60000 de drahme.
207. **1940, septembrie 30, Skoplje.** Raport al consulului României la Skoplje, Emil Oprișanu, către ministrul Afacerilor Străine, Mihail Sturdza, în care propune redeschiderea școlilor românești din Bitolia, Crușova și Skoplje.
208. **1940 octombrie, 1, Vârșeț, Iugoslavia.** Extras din memoriul înaintat generalului Ion Antonescu de reprezentanții românilor din Iugoslavia
209. **1940 octombrie 23, Ianina.** Raportul consulului general al României la Ianina, V. Știrbu, către ministrul Afacerilor Străine, privind carențele învățământului românesc din Grecia și propunerile pentru dezvoltarea acestuia prin recrutarea românilor din zonă și adaptarea la realitățile locale.
210. **1940 octombrie 21, Belgrad.** Raportul atașatului militar român din Belgrad, colonel Gh. Baloșin, către Marele Stat Major, privind situația proprietăților române din Bitolia: cimitir, liceu, biserici.
211. **1940 octombrie 31, <București>.** Telegramă către Marele Stat Major, Legația României la Roma, privind statisticile grecești care minimalizau numărul românilor din această țară și care se ridica la aproximativ 200000 de persoane.
212. **1940 noiembrie 23, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine Mihail Antonescu, către Legația României la Atena, privind intervenția pe lângă autoritățile elene care au percheziționat locuințele românilor din Grecia și au arestat elevi și personal didactic român din localitate.
213. **1940 noiembrie 26, Atena.** Telegrama Legației României la Atena către Ministerul Afacerilor Străine, privind discuția avută de Gane cu Mavrudis în care s-a cerut încetarea deportării aromânilor din locurile lor de baștină. Ministrul Mavrudis și-a

- manifestat nelămurirea în privința interesului manifestat de statul român pentru cetățenii greci din Grecia (aromâni). Reprezentantul României a arătat că regina Elena deși de origine greacă, i-a trasat sarcina să aibă grijă de aromâni.
214. **1940.** Tabel cu școlile și bisericile românești din Grecia, Iugoslavia, Bulgaria și Albania în perioada 1940-1941.
 215. **1941 ianuarie 9, Atena.** Telegramă a Legației României la Atena, privind vizita făcută de Gane în lagărul de la Corint. Românii internați în lagăr, doreau, fie să rămână acolo până la terminarea conflictului, fie să vină în țară.
 216. **1941 ianuarie 11, Skoplje.** Raportul înaintat de consulul României la Skoplje, Macedonia, Emil Opreșanu, către Ministerul Afacerilor Străine, privind decesul preotului român. Gh. Cosmescu, și textul unui articol despre acest eveniment.
 217. **1941 ianuarie 11, București.** Articol din ziarul "Universul" privind arestarea a 190 de aromâni din Grecia, care au fost internați în lagărul de la Corint. De asemenea, se anunța plata salariilor profesorilor școlilor românești din Grecia și a premiilor.
 218. **1941 ianuarie 12, Glogoni, Iugoslavia.** Memoriul românului Vasile Minea din Banatul iugoslav, adresat Fundației Culturale Regale, prin care solicita cărți în limba română. Legația României la Belgrad recomanda expedierea cărților către biblioteca școlii primare române din comuna Glogoni, pentru a putea fi folosite de toți locuitorii români.
 219. **1941 ianuarie 14, București.** Adresă a Ministerului Educației Naționale către Ministerul Afacerilor Străine prin intermediul căruia trebuia expediat un colet cu cărți pentru corul bisericesc ortodox român din Iabuca (Panciova), Iugoslavia.
 220. **1941 ianuarie 15, Atena.** Memoriul Legației României la Atena, adresat generalului Ion Antonescu, privind situația românilor internați în lagărele din Grecia.
 221. **1941 februarie 12, București.** Adresă prin care Ministerul Afacerilor Străine expedia Legației României la Belgrad, 29 de cărți religioase pentru a fi distribuite parohiilor ortodoxe române din Banatul iugoslav.
 222. **1941 februarie 20, Atena.** Raportul Legației României la Atena, către generalul Ion Antonescu, privind situația românilor din Grecia, internați în lagăre și supuși la diferite corvezi. Este relatată atitudinea autorităților locale care rechiziționau ajutoarele acordate de statul român populației românești din această țară.
 223. **1941 februarie 24, Sofia.** Raport adresat de Legația României la Sofia, generalului Ion Antonescu privind situația românilor din regiunea Vidin, după Tratatul de la Craiova și politica de deznaționalizare dusă de autoritățile bulgare.
 224. **1941 martie 4, București.** Avizul Consiliului Juridic al Ministerului Afacerilor Străine, privind situația juridică a localului de școală, bisericii și cimitirului românesc din Bitolia, luate în stăpânire, în mod abuziv, de autoritățile iugoslave.
 225. **1941 aprilie 5, Skoplje.** Raportul consulului de la Skoplje, Emil Opreșanu, către generalul Ion Antonescu, privind situația juridică a proprietăților statului român de la Bitolia, confiscate de autoritățile iugoslave.

226. **1941 aprilie 11, <București>.** Memoriul Societății Culturale “Timoc” adresată Ministerului Afacerilor Străine, privind situația românilor din Iugoslavia.
227. **1941 aprilie 30, București.** Adresă a Societății culturale “Timoc” către generalul Ion Antonescu în care este solicitată intervenția pentru eliberarea prizonierilor români din Banatul iugoslav și din Timoc.
228. **1941 mai 9, Skoplje.** Raportul consulului României la Skoplje, Emil Opreșanu, către președintele Consiliului de Miniștri Ion Antonescu, privind intervenția populației românești din Crușova care a redeschis biserica din localitate și solicită trimiterea unui preot din țară.
229. **1941 mai 10, București.** Manifest redactat de preotul român Gheorghe Suveică din Grabovița, prin care îndeamnă românii din Timoc și Craina să-i trimită liste cu soldații care nu s-au întors de pe front, pentru a putea fi eliberați, dacă au fost luați prizonieri.
230. **1941 mai 31, București.** Notă a Președinției Consiliului de Miniștri privind interviul acordat de ministrul Croației la Berlin, ziarului german “Voelkischer Beobachter”, asupra existenței unei populații valahe în Croația. În anexă, referatul generalului Ion Antonescu.
231. **1941 iunie 5, Belgrad.** Studiul șefului de birou de la Legația României la Belgrad, Petre Ionescu, privind românii din Peninsula Balcanică.
232. **1941 iunie 18, Belgrad.** Raport al consilierului Legației României la Belgrad, N. Solacolu, către generalul Ion Antonescu, privind situația românilor de pe valea Timocului sârbesc, precum și propaganda bulgară și sârbească din regiune.
233. **1941 iulie 11, București.** Adresă a mitropolitului Nicodim către Ministerul Afacerilor Externe privind prozelitismul confesional promovat de personalul didactic al școlilor române din Sofia în favoarea catolicismului.
234. **1941 iulie 24, Ianina (Volo), Grecia.** Raportul consulului general al României la Ianina, Vasile Știrbu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind schimbările politice care au avut loc în cadrul minorității române din Grecia. În anexă, tabelele cu numărul familiilor românești din regiunile Ianina, Larissa, Kalambaka, Cojani.
235. **1941 iulie 29, Sofia.** Adresă a Legației României la Sofia către Ministerul Afacerilor Străine, în care se sugerează ca statul român să solicite Comisiei Mixte de la Craiova, recunoașterea dreptului de proprietate asupra bisericii române de la Grivița și a inventarului ei.
236. **1941 iulie 30, Vrbița Mică, (Timoc).** Memoriu al locuitorilor români din Vrbița Mică (Timoc), adresat preotului Gh. Suveică, în care se solicită alipirea Timocului la România.
237. **1941 septembrie 1, București.** Instrucțiuni elaborate de Mihai Antonescu, pentru Legația României de la Belgrad, în care considera că a venit timpul ca românii de pe Valea Timocului să beneficieze de școli și biserici proprii.

238. **1941 septembrie 10, Atena.** Raport al însărcinatului cu afaceri la Atena, Radu Sc. Arion către ministrul Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind situația materială dificilă a cadrelor didactice de la școlile românești din Grecia și faptul că localurile școlilor erau ocupate de trupele germane și italiene.
239. **1941 septembrie 10, Sofia.** Raport al consulului Emil Opreșanu, către ministrul ad interim al Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind persecuțiile la care erau supuși aromânii din Bulgaria.
240. **1941 septembrie 18, București.** Adresă a Ministerului Afacerilor Străine, către ministrul României la Sofia, G. Caranfil, privind redeschiderea bisericii române din Bitolia.
241. **1941 septembrie 27, <București>.** Notă de serviciu a Ministerului Afacerilor Străine, privind măsurile prin care puteau fi sprijiniți aromânii din Macedonia.
242. **1941 octombrie 17, Muntele Athos.** Scrisoarea egumenului schitului românesc Prodomul de la Muntele Athos, adresată ministrului României de la Sofia, prin care îl roagă să intervină pe lângă guvernul bulgar, pentru a fi repus în posesia metocului avut în insula Thassos, comuna Potamia, naționalizat de guvernul grec în anul 1927.
243. **1941 noiembrie 1, <București>.** Adresă a Ministerului Propagandei Naționale către ministrul Afacerilor Străine, prin care erau expediate la Tirana, o serie de partituri muzicale pentru un grup de tineri care doreau să organizeze un cor românesc.
244. **1941 noiembrie 7, București.** Raportul preotului econom Cotta Balamaci către Consulatul general al României la Tirana, privind situația grea a școlilor române din Albania, dintre care cinci nu mai funcționau, pentru că nu fuseseră reparate.
245. **1941 noiembrie 27, Sofia.** Adresă a consulului Emil Opreșanu, către ministrul Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, în care solicită publicația "130 melodii populare aromânești" de I. Caranica, pentru a fi difuzată românilor macedoneni.
246. **1941 noiembrie 29, Atena.** Raportul însărcinatului cu afaceri al României la Atena, Radu Arion, către ministrul Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind demersurile făcute pentru redeschiderea școlii și bisericii românești din Oșani, Meglenia.
247. **<1941>.** Extrase din studiul "Românii de peste hotare", privind situația celor din Bulgaria, Iugoslavia, Albania și Grecia.
248. **1942 ianuarie 7, <București>.** Notă a Președinției Consiliului de Miniștri privind raportul profesorului Gheorghe Papagheorghe asupra situației școlilor române din Bulgaria.
249. **1942 ianuarie 9, București.** Telegramă a Ministerului Afacerilor Străine către Ministerul Economiei Naționale, prin care acesta era anunțat că aprovizionarea cu alimente a școlilor secundare române din Grecia urma să fie făcută de comandamentele germane din acea țară și în compensație, aceeași cantitate de alimente, să fie furnizată trupelor germane din România.

250. **1942 ianuarie 16, Hrupiște, Grecia.** Manifest răspândit în comuna Hrupiștea (Macedonia) în care populația română era amenințată cu moartea dacă și-ar recunoaște originea.
251. **1942 ianuarie 24, Timișoara.** Propuneri ale Comitetului Timocean din Timișoara privind recunoașterea, organizarea și misiunea grupului etnic român din Serbia.
252. **1942 februarie 18, Salonic.** Raportul Consulului general de la Salonic, Emil Popescu, către ministrul Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind numirea la biserica română din Grebena a preotului Ion Ciotei. În anexă, cererea preotului.
253. **1942 februarie 21, Sofia.** Adresă a Legației României la Sofia către Ministerul Afacerilor Străine privind intervenția pe lângă autoritățile bulgare în problema redeschiderii școlilor și bisericilor românești din Macedonia.
254. **1942 aprilie 2, Skoplje.** Adresă a consulului României la Skoplje, Emil Oprișanu, către ministrul ad. interim al Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, prin care anunță eliberarea unui pașaport pentru elevul Ioan Cardula, în vederea înscrierii la Liceul comercial român de la Salonic.
255. **1942 aprilie 10, Salonic.** Tabel cu familiile aromâne din Macedonia, alcătuit de administratorul Școlilor române din această regiune, pe baza datelor transmise de institutorii școlilor primare române.
256. **1942 mai 2, Skoplje.** Raportul consulului de la Skoplje, Emil Oprișanu, privind situația proprietăților statului român din Macedonia.
257. **1942 mai 9, Skoplje.** Raport al consulului României la Skoplje, Emil Oprișanu, către ministrul ad. interim al Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind situația statistică a elementului aromân din Macedonia, apreciat la cifra de 17.000 de locuitori.
258. **1942 mai 11, Skoplje.** Raportul fostului consul al României la Skoplje către ministrul George Caranfil de la Sofia, privind situația macedoromânilor și rezolvarea situației lor.
259. **1942 mai 26, Prodromul, Muntele Athos.** Scrisoarea locțiitorului starețului Schitului Prodromul de la Muntele Athos, Veniamin Ieromonahul, către Simeon Ciomandra de la Schitul Darvari din București, prin care îl roagă să trimită ajutoare călugărilor români, care nu mai primiseră nimic de trei ani de zile și se găseau într-o situație extrem de grea.
260. **1942 iunie 27, Caransebeș.** Adresă a episcopului Caransebeșului către Președinția Consiliului de Miniștri, prin care solicită eliberarea autorizațiilor de trecere a frontierei pentru protopopii români din Satu Nou și Vârșeț, Iugoslavia.
261. **1942 iulie 6, București.** Referat al Ministerului Afacerilor Străine privind adresa Oficiului Consular din Belgrad care solicită introducerea limbii române în școlile din localitățile locuite de românii din Timocul sârbesc. Este menționată cifra de 400.000 de români în această zonă.

262. **1942 iulie 17, <Pind>, Grecia.** Memoriu al Consiliului Național al Românilor din Pind, adresat mareșalului Ion Antonescu, în care se solicită sprijin economic, cultural și politic, pentru românii din Grecia.
263. **1942 iulie 25, <București>.** Referat întocmit pe baza datelor furnizate de Consulatul României la Belgrad, privind situația românilor din Serbia. Era analizată situația școlară a românilor din Banatul sârbesc, considerată ca satisfăcătoare, funcționarea societății „Astra” și circulația ziarului „Nădejdea” dar și persecuțiile la care erau supuși românii de pe Valea Timocului, care nu dispuneau nici de biserici și nici de școli românești și unde era interzisă difuzarea publicației „Foaia Timocului”.
264. **<1942 iulie, Galați>.** Extras din raportul înaintat Ministerului Culturii Naționale și Cultelor de prof. Gh. Papagheorghe de la Liceul Comercial din Galați, trimis ca Președinte al Comisiei de bacalaureat a absolvenților liceelor românești din Grecia, privind situația generală a aromânilor din Peninsula Balcanică.
265. **1942 august 9, Belgrad.** Adresa Imputernicitului Comitetului General din Serbia, către Ministerul Instrucțiunii din această țară, privind organizarea și funcționarea școlilor române din Banatul iugoslav.
266. **1942 septembrie 19, București.** Notă a Președinției Consiliului de Miniștri, privind drepturile școlare și religioase ale românilor macedoneni, evoluția istorică a acestora și propuneri pentru consolidarea lor.
267. **1942 septembrie 28, Sofia.** Raport al Legației României la Sofia, către Ministerul Culturii Naționale, privind necesitatea numirii ca director al școlii române din Giurmaia, a învățătorului Radu Preda, cu scopul de a pune capăt conflictelor din cadrul comunității aromâne din localitate.
268. **1942 octombrie 21, Giurmaia de Sus, Bulgaria.** Cerere adresată de comunitatea păstorilor aromâni din Ciacalița, către Legația României la Sofia, pentru trimiterea unui învățător, în vederea desfășurării cursurilor de vară pentru copiii lor.
269. **1942 octombrie 24, București.** Raport al Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor către Președinția Consiliului de Miniștri, în care se fac propuneri privind funcționarea școlilor și bisericilor românești din Grecia, pe baza raportului profesorului Gh. Papagheorghe.
270. **<1942> noiembrie 25, București.** Adresă a Președinției Consiliului de Miniștri, către Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, privind măsurile stabilite de mareșalul Ion Antonescu în urma propunerilor făcute de profesorul Gh. Papagheorghe, administratorul și școlilor și bisericilor române din Grecia, pentru îmbunătățirea funcționării acestora.
271. **<1942> decembrie 5.** Notă de serviciu a lui T.R. Pogoneanu, atașat la Legație, privind redactarea unui studiu asupra situației românilor din țările balcanice.
272. **1942 decembrie 6, București.** Notă a Președinției Consiliului de Miniștri prin care se stabilește ordonanțarea sumei de 5.000.000 lei pentru școlile și bisericile române din Macedonia.

273. **1942 decembrie 12, București.** Notă a Președinției Consiliului de Miniștri privind măsurile realizate în susținerea românilor din Serbia. Sunt menționate ajutoarele acordate apariției ziarului „Nădejdea”, precum și ajutoarele în sume de bani, cărți și albume pentru românii din Timoc.
274. **1942 decembrie 19, București.** Telegramă adresată Legației de la Berlin, în care se solicită intervenția pe lângă autoritățile germane, pentru a permite plecarea a 13 profesori români la școlile române din Grecia.
275. **1942 decembrie 19, București.** Notă a Președinției Consiliului de Miniștri privind răspunsul Patriarhului Nicodim în problema organizării unui episcopat ortodox pentru românii din Peninsula Balcanică. În condițiile în care acest lucru nu era posibil a fost înființat un protopopiat român la Salonic, iar pentru Timoc se consideră că problema nu putea fi bine rezolvată decât pe cale diplomatică.
276. **1942 decembrie 29, Salonic.** Adresă a Inspectorului general al Școlilor și Bisericilor Române din Macedonia, David Blidariu, către Președinția Consiliului de Miniștri, prin care anunță că a trimis alimente școlilor române din Grebena și Ianina.
277. **1943 februarie 1, București.** Notă a Președinției Consiliului de Miniștri, către Ministerul Afacerilor Străine, privind ajutoarele acordate românilor de la sudul Dunării și schitului românesc Prodromul, de la Muntele Athos. În anexă, adresa către însărcinatul cu afaceri la Atena, prin care solicităm informații asupra distribuirii ajutoarelor acordate.
278. **1943 februarie 24, București.** Adresă a Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, către Președinția Consiliului de Miniștri, privind funcționarea școlilor române de peste hotare și expedierea a 200 de abecedare pentru elevii săraci.
279. **1943 februarie 26, București.** Adresa administratorului Școlilor și bisericilor românești din Grecia, Gheorghe Papagheorghe către Președinția Consiliului de Miniștri, prin care solicită patru vagoane de cherestea pentru confecționarea mobilierului necesar școlilor din această țară. În anexă răspunsul afirmativ al Președinției Consiliului de Miniștri.
280. **1943 martie 3, București.** Textul propus de Ministerul Culturii Naționale ca anexă la acordul cultural italo-român, în care recomandă conservarea valorilor spirituale și culturale ale populațiilor din Albania și Istria, care vorbeau un dialect român.
281. **1943 martie 11, București.** Decizia Ministrului Culturii Naționale și al Cultelor, prin care este numit Ioan Marcu în postul de cântăreț în parohia Grebena, Macedonia.
282. **1943 aprilie 3, București.** Fragmente din raportul Subsecretarului de Stat Ovidiu Al. Vlădescu, privind activitatea Biroului Românilor de peste hotare, în Banatul sârbesc, Timoc și Macedonia.
283. **1943 aprilie 4, Skoplje.** Raport al consulului României la Skoplje, Ioan Popovici, către ministrul ad interim al Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind vizita ministrului Caranfil la Bitolia, Muloviște și Nijopole. Se solicita trimiterea unui preot român la Bitolia și a unui funcționar la oficiul consular din localitate.
284. **1943 aprilie 9, București.** Adresă a Ministerului Culturii Naționale către Ministerul Afacerilor Străine, prin care anunță detașarea învățătorului Radu Preda, de la

- școala română din Giurmaia de Sus, pe timpul verii, la școala de vară a copiilor păstorilor aromâni de pe muntele Ciacalița.
285. **1943 aprilie 14, Sofia.** Raportul adresat de G. Caranfil, ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind situația românilor din Macedonia, Albania și Grecia.
286. **1943 aprilie 29, Belgrad.** Raport al consilierului Legației României la Belgrad, N. Solacolu, către ministrul ad interim al Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind abuzurile comise de autorități asupra românilor din Timocul sârbesc. În anexă, lista românilor timoceni arestați și internați în lagăre, în lunile martie și aprilie 1943.
287. **1943 mai 26, București.** Notă a Serviciului Secret de Informații, privind școala românească din Banatul sârbesc. Este evidențiată influența legionarilor în rândul elevilor români, lipsa de disciplină și controlul superficial exercitat de consilierul român Popovici, de pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice din Belgrad.
288. **1943 iunie 23, București.** Raport al directorului Direcției învățământului particular și confesional, către Președintele Consiliului de Miniștri, privind funcționarea școlilor primare și secundare române din Bulgaria, Iugoslavia și Grecia.
289. **1943 iulie 15, București.** Subvențiile Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor pentru școlile române din Peninsula Balcanică, în anul școlar 1943-1944.
290. **1943 iulie 28, București.** Tabel cuprinzând cheltuielile făcute de Statul român pentru românii din Timoc, Banatul sârbesc, Macedonia, Transnistria, în perioada 6 septembrie 1940 – 28 iulie 1943.
291. **1943 octombrie 8, București.** Sinteză informativă a Președinției Consiliului de Miniștri, privind îmbunătățirea situației românilor din Banatul sârbesc. Se fac referiri la situația școlilor, publicațiilor și traficului de frontieră, precum și a activității societății „Astra Bănățeană”.
292. **1943 octombrie 13, București.** Adresă a Institutului Central de Statistică către Președinția Consiliului de Miniștri, privind numărul românilor din Timocul sârbesc.
293. **1943 octombrie 21, Atena.** Memoriul avocatului Nicolae Matussi, privind situația grea a românilor din Grecia în timpul ocupației italiene și germane. Este solicitată viza pentru venirea în țară a românilor refugiați la Atena.
294. **1943 octombrie 27, București.** Decizii ale Departamentului Culturii Naționale și Cultelor, privind numirea unor preoți la bisericile române din Grebena, Vodena și Liumnița, Macedonia.
295. **1943 noiembrie 13, <București>.** Telegrama Ministerului Afacerilor Străine, către Legația din Berlin, privind intervenția pentru menținerea misiunilor diplomatice române de la Atena, Ianina și Belgrad, în scopul ajutorării românilor din aceste țări.
296. **<1943, București>.** Raportul profesorului Caius Jiga, privind situația economică și politică din Macedonia și Tessalia. Este menționată situația grea a școlilor române din Tessalia, ai căror învățători s-au refugiat la Trikala și Larissa.
297. **1944 ianuarie 31, Atena.** Raportul consilierului de presă al Legației României la Atena, Cuza Hotta, adresat vicepreședintelui Consiliului de Miniștri Mihai

Antonescu, privind propagandă românească în Grecia și repartizarea ajutoarelor statului român pentru aromânii din această țară.

298. **1944 martie 3, București.** Adresă a Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor către preotul Ioan M. Cristea de la biserica română din Salonic, prin care era anunțat să ridice de la consulat suma de 500000 lei ca ajutor pentru repararea capelei din Salonic și a bisericilor române din Veria și Hrupiște.
299. **1944 martie 14, București.** Notă a Președintelui Consiliului de Miniștri privind necesarul de ajutoare pentru românii timoceni, care nu mai aveau voie să treacă granița în România.
300. **1944 martie 24, București.** Notă a șefului Biroului 4 din cadrul Președinției Consiliului de Miniștri Constantin Aslan privind situația etnografică și demografică din Banatul sârbesc, numărul românilor fiind apreciat la 80000.
301. **1944 aprilie 7, Sofia.** Raportul preotului I. Runcu de la Biserica românilor din Sofia, către ministrul Cultelor și Artelor, în care arată pagubele produse bisericii și casei parohiale în urma bombardamentelor anglo-americane din 30-31 martie 1944. Biserica nu mai putea fi folosită iar personalul fusese trimis în țară sau se adăpostise la rude. Referatul ministrului stabilea că biserica nu putea fi închisă și că urmau să se facă reparații.
302. **1944 iulie 27, Sofia.** Raportul preotului I. Runcu de la biserica română din Sofia către ministrul Cultelor și Artelor, privind repararea acesteia cu materiale puse la dispoziție de Comisariatul General al Aprovizionării din acest oraș.
303. **1944 august 23, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Străine privind acordarea creditului de 155 milioane lei pentru ajutorarea românilor din Timoc și Banatul sârbesc.
304. **1944 octombrie 28, Giurmaia de Sus, Bulgaria.** Raportul preotului Th. Stoica, parohul bisericii române din Giurmaia de Sus, Bulgaria, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind ocuparea de către armata bulgară a localului bisericii și intenția de a instala în ea a unui preot bulgar.
305. **1944 decembrie 14, București.** Memoriul privind situația românilor din Timoc adresat de C. Sandu Timoc, ministrului Afacerilor Străine.
306. **1944, <București>.** Raport privind situația românilor din Albania și Iugoslavia, supuși unei politici de deznaționalizare. Se propun măsuri pentru sprijinirea școlilor și bisericilor românești din aceste țări, care au suferit avarii în timpul războiului.
307. **1945 martie 1, București.** Adresă a Ministerului Culturii Naționale, către Ministerul Afacerilor Străine, în care se solicita obținerea unor date despre situația personalului didactic român din Grecia, Misiunii Militare Britanice din București. În anexă lista acestor persoane, care se presupunea, fie că au fost arestate de germani, fie că au fost luate ostatece de rebelii greci.
308. **1945 martie 15, București.** Note ale lui Papahagi privind situația școlilor române din Grecia și a populației aromâne din această țară. Personalul didactic fie se refugiase la Atena, fie fusese internat în lagăre și ulterior eliberat.

309. **1945 aprilie 10, București.** Notă informativă adresată secretarului general al Ministerului Afacerilor Străine, Vasile Stoica, în care sunt aduse acuzații de corupție inspectorului Administrației Școlilor și Bisericii Românești din Grecia, Gh. Papagheorghe, care în perioada 1942-1944, ar fi folosit în interes personal salariile personalului didactic din această țară.
310. **1945 iulie 7, Sofia.** Note informative ale profesorului Andrei Radu de la Institutul din Sofia privind situația românilor și a școlilor române din Bulgaria.
311. **1945 august 26, Sofia.** Memoriul alcătuit de Tașcu Ionescu, membru al coloniei române din Sofia, privind situația aromânilor din Peninsula Balcanică. Se propunea crearea unei Macedo-Românii (Aromânii) cu un șef bisericesc subordonat Patriarhiei române, pusă sub protecția Ligii Națiunilor.
312. **1945 noiembrie 24, București.** Referat al secretarului de legație Em. Buznea, privind prevederile Convenției bisericești dintre România și Iugoslavia din anul 1934 și situația creată după reforma agrară din 1945 din această țară, când bisericile ortodoxe române din Banatul iugoslav au rămas fără nici un venit.
313. **<1945>, Sofia.** Referat al consulului Petre Ionescu de la Sofia privind situația minorității românești din Timocul bulgăresc în perioada 1932-1940.
314. **1946 februarie 12, București.** Memoriu al reprezentantului Iugoslaviei la București N. Grulovic, adresat Ministrului Afacerilor Străine, Gheorghe Tătărăscu, privind școlile minoritare iugoslave din România
315. **1946 martie 20, București.** Notă verbală a Reprezentanței Iugoslaviei la București, prin care Ministerul Afacerilor Străine era înștiințat că profesorii școlilor române de la Salonic anunțau prin consulatul iugoslav din acest oraș, că autoritățile grecești au închis toate școlile române din această țară, iar cadrele didactice trebuiau să părăsească țara.
316. **1946 mai 3, Sofia.** Adresa ministrului Educației Naționale din Bulgaria, St. Kosturko, către directorul Institutului Român din Sofia, prin care erau transmise condițiile de funcționare a școlilor române din această țară.
317. **1946 mai 7, Sofia.** Telegramă a ministrului României la Sofia Achil Barcianu către Ministerul Afacerilor Străine privind acordarea dreptului de publicitate de la 1 septembrie 1946, școlilor române din Bulgaria.
318. **1946 mai 16, Caransebeș.** Memoriul Episcopiei române a Caransebeșului, adresat ministrului Afacerilor Externe privind situația celor 43 de parohii românești din Banatul iugoslav.
319. **1946 septembrie 10, Belgrad.** Raport al ambasadorului la Belgrad Tudor Vianu, către ministrul Afacerilor Străine privind exproprierea pământurilor bisericilor române din Iugoslavia, în urma reformei agrare din august 1945, lăsând preoții români fără venituri.
320. **1946 septembrie 21, București.** Referat al Secretarului Legației României la Belgrad privind situația dificilă a preoților români din Iugoslavia, după exproprierea pământurilor bisericești din această țară. Este propusă subvenționarea acestora de către Ministerul Cultelor din România.

321. **1946 octombrie 3 Belgrad.** Nota Ministerului Afacerilor Străine al Iugoslaviei adresată Ambasadei României la Belgrad privind condițiile trecerii protopopilor și preoților români din Iugoslavia în România și expedierea de publicații românești cu caracter religios în Iugoslavia.
322. **1946 octombrie 3, Salonic.** Memoriul directorului Liceului comercial român din Salonic, Ștefan Costin, către directorul Alodaponului din localitate, Greveniti, în care solicită sprijin pentru întoarcerea în țară, datorită presiunilor la care erau profesorii români, supuși pentru a părăsi teritoriul Greciei.
323. **<1946 octombrie 30, Salonic>.** Telegramă a directorului Liceului Comercial român din Salonic către Președinția Consiliului de Miniștri în care se solicita ajutor pentru repatrierea profesorilor cu cetățenie română care au fost expulzați din Grecia.
324. **1946 octombrie 31, Roma.** Adresă a Consilierului Legației de la Roma, M. Moschuna-Sion, către Ministerul Afacerilor Străine, privind plângerea preotului bisericii române din Turia, Grecia, refugiat în Italia, care solicita salariul din anul 1944, precum și susținere pentru a se întoarce în România. În anexă, memoriul preotului Gheorghe Grijoti.
325. **1946 noiembrie 2, Sighișoara.** Notă a profesorului Manuil Haivas din Sighișoara privind situația aromânilor din Grecia supuși unui regim de presiune. Școlile și bisericile române fuseseră închise, averea confiscată și o parte din conducătorii comunităților fuseseră arestați și unii asasinați.
326. **1946 noiembrie 14, Sofia.** Memoriul unor intelectuali români de la Sofia, adresat Comitetului Național Frontului Patriei din Bulgaria prin care solicitau recunoașterea minorității române și dreptul de a avea școli și biserici românești.
327. **1946 decembrie 17, <Salonic>.** Raportul consulului Al. Botez, către Ministerul Afacerilor Interne, în care solicită ajutor pentru repatrierea profesorilor români din Salonic, somați de autoritățile grecești să părăsească această țară.
328. **<1946>.** Referat privind situația românilor din Grecia ca urmare a închiderii școlilor românești și a expulzării profesorilor români din această țară.
329. **1947 martie 1, București.** Adresă a Ministerului Educației Naționale către Administrația școlilor române din Grecia prin care se comunică revocarea întregului personal al acestor școli cu data de 1 aprilie 1946, iar funcționarii cu cetățenia română erau obligați să revină în țară, iar cei ce rămâneau își asumau riscurile. În anexă tabele cu școlile române din Grecia până în 1940.
330. **1947 martie 28, Belgrad.** Notă privind un articol despre viața culturală a minorității românești din Iugoslavia apărut în ziarul „Glas”, în care aceasta este considerată cea mai înapoiată dintre minoritățile din țară.
331. **1947 mai 5, Ianina.** Memoriu înaintat Legației României la Washington, de învățătorii Nicolae Papliacu și Mihai Padioti de la școala primară română din Ianina, Grecia, în care solicită ajutor material întrucât nu au mai primit salarii din iunie 1944.
332. **1947 septembrie 12, <București>.** Decizia Ministerului Cultelor nr. 45.554 din 12 septembrie 1947, privind licențierea din serviciu a personalului administrativ și clerical aflat în străinătate.

333. **1947 septembrie 26, București.** Extras din ședința Consiliului de Miniștri din 26 septembrie 1947, în care ministrul Educației Naționale, Ștefan Voitec, semnalează faptul că statul român a închis școlile române din Bulgaria atunci când statul bulgar le acordase drept de publicitate.
334. **<1947>.** Tabel cu personalul didactic și situația școlilor primare și secundare române din Banatul iugoslav din anul școlar 1946-1947.
335. **<1947>.** Referatul d-lui dr. Stelea Trifu privind problemele litigioase dintre România și Iugoslavia, în ceea ce privește minoritatea românească din această țară precum și reînființarea consulatului român de la Skoplje.
336. **1948 ianuarie 20, <București>.** Notă redactată de dl Cristureanu privind situația minorității române din Bulgaria, ignorată de autoritățile din această țară și lipsită de școli, publicații și fără reprezentanți în Adunarea Națională.
337. **1948 martie 12, București.** Notă informativă privind activitatea unor studenți aromâni care au colaborat cu germanii în timpul războiului și ocupau funcții în administrația statului român în anul 1948.
338. **1948 aprilie 24, București.** Notă de protest a statului român, apărută în ziarul „Universul”, în care se solicita încetarea persecuțiilor împotriva minorității române din Grecia, restituirea imobilelor și a inventarului școlar aparținând statului român, precum și redeschiderea tuturor școlilor și bisericilor române din această țară.
339. **1948 aprilie 26, București.** Articolul *Românii din Grecia* de Paul Teodorescu, din ziarul „Timpul”, în care este expusă situația grea a românilor din această țară, faptul că bisericile și școlile române de aici au fost închise, iar aromânii sunt persecutați de autorități.
340. **1948 septembrie, <Sofia>.** Extras din raportul ambasadorului României la Sofia, Octav Livezeanu, adresat Ministerului Afacerilor Străine, privind situația politică din R. P. Bulgaria în septembrie 1948. În cadrul relațiilor bulgaro-române era specificată predarea imobilului și inventarului Institutului român din Sofia către Ministerul Educației Naționale din Bulgaria, iar arhiva acestuia ambasadei, profesorii urmau să revină în țară. Se propunea lăsarea la latitudinea guvernului bulgar de a deschide școli cu limba de predare română.
341. **1948 noiembrie 17, Sofia.** Extras din raportul ambasadorului României la Sofia, adresat ministrului Afacerilor Străine privind lipsa școlilor și ziarelor în limba română din această țară.
342. **1949 ianuarie 18, București.** Adresă a Marelui Stat Major al Armatei către Ministerul Afacerilor Externe, privind subvenția îngrijitorului Capei militare române de la Grivița, Bulgaria.
343. **1949 aprilie 13, Sofia.** Extras din studiul *Problema națională în R. P. Bulgaria*, realizat de Octav Livezeanu, ambasadorul României la Sofia.
344. **1950 ianuarie 2, Sofia.** Adresă a Ambasadei Române de la Sofia către Ministerul Afacerilor Externe prin care se relatează faptul că autoritățile bulgare au preluat spre conservare Capela militară română și Muzeul de la Grivița, Bulgaria.

345. **1951 martie 6, București.** Adresă a Ministerului Cultelor către Ministerul Afacerilor Externe prin care se cereau amănunte privind cedarea clădirilor ce aparțineau bisericii române din Sofia către statul bulgar, în schimbul altor clădiri.
346. **1951 noiembrie 20, București.** Adresă către Ambasada României din Sofia privind acordarea subvenției de 100.000 lei pe trimestrul III 1951, pentru biserica română din Sofia.
347. **1951 decembrie 26, Sofia.** Adresa ambasadorului Stere Nichifor, de la Sofia, către Ministerul Afacerilor Externe, prin care confirmă primirea sumei de 188.883 leva, pentru biserica română din acest oraș.
348. **1952 martie 17, București.** Adresa Ministerului Afacerilor Externe, prin care Ambasada României, la Sofia, era anunțată să elibereze bisericii române din Sofia, suma de 5000 lei, pentru cheltuielile pe semestrul I al anului 1952.
349. **1952 iulie 16, București.** Adresă a Ministerului Cultelor către Biserica română din Sofia, prin care preotul bisericii, Ion Cristea, era anunțat de sumele de bani trimise, reprezentând salariul.
350. **1952 decembrie 30, București.** Adresă către Ministerul Cultelor prin care se arată sumele acordate preotului Ion Cristea de la biserica română din Sofia.
351. **1953 martie 3, Sofia.** Adresa ambasadorului României la Sofia, Gheorghe Velcescu, către Ministerul Afacerilor Externe, privind difuzarea cărților și periodicelor românești în Bulgaria. Este semnalată politica autorităților bulgare de a opri difuzarea publicațiilor românești în zone locuite de români.
352. **1953 aprilie 21, București.** Adresă a Ministerului Afacerilor Externe, către Ambasada României la Sofia, în care se recomandă să nu intervină în problema refuzului difuzării de publicații românești de către autoritățile bulgare în zonele locuite de români.
353. **1953 septembrie 17, București.** Adresă către Ambasada României în Bulgaria prin care preotul bisericii române de la Sofia era anunțat că i s-a acordat o dotație de 5000 lei.
- 354.

Introduction

The First World War represented a turning point in the development of the national situation of the Romanians in the Balkan Peninsula. It resulted in the configuration of new political realities in the development of the states in the region and South-Danube Romanians continued to seek obtaining, at least in part, the satisfaction of certain desiderates of a political, cultural, educational and church-related nature.

A memorandum of the director of the Higher Romanian Commercial School in Thessalonica, Vasile Diamandi, dated March 1920, mentioned three reasons that “seriously shook up the progress of the issue” of the Aromanians: the departure of Italians from the Pind area “without leaving anything solid and stable behind”, which only resulted in the stirring up of the Greeks against the Romanians; the commitment of the Aromanians in Macedonia in camps by the Bulgarians, the closing of all Romanian schools in Serbian Macedonia and the ruining of many Romanian centers such as Magarova, Moloviste, Nijopole and the province of Meglenia; the failure to timely apply the law-decree for the assimilation of the teaching staff in the Balkan Peninsula and its appointment in the country. In his memorandum, Vasile Diamandi stated that in 1920 only the schools in Greece and Albania were functioning, and that the solving of the church-related issued was “the primordial cause of a durable and solid existence of our national cultural edifice on the other side”. In order to reach this desiderate, he proposed the appointment of certain plenipotentiary ministers and consuls of a Romanian origin “with goodwill”; the appointment of one Aromanian at each legation or consulate in view of protecting the interests of the same; the granting of scholarships for the Aromanian students who were to study in Athens and Belgrade, “so that they would not become alienated”; the appearance of a newspaper written in the Romanian language and in the dialect, having its head office in Thessalonica; the supporting of the accession of Romanian deputies in the Greek and the Serbian parliaments; the reopening of the schools in Tessalia; the building of school and church premises “in view of convincing the people that they were not ephemeral”; encouraging Aromanians by means of various commercial operations (procuring tobacco, the representative office of the maritime service etc.); all of the above being means to ensure a solid basis for the future of the Aromanian people, threatened by extinction, “showing, from time to time, a flicker o life with respect to the action commenced in the country”.⁵⁶

The report of the plenipotentiary minister in Belgrade, Th. Emandi, dated December 1920, also noted the persecutions directed by the Serbian authorities against the Romanians. Most of the priests and teachers had found refuse in Romania and “out of the numerous churches that one functioned, there barely remained a few; and the schools that still existed, even though they were not closed, were unable to function because of the firmness with which the Serbian authorities prohibited the introduction of the school books into Serbia”.⁵⁷

⁵⁶ A.M.A.E., fund of the Issue 15, vol. 1, f. 78-79.

⁵⁷ *Ibidem*, fund of the Issue 18, vol. 7, Yugoslavia (1920-1930) no page numbering.

A note dated 1920, issued by the chief of the Romanian military mission in Thessalonica, lieutenant-colonel Livezeanu, signaled the poor material condition of the teaching staff in Macedonia, caused by their failure to timely receive their salaries and the difference of the exchange rate, and proposed the up-to-date payment of such salaries and the granting of special indemnities to the teachers and the priests; the opening of all Romanian schools and their transfer from the Ministry of Foreign Affairs into the suborder of the Ministry of Religions and Public Instruction; the establishment of libraries for the public and the printing of books written in the dialect; the building of a Romanian church in Thessalonica and of a hospital, as well as the establishment, in the same city of the branch of a bank in the country.⁵⁸

In April 1921, Metropolitan bishop Miron Cristea, in his capacity as honorary president of the Macedo-Romanian Society of Culture, requested that “our country’s decision-makers take mercy on their Romanian brothers in the Balkans and earn for them the right to have their own schools and Romanian churches with their own hierarchs”.⁵⁹

The Chief of the Service of the Romanian Schools and Churches in the Balkan Peninsula, Petre Marcu, stated in a report dated June 1923 that the only issue that had not been solved after the creation of Great Romania was “the issue regarding the securing of the national existence of the Macedonian Romanians”. He mentioned the difference between the mentality of the Aromanians “endowed with a Southern temper that is high up to exalted, very easily passing from an optimistic to a pessimistic extreme” and the mentality of the Romanians “endowed with a calm temper, with balanced gestures and reserved in all acts of an old political experience, the value of which was impossible to estimate by us...who were forced to gain our political education at the revolutionary school of the Bulgarians or the Macedonian Greeks”. As far as the statistics of the South-Danube Romanians is concerned, Petre Marcu estimated that their number was somewhere along the lines of 750,000, 300,000 of which in the Serbian-Croatian-Slovenian kingdom, 80,000 in Bulgaria, 200,000 in Greece and 150,000 in Albania. The service chief proposed the supporting of the Romanian element in the Balkans from a cultural, political and economic point of view.⁶⁰

The report of inspectors I. Max Popovici and Victor Babeșeanu, dated 1929, signaled the fact that in the Balkan states “established on solid ethnical bases”, which led a politics of denationalization or elimination of the minority elements, the Macedonian element, “spread into isolated groups on the territories of four different countries, lacking the moral spirit of an achievable national ideal, was taking large steps towards complete assimilation”.⁶¹

A note of the minister of Public Instruction, dr. Constantin Angelescu, dated 1935, specified the fact that in Romania there functioned 8 primary schools teaching in the Greek language, with 884 pupils, and 2 secondary schools, (Bucharest and Galati) with 125 pupils, where only the children of the Greek subjects studied, and the professors were selected by the Greek state from among its subjects. In its turn, Romania maintained in

⁵⁸ *Ibidem*, fund of the Issue 15, vol. 1, f. 81-82.

⁵⁹ *Ibidem*, fund of the Issue 18, vol. 7, Yugoslavia (1920-1930) no page numbering.

⁶⁰ A.N.I.C., fund of the Ministry of Public Instruction, file 799/1923, f. 8-11.

⁶¹ A.M.A.E., fund of the Issue 18, vol. 1, no page numbering.

Greece 26 primary schools with 917 pupils and 52 teachers and 4 secondary schools with 360 pupils and 46 teachers, all of them teaching in the Romanian language.⁶² The graduation diplomas released by the Romanian schools in Greece, just like those in Bulgaria, were not acknowledged by the authorities in the respective countries. This situation resulted in the respective graduates' coming to Romania, which in its turn resulted in the South-Danube Romanians' deprivation of an intellectual elite to advise them in the process of preservation of their cultural identity.

While in Bulgaria there functioned two primary schools, one secondary school and two churches (in Sofia and Giurmaia de Sus), for the majority of Romanians living in the Timok Valley and Vidin region no form of education in the mother tongue existed.

In Albania, after 1922, the authorities' politics of assimilation resulted in the closing of most Romanian schools and churches: in 1925 there were only three left, in 1926 only the teaching of Romanian language classes was allowed in the Albanian schools located in the centers inhabited by Romanians, in 1927 the three Romanian schools that were left were transferred under the control of the Albanian state that financed them and in 1935 there were seven primary state schools financed by the Albanian state, where the Romanian state paid the teachers of the respective schools a monthly indemnity of 1,200 Lei.

The negative events that occurred in the history of the Romanians living in the South-Danube region after the First World War accentuated their course. They were deprived of schools and churches, the public use of their mother tongue was not acknowledged, their assimilation or their elimination were sought (with the support of the authorities of the Balkan countries in which they lived), a decline of the Romanian language was registered, the feeling of ethnical belonging diminished.

The Second World War, through its military operations conducted in the area for almost five years, determined the fall of the interbellum order of the Balkan states and caused several material and human losses to the South-Danube Romanians. Destruction or partial damages were also caused to Romanian school and church premises that had been built with the contribution of the respective communities.

In a report dated October 1940, the general consul in Ianina, V. Știrbu, noted the weakening of the links between Romania and the South-Danube Romanians and the "insufficiency of our establishment in Greece, built according to the pattern in the country, without taking into consideration the local conditions, applied from above, instead of imprinting it with an individual organic nature, in other words, an artificial, lifeless establishment, which, due to its organic flaws, became a branch for the placement of the undesirable elements from Romania".⁶³ It was estimated that obtaining school and church autonomy for the Romanians in Pind and Macedonia, as well as the tradition of the Romanian education in Serbian Macedonia "represented a very significant political, national and cultural gain for the Romanian nation, of which, however, proved ourselves unworthy; upon yielding to the Serbian pressures, we closed down the flourishing schools in Serbian Macedonia and the school and church autonomy for the Romanians in Pind and Greek Macedonia, wrought by Tache Ionescu from the Greeks, remained illusory, as

⁶² *Ibidem*, fund of the Issue 15, vol. 55, f. 49.

⁶³ *Ibidem*, fund of the Issue 18, vol. 5, Greece, no page numbering.

it was not substantiated in any regulation or convention between Romania and Greece. As a result, Romanian education in Greece, without a right of publicity, considered private, bland and without a character of application, deviated from its initial purpose of forming a local leading elite of Macedo-Romanians, and turned into an institution for transplanting the Macedo-Romanian elements trained in Romania, thus most positively serving the Greek state's interests, which in the meantime conducted an amazing action for rapid, brutal denationalization, using all means of the Macedo-Romanian herd that had been decapitated by our own education". One proposed the appointment of Aromanian teaching staff, linked to the respective communities, "where the teacher was, in that case, going to be supported by his own personal extracurricular contribution, his popularity and his own influence among the local Macedo-Romanians".⁶⁴

All of such shortcomings were supplemented by acts of corruption and embezzlement of funds. An informative note addressed on April 10, 1945 to the secretary general of the Ministry of Foreign Affairs, Vasile Stoica, signaled the embezzlement of 500,000 Swiss Francs by the general inspector Gh. Papagheorghe of the management of the Romanian School and Church Administration, which resulted in the failure to pay the salaries of the teaching and the church staff.⁶⁵

Numerous reports of the representatives of the diplomatic corps or the school inspectors from the region drew a parallel between the cultural tolerance policy towards national minorities, led by the Romanian state, and the policy of assimilation and denationalization led by the neighboring states against the South-Danube Romanians. One suggested the adoption of a similar policy by the Romanian authorities towards the Bulgarian, the Greek or the Serbian schools in Romania, as a means of applying pressure for the improvement of the South-Danube Romanians' treatment.

Despite the hardships, the material damages caused by the battle-front and the bombings, the human losses, the Romanian state subsidized education in the South-Danube region in school year 1943-1944 with the amount of 23,050,000 Lei.⁶⁶ Apart from subsidizing the schools and the churches in the South-Danube region, the Romanian state helped the Romanian communities which were faced with difficult conditions because of the war, with food, clothing, cash, and it supported the persons who wished to settle in the country. In March 1944, the Council of Ministries adopted the law-Decree for the protection of the national dignity and the Romanian interests abroad, which sought the protection of Romanian citizens in other states and established a national council formed of 5 persons close to the Ministry of Foreign Affairs.

In the second part of 1944, pursuant to the events on August the 23rd, the political and territorial situation in the region changed significantly. During the Second World War, the Romanians living in the South-Danube region became involved in the fight against the German, Italian, Bulgarian occupants. In Yugoslavia, Albania, Greece, where a vast partisan movement was developed, in which movement the communist elements had an important involvement, one promised, for the post-war period, equal rights to ethnical minorities, including Romanian minorities. During 1944-1945, in Yugoslavia

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*, fund of the Issue 15, vol. 87, f. 166.

⁶⁶ *Ibidem*, fund of the Issue 15, vol. 4, f. 234.

and Albania the communist regimes of Iosip Broz Tito and Enver Hodja were established, but the promises that had been made were not kept. In said countries, Romanians were the target of a policy of assimilation in view of losing their national identity. The Romanian schools and churches in Albania were closed down, those in the Serbian Macedonia were not reopened and the situation of the Romanians in the Timok province remained unchanged.

In school year 1946-1947, in the Yugoslavian Banat functioned 32 Romanian primary schools, a mixed high-school and a normal school (in Vârșeț), which also had two boarding schools. The teaching staff was formed of 98 teachers paid by the Romanian state amounts ranging between 2,000 Lei and 3,000 Lei monthly and 145 teachers paid by the Yugoslavian state.⁶⁷

In Greece, the Aromanians were involved in the civil war between the Democratic and the communist forces of general Marcos. The Greek authorities used those circumstances in order to make massive relocations of the population from the mountain regions to the Southern urban centers and sought to eliminate Aromanian intellectuals and leaders from the area. In February 1946 the Greek government decided to close down Romanian schools, to take over the buildings and the expulsion of the teaching staff of Romanian citizenship. The Romanian churches in said country shared the same fate.

In Bulgaria, in May 1945, the authorities took measures in view of terminating the three Romanian schools in said country. One year later, in May 1946, the director of the Romanian Institute in Sofia was communicated that the Bulgarian state “agreed to acknowledge, with respect to the schools that you are leading, the right to enjoy the privileges of art. 350 of the Law of National Education”.⁶⁸ In November 1946, a group of Romanian intellectuals in Sofia submitted a memorandum to the communist authorities in Bulgaria, whereby they requested the acknowledgment of the right to have Romanian schools and churches. The memorandum stated that there were two groups of Romanians who lived in Bulgaria: Danubians and Vallachians, on the one hand, and Romanian Macedonians, on the other hand. The first group, formed of 100,000 persons, lived in the villages in the Danube valley, and the second, in isolated sub-groups throughout the country. It stated that the Romanians in Bulgaria supported the partisan movement, and after the establishment of the new regime they hoped for a just settlement of the minorities’ rights. Because of the persecutions to which it was subjected during the old regime, “the Romanian minority individuals are scared ... and they dare not manifest their national freedom”. It showed that, when inquired “whether they wished that Romanian schools were opened for them, they dared not answer affirmatively, even though, in their hearts, they remained a Romanian population, as reflected in their costume, their customs and their language, which could especially be noticed in women, who have always been the keepers and the carriers of nationality”.⁶⁹ The memorandum requested the reintroduction of civil status registers in which the Romanian minority individuals were recorded under the “Romanian” heading, the opening of Romanian schools supported by the state, the freedom to perform the religious sermon in the Romanian language, the

⁶⁷ *Ibidem*, fund of the Issue 70, vol. 2, 1945-1948, Minorities, no page numbering.

⁶⁸ *Ibidem*, fund of Bulgaria, file 210/1945-1949, no page numbering.

⁶⁹ *Ibidem*.

acknowledgment of the Romanian school in Sofia, the right to reorganize into professional groups and cultural organizations, press written in the mother tongue.⁷⁰

Even though the Bulgarian authorities granted a publicity right to the Romanian Institute in Sofia, in the autumn of 1947, the communist government led by Dr. Petru Groza would close the Institute down. In September 1948, the buildings and the entire inventory of the Institute would be granted in custody to the Ministry of National Education in Bulgaria “and the cash funds and the archive were taken over by the Embassy, the teachers being forced to leave Bulgaria, as the Bulgarian government did not need their services”.⁷¹

The Romanian church in Sofia, rebuilt by the Romanian state after the bombings in the spring of 1944, was yielded to the Bulgarian state in March 1951.⁷²

The disinterest manifested by the communist authorities in Romania towards the fate of the South-Danube Romanians and the giving up of the tradition inaugurated by ruler Alexandru Ioan Cuza, to support the Romanian schools and churches in the Balkan Peninsula, were accompanied, after the Second World War, by an increase of the acculturation and assimilation phenomena. Divided by the Iron Curtain between the free world and the totalitarian world, the South-Danube Romanians were subjected to political, educational and cultural pressures for the purpose of denationalization and suffered a serious demographical decline. The phenomenon of immigration intensified, Aromanian communities appeared and developed in Germany, France, USA, Canada, Australia. Thus, as a result of the Balkan states’ failure to acknowledge an Aromanian or a Vallachian minority, the feeling of imminence of the historical disappearance of such minority was born.

The study drawn up by the Cultural Department of the Ministry of Foreign Affairs, dated June 1961, evidenced that in Northern Greece, in an area inhabited by Aromanians, there still existed churches in: Veria, where, in 1956, Romanian priest Nicolae Calipetri delivered the sermon in the Greek language; Doliani, where there was no Romanian priest and the sermon was delivered in Greek; Turia, where there was no priest and no sermon was delivered; Fetița, Gramaticova, Hrupiștea, completely destroyed; Grebena, torn down by the Greek authorities, in its place the offices and the home of the Metropolitan bishop had been built.⁷³

Despite these vicissitudes, South-Danube Romanians mostly preserved their language, their customs and the conscience of their own identity, although the Romanian state abandoned them over the course of over four decades.

Romanian hermitages and cells at the Athos Mountain

The Athonite monasticism is characterized by its own territory, a multinational population (Greeks, Bulgarians, Serbians, Romanians etc.), autonomy, its own legislation and privileges.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*, fund of Greece, 1946-1949, no page numbering.

⁷³ St. Brezeanu, Gh. Zbucnea, *Romanians South of the Danube. Documents*, Bucharest, 1997, p. 363.

Beginning from mid-14th century until the 19th century, countless Greek, Slavonic and Romanian documents prove that all of the monasteries of the Holy Mountain benefited from maintenance, rebuilding and endowment by the contribution of the Romanian voivodes, boyars and faithfuls. Beginning with Vladislav I and ending with the last Romanian rulers in the 19th century, the Athonite monasteries received cash contributions, they were granted estates, villages, monasteries, forests, vineyards, ponds, duties, mill ways etc. At mid-19th century, all of said properties brought an annual income of approximately Piaster 7 million, while the budget of the Romanian Countries was at the time of Piaster 50 million, therefore it represented 1/7 of their budget. By making so many donations, the Romanian people, its voivodes and its church were, after the Byzantine emperors, the most important supporters of the Holy Mountain establishments.

The Athonite documents attest to the presence of the Romanian element at the Athos Mountain as early as the 9th century, through the presence of the South-Danube Vallachians. Since the second half of the 14th century, the documents began to attest to the donations of the Romanian rulers, but also to the existence of Romanian monks at the Holy Mountain. The number of such monks increased over time, and at the end of the 18th century and the beginning of the 19th century a process of affirmation of the monastic life of the Romanians and the Holy Mountain was registered. They lived either side by side with the Greek, Russian, Bulgarian, Serbian hermits or in their own huts. At mid-18th century they laid the bases of the Romanian hermitage Lacu on the estate on the Saint Paul monastery and at mid-19th century the Romanian hermitage Prodromul was built on the estate of the Lavra monastery. After, in 1820, the Moldavian hermits Justin and Papatie bought the Ianucopole cell from the Lavra monastery, they returned to the country as a result of the events in 1821 and the cell returned to its original owner. In April 1852, Moldavian hermits Nifon and Nectarie, with the support of ruler Grigorie Ghica and the Metropolitan bishop Sofronie, repurchased the Ianucopole cell with 7,000 golden Lei and executed a new deed with the Lavra monastery, under which deed the establishment received the denomination of Moldavian monastic hermitage. In June 1853, Grigorie Ghica assigned an annual fund of 3,000 ducats to the hermitage, and in June 1856, the Ecumenical Patriarch of Constantinople issued a "singhiliu", in support of the deed executed between Lavra and fathers Nifon and Nectarie. In March 1857, the father superior of the Prodromul hermitage, Nifon, requested the Metropolitan bishop of the Hungarian Vallachia, Nifon, to bless the building of the new church of the hermitage and to agree to a register for the collection of donations, which requested was accepted. In August 1857 and in April 1858, the Metropolitan bishop of Moldavia, Sofronie, regularly sent the father superior of the hermitage 500 ducats and in September 1857, the caimacam Alexandru D. Ghica approved the amount of 15,000 old Lei for the building of the hermitage's new church, with the patron "The Lord's Baptism". The Minister of Religions of Tara Romaneasca also advised the people to contribute to the building of this establishment which shall be erected "in honor of all Romanians".⁷⁴ The dedication of the church was performed on May 20, 1866 by bishop Isaia Vicol Dioclias, father superior of the Golia monastery in Iasi.

⁷⁴ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 59.

On June 19, 1871, ruler Carol I acknowledged the right of the Romanian hermitage Prodromul to enjoy the protection of the country's laws, and its seal read "Seal of the Romanian Monastic Community" instead of Moldavian monastery, as a sign of acknowledgment of the contribution of all Romanians, and of the change occurred after the unification in 1859.

Instead of father superior Nifon, who had resigned in 1869, Damian was nominated, under whose leadership the hermitage housed 120 hermits, and a 4-story hospital, a library, a communion bread baking place and a bakery were built.

Between the Moldavian monks of the Prodromul hermitage, led by the former father superior Nifon, supported by Nectarie and Antonie, and the Wallachian monks, a conflict occurred, which conflict was in progress between 1869 and 1887, and in which the Metropolitan bishops of Moldavia and the Hungarian Vallachia, the Ministry of Religions, the Lavra monastery and the Constantinople Patriarch became involved.⁷⁵

The other Romanian hermitage, Lacu, with the patron "Sfântul Dimitrie", subordinated to the Saint Paul monastery, built in 1754 on the ruins of an old Greek monastery of Moldavian hermits, had 14 large cells, each with its own chapel, and 10 smaller cells, without chapel. It was served by 80 hermits who led a free lifestyle. In the 19th century it was renewed by monk Nicolae and anchorite Iustin, Basarabian hermits, and, in 1872, it received a subsidy of 1,185 Lei from the Romanian state.

Apart from the two aforementioned Romanian hermitages, at the Athos Mountain also existed at the end of the 19th century 20 other Romanian cells and 26 huts. At the Holy Mountain there lived a total of 600 Romanian monks.

On April 1, 1900 the Community of Romanian brothers at the Athos Mountain was established, which included the following cells: Sfântul Ioan Botezătorul, father superior Ilarion Mârza, with 12 monks, on the estate of the Lavra monastery; Sfântul Ioan Teologul, father superior Teodosie Soroceanu, with 32 monks, on the estate of Lavra, and Adormirea Maicii Domnului, father superior Gherasim Stratan, with 8 monks, on the estate of the Xiropotam monastery.

Monk Teodosie Soroceanu, who led said Community, stated its purpose: "First of all, we wish to leave to you and to those who shall come signs that we were here and that we found our calling and we did the best that we could do." The 32 articles of the Community's Regulation set forth that its purpose was "to protect the rights of the brother of the same nation, dwellers of such holy establishments, a purpose of mutual help, to lift the national spirits to the necessary level of a nation, in order to represent, in full awareness, what must be represented in such holy places and to earn the rights to which the Romanians are entitled".⁷⁶

In 1901, the Romanian state subsidized the Prodromul hermitage with 14,000 Lei, the Lacu hermitage with 1,200 Lei and the Community of Romanian brothers at the Athos Mountain with 5,000 Lei.⁷⁷

In a memorandum dated June 12, 1900, Teodosie Soroceanu emphasized the policy of the Greek monks who "tend to implement rules with respect to the administration and

⁷⁵ A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 6/1881, f. 70-178.

⁷⁶ A.M.A.E., found of the Issue 15, vol. 27, f. 282.

⁷⁷ *Ibidem*, vol. 28, f. 10.

prevent the aspiration for nationality and language, using all cavils, up to the failure to comply with the conditions provided for under purchase deeds, and even threatening eviction from a purchased property”.⁷⁸ The hostile attitude towards Romanian monks had increased and Teodosie Soroceanu found an explanation in the “Romanian state authorities’ disinterest”.

The situation of the Athonite Romanian monks failed to improve over the following period. In a memorandum dated April 1904, hieromonk Antipa Dinescu, father superior of the Prodromul hermitage, complained that the inhabitants of the Potamia village in the Thassos island, from whom the hermitage had bought, in 1865, a succursal monastery of 50 acres, which they enclosed with a wall and where they built “dwelling spaces, storehouses and a mill for the production of oil, a church ... in order to deliver the sermon in the Romanian language in such church”, had prohibited them to officiate since 1890 and had banished the priest. The amounts spent by the Romanian monks in the Potamia village for building a school and repairing the church had been as high as 40,000 Francs.⁷⁹

The same monk submitted a new memorandum in December 1912 to the prime minister Titu Maiorescu, in which memorandum he stated: “All Christian Orthodox nations in Europe are owners of monasteries and hermitages at the Holy Mountain, except for us, Romanians, who should have been, long ago, the first ones to benefit from the rights and privileges of Athos. We are of the opinion that seventeen monasteries for the Greeks, one for the Russians, one for the Serbians and one for the Bulgarians could be sufficient for now and, as a homage paid to the Romanian Countries, someone could have thought about this, so that we were not in the humiliating position in which all of us, as a nation, are today, since we have no monasteries there... We demand to be withdrawn from under the current arbitrary situation and be granted equal rights as all of the people living there.”⁸⁰

In the country, Primate Metropolitan bishop Konon requested on December 28, 1912 to the minister of Foreign Affairs to intervene in favor of the Romanian Athonite monks.

On July 15, 1913, the father superior of Prodromul submitted a new memorandum addressed to the prime minister, in which memorandum he requested assistance in view of obtaining independence and raising the hermitage to the rank of a monastery. The Prodromul hermits started using in their documents the letterhead reading “Prodromul Romanian Monastery from the Holy Athos Mountain”. They continued their claiming action by addressing, concomitantly, to Athens and Bucharest, however, in October 3, 1913 the Supreme Leading Body of Careia, formed of the leaders of the 20 monasteries, stated its decision to keep the bases of the existing system unchanged, transferring the legal rights of the Ottoman Empire to the Greek Kingdom, and rejected the idea of the internationalization or neutrality of the Athos Mountain under the Greek authority.

Between 1914-1917 a new conflict occurred between the hermits of the Prodromul hermitage. Archimandrite Antipa Dinescu, the father superior of the hermitage, was

⁷⁸ *Ibidem*, vol. 27, f. 276.

⁷⁹ *Ibidem*, vol. 28, f. 65.

⁸⁰ *Ibidem*, vol. 19, f. 17.

forcefully thrown out by part of the hermits upon the incitement of the Lavra monastery. Thus, what had happened in the previous century was happening again. In March 1919 the conflict reoccurred, as the rebel hermits, who had been exiled, were reinstated in the hermitage, with the support of the Greek authorities. The representatives of the Lavra monastery refused to comply with the wish of the Romanian hermits to preserve Antipa Dinescu as father superior, and wanted to impose Anichit in the same position. In such circumstance, the hermits chose father Pimen, but the Greeks imposed as members: Cornilie Gurie in the Board of Administration, and in the Senior Council, Gordie, Anichit, Aviv, Arsenie. Moreover, the Lavra monastery coerced the new father superior to provide it with a receipt for 2,350 drachma. The hermits requested the Thessalonica consul, G. C. Ionescu, measures "to save the poor hermitage from the hands of the Greeks, before Lavra restricts us from the hermitage... and if Romania finds it impossible, for any reason, to render the hermitage independent, which we previously requested, with a sufficient portion of land around it, which could not exist without it, we hereby decisively ask you to collect, as urgently as possible, the treasures, the gold and the silver objects and everything that has been brought here from Romania and install us in a monastery, because it is impossible for us to go on living with the Greeks here at the Holy Mountain".⁸¹

The consul of Romania in Thessalonica informed, in May 1919, the Ministry of Foreign Affairs with respect to the pro-Russia attitude of the Romanian hermits at the Lacu hermitage, who were members of a society of the Athonite Russian hermits, and proposed the suspension of the Romanian state's subsidy until "evidence was produced that the hermits inhabiting the hermitage were animated by purely Romanian feelings". He also suggested that the subsidy to the Colony of Romanian brothers at the Athos Mountain should be made through the consulate "in order to control to whom the money is distributed, as, according to my information, some of the hermits to whom such money is given keep getting involved in intrigues, working alongside the Greeks against the Romanian interests".⁸²

After the First World War, the Romanian Athonite hermits, forced by material shortcomings, strictly controlled by the Greek monasteries and prevented from bringing new apprentices to replace them in the event of sickness or decease, instigated against one another, without a representative in the Supreme Leading Body of Careia to protect their rights, shall have a sinuous existence.

The diplomatic relations in Athens and Thessalonica, the memoranda of Patriarch Miron Cristea to the Ministry of Foreign Affairs, the findings of the officials of the Ministry of Religions and Arts, prove the concern of the Romanian state's authorities with respect to the situation of the Romanian Athonite establishments. The favorable moment during the London Conference in 1913 had, however, been missed, and the fact that the authorities at the Holy Mountain, of the Greek state and the Constantinople Patriarch had failed to accept raising the Prodromul hermitage to the rank of a monastery, now reflected on the situation of the Romanian hermits. All of the aforementioned facts were accompanied by the disturbance caused by the implementing of the Gregorian

⁸¹ *Ibidem*, vol. 29, f. 264-265.

⁸² *Ibidem*, f. 280.

calendar on October 10, 1924, in Romania, but in Greece as well. The Athonite monastic establishments overall preserved the old style, but at the Prodromul hermitage the conflict aggravated after year 1924, a new reasons for such aggravation being invoked by the rebel hermits, who began to consider the Romanian church authorities as being heretics and to refuse the visit of Romanian clergy and dignitaries, and even aids coming from Romania.

During the interbellum period, the number of the Romanian Athonite hermits registered a decrease. The politics employed by the Greek monasteries, which was one of depopulation and seizure of the possessions of the hermits, was accompanied by the discord of the Romanian hermits, especially those from the Prodromul hermitage, which discord resulted in severe material and image-related prejudice. While in November 1920 the number of Romanian Athonite hermits was estimated to be of 635, in 1938 it had gone down to 300.

In September 1926, a Constitutional Charter signed by the 20 monasteries ratified the preponderance of the Greek element at the Athos Mountain. It provided for the obligation of Greek citizenship for all Athonite monks, the inalienability of the land of the peninsula, certain fiscal advantages and the appointment of a governor to take charge of the administration.⁸³

In an address of the Synod of the Romanian Orthodox Church to the minister of Foreign Affairs, dated March 1927, it was stated that imposing Greek citizenship for all of the Athonite monks represented “an exclusive privilege for the Greek nationality” and the “Romanian hermitages and cells would lose the Romanian quality and their properties, either in Greece or in the country, would share the same fate”.⁸⁴ It was shown that the condition of the Prodromul hermitage was poor, as it was a vassal of the Lavra monastery, to which it paid an annual copy-hold of 3 gold pounds. The Romanian hermits had no representative in the Supreme Leading Body of Careia so that “even the most unconcerned man must notice that the situation of the Romanians at the Athos Mountain is a defiance of Christian love and the feeling of gratitude towards the Romanian people, who invested hundreds of millions in the Athos Mountain”. The Romanian government was requested to intervene with the Grek Government, the Constantinople Patriarchy and the Supreme Leading Body of Careia in order to “repair this unbearable injustice”. It was also demanded that the Prodromul hermitage should no longer be tributary to Lavra, by the payment of compensation. It was estimated that the 1871 charter acknowledged for the Romanian state and church the rights to govern and to rule the hermitage, as “Prodromul is deemed to be a Romanian community, thus being able to fully enjoy the protection of our country’s laws. The exercise of such rights is, however, greatly prevented by the intrigues and the arguments caused by leasing relations between Lavra and Prodrom. Part of the Romanian hermits of Prodrom were continuously instigated by those of Lavra against the Romanian fathers superior.” This fact determined a weakening of the authority of the fathers superior, who were changed much too often, and as a result “the order and the good arrangement suffered, and sometimes the hermitage became, instead of an asylum for collective monastic brotherly habitation, a place of discord and

⁸³ *Ibidem*, vol.30, f. 60-66.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 80.

continuous frictions that were prejudicial to the monastic life”. It was also requested that the Cutlumuș monastery should also factually become “a Romanian Lavra, ruled by Romanian monks”.⁸⁵

Within the agrarian reform that had taken place in Greece, the Greek state proceeded to expropriating the estates that belonged to the monasteries of the Holy Mountain. As evidenced by the report of the Romanian Legation in Athens, dated November 1927, the estates belonging to the 17 Greek monasteries and the estate belonging to the Bulgarian monastery Zografu had been expropriated 3 years before, and the estates of the Serbian monastery Hilandar and of the Prodromul hermitage were expropriated pursuant to a special decree dated August 2, 1927. The report stated that the expropriation was performed “in the most primitive possible way”. The hermits who inhabited those succursal monasteries were sent away, their properties were occupied by the local peasants and the lands that required special treatment were abandoned. No assessments were made with respect to the expropriated properties and no compensation was paid. To the three petitions submitted by the Zografu monastery to the Nations’ Society, the Greek government responded that it shall grant compensation for the foreign monasteries at the Holy Mountain. Pursuant to the denunciation of the Greek-Serbian conventions signed during the period of ruling of general Pangalos, the Greek Government also expropriated the estates of the Hilandar Serbian monastery, as well as the succursal monastery of the Prodromul hermitage in the Thassos island. The report mentioned that discussions had been held with the Greek minister of Agriculture, in which it was argued that the Romanian hermitage Prodromul, located in an arid area of the Athos Mountain, could only survive with the help of the incomes of said succursal monastery. The Greek minister, however, responded that the lack of land was serious in the Thassos island, and the expropriation was applied equally to all of the monastic properties in Greece. It was estimated that the Prodromul hermitage, although subordinated to the Lavra monastery, could file for a second appeal with the Nations’ Society, as it had purchased the succursal monastery from the Thassos island with its own financial resources. As far as the statute of the Athos Mountain was concerned, the report emphasized that, although 17 of the 20 monasteries were Greek, out of the 2,000 Athonite hermits, 1,000 were Russian, 700 were Greek and the rest were Bulgarians, Serbians and Romanians.⁸⁶ Therefore, by comparison to year 1920, when the number of the Romanian hermits was approximately 600, by 1927 their number had decreased dramatically.

A report of the monks Simeon Ciumandra and Ilarie Stănescu, from the end of 1927, also stated the method by which the expropriation of the succursal monastery of the Prodromul hermitage in the Thassos island had been performed. The Greek villagers in the Potamia village had banished the Romanian monks from one portion of their buildings, they had disassembled the oil press, the olive-grinding mill, and they transported them to the village. They had taken possession of the hermitage’s olive orchard and they had collected 127,000 “ocale” (N.T.: 1 oca = approximately 3 pounds) of olives, causing a prejudice of approximately 2 million Lei.⁸⁷

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 96.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 109.

The Greek hermits' policy of abuse towards the Romanian Athonite monks is also illustrated by the event involving the 4 Macedo-Romanian hermits of the Gavanitzica cell, father superior Ioachim Porumbelu, who, because they refused to stop singing in the Romanian language in their chapels, on October 20, 1927 they were banished and all of their estate, formed of building portions, olive trees, a vineyard, an unloading dock, an olive mill, oil presses, was confiscated by the Lavra monastery. The prejudice was estimated to 1 million drachma.⁸⁸

In October 1929, a report of the Romanian Legation in Athens stated that the number of the hermits at the Prodrom hermitage was 70, and the total number of the Romanian Athonite monks was of 200. The father superior of the hermitage was hieromonk Ioasaf, a 70-year old hermit, who had no authority before the 4 guardians "simple peasants, young and animated by a religious fanaticism beyond any imagination". Ioanichie was the one who in fact ruled the hermitage. The 4 guardians, supported by a group of 25 younger hermits, had taken possession of the hermitage 4 years before (in 1925) removing the former father superior Anichit. The hermitage was in a state of "moral and material decay" as early as 1914, when father superior Antipa Dinescu was removed from his ruling position. The latter had come to the country and he subsequently returned to the Athos Mountain, where he lived in a cell. The annual subsidy of 12,000 Lei, which the Romanian state granted to the hermitage, had been suppressed since the removal of father Antipa Dinescu. The succursal monastery in the Thassos island, which brought an annual income of 15,000 drachma, had been expropriated in 1927.

In the country, the Prodrom hermitage's property included: vineyards in Bucium, Zanea and Trifești, houses in Galați, Constanța, Iași and Bucharest; a rent established by ruler Grigorie Ghica at the Saint Spiridon guardianship in Iași. The hermitage's budget was, prior to 1914, of over 100,000 golden Lei. The annual budget surpluses had been deposited by Antipa Dinescu with the National Bank as rent titled and at the time they summed up 1 million golden Lei.

In 1929 the material condition of the hermitage was "one of the poorest. None of the income sources ... was preserved." After the Romanian state suspended the subsidy to the hermitage due to the banishment of father superior Antipa and after, in his turn, father superior was banished by the "current rulers of the hermitage, the procurer for the hermitage's estate in the country no longer sent any cash amount ... and pursuant to a decision made by the Holy Synod, to no longer permit the entry of the Romanian hermits from the Holy Mountain into the country without the prior approval of the Holy Synod, one of the most important income sources of the hermitage was suppressed. As they no longer have any incomes from anywhere, the hermits of the Prodrom hermitage live today in the most horrible poverty ... The only means of existence that the still have is working with their own hands, which they put to the service of the Lavra monastery, in exchange for a loaf of bread." This situation was taken advantage of by the Romanian hermit Arsenie Cotea, who lived in a cell at the Athos Mountain, and who had obtained, over the hermits of the Prodrom hermitage, "an extraordinary ascendant, due to the aggressive fanaticism which animated him, and the tireless activity which he carried out against the Romanian and the Greek church since the adoption of the new calendar". It was showed

⁸⁸ *Ibidem*, f. 101.

that the monks of the hermitage, simple people, who had no contacts with the Romanian church, who were exploited by the Lavra monastery, in the forests of which they worked, believed the “ingenious words of this visionary, who succeeded in persuading them that the Romanian church had become schismatic since the adoption of the new calendar” just as the Constantinople Patriarch, whom he considered to be a heretic, and that solely the Prodrom “preserved the right faith”. Arsenie Cotea preached the fact that all of those who had connections with the Romanian church must be considered heretics. As a result, in year 1927, a Greek hermit, persuaded by Arsenie Cotea, attacked the Metropolitan bishop of Athens during the sermon. In August 1929, when father Simeon Ciumandra, former hermit of the Prodrom hermitage, the father superior of the Darvari hermitage in Bucharest, arrived at said hermitage, he was attacked and banished because he was considered a heretic due to his connections to the Romanian church. It was considered that the situation could only be improved “after the improvement of the material condition of the hermitage, because hunger is an ill-adviser and as long as the hermits continue to live in the poor conditions of today, it is impossible to make an improvement, and if they lost the religious fanaticism that animates the today, none of them would remain in such an inhospitable establishment”. The Legation of Athens was going to renew its interventions with the Greek government in view of obtaining compensation for the succursal monastery in the Thassos island, or at least an annual rent, as the Greek monasteries had obtained. It was also demanded to return a portion of land around the houses in the Thassos island, the tools of the hermitage, as well as the payment of the crop for the previous year. It was proposed that the administration of the hermitage’s local estate, the incomes in the deposits opened with the National Bank and of the Saint Spiridon Guardianship in Iași be entrusted to a skilled person. A solution was resuming the subsidy from the Romanian state, sent in the form of grains and food. The administration of such incomes was to be entrusted at first to father Antipa Dinescu “who, out of his love for the hermitage, promised me that he would gladly agree to assume the position of supervisor of the hermitage for a certain period”. All of the above were to be accompanied by the removal of the then current father superior and the guardians, who were to be expelled into Romania, “thus also stopping a lawsuit (filed by Simeon Ciumandra) which would place our hermitage at the Holy Mountain in a bad light”.⁸⁹

In a note dated June 1929, the Romanian minister in Athens, Langa-Rășcanu, confirmed the fact that the Romanian monks at the Athos Mountain “treated our church as a heretic and even refuse to receive products or donations from the «heretics in Romania»”.⁹⁰

In a letter dated July 1930, the Athonite monk Antonie Iscu of the Saint George cell, notified the Romanian consul in Thessalonica that “on July the 15th, the current year, the rulers of our hermitage have forcefully decided to sell more candles, each having a weight of 2 kg, and other highly valuable treasures, donations of several foundations in Bucharest, pure silver and gold, in a total of 24-25 kg”. The Romanian consular authorities were asked to intervene with the Greek authorities, to order the Holy Mountain authorities to draw up an inventory of the treasures of the Prodrom hermitage

⁸⁹ *Ibidem*, f. 168-171.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 154.

and to place the same under guard so as to prevent their embezzlement, as such measures had also been taken in the Russian and the Bulgarian Athonite hermitages.⁹¹

Pursuant to such notification, in September 1930, Patriarch Miron Cristea requested the minister of Foreign Affairs to intervene with the Greek authorities for the inventory and the prevention of the embezzlement of the Prodrom hermitage treasures.

A memorandum dated September 1930, submitted by the fathers superior of the Romanian cells, Varlam Nemțanu of Cucuvinu-Provata and Ilarion Mârza of Catafighi, signaled the fact that the number of the Romanian Athonite hermits was decreasing due to the hindrances provided by the Greek authorities, which no longer permitted any settlement at the Holy Mountain, at the Romanian hermitages and cells, for the young monks, “which represented a disguised seizure of the Romanian establishments, houses and assets, by way of the fact that, without any heirs, there was no one left to inherit the same, and as a result they became the property of the Greek dominant monasteries”. The Romanian authorities were requested to intervene with the Balkan Conference in Athens in October 1930, in view of improving the statute of the Romanian monks.⁹²

Over the following period, new memoranda and complaints of the Romanian Athonite monks notified the Romanian authorities with respect to the politics employed by the Greeks, namely to prevent settlement of new hermits in the Romanian establishments, the prohibition to receive any visitors and the resuming of the interventions in view of returning the succursal monastery in the Thassos island. One noted the indifference of the Romanian state, which failed to protest strongly, and the outcomes were anticipated: “If the Romanian state fails to timely intervene in order to protect our secular rights in these places, then we shall naturally be exposed to losing our numerous establishments, which were founded with domestic funds and helped by the Romanian government with various donations and subsidies. We have been, we are and we wish to remain what we are, namely Romanians, the most sacred name for us, of which they wish to deprive all of use, the 500 Romanian monks living in this peninsula. ... You can imagine, Your Holiness, how sad and totally disappointed we must be feeling in this case, as we find that our work for so many years and the donations of the founders are soon to be transferred into the possession of foreigners, because of the absence of any heirs.”⁹³

In March 1931, the Romanian minister in Athens informed that Archimandrite Emilian Popescu wished to visit the Athos Mountain and feared that the Romanian monks of Prodromul were going to treat him as they had treated Simeon Ciumandra in 1929 “and we might again be ashamed to see the Romanian hermits making a spectacle of themselves in front of the other Orthodox hermits and in front of the Greek authorities”.⁹⁴

The Romanian hermits at the Athos Mountain addressed in September 1931 a memorandum of protest to the League of Nations, in which memorandum they presented a brief history of the Romanian hermitages and cells, stating that the Lacu hermitage had 64 monks, the Prodromul hermitage had 100, and that the total number of the Athonite

⁹¹ *Ibidem*, found Problem 15, vol. 31, f. 31.

⁹² *Ibidem*, f. 41.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 154.

Romanians was of approximately 400. It showed that they were imposed the Greek citizenship and that foreigners were no longer permitted access to the Athonite monastic life. This resulted in an impossibility to replace the old monks with young ones and “as a consequence, in 30 or 40 years no trace of any Romanian shall be left at the Holy Mountain, and the hermitages and the cells, with their significant treasures, shall be transferred directly into the possession of the Greek hierarchic monasteries, without there being anybody to make any claim or request any compensation, as it is still customary today whenever a cell remains without an heir”. It claimed the expropriation of the Thasos island succursal monastery of the Prodromul hermitage and it requested that the same should be returned, as well as that the prohibition of the settlement of Romanian hermits at the Athos Mountain should be cancelled.⁹⁵

The Romanian representative in Geneva believed that the memorandum was pathetic but had no solid argumentation, as the memoranda of the Romanian and the Bulgarian monasteries did, therefore it lacked any chance of success.

In an essay drafted by Radu Crutzescu in May 1931, it was noted that pursuant to the numerous diplomatic interventions by the Athens Legation with the Greek authorities for the improvement of the treatment to which the Romanian Athonite hermits were subjected, all that was obtained was the returning, in January 1930, of a house, a storehouse, the oil mill and a land of 600 square meters around the house, out of the entire Thassos island succursal monastery of the Prodromul hermitage. No compensation or any other cash amount had, however, been paid for the confiscated crop. Although the Greek Prime-Minister Venizelos had manifested kindness “the result of our prior proceedings justifies all of the doubts with respect to the effectiveness of this last promise. In the absence of a formal Romanin-Greek agreement in this matter, the denationalization politics systematically pursued by the Greek government at the Holy Mountain shall surely inspire the competent authorities for sufficient pretexts to delay satisfying our rightful claims at least until the terrible poverty shall have made us lose a situation which we had managed to obtain as a result of five centuries of faith and sacrifices.” It was considered that the barriers posed by the Greek authorities to the young Romanian monks who wished to settle at the Holy Mountain sought to freshen up the minority communities with new elements, thus ensuring their takeover by the Greeks. One mentioned the complicated procedure of obtaining a right to visit Athos and claimed that: “Romanians, the voivodes of whom single-handedly cared for the existence of the Holy Mountain for over three centuries – since the fall of the Byzantine Empire until the beginning of the 18th century – would be entitled to claim a favorable treatment in the Athonite republic, which, but for their heroic sacrifices, would have long been nothing else but a historical memory.” They were told that “there was no hermitage and there was not a cell in which the monks did not complain that, in the absence of new elements, of the same nationality, who could continue their work, they could see how all of the establishments that they had built or maintained with so many efforts, shall be transferred into foreign hands”. One requested that a special statute for the Romanians at the Athos

⁹⁵ *Ibidem*, f. 97-100.

Mountain must be determined “unless we really wish to give up, fully and for good, our secular situation in the Holy Mountain”.⁹⁶

Such a draft of instructions for the Romanian Athonite establishments, in order to permit a solid protection of their rights, was created by the Romanian Legation in Athens in 1932 and included: a rigorous census of the Romanian Athonite monks, specifying the age, the date of their arrival at the Holy Mountain, a record of the number of deaths, expulsions or prohibitions to settle at the Holy Mountain; the complaints submitted to the suzerain monastery had to avoid hurtful phrases and, only provided that the request was not solved, could they be addressed to the Legation in Athens; the Athonite hermits could not leave the establishment for longer than one year, unless they obtained the approval of the suzerain monastery and of the Greek state, otherwise they were prohibited from returning; one had to loosely monitor that the number of monks in a cell should not fall under 6, and, in the case of a death, they should be replaced by apprentices; the intervention of the Legation was requested in the event that a cell would be taken over by the Greeks, provided that the Romanians offered a higher cash amount for the take-over.⁹⁷

All of the measures taken by the Romanian political and diplomatic authorities for the improvement of the situation of the Romanian Athonite monks were, however, unsuccessful.

The Romanian Consul in Skoplje, M. Oncescu Beșteanu, in a memorandum on the Romanian hermitages at the Holy Athos Mountain, dated June 1932, noted that the first finding made by any traveler who visited the holy places was with respect to the large support of the Romanian rulers, noting, however, that “all of these estates are today in the hand of the Greek hermits, and our hermits, despised and humiliated, have no say in the Kinov ... The Greeks realized that a Romanian hermit among themselves could reopen the issue of our estates in the area and would jeopardize their hegemony over such holy places, which was why they prevented the organization of a Romanian monastery, by any means whatsoever.” It was showed that the Romanian monks had no support and the Greeks had every interest to banish them and appropriate the little properties that the former had left, for which purpose they used unfair methods: “they instigated them against one another, they divided them into sides that were each other’s enemies, they made them grow apart from the Romanian church, stirring up between them the issue of the calendar which the local hermits refused to set right, just like the Greeks in Grece and like ourselves”.⁹⁸

The report of consul C. Crețu in Thessalonica, dated September 1933, set forth that: “The wrong caused to the Romanian hermits is, first of all, poverty, but especially the loss of their ways. The changing of the calendar gave the Romanian hermits at the Holy Mountain, most of who were uneducated, but fanatical, the opportunity to commit a series of deeds that are far from being in concord with the principles of religion.” The consul had explained to them, during his visit in 1930, that the old calendar was not God’s work, but the work of people, who had made calculation errors that had to be corrected. The Prodrom hermits, who were the most fanatical, refused to welcome into the

⁹⁶ *Ibidem*, f. 87.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 125.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 115.

hermitage father Gala Galaction, university professor Tomescu, the counselor at the High Court of Cassation, Barca, and others. Pursuant to the discussion between C. Crețu with one of the most educated monks at the Athos Mountain, P.S. Kurila, he claimed that: “it is imperative that Romania, the voivodes and boyars of which contributed so much to the construction of the walls of the churches at the Athos Mountain, should have their own monastery”. As far as the attitude of the Prodrom hermits was concerned, they submitted to the Committee for the Ruling of the Monastic Communities a memorandum in which they were cursing the Ecumenical Patriarch. They were warned that they would be expelled but, for political reasons, this measure was never taken. They only welcomed in their hermitage “those who were like them lost and heretics”. They had given Arsenie Cotea the correspondence with the Romanian church authorities and the former published in the Greek press, during 1930-1931, articles in which “our church authorities were accused, together with the High Patriarch Miron, that they made anti-Greece propaganda”. The exiling of 5 of the most fanatical Prodrom hermits was proposed, as “the hermitage shall be ruined because of the lack of funds and the hermits are selling and disposing of the silver items on icons, chandeliers, gems and other jewels”. Father Kurila confirmed to the consul the fact that “he purchased, for an insignificant price, the Chronicle of Șincai and other books taken from the hermits from the library of the Prodrom hermitage”.⁹⁹

In February 1934, Hieromonk Damian Cristoloveanu, of the Saint George Cell, requested the Romanian authorities “to do all that you think is right for us to live without being exploited in those holy lands, for the freedom to be able to bring into the country people whom we may leave as heirs in our homes”.¹⁰⁰

In August 1934, the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church, through Patriarch Miron Cristea, submitted a new memorandum to the minister of Foreign Affairs, Nicolae Titulescu, in which it proposed that within the framework of the Romanian-Greek negotiations, which were carried out in view of the conclusion of the Commercial Convention, one should also provide for rights for “our co-nationals in Greece, at least equal to those which the Greek contracting state claimed for their co-nationals in Romania”. Among such rights, one proposed the following: the provisions of the right of copy-hold ownership for the Athonite hermits, provided that the latter obtained such rights under legal deeds, and, also the right to transfer them to their Romanian apprentice heirs in the respective community; the securing of the maintenance of at least the then current number of Romanian hermits with the right of the respective communities to bring new apprentices without the approval of the suzerain monastery; the accession of the Prodromul hermitage to the rank of a monastery, to have a representative in the Supreme Leading Body and the right of the Romanian Orthodox Church to take measures in view of preserving the order in the hermitage, as the Yugoslavian government had obtained; the retrocession of the succursal monastery in the Thassos island, as Yugoslavia had obtained the retrocession of the properties of the Hilandar monastery; school and religious rights for the Macedo-Romanians in Greece, equal to the rights that the Greek government had obtained in the previous Convention for

⁹⁹ *Ibidem*, vol. 54, f. 138.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 150.

their co-nationals in Romania; obtaining the right to release graduation diplomas by the Romanian secondary schools in Greece. It was estimated that “as almost all of our aforementioned proposals are issues that the Greek government has already obtained for their co-nationals in our country by way of the previous conventions, our claims may very well be supported on the basis of reciprocity”.¹⁰¹

The Ministry of Foreign Affairs announced its minister in Athens, in December 1934, that pursuant to the interventions of the Romanian Orthodox Patriarchy near the Constantinople Patriarchy, the former requested the Lavra monastery to reestablish the order at the Prodromul hermitage. As a result, the Lavra monastery recalled to the Holy Mountain Simeon Ciumandra, who had been forced to leave the hermitage and who, at the time, ruled the Darvari hermitage in Bucharest. Under the authority of Lavra, the rebel hermits were to be banished and Ciumandra was to be reinstated as father superior. One counted on the experience and the devotion of the latter to ensure the peace in the hermitage and to maintain correct relations, both with the authorities of the Holy Mountain and with the Romanian church.¹⁰²

The issue regarding the settlement of the Romanian hermits at the Athos Mountain in view of ensuring the continuity of the habitation in the Romanian establishments had not yet been resolved.

At the end of 1938, Patriarch Miron Cristea requested the Minister of Foreign Affairs to intervene with the Greek authorities in view of welcoming the Romanian hermits at the Athos Mountain, as “many of those who are there today... are very old and after their passing their number shall keep on decreasing”, and the Supreme Leading Body shall decide to replace them with Greek hermits “which, for us, represents a significant loss, both from an Orthodox and from a national ethnical point of view”. The patriarch stated that, pursuant to the information received, the number of the Romanian hermits may have decreased from 500 to 300.¹⁰³

In a memorandum dated February 1940, Protosinghel Simeon Ciumandra, empowered representative of the Prodromul hermitage, stated that the number of the hermits of the hermitage had decreased from 100 to 55 and that “they were experiencing a terrible constraint and suffering”. For three years, the amounts originating in the hermitage’s domestic properties, sent through the National Bank of Romania, had been returned by the Bank of Greece on the grounds that such payments were not provided for in the convention between the two countries. It was requested that in the negotiations that were carried out in Athens for the renewal of the Commercial Convention, it should be provided that the Romanian state may pay to the Prodromul hermitage 300,000 drachma each year, part of said amount to be allotted to the Romanian cells. It was also requested that the issue of returning the succursal monastery in the Thassos island should be raised.¹⁰⁴

In March 1940, the Romanian Embassy in Athens notified the Ministry of Foreign Trade that the National Bank of Greece refused the payment in clearing of the amount of

¹⁰¹ *Ibidem*, vol. 21, f. 35-36.

¹⁰² *Ibidem*, vol. 31, f. 176.

¹⁰³ *Ibidem*, f. 145.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 192.

60,000 drachma, which represented the annual income of the Romanian Archimandrite Antipa Dinescu of the Stavronichita monastery. Although the Romanian authorities had requested that the payment agreement between the two countries should also provide for said operation, the Greek authorities refused, on the grounds that the Athos Mountain enjoyed extraterritoriality and had a special regime. It was shown that “the material condition of the Archimandrite was most precarious” and a solution for solving this matter was requested.¹⁰⁵ Only as late as September 1940, Archimandrite Antipa Dinescu received the amount of 60,000 drachma, through the Romanian consul in Thessalonica “from hand to hand, while advising the beneficiary to keep absolute secrecy with respect to the manner in which he received the money”.¹⁰⁶

The report of the consul in Thessalonica, Emilian Popescu, showed that the Romanian monks at the Athos Mountain requested the preservation in his position of father Dimitrie Brindu, parishioner of the Romanian community in the city, as a person who had supported and helped them during the hard times which they were experiencing. The two memoranda were signed by: the father superior of the Lacu hermitage, Gavril the hieromonk, Rafail the monk and Eftimie Movilă; the Protosinghel Varlam Nemțanu of the Sfântul Ioan Teologul Community, Cucuvinu-Provata; hieromonk Antonie Moisei, Saint John the Baptist Community, Catafighi-Provata; the president of the Society of the Romanian Monks’ Colony, Archimandrite Antipa Dinescu; and hieromonks Dionid Valasă, Macarie Ionescu, Serafim Șoimu, Ghimnasie Ignat.¹⁰⁷

A letter dated May 1942, from the deputy of the Prodromul hermitage father superior, Veniamin the hieromonk, to Simeon Ciumandra, stated that poverty and the lack of food had determined him to send father Lazăr Anghelescu in the country, to the Darvari hermitage, with the blessing of father superior Antipa Dinescu, to verbally inform him “of the needs that we are experiencing, so that you should protect us, as always, in any way that you can”. However, he was unable to obtain a passport from the Greek authorities. The monk showed that “no supplies had been brought into the hermitage for three years” and that they had shared what they had with other Romanian hermits. They reduced the ration to a maximum, so that at that time they only had enough left for two more months. They hoped to obtain something for the product of the beehives in the Thassos island, but the Bulgarians confiscated their 200 beehives. Upon the interventions they had made, the Bulgarians took 500 “ocale” of honey and 100 “ocale” of wax (N.T.: 1 oca = approximately 3 pounds) for an insignificant price and they prohibited them from taking the beehives out of the island. Simeon Ciumandra was asked to go to the hermitage or to send someone to help them, as they had made no interventions to other levels of authorities, because they expected help from the country, just as Russia and Bulgaria supported their own establishments at the Holy Mountain. Hieromonk Veniamin had proven that he was young and inexperienced, and father Cornilie, who was old and sick, had left him “in charge of the ruins”. Some of the Romanian hermits, such as father Dionisie of the Saint George– Colciu cell, had received money, and the Prodromul hermits felt deserted and considered that “Your Holiness are very disgusted with us” and

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 201.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 205.

¹⁰⁷ *Ibidem*, vol. 87, f. 28-29.

that they should not have believed the rumors. He asked him to take fast measures in view of the supply of the hermitage with food, or at least with money. Simeon Ciumandra was also asked “to appoint someone else from there or from here to rule the hermitage, as I do not wish for us to be a cause of hatred between Your Holiness and the hermitage”. If Simeon Ciumandra failed to take any measure, within three months they were forced to notify the Romanian political and church authorities in order to take the due measures “because the hermitage was a national house”. They were doing so out of need, because the hermitage “could no longer go any further without the help received from the country”.¹⁰⁸

In August 1943 the Romanian state would send to the Prodromul hermitage 20 tons of corn, and the Darvari hermitage in Bucharest sent it 10 tons of wheat and 10 tons of corn, 1 ton of peas and 1 ton of lentils, and 100 kg of soap.¹⁰⁹

After the Second World War the situation would be extremely harsh for the Romanian Athonite hermits as well. While during the Interbellum period their number decreased as a result of the hindrances posed by the Greek authorities by means of changing the statute of the Athos Mountain and by means of the politics employed by the majority Greek monasteries, to depopulate the Romanian establishments and to appropriate their possessions, the implementing of the communist regime would result in a total interruption of the connections with the country. While the Romanian state granted substantial subsidies to the Greek communists, the Romanian Athonite monks had reached a very precarious condition. The sporadic aids, granted in 1958 though father Moisescu, could not solve this situation. The Romanian communist authorities, in a study dated June 1961, showed that father Moisescu’s attempt to travel with a new aid had failed to receive the visa of the Greek authorities. Moreover, it was claimed that “legionaries, fugitives (especially Greeks who, after the war, left the RPR) ... also influenced the activity of the Romanian hermits at the Athos Mountain (the father superior of the Prodromul hermitage) ...” While the Soviets permanently helped the Russian Athnrite hermits, the Czech ambassador in Athens called the Romanian embassy’s attention to the “state of poverty” of the Romanian hermits. The Department of Religions agreed to sending a new aid by feared that it “might not reach those who are entitled to it”.¹¹⁰

The data that was presented in the media after 1990 reveals that the two isolated Romanian hermitages, Lacu and Prodromul, and other Romanian cells, have survived the five decades of isolation from their country of origin, but the number of the Romanian monks who could settle at the Holy Mountain was smaller than the inhabiting potential that the Romanian establishments had there at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. What happened was what the Romanian Athonite fathers had foreseen in their countless memoranda to the authorities of the Romanian state: the fact that the Romanians could not obtain the raising of the Prodromul hermitage to the rank of a monastery and the absence of representative for them in the Supreme Leading Body of Careia, to protect their rights, left them at the discretion of the suzerain

¹⁰⁸ A.N.I.C., found of the Ministry of Religions and Arts, file 5/1943, f. 9-10.

¹⁰⁹ A.M.A.E., found Problema 18, vol. 1, f. 153.

¹¹⁰ Stelian Brezeanu, Gheorghe Zbucnea, *op. cit.*, p. 364.

monasteries, the surviving hermits slowly passed away, the sources of income from the country either lacked or were sporadic, and there were less and less apprentices to take the hermits' place, and not because the Romanians' Athonite monastic vocation disappeared, but because a lot of barriers were placed in front of it.

The entire Holy Mountain was, however, full of traces of the Romanian people's generosity, and we hope that these efforts of the state, with all of their inconsistencies and lack of timing, may, at least now, have more coherence, and they may save, in this center of high spiritual living, what the Romanian fathers, alongside the other Orthodox nations, built and preserved during the course of their Christian evolution.

The documents selected in this volume are testimonies of said efforts, and are intended to present our contemporaries with the sinuous history, full of aspirations, but also full of despair, of the Romanian hermits and the Romanian establishments.

*

* *

Note regarding this issue

The present volume includes 353 original documents from the 1918-1953 period, regarding the Romania schools and churches in the Balkan Peninsula, as well as the development of the Romanian establishments at the Athos Mountain.

The authors' intention was that of supplementing the documentary testimonies included in the first volume, as well as providing those who are interested with documents from the Archive of the Ministry of Foreign Affairs. We have also included a few documents from the Central National Historical Archives.

As the first volume was accompanied by a vast introduction regarding this issue, the present volume is accompanied by a presentation of the new elements, which complete the information regarding the development and the cultural and spiritual particulars of the South-Danube Romanians.

The documents were ordered chronologically by the year, the month and the day of their issuance, and they comprise diplomatic reports, memoranda of the teaching and the church staff, of the Romanian Athonite hermits, as well as the measures taken by the authorities of the Romanian state in view of supporting the Romanian communities living South of the Danube. In general, we intended to fully reproduce the document, sometimes, however, in order to be able to include as thorough an information as possible, the document was reproduced in fragments, and the omissions from the text were marked by points suspension. The transcription of the texts was made according to the original documents, adapting the same to the current spelling. In view of facilitating the review of the originals, the sources were indicated with all of the necessary elements. Each document is accompanied by identification elements, and whenever the place of issuance or the date of the document are missing, but they could be inferred from the text, they were indicated between square brackets. The name and the toponymical indices were selected for the most representative persons and localities presented in the documents, and the bibliography of this volume supplements that of the first volume.

We are aware of the fact that, although we have done our best to achieve, to the extent possible, an error-free paper, our readers shall find that this attempt as not entirely successful. Anyone who initiates such an enterprise exposes himself/herself to such a risk. Therefore, while assuming the imperfections of our work, we must thank, in advance, the readers who, upon reading it with a critical eye, shall also show understanding.

We wish to thank the archiving staff of the Diplomatic Archive of the Ministry of Foreign Affairs, and especially Mrs. Ionela Anghel. We also wish to thank the directors who alternated over the six years since we have been working on the present volume: Vasile Igna, Ph.D. Proffessor Dumitru Preda, Professor Costin Ionescu, Ph.D. Professor Stelian Obiziuc, current director.

We extend our thanks to the Mr. Nicolae Isaia wich mode the translation of the *Introduction* and the *List of Documents* into the English language.

We hope that this volume should reiterate in the contemporaries' memory the efforts made for a few decades, by the Romanian state, on the one hand, and by the South-Danube Romanians, on the other hand, in view of the preservation of their linguistic and cultural identity.

The present volume seeks to bring to the attention of those who are interested first-hand historical sources in view of researching the issues related to the Romanians in the Balkan Peninsula, as objectively as possible. For this reason, the present documents must also be confronted against the documents placed in the archives kept by the Balkan states' capitals, which, up to now, have been the subject of very few researches.

Ph.D. Professor *Adina Berciu-Drăghicescu*
Professor *Maria Petre*

List of documents

1. **December 20, 1918, <Bucharest>.** Address of the Primate Metropolitan Bishop of Romania, Konon, to the Ministry of Foreign Affairs, in which the former requested the redemption of the “princely churches founded at the Holy Athos Mountain” by the Romanian rulers.
2. **March 22, 1919, the Athos Mountain.** Memorandum of the Romanian hermits at the Prodromul Hermitage, addressed to consul G. C. Ionescu of Thessalonica, regarding the intervention of the Greek authorities and monasteries to forcefully place the rebel Prodrom hermits into the hermitage and the request to obtain the hermitage's independence.
3. **May 26, 1919, Thessalonica.** Note of the Romanian consul in Thessalonica, G. C. Ionescu, to the interim minister of Foreign Affairs, M. Pherikide, regarding the pro-Russian attitude of the Romanian hermits at the Lacu hermitage. He proposed the assignment of the amounts allocated by the Romania state through the consulate, in order to control the manner of use of such money.
4. **October 10, 1919 <Bucharest>.** Report of Vice-consul Constantin Metta to the Ministry of Foreign Affairs with respect to the situation of the Romanian schools and churches in the Balkan Peninsula, the poor material condition of the teaching staff and of the priests and measures to support the same.
5. **October 23, 1919, Bucharest.** Draft measures for improving the administration of the Romanian schools in the Balkan Peninsula, proposed by the general consul of Romania in Thessalonica, G. C. Ionescu.
6. **<1919>, the Athos Mountain.** Memorandum of monk Iulian Georgescu of the Prodromul hermitage, to the Primate Metropolitan bishop of Romania, in which he requested the intervention of the Romanian authorities for the Greeks' yielding of the Caracalu and Cutlumuş monasteries at the Athos Mountain.
7. **February 29, 1920, Bucharest.** Address of the Administration of the Church House to the ministry of foreign affairs, regarding the donation of 300 Lei on annual basis, left to the Saint George cell on the estate of the Pantocrator monastery, and of the Sf. Antim church, both belonging to the Prodromul Romanian community at the Athos Mountain.
8. **April 25, 1920, the Athos Mountain.** Letter of monk Doroftei Christescu of the Gavanitzica cell, Provata, the Athos Mountain, in which he informed with respect to the abuses caused by the Greek monastery to the Romanian Athonite monks.
9. **September 24, 1920, Belgrade.** Note drafted by Constantin Metta, regarding the auctioning, for leasing purposes, of the premises of the Romanian schools in Cruşova, Serbian Macedonia, by the authorities.
10. **September 24, 1920, Belgrade.** Telegram of the Romanian minister in Belgrade, Langa-Răşcanu, whereby he announced that he received assurance from the Minister of Internal Affairs of the Serbian-Croatian-Slovenian government that all of the Romanian schools and churches in the Serbian Macedonia shall be reopened.

11. **October 23, 1920, Bucharest.** Address of the Ministry of Instruction and Religions to the Ministry of Foreign Affairs with respect to the losses caused by the war to the premises of the schools in Macedonia and requesting the amount of 300,000 Lei for repairs.
12. **November 1, 1920, Bucharest.** Telegram of the Ministry of Foreign Affairs to the Ministry of Industry and Commerce, revealing that the number of Romanian monks at the Athos Mountain was of 635.
13. **December 6, 1920, the Athos Mountain.** Petition of hieromonk Gherman Popa, father superior of the Nașterea Maicii Domnului (Birth of the Holy Virgin) cell on the estate of the Stavronichita monastery, the Athos Mountain, addressed to the minister of Foreign Affairs, in order for the former to be able to transport, without paying customs fees, food and clothing for the monks of the Romanian cell.
14. **May 19, 1921, Bucharest.** Memorandum of the Macedo-Romanian Culture Society, addressed to the minister of Foreign Affairs, regarding the improvement of the situation of the Macedonian Romanians and ensuring their cultural and church-related development.
15. **October 2, 1921.** Statement released by the representative of Albania, dated October 2, 1921, in front of the Council of the Society of Nations, regarding the school and religious rights of the minorities in said country.
16. **March 28, 1923, Vodena, Greece.** Memorandum of the delegation of Romanians in Vodena, Greece, regarding the harsh situation of said delegation pursuant to the colonization of the Greeks in Small Asia, in the region inhabited by the former. It was requested to welcome them into the country and to put them in possession of lands.
17. **August 3, 1923, Bucharest.** Address of the Ministry of Industry and Trade to the Ministry of Foreign Affairs, which announced the approval of two wagons of flour, with an exemption of customs duties, for the hermits of the Prodromu hermitage of the Athos Mountain.
18. **December 22, 1923, Sofia.** Report of minister Langa-Rășcanu to the minister of foreign affairs, I. G. Duca, regarding the festivity of blessing of the Romanian church in Sofia, Bulgaria.
19. **June 30, 1924, Vârșeț.** Report of rector Traian Oprea regarding the school, religious and cultural situation of the Romanians in Yugoslavia.
20. **March 6, 1925, Bucharest.** Address of the Ministry of War to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the need to perform maintenance works in Bulgaria, at the chapel and the mausoleum of Grivița, the Poradim museum and the Opanez monuments.
21. **June 8, 1925, Bucharest.** Essay of Professor Dragomir Demetrescu of the Bucharest Faculty of Theology, regarding the understanding with the president of the Greek Committee for the management of the affairs of the Holy Mountain in the matter of the transfer of the Saint Pantelimon monastery, as a Romania monastery.

22. **June 20, 1925, Belgrade.** Report of Th. Emandi of the Belgrade Embassy to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the politics led by the Yugoslavian authorities, of denationalization of the Romanians in said country. Attached thereto, as an annex, is the memorandum of Dr. Gheorghe Dobrin, regarding the church situation of the Romanians in Yugoslavia, and the draft agreement for monasteries, goods and foundations.
23. **July 6, 1925, Janina, Greece.** Report of the Janina Vice-consul, N. Vassilake, addressed to the minister of Foreign Affairs, I. G. Duca, regarding the intervention of the Greek authorities during the school festivity of the Romanian pupils in the commune of Băiasa, Epir, under the pretext they had militated against the Greek state.
24. **September 22, 1925, Tirana.** Report of the Tirana Legation to the Minister of Foreign Affairs, I. G. Duca, regarding the imposing of the sermon in the Serbian language, in the Romanian church in the city, although the members of the Romanian community did not agree.
25. **October 8, 1925, Sofia.** Report of the Romanian Legation in Sofia, to the minister of Foreign Affairs, I. G. Duca, regarding the need for the new law of the Romanian Orthodox Church to make specifications with respect to the administration of the Romanian churches located abroad.
26. **<1925>.** Chart comprising the Romanian priests in the Serbian-Croatian-Slovenian Banat in 1914 and 1925.
27. **January 20, 1926, Sofia.** Report of the Romania Legation in Sofia, to the minister of Foreign Affairs, I. G. Duca, regarding the conflict between a part of the Aromanian community and priest Stelian Iliescu of the Romanian church in Sofia. Part of the members of the community requested sermon conducted in the dialect, a Macedonian priest, compliance with the old calendar, the obtaining of profits from the use of the church land.
28. **March 29, 1926, Bucharest.** Circular letter of the General Department of the Ministry of Public Instruction to the inspectorates in Albania, by means of which the Romanian language schoolmasters were announced to file the documents in order to be employed at the mixed Romanian-Albanian schools.
29. **May 29, 1926 <Bucharest>.** Essay of the Ministry of Foreign Affairs, regarding the appointment of priest Gheorghe Cosmescu of the Romanian church in Gopeș, to the Romanian church in Bitolia.
30. **June 7, 1926, <Bucharest>.** Essay of the Ministry of Foreign Affairs, regarding the treatment of Romanians in Yugoslavia and of Serbians in Romania, with respect to the school and church policy.
31. **July 12, 1926, Bucharest.** Essays drafted by M. Arion and E. Papiniu with respect to the school and church situation of the Romanians in Yugoslavia.
32. **August 11, 1926, Sofia.** Address of the president of the Romanian Colony in Sofia to the Ministry of Public Instruction, in which the former requested support for

- creating the third gymnasium grade at the Romanian school in the capital of Bulgaria.
33. **September 10, 1926, Sofia.** Report of the Romanian Legation in Sofia to the Ministry of Public Instruction regarding the conflict between the members of the Romanian community in Giurmaia.
 34. **October 7, 1926, Bucharest.** Notification published in the Bucharest newspapers on October 7, 1926 for the Romanian schoolmasters of the schools in Albania to file their documents in order to be appointed in their positions.
 35. **November 24, 1926, Bucharest.** Address of the Ministry of Instruction to the Ministry of Foreign Affairs, in which intervention with the Bulgarian government is requested, in view of the opening of Romanian schools in the Vidin area.
 36. **1926.** Study regarding the situation of the Romanian churches in Albania.
 37. **February 23, 1927, Bucharest.** Report of Professor St. Nicolaescu to the minister of Foreign Affairs, C. M. Mitilineu, regarding the harsh situation of the Romanian establishments at the Athos Mountain. It was proposed to purchase the Cutlumuș monastery and that Romanian should use a more energetic politics.
 38. **February 23, 1927, <Bucharest>.** Address of the Ministry of Public Instruction to the general consul of Romania in Thessalonica, regarding the ordering of the payment of 550,000 Lei for the building of a Romanian primary school building in that city.
 39. **March 15, 1927, Sofia.** Report of the minister of Romania in Sofia, Gr. Bilciurescu, to the Minister of Foreign Affairs, regarding the negative manner in which the Bulgarian press presents the Romanian intervention in view of the establishment of Romanian schools in the Vidin area. Attached thereto, as an annex, is a translation of the article "Romanians claim schools in Bulgaria. An incomparable impertinence" published in the "Posledna Posta" newspaper.
 40. **March 15, 1927, Bucharest.** Essay drafted by I. Papiniu with respect to the opening of Romanian schools in the Vidin area.
 41. **March 30, 1927, Thessalonica.** Reports of the Romanian consul in Thessalonica, Ion Ciuntu and I. Vuloagă to the minister of Foreign Affairs, Ion M. Mitilineu, with respect to the performance of the elections for the establishment of the school and church Ephors in the Balkan Peninsula.
 42. **April 28, 1927, Bucharest.** Note of the Romanian consul in Santiquaranta regarding the persecutions of the Albanian authorities against the Romanians in this country.
 43. **June 3, 1927, <Calafat>.** Minutes concluded by the Calafat security Brigade as a result of the clandestine crossing of the border by two Bulgarian citizens of Romanian nationality, who were collecting signatures for the establishment of Romanian schools for the Romanians in the Bulgarian Timok.
 44. **June 9, 1927, Sofia.** Report of the Romanian minister in Sofia, Gr. Bilciurescu, to the minister of Foreign Affairs, Barbu Știrbei, regarding the hindrances posed by

the Bulgarian authorities to the wish of the Romanians in said country to have schools in the Romanian language.

45. **June 13, 1927, Moscopole.** Petition of 94 Romanian inhabitants of Moscopole to the Ministry of Foreign Affairs, requesting help for the building of school premises.
46. **June 27, 1927, Athens.** Report of the plenipotentiary minister in Athens, Langa-Rășcanu, to I. I. C. Brătianu, the minister of Foreign Affairs, regarding the minority statute of the Romanian hermits at the Athos Mountain.
47. **September 16, 1927, Sofia.** Report of the Romanian Legation in Sofia to the interim minister of Foreign Affairs, I. G. Duca, regarding the visit paid by the first Bulgarian Prime-Minister, Liapcew in the city of Vidin and in several villages with a Romanian population in the area, which population was subjected to harsh denationalization measures by the Bulgarian authorities.
48. **October 15, 1927, Bucharest.** Address of the Ministry of Religions and Arts to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the intervention with the Grek authorities and the ruling of the Holy Mountain with respect to the expropriation of the succursal monastery of the Romanian hermitage Prodromul from the Thassos island and the right of the same to send a representative in the Supreme Leading Body of Careia.
49. **November 1927.** Memorandum of N. Balamaci regarding the advantages and disadvantages of nationalizing the Romanian schools in Albania.
50. **November 2, 1927, Caransebeș.** Address of the Council of the Romanian Orthodox Diocese of Caransebeș, regarding the expropriation of the diocese land in Marghita-Mare, by the Yugoslavian authorities.
51. **November 2, 1927, Bucharest.** Address of the Ministry of Instruction to the Ministry of Foreign Affairs, requesting the authorization of the general consul Burileanu, in view of participating with the amount of 700,000 Lei, to the auction for the purchase of the premises of the Romanian gymnasium and boarding school in Ianina.
52. **November 14, 1927, Thessalonica.** Report of the consul of Romania in Thessalonica, Ion Ciuntu, addressed to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the school and religions situation of the Aromanians in the Greek Macedonia. A proposal was made in view of forming a committee of representatives from the Ministry of external affairs, instruction, religions and industry, as well as a representative from the Society of Macedo-Romanian culture, to carry out an unitary management of the Aromanians' issues.
53. **December 5, 1927, <Sofia>.** Report of the Romanian Legation in Sofia to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the Turckish schools in Bulgaria. It was proposed that Romanian press should inform that the Romanians in Bulgaria only had two primary schools and one high school, while the Bulgarians in Romania had 14 schools.
54. **December 7, 1927, Athens.** Address of the minister of Romania in Athens, Langa-Rășcanu, to the minister of Foreign Affairs Nicolae Titulescu, regarding the

- ordination on Romanian priests in the communes of Hrupiștea, Selia-Veria, Doliani and Abela-Perivole, Greece.
55. **1927, Bucharest.** Statutes of the Schools and Church Ephors in the Balkan Peninsula, drawn up by the Ministry of Instruction, and report on the school situation of the Romanians in Albania.
 56. **1927.** Report concerning Romanian education in Albania including distribution of the schools and the relative expenses.
 57. **February 4, 1928, <Bucharest>.** Inventory of the succursal monastery in the Thassos island of the Romanian hermitage Prodromul of the Athos Mountain.
 58. **April 4, 1928, Athens.** Telegram of the minister of Romania in Athens, Langa-Rășcanu, regarding the interventions with the Ministry of Agriculture and Domains in Greece, for the payment of the compensation due to the Romanian hermitage Prodromul at the Athos Mountain, pursuant to the expropriation of the succursal monastery of the same from the Thassos island.
 59. **April 7, 1928, Bucharest.** Address of the Ministry of Foreign Affairs to the Ministry of Public Instruction, regarding the duties of the diplomatic and consular representatives for advising the Romanian schools in the Balkan Peninsula.
 60. **April 21, 1928, Sofia.** Report of the minister of Romania in Sofia, Gr. Bilciurescu, to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the refusal of the Bulgarian authorities to allow the establishment of minority Romanian schools for the Romanians in the Bulgarian Timok.
 61. **May 28, 1928, Bucharest.** Address of the Romanian Association for the Society of Nations to the Ministry of Foreign Affairs, signaling the fact that the Bulgarian authorities prohibited the delivery of the sermon in the Romanian language in the Romanian villages in the Vidin area, and prevent the establishment of Romanian schools.
 62. **July 5, 1928, Sofia.** Address of the Romanian minister in Sofia, Gr. Bilciurescu, to the Ministry of Foreign Affairs, informing the latter that the sermon in the Romanian communes in the Vidin region is delivered in the Romanian language and, sometimes, in the Bulgarian language.
 63. **July 18, 1928, Athens.** Address of the Romanian minister in Athens, Langa-Rășcanu, regarding the interventions with the Greek Prime Minister E. Venizelos, with respect to the expropriation of the succursal monastery of the Prodromul hermitage in the Thassos island.
 64. **July 23, 1928, <Bucharest>.** Essay drafted by Gheorghe Crutzescu, proposing the training of the Timok students, holders of scholarships in Romania, in creating and submitting documents necessary for the establishment of a Romanian school in Vidin.
 65. **November 14, 1928, Athens.** Telegram of the ambassador in Athens, Langa-Rășcanu to the Ministry of Foreign Affairs, proposing the transformation of the gymnasium of Grebena into a high school.

66. **March 26, 1929, <Athos Mountain>.** Memorandum of the Athonite monk Vasile Bonteanu of the Sf. Ioan Teologul Community of Romanian Brothers, addressed to the minister of Foreign Affairs, regarding the coercions exercised by the Greek authorities at the Holy Mountain, where the number of monks admitted in cells decreased from 30 to 6, as well as the obligatory nature of adopting the Greek citizenship by the monks.
67. **1929 < March >, Athos Mountain.** Memorandum of the Sf. Ioan Teologul Community of Romanian Brothers at the Athos Mountain, addressed to Pimen, Metropolitan bishop of Moldova, regarding the harsh situation of the Romanian Athonite monks, who were no longer allowed to receive visitors or new members into their communities, as well as the cases of expulsion of the monks who breached the provisions of the Greek authorities.
68. **April 15, 1929, < Athos Mountain >.** Memorandum of the fathers superior of the Romanian hermitages and cells at the Athos Mountain, addressed to the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church, regarding the coercions to which they were subjected by the Greek authorities.
69. **June 11, 1929, Athens.** Report of the Romanian minister in Athens to the minister of Foreign Affairs, G. G. Mironescu, regarding the situation of the Romanian hermits at the Athos Mountain. A few cases are mentioned where the Romanian hermits committed breaches of the local order.
70. **June 19, 1929, Thessalonica.** Report of the Romanian consul in Thessalonica to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the performance of the festivities at the end of school year 1928-1929 at the Romanian schools in that city. The school situation of the pupils is presented and, in an annex, the program of the festivities.
71. **September 10, 1929, Athos Mountain.** Memorandum of the hieromonk Simeon Ciumandra, addressed to the general consul of Romania in Thessalonica, regarding the attitude of the monks of the Romanian hermitage Prodromul, who refused to adopt the new calendar and who considered the Romanian Orthodox church to be barbaric. The defective management of the properties of the hermitage and the prejudices caused to the hieromonk who had been sent to acknowledge the situation at the hermitage are mentioned.
72. **September 26, 1929, Tirana.** Essay of the Romanian Legation in Tirana, regarding the politics of denationalization of the Romanians in Albania, proposing measures of encouragement of their immigration into the country.
73. **October 4, 1929, Athens.** Report of the Romanian Legation in Athens, to the interim minister of Foreign-Affairs, Alexandru Vaida Voevod, regarding the situation of the succursal monastery in the Thassos island of the Romanian hermitage Prodromul.
74. **October 12, 1929, Bucharest.** Report of Alexandru Crețianu of the Ministry of Foreign Affairs, regarding the new statutes of the Albanian Autocephalous Orthodox Church, adopted pursuant to the Corița Congress on June 20, 1929. Said statutes provided for the obligation to use the Albanian language in church and in the religious education and for the taking over of the rights of the Orthodox communities of this country. Although, in the Romanian churches, the sermon was

still being delivered in Romanian, one proposed interventions with the Albanian government and the Society of Nations for the compliance with the rights of the minorities.

75. **October 20, 1929, Doliani, Greece.** Memorandum of the Romanian community in Doliani, Greece, to the Romanian Consulate in Thessalonica, which set forth that priest Andrei Belba of the Romanian church in the locality deserted his position. It was demanded that the amount of 10,000 drachma used for his ordainment by the community should be returned.
76. **November 24, 1929, Doliani, Greece.** Letter of the principal of the Romanian primary school in Doliani, Greece, Sterie Papatanasa, addressed to the administrator of the Romanian schools in this country Filip Goj, in which the former describes the politics of the Greek authorities, which only kept up their own schools, and the dissents existing between the Aromanians who wished to immigrate and those who wished to stay.
77. **1929 Sofia.** Report of the Romanian Legation in Sofia, regarding Bulgaria's request regarding the opening of new schools teaching in the Bulgarian language in the Cadrlater and the school situation of the Romanians in Bulgaria, who only had two primary schools and a gymnasium.
78. **February 9, 1930, Athens.** Report of minister Langa-Rășcanu of Athens to the minister of Foreign Affairs, G. G. Mironescu, regarding the harsh situation of the Romanian primary schools in Greece, because of the fact that local authorities did not welcome subject Albanian, Yugoslavian or Bulgarian teachers.
79. **February 19, 1930, Bucharest.** Address of Metropolitan bishop Miron Cristea to the Ministry of Foreign Affairs, requesting support in view of attaining the independence of the Romanian hermitage Prodromul of the Athos Mountain, by means of interventions with the Constantinople Patriarchy, as well as with the Synod of the Orthodox Church in Greece.
80. **March 8, 1930, Bucharest.** Address of the Minister of Public Instruction to the Minister of Foreign Affairs, whom the latter asked to send to Albania, for the Romanian churches in Grabova, Lunca, Nicea and Șipsca, parcels containing church books.
81. **March 14, 1930, Constantinople.** Report of the Romanian consul in Constantinople, addressed to the minister of Foreign Affairs, G.G. Mironescu, regarding the result of the intervention with the Patriarchy in said city in view of obtaining a Romanian monastery at the Athos Mountain.
82. **April 14, 1930, Constantinople.** Report of the general consul of Romania in Constantinople, C. Ionescu, addressed to the minister of Foreign Affairs, G. G. Mironescu, regarding the discussion held with Patriarch Fotios the Third, who refused to acknowledge the establishment of a Romanian monastery at the Athos Mountain and warned with respect to the Greek government's intention to nationalize all monasteries and to impose the Greek citizenship to all of the hermits at the Holy Mountain.

83. **June 15, 1930, Sofia.** Report of the Romanian consul in Sofia, Grigore Bilciurescu, addressed to the minister of Foreign Affairs, G.G. Mironescu, in which the former described a series of articles published in the "La Bulgarie" newspaper, dedicated to the Sf. Gheorghe Zografos monastery at the Athos Mountain, which was restored by ruler Ștefan cel Mare.
84. **July 1930, the Athos Mountain.** Memorandum of monk Antonie Iscu of the Sf. Gheorghe Capsala cell, the Athos Mountain, to the Romanian consul in Thessalonica, regarding the sale of gold jewels by the hermits of the Romanian hermitage Prodromul.
85. **September 25, 1930, the Athos Mountain.** Memorandum of Protosinghel Varlam Nemțanu, father superior of the Cucuvinu-Provata cell and of anchorite Ilarion Mârza, father superior of the "Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul" Catafighi community, the Athos Mountain, addressed to the minister of Religions, in which they requested an intervention during the Balkan Conference in Athens, in favor of the Romanian Athonite monks, subject to the conditions of the Greek authorities.
86. **September 27, 1930, Bucharest.** Address of Patriarch Miron Cristea to the minister of Foreign Affairs, regarding the intervention of the Romanian state in view of stopping the sale, by the hermits of the Prodromul hermitage, who did not acknowledge the new calendar, of the gold and silver jewels of the hermitage.
87. **October 6, 1930, Bucharest.** Address of Patriarch Miron Cristea to the Ministry of Foreign Affairs, in which, on the basis of a petition of the Romanian hermits at the Athos Mountain, the former requested the introduction of provisions in favor of such hermits, in the Romanian-Greek convention subject to negotiations.
88. **October 24, 1930, Athens.** Report of the Romanian minister in Athens, Langa-Rășcanu, addressed to the Chairman of the Council of Ministers, in which he described his conversations with Greek Prime Minister Venizelos and with the minister of Foreign Affairs, who assured him that Romanian monks were not subject to a discrimination regime as compared to the Serbian, Bulgarian or Russian monks, and that their settlement at the Holy Mountain was allowed, but as of such moment they would be considered Greek subjects.
89. **November 3, 1930 <Bucharest>.** Memorandum submitted by hieromonk Simeon Ciumandra, father superior of the Darvari hermitage, succursal monastery of the Prodromul hermitage at the Athos Mountain, addressed to the minister of Foreign Affairs, regarding the harsh situation of the Romanian Athonite monks. The hieromonk requested the support of the Romanian state for returning the succursal monastery in the Thassos island and for the right to welcome new hermits in the Romanian establishments.
90. **January 25, 1931, the Athos Mountain.** The complaint of the Romanian monks at the Athos Mountain, addressed to Patriarch Miron Cristea, regarding the prohibition to settle or to visit the Romanian establishments at the Holy Mountain.
91. **February 20, 1931, Bucharest.** Address of the Ministry of Public Instruction to the Romanian Legation in Athens, announcing the sending of an amount of 28,000 Lei, representing the cash difference necessary for purchasing the premises of the Romanian gymnasium in Ianina.

92. **March 9, 1931, Athens.** Address of the Romanian minister in Athens, Langa-Răscanu, to the chairman of the Council of Ministers, G. G. Mironescu, regarding the intention of Archimandrite Emilian Popescu to pay a visit to the Athos Mountain. Langa-Răscanu drew attention to the attitude of the rulers of the Prodromul hermitage, who considered the Romanian church to be heretic and behaved unsuitably towards the representatives of this church.
93. **May 12, 1931, <Bucharest>.** Memorandum of hieromonks Anichit Dumitriu and Simeon Ciumandra of the Athos Mountain, addressed to the minister of Foreign Affairs, D. Ghica, regarding the harsh situation of the Romanian Athonite hermits, and requesting the returning of the succursal monastery in the Thassos island, as well as the permission for Romanians to settle at the Holy Mountain.
94. **May 26, 1931, Bucharest.** Address of the Ministry of Foreign Affairs to the general consul of Romania in Thessalonika, C. Crețu, requesting a list of the Romanian hermits and of the young people who wished to take the habit at the Athos Mountain, whose settlement at the Holy Mountain had been refused.
95. **May 29, 1931, Bucharest.** Report of the Ministry of Foreign Affairs, reviewing the interventions of said ministry with the Greek authorities for the compliance with the rights of the Romanian monks at the Athos Mountain; the need to set out a new statute for said monks is acknowledged.
96. **June 4, 1931, Thessalonica.** Report of the general consul of Romania in Thessalonica, to the minister of Foreign Affairs, D. Ghica, regarding the abuse to which the Romanian monks at the Athos Mountain are subjected by the Greek authorities.
97. **June 4, 1931, Bucharest.** Address of the Ministry of Foreign Affairs to the plenipotentiary minister of Romania in Athens, Langa-Răscanu, regarding the approaches to be carried out in view of protecting the rights of the Romanian hermits at the Athos Mountain and the compensation due as a result of the expropriation of the assets of the Prodromul hermitage.
98. **June 27, 1931, Thessalonica.** Note of the general consul of Romania in Thessalonica, C. Crețu, addressed to the minister of Foreign Affairs D. Ghica, regarding the intervention with the Greek authorities with respect to the expulsion of certain Romanian hermits from the Athos Mountain.
99. **July 9, 1931, Bucharest.** Note of the Ministry of Foreign Affairs, addressed to the plenipotentiary minister of Romania in Athens, Langa-Răscanu, regarding the assessment of the expropriated assets of the Romanian hermitages at the Athos Mountain and the settlement there of the Romanian hermits.
100. **September 16, 1931, the Athos Mountain.** Memorandum of the Romanian monks at the Athos Mountain, addressed to the League of Nations, in which a brief historical background of the Romanian hermitages is presented, and support is requested for the returning of the properties of the Prodromul hermitage.
101. **October 2, 1931, Bucharest.** Address of the Minister of Foreign Affairs to N. Solacolu, business representative of Romania in Sofia, accompanied by a list of

the teaching staff of the Romanian schools in Bulgaria, for whom a visa of entry and stay in said country had been applied for.

102. **February 13, 1932, Tirana.** Report of the Romanian ambassador in Albania, Vasile Stoica, addressed to the chairman of the Council of Ministers, Nicolae Iorga, whereby the former requested 100 primers were requested for the Romanian community in Tirana, where there was no Romanian school, but, with the help of the young Romanians who had studied in Romania, an action was commenced for the study of the Romanian language.
103. **<1932>.** Questionnaire regarding the situation of the Romanian churches in the Proto-Presbyteriate of Vârșeț and the Outline of the church estates.
104. **March 31, 1932, Bucharest.** Address of the Minister of Foreign Affairs, D. I. Ghica, to the Legation in Athens, mentioning the passive attitude of the Greek state towards the requests of the Romanian state with respect to the expropriation of the monastic assets at the Athos Mountain, which endangered the signing of the Commercial Convention between the two countries.
105. **April 4, 1932, Geneva.** Report of the Romanian Legation close to the Society of Nations, regarding the complaint filed by the Romanian monks at the Athos Mountain against the abuses committed by the Greek government, which petition had been addressed to said society.
106. **April 16, 1932, Athens.** Report of the Romanian Legation in Athens, addressed to the Ministry of Foreign Affairs, in which Langa Rășcanu summarized his discussion with Venizelos, regarding the compensation that the Greek state must pay for the assets expropriated from the Romanian hermitages at the Athos Mountain.
107. **April 22, 1932, Athens.** Address of the plenipotentiary minister of Romania in Athens, Langa Rășcanu, to the minister of Foreign Affairs, D. Ghica, in which the former mentioned the fact that the Greek Minister of Finances had sent in 1930 a cash amount as compensation for the olive crop of the Prodromul hermitage, but such amount was embezzled, and that a new amount would be allocated for such purpose in the budget for 1932-1933.
108. **June 3, 1932, Bucharest.** Address of the Ministry of Foreign Affairs to the General Consul of Romania in Vidin, whereby 12 parcels of church books were sent by the Patriarchy to the Romanian parishes on the Timok Valley.
109. **June 24, 1932, Bucharest.** Report addressed by the Ministry of Foreign Affairs to Patriarch Miron Cristea, suggesting the latter to intervene with the Patriarchy of Constantinople for the compliance with the Romanian hermits' right to settle into the Romanian hermitages at the Athos Mountain.
110. **June 27, 1932, Thessalonica.** Report of the general consul in Thessalonica, C. Cretu, to the minister of Public Instruction, D. Gusti, presenting the progress of the year-end festivities of the Romanian schools in said city.
111. **June 30, 1932, <Skoplje>.** Memorandum of the general consul of Romania in Skoplje, M. Oncescu Beșteanu, regarding the situation of the Romanian hermitages at the Athos Mountain.

112. **July 15, 1932, Athens.** Address of the Romanian minister in Athens, Langa-Rășcanu, to the interim minister of Foreign Affairs, Alexandru Vaida Voevod, regarding the payment for the crop of the succursal monastery in the Thassos island of the Prodromul hermitage, with the amount of 330,000 drachma by the Greek authorities.
113. **July 20, 1932, Thessalonica.** Report of the general consul of Romania in Thessalonica, C. Crețu, addressed to the chairman of the Council of Ministers, Al. Vaida Voevod, describing the abusive treatment of the Greek authorities towards Coriolan Petranu, university professor from Cluj, whose passport was retained under the pretext that his guide was a Romanian hermit from the Athos Mountain.
114. **August 2, 1932, Bucharest.** The response given by the Ministry of Foreign Affairs to the Memorandum of the help Committee of the Romanian hermits at the Athos Mountain.
115. **November 19, 1932, Athens.** Address of the Romanian ambassador in Athens, Langa-Rășcanu, to the minister of Foreign Affairs, Nicolae Titulescu, showing that he obtained permission for 18 Aromanian pupils from Albania to be welcomed to the Romanian commercial High School in Thessalonica.
116. **<1932 Bucharest>.** Draft instructions for the Romanian establishments at the Athos Mountain, drawn up by the Ministry of Foreign Affairs, for the protection of the rights of the same in their relations with the Greek authorities.
117. **June 26, 1933, Thessalonica.** Report of the general consul in Thessalonica, C. Crețu, to the Minister of Public Instruction, D. Gusti, regarding the progress of the festivities that took place at the end of the school year at the Romanian schools in said city.
118. **September 26, 1933, Thessalonica.** Report of the general consul in Thessalonica, <C. Crețu>, regarding the conflicts between the Romanian hermits at the Athos Mountain and the Patriarchy of Constantinople, the harsh situation of the hermitages and the difficulties caused by the adoption of the new calendar.
119. **September 27, 1933, Sofia.** Telegram of the Romanian ambassador in Sofia, Vasile Stoica to the Ministry of Foreign Affairs, announcing the beginning of the classes at the Romanian primary school in Sofia and the unsatisfactory condition of the school in Giurmaia, where no registration had even been made for the new school year. It proposed that urgent measures should be taken in order not to jeopardize the institutions of education in the Romanian language in Bulgaria.
120. **September 29, 1933, Sofia.** Report of the Romanian ambassador in Sofia, Vasile Stoica to the minister of Public Instruction, D. Gusti, regarding the granting of 10 scholarships for the Romanian children in the Vidin area, in view of studying at the Romanian school in Sofia and 7-8 scholarships for the Macedo-Romanian children in Bulgaria.
121. **October 3, 1933, Bucharest.** Address of the Ministry of Instruction to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the granting of the amount of 134,000 Lei, necessary for the payment of the rent for the premises of the Romanian school in Sofia and

for the payment of a portion of the amount borrowed for the building of its own premises.

122. **October 11, 1933, Bucharest.** Memorandum of patriarch Miron Cristea, addressed to the minister of Foreign Affairs, regarding the prohibition of sermon in the Romanian language in the Romanian villages in the Vidin area, by Metropolitan bishop Neofit. Intervention with the Bulgarian authorities was requested in view of stopping the persecution of the Romanians in said country.
123. **November 10, 1933, the Athos Mountain.** Memorandum of Protosinghel Varlam Nemțanu and hieromonk Antonie Moisei of the Athos Mountain, addressed to the minister of Foreign Affairs, presenting the restrictive measures taken by the Greek state, beginning with year 1928, preventing Romanian monks from settling at the Holy Mountain.
124. **December 18, 1933, Sofia.** Telephonic note of the Romanian ambassador in Sofia, Vasile Stoica, addressed to the minister of Foreign Affairs, regarding the establishment and the functioning of the Romanian Institute in Sofia, as well as he drawbacks caused by the appointment of incompetent teaching staff by the Ministry of Instruction.
125. **December 18, 1933, Bucharest.** Memorandum addressed by Patriarch Miron Cristea to the minister of Foreign Affairs, Nicolae Titulescu, regarding the harsh situation of the Romanian hermits at the Athos Mountain and the request to intervene with the Greek government in order to revise the law on the nationalization of the Holy Mountain.
126. **<1933>, Bucharest.** Summary of the report of the Ministry of Foreign Affairs regarding the rebellion of the hermits of the Romanian hermitage Prodromul of the Athos Mountain, who refused to allow access into the church to a group of travelers led by father Gala Galaction. It recounted the state of ruin of the hermitage and the fact that the library's books and the jewels of the hermitage were sold for insignificant prices.
127. **January 16, 1934, Bucharest.** Address of the Ministry of Instruction to the Ministry of Foreign Affairs, whereby manuals were sent to the Romanian Gymnasium in Sofia. The list of the sent manuals is set forth in the annex.
128. **January 20, 1934, Athens.** Report addressed by Langa Rășcanu to the minister of Foreign Affairs, Nicolae Titulescu, regarding the settlement of the complaint of the Central Church Council regarding the situation of the Romanian communities at the Athos Mountain.
129. **February 19, 1934, <Sofia>.** Report of the Romanian ambassador in Sofia, Vasile Stoica, to the minister of Foreign Affairs, Nicolae Titulescu, regarding the persecutions to which the Romanians in the Vidin region were subjected by the patriotic organizations and the Association of the reserve officers of said city.
130. **February 24, 1934, <Athos Mountain>.** Petition of Hieromonk Damian Cristoloveanu of the St. George cell, the Athos Mountain, addressed to the minister of Public Instruction and Religions, in which the former signaled the hardships

faced by the Romanian Athonite monks who were not allowed to welcome new hermits into their establishments.

131. **March 26, 1934, Sofia.** Telegram of the Romanian minister in Sofia, Vasile Stoica, in which he communicated the fact that Bulgarian officers in the Vidin garrison confiscated the church books written in the Romanian language from the Romanian commune Stanotârn and threatened the priest so that he would no longer deliver the sermon in the Romanian language.
132. **March 27, 1934, Sofia.** Report of the Romanian ambassador in Sofia, Vasile Stoica, to the minister of Foreign Affairs, Nicolae Titulescu, in which the former signaled the refusal of the Romanians in the Vârf commune, the Vidin region, to sign a declaration that they did not want a school teaching in the Romanian language, which declaration had been imposed upon them by the Bulgarian lieutenant-colonel Velicoff.
133. **May 4, 1934, Grebena, Greece.** Report of the principal of the Romanian High School in Grebena, regarding the trip organized with a group of pupils and professors in Tessalia and the shows organized in the Hrupiște and Nevesca communes.
134. **June 30, 1934, Athos Mountain.** Memorandum of the Society of the Colony of Romanian Monks at the Athos Mountain to the minister of Religions and Arts, in which the former requested support in view of the admission new monks into the Romanian Athonite communities. This fact was prohibited by the Supreme Leading Body of Careia, in order to thus determine the transfer of the Romanian establishments remained without monks to the Greek establishments.
135. **July 1, 1934, Thessalonica.** Report of the Romanian consul in Thessalonica, G. Trifu, to the minister of Public Instruction, Dr. C. Angelescu, regarding the performance of the year-end festivities of the Romanian schools in the locality.
136. **September 27, 1934, Thessalonica.** Address of the Romanian consul in Thessalonica, G. Trifu, accompanied by a report on the Romanian schools in Greece, drafted by counselor A. Calliani, general director of education abroad.
137. **October 5, 1934, Tirana.** Charts with the teaching and church staff in Albania and the salary received by the same for year 1934-1935. Augustin Calliani noted that the language for teaching at the schools in Corița and Șipsca was Albanian, with the exception of 3 hours a week of Romanian language.
138. **October 17, 1934, Tirana.** Report of the Romanian Legation in Tirana, addressed to the minister of Foreign Affairs, Nicolae Titulescu, in which the Legation described the discussion with Metropolitan Bishop Visarion, chief of the Albanian Orthodox Church. It proposed the payment of an annual fee of 60 gold francs for each of the seven Romanian churches in Albania by the Ministry of Religions of Romania.
139. **November 17, 1934, Bucharest.** Address of the Ministry of Foreign Affairs to the Romanian minister in Athens, Langa-Rășcanu, regarding the procedures to be followed for the applications of admission at the Athos Mountain with the help of the Romanian Legation in Athens.

140. **November 28, 1934, Tirana.** Report of the Romanian Legation in Tirana, regarding the nationalization of the private schools in Albania as of April 25, 1933. An opinion was expressed that the Romanians in Albania shall take no measures in order to regain their minority rights.
141. **December 5, 1934, Bucharest.** Address of the Ministry of Foreign Affairs to the Romanian Minister in Athens, Langa-Rășcanu, regarding the support obtained from the Lavra monastery for the settlement of the conflict occurred at the Romanian hermitage Prodromul at the Athos Mountain. It announced the return of monk Simion Ciumandra as father superior of the hermitage and the banishment of the rebel hermits.
142. **February 7, 1935, Bucharest.** Questioning of deputy N. Batzaria in the Deputies' Meeting of February 6, 1935, regarding the situation of the Romanian schools and churches in Yugoslavia and Albania, and the politics employed by the Romanian government with respect to the protection of the Romanian monks at the Athos Mountain.
143. **March 2, 1935, Bucharest.** Report of the Minister of Foreign Affairs regarding the situation of the Greek schools in Romania and the Romanian schools in Greece. One proposed negotiations for the conclusion of a school agreement with Greece, which should set forth the rights of the Aromanian school and church communities in Greece, as well as the acknowledgment of the right of publicity for the Romanian schools in said country.
144. **March 11, 1935 < Bucharest >.** Note of the Minister of Instruction, Dr. Angelescu, regarding the situation of the Greek schools in Romania by comparison to the situation of the Romanian schools in Greece.
145. **March 15, 1935, Grebena, Greece.** Report of the director of the Romanian High School in Grebena, Al. Ciumetti, to the Ministry of Public Instruction, regarding the inspection conducted by a Greek inspector, who advised the former not to accept at his classes pupils other than those from the Pind region.
146. **April 26, 1935, Tirana.** Telegram of the Romanian Legation in Tirana, regarding the reopening of the Romanian schools in Albania.
147. **May 2, 1935, Hague.** Telegram of the Romanian Legation at the Hague, regarding the resolution made by the International Court of Justice in the matter of the minority schools in Albania.
148. **June 15, 1935.** Report drafted by G. Elefterescu, regarding the situation of the Romanian schools in Albania, where after May 6, 1935, the teaching was performed in the Romanian language.
149. **August 3, 1935, Timișoara.** Address of the Prefect's Office of the Timiș county–Torontal to the Ministry of Foreign Affairs, requesting an investigation of the manner in which one had spent the amount of 150,000 Lei for supporting the hostel of the students from Yugoslavia and 100,000 Lei for the religious propaganda in said country.

150. **September 13, 1935, Sofia.** Telegram addressed by the Romanian ambassador in Sofia, Vasile Stoica, to the Ministry of Foreign Affairs, signaling the fact that Bulgarian authorities did not open any school in the Romanian language in the Vidin region, and the sermon in said language was prohibited. Furthermore, the use of the Romanian language in private conversations was sanctioned by a fine.
151. **October 10, 1935, Bucharest.** Report drafted by Victor Pogoneanu of the Ministry of Foreign Affairs, regarding the regime of the Romanian schools in Albania, accompanied by a list of the localities in said country, where Romanians represented a majority and where Romanian schools could be established.
152. **November 16, 1935, Tirana.** Report of the Romanian Legation in Tirana to the minister of foreign Affairs, Nicolae Titulescu, regarding the functioning of the Romanian schools in Albania as Albanian state schools teaching in the Romanian language. Attached as an annex was the regulation regarding minority schools, published in the Official Gazette no. 58 of November 12, 1935 in Tirana.
153. **December 16, 1935.** Report signed by Aurelian, R. Crutzesu and Al. Cretzianu, regarding the solution adopted with respect to the statute of the Romanian schools in Albania as state schools teaching in the Romanian language.
154. **1935.** Report of the consul in Skoplje, Curtovich, to the minister of Public Instruction, regarding the historical background of the Romanian schools in the Balkans.
155. **July 14, 1936, Caransebeș.** Address of the Romanian Orthodox Diocesan Council of Caransebeș, to the Ministry of Instruction, regarding the need to establish a Romanian section at the primary school in Biserica Albă.
156. **August 21, 1936.** Memorandum of Professor N. H. Balamaci, addressed to the Romanian Legation in Tirana, requesting support for the opening of Romanian minority schools in Albania, as well as for the rebuilding of the Romanian church in Corcea, which had been destroyed in the 1931 earthquake.
157. **October 7, 1936.** Note of the General Police Department regarding the discussion between the president of the Society of the Macedo-Romanian students, Gh. Zima and the president of the Society of the Students in Timok, Florescu, whereby it was decided to organize protests against the persecutions to which the Romanians in Bulgaria were subjected.
158. **December 8, 1936, Bucharest.** Address of the Ministry of Public Instruction to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the regime of the Romanian schools in Albania, as minority schools opened upon the request of the Romanian communities in which the teaching language was Romanian, save for the national Albanian subjects.
159. **January 8, 1937, Bucharest.** Address of the Ministry of National Education to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the regime of the Romanian schools in Albania, as state-owned schools with Romania as the teaching language, with a maximum of 20 Romanian pupils in all of the localities, and with Romanian teachers, also reserving the right to also open minority schools upon the request of

the Romanian communities. The annex includes charts with the localities inhabited by Romanians, where mixed primary schools could be opened.

160. **January 28, 1937, Ianina, Greece.** Report of the consul in Ianina, Constantin Burileanu, to the minister of Foreign Affairs, Victor Antonescu, regarding the politics of the Greek authorities, of preventing the functioning of the Romanian schools in said country.
161. **February 20, 1937, Bucharest.** Questioning addressed by deputy Radu Lascu to the minister of Foreign Affairs in the matter of prohibiting the raising of the Romanian flag at the Romanian schools in Greece and prohibiting the use of the Macedo-Romanian dialect in said country.
162. **March 7, 1937, Athens.** Telegram addressed by the Legation in Athens to the Ministry of Foreign Affairs, signaling the prohibition of the using the Macedo-Romanian dialect by the Romanians in Greece.
163. **March 16, 1937, Bucharest.** Address of the Ministry of National Education, regarding the establishment of a Romanian school in the Chişoroş commune, Yugoslavia.
164. **July 24, 1937, Tirana.** Report of the Romanian minister in Tirana, Nicolae Em. Lahovary, to the minister of Foreign Affairs, Victor Antonescu, regarding the functioning of the seven Romanian schools in Albania as Albanian state-owned schools teaching in the Romanian language. It requested the teaching material necessary for such schools to function, and the annex sets forth the list of the teaching staff of such schools, drafted by N. H. Balamaci.
165. **August 5, 1937, Sofia.** Report of the principal of the Romanian High School in Sofia, P. Caraman, to the Ministry of National Education, requesting the intervention of the Romanian authorities with the Bulgarian authorities in view of the acknowledgement of such high school as a secondary school of the same level as the similar schools in Bulgaria.
166. **October 7, 1937, Tirana.** Report of the Romanian minister in Tirana, N. Em. Lahovary, to the minister of Foreign Affairs, Victor Antonescu, regarding the teaching staff of the seven state-owned schools teaching in the Romanian language in Albania and of the kindergartens in Corcea. For the 10 teachers one set out a subsidy of 40 gold Francs per month from the Romanian State, apart from the salary received from the Albanian state.
167. **October 20, 1937, Bucharest.** Telegram of the Ministry of Foreign Affairs to the Romanian Legation in Tirana, announcing the subsidy of the teachers at the state-owned schools teaching in the Romanian language in Albania, in the amount of 1,200-1,600 Lei monthly for each of such teachers, according to seniority.
168. **November 20, 1937, Bucharest.** Address of the Ministry of Foreign Affairs to the Ministry of National Education, confirming the receipt of the textbooks for the primary schools in Albania, teaching in the Romanian language.
169. **November 24, 1937, Athens.** Report of the Legation in Athens to the minister of Foreign Affairs, Victor Antonescu, regarding the Romanian primary schools in

Greece. Attached as an annex there was a table containing the Romanian primary schools in said country and the number of pupils during school years 1936-1937 and 1937-1938.

170. **December 28, 1937, Athens.** Report of the Romanian Legation in Athens to the minister of Foreign Affairs, Victor Antonescu, requesting 8,000 drachma, an amount which was necessary for the payment of the fees related to the premises of the Romanian gymnasium in Ianina.
171. **March 15, 1938, Tirana.** Report of the Romanian minister in Tirana, N. Em. Lahovary, to the interim minister of Foreign Affairs, Gh. Tătărescu, regarding the functioning of the Aromanian schools in churches in Albania.
172. **June 7, 1938, Belgrade.** Report of the Romanian Legation in Belgrade, to the minister of Foreign Affairs, N. Petrescu Comnen, regarding the reorganization of the consular service in Serbian Macedonia, as well as the situation of the Aromanian minority in said province.
173. **June 27, 1938, Thessalonica.** Report of the general consul in Thessalonica, Curtovich, to the minister of Foreign Affairs, N. P. Comnen, regarding the performance of the school year-end festivities at the Romanian commercial High School in the locality.
174. **November 7, 1938, Thessalonica.** Report of the consul in Thessalonica, Em. Popescu, addressed to the Legation in Athens, regarding the request of the Romanian community in Veria, for the establishment of an evening class related to the primary school in the locality. Attached, as an annex, was the approval of the Ministry of National Education of November 29, 1938.
175. **December 16, 1938, Bucharest.** Address of Patriarch Miron Cristea, to the minister of Foreign Affairs, requesting the intervention with the Greek authorities in view of welcoming two Romanian hermits at the Athos Mountain. It was estimated that the number of the Romanian Athonite monks had decreased from 500 to 300.
176. **January 25, 1939, Bucharest.** Address of the Ministry of Foreign Affairs to the Romanian minister in Tirana, N. Em Lahovary, regarding the registration of the Albanian stipended students Constantin Salapi and Cozma Tegu at the Buzău seminary.
177. **February 9, 1939, Thessalonica.** Tables drawn up by the administrator of the Romanian schools and churches in Greece, Filip Goj, containing the number of the pupils of the primary schools in Greece during the period 1928-1939, as well as the localities where the Romanian schools had been closed down because of the immigration to Romania.
178. **February 10, 1939, Thessalonica.** Report of the consul in Thessalonica, Em. Popescu, addressed to the minister of Foreign Affairs, Gr. Gafencu, regarding the abuses committed by the Greek authorities against Aromanians.
179. **June 14, 1939, Bitolia, Jugoslavia.** Address of the Tribunal of the Bitolia ward, (Yugoslavia), to the Romanian Consulate in Skoplje, announcing the authentication

of the deeds of ownership of the Orthodox church "Sf. Constantin și Elena", and of the lands pertaining to the cemetery and the Romanian School in the locality.

180. **June 30, 1939, Thessalonica.** Address of the Romanian consul in Thessalonica, Em. Popescu, accompanied by an excerpt of the Greek newspaper "Fos", describing the year-end festivity of the Romanian commercial High School in the locality.
181. **August 7, 1939, Ianina.** Report of the Romanian consul in Ianina, V. Stirbu, addressed to the minister of Foreign Affairs, regarding the situation of the Aromanians in said area, the functioning of the Romanian schools and churches and the wish of some of the Aromanians to immigrate to Romania.
182. **December 5, 1939, Ianina.** Report of the general consul on Romanian in Ianina, V. Știrbu, to the minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, signaling the precarious condition of the building of the Romanian gymnasium in the locality, as well as of the premises of the Romanian primary school.
183. **January 16, 1940, Bucharest.** Address of the Ministry of National Education to the Ministry of Foreign Affairs, containing the amounts provided for in the budget for the Romanian schools in Greece (the salaries of the teaching and church staff and other subsidies).
184. **January 26, 1940, Bucharest.** Report of the legation attaché in Bitolia, I. R. Gamber, regarding the politics used by the Yugoslavian state towards the properties owned by the Romanian state in Bitolia (church, school, cemetery).
185. **February 2, 1940, Bucharest.** Report of Protosinghel Simeon Ciumandra, empowered representative of the Prodromul hermitage at the Athos Mountain, submitted to the minister of Foreign Affairs, setting forth the precarious economical condition of the hermitage, caused by the expropriation of the succursal monastery in the Thassos island, by the Greek state, in 1927.
186. **March 7, 1940, Thessalonica.** Memorandum of the director of the Romanian school in Samarina, Greece, addressed to the Romanian consul in Thessalonica, requesting help for rebuilding the school premises destroyed by fire in the autumn of 1939.
187. **March 28, 1940, <Bucharest>.** Telegram sent by the minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Embassy in Athens, expressing his concern with respect to the denationalization politics used by the Greek authorities against the Macedo-Romanians. The former requested a discreet checking of the signalled abuses.
188. **March 28, 1940, Sofia.** Report of the Romanian Embassy in Sofia, to the minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, containing comments on a memorandum of Tașcu Ionescu, an Aromanian living in Bulgaria, who requested that the Aromanians should be acknowledged as a distinct nation, and that the Aromanian dialect should be implemented in the schools financed by the Romanian state in the Balkan Peninsula.
189. **March 29, 1940, Athens.** Address of the Romanian Embassy in Athens to the Ministry of Foreign Trade, announcing the fact that the Bank of Greece refused the

payment in clearing of the amount of 60,000 drachma, representing the annual income of the Archimandrite Antipa Dinescu of the Stravronichita monastery (the Athos Mountain).

190. **April 8, 1940, Thessalonica.** Report of the general consul in Thessalonica, Em. Popescu, addressed to the plenipotentiary minister of Romania in Athens, Radu Djuvara, regarding the ordainment of priest Sterie Mihadași of the Romanian church in Veria, Greece.
191. **April 15, 1940, Thessalonica.** Article of Ap. Vacalopulos, published in the newspaper "Makedonia", regarding the book of the Greek academician A. Keramopulos "What are the Kutso-Vlachs", in which the theory that the Vlachs were Dacians or Romanized Tracians was refuted.
192. **April 18, 1940, Tirana.** Report of the general consul in Tirana, I. Dăianu, to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the situation of the seven schools teaching in the Romanian language in Albania. The former proposed the organization of Aromanians in cultural societies that have Romanian libraries, in view of preventing the forgetting of the Romanian language and even the Aromanian dialect.
193. **April 24, 1940 <Bucharest>.** Address of the Ministry of National Propaganda to the minister of Foreign Affairs, announcing the donation of 125 books, made by the House of Schools, to the Romanian High School in Grebena, Greece.
194. **May 3, 1940, Thessalonica.** Report of the administrator of the Romanian schools and churches in Greece, Filip Goj, regarding the measure taken by the Greek authorities, to allow the use of the reading books out of which the pages containing the Phanariot rules and Tudor Vladimirescu, considered to be prejudicial to the Greek people, had been torn out.
195. **May 13, 1940.** Report drafted by Bossy, regarding the situation of the Romanian schools in Albania during the period 1935-1940.
196. **May 17, 1940, Bucharest.** Address of the Holy Synod of the Romanian Patriarchy to the minister of Foreign Affairs, by means of which it refused to approve the settlement of the Athonite monk Elisei Țăranu in the country on the grounds that the latter sought to obtain support by "speculating a Stylite madness".
197. **June 3, 1940, Athens.** Telegram of the Romanian ambassador in Athens, Radu Djuvara, to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the issues raised in his discussion with Metaxas. He signalled the persecution against the Romanians and the fact that the Romanian authorities did not agree to the yielding of the church in Selia, as the Greeks claimed.
198. **June 10, 1940, Thessalonica.** Report of the general consul of Romania in Thessalonica, Em. Popescu, to the plenipotentiary minister in Athens, Radu Djuvara, regarding the arrest and the torture of the president of the Romanian Community in Veria, Anton Pajvati, under the pretext that he was a communist.
199. **June 13, 1940, Thessalonica.** Report of the consul in Thessalonica, Em. Popescu, to the minister of Foreign Affairs, I. Gigurtu, accompanied by two memoranda of the Romanian monks at the Athos Mountain, requesting the priest

Dimitrie Brindu should be maintained in services, as he had offered them permanent suport.

200. **June 20, 1940.** Report of D. Iuraşcu to Al. Cretzianu, regarding the aggressive attitude of the Greek authorities towards the Romanians. An equivalent position towards the Greeks in Romania was proposed.
201. **June 23, 1940. Grebena, Greece.** Report of the director of the Romanian High School in Grebena, A.S. Ciumetti, to the general consul of Romania in Thessalonica, Em. Popescu, describing the year-end festivity of the 191 pupils, 14 of whom had dropped out and 139 of whom graduated. The report signalled the low level of training of the pupils at the Romanian language subject and it proposed the relocation of the High School from Grebena because of the fact that most pupils came from Tessalia, Epir and Veria.
202. **June 25, 1940, <Bucharest>.** Excerpt of a note of the General Police Department, regarding the difficulties faced at the border by the pupils coming from Yugoslavia, who attended the courses of the schools in Romania.
203. **June 27, 1940, Skoplje.** Excerpt of the report of consul Emil Oprişanu, to the ambassador of Romania in Belgrade, Victor Cădere, regarding the situation of the Aromanian minority in Macedonia.
204. **July 2, 1940, Athens.** Report of the Romanian ambassador in Athens, Radu Djuvara, to the minister of Foreign Affairs, C. Argetoianu, regarding the difficult situation of the Romanian schools in Greece.
205. **July 26, 1940, Skoplje.** Note of the Romanian Consulate in Skoplje, to ambassador Victor Cădere, in Belgrade, regarding the occupation of the Romanian cemetery in Bitolia by the Serbian ecclesiastic authorities and the actions for the destruction of such cemetery.
206. **September 12, 1940, Bucharest.** Telegram of the Ministry of Foreign Affairs, addressed to the Romanian ambassador in Athens, Radu Djuvara, announcing that the payment of Archimandrite Antipa Dinescu of the Athos Mountain should be made by the Romanian consul in Thessalonica, and should amount to 60,000 drachma.
207. **September 30, 1940, Skoplje.** Report of the Romanian consul in Skoplje, Emil Oprişanu, to the minister of Foreign Affairs, Mihail Sturdza, proposing the reopening of the Romanian schools in Bitolia, Cruşova and Skoplje.
208. **October 1, 1940, Vârşeţ, Yugoslavia.** Excerpt of the memorandum submitted by the representatives of the Romanians in Yugoslavia to general Ion Antonescu.
209. **October 23, 1940, Ianina.** Report of the Romanian general consul in Ianina, V. Ştirbu, to the minister of Foreign Affairs, regarding the deficiencies of the Romanian education in Greece and proposals for the development of the same by means of recruiting the Romanians in the area and adjusting them to the local environment.

210. **October 21, 1940, Belgrade.** Report of the Romanian military attaché in Belgrade, colonel Gh. Baloșin, regarding the situation of the Romanian properties in Bitolia: cemetery, high school, churches.
211. **October 31, 1940, <Bucharest>.** Telegram to the Romanian Legation in Rome, regarding the Greek statistics that minimized the number of Romanians in said country, which number was of approximately 200,000 persons.
212. **November 23, 1940, Bucharest.** Telegram of the minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, to the Romanian Legation in Athens, regarding the intervention with the Greek authorities, who had searched the homes of the Romanians and had arrested Romanian pupils and teaching staff in the locality.
213. **November 26, 1940, Athens.** Telegram of the Romanian Legation in Athens to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the discussion between Gane and Mavrudis, during which discussion it was requested to cease the deportation of the Aromanians from their native places. Minister Mavrudis expressed his doubt with respect to the interest manifested by the Romanian state towards the Greek citizens in Greece (Aromanians). The representative of Romania showed that Queen Elena, although of Greek origin, had instructed him to take care of the Aromanians.
214. **1940.** Chart containing the Romanian schools and churches in Greece, Yugoslavia, Bulgaria and Albania during the period 1940-1941.
215. **January 9, 1941, Athens.** Telegram of the Romanian Legation in Athens, regarding the visit paid by Gane to the camp in Corinth. The Romanians who were confined in the camp wished to either stay there until the conflict was over or return into the country.
216. **January 11, 1941, Skoplje.** Report submitted by the Romanian consul in Skoplje, Macedonia, Emil Oprișanu, to the minister of Foreign Affairs, regarding the death of the Romanian priest Gh. Cosmescu, and the text of an article regarding said event.
217. **January 11, 1941, Bucharest.** Article in the "Universul" newspaper, regarding the arrest of 190 Aromanians in Greece, who were confined in the Corinth camp. It also announced the payment of the salaries of the teachers in the Romanian schools and of the prizes.
218. **January 12, 1941, Glogoni, Yugoslavia.** Memorandum of the Romanian Vasile Minea of the Yugoslavian Banat, addressed to the Royal Cultural Foundation, requesting books in the Romanian language. The Romanian Legation in Belgrade recommended that the books should be sent to the library of the Romanian primary school in the Glogoni commune, in order to be used by all of the Romanian inhabitants.
219. **January 14, 1941, Bucharest.** Address of the Ministry of National Education to the Ministry of Foreign Affairs, by means of which a parcel of books for the Romanian Orthodox church choir in Iabuca (Panciova), Yugoslavia had to be sent.

220. **January 15, 1941, Athens.** Memorandum of the Romanian Legation in Athens, addressed to general Ion Antonescu, regarding the situation of the Romanians confined in the camps in Greece.
221. **February 12, 1941, Bucharest.** Address by means of which the Ministry of Foreign Affairs sent to the Romanian Legation in Belgrade 29 religious books to be distributed to the Romanian Orthodox parishes in the Yugoslavian Banat.
222. **February 20, 1941, Athens.** Report of the Romanian Legation in Athens to general Ion Antonescu, regarding the situation of the Romanians in Greece, confined in camps and subjected to various duties. It described the attitude of the local authorities who requisitioned the aids granted by the Romanian state to the Romanian population in said country.
223. **February 24, 1941, Sofia.** Report addressed by the Romanian Legation in Sofia to general Ion Antonescu, regarding the situation of the Romanians in the Vidin region Vidin, after the Craiova Treaty and the denationalization politics used by the Bulgarian authorities.
224. **March 4, 1941, Bucharest.** Endorsement of the Legal Council of the Ministry of Foreign Affairs, regarding the legal situation of the school premises, the church and the Romanian cemetery in Bitolia, of whom the Yugoslavian authorities had abusively taken possession.
225. **April 5, 1941, Skoplje.** Report of the consul in Skoplje, Emil Opreșanu, to general Ion Antonescu, regarding the legal situation of the properties owned by the Romanian state in Bitolia, which had been confiscated by the Yugoslavian authorities.
226. **April 11, 1941, <Bucharest>.** Memorandum of the "Timok" Cultural Society, addressed to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the situation of the Romanians in Yugoslavia.
227. **April 30, 1941, Bucharest.** Address of the "Timok" Cultural Society to general Ion Antonescu, requesting intervention for freeing the Romanian prisoners in the Yugoslavian Banat and in Timok.
228. **May 9, 1941, Skoplje.** Report of the Romanian consul in Skoplje, Emil Opreșanu, to the president of the Council of Ministers, Ion Antonescu, regarding the intervention of the Romanian population in Crușova, who reopened the church in the locality, and requesting that a local priest be sent to such locality.
229. **May 10, 1941, Bucharest.** Manifesto drafted by Romanian priest Gheorghe Suveică of Grabovița, by means of which the Romanians in Timok and Craina were advised to send lists of the soldiers who had not returned from the war, in order for the same to be freed, provided that they had been taken prisoners.
230. **May 31, 1941, Bucharest.** Note of the Presidency of the Council of Ministers, regarding the interview granted by the minister of Croatia in Berlin to the German newspaper "Voelkischer Beobachter", on the existence of Vlach population in Croatia. Attached as an annex was a report of general Ion Antonescu.

231. **June 5, 1941, Belgrade.** Study of the office chiefs of the Romanian Legation in Belgrade, Petre Ionescu, regarding the Romanians in the Balkan Peninsula.
232. **June 18, 1941, Belgrade.** Report of the counsel of the Romanian Legation in Belgrade, N. Solacolu, to general Ion Antonescu, regarding the situation of the Romanians on the valley of the Serbian Timok, as well as the Bulgarian and Serbian propaganda in the region.
233. **July 11, 1941, Bucharest.** Address of Metropolitan bishop Nicodim to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the confessional proselytism promoted by the teaching staff of the Romanian schools in Sofia in favor of Catholicism.
234. **July 24, 1941, Ianina (Volo), Greece.** Report of the general consul of Romania in Ianina, Vasile Știrbu, addressed to the minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the political changes that occurred among the Romanian minority in Greece. Attached as an annex were charts containing the number of Romanian families in the Ianina, Larissa, Kalambaka, Cojani regions.
235. **July 29, 1941, Sofia.** Address of the Romanian Legation in Sofia to the Ministry of Foreign Affairs, suggesting that the Romanian state should request the Mixed Committee in Craiova to acknowledge the right of ownership over the Romanian church in Grivița and the inventory of the same.
236. **July 30, 1941, Vrbița Mică, (Timok).** Memorandum of the Romanian inhabitants of Vrbița Mică (Timok), addressed to priest Gh. Suveică, requesting the joining of Timok with Romania.
237. **September 1, 1941, Bucharest.** Instructions drawn up by Mihai Antonescu, for the Romanian Legation in Belgrade, in which the former considered that the Romanians in the Timok Valley should benefit from their own schools and churches.
238. **September 10, 1941, Athens.** Report of the business representative in Athens, Radu Sc. Arion to the minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the material condition of the teaching staff in the Romanian schools in Greece and the fact that the premises of the schools were occupied by the German and the Italian troops.
239. **September 18, 1941, Bucharest.** Address of the Ministry of Foreign Affairs to the minister of Romania in Sofia, G. Caranfil, regarding the reopening of the Romanian church in Bitolia.
240. **September 10, 1941, Sofia.** Report of consul Emil Opreșanu to the interim minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the persecutions to which the Aromanians in Bulgaria were subjected.
241. **September 27, 1941, <Bucharest>.** Internal note of the Ministry of Foreign Affairs, regarding the measures by means of which the Aromanians in Macedonia could be supported.
242. **October 17, 1941, Mount Athos.** Letter of the Superior of the Romanian hermitage Prodromul at the Athos Mountain, addressed to the minister of Romania in Sofia, by means of which the former asked the latter to intervene with the

Bulgarian government, in order to re-obtain possession of the succursal monastery held in the Thassos island, the commune of Potamia, nationalized by the Greek government in 1927.

243. **November 1, 1941, <Bucharest>.** Address of the Ministry of National Propaganda to the minister of Foreign Affairs, by means of which a series of musical scores were sent to a group of young people who wished to organize a Romanian choir.
244. **November 7, 1941, Bucharest.** Report of the treasurer priest Cotta Balamaci to the general Consulate of Romania in Tirana, regarding the harsh situation of the Romanian schools in Albania, five of which no longer functioned, because of the fact that they had not been repaired.
245. **November 27, 1941, Sofia.** Address of consul Emil Opreșanu to the minister of Foreign Affairs Mihai Antonescu, in which the former requested the latter the publication "130 popular Aromanian songs" by I. Caranica, in order to be distributed to the Macedonian Romanians.
246. **November 29, 1941, Athens.** Report of the Romanian business representative in Athens, Radu Arion, to the minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the proceedings performed in view of the reopening of the Romanian school and church in Oșani, Meglenia.
247. **<1941>.** Excerpts of the study "Romanians abroad", regarding the situation of the Romanians in Bulgaria, Yugoslavia, Albania and Greece.
248. **January 7, 1942, <Bucharest>.** Note of the Presidency of the Council of Ministers, regarding the report of professor Gheorghe Papagheorghe on the situation of the Romanian schools in Bulgaria.
249. **January 9, 1942, Bucharest.** Telegram of the Ministry of Foreign Affairs to the Ministry of National Economy, whereby the latter was announced that the food supply of the Romanian secondary schools in Greece was to be made by the German headquarters in the country and, in exchange, the same quantity of food should be supplied to the German troops in Romania.
250. **January 16, 1942, Hrupiște, Greece.** Manifesto distributed in the commune of Hrupiștea (Macedonia), by which the Romanian people were threatened by death should they admit their origin.
251. **January 24, 1942, Timișoara.** Proposals of the Timok Committee in Timișoara, regarding the acknowledgment, organization and mission of the Romanian ethnical group in Serbia.
252. **February 18, 1942, Thessalonica.** Report of the general Consul in Thessalonica, Emil Popescu, to the minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the appointment of priest Ion Ciotei at the Romanian church in Grebena. Attached as an annex was the priest's request.
253. **February 21, 1942, Sofia.** Address of the Romanian Legation in Sofia to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the intervention with the Bulgarian authorities in the matter of reopening of the Romanian schools and churches in Macedonia.

254. **April 2, 1942, Skoplje.** Address of the Romanian consul in Skoplje, Emil Opreșanu, to the interim minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, whereby the former announced the issuance of a passport of the pupil Ioan Cardula, in view of his registration at the Romanian commercial High School of Thessalonica.
255. **April 10, 1942, Thessalonica.** Chart containing the Aromanian families in Macedonia, drawn up by the administrator of the Romanian Schools in said region, on the basis of the data sent by the schoolteachers of the Romanian primary schools.
256. **May 2, 1942, Skoplje.** Report of the consul in Skoplje, Emil Opreșanu, regarding the situation of the properties owned by the Romanian schools in Macedonia.
257. **May 9, 1942, Skoplje.** Report of the Romanian consul in Skoplje, Emil Opreșanu, to the interim minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the statistic situation of the Aromanian element in Macedonia, estimated to 17,000 inhabitants.
258. **May 11, 1942, Skoplje.** Report of the former consul of Romania in Skoplje to minister George Caranfil in Sofia, regarding the situation of the Macedo-Romanians and the resolution of their situation.
259. **May 26, 1942, Prodromul, Athos Mountain.** Letter of the substitute of the father superior of the Prodromul Hermitage at the Athos Mountain, Veniamin the Hieromonk, to Simeon Ciomandra of the Darvari Hermitage in Bucharest, whereby the former asked the latter to send aids to the Romanian hermits, who had not received anything for three years and were faced with a very difficult situation.
260. **June 27, 1942, Caransebeș.** Address of the bishop of Caransebeș to the Presidency of the Council of Ministers, whereby the former requested the issuance of the authorizations for crossing the border for the Romanian rectors in Satu Nou and Vârșeț, Yugoslavia.
261. **July 6, 1942, Bucharest.** Report of the Ministry of Foreign Affairs regarding the address of the Consular Office in Belgrade, which requested the implementing of Romanian language in the schools functioning in the localities inhabited by Romanians in the Serbian Timok. The report mentioned the figure of 400,000 Romanians in said region.
262. **July 17, 1942, <Pind>, Greece.** Memorandum of the National Council of the Romanians in Pind, addressed to Marshal Ion Antonescu, in which economic, cultural and political support was requested for the Romanians in Greece.
263. **July 25, 1942, <Bucharest>.** Report drafted on the basis of the data provided by the Romanian Consulate in Belgrade, regarding the situation of the Romanians in Serbia. The report reviewed the school situation of the Romanians in the Serbian Banat, which was deemed satisfactory, the functioning of the "Astra" society and the circulation of the "Nădejdea" newspaper, but also the persecutions to which one subjected the Romanians on the Timok Valley, who had no Romanian churches and no Romanian schools, and where the distribution of the "Timok Paper" was prohibited.

264. **<July 1942, Galați>**. Excerpt of the report submitted to the Ministry of National Culture and Religions by Professor Gh. Papagheorghe of the Commercial High School in Galați, sent as President of the Commission for the baccalaureate of the graduates of the Romanian high schools in Greece, regarding the general situation of the Aromanians in the Balkan Peninsula.
265. **August 9, 1942, Belgrade**. Address of the Empowered Representative of Committee General in Serbia, to the Ministry of Instruction in said country, regarding the organization and functioning of the Romanian schools in the Yugoslavian Banat.
266. **September 19, 1942, Bucharest**. Note of the Presidency of the Council of Ministers, regarding the school and religious rights of the Macedonian Romanians, the historical evolution of the same, and proposals for their consolidation.
267. **September 28, 1942, Sofia**. Report of the Romanian Legation in Sofia to the Ministry of National Culture, regarding the need to employ school teacher Radu Preda as director of the Romanian school in Giurmaia in order to cease the conflicts within the Aromanian community in the locality.
268. **October 21, 1942, Giurmaia de Sus, Bulgaria**. Request addressed by the community of the Aromanian shepherds in Ciacalița to the Romanian Legation in Sofia, regarding the sending of a school teacher to teach summer courses to their children.
269. **October 24, 1942, Bucharest**. Report of the Ministry of National Culture and Religions to the Presidency of the Council of Ministers, by means of which proposals were submitted with respect to the functioning of the Romanian schools and churches in Greece, on the basis of the report of professor Gh. Papagheorghe.
270. **November 25, <1942>, Bucharest**. Address of the Presidency of the Council of Ministers to the Ministry of National Culture and Religions, regarding the measures set out by Marshal Ion Antonescu pursuant to the proposals submitted by professor Gh. Papagheorghe, the administrator of the Romanian schools and churches in Greece, for the improvement of the functioning thereof.
271. **December 5, 1942**. Internal note of T.R. Pogoneanu, Legation attaché, regarding the drafting of a study on the situation of the Romanian in the Balkan countries.
272. **December 6, 1942, Bucharest**. Note of the Presidency of the Council of Ministers, setting out the ordering of the amount of 5,000,000 Lei for the Romanian schools and churches in Macedonia.
273. **December 12, 1942, Bucharest**. Note of the Presidency of the Council of Ministers regarding the measures taken in support of the Romanians in Serbia. The note mentioned the aids granted for the publication of the "Nădejdea" newspaper, as well as the support consisting in cash, books and albums for the Romanians in Timok.

274. **December 19, 1942, Bucharest.** Telegram addressed to the Legation in Berlin, requesting intervention with the German authorities in view of allowing the departure of 13 Romanian teachers to the Romanian schools in Greece.
275. **December 19, 1942, Bucharest.** Note of the Presidency of the Council of Ministers regarding the response of Patriarch Nicodim in the matter of organizing an Orthodox episcopal office for the Romanians in the Balkan Peninsula. As such organization was not possible, a Romanian archpriest's district was established in Thessalonica, and for Timok it was deemed that the issue could only be solved in a diplomatic manner.
276. **December 29, 1942, Thessalonica.** Address of the general Inspector of the Romanian Schools and Churches in Macedonia, David Blidariu, to the Presidency of the Council of Ministers, announcing the fact that the former sent food to the Romanian schools in Grebena and Ianina.
277. **February 1, 1943, Bucharest.** Note of the Presidency of the Council of Ministers to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the aids granted to the Romanians living at the South of the Danube and to the Romanian hermitage Prodromul, at the Athos Mountain. Attached as an annex was the address to the business representative in Athens, whereby we requested information on the distribution of the provided aids.
278. **February 24, 1943, Bucharest.** Address of the Ministry of National Culture and Religions to the Presidency of the Council of Ministers, regarding the functioning of the Romanian schools abroad and the dispatch of over 200 primers for the unprivileged pupils.
279. **February 26, 1943, Bucharest.** Address of the administrator of the Romanian Schools and churches in Greece, Gheorghe Papagheorghe, to the Presidency of the Council of Ministers, whereby the former requested four wagons of timber for manufacturing the furniture necessary for the schools in said country. Attached as an annex was the affirmative response of the Presidency of the Council of Ministers.
280. **March 3, 1943, Bucharest.** Text proposed by the Ministry of National Culture as an annex to the Italian-Romanian cultural agreement, recommending the preservation of the spiritual and cultural values of the populations in Albania and Istria, which spoke of a Romanian dialect.
281. **March 11, 1943, Bucharest.** Decision of the Minister of National Culture and Religions, for the appointment of Ioan Marcu as the singer in the parish of Grebena, Macedonia.
282. **April 3, 1943, Bucharest.** Fragments of the report of State Under-Secretary Al. Vlădescu, regarding the activity of the Office of the Romanians abroad, in the Serbian Banat, Timok and Macedonia.
283. **April 4, 1943, Skoplje.** Report of the Romanian consul in Skoplje, Ioan Popovici, to the interim minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the visit of minister Caranfil in Bitolia, Muloviște and Nijopole. It requested that a Romanian

priest should be sent to Bitolia, and that an officer should be sent to the consular office in the locality.

284. **April 9, 1943, Bucharest.** Address of the Ministry of National Culture to the Ministry of Foreign Affairs, announcing the temporary transfer of school teacher Radu Preda from the Romanian school in Giurmaia de Sus, during the summer, to the summer school of the children of the Aromanian shepherds on the Ciacalița mountain.
285. **April 14, 1943, Sofia.** Report addressed by G. Caranfil to the minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the situation of the Romanians in Macedonia, Albania and Greece.
286. **April 29, 1943, Belgrade.** Report of the counselor of the Romanian Legation in Belgrade, N. Solacolu, to the interim minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the abuses committed by the authorities against the Romanians in the Serbian Timok. Attached as an annex was a list of the Timok Romanian inhabitants who were arrested and committed in camps in March and April 1943.
287. **May 26, 1943, Bucharest.** Note of the Secret Intelligence Service regarding the Romanian school in the Serbian Banat. The note evidenced pointed out the influence of the legionaries among the Romanian pupils, the lack of discipline and the superficial control exercised by Romanian counsellor Popovici, with the Ministry of Public Instruction in Belgrade.
288. **June 23, 1943, Bucharest.** Report of the director of the Department for private and confessional education to the President of the Council of Ministers, regarding the functioning of the Romanian primary and secondary schools in Bulgaria, Yugoslavia and Greece.
289. **July 15, 1943, Bucharest.** Subsidies of the Ministry of National Culture and Religions for the Romanian schools in the Balkan Peninsula, during school year 1943-1944.
290. **July 28, 1943, Bucharest.** Chart setting forth the expenses made by the Romanian State for the Romanians in Timok, the Serbian Banat, Macedonia, Transnistria, during the period September 6, 1940 – July 28, 1943.
291. **October 8, 1943, Bucharest.** Informative synthesis of the Presidency of the Council of Ministers, regarding the improvement of the situation of the Romanians in the Serbian Banat. References were made to the situation of the schools, the publications and the frontier traffic, as well as to the activity of the “Astra Bănățeană” society.
292. **October 13, 1943, Bucharest.** Address of the Central Statistics Institute to the Presidency of the Council of Ministers, regarding the number of Romanians in the Serbian Timok.
293. **October 21, 1943, Athens.** Memorandum of attorney Nicolae Matussi, regarding the harsh situation of the Romanians in Greece during the Italian and German occupation. A visa was requested for the return of the Romanians who had sought refuge in Athens, back to the country.

294. **October 27, 1943, Bucharest.** Decisions of the Department of National Culture and Religions, regarding the appointment of certain priests at the Romanian churches in Grebena, Voden and Liumnița, Macedonia.
295. **November 13, 1943, <Bucharest>.** Telegram of the Ministry of Foreign Affairs to the Legation in Berlin, regarding the intervention for the preservation of the Romanian diplomatic missions in Athens, Ianina and Belgrad, for the purpose of helping the Romanians in said countries.
296. **<1943, Bucharest>.** Report of professor Caius Jiga, regarding the economic and political situation in Macedonia and Tessalia. The report mentioned the harsh situation of the Romanian schools in Tessalia, the teachers of which had sought refuge in Trikala and Larissa.
297. **January 31, 1944, Athens.** Report of the press counsellor of the Romanian Legation in Athens, Cuza Hotta, addressed to the Vice_president of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, regarding the Romanian propaganda in Greece and the distribution of the airds of the Romanian state to the Aromanians in said country.
298. **March 3, 1944, Bucharest.** Address of the Ministry of National Culture and Religions to priest Ioan M. Cristea of the Romanian church in Thessalonica, whereby the latter was notified to pick up from the consulate the amount of 500,000 Lei as support for repairing the chapel in Thessalonica and the Romanian churches in Veria and Hrupiște.
299. **March 14, 1944, Bucharest.** Note of the President of the Council of Ministers regarding the necessary aids for the Timok Romanian inhabitants, who were no longer allowed to cross the border to Romania.
300. **March 24, 1944, Bucharest.** Note of the chief of Office 4 within the Presidency of the Council of Ministers, Constantin Aslan, regarding the ethnographical and demographical situation in the Serbian Banat, the number of the Romanians being estimated to 80,000.
301. **April 7, 1944, Sofia.** Report of priest I. Runcu of the Church of the Romanians in Sofia, to the minister of Religions and Arts, listing the damages caused to the church and parochial house pursuant to the Anglo-American bombings on March 30-31, 1944. The church could no longer be used and the staff had either been sent in the country or had taken refuge at relatives. The minister's report set out that the church could not be closed down and that repair works were going to be performed.
302. **July 27, 1944, Sofia.** Report of priest I. Runcu of the Romanian church in Sofia to the minister of Religion and Arts, regarding the repair of said church with materials provided by the General Commissariat of Supply in said city.
303. **August 23, 1944, Bucharest.** Note of the Ministry of Foreign Affairs regarding the granting of a credit of 155 million Lei for helping the Romanians in Timok and the Serbian Banat.

304. **October 28, 1944, Giurmaia de Sus, Bulgaria.** Report of priest Th. Stoica, vicar of the Romanian church in Giurmaia de Sus, Bulgaria, addressed to the minister of Foreign Affairs, regarding the occupation of the church premises by the Bulgarian army and the intention to appoint a Bulgarian priest to preach in said church.
305. **December 14, 1944, Bucharest.** Memorandum regarding the situation of the Romanians in Timok, addressed by C. Sandu Timoc to the minister of Foreign Affairs.
306. **1944, <Bucharest>.** Report regarding the situation of the Romanians in Albania and Yugoslavia, subjected to a politics of denationalization. Measures were proposed to support the Romanian schools and churches in said countries, which schools and churches had suffered damages during the war.
307. **March 1, 1945, Bucharest.** Address of the Ministry of National Culture to the Ministry of Foreign Affairs, requesting that data should be obtained with respect to the situation of the Romanian teaching staff in Greece, for the British Military Mission in Bucharest. Attached as an annex was a list of such persons who were presumed to either have been arrested by the Germans, or taken hostage by the Greek rebels.
308. **March 15, 1945, Bucharest.** Notes of Papahagi regarding the situation of the Romanian schools in Greece and of the Aromanian population in said country. The teaching staff had either taken refuge in Athens, or it had been committed in camps and then released.
309. **April 10, 1945, Bucharest.** Informative note addressed to the secretary general of the Ministry of Foreign Affairs, Vasile Stoica, which notes raised accusations of corruption against the inspector of the Administration of the Romanian Schools and Churches in Greece, Gh. Papagheorghe, who, during the period 1942-1944, allegedly used the salaries of the teaching staff in said country for personal purposes.
310. **July 7, 1945, Sofia.** Informative notes of professor Andrei Radu of the Institute in Sofia, regarding the situation of the Romanians and the Romanian schools in Bulgaria.
311. **August 26, 1945, Sofia.** Memorandum drawn up by Taşcu Ionescu, member of the Romanian colony in Sofia, regarding the situation of the Aromanians in the Balkan Peninsula. He proposed the creation of a Macedo-Romania (Aromania) with a church head subordinated to the Romanian Patriarchy, placed under the protection of the League of Nations.
312. **November 24, 1945, Bucharest.** Report of legation secretary Em. Buznea, regarding the provisions of the church Convention between Romania and Yugoslavia in 1934 and the situation created after the agrarian reform in 1945 in said country, when the Romanian Orthodox churches in the Yugoslavian Banat were left without any income.
313. **<1945>, Sofia.** Report of consul Petre Ionescu in Sofia regarding the situation of the Romanian minority in the Bulgarian Timok during the period 1932-1940.

314. **February 12, 1946, Bucharest.** Memorandum of the representative of Yugoslavia in Bucharest, N. Grulovic, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Gheorghe Tătărăscu, regarding the Yugoslavian minority schools in Romania.
315. **March 20, 1946, Bucharest.** Verbal note of the Representative Office of Yugoslavia in Bucharest, whereby the Ministry of Foreign Affairs was notified that the teachers of the Romanian schools in Thessalonica announced, via the Yugoslavian consulate in said country, that the Greek authorities had closed down all of the Romanian schools in said country, and the teaching staff was forced to leave the country.
316. **May 3, 1946, Sofia.** Address of the minister of National Education in Bulgaria, St. Kosturko, to the director of the Romanian Institute in Sofia, whereby the conditions for the functioning of the Romanian schools in said country were sent.
317. **May 7, 1946, Sofia.** Telegram of the Romanian minister in Sofia, Achil Barcianu, to the Minister of Foreign Affairs, regarding the granting of the publicity right as of September 1, 1946, to the Romanian schools in Bulgaria.
318. **May 16, 1946, Caransebeș.** Memorandum of the Romanian diocese of Caransebeș, addressed to the minister of Foreign Affairs, regarding the situation of the 43 Romanian parishes in the Yugoslavian Banat.
319. **September 10, 1946, Belgrade.** Report of the ambassador in Belgrade, Tudor Vianu, to the minister of Foreign Affairs, regarding the expropriation of the lands of the Romanian churches in Yugoslavia, pursuant to the agrarian reform in August 1945, which left the priests without any incomes.
320. **September 21, 1946, Bucharest.** Report of the Secretary of the Romanian Legation in Belgrade, regarding the difficult situation of the Romanian priests in Yugoslavia, after the expropriation of the church lands in said country. It was proposed that the Romanian Ministry of Religions should subsidize the same.
321. **October 3, 1946, Belgrade.** Note of the Ministry of Foreign Affairs of Yugoslavia addressed to the Romanian Embassy in Belgrade, regarding the requirements for the crossing of the Romanian rectors and priests from Yugoslavia to Romania and the sending of Romanian religious publications to Yugoslavia.
322. **October 3, 1946, Thessalonica.** Memorandum of the principal of the Romanian commercial High School in Thessalonica, Ștefan Costin, to the director of the Alodapon in the locality, Greveniti, whereby the former requested support for the return of the Romanian teachers into the country, because of the pressures to which the same were subjected to leave the territory of Greece.
323. **<October 30, 1946, Thessalonica>.** Telegram of the principal of the Romanian commercial High School in Thessalonica to the Presidency of the Council of Ministers, in which support was requested in view of the repatriation of the teachers with Romanian citizenship, who had been expelled from Greece.
324. **October 31, 1946, Rome.** Address of the Counsellor of the Legation in Rome, M. Moschuna-Sion, to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the complaint of the priest of the Romanian church in Turia, Greece, refuged in Italy, who requested his

salary for 1944, as well as support in order to return to Romania. Attached as an annex was the memorandum of priest Gheorghe Grijoti.

325. **November 2, 1946, Sighișoara.** Note of professor Manuil Haivas of Sighișoara regarding the situation of the Aromanians in Greece, subjected to a regime of pressures. The Romanian schools and churches had been closed down, the estate had been confiscated and part of the leaders of the communities had been arrested, and some murdered.
326. **November 14, 1946, Sofia.** Memorandum drawn up by a group of Romanian intellectuals in Sofia, addressed to the National Committee of the Country's Front in Bulgaria, whereby the same requested that the Romanian minority should be acknowledged, as well as the right to have Romanian schools and churches.
327. **December 17, 1946, <Thessalonica>.** Report of consul Al. Botez of the Ministry of Internal Affairs, requesting assistance in view of the repatriation of the Romanian teachers in Thessalonica, who had been summoned by the Greek authorities to leave said country.
328. **<1946>.** Report regarding the situation of the Romanians in Greece pursuant to the closing of the Romanian schools and the expulsion of the Romanian teachers from said country.
329. **March 1, 1947, Bucharest.** Address of the Ministry of National Education to the Administration of the Romanian schools in Greece, which communicated the revocation of the entire personal of that schools, as of April 1, 1946, and the officers having a Romanian citizenship were obligated to return to the country, while those who remained assumed every risk of such action. Attached as an annex were tables containing the Romanian schools in Greece up to 1940.
330. **March 28, 1947, Belgrade.** Note regarding an article on the cultural life of the Romanian minority in Yugoslavia, published in the "Glas" newspaper, in which the Romanian minority was considered the most backward of all minorities in the country.
331. **May 5, 1947, Ianina.** Memorandum submitted to the Romanian Legation in Washington, by school teachers Nicolae Papliacu and Mihai Padioti of the Romanian primary school in Ianina, Greece, by means of which they requested material support, as they had not received their salaries since June 1944.
332. **September 12, 1947, <Bucharest>.** Decision of the Ministry of Religions no. 45.554 of September 12, 1947, regarding the dismissal of the administrative and clerical staff abroad from their positions.
333. **September 26, 1947, Bucharest.** Excerpt from the meeting of the Council of Ministers of September 26, 1947, in which the minister of National Education, Ștefan Voitec, signalled the fact that the Romanian state closed down the Romanian schools in Bulgaria when the Bulgarian state granted a right of publicity to the same.

334. **<1947>**. Chart containing the teaching staff and the situation of the Romanian primary and secondary schools in the Yugoslavian Banat for school year 1946-1947.
335. **<1947>**. Report of Dr. Stelea Trifu regarding the litigious issues between Romania and Yugoslavia, with respect to the Romanian minority in said country, as well as the reestablishment of the Romanian Consulate in Skoplje.
336. **January 20, 1948, <Bucharest>**. Note drafted by Cristureanu, regarding the situation of the Romanian minority in Bulgaria, ignored by the authorities in said country and deprived of schools, publications and having no representatives in the National Assembly.
337. **March 12, 1948, Bucharest**. Informative note regarding the activity of certain Aromanian students who collaborated with the Germans during the war and held positions in the administration of the Romanian state in 1948.
338. **April 4, 1948, Bucharest**. Protest note of the Romanian state, published in the "Universul" newspaper, in which the former requested the ceasing of the persecutions committed against the Romanian minority in Greece, the returning of the real estate properties and the school inventory belonging to the Romanian state, as well as the reopening of all of the Romanian schools and churches in said country.
339. **April 26, 1948, Bucharest**. *The Romanians in Greece* article written by Paul Teodorescu, published in the "Timpul" newspaper, which exposed the harsh situation of the Romanians in said country, the fact that the Romanian schools and churches in said country were closed, and the fact that the Aromanians were persecuted by the authorities.
340. **September 1948, <Sofia>**. Excerpt of the report of the Romanian ambassador in Sofia, Octav Livezeanu, addressed to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the political situation in the People's Republic of Bulgaria in September 1948. Within the Bulgarian-Romanian relations one specified the delivery of the real estate property and of the inventory of the Romanian Institute in Sofia to the Ministry of National education in Bulgaria, and the archive of the latter to the embassy, while the professors were to return into the country. It was proposed to leave at the Bulgarian government's discretion whether to open schools teaching in the Romanian language or not.
341. **November 17, 1948, Sofia**. Excerpt of the report of the Romanian ambassador in Sofia, addressed to the minister of Foreign Affairs, regarding the absence of the Romanian schools and newspapers from this country.
342. **January 18, 1949, Bucharest**. Address of the Army General Headquarters to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the subsidy of the intendant of the Romanian military Chapel in Grivița, Bulgaria.
343. **April 13, 1949, Sofia**. Excerpt of the study *The national issue in the People's Republic of Bulgaria*, drafted by Octav Livezeanu, Romanian ambassador in Sofia.

344. **January 2, 1950, Sofia.** Address of the Romanian Embassy in Sofia to the Ministry of Foreign Affairs, describing the fact that the Bulgarian authorities took over, for preservation purposes the Romanian military Chapel and the Museum in Grivița, Bulgaria.
345. **March 6, 1951, Bucharest.** Address of the Ministry of Religions to the Ministry of Foreign Affairs, requesting details regarding the yielding of the buildings that belonged to the Romanian church in Sofia to the Bulgarian state, in exchange for other buildings.
346. **November 20, 1951, Bucharest.** Address to the Romanian Embassy in Sofia regarding the granting of a subsidy of 100,000 Lei for the third quarter of 1951, for the Romanian church in Sofia.
347. **December 26, 1951, Sofia.** Address of Ambassador Stere Nichifor, in Sofia, to the Ministry of Foreign Affairs, confirming the receipt of the amount of 188,883 Leva, for the Romanian church in said city.
348. **March 17, 1952, Bucharest.** Address of the Ministry of Foreign Affairs, whereby the Romanian Embassy in Sofia was notified to release the amount of 5,000 Lei to the Romanian church in Sofia, for the expenses for the first half-year of year 1952.
349. **July 16, 1952, Bucharest.** Address of the Ministry of Religions to the Romanian Church in Sofia, by means of which the church priest, Ion Cristea, was announced with respect to the cash amounts sent to him, representing his salary.
350. **December 30, 1952, Bucharest.** Address to the Ministry of Religions, setting forth the amounts granted to priest Ion Cristea of the Romanian church in Sofia.
351. **March 3, 1953, Sofia.** Address of the Romanian ambassador in Sofia, Gheorghe Velcescu, to the Ministry of Foreign Affairs, regarding the distribution of Romanian books and periodicals in Bulgaria. He signals the politics of the Bulgarian authorities, to stop the distribution of Romanian publications in areas inhabited by Romanians.
352. **April 21, 1953, Bucharest.** Address of the Ministry of Foreign Affairs to the Romanian Embassy in Sofia, in which the former recommended the latter not to intervene in the matter of the Bulgarian authorities' refusal to distribute Romanian publications in the areas inhabited by Romanians.
353. **September 17, 1953, Bucharest.** Address to the Romanian Embassy in Bulgaria regarding 5000 lei gave to the priest of Romanian Church.

1

1918 decembrie 20, <București>. Adresă a Mitropolitului Primat al României, Konon, către Ministerul de Externe în care solicită răscumpărarea „bisericilor domnești fondate la Sf. Munte Athos” de către domnitorii români.

DOMNULE MINISTRU,

Monahul IULIAN GEORGESCU de la schitul român „PRODROMUL” din Muntele Athos cu domiciliul în SCHITUL ICOANA, Str. Schitul DARVARI – București, prin petițiunea înregistrată la No. 1276 punându-ne la cunoștință situațiunea de la Sf. Munte, și de pe care cu onoare Vă înaintăm anexat aici o întocmai copie, și având în vedere că strămoșii noștri voievozi și boieri, sprijinind Biserica Ortodoxă, nu numai în țară, ci și în străinătate, întinzându-se către Orientul îndepărtat, prin fondarea de mari mănăstiri în Muntele Athos și în tot cuprinsul Imperiului Bizantin;

Având în vedere că Noi nu trebuie să păstrăm drumul bătut de antecesorii spre orientul îndepărtat ci mai ales trebuie să sprijinim tradiția strămoșilor Neamului, în aceste timpuri, când Providența Dumnezeiască pare că anume protejează interesele României spre Orient, unde în zilele noastre neuitatul Rege Carol a proiectat facerea unei mari biserici în Ierusalim, - pentru care deja s-a început însemnate misiuni deja în curs;

Pe temeiul celor de mai sus și altor puternice motive cu onoare facem cunoscut D. Voastre că dăm curs ideilor de răscumpărare a tuturor însemnatelor biserici domnești, fondate pe Sf. Munte Athos, începând cu Ștefan cel Mare, și Vă rugăm, cu multă insistență, DOMNULE MINISTRU, să binevoiți cu înțelepciune luând îndeaproape apreciere a celor de mai sus, să binevoiți a lua cuvenitele măsuri pentru înălțarea și prestigiul Bisericii Românești din Orient.

Primiți, Vă rog, DOMNULE MINISTRU, încredințarea deosebitei Noastre considerațiuni și Arhiereasca Binecuvântare.

MITROPOLIT PRIMAT

/ss/ Konon

Domnului Ministru de Externe.

A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 29, f. 233.

2

1919 martie 22, Muntele Athos. Memoriul călugărilor români de la Schitul Prodromul, adresat consulului G. C. Ionescu de la Salonic, privind intervenția autorităților și mănăstirilor grecești de a introduce cu forța pe călugării prodromiți răzvrățiți, în schit și solicitarea obținerii independenței schitului.

COPIE

Sfântul Munte Athos – Prodrom
1919 martie 22

Domnule Consul General,

Avem onoare a Vă raporta că după intervenirea Domniei Voastre la Dl. Panasopol ni s-au trimes doi soldați de la poliția din Careia, nu spre a ne păzi schitul de orice

evenimente neplăcute, după cererea Domniei Voastre ci intenționat de a ocupa porțile schitului și a dispune de El după bunul plac. Că la cererea noastră pentru soldați ni s-au spus de polițai că vine și dânsul în urma lor cu Superiorii Lavro-Careii, spre a băga în schit pe răzvrătitori. Așa că imediat le-am făcut cunoscut prin două scrisori, Poliției și Chinoului că nu vom putea primi vizita fără o comisie din partea Guvernului Român.

La 2 martie vine Polițaiu cu 7 soldați, bătând în poartă cu putere, insultându-ne, drăcuindu-ne și amenințându-ne că ne vor regula cum îi place. Noi l-am întrebat ce voiește, El înfuriat, ne spune deschideți că vin Superiorii Lavro-Careii. Noi i-am spus că ne temem de călugări răzvrătiți de afară. El din nou strigă deschideți că vă ia dracu și de nu deschideți, vom sparge porțile și vă omorâm pe toți. Imediat am arborat Tricoloru Român ca prin aceasta să-și calmeze furia și să vină la niște sentimente mai dulci. Dară ce! răcnește și cu insulte la adresa României, spune că el nu vrea să știe nici de România, nici de Anglia, nici de Franța, nici de Italia ș.a., nici nu termină insultele, arborăm și tricoloru francez, alături de cel român. În acest moment sosesc 4 membri din Chinou anume Ștefan din Grigoriu Epistat, Averchie din Mănăstirea Xenofie, Atansie din Pantocrator, Alexie Secretarul Chinoului din Pantocrator, și din Lavra 4 călugări, Iosaf, Nicodim, Cornilie, Grigorie Ierodiaconu și Grigorie Diaconu Chilia Ianicopol, au bătut în poartă strigând să deschidem, că în caz contrar vor intra cu forța și ne vor omori, iar pe alții ne vor lega și ne vor duce la Careia. Imediat le-am dat hotărârea în scris cu 54 iscălituri că nu putem primi nici o persoană străină în schit fără consimțământul Guvernului Român. Atunci ne-au dat termen de o oră de a ne gândi. Noi le-am dat întocmai hotărârea de mai sus. La hotărârea primită au trimes soldați la vecini și au adus scări, cazmale, ciocane, losturi, frânghii, pentru devastat schitul, deocamdată au spart geamurile de la poartă, mai în urmă au luat scări și s-au suit peste casele mai joase sărind în curte. Aici au luat polițaiu la bătaie pe Monahul Calistrat, lăsându-l jos leșinat. Ajungând la poartă au cerut Părinților Epitropi cheile porții, dâșii au răspuns că n-au ordin de la Dl. Consul român să dea cheile, Atunci polițaiu au luat la bătaie pe Părintele Pafnutie, Părintele Iachint, trăgându-i atențiune pentru ce bate l-au luat și pe dânsul la bătaie, trântindu-l jos și umplându-l de sânge. Luându-le cheile au deschis porțile și au băgat pe toți înăuntru. De aici mergând toți la salonu schitului, au dat ordin să se adune toți călugării la salon cu forța. Aici au început a se lăuda Epistatul Grigoriului că deși noi nu am vrut să deschidem, dară ei tot au intrat și dispune de soarta noastră după bunul plac și au stăpânire a ne lega și a ne duce la Careia la închisoare și de acolo ne va da afară din Sf. Munte. A doua zi ne-au adunat din nou în salon. Și după aceasta ne comunică că bagă pe răzvrătitori înăuntru și cine nu se împacă să-i primească, n-are de cât să plece. Noi am protestat că nu este potrivit și nici conform sfintelor canoane a băga iar răzvrătirea în sânul confrăției. I-am rugat a ne da un termen de gândire și posibilitatea de a veni și alți călugări din Țară de la metoace precum și o comisiune din partea Guvernului Român. Atunci au arestat pe Ieromonahul Theofilact care le-au vorbit acestea în limba greacă. – După aceasta vorbind P. Valerian tot în această privință și protestând că se face o lucrare ilegală și că Părintele Antipa nu și-a dat demisia și că călugării cer cu o inimă ca tot dânsul să rămâie și mai departe Superior, iar nu Anichit care vorbește dâșii să-l bage cu forța aici peste noi. Atunci l-au răpit cu forța dintre noi și bătându-l l-au închis. – În acest moment bătea în masă cu pumnul Epistatie Grigoriului amenințându-ne că ne va lega și vor pune ei Superior pe care vor voi iar pe noi ne vor da afară. – În acest moment au adus

peste noi răzvrătiți de afară și ne obligă să alegem cu toții un alt superior. – Noi cu o gură am strigat că avem Superior pe Părintele Antipa, om inteligent și Sfânt și că îl recunoaște și Țara de unde ne vin banii și tot necesarul. Imediat au postat soldați la ușile salonului și amenințându-ne să ne alegem superior aici ne stătea și viața și moartea. – Noi ca să evităm acel război inutil, am propus candidat pe ieromonahul Simion iar călugării de afară pe Anichit. În acest moment ne comunica Chinou că nu avem voie a avea candidat pe Părintele Simeon ci un altul. Nefiind altă posibilitate am propus pe Părintele Pimen care a ieșit ales cu 26 voturi. Acum trebuia să procedăm la alegerea de membri, noi am propus pe cei mai capabili. Mănăstirea ne sugrumă și aici dreptul și pune cu forța pe Cornilie Gurie, în Consiliul Administrativ, Gordie, Anichit. Aviv, Arsenie ș.a. la Consiliul Matur. Acum după ce și-a văzut Lavra scopul său realizat, au obligat pe noul Superior a-i da o chitanță (mologhie) pentru suma de 2350 drahme, cheltuielile Chinoului și Lavrei. Această sumă se socotește ca bani dați de Mănăstire Schitului, iar nicidecum în altfel. După cele de mai sus umiliri ale schitului trimite o scrisoare noului Superior că Mănăstirea are necesitate de a săpa viile și să-i trimeată schitu cât mai mulți călugări, așa că s-au dus zece călugări; a doua zi trimite o altă scrisoare în care cere doi oameni la caic, i s-au dat 1;

După cum vedeți Domnule Consul Lavra tinde cât mai repede distrugerea schitului și vă rugăm cu lacrimile în ochi luați cât mai repede măsurile ce credeți de cuviință și de a salva sărmanul schit din mâinile grecilor, până nu ne mărginește din schit Lavra pe confrății noștri de o limbă și de un sânge, care nu știu ce fac căci este o fierbere dubioasă, la care nu mai putem suferi și în curând se va aprinde focul în schit și va fi un măcel de sânge foarte îngrozitor; vom fi bătuți dați afară chiar de autoritățile grece, că nici nu plecase bine chinou și au început să adreseze fel de fel <de> cuvinte murdare, ba încă cutează să ne zică să suntem eretici cuvântul cel mai îngrozitor, că pe monahul Ermolae l-au insultat Efrem cu alți patru zicându-i că este eretic, lipovean și vrând să-l bată. –

De mii de ori Vă rugăm Domnule Consul General luați cât mai repede măsurile ce vă stă prin putință, căci lucrurile sunt foarte grave, încât nu vă puteți închipui.

Iar dacă nu este posibil României, din oarecare împrejurare, a face schitu independent cererea noastră de mai înainte și cu o porțiune de pământ suficientă împrejurul lui, care fără aceasta nu poate exista, Vă rugăm hotărâtor a ridica cât de urgență odoarele, aurăriile, argintăriile și toate câte se găsesc aici aduse din România și toți călugării care sunt adevărați români și a ne instala într-o mănăstire, că cu grecii nu mai este posibil a viețui aici în Sfântul Munte.

Așteptăm onorabila Domniei Voastre persoană cât mai posibil de urgență fără a pierde momentul care încă mai este puțin favorabil nouă.

Cu deosebit respect și prea plecați

(ss) Iacob Deciu
 „ Iachint Monahul
 „ Pafnutie Ionescu
 „ Ioil Monahul
 „ Serafim Shimonahul
 „ Ieremia Monahul
 „ Daniil Monahul

(ss) Inocentie Grigorescu
 „ Ieromon. Paisie Lambru
 „ Neofit Shimonahul
 „ Nicanor Monahul
 „ Ermolae Monahul
 „ Timoftei Shimonahul
 „ Iulian Monahul

„ Serapion Monahul	„ M. Vartolomeu Teișan
„ Martin Monahul	„ Monahul Irineu Ștefănescu
„ Parmena Monahul	„ Fotie Monahul
„ Valerian Monahul	„ Victor Monahul
„ Nestor Monahul	„ Irodian Monahul
„ Agatanghel Monahul	„ Gorgonie Monahul
„ Roman Monahul	„ Caliopie Ierodiaconu
„ Sava Monahul	„ Climent Monahul
„ Savin Monahul	„ Pior Monahul
„ Serafim Monahul	„ Istratie Monahul
„ Alipie Shimonahul	„ Dometian Shimonahul
„ Gudiil Shimonahul	„ Sevastian Monahul

pentru conformitate
/ss/ D. Buracu

Onor Domniei Sale
Domnului G.C. Ionescu, Consul General al României la Salonic

A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 29, f. 264-265.

3

1919 mai 26, Salonic. Notă a consulului României la Salonic, G. C. Ionescu, către ministrul Afacerilor Străine ad-interim, M. Pherikide, privind atitudinea pro rusă a călugărilor români de la schitul Lacu. Acesta propune atribuirea sumelor alocate de statul român prin consulat pentru a fi controlat modul folosirii banilor.

CONSULATUL GENERAL REGAL AL ROMÂNIEI
Nr. 810

Salonic, 26 mai 1919

Domnule Președinte al Consiliului,

În urma informațiilor ce am de la diferiți monahi români din Sfântul Munte, comunitatea călugărilor din schitul „Lacu”, compusă din români basarabeni, nu voiește să pomenească la oficierea serviciilor religioase pe M. S. Regele României, Familia Regală, numindu-i eretici și nici Regatul Român, armata română etc. după regulile bisericesti obișnuite.

Acești călugări fac parte dintr-o Societate a călugărilor ruși din Muntele Athos și lucrează în ascuns pentru interesele Rusiei. Având în vedere cele expuse mai sus am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a dispune, de se va găsi cu cale, să se intervie la Ministerul Instrucțiunii și Cultelor să nu mai achite subvenția ce o dădea anual schitului Lacu până ce nu va reintra în regulă și nu va face dovadă că călugării ce-l locuiesc sunt animați de sentimente curat românești.

De asemenea și în privința subvențiunii ce același Minister o servește „Coloniei Călugărilor Români” din Sfântul Munte, ar fi bine să se ia dispozițiunea de a se trimite prin mijlocirea acestui Consulat General, pentru a se controla cui anume se distribuie

banii, deoarece după informațiile ce am, unii dintre călugării cărora se dau acele ajutoare se țin numai de intrigi, lucrând alături de greci în contra intereselor românești.

Consul General,
/ss/ G.C. Ionescu

Excelenței Sale Domnului M. Pherikide,
Președinte al Consiliului de Miniștri
Ministrul Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 29, f. 280

4

1919 octombrie 10, <București>. Raportul viceconsulului Constantin Metta către Ministerul Afacerilor Străine privind situația școlilor și bisericilor române din Peninsula Balcanică, situația materială grea a cadrelor didactice și a preoților și propune măsuri de susținere.

DOMNULE PREȘEDINTE AL CONSILIULUI DE MINIȘTRI,

Conformându-mă ordinului primit de a raporta asupra situației instituțiilor noastre culturale din Peninsula Balcanică, am onoarea a expune Excelenței Voastre cele ce urmează:

Din examinarea bugetului acestor instituții pe anul 1916, rezultă că în Macedonia și Albania au fost prevăzute un număr de 91 școli primare, în 72 localități, repartizate în modul următor: 29 în Serbia, 44 în Grecia, 18 în Albania și 8 în Bulgaria, întrebuințând un personal de 189 institutori și institutoare. Au mai funcționat 4 școli secundare și anume: un liceu de băieți și o școală normală – profesională de fete în Bitolia (Serbia), o școală superioară de comerț la Salonic și una inferioară la Ianina, toate având câte un internat cu mai mulți bursieri. Numărul total al profesorilor și profesoarelor care au servit la aceste școli secundare a fost de 51. Pe lângă acestea, s-au mai întreținut un număr de 39 biserici cu 49 preoți, precum și mai mulți cântăreți etc.

Suma totală prevăzută în bugetul de pe anul 1916 a fost de 720000 lei, din care retribuția personalului didactic reprezintă o sumă de lei 379148 (și anume lei 225320 pentru personalul didactic primar și 153828 pentru cel secundar). Restul sumei era utilizat pentru personalul preoțesc (lei 46440), internate, pensuni, material, întreținere, asistență medicală, bursieri, etc.

Retribuțiunea corpului didactic din Macedonia s-a făcut mai tot timpul în mod arbitrar fără nici o normă, iar când s-au fixat unele norme ele au fost mult inferioare celor existente în țară, ceea ce explică și cauza pentru care cele mai de valoare elemente dintre Macedoneni au preferat să rămâie în țară și a nu se întoarce în Macedonia după terminarea studiilor. Totuși au fost mulți care dintr-un spirit de abnegațiune s-au întors în patrie și s-au pus în serviciul cauzei lor naționale pe care au slujit-o cu devotament luptând cu mari neajunsuri și chiar cu riscul vieții. Corpul didactic primar a fost recrutat în cea mai mare parte dintre foștii elevi ai liceului din Bitolia.

Intrarea în acțiune a României a avut ca rezultat organizarea unui sistem de persecuțiuni din partea bulgarilor care ocupau atunci cea mai mare parte din Macedonia.

Mai toți membrii corpului didactic, preoțesc și fruntașii români au fost internați în Bulgaria, școlile ocupate pentru serviciile armatei sau incendiate, materialul didactic nimicit. Multe comune românești și cele mai mari și mai bogate aflate în zona frontului au fost distruse.

Actualmente toate școlile din Serbia nu mai funcționează. Autoritățile sârbești profitând de situația de fapt creată prin război au luat în stăpânire școlile și bisericile noastre, în dorința de a pune capăt unei acțiuni naționale care și înainte de război nu s-a bucurat de prea multă toleranță. Reluarea activității acestor școli mi se pare pentru moment foarte anevoioasă, dacă nu chiar imposibilă. Cam aceeași este și situația școlilor noastre din Grecia. Ele nu au putut funcționa decât în puține localități deși procedeele autorităților grecești au fost de formă, mai puțin sumare decât acelea ale sârbilor. Totuși ele ar putea să-și reia activitatea în cele mai multe localități.

De asemenea cele din Bulgaria (Sofia și Giurmaia de Sus) ar putea cred să funcționeze, după încheierea păcii.

Singura țară însă unde ele ar putea prospera este Albania, mai ales bucurându-se de solicitarea autorităților italiene de ocupație.

În vara anului 1918 o mare parte din profesorii și institutorii internați în Bulgaria au venit în țară și după expunerea situației în care se găseau au atras atenția guvernului asupra nevoilor lor. Un decret-lege, promulgat în Monitorul Oficial din 7 Februarie trecut, definește situația lor în învățământ, asimilându-i cu colegii lor din țară, pe acei care au avut o anumită vechime sau titluri academice. În urma acestui decret s-au plătit de Ministerul Instrucțiunii sporul de scumpete și indemnitatea de locuință tuturor membrilor corpului care au venit în București, iar de Ministerul Afacerilor Străine retribuirea prevăzută în bugetul Macedonean.

Crezând că prin promulgarea acestui decret-lege guvernul urmărește părăsirea acțiunilor culturale în Macedonia și văzând că profesorii și institutorii aflați în București se bucurau de un tratament mai avantajos, colegii lor de peste Dunăre au început să vină în mare număr aici, mai ales că și trimiterea subvențiilor prevăzute în buget nu s-a putut efectua la timp din motive bine cunoscute. Rezultatul a fost că școlile de dincolo s-au văzut părăsite de conducătorii lor și exodul va continua dacă cei rămași la locurile lor nu vor fi înștiințați cât mai curând, prin consulatele respective, să aștepte acolo dispozițiile Ministerului cu privire la utilizarea lor, asigurându-li-se retribuirea identică cu aceea a colegilor lor veniți în țară.

După informațiile luate se găsesc până acum în țară un număr de 31 profesori și profesoare și 52 institutori și institutoare, precum și 5 preoți. Unii din ei au și fost numiți cu titlu provizoriu în învățământul din țară, alții sunt pe care de a fi numiți. Cei mai mulți însă se declară dispuși a se întoarce în Macedonia dacă împrejurările le-ar da posibilitatea să funcționeze.

A stabili de pe acum un buget normal pentru școlile noastre din P. Balcanică ar fi cred imposibil, aceasta depinzând de numărul școlilor ce ar putea funcționa de localitatea lor, ceea ce nu se poate prevedea. Cred totuși că se impune a se lua de urgență măsura de a retribui și pe cei rămași în Macedonia după aceleași norme ca și colegii lor veniți în București și a considera că cu începere de la 1 septembrie a anului curent pe acei care îndeplinesc condițiile prevăzute în decretul lege menționat mai sus.

Ar urma dar să se plătească sporul de scumpete și indemnitate de locuință la întregul personal didactic și preoțesc rămas în Macedonia pe 5 luni (1 aprilie până la 1 septembrie 1919), iar de la 1 septembrie să se procedeze conform prevederilor decretului lege față de personalul didactic asimilabil și conform normelor existente în țară față de cel neasimilabil.

După calculul făcut pe bazele de mai sus este nevoie de o sumă de lei 334850 pentru plata personalului din Macedonia pe 5 luni și de lei 480487 pe 7 luni (1 septembrie 1919 – 1 aprilie 1920) deci în total suma de lei 700487 pe întregul an bugetar 1919-1920. S-ar mai adăuga la aceasta și suma de 220000 reprezentând sporul de scumpete și de indemnitate de locuință pe 7 luni (1 septembrie 1919 – 1 aprilie 1920). Aceste părți vor fi menținute și în țară pentru personalul didactic. Suma existentă în bugetul actual fiind de 720000 diferența ar fi de lei 315237. Mai toate celelalte cheltuieli prevăzute în buget ar putea fi pentru moment amânate.

Revenind la situațiunea școlilor noastre, cred că chiar în cursul acestui an s-ar putea relua activitatea școlilor din Albania și în special a celor din regiunea Coritza, precum și a multora din cele din Grecia. De dorit ar fi cu deosebire redeschiderea cât mai grabnică a școlii comerciale superioare din Salonic care este școala Statului și care până acum a dat roade foarte bune, ea corespunzând mai mult ca oricare alta însușirilor și ocupațiunii de căpetenie a românilor macedoneni. Această școală poate servi și în viitor ca o pepinieră pentru formarea unor adevărați pionieri ai expansiunii economice a României Mari în bazinul Mării Egee. Mulți din tinerii ieșiți de la această școală exercită comerțul pe seama lor, alții au devenit buni funcționari de bancă și nu recurg la funcțiunile publice. Ceva mai mult la această școală au urmat și mulți elevi din Regat, care azi ocupă situații avantajoase în comerț și diferite întreprinderi și care se arată foarte mulțumiți și nu numai de studiile serioase făcute dar și de legăturile stabilite cu conaționali din Macedonia, ca și de cunoașterea pieții Saloniceului așa de importantă din punct de vedere al comerțului internațional. Ar fi de dorit chiar ca această școală să fie recomandată și de aici înainte elevilor din țară. Aș fi de părere ca la internatul școlii să fie admiși numai elevi solvenți din țară și din Macedonia sau un număr de cel mult 10 elevi bursieri din cei mai merituoși. Corpul didactic azi descomplectat s-ar completa cu cei 2-3 profesori ai liceului din Bitolia aflați în acest oraș și cu alți 3 ai școlii comerciale sus zise, iar pentru anumite materii s-ar face apel la profesori străini, francezi și italieni de la școlile similare din Salonic după cum s-a procedat și până acum.

Acest procedeu a dat roade foarte bune, elevii putându-și însuși mai bine cunoașterea limbilor străine. Tratatamentul acestor profesori ar fi de altfel mult mai puțin costisitor, căci ei ar fi angajați prin contract și nu ar conta în cadrele personalului nostru didactic.

Funcționarea școlilor noastre din Salonic și Corița va avea ca rezultat să mențină conștiința națională la Românii din regiunea Bitolia aflată între aceste două localități și legată prin interese multiple.

Înainte de a termina cred că nu este fără de interes a spune un cuvânt asupra ideii emisă acum în urmă de a trece din nou la Ministerul Instrucțiunii administrația școlilor din Macedonia. Considerațiunile invocate sunt cunoscute: înlesnirea unei mai bune administrațiuni, prin faptul că la acel Departament există un întreg aparat cunoscând mai bine legile și regulamentele școlare, unificarea tratamentului personalului etc., uitându-se,

între altele, că în conducerea acestor școli, trebuie ținut seamă mai mult de legile și regulamentele țărilor unde ele au să funcționeze decât de cele din țară și pentru aceasta Ministerul Afacerilor Străine are singurul puțința de a fi informat mai bine, prin organele sale, și a-și da seama de multe considerațiuni politice care se leagă de existența unei școli într-o anumită localitate, decât de partea pur didactică. De altfel se știe, că de la înființarea lor și până la 1907 aceste școli depindeau de Ministerul Instrucțiunii, când din cauza inconvenienței ce practica lucrului a dovedit-o a fost nevoie să fie trimise Ministerului Afacerilor Străine. Motivele care au determinat aceste măsuri și pe care nu este nevoie cred a le înșira și acum, poate chiar acum sunt mai puternice. Menționez că școlile străine similare din Macedonia depind de Ministerul Afacerilor Străine respectiv; personalul e pus sub directa autoritate a statului, iar când un profesor se retrage din serviciul exterior intră în cadrele Ministerului de Instrucție.

Singura considerație care a îndemnat pe unii profesori să primească această schimbare este deosebirea de tratament pentru a veni în București. Odată însă unificarea tratamentului realizată nu va fi nici un motiv de a schimba autoritatea de conducere.

În 1912 s-a instituit pe lângă serviciul școlilor macedonene din acest Minister o comisiune compusă din domnii profesori Valaori și G. Murnu, care pe lângă competența lor cunoscută în administrația școlară mai cunosc bine și starea lucrurilor în Peninsula Balcanică. Deciziunea ministerială însă, care instituia această comisiune limita foarte mult atribuțiunile ei. Cred că este necesar ca aceste atribuțiuni să fie întinse asupra tuturor chestiilor privitoare la școlile și bisericile de dincolo. Prin aceasta vom asigura nu numai o soluție promptă, absolut necesară în conducerea acelor școli și s-ar evita corespondența îndelungată, câteva luni întregi, cu diferite servicii ale Ministerului Instrucțiunii, dar s-ar înlătura inconveniente semnalate față de un astfel de sistem. Această comisie va avea să examineze și situația fiecărui membru al Corpului didactic și va recomanda Ministerului de Instrucție ca să utilizeze în învățământul din țară pe acei care nu au loc în Macedonia.

Binevoii a primi Vă rog, Domnule Președinte al Consiliului, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

/ss/ Constantin Metta
Viceconsul

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 341-343

5

1919 octombrie 23, București. Proiect de măsuri pentru îmbunătățirea administrării școlilor române din Peninsula Balcanică propus de consulul general al României la Salonic, G. C. Ionescu.

Anexe: 1

București, 23 octombrie 1919

DOMNULE MINISTRU,

Administrația și controlul învățământului fiind chestiuni de căpetenie, destinate să asigure buna funcționare a școlilor române din Macedonia și regulata frecvență a membrilor corpului didactic, este absolută nevoie de fixarea unor dispozițiuni care să servească personalului de control însărcinat cu aceste atribuțiuni.

Pentru acest sfârșit am onoarea a supune aprecierii Excelenței Voastre proiectul unor dispozițiuni, aici-alăturat, rugându-Vă să binevoiți a dispune examinarea lui și să i se dea cuvenita aprobare, în caz de se va găsi nimerit împlinirii nevoilor la care se referă și a se comunica în urmă autorităților în drept pentru executare.

/ss/ Consulul General la Salonic
G.C. Ionescu

PROIECT

De dispozițiunile de urmat în administrarea și controlul școlilor primare române din Peninsula Balcanică.

I. ADMINISTRATORII ȘCOLARI

1. Pe lângă consulatele din Salonic, Ianina și Bitolia se înființează câte un post de administrator al școlilor primare, care se cuprind în circumscripția consulară respectivă.

Propunerea pentru numirea administratorului și recomandarea persoanei care să ocupe această funcțiune se va face Ministerului de fiecare Consulat, atunci când se va crede că este necesar.

2. Pentru ocuparea postului de administrator se vor prefera foști și actuali membrii ai corpului didactic primar și secundar sau persoane care au mai avut sarcina de a face administrație școlară.

3. Când administratorul școlar este un membru al Corpului didactic, va fi considerat ca detașat de la școala unde funcționa și plătit cu leafa și toate drepturile postului ce ocupa, plus o indemnizație de 100 (una sută) lei pe lună.

În cazul al doilea va fi plătit cu o leafă de 500 lei lunar.

4. Administratorul școlar are atribuțiunile următoare:

a) păstrează și ține în regulă perfectă întreaga arhivă <a> circumscripției școlare, privitoare la orice fel de chestiuni.

b) are grija să păstreze în ordine foile de stat personal ale membrilor corpului didactic primar, ținându-le la curent cu toate notările trebuincioase (numiri, transferări, rezultatul inspecțiunilor școlare, pedepse, revizii școlare depuse la arhivă de revizorul școlar.

c) transmite prin adrese membrilor corpului didactic toate comunicările oficiale ce le primește din partea autorităților consulare și a revizoratului școlar (numiri, concedii etc.). De asemenea și comunicările destinate comunităților românești.

d) are grijă să procure materialul didactic necesar școlilor și materialul de cancelarie pentru revizorate etc. făcând la timp propuneri în această privință autorității consulare, - care va da aprobarea cuvenită.

e) înaintează la timp Consulatului statele de prezență în serviciu a personalului didactic primar, personalului de serviciu etc. pentru achitarea salariilor și face plățile personalului în funcțiune, luând chitanțe în regulă și orice acte justificative necesare, pe care le va înainta Consulatului.

II. REVIZORATELE ȘCOLARE

1. – Școlile primare se împart în 5 circumscripții școlare și anume: Salonic-Meglenia, Ianina-Grebena, Coritza, Bitolia și Albania.

2. În fiecare din aceste circumscripții funcționează un revizor școlar având reședința la Salonic, pentru circumscripția Salonic-Meglenia; Ianina pentru circumscripția

Ianina-Gremena; Coritza pentru circ – Coritza; Bitolia pentru circumscripția Bitolia și la Berat pentru circumscripția Albania.

3. Propunerile pentru numirea revizorilor școlari și recomandarea persoanelor capabile de a ocupa aceste funcțiuni se fac Ministerului de Consulate, atunci când se simte nevoie.

4. Pentru ocuparea postului de revizor școlar se va prefera foști și actuali membri ai corpului didactic primar și secundar care cunosc limba oficială a țării unde este chemat să funcționeze.

5. Dacă revizorul școlar este membru al corpului didactic în funcțiune, se va considera ca detașat de la postul său de institutor sau profesor și va fi plătit cu leafa postului ce ocupa, plus o indemnizație de 200 lei lunar pentru întâmpinarea cheltuielilor necesitate de reviziile școlare ce este ținut a face.

În caz că revizorul nu face parte din personalul didactic și deci nu are o catedră în învățământ, leafa se va fi de 400 lei, în plus indemnizația de 200 lei lunar pentru circumscripția Salonic-Meglenia, Janina-Grebena, Bitolia și Albania. Revizorul circumscripția Coritza (circumscripția este mai mică) va fi plătit cu 300 lei lunar și 150 lei indemnizație pentru revizii.

6. Revizorii școlari au atribuțiunile următoare:

a) În fiecare lună sunt obligați a face revizii școlilor din circumscripțiile D-lor cel puțin în patru localități diferite:

Cu ocazia acestor inspecțiuni vor avea grijă să controleze de aproape mersul Învățămintului, progresul elevilor, numărul celor prezenți în fiecare clasă, felul cum își îndeplinesc institutorii datoriile, arhiva școlii, mobilierul etc. etc.

b) Îndată ce au sosit în localitatea unde fac inspecții școlare, revizorii se vor pune în contact cu reprezentanții comunității (cu eforia școlară), luând înțelegere împreună, asupra diferitelor trebuințe privitoare la bunul mers al tuturor cheltuielilor de orice natură ar fi, care sunt în legătură cu acțiunea culturală română și cu nevoile bisericii.

La inspecțiunile ce fac școlilor, revizorii școlari trebuie să fie însoțiți de președintele comunității din localitate sau în lipsa acestuia de unul dintre membrii eforiei școlare.

c) Rezultatul inspecției se va nota în registrul de inspecție aflat la fiecare școală și procesul verbal de inspecțiune va fi semnat de revizorul școlar și de reprezentantul comunității care a asistat la inspecțiune.

Cuponul de control care se află la fiecare foaie din registrul de inspecție, după ce va fi completat cu datele indicate în el, se va lua de revizor și se va înainta la finele fiecărei luni Consulatului, împreună cu celelalte cupoane de la alte școli, ca dovadă a zilelor de inspecție făcute în cursul unei luni.

d) La sfârșitul fiecărei luni, revizorii vor înainta autorității consulare, împreună cu procesele verbale de inspecțiile făcute și cu cupoanele de control, un raport în care să se arate în mod general constatările din timpul inspecțiunilor, făcând și propunerile ce vor găsi cu cale.

Pentru chestiunile diferite de afacerile școlare se vor face rapoarte separate.

e) Revizorii școlari vor fi întotdeauna în cele mai bune raporturi cu autoritățile Statului în care funcționează, silindu-se prin toate mijloacele să le câștige încrederea și căutând a le convinge, prin felul lor de a lucra, că școlile românești nu urmăresc în acel

Stat nici un scop politic ci numai cultural. Vor sfătui în toate ocaziunile pe membrii comunităților aromâne, să fie buni cetățeni și devotați Statului în care trăiesc. Aceleași sfaturi le vor da și preoților și institutorilor, punându-le în vedere în mod serios, să nu provoace niciodată conflicte cu autoritățile locale sau cu membrii altor comunități străine, din localitate, fiind responsabili de urmările lor. –

București 23 octombrie 1919
/ss/ G.C. Ionescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 338-340.

6

1919, <Muntele Athos>. Memoriul monahului Iulian Georgescu de la schitul Prodromul, către Mitropolitul Primat al României, în care solicită intervenția autorităților române pentru cedarea de către greci, a mănăstirilor Caracalu și Cutlumuș, de la Muntele Athos.

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Întrucât bunăvoința a Prea Bunului Dumnezeu a ajutat poporul românesc să-și întrească idealul său național prin unirea cu Patria mamă a tuturor fraților subjugăți și oropsiți de veacuri și în conformitate cu deciziunea fermă și sfântă a Președintelui Wilson al Americii salvatorul popoarelor oropsite, ca fiecare națiune să-și ia dreptul său pierdut prin vitregia vremurilor;

Subsemnatul monah român de la schitul Prodromul din Muntele Athos, autorul actului de supunere din 1917 către România cu proprietate absolută a sus-zisului schit și a altor chilii românești, care formau miezul intereselor noastre românești în Sfântul Munte Athos;

Vă rog cu insistență Înalt Prea Sfințite Stăpâne a interveni stăruitor la Onor. Guvernul român ca să profite de împrejurări să intervină la iubiții noștri aliați și salvatori francezi și englezi de la Salonic ca să ia din mâna călugărilor bulgari Mănăstirea Zugrafu din Muntele Athos întrucât li s-au luat și proprietățile din Basarabia (Kipriana) și să fie dată nouă Românilor, întrucât această mănăstire a fost făcută de prea iubitul decedat voievod Ștefan cel Mare, iar călugării bulgari să fie trecuți la schitul lor curat bulgăresc Bogorodnița, tot din muntele Athos. Iar de la Greci să ni se dea cel puțin două mănăstiri: Caracalul și Cotlomușul din cele 14 mănăstiri, făcute de evlavioșii voievozi români și care ni s-au furat și cotropit de unii și de alții din cauza vitregiei vremurilor.

Întrucât astăzi toate neamurile creștine au la locurile sfinte Mănăstiri și instituțiuni, care le fac onoare, bine ar fi ca și noi Românii să revendicăm, dacă nu în total, în parte, anticele suveniruri, care ne reamintesc pe evlavioșii noștri voievozi care și-au dat bine seama, că e bine ca acolo unde Marii Sfinți, urmași credincioși ai Mântuitorului Hristos și reformatori ai sufletului, minții și obiceiurilor spre moralitate, și-au săvârșit activitatea lor, să zidească mănăstiri și instituțiuni unde sufletul și moralul obositului în calea vieții să-și găsească repausul stând de vorbă prin rugăciuni cu Dumnezeu și cu sfinții, cele mai perfecte ale lui Creaturi.

Nu trebuie să dezintereseze pe guvernânții noștri locurile sfinte, unde marii eroi ai întemeierii creștinismului, așa zișii mucenici, au suferit pedepse și moarte pentru

cultivarea în inimile omenirii inculte a nobilelor și filozoficelor învățături ale Mântuitorului, care au dat naștere la civilizația de azi.

Luând în stăpânire românească aceste mănăstiri care sunt ale noastre – putem fi mulțumiți că idealul românesc s-a îndeplinit pretutindeni și cu toți să înălțăm rugi de mulțumire lui Dumnezeu că poporul românesc oropsit de veacuri s-a unit într-o Dacie Traiană.

Prea supus și plecat mai mic între servi

(ss) Monahul Iulian Georgescu de la schitul românesc Prodrom din Muntele Athos cu domiciliul schitul Icoana Str. Schitul Darvari București

Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Primat al României, București

➤ A.M.A.E., fond Problemă 15, vol. 29, f. 239

7

1920 februarie 29, București. Adresă a Administrației Casei Bisericii către ministrul de externe privind donația de 300 lei anual lăsată chiliei Sfântu Gheorghe de pe moșia mănăstirii Pantocrator și a bisericii Sf. Antim, amândouă făcând parte din comunitatea românească Prodromul de la Muntele Athos.

Administrația Casei Bisericii
Nr. 47079-1919

Domnule MINISTRU,

Avem onoarea a vă înainta, alăturatele trei adrese către Prea Cucernicii Superioari ai Schitului „Chilia – Sf. Gheorghe”, al Sfintei Mănăstiri Pantocrator și al Sfintei Biserici „Sf. Antim” toate constituind comunitatea Prodrom din Sf. Munte Athos, prin care ni se aduce la cunoștință despre un legat testamentar de câte 300 lei venit anual, ce li s-a lăsat la fiecare de către defunctu Gh. Ghimbășeanu din comuna Azuga (Prahova) rugându-vă să binevoiți a dispune ca să se expedieze aceste adrese la destinațiune prin intermediul agenților noștri diplomatici respectivi.

Primiți, vă rugăm, Domnule Ministru, expresiunea alesei noastre considerațiuni.

Domniei Sale, Domnului Ministru de Externe

MINISTRU,
/ss/ C. Dobrescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 1.

8

1920 aprilie 25, Muntele Athos. Scrisoarea monahului Doroftei Christescu de la chilia Gavanitzica, Provata, Muntele Athos în care informează asupra abuzurilor provocate de mănăstirea grecească Lavra asupra monahilor români athoniți.

Copie după originalul scrisorii

SFÂNTUL MUNTE ATHOS
aprilie 25 1920

BINECUVÂNTEAZĂ CINSTITE PĂRINTE SIMIOANE

Prin aceasta vă fac cunoscut P<ărinte>, răutatea și dușmănia care au pornit lavrioții asupra mea și asupra casei noastre la 2 februarie, m-au chemat cu scrisoare la Mănăstire

și ducându-mă m-au oprit și a doua zi s-a sculat patru călugări luând și trei argați și doi jandarmi și s-au dus acasă și după ce a amenințat pe părinți s-au apucat și au dezrădăcinat peste 300 de alunari din proprietatea care le-au avut de opt ani sădiți și apoi au ars peste 100 de încărcături de lemne care le-am avut adunate din proprietatea casei pentru trebuința casei și apoi s-au apucat și au spart gardul proprietății mai mult de jumătate și s-au întors la Mănăstire și s-au apucat și au modificat și omologhia după plăcerea lor ștergându-mă și pe mine din moștenire și m-au ținut pe mine 16 zile la Mănăstire și nu-mi dădeau drumu până când s-au dus părinții de acasă și au făcut petiție la Poliție și a dat ordin poliția și mi-a dat drumul, faptă P<ărinte> care ne aduce la cea mai în urma disperare și după toate aceste nu ne lasă să facem nici o plângere, nicăieri, stăm și noi așa la mila lui Dumnezeu.

Monahul Doroftei Christescu
Chilia Gavaniasca din Provata

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 7

9

1920 septembrie 24, Belgrad. Notă redactată de Constantin Metta, privind scoaterea la licitație, pentru închiriere, a localurilor școlilor române din Crușova, Macedonia sârbească, de către autorități

Ministerul Afacerilor Străine

Nr. 22841 24 sept. 1920

Domnule Ministru,

Socotesc de datoria mea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre, pe baza unei scrisori particulare primită de la fața locului, că autoritățile sârbești din Crușova (Macedonia Sârbească), au scos la licitație publică, spre închiriere școlile noastre din acel oraș.

Licitația urma să aibă loc în ziua de 17/30 august a.c., școlile în chestiune au fost clădite de Statul român și afectate uzului comunității române, a cărei existență legală și autonomă a fost recunoscută de guvernul sârbesc.

Binevoiți a primi, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

/ss/ Constantin Metta

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 60, f. 14.

10

1920 septembrie 24, Belgrad. Telegramă a ministrului României la Belgrad, Langa-Rășcanu, prin care anunța că a primit asigurări din partea Ministerului de Interne al guvernului sârbo-croato-sloven că toate școlile și bisericile române din Macedonia sârbească vor fi redeschise.

Externe
Bucarest

Telegramă descifrată
Legățiunea din Belgrad

A la suite de nouvelles démarches faites ces jours ci auprès du Ministère de l'Intérieur il vient de me déclarer aujourd'hui, à l'occasion de ma visite de congé, que je

puis donner des assurances au Gouvernement roumain que la recouverture de toutes les écoles et oglises roumaines de la Macédoine serbe sera bientôt un fait accompli.

Je suis heureux de pouvoir donner à Votre Excellence cette bonne nouvelle avant de quitter Belgrade et de savoir que cette question, après tant d'efforts et de démarches répétées de ma part sera enfin bientôt réglée selon notre désir.

Je prie Votre Excellence de vouloir bien me faire accuser réception de ce télégramme.

Langa-Rascano

Telegramă descifrată din Belgrad

Nr. 2348

Externe
București

24 septembrie 1920

Ca urmare a noilor demersuri făcute în aceste zile pe lângă Ministerul de Interne, tocmai mi s-a declarat astăzi, cu ocazia vizitei mele de vacanță, că pot da asigurări guvernului român că redeschiderea tuturor școlilor și a bisericilor românești din Macedonia sârbească va fi, în curând, un fapt împlinit.

Sunt fericit că pot da această veste bună Excelenței Voastre înainte de a pleca din Belgrad și că știu că această problemă, după atâtea eforturi și demersuri repetate din partea mea, va fi, în sfârșit, rezolvată curând după dorința noastră.

Vă rog, Excelența Voastră, să îmi confirmați primirea acestei telegrame.

Langa-Rășcanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 60, f. 15.

11

1920 octombrie 23, București. Adresa Ministerului Instrucțiunii și Cultelor, către Ministerul Afacerilor Străine, privind pierderile provocate de război, localurilor de școli din Macedonia și solicitarea sumei de 300000 lei pentru reparații

Nr. 99 939

Domnule MINISTRU,

Din cauza războiului aproape toate localurile de școli primare și secundare din Macedonia fiind deteriorate și necesită reparațiuni urgente, asemenea și lipsite de mobilierul necesar școlii, am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune ca din bugetele școlilor române din Peninsula Balcanică de pe exerc. anilor 917, 918 și 919, să dispuneți a se ordona pe seama acestui Minister suma de lei 300.000/trei sute de mii/ ca din această sumă să se trimită comunităților respective după necesitatea ce vor avea.

Actele justificative de întrebuintarea sumei vi se vor trimite ulterior.

Am onoarea a vă trimite aici alăturat în original și raportul aprobat al D-lui Ministru Negulescu pentru cererea acestei sume.

MINISTRU,

DIRECTOR,
/ss/ Popa Lisseanu

Domnului Ministru al Afacerilor Străine
Loco

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 4, f. 205

12

1920 noiembrie 1, București. Telegramă a Ministerului Afacerilor Străine către Ministerul Industriei și Comerțului, din care rezultă că numărul monahilor români de la Muntele Athos era de 635.

Domnule Ministru,

În urma cererii Schitului „Icoana” filială a Mănăstirii Prodromul din Sf. Munte Athos, am onoarea a vă informa că din dosarul respectiv aflat la acest Minister, rezultă că numărul monahilor și frați aspiranți la monahism, români, în diferite comunități din zisa localitate este de șase sute treizeci și cinci (635).

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 10.

13

1920 decembrie 6, Muntele Athos. Petiția ieromonahului Gherman Popa, starețul chiliei Nașterea Maicii Domnului de pe moșia mănăstirii Stavronichita, Muntele Athos, adresată ministrului Afacerilor Străine, pentru a putea transporta fără a plăti vamă, alimente și îmbrăcăminte pentru călugării chiliei românești.

Domnule Ministru,

Subsemnatul Stareț ieromonah Gherman Popa al Sfântului locaș român „Nașterea Maicei Domnului” de pe moșia Sfintei Monastiri Stavru Nichita din Sfântul Munte „Athos” – Grecia – viu prin aceasta respectuos a vă ruga să binevoiți a interveni pe cale diplomatică către Guvernul regal Grec pentru a putea transporta liber și nesupărat de cătră autoritățile Grece și de se poate cu scutire de vamă pe orice cale, atât pe apă cât și pe uscat a următoarelor alimente și îmbrăcăminte necesare hranei și îmbrăcămintei a părinților Călugări a sus zisului locaș pe care l-am dăruit Țarei Române.

Îmbarcarea va fi la Galați, iar debarcarea de va fi posibilă chiar în portul Sfântului Munte.

Aceste alimente sunt:

Făină de grâu 1372 kgr., fasole 184 kgr., 3 tinichele, ulei floarea soarelui, 50 litri. 20 kgr brânză, 20 kgr. ceară pentru lumânări, 20 kgr. zahăr, 50 kgr. orez, 50 kgr. pește sărat, gaz 50 litri, 20 m americană, 20 m. postav, 6 perechi bocanci, 6 flanele, 20 perechi ciorapi. Un potir de argint și diferite cărți bisericești. Un cufăr cu efecte ca prosoape și așternuturi bisericești, toate aceste căpătate din mila credincioșilor și de la Onor Direcția Aprovizionării.

Cu profund respect

/ss/ Ieromonah Gherman Popa cu frații

Domniei Sale, Domnului ministru de externe
București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 11

1921 mai 19, București. Memoriul Societății de Cultură Macedoromână, adresat ministrului Afacerilor Străine privind îmbunătățirea situației românilor macedoneni și asigurarea dezvoltării lor culturale și bisericești

Copie

Domnule MINISTRU,

Societatea de cultura Macedo-Română, pornind de la convingerea că guvernul român, oricât de mari și de importante ar fi problemele interne ce are de rezolvat, n-a încetat un moment de a ne interesa de soarta românilor macedoneni și că e pătruns de marea importanță ce o prezintă pentru întregul românism existența națională și dezvoltarea culturală a acestor frați rămași în afară de granițele României Mari, are onoarea a supune binevoitoarei aprecieri a Excelenței Voastre propunerile ce urmează și pe care dânsa în urma unei examinări amănunțite a noii situații din Balcani le crede de natură a da românilor macedoneni puțința necesară pentru dezvoltarea lor pe terenul național și cultural.

Mijloacele pe care Societatea de cultură macedoromână le propune pentru atingerea scopului urmărit sunt după natura lor de trei categorii:

- 1) mijloacele cu caracter politico-național;
- 2) mijloace cu caracter cultural bisericesc;
- 3) mijloace cu caracter economic.

I. Mijloace cu caracter politico-național

Înainte de a arăta în ce constau aceste mijloace, ne simțim datori să spunem două cuvinte referitoare la chestiunea de principiu. E vorba anume de părerea exprimată în sensul aducerii în țară a unui număr cât mai mare de români și ca o urmare inevitabilă la aceasta a lichidării cauzei naționale de peste Dunăre.

O astfel de întreprindere nu numai că nu are șanse de reușită, căci precum se știe, nici o colonizare artificială nu poate izbutii, dar chiar admitând că ar putea reuși în parte, realizarea ei ar necesita cheltuială nu tocmai ușor de suportat în actualele împrejurări.

În afară de aceste considerațiuni, existența mai departe la locurile lor de origină a elementului aromânesc corespunde unei necesități importante din punctul de vedere al intereselor politice naționale și economice ale țării românești și ale românismului în general. Așa de pildă, în dezvoltarea ulterioară a legăturilor economice ale României cu Orientul, românii macedoneni, un element comercial prin excelență, sunt din primul loc indicați să fie factorii cei mai importanți și agenții cei mai zeloși ai propășirii economice a țării românești. Din punctul de vedere național, dânsii au marele și utilul rol de a fi pionierii culturii românești, răspânditorii în Balcani ai civilizației românești.

Renunțând, prin urmare, la ideea aducerilor în țară și mărginindu-ne în această privință să dăm tot ajutorul posibil acelor care individual și din propria lor inițiativă vin să se stabilească aici, precizăm acum ceea ce înțelegem noi prin mijloace cu caracter politico-național.

Ele se rezumă în următoarele două puncte:

- a) *ajutor material și sprijin diplomatic din partea Guvernului român.*

b) *asigurarea de raporturi de prietenie fără gânduri ascunse și de încredere reciprocă între conaționalii noștri, guvernul și autoritățile din statele în care trăiesc dânsii.*

Socotim inutil să insistăm asupra adevărului, că fără (existența acestor două elemente ducerea înaintea a operei de cultură națională printre românii macedoneni e o imposibilitate vădită).

De aceea, în primul rând, Societatea de cultură macedoromână roagă cu insistență, ca să fie chemată să conlucreze cu organele respective la alcătuirea bugetului școlilor și bisericilor din Macedonia.

În al doilea rând ea își permite să atragă binevoitoarea atențiune a guvernului asupra necesității urgente de a face pe lângă guvernele statelor balcanice și în mod cu totul special pe lângă guvernul sârbesc demersurile de trebuință, pentru ca aceste guverne să respecte angajamentele formale, ce le-au luat prin tratatul de la București din 1916, angajamente referitoare la respectarea autonomiei școlare bisericești a aromânilor și care angajamente rămân complet în vigoare și care sunt completate prin obligațiunea, ce și-au luat zisele guverne prin stipulațiunile tratatelor încheiate cu ocazia războiului mondial că se respectă drepturile minorităților.

Precum vă e cunoscut în tratatul de la Saint Germain este o stipulațiune specială, care privește drepturile culturale și naționale ale aromânilor și care stipulațiune confirmă și întărește procedurile în această privință ale tratatului de la București din 1913.

Iar crearea unei atmosfere de binevoitoare prietenie, de încredere sinceră între conaționalii noștri și persoanele și autoritățile din Statele balcanice, nu se poate reuși mai bine decât prin numirea în posturile diplomatice și consulare din Balcani de oameni care să fie cunoscători temeinici ai situației din statele respective și a mentalității diferitelor popoare balcanice..

Românii macedoneni, în ale căror rânduri se găsesc în număr suficient elemente cu pregătire și titluri necesare și care pe lângă situațiune mai cunosc și limbile locale, sunt firește cei mai indicați să ocupe astfel de locuri.

Drept aceea societatea noastră socotește că-și îndeplinește o datorie națională și că aduce și guvernului servicii apreciabile, recomandându-i ca pentru locurile diplomatice și consulare din Statele balcanice să aleagă de preferință români macedoneni. Și în această privință Societatea de Cultură macedoromână stă la dispoziția guvernului pentru a-i înlesni alegerea și pentru a-i da informațiile și lămuririle de care eventual ar avea nevoie.

II. Mijloacele pentru chestiunea culturalo-bisericească

Precum vă e cunoscut, toate școlile noastre din Macedonia sârbească, unde pe lângă școli primare numeroase și înfloritoare au avut și cele mai înalte instituții de cultură, ca liceul complet din Bitolia și școli normale profesionale de fete din același oraș sunt astăzi închise, iar în Macedonia grecească abia dacă funcționează și acestea din greu, câteva școli primare.

Acestei situații extreme de îngrijorare trebuie să i se pună capăt cât mai neîntârziat. În primul rând prin intervenții diplomatice energice pentru ca guvernul sârbesc să încuviințeze redeschiderea școlilor românești, care se găsesc în teritoriile anexate de Serbia, iar pe lângă guvernul grecesc pentru ca autoritățile locale grecești să înceteze cu

persecuția sistematică a conaționalilor noștri cum din nenorocire se întâmplă în mai multe comune din Pind.

O altă piedică serioasă la redeschiderea și funcționarea normală a școlilor din Macedonia este lipsa de personal didactic deoarece din cauza condițiilor materiale imposibile ce li se crează, cei mai mulți profesori și institutori macedoneni s-au văzut nevoiți să vină în țară, unde au fost plasați.

Pentru ca aceștia să se întoarcă la locurile lor și pentru ca cei rămași acolo să fie puși în putința de a se achita în mod demn de misiunea lor, e neapărată nevoie să li se creeze garanții de stabilitate și condițiuni materiale care în nici un caz să nu fie inferioare condițiilor din toate punctele de vedere ale corpului didactic din țară.

La capitolul respectiv vom arăta mijloacele pentru formarea de noi profesori și institutori destinați școlilor din Macedonia.

În ceea ce privește numărul și felul școlilor de întreținut ori de creat din nou în Macedonia, vom insista mai mult asupra școlilor secundare și speciale. Întrucât se atinge de școlile primare, dorința Societății noastre, dorință, care desigur e împărtășită și de Onor. Guvern, este ca să nu rămână localitate aromânească fără ca să-și aibe școala ei primară.

Trecând la școlile secundare ținem să precizăm că noile condițiuni politice din Balcani au creat altfel de situațiuni și de nevoi și au făcut ca și centrele de activitate de tot felul să se deplaseze. Așa de pildă orașul Bitolia, care până la războaiele balcanice era centrul nostru cultural și până la un punct oarecare chiar centrul geografic al aromânilor este astăzi un simplu oraș de graniță în completă decădere și în dependența lui administrativă, politică, nu se găsește decât un singuratic grup de aromâni.

De aceea propunem ca Salonicul să fie centrul nostru de cultură și de activitate națională. În adevăr Salonicul se găsește în statul unde trăiesc cei mai mulți din conaționalii noștri. Aici a fost și e menit să fie și în viitor debușeul economic cel mai important al Macedoniei sârbești și din cauza situației lui geografice poate exercita asupra ei o influență însemnată.

Și de aceea pe lângă *școala comercială* a cărei reorganizare temeinică se impune de urgență, la Salonic ar trebui să înființăm și *școala normală profesională de fete*, care în trecut funcționa la Bitolia.

În locul Școlii comerciale de la Ianina, propunem înființarea la Grebena a unei școli speciale în care să se învețe lucruri privitoare la industria laptelui, la creșterea vitelor și la industria lemnului.

În Macedonia sârbească propunem înființarea Liceului dela Bitolia și completarea lui treptată. Socotim că e necesar să se creeze pe lângă acest Liceu cursuri speciale de unu ori doi ani pentru formarea tinerilor, care se destinează carierei de institutori.

În legătură cu românii din Serbia ne simțim datori să atragem patriotica și binevoitoarea atențiune a Guvernului asupra numerosului și compactului grup de români din regiunea Timocului care deși lipsiți de secole de școală și biserică românească și-au menținut intacte limba și existența lor națională.

Tot admițând ca o necesitate imperioasă înființarea unei școli secundare în Albania, nu ne putem pronunța de pe acum nici asupra felului ei și nici asupra localității unde ar trebui să funcționeze, deoarece nu se cunosc încă în mod definitiv nici granițele Albaniei și nici statutul ei politic.

Acestea sunt, după credința noastră, școlile secundare a căror înființare se impune de urgență. Timpul și dezvoltarea ce se va da operei noastre culturale ne vor arăta noile instituții ce mai rămân de creat în viitor și noile centre unde va trebui desfășurată o mai intensă activitate școlară.

De asemenea e nevoie de crearea, în centrele cu o populație școlară mai numeroasă *de școli primare superioare* al căror număr se stabilesc după necesitățile locale.

Universitățile din țară rămân și pentru viitor instituțiile unde tinerii din Macedonia și în mod cu totul special cei ce se destină carierei profesionale vor trebui să-și completeze studiile.

În ceea ce privește *organizarea propriu-zisă a învățământului din Macedonia* socotim ca o necesitate urgentă alcătuirea unei comisii compuse din specialiști și cunosători ai situației care comisiune să fie însărcinată cu alcătuirea programului de învățământ precum și cu elaborarea acelor manuale didactice pe care situația lucrurilor din țările respective și nevoile locale le impun să fie concepute altfel, decât manualele didactice în uz la școlile din țară.

Elaborarea de manuale didactice speciale pentru școlile din Macedonia se impun mai ales pentru învățământul primar pentru care e nevoie imperioasă de cărți de citire precum și de manuale de geografie și de istorie specială.

Se înțelege de la sine că limba română va fi baza învățământului și limba de predare în toate instituțiile noastre culturale din Macedonia.

Însă, spre deosebire de ceea ce a fost în trecut, o atitudine cât mai serioasă ar trebui să se dea învățării, încă din școlile primare a limbii statului respectiv. În acest scop ar fi folositor ca în cele două clase primare din urmă una din materii cum ar fi de pildă geografia să se predea în limba statului respectiv, iar în școlile secundare chiar două din obiectele de învățământ să se predea în aceste limbi.

În chipul acesta vom atrage cât mai mulți elevi la școlile noastre și vom forma cetățeni pregătiți pentru a face față cu succes nevoilor locale.

III. Conducerea chestiunii culturale naționale din Macedonia.

Organizarea conducerii școlilor și bisericilor din Macedonia cuprinde două părți:

O organizare la București și al doilea – o organizare la fața locului.

În ceea ce privește organizarea ei la București, suntem de părere, că chestiunea noastră ar trebui adusă din nou de la Ministerul Instrucțiunii Publice la Ministerul Afacerilor Străine.

Aceasta între altele, pentru următoarele considerațiuni importante: înainte de a fi o chestiune de învățământ pur cauza noastră este mai mult și mai ales o chestiune de natură politică și ca atare ea nu trebuie concepută și tratată ca o chestiune curat didactică.

În al doilea rând Ministerul de Externe și reprezentanții săi sunt cei indicați să intervină de câte ori se va simți nevoie, fie pe lângă guvernul sau autoritățile diferitelor state balcanice, fie pe lângă reprezentanții lor diplomatici.

Apoi conducătorii noștri în Macedonia vor trebui să fie în contact continuu cu consuli și reprezentanții diplomatici ai țării. În sfârșit corespondența se va face mai ușor și mai repede dacă chestiunea noastră este la Ministerul Afacerilor Străine.

O dată stabilit aceasta propunem înființarea unei secții macedonene care să aibă în fruntea ei pe unul din intelectualii noștri aleși de onor Minister dintre persoanele pe care

le va recomanda societatea noastră. El va trebui să fie asistat de doi membri delegați de Societatea noastră în acest scop.

Întrucât se atinge de atribuțiile acestui șef al secțiunii macedonene el va fi în linii generale organul intermediar între organizația noastră din Macedonia și Ministerul de care va depinde direct. În împrejurările actuale când totul e de refăcut în Macedonia el va fi cel ce va propune și recomanda Ministerului numirea șefilor organizației noastre în Macedonia, numirea membrilor corpului didactic și în genere luarea tuturor măsurilor generale.

După ce însă, organizația noastră în Macedonia va fi întemeiată, atribuțiile șefului secțiunii macedonene vor trebui fatalmente să fie mai reduse, lăsând o latitudine mai mare celor ce vor fi desemnați să fie șefii cauzei noastre în Macedonia și vor lua asupra lor răspunderea situațiunii.

Trecând la organizarea chestiunii noastre în Macedonia propunem reînființarea inspectoratelor școlare, numindu-se câte un inspector pentru fiecare stat balcanic unde vor avea școli.

Ca regulă pentru inspectori, denumim Salonicul pentru Grecia și Bitolia pentru Serbia, rămânând ca mai târziu să ne putem pronunța asupra orașului de reședință din Albania.

Ca ajutoare se vor da inspectorilor numărul de revizori școlari, pe care se va simți nevoie.

Inspectorul va corespunde prin legațiile respective (cu Ministerul de Externe și anume cu șeful secțiunii macedonene care va fi colaboratorul lor și nu va lua nici o măsură interesând cauze din Macedonia fără avizul probabil al inspectorului respectiv.

Inspectorilor școlari ar trebui să li se pună în vedere că în acele localități, unde comunitățile noastre sunt puternice și eforturile școlare bine alcătuite, să se țină cât mai strict seama de toate propunerile acestor organizații și să nu se ia nici o dispozițiune fără o înțelegere prealabilă cu dânsle.

IV. Chestiunea bisericească

Necesitatea imperioasă de a se găsi o soluțiune chestiunii bisericești a românilor din Macedonia este așa de mare și evidentă, încât socotim de prisos să insistăm asupra ei. Drept aceea ne mărginim să propunem soluțiunea pe care Societatea noastră o crede de natură a asigura drepturile bisericești ale conaționalilor noștri și a creia și pentru dânsii în această privință o situațiune stabilă și definitivă.

Iar soluția, pentru a cărei înfăptuire apelăm la întregul concurs și al onor. guvern și al Sfântului. Sinod al Bisericii Române, constă în a se da românilor macedoneni dreptul de a avea în fiecare stat balcanic câte un șef religios aparte, fără eparhie determinată și cu dreptul a-și avea organe subalterne și cu atribuțiunea de a administra și păstori bisericile și paraclisurile românești din întregul stat respectiv, indiferent de eparhia în care s-ar găsi.

Angajamentele luate în 1918 prin tratatul de la București de către Statele Balcanice în sensul vă vor respecta autonomia bisericească a românilor pe de o parte și clauzele privitoare la protecția minorităților, clauze ce privesc în tratatul de la Saint Germain, pe de alta, justifică în deplin această cerere legitimă a conaționalilor noștri precum dau guvernului român dreptul de a interveni în favorul lor pentru realizarea soluțiunii ce o preconizăm.

V. Activitatea extra școlară

Schimbarea condițiilor economice din trecut, precum și noua situație politică din Balcani, fac ca primejdia de deznaționalizare a elementului nostru de acolo să fie cât mai mare și mai îngrijitoare. Această primejdie nu poate fi înconjurată cu succes decât dacă pe lângă o bine organizată activitate școlară se mai desfășoară și o puternică și susținută *activitate extra școlară*, atât pe terenul cultural cât și pe terenul politic și economic.

Se înțelege de la sine, că nu putem avea pretenția de a cere exclusiv de la onor guvern sprijinul său pentru ducerea înainte a acestei activități. Societatea noastră, pe de o parte, asociațiile cu caracter economic ori cultural, precum și toți bunii români pe de alta vor fi chemați să dea concursul lor și să pună umărul la opere de întărire și de organizație a elementului nostru de peste Dunăre.

Totuși în această direcție, concursul devotat al onor. Guvern e indispensabil și mai ales pe terenul *cultural* și pe cel *economic*.

Iată cum înțelege Societatea noastră acel concurs.

a. Cu ajutorul material al guvernului să se înființeze la Salonic o tipografie românească care între altele să editeze un ziar, deocamdată săptămânal, destinat pentru românii macedoneni.

b. Să se înființeze în fiecare stat balcanic câte un muzeu comercial român.

c. Date fiind aptitudinile comerciale și spiritul de întreprindere al românilor macedoneni, statul român să recurgă la serviciile lor în toate cumpărăturile și afacerile ce le are cu Orientul.

Acestea sunt, Domnule Ministru, în liniile lor generale, măsurile pe care Societatea de Cultură Macedo-Română le crede în stare de a întări opera culturală națională printre românii macedoneni.

Le supunem așadar luminăteii aprecieri a Excelenței Voastre și avem adâncă convingere că ele vor fi examinate cu bunăvoință, și aplicate cu seriozitate, ce o reclamă situația îngrijitoare a cauzei românești din Macedonia.

PREȘEDINTELE SOCIETĂȚII DE CULTURĂ MACEDOROMÂNĂ

Domniei sale D-lui Ministru al Afacerilor Străine

/ss/ Ion C. Grădișteanu

➤ A.M.A.E. fond Problema 15, vol. 1, f. 84

15

1921 octombrie 2. Declarația făcută de reprezentantul Albaniei, la 2 octombrie 1921, în fața Consiliului Societății Națiunilor, privind drepturile școlare și religioase ale minorităților din această țară.

COPIE

Déclarations faites par le Représentant de l'Albanie le 2 Octobre 1921, devant
le Conseil de la Société des Nations

.....

Art. 5. – Les ressortissants albanais appartenant à des minorités de race de religion ou de langue, jouiront du même traitement et des mêmes garanties en droit et en fait que les autres ressortissants albanais. Ils auront notamment un droit égal à maintenir, diriger et contrôler à leurs frais ou à créer à l'avenir des institutions charitables, religieuses ou

sociales, des écoles et autres établissements d'éducation avec le droit d'y faire librement usage de leur propre langue et d'y exercer librement leur religion.

Le Gouvernement albanais, dans les six mois à dater de la présente déclaration, présentera au Conseil de la Société des Nations de renseignements détaillés, concernant le statut légal des communautés religieuses, églises, couvent: écoles, établissements et associations bénévoles des minorités de race, de religion et de langue.

Le Gouvernement albanais prendra en considération toutes les recommandations qui lui seront faites par la Société des Nations à ce sujet.

Art. 6. – En matière d'enseignement public, le Gouvernement albanais accordera dans les villes et districts où réside une proportion considérable de ressortissants albanais de langue autre que la langue officielle, des facilités appropriées pour assurer que l'instruction dans les écoles primaires sera donnée dans leur propre langue, aux enfants de ces ressortissants albanais. Cette stipulation n'empêchera pas le Gouvernement albanais de rendre obligatoire l'enseignement de la langue albanais dans les dites écoles.

Dans les villes et districts où réside une proportion considérable de ressortissants albanais appartenant à des minorités de race, de religion ou de langue, ces minorités se verront assurer une part équitable dans le bénéfice et l'affection des sommes qui pourraient être attribuées sur les fonds publics par le budget de l'Etat, les budgets municipaux ou autres, dans un but d'éducation, de religion ou de charité.

.....
Résolution adoptée par le Conseil le 2 Octobre 1921

1. – Le Conseil de la Société des Nations prend acte de la déclaration faite par la délégation albanaise, au sujet de la protection des minorités, et décide que les stipulations de cette déclaration, dans la mesure où elles affectent des minorités de race, de religion ou de langue, seront placées sous la garantie de la Société des Nations, à partir de la date où elles auront été ratifiées par le Gouvernement albanais;

2. – Le Gouvernement albanais est prié d'aviser le Secrétaire général, dans le plus bref délai possible, de la ratification de cette déclaration;

3. – Copie de la présente résolution et de la Société des Nations, comme suite à sa recommandation du 15 décembre 1920, relative à la protection des minorités en Albanie.

Copie

Declarațiile făcute de reprezentantul Albaniei la 2 octombrie 1921 în fața
Consiliului Societății Națiunilor

Art. 5. – Cetățenii albanezi aparținând minorităților de rasă, de religie sau de limbă se vor bucura de același tratament și de aceeași garantare a drepturilor ca toți ceilalți cetățeni albanezi. Vor avea, printre altele, dreptul egal de a-și menține, de a-și dirija și de a-și controla alocățiile sau de a-și crea, în viitor, instituții de caritate, religioase sau sociale, școli și alte instituții de educație, cu dreptul de a-și folosi liber propria limbă și de a-și practica religia.

Guvernul albanez, în șase luni de la declarația de față, va prezenta Consiliului Societății Națiunilor informații detaliate privind statutul legal al comunităților religioase,

al bisericilor, al mănăstirilor, al școlilor, al instituțiilor și al asociațiilor benevole ale minorităților de rasă, de religie și de limbă.

Guvernul albanez va lua în considerație toate recomandările care îi vor fi făcute de Societatea Națiunilor în legătură cu acest subiect.

Art. 6. – În materie de învățământ public, în orașele și districtele unde își are reședința un procent considerabil de cetățeni albanezi de altă limbă decât cea oficială, guvernul albanez va acorda facilități adaptate pentru a asigura faptul ca învățământul în școala primară să se facă în propria limbă pentru copiii acestor cetățeni albanezi. Această prevedere nu va împiedica guvernul albanez să facă ca învățarea limbii albaneze să fie obligatorie în respectivele școli.

În orașele și în districtele locuite de o proporție considerabilă de cetățeni albanezi aparținând minorităților de rasă, de religie sau de limbă, aceste minorități își vor vedea asigurate o parte echitabilă a beneficiului și afectarea sumelor care ar putea fi atribuite ca fonduri publice din bugetul statului, din bugetul municipiilor sau altele în scopuri educaționale, religioase sau caritabile.

Rezoluția adoptată de Consiliu, 2 octombrie 1921

1. Consiliul Societății Națiunilor ia act de declarația făcută de delegația albaneză în legătură cu protecția minorităților și decide că prevederile acestei declarații, în măsura în care afectează minoritățile de rasă, de religie sau de limbă, vor fi puse sub garanția Societății Națiunilor începând cu data la care vor fi ratificate de guvernul albanez.

2. Guvernul albanez este rugat să avizeze secretarul general, în cel mai scurt răstimp posibil, în legătură cu ratificarea acestei declarații.

3. Copia prezentei rezoluții și a declarației aici menționate va fi transmisă Adunării Societății Națiunilor, ca urmare a recomandării sale din 15 decembrie 1920, în legătură cu protecția minorităților în Albania.

➤ A.M.A.E, fond Problema 18, vol. 1, nepaginat.

16

1923 martie 28, Vodena, Grecia. Memoriul delegației românilor din Vodena, Grecia, privind situația grea a acestora ca urmare a colonizării grecilor din Asia Mică în regiunea locuită de ei. Se solicită primirea lor în țară și împrăștierea lor pe pământ.

Vodena, 28 martie 1923

Domnule,

Inundația refugiaților greci în Macedonia ne-a dezorientat în mersul economic.

Ocupația de predilecție a românilor macedoneni este:

- a) creșterea vitelor în special a oilor
- b) industria lânei și a laptelui
- c) negoțul cu derivatele lânei și ale laptelui.

În câte-și treile ocupațiuni suntem loviți în mod ireparabil.

a) Instalarea refugiaților a adus după sine cultivarea locurilor de pășunat și ca urmare imposibilitatea continuării întreținerii turmelor de oi;

b) Oile lipsind, șomajul celor care se îndeletnicesc cu industria lânii și a laptelui este inevitabil.

c) Printre refugiați fiind prea mulți negustori cu capitaluri mari, privilegiați și tolerați de autorități, inițiativa negustorilor noștri este anihilată.

Bucuros ne-am fi dat agriculturii; pământ însă nu avem și nici nu ni se poate da, suprafața arabilă fiind prea mică față de numărul refugiaților, pe care guvernul grec se vede obligat ai prefera la împrumut.

Nu vedem ieșirea decât în emigrare. Și dorind a ne arunca în brațele patriei mume, avem onoare a Vă ruga să binevoiți a interveni pe lângă guvernul român.

1) Să ne admită intrarea în România.

2) Să intervină pe lângă guvernul grec pentru ca să ni se asigure libera ieșire.

3) Să ne împrumutească și să ne îlesnească pe cât îi va sta în putere transportul și instalarea în Țară.

Comunele:
Gramaticova
Cândrova
Paticina

Cu stimă
Delegația românilor din Vodena
/ss/ Gheorghe Bebi
Costa Cârțu
G. Coba (?)
Petre Cussiaf (?)

A. MAE, fond Problema 18, vol. 5, Grecia, nepaginat

17

1923 august 3, București. Adresă a Ministerului Industriei și Comerțului către Ministerul Afacerilor Străine, prin care anunța aprobarea a 2 vagoane de făină, cu scutire de taxe vamale pentru călugării schitului Prodromu de la Muntele Athos.

Ministerul Industriei și Comerțului
Direcțiunea Generală a Industriei
Nr. 33456

3 august 1923

Domnule MINISTRU,

În referire la adresa Dvs. no. 36038 din 6 iulie 1923, s-a aprobat cantitatea de 2 vagoane făină export călugărilor din Mănăstirea „PRODROM” (Sf. Munte), cu scutire de taxe vamale și comision.

În consecință, vă rugăm să binevoiți a dispune ca un delegat să se prezinte la acest Departament, pentru a primi autorizația de export.

OFICIUL DE CONTROL AL GRÂULUI FĂINEI ȘI PÂINEI,

Domnului Ministru al Afacerilor Străine

Prim Secretar,
/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 35

18

1923 decembrie 22, Sofia. Raportul ministrului Langa-Rășcanu, către ministrul Afacerilor Străine I. G. Duca privind festivitatea sfințirii bisericii române de la Sofia.

Legation Royale de Roumanie

Sofia, 22 decembrie 1923

Nr. 3565

Anexe: 12

Sfințirea Bisericii române din Sofia

Domnule Ministru,

Neînțelegeri de ordin canonic au făcut ca, timp de mai bine de 15 ani de la terminarea construcției bisericii române din Sofia, ea să nu fie sfințită, decât în anul acesta.

Chiar până în ultimul moment, chestiuni de întâietate în serviciul religios al sfințirii, amenințau cu amânarea împlinirea acestui act însemnat, atât de mult dorit de guvernul nostru și de Colonia română din localitate.

Ultimele piedici au fost înlăturate abia în ajunul ceremoniei grație intervenirii mele personale pe lângă Mitropolitul Ștefan al Sofiei.

Înțelegerea fiind în fine stabilită asupra rolurilor clerurilor român și bulgar în slujba sfințirii, aceasta a avut loc în ziua de Sf. Nicolae (6/19 decembrie) în mijlocul însuflețirii și mulțumirii tuturor românilor locali și oaspeți.

Slujba religioasă a fost celebrată de P.S.S. Mitropolitul Ștefan al Sofiei și de P.S.S. Episcopul Hotinului Visarion Puiu, asistați de preoții bulgari și români, în număr egal.

Ministrul țării reprezenta Guvernul Român, și Dl. Ispir, Secretar General reprezenta Ministerul Român al Cultelor.

De asemenea au asistat: delegații Palatului regal bulgar, al Președinției Consiliului, D-l Ch. Kalfoff, Ministrul Afacerilor Străine și Cultelor împreună cu Secretarul General și Directorii Cultelor, Protocolului și al Presei, Rectorul Universității, Primarul, Prefectul Poliției etc. Legațiunile Iugoslaviei și Greciei erau reprezentate prin personalul lor.

Dintre oaspeții români erau de față: D-l Dragomir Demetrescu, Decanul Facultății de Teologie, Directorul Cultelor, mai mulți profesori de la Facultatea de Teologie, reprezentanții presei române și bulgare, delegații mai multor societăți de cultură românești... și un imens public format din românii de aici și din cei veniți din țară.

Slujba religioasă a fost impunătoare și impresionantă.

După terminarea ei, o predică a fost ținută de Mitropolitul Ștefan, după care au urmat cuvântările: a P.S.S. Episcopului, a subsemnatului și a Președintelui Coloniei D-l I. Ghiulamila. În ele s-a arătat însemnătatea acestui act religios, menit a aduce o mai strânsă apropiere între legăturile dintre poporul român și cel bulgar, și aducându-se laude și mulțumiri celor ce au contribuit la clădirea și sfințirea bisericii.

Un banchet de mai bine de 70 persoane, dintre cele mai sus arătate dat de subsemnatul, în numele guvernului român, a avut loc la „Union-Club”: cuvântări înălțătoare și călduroase s-au pronunțat din partea oficialităților române și bulgare: în ele s-a invocat prietenia și sprijinul dat în trecut poporului bulgar de către cel român, exprimându-se adâncă dorință ca și pe viitor bulgarii să se poată bucura de această atitudine a românilor pentru o bună prietenie și strânse raporturi pe teren cultural, social, politic etc.

Însuflețirea care a domnit în tot timpul mesei a continuat și la acelea date de Colonia Română și de Mitropolitul Ștefan; rețin de la această din urmă, frumoasa cuvântare-conferință a Domnului Dragomir Demetrescu, care a demonstrat superioritatea

și puterea Bisericii române față de celelalte biserici ortodoxe: ruse, sârbești, bulgare și grecești.

A doua zi a avut loc, de la 3 la 7, o recepție în saloanele Legațiunii Regale la care au fost invitați oaspeții români și membrii Coloniei noastre dând prilej unei calde și frățești întrevăderi a românilor de pe ambele țărmuri ale Dunării.

În afară de telegramele convenite trimise în țară cu acest prilej, am adresat una și Domnului N. Mișu, Ministrul Curții Regale, prin stăruințele căruia, - pe când era Agent Diplomatic la Sofia, pe lângă Colonia română și guvernul nostru, s-a putut ajunge la construirea acestui frumos locaș de rugăciune.

Sfârșesc, menționând primirea călduroasă și entuziastă făcută oaspeților români de către guvern, Clerul și populația bulgară, din momentul când dânșii au călcat pe pământul bulgar, și până când l-au părăsit și anexez totodată o serie de articole apărute cu această ocazie în presa locală, în care se oglindește pe deplin ecoul prietenesc ce a avut în întreaga opinie publică bulgară actul de la 19 decembrie.

Binevoiți a primi, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Ministrul Afacerilor Străine,
Excelenței Sale
Domnului I.G. DUCA

/ss/ Langa Rășcanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 17, f. 135

19

1924 iunie 30, Vârșet. Raportul protopresbiterului Traian Oprea privind situația școlară, religioasă și culturală a românilor din Iugoslavia

RAPORTUL GENERAL

Despre referințele bisericii, clerului și poporului rămas după 17 noiembrie în stăpânirea regatului S.C.S. <Sârbo Croato Sloven>

Onorată preoțime tractuală!

Se apropie 6 ani de când clerul și poporul rămas sub stăpânirea iugoslavă a fost cuprins mereu de o expectativă, în care așteptăm de oriunde o mângâiere, o îndrumare, încurajare și nici una n-a venit pentru noi. Această situație de expectativă, mă simțesc dispensat de a o descrie, pentru că toți am simțit-o la fel.

Țin de necesar să accentuez, ca azi fiind noi întruniți într-o conferință preoțească, nu ne vom ocupa deloc cu partea politică a situației care s-a creat acestui ținut locuit în mare majoritate de credincioșii noștri ortodocși români, ci mă mărginesc și mă văd dator a raporta asupra situației ce ni s-a creat vieții noastre bisericești, școlare și culturale.

Acest raport îl împart în două părți:

a) Raportul nostru de la început în legătură cu Mitropolia noastră de la Sibiu respectiv dieceza Caransebeșului până azi.

b) și situația și raportul nostru cu stăpânirea politică din Iugoslavia, de la început până azi.

A. Raportul nostru cu Mitropolia respectiv cu eparhia Caransebeșului;

1) Nefiind singura aparținerea acestui ținut, nici frontiera nefiind fixată, între România și Iugoslavia până la începutul anului 1924 în mod natural nestingheriți am aparținut și aparținem și de prezent Mitropoliei Alba-Iulia, Sibiu, respectiv dieceza Caransebeșului și șapte comune din Torontal diecezei Aradului.

Aparținerea noastră la numita Mitropolie, se atribuie numai și numai împrejurării, că noi clerul împreună cu poporul nostru dreptcredincios am stăruit fără șovăire în toate împrejurările, ca să aparținem acestei Mitropolii. Niciodată nu s-a stăruit de către organele numitei Mitropolii, ca noi să aparținem și pe mai departe acesteia, ci din contra la anul 1921 – fără întrebarea noastră, preoțimea de aici a fost descoperită din conspectul general a întregirii dotațiunei noastre bisericești și Ministerul de Culte și finanțe din București cu preoțimea noastră încă la finea anului 1919 a refuzat să primească întregirea dotației din bugetul statului iugoslav și că cere cu insistență, că până când nu se hotărăște frontiera și până putem rămânea în legătură cu Mitropolia română din Sibiu, preoțimea noastră de aici să-și primească întregimea dotației din eparhiile Arad și Caransebeș. Ne-am bucurat că această cerere a noastră a fost acceptată, atât de statul român, cât și de cel iugoslav, așa că preoțimea noastră din acest tract, deși adeseori ademenită de mici funcționari de aici să primească n-a primit întregirea dotației de la statul iugoslav.

2) Tot de organe mărunte iugoslave, s-au fost luat măsuri de ingerințe în afacerile noastre bisericești, ca de ex.: să purtăm matricolele sârbești, să facem corespondența oficioasă în limba statului și după fiecare încercare de această natură, subsemnatul a intervenit personal la Miniștrii concernenți și a succes înlăturarea acestor ingerințe.

3) Durerea n-a succes demersurile făcute, pentru ingerința lor în afacerile școlilor noastre confesionale și comunale naționale din fostul Confiniu-militar, pentru ca toate aceste școli încă din anul 1920 au fost decretate școlile de stat pe baza unei legi din 1889 a vechiului stat Sârbia.

4) A succes numai în parte intervenția subscrisului, ca să ne sechestreze pământurile fundațiunilor bisericești, sesiunile parohiale și pământurile fondurilor școlilor noastre confesionale, căci și azi stau sechestrul „Domeniul Consistoriului nostru din Marghita-Mare” sesiunea patriarhală redusă din Deliblata și cca. 80 jugăre pământuri bisericești din Satul-nou; apoi în anul 1923 s-a dat ordin, ca să ni se ia de la biserică toate pământurile înscrise în Cartea funduară sub numirea „Fondul școlar unit”. Această măsură a Ministerului am apelat-o în numele comunelor bisericești cu cădere din acest tract și din tractul Banat-Comloș. Aceste pământuri până de prezent n-au fost înstrăinate, pentru că apelarea subsemnatului n-a fost încă rezolvată la forul apelatoriu „Drzani Savet” forul administrativ superior din Belgrad.

5) Nu amintesc nenumăratele jigniri, ce s-au făcut în decursul timpului, aproape fiecărui preot, suspiționându-l cu o neîncredere de altfel fără temei, că noi preoții nu suntem loiali, ba teribile dictu că am fi nepatrioți. Preoțimea a dezvoltat activitate intensă și i-a succes în mare parte să convingă pe micii potentăți de pe la sate, că preoțimea este loială și își face întreaga datorie cu pridența față de noua patrie, dar tot în același timp preoțimea noastră a convins pe aceiași mici potentăți, care vânau merite ieftine, că Românii aici ca minoritate au dreptul firesc a se manifesta în cele confesionale și naționale, ca minoritate, care este o parte constitutivă a acestei Țări.

6) Am făcut rapoarte Ven. Consis. despre toate ingerințele în chestiile bisericii noastre autonome, în cele școlare și epitropești.

Adunate aceste rapoarte de pe mai mulți ani Ven. Consist. Diecez., le-a înaintat la București Ministerului de culte și de arte, aceste Ministere celui de Externe, carele a aflat de bine să le trimită Dlui Ministru a legației române <de la> Belgrad, care nu și-a luat osteneală să le cetească, ci le-a dat unui intim a Dlui prim ministru Pasits profesorului Popadits...!

Este natural, că rapoartele au rămas rapoarte, ajutorul reclamat pentru ameliorarea situației noastre până azi nu ne-a venit!

7) La congresul național bisericesc Ordinar din 1921 soarta noastră era pecetluită întrucât Prea Ven. Consist., mitropolit propusese ca să fim descopciați din legăturile mitropoliei, să nu-mi fie a mă lăuda am stăruit și s-a modificat decusul după cum vedeți din concluzul Nr. ... a acestui congres.

În același congres s-au reales membrii comisiei ierarhice mixte, cu scopul, ca cheștiile bisericești fundăționale să se pertracteze și angajeze; de atunci durere, comisia nu s-a mai întrunit.

Tot în acest congres s-a dus Concluzul, ca cu ocazia aranjării cheștiilor școlare de aici să fie delegat în comisia mixtă și un membru dintre noi cei rămași aici, ceea ce nu s-a făcut, deși asemenea concluzie a luat în primăvara anului 1922 și sinodul eparhial din Caransebeș, ca 2 delegați de aici să fie numiți și admiși în numita comisie mixtă.

Întreaga administrație a bisericilor noastre, protopopiatele noastre, oficiile parohiale, au purtat-o și o poartă până azi, recunoscând jurisdicția Mitropoliei Alba-Iulia, Sibiu. Toate competențele consistoriale s-au deportat caselor diecezane a Caransebeșului respectiv Aradului.

Consistoriului nostru în Raportul general a și exprimat mulțămită credincioșilor noștri, pentru adesiunea ce le-am dovedit în schimb am rugat, ca și din partea D-lor, să vadă credincioșii noștri un interes mai viori și intensiv, ceea ce s-a și decis de cătră sinodul eparhial în anul curent.

9. S-a ținut la Belgrad în 1922 octombrie, 1923 noiembrie în Timișoara câte 7-8 zile ședințele mixte a Iugoslaviei și României. Noi în aceste comisii n-am avut delegați ai Mitropoliei noastre. Subsemnatul am fost invitat la Belgrad, ca expert tehnic din partea Ministerului de culte sârbesc; durere de la a 5-a ședință am fost dispensat...

Cum știm aceste comisii au avut pertractorii despre acestea noi oficios n-am fost până azi avizați.

Situația noastră și azi este învăluită într-un misteriu în care nu putem pătrunde.

10. Noi clerul mulțămită concordiei ce am statornicit între noi și a convenirilor de câte ori a fost trebuință deși ni s-au rărit rândurile, deși cu puterile modeste, fiind conștiinți de sublima vocațiune preoțească, fiind solidari, am putut să înfruntăm prea dese greutăți și ne-am apărat biserica și interesele neamului. Numai astfel se explică, că am putut ține credincioșii noștri alipiți de biserica noastră, de noi și de scumpa lor lege și limbă. Credincioșii noștri ca și noi, am așteptat ca de undeva să ne vină o îndrumare, încurajare vreo oblânduire, care să ne asigure viața genuină-românească, cum am moștenit-o de la părinți, să o poată lăsa și ei moștenire urmașilor lor cu atât mai vârtos, pentru că azi țărănimea noastră poartă în sufletul său cu mândrie conștiința de rasă, îi cunoaște istoria și obârșia neamului și nu poate renunța la tradițiile lui cunoscute, care în mod natural i-au dezvoltat în suflet dragostea față de graiul românesc, pe care nici robia milenară a unguirilor în alte vremuri de întunecată negură, nu le-a putut smulge din sufletul său!

B. Situația și raportul nostru cu stăpânirea politică din Iugoslavia de la 1918 și până azi.

a) În capitolul A. am accentuat, că țin de cuviință, ca biserica noastră să se țină departe de orice acțiuni politice, cum am obținut și în trecut, constând să cultive dragostea față de aproapele, știind că toți suntem zidiți după chipul și asemănarea lui Dzeu, care conștiința nu poate admite; dar de aceea însă nimeni să nu piardă din vedere faptul, că tot ziditorul a sădit adânc în inima fiecăruia, dragostea nețărmuită față de limba maternă, și lucrare Dumnezeiască fiind aceasta, ea trebuie păzită și respectată de oricine, ca sacrosanctă.

b) În veacurile trecute românii și sârbii au avut același opresor de aceea asociindu-se au luptat și s-au apărat aceste două popoare totdeauna laolaltă din războiul mondial umăr la umăr au luptat, până când prin voia lui Dumnezeu și jertfele de sânge ale eroilor, ambelor acestor neamuri, au zdrobit puterea dușmanului comun și s-au pecetluit, ca cu o pecetă de aur eliberarea dulce, și largirea granițelor românești și sârbești.

După izbânda aceasta cele două țări, într-un mod firesc au încheiat alianța durabilă și pentru viitor cele două popoare au mai făcut o apropiere și mai intimă, încuscrindu-se cele două Dinastii viteze.

Afară de legăturile atât de strânse între cele două popoare, prin conferințele de pace – ca să se statornicească pacea atât de binefăcătoare lumii întregi s-a fixat în contracte cu deplină garanță sacrosanctele drepturi ale minorităților din punct de vedere confesional și național. Stând noi pe acest punct de vedere încă de la anul 1918 când au intrat în Banatul nostru aliații sârbi i-am primit în ușile bisericilor noastre cu urale cu tradiționala loialitate a românului. Preoțimea și intelectualii au lucrat fără preget și au influențat și pre cei îndoielnici din masa credincioșilor noștri, să se supună noilor întocmiri a noii stăpâniri și repede s-au putut înfăptui ordinea, pacea, mai vârtos, că satele noastre românești din ziua primă a revoluției de la 1 noiembrie 1918, erau conduse de garda națională-română, organizată la Vârșeț cu 100 ofițeri români reîntorși de la război. N-au fost disordine n-au fost necesară nici o muncă aici în Banat din partea armatei sârbești, care a ocupat acest ținut. Afirm aceasta pentru ca să se știe prețui rolul preoțimei și a poporului românesc în frunte cu intelectualii săi.

c) În scurt timp spre marea noastră durere, au început suspiciunile deșarte, care au avut de urmare prea multe internări a oamenilor noștri nevinovați, apoi amende, dări grele, de multe ori fără baza de drept, revirări, robot etc. Dar și aceste lovituri grele, poporul nostru le-a suportat resemnându-se în nădejdea că după rău vine și bine și spunea și un Domn Ministru, căruia i-am expus sincer vaitecul poporului nostru – sunt timpuri de prefacere și actele volnice sunt a micilor potențați, pe care i-am aplicat în oficii în lipsa oamenilor calificați, care în prezent ne lipsesc!

d) Am arătat în capitolul prim încercările de ingerințe a acestor mici potențați care ingerințe în parte au fost curmate pe urma demersurilor ce le-am făcut atât subscrisul cât și alți fruntași ai noștri.

Ne-a fost mare durerea, că până la votarea constituției, eram priviți de neexistenți ca naționalitate și ca atari nu ne puteam valida deloc vreun drept nici chiar în treburile sătești, n-avem mângâierea să se trimită gazete aici din România. Școlile – fără întrebarea noastră – au fost statificate în comune curat românești învățătorii refugiați au fost înlocuiți cu învățători și învățătoare, care nu știu limba băieților de școală. Impozitele nici

până azi nu sunt normalizate. Credincioșii noștri n-au fost și nu sunt favorizați de legea agrară, nici invalizii ori văduve și orfani de război nu primesc ajutoarele la care au drept.

e) După votarea constituției au prezentat loialul nostru program al partidului român, care a fost luat la cunoștință de consiliul ministerial din Belgrad.

Comitetul central al partidului a intrat în legătură personal la Belgrad în 23 iulie 1923. Delegații guvernului patru, între care și cei doi miniștrii, în această consfătuire au declarat, că pretensiunile noastre toate bisericești, școlare, culturale, sociale, comunale etc. etc. cuprinse și în programul partidului român, sunt juste, sunt pretensiuni ce vor fi satisfăcute până la una. Durere până azi nu s-a satisfăcut nici una!

f) Acestea, pentru aceia le-am cuprins în acest raport ca Dvoastră fraților și Dlor, să puteți înțelege mai bine mai clar, proiectul referitor la organizarea bisericii noastre, care-l voi prezenta în ședința noastră de azi.

g) Suntem Dlor datori, a preveni, oricare acțiune care ne privește poporul, biserica, școala și averea lui. Trebuie să o recunoaștem, că suntem puțini și slabi pentru acțiuni mari, care ne așteaptă în timpul apropiat iar de aceea nu este demn ca să descurcăm, din contra, să ne adunăm toate forțele modeste laolaltă să ne solidarizăm pentru un scop sublim, dezinteresați personal, dar deplin interesați să apărăm ceea ce este al nostru, să cerem cu bărbăție să ni se dea tot ceea ce ni se cuvine ca unui popor minoritar în această țară, până atunci până dovedim respectul legii loialitate și muncă cinstită, pentru consolidarea patriei noastre nouă a regatului Sârbo-Croato-Sloven!

h) Țin să anticip, că proiectul acesta pe carele îmi iau voie să vi-l prezint nu este azi actual, l-am pregătit cum pregătisem de timpuriu proiectul programului nostru românesc și fiindcă acela ni-a prins bine, când a devenit chestia actuală, Vă rog să ascultați proiectul cu atenție. Vă rog să luați cuvântul toți la acest proiect, ca să-l facem împreună, cum este mai bine și mai ducător la scopul pe care-l urmărim, ca apoi la timpul său să-l putem prezenta acolo unde va cere trebuință.

i) Pe lângă decisul prezentat în proiect, Vă voi ruga, după trebuință să se ia protocol al conferinței de azi.

j) Împrejurarea, ca statutele „Asociațiunei noastre culturale” până în prezent deși sunt de mult înaintate, cu protocolul de organizare a acestei „Asociațiuni”, n-au obținut aprobarea cerută și din acest motiv, de o parte; iar de altă parte, având dorința a ne organiza în „cercuri ortodoxe” vom dezvolta aici între noi activitatea prescrisă de regulamentul acestei asociațiuni, deci încă azi, să fixăm cercurile acestea și să le organizăm după ce vom primi proiectul de sub punct 2) a programului ședinței noastre de azi. Vă mulțumesc că ați dat ascultare convocatorului.

Vă salut de binevenire și declar conferința preotească a tractului nostru deschisă.

Vârșet la 17/30 Iunie 1924

/ss/ Traian Oprea
protopresbiter

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 122

Bulgaria la capela și mausoleul de la Grivița, muzeul din Poradim și monumentele de la Opanez.

Ministerul de Război
Nr. 202

6 martie 1925

Către
MINISTERUL DE EXTERNE

Statul român are în proprietatea sa, în Bulgaria:

- a) În comuna Grivița o capelă și un mauzoleu;
- b) În comuna Poradim, un muzeu (fostă casă a Regelui Carol I.);
- c) În regiunea Opanezului 2 monumente, ridicate și înzestrate de statul român în urma războiului din 1877-1878.

De aceste monumente a îngrijit până la declararea războiului (1916) Ministerul de Război; de la declararea lui, n-a mai îngrijit nimeni.

În urma informațiilor Legațiunii române din Sofia, aceste monumente au nevoie de reparațiuni și întreținere pentru a nu se distruge.

Pentru a se putea face reparațiunile necesare acestor monumente și clădiri, precum și pentru completarea muzeului de la Poradim este necesar ca atașatul nostru militar de la Sofia să le viziteze și să raporteze asupra sumelor ce necesită repararea și asupra obiectelor pentru completarea muzeului.

În acest scop este nevoie și cu onoare vă rugăm să binevoiți a face demersurile necesare pe lângă guvernul bulgar, înlesnind atașatului militar executarea acestor însărcinări.

MINISTRU DE RĂZBOI
GENERAL DE DIVIZIE,
/ss/ indescifrabil

ȘEFUL MARELUI STAT MAJOR GENERAL AL ARMATEI
GENERAL DE DIVIZIE,
/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 4, f. 373

21

1925 iunie 8, București. Referat al profesorului Dragomir Demetrescu de la Facultatea de Teologie din București, privind înțelegerea stabilită cu președintele Comisiei elene pentru conducerea afacerilor Sfântului Munte, în problema transferului mănăstirii Sf. Pantelimon, ca mănăstire românească.

Domnule ministru,

Urmărind ideea ca să putem avea o mănăstire în Sfântul Munte, cu onoare Vă aduc la cunoștință, că acum în urma înțelegerii ce am avut la Atena cu Dl. Atanasie Evtaxias, fost ministru și actualmente președintele comisiei elenice pentru conducerea afacerilor Sf. Munte, fiind de față și dl. Ioan Tracas, director general al cultelor, în Ministerul Instrucțiunii din Grecia, am convenit ca să avem una din cele 20 mănăstiri ale Atonului și anume noua mănăstire a Sf. Pantelimon, numită și Rusicu, care este ctitorie românească a Calimahilor.

După înțelegerea ce am avut, a rămas să aducă aceasta la cunoștința guvernului nostru, pentru mai departe urmare.

Aduc dar aceasta la cunoștința Domniei Voastre înștiințându-vă că am comunicat aceasta și Domnului Ministru al Cultelor și Artelor.

Țin Domnule Ministru, a vă aduce la cunoștință că, după înțelegerea ce am avut cu Dl Evtaxias, a rămas ca împreună cu Domnia sa să regulăm modalitatea, pentru ca să putem intra în posesiunea acestei însemnate mănăstiri și cât mai curând și fără mult zgomot. Va fi nevoie însă pentru aceasta să mă duc la Atena, spre a pune cu Dsa lucrurile la cale și să merg, eventual cu Dsa și la Sfântul Munte.

Primiți Vă rog Domnule Ministru, asigurarea prea distinsei mele considerațiuni.

/ss/ Dr. Drag. Demetrescu

Profesor la Facultatea de Teologie din București
Marele nomofylax al Bisericii Ortodoxe și
Marele logofăt al Sfântului scaun apostolic
patriarh al Ierusalimului

Domniei Sale,
Domnului Ministru al Afacerilor Externe

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 3, f. 53

22

1925 iunie 20, Belgrad. Raportul lui Th. Emandi de la Ambasada din Belgrad către Ministerul Afacerilor Străine, privind politica autorităților iugoslave de deznaționalizare a românilor din această țară. În anexă memoriul dr. Gheorghe Dobrin privind situația bisericească a românilor din Iugoslavia și proiectul acordului pentru mănăstiri, bunuri și fundații.

Belgrad, 20 iunie 1925

Confidențial

Domnule Ministru,

Prin rapoartele mele anterioare v-am dovedit că pe când Dl. Nincici dădea la București asigurări deosebit de călduroase în chestiunile în suspensie și privitoare la românii din Iugoslavia, Miniștrii de Culte și de Instrucție publică, prezentaseră proiecte de legi prin care autonomia noastră școlară și bisericească din Banat este suprimată în disprețul alianței noastre din 1921 și a lucrărilor comisiei mixte de la Timișoara din 1925 precum și a tuturor asigurărilor date.

După cum v-am arătat planul este ca să se târăgănească această înțelegere, până când prin măsurile drastice ce iau în continuare autoritățile locale, să reușească a deznaționaliza pe românii din Banat. Deja s-a făcut mari progrese căci de unde sub unguri, românii aveau în Banat vreo 70 de preoți abia dacă acum au vreo 30.

Ceea ce este inexplicabil e faptul că autoritățile noastre bisericești din România nu s-au grăbit să completeze aceste parohii vacante căci de unde până acum nu se contesta, acest drept al nostru acum iată o dovadă aici alăturat prin care Jupanol din Becikerekul-Mare contestă dreptul Consistoriului nostru din Caransebeș de a numi pe preotul român Ștefan Cornel administrator al Parohiei române din Biserica-Albă.

Este necesar să atrag atenția Excelenței Voastre asupra erorii voite ce face Jupanol arătând că numirea s-ar fi făcut conform legii sârbești din 1895. În realitate toate numirile

se fac în baza Statutului Sagunian în vigoare astăzi în tot Banatul, așa a continuat să se facă de la 1918 încoace.

Acest act dovedește că guvernul sârb nu vrea să respecte starea actuală și cum în România preoții sârbi se bucură de cea mai mare autonomie cred că nu se mai poate întârzia a se lua măsurile și pentru asigurarea autonomiilor noastre școlare și bisericești.

Primiți Vă rog, Domnule ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

/ss/ Th.G. Emandi

Excelenței Sale Domnului I.G. Duca
Ministru al Afacerilor Externe, București

Copie (anexă la propunere)

Domnule Ministru,

În calitate de membru al Congresului național bisericesc și al Consistoriului Mitropolitan din Sibiu și al Mitropoliei Ardealului și a Banatului, de bună seamă cunoașteți toate chestiunile ce există și în prezent încă neregulate, referitoare la situația credincioșilor noștri și a fundațiunilor de pe teritoriul Banatului iugoslav.

Nu mai este nevoie ca să le enumăr pe toate, ci este de ajuns să amintesc la rândul acesta numai pe cele mai arzătoare și cu a căror încercare de regulare sunt încredințat și eu din partea numitului Consistoriu Mitropolitan.

Mă voi sili să fiu cât mai lapidar, deși materialul este foarte vast.

1. Sub Nr.367/925 a Mitropoliei, se află dosarul Comisiunii numite pentru *studierea situațiunii credincioșilor noștri din Iugoslavia*. Membrii acestei Comisiuni sunt: P.S.S.Dr. Episcop al Caransebeșului; Domnul Dr. Valeriu Braniște și subscrisul. În lipsa de principii fundamentale diplomatice în chestiunea aceasta numai în baza reciprocității accentuată din partea noastră, de abia ne putem mișca.

2. *Delegațiunea congresuală pentru despărțirea ierarhică* în lipsa totală de mijloace nu a ținut de ani de zile nici o ședință și așa suferă o mulțime de comune, unde procesele pentru despărțire erau în curgere. Chiar și regularea comunelor din așa numita „Clisura”, de-a lungul Dunării, din preajma comunei Moldova Nouă din Jud. Caraș, este cu totul dată uitării, deși mai toate au aproape numai populație română.

3. S-au dat total uitării *procesele Mănăstirilor* și dosarele referitoare nici până acum nu s-au adus din Budapesta, deși procesele acestea încă nu sunt încheiate și deși este deja în ambele părți ratificată și promulgată convenția cu Ungaria, în înțelesul căreia dosarele s-ar putea aduce, dar nu regulată cu Iugoslavia întrebarea cardinală, că unde se vor continua procesele acesteia. Nici chiar dosarul referitor la mănăstirea Hodoș-Bodrog nu s-a adus deși procesul acesta este definitiv încheiat.

4. *Afacerea fundațiunii Trandafil* s-a înfundat după războiu în urma Reformei Agrare și Mitropolia noastră de mai bine de 6 ani nu mai capătă nimic din venitele ei, deși în baza sentințelor judecătorești și a tranzacțiunilor în vigoare jumătatea nedeterminată a imobilelor este proprietatea Mitropoliei noastre, care are să primească necondiționat și punctual jumătate din beneficiul net anual.

Acest venit însă de aproape 7 ani nu se mai transpune Mitropoliei noastre din Sibiu și în 1921, când în calitate de delegat al Consistoriului Mitropolitan am solicitat personal în Neoplanta și în Carlovăț regularea aceasta, mi s-a răspuns, că numai atunci sunt învoiți să satisfacă îndatoririlor lor când se va reda Episcopiei sârbești din Timișoara terenul de

200 iugăre ce s-a expropriat în reforma agrară. Așa a rămas Mitropolia noastră despoiată de un frumos venit anual pe care îl putea folosi pentru stipendii tinerilor noștri având nevoie de ajutor.

5. Din nou s-a încurcat chestia *Fundațiunii Bălănescu* din Biserica Albă (Iugoslavia) care vă este bine cunoscută încă de la „ASTRA”.

Despre fundațiunea aceasta se zice că ar reprezenta o valoare de aproape 2 milioane dinari, dar nici până acum nu este aranjată, ci este sub administrarea Avocatului Jivković din Biserica-Abă, numit ca curator judecătoresc deși după testament ar reveni Mitropoliei noastre.

6. În *Marghita Mare* lângă Vârșeț se află moșia de 800 iugăre a Diecesei Caransebeș. Și aceasta este pusă sub sechestru în legătură cu reforma agrară. Și astfel Diecesa numită, pierde anual frumoasele venituri ce le avea în trecut.

Fiind încredințat din partea Consistoriului Mitropolitan din Sibiu și de Consistoriul Diecesan din Caransebeș cu regularea acestor afaceri, am ținut de dorința mea să vă prezint acest scump memoriu, solicitându-Vă binevoitorul sprijin fără de care nu este posibil a ajunge la rezultat mulțumitor, căci din partea Ministerului de Externe nu s-a făcut încă nimic, susținându-se că toate aceste chestiuni s-ar putea regula numai pe cale diplomatică.

Cu onoare Vă rog deci, ca în baza expunerii acesteia să binevoiți a dispune cele ce Veți găsi de cuviință în scopul rezolvării chestiunilor atinse în mod favorabil pentru interesele superioare ale bisericii noastre. Întrucât Veți afla de necesar încă vre-o întregire, stau la dispoziția D-voastră.

Cu tot respectul

Avocat în Lugoj, Delegat și asesor Consistorial
/ss/ Dr. Gheorghe Dobrin

PROIECTUL ACORDULUI PENTRU MĂNĂSTIRE, BUNURI ȘI FUNDAȚII

Socotind în ce privește mănăstirile ortodoxe, aflate astăzi pe teritoriul celor două state și anume:

Pe teritoriul român Bodrog /Bezdin/, Sf. Gheorghe, Zlatița și Baziaș;

Pe teritoriul S.H.S. <Sârbo Hroato Sloven> Mesici și Voilovița.

S-au născut neînțelegeri cu privire la proprietatea lor între biserica sârbă și mitropolia română a Aradului, care au culminat într-un proces înaintea instanțelor judecătorești ungare, proces care nu e încă încheiat, dar care cea din urmă hotărâre a Curții de Apel din Budapeste No..... de la 29 martie 1916 / Senatul de cinci al Curții de Apel / recunoaște dreptul de jurisdicție într-o măsură egală pentru ambele biserici; socotind că prin legea de expropriere „Statul român luând mănăstirilor din România în schimbul unei despăgubiri legale, o parte din pământurile lor ca să le împartă țăranilor, potrivit reformei agrare române;

Socotind toate aceste motive și, potrivit dorinței celor două guverne ca să ocolească neînțelegerile eventuale și să rezolve într-un spirit amical toate chestiunile litigioase, cele două guverne au hotărât că *biserica română* va păstra dreptul de proprietate, în România, asupra mănăstirii de ce s-a admis discuția? *Bodrog și în S.H.S. asupra mănăstirii Mesici* și pe de altă parte biserica sârbă va păstra dreptul de proprietate, în România, asupra

mănăstirilor Sf. Gheorghe, Bezdin Zlatița și Baziaș și în Regatul S.H.S. asupra mănăstirii Voilovița.

Fiecare mănăstire va rămâne în stăpânirea averii pe care o va avea în momentul semnării prezentului acord.

Plata sumelor datorate, în România, pentru exproprierea pământurilor mănăstirilor care vor aparține în viitor bisericii sârbești vor fi făcute acestei biserici de către Statul român;

Statul S.H.S. se obligă să respecte averea *mănăstirii Mesici* până la cota parte pe care Statul român a respectat-o în averea mănăstirilor din România. /toate laolaltă/ altcum ar fi greșeală!/
În ce privește partea de pământuri expropriate se va proceda în același fel ca în România, după o *despăgubire dreaptă și legală*.

Fiecare din cele două biserici renunță la orice pretenție a uneia împotriva alteia, rezultând din procesul intentat împotriva mănăstirilor? De ce?

Proprietatea din Marghita Mare având o destinație specială eclesiastică, va rămâne proprietatea inalienabilă a eparhiei de Caransebeș, să revină episcopului român din Vârșeț.

Sumele datorate ca arendă pe trecut vor fi puse fără întârziere la dispoziția consiliului eparhial din Caransebeș, care, în executarea dispozițiilor destinației sale este îndatorat să poarte de grijă atât de trebuințele spirituale ale credincioșilor din România cât și de acelea ale regiunii eclesiastice din Caransebeș aflătoare în S.H.S.

Toate fundațiile școlare și eclesiastice nu-și vor putea schimba destinația primitivă.

Edificiile școlare odată confesionale și care au fost rechiziționate vor fi restituite și în același timp se vor acorda despăgubirile sau chirile respective.

Fiind dat că destinația *fundației Trandafil* de la Novi Sad este să se distribuie burse pentru regiunile care au fost împărțite prin tratatele de pace între cele două State, rezultă că această Fundație va trebui să fie împărțită între cele două State, potrivit cu articolul 256 din tratatul de la Trianon, ca să se realizeze destinația sa.

Cele două guverne sunt de acord să lichideze averea acestei Fundații împărțind-o între cele două biserici, Mitropolia din Sibiu trebuind să primească jumătate din această avere, împreună cu veniturile care-i sunt datorate de la 1918.

Guvernul S.H.S. se obligă să grăbească toate formalitățile ca să se ajungă la această dreaptă lichidare cu ocolirea eventualelor reclamații și procese între cele două biserici.

➤ A.M.A.E., Fond Problema 15, vol. 22, f. 150; 155; 158

23

1925 iulie 6, Ianina, Grecia. Raport al viceconsulului de la Ianina N. Vassilake, adresat ministrului Afacerilor Străine, I. G. Duca, privind intervenția autorităților grecești în timpul serbării școlare a elevilor români din comuna Băiasa, Epir, sub pretext că aceștia au militat împotriva statului elen.

Ianina, 6 iulie 1925

Consulatul Regal al României
Nr. 258

Confidențial

Domnule Ministru,

Am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre cele ce urmează:

În seara zilei de 28 iunie, a.c. elevii gimnaziului nostru din localitate, originari din comuna Băiesa, Epir, fiind plecați acasă, spre a-și petrece vacanța mare, au organizat în curtea bisericii Sf. Gheorghe din zisa comună, sub conducerea lui N. Sdrula, pedagog al gimnaziului, o serbare școlară, la care au participat părinții elevilor, mulți români naționaliști, cu familiile lor, ca și un număr însemnat de grecomani.

Programul a constat din bucăți ușoare și potrivite mediului, anume recitări de poezii, anecdote, dialoguri și cântece școlare în limbile: română, greacă și franceză.

Deși fuseseră invitați la timp, de către o comisie de elevi, șeful postului de jandarmi, sergentul major A. Kontos și primarul comunei Dl. G. Vrajituli, înfocat grecoman, ambii în mod ostentativ au refuzat a lua parte.

Serbarea începând la orele 9^{1/2} p.m. s-a desfășurat în deplină ordine și liniște, până aproape de miezul nopții și a avut un mare succes, publicul asistent ovaționând de repetate ori pe micii și vrednicii organizatori.

Pe la miezul nopții însă, când serbarea era aproape pe sfârșite, și-au făcut apariția în curtea bisericii, cei doi reprezentanți ai puterii publice, primarul și șeful de post A. Kontos, care de îndată a întrerupt serbarea sub motiv că organizatorii nu au autorizația cuvenită, strigând totodată în auzul întregului public cum că, „scopul acestei manifestări este de propagandă bolșevică și contrar intereselor statului elen! Iar câțiva indivizi având în frunte pe însuși primarul Dl. Vrajituli, completau opera sălbatică înscenată de acesta din urmă distrugând scaunele, mica scenă improvizată, vociferând și terorizând pașnicul auditor, bărbați, femei și cu amenințări că „culpabilii vor fi duși la Ianina și dați în judecata Curții marțiale, ca uneltitori împotriva siguranței Statului”.

Șeful de post, Dl. A. Kontos, a și luat integratoriu la mai mulți asistenți căutând prin amenințări și teroare să smulgă din gura lor, și îndeosebi a preotului comunii, declarațiuni false cum că aceștia ar fi auzit pe elevi recitând poezii împotriva Statului elen.

Bucuroși de isprava lor, șeful de jandarmi, primarul și uneltele lor, retrăgându-se în urmă, au tras focuri de armă, în tot cursul nopții terorizând pașnica populație.

Comunitatea noastră din Băiasa, pe drept indignată de acest incident, provocat cu voință de reprezentanții forței publice, în scopul vădit de a zădărnici prin teroare orice licărire și manifestare culturală românească, a adus la cunoștință subsemnatului cele mai sus expuse.

Luând cunoștință de cele petrecute, am vizitat îndată, în ziua de 3 curent, pe excelența Sa Dl. Petihaki, Guvernatorul General al Epirului, căruia i-am expus în mod amănunțit cazul despre care e vorba și plângerea justă a comunității noastre, cerând totodată, în mod energic, pedepsirea autorilor, șeful de post și primarul, care se dedau la născociri de fapte, menite să aducă tulburare și descurajare în populațiunea pașnică aromânească, care nu vrea să se lepede de cultura noastră națională.

Excelența Sa Dl. Guvernator General mi-a declarat că regretă profund modul cum autoritatea din comuna Băiasa a înțeles să se poarte și mi-a promis că va ordona facerea unei anchete la fața locului, spre a lua măsurile în consecință.

Am vizitat de asemenea și pe Dl. Colonel V. Grigorakis, Comandantul General al jandarmeriei Epirului, căruia expunându-i cazul, am cerut pedepsirea subalternului D-sale, șeful de post A. Kontos.

Am socotit de a mea datorie, Domnule Ministru, a aduce la cunoștință Excelenței Voastre cele de mai sus, care arată procedeul și mijloacele de care se servesc acești reprezentanți ai Statului Elen, spre a nimici cauza noastră culturală în comuna Băiasa.

Cele de mai sus relatate le-am adus la cunoștință Domnului Ministru la Atena.

Binevoiți Vă rog Domnule Ministru a primi încredințarea sentimentelor mele de cea mai înaltă stimă și considerațiune.

Vice Consul-Gerant:
/ss/ Dl. N. Vassilake

Excelenței Sale Domnului I.G. Duca
Ministrul Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, Grecia, nepaginat.

24

1925 septembrie 22, Tirana. Raportul Legației de la Tirana către Ministerul Afacerilor Străine, I. G. Duca, privind impunerea slujbei în limba sârbă, în biserica română din oraș, deși membrii comunității române nu erau de acord.

Legățiunea Regală Română la Tirana
Nr. 258

Tirana, 29 august 1925

Domnule Ministru,

Am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre faptul dureros asupra felului cum dispare românismul de peste graniță.

În unele ocazii comunitatea aromână din Tirana încuviințase ca arhimandritul sârb, atașat pe lângă Legățiunea iugoslavă cu titlul de inspector al mormintelor, să facă unele ceremonii religioase ca cununii și Tedeum-uri în biserica românilor. Ieri însă cu ocaziunea sărbătorii „Adormirea Maicii Domnului” st. V. Ministrul sârb a cerut de la episcopul bisericii ca să-i se dea în scris dacă comunitatea îngăduiește sau nu ca arhimandritul să slujească în biserică.

Românii, care au dus până acum o viață încercată în mijlocul albanezilor, având în vedere legăturile Legățiunii iugoslave cu unele cercuri superioare din Tirana au trebuit să cedeze în parte. Au refuzat să dea în scris declarația cerută de Ministrul iugoslav, dar au permis ca arhimandritul sârb împreună cu un prelat albanez, hirotonisit Episcop în Iugoslavia fără voia Bisericii Autocefale albaneze, să slujească în biserica românilor.

Așadar procedeul Legățiunii iugoslave e un trist început care denotă că biserica din Tirana scapă din mâna românilor, iar pierderea bisericii aduce cu sine și dispariția mai apropiată sau mai depărtată, a elementului românesc din Tirana.

Legățiunea sârbă dispune de mijloace de luptă infailibile pentru aceste ținuturi. Are fonduri mari cu care convinge pe unii și graniță armată cu bande revoluționare ca să amenințe pe alții, pe câtă vreme nouă Ministerul Cultelor ne-a refuzat, acum patru luni,

chiar plata unui diacon român pentru această biserică, care era să fie începutul organizării românilor de aici la o luptă în contra deznaționalizării lor.

/ss/ A. Casana

Excelenței Sale Domnului I.G. Duca
Ministrul Afacerilor Străine, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 1, f. 91.

25

1925 octombrie 8, Sofia. Raportul Legației României la Sofia, către ministrul Afacerilor Străine I. G. Duca, privind necesitatea unor precizări în noua lege a Bisericii Ortodoxe Române, pentru administrarea bisericilor românești din străinătate.

Legation Royale de Roumanie
Confidențial

Sofia, 8 octombrie 1925

Domnule Ministru,

Părintele Stelian Iliescu, preotul bisericii române din Sofia, îmi atrage atențiunea asupra unei lacune din noua lege pentru organizarea bisericii ortodoxe române.

Noua lege nu spune nici un cuvânt despre funcționarea, personalul, administrația și clădirile bisericilor române din străinătate, deși la articolul, unde e vorba de edificiile bisericesti, se spune că bisericile sunt: a) parohiale și filiale, b) de cimitir..., i) din străinătate. Cel puțin așa reiese din textul legii depus în Senat, singurul pe care preotul îl posedă, căci No. din „MONITORUL OFICIAL”, în care se va fi promulgat legea, nu se găsește printre cele sosite la Legațiune.

Dacă încercăm să împlinim această lacună prin aplicarea, la bisericile române din străinătate, a dispozițiilor generale prevăzute de lege pentru bisericile din țară, constatăm că am ajunge, în ce privește biserica din Sofia, la rezultate inadmisibile. Spre a lua un exemplu, noua lege declară bisericile parohiale ca fiind proprietatea parohiei, iar alt articol definește drepturile și datoriile parohiei. Declarând biserica din Sofia ca proprietate a parohiei, adică a credincioșilor, ar urma să dăm biserica pe mâna adunării parohiale și, atunci, ne-am expune la fel de fel de neajunsuri de natură administrativă și chiar politică, putând merge până la pierderea clădirii bisericii.

Într-adevăr, credincioșii români din Sofia sunt de 2 categorii: supuși români mai puțini și supuși bulgari mai mulți, mai toți de origine din Macedonia. Între ei, în special între cei care sunt supuși bulgari, sunt unii care, deși buni români, fac, în ce privește Macedonia, cauză comună cu Bulgarii. Nu mai departe decât acum un an, unii dintr-înșii au încercat să oblige pe preotul nostru a oficia un parastas pentru Todor Alexandroff, voievodul bulgar macedonean ucis la 30 august 1924! Aleșii, conduși de gânduri comerciale, au vrut să închirieze terenul bisericii, ori să construiască pe el maghernițe sau alte clădiri de raport, au vrut să introducă disc pentru anume destinații etc.

A socoti comunitatea aceasta ca o parohie, cu aceleași drepturi și datorii ca-n țară, am ajunge la o imixtiune primejdioasă în toate treburile bisericesti, de orice caracter, a unor oameni nepregătiți, dispuși la reforme nepotrivite, ceea ce ar crea o situație grea nu numai preotului, dar chiar și Legațiunii, care, ca reprezentantă a Statului Român, este totuși de drept și de fapt proprietara bisericii, cu tot terenul ei și cu toate clădirile de pe el.

Cred că cele spuse sunt suficiente spre a inveda că este cu neputință să aplicăm bisericii din Sofia dispozițiile generale din lege, referitoare la bisericile din țară.

Așa fiind și dacă nu s-a întocmit nici un regulament, care să prevadă dispoziții relative la bisericile din străinătate, se impun păstrarea mai departe a stării de lucruri de până acum, adică eforia de 3, compusă dintr-un ales al credincioșilor, un delegat al Legațiunii și preotul paroh, sub președinția acestuia din urmă. În cazul când s-ar crede că organizarea aceasta, care n-a prezentat inconveniente, n-ar trebui să mai continue, atunci, pentru moment și până la alcătuirea a altceva, biserica s-ar putea lăsa în grija preotului, sub controlul și supravegherea Legațiunii.

Oricum ar fi, facă legea cea nouă a omis să dezvolte punctul privitor la bisericile din străinătate, preotul St. Iliescu e în drept să se întrebe cum rămâne, sub noua organizare, administrația bisericii, a cărei conducere o are Cuvioșia Sa.

De aceea, am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiți a mijloci pe lângă Ministerul Cultelor spre a mi se da instrucțiunile necesare în privința administrațiunii bisericii din Sofia, în spiritul noii legi de organizare a bisericii ortodoxe române.

/ss/ G. Bilciurescu

Excelenței Sale Domnului I.G. Duca
Ministrul al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 17, f. 170

26

<1925> Tabel cu preoții români din Banatul sârbo-croato-sloven în 1914 și 1925.

Tablou
cu preoții români din Banatul sârbo-croato-sloven în 1914 și 1925
*Tableau
des prêtres roumains du Banat serbo-croato-slovène eu 1914 et 1925*

Numele localităților <i>Noms des localités</i>	Numărul preoților 1914 <i>Nombre des prêtres en 1914</i>	Numărul preoților în 1925 <i>Nombre des prêtres en 1925</i>	Observații <i>Observations</i>
Bela-Crkva	2	Vacant	Reședința Protopop <i>Residence de l'Acrhiprêtre</i>
Alibunar	2	2	
Rusko-Selo	1	Fără preot (<i>sans prêtre</i>)	
Kustilj	3	2	
Kovin	1	Fără preot (<i>sans prêtre</i>)	
Deliblata	1	Fără preot (<i>sans prêtre</i>)	
Dobrica	1	1	
Dolovo	1	1	
Ecka	1	1	
Grebenac	3	1	
Golgonj	1	1	
Jabreca	1	Fără preot (<i>sans prêtre</i>)	
Jankovmost	1	1	
Jablanka (kod Vrsaca)	1	1	

Mali-Jam	2	2	
Markovac	1	1	
Marghita-Velila	1	1	
Mesic (kod Vrasca)	1	Fără preot (<i>sans prêtre</i>)	
Mramorac	2	1	
Nikolic	3	1	
Omolica	1	Fără preot (<i>sans prêtre</i>)	
Oresat	1	Fără preot (<i>sans prêtre</i>)	
Ovca	1	1	
Vladimirovac	4	2	
Pancevo	1	Fără preot (<i>sans prêtre</i>)	Reședința Protopop <i>Residence de l'Acrhiprêtre</i>
Ritisevo	1	Fără preot (<i>sans prêtre</i>)	
Socica	1	1	
Sv. Jovan	1	Fără preot (<i>sans prêtre</i>)	
Sv. Mihajla	2	1	
Sarca	1	1	
Novo-Selo (Banat)	3	2	
Selens	2	3	
Srediste-Malo	1	1	
Straja	2	1	
Torac-Veliki	3	2	
Torac-Mali	2	1	
Uzdin	2	2	
Vrsac	2	2	
Vlajkovac	1	1	
Vojvodine	1	Fără preot (<i>sans prêtre</i>)	
Total	63	38	

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 60, f. 32

27

1926 ianuarie 20, Sofia. Raport al Legației României la Sofia, către ministrul Afacerilor Străine, I. G. Duca, privind conflictul dintre o parte a comunității aromâne și preotul Stelian Iliescu de la biserica română din Sofia. O parte a membrilor comunității solicită slujbă în dialect, preot macedonean, respectarea calendarului vechi, obținerea unor profituri din folosirea terenului bisericii.

Legațiunea Regală a României

Nr. **162**

„Agitații împotriva preotului român din Sofia”

Foarte confidențial

Sofia, 20 ianuarie 1926

Domnule Ministru,

De mai mult timp se observă, în colonia română din Sofia, anume printre elementele mai rele și mai puțin interesante, o mișcare pentru gonirea actualului preot al bisericii române, părintele Stelian Iliescu.

Tânăr, cult, cu talent, entuziasm și purtare exemplară, consider pe preotul Iliescu ca o mândrie a bisericii noastre și ar fi astfel, oriunde ar funcționa.

De cât, colonia noastră din Sofia, compusă în mare majoritate din macedoneni, împărțiți în felul arătat și în raportul meu No. 2454 din 8 octombrie trecut, nu va fi niciodată în totalitatea ei mulțumită cu un preot întrunind calitățile celui actual.

Lăsând la o parte pe acei români din Sofia, lipsiți de patriotism, gata a poneгри ce e românesc și deci a complăce bulgarilor desigur că sunt și de aceștia, - voi menționa numai pe aceia care, fără a li se putea tăgădui sentimente românești, sunt mai întâi macedoneni și apoi români.

Aceștia au ideile lor în ce privește biserica românească: ar vrea slujbă în dialect și preot macedonean; ținerea vechiului calendar; eforie bisericească, care să fie un mic parlament, cu avantaje materiale și cu gâlcevi personale; sărbătorirea martirilor macedoneni-bulgari; introducerea discului, în parte în profitul eforiei; construcția unor barace de speculă pe terenul bisericii și alte afaceri și negustorii producătoare de venituri, pe care să le administreze eforia.

Aceste dorințe ale unor membri ai coloniei au fost unele expuse preotului, altele chiar Legațiunii și, dacă ele au fost respinse cum meritau, propunătorii își închipuiesc că preotul e vinovat, că el s-a opus și se opune. Această categorie de români este desigur numeroasă, dar cei mai mulți, fiind altminteri oameni cuminți, se resemnează și-și văd de treabă.

Cei mai răi însă dintre dâșii, elemente dizolvante și totdeauna nemulțumite, nu vin la biserică, îndeamnă și pe alții să nu vină, se abțin – din cauza prezenței preotului, zic ei – de la manifestări românești și critică pe preot pretutindeni și în toate ocaziile.

Fac toate eforturile ca să mențin armonie între un cât mai mare număr de membri ai coloniei române, fie ei supuși români sau supuși bulgari, bogați sau săraci, fără distincție dacă sunt români din țară, macedoneni sau evrei, și sper că în bună parte am reușit. Dar, mă silesc totodată să aflu dacă nu cumva propaganda contra preotului este încurajată, din ambiții și resentimente ridicule de persoane, care prin situația lor, ar trebui să se țină departe de intrigile oamenilor simpli din colonie.

Acum de curând, mi s-a spus că supusul român Tașcu N. Ionescu, făcând parte din grupul celor care se agită în felul de mai sus, crezând că a venit momentul să lovească, caută să strângă semnături – ar fi strâns până acum 3! – pe o reclamație contra preotului, pe care are de gând s-o trimită guvernului român.

Cunoscând conduita preotului, cauzele reale ale nemulțumirilor, precum și calomniile de care, constat cu durere, unii compatrioți de aici sunt capabili, am onoarea a ruga pe Excelența Voastră, în interesul prestigiului bisericii noastre și al Legațiunii, de care ea depinde, să binevoiți a mijloci atât pe lângă Sf. Patriarhie, cât și pe lângă Ministerele Cultelor și Instrucției, pentru ca să nu se ia în nici un fel în considerație denunțuri anonime ori semnate contra preotului Iliescu, înainte ca acestea să-mi fi fost comunicate mie spre a ancheta și a referi amănunțit.

/ss/ Gr. Bilciurescu

Excelenței Sale Domnului I.G. Duca
Ministru al Afacerilor Străine

28

1926 martie 29, București. Circulară a Direcției Generale a Ministerului Instrucțiunii Publice către inspectoratele din Albania prin care sunt anunțați, institutorii de limba română să depună actele pentru a fi angajați în școlile mixte româno-albaneze.

COPIE de pe Circulara Direcțiunii Generale a Instrucțiunii Publice publicată în Monitorul Oficial Nr. 54 din 29 martie 1926

Direcția Generală a Instrucțiunii Publice

Circulara către toate Inspectoratele Instrucțiunii Publice din Albania *relativ la profesorii care cunosc limba română.*

Se aduce la cunoștință tuturor celor ce au servit mai înainte ca institutori de limba română precum și tuturor celor ce cunosc această limbă și voiesc să servească ca institutori în școlile din comunele în care poporul român formează mase compacte, să se prezinte Inspectoratului Circumscripției din care fac parte cererile lor însoțite de actele de studii ce posedă, pentru a se avea în vedere la organizarea anului școlar viitor și a fi numiți institutori de limba română care în viitor se va învăța paralel cu limba oficială a Statului.

Pentru conformitate,
/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 40, f. 66 + f. 90

29

1926 mai 29 <București>. Referat al Ministerului Afacerilor Străine, privind numirea preotului Gheorghe Cosmescu de la biserica română din Gopeș, la biserica română din Bitolia.

Referat Nr. II

cu privire la numirea preotului Cosmescu la biserica din Bitolia pentru a înlocui pe preotul bolnav, T. Constantin

Prin raportul și telegrama Legațiunii noastre din Belgrad sub No. 819 și 871 din 10 și 26 aprilie 1926, Ministerul a fost înștiințat că bătrânul preot român de la Biserica noastră din BITOLIA, anume Tudor Constantin, a fost lovit de un nou atac de apoplexie făcându-l aproape neapt pentru slujba religioasă.

Cum preotul acesta a fost instalat cu mari dificultăți și cum nu are ajutor pentru slujbă, *autoritățile sârbești vor căuta, foarte probabil, pretextul de a închide din nou biserica.*

Din aceste motive Ministrul Emendi insistă ca să se trimită la Bitolia unul dintre preoții care au fost în Macedonia și care au plecat în România după închiderea bisericilor noastre.

Acesta este modul în care Ministerul nostru din Belgrad consideră că se poate soluționa problema aceasta, și anume, *de a salva singura biserică română deschisă în Macedonia sârbească.*

După demersurile întrerupte la Ministerul Instrucțiunii Publice, (Direcțiunea școlilor și Bisericilor române din Peninsula Balcanică), s-a decis de Ministerul susnumit și s-a aprobat de acest Departament ca preotul Gheorghe COSMESCU, de la Biserica din GOPEȘ să înlocuiască pe preotul bolnav. Această deciziune s-a comunicat telegrafic la Belgrad la 22 aprilie, cu No 22788.

Prin raportul No 1006 din 30 aprilie a.c. Domnul Emandi își exprimă temeri asupra alegerii preotului Cosmescu ca fiind unul care nu ar fi devotat cauzei noastre, fiind fost obligat a se lepăda de biserica noastră trecând la cea sârbească, și insistă din nou ca să se trimită la Bitolia pe un preot macedonean refugiat în țară.

Prin telegrama No 1035 din 4 Mai, domnul Emandi comunică că preotul Cosmescu s-a cam grăbit și, de acord cu celălalt preot, s-a prezentat Episcopului din Bitolia care, având deja instrucțiunile Ministrului de Culte iugoslav, le-a dat binecuvântarea de a servi împreună la Biserica din Bitolia. Dl. Emandi termină cerând hotărârea Ministerului nostru pentru a ști dacă, în interesul liniștirii lucrurilor, putem accepta această situațiune, iar la caz afirmativ, roagă a i se răspunde spre a comunica guvernului iugoslav recunoașterea celor decise de Episcopul sârbesc.

Prin telegrama No 26536 din 12 ani, se comunică Legațiunii din Belgrad, dat fiind că actualmente nu dispunem nici în țară nici în Macedonia, de alt preot, Ministerul socotește, împreună cu Departamentul nostru competent, că soluțiunea ca preotul Cosmescu să funcționeze la Bitolia ca ajutor, este singura posibilă pentru moment și cea mai avantajoasă; preotul Cosmescu este cunoscut Departamentului Instrucțiunii Publice ca un bun român care s-a lepădat numai de formă de biserica sârbă.

Prin telegrama no 30991 din 27 mai, și în urma intervenției Ministerului Instrucțiunii Publice, se întreabă dacă Legația a obținut numirea preotului Cosmescu.

Cu telegrama No 1266 din 28 mai, Legațiunea din Belgrad ne răspunde că Dl. Ministru Emandi, înainte de a pleca a vorbit cu Ministrul de Culte Iugoslav care a promis a da ordine pentru numirea preotului Cosmescu la Bitolia, însă că nu s-a primit comunicarea oficială în această privință.

Cu telegrama No 31411 din 19 mai, se intervine din nou la Belgrad ca să se stăruie pentru urgenta numire a preotului.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 133

30

1926 iunie 7, <București>. Referatul Ministerului Afacerilor Străine, referitor la tratamentul românilor din Iugoslavia și al sârbilor din România privind politica școlară și bisericească.

Referat Nr. III

Privitor la plângerea guvernului iugoslav cum că satele din regiunea CLISURA a Banatului românesc n-au nici școli nici biserici

Prin raportul No 808 din 5 aprilie, Ministerul nostru din Belgrad redă o convorbire ce a avut cu Domnii Nincici și Trifunovici Ministrul Cultelor sârb asupra chestiunii școlilor și bisericilor în regatul S.H.S.

D. Emandi a arătat că aliata noastră Iugoslavia nu execută înțelegerile și tratatele formale semnate între ambele State, și referitoare la aceste chestiuni rămase până azi nerezolvate. Dl. Emandi a amintit despre tratatul de alianță din 7 iunie 1921 reînnoit acum 3 ani, care prevede rezolvarea chestiunii în protocol No 3 pe baza reciprocității; el a reamintit și despre proiectul de acord întocmit la Timișoara în 1923 cu privire la Școli și Biserici.

Dl. Emandi a arătat interesul ce am avea de a rezolva chestiunile de natură atât de însemnată, și despre care se interesează de aproape opinia publică.

Ministrul Trifunovici, de acord cu observațiunea Dlui Emandi a zis că până acum, Dl. Pașici s-a opus categoric și sistematic la rezolvarea acestei chestiuni.

Domnul Nincici s-a plâns despre acuzațiile aduse în Parlamentul nostru, (Senat) găsindu-le toate neadevărate.

Dl. Emandi a răspuns că nu recunoaște acele acuzațiuni, dar a amintit că școlile și bisericile noastre din Macedonia, respectate de turci, sunt închise; că acordul din 1923 n-a fost ratificat; că proprietățile supușilor români în Banatul sârbesc sunt imobilizate; că noi plătim pe preoții sârbi din Banatul românesc pe când guvernul din Belgrad nu plătește preoții români și-i expulzează chiar cu jandarmii.

Domnul Nincici a observat că și în România, în regiunea CLISURA există 11 sate sârbești lipsite de școli și biserici.

În telegrama No 802 din 7 aprilie, Domnul Emandi cere precizuni asupra acestei chestiuni spre a fi pus în măsură a restabili adevărul.

Prin nota No 22985 din 28 aprilie a.c. se comunică Legațiunii noastre din Belgrad informațiunile ce s-au putut căpăta în această privință de Departamentele Cultelor și Instrucțiunii Publice:

A. În ceea ce privește bisericile, rezultă că cele 11 comune din Regiunea Clisura și anume Belobreșca, Lugoveț, Lescovița, Liubova, Macevici, Moldova Veche, Pojejena, Radimna, Svinița, Socolovăț și Zlatița, au preoți care oficiază în sârbește. Atât numirile cât și mutările de la o biserică la alta a acestor preoți sârbi se face de Vicariatul sârb din Timișoara fără nici o ingerință din partea guvernului nostru care nu-și ia asupra-i decât sarcina de a le plăti apunțamentele, deși mulți acești preoți (precum se poate constata și din lunga listă nominală a lor, anexată la notă), nu posedă în mare parte calificațiunea prevăzută de legile noastre și, pe deasupra, mulți din ei sunt veniți de curând din Bosnia unde erau călugări simpli.

B. În ce privește școlile din acele sate, rezultă din informațiile primite de la Departamentul Instrucțiunii Publice că în unele din regiunea aceia a Banatului nostru, funcționează școli în care se predă și limba sârbă, personalul fiind plătit de statul nostru.

Această informațiune a fost comunicată Legațiunii noastre din Belgrad odată cu informațiile de mai sus asupra bisericilor sârbești din aceiași regiune.

Domnul Ministru Emandi nu a mai comunicat nimic în această privință.

/ss/ E. Papiniu
7 iunie 1926

31

1926 iulie 12, București. Referate redactate de M. Arion și E. Papiniu privind situația școlară și bisericească a românilor din Iugoslavia

12 iulie 1926

ȘCOLI ȘI BISERICI ROMANE ÎN IUGOSLAVIA ȘI IUGOSLAVE ÎN ROMÂNIA

I. Referat asupra chestiunii bisericilor și școlilor române din Banatul și Macedonia sârbească

II. Referat asupra numirii preotului Cosmescu la biserica din Bitolia în locul preotului T. Constantin, bolnav.

III. Referat asupra școlilor și bisericilor iugoslave din regiunea Clisura.

IV. Referat asupra cererilor partidului sârbesc din Banatul românesc.

V. Cazul preotului din Cubin.

VI. Cazul școlii din Vârșeț

VII. Propunerea de anchetă pentru examinarea situației bisericilor și școlilor române din Banatul sârbesc.

REFERAT Nr. I a)

asupra chestiunii bisericilor și școlilor române din Banatul și Macedonia sârbească

Cu toate stăruințele noastre, guvernul S.C.S. n-a dat încă vreo soluțiune nici chestiunii bisericilor și școlilor române din Banatul sârbesc; nici aceleia privitoare la bisericile și școlile române din Macedonia, *deși reglementarea acestor chestiuni a fost în mod deosebit luată în considerațiune la încheierea tratatului de alianță între cele două State (7 iunie 1921).*

În ceea-ce privește regimul școlilor și bisericilor române din Banatul sârbesc, au trecut ani de zile fără să putem izbuti a duce la bun sfârșit negocierile formal prevăzute în protocolul No 3 al tratatului susnumit.

Conform acestui protocol ambele guverne erau ținute să numească în cel mai scurt timp delegați pentru a întocmi *pe baza reciprocității, un regulament asupra funcționării școlilor și bisericilor române în Banatul sârbesc* și a instituțiilor similare sârbești în Banatul românesc. Delegații desemnați s-au întrunit în 1922 la Belgrad și în 1923 la Timișoara, au elaborat un proiect de acord care ne permitea să sperăm într-o apropiată rezolvare a chestiunii, dar, de atunci, repetatele noastre intervențiuni au rămas zadarnice și ne găsim astăzi în același stadiu ca acum patru ani.

Guvernul din Belgrad nu refuză numai să semneze acordul; el mai socotește potrivit să ia, împotriva libertății confesionale și de cultură națională a românilor din Banat, *tot soiul de măsuri care sunt în contradicțiune atât cu tratatul minorităților și cu relațiunile de amiciție și de alianță ce unesc cele două țări.*

Următoarele câteva exemple vor ilustra cu prisosință această tendință a guvernului iugoslav:

1. Dispozițiunea în virtutea căreia se interzice intrarea în Regatul S.C.S. a cărților didactice românești, destinate uzului școlilor primare; încercările de editare în Serbia a unor asemenea cărți de școală au fost de asemenea oprite;

2. Refuzul sistematic al autorităților S.C.S. de a plăti preoților români supuși sârbi apunamentele cuvenite, deși guvernul român plătește apunamentele Vicarului sârbesc din Timișoara și preoților săi;

3) Dispozițiunea în virtutea căreia nu se eliberează pașapoarte studenților și preoților români doritori de a merge în România spre a-și vedea rudele, decât sub condițiunea angajamentului formal de a nu se mai reîntoarce în Serbia;

4) Institutorii români sunt transferați sau licențiați sub diferite pretexte și înlocuiți cu persoane neștiutoare limbii române, astfel – că numărul actual al institutorilor care și predau cursurile în limba română a fost redus la o cincime din numărul acelor ce funcționau sub vechea dominațiune maghiară.

Prejudicii tot atât de grave au fost aduse de guvernul iugoslav elementului românesc din Banat și cu privire la avutul acestuia. Din acest punct de vedere următoarele exemple sunt edificatoare:

a) Întinderile expropriate de la marii proprietari unguri și muncite de veacuri de către populațiunea română băștinașă, au fost distribuite, pe baza unei interpretațiuni speciale a legii agrare, așa zișilor „dobrovolți” originari din Bosnia. Populația română a rămas astfel lipsită de orice mijloc și se găsește într-o situație din cele mai vitrege;

b) casele sătenilor au fost rechiziționate în favoarea acelorși „dobrovolți”;

c) *băncile românești*, odinioară atât de înfloritoare, sunt în chip sistematic paralizate în funcționarea lor. Ca pildă putem cita cazul Băncii „Luceafărul” din Vârșeț care având un capital de 150000 dinari, a fost – în urma unei simple inspecții administrative, - pusă sub sechestru și amendată cu 100000 dinari;

d) în virtutea unei hotărâri a tribunalului din Novi Sad, vânzările proprietăților aparținătoare supușilor români în Banat sunt prohibite.

Situațiunea școlilor și bisericilor române în Macedonia nu este mai bună; contrar dispozițiunilor cuprinse în protocolul semnat în 1913 de Domnul Pasitch la București și a celor enunțate în articolele 2 și 3 ale procesului verbal No. 3 anexat Tratatului de alianță din iunie 1921, – școlile române continuă a fi închise și clădirile lor, deși aparținătoare Statului român, sunt rechiziționate fără indemnizare.

Cu o singură excepție în favoarea bisericii române din Bitolia, care a fost redeschisă, toate celelalte biserici române din Macedonia se găsesc sau închise, sau date pe mâna preoților sârbi, care alungă pe preoții români cu concursul autorităților locale.

Populația română din Macedonia este în general supusă la vexațiuni de tot soiul. Între altele, autoritățile regionale silesc pe românii macedoneni să-și prefacă numele lor în „itch” și refuză a le elibera pașapoarte dacă nu consimt să adopte această terminațiune sârbească.

Guvernul S.C.S. nesocotește dar, în chipul cel mai vădit angajamentele formale care fac parte integrantă din Convenția de alianță dintre cele două țări precum și din toate tractatele de pace.

El împiedică să izbutim la reglementarea într-un spirit amical, a unor chestiuni care, sub pavăza Ligii Națiunilor, au găsit totuși o soluțiune până și între Statele altădată inamice. El ajunge, în fine, prin măsurile mai sus menționate, ca, sub dependența unui stat aliat, elementul român din Banat să fie amenințat în propria lui existență, iar populațiunea românească din Macedonia să se găsească sub un regim mai vitreg chiar decât acela din timpul dominațiunii otomane.

Redactat de M. Arion

Această nesocotire a Tratatelor de pace din partea sârbilor a fost însoțită, din partea persoanelor făcând parte chiar din guvern, de o ipocrizie patentă, și iată cum:

În lunile aprilie și mai 1925 s-a elaborat de către parlamentul iugoslav două legi fundamentale pentru soarta școlilor și bisericilor noastre din Iugoslavia, adică tocmai asupra chestiunii celei mai vitale la ordinea zilei între Iugoslavia și noi și asupra căreia se discutase de atâția ani de-a rândul. Prima lege este relativă la: organizarea confesiunilor religioase, iar a doua la: organizarea învățământului primar,

Ambele aceste legi înrăutățesc și mai mult starea de fapt actuală a bisericilor și școlilor noastre din Iugoslavia.

Ipocrizia din partea guvernului iugoslav reiese din faptul că D-l Nincici, Ministrul de Externe iugoslav, de când era la București, în luna mai 1925, ne promitea toată bunăvoința sa în soluționarea chestiunilor pendinte între ambele state adică tocmai atunci când el avea cunoștință de dispozițiunile proiectului de lege asupra confesiunilor religioase a cărui decret pentru prezentare în parlament fusese semnat de Suveran la 28 aprilie același an și trecuse deja prin Consiliul de Miniștri...

Cu toate eforturile făcute de D-l Ministru Filodor la Belgrad în luna iunie 1925 de a tranșa chestiunea școlilor și bisericilor noastre, *sau cel puțin de a obține amânarea votării legilor în chestiune pentru a nu prejudica viitoarea înțelegere ce doream a negocia* (vezi tel. din Belgrad No. 1373 din 19 iunie 1925) nu s-a ajuns la nici un rezultat pozitiv.

Nu s-au obținut decât două promisiuni:

I. ca legea asupra confesiunilor odată votată să nu fie aplicată față de Români iar;

II. în privința școlilor s-a declarat de Dl. Antici Domnului ministru Filodor la Belgrad (a se vedea tel.cif.citată mai sus) că guvernul iugoslav dorește să aplice drepturile prevăzute în tratatul de la St. Germain asupra minorităților și că deci nu va mai fi necesară o convențiune specială pentru moment... Dl. Antici a spus că promisiunile acestea ar fi provizorii până la încheierea unui aranjament special.

Cu toate acestea Domnul Ministru Filodor nu a putut obține nici măcar ca guvernul iugoslav să-i dea în scris aceste promisiuni și a fost chiar rugat să nu mai insiste asupra lor.

Ambele legi au fost totuși votate.

Rezultatul acestui vot pentru noi este că prin aceste legi *s-a dat de către guvernul iugoslav o grea lovitură bisericilor și școlilor noastre încă existente în Banatul sârbesc în modul următor:*

- a) interzicându-se actuala autonomie a bisericii noastre din Banat și,
- b) desființându-se autonomia noastră școlară existentă până azi în aceeași regiune.

*

* *

Pe temeiul alianței din 1921 și a Convenției de la Timișoara din 1923 (când experții tehnici ai celor două State au negociat și căzut de acord asupra întregii probleme, *semnând toate procesele verbale și rămânând numai ca ambele Guverne să-și dea aprobarea definitivă*), - *România câștiga, fără îndoială, un drept de a se interesa și vorbi pentru școlile și bisericile românești din Banatul sârbesc, fără să poată fi acuzată că se amestecă fără rost în afacerile interne ale altui Stat.*

Protocolul No 3 face parte integrantă din alianță, a cărei bază este, și nu s-ar fi putut concepe în 1921 o alianță cu guvernul din Belgrad fără o înțelegere leală în chestiunile

școlare și bisericești care, atunci ca și acum, constituie cea mai vitală problemă pentru interesele noastre din Iugoslavia. Dar, odată ce această înțelegere este făcută și, mai mult încă, ea este executată de ambele părți, - este peste putință ca ea să fie înlăturată.

Dacă, prin imposibil, ea poate să fie paralizată și situațiunea românilor din Iugoslavia să rămână așa cum a fost, adică ca o situație de fapt consacrată de ambele State, - nu este de conceput ca unul din cele două State să legifereze alte dispozițiuni cu totul contrare atât pactului de alianță cât și deciziunilor Comisiunii mixte de la Timișoara din 1923, desființându-se astfel situațiunea de fapt de până acum, eliminându-se biserica română din Banatul sârbesc.

Acest mod de a proceda a guvernului iugoslav „aliat” adaugă domnului ministru Emandi, poate face obiectul *nu numai al unei energice protestări dar chiar și a unei sesizări în toată regula a Societății Națiunilor*.

Redactată de E. Papiniu

Anexe la referatul No. I

Notiță cu numărul preoților și învățătorilor români în Banatul sârbesc

În Banatul ocupat de sârbi au rămas 46 de comune românești cu 55 preoți și 32 de învățători pentru o populație românească de 80000 suflete, care înaintea războiului țineau de Episcopia Caransebeșului și la care ar mai trebui să adăugăm și o populație de vreo 15000 suflete de români încadrați sub vechiul regim la Episcopia sârbească din Timișoara.

Întreaga această populațiune nu se bucură de largile drepturi culturale și bisericești de care se bucură la noi cei 40000 de sârbi care au 50 de școli și 56 de biserici, din care cea mai mare parte sunt întreținute de Statul nostru.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 131–132.

32

1926 august 11, Sofia. Adresă a președintelui Coloniei române din Sofia, către Ministerul Instrucțiunii Publice, în care solicită sprijin pentru înființarea clasei a III-a de gimnaziu la școala română din capitala Bulgariei.

Societatea Coloniei Române din Sofia, Bulgaria

Sofia, 11 august 1926

DOMNULE MINISTRU,

Consiliul Coloniei în ședința sa de la 30 iulie a.c. m-a însărcinat să Vă adresez următoarele rugăminte:

La gimnaziul de la școala noastră din localitate, după multe stăruințe, Onor Minister al Instrucțiunii Publice a binevoit să înființeze în ultimii doi ani primele două clase, și după promisiunea ce am avut urmează ca de la septembrie a.c., cu începerea noului an școlar, să se deschidă și al treilea an. Rugăm deci, foarte respectuos, să binevoiți a dispune ca să înceapă funcționarea anului al treilea al gimnaziului odată cu deschiderea cursurilor la școală, precum și să fie numit la timp încă un profesor, care să ocupe orele respective.

Școala de la Sofia, a fost, este și trebuie să fie focarul de cultură românească în Bulgaria. Existența ei trebuie susținută, după părerea noastră, cu orice jertfe. Înființarea anului al treilea de gimnaziu se impune atât pentru încurajarea românilor din Bulgaria, precum și ca elevii, și în special părinții lor, să continue de a-și da copiii la școala noastră, ca astfel să nu fie obligați de a recurge la școlile bulgărești sau străine, ceea ce de sigur va urma dacă nu s-ar înființa clasa a treia. Or, desființarea gimnaziului ar atrage cu sine și desființarea școalei primare, și am vedea toată munca și jertfele făcute pentru școala de la Sofia pierdute, iar speranțele românilor distruse.

În speranța ca rugămintea noastră va fi satisfăcută, Vă rog să binevoiți a primi asigurarea stimei ce Vă păstrăm.

Președinte al coloniei
/ss/ indescifrabil

Domniei Sale
Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 9

33

1926 septembrie 10, Sofia. Raport al Legației Române la Sofia către Ministerul Instrucțiunii Publice privind conflictul dintre membrii comunității române din Giurmaia.

Sofia, 10 septembrie 1926

Legatiunea Regală a României

Către Ministerul de Instrucțiune

Copie de pe raportul Legațiunii din Sofia Nr. 1871 din 1 august 1926

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresa D-vs. No. 62821 din 26 iulie curent, pe lângă care am primit cele două reclamațiuni împotriva Domnului St. Mamali, Directorul Școlii Române din Giurmaia, am onoarea a Vă comunia următoarele:

În momentul acesta și încă timp de două săptămâni nu îmi e cu putință a mă conforma rezoluțiunii puse pe reclamația înregistrată sub No. 62821/926, adică să deleg pe cineva care să ancheteze cazul la fața locului, pentru că o asemenea anchetă nu s-ar putea face decât de mine personal sau de Domnul Consul General Mihăescu aflat în concediu în țară pentru încă circa două săptămâni. Restul personalului Legațiunii e format de funcționari prea tineri, fără destulă experiență.

Cum deci ancheta nu se poate face imediat și cum, pe de altă parte, pe cât știu, Domnul Mamali va pleca în țară pentru restul vacanței, ar rămânea ca ancheta să se facă după 15 august sau, dacă Domnul Mamali va lipsi din Giurmaia, după întoarcerea Domniei Sale adică în septembrie.

Trebuie să adaug, precum de altfel acel Departament știe de anul trecut, că drumul de la Sofia la Giurmaia trebuie făcut cu automobilul, căci trenul Decauville, care merge până acolo, are nevoie de 10 ore, în condițiuni de călătorie mizerabilă.

Până atunci, este foarte bine să cunoașteți cele de mai jos asupra stării de lucruri de la Giurmaia.

Primind și eu mai demult un exemplar din reclamația înregistrată la No. 62819, Vi-o înapoiez pe aceasta aici alăturat.

De atunci și în așteptarea instrucțiunilor D-vs., care mi-au sosit acum, am căutat să mă informez, întrebând pe Dl. Mamali însuși, care a fost zilele trecute la Sofia, și pe alți giumaeni, care au venit pe la Legație.

Din câte am auzit, am căpătat impresia, că nu se poate aduce nici o învinuire D-lui Mamali, ca director și institutor. Afirmatia că soții Cazangiu, institutori altă dată la Giumaia, au fost în ceartă cu actualul Director și de aceea „au fost siliți să ne părăsească” se referă la fapte petrecute de mult, îndată după venirea D-lui Mamali. Nu știu cine va fi vinovat, dacă într-adevăr ceartă a fost; Departamentul D-vs. trebuie să știe motivele transferării soților Cazangiu. Cealaltă afirmare, că învățătorii N. Erca și Domnișoara Nane „nu sunt în bune relații cu directorul” – privește în primul rând pe acei învățători, iar nu pe semnarii petiției. Or, la Legație n-am primit nici o plângere din partea celui dintâi, sau a celei din urmă. Anul trecut, când am fost la Giumaia, am văzut pe Domnișoara Nane tot timpul în casa soților Mamali, cu care părea a fi în cei mai buni termeni. Cât despre Dl. Erca, știu că acesta a venit la școală, după vacanța cea mare 1925, abia la 1 decembrie 1925 (de aceia nu-l cunosc), lucru raportat de Director Ministerului; ar putea deci fi un resentiment al D-lui Erca contra Domnului Mamali, ajuns la cunoștința semnatarilor petiției, care îl folosesc spre a afirma, că Domnul Mamali nu se poartă bine cu învățătorii școlii.

Atât în ce privește școala.

Dar Domnul Mamali, bazându-se pe legea ori regulamentul din țară, care dă directorilor școlilor îndatorirea de a funcționa ca secretari ai eforiilor acelor școli, și-a însușit însărcinarea de secretar al comunității române din Giumaia și, în aceasta este, cred a se căuta cauza nemulțumirii unei părți din colonie contra Domniei Sale.

Pentru aceasta o paranteză. Școala din Giumaia s-a fundat în timpul când orașul făcea parte din Turcia. Aici, ca și în alte localități din Macedonia sub turci, a existat o comunitate românească și o eforie școlară bisericească. Când regiunea Giumaia a fost anexată Bulgariei, școala și biserica noastră arseseră în timpul războiului balcanic și abia după războiul cel mare, la 1920, școala română a fost redeschisă într-un local închiriat. Ea a fost atunci repusă sub autoritatea unei eforii, care era chiar comitetul comunității române, adică al coloniei române. Cu alte cuvinte, pe când școala și biserica din Sofia sunt considerate ca depinzând exclusiv de această Legațiune, care e reprezentanta Statului Român, școala din Giumaia, a fost socotită de cei de acolo și de însuși Directorul Mamali ca fiind sub controlul Eforiei, al cărei secretar, conform regulilor din țară, a fost Domnia Sa. Despre chestiunea transferării proprietății localului școlii și paraclisului asupra Statului Român, căci în acest moment sunt socotite ca fiind ale Eforiei (ceea ce nu e de loc bine), voi vorbi într-un raport special. – Închid paranteza.

Comitetul în funcțiune al comunității române, deci Eforia, a fost ales în iulie 1923. Procesul verbal, ce am cerut și mi s-a trimis în copie, zice că alegerea s-a făcut pe trei ani și mi s-a explicat că s-a făcut astfel pentru ca să fie continuitate de administrație în timpul construirii localului școlii. Alegerea viitoare s-a amânat, cu autorizarea mea pentru luna septembrie viitor, căci până atunci foarte mulți oameni lipsesc din localitate fiind duși la munte.

În timpul acestor trei ani de când funcționează eforia prezidată de bunul și inimosul român Teju Paris, ca secretar pe Domnul Mamali, nu se putea ca absolut toată lumea să

fie mulțumită. Eforia a mânuit bani; ea liberează acte necesare la recrutare etc. Când aceasta ține de ani de zile, fatal că se aud vorbe, mai ales că oamenii noștri nu sunt din aceia care tac, și când colonia e împărțită între câteva familii care adesea se dușmănesc între ele. Și cârtelile unuia și ale altuia erau îndreptate mai ales contra secretarului comitetului, care, fiind mai cult, „face ce vrea”.

Dar sacrificiile bănești făcute de familia lui Teju Paris și a altora din comitet pentru clădirea școlii și cinstea cunoscută a acestuia, ar fi impus până la noua alegere, care ar fi adus alte persoane în capul coloniei sau ar fi reînnoit prin realegerea prestigiului celor vechi. S-a întâmplat încă că, în tineretul român din Giurmaia, au crescut câțiva care au mers mai mult la școală și care, formând inteligența coloniei, vrea să ia parte la „treburile publice”. Durata actualului comitet părăd că se eternizează, tineretul s-a gândit să întemeieze, după modelul celui de la Sofia, o „suțată” (societate). Adunarea a avut loc la școală în ziua de 11 aprilie 1926, și atunci cearta a izbucnit.

Între tineri este un anume Nicolae Gh. Ghiță, autorul reclamațiunii înregistrate sub No. 62821. Reclamația dă dovadă că autorul e cam prezumțios; când el spune „am moștenit calitățile bunicului meu”. (Dinu Ghiță, unul dintre întemeietorii eforiei din Giurmaia în timpul turcilor); „subsemnatul în frunte cu mai mulți tineri am format eforia”, „mie mi se datorește cele peste 100 familii, care au solicitat supușenia română”, „eu sunt acela care am dresat actele”, etc.

L-am cunoscut fiindcă acum o lună s-a prezentat la mine, mi-a vorbit și l-am ascultat. Este pentru Giurmaia un „intelectual” inteligent cu sânge iute; îl presupun violent. Acum 3 ani, eforia vrând să ia o casă a familiei lui, pe când putea găsi și alta (cum a și găsit), furios a strigat: „bunicul meu a deschis școala, eu am s-o închid!”. Vorba aceasta, pe care el zice că a spus-o într-un moment de supărare, fără nici un gând de a lovi în școala română ca instituție, membrii actualului comitet al Eforiei nu vor s-o uite și, spre a înlătura un adversar cu influență între tineri, o folosesc mereu contra lui.

În ziua de 11 aprilie, comitetul coloniei, pe cât înțeleg, n-a lăsat pe tineri să facă „suțea” lor cum vroiau ei, ci au fost de față și președintele Teju Paris și secretarul Mamali, și alții. Ba au cerut autorităților un străjer (gardist), care să păzească ordinea. Tinerii erau împărțiți în două tabere, unii care consimțeau ca societatea, care avea să se cheme „Frățilia”, să fie o anexă a eforiei (mi s-a afirmat chiar de Domnul Teju Paris că așa plănuia dânsul, pentru ca, în toate chestiunile, să lucreze de acord); alții, care tocmai voiau o societate emancipată.

Când tânărul Nic. Gh. Ghiță a vrut să vorbească, i s-a strigat că n-are voie, a fost împiedicat și dat pe mâna gardistului, care, din ordinul comitetului coloniei, l-a dus spre poliție. Pe drum gardistul l-a lăsat liber și, pe când Ghiță se afla la cafenea, căci nu s-a mai întors la vot, străjerul a venit din nou, în virtutea unui nou ordin de la aceiași, să-l aresteze, și l-a condus la poliție, de unde a fost pus în libertate. Conducătorii coloniei, așa convinși erau că fac bine, încât au adresat petiție în scris poliției cerând pedepsirea lui Ghiță, care „nu poate fi folositor chestiunii naționale”, pentru că a insultat colonia!

În timpul acesta alegerea nu se putea face cum se cade; unii au părăsit sala, iar cei rămași au proclamat ales un comitet în frunte cu un tânăr Mihai Gh. Paris, tot fără învățătură, dar nepotul președintelui coloniei.

Cei rămași au fondat o altă „suțea” intitulată „Lumina”, având în comitetul ei tineri mai culți; în frunte cu Dl. D. Bajdavela, despre care ambele „partide” de la Giurmaia nu spun decât bine.

Abia întors din concediu, la finele lui mai trecut, am fost sesizat de cererile ambelor societăți d-a fi recunoscute de Legațiune. Le-am răspuns că nu recunosc pe nici una și nu voi recunoaște decât o societate, care să strângă laolaltă tineretul român din Giurmaia. Pe de altă parte stăruiesc prin diferite persoane pentru contopirea acestor societăți, și am speranța să-mi ajung ținta.

Dar întâmplarea de la 11 aprilie cu arestarea lui Nic. Gh. Ghiță, îngreunând relațiile dintre românii din Giurmaia, o parte a tineretului acuză pe Dl. Mamali că ar fi cel care a făcut toate acestea, pe când președintele coloniei ar fi, ca și vicepreședintele Avghași, plătit de Statul Român ca cântăreț al bisericii, după recomandarea directorului școlii, „dus de nas”.

I-am blamat pentru faptul de a se fi adresat poliției bulgare, ca să se amestece în certuri dintre români, și am recomandat D-lui Mamali ca de la septembrie încolo să nu mai funcționeze ca secretar al coloniei.

De altminterlea, încă de la 7 iunie 1924, Dl. Mamali a trimis Legației un raport confidențial, scris și subscris de dânsul, în care afirma, – poate fără un temei absolut (indispensabil când e vorba de o acuzare așa de gravă) – că tânărul Nic. Gh. Ghiță este „agent secret” bulgar! Că era și este dușman al actualului comitet, aceasta e sigur, dar că e dușman al românului, vorbele aduse ca probă nu par convingătoare și pe mine nu m-au convins.

Sunt solicitat de compatrioții noștri din Giurmaia să mă duc să prezidez însumi alegerea comitetului coloniei în septembrie viitor. Aș face aceasta, cu toate ostenele ce o asemenea călătorie comportă din cauza lungimii drumului și a lipsei de confort prin partea locului, dacă aș putea-o combina cu alte două prilejuri: ancheta activității D-lui Mamali și oficierea primului serviciu divin în paraclisul român (dacă Ministerul Cultelor va trimite, precum am cerut, Sf. Antimis, pentru ca chiar înainte de sfințirea solemnă, ce nu ar avea loc decât când paraclisul ar fi complet gata, să se poată face slujbă). Dar nu știu dacă aceste trei ocazii pot fi simultane și, în cazul contrar, ar rămâne ca ancheta s-o facă Dl. Consul General Mihăescu.

Cunoscând astfel împrejurările în care se desfășoară autoritatea D-lui St. Mamali, acel Departament îmi va da poate unele instrucții cu privire la ancheta de făcut la Giurmaia.

/ss/ Gr. Bilciurescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 11-14.

34

1926 octombrie 7, București. Înștiințare publicată în ziarele din București la 4 octombrie 1926, pentru institutorii români ai școlilor din Albania de a depune actele, pentru a fi numiți în funcții.

Publicație în ziarele din București, 7 octombrie 1926

Înștiințare

Institutori români în școlile din Albania

Comisiunea permanentă macedoneană de pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice aduce la cunoștința generală următoarele:

Guvernul Albanez prin Monitorul Oficial din martie a.c. invită pe toți foștii institutori în școlile românești din Albania precum și toți acei care au servit ca profesori de limba română și care ar dori să-și ofere din nou serviciile lor ca institutori și profesori de limba română în școlile albaneze cu populație mixtă albaneză și română, precum și în noile școli ce se vor crea cu începerea actualului an școlar să-și înainteze cererile Direcțiunii Învățământului public albanez din Albania spre a li se face numirea.

Deoarece Comisiunea Permanentă este informată că unii dintre foști institutori și profesori de limba română de la școlile din Albania se găsesc în țară, îi invită pe această cale să-și înainteze cererile la Direcția Învățământului Macedonean de pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice, pentru ca apoi Ministerul prin Legațiunea noastră din Tirana să le înainteze Direcțiunii Învățământului public albanez. Totodată roagă și pe toți acei români cetățeni albanezi, aflați în țară, care ar dori să ocupe posturi de învățători sau de profesori de limba română, la școlile din Albania să-și trimită cererile ministerului.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 40, f. 178

35

1926 noiembrie 24, București. Adresă a Ministerului Instrucțiunii către Ministerul Afacerilor Străine, în care se solicită intervenția pe lângă guvernul bulgar, în vederea deschiderii unor școli românești în regiunea Vidin.

România
Ministerul Instrucțiunii
Serviciul Școlilor și Bisericii române din Peninsula Balcanică
Nr. 131951/1926

24 noiembrie 1926, București

Domnule Ministru,

Având în vedere că în întreagă Bulgaria nu avem decât două școli primare și un gimnaziu la Sofia cu 3 clase și cum în marea masă românească din Valea Timocului nu există nici una spre a se putea instrui frații noștri în limba lor maternă, vă rugăm să binevoiți a interveni pe lângă guvernul bulgar pentru obținerea permisiunii de a deschide școli primare și secundare în comunele și ținuturile cu populație românească.

Nevoia cea mai mare este însă ca în cel mai scurt timp (ianuarie 1927) să putem avea o școală primară la Vidin, unde avem și Consulat.

Domnului Ministru al Afacerilor Străine
Loco

Ministru,
/ss/ indescifrabil
Director General,
/ss/ D. Cuțitaru

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 19.

36

1926. Studiu privind situația bisericilor românești din Albania.

Adresa 40055/1926

II. BISERICA ROMÂNĂ DIN ALBANIA

Cu bisericile române din Albania stăm tot atât de rău ca și cu școlile: n-avem decât 2 biserici cu caracter pur românesc, la ELBASAN, CORIȚA și TIRANA unde avem un diacon. Celelalte biserici pe care le-am avut sunt cu totul GRECIZATE. Mai sunt încă câteva biserici în care serviciul divin se oficiază în limba română, sau, mai bine zis unde serviciul divin se face în mod alternat cu alte limbi, anume limba română cu cea albaneză și cu deosebire cu limba greacă, CU TOATE CĂ SUNT ORAȘE ȘI SATE ÎNTREGI ÎN CARE CREDINCIOȘII ORTODOXI SUNT CU TOȚII ROMÂNI.

Sub guvernul Fan Noli se interzisese preotului din Elbasan și altor preoți români de a mai oficia în limba română, sub motiv că nu există decât o singură biserică ortodoxă, biserica autocefală albaneză și, anume cu mari greutate s-a putut face ca să se revie asupra hotărârii luate. A rămas însă în sufletul preoților și credincioșilor frica de a apărea ca români, până și în rugăciunile lor către Dumnezeu.

Este destul de dureros că preoții români conștienți de originea lor română nu sunt în stare să officieze în limba română.

Tot așa și cântăreții români.

Un fapt însemnat, constat că Domnul Mândrescu este aceasta și anume că în Tirana ca și în Durazzo toți ortodoxii sunt români, afară de personalul Legațiunii grecești, și, cu toate acestea, serviciul divin se face numai în grecește, o mică parte în limba albaneză, dat fiind că atât preoții cât și cântăreții sunt ieșiți din școli grecești.

Prin memoriul remis Ministerului de Externe și întocmit de Domnul Mândrescu la 16 noiembrie 1926, acesta scria:

„Cât privește chestiunea bisericească, rezolvarea ei spre deplina noastră mulțumire, - prin numirea unui episcop român fie special pentru Albania, fie pentru românii din întreaga Peninsula Balcanică, a fost amânată pentru timpuri mai favorabile, dat fiind că ea depinde de cu totul alți factori decât exclusiv de guvernul albanez.

Am amânat această chestiune până după ce voi fi aprofundat și *discutat cu Patriarhia noastră și cu cei în drept*.

În tot cazul, ceea ce am izbutit să fac pentru școlile noastre, am deplina încredere că voi izbuti să fac și pentru credința fraților noștri, deși greutatea pentru ajungerea la țintă sunt incomparabil mai „mari”.

Ultimele succese ale noastre în această privință în Albania sunt următoarele:

Numirea unui diacon la Biserica română din Tirana, prevăzându-se și postul acesta în bugetul Ministerului nostru respectiv și

b) Inaugurarea bisericii române din Corița în cursul anului 1925 în prezența unui mare număr de români.

* *

Principiul care trebuie să ne călăuzească în negocierile viitoare în chestiunea bisericească ca să înlăture nedreptatea istorică care durează încă pentru ortodoxia albaneză și pentru cea română, ajungându-se ca să se officieze serviciul divin în limba națională a fiecărui popor.

* *

Sunt de notat și următoarele fapte:

Există în Albania un episcop sârb, care își continuă de 15 ani nesupărat de nimeni, în Scutari, și Tirana activitatea sa de propagandă pentru interesele sârbești din Albania.

De altă parte se constată că guvernul bulgar ar avea intenția de a înființa un Episcopat bulgar, pentru o populație bulgară care ar fi existând în 74 de sate din jurul Tiranei, sate care, tot după spusele bulgarilor, ar dori să aibă școli și biserici bulgare. Se pare că guvernul albanez nu ar avea nici o obiecție de făcut la aceste pretențiuni.

* *

Este de asemenea important a semna următoarea întâmplare care s-a produs la începutul anului 1925 în Albania.

Locțiitorul de Episcop, Visarion, albanez, agent cunoscut al Iugoslaviei, s-a prezentat la începutul anului trecut, la Durazzo cerând ca să ia în primire biserica; Comitetul bisericesc, compus exclusiv din români, a refuzat predarea. La intervențiunea poliției, membrii din comitet au declarat că ei predau cheile bisericești, prefectului, cedând forței, dar că nimeni dintre credincioși nu va lua parte la serviciul divin, cât timp va fi locțiitor Episcop, Visarion. Întreg comitetul a demisionat cu acea ocazie.

Totul s-a petrecut fără amestec din partea Legațiunii.

Dl deputat LASCU, la 4 iunie 1925 a făcut în Parlament următoarea interpretare în chestiunea bisericească a românilor din Albania :

„Ce fel de considerațiuni au făcut să întârzie înființarea Episcopatului român din Albania?

Ce fel de demersuri se vor face pentru ca frații noștri din Albania să poată spera într-o grabnică realizare a dorinței lor de a avea un Episcopat al lor, al cărei importanță națională și culturală a fost explicată atât guvernului cât și tuturor factorilor politici însă de acum câțiva ani de către o delegațiune de români din Albania, între care mai mulți deputați români din Parlamentul albanez.

Cine poartă răspunderea că se amână din an în an înființarea Episcopatului român din Albania, menită să fie un centru de gravitate și de apărare a românismului din întreaga Peninsulă Balcanică?”

* *

Important este de asemenea faptul că grecii au obținut de la guvernul albanez deschiderea a două școli bisericești în Corița și Arghirocastro.

Se mai știe de asemenea că grecii au în programul lor și înființarea unui seminar grecesc la Corița, seminar care ar asigura influența elenă asupra elementului ortodox din Albania.

În cursul lunii octombrie 1925, Parlamentul albanez a votat cedarea către Iugoslavia a însemnatei mănăstiri Sfântul Naum și a Muntelui Vermoș de pe lacul Ohrida, sub formă de schimb, pentru care sârbii cedează Albaniei un sat cu 40 familii și cu o întindere de 40 ori mai mare decât locurile cedate.

Recunoașterea bisericii ortodoxe autocefale albaneze

După proclamarea, în 1922, a Bisericii Autocefale a Albaniei, s-a cerut Patriarhiei din Constantinopol recunoașterea ei. Cum însă condițiunile puse de acesta pentru acordarea „thomos”-ului au fost prea grele, guvernul albanez s-a gândit pentru această formalitate, la Patriarhia din București, pe atunci Mitropolie.

Într-o convorbire avută acum doi ani cu Dl. Pandele Vanghele, Președintele Senatului albanez, Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Miron Cristea i-a promis

recunoașterea – Bisericii Autocefale Albaneze și a celor doi Episcopi deja numiți precum și hirotonisirea a încă doi sau 3 Episcopi.

Cum însă guvernul albanez nu a găsit atunci, cum nu găsește nici acum printre naționalii lui, persoane pregătite pentru aceste însărcinări, lucrurile au rămas fără urmare și Biserica autocefală albaneză, de sine stătătoare.

Acum de curând Patriarhia din Constantinopol a ridicat ea însăși pretențiuni pentru o recunoaștere a bisericii, albaneze, dar din considerațiunile impuse prin Mitropolitul ce a trimis la Tirana pentru negocieri, rezultă că Patriarhia nu tinde pur și simplu la o supunere spirituală ci mai mult la *scopuri de propagandă politică greacă în Albania*.

Astfel Patriarhia pretindea ca numirea Episcopilor și a preoților albanezi să se facă de dânsa *fără avizul șefului bisericii albaneze*; cântarea în toate bisericile să se facă numai în grecește, iar limba greacă să fie obligatorie în toate școlile din Albania etc...

Guvernul albanez a refuzat formal să stea de vorbă cu Mitropolitul grec trimis pentru negocieri dar, în urma intervențiunii Ministerului grec și pare-se a Ministerului englez din Tirana, au urmat noi tratative între o delegație albaneză și Mitropolitul grec, care tratative s-au sfârșit mulțumitor pentru ambele părți, stabilindu-se în linii generale următoarele:

- a) Patriarhia recunoaște biserica Autocefală albaneză și pe șeful ei, Vasile Marcu;
- b) Dânsa confirmă pe cei doi Episcopi deja numiți la Corița și Berat și va hirotonisi și pe ceilalți trei după recomandarea șefului Bisericii albaneze;
- c) Numirile viitoare în posturile vacante se vor face numai de guvernul albanez, nerămânând Patriarhiei decât formalitățile de recunoaștere.
- d) Acești cinci Episcopi vor forma sinodul și vor alege dintre ei un Arhiepiscop care va fi șeful Bisericii Autocefale albaneze.
- e) În bisericile albaneze se va cânta în limba albaneză toată slujba religioasă, afară de acea parte a cărei traducere nu este încă terminată, și care parte se va cânta în grecește;
- f) S-a renunțat la obligativitatea limbii grecești în școlile din Albania etc...

* *

Așadar biserica ortodoxă albaneză fiind constituită definitiv, se va putea mai ușor discuta cu dânsa pentru a-i cere îndeplinirea programului nostru bisericesc, după ce bineînțeles, se va fi procedat la întocmirea bine chibzuită a acestui program.

Nu trebuie să scape din vedere că românii din Albania sunt în mase compacte a căror număr întrece 150000 suflete, iar apărarea drepturilor lor religioase ca și a celor școlare merită toată atențiunea guvernului nostru care trebuie să fie gata la însemnate sacrificii bănești în acest scop.

Sacrificiile acestea nu vor fi în nici un caz zadarnice, deoarece vor contribui la închegarea în Albania, a centrului românismului din Balcani.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 15, f. 108.

de la Muntele Athos. Se propune cumpărarea mănăstirii Cutlumuș și o politică mai energică din partea României.

DOMNULE MINISTRU,

La cererea Domniei Voastre de a avea un raport lămuritor cu privire la starea de fapt a chestiunii sfintelor lăcașe românești din Sfântul Munte Athos, a demersurilor făcute și a rezultatelor obținute până în prezent respectuos aduc la cunoștință Excelenței Voastre, că de la 1914 până azi în cursul vremii pe care bine știți, au avut loc mai multe intervenții în scris prin reprezentanții țării la locurile competente pentru împăcarea lucrurilor de acolo. S-au trimis la fața locului și mai multe delegațiuni dar fără rezultat. În ultimul timp a fost delegat și împuternicit de guvern marele nomofilax, răposatul profesor universitar Dragomir Demetrescu, pentru a stabili liniștea în schitul Prodromul și a obține o mănăstire independentă. Însă nici însărcinarea mai sus numitului profesor n-a ajuns la rezultatul dorit întrucât îmbolnăvindându-se n-a putut continua tratativele începute, iar în urmă a decedat. De la Domnia sa n-a rămas nici un memoriu din care să se constate tratativele ce a dus și rezultatele obținute.

Astăzi din nou renaște vie și firească dorința Țării de a se pune capăt o dată tulburărilor și de a se orândui starea de lucruri de acolo căci așezămintele monahale românești, făcute de români subvenționate de stat și prin aceasta puse sub protecția directă a Statului român, sunt pe calea pierzării datorită amestecului străin și zavistiei.

Aceste așezăminte sunt Schitul Prodromul cu 180 monahi români în apropiere mănăstirea grecească Lavra, Sfântului Atanasie; Schitul Lacul cu 70 de monahi lângă mănăstirea Sf. Pavel și cu atârănarea de această mănăstire; apoi 24 chilii mari având fiecare paraclisul ei câte 8-12 monahi; 6 chilii mai mici cu paraclise și cu câte 2-3 monahi; precum și alte câteva chilii fără paraclise.

Asupra tuturor acestor așezăminte Biserica autocefală română a purtat o deosebită grijă și dorește ca monahii noștri de acolo să petreacă și să se consacre în liniște slujbelor bisericești, iar ce e românesc să rămâie românesc.

Biserica română înălțată prin mărirea țării și întregirea neamului la rangul de Patriarhie, are tot dreptul și i se impune datoria ca reprezentantă și ferventă apărătoare a ortodoxiei acum dătătoare și a sfântului mir, Bisericii bulgare de a stăruie să obțină cu orice preț o mănăstire independentă în Sf. Munte Athos de care apoi să depindă și celelalte lăcașe românești mai sus numite.

Grecii au 17 mănăstiri, rușii, bulgarii și sârbii au mănăstirile lor. Rușii au Sfânta Mănăstire Rusicu sau Panteleimonos, bulgarii, Zograful și sârbii Hilandarul.

La Hilandar în zilele noastre, răposatul Rege al Serbiei, Alexandru, ca și regii de odinioară, a mers în persoană la fața locului și a stabilit noua orânduire.

Tot astfel România Mare, cea mai îndreptățită prin sacrificiile făcute de a avea nu una, ci mai multe mănăstiri, trebuie să lupte cu ardoare spre a i se recunoaște dreptul vechi la o mănăstire împărătească proprie.

Prin aceasta s-ar face un frumos act de dreptate și nu s-ar călca nici principiul de a trece peste numărul consfințit de 20 mănăstiri legale și cu drepturi speciale și, în același timp ar fi și în spiritul faptului conferinței ambasadurilor de la Londra din 1913, care prevede că: „Așezămintele monahale din Sfântul Munte Athos să fi sub protecția directă a statelor lor naționale și să se conducă ele.

Sfintele lăcașe românești, care posedă averi mari de zeci de milioane, adunate de smeriții călugări și investite în proprietăți imobiliare, moșii și metoace bogate s-ar pierde cu timpul, dacă nu se iau măsuri de apărare și de conservare.

Demersurile făcute până acum, nedând rezultatul așteptat, subsemnatul cunoscător al chestiunilor de acolo respectuos propun Excelenței Voastre următoarea soluțiune practică, care, cred, va conduce la o deplină reușită.

Mănăstirile grecești se află într-o stare foarte precară și este momentul cel mai prielnic de a intra în tratative directe cu Chinotita, adică cu reprezentanta tuturor mănăstirilor din Sfântul Munte Athos prin persoane ce cunosc înaltele fețe bisericești și de care depinde soluționarea chestiunii dorite, de cei ce știu rostul lucrurilor de acolo.

Statul român trebuie neapărat să prevadă o sumă mai mare pentru cumpărarea uneia din cele 17 mănăstiri grecești. Acea asupra căreia avem mai mari și mai multe drepturi este Sfânta Mănăstire Cutlumuzul din Careia, care a fost în cursul veacurilor marea Lavră românească. Persoanele ce vor fi delegate să aibă și împuternicirea guvernului de a trata și încheia eventual actul de vânzare-cumpărare.

Mănăstirile de acolo sunt independente, cuvântul hotărâtor îl are Chinotita, Statul Elen nu se poate amesteca decât în chestiuni de administrațiune politică, iar Patriarhia are autoritatea numai în chestiunile de ordin spiritual, de dogmă, încolo totul depinde de Chinotita. Proestoșii de acolo mângâiați fiind cu ceva decorațiuni și mai ales cu ceva sunători pot săvârși cu mulțumire actul dorit. Sunt chiar unele dorințe particulare în această direcțiune. Nu trebuie întocmite delegațiuni mari, pompoase, ci persoane cunoscute și hotărâte de a îndeplini dorința Statului.

D-l Langa-Rășcanu, Ministrul plenipotențiar la Atena știu de mult că are dorința de a săvârși Domnia Sa fapta dorită. Excelența Sa, fiind cu multă experiență în ale diplomației, firește, are și tactul în asemenea împrejurări, cum și bune și distinse cunoștințe printre demnitarii Statului elen, la nevoie. Alte persoane de mult folos ar fi: D-l Stancu Brădișteanu, director general în Ministerul Cultelor și Artelor; D-l V. Diamandi, profesor și director al Școlii Comerciale Române din Salonic; un cuvios preot pe care D-voastră îl veți alege dintre monahii noștri de acolo, care să-i cunoască bine pe proestoșii din Chinotita, și, în caz, dacă Excelența Voastră aprobați, aș putea accepta și subsemnatul să fiu de ajutor D-lui Ministru Langa-Rășcanu.

Cu simple adrese și memorii înmânate pe calea diplomației Patriarhiei, Statului elen și Chinotitei, cum s-a procedat până aici, nu se poate ajunge la nici un rezultat.

Pentru o mai bună edificare a interesului ce prezintă pentru noi, Sfântul Munte, alăturtez aici și un memoriu rezumat asupra drepturilor istorice ce le avem acolo, dar pe care le-am pierdut din neglijență, neștiindu-le apăra la timp.

/ss/ Profesor St. Nicolaescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 76.

1927 februarie 23, <București>. Adresă a Ministerului Instrucțiunii Publice către consulul general al României la Salonic, privind ordonanțarea sumei de 550.000 lei pentru construirea unui local de școală primară românească în acel oraș.

COPIE de pe adresa Nr. 4999 din 23 februarie 1927 a Ministerului Instrucțiunii
adresată Consulului General al României

Salonic

Domnule Consul General,

Avem onoarea a vă face cunoscut că Ministerul luând și avizul Comisiunii Permanente de pe lângă acest serviciu, a aprobat cererea comunității române din acea localitate prin care solicită 400.000 drahme pentru construirea unui nou local de școală primară.

Din bugetul curent se va ordona suma de lei 550.000 (cinci sute cinci zeci de mii), iar restul se va prevedea în bugetul anului viitor.

Pentru ca școala să fie terminată până la toamnă, când trebuie să se înceapă cursurile noului an școlar 1927/1928, Veți binevoi ca împreună cu Eforia școlară, să faceți un împrumut de la o Bancă cu suma ce va fi nevoie, sumă ce nu va trece de 450 mii lei.

Înainte de toate însă, Veți binevoi a ne înainta topografia locului unde se va clădi școala, două devize și un plan aprobat de primăria acelui oraș spre a fi înaintate serviciului tehnic din acest Minister, care își va da avizul și eventual va face un plan românesc.

După terminarea tuturor lucrărilor preliminare, Ministerul va numi o comisiune de control sub președinția Domniei Voastre.

MINISTRU,
/ss/ Ilie Purcariu

Director General,
/ss/ D. Cuțitaru

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 54, f. 77.

39

1927 martie 15, Sofia. Raport al ministrului României la Sofia, Gr. Bilciurescu, către Ministerul Afacerilor Străine, privind modul negativ în care este prezentată în presa bulgară intervenția statului român în vederea înființării de școli românești în regiunea Vidin. În anexă, traducerea articolului "Românii cer școli în Bulgaria. O impertinență incomparabilă" apărut în ziarul "Posledna Posta".

Sofia, 15.III. 1927

O traducere a unui articol apărut în foaia de luna "Posledna Pošta" sub titlul "Românii cer școli în Bulgaria – o impertinență incomparabilă".

"După tonul ordinar al acestui articol și după modul stupid și mincinos cum el prezintă lucrurile, Excelența Vs. își va face o idee de nivelul presei bulgare și de acela al marelui public cititor bulgar" (Bilciurescu).

Posledna Posta, 15.III.1927

ROMÂNII CER ȘCOLI ÎN BULGARIA
O impertinență incomparabilă,

După Vidin, Românii au deschis Consulat la Burgaz, cu toate că acolo nu există nici un român. Iar Bulgariei nu i se permite să deschidă Consulat la Silistra, Bazargic, Constanța, Timișoara, Brăila, Galați etc., unde locuiesc mii de familii bulgărești.

Acum încă o mare obrăznicie din partea românească. Aflăm că, acum câteva zile guvernul român a făcut demersuri, pe lângă guvernul nostru, să-i permită să deschidă școli românești în județul Vidin. Populațiunea din acest județ, unde nu există nici un român, ci sunt printre ei câțiva care știu să vorbească românește, este surprinsă de această cerere nouă a guvernului român. Ea se întreabă, cine va frecventa aceste școli românești

când nu au fost cerute de nimeni și nimeni nu este nebun să părăsească școlile naționale ca să frecventeze pe cele străine. Este interesant ce vor mai cere încă românii.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 33-34.

40

1927 martie 15, București. Referat redactat de I. Papiniu privind deschiderea unor școli românești în regiunea Vidin.

REFERAT

Pentru ca Ministerul Instrucțiunii Publice să grăbească și să studieze cât mai aprofundat cestiunea înființării de școli române în regiunea Vidinului – cestiune despre care tratează raportul Domnului Ministru BILCIURESCU Nr. 3097 din 29 decembrie 1926, am făcut cele mai stăruitoare demersuri atât pe lângă Domnul Ministru al Instrucțiunii Publice Petrovici, cât și pe lângă Domnii Oteteleşanu, Secretarul General al aceluiasi Departament, Dl. N. Dumitrescu, Directorul Învățământului Particular și Dl. S. Mândrescu, Președintele Comitetului consultativ permanent balcanic.

De la data de 26 ianuarie când s-a făcut prima intervențiune în scris pe lângă acel Departament, și până astăzi, nu s-a primit nici un răspuns.

Constatând această încetineală, am stăruit azi din nou pe lângă Domnul Secretar General Oteteleşanu și N. Dumitrescu, arătându-le din nou marele interes ce avem de a proceda repede pentru a putea să profităm de promisiunea făcută de Dl. Burov de a ne acorda școli în regiunea Vidinului.

Am stăruit din nou ca să facă noi intervențiuni telegrafice pe lângă revizoratele școlare respective, cerându-le a comunica urgent, conform cererilor Domnului Bilciurescu din zisul raport – nu numai numărul școlilor bulgare, primare și secundare de la noi, ci și următoarele detalii importante: numărul claselor fiecărei școli, numărul elevilor, numărul membrilor corpului didactic, precum și felul cum sunt subvenționate zisele școli.

Am avut promisiunea că acest demers se va face urgent.

Când răspunsurile vor fi sosit, se va putea studia modul de a organiza noile școli.

/ss/ I. Papiniu

15 martie 1927

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 32.

41

1927 martie 30, Salonic. Rapoarte ale consulului României la Salonic Ion Ciuntu și I. Vuloagă către ministrul Afacerilor Străine Ion M. Mitilineu privind desfășurarea alegerilor pentru constituirea Eforiilor școlare și bisericești din Peninsula Balcanică.

Consulatul General al României

Nr. 382

Anexe: Două

Salonic, 30 martie 1927

Domnule Ministru,

Am onoarea a înainta Excelenței Voastre, aici alăturat, un exemplar din “Statutul” pe care l-am primit de la Ministerul Instrucțiunii și după care urmează să se constituiască și să funcționeze pe viitor Eforiile școlare și bisericești din Peninsula Balcanică.

Conform dispozițiilor noului Statut am luat înțelegere cu actualii membri ai Eforiei, cu fruntașii Coloniei și cu directorii de școli din localitate, fixând data alegerii noii Eforii la Salonic pentru duminică 3 aprilie, iar pentru comunele rurale la 10 aprilie trimițându-le prin Dl. Vulogă instrucțiunile aici alăturate în copie.

Cred necesar să aduc la cunoștința *Excelenței Voastre* că am căzut de acord ca toți membrii noilor Eforii să fie supuși greci și O rog să binevoiască ca în cazul când ar avea să-mi dea vreo instrucțiune cu privire la constituirea Eforiilor să mi-o comunice telegrafic înainte de 3 aprilie viitor.

Despre cele ce preced am raportat și Legațiunii Regale din Atena.

CONSUL GENERAL,
/ss/ Ion Ciuntu

Excelenței Sale, Domnului Ion M. Mitilineu
Ministru al Afacerilor Străine

Vă trimit aici-alăturat un număr de broșuri cuprinzând “Statutul” după care urmează să se constituiască și să funcționeze noile Eforii școlare și bisericești din Peninsula Balcanică.

Imediat la primirea acestor broșuri, Vă rog a lua cunoștință de conținutul lor și a-l aduce la cunoștința actualilor D-ni efori sau în lipsă la 2-3 fruntași ai Comunității, cu care vă veți consfătuși asupra punerii în aplicare a dispozițiilor ce cuprinde.

În special, vă atrag atenția asupra art. 3 și vă rog ca în cazul când n-ar fi cu putință ca să se întocmească o Eforie cu 7 sau 9 membri după cum prevede Statutul, Eforia să fie constituită chiar cu un număr mai mic de membri, însă în tot cazul fără soț (3 sau 5).

Pentru duminică 10 aprilie, Veți convoca o Adunare generală extraordinară a comunității în care se vor citi Statutele sus-menționate și se va proceda la alegerea noii Eforii conform art. 4 din Statut, încheind cuvenitul proces-verbal care mi se va trimite cel mai târziu până la 20 aprilie spre a fi înaintat Ministerului Instrucțiunii.

În cazul când la 10 aprilie nu se va putea întruni numărul necesar de membri, adică două treimi din totalul membrilor Comunității, adunarea va avea loc neapărat în duminica următoare 17 aprilie când se va proceda la alegere cu orice număr de membri prezenți.

Noua Eforie constituită va convoca pentru 23 aprilie adunarea generală ordinară a membrilor comunității (art. 13 din Statut), având a se ocupa de întocmirea unui proiect de buget pentru școala și biserica locală și de orice alte chestiuni în legătură cu bunul mers al bisericii și școlii.

Un proces-verbal privitor la hotărârile ce se vor lua în această privință mi se va trimite de asemenea cel mai târziu până la 15 mai pentru a fi înaintat Ministerului spre a fi ținut în seamă cu prilejul lucrărilor din vară în vederea viitorului an școlar.

Însemnătatea constituirii și funcționării efective a Eforiilor pentru bunul mers al școlii și bisericii noastre nu poate scăpa nimănui.

Pentru acest motiv, vă rog a da tot sprijinul necesar comunității în acest scop și a avea o deosebită grijă ca alegerile și lucrările să se întocmească în termenele menționate

mai sus și întocmai cu prevederile Statutului, informându-mă din timp de toate greutatea ce ați întâmpinat și cerându-mi orice instrucțiuni de care ați avea nevoie.

/ss/ I. Vuloagă

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 54, f. 85-86.

42

1927 aprilie 28, București. Notă a consulului României la Santiquaranta privind persecuțiile autorităților albaneze împotriva românilor din această țară.

Consulul României la Santiquaranta, Iamandi, adresează din București la 28 aprilie 1927, un raport către Ministerul de Externe privitor la rezolvarea problemei dintre România și Albania.

Ca anexă la acest raport se află și această Notă referitoare la persecuțiile albaneze.

CÂTEVA DATE RELATIVE LA PERSECUȚIILE GUVERNULUI ALBANEZ CONTRA ELEMENTULUI ROMÂNESC

1. În 1912 erau în Albania 17 școli române dintre care un liceu la Berat, astăzi nu avem decât o școală la Corița, la Pleasa și Șipsca, cu toate promisiunile date de Președintele Republicii Albanese Ministrului nostru la Tirana, d-l Simeon Mândrescu.

2. În noiembrie trecut institutorul român de la Pleasa a fost escortat de jandarmi și dus pe jos de la Pleasa la Corița sub pretextul că este supus român, deși era destinat oficial în această calitate; scopul însă al acestui procedeu barbar a fost coborârea prestigiului României și a acțiunii noastre naționale față de populația noastră indigenă.

3. În 1921 în satul românesc Cucina districtul Premeti a fost ucis mișelește la câțiva metri de locuința sa naționalistul român Lachea, fără ca autoritățile să ia vreo măsură contra asasinilor, cu toate protestările mele pe lângă Prefectul de la Argirocastro și pe lângă comandamentul jandarmeriei.

4. În același an comitetul terorist albanez a atentat la viața Dr. Diamandi care s-a ales cu o rană foarte gravă la cap.

5. În februarie 1926 au fost arestați în mod ilegal 3 păstori români, dintre care doi au fost predați grecilor la granița spre Cacavia în ziua de 1 martie 1926 și împușcați de autoritățile grecești ca "periculoși intereselor grecești".

Deși nu există un tratat de extrădare între Grecia și Albania, comandantul jandarmeriei albaneze i-a predat numai pentru că a încasat 300.000 drahme recompensă din partea autorităților grecești.

6. Sute de români au fost rechiziționați și puși la corvezi grele de către autoritățile albaneze din Santiquaranta, fără nici o plată.

7. Familiile române din Liascovichii au fost încontinuu supuse unor persecuții barbare pentru a le obliga să emigreze.

Anexez copie după telegrama trimisă d-lui Grădișteanu, Președintele Societății de Cultură Macedoromână.

8. Chiar la Santiquaranta nici un element nu e mai rău tratat ca al nostru pentru singurul motiv că nu sunt îndestul de protejați de guvernul român, cu toate că contra grecilor au ură mai mare.

Anexez copie după plângerea ce mi s-a adresat din partea Societății Române Paparizu & Co.

9. Nenumărate sunt cazurile care dovedesc cu prisosință prigonirea metodică a autorităților albaneze contra elementului român care impun pentru prestigiul României și pentru valoarea unor frați nenorociți o intervenție energică și demersuri repetate și eventual o sesizare a Ligii Națiunilor din partea delegatului României.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 40, f. 139.

43

1927 iunie 3, <Calafat>. Procesul-verbal încheiat de Brigada de Siguranță Calafat ca urmare a trecerii clandestine a frontierei de doi cetățeni bulgari de naționalitate română, care strângeau semnături pentru înființarea de școli românești pentru românii din Timocul bulgăresc.

PROCES VERBAL

Astăzi, 3 iunie, 1927

Noi, Andrei D. Vlădoiu, comisar special ajutor Cl. I-a și șeful Brigăzii de Siguranță Calafat;

Având în vedere adresa plotonului 2 Grăniceri, Calafat, Nr. 441, din 2 iunie 1927, cu care ne trimite pe numiții Nistor F. Popa și Crăciun Ionescu care, în acea zi, la orele 17, 30 au trecut clandestin frontiera din Bulgaria în România, pe la km 803, în dreptul comunei Basarabi-Dolj.

Constatăm prin prezentul că, procedând la interogarea numiților, rezultatul este următorul:

Numitul Nistor F. Popa, român, supus bulgar, de ani 31, căsătorit cu 4 copii, de profesie croitor, originar din comuna Coșava, jud. Vidin, Bulgaria, ne declară:

Încă din anul 1925 sunt înscris ca membru la societatea de cultură Macedo-Română din București și făceam propagandă printre locuitorii români din Valea Timocului bulgăresc pentru înființarea de școli românești, la care să învețe copiii noștri.

În Valea Timocului bulgăresc, adică în jud. Vidin, sunt 36 comune pur românești.

În scopul arătat mai sus, am făcut o petiție în trei exemplare și, împreună cu consăteanul meu Crăciun Ionescu, de la 17-27 mai 1927, am umblat din sat în sat, fiecare cu câte un exemplar din acea petiție și le semnam românii fruntași care aveau la această idee. Eu am dat mai mult de 120 semnături, iar consăteanul meu vreo 60 semnături. Acea petiție voiam ca s-o trimitem una la Ministerul de Externe bulgar, cea de a doua la Ministerul Instrucțiunii bulgar, iar cea de a treia, cu copia semnăturilor, Legațiunii României de la Sofia. Semnăturile adunate pe prima petiție, urmau să le scriem noi pe cea de a doua și vice-versa.

În ziua de 27 mai crt., misiunea noastră fiind întrucâtva terminată, am venit la Vidin pentru ca să întrebăm pe dl. Consul General al României, cum trebuie să procedăm

la Sofia, însă înainte de a ajunge la Consulat, am fost prinși de Dl. Pateff, șeful Siguranței Vidin, și de doi comisari.

Eu, văzându-i de departe, am intrat printr-un gang la o latrină și acolo am aruncat două exemplare din acea petiție; n-am avut timpul să distrug și pe cea de a treia petiție, pe care erau semnăturile adunate de consăteanul meu Crăciun Ionescu, deoarece poliștii au venit după mine și m-au arestat din latrină.

Ne-au dus la Siguranță și după cercetări de mai bine de două ore, cu care ocazie ne-au făcut percheziție și-au găsit la mine exemplarul din petiție rămas nedistrus, ne-au pus în libertate obligându-ne ca, în termen de zece zile, să le dăm numele tuturor acelor care au semnat petițiile și să le spunem cine ne-a învățat să facem acea petiție; ne-au obligat ca să nu părăsim comuna în acest timp, să ne prezentăm la primărie de trei ori pe zi și noaptea aveam soldat la porțile caselor noastre.

În ziua de 2 iunie 1927, sub pretext că ne ducem să cosim fân din Ostrov, pentru ca să avem pentru cai că ne duceau să ne prezinte la Siguranța Vidin, am luat o coasă și cu barca fratelui consăteanului meu, anume Florea Ionescu, în mai puțin de 20 minute am traversat Dunărea în dreptul km 803 de pe malul românesc, fără să fim văzuți de grănicerii bulgari.

Nemaiputându-mă înapoia în Bulgaria, cer ca să fiu trimes la Direcțiunea Generală a Statului Român, spre a dispune asupra situațiunii mele.

Aceasta este declarațiunea mea, pe care o susțin și semnez propriu.

/ss/ Nistor Popa

/ss/ N. Ispas

Șeful Brigăzii

Comisar special

/ss/ A.D. Vlădoiu

Asistenți /ss/ G. Ionescu

2) Numitul Crăciun Ionescu, român, supus Bulgariei, de ani 31, căsătorit cu doi copii, de profesiune agricultor, originar din comuna Coșava – județul Vidin, Bulgaria, ne declară:

Lucrând de comun acord cu consăteanul meu Nistor F. Popa pentru propagarea ideii românești și cazul meu fiind identic cu al său, susțin în totul cele declarate de numitul mai sus.

Aceasta este declarația mea, pe care o susțin și semnez propriu.

/ss/ Crăciun Ionescu

Drept care am încheiat prezentul proces-verbal care, împreună cu numiții Nistor Ionescu, se va înainta Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale, spre cele legale.

Șeful Brigăzei

Comisar special aj.

/ss/ A.D. Vlădoiu

Asistenți /ss/ N. Ispas

/ss/ G. Ionescu

1927 august 18

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 62-63.

1927 iunie 9, Sofia. Raportul ministrului României la Sofia, Gr. Bilciurescu, către ministrul Afacerilor Străine, Barbu Știrbei, privind obstacolele puse de autoritățile bulgare față de dorința românilor din această țară de a avea școli în limba română.

Legățiunea Română la Sofia

Nr. 1519

Sofia, 9 iunie 1927

Petițiile confiscate la Vidin

Secret

Domnule Prim-Ministru,

Într-un raport mai vechi (No. 3097 din 29 decembrie trecut), arătasem predecesorului Excelenței Voastre cum D-l Buroff, Ministrul de Externe, îmi declarase că guvernul bulgar e dispus să admită înființarea unei școli românești la Vidin, dacă locuitorii vor cere-o.

Evident că, dacă noi vom stăruî, singurul mijloc de rezistență a guvernului bulgar va fi să împiedice locuitorii români de a cere școală românească. În trecut, petițiile trimise prin poștă Miniștrilor bulgari au rămas fără urmă, iar aceștia au tăgăduit că le-au primit.

Cu 3 săptămâni înainte, pusesem în vedere unor studenți timoceni, la București, oarecare precauțiuni de luat, pentru ca guvernul bulgar să nu mai poată tăgădui pur și simplu existența cererilor de a se înființa școli românești în regiunea Vidinului.

Studenții se vede că s-au pus pe lucru, pentru ca petițiile s-ajungă guvernului bulgar în preajma alegerilor, sperând că astfel se va obține mai ușor un rezultat favorabil.

Mi se denunță acum că tinerii CRĂCIUN IONESCU și NISTOR POPA, din comuna Coșava, care veneau spre Consulat cu petițiile, purtând numeroase semnături, au fost înconjurați, chiar pe piața Vidinului, cu 2 zile înainte de alegeri (deci 27 mai), de mai mulți agenți conduși de șeful siguranței Toteff, care, cu revolverele întinse, i-au condus la poliție, unde le-au făcut percheziție corporală. În învălmășeală, tinerii au putut distruge 2 exemplare din petiție, dar unul a fost confiscat.

După 3 ore, în care timp se adunase multă lume în fața poliției, tinerii au fost puși în libertate, sub condițiunea de a păstra tăcere asupra celor întâmplate și a se prezenta, imediat după alegeri, șefului siguranței, spre a-i referi asupra semnatarilor.

Deși supravegheați de grănicerii bulgari, numiții tineri, cu riscul vieții, au putut trece în barcă Dunărea. De la ei se pot lua informații mai amănunțite prin D-l Em. Bucuța.

Socotesc că incidentul trebuie folosit spre a se arăta D-lui Pomenow că cunoaștem atitudinea guvernului bulgar când e vorba de drepturile minorităților române din Bulgaria și care cadrează așa de puțin cu reclamațiile ce el răspândește în toată lumea despre intoleranța noastră!

Dar chestia petițiilor trebuie urmată mai departe, spre a încerca să obținem ceva pentru începutul anului școlar viitor.

Amândoi tinerii însoțiți de fratele lui N. Popa mi-au confirmat cele de mai sus azi 25 iunie. (...)

/ss/ Gr. Bilciurescu

Excelenței Sale Domnului Barbu Știrbei,
Președinte al Consiliului de Miniștri al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 43.

45

1927 iunie 13, Moscopole. Petiția a 94 locuitori români din Moscopole către Ministerul Afacerilor Străine, în care solicită ajutor pentru construirea unui local de școală.

Copie de pe petiția locuitorilor din comuna Moscopole (din Albania), cu data de 13 iunie 1927, către Ministerul Afacerilor Străine sub Nr. 35964 din 25 iunie 1927

Domnule MINISTRU,

Subsemnații români din comuna Moscopole cu cel mai profund respect venim a Vă ruga să primiți cererea următoare:

Comuna noastră al cărui trecut și însemnătate istorică Vă este bine cunoscută, până la 1916 poseda o școală care se găsea în fruntea tuturor celorlalte școli din Albania.

În timpul războiului mondial care s-a transportat și în Albania, comuna noastră a fost lung timp zonă de operații între francezi și austrieci.

Ca consecință a războiului comuna a fost cu desăvârșire distrusă, așa că din comuna odinioară înfloritoare a fost redusă în ruine. După război, unul câte unul ne-am dus să ridicăm și să construim locuințele distruse așa că tot atâtea case sunt construite și numărul ajunge până astăzi la 120 familii.

Pentru educațiunea copiilor noștri natural în primul rând se impune nevoia de școală pentru care terenul necesar îl avem la dispoziție și suntem dispuși a le pregăti cu propriile noastre mijloace.

Faptul deschiderii liceului la Corița este o încurajare și un stimulent puternic pentru noi în care act vedem că Țara Românească poartă grija părintească pentru fiii săi care au nenorocirea să nu fie cuprinși în hotarele ei; dar care au dorința și țin a se instrui în dulcea limbă românească cerând prin prezenta numai material și personal didactic, precum și demersurile necesare la guvernul albanez.

Convinși că Țara mamă va răspunde în modul cel mai generos fiilor de peste hotare primiți Vă rugăm Domnule Ministru, mulțumirile noastre anticipative și sentimentele noastre de recunoștință.

Urmează semnătura a 94 de locuitori ai comunei Moscopole.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 40, f. 142.

46

1927 iunie 27, Atena. Raportul ministrului plenipotențiar la Atena, Langa-Rășcanu către I. I. C. Brătianu, ministrul Afacerilor Străine, privind statutul de minoritari al călugărilor români de la Muntele Athos.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 1479
3 Anexe

Atena, 27 iunie 1927

Domnule Președinte al Consiliului,

De îndată ce am fost în posesiunea adresei ministeriale No. 15172 din 30 aprilie anul curent, privitoare la situațiunea creată călugărilor români de la Muntele Athos în urma decretului-lege din 10 septembrie 1926, m-am grăbit a avea o lungă convorbire în această privință cu ministrul Afacerilor Străine.

Domnul Mihalacopol îmi arată că, după știința sa, nici stipulațiunile legii de mai sus, nici cele patru articole din Constituțiune privitoare la administrația Muntelui Athos, nu inovează nimic și nici nu ating de loc drepturile tradiționale ale celor 20 de mănăstiri de la Sfântul Munte.

Mi-a făgăduit însă că va studia chestiunea în mai de aproape și că-mi va remite și un Memoriu în această privință – după cum îi cerusem.

Cu o zi înainte de plecarea sa spre Geneva, ministrul Afacerilor Străine mi-a înmănat atât memoriul cerut, cât și textul decretului-lege din 10 septembrie trecut și al Regulamentului întocmit în 10 mai 1924 de către Chinotita de la Muntele Athos – pe lângă care anexează și textul celor patru articole din Constituțiune privitoare la administrația Sfântului Munte.

Domnul Mihalacopol a ținut a face dovada că decretul-lege de mai sus nu face decât să consfințească Regulamentul Muntelui Athos, votat la 10 mai 1924, de către reprezentanții celor douăzeci de mănăstiri – între care și acei ai mănăstirilor sârbe și bulgare –, Regulament ce, la rândul său, nu face decât să întărească pe acela din 1911, întocmit pe când Sfântul Munte se afla sub suveranitatea Imperiului otoman.

Din cetirea textelor, se pare că nimic nu e schimbat în situația călugărilor de la Muntele Athos.

Așa, vedem că articolul 6 al Regulamentului aprobat în 1924 de către reprezentanții tuturor Mănăstirilor, spune:

“– Toți călugării locuind în Sfântul Munte, de oricare naționalitate ar fi dâșșii, sunt considerați ca și cum ar fi dobândit supușenia elenă”.

Acest articol nu inovează nimic; el nu face decât să înlocuiască pe articolul 174 al Regulamentului din 1911, care arată că: “toți călugării locuind în Sfântul Munte, veniți în scop de a locui în mănăstire, de oricare naționalitate ar fi dâșșii, sunt considerați ca supuși ai Imperiului Otoman”.

Țin a adăuga că nici guvernul iugoslav, nici cel bulgar nu au făcut nici un demers pe lângă guvernul elen în această chestiune, deși la Muntele Athos există o Mănăstire sârbească și una bulgară.

Ba ceva mai mult. Călugării mănăstirii bulgare Zografos au supus oarecare plângeri la Societatea Națiunilor în contra administrației elene –, plângeri care de altfel au fost respinse.

Mănăstirea bulgară, adresându-se la Geneva, a recunoscut dar că dânsa reprezintă o minoritate și că călugării bulgari sunt supuși eleni.

De altfel, faptul că un tratat asupra minorităților, ca acel semnat la Sèvres, se ocupă de călugării de la Muntele Athos e cea mai vădită dovadă că aceia de origine sârbă, română, bulgară sau rusă sunt considerați ca minoritari, iar nu ca supuși sârbi, români, bulgari sau ruși.

Excelenței Sale Domnului Ion I. C. Brătianu

/ss/ Langa-Rășcanu

Președinte al Consiliului
Ministru al Afacerilor Străine, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 87.

47

1927 septembrie 16, Sofia. Raportul Legației României la Sofia către ministrul ad interim al Afacerilor Străine, I. G. Duca, privind vizita efectuată de primul ministru bulgar Liapcew în orașul Vidin și în mai multe sate cu populație românească din zonă, populație supusă unor aspre măsuri de deznaționalizare din partea autorităților bulgare.

Nr. 2292

Cu o anexă

Sofia, 16 septembrie 1927

Vizita Primului Ministru al Bulgariei în ținutul Vidinului
Confidențial

Domnule MINISTRU,

De câțva timp se observă, din partea opiniei publice bulgare, a presei și a societăților zise patriotice, o adevărată ofensivă împotriva românismului din Nordul Bulgariei și așa-numitei “propagande” românești.

Despre această propagandă eu însumi nu știu nimic altceva, decât că tinerii români timoceni merg la studii în România și se întorc în vacanță acasă – cum fac bulgarii din Dobrogea care vin la studii în Bulgaria – unde desigur vorbesc românește cu rudele lor. Că aceasta a stârnit între românii din ținutul Vidinului dorul de carte românească, este sigur, cum e sigură și îndatorirea impusă guvernului bulgar de tratatul de la Neuilly (art. 54-55) de a o tolera și chiar ajuta.

Guvernul român n-a pretins până acum direct guvernului bulgar, sub amenințarea cu represalii, să se conformeze în această privință tratatului de pace, și de aceea bulgarii plănuiesc cât mai e timp să “reteze” dintr-o dată – cum se exprimă un ziar – propaganda românească.

Am înaintat Ministerului multe articole de ziar, apeluri și îndemnuri, pentru ca guvernul bulgar să ia măsuri. Guvernul nu stătea cu brațele încrucișate și îndemnul era numai de formă. Alături de persecutarea elementului românesc, o atenție deosebită se dă orașului Vidin, unde se construiesc cele mai frumoase localuri de școală, bibliotecă, o catedrală care e, prin proporțiile ei, a doua din Bulgaria etc. Punerea de pietre fundamentale și inaugurările se fac cu mari solemnități, cu miniștri, armata etc. În Vidin se țin de câțva timp cele mai importante congrese naționaliste, ofițeri și subofițeri de rezervă, lunaci, turiști și alții. Toate acestea numai în scop de a impresiona populațiunea română și a-i da o idee exagerată de puterea și soliditatea bulgarismului.

Spre a arăta că este de acord cu această mișcare de întărire a elementului bulgar din zisa regiune, guvernul iese acum din rezerva sa aparentă: însuși Domnul Prim-Ministru Liapcew s-a dus zilele acestea la Vidin și a cutreierat multe sate românești ținând numeroase discursuri și silind pe bieții români să-l întâmpine cu flori, cu “entuziasm” și cu banchete.

În darea de seamă aici alăturată a călătoriei Domnului Liapcew, tradusă după oficiosul "DEMOCRATICESCHI ZGOVOR" de la 14 curent (apărută aproape identică și în alte ziare), am subliniat cu roșu localitățile românești onorate de vizita Primului Ministru. Au scăpat de această vizită doar satele din estul Dunării la răsărit de Vidin și cele mult spre apus, care au rămas în afara de circuitul mai mic al automobilului ministerial. Dar ostenele țaranilor români, puși pe goană de autorități spre a face alaiuri Domnului Liapcew, sunt răsplătite prin aprecieri măgulitoare ca aceea de "neobosit luptător" decernată primarului din Bregova, românul Florof (= Florescu).

Din alte rapoarte ale mele, Excelența Voastră va vedea că vizita prezidențială coincide cu noi măsuri aspre luate contra românilor din nordul Bulgariei.

Excelenței Sale Domnului I.G. Duca
Ministrul de Interne – Ministrul Afacerilor Străine ad interim

/ss/ Gr. Bilciurescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 49-50.

48

1927 octombrie 15, București. Adresă a Ministerului Cultelor și Artelor către Ministerul Afacerilor Externe, privind intervenția pe lângă autoritățile elene și conducerea Sfântului Munte, în privința exproprierii metocului schitului românesc Prodromul din insula Thassos și a dreptului acestuia de a-și trimite reprezentant în Chinotita de la Careia.

Ministerul Cultelor și Artelor
Direcțiunea Cultelor Naționale
Nr. 44335

București, 15 octombrie 1927

Domnule MINISTRU,

În trecutul glorios al țărilor române, spiritul de jertfă și binefacere al diferiților domnitori s-a manifestat, în mare parte, pe tărâmul religios. În Sfântul Munte – această republică monahală – diferite mănăstiri și schituri au primit, în decursul secolelor, donațiuni de la voievozii țărilor române, iar unele au fost chiar construite grație unor asemenea acte de generozitate.

Unul singur din aceste așezăminte – schitul românesc Prodromul – și-a păstrat naționalitatea, fiind locuit numai de români. De la înființarea lui – mai bine de 100 ani – a avut de luptat cu tot felul de greutăți, unele provocate chiar de parte din călugării ce-l locuiesc, altele din partea autorităților locale cărora încă e supus.

În prezent, două asemenea dificultăți stingheresc viața acestui schit, amenințându-i chiar existența.

Pentru prestigiul numelui de român, el nu trebuie să dispară.

I). Prima dificultate este hotărârea ce ar fi luat guvernul grec de a le expropria metocul din insula Thassos. Aici Prodromul are o livadă de măslini, circa 20-25 pogoane, cumpărată de mult timp, iar nu dăruită.

Această proprietate asigură existența celor 70-80 monahi din schitul Prodromul, și fără ea – singura proprietate – ar însemna ca schitul românesc Prodromul să fie desființat.

Suntem informați că mănăstirea sârbească din Sf. Munte posedă în Grecia mai multe proprietăți, nu una ca Prodromul și, la stăruința guvernului sârb, nici una n-a fost expropriată.

Credem că nu e nici un motiv ca guvernul grec să fie mai puțin atent cu statul român, mai ales când se știe că în țară la noi sunt destule comunități grecești, care își trăiesc viața lor religioasă, fără nici o dificultate din partea autorităților române.

II). Tot acest schit, înființat cu mult înainte de unirea Principatelor, pe timpul când chiar țările române erau vasale, a trebuit să sufere aceeași soartă. Dacă țara românească s-a dezvoltat și a ajuns la situația de azi, schitul Prodromul a rămas încă vasal și sub autoritatea mănăstirii grecești, numită Marea Lavră, ceea ce nu mai poate fi compatibil cu situația de azi a României.

Marea Lavră, prin amestecul său în administrația interioară a schitului nostru, aduce adevărate jigniri sentimentului național și demnității Statului român.

În Sf. Munte, pe lângă cele 17 mănăstiri grecești, rușii, bulgarii și sârbii mai au câte o mănăstire care se bucură de autonomie. Numai schitul românesc n-are nici o autonomie.

Socotim că e necesar să se aducă la cunoștința guvernului grec că, comunitățile grecești din țara românească, din orașele Brăila, Galați, Constanța, Tulcea, Sulina etc. se bucură de o deplină autonomie, în ceea ce privește personalul bisericesc și administrarea averilor bisericești. Nici Statul român, nici biserica română nu fac nici o dificultate. Personalul bisericesc vine direct din Grecia.

Pe bază de reciprocitate suntem în drept a cere să nu se facă exproprierea averii schitului Prodromul. De asemenea, trebuie să înceteze orice amestec al Mării Lavre în afacerile interne ale Prodromului.

Schitul trebuie să fie pus, așa cum e regula bisericească în Sfântul Munte și pentru celelalte mănăstiri autonome, numai sub conducerea Kinotitei.

Propunerile noastre sunt deci:

- a) Să nu se exproprieze averea Prodromului din insula Thassos;
- b) Prodromului să i se acorde autonomia, pe care Sârbii și Bulgarii o au de multă vreme pentru mănăstirile lor.

Marea Lavră să nu mai aibă deci nici un amestec în administrarea interioară a Prodromului.

Starețul Prodromului, ales de Sobor, se va confirma de Kinotita și tot această autoritate când va fi nevoie va avea dreptul de a face regula la Prodromul.

Starețul Prodromului va face parte din Kinotita.

- c) Prodromul va continua a plăti Mării Lavre actualul embatic, în schimbul căruia va avea dreptul a lua lemne din pădurile Mării Lavre și mai ales a se alimenta cu apă din conducta Mării Lavre.

Vă rugăm, Domnule Ministru, să binevoiți a face demersurile necesare, ca ministrul nostru de la Atena să intervină cu toată stăruința pe lângă guvernul din Atena pentru a obține avantajele arătate mai sus.

Domnului Ministru de Externe

Ministru,
/ss/ indescifrabil

Director General,
Șt. Brădișteanu

49

1927 noiembrie. Memoriul lui N. Balamaci privind avantajele și dezavantajele etatizării școlilor române din Albania.

MEMORIU

Față de procesul ce mi se înfățișează prin etatizarea școlilor române din Albania, cred că este util a lua în considerație unele perspective care merită să fie studiate pentru binele mișcării noastre culturale și pentru conservarea noastră etnică în Albania.

Întâi să studiem care sunt avantajile și dezavantajile etatizării școlilor române.

1. Dezavantajul constă în prezumția că într-o bună zi statul albanez ar putea înlocui personalul didactic român prin personal didactic albanez când s-ar decide a da o lovitură chestiunii noastre culturale.

2. Al doilea dezavantaj este că statul albanez va plăti personalul didactic român cu o leafă mai mică decât statul român, conform studiilor ce le-ar avea fiecare institutor, așa că institutorii noștri vor fi nevoiți a părăsi posturile lor și vor veni în țară. Acest inconvenient se poate înlătura acordând institutorilor noștri un supliment la leafă, direct de către guvernul român, cu învoiala statului albanez, sau prin Comunitate în caz contrar.

Care este avantajul etatizării?

Până acum școlile noastre au funcționat în Albania pe baza privilegiilor din trecut, sub dominațiunea turcească, fără să fi stabilit o nouă înțelegere cu statul român pentru subvenționarea lor ca la greci.

Din cauza vremurilor vitrege mulți români au ezitat a frecventa școala română, presupunând că vor fi rău priviți de către autoritățile locale socotind școlile noastre ca instituții de propagandă străină.

Prin etatizare se consfințește în mod oficial recunoașterea existenței elementului român în Albania.

Dacă statul albanez dă dreptul la trei comune românești de a avea școli naționale, susținute de însuși guvernul albanez, de ce nu ar da același drept tuturor comunelor românești? De la acest drept al nostru nu se poate sustrage guvernul albanez și comunele românești în mod firesc vor lua mai mult curaj a cere aceasta pentru conservarea lor etnică, odată principiul admis ca centrele românești să aibă școli naționale. Această teză o susțin mulți români din Albania și vor proceda astfel, în caz că se va găsi bună etatizarea din partea statului român.

Admițând cazul că statul albanez va susține toate aceste școli românești pentru care va cheltui o sumă însemnată de bani, cred că ar fi bine și pentru atingerea unui scop și mai mare, ca statul român, sub formă de compensație, ar putea influența pe cale diplomatică ca tineretul din Albania să-și desăvârșască studiile universitare în țară, acordându-le toate avantajile posibile ca: cantine, cămin etc. cu asentimentul statului albanez, fapt care probabil îi va conveni.

Prin acest angajament reciproc se va face o apropiere și mai mare între albanezi și români, avându-se în vedere că atât la București cât și în alte centre din țară s-au stabilit numeroase colonii din Albania, care vor fi foarte bucuroase să-și vadă rudele lor la Universitățile din țară, cum au fost multe elemente în trecut care au contribuit la întregirea alban-română în timpul dominației turcești.

În caz când nu se găsește bună etatizarea, avem alt mijloc de a susține școlile române fără asistența materială a statului albanez, lucru admis de mulți politicieni din Albania. Aceasta ar fi prin mijlocul Comunităților. Tratatul minorităților din Albania semnat la Geneva prin art. No. 5 sună că minoritățile au dreptul a-și susține instituțiile lor culturale religioase, de binefaceri etc. pe propriile lor mijloace. Pentru aceasta sunt de părere că este necesară înființarea Parohiei române la Corița pe baza unui Statut elaborat și recunoscut de guvernul Albaniei.

Această instituție va juca rolul principal în susținerea instituțiilor românești cum au fost Comunitățile grecești și cele din Transilvania în timpurile trecute. Biserica română poate primi ofrande de oriunde și le poate întrebuința pentru binele instituțiilor culturale naționale.

Prin acest fapt se evită multe susceptibilități ale poporului intelectual albanez și în același timp va fi scutit de presiunile grecilor și sârbilor care mereu cer același lucru ca și statul român.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 40, f. 175-176.

50

1927 noiembrie 2, Caransebeș. Adresa Consiliului Eparhiei Ortodoxe Române a Caransebeșului privind exproprierea domeniului diecezan din Marghita-Mare, de către autoritățile iugoslave.

COPIE de pe adresa cu Nr. 4390 a Consiliului Eparhiei Ortodoxe Române a Caransebeșului

Onorabil Ministeriu,

Dieceza ortodoxă română a Caransebeșului posedă în comuna Marghita-Mare cu drept de proprietate un domeniu de peste 800 iugăre de pământ, care domeniu e indus în cartea funduară Nr. 654 a acestei comune.

Fiind situat domeniul diecezan din Marghita-Mare dincolo de granița dintre țara noastră și Iugoslavia și anume în apropiere de orașul Vârșeț la 512 km de la frontieră, organele administrative sârbești le-au esarendat fără consimțământul nostru, respectiv fără a încunoștința organele noastre bisericești.

Ajungându-ne la cunoștință, că acest domeniu cu ocolirea noastră s-a dat în arendă forțată, am autorizat pe protopresbiterul Vârșețului să ia în primire banii încasați de autoritățile sârbești sub titlul de arendă, fiindcă acești bani au destinația a contribui la susținerea organismului nostru bisericesc, precum și a instituțiilor diecezane din centrul eparhiei.

Intervenind protopresbiterul Vârșețului în cauza acestui domeniu a primit în Belgrad asigurarea, că în viitor comisiunea reformei agrare nu se va mai atinge de pământul diezei noastre.

Cu toate acestea, a fost început un comisar să parceleze domeniul.

Intervenția repetată a protopresbiterului din Vârșeț a avut drept urmare, că autoritățile superioare din Belgrad, s-au mulțumit cu 244 iugăre de pământ din întreg

domeniul, dar comisarul contrar dispozițiilor mai înalte, a arendat cu 30 iugăre mai mult și voia să forțeze luarea întregului domeniu pe seama coloniștilor sârbi.

Afară de apelata înaintată în termen legal s-a făcut intervenție prin un memorandum bine motivat la Belgrad, de unde ne-am ales cu promisiunea că atât cauza arenzii de pe anul economic 1919/1920, cât și chestia apelatei vor fi duse la bun sfârșit.

Așadar, în urma demersurilor făcute ni s-au luat la împărțit numai 244 jug. de pământ în arendă forțată.

Pentru a preveni Comisiunea agrară, organele noastre bisericești au esarendat încă din toamna anului 1920, complexul de 339 iugăre de pășune credincioșilor noștri ortodocși români.

În primăvara anului 1921, se comite un act volnic și direcțiunea reformei agrare în contrazicere directă cu actul Ministerului din Belgrad ia de la credincioșii noștri pășunea în estindere de 339 iugăre plus 8 iugăre fânaț, apoi 50+80 jugare semănături și le dă dobrovolților, adică voluntarilor sârbi, aduși de prin Bosnia. Vadiul, ce-l încasaseră esmișii noștri cu ocaziunea arendării au fost siliți să-l înapoieze.

Intervențiile făcute pe la Belgrad în privința scutirii domeniului de esarendare forțată au rămas fără nici un rezultat.

Nu ne-am ales decât cu promisiunea, că 75% din neînsemnata arendă forțată se va restitui Consistorului nostru eparhial.

Avem nădejde că cel puțin în anul 1921/22 se va elibera domeniul de sub sechestru, dar după cum dovedește un act al autorităților sârbești, pământurile din domeniu să esarendează ca și în anul precedent.

Contra acestui act jignitor pentru interesele noastre bisericești, protopresbiterul din Vârșeț a înaintat din nou apelată, căci în înțelesul ordinațiunei reformei agrare pământurile a căror venit e destinat pentru susținerea instituțiilor culturale, cum e și cazul de față, nu se pot da în arendă forțată.

Singurul fapt îmbucurător este, că în urma atâtor convenții a fost scăpat domeniul deocamdată de parcelare și că 75% din micul venit de arendă forțată s-a promis diecezei noastre fără a avea vreun indiciu serios, că această arendă o vom și lua în primire.

Drept dovadă cum sunt tratate interesele noastre în Iugoslavia amintim, că o comisie, care cutreieră comunele din partea Banatului trecută la Iugoslavia a eiectat dare de venit și de avere pe timpul de la 1917-1921 și asupra domeniului diecezan din Marghita-Mare făcând un (...) de 317.000 coroane. Cu toate că de la anul 1919 încoace domeniul este sub sechestru și arenda în partea cea mai mare au încasat-o organele administrative sârbești.

Se înțelege că și contra acestei eiectări s-a remonstrat la Direcțiunea financiară cu cădere.

În urma reclamărilor și apelatelor Direcțiunea reformei agrare răspunde, că domeniul de sub întrebare nu poate fi ridicat de sub sechestru până la 1924, când se va aduce legea reformei agrare și în consecință diecezei noastre se lasă în folosință numai 113 jug. De la sine înțeles că și acest act a fost contestat după ce comisia agrară din Marghita-Mare în mod arbitrar a împărțit o parte din cele 118 jug esarendate credincioșilor noștri.

Cu durere trebuie să constatăm, că dese rugări și remonstrări făcute pe baza reciprocității și a tratatelor de pace, că să nu se redea în folosință domeniul pentru

susținerea instituțiilor noastre, n-au fost până acum, luate în considerare, la ce e mai mult. Direcțiunea reformei agrare, nesocotind dispozițiile ei anterioare, lasă în folosință diecezei noastre pe anul 1922/23 numai 100 iugăre și anume acelea, care, în ce privește calitatea pământului, sunt cele mai slabe.

Primindu-se acest act s-a intervenit, ca cel puțin să ni se dea voie să alegem noi vreo 50 iugăre din pământul mai bun, dar și cu această cerere am fost respinși.

În apelata înaintată s-a arătat nu numai călcarea dispozițiilor proprii ale Direcțiunii reformei agrare, ci și paguba enormă, ce se cauzează eparhiei noastre și, drept urmare s-a cerut, ca domeniul diecezan din Marghita-Mare, să se redea munițiunei sale punând autorităților sârbești în vedere, că la caz contrar se va intenta proces de despăgubire.

Aceasta eram îndreptățiți a o face pentru că atât în tratatele de pace, precum și în regulamentul referitor la luarea sub sechestru a diferitelor domenii ce formează proprietatea corporației respective persoanelor juridice se zice apriat: "Nu se pot pune sub sechestru averile aliaților noștri din Entente: Grecia, Italia, România etc."

Lăsându-ni-se numai 100 iugere de pământ, în consecință s-a apelat și această hotărâre pentru ca punctul nostru de vedere nu-l putem abandona la nici un caz.

Spre orientare mai amintim, că la Ministerul de agricultură abia se găsește urmă despre domeniul nostru din Marghita-Mare pentru că după spusele organelor sârbești sechestrul cad în competența Ministerului de justiție.

În acest Minister din urmă se susține, că se dau cauzele de sechestru secțiunii reformei agrare centrale.

Această centrală ne dădu-se și pământul mai mult 148 jugere, o parte de pășune și 17 jugere fânați, dar centrala e descentralizată în secția Reformei agrare de Neoplanta, care era creațiunea, Narodnei Uprava.

Secția aceasta are cădere în cauza sechestrului din Banat și ne-a luat și ce avusesem lăsându-ne numai 100 jugere pământ slab.

Această secție are șefia comisiei reformei agrare sârbești din Marghita-Mare compusă din țărani sârbi, care cer mereu parcelarea și exproprierea.

E adevărat, că după multe greutăți ce am întâmpinat s-a zădărnicit parcelarea Domeniului nostru din Marghita-Mare, dar planul de parcelare Comisia sâtească nu l-a abandonat, dovada că în luna august 1922, când Comisia de rectificare a graniței lucra la Beba se susținea în Vârșeț, că urmează evacuarea comunei Jamul Mare unde pe domeniul Hadic Elek sunt plasate vreo 75 familii coloniști, care împreună cu un inginer erau dirijați pe domeniul din Marghita-Mare.

Făcându-se demersurile la Belgrad, Ministerul de justiție a dat asigurarea că domeniul nu se va expropria.

Fiind punerea sub sechestru a domeniului de sub întrebare jignitoare pentru interesele noastre bisericești și în contrarietate cu starea legală ni s-a făcut propunerea din partea credincioșilor noștri, ca Consistorul nostru diecezan să înainteze proces contra statului sârbesc pentru ridicarea sechestrului și pentru desdăunarea pagubei cauzate prin sechestru.

Înainte însă de ce s-ar întreprinde o acțiune în felul acesta aflăm de cuviință a ne adresa On. Minister de Externe cu rugarea să binevoiască a face demersuri la guvernul sârbesc din Belgrad, ca să ia dispozițiuni între ocrotirea intereselor bisericii noastre în ceea ce privește domeniul diecezan din Marghita-Mare și anume să dispună:

1/ să se plătească, respectiv să se restituie eparhiei noastre în întregime arenda încasată de autoritățile sârbești după pământul aparținător domeniului și esarendat de acele autorități începând cu anul economic 1919/20.

2/ să se ridice domeniul de sub sechestru, cât și de sub esarendarea forțată, redându-se în folosința noastră, ca să putem liber dispune asupra acestui domeniu, care la nici un caz să nu se parceleze recunoscându-ni-se dreptul de a-l și vinde în care privință ni s-au și făcut oferte.

Primească On. Minister expresia deosebitei noastre stime și considerațiuni.

Episcopul diecezan
/ss/ indescifrabil

Caransebeș în 2 noiembrie 1927

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 144.

51

1927 noiembrie 2, București. Adresă a Ministerului Instrucțiunii către Ministerul Afacerilor Străine, prin care solicita autorizarea consulului general Burileanu, de a participa cu suma de 700.000 lei, la licitația pentru cumpărarea localului unde se găsea gimnaziul și internatul românesc din Ianina.

Ministerul Instrucțiunii Serviciilor Școlilor
Bisericii Române
din Peninsula Balcanică

București, 2 noiembrie 1927

Nr. 125514/1927

Domnule Ministru,

Răspunzând adresei D-voastră No. 48763/927, avem onoarea a vă face cunoscut că acest Departament, având în vedere însemnătatea unui local propriu de școală și internat la Ianina, vă roagă să binevoiți a autoriza pe D-l Consul General, Burileanu, a participa la licitația pentru cumpărarea localului unde actualmente se găsește gimnaziul și internatul nostru și a concura până la suma de lei 700.000 (șapte sute mii), care sumă se va plăti în două rate și anume: 550.000 acum la facerea actelor, iar restul de 150.000 lei se vor prevedea în bugetul viitor 1928.

Ministru,
M. Marinescu

Director General,
D. Cuțitaru

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 92, f. 264.

52

1927 noiembrie 14, Salonic. Raportul consulului României la Salonic, Ion Ciuntu, adresat Ministerului Afacerilor Străine, privind situația școlară și religioasă a aromânilor din Macedonia grecească. Este propusă formarea unei comisii cu reprezentanți din Ministerele de externe, instrucțiune, culte și industrie, precum și unul din partea Societății de cultură macedoromână, care să realizeze o conducere unitară a problemelor aromânilor.

Consulatul General al României
Nr. 1692
Anexe: 2

Salonic, 14 noiembrie 1927

Urgent / Confidențial

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul meu Nr. 482 din 12 aprilie a.c., am onoarea a înainta, aici, alăturat, în copie, adresa ce am primit de la Ministerul Instrucțiunii și răspunsul meu cu privire la dispozițiunea zisului Departament ca toată corespondența relativă la chestiunile școlare, administrative și naționale să fie văzută și semnată de mine.

Cu acest prilej mi-aș permite a supune aprecierii Excelenței Voastre câteva considerațiuni relative la chestiunea macedoneană, pe care voi căuta să le expun cât mai succint.

De la desființarea administrației școlilor din Macedonia în anul trecut, soluționarea chestiunilor în legătură cu școala și biserica se găsește stânjenită de o stare de provizorat, în care, Consulatul deși nu avea un ordin formal care să-i fixeze atribuțiunile în această privință, s-au găsit adesea ori în situația de a trebui să se ocupe aproape de toate problemele care cădeau în sfera de activitate a Ministerului Instrucțiunii.

Raportul meu confidențial Nr. 801 din 24 mai a.c., către Ministerul Afacerilor Streine, ar putea să lămurească până la ce punct și cu câte greutate în actuala stare de lucruri, Consulatul reușește să-și îndeplinească rolul ce desigur îi incumbă, ca reprezentant al guvernului, de a interveni ori de câte ori prestigiul Statului sau renumele școlilor noastre este în joc.

De aceia cred că, pe de o parte, se impune originalitatea temeinică la Salonic a unui serviciu care să se ocupe de administrația școlilor și bisericilor noastre din Macedonia, iar pe de altă parte, să se fixeze, în mod precis, rolul Consulatului în aceste chestiuni, precum și raporturile ce trebuie să existe între acest oficiu și zisa Administrație.

Desigur că soluționarea chestiunilor noastre școlare și bisericești din Macedonia atârână într-o mare măsură de situația politică și de condițiunile economice care au o însemnătate covârșitoare în dezlegarea problemelor politice și sociale.

Dacă aș aminti numai despre chestiunea emigrării aromânilor, care are la bază mai ales greaua situațiune ce li s-a creat prin instalarea refugiaților în Grecia, s-ar putea evidenția cu ușurință și necesitatea unei organizațiuni economice (bănci, cooperative etc.), eventual cu sprijinul Statului român de la care nu s-ar cere sacrificii materiale prea mari în raport cu rezultatele ce s-ar obține, punându-se la adăpost de greutățile și presiunile ce îndură elementul aromânesc din lipsa unei asemenea organizațiuni.

În afară de aceasta, chestiunea macedoneană așa cum se prezintă astăzi în urma anexării Macedoniei la statul elen, trebuie privită prin altă prismă decât aceia din trecut.

Una din cele mai serioase piedici ce întâmpină dezvoltarea elementului aromânesc în cadrul tendințelor noastre naționale, culturale și religioase, este fără îndoială și teama guvernului elen de a nu se expune ca înlesnirile ce le-ar face în această privință să-i atragă pretențiuni analoage din partea altor minorități cu veleități politice sau naționale mai îngrijitoare decât cele românești.

Pentru aceste considerațiuni, chestiunea complexă și delicată a aromânilor poate ar fi bine să fie centralizată la o direcțiune din Ministerul Afacerilor Streine, care ajutată de o comisiune compusă din delegați ai diferitelor Departamente cu care ar avea contingentă problemele ce ar fi de dezlegat, de exemplu: Afaceri Streine, Instrucție, Culte, Industrie, precum și un delegat al Societății de cultură macedoromână, să realizeze o conducere

unitară, urmând ca aplicațiunea în detaliu să cadă în atribuțiunile Ministerului respectiv, iar legătura dintre diferitele Departamente și acest Consulat să se facă prin Ministerul Afacerilor Străine.

Poate că serviciul ar fi mai îngreuiat prin acest sistem, dar cu siguranță se va împlini un gol ce se resimte astăzi profund în unitatea de conducere și stabilirea atribuțiunilor, îndatoririlor și răspunderilor, de care depinde în prim loc o bună administrație.

Îngăduindu-mi să supun aceste considerațiuni aprecierilor Excelenței Voastre, aş fi fericit dacă s-ar împărtăși modul meu de a gândi, în caz afirmativ, mi-aş permite să O rog respectuos ca până se va lua o hotărâre în această privință, dacă Va crede de cuviință, să binevoiască a dispune să se intervină pe lângă Ministerul Instrucțiunii în sensul raportului meu aici-alăturat și a mi se da și mie semnale cuvenite.

Binevoîți Vă rog a primi, Domnule Ministru, asigurarea respectuoasei mele considerațiuni.

Consul General,
/ss/ Ion Ciuntu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 54, f. 200-201.

53

1927 decembrie 5, <Sofia>. Raportul Legației României la Sofia către Ministerul Afacerilor Străine, privind școlile turcești din Bulgaria. Se propune ca presa românească să facă cunoscut că românii din Bulgaria nu au decât două școli primare și un liceu, în timp ce bulgarii din România au 14 școli.

COPIE de pe Raportul Legației noastre din Sofia, Nr. 2907 din 5 decembrie 1927, către Ministerul Afacerilor Străine înregistrat sub Nr. 71378 din 14 decembrie 1927

Domnule MINISTRU,

Dintr-o statistică oficială, rezumată într-un articol publicat în oficiosul “La Bulgarie”, de la 22 octombrie trecut și semnat de D-l Marin Vlaikoff, subșef de secție în Ministerul bulgar al Instrucțiunii Publice, culeg următoarele cifre privitoare la populația turcă din Bulgaria și la învățământul în limba turcă.

În Bulgaria, există o populație turcă de circa 520.000 suflete, risipită în județele Șumla, Rusciuc, Mastanlii, Varna, Burgas, Târnova și chiar în toate părțile Bulgariei. În mase compacte, autoritățile bulgare o consideră ca existând numai în județul Șumla, unde se găsesc sate curat turcești.

La această populație, au funcționat, în anul școlar 1925/1926, un număr însemnat de școli private cu limba de predare turcească și anume: 1331 școli primare, având 64.744 elevi și 1938 profesori; 37 gimnazii (4 clase) cu 1976 elevi și 107 profesori; 6 școli eclesiastice cu 283 elevi și 9 profesori; 1 școală pedagogică secundară la Șumla, cu 80 elevi, 8 eleve și 10 profesori.

Articolul în chestiune spune că întreținerea acestor școli incumbă principalmente statului, comunelor, județelor și numai parțial populației turcești. Art. 354 din legea învățământului public prevede formarea unor fonduri speciale pentru școlile turcești,

dându-le pământuri din domeniul public – minimum un decar de familie. Cu chipul acesta, pentru Bulgaria întreagă s-a ajuns, pentru 395 sate, la un total de 44.893 decari, care dau un venit anual aproape 13.500.000 leva.

În afară de aceasta, conform cap. 11/10 din Bugetul Ministerului Instrucțiunii, Statul întreține, în anul 1926/927, pentru școlile turcești, 200 profesori ordinari, dintr-un credit de 3.200.000 leva. În cap. XI & 99 din același buget, e înscrisă suma de 2 milioane pentru ajutoare școlilor particulare și, din această sumă, statul dă 100.800 leva ca subvenție la 8 profesori.

Autorul articolului fixează la 18.700.000 leva cheltuială a statului bulgar pentru întreținerea școlilor. Adăugăm la aceasta o sumă de 20.000.000, dată de comunele turcești, și de circa 3.000.000, dată de județe, se obține peste 40.000.000 anual.

În plus, comunele turcești dispun de bunurile școlilor ecleziastice (ocupate sau nu de clădiri) numite “vacuf” care ar fi dând un venit anual de vreo sută de milioane, din care o parte merge tot la școlile turcești.

După aceste date interesante (presupun că sunt adevărate, autorul articolului încheie într-un chip, pe care numai populația românească din Bulgaria îl știe cât e de fals: “dacă poporul bulgar se poartă astfel față de minoritatea turcă, după ce a fost sub jugul turcesc 500 ani, ... oricine poate să tragă însuși concluzia în ce privește conduita poporului nostru și a statului nostru față de celelalte minorități”.

Asemenea laude nemeritate, nu este bine să rămână fără răspuns din partea presei noastre (Independența și Universul).

În acel răspuns se va trage concluzia cea adevărată asupra conduitei poporului și statului bulgar față de minoritatea română: deși conține peste 1/5 din numărul producției turcești, populația română abia are 2 școli primare și 1 gimnaziu, pentru care statul bulgar nu cheltuiește nici o centimă.

Este de notat că, bulgarii au la noi 14 școli și licee.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 176.

54

1927 decembrie 7, Atena. Adresă a ministrului României la Atena, Langa-Rășcanu, către ministrul Afacerilor Externe, Nicolae Titulescu, privind hirotonisirea de preoți români în comunele Hrupiștea, Selia-Veria, Doliani și Abela-Perivole, Grecia.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 2413

Atena, 7 decembrie 1927

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că, în urma demersurilor făcute de Consulul nostru General de la Salonic pe lângă Guvernatorul General al Macedoniei, acesta din urmă a binevoit a interveni pe lângă Mitropoliții respectivi să hirotonisească patru noi preoți români în comunele Hrupiștea, Selia-Veria, Doliani și Abela-Perivole.

Binevoîți Vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Excelenței Sale, Domnului N. Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine, București

/ss/ Langa-Rășcanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 21, f. 6.

55

1927, București. Statut al Eforiilor Școlare și Bisericești din Peninsula Balcanică elaborat de Ministerul Instrucțiunii și referat asupra situației școlare a românilor din Albania.

Ministerul Instrucțiunii
Școalele din Peninsula Balcanică
Statutul Eforiilor Școlare și Bisericești din Peninsula Balcanică

1. Eforia este o instituție școlară și bisericească, al cărei membri sunt aleși de comunitate.
2. Membru al comunității este orice român, care își are domiciliul său în comuna respectivă.
3. Eforia școlară și bisericească, se compune din 7 până la 9 membri aleși, la care se adaugă de drept preotul și directorii școlilor din localitate. Din aceștia se vor alege un președinte, 2 vice-președinți, un casier și un secretar. Membrii de drept nu pot fi președinți.
4. Alegerile se fac în scris, prin buletin de vot sau prin a da aclamație, când nici unul din cei prezenți nu se opune. Președintele Eforiei va încheia un proces-verbal pe care îl va înainta Autorității Centrale.
5. Persoanele care vor face donații însemnate Eforiei Școlare și Bisericești, se vor proclama membri de onoare de către adunarea generală, după propunerea Eforiei.
6. Tatăl, fiul, bunicul și nepotul, frații, socrul și ginerele, nu pot fi în același timp membri ai Eforiei Școlare și Bisericești.
7. Pentru a putea fi ales membru al Eforiei se cere vârsta de 24 ani împliniți.
8. Eforia se alege pe 3 ani. La expirarea mandatului poate fi realeasă.
9. Pentru ca Eforia să poată lua hotărâri valabile, vor fi prezenți cel puțin jumătate plus unul din numărul membrilor.
- În cazuri foarte urgente președintele, fără convocare, are dreptul de a provoca un vot înscris membrilor Eforiei.
10. Eforia are datoria să îngrijească de tot ce privește partea materială și morală a cultului și a învățământului. Ea însă n-are drept să se amestece în atribuțiile școlare ale corpului didactic (ex.: disciplina în școală etc.).
11. Adunarea generală a membrilor comunității cu drept de vot stabilește activitatea Eforiei Școlare și Bisericești. Adunările generale sunt ordinare și extraordinare.
12. Pentru a avea drept de vot, se cere ca fiecare să contribuie anual cu o sumă oarecare.

13. Data Adunării generale, este ziua de Sf. Gheorghe (23 aprilie). Dacă la prima adunare se întrunesc două treimi din numărul total al alegătorilor, adunarea se va amâna pentru duminica următoare, când va lucra și proceda în dezbateri cu orice număr de alegători.

14. Veniturile administrate de Eforia Școlară și Bisericească sunt: Fondul rezultat din cotizațiile benevole, din donații, subvențiuni și din venitul bisericesc respectiv, din taxele școlare (eventuale) ale copiilor de școală, din contribuțiuni obligatorii stabilite de Adunarea generală, precum și de colectele făcute cu aprobarea Eforiei.

15. Fondul rezultat din cotizațiile benevole, din donații, subvențiuni și din venitul bisericesc respectiv, din taxele școlare (eventuale) ale copiilor de școală, din contribuțiuni obligatorii stabilite de Adunarea generală, precum și de colectele făcute cu aprobarea Eforiei.

15. Toate actele emane de la Eforie vor fi semnate de președinte și contrasemnate de către secretar.

16. Orice efor, precum și orice delegat al Autorității Centrale, poate controla gestiunea fondurilor Eforiei.

17. Casierul se alege din membrii aleși ai Eforiei, de preferință una din persoanele cu o bună situație materială. Casierul are îndeeosebi supravegherea casieriei.

18. Președintele și secretarul vor semna valabil în numele comunității și în fața autorităților administrative ori judiciare. Ei au dreptul de a însărcina la nevoie unul sau mai mulți avocați pentru a apăra interesele comunității.

19. Președintele, în absență, unul dintre vice-președinți, convoacă, deschide, conduce și ridică ședințele Eforiei.

20. Secretarul are datoria de a îngriji și redacta procesele verbale și corespondența, va întocmi darea de seamă anuală și va păstra în ordine arhiva Eforiei.

21. Eforia este obligată a ține cel puțin o ședință pe lună. Secretarul sau trei membri ai Eforiei au dreptul de a cere convocarea mai des a ședințelor.

22. Membrii Eforiei nu primesc nici un onorariu.

23. Membrii Eforiei sunt datori a face să crească fondurile comunității, luând în acest sens inițiative potrivite împrejurărilor ca: șezători, conferințe etc.

24. Eforia este datoare, ca la începutul fiecărui an școlar să pregătească un proiect de buget pentru școlile și bisericile locale, pe care îl va înainta Autorității Centrale spre aprobare.

25. Eforia din capitala județului (Salonic, Veria, Grebena, Ianina, Corița, Tirana și Bitolia) au obligațiunea morală de a se interesa de bunul mers al Eforiilor din celelalte comune ale județului respectiv și a referi Autorității Centrale.

56

1927. Referat privind situația învățământului românesc din Albania cuprinzând repartizarea școlilor și cheltuielilor aferente.

REFERAT

Despre situațiunea românilor din Albania

Guvernul albanez nu consideră pe românii albanezi ca o populație minoritară, ci ca frați, înțelegând prin “frați” un element bun de deznaționalizat. El recunoaște românilor din Albania toate drepturile de a fi în funcțiuni publice ca Miniștri, Parlamentari etc., însă nu ca reprezentanți ai minorității românești, ci ca cetățeni albanezi.

Românii din Albania, de teama teroarei albaneze, n-au avut curajul de a se declara ca minoritate, precum au făcut deja demult grecii din Albania.

Este de notat aici faptul că, în urma acestei declarări, Statul albanez a acordat grecilor 55 școli, întreținute în mare parte de statul albanez, deși elementul grec în Albania nu reprezintă nici măcar 20% față de români, adică 20.000 față de 100.000 români.

* * *

Actualmente funcționează în Albania următoarele școli:

La CORIȚA: una de fete, una de băieți, precum și două clase a noului liceu care funcționează deocamdată cu titlu de clasa V-a și VI-a a actualei școli primare. Aceasta însă cu știrea și autorizarea guvernului albanez.

La PLEASA și la ȘIPSCA funcționează câte o școală primară.

Se înființase de curând școli primare în următoarele comune românești din Albania: Dișnuți, Berat, Lunca, Nicea și Moscopole.

Funcționarea lor nu este încă deplină, fiind înființate de prea puțină vreme.

* * *

În principiu, nici unul din institutorii români, trimiși de noi în Albania n-a fost recunoscut formal de guvernul albanez, deși aceștia făcuseră cereri în regulă în acest scop, conform cu publicarea făcută în martie 1926 în Monitorul Oficial Albaniez. Se știe că prin acea publicare, care avea o formă de circulară, se recunoștea existența elementului român în Albania, oferindu-se posturi de institutori românilor din Albania care au cunoștințe suficiente de limba română, pentru a funcționa în școli române.

Guvernul nostru continuă a plăti lefurile acelor institutori în așteptarea aprobării guvernului albanez.

* * *

Din cele ce preced, se vede că angajamentele luate formal de guvernul albanez în februarie 1926 față de Domnul Simion Mândrescu, fost pe atunci Ministrul Țării în Albania, și anume de a admite înființarea de școli române în toate comunele cu populațiune română, nu au fost aplicate.

Din aceste motive, urmează ca guvernul nostru să intervină cât mai curând prin Legațiunea noastră din Albania pentru a se încheia cu guvernul albanez o Convențiune specială școlară și bisericească, dat fiindcă angajamentele luate de acesta în 1926, n-au fost respectate, cu toate publicațiile făcute prin Monitorul Albaniez.

Obiecțiunile albanezilor la aceasta, și anume că le lipsește o lege a învățământului particular pentru a reglementa mersul acestor școli pământești, – nu poate avea valoare.

Pentru a reuși în încheierea acelei Convențiuni speciale, ar fi util de a se obține și sprijinul guvernului italian, dat fiind că influența actuală a Italiei în Albania ne poate fi de folos.

* * *

O statistică sigură a românilor din Albania, ca și în celelalte State balcanice nu există. Domnul Nenițescu, în lucrarea sa “Românii din Turcia” din 1895, susține că

numărul lor ar fi de circa 200.000. Ar fi util ca să se facă un recensământ cât mai exact prin eforturile comunităților române constituite actualmente în Albania.

CHELTUIELILE PREVĂZUTE ÎN BUGETUL ÎNȘTRUCȚIUNII PUBLICE
PENTRU ȘCOLILE ȘI BISERICILE ROMÂNE DIN ALBANIA

Personalul didactic primar

Leafa la 8 institutori rurali a 1.000 lei lunar.....	96.000
Leafa la 5 învățători înaintați pe loc a 800 lei lunar.....	48.000
Leafa la 4 învățători suplimentari a 700 lei lunar.....	33.600
Fond pentru plata gradațiilor la personalul de mai sus	129.600
Fond pentru plata chiriei la personalul de mai sus.....	51.000
Fond pentru plata indemnizației de scumpete.....	144.000
Fond pentru plata ajutorului de familie.....	16.000
Fond pentru plata indemnizației de valută.....	1.344.000
Noul spor la persoanele de mai sus.....	258.269

Personalul preotesc

Leafa la 8 preoți.....	37.200
Gradațiile la personalul de mai sus.....	15.000
Scumpetea.....	51.000
Diurna de reprezentare.....	168.000
Indemnizația de valută.....	168.000

Personalul de serviciu

Leafa a 18 servitori, paracliseri, cântăreți etc.....	34.200
Scumpetea.....	62.000
Indemnizația de valută.....	318.000

Pensionarii

Pensia la 5 pensionari.....	54.000
Indemnizația de valută.....	42.000

Chirii și întrețineri

Chirii și întrețineri.....	481.245
Diferite reparațiuni.....	150.000
Fond pentru deplasări.....	50.000
Fond pentru cumpărarea unui local de liceu la Corița.....	<u>1.000.000</u>
Total	4.800.000

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 40, f. 132-133.

57

1928 februarie 4, <București>. Inventarul metocului din insula Thassos a schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos.

Inventarul

Averii mobilă și imobilă ce are Schitul românesc a Prodromului la metocul zis “Sfântul Dimitrie” din insula Thassos.

1. Perivolul (ograda) 30 pogoane, loc închis cu zid de piatră și cu o piață principală; o oră departe de comuna Potamia.
2. În mijlocul perivolului, biserica "Sf. M. M. Dimitrie".
3. În fața bisericii, casă de zid cu salonaș și patru camere pentru musafirii care vin la biserică.
4. Clădirea cea mare de zid, mai la o parte din sus de biserică în lungime de 32/10 m, cu salon și camere de locuit, cu sală prin mijloc de etaj și balcon de fier în lungimea casei.
5. La parterul acestei clădiri, jumătate subsol, depozitul chiupurilor (vaselor) pentru 18 mii kgr untdelemn, a câte 700 kgr vasul, zidite în porțelan, pentru siguranță și curățenie, plus cisterna de siguranță, în caz de spargerea vreunui vas cu untdelemn.
6. Restul subsolului e depozitul vaselor de vin și magazie pentru obiectele de gospodărie.
7. La stânga acestei clădiri, altă clădire de zid (cramă) 15 m lungime cu teascul de struguri și vasele; apoi atelier de lucru, și cazanul de fabricat rachiul de tescovină.
8. Mai la vale de cramă, casa cea veche cu șase camere, sufragerie și bucătărie, pivniță pentru depozitul de miere (chiupuri) pentru 2000 kgr miere; hambare pentru 5000 kgr măsline de mâncare și alte diferite vase și obiecte.
9. La dreapta acestei case, spre răsărit, poarta principală și o clădire de zid în 30 m lungime, cu camere pentru lucrători, spălătorie cu cazan de aramă zidit; și alte obiecte de gospodărie.
10. Din sus de această clădire, pătratul despre amiaza-zi altă poartă mai mică și o clădire pentru depozitul lemnului de foc; găinăria și altele; apoi zid de piatră tencuit până în clădirea cea mare spre încheierea curții.
11. Din sus de clădirea cea mare, altă clădire de zid în lungime de 12 m pentru teascul de fier, cu două fitiluri și masa de măcinat măslinele pentru untdelemn, care costă peste 500 lire aur.
12. Alături cu moara, grajdul vitelor și fânăria.
13. Din susul morii, cisterna pentru depozitul măslinelor pentru untdelemn.
14. Mai la o parte de acestea, altă clădire, magazie pentru lemnărie de lucru și diferite.
15. Stupina, ca la 200 stupi, care produc anual ca la 2000 kgr ceară pentru biserică.
16. În perivol, pământ lucrat pentru grădinărie, livada de măsline și pomi roditori; și ca cinci pogoane vie; izlaz pentru fân și pădure.
17. Alături cu curtea caselor, mai la o parte, este izvorul cel mare de apă, renumit pentru calitatea sa, și cisternă mare pentru depozitat apa grădinăriei.
18. Canalul de apă – zidit de noi – adusă din munte, distanță ½ oră, care trece prin mijlocul curții, folosindu-ne noi de ea la moara de măcinat măsline; iar sătenii udă grădinile și porumburile lor.
19. La țărmul mării în liman – arsanaua –, clădire mare de zid cu porțelan, 12/8 m; pentru depozitul vaselor de mare; iar la etaj camere de locuit pentru marinari și pescari și magazie pentru obiectele de pescărie, de marină și de bucătărie.
20. Alături de arsanaua – moraiul –, zid de piatră cu porțelan, lungit în sânul mării 50 m, pentru adăpostul vaselor de valuri.

21. În câmpul comunelor Potamia și Panaghia, prin livezile de măslini, are Schitul peste 3500 arbori aleși, care produc până la 20 mii kgr untdelemn și 5000 kgr măslina de mâncare.

22. În mijlocul livezilor, o clădire de zid, casă 12 m pe 6, cu cameră și magazie pentru depozitul măslinelor provizoriu în timpul culesului, și locuința monahului supraveghetor prin livezi în cursul anului și șopron pentru vitele de lucru.

Pentru toate acestea, s-au cheltuit o mulțime de bani în curs de 62 ani, de când s-a făcut prima cumpărătură cu acte în regulă recunoscute pe atunci de autoritățile turcești-locale și în Constantinopol de Guvern și de Patriarhie. Apoi treptat celelalte cumpărături cu acte, și edificiile ce s-au făcut până în prezent.

Evaluarea acestei averi arată mai sus, nu s-ar putea stabili decât de o comisiune la fața locului.

Noi păstrăm nădejdea că guvernul țării România Mare, nu va lăsa ca această avere cumpărată de călugării români cu protecțiunea Guvernelor Principatelor Române și sprijinul Ierarhilor Români, cu toate garanțiile legale, să fie înstreinată, mai ales că nu este o întindere de pământ arabil, care să îndreptățească o expropriere, fiind și singura avere românească în țara grecească.

În numele Schitului românesc, "Prodromul" din Sf. Munte Athos.

Delegați: Ieromonahul Simeon Ciomandra
Ieromonahul Ilarie Stănescu
Superiorul Schitului Darvari

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 108.

58

1928 aprilie 4, Atena. Telegrama ministrului României la Atena, Langa Rășcanu, privind intervențiile avute pe lângă Ministerul Agriculturii și Domeniilor din Grecia, pentru plata despăgubirilor cuvenite schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos, ca urmare a exproprierii metocului acestuia din insula Thassos.

Legățiunea din Atena,
Externe

Telegramă descifrată

Nr. 887

Răspuns la telegrama cifrată No. 23855

Încă de la octombrie trecut am făcut un șir de demersuri pe lângă fostul și actualul ministru al Agriculturii și Domeniilor, amândoi au dat ordine Administrațiunii Financiare din Cavalla de a plăti despăgubiri pentru recoltă. Azi din nou ministrul agriculturii a expediat în fața mea o lungă telegramă Administrației Financiare cerând a face plata și întrebând pentru ce ordinele sale n-au fost încă executate. În privința exproprierii măsura este generală pentru toate mănăstirile, fie grecești, fie minoritare. Acele grecești nu vor primi nici o despăgubire, cele minoritare vor fi plătite după prețul zilei, iar nu după baza legii agrare. Sumele vor fi depuse la Banca Națională spre a constitui un fond inalienabil

a mănăstirilor respective. Mănăstirile rusești și bulgărești s-au adresat la Societatea Națiunilor, dar fără izbândă. Am însă nădejde că în urma convorbirilor ce voi avea cu Mihalacopulos la întoarcerea sa să pot scăpa ceva pentru schitul nostru, deși va fi foarte greu, deoarece 20.000 de familii de refugiați sunt încă fără pământ. (Rog vedeți raportul lui Brabețeanu No. 2184 din 8 noiembrie trecut.)

Langa-Rășcanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 112.

59

1928 aprilie 7, București. Adresă a Ministerului Afacerilor Străine, către Ministerul Instrucțiunii Publice, privind îndatoririle reprezentanților diplomatici și consulari în îndrumarea școlilor române din Peninsula Balcanică.

Ministerul Afacerilor Străine
Direcțiunea Politică
Nr. 2321
Strict Confidențial

București, 7 aprilie 1928

Domnule MINISTRU,

Problema școlilor românești din Peninsula Balcanică, privită sub raportul drepturilor noastre consfințite prin tratatele de pace mai vechi sau mai recente, și rezolvarea acestei probleme fără a se știrbi într-un nimic interesele noastre naționale, constituie una din acele chestiuni căreia atât Ministerul Instrucțiunii, cât și acest Departament, i-a atribuit totdeauna cea mai mare importanță.

Cum reprezentanții noștri diplomatici și consulari din țările ce ne-au garantat anumite drepturi, la care nu se poate renunța, sunt singurele organe serioase de control și de îndrumare a unei acțiuni bine chibzuite și unitare, Comisiunea Permanentă pentru școlile din Peninsula Balcanică, după lungi dezbateri, și-a exprimat dorința ca în mâna reprezentanților diplomatici și consulari români să se concentreze mai mult decât în trecut, anumite drepturi și îndatoriri față de această problemă.

Acestei dorințe, Comisiunea în chestiune, precum și Ministerul Instrucțiunii i-a dat expresiune într-o adresă trimisă acestui Departament, indicând principiile conducătoare și normele de orientare, în vederea unei mai unitare acțiuni pentru apărarea intereselor și drepturilor noastre.

În cele ce urmează, veți binevoi a cunoaște punctul de vedere al Ministerului Instrucțiunii în chestiunea aceasta, precum și felul cum înțelege acel Minister drepturile și îndatoririle reprezentanților noștri diplomatici și consulari față de problema amintită mai sus.

Aceste îndatoriri și drepturi sunt următoarele:

1. – Să primească corespondența Ministerului pe numele Legațiunii sau al Consulatului.

2. – Să primească sumele de bani ordonate de Minister, pentru a le remite celor în drept sub luare de chitanță. Aceste sume reprezintă salariile corpului didactic și preoțesc, chirii, întrețineri de internate etc.

3. – Să contracteze și să semneze, personal sau prin delegație, în numele Ministerului, contracte de închiriere a diferitelor localuri de școli.
4. – Să protejeze școlile și bisericile față de autoritățile respective.
5. – Să sprijine înființarea de comunități, acolo unde sunt, pentru a se organiza pe baze serioase funcționarea instituțiilor noastre culturale.
6. – Să informeze Ministerul asupra diferitelor persoane propuse a funcționa ca preoți, învățători etc.
7. – Să angajeze discuții cu autoritățile respective privitoare la înființarea de noi școli și posturi, după o prealabilă înțelegere cu ministerul.
8. – Să ia parte în calitate de președinte, personal sau prin delegat la Comisiunile de verificare a gestiunilor internatelor.
9. – Să supravegheze conduita membrilor corpului didactic și preoțesc față de autoritățile respective și să informeze Ministerul.
10. – Să patroneze și să supravegheze activitatea culturală ce se desfășoară prin conferințe, serbări, excursii etc. și să arate părerea domniei sale.
11. – Să participe de drept în Comisiunea permanentă de pe lângă această secțiune, când va avea posibilitatea pentru a da relații exacte asupra mișcării culturale și diferitelor alte chestiuni pentru bunul mers al școlilor.
12. – Să rezolve neînțelegerile ce se ivesc aproape neconținut între comunități și școli.

În toate aceste atribuțiuni, reprezentanții noștri diplomatici să fie ajutați de un membru al corpului didactic din localitate delegat de Minister, care să fie în curent cu chestiunile de administrație școlară și cu mișcarea culturală.

Comunicându-Vă cele ce preced, am onoarea a Vă ruga să binevoiți a examina cu toată atențiunea ce se impune aceste desiderate ale Ministerului Instrucțiunii, îndrumând în același timp acțiunea D-Voastră pe acest teren în conformitate cu decisiunile Comisiunii Permanente pentru școlile din Peninsula Balcanică pentru activarea drepturilor ce ni s-au conferit prin tratatele de pace.

Trebuie să vă informez că o adresă identică a fost trimisă misiunii și Consulatelor noastre din Salonic și Ianina

Director,
/ss/ G. Paraschiv

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 54, f. 253-254.

60

1928 aprilie 21, Sofia. Raportul ministrului României la Sofia, Gr. Bilciurescu, către Ministerul Afacerilor Străine, privind refuzul autorităților bulgare de a permite înființarea de școli minoritare române pentru românii din Timocul bulgăresc.

Nr. 949

Confidențial

Sofia, 21 aprilie 1928

Domnule MINISTRU,

Drept răspuns la circulara ministerială No. 23211 din 7 aprilie curent, am onoarea a comunica Excelenței Voastre că, cel puțin de când sunt eu la Sofia, această Legațiune a

considerat ca drepturi și îndatoriri ale reprezentantului României, față de problema școlilor românești din Bulgaria, acelea care sunt fixate acum de Ministerul Instrucțiunii.

Dar, între îndatoririle, pe care mi le impune zisa circulară, sunt unele care, pentru moment, nu-și găsesc aplicarea în Bulgaria (8: gestiunea internatelor, iar altele, care cu drag aș vrea să-și găsească aplicarea: așa sunt cele de la punctele 5 și 7, unde e vorba de înființarea de noi comunități și școli românești.

Excelența Voastră cunoaște din multe rapoarte ale mele suferințele românilor din Bulgaria, în general. Mai știți că, în afară de Sofia și Giurmaia-de-Sus, românii nu locuiesc în mase mai importante decât în sate și orașe din ținutul Vidinului și alte părți din apropierea Dunării. În special pentru aceștia, Excelența Voastră știe că guvernul bulgar, când nu tăgăduiește total existența lor, o tăgăduiește în parte și în tot cazul le refuză orice drepturi culturale și naționale. Dar, tot din rapoartele mele, Excelența Voastră mai cunoaște părerea mea că nu vom putea obține de la guvernul bulgar, în actuala situație politică, dreptul pentru populația română din nordul Bulgariei, de a deschide fie numai câteva școli minoritare românești, decât poate – nu e sigur! – numai când nu cere aceasta sub amenințarea formală de a închide școlile bulgare din Dobrogea sau când am duce, cu energie, chestia înaintea Societății Națiunilor.

A crede că bulgarii vor acorda școli românilor de la Vidin numai spre a fi amabili față de România, or de reprezentanții ei; este o iluzie al cărei cel mai mic neajuns e că lăsăm anii să treacă. Și în timpul acesta, românii noștri suferă, nu îndrăznesc să înființeze comunități și încă mai puțin să ceară deschiderea de școli românești, iar bulgarizarea progresa.

Excelenței Sale, Domnului C. Argetoianu/

ss/ Gr. Bilciurescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 93.

61

1928 mai 28, București. Adresă a Asociației Române pentru Societatea Națiunilor către Ministerul Afacerilor Străine, care semnalează faptul că autoritățile bulgare au interzis celebrarea cultului religios, în limba română în satele românești din regiunea Vidin și împiedică înființarea de școli românești.

Domnului Ministru de Externe
Loco

București, 28 mai 1928

Domnule Ministru,

La congresul Uniunii Internaționale pentru Societatea Națiunilor, ce va avea loc la Haga cu începere de la 30 iunie viitor, figurează la ordinea zilei și chestiunea românilor din Bulgaria, asupra căreia Asociațiunea noastră a prezentat deja un memoriu.

Pentru o mai amplă documentare a delegaților noștri, vă rugăm să binevoiți a interveni pe lângă Legațiunea noastră din Sofia și să ne pună la curent cu situația actuală a Românilor din ținutul Vidinului.

După informațiuni ce avem pe cale particulară, situațiunea acestora s-ar fi agravat în cursul ultimelor luni, deoarece guvernul bulgar ar fi interzis cu desăvârșire celebrarea cultului religios în limba română, iar pe de altă parte, diverși delegați cu misiune mai mult sau mai puțin oficială străbat satele românești, culegând semnături pe o declarație

prin care se constată că românii de acolo nu au nevoie de școli românești, deoarece preferă să urmeze la școlile bulgărești.

Primiți vă rugăm, Domnule Ministru, încredințarea deosebitei noastre considerațiuni.

Asociația Română pentru Societatea Națiunilor
Secretar General,
/ss/ S. Șerbescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 103.

62

1928 iulie 5, Sofia. Adresă a ministrului României la Sofia, Gr. Bilciurescu, către Ministerul Afacerilor Străine, în care comunică faptul că serviciul religios în comunele românești din regiunea Vidin se face în limba română și uneori în limba bulgară.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 1573

Sofia, 5 iulie 1928

Domnule MINISTRU,

Ca urmare la raportul meu No. 1383 din 15 iunie curent, am onoarea a comunica Excelenței Voastre, pe baza informațiilor primite abia acum de la Consulatul din Vidin, că serviciul religios continuă a se face, în comunele românești, “ca mai nainte”, adică în românește și uneori în bulgărește.

/ss/ Gr. Bilciurescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 131.

63

1928 iulie 18, Atena. Adresa ministrului României la Atena, Langa-Rășcanu, privind intervențiile avute pe lângă primul ministru grec E. Venizelos, în privința exproprierii metocului din insula Thassos, al schitului românesc Prodromu.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 1947

Atena, 18 iulie 1928

Domnule MINISTRU,

Referindu-mă la adresa ministerială No. 42561 din 4 ale curente, am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că, încă cu prilejul primei convorbiri avute cu Domnul Venizelos după venirea sa în fruntea guvernului elen, nu am lipsit a-i face o amănunțită expunere a chestiunii exproprierii schitului Prodrom.

Totodată, am înmănat Președintelui Consiliului și un memoriu.

Peste trei zile, am primit din partea Sa următoarea scrisoare:

Athènes, le 16 Juillet 1928

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur de vous informer que je me suis entretenu avec les Ministres compétents quant à la question des revendications du Monastère Roumain, et je leur ai

recommandé la restitution des objets qui ont été séquestrés aux moines et leur dédommagement pour la valeur de l'huile qui ils ont été privés.

D'une façon plus concrète, j'ai prié Monsieur le Ministre de l'Agriculture de procéder afin que quelque stremes de terre soit restituée pour le ravitaillement du Convent.

Veillez agréer, Monsieur le Ministre, mes sentiments les plus dévoués*.

(s) E. K. Vénisélos

Țin, cu acest prilej, din nou a afirma că *exproprierea a fost generală* și că nici un metru de pământ ce s-ar afla în afară de Muntele Athos nu a fost lăsat nici unei Mănăstiri.

Mănăstirile rusești și cea bulgărească au făcut plângeri Societății Națiunilor, dar plângerile lor au fost respinse.

În ceea ce privește intervenirea Guvernelor respective, ele nu au avut putința de a interveni la Atena, toate aceste mănăstiri fiind *minoritare*.

Așa că răspunsul ce mi-a dat Domnul Venizelos e o frumoasă izbândă pentru Legațiunea din Atena, mai ales dacă, în afară de plata recoltei și de înapoierea uneltelor luate, se lasă și o fâșie de pământ trebuincioasă traiului călugărilor noștri.

De altfel, am luat contact și cu Domnul Canavos, Ministrul Agriculturii, care a fost însărcinat în chip special de Șeful Guvernului a regula cât mai în grabă această chestiune.

Am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a dispune ca o copie de pe acest raport să fie înaintată Sfântului Sinod al Bisericii noastre și o altă copie Domnului Ministru al Cultelor și al Artelor.

Binevoiți Vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea Înaltei mele considerațiuni.

Excelenței Sale Domnului N. Titulescu
Ministrul Afacerilor Străine

/ss/ Langa-Rășcanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 133.

64

1928 iulie 23, <București>. Referat redactat de Gheorghe Crutzescu, în care propune antrenarea studenților timoceni, bursieri în România, pentru elaborarea și înaintarea actelor necesare înființării unei școli românești la Vidin.

REFERAT

Asupra înființării unei școli românești la Vidin

* Traducere:

Domnule Ministru,

Am onoarea sa vă informez ca m-am întreținut cu miniștrii competenți în privința revendicărilor mănăstirii românești și le-am recomandat restituirea obiectelor care le-au fost sechestrare călugărilor și despăgubirea pentru valoarea uleiului de care au fost privați.

Și într-o manieră mai concretă l-am rugat pe D-l Ministru al Agriculturii să restituie câteva fâșii de pământ pentru aprovizionarea mănăstirii.

Vă rog să primiți D-le Ministru sentimentele mele cele mai devotate.

De doi ani de zile, de câte ori se întâlnește cu Ministrul nostru la Sofia, Ministrul Afacerilor Străine al Bulgariei D-l Burof, îi declară că guvernul bulgar e gata să acorde autorizațiunea pentru deschiderea unei școli românești la Vidin, cu condiția ca aceasta să fie cerută de însuși locuitorii.

Pe de altă parte însă, deoarece locuitorii români din Vidin când îndrăznesc a adresa o asemenea cerere sunt arestați și bătuți, iar petițiunile lor distruse (v. referatul No. ... din 1927 privitor la studenții Crăciun și Nestor Popa), Ministrul nostru la Sofia, sperând că se vor găsi totuși în Vidin 2-3 români care să aibă curajul de a lua inițiativa pentru deschiderea unei școli în localitate, propune următoarea cale cu scopul de a ajunge la rezultatul dorit:

Prin mijlocirea D-lui Em. Bucuță, din Ministerul Muncii, un bun cunoscător al chestiunii, sau pe altă cale, a se lua contact cu câțiva studenți timoceni aflați în țară și a se stabili de acord cu dâșii:

- 1) Cum și din cine s-ar putea forma în Vidin un comitet școlar;
- 2) În ce mod s-ar putea strânge fonduri de întreținere (taxe școlare, donațiuni, ajutoare din partea guvernului etc.);
- 3) Cum să se găsească un local;
- 4) Cum să se aleagă institutori dintre foștii institutori români în serviciul Bulgariei, dați afară din slujbă anul trecut;
- 5) Dacă școala să fie de la început cu patru clase sau să se înceapă numai cu una sau două clase.

Înțelegerea odată stabilită, câțiva dintre studenți ar putea să meargă acasă în timpul vacanței pentru a înfăptui comitetul și a cere formal autorizarea. Numele lor însă vor trebui din vreme comunicate Legațiunii noastre din Sofia care, la rândul său, le va aduce la cunoștința guvernului bulgar.

După aceasta, o mică delegațiune, de asemenea anunțată din timp, ar trebui să vină la Sofia, unde se va pune mai întâi în legătură cu Legațiunea și apoi va cere audiențe la Ministerul bulgare de Externe și de Instrucție Publică, unde va înmâna cererea sa în scris.

În condițiunile acestea, e mai mult ca probabil că petiționarii nu vor suferi nici o neplăcere din partea autorităților bulgare.

Lucru însă ar trebui făcut repede, așa încât, în caz de aprobare, școala română din Vidin să se poată deschide la începutul luni septembrie.

23 iulie 1928

/ss/ Gh. Crutzesco

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 130.

65

1928 noiembrie 14, Atena. Telegrama ambasadorului la Atena, Langa-Rășcanu către Ministerul Afacerilor Străine, în care propune transformarea gimnaziului din Grebena în liceu.

Legațiunea din Atena
Nr. 2584

Telegramă descifrată

14 noiembrie 1928

Am avut trei lungi convorbiri cu Ministrul Afacerilor Străine privitoare la școlile române din Macedonia. Rezultatul este următorul: guvernul elen regretă că nu poate autoriza înființarea unei secțiuni normale și uneia liceale pe lângă școala comercială din Salonic. Am pledat atunci călduros pentru transformarea gimnaziului din Grebena în liceu căruia să i se alipească și secțiunea normală. Am arătat că astfel în câțiva ani vor ieși din acest liceu viitorii institutori și profesori, care astăzi se trimit din România. Am repetat vechile argumente în favoarea aromânilor, arătând că este singura minoritate, care nu face propagandă, fiind credincioasă legilor țării. Ministrul Afacerilor Străine, după ce a consultat pe Ministrul Instrucțiunii Publice mi-a răspuns că guvernul elen ar da asemenea autorizațiune și că comunitatea română din Grebena se grăbește a cere Ministrului Instrucțiunii Publice, transformarea gimnaziului din Grebena în liceu. Credința mea este că soluțiunea sugerată de mine este cea mai fericită. Mai întâi ar fi un succes politic câștigând liceul; singurul pe care l-am avea în Balcani. Apoi ar fi un câștig de propagandă culturală în plin centru românesc, Grebena fiind plămânii românismului din Macedonia. De altfel, populațiunea din Grebena cere mereu transformarea gimnaziului în liceu. Vor urma în sfârșit, mari greutăți arătate de Directorul Școlii comerciale din Salonic, acestea luând sfârșit dacă cursurile liceale vor avea loc la Grebena. Anul acesta s-ar începe cu clasa IV-a, consemnându-se promoții din clasa III-a de la Grebena și Ianina; iar anul viitor am avea clasa IV-a, V-a etc. Localul Grebena este încăpător pentru puținii absolvenți ai gimnaziului Ianina. Apoi comunitatea română posedă un teren mare unde s-ar clădi viitorul liceu. Am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să supună Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice soluțiunea mea, informându-mă telegrafic de hotărârea luată; pentru ca comunitatea din Grebena să poată adresa mai repede cererea sa. În ceea ce privește autorizațiunea guvernului elen, pot încredința pe Excelența Voastră că o voi obține fără întârziere, așa încât cursurile clasei IV-a liceală să poată începe cât mai curând. Aș fi fericit ca eu care am obținut deschiderea gimnaziului din Grebena să obțin și transformarea sa în liceu. Am discutat totodată cu Ministrul Afacerilor Străine și chestiunea profesorilor școlilor aromânilor de supușenie română și a rămas stabilit ceea ce am stabilit eu astă vară cu Venizelos și anume: atât cât guvernul român va fi în imposibilitatea să găsească profesori supuși eleni, guvernul elen autoriză pe acei profesori supuși români, care ar fi trimiși în Macedonia. Dacă luna trecută a avut loc oarecare șovăială în privința vizei pașapoartelor, cauza este că atât Venizelos, cât și Ministrul Afacerilor Străine au lipsit din Atena.

/ss/ Langa Rășcanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 54, f. 294.

66

1929 martie 26, <Muntele Athos>. Memoriul monahului athonit Vasile Bonteanu de la Comunitatea Fraților români Sf. Ioan Teologul, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind constrângerile promovate de autoritățile grecești la Sf. Munte, unde numărul de călugări admiși în chilii s-a redus de la 30 la 6, precum și obligativitatea adoptării cetățeniei grecești de către monahi.

26 martie 1929

Stimate Domnule Ministru,

Subsemnatul monah Theodosie Bonteanu originar din comuna Călugăreni, jud. Neamț, închinoviat la Comunitatea „Fraților Români Sf. Ioan Theologul” din Sf. Munte Athos, cu adâncă smerenie viu a vă supune la cunoștința Dumneavoastră următoarele:

De câțeva vreme autoritățile grecești au luat măsuri cu totul nedrepte în contra elementului românesc și contra lăcașurilor noastre zidite cu mari jertfe și cu mijloace aduse din Iași. Autoritățile acestea știu că în general călugării noștri după amestecul unora din ei în chestiunea calendarului nu sunt bine sprijiniți de țară și cred momentul venit a extermina pe aceștia pentru totdeauna din Sf. Munte unde mai veghem încă pe urmele glorioase ca istorie și ca bogăție de artă rămase de la Domnitorii Moldovei și Țării Românești.

Părăsind vechea tradiție a Sf. Munte de a da ospitalitate oricărui ortodocș, ei și-au dat oarecare legi nouă prin care limitează numai la 6 persoane în schiturile noastre numite chilii care au avut până acum până la 30 de persoane. Astfel, din mai multe lăcașuri călugării și frații noștri mai tineri și nou veniți au fost scoși cu arma de către jandarmii grecești, puși pe drumuri, escortați, închiși ca niște răi făcători, neputând a se plânga nimănui deoarece în acest centru românesc, România n-are nici un reprezentant.

O altă lege s-a mai dat și contra vizitatorilor și închinătorilor, neadmițând vizitarea streinilor mai ales românilor, sârbilor, bulgarilor și rușilor a Sf. Munte Athos.

Afară de aceasta, până o altă lege și mai curioasă pe călugării bătrâni admiși să rămână în Sf. Munte i-au considerat cu de la sine putere de cetățeni greci, ceea ce românii nu o aveau nicidecum. Tendința grecilor este de a extermina pe streini și a rămâne singuri în Sf. Munte, punând mâna pe toate bogățiile acestora.

Încă și alte multe constrângeri ni se fac care numai într-un volum întreg s-or putea arăta.

Subsemnatul văzând aceste lucruri nedrepte, am îndrăznit și am scris D-lui ministru la Atena, precum și D-lui Consul general la Salonic care mi-au răspuns că vor interveni însă numai în mod amical.

Grecii însă prinzând de veste m-au ridicat de acasă cu doi jandarmi, dat în judecată ca propagandist român și cu contravenție la noua lege de ședere în Sf. Munte.

Sub escortă am fost condus după 6 zile de arest la Salonic unde am mai stat încă 4 și după ce mi-au făcut toate formele de expulzare m-au condus până la granița sârbească unde m-au părăsit lăsându-mă să călătoresc fără mijloace până la Belgrad unde mi s-a acordat un mic ajutor din partea D-lui ministru român cu care am putut ajunge până la București.

Înainte de mine au pățit același lucru fiind expulzați cu forța frații: Iacob Gârleanu și Nicolae Furdui, iar după mine după cum am auzit vrea să expulzeze pe toți frații români veniți după data de 1 mai 1928 în Sf. Munte Athos.

Acestea toate așa fiind, cu lacrimi în ochi ne adresăm Dumneavoastră Domnule ministru să ne ascultați și plângerea noastră și să interveniți spre a fi lăsați în pace bieții noștri călugări care au mers acolo pentru sfințenia locului, nu pentru a face cuiva vreun rău.

Subsemnatul neavând unde mă adăposti, voi fi nevoit pe un timp să stau la schitul Sf. Ioan Teologul, comuna Buciumi, Iași, dar aş dori ca cât mai neîntârziat să mă întorc la metania mea în Sf. Munte.

Nădăjduind că veţi lua în considerare umila noastră plângere, vă rog Excelenţa Voastră primiţi deosebitul meu respect.

Cu stimă

Monahul Theodosie (fost fratele Vasile Bonteanu)
din Comunitatea Fraţilor Români Sf. Munte Athos

Excelenţei Sale, Domnului Ministru de Externe la Bucureşti

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 137-138.

67

1929 < martie > Muntele Athos. Memoriul Comunităţii Fraţilor români Sf. Ioan Teologul de la Muntele Athos, adresat mitropolitului Moldovei Pimen, privind situaţia grea a călugărilor români athoniţi, care nu mai aveau voie să primească vizitatori şi nici noi membri în comunităţile lor, precum şi cazurile de expulzare a călugărilor ce încălcau prevederile autorităţilor greceşti.

COPIE de pe raportul comunităţii Sf. Ioan Teologul din Sf. Munte Athos
No. 381929, înregistrată la Sf. Sinod sub No. 354/1929

Înalt Prea Sf. Stăpâne,

Mai întâi de toate, cu cel mai profund respect şi cu prosternare cuvenită, vă sărut dreapta cea dătătoare de binecuvântări. După cum v-am scris şi rândul trecut, am ajuns cu bine în Sf. Munte, după un voiaj destul de anevoios din cauza timpului de iarnă, dar mai ales din cauza formalităţilor cerute pentru intrare în Grecia, atât cu bagajul, cât şi cu noi înşine, precum şi a unor legi noi aduse de guvernul grecesc, contra streinilor şi care sunt aplicate şi asupra călugărilor din Sf. Munte, fără nici o excepţie. Aici în Sf. Munte am găsit încă şi mai mare tulburare şi constrângere asupra elementului strein şi mai ales românesc. Pe mulţi din noi începători închinovaţi pe la diferite chilii, veniţi în Sf. Munte numai din anul trecut, i-au îmbarcat cu forţa şi i-au expulzat din Sf. Munte, urmând ca după prevederile acestor legi, noi românii să nu mai putem primi nici un călugăr şi nici un frate nou începător, ceea ce va putea ajunge curând la pustiirea lăcaşurilor noastre. Aşa de exemplu, pe fratele Vasile Bonteanu, după călugărie numit Teodosie, din sânul comunităţii noastre, închinoviat la noi numai de astă-vară, un element de necesitate, pentru casa noastră, după ce l-au purtat pe drumuri escortat şi închis timp de 2 luni, în cele din urmă l-au îmbarcat cu forţa şi expulzat din Sf. Munte fără nici un motiv. Pe acest monah deci, fiind nevoit a-l trimite la metoc la Iaşi, fiind cu toate actele în regulă şi cu serviciul militar satisfăcut, cu adâncă smerenie îl recomand I.P.S. Voastre, ca pe un om al nostru, pentru ca el să vă lămurească şi mai mult prin vorbă ceea ce a suferit şi ceea ce suferă confrăţii lui în această localitate din partea grecilor.

Noi i-am încredințat totdeauna și o plângere iscălită de către stareții mai multor chilii românești, care au fost totdeauna în unire cu noi, deși mai mulți încă voiau s-o semneze, dar din cauza lipsei de timp, nu s-a putut semna.

Vă rugăm deci, din partea noastră cu multă smerenie să binevoiți a o prezenta Sf. Sinod și onor D-lui Ministru al Cultelor și a interveni pentru ca să ni se lase oamenii în pace, deoarece aceasta e contra hotărârii Sf. Părinți ai Athosului, care au lăsat acest Sf. Munte tuturor ortodocșilor.

Vă rugăm însă, totdeauna, I.P.S. Stăpâne, ca pe cât se va putea să nu se publice numele chiliilor semnătoare, deoarece am putea fi expuși la noi riscuri aici în Sf. Munte, neavând nici un ajutor românesc din partea nimănui.

Cererea, după cum am mai spus, merge din partea tuturor Românilor trăitori în Sf. Munte.

Altfel, lăcașul nostru merge bine și progresează treptat, tot astfel și biserica și viața duhovnicească.

Acestea aducându-vi-le la cunoștință, vă rog I.P.S. Stăpâne a mă ierta pentru îndrăzneală, considerându-mă al I.P.S. Voastre, prea supus și umilit fiu duhovnicesc.

Al comunității fraților români: Sf. Ioan Teologul, stareț arhimandrit.

/ss/ Epifanie Dimitrescu și cu întreaga confrăție

Î.P.S. Sale

Pimen Mitropolit al Moldovei și Președinte al Sf. Sinod Român

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 145.

68

1929 aprilie 15, <Muntele Athos>. Memoriul superiorilor schiturilor și chiliilor românești de la Muntele Athos, adresat Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, privind constrângerile la care sunt supuși de autoritățile grecești.

15 aprilie 1929

COPIE

de pe plângerea superiorilor schiturilor și chiliilor românești din Sf. Munte Athos, înreg.
la Sf. Sinod sub nr. 355/929

Subsemnații monahi superiori și proprietari ai mai multor chilii și lăcașuri sihăstrești din Sf. Munte Athos, cu adâncă smerenie venim prin aceasta a supune la cunoștința I.P.S. Voastre următoarele:

De câțva timp situația noastră a românilor trăitori în acest sfânt Munte s-a înrăutățit cu desăvârșire. După ce guvernul grec ne-a declarat cu de la sine putere de supuși greci, lucru pentru care ne-am plâns în diferite rânduri atât D-lui Ministru al Cultelor, cât și Sf. Sinod, a dat mai multe legi prin care tinde a ne izgoni din această localitate, pe motiv că ținem de altă națiune. Același lucru l-a încercat și asupra călugărilor sârbi și ruși, însă aceștia au primit numaidecât sprijinul convenit al ministrului lor la Atena, în așa fel că astăzi sunt lăsați în pace.

Pentru cauza noastră nu s-a făcut încă nici o mișcare, deoarece schitul Prodromul care este cea mai însemnată casă românească, recunoscută de Stat, n-a făcut demersul necesar, fiind în tulburare și în neunire cu noi, care înțelegem să recunoaștem întotdeauna

autoritatea Sf. Sinod, precum și a statului român, așa că guvernul nostru n-a fost pus în cunoștință de cauză la timp, pentru ca să facă intervențiile necesare la cei în drept.

Astăzi ne vedem zilnic micșorați din drepturile noastre seculare, în această sfântă peninsulă, centru al ortodoxiei, unde avem interes să fim reprezentați ca națiune ortodoxă. Așa de exemplu, de câțva timp s-au luat măsuri să se împiedice stabilirea în Sf. Munte a călugărilor și fraților noi începători, veniți din țară. Am fost martori la atrocitățile și abuzurile de acest fel, când bieții noi începători, de sub ochii noștri, au fost ridicați de jandarmi, escortați pe drumuri, închiși și forțați prin tot felul de mijloace să părăsească muntele Athos, neluându-li-se în seamă nici cererea de ospitalitate ca vizitatori.

Asemenea prigoniri contra elementului românesc, I.P.S. Stăpâne, n-au fost nici în timpul turcilor.

Tendința lor e de a rămâne Sf. Munte numai al grecilor, deși acesta este declarat – încă de pe vremea Împăraților – Interortodox.

Urmând exemplul dat de guvernul sârbesc, vă rugăm, I.P.S. Stăpâne, să binevoiți a interveni pe lângă guvernul nostru românesc să ia măsurile cuvenite, pentru a ne putea veni în ajutor, până mai suntem încă în casele noastre, ce sunt fondate și înzestrate cu bani din țară și pentru care nu am depus atâtea ostenele și sacrificii, având în vedere că scoțându-ne pe noi din drepturile noastre, se aduce ofensă gravă nu numai bisericii noastre, ci și Statului român.

Împreună cu noi strigă ajutor toți călugării români răspândiți în Sf. Munte, care deși n-au putut semna, din cauza depărtării, însă se unesc cu noi, având același cuget.

Nădăjduind că veți lua în considerație umilita noastră plângere, vă rugăm să primiți smeritele noastre metanii.

Al Înalt Prea Sfinției Voastre prea plecați și prea supuși servitori,
Al Comunității Fraților Români cu patronul "Sf. Ioan Teologul",
Superior și președinte (ss) Arhim. Epifanie D-trescu cu confrățimea.
Al Chiliei cu patronul "Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul" (Catafighi),
localitatea Provata,
Superior, Schimonah Elarion Mârza, cu confrățimea.
Al Chiliei cu patronul "Sf. Proroc Ilie", Provata,
Superior, Schimonah Modest.
Al comunității cu patronul "Sf. Teodor",
Superior (ss) Ioachim Bărcărescu, cu confrățimea.
Al Chiliei cu patronul "Nașterea Sf. Ioan Botezătorul",
Superior (ss) Ieromonah Manasi.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 146.

1929 iunie 11, Atena. Raportul ministrului României la Atena către ministrul Afacerilor Străine, G. G. Mironescu, privind situația călugărilor români de la Muntele Athos. Sunt menționate câteva cazuri în care călugării români au comis încălcări ale ordinii locale.

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresa ministerială sub No 24377 din 1 Mai trecut, cu privire la niște plângeri a unor călugări români din Muntele Athos, am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că Domnul Brabețianu, Însărcinat cu Afaceri, a dat la timp informațiunile cuvenite în această chestiune prin rapoartele sale numerele 431 și 497 din 28 martie și 5 aprilie trecut.

Țin, la rândul meu, a da câteva amănunte căpătate în ultimul timp.

Nici unul din călugării români vechi nu a fost constrâns a pleca din Muntele Athos

Dacă s-ar fi atins de vreunul din aceștia, rog a mi se da numele.

Oricine poate vizita mănăstirile din Muntele Athos, bineînțeles cu o cuvenită autorizație

Dacă vizitatorul – fie frate sau călugăr – își caută de treabă și se ferește de a face vreo agitație, e lăsat în pace a sta în Sfântul Munte oricât de mult, ba chiar a se stabili.

Sunt însă izgoniți de îndată ce încep a face agitație pe tema calendarului, a Sfintelor Sărbători ale Paștelui etc.

Dar, în acest caz, nu numai călugării români sunt izgoniți. Așa, în timpurile din urmă au fost izgoniți și deportați în insule *16 călugări greci*.

Cine știe ce agitator trebuie să fie Vasile Bonteanu, așa zis frate, care din student la Paris a venit la Muntele Athos

Acum doi ani, un călugăr român și-a permis a tăia barba Mitropolitului Atenei în plină slujbă bisericească.

Un altul a fost adus de poliție la această Legațiune Regală în urma escrocheriilor ce făcuse în diferitele orașe ale Greciei.

În sfârșit, un așa-numit Arhimandrit Teofan Istrati, venit cu grâu din România pentru mănăstirile noastre din Sfântul Munte, după ce a luat de la mine 1.200 drahme spre a plăti taxele de vamă și de transport al grâului – sumă ce nu mi-a mai întors – *a vândut grâul* și a mâncat banii.

Adaug că acei instalați la Muntele Athos tratează biserica noastră de eretică și refuză chiar a primi produse sau daniile de la “ereticii de Români”.

/ss/ Langa Rășcanu

Excelenței Sale,

Domnului G.G. Mironescu, Ministrul Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 154.

70

1929 iunie 19, Salonic. Raportul consulului României la Salonic către Ministerul Afacerilor Străine, privind desfășurarea festivităților de la sfârșitul anului școlar 1928-1929 la școlile românești din acest oraș. Este prezentată situația școlară a elevilor și în anexă programul festivităților.

Consulatul General al României

Salonic, 19 iunie 1929

Domnule Ministru,

Am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că duminică 9 crt. a avut loc serbarea de fine de an la școala noastră comercială superioară din localitate. La această solemnitate la care a asistat subsemnatul însoțit de Domnul cancelar D. Buracu, au fost de față reprezentanții autorităților civile și militare grecești, Consulul General al Germaniei, Consulul Albaniei și Vice-Consulul Italiei, Președintele Comunității române din Salonic, preotul acelei comunități, toți profesorii și institutorii școlilor noastre, precum și un numeros public aromânesc din toate păturile sociale.

Serbarea de fine de an la școala primară română din localitate a avut loc în ziua de duminică 16 iunie crt. Au fost de față pe lângă subsemnatul și D-l cancelar D. Buracu, președintele Comunității române din Salonic, Preotul acelei comunități, reprezentantul școlii comerciale române din localitate însoțit de profesorii rămași până la acea dată în Salonic, precum și nenumărate familii de aromâni.

Atât la examenul de la școala primară, la care am asistat în ziua de miercuri 12 iunie crt., în fiecare din secțiile: D-lui director G. Boga și D-nelor Boga și Goj, cât și la ambele serbări de fine de an elevii s-au prezentat în condițiuni excelente fie ca ținută, fie ca preparație intelectuală; și poeziile recitate și declamațiunile au fost spuse cu voce tare, clar și cu stăpânire de sine.

Îmi permit cu această ocaziune a arăta Excelenței Voastre situațiile sus-ziselor școli pe anul 1928/1929:

La școala comercială:

Înscriși: Elevi... 185... Eleve... 41... Total... 226

Retrași..... 9

Promovați..... 146

repetenți..... 3

amânați..... 6

corigenți..... 39

au dat examen ca particulari, foștii

elevi de tranziție..... 23

La școala primară:

Înscriși: Elevi... 32... Eleve... 22... Total.... 54

Retrași..... 5

Promovați..... 48

repetenți (din cl. III din cauză de boală). 1

Totodată, trimit o tăietură din ziarul local "Le Progrès" cu darea de seamă a serbării de la școala comercială, precum și câte un exemplar din programele serbărilor.

Gerant,

/ss/ consul, indescifrabil

PROGRAMUL

serbării de fine de an 1928-1929 la Școala primară română mixtă din Salonic

PARTEA I

Imnul Național Grecesc
 Imnul Național Românesc
 Cuvântarea ocazională ținută de D-l Gh. Boga, directorul școlii.
 Salutarea, poezie, recitată de elevul N. Busulenga.
 Ginta Latină, poezie, recitată de eleva Sevastia Caraiani.
 În Grecia, poezie în grecește, recitată de elevul Gh. Tome.
 Biblioteca, poezie în grecește, recitată de elevul Adam Caranuzi.
 Armanli arasira furli, dialog în dialect, elevii Alex. Goj și Cazangi
 Scumpe fețișoare, cântec de Gh. Boga
 Cântecul lui Ștefan Vodă, poezie, recitată de elevul Nida Caraiani
 Câinele și lupul, fabulă, elevul At. Cazangi
 Chioftelele, poezie, recitată de elevul Papaianuli
 Iubirea frățească, poezie în grecește, recitată de eleva El. Puciuchi
 Sporul laptelui, poezie, recitată de elevul Alex. Goj
 Micul viteaz, comedie de Serafim Ionescu

PARTEA II

Diferite poezii, recitate de elevii începători
 Basarabia, cântec
 Gluma bărbatului, dialog în românește, elevii Pitulia și Caraiani
 Broasca țestoasă și iepurile, fabulă în grecește
 Vizita doiceii, comedie în grecește
 Vă întoarceți din războiu, cântec
Tatăl fetei, poezie, recitată de eleva Cornelia Samara
 Consultul Doctorilor, comedie în dialect de Gh. Boga
 Distribuirea certificatelor
 Jocuri și dansuri

COPIE

ȘCOALA COMERCIALĂ SUPERIOARĂ A ROMÂNIEI DIN SALONIC

Programul serbării de fine de an 1928/1929

Partea I

Imnul Național grecesc, fanfara
 Imnul Național românesc, fanfara
 Cuvântul Directorului
 Cor (marș)
 Declamația românească "La Icoană"
 Declamația grecească "Copiilor greci"
 Dansul marinarilor "Matelotul"
 Poezie grecească "Haron și Voinicul"
 Poezie franceză "Petite mère"
 Cor "Cântecul Cucului"
 Poezie greacă "Cântecul străinătății"
 Poezie italiană
 Dans național românesc "Tărășelul"
 Coruri "dor de sat" și "joc mai mândru"

Partea a II-a

Poezie grecească "Puntea din Arta"
Poezie germană
Dans național grecesc "Kalamatiano"
Poezie franceză
Orchestra "Califul din Bagdad"
Poezie grecească "Mama mea"
Poezie aromânească
Coruri "Fata de păstor" și "Trandafir de pe cetate"
Dans național românesc "Banul mărăcine"
"Doina" piano
Dans național român "Ana Lugojana"
Distribuirea premiilor
Cor "Trăiască România-Mare"
Exerciții de gimnastică
Fanfară, marș

Excelenței Sale, Domnului G.G. Mironescu, Ministrul Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 54, f. 283-285.

71

1929 septembrie 10, Muntele Athos. Memoriul ieromonahului Simeon Ciomandra, adresat consulului general al României de la Salonic, privind atitudinea monahilor schitului românesc Prodromul care au refuzat adoptarea noului calendar și considerau eretică biserica ortodoxă română. Este menționată administrarea defectuoasă a proprietăților schitului și prejudiciile aduse ieromonahului trimis să constate situația de la schit.

COPIE

Sfântul Munte Athos
Marea Lavră, 10 septembrie 1929

Domnule Consul General,

Subsemnatul, Ieromonah Simeon Ciomandra, Superior Schitului Darvari din București, fiind călugăr din schitul românesc "Prodromul" și în serviciul acestui așezământ – dar de aproape trei ani de când s-a instalat prin forță actuala conducere, ea a întrerupt legăturile cu noi călugării Prodromiți de la schitul Darvari, socotindu-neeretici fiindcă aflându-ne în București slujim, conform hotărârii Sfântului Sinod, după noul calendar.

Mișcat însă de starea de mizerie în care se află schitul nostru românesc "Prodromul" din Sfântul Munte – și fiind amenințat de a-și pierde proprietatea din Thassos, precum și proprietățile din țară din întreruperea raporturilor cu Înaltele

Autorități ale Țării și a relei administrații –, îndemnat și de îndemnul stăruitor prin scrisori a Ieromonahului Ghimnasia din Prodromul de a mă interesa de soarta acestei instituții m-am decis și cu binecuvântarea și aprobarea Înalt Prea Sfințitului Patriarh Miron, am plecat din București la 22 august trecut pentru Sfântul Munte. Acestea am avut onoarea a vi le expune și verbal la 29 august trecut la Consulat în Salonic.

Sosind la Pireu la 25 august, am telegrafiat Stareșului la Prodrom de a trimite barca la Dafni la întâmpinare și primirea noastră de la vapor.

La 1 curent duminică am sosit la portul Dafni, Sfântul Munte Athos împreună cu Domnul Ioan Popescu ca închinător. Nefiind barca Prodromului despre care telegrafiasem, mi s-a spus că am fost așteptat de monahul Chiril trimis al Prodromului – fără barcă din cauza furtunii pe mare. În aceeași seară ne-am dus la chilia părintelui Arsenie român, aproape de Mănăstirea Xiropotamo. A doua zi, luni, pornind spre port de a ne lua bagajul și să plecăm la Careia, am fost întâlniți în drum de monahul Macarie de la caicul Prodromului să ne cheme la caic, unde ne-am și dus. Căpitanul Caicului deși avea caicul încărcat cu alune (în navă) le descărcase pe mal când a aflat de sosirea mea și a întrerupt călătoria cu toate protestările negustorului de a merge la Salonic. Aici ne-am suit în caic și din cauza timpului am stat 48 ore în limanul Mănăstirii Rusico. Monahul Policarp și ceilalți 4 călugări marinari s-au purtat politicoși, numai au evitat ca eu să iau parte la rugăciuni, în acest timp. Miercuri seara 4 curent am sosit la Prodromul și am fost primiți fără să pot constata ceva. A doua zi joi dimineața, mergând spre biserică la rugăciune am fost întâmpinat în drum de Monahul Ierosim care mi-a spus că e trimis de Superior și membrii Comitetului, să-mi comunice să nu mă duc la biserică ca să nu se tulbure părinții. Cum am venit în schit luase toate măsurile de supraveghere, nu cumva să le scap din mâni. După Sfânta Liturghie am fost poftit de superior și de cei 4 membri (epitropi) în tinda bisericii și la cancelarie unde le-am expus starea lucrurilor cu administrarea proprietăților din țară, de ancheta Consiliului central bisericesc care a constatat mari lipsuri și pagube întrucât cel care administrează a făcut și datorii și pentru o datorie a fost luată în sechestru una din viile Prodromului de un jidan; că pentru a putea să delege administrator în țară și pentru obținerea sprijinului din țară în chestia metocului din Thassos trebuie neapărat să ceară recunoașterea superiorului actual de la Înaltele autorități din țară. Altfel, de vor continua atitudinea de până acum expun Prodromul la o totală prăbușire. La acestea spuse s-a prefăcut că se lasă convinși și mi-au răspuns că este nevoie să convoace sobor (adunarea generală) și eu să le expun și adunării aceste propuneri. Le-am răspuns: Nefiind primit în biserică și considerat de ei ca eretic, socotesc de prisos să vorbesc în adunare și au destul timp, întrucât voi sta două luni în Sfântul Munte să se sfătuiască și ei singuri să convingă frații din obște. La insistența lor că se grăbesc fiindcă caicul stă până la luarea unei hotărâri, le-am spus: atunci să cheme pe povățuitorul lor monahul Arsenie Cotea (cel care e conducătorul acțiunii împreună cu Silogul contra ierarhiei bisericești pentru introducerea noului calendar) și să se sfătuiască cu el. La această propunere a mea au fost nevoiți să trimită scrisoare lui Arsenie Cotea, rugându-l să vină la Prodromul în scopul arătat. Acesta a răspuns prin scrisoare că nu poate veni acum, ci altă dată.

Vineri 6 curent ora 8 dimineața au convocat adunarea generală (sobor) și m-au poftit să le expun cele ce am spus și comitetului ieri.

Superiorul Iosaf Ieromonahul deschizând ședința a arătat scopul venirii mele în câteva cuvinte și mi-a dat cuvântul. După cuvântarea mea care se limita numai la interese economice și la sfatul că trebuie să ia de pildă celelalte mănăstiri din Sfântul Munte care păstrează legătura canonică cu Biserica, monahul Ionichie a început să citească din Sfintele Canoane privitoare la eretici și le interpreta tendențios, iar monahul Ghermano a citit dintr-o scrisoare a mea trimisă schitului anul trecut, o parte care cuprinde observațiile făcute de mine privitor la grava răspundere ce au când hotărâsc ei că Biserica Română este eretică. Acești doi monahi sunt doi dintre cei patru membri ai comitetului, după acestea citite au început să strige: acum arătați care urmează râvnei și ortodoxiei să facă ce s-a făcut lui Hrisostom al Atenei. După consemnul și planul fixat dinainte au năvălit asupra mea, cum stam pe scaun, monahii Teodosie, Chiril, Nikon, Ezechiel, Ghermano și Ionichie m-au ținut de mâini și Nikon cu foarfecele în mână mi-a tăiat barba toată, o mustață și părul; m-au dezbrăcat de hainele călugărești – în timpul acestei sălbăticii s-au ridicat câteva protestări din partea părinților, dar nu s-a ținut seamă – și din arhondaric în brânci gol – în cămașă și pantaloni m-au dus jos la poartă peste scări – poarta fiind închisă. Aici un călugăr m-a mârjit cu cerneală și am fost îmbrâncit în camera portarului Teodosie unde m-au îmbrăcat cu o haină civilă cusută și pregătită mai dinainte care avea în spate o bucată de hârtie scrisă: “Așa se cuvine tuturor reformiștilor și ereticilor” și m-au dat (deschizând poarta) afară. Fiind în vie la o casă a vierului au trimis la mine în trei rânduri câte un călugăr cerându-mi să le dau cheia, căci altfel vor sparge geamantanul; la această amenințare am dat cheia. Au deschis geamantanul și celelalte trei colete și au chemat pe Dl Ioan Popescu împreună călător cu mine să fie față; au făcut un inventar de cele găsite, însă nu a fost iscălit. Sâmbătă dimineața am trimis un călugăr grec din apropiere împreună cu D-l Ioan Popescu și au anunțat Mănăstirea Lavra de cele ce mi s-au făcut. În aceeași zi, cu mularul trimes de Mănăstire am venit aici pe seară. Am reclamat Epitropiei mănăstirii Lavra întrucât după statutul Sfântului Munte și actele de întemeiere a Prodromului suntem obligați să procedăm așa. Părinții epitropi și-au exprimat regretele de cele ce am suferit și mi-au spus că vor scrie la Prodromul să vie Superiorul cu membrii din comitet să se explice și să aducă lucrurile ce mi-au oprit. În urma adresei mănăstirii către Prodromul, Luni seara au venit doi membri ai comitetului cu răspunsul și au adus o parte din lucruri; iar <ei> au oprit: hainele călugărești, un cec de 15.000 drahme, un cec de 5.000 dr., bilete drahme numerar 12.500, lei românești bilete 1180; dinari sârbești hârtie 200; una liră sterlină și cca 100 leva bilete bulgărești; precum și haine și alte lucruri în valoare de drahme peste 15.000, în total 48.000 drahme. Cele ce au adus am refuzat să le primesc și au rămas în păstrarea mănăstirii. Acești bani ce s-au aflat în geamantanul meu sunt o mare parte a D-lui Popescu, a D-lui Gherasim Sperchez cecul de 5.000 drahme și a altor părinți din Sfântul Munte trimiși din țară pentru pomenire.

Astăzi 10 curent am făcut reclamație (minisi) Enomatarhului (șeful de post-jandarmi) de aici de cele întâmplate și am cerut darea în judecată și pedepsirea făptașilor: monahul Ezechiel, monahul Ioanichie, monahul Ghermano, monahul Chiril, monahul Teodosie și monahul Nikon, toți călugări din Prodromul; am pus și 4 călugări martori și

pe D-l Popescu. Această reclamație după cercetarea și audierea martorilor va fi înaintată Procurorului general din Salonic.

Domnule Consul General m-am hotărât să cer darea în judecată a acestor călugări care au comis această nemaipomenită sălbăticie cu premeditare asupra mea și au luat conducerea Prodromului cu forța de aproape trei ani și de atunci continuă să defaime și să hulească biserica română și Țara, fiind o rușine pentru români în Sfântul Munte și duc și schitul Prodromul la pustiire – nu pentru ca să obțin satisfacție personală – având datoria ca călugăr să sufăr și să iert –, ci pentru ca prin pedepsirea exemplară să se dea satisfacție cinstei clerului român și Bisericii pentru grava ofensă ce li s-au adus, căci vina mea aceasta este socotită de ei că eu am venit din București și slujesc în Biserica română. Prin obținerea unei pedepse după faptele lor se va ridica rușinea făcută de aceștia neamului românesc în Sfântul Munte.

Cu onoare vă rog să binevoiți a interveni stăruitor pe lângă D-l Procuror General din Salonic spre a dispune urmărirea și arestarea lor imediată și ținerea lor la opreală până la judecată.

Condamnarea lor la pedeapsa prevăzută de legi și înlăturarea lor din schitul Prodromul va putea aduce poate scăparea Prodromului de teroare și înlocuirea lor cu alții care vor înțelege a se supune autorităților locale și menținerea raporturilor cu Țara.

Autorul moral al acestor răutăți este agitatorul Arsenie Cotea monahul, român din județul Putna.

Primiți Vă rog, Domnule Consul General, deosebita considerațiune ce Vă păstrez.

/ss/ Ieromonahul Simeon Ciomandra

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 164-166.

72

1929, septembrie 26, Tirana. Referat al Legației României la Tirana privind politica de deznaționalizare a românilor din Albania, propunându-se măsuri de încurajare a emigrării acestora în țară.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 562

Tirana, 26 septembrie 1929

Domnule Ministru,

Văd în ziare că guvernul pregătește o lege pentru îmbunătățirea situației coloniștilor români și pentru sistematizarea emigrării în România a elementelor de peste hotare.

Cum chestiunea este de cea mai <mare> importanță pentru țara noastră din punct de vedere etnic, îmi permit a înfățișa Excelenței Voastre părerile mele în această privință, ca unul ce reprezintă România într-o țară cu un element românesc destul de numeros.

În Albania, aproximativ ar fi 35-40.000 de români în districtele Tirana, Durazzo, Elbasan, Corița, Berat și Valona. Sunt unsprezece localități locuite complet de români; Nicea, Șipsca, Lunca, Grabova, Pleasa, Moscopole, Cerna, Carburnara, Gradiștea, Cumani și Trei Frați. Restul populației românești este împărțită în localitățile: Tirana, Elbasan, Durazzo, Cavaia, Suchi, Vila, Pieșca, Șiac, Tărâc, Ștermeni, Goleni, Diviac, Lușnia,

Polivin, Pentadria, Nâgruza, Șmiștea, Libofșa, Bumbulina, Ciplaca, Jacodina, Colonia, Tapia, Laparda, Dișnița, Dobronic, Scrapar, Berat, Crueghata, Poiani, Fieri, Frașeri, Radoștina, Valona, Pestani, Amet-Beuși, Scrofolina, Bestrova, Armeni, Ducati, Corița, Drenova, Boboștița, Cosina, Permeti, Lescovi și Arghirocastro.

De altfel, am înaintat acelui Departament o hartă în care am indicat în mod aproximativ proporția populației românești în sus-zisele localități.

Din informațiile pe care le am și din cercetările pe care le-am făcut pe ici pe colo, mi-am căpătat convingerea că elementul românesc este amenințat să fie înglobat în masa albaneză, deci să dispară. Și dacă această absorbire a fost mai lentă pe timpul dominației turcilor, astăzi guvernării Albaniei, care sunt foarte șovini, fac o politică de ingerințe și iau măsurile cele mai draconice, cu scopul de a deznaționaliza elementele străine.

Numai românii din regiunea Coriței sunt mai conștienți și rezistă mai cu îndârjire pentru că au avut întotdeauna școli și din mijlocul lor s-au ridicat câțiva fruntași care au apărut românismul până la sacrificiul vieții. Cei însă din regiunile Tirana, Durazzo și Valona sunt amenințați să dispară în câteva zeci de ani.

Față de această situație, cu respect îndrăznesc a mă adresa Excelenței Voastre și a afirma că se impun următoarele măsuri:

1) Ca să favorizăm cât mai mult emigrarea în România a acestui element atât de viguros.

2) Până la emigrarea lui să susținem cu toată energia ființa lui etnică, împiedicând pe albanezi de a lua măsuri draconice cu scopul de a-l asimila.

3) Întrucât școli și biserici nu există decât în regiunea Coriței, rămâne pentru regiunile celelalte ca contactul cu România să fie ținut printr-o abilă propagandă și mai ales prin înlesnirile ce s-ar face copiilor de români din acele regiuni ca să învețe carte în școlile românești de la Corița ori din România.

În ce privește emigrarea, Legațiunea trebuie să aibă cea mai mare latitudine de a acorda vize și facilități de călătorie. De anul trecut există o dispozițiune care mă oprește de a acorda vize emigranților români fără aprobarea Ministerului. Fapt este însă că această Legațiune a făcut câteva zeci de cereri de autorizare în timp de un an și la niciuna nu s-a primit nici un răspuns. Am avut de curând cazul a doi români care vor să vină să se stabilească în țară; dar îi amân de două luni pentru că nu am primit încă autorizarea de la Minister.

Printre românii de aici este mare curent pentru emigrare și cu bucurie ar veni mulți în țară. Neapărat însă că trebuie să se procedeze cu metodă, căci îmi dau seamă de câte greutăți, ajutoare.

Dar, nu e mai puțin adevărat că dificultățile pe care le va avea guvernul român cu ajutorarea coloniștilor ar fi întrecute cu mult de serviciile mari ce le-ar aduce neamului nostru acest element atât de viguros, care va consolida hotarele și va româniza acele regiuni unde străinii au reușit să se infiltreze în cursul ultimilor două veacuri.

Supun respectuos Excelenței Voastre cele de mai sus și O rog să binevoiască a dispune să se studieze această chestiune și a mi se comunica la timp instrucțiunile necesare.

Excelenței Sale, Al. Vaida Voevod
Ministrul al Afacerilor Străine ad-interim

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 1, Albania, nepaginat.

1929 octombrie 4, Atena. Raportul Legației României la Atena, către ministrul ad-interim al Afacerilor Străine, Alexandru Vaida Voevod, privind situația metocului din insula Thassos al schitului românesc Prodromul.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 1363

Atena, 4 octombrie 1929

Domnule Ministru,

Asupra situațiunii actuale a metocului din insula Thassos, aparținând Schitului Românesc "Prodromul", despre care tratează adresa ministerială No. 51.237 din 17 august 1929, am onoarea a raporta Excelenței Voastre următoarele:

Această proprietate, cumpărată de Schit, încă de pe timpul când insula Thassos se găsea sub stăpânirea turcilor, a fost expropriată de guvernul elen, printr-un decret special, promulgat pe baza legii pentru reforma agrară în Grecia.

Exproprierea terenului s-a făcut fără o prealabilă prețuire judecătorească, iar luarea lui în stăpânire de către locuitorii satului Potamia s-a făcut în baza unui simplu proces-verbal încheiat de postul de jandarmi din localitate. Aceiași procedură s-a întrebuițat de către autoritățile elene și față de mănăstirile rusă și bulgară, care aveau întinse proprietăți rurale în Grecia.

Date fiind condițiunile în care s-a făcut, această expropriere poate fi considerată ca o adevărată confiscare, de care nu s-a lăsat proprietarilor, nici curtea sau grădina conacului, nici casele de locuit de pe moșie și nu s-a plătit până astăzi celor în drept, nici un fel de despăgubire. Cât privește luarea în stăpânire a proprietății, ea poate fi calificată de cotropire, deoarece pe lângă pământul cultivabil, viile, livezile de măsline și casele de locuit, s-au luat de către noii stăpânitori până și uneltele de pe moșie și însăși recolta anului în curs.

În urma intervențiunilor stăruitoare făcute de această Legațiune am izbutit, după cum se poate vedea din raportul Domnului Ministru Langa Rășcanu, No. 1151 înaintat la 9 iulie Excelenței Voastre, să obținem din partea Ministerului Agriculturii – pe cale amicală, singura posibilă – recunoașterea drepturilor Schitului asupra caselor de locuit, a unui loc împrejmuit de 15 streme, precum și asupra uneltelor și recoltei luate în stăpânire prin violență de locuitorii satului Potamia din Insula Thassos.

Casele și terenul în chestiune au fost înapoiate călugărilor noștri de către un reprezentant al Ministerului Agriculturii, în baza unui proces-verbal semnat de ambele părți, pe care însă locuitorii din Thassos au refuzat să-l semneze. Urmează ca în cursul lunii octombrie, după strângerea recoltei, terenul retrocedat să fie dat în stăpânirea călugărilor cu ajutorul forței publice.

Chestiunea restituirii în natură a terenurilor aparținând mănăstirilor străine din Sfântul Munte, expropriate de guvernul elen, a fost adusă înaintea Consiliului Societății Națiunilor de către Reprezentanții mănăstirii bulgărești "Zografos", însă până azi, guvernul elen, în ciuda făgăduielilor făcute în sensul de a acorda o justă despăgubire bănească celor în drept, a izbutit să amâne neconținut lichidarea acestei chestiuni și totodată plata capitalului și a venitului ce reprezintă aceste bunuri.

Față de mănăstirile grecești, guvernul a rezolvat problema obligându-se a plăti în fiecare an o sumă fixă de 5 milioane drahme, pe care mănăstirile grecești o împart între ele, în proporția bunurilor pierdute de fiecare mănăstire în parte.

Față de mănăstirile bulgară și rusă, chestiunea este încă pendinte.

Mănăstirea sârbească Hilandar s-a bucurat în tot acest timp de un tratament de favoare, guvernul elen temându-se să nu nemulțumească guvernul din Belgrad tocmai în timpul nesfârșitelor și laborioaselor negocieri dintre cele două țări, care au dus la aplanarea tuturor chestiunilor pendinte și au permis restabilirea raporturilor normale, primejduite un moment, prin denunțarea neașteptată a Tratatului de Alianță din 1913.

În ce privește Schitul Prodromul, neputând fi vorba de un recurs din partea Schitului pe lângă Societatea Națiunilor, pe această chestiune de expropriere, Legațiunea va reînnoi, pe cale amicală, stăruințele sale pe lângă guvernul elen, pentru a obține o justă despăgubire, plătită în titluri de rentă, al cărei venit să fie pus la dispozițiunea Superiorului Schitului.

Binevoiți Vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea Înaltei mele considerațiuni.

Excelenței Sale Al. Vaida Voevod
Ministru al Afacerilor Străine ad-interim

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 173-174.

74

1929 octombrie 12, București. Referatul lui Alexandru Crețianu de la Ministerul Afacerilor Străine, privind noul statut al Bisericii Ortodoxe Autocefale albaneze, adoptat în urma Congresului de la Corița din 20 iunie 1929. Acesta prevedea obligativitatea folosirii limbii albaneze în biserică și în învățământul religios și preluarea drepturilor comunităților ortodoxe din această țară. Deși în bisericile aromâne, slujba se ținea încă în limba română, se propuneau intervenții pe lângă guvernul albanez și Societatea Națiunilor pentru respectarea drepturilor minorităților.

REFERAT

Prin adresa No. 789 din 4 octombrie a.c., Sf. Sinod atrage atențiunea Ministerului Afacerilor Străine asupra Statutului pe care și l-a dat așa-numita Biserică Ortodoxă Autocefală albaneză în Congresul ținut la Corița la 20 iunie a.c. Statutul în chestiune, aprobat de guvernul albanez și întărit de Regele Zogu, compromite în mod grav interesele minorității aromâne din Albania, căci prevede, între altele, că:

a) Arhiepiscopul și ajutorii lor locali, Iconomul și Marele Mitrofor, Secretarul General al Sinodului, precum și ajutorii clericali ai Arhiepiscopului și Episcopilor trebuie să fie nu numai “supuși albanezi”, dar și “de origine albaneză”.

b) Limba oficială în biserică este cea albaneză și se exclude din biserică și din învățământul religios orice altă limbă decât cea albaneză.

c) Biserica ortodoxă albaneză moștenește toate titlurile și drepturile comunităților ortodoxe și dobândește dreptul de control asupra bunurilor mobiliare și imobiliare donate acelor comunități în scopuri de binefacere.

Asemenea dispozițiuni fiind în contradicțiune cu prevederile “Declarațiunii Guvernului albanez privitoare la protecțiunea minorităților” din 2 octombrie 1921 – Declarațiune înregistrată la Societatea Națiunilor și ratificată de guvernul albanez – Sf. Sinod este de părere că “se impun imediate intervenții la locurile în drept spre a sili guvernul din Tirana să-și respecte angajamentele internaționale privitoare la minoritățile etnice” și rugăm pe Domnul Ministru de Externe “să binevoiască a face intervențiile necesare pe lângă Liga Națiunilor”.

Examinând ce urmare se poate da cererii Sf. Sinod, cred că trebuie să ținem seamă de următoarele considerente:

1) După cum ne raportează Legațiunea noastră la Tirana cu No. 397 din 26 iulie a.c., minoritatea aromână din Albania continuă a se bucura, de fapt, de o situațiune privilegiată din punctul de vedere bisericesc. Pe când s-a impus limba albaneză în bisericile grecești, în cele aromâne slujba se face ca mai înainte, în limba română. Desigur, situațiunea de drept creată de Statut ne este vătămătoare, dar chestiunea nu prezintă un caracter de absolută urgență prin faptul că, pentru moment, asemenea dispozițiuni defavorabile nu se aplică minorității aromâne.

2) Poate că n-ar fi oportun, în momentul când avem a ne apăra în contra mai multor reclamațiuni pendinte la Societatea Națiunilor (chestiunea optanților, bunurile grănicerilor secui, reclamațiunea Dutcak privitoare la minoritatea ruteană din Bucovina), să sesizăm la rândul nostru Consiliul de o reclamațiune în contra unui alt Stat.

3) Minoritatea aromână din Albania nu ne interesează numai din punctul de vedere bisericesc, ci și din punctul de vedere școlar. Legațiunea noastră la Tirana duce, în momentul de față, tratative cu guvernul albanez în privința școlilor. Ar fi preferabil să așteptăm rezultatul definitiv a acelor tratative înaintea oricărei intervențiuni la Societatea Națiunilor. În cazul când guvernul albanez nu ar satisface cererile noastre privitoare la școli, chestiunea școlară ar urma să fie pusă paralel cu cea bisericească în ipoteza unei eventuale reclamațiuni la Societatea Națiunilor.

4) Interesele grecești-iugoslave fiind încă mai greu atinse decât ale noastre prin prevederile Statutului bisericii ortodoxe albaneze, cred că ar fi nimerit să cerem Legațiunilor noastre la Atena și Belgrad să ne informeze asupra atitudinii adoptate de guvernele respective. În cazul când guvernul grec sau cel iugoslav ar fi luat hotărârea să adreseze o reclamațiune Societății Națiunilor, o intervențiune din partea noastră devine de prisos. Iar în cazul când guvernele în chestiune ar prefera calea unei intervențiuni directe pe lângă guvernul din Tirana, ne-am putea eventual înțelege asupra unui demers colectiv. Cu ocaziunea unui asemenea demers colectiv s-ar putea arăta guvernului albanez că cele trei Biserici subordonează o eventuală recunoaștere a Bisericii Ortodoxe Autocefale albaneze (pe care n-au recunoscut-o până astăzi) de o modificare prealabilă a Statutului de la Corița.

12 octombrie 1929

/ss/ Al. Cretzianu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 15, f. 140-141.

1929 octombrie 20, Doliani, Grecia. Memoriu al comunității române din Doliani, Grecia, către Consulatul României la Salonic în care se arată că preotul Andrei Belba de la biserica română din localitate a părăsit postul. Se solicită înapoierea sumei de 10.000 drahme cheltuite pentru hirotonisirea sa de către comunitate.

COPIE de pe adresa Nr. 12 din 20 octombrie 1929 a comunității române din Doliani
către Consulatul General al României din Salonic

Domnule Consul General,

Subsemnații, membri ai comunității române din Doliani, vă rugăm să binevoiți a lua în vedere cele ce urmează:

Avem onoarea a vă face cunoscut că S. S. părintele Andrei Belba a părăsit postul luni 14 curent fără să se prezinte până în prezent, lucru care a adus mare descurajare la membrii comunității.

Până astăzi fiindcă sus-zisul preot a absentat de mai multe ori, fără a lua voie de la cei în drept, am crezut că afacerile familiare l-au făcut să absenteze și data asta. Dar, modul de plecare făcut, luându-și familia și întreg bagajul, suntem pe deplin convinși că sus-zisul preot a părăsit postul pentru totdeauna.

Așa fiind, Domnule General, ca unul care cunoașteți toate și care ați făcut atâtea demersuri pentru hirotonisirea sa, pentru care Comunitatea Vă mulțumește, Vă rugăm să binevoiți a ordona pe sus-zisul preot să se prezinte la postul său, să nu rămână biserica închisă. Și în caz de nu se prezintă, să raportați la cei în drept să i se rețină salariul de pe lunile septembrie și octombrie 1929, ca Comunitatea să revendice cei 10 mii drahme, cât a cheltuit pentru hirotonisirea sa.

Primiți Vă rugăm, Domnule Consul General, înalta stimă ce avem onoarea să vă păstrăm.

Președinte,
Sterie C. Murnu

Secretar,
Sterie Papatanasa

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 21, f. 15.

76

1929 noiembrie 24, Doliani, Grecia. Scrisoarea directorului școlii primare române din Doliani, Grecia, Sterie Papatanasa, adresată administratorului școlilor române din această țară Filip Goj, în care descrie politica autorităților grecești care întrețin numai școlile lor și disensiunile existente între aromânii care voiau să emigreze și cei care voiau să rămână.

COPIE de pe scrisoarea Directorului școlii primare române din Doliani
adresată Domnului Filip Goj

24 noiembrie 1929

Domnule Goj,

După cum mi-ați scris în scrisoarea voastră particulară, am întrebat Președintele Comunității. El mi-a zis că jandarmii din localitate nu i-au dat cheia de la casa în care locuia preotul. După cum am fost informat de mai înainte, cheia o are Costa Caranica.

Anul trecut, când stăpânul casei George Bușulenga, acum la Salonic, s-a învoit să locuiască preotul fără chirie, numai să-i facă ceva reparațiuni, cheia a luat-o de la Costa Caranica, de aceea a fost dată iarăși în mâinile lui Caranica. În prezent, casa e goală.

Cu această ocazie, Vă înștiințez cum că, chiar azi, locuitorii refugiați adună iscălituri să aducă ei preot grec. Bineînțeles că românii nu iscălesc și m-am înțeles cu Președintele Comunității să-i lăsăm să facă slujba în biserica noastră numai atunci când vom primi ordin de la Domnul Consul General din Salonic. Din zi în zi, refugiații greci devin mai tari aici. Consiliul comunal în care sunt 3 români și 2 greci – Președintele român – a votat, ca din Casa Comunității să se cheltuiască pentru întreținerea școlilor 4.000 drahme. Banii au fost dați în mâinile Revizoratului grec și acesta a dat toți banii Eforiei școlare grecești din localitate, care i-au cheltuit toți banii pentru școala lor, cu toate că înțelegerea era ca să se împartă la toate școlile, proporțional după numărul elevilor. Apoi este o altă pacoste pe capul românilor. Primăvara trecută, refugiații au îngrădit trei grădini lângă “bară” lângă o cișmea. Locul acesta e bun pentru grădini, însă fiindcă cei cu oi, acolo își adapă turmele lor și ca să nu se scadă valoarea islazului, erau înțeleși românii ca locul acela, care este aproape de apă să fie lăsat liber. Când locuitorii români, văzând că ceilalți români, care sunt pentru emigrare, precum și câțiva procuratori de averile celor emigrați, adică Hagigogu etc. nu veneau la înțelegere ca în comun să intervină și să protesteze pentru îngrădirea acestor locuri, se puseră și ei să are aiurea pentru semănături. Românii care sunt pentru emigrare și ceilalți din Veria, s-au plâns la autorități contra românilor care sunt contra emigrării. Aceștia din urmă au pierdut procesul la judecată și au dat o amendă de vreo 22 mii drahme. Acum o săptămână, refugiații au îngrădit și alte locuri. Numai că au fost înștiințați din partea jandarmeriei că fiindcă aduc pagube islazului, nu trebuie să îngrădească. Însă, refugiații n-au ascultat.

Ce să facă și Domnul Consul General pe când Dolianiții care au emigrat în țară au adus refugiați greci în casele lor, dându-le toate averile lor, în loc să le lase fraților lor români și acolo unde s-au așezat, cer pământ și ajutoare de la frații noștri din România.

Bineînțeles că intenția lor era și este încă să deștrădăcineze și pe cei rămași, însă pentru răutatea lor, au pierdut și ei. “Când doi se ceartă, al treilea câștigă”. Doliani este stâlpul românismului de aici, care este mic, odată pierdut, se va deștrădăcina tot românismul din acest ținut.

Veți face bine să aduceți acestea la cunoștința Domnului Consul General. Eu sunt descurajat peste măsură, mai ales că zilele trecute am primit ordin Ministerial, înștiințându-mă că pe ziua de 1 ianuarie sunt pus în disponibilitate. Când? în miezul iernii să fiu aruncat pe drumuri. Bine face, că în locul meu poate veni un <om> cu mai multă învățătură și mai capabil, și aceasta numai și numai pentru binele neamului nostru, însă de ce acum în miezul iernii? Cel puțin să mă fi dat afară încă de astă toamnă. Ce drumuri inaccesibile sunt până la Grebena! Și câte cheltuieli îmi va trebui! Cum se vede: cei în drept din țară, cred că comunicația aici în Grecia este bună ca și în România! În primii ani de învățământ, salariul era prea mic și cheltuiam și din cei ce am adus din America. Puțin câte puțin, ca să-mi întâmpin modesta-mi cheltuială, am rămas fără nici un ban. Acum mai în urmă când salariul era bunișor, am vroit să economisesc ceva, însă drumurile și scumpetea de trai aici în Doliani, m-au oprit de a face economii. Știți că cu toate că sunt în sat, plătesc chirie 160 dr. lunar. Lemnele 15 dr. furtia. Apoi pentru toate celelalte alimente trebuie să plătesc chirie ca să le aduc aici. De aceea, mi-a fost imposibil să fac

economii. Apoi, aici în Grecia, eu, care am fost învățător, nu voi putea trăi, căci prin activitatea de propagandă ce am desfășurat până acum, am creat o dușmănie din partea grecilor și nu voi putea rămâne aici. Deci, voi fi nevoit să emigrez. Unde? Și cu ce? Nu este vreun mijloc să stau în serviciu, cel puțin, până la primăvară?

Te salut,
Sterie Papatanasa

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 2, f. 23.

77

1929, Sofia. Referat al Legației României la Sofia, privind solicitarea Bulgariei de a fi deschise noi școli cu limba de predare bulgară în Cadrilater și situația școlară a românilor din Bulgaria care nu dispun decât de două școli primare și un gimnaziu.

Buletinul Nr. 18 al Direcțiunii Politice Orientale
Secțiunea Minorităților și a Societății Națiunilor

PROBLEMA ȘCOLILOR ROMÂNE ÎN BULGARIA

No. 42304/1929

Legația din Sofia ne semnalează un articol „Les écoles minoritaires dans la Dobroudja-Nouvelle” apărut în ziarul „La Bulgarie” din 26 iunie. Oficiosul Ministerului de Externe vorbește de lipsa de școli primare bulgărești în satele din Cadrilater, notând marea nedreptate ce guvernul bulgar face elementului român din Bulgaria, unde nu se află nici o școală minoritară română, cu toate numeroasele promisiuni făcute Domnului Ministru Bilciurescu de Domnul Burof.

Ministrul nostru la Sofia e de părere că nu trebuie deschisă nici o școală nouă bulgărească în Cadrilater, până când nu se vor autoriza și deschide câteva școli românești în Bulgaria, (Noi cerem pentru moment 2 școli primare la Vidin și Bregova) în conformitate cu drepturile ce le avem (Tratatul de la Neuilly, art. 54 și 55). Într-adevăr la o populațiune minoritară românească în Bulgaria de circa ½ din cea bulgărească din România, noi avem 2 școli primare mixte și un gimnaziu mixt (Sofia și Giurmaia de Sus) pe când bulgarii au în țara noastră 9 școli primare (București, Constanța, Bazargic, Caverna, Balcic, Brăila și 3 la Silistra) și 5 licee sau gimnazii (București, Caverna, Balcic, Bazargic și Silistra). Balanța înclină deci cu mult în avantajul bulgarilor care, fără a se conforma obligațiunilor precise impuse de tratate, ne acuză pe noi de a nu respecta drepturile culturale ale bulgarilor în Cadrilater.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 135-136.

78

1930 februarie 9, Atena. Raport al ministrului Langa-Rășcanu de la Atena către ministrul Afacerilor Străine, G.G. Mironescu, privind situația grea a școlilor primare române din Grecia, datorită faptului că autoritățile locale nu primeau profesori supuși albanezi, iugoslavi sau bulgari.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 352
2 Anexe în 15 foi
Școalele primare din Grecia

Atena, 9 februarie 1930

Domnule Ministru,

Ca urmare la telegrama mea cifrată No. 259 din 30 ianuarie trecut, am onoarea a înainta Excelenței Voastre – aici alăturat în copie, însoțite de anexele lor – două rapoarte primite de la Consulul nostru General din Salonic, din care se poate vedea frământările și greutatea izvorâte din hotărârea Ministrului Instrucțiunii Publice de a face nenorocitele schimbări în corpul învățătoresc din Grecia.

Unele comunități aromâne merg până a cere emigrarea lor în țară!...

Nu mai am nevoie a arăta din nou că guvernul elen – după cum mi-a spus chiar astăzi însuși Domnul Venizelos – *se vede cu totul în imposibilitate* a primi ca pe teritoriul Greciei să funcționeze profesori supuși albanezi, iugoslavi sau bulgari...

Rog adânc călduros pe Excelența Voastră să arate Ministerului Instrucțiunii Publice această nenorocită stare de lucruri care, nu numai că ne creează greutatea față de Statul elen, dar produce cea mai adâncă nemulțumire și enervare în Aromânii din Grecia. Binevoiți Vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea Înaltei mele considerațiuni.

Excelenței sale
Domnului G.G. Mironescu
Ministrul Afacerilor Străine

Etc

P.S. Primesc în ultimul moment un nou raport prin care Dl Ciuntu mă informează că, deocamdată Guvernatorul General al Macedoniei a dat ordin ca învățătorii Gotte și Domnica Celea să funcționeze. Dl Ciuntu mă mai informează că mai mulți dintre noii învățători supuși iugoslavi și albanezi – încă nu au sosit la post.

Înlocuirea lor va fi dar și mai ușor, mai ales că toți acei 19 învățători suplinitori care au fost îndepărtați de la catedrele lor se află încă în Grecia. Învățătorii supuși albanezi și iugoslavi pot fi numiți la noi, în Cadrilater de pildă.

S-ar putea sugera Ministerului Instrucțiunii Publice să numească o Comisie compusă din Consulul nostru General la Salonic, din Administratorul școlar, Dl Filip Goj și din unul sau doi membri notabili ai Comunității aromâne, care să cerceteze cazul fiecărui învățător la fața locului și nevoile comunităților și apoi să propună numirile care ar fi de făcut.

9 februarie 1930

/ss/ Langa Rășcanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 28, f. 210.

79

1930, februarie 19, București. Adresa Mitropolitului Miron Cristea către Ministerul Afacerilor Străine prin care solicită sprijinul pentru obținerea independenței schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos, prin intervenții pe lângă Patriarhia de la Constantinopol precum și pe lângă Sinodul Bisericii Ortodoxe din Grecia.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, București
Nr. 117

19 februarie 1930

Domnule Ministru,

Din cele cuprinse în raportul No. 187 din 23 ianuarie 1930, al Legațiunii Regale din Atena comunicat nouă cu adresa Domniei Voastre No. 6665, din 5 februarie 1930, reiese că Biserica ortodoxă din Grecia, în înțelegere cu statul, este pe cale de a-și da o organizare nouă bisericească, care între altele, modifică profund organizația mănăstirească respectivă.

În legătură cu aceasta socotim că ar fi momentul potrivit a relua vechea noastră dorință și a stăruii, atât pe lângă Patriarhia ecumenică din Constantinopol, cât și pe lângă Sf. Sinod al Bisericii ortodoxe autocefale din Grecia, ca să se obțină, pentru schitul românesc Prodromul din Sf. Athos, independența necesară; spre a putea trăi ca atare alături de celelalte 20 de mănăstiri independente ale Athosului, iar nu ca schit dependent de mănăstirea Lavra, după cum este acum.

În ultima noastră adresă No. 79 din 14 martie 1927, pe care am avut onoarea a o trimite Departamentului Domniei Voastre am expus, între altele, pe larg motivele care pledează în favoarea independenței schitului Prodromul, cum și posibilitățile de a dobândi această independență. Cu aceasta, și pentru o deplină documentare, alăturăm încă un succint istoric al dreptului de independență pe care Statul nostru le poate revendica pentru schitul național „Prodromul”.

În acest scop Vă rugăm Domnule Ministru a dispune ca, prin mijlocirea D. D. Miniștrii plenipotențieri români din Turcia și Grecia, să se facă demersurile necesare pe lângă Patriarhia ecumenică din Constantinopol și pe lângă Sfântul Sinod ortodox din Atena spre a dobândi independența schitului național Prodromul din muntele Athos.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea (...) noastre considerațiuni și arhierești binecuvântări.

Domniei Sale,
Domnului Ministru al Afacerilor Străine

PRESEDINTE,
/ss/ Patriarh Miron

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 5.

80

1930 martie 8, București. Adresă a Ministerului Instrucțiunii Publice către Ministerul Afacerilor Externe, prin care îl ruga să expedieze în Albania, pentru bisericile românești din Grabova, Lunca, Nicea și Șipisca, colete cuprinzând cărți bisericești.

8 martie 1930

Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor
Secțiunea Culturală a românilor din afară de hotare
Nr. 27203-1930
Anexe: 6 colete

Domnule Ministru,

Ca urmare la adresa Dvs. No. 10494 din 21 februarie, a.c., avem onoarea a vă remite, aici alăturat, ambalate, următoarele cărți bisericești destinate bisericilor din

Grabova, Lunca, Nicea și Șipisca (Albania), rugându-vă să binevoiți a dispune expedierea lor la destinație prin Onor. Legație din Tirana.

Coletele cuprind următoarele cărți în câte 4 exemplare:

1. Cartea de Tedeum,
2. Evhologiu,
3. Panahida,
4. Mineiul pe toate lunile afară de lunile ianuarie și martie.
5. Din cărțile cerute, acestea sunt cele ce s-au putut găsi la tipografia cărților bisericești. Cazaniile și Mineiul pe martie fiind sub tipar, nu s-au putut procura.

Ministru,
/ss/ Aug. Caliani

Director,
/ss/ indescifrabil,

Domniei Sale Domnului Ministru de Externe
Direcția Politică Orientală

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 8, f. 25.

81

1930 martie 14, Constantinopol. Raportul consulului român, G.Cionescu Ionescu de la Constantinopol, adresat ministrului Afacerilor Străine G.G. Mironescu, privind rezultatul demersului făcut pe lângă Patriarhia din acel oraș în vederea obținerii unei mănăstiri românești la Muntele Athos.

Consulatul General al României
Nr. 750

Constantinopol, 14 martie 1930

Domnule Ministru,

Referindu-mă la ordinul Excelenței Voastre cu No. 12463/4 martie a.c., am onoarea a aduce la cunoștință că am studiat cu toată atențiunea necesară cele două anexe: adresa Sfântului Sinod Român cât și Memoriul d-lui profesor Nicolaescu, privitoare la obținerea independenței schitului românesc PRODROM din Sfântul Munte Athos în vederea intervenirii ce mi s-a dat ordin să fac la I.P.S. Sa Patriarhul Fotios II-a din Constantinopol.

Prin Secretariatul Patriarhiei am solicitat o audiență I.P.S. Sale Patriarhului, care a binevoit să mă primească astăzi, 14 curent, înainte de amiazi, la sediu.

Împrejurarea că, încă din anul 1902 și apoi în anii 1913-14 am fost însărcinat de guvernul nostru să fac diferite cercetări la schitul Prodrom, pentru rezolvarea neînțelegerilor ivite printre călugării români din acel schit, mi-a dat posibilitatea să mă interesez și să cunosc cât se poate de aproape orânduirea așezămintelor mănăstirilor din Sfântul Munte Athos.

Cu ocaziunea acestor anchete, fiind nevoit să iau contact cu mănăstirea LAVRA, de care depinde schitul Prodrom și cu Chinotita (reprezentanța celor 20 de mănăstiri).

Am arătat că, *orânduirea așezămintelor mănăstirești*, care datează din veacul al 9-lea și al 10-lea, se reazimă pe hrisoave date la diferite epoci de Împărații Bizantini – recunoscută și completată până în timpurile noastre de Sultanii Imperiului Otoman, prin

care Muntele Athos s-a împărțit în 20 de proprietăți mari, între 20 de mănăstiri, 17 grecești, una rusească, una bulgărească și una sârbească.

Că, bineînțeles, această orânduire a mănăstirilor a primit recunoașterea și întărirea spirituală a Patriarhiei din Constantinopol, *de care au fost și au rămas legate până în ziua de astăzi.*

Așa fiind, autonomia administrativă și existența celor 20 de mănăstiri din Muntele Athos se datoresc drepturilor ce li s-au acordat de împărații bizantini și Sultanii otomani, iar cea religioasă rânduiri stabilită prin *singhiile* Patriarhale de la Constantinopol, date de Sfântul Sinod patriarhal cu ocazia nevoilor ce s-au prezentat.

I.P.S. Sa Patriarhul aprobând cele expuse de mine în privința organizării Muntelui Athos – am adăugat că, numai împrejurările și tradiția au stabilit ca, în Muntele Athos să fie numai 20 de mănăstiri, reprezentând *patru națiuni ortodoxe*, și că, nimic nu s-ar opune – dacă se arată puțină bunăvoință de cei în drept, ca să se înființeze și a 21-a mănăstire a națiunii române, prin transformarea schitului român Prodrom.

Am spus că poporul român are dreptul, socotesc, să aspire la împlinirea acestei dorințe seculare, căci întotdeauna a fost devotat ortodoxiei și vremuri îndelungate a ajutat, clădit, reconstruit și întreținut toate mănăstirile din Muntele Athos, după cum se dovedește cu donații și prin inscripțiile aflate pe zidurile lor.

Și, dacă tradiția este o piedică, ca numărul de 20 de mănăstiri să nu fie sporit nici chiar cu una, *se poate găsi soluția prin cedarea călugărilor români*, a uneia din cele 17 mănăstiri grecești, bunăoară *Cotlomoșul*, zidită din temelie de domnitorii români, și care după cât știu, astăzi nu se poate întreține singură.

Am adăugat că, persoane autorizate și mai competente decât mine, ar discuta cu cei în drept, în numele credincioșilor români și modalitatea și toate detaliile de săvârșirea acestui act și de dreptate – care n-ar zdruncina întru nimic orânduirile de astăzi din Muntele Athos.

Am mai spus că, e bine să se țină seamă, cred și de dorința, odată satisfăcută dorința ortodocșilor români, sprijinul, protecțiunea morală de care s-ar bucura biserica ortodoxă în genere, din partea poporului și oficialității clericale ale Patriarhiei Române, nu ar fi ne neglijat.

Am încheiat apoi, mulțumind I.P.S. Sale că a avut marea bunăvoință să mă primească și să mă asculte și l-am rugat să-mi anunțe dacă mă autorizează, să cer o nouă audiență pentru a-mi comunica, în urma reflectării din partea I.P.S.Sale, care ar fi soluția posibilă pentru a ajunge la îndeplinirea scopului ce urmărim și dacă putem să nădăjduim la ajutorul prețios și puternic al Domniei Sale.

Patriarhul mi-a răspuns că pot să *comunic la București că m-a ascultat și a înțeles expunerea mea.*

De asemenea mi-a spus că, mă autoriză să-i cer o nouă audiență cu privire la această chestiune.

În urma convorbirii ce am avut cu I.P.S. Sa Patriarhul, n-aș putea să mă pronunț asupra atitudinii ce se va lua cu privire la chestiunea ce ne interesează.

I.P.S. sa a fost cu totul surprins de intervenirea mea, la care nu se aștepta deloc, și are nevoie – dat fiind importanța faptului – să se consulte cu ceilalți ierarhi de la Patriarhie, pentru a-și fixa linia de conduită.

Cunosc felul de a gândi și de a se exprima al călugărilor greci care, după părerea mea, sunt neîntrepuți în arta de a-și ascunde gândirea și al căror spirit bănuitor și scrutător este împins de multe ori la limite necunoscute de ceilalți muritori. De aceea e nevoie de multă atenție și de mare răbdare, pentru a izbuti să se ajungă cu dâșii la rezultate concrete.

După părerea mea, sprijinul Patriarhiei, s-ar putea obține avându-se în vedere împrejurările actuale, care i-au redus prestigiul ce-l avea în Turcia și în genere în toate țările ortodoxe, la un nivel atât de jos, încât mândria de odinioară cu care privea pe cei care făceau apel la ea, a rămas numai o palidă amintire a trecutului.

Un refuz de a ne sprijini, socotesc că ar forma obiectul unei discuțiuni serioase la Patriarhie, care n-ar voi să indisună România, țara ortodoxă cea mai puternică astăzi și cu autoritate morală incontestabil superioară tuturor celorlalte.

Am observat de asemenea, că prestigiul și autoritatea I.P.S. Sale Patriarhului nostru, Dr. Miron Cristea, sunt mult apreciate la Patriarhia din Constantinopol și cred că, cu greu s-ar trece peste dorința exprimată de I.P.S. Sa, în chestia mănăstirii românești de la Muntele Athos.

Totuși, nu pot să ascund că Patriarhul Fotios ca și ceilalți ierarhi se vor osteni să găsească răspuns la intervenirea mea, o formulă dubioasă care să nu-i angajeze întru nimic, rezervându-și căi deschise pentru a nu-i incomoda ulterior împrejurărilor.

Trecând la partea practică a chestiunii, de care m-am lovit și în anii 1913-1914, Patriarhia trebuie câștigată, pentru a nu se opune propunerii ce i s-ar face de Chinotita din Careia, căci se știe, că orice schimbare în orânduirea așezămintelor mănăstirești de la Muntele Athos are nevoie de aprobarea Patriarhiei de la Constantinopol.

Prin urmare, propunerea trebuie să pornească de la Chinotită și de aceea e nevoie să se puie pe lângă aceasta mari și energice stăruințe ca să supuie în discuțiunea Conciliului, actuala cerere a călugărilor români pentru dobândirea unei mănăstiri.

Președintele Conciliului elen, domnul Venizelos, ne-a promis în anii 1913-1914, când împrejurările politice erau grele pentru Grecia, care spera mult de la România, că ne va da concursul pentru a convinge Chinotita de la Muntele Athos, să ne dea una din cele 17 mănăstiri grecești, *Cotlomușul* sau Caracal, sărăcite și amenințate să se ruineze.

Nu știu dacă astăzi împrejurările ne mai pot servi ca atunci dacă domnul Venizelos mai este animat față de noi de aceleași bune sentimente.

Cu regret, însă, trebuie să atrag atenția, că și *D-sa are obiceiul să promită, fără a se ține de cuvânt și de multe ori făgăduiește lucruri care nu se pot executa* (a se vedea tratatul de pace de la București, 1913, scrisoarea Domnului Venizelos către Primul Ministru al României, pentru crearea unui episcopat român în Macedonia grecească).

Am avut ocaziunea să-l cunosc îndeaproape și să apelez la d-sa în afacerile școlilor noastre din Grecia și a Muntelui Athos, pe când eram la Salonic, unde se instalase guvernul grec, după părăsirea Atenei, din cauza dezacordului cu Regele Constantin pe chestia participării la războiul mondial.

Sinodul elen și guvernul de la Atena sunt – după părerea mea – factorii hotărâtori care pot să influențeze Chinotita de la Careia în sensul dorinței noastre.

La Ministerul de Externe al Greciei exista în anul 1918-1919 o secțiune care se ocupa cu afacerile de la Muntele Athos. Am fost chiar eu la Minister și am discutat afacerea Prodromului cu fostul meu coleg de la Bitolia și Salonic, domnul Mavrudis (actualmente Ministru la Roma) care era șeful acelei secțiuni.

Am întâlnit acolo membri de la Chinotita din Muntele Athos, care lucrau cu D-sa, la elaborarea unui regulament al administrației civile din Muntele Athos.

Nu pot să știu dacă mai există și astăzi acea secțiune la Ministerul de Externe de la Atena.

În convorbirea ce am avut cu Patriarhul Fotios am insistat mult, făcând apel la influență personală a I.P.S. Sale asupra membrilor din Chinotita de la Careia, rugându-l să-l sfătuiască pe cale particulară ca să ne fie favorabili.

Același lucru l-am spus și Secretarului General al Patriarhiei, domnului Constantinidis, pentru a vorbi cu ceilalți membrii, cu care D-sa este în legătură de prietenie.

Ca urmare nu voi lipsi de a raporta la timp Excelenței Voastre.

CONSUL GENERAL
/ss/ G. Cionescu

Excelenței Sale,
Domnului G.G. Mironescu, Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 9

82

1930 aprilie 14, Constantinopol. Raportul consulului general al României la Constantinopol, G. Cionescu adresat ministrului Afacerilor Străine G.G. Mironescu, privind discuția avută cu Patriarhul Fotios al II-lea, care a refuzat recunoașterea înființării unei mănăstiri românești la Muntele Athos și avertizează asupra intenției guvernului grec de a naționaliza toate mănăstirile și de a impune cetățenia greacă tuturor călugărilor de la Sfântul Munte.

Consulatul General al României
Nr. 1291
Anexe: două

Constantinopol, 14 aprilie 1930

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul meu cu No. 750 din 14 martie a.c., am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre, că astăzi am fost primit de I.P.S. Sa Patriarhul ecumenic, pentru a-mi da un răspuns la convorbirea ce avusesem cu I.P.S. Sa, referitor la obținerea unei mănăstiri românești la Muntele Athos.

Patriarhul Fotios al II-lea mi-a comunicat ca a studiat îndeaproape chestiunea ce ne interesează, și că regretă că nu putem fi satisfăcuți, deoarece Statutul mănăstirilor din Muntele Athos se opune în mod categoric la orice schimbare a orânduirii acelor așezăminte monahale, stabilite de secole prin hrisoave împărătești și hotărâri sinodale ale Patriarhiei din Constantinopol.

În același timp, pentru lămurirea noastră, mi-a remis un extras din statutul actual al mănăstirilor de la Muntele Athos, aici anexat în copie, în dublu exemplar.

Am răspuns I.P.S. Sale că, cunoaștem în principiu Statutul organic al Muntelui Athos și că, ceea ce dorim este tocmai modificarea lui în partea ce ne interesează, fără a se zdruncina câtuși de puțin organizarea mănăstirilor.

Am crezut însă inoportun să intru într-o nouă discuțiune pentru argumentarea chestiunii ce ne preocupă, mai cu seamă că, după informațiunile particulare ce le aveam, răspunsul ce mi s-a dat, este rezultatul consfătuirilor ce Patriarhul le-a avut până astăzi, de la prima audiență ce mi-a acordat (14 martie a.c.) cu ceilalți membri ai Sinodului patriarhal, și n-aș fi putut obține nimic nou deocamdată.

M-am mărginit a exprima mulțumiri I.P.S. Sale pentru bunavoința ce a avut de a se interesa de chestiunea mănăstirii românești și l-am întrebat dacă nu crede de cuviință să comunice direct și personal, I.P.S. Sale Patriarhul României, părerea I.P.S. Sale asupra acestei chestiuni, pentru care Sfântul Sinod și Patriarhia României poartă un interes deosebit.

Patriarhul Fotios mi-a răspuns în mod afirmativ.

Am crezut de cuviință că e bine să insist asupra acestui punct, căci discuțiunea angajată sub toate formele și prin toate mijloacele ar putea să continue și să ajungă mai curând sau mai târziu, la un rezultat favorabil pentru noi.

Am informațiuni că Patriarhul din Constantinopol a primit o scrisoare din partea Arhiepiscopului Atenei, prin care îi aduce la cunoștință intervenirea făcută de Patriarhia și Sinodul român pentru obținerea mănăstirii românești la Muntele Athos și că, Patriarhul Fotios al II-lea și-ar fi exprimat întrucâtva regretul că I.P.S. Sa Patriarhul României nu i s-a adresat direct, căci mănăstirile din Muntele Athos depind de Patriarhia din Constantinopol, iar nu de Sfântul Sinod și de Mitropolitul din Atena.

Mi s-a spus de asemenea că Patriarhul Fotios ar fi scris ulterior I.P.S. Sale Patriarhul României în chestiunea scrisorii de mai sus.

După cum am avut onoarea să aduc la cunoștința Excelenței Voastre, prin partea a 2-a a raportului meu cu No 750/14 martie a.c., chestiunea dobândirii unei mănăstiri românești la Muntele Athos, fiind foarte greu de rezolvat, cere multe și energice stăruințe, în primul rând pe lângă Chinotita de la Careia (Muntele Athos).

Am luat cunoștință de conținutul raportului Domnului ministru Langa Rășcanu, ce mi s-a trimes în copie, pe lângă adresa Ministerului cu No 20573/31 martie a.c., și ideea sugerată de Domnia sa, – *înțelegerea bănească* – socotesc și eu că face parte din argumentele decisive, ce ar urma să se folosească în momentul când factorii principali din Chinotita de la Careia, se va vedea că, înclină să ia în considerare propunerea noastră. Va fi nevoie să se uzeze de același mijloc pe lângă unii membri din Sinodul Patriarhal la momentul oportun.

Menționez că, atât Patriarhul Fotios cât și cei mai mulți membri din Sinod – în special cei mai importanți – nu dispun de nici o avere personală.

După părerea mea, răspunsul ce mi s-a dat de Patriarhul ecumenic nu înseamnă respingerea definitivă a propunerii noastre, căci ni se lasă drum deschis stăruințelor.

Socotesc că, nu trebuie să renunțăm la cererea făcută ci, să perseverăm cu toată energia necesară, care să egaleze importanța scopului ce urmărim și greutatea ce ne stau în cale, care, nu se cade să ascundem, sunt foarte mari.

Chestiunea de căpetenie este, să se aleagă calea ce mai bună pe care să mergem.

În această privință, după cum am mai spus, prima și cea mai mare stăruință trebuie depusă pe lângă Chinotita de la Careia și, direct, pe lângă mănăstirea Lavra, în caz că ținem cu orice preț la ridicarea schitului Prodrom, la rangul de mănăstire.

După ce se va izbuti să obținem asentimentul Chinotitei, rămâne de obținut autorizarea Patriarhiei.

Pe lângă Chinotita e nevoie să se intervină pe două căi.

- I) *Prin guvernul elen și în special prin Domnul Prim Ministru Venizelos*, a cărui intervenire personală trebuie să ne-o asigurăm – ceea ce cred că, n-ar fi greu, mai ales că Domnia Sa a dat odinioară (în 1913/914) guvernului român, promisiuni în această privință.

și II) *Prin unul sau doi delegați de la Patriarhia noastră*, care, sub motiv de vizită la Muntele Athos, să intre în relațiuni cu călugării-epitropi de la Lavra și de la Chinotita.

În urmă, cu oarecare dibăcie, ar putea ajunge la tratative ce ne interesează.

Dacă examinăm statutul mănăstirilor de la Muntele Athos, prin care se prevede că, numărul lor este fixat la 20 și că, nici o modificare nu i se poate aduce, nici pentru sporirea, nici pentru reducerea acestui număr, constatăm că se termină cu aliniatul următor:

Tot ceea ce precede figurează textual în statutul Muntelui Athos, ratificat de Patriarhat (Constantinopol) și de guvernul elen.

Prin urmare, guvernul elen are cuvântul său hotărâtor în aplicarea aceluia statut, și deci, depinde și de el după părerea mea în primul rând – ca să se respecte sau să se modifice conținutul lui.

Guvernul elen, după cum rezultă din raportul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe române, ce mi s-a trimis în copie, se ocupă în momentul actual cu alcătuirea unei legi, prin care vrea să modifice fundamental privilegiile de autonomie ale Muntelui Athos, în sensul de a-l naționaliza în favorul exclusiv al națiunii elene, prin acordarea cetățeniei elene în mod obligatoriu, tuturor *novicilor și călugărilor* din mănăstiri, fără să ție seamă de naționalitatea ce aveau mai înainte.

De vreme ce guvernul elen găsește că poate să aducă modificarea de mai sus, după părerea mea, foarte rea, căci ar zdruncina profund organizarea Muntelui Athos, care, din timpurile cele mai vechi a fost refugiul călugărilor ortodocși de toate neamurile, fără să-și piardă naționalitatea, același guvern trebuie convins de noi că, pentru interese superioare, să modifice numai partea din statutul organic, actualmente în vigoare, care se opune la înființarea unei mănăstiri în plus peste cele 20 existente, ori să autorizeze vânzarea uneia din cele 17 grecești, călugărilor români, singurii rămași fără proprietate și mănăstire în Muntele Athos.

Modificarea ce intenționează să introducă guvernul elen, în autonomia Muntelui Athos, o consider cu mult mai grea decât propunerea noastră.

Aceasta este singura cale, după părerea mea, pentru rezolvarea problemei pusă de I.P.S. Sa Patriarhul României și de Sfântul Sinod român.

CONSUL GENERAL,
/ss/ G. Cionescu

Excelenței Sale, Domnului G.G. Mironescu
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 20.

83

1930, iunie 15, Sofia. Raportul consulului României la Sofia, Grigore Bilciurescu, adresat ministrului Afacerilor Străine, G.G. Mironescu, în care relatează despre o serie de articole apărute în oficiosul „La Bulgarie”, dedicate mănăstirii Sf. Gheorghe Zografos de la Muntele Athos, care a fost restaurată de domnitorul Ștefan cel Mare.

Nr. 1319

Sofia, 15 iunie 1930

Domnule Ministru,

Am onoarea a raporta Excelenței Voastre că în oficiosul „La Bulgarie” s-au publicat o serie de articole (la 13 și 14 curent) despre mănăstirea bulgară Sf. Gheorghe Zografos de la Muntele Athos, semnate G. Gălâbof Rosavski unde am găsit niște pasagii interesante pentru noi.

După ce spune că la începutul dominației turce domnitorii „ungro-valahi” au luat sub protecția lor Sfântul Munte și în special mănăstirile slave, autorul zice:

„Zografos dărește restaurarea sa mai ales lui Ștefan cel Mare, domnitor „ungro-valah” (1457-1504), ce ar fi venit în ajutorul mănăstirii în agonie, după legendă, în urma minunii că Sf. Gheorghe i-ar fi promis să-l ajute a învinge pe turci, cu condiția ca, după război, să restaureze în vechea ei splendoare mănăstirea sa din Muntele Athos. Numele acestui binefăcător este comemorat „ctitor” la oficiile religioase. El dăruiește mănăstirii icoana miraculoasă pe care ar fi purtat-o în luptele contra turcilor, precum și una brodată pe mătase. Cea dintâi se găsește și azi în catedrala Zografos, dar cea de-a doua, fiind agățată pe zid, în sala de recepție a mănăstirii, a fost luată cu forța de niște soldați francezi în timpul războiului și ar fi fost transportată la București. Vorbind de această răpire, calificată de sacrilegiu, prea onoratul profesor de istorie bizantină la Universitatea din Salonic, Domnul Papadopoulos este cu drept cuvânt indignat și propune ca cele două guverne, grec și bulgar, să facă demersuri unde se cuvine spre a obține restituirea icoanei mănăstirii, căreia aparține de la 1500. „Donner et retenir ne vaut”, zice o veche maximă franceză, și ar fi a insulta memoria domnitorului Ștefan cel Mare dacă s-ar păstra la București o icoană dată de el unei fundații pioase, în împrejurări cu totul speciale și istorice”.

Aud pentru prima oară această plângere. Probabil că la noi ea este de mult cunoscută.

Dar autorul se mai plânge de încă ceva: În 1698 domnitorul Moldovei Ioan Antioh Constantin, printr-un hrisov, a dăruit Zografului bogata mănăstire Kiprian din Basarabia. După războiul mondial, toate marile proprietăți ale mănăstirii bulgare au fost confiscate de către România și Grecia și Zograful a fost din nou redus aproape la mizerie. Dar grație credinței și energiei călugărilor lui, o colectă s-a făcut în Bulgaria și piosul Rege Boris III, în colaborare cu biserica bulgară, a venit în ajutor...”

Este desigur vorba de exproprierea, ca aplicare a reformei agrare, a vreunei moșii din Basarabia, proprietate a zisei mănăstiri.

/ss/ Grigore Bilciurescu

Excelenței Sale, Domnului G.G. Mironescu
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., Fond Problema 15, vol. 31, f. 26.

84

1930 iulie, Muntele Athos. Memoriul monahului Antonie Iscu de la chilia Sf. Gheorghe Capsala, Muntele Athos, către consulul României la Salonic, privind vânzarea unor odoare de aur de către călugării schitului românesc Prodromul.

COPIE

Domnule Consul General,

Subsemnatul monah român din schitul românesc Prodromul, am onoarea a Vă aduce la cunoștință următoarele:

Pe la 15 iulie a.c., cei care conduc schitul nostru prin sălnicie au hotărât să vândă mai multe candelă în greutate a 2 kg bucata și alte odoare de valoare mare, donațiuni ale mai multor ctitorii din București, argint și aur curat, total 24-25 kg, a fi puse numai în biserica sobornicească a schitului în zile de praznic și sărbători mari. Acești răzvrătiți de la ocuparea schitului barbarește au risipit și înstrăinat multe lucruri scumpe din acest schit și acum au început cu însemnatele odoare ale bisericii, care au o mare valoare.

Respectuos Vă rugăm să binevoiți a înștiința de aceste fapte onorata Legațiune la Atena spre a se face de urgență intervenirile necesare pe lângă guvernul Elen să ordone autorităților din Sfântul Munte să facă un inventar de toate odoarele schitului și punerea sub pază <spre> a nu fi înstrăinate. Acest fel de măsuri s-au luat în schiturile rusești și bulgărești în acest Munte.

Ne facem datoria a ne adresa Domniei Voastre reprezentanților Țării în aceste locuri având încrederea că se vor lua măsurile la nevoie urgente.

Binevoiți a primi Domnule Consul General înalta considerațiune ce Vă păstrăm.

(s) Monahul Antonie Iscu

Chilia Sfântul Gheorghe a Părintelui Gherasim Sperchez

Capsala, Sfântul Munte Athos.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 31.

85

1930 septembrie 25, Muntele Athos. Memoriul protosinghelului Varlam Nemțanu, superiorul chiliei Cucuvinu-Provata și a schimonahului Ilarion Mârza, superiorul comunității „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul” Catafighi, Muntele Athos, adresat ministrului Cultelor, în care solicită intervenția în cadrul conferinței Balcanice de la Atena, în favoarea monahilor români, athoniți, supuși arbitrariului autorităților grecești.

Sfântul Munte Athos
25 septembrie 1930

ONOR. DOMNULE MINISTRU,

Pe ziua 8 octombrie 1930 se va deschise la Atena Conferința Balcanică.

La acea adunare se vor discuta, după cum vedem prin jurnale, toate chestiunile cu privire la statele din Peninsula Balcanică.

Noi, călugării români, din Sf. Munte Athos,, în număr de vreo 500, ne vedem pe zi ce merge nedreptățiți și împruținați.

Numărul nostru se va reduce din ce în ce mai mult, din cauză că autoritatea grecească sub a cărei dominație suntem, nu mai permite să se stabilească în Sf. Munte la schiturile și chiliile românești, tineri ce vor să intre în viața monahală.

Lucrul acesta constituind o confiscare deghizată a Așezămintelor, Caselor și Bunurilor românești, prin faptul că ne mai având urmași, nu mai au cine să le moștenească, devin din această cauză proprietatea Mănăstirilor Dominante Grecești.

Aceasta fiind trista noastră situație, rugăm respectuos bunătatea Excelenței Voastre să intervină dacă crede de cuviință ca la Conferința Balcanică să se discute și chestiunile relative la călugării români minoritari din Sf. Munte, luându-se în considerație și plângerea noastră înaintată Sfântului Sinod, sub No. 119, din 30 mai 1930, prin care, între altele, ceream și protecția guvernului român pentru a fi scutiți de supușenia greacă, la care suntem obligați fără consimțământul nostru.

Binevoiți Onor. Domnule Ministru, a primi profundul nostru respect și Înalta considerațiune ce Vă conservăm.

Superior /ss/ Schimonah Ilarion Mârza cu confrățimea

Al Comunității române cu patronul „Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul”

(Catafighi) Provata din Sf. Munte Athos, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, București.

Excelenței Sale Onor.

/ss/ Protosinghelu Varlam Nemțanu

D-lui Ministru al Cultelor și

cu confrățimea

Artelor, București

Al Comunității fraților români cu patronul: „Sf. Ioan Teologul
(Cucuvinu) localitatea Provata, din Sf. Munte Athos

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 41.

86

1930 septembrie 27, București. Adresa Patriarhului Miron Cristea către ministrul Afacerilor Străine, privind intervenția statului român, pentru a opri vânzarea de către călugării schitului Prodromul, care nu recunoșteau noul calendar, a odoarelor de aur și argint ale schitului.

Sfântul Sinod al Sfintei Biserici Ortodoxe Române

București

Nr. 606

27 septembrie 1930

DOMNULE MINISTRU,

Aducându-ni-se la cunoștință de către monahul Antonie Iscu, din Muntele Athos, - prin Consulatul român din Salonic că s-a început să se vândă de către călugării răzvrățiți contra calendarului, ai schitului românesc Prodromul din Athos, odoarele bisericești de aur și de argint ale aceluia schit, mai toate donațiuni de la pioși ctitori din țară, avem onoarea a Vă ruga să binevoiți a ne ajuta în a salva aceste obiecte de preț ale schitului Prodromul, provenite din dorința donatorilor de a înfrumuseța acest sfânt locaș, intervenind de

urgență prin Legațiunea noastră din Atena, la guvernul Elen, pentru ca prin guvernatorul grec dela Careia să se inventarieze toate odoarele sfinte, proprietatea schitului Prodromul, cu ordinul strict de oprire de a fi înstrăinate sub orice formă.

Primiți Vă rugăm, DOMNULE MINISTRU, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni și arhieresti binecuvântări.

PRESEDINTE,
PATRIARH,
/ss/ Miron

DIRECTOR,
/ss/ indescifrabil

Domniei Sale D-lui Ministru al Afacerilor Străine

Loco

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 37.

87

1930 octombrie 6, București. Adresă a Patriarhului Miron Cristea către Ministerul Afacerilor Străine, în care, pe baza unei petiții a călugărilor români de la Muntele Athos, solicită introducerea unor prevederi în favoarea acestora, în convenția româno-elenă care se negocia.

Sfântul Sinod al Sfintei Biserici Ortodoxe Române
București
Nr. 637

6 octombrie 1930

DOMNULE MINISTRU,

Din rapoartele Legațiunii române de la Atena, desigur știți că, statul elen a votat o lege prin care toți românii din Muntele Athos se declară *cetățeni greci* și le-a dat pașapoarte grecești. Pe urma acestei legi niciun român nu mai poate merge acolo ca călugăr, ca ucenic.

Este scos din Muntele Athos. Astfel, în mod automat, frumoasele averi, grădini, clădiri de foarte mare valoare, nemaiaivând susținerea românească se grecizează.. Astfel ni se răsplătește munificența largă a voievozilor români și față de muntele Athos, unde cele mai mari, vreo 20 mănăstiri, au fost, unele zidite din temelie, altele restaurate, altele înzestrate. Au curs banul și aurul Principatelor Române în curs de veacuri în Athos –, ca acum să fim simplamente suprimați.

Călugării români spun că sunt acolo vreo 500 inși. Deci pierderea noastră e mai mare, ca a altor națiuni.

Serbia și Bulgaria a obținut, ni se spune, pentru ai lor, menținerea statuquo-ului. Deci abandonați am fi noi românii. În alăturare trimitem în original o jalbă a unora din călugării români. Noi ne permitem a opinia, că ar fi necesar, 1) a cuprinde în tratatele pentru încheierea unei convenții între România și Grecia și chestia călugărilor din Athos și a bisericilor și școlilor aromâne din Tessalia. Doar și grecii au la noi în România biserica cu deplină libertate. Din partea grecească ni se sugerează ideea că, dacă s-ar trimite la Atena profesorul grec din București, Rouso și un delegat bisericesc, ar avea nădejdea, cu ajutorul Ministrului nostru din Atena, a exopera la Dl. Venizelos menținerea drepturilor călugărilor români; 2) Ba e chiar necesar ca să aibă și românii o mănăstire independentă, cum au sârbii, bulgarii și rușii; 3) Supun aprecierii D-lui Ministru și aceea

că dacă n-ar fi cumva consult, ca acum la Conferința Balcanică, delegații români să atingă D-lui Venizelos aceste chestii.

Alte state au intervenit și au obținut cel puțin statu-quo. Deci și noi românii trebuie să găsim o cale de intervenire mai ales că românii mai de folos putem fi grecilor, decât celelalte națiuni favorite de ei.

Primiți Vă rugăm, DOMNULE MINISTRU, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni și arhieresti binecuvântări.

PRESEDINTE,
PATRIARH,
/ss/ Miron

DIRECTOR,
/ss/ indescifrabil

Domniei Sale D-lui Ministru al Afacerilor Străine
Loco

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 39.

88

1930 octombrie 24, Atena. Raportul ministrului României la Atena, Langa-Rășcanu, adresat președintelui Consiliului de Miniștri, în care relatează convorbirile avute cu premierul grec Venizelos și cu ministrul Afacerilor Străine, care l-au asigurat că monahii români nu sunt supuși unui regim de discriminare față de cei sârbi, bulgari sau ruși și că stabilirea lor la Sfântul Munte este permisă, dar din acel moment sunt considerați supuși greci.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 2700

Atena, 24 octombrie 1930

Domnule Președinte al Consiliului

Drept răspuns la adresa ministerială No. 62072 din 15 octombrie a.c., am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a dispune să se aducă la cunoștința Sfântului Sinod că, în Muntele Athos *domnește un tratament absolut egal pentru toți călugării.*

Am avut zilele acestea noi convorbiri în această privință, atât cu Domnul Venizelos, cât și cu Ministrul Afacerilor Străine.

Și unul și altul m-au asigurat din nou că monahii sârbi nu se bucură de nici un tratament special și că toți călugării din Sfântul Munte, fie sârbi, români, bulgari sau ruși, – sunt considerați ca supuși greci, după cum sub regimul Sultanilor, *toți erau supuși turci.*

E o eroare dar, a se crede în sferile Sfântului Sinod, că ar exista un tratament special pentru sârbi.

În privința stabilirii în Sfântul Munte de noi monahi, *instalarea lor e permisă*, dar, odată intrați, sunt considerați ca supuși greci. E adevărat însă că nu se permite instalarea de monahi sau frați minori. Cauza e pentru a se pune stavilă homosexualității. După arătările guvernatorului s-ar găsi în Sfântul Munte aproape 1000 de călugări români. În ceea ce privește căpătarea unei mănăstiri, am semnalat prin rapoarte din trecut, atât greutățile cât și chipul în care s-ar putea înfăptui acest lucru, deși, după părerea mea, Muntele Athos a pierdut cu totul însemnătatea ce avea în trecut.

Excelenței Sale Domnului G.G. Mironescu

/ss/ Langa Rășcanu

Președintele Consiliului de Miniștri
Ministrul Afacerilor Străine,
Etc. etc. etc.
București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 44.

89

1930, noiembrie 3, <București>. Memoriul înaintat de ieromonahul Simeon Ciomandra, superiorul schitului Darvari, metoc al schitului Prodromul de la Muntele Athos, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind situația grea a călugărilor români athoniți. Se solicită sprijinul statului român pentru restituirea metocului din insula Thassos și pentru dreptul de a primi în așezămintele românești, noi călugări.

DOMNULE MINISTRU,

Cunoscând că în curând se tratează încheierea unei Convenții Comerciale între cele două țări, România și Grecia, și, după cum cunoașteți chestia călugărilor din Sf. Munte, respectuos ne permitem a Vă prezenta aici alăturat un memoriu explicativ cu situația călugărilor de acolo, precum și doleanțele lor, rugându-Vă să binevoiți a dispune a se avea în vedere la încheierea acestei convențiuni comerciale

Primiți Vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Schitul Darvari

Metocul Schitului Românesc Prodromul din Sf. Munte Athos

Nr. 32

SUPERIOR,

/ss/ Ieromonahul Simeon Ciomandra

MEMORIU

În Sfântul Munte Athos, încă în veacurile de demult au viețuit întotdeauna și mulți monahi fie în mănăstirile mari, sau în schituri și chilii.

Prin acești monahi români care au mijlocit la voievozii și boierii Principatelor Române, aproape toate mănăstirile din Sf. Munte au dobândit ajutoare, au fost reînnoite și restaurate, au dobândit în țările române mănăstiri închinare, moșii și mari venituri de care s-au folosit până la secularizare.

În timpurile de astăzi, în Sf. Munte viețuiesc un număr de aproape 500 monahi români, în Schitul Chinovial românesc Prodromul, în Schitul Lacu și în mai multe Chilii și Colibi, supuși rânduinelor locale ale Sf. Munte.

Sub regimul turcesc Sf. Munte Athos se bucura de privilegii de autonomie și de largă libertate, fără să fie vreo restricție pentru creștinii care veneau să viziteze sau să și rămână petrecători acolo ca monahi.

Pe la 1907/1908 guvernul turcesc a dispus ca toți monahii din Sf. Munte să primească „nofuzuri”, dar această dispoziție nu a adus nici o stânjenire așezării monahilor de acolo, creștinii din Imperiul Otoman fiind puși sub ocrotirea „regimului capitulațiunilor”.

Guvernul grecesc, prin Legea „Statut a Sf. Munte Athos”, decretată și promulgată în „Efimeris tis chivernisios” la 16 Sept. 1930, și prin felul cum o aplică nouă românilor urmărește tendința de a ne înlătura din Sf. Munte, nepermițând cetățenilor români de a rămânea acolo luând cinul monahal; ci după două luni de petrecere ca închinători îi expulzează. Continuându-se această stare de lucruri – schiturile și chiliile românești vor

rămânea fără urmași, și, potrivit regulilor locale, vor reveni de drept mănăstirilor de care depind, să dispună cum vor voi de aceste proprietăți.

La votarea Statutului Sf. Munte de către Chinotita, reprezentantul Mănăstirii rusești Sf. Pantelimon-Rusicu, a protestat și a refuzat să-l semneze; întrucât potrivit Tratatului de la Londra din 1912/913, Sf. Munte trebuie să fie pus sub ocrotirea Statelor Ortodoxe interesate în Sf. Munte și să aibă deplină libertate monahii de orice naționalitate și să nu mai fie supuși regimului de iobăgie ce domnește de veacuri și se exercită de către cele 20 mănăstiri proprietate ale peninsulei Athos.

Reprezentanții mănăstirilor sârbească și bulgărească în Chinotita, au semnat Statutul acesta fără să prevadă intenția urmărită de guvernul Republicii Grecești, de a înlătura din Sf. Munte pe monahii de alte naționalități, întrucât nici un articol din Statut nu prevede că se interzice cuiva rămânerea în Sf. Munte, ci, din contră, se prevăd numai îndatoririle la care este obligat cel care voiește a deveni monah și că, de drept și de fapt, devine supus grec. De vreme ce acest Statut al Sf. Munte cu toate prevederile lui restrictive, totuși oglindește măcar din parte drepturile de autonomie ale Sf. Munte Athos.

Guvernul sârbesc pentru a pune la adăpost interesele mănăstirii sârbești Hilandarul și a monahilor sârbi din Sf. Munte a stipulat în Tratatul politic ce a încheiat cu guvernul grecesc acum 3-4 ani –, să se respecte dreptul de proprietate al mănăstirii Hilandarul asupra domeniilor ce are în Sf. Munte și în afară de această peninsulă; iar monahii sârbi să-și păstreze naționalitatea lor ca și în trecut. Si astfel dar, sârbii sunt în Sf. Munte privilegiați și apărați de exproprierea care a avut loc în anii aceștia, expropriindu-se proprietățile tuturor mănăstirilor din Sf. Munte, afară de proprietățile mănăstirii Hilandarul; și de celelalte măsuri exclusiviste și de șicană ale regimului republican grecesc, în Athos.

Monahii români, întrucât nu au o mănăstire independentă, din cele 20, care dă dreptul de a avea reprezentant în Chinotita Sf. Munte, au o situațiune cu totul umilitoare, fiind lipsiți de orice apărare atât în Chinotita, cât și pe lângă autoritățile civile; ceea ce nu este cazul pentru celelalte naționalități ortodoxe care au reprezentanții lor în Chinotita.

Față de această stare de lucruri, cu atât mai mult se impune ocrotirea de aproape a guvernului Regal român, și cu prilejul tratativelor ce se duc pentru încheierea Convențiunii Comerciale între România și Grecia, să se obțină de la guvernul grec pentru monahii români din Sf. Munte, cum și pentru închinătorii cetățeni români ce vor să viziteze sau să rămână acolo, următoarele:

- 1) Să se acorde și monahilor români în Sf. Munte aceleași privilegii ce s-au acordat monahilor sârbi, adică să-și păstreze naționalitatea lor avându-și pașapoartele naționale.
- 2) Libertatea cetățenilor români de a vizita Sf. Munte și, de vor voi a rămânea, neîmpiedicați să poată deveni monahi.
- 3) Să se restituie Schitului Chinovial Prodromul, proprietatea din insula Thassos (metoc cu livezi de măslini peste 3000 pomi, case, vii etc.), proprietate cumpărată începând de la 1867, și în valoare de peste 10 milioane – proprietate cotropită de sătenii și refugiații greci din satul Potamia-Thassos. Și să se dea despăgubiri de recoltele măslinilor și viile ce au fost răpite de la 1927 oct. până acum.

Se impune cu atât mai mult restituirea acestor proprietăți, cu cât, nefiind pământ arabil, nu există măcar justificare de a fi expropriată. Iar Schitul Prodromul, în Sf.

Munte, aflându-se într-un loc stâncos și lipsit de apă, fără această proprietate îi va fi cu neputință a exista în viitor cu un număr mai însemnat de monahi.

Pe temeiul de egalitate de tratament este îndreptățită cererea de restituire a acestei proprietăți când avem în vedere că mănăstirea sârbească Hilandarul, care dispune de moșii cu multe mii de hectare, nu i s-a luat nimic.

Domniei Sale D-lui Ministru al Afacerilor Străine
București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 51-52

90

1931 ianuarie 25, Muntele Athos. Plângerea monahilor români de la Muntele Athos, adresată Patriarhului Miron Cristea, privind interdicția de stabilire sau vizitare a așezămintelor românești de la Sfântul Munte.

Sf. Munte Athos 25 ianuarie 1931

COPIE

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Cu firească smerenie sărutându-vă Prea Sfințitele Binecuvântări arhieresti, îndrăznim din nou a ne adresa Î.P.S. Voastre, Unicul Nostru Părinte Protector și doritor de bine.

După cum deja cunoașteți, Înalt Prea Sfințite Stăpâne, situația noastră, a monahilor români din Sf. Munte, din ce în ce s-a tot înăspriș și drepturile noastre de naționalitate ni se răpesc fără voie.

Noi, după cât am putut, ne-am plâns în diferite rânduri la ai noștri spre a ne lua apărarea pe orice cale, dar nefericire, plângerile noastre rămânând zadarnice, căci în loc să ni se mai îmbunătățească soarta, acum și mai rău s-a îngreuiat.

Autoritățile locale nu mai permit nici unui român să mai viziteze Sf. Munte, fiindu-le teamă că se vor introduce în monahism...

Ca dovadă, am avut de curând un caz din acesta, un domn închinător dorind să vadă pe fratele său care este călugăr în Sf. Munte, venind de la Salonic, poliția de aici i-a interzis a merge la Sf. Munte zicând că are ordin să nu mai vizeze pașapoartele românești pentru Sf. Munte, nici unui voiajor.

A făcut demersuri, bietul om, dar nereușind, după ce a cheltuit o sumă de bani, a fost nevoit din Salonic să plece îndărăt în România.

Prin urmare, iată că planul acestui element ce-l tăinuia, acum l-a pus în aplicație, profitând de indiferența și nepăsarea României, care de altfel, nu prea putea să protesteze energic contra acestei dispozițiuni.

Dacă statul român nu va interveni la timp pentru apărarea drepturilor noastre seculare în aceste locuri, apoi firește vom fi expuși a ne pierde numeroasele locașuri care s-au fondat cu bani din țară și ajutat de guvernul român cu diferite danii și subvențiuni etc.

Noi am fost, suntem și voim să rămânem ceea ce suntem, români, cel mai sacru nume pentru noi, de care vor să ne lipsească, pe toți acești 500 de monahi români existenți în această peninsulă. Deci, noi năzuim la sprijinul părintesc al Patriei-mame, căreia îi aparținem și pentru a cărei fericire și înflorire ne rugăm încontinuu, iar dacă ea

Patria Mamă, ne va lăsa în prada străinilor, apoi la cine oare vom alerga pentru a ne salva în asemenea împrejurări.

Vă puteți închipui Î.P.Sfințite, cât de triști ne simțim în cazul acesta și cu totul descurajați, căci vedem că munca noastră de o mulțime de ani și donațiile ctitorilor fondatori, vor trece curând în stăpânirea străinilor, din lipsa de moștenitori... Să ne ierte bunătatea Înalț Prea Sfințiile Voastre, dacă vă prea îngreunăm cu astfel de plângeri, căci noi, de altfel, avem o mare speranță că Î.P.S. Voastră prin influența de care vă bucurați pe lângă Sf. Sinod și statul român, veți face ca situația călugărilor athoniți să fie îmbunătățită, prin recăștigarea drepturilor ce le-am avut în trecut.

Cu inimi pline de tristețe cădem iarăși la picioarele Î.P.S. Voastre, cerându-Vă părinteasca protecție în aceste vremi grele pentru români, iertându-ne îndrăzneala, Vă rugăm a primi smeritele noastre metanii și sărutări de mâini.

Fiii duhovnicești ai Înalț Prea Sfinției Voastre,

Al Comunității fraților români cu patronul „Sf. Ioan Theologul”, din localitatea Provata

Superior, /ss/. Protosinghel Varlam Nemțanu cu confrătimea

Al comunității române cu patronul Sf. Ioan Botezătorul, din localitatea Provata

Superior, /ss/, Ieromonahul Antonie Moisei

Cu confrătimea

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 124.

91

1931 februarie 20, București. Adresă a Ministerului Instrucțiunii Publice către Legația României la Atena, prin care anunța expedierea sumei de 28.000 lei, diferența de bani necesară cumpărării localului gimnaziului românesc din Ianina.

Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor
Nr. 106269/1931

București, 20 februarie 1931

Domnule Ministru,

Avem onoarea a vă încunoștința că am ordonat și dispus să vi se expedieze prin Casieria Centrală a Tezaurului Public suma de lei 28.000 – reprezentând diferența pentru completarea sumei necesare cumpărării localului de Gimnaziu din Ianina.

Vă rugăm să binevoiți a remite această sumă, Consulatului General al României din Ianina, înaintându-ne cuvenitele chitanțe.

Ministru,
/ss/ Augustin Caliani,

Director,
/ss/ indescifrabil

Domniei Sale D-lui Ministru al Legației Românești din Atena

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 92, f. 263.

92

1931 martie 9, Atena. Adresă a ministrului României la Atena, Langa-Rășcanu, către președintele Consiliului de Miniștri, G. G. Mironescu, privind intenția

arhimandritului Emilian Popescu de a face o vizită la Muntele Athos. Langa-Rășcanu atrăgea atenția asupra atitudinii conducătorilor schitului Prodromul care socotea eretică biserica română și se comportau necorespunzător cu reprezentanții acestei biserici.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 623

Atena, 9 martie 1931

Domnule Președinte al Consiliului,

Am onoarea a înainta Excelenței Voastre, aici alăturat în copie, textul unei scrisori ce am primit de la Arhimandritul Emilian Popescu, care se află la Ierusalim.

Înainte de a face demersurile trebuincioase spre a i se da cuvenita autorizare de a vizita Muntele Athos, aş dori să ştiu dacă în adevăr arhimandritul Emilian Popescu e autorizat de Sfântul Sinod spre a merge la Muntele Athos şi în ce scop.

Ţin, cu acest prilej, a atrage atenţiunea că diriguitorii de azi ai schitului Prodromul din Muntele Athos, sunt partizani înverşunaţi ai vechiului calendar şi că dânşii socotesc deeretici pe toţi fruntaşii Bisericii noastre (începând cu Înalt Prea Sfinţia Sa Patriarhul Miron)

Aşa că, mi-e teamă că Arhimandritul Popescu să nu pătească, o dată sosit la Muntele Athos, ceea ce a păţit arhimandritul Ciomandra, acum doi ani, şi să fim din nou ruşinaţi a vedea călugării români dându-se în spectacol în faţa celorlalţi călugări ortodocşi şi în faţa autorităţilor elene.

În aşteptarea răspunsului, binevoiţi Vă rog, Domnule Preşedinte al Consiliului, a primi asigurarea prea înaltei mele consideraţiuni.

. / .

Excelenței Sale
Domnului G. G. Mironescu
Președintele Consiliului de Miniștri
Ministrul Afacerilor Străine
București

/ss/ Langa-Rășcanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol, 31, f. 154.

1931 mai 12, <București>. Memoriul ieromonahilor Anichit Dumitriu și Simeon Ciomandra de la Muntele Athos, adresat ministrului Afacerilor Străine, D. Ghika, privind situația grea a călugărilor români athoniți, și solicitarea înapoierii metocului din insula Thassos, precum și a permisiunii de stabilire a românilor la Muntele Sfânt.

Schitul Darvari - București
Metocul mănăstirii românești
Prodromul din Sf. Munte Athos
Nr. 4

Domnule MINISTRU,

Anul trecut, la începerea tratatelor pentru încheierea convențiunii comerciale între Statul Român și Statul Elen, am înaintat Onor Ministrului de Externe un scurt memoriu asupra situației monahilor români din Sf. Munte Athos.

Sfânta Pronie orânduind ca Excelența Voastră să luați conducerea acestui minister, ne cerem voie a reveni pe scurt la cererile noastre, întrucât Excelenței Voastre îi este cunoscută încă de mult starea lucrurilor de la Sf. Munte Athos.

Până la 1924 călugării au trăit cu aceleași libertăți de care s-au bucurat și în vremea turcilor. De atunci au început măsurile de restricțiuni care s-au precizat într-un statut discutat la Chinotita Sf. Munte Athos, aprobat de Sanctitatea Sa Patriarhul de Constantinopol și votat de Camera Grecească în anul 1925.

La votarea acestui statut de către Chinotita, reprezentantul mănăstirii rusești a protestat și a refuzat să-l semneze, întrucât, potrivit tratatului de la Londra din 1923, Muntele Athos urma și trebuia să fie sub ocrotirea tuturor Statelor ortodoxe interesate în Sf. Munte, asigurându-se conașionalilor lor libertatea absolută.

Prin statut s-au luat astfel de măsuri care tind la împiedicarea de a se mai călugări și locui în Sf. Munte alți creștini afară de cei ce sunt de origine greci.

Guvernul Sârbesc a asigurat interesele mănăstirii Hilandaru cu ocaziunea ultimului tratat politic intervenit între Grecia și Serbia; a apărât de expropriere domeniile ce posedă în Sf. Munte și în afară de această peninsulă, mănăstirea Hilandaru.

Astfel, monahii sârbi de la Sf. Munte Athos, în baza acestui tratat sunt scutiți de exproprierea proprietăților care a avut loc în cele din urmă asupra tuturor mănăstirilor celorlalte și li se recunosc privilegii și libertăți.

Schitul românesc Prodromul are o proprietate în insula Thassos satul Potamia cu livezi de măslini, peste trei mii de case, vii, grădini etc., proprietate cumpărată începând din anul 1867 care valorează peste zece milioane lei.

Întemeietorii Schitului s-au gândit încă de la întemeiere, că schitul fiind în loc stâncos și lipsit de pământ de cultură, pentru cele nevoi existenței, au cumpărat treptat această proprietate.

La 1927 sătenii din satul apropiat Potamia, provocați de unii agitatori naționaliști, au cotropit metocul, au demontat moara și teascurile de extras untdelemn și au răpit tot ce au vrut din averea metocului și și-au împărțit lor și proprietatea, rămânând călugării numai în case și în curtea metocului, molestați zilnic de către cotropitori.

În aceeași toamnă, 1927, au cules peste 150.000 kg măslini, în valoare de vreo două milioane lei.

Cu toate demersurile făcute din partea Schitului încă de atunci pe lângă Legațiunea Românească la Atena și Onor Minister de Externe nu s-a obținut restituirea proprietății până acum, decât ca o mare grație 15 streme (strema este 40 m.p.) împrejurul casei și nici o despăgubire pentru recolta folosită de ei până astăzi și nici pentru daunele pricinuite.

Ne adresăm Excelenței Voastre cu toată încrederea ca un strălucit urmaș al Marelui nostru Ctitor Grigore Ghica Voievod, cu umila rugămintă să binevoiți a lua măsurile cuvenite, cu prilejul convențiunii ce urmează a se încheia cu statul grec, la următoarele drepte cereri:

1. Să se restituie Schitului nostru Prodromul din Sf. Munte Athos, proprietatea din insula Thassos cotropită de săteni, care este singurul lui mijloc de existență de unde își

procură cele necesare hranei și despăgubiri pentru recolta culeasă până acum și daunele pricinuite.

2. Să se acorde călugărilor români și tinerilor care vor să se călugărească în Sf. Munte, libera așezare acolo; pentru că acum nu se poate duce de aici nici un călugăr român în Sf. Munte, nici a se așeza acolo, fiind considerat ca cetățean străin; nici tinerilor români care vor să se călugărească acolo, nu le este îngăduit – decât ca vizitatori, timp de o lună – și apoi sunt somați să plece.

S-au petrecut câteva cazuri de acest fel când au fost expulzați din Sf. Munte.

Dacă s-ar continua această stare de lucruri este de la sine înțeles că atât Schitul nostru Prodrom, Schitul Lacu și celelalte Chilii românești, vor rămânea fără călugări și vor trece ca proprietăți ale Mănăstirii grecești de care depind.

Avem nădejdea că ceea ce s-a putut înfăptui acum aproape 100 de ani, guvernul României Mari nu va lăsa să se pustiască.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Ministru, înalta considerațiune și devotamentul ce Vă păstrăm.

SUPERIOR,
Ieromonah Anichit Dumitriu,
Împuternicit al Schitului Prodromul
Ieromonahul Simeon Ciomandra

Excelenței Sale

Domnului Ministru de Externe, Principele G. Ghika, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 69.

94

1931 mai 26, București. Adresă a Ministerului Afacerilor Străine către consulul general al României la Salonic, C. Crețu, în care se solicită o listă a călugărilor români și a tinerilor ce doreau să se călugărească la Muntele Athos, cărora li s-a refuzat stabilirea la Sfântul Munte.

Ministerul Afacerilor Străine
Direcțiunea Politică

București, 26 mai 1931

Domnule CONSUL GENERAL,

Am onoarea a Vă ruga să binevoiți a-mi trimite de urgență o listă cât se poate de amănunțită, conținând nume, date etc., a tuturor călugărilor români și tinerilor români doritori de a se călugări la Sf. Munte, cărora li s-a refuzat libera așezare la Muntele Athos, celor dintâi pe motivul că nu sunt cetățeni eleni, iar celorlalți că nu se acordă nimănui decât o ședere de o lună la Sf. Munte, după care termen, este somat să plece și expulzat.

MINISTRU,

Director,

Domniei Sale Domnului C. CREȚU,
Consul General al României la Salonic.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 71.

95

1931 mai 29, București. Referat al Ministerului Afacerilor Străine în care se face o trecere în revistă a intervențiilor acestui minister pe lângă autoritățile grecești pentru respectarea drepturilor monahilor români de la Muntele Athos; se constată necesitatea stabilirii unui statut special pentru aceștia.

REFERAT

Tratatul de la Berlin prevede (art. 62): „Les moines du Mont Athos, quel que soit leur lieu d'origine, seront maintenus dans leurs possessions et avantages antérieurs et jouiront, sans aucune exception, d'une entière égalité de droits et prérogatives”. Iar spre a transmite în sarcina guvernului elen toate obligațiunile pe care Imperiul otoman le contractase prin zisul tratat cu privire la Sf. Munte, tratatul de la Sèvres prevede (art. 13 al tratatului minorităților): „La Grèce s'engage a reconnaître et maintenir les droits traditionnels et les libertés dont jouissent les communautés monastiques non grecques du Mont Athos d'après les dispositions de l'article 62 du traité de Berlin du 13 Juillet 1878”.

În fine, protocolul XVI anexat de la Tratatul de la Lausanne, confirmă dispozițiunile precedente ale tratatului de la Sèvres din 10 august 1920.

Astfel fiind, Grecia s-a obligat nu numai să recunoască și să mențină drepturile tradiționale și libertățile de care se bucurau până atunci comunitățile religioase, dar încă să respecte și *posesiunile monahilor* din Sf. Munte care nu aparțin comunităților grecești. Astfel, cade argumentul pe care guvernul elen îl va opune desigur cererilor noastre, după cum l-a opus și unei reclamațiuni similare a schitului rus „Sf. Andrei”, și anume că dreptul de proprietate aparținând, potrivit statutului Sf. Munte, exclusiv celor 20 mănăstiri suverane, un schit – în specie Prodromul – nu este îndreptățit a reclama restituirea unui bun ce nu-i poate aparține. Si apoi cum ar fi îndreptățit Statul elen să se sustragă printr-o lege internă – căci statutul Sf. Munte a fost stabilit printr-o lege votată în Parlamentul de la Atena – unor obligațiuni pe care acorduri internaționale i le-au impus în mod formal și repetat?

De altminteri, faptul că metocul din insula Thassos a fost cumpărat de trei sferturi de veac de către schitul nostru cu proprii săi bani și că niciodată de atunci libera administrațiune al acestui bun nu i-au fost contestată, zădărnicește dinainte o eventuală „fin de non recevoir” din partea guvernului elen pe motivul mai sus indicat.

În fine, nu trebuie pierdut din vedere că ultimul statut al Sf. Munte, datorat politicei stăruitoare a guvernului elen, de a deznaționaliza prin toate chipurile mănăstirile și schiturile negrecești în vederea acaparării lor în beneficiul celor naționale – statut nerecunoscut încă, de altfel, de cele trei mănăstiri minoritare (rusă, sârbă și bulgară) – nu este aplicat încă, dat fiind opozițiunile pe care le întâmpină, în toată strictețea lui. Astfel încât, pentru a respinge cererile noastre, guvernul elen ar invoca intangibilitatea statutului, aceasta n-ar dovedi decât lipsa sa de bunăvoință. Pe de altă parte, pe când guvernul elen pretinde că absolut toate bunurile mănăstirești așezate în afara de fruntariile Athosului au fost pe de-a-ntregul expropriate, mi s-a afirmat cu aceeași tărie, atât aici cât și la Sf. Munte – ai cărui locuitori sunt mai în măsură decât oricine de a cunoaște adevărata stare a lucrurilor în această materie că, probabil în urma unui acord tacit cu guvernul iugoslav,

proprietățile mănăstirii sârbești Hilandar au rămas neatinse, (același lucru este afirmat de altfel și de Consulatul nostru din Salonic printr-un raport din martie 1929.

Astfel se explică și faptul că singura din cele trei comunități suverane negrecești, ea s-a abținut de a adresa vreo plângere în această privință Societății Națiunilor.

Este totuși foarte probabil că, astăzi, metocul Prodromului odată confiscat, guvernul elen nu va mai accepta să recunoască printr-un acord destinat publicității drepturile zisei comunități, căci ar crea astfel un precedent primejdios în favoarea întinzelor bunuri expropriate de la mănăstirile ruse și bulgare. Cred însă că dacă am insista în mod stăruitor asupra cererii noastre, guvernul din Atena ar putea fi adus la consimț, printr-o înțelegere tacită, dacă nu restituirea integrală a proprietății confiscate, cel puțin a unei părți dintr-însa, vărsând pentru rest contravaloarea ei în bani și plătind totodată schitului românesc valoarea recoltei prădate în 1927.

Este însă cert că guvernul elen nu va satisface aceste cereri ale noastre decât sub formă de compensațiune în cadrul unui aranjament general, căci toate intervențiunile izolate făcute până acum de Legațiunea noastră din Atena pe temeiul bunului drept n-au adus nici un rezultat apreciabil.

Într-adevăr, în noiembrie 1927 Legațiunea ne informează că la toate demersurile ei stăruitoare în această privință, guvernul elen a opus un refuz categoric, făgăduind însă că va lăsa monahilor recolta anului în curs; făgăduială care n-a fost ținută până astăzi.

În iulie 1928, Domnul Ministru Langa Rășcanu ne comunică că D-l Venizelos, căruia îi expusese din nou revendicările noastre, i-a făcut cunoscut în scris că guvernul a hotărât restituirea obiectelor sechestrate, o despăgubire pentru pierderile suferite și valoarea recoltei de untdelemn confiscată în metocul Prodromului. Domnia Sa făgăduia totodată restituirea caselor călugărești din insula Thassos și a unei mici întinderi de pământ în jurul lor.

În iulie 1929, deci un an după aceea, Domnul Ministru Langa Rășcanu constata că nici una din aceste promisiuni nu fusese ținută dar că Președintele Consiliului i-a spus că ar fi dat din nou ordine formale pentru ca deciziunile sale anterioare să fie executate.

În ianuarie 1930 Legațiunea ne informează că s-a restituit în fine monahilor români o casă, magazia de la mare, moara de scos untdelemn și o întindere de 15 streme (șase sute de metri pătrați) în jurul casei; în total o infimă parte a imobilelor expropriate. Despre despăgubirile făgăduite și plata recoltei, nici vorbă.

Acum, în urmă, referatul Domniei Sale din mai 1930, 19, Domnul Ministru Langa Rășcanu declară că „Domnul Venizelos i-a dat acum din nou făgăduiala că se va ocupa singur de această chestiune”.

Oricare ar fi bunăvoința Domnului Venizelos, rezultatul demersurilor noastre anterioare îndreptățește toate îndoielile în privința eficacității acestei ultime promisiuni. În lipsa unui acord formal româno-elen, în această chestiune, politica de deznaționalizare urmărită sistematic de guvernul grec în Sf. Munte, va inspira desigur autorităților competente pretexte suficiente pentru a întârzia satisfacerea dreptelor noastre revendicări, cel puțin până atunci când cumplita mizerie ne va fi făcut să pierdem acolo cu desăvârșire o situațiune pe care am știut să o dobândim prin cinci veacuri de credință și de sacrificii.

Paralel cu opera de deznaționalizare întreprinsă pe această cale, piedicile ce sunt puse românilor doritori de a se călugări în Sf. Munte, urmăresc același scop prin mijloace încă mai sigure. Pentru a împiedica înprospătarea comunităților minoritare cu elemente

noi, asigurând astfel în mod mecanic luarea lor în stăpânire de către mănăstirile grecești, au trebuit luate măsuri administrative menite să înlăture față de români acea primejdie pe care regimul sovietic o exclude întrucât privește pe supușii ruși și lipsa de vocațiune în privința bulgarilor și iugoslavilor.

Astfel, statutul sus amintit prevede că oricine se călugărește în Sf. Munte primește deplin drept prin aceea supușenia greacă; deși guvernul elen susține că această dispozițiune exista și pe vremea turcilor, pare stabilit că sub dominațiunea otomană nu era aplicată decât în mod foarte relativ și că în această privință ca și multe altele suzeranii creștini de astăzi sunt mult mai puțin respectuoși de libertățile și independența tradițională a Sf. Munte decât musulmanii de odinioară.

Aceasta, precum și faptul că accesul la Sf. Munte nu este îngăduit atât laicilor cât și religioșilor decât cu mare greutate și pe un timp foarte mărginit constituie desigur un obstacol serios pentru tinerii români eventual doritori de a se călugări. Iar faptul că aceste măsuri și restricțiuni se aplică fără excepțiune absolut tuturor străinilor de orice naționalitate, n-ar trebui să constituie pentru noi o explicațiune mulțumitoare. Românii, ai căror voievozi au îngrijit singuri de existența Sf. Munte timp de aproape trei secole – de la căderea Imperiului bizantin până la începutul veacului al XVIII-lea – ar fi îndreptățiți a revendica un tratament de favoare în republica athonită care n-ar mai fi de mult, fără jertfele lor, decât o amintire istorică.

Totuși, toate aceste măsuri n-ar fi încă îndestulătoare pentru a pune stavilă elanului de evlavie care îndeamnă atâția români a se retrage în Sf. Munte, dacă de câțiva ani încoace autorizațiunea necesară nu le-ar fi sistematic refuzată. Pe când Ministerul Afacerilor Străine declară în repetate rânduri Legațiunii noastre din Atena că nici o măsură restrictivă nu s-a luat vreodată și că absolut orice român se poate călugări acolo după îndeplinirea formelor cerute de autoritățile eclesiastice locale, mi s-a afirmat în mod stăruitor în toate comunitățile românești din Sf. Munte pe care le-am vizitat că sunt câțiva ani de când stabilirea nici unui nou frate sau călugăr român nu mai este îngăduită. Nu este un schit și nu este o chilie în care monahii să nu mi se fi plâns cu lacrimi în ochi – și aceasta nu este o figură – că din lipsă de elemente noi de același neam cu dânsii care să le poată continua opera, văd cum toate așezămintele pe care le-au ridicat sau întreținut cu atâta trudă vor trece în mâini străine.

Mi s-au citat numeroase cazuri în care, cu toate stăruințele depuse, tineri români doritori de a se călugări în comunitățile noastre și-au văzut cererile refuzate. Nu este an în care 15-20 de tineri să nu fie astfel împiedicați a asigura continuitatea străvechilor așezăminte românești din Sf. Munte și de pe acum se poate întrevădea ziua în care, pentru prima oară după cinci sute de ani, limba românească va înceta de a mai fi vorbită sub poalele Athosului.

Știu că sunt unele condițiuni de vârstă – Legațiunea vorbește de majoritate, Consulatul din Salonic de 18 ani – impuse sub cuvânt de moralitate noilor veniți. Dar, pe lângă faptul straniu că bunele moravuri nu par primejduite în ochii autorităților elene decât prezența tinerilor români, căci nu este mănăstire grecească în care să nu fi văzut frați sau ucenici minori, nu trebuie pierdut din vedere că tocmai tinerii sunt acei printre care vocațiunea monahală se întâlnește de cele mai multe ori. Pe de altă parte, atât tradiția cât și necesitățile practice ale cultului și ale gospodăririi fac necesară prezența în

toate comunitățile monahale a unor tineri care, formați la viața religioasă alături de călugării mai în vârstă, succed apoi acestora în mod firesc și netulburat.

Astfel încât, în această privință, ca și în toate celelalte, ar fi necesar să se ajungă la stabilirea unui statut special pentru românii din Muntele Athos.

Pentru toate cele ce preced cred deci că, dacă voim într-adevăr să nu renunțăm pe de-a întregul și pentru totdeauna la situațiunea noastră seculară în Sf. Munte, ar fi de dorit să luăm prilej de ultima ocaziune ce ni se oferă pentru a obține, în ce privește o parte cel puțin a punctelor indicate mai sus, satisfacerea dreptelor noastre revendicări.

București, 29 mai 1931

/ss/ Radu Crutzescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 60.

96

1931 iunie 4, Salonic. Raport al consulului general al României la Salonic, către ministrul Afacerilor Străine, D. Ghica, privind abuzurile la care sunt supuși monahii români de la Muntele Athos, din partea autorităților grecești.

Consulatul General al României
Nr. 571

Salonic, 4 iunie 1931

Domnule Ministru,

Drept răspuns la adresa Excelenței Voastre Nr. 31027 din 28 mai a.c., am onoarea a vă face cunoscut că actualul statut al Muntelui Athos se bazează pe noua sa Constituție (publicată în Monitorul Oficial Nr. 309 din 26 septembrie 1926). Această Constituție, votată de adunarea celor 20 de mănăstiri din Sf. Munte (Iera Kinotis), a fost înscrisă și rezumată în urma cererii acestei adunări, în art. 109-112 ale Constituției statului elen (publicat în Monitorul Oficial din 3 iunie 1927).

Pe temeiul dispozițiilor art. 109 din Constituția greacă, toți călugării aflați la Sf. Munte, fără deosebire de naționalitate, sunt considerați ca supuși greci. De asemenea, și toți aceia care vor dori în viitor să se călugărească vor fi obligați să ceară Kinotului (Comitetului de conducere) o autorizație specială, fiind socotiți ca supuși eleni, din momentul trecerii lor în monahism.

Noi românii, neavând mănăstiri în Sf. Munte, ci numai schituri (deși 16 din cele 20 de mănăstiri au fost înzestrate, reclădite sau construite cu banii noștri), am fost reprezentați în Consiliul care a votat Constituția Muntelui Athos, prin delegatul Mănăstirii Marea Lavră, de care depindem. Cum acest delegat a votat pentru noua Constituție a Sf. Munte, și călugării români au fost considerați că au aderat la această votare. Dintre reprezentanții mănăstirilor străine, numai delegatul bulgar a votat pentru noua Constituție, pe când cei ai Iugoslaviei și Rusiei au votat contra.

Actualmente, pentru a vizita Muntele Athos, este nu numai nevoie de permisia autorităților civile și eclesiastice din Sf. Munte, dar în primul rând, este absolut necesară autorizația Ministerului de Interne de la Atena, fără de care nici un străin nu este admis să debarce în Peninsula.

Pe baza acestor dispozițiuni au fost expulzați nu numai din Sf. Munte, dar chiar din Grecia, următorii români:

- 1) Fratele Vasile Bonteanu, născut la Călugăreni, județul Neamț. Tânăr cu cultură occidentală, autor al unei lucrări recente asupra Muntelui Athos, sosit la Sf. Munte la 15 iulie 1928, unde a îmbrăcat rasa de frate încercător, la schitul românesc Sf. Ioan Theologul. A fost ridicat și cercetat de jandarmi în repetate rânduri, și arestat, iar în cele din urmă expulzat manu militari, prin Salonic, la 19 martie 1929. Motivul este că nu a fost agreat de conducerea mănăstirilor care nu i-au dat autorizație pentru a rămâne mai departe.
- 2) Fratele Dumitru Hontu, din schitul nostru Sf. Gheorghe, cu pașaport eliberat de Prefectura Tulcea la 16 aprilie 1929, purtând viza Consulatului elen din Brăila pentru trei luni. A fost expulzat tot cu jandarmi, la 13 noiembrie 1929, pe motivul că nu avea viza specială pentru Muntele Athos și a rămas patru luni acolo.
- 3) Ieromonahul Simeon Ciomandra, de la metocul „Darvari” din București, și călugăr în Sf. Munte de 34 de ani, la schitul românesc Prodromul, cu pașaport grecesc, conform actualei Constituții. A fost expulzat cu jandarmi în ziua de 12 Iulie 1930 și nu i s-a permis să rămână mai departe la Salonic, cu toate intervențiile D-lui Ministru Langa-Rășcanu la Atena și a subsemnatului pe lângă Guvernatorul de aici.
- 4) A mai fost expulzat, deși ne lipsesc amănunte precise, și un frate Ștefan, pe motiv că a rămas mai mult de 30 de zile în Sf. Munte.

S-a refuzat debarcarea în Muntele Athos a fratelui Protosinghelul Varlam Nemțanu, superiorul Schitului românesc Sf. Ion Theologul, pentru motivul că nu avea viza specială. Acesta a fost nevoit să se întoarcă în România, după ce a cheltuit sume mari de bani cu călătoria.

Asemenea s-a refuzat autorizația unui tânăr Radu, care venise din România pentru a-și vedea pe fratele său, călugăr la Muntele Athos.

Acum câteva zile, la data de 26 mai a.c., s-a prezentat la mine D-l Ioan Ganovici, comerciant din București, Calea Călărași, nr. 200, și mi-a declarat următoarele: „la Pireu, unde am încercat să obțin viza specială pentru Muntele Athos, mi s-a spus să mă duc la Salonic și o voi dobândi cu siguranță. Aici m-am prezentat la Guvernorat împreună cu preotul comunității române, D-l Brindu. Mi s-a răspuns că se va telegrafia la Atena pentru obținerea autorizației. De o săptămână mă duc regulat la Guvernorat și mi se declară că autorizația încă n-a venit”.

Alarmat de această întârziere am intervenit eu personal, telefonic, la Guvernorat, și iată ce mi s-a comunicat: Nici n-am intervenit la Atena pe motiv că D-l Ganovici este prea bătrân și poate să moară acolo. Am răspuns că d-l Ganovici este într-adevăr în vârstă, însă foarte solid, că a cheltuit mulți bani pentru a veni la Salonic și că, fiind un închinător convins, a fost de două ori la Ierusalim, iar acum dorește din suflet să viziteze și Sf. Munte. De altminteri, am adăugat eu, n-am auzit până acum ca bătrânețea să fie un motiv de refuz al vizei pașaportului și că Muntele Athos îmi pare că ia caracterul unei fortărețe inaccesibile. În urma insistențelor mele, s-a acordat D-lui Ganovici o viză pentru 7 zile, deși eu cerusem, și mi se promisese, o permisie de 15 zile.

În ceea ce privește pe tinerii români care doresc să se călugărească la Sf. Munte, nici nu mai poate fi chestiune, deoarece, cererile lor sunt refuzate în mod absolut categoric.

De acest lucru, cât și de situația de plâns a călugărilor români de la Sf. Munte, m-am convins chiar eu, personal, cu ocazia călătoriei ce am făcut în septembrie 1930, la Muntele Athos.

Vizitând Casele și Schiturile românești, toți călugării mi-au declarat că sunt cât se poate de triști și descurajați, deoarece nu li se mai permite să aducă din țară tineri pentru a se călugări și a se așeza la Sf. Munte. În aceste condiții proprietățile și bisericile noastre se ruinează. Pământurile nu se mai pot lucra, bătrânii, paraliticii și bolnavii nu mai au cine să-i îngrijească omeneste, iar averile noastre, în lipsă de moștenitori, vor deveni forțat proprietatea statului elen.

Adaug că metoacele Sf. Munte au fost expropriate de statul elen, în baza legilor votate în anii 1924 și 1926, însă nu pentru a instala pe refugiați, după cum s-a declarat cu șiretenie, ci, cum găsesc scris în Marea Enciclopedie grecească, „pentru ca Grecia să nu rămână mai prejos de România și Rusia, care a secularizat averile Mănăstirilor din Muntele Athos, a expropriat și ea bunurile mănăstirești”.

În contra exproprierii metoacelor lor, au făcut plângere, la timp, la Societatea Națiunilor, mănăstirile rusești și bulgare din Sf. Munte.

Chiar acum primesc o scrisoare plângătoare de la monahul Ghedeon, de la Chilia Sf. Profet Ilie, mănăstirea Vatoped, prin care îmi afirmă că deși bolnav, nu poate părăsi Muntele Athos deoarece nu i se va elibera certificatul de reîntoarcere la Sf. Munte, deși este stabilit acolo de șase ani.

D-lui LANGA-RĂȘCANU,
Ministru plenipotențiar al României la Atena

Consul General,
/ss/ C. Crețu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 73.

97

1931 iunie 4, București. Adresa Ministerului Afacerilor Străine, către ministrul plenipotențiar al României la Atena, Langa-Rășcanu, privind demersurile ce trebuie întreprinse pentru apărarea drepturilor călugărilor români de la Muntele Athos și despăgubirile cuvenite ca urmare a exproprierii bunurilor schitului Prodromul.

Copie de pe adresa trimisă Legațiunii din Atena sub Nr. 32653 din 4 iunie 1931

Domnule MINISTRU,

Cercetând, cu prilejul unei noi petițiuni ce primesc din partea interesaiților, chestiunea exproprierii bunurilor aparținând schitului românesc Prodromul din Sf. Munte, am putut constata cum, cu toate demersurile D-Voastre stăruitoare și promisiunile ce ați putut obține, guvernul elen nu a satisfăcut până azi decât într-o măsură cu totul neînsemnată dreptele noastre revendicări.

Starea de desăvârșită mizerie la care se văd osândite comunitățile noastre din Sf. Munte, precum și piedicile administrative de tot felul ridicate în calea românilor doritori de

a le vizita sau de a se stabili în ele, primejdiesc în modul cel mai serios nu numai libera dezvoltare a așezămintelor noastre religioase din acele părți, dar însăși existența lor.

Rolul de protectori pe care voievozii noștri l-au moștenit de la Impărații Bizanțului și pe care l-au îndeplinit în decursul veacurilor cu atâta strălucire, prețioasele și nenumăratele amintiri legate de istoria neamului pe care le întâlnim până astăzi în toate unghiurile Athosului, în fine, însemnătatea covârșitoare a Sf. Munte în tradițiunea ortodoxismului român ne impun datoria de a veghea, din întregul punct de vedere istoric, artistic și religios, la menținerea unei situațiuni câștigate cu atâta trudă și atâtea sacrificii.

Adaug, în fine, că, în afară de grija intereselor permanente ale românismului în străinătate, am, personal, ca urmaș direct al întemeietorului schitului Prodromul, pioasa datorie de a nu nesocoti nimic pentru a asigura existența și dezvoltarea unor așezăminte ce-mi sunt de două ori scumpe.

În consecință, am onoarea a Vă ruga să binevoiți a expune odată mai mult guvernului elen cele ce preced, insistând asupra următoarelor puncte ce ar urma să fie rezolvate cu prilejul încheierii Convențiunii noastre de stabilire și comerț.

A) Exproprierea imobilelor din insula Thassos, aparținând schitului Prodromul.

După cum Vă este cunoscut, aceste imobile, confiscate în toamna anului 1927, erau compuse din. 1 – un teren complet înconjurat cu vii, măslini, grădini de zarzavaturi și pădure și cuprinzând 8 corpuri de casă și o biserică; 2 – livezi izolate cu peste 3000 de măslini și un corp de casă; 3 – la malul Mării, o magazie cu două rânduri de camere.

Dintre toate acestea, în urma intervențiilor D-Voastră, stăruitoare, guvernul elen a restituit schitului o casă cu o întindere neînsemnată de 15 streme în jurul ei, o moară și magazia de la Mare, toate făgăduielile repetate cu privire la despăgubirea cuvenită și la plata recoltei de untdelemn, luată românilor în 1927, au rămas până astăzi literă moartă.

Posesiunea metocului sus amintit, fiind însă de absolută necesitate monahilor din Prodromul, care, în lipsa totală a vreunui teren de cultură în limitele Sf. Munte, nu-și pot trage de acolo mijloacele necesare, indispensabile, de existență, nu mă îndoiesc că guvernul elen va consimți restituirea unei întinderi atât de neînsemnate, în sine, dar atât de importantă pentru noi. Întru ce privește livezile de măslini expropriate, valoarea minimală a acestora ar fi, socotind prețul foarte jos de 4000 lei măslinul, circa 12 milioane lei, care ar putea fi deduse prin compensație din sumele vărsate de noi pentru proprietățile supușilor greci expropriate în Basarabia; de altfel, dacă guvernul elen ar dispune restituirea efectivă și integrală a metocului în chestiune, am fi dispuși la nevoie, în dorința noastră de a ajunge la o înțelegere satisfăcătoare în această privință, a examina o eventuală reducere a sumei în chestiune.

Prin aceasta am renunța în mod definitiv la orice altă reclamațiune, declarând că nu mai avem nici o pretențiune de formulat, atât asupra valorii recoltei luate, cât și asupra indemnizațiunii ce s-ar cuveni pentru tot timpul în care schitul a fost lipsit de folosința acestor bunuri.

Dacă, pentru a respinge această cerere guvernul elen ar invoca statutul Sf. Munte care nu recunoaște dreptul de proprietate decât exclusiv celor 20 de mănăstiri suverane și că în consecință, un schit – în specie Prodromul, nu este îndreptățit a reclama restituirea unui bun ce nu-i poate aparține, Vă rog să binevoiți a-i atrage atenția asupra faptului că o lege internă, cum este statutul în chestiune, nu poate contraveni obligațiunilor formale

contractate de Grecia prin art. 13 al Tratatului Minorităților de la Sèvres și prin Protocolul XVI anexat la Tratatul de la Lausanne.

În afară de aceasta, faptul că metocul din insula Thassos a fost cumpărat de trei sferturi de veac de către schitul nostru cu proprii bani și că niciodată, de atunci, libera administrațiune a acestui bun nu i-a fost contestată, zădărnicește dinainte o eventuală „fin de non recevoir” din partea guvernului elen pe motivul mai sus indicat.

Adaug, în fine, pentru cunoștința D-Voastră că, cu toate afirmațiunile contrarii ale Ministerului Afacerilor Străine din Atena, pare stabilit în chip neîndoios că întinsele bunuri pe care mănăstirea sârbească Chilandar le posedă în împrejurimile Sf. Munte, au rămas până astăzi neatinse, probabil în urma unui acord secret cu guvernul iugoslav.

Vă rog însă, în sprijinirea revendicărilor noastre – revendicări care constau în restituirea integrală a metocului în chestiune și în plata pentru rest a unei despăgubiri de dezbătut – să binevoiți a face apel în primul rând la simțul de echitate și la bunăvoința guvernului elen.

B) Intrarea și stabilirea românilor în Sf. Munte

Știți cum, desigur, pentru a desăvârși opera de naționalizare a Sf. Munte, pe care pare a-și fi propus-o, guvernul elen înmulțește obstacolele de ordin administrativ. Astfel, vechea dispozițiune după care toți călugării din Sf. Munte deveneau deplin drept supuși otomani, este aplicată de suzeranii actuali cu o strictețe necunoscută pe vremea turcilor. Totuși, nu am avea nimic de obiectat în această privință dacă accesul Sf. Munte n-ar fi îngăduit, atât laicilor cât și religioșilor, decât cu mare greutate și pe un timp foarte mărginit, ceea ce reprezintă desigur o piedică serioasă pentru tinerii români doritori de a se călugări. Iar faptul invocat că aceste măsuri și restricțiuni se aplică absolut tuturor străinilor de orice naționalitate, n-ar trebui să constituie pentru noi o explicațiune mulțumitoare căci, pentru toate motivele indicate mai sus, românii ar fi îndreptățiți a revendica un tratament de favoare în republica athonită care n-ar mai fi demult fără jertfele lor decât o amintire istorică.

În fine, pe când Ministrul elen al Afacerilor Străine afirmă în repetate rânduri că nici o măsură restrictivă nu s-a luat vreodată și absolut orice român se poate călugări în Sf. Munte după îndeplinirea formelor cerute de autoritățile ecleziastice locale, pare incontestabil că, în fapt, autorizațiunea necesară le este de câțiva vreme sistematic refuzată. Nu este an în care 15-20 de tineri să nu fie astfel împiedicați de a asigura continuitatea străvechilor noastre așezăminte din Sf. Munte și, de pe acum se poate întrevedea ziua în care, în lipsă de moștenitori, toate comunitățile religioase române vor fi trecut în mâini străine.

Iar întrucât privește restricțiunile privitoare la anumite condițiuni de vârstă, acestea nu trebuie să ne preocupe, ele fiind din domeniul exclusiv al autorităților religioase locale care le aplică sau nu, după cum găsesc de cuviință.

Pentru toate aceste cuvinte Vă rog deci să binevoiți a interveni în mod amical, pe lângă guvernul din Atena pentru ca acesta, recunoscând temeinicia cererilor noastre și potrivit drepturilor și libertăților tradiționale ale Sf. Munte, să ia angajamentul formal de a nu se opune prin nici o măsură restrictivă intrării și stabilirii supușilor români în republica Athosului. Astfel, ar fi necesar ca viza de intrare în Grecia să permită supușilor români și accesul fără altă formalitate în teritoriul atonit, suprimându-se îndeosebi, necesitatea unei vize special a Ministerului elen al Afacerilor Străine; ar rămânea deci ca, în afară de

obligațiunea de a primi cetățenia elenă odată cu stabilirea lor definitivă în Sf. Munte, supușii români să nu mai atârne pentru toate celelalte condițiuni de intrare și de ședere, decât de autoritățile religioase locale.

*

Deși satisfacerea revendicărilor expuse în punctele A. și B. de mai sus nu cuprind desigur nimic care să poată crea guvernului elen vreo dificultate serioasă, este totuși foarte probabil că, în cazul în care ar fi dispus a le satisface, va stăruî pentru păstrarea unui secret desăvârșit în scop de a nu stabili precedente primejdioase în favoarea mănăstirilor ruse și bulgare.

Vă rog, deci, comunicându-mi rezultatul demersurilor D.Voastre, să binevoiți a mă informa totodată și de forma (protocol anex, schimb de scrisori etc.) pe care guvernul elen ar dori să o dea unui eventual acord în această privință.

Ministru,
/ss/ D. I. Ghica

Director,
/ss/ M. Arion

Domniei-Sale
Domnului Langa-Rășcanu
Ministru plenipotențiar al României la Atena

➤ A.M.A.E., fond Problema, vol. 31, f. 74 + f. 90.

98

1931 iunie 27, Salonic. Notă a consulului general al României la Salonic, C. Crețu, adresată ministrului Afacerilor Străine D. Ghica, privind intervenția pe lângă autoritățile grecești în legătură cu expulzarea unor călugări români de la Muntele Athos.

Consulatul General al României
Nr. 661

Salonic, 27 iunie 1931

COPIE
Domnule Ministru,

În ziua de 13 iunie curent, s-au prezentat la acest Consulat, însoțiți de un jandarm, călugării români de la Muntele Athos, schitul Lacu, schimonahii Ieroftei și Ioasaf.

Din declarațiile lor, rezulta că sunt expulzați din Sfântul Munte și jandarmul a adăugat că el îi însoțește, pentru ca noi să le facem formele necesare, și că de la Consulat, vor fi duși fără nici un răgaz la frontieră.

Am avut pe loc o convorbire foarte vie cu Domnul Leccos, Directorul Politic la Guvernorat, căruia i-am spus că nu pot admite sub nici un motiv ca călugării să fie primiți de la vapor, în portul Salonic și apoi conduși, păziți și arestați de jandarmii greci. Am mai adăugat că, numai răufăcătorii și escrocii sunt expulzați în condițiile acestea și că este de neînchipuit ca doi călugări, supuși români, să fie expulzați din Grecia, pe motivul că nu vor să recunoască calendarul nou.

Văzând că D-l Leccos susține cu insistență procedeele grecești în materie de expulzare, l-am întrebat dacă hotărârile canonice ale Sf. Munte sunt mai tari decât legile civile și dacă un expulzat din Muntele Athos urmează să fie izgonit și din Grecia. Am insistat și i-am dovedit că arestarea și prezența jandarmului este inutilă și vexatorie, și, în

urma insistențelor mele energice, jandarmul a plecat iar călugării au fost liberi a rămâne în Grecia.

Cum însă cei doi călugări voiau să plece mai departe, au părăsit Salonicul ducându-se în Bulgaria, sau poate în Iugoslavia, unde este în vigoare calendarul vechi.

Din declarațiile călugărilor, precum și din alte mărturii străine, reiese că acești doi călugări au fost expulzați din Muntele Athos întâi pentru că nu pomenesc de Patriarhul ecumenic de la Constantinopol și, al doilea, că, deși aveau stagiul pentru a fi tunși, în monahism, n-au avut consimțământul Mănăstirii Sf. Pavel, de care depindeau, și unde s-au dus inițial de 35 de ori și au fost făcuți monahi, de către Starețul lor român, Dionisie Schimonahul.

Acum două zile, am primit 2 scrisori plângătoare de la susnumitul stareț, în care mă roagă să stăruiesc la Guvernorat pentru ca cei doi călugări să fie retrimiși la Muntele Athos. Am intervenit, însă mi s-a spus că reîntoarcerea lor nu mai este posibilă.

Odată cu aceasta Vă trimit, aici alăturat, în copie, Nota-Verbală cerută de mine de la Guvernoratul General din Salonic, privitoare la expulzare. Trebuie să adaug că toți călugării români care au fost izgoniți de la Muntele Athos, au fost expulzați imediat, și cu jandarmi din Grecia. Cazul de față este primul în care călugării noștri au fost lăsați liberi și aceasta numai în urma energicele mele intervențiuni.

Excelenței Sale D-lui D. Ghica
Ministru al Afacerilor Străine

Consul General,
/ss/ C. Crețu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 83-84.

99

1931 iulie 9, București. Notă a Ministerului Afacerilor Străine adresată ministrului plenipotențiar al României la Atena, Langa-Rășcanu, privind evaluarea bunurilor expropriate schiturilor românești de la Muntele Athos și stabilirea acolo a călugărilor români.

Ministerul Afacerilor Străine
Direcția Politică

București, 9 iulie 1931

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a Vă ruga să binevoiți a arăta guvernului elen că dăm deplină încredere făgăduielilor ce V-a făcut pentru rezolvarea chestiunii Muntelui Athos, fără a lega această chestiune de semnarea Convenției comerciale și de stabilire, așa cum a făcut-o guvernul elen pentru regularea chestiunilor conexe.

Sunt de părere totuși că rezolvarea chestiunii Muntelui Athos să fie constatată printr-un schimb de scrisori.

Evaluarea bunurilor expropriate schiturilor românești s-ar putea stabili de acord cu reprezentanții autorizați ai acestor schituri prin fixarea unei sume forfetare și echitabile.

În fine, dat fiind că nu putem contesta guvernului elen de a-și exercita dreptul său de poliție în ce privește intrarea și stabilirea românilor la Muntele Athos, sunt de părere că: 1) în ce privește stabilirea novicilor *agreați* de guvernul elen, să ne fie atribuit anual un număr minim pentru a asigura continuitatea așezămintelor noastre; 2) în ce privește dreptul de vizitare a Muntelui Athos pe termen de 30 de zile, să nu poată fi refuzat solicitorilor români recomandați de Legațiune.

Ministru,

Director,

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 78.

100

1931 septembrie 16, Muntele Athos. Memoriul monahilor români de la Muntele Athos adresat Ligii Națiunilor, în care fac un istoric al schiturilor românești și solicită sprijin pentru restituirea proprietăților schitului Prodromul.

MEMORIU

În Sfântul Munte Athos – Peninsula Calcidică – sunt 20 mănăstiri cu titlul de: Împărățești, Patriarhicești, Stavropighii independente, zidite de prin veacul al VIII-lea, până prin al X-lea, cărora le este împărțit tot teritoriul Sfântului Munte.

Pe teritoriul fiecărei mănăstiri care este (...) * cu stânci de piatră și păduri, s-au zidit mai târziu (...) * mici Comunități cu titlul de Chilii, cu biserici în (...) * locuit, având câte 3 și 6-12 monahi, având viață comună, departe de mănăstire la diferite localități, îndemânatică de locuit și embaticare mănăstirii Chiriarhice; locuite de monahi greci, români, ruși, sârbi, bulgari, albanezi și georgieni din Caucazia, toți de rit ortodox.

Până prin veacul al XI-lea a fost și o mănăstire Latinească din Italia, cu numele de Amalfinu, care s-a desființat din porunca Împăratului și a patriarhului de pe atunci, nu se știe bine din ce cauză, poate din pricina dezbinării bisericii Papale, dărâmându-o la temelie, rămânând numai un turn, ce era zidit în incinta mănăstirii, care se află până în prezent. Iar moșia mănăstirii a împărțit-o la cele mănăstiri vecine: Lavra, Sfântul Pavel și Caracalu.

Pe lângă cele multe schituri și chilii ce se află în Sf. Munte cu biserici și fără biserici, sunt și peste 40 de chilii românești cu biserici și fără, având câte 3 monahi și 6-12 și 15 cu viață comună, având teritoriu împrejurul chiliei ca la 3 și 10 hectare, loc de grădinarie, livezi de măslini și alți pomi, fâneață, pădure și apă curgătoare; case cu destule încăperi și gospodărie bogată, iar bisericile întreținute bogat și pompos.

Sunt și două schituri românești: schitul Lacu, pendinte de mănăstirea Sf. Pavel, altă dată de a Amalfinului, este așezat pe o vale sub poalele muntelui, în formă de săculeț cu 14 chilii cu biserici mai mici și loc de ajuns împrejur și biserica catedrală, în total 64 monahi. Acest schit este locuit de români de prin veacul al XVI-lea.

Al doilea schit românesc Prodromul cu viață comună, locuit de vreo 100 monahi. S-a început la 1860. Investit cu sigiliu patriarhicesc, Schit Național recunoscut de domnitorul Grigore Ghica al Moldovei și de Regele Carol I, cu acte oficiale sub protecția legilor Țării Românești.

Atât schitul Prodrom cât și schitul Lacu și celelalte chilii sunt subvenționate de Statul Român.

Mai mult și ca vreo 40 monahi români pustnici care trăiesc sub protecția celorlalte chilii.

Așa că se află în Sf. Munte aproape 400 monahi români.

Acum, în urma anexării Sf. Munte la Statul grecesc, s-a hotărât de Camera din Atena, ca toți locuitorii din Sf. Munte, fără excepție de naționalitate și fără nici o

* lipsă în text, filă ruptă.

formalitate să fie recunoscuți de supuși eleni. Iar în 1927 s-au luat niște măsuri drastice, ca pe viitor să nu mai fie permis a mai intra în Sf. Munte nici o persoană de națiune străină, cu scopul de a rămânea la viața monahală.

Această hotărâre antinațională lovește amarnic în situația și existența „Locașurilor Românești” deoarece ne mai permițându-se a veni în Sf. Munte pentru călugărie nici un român care să locuiască pe cei trecuți din viață, în consecință peste 30 sau 40 de ani, nu se va mai afla nici o urmă de român în Sf. Munte, iar schiturile și chiliile cu marile lor bogății, vor trece direct în stăpânirea mănăstirilor chiriarhice grecești, fără a se mai afla cineva care să facă vreo pretenție sau să ceară despăgubiri, cum se practică și acum când se întâmplă de rămâne vreo chilie fără moștenitor.

În insula Thassos, are schitul românesc Prodrom încă de la 1865, cumpărat cu acte formale, teren ca la 40 hectare pe care l-a îngrădit cu zid de piatră; a zidit case de locuit pentru 20 de monahi și atenanse de gospodărie; au cultivat terenul pentru grădinărie, vie, livezi de măslini și alți pomi fructiferi, fâneată și stupină; a canalizat și trei surse de apă de sub poalele muntelui, care servește pentru moară, udatul grădinii și măslinilor din câmp.

În cursul anilor – până pe la 1916 – au cumpărat livezi de măslini în câmpul zis Potamia și Panaghia (...) teren cu peste 3000 copaci de măslini care... 10 până la 14 mii oca untdelemn și 3000 oca măslini... pentru mâncare.

În anul 1928 guvernul grecesc fiind de partidul comunist, au lăsat liberi pe locuitorii comunelor Potamia și Panaghia, care plini de ură, au luat în stăpânirea lor toate livezile de măslini și tot locul îngrădit cu zid și cultivat din metoc. Au luat și obiectele de gospodărie, teascul de fier cu 2 fetile pentru scos untdelemn, cazanele și toate celelalte obiecte de gospodărie din metoc, cu forța și fără de nici o despăgubire. Au pus stăpânire pe casa din câmp a livezilor și pe arsanaua metocului (casă mare cu două etaje în țărmul Mării) pentru vasele de mare ce are metocul acolo și uneltele de pescuit.

Acest metoc cu un venit așa de frumos, costă câteva milioane drahme pentru care n-au dat nici o despăgubire, cu toate intervenirile ce s-au făcut. România are drepturi mari în Sf. Munte, că la invazia turcilor în Europa, au devastat și pustiit toate Mănăstirile și bisericile în Orient și mai pe urmă a luat inițiativa inima românului iubitor de filosenie și îmbunătățiri religioase, astfel că a început a restaura mănăstirile din Sf. Munte ca și în tot Orientul, înzestrându-le cu moșii pentru venituri iar bisericile împodobindu-le cu odoare scumpe, care mărturisesc și până acum prezența lor.

Rugăm Onorabila Ligă a Națiunilor (Mica Antantă) să ne ia apărarea și în baza protecției minorităților, să se dezlege piedica venirii românilor în Sf. Munte pentru călugărie, iar metocul din insula Thassos, cu supranumele „Sf. Dimitrie al Schitului Românesc Prodromul”, să se restituie schitului cu toată averea lui ce posedă acolo, care este cumpărată cu mii de lire și cu sudorile monahilor români.

Cu respect și bună nădejde

Toată confrățimea monahilor români din Sfântul Munte Athos

1931, septembrie 16

Doamne ajută și luminează pe toți spre folosul (...)*

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 97-100.

* filă ruptă

1931 octombrie 2, București. Adresă a Ministrului Afacerilor Străine către N. Solacolu, însărcinat cu afaceri al României la Sofia, însoțită de lista personalului didactic al școlilor române din Bulgaria, pentru care a fost solicitată viza de intrare și ședere în aceeași țară.

Ministerul Afacerilor Străine
Direcțiunea Politică
Nr. 55181

București, 2 octombrie 1931

Domnule Însărcinat cu Afaceri,

Am onoarea a Vă trimite aici alăturat, în copie, spre știința D-Voastră, lista persoanelor numite în învățământul secundar și primar român din Bulgaria, pentru care am cerut Legațiunii Bulgariei de aici, să le acorde viza de intrare și ședere în Bulgaria.

Primiți Vă rog, Domnule Însărcinat cu Afaceri, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Ministru,

Director,

Sofia

Tableau
(Gymnase)

- 1) M-Ile Sultana Constante, sujette roumaine
- 2) „ Ana Ionescu sujette roumaine, nouvellement nommée.
- 3) „ Yvonne Sturdza, sujette roumaine, nouvellement nommée.
- 4) M.I. Modreanu, sujet roumain, nouvellement nommé.
- 5) M. Vanghele Ionescu, sujet roumain, nouvellement nommé.
- 6) M-Ile Cornelia Papahagi, sujette grecque, enseignant à l'école primaire.
- 7) M.St. Mamali, sujette, roumain, enseignant à Gyumaia de Sus (Gorna Djoumaia).

Sofia

Tabel
(Gimnaziu)

1. Domnișoara Sultana Constante, supusă româncă
- 2) Domnișoara Ana Ionescu, supusă româncă, nou numită.
- 3) Ivonne Sturdza, supusă româncă, nou numită.
- 4) Dl. I. Modreanu supus român, nou numit.
- 5) Dl M. Vanghele supus român, nou numit
- 6) Domnișoara Cornelia Papahagi supus grec, învățătoare la școala primară.
- 7) Dl St. Mamali, supus român, învățător la Giurmaia de Sus (Gorna Giurmaia)

MINISTRU,
Domniei Sale Domnului N. Solacolu,
Însărcinat cu Afaceri al României la Sofia

Director,

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 164-165.

1932 februarie 13, Tirana. Raport al ambasadorului României în Albania, Vasile Stoica, adresat președintelui Consiliului de Miniștri, Nicolae Iorga, prin care solicită 100 de abecedare pentru comunitatea românească din Tirana, unde nu există școală românească, însă cu sprijinul tinerilor români care studiaseră în România, se inițiasă o acțiune de învățare a limbii române.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 94

Tirana, 13 februarie 1932

Domnule Președinte,

Grație activității acestei Legațiuni, în sânul conaționalilor noștri din Albania s-a produs o caldă înviore a sentimentului românesc și s-a generalizat tot mai mult dorința de a învăța carte românească și limba noastră literară.

Un îmbucurător avânt a luat această mișcare în special în Tirana, unde nu sunt școli românești și unde conștiința de neam era în mare parte amorțită. În urma contactului cu Legațiunea și în urma faptului că vreo câțiva tineri și chiar câteva fete au făcut studii la noi în țară s-a trezit în sânul acestor români o deosebită râvnă de a scrie și vorbi limba țării-mame și în repetate rânduri mi-au cerut ziare și cărți românești.

Acum s-a făcut un pas mai departe. În Tirana neexistând școală românească, am arătat tinerilor care au făcut studii ca bursieri la școlile noastre, că ar fi bine dacă dânsii, drept recunoștință pentru ajutorul ce au avut din partea statului român, ar da lecții de scriere și citire românească, atât celor mici, cât și celor mari în familiile românești de aici. Propunerea mea a fost acceptată cu bucurie și în unele familii lecțiile au și început.

Lipsesc însă manualele.

Îmi iau deci libertatea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a interveni la Ministerul Instrucțiunii ca să mi se trimită, în mod gratuit, deocamdată 100 de abecedare. Îmi voi permite în viitor a apela prin intermediul binevoitor al Excelenței Voastre la diferite instituții de cultură din țară ca să mi se trimită mici broșuri și cărți de rugăciuni și de popularizare spre a fi distribuite în cercurile românești, care întotdeauna își manifestă dorința de a citi și de a se instrui în limba literară românească.

Primiți, Vă rog, Domnule Președinte, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Ministru,
/ss/ Vasile Stoica

Excelenței Sale
Domnului N. Iorga, Președinte al Consiliului de Miniștri
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 8, f. 27.

103

1932 martie 31, București. Adresa Ministrului Afacerilor Străine, D. I. Ghica, către Legația din Atena, în care este menționată pasivitatea statului grec față de solicitările statului român privind exproprierea bunurilor mănăstirești de la Muntele Athos, fapt ce pune în pericol semnarea Convenției Comerciale dintre cele două țări.

București, 31 martie 1932

COPIE

Nr. 158/C

Domnule Ministru,

Dezbaterile în Parlamentul Român pentru votarea Convențiunii de Comerț între Grecia și România au fost furtunoase și a dat prilej la anumite atacuri și învinuiri dezvoltate cât se poate de violent.

Am onoarea a Vă trimite aici alăturat o serie de articole apărute în diferite ziare din capitală precum și rezultatele discursurilor ținute la Senat, unde discuția a fost mai pasionată.

Nu mă îndoiesc că Legațiunea Greciei a semnalat la Atena curentul ostil care s-a manifestat pe temeiul pasivității arătată de guvernul elen față de revendicațiunile drepte ale românilor macedoneni în chestiunea despăgubirilor de război, îndemnizării expropriațiunilor săvârșite, precum și a bunurilor mănăstirii din Muntele Athos.

Soarta Convențiunii a fost în primejdie la un moment dat și am fost silit, în înțelegere cu Comisiunea Afacerilor Străine din Senat, să primesc o moțiune citată la tribuna Senatului de către Dl. Ion Mitileneu, exprimând încrederea că guvernul român va face demersurile cele mai urgente și stăruitoare pe lângă guvernul elen spre a îndrepta o stare de lucruri care nu corespunde nici cu echitate, nici cu relațiunile de prietenie între ambele națiuni; am rămas luând act și promițând de a continua cu o mai mare energie încă acțiunea noastră în acest sens pe calea diplomatică.

Telegrama Dvs. No. 822, din 22 martie, sosită după votarea Convențiunii, nu face decât să confirme că birourile ministerelor competente din Atena persistă în atitudinea lor obstructivă și negativă. Speranțele noastre că Președintele Consiliului, Venizelos, om de stat și convins de necesitatea de a da soluțiunile echitabile cerute de noi, era destul de puternic pentru a înfrânge sistemul deplorabil aplicat față de noi de Ministerul Agriculturii, nu par deocamdată pe cale de a fi confirmate prin fapte concrete de îndreptare. Faptul că D-l Venizelos rămâne șeful guvernului elen va da o posibilitate de a regula chestiunile noastre deschise mulțumitor

În baza documentelor ce vă sunt trimise, vă rog să cereți o audiență lui Venizelos pentru a-i exprima, din partea mea personal, cele de mai sus. Veți arăta eminentului bărbat de stat că, față de modicitatea sumelor de care ar fi vorba pentru despăgubiri, îndemnizări etc., ar fi dezastruos ca (fără a sublinia diferite manevre de rea credință reieșind din cele afirmate de către Ministerul Agriculturii, Legațiunea Dvs. la Atena și Legațiunii elene la București și în deplină contrazicere între ele...) sistemul obstructiv din partea organelor ministeriale competente să ajungă să compromită în mod serios în opinia publică română, prietenia care se stabilise între ambele țări, tocmai în momentele de față când Europa este într-o stare de echilibru atât de precară și când ar fi atât de necesar ca România și Grecia, prin repetarea acestor chestiuni iritante, să fie una alături de alta în previziunea unor evenimente grave de mâine...

Vă rog să fiți cât se poate de convingător. Domnul Venizelos mă cunoaște de mult; știe că nu aparțin școlii „naționalismului de piață publică și de cafenea”. Sunt recunoscător D-Sale pentru gesturile sale de echitate făcute față de România Mare, după vizita din august și am subliniat acestea în răspunsul meu la Senat, fiindcă cunosc vederile sale de mare bărbat de stat, fac un apel călduros D-Sale pentru a obține dreptatea cerută.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, expresiunea sentimentelor mele cele mai cordiale

/ss/ D. I. Ghika

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 103.

1932 aprilie 4, Geneva. Referatul Legației României de pe lângă Societatea Națiunilor, privind plângerea făcută de monahii români de la Muntele Athos împotriva abuzurilor guvernului elen, petiție adresată acestei societăți.

Legation Royale de Roumanie
près de la Société des Nations
Nr. 239

Geneva, 4 aprilie 1932

Confidențial

COPIE

Domnule MINISTRU,

Referindu-mă la adresa ministerului no. 16280 din 1 aprilie a.c., am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că, într-adevăr, s-a primit în timpul din urmă, la Societatea Națiunilor, o plângere din partea monahilor români de la Muntele Athos, îndreptată împotriva guvernului elen.

Conform procedurii în vigoare în materie de minorități, plângerea a fost comunicată de secretariat acestui guvern spre a-și prezenta observațiunile. Răspunsul guvernului elen nu a sosit încă; de altfel ne găsim încă în termenul de două luni de la comunicarea petițiunii înăuntrul căruia guvernele au libertatea de a-și prezenta observațiunile.

În stadiul actual al afacerii, în afară de exemplarele remise guvernului elen, petițiunea se găsește în cartoanele secretariatului, cu titlu confidențial. Excelența Voastră va înțelege deci, de ce nu îmi stă în putință de a-i trimite o copie. Imediat însă ce, după sosirea observațiilor guvernului elen, petițiunea împreună cu aceste observațiuni va fi comunicată membrilor Consiliului, nu voi lipsi de a-mi procura unul sau mai multe exemplare pentru Departamentul Excelenței Voastre

Din ce am putut afla, plângerea monarhilor români ar fi cam vagă; ar vorbi în termeni generali de (...) * și vexațiunile ce li se aduc din partea guvernului elen, fără a aduce însă și preciziunile necesare. Cu deosebire de plângerile prezentate în trecut de mănăstirile de la Sf. Munte, Zograf (bulgară) și Sf. Pantelimon (rusă), plângeri de care Societatea Națiunilor a avut a se ocupa în anii din urmă și care erau bine construite și justificate, redactate vădit de oameni pricepuți în prezentarea de argumente juridice, plângerea monahilor români ar îmbrăca o formă cam naivă – ceea ce din punct de vedere omenesc ar face-o mai simpatică dar, din punctul de vedere al eficacității, problematică.

Nici nu ar reieși din ea că este vorba de o mănăstire românească propriu-zisă sau de niște simpli monahi grupați în schituri sau poate chiar înglobați într-o organizație mănăstirească neromânească.

Plângerile mănăstirilor mai sus amintite: Sf. Pantelimon și Zograf, purtau în special două capete de acuzație: exproprierea de bunuri și dificultăți de recrutare a personalului (novici și monahi), din pricina piedicilor ridicate de autoritățile civile elene.

În ce privește primul punct, grație în mare parte intervenției Societății Națiunilor, mănăstirile în (...) * obținut din partea guvernului elen oarecari în (...) * bani, în ce privește al doilea punct autoritățile (...) * au devenit, în practică, mai conciliante.

După cum am spus mai sus, plângerea monahilor români nu ar ridica însă forma, nici unul din aceste puncte, ci ar îneca totul într-o frazeologie cam vagă.

* lipsă text, filă ruptă.

În orice caz, cred că, în scurtă vreme, veți putea avea cunoștință de textul ei integral.
Excelenței Sale D-lui D. Ghica
Ministru Afacerilor Străine București

/ss/ Ed. Ciuntu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 105.

105

1932 aprilie 16, Atena. Raportul Legației României de la Atena, adresat Ministerului Afacerilor Străine, în care Langa Rășcanu rezumă discuția avută cu Venizelos, în privința despăgubirilor pe care statul elen trebuie să le plătească pentru bunurile expropriate de la schiturile românești de la Muntele Athos.

COPIE

de pe raportul Legațiunii noastre din Atena Nr. 1050 din 16 aprilie 1932,
către Ministerul Afacerilor Străine înregistrat sub Nr. 22700 din 25 aprilie 1932

Adânc confidențial și personal

Domnule MINISTRU,

Prin telegrama mea cifrată, No. 913, din 5 aprilie, anul curent, am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că a doua zi dimineața, după primirea scrisorii ce ați binevoit a-mi trimite, la 31 martie, am și fost primit într-o lungă audiență de D-l Venizelos.

I-am arătat îndelung greutățile prin care a trecut guvernul nostru spre a căpăta ratificarea Convențiunii comerciale de către Parlament și ce dureros răsunet a avut la noi întârzierea lichidării unor chestiuni ce nu prezintă o prea mare însemnătate pentru tezaurul elen.

Totodată, i-am dat citire cuvântărilor ce Excelența Voastră și D-l Președinte al Consiliului au rostit în ședința Senatului de la 3 martie a.c.

Domnul Venizelos m-a ascultat cu cea mai adâncă băgare de seamă și a început prin a mă ruga să Vă transmit mulțumirile sale pentru simțămintele arătate în Senat față de persoana sa.

În privința despăgubirilor de război și a indemnizației exproprierilor săvârșite, Președintele Consiliului mi-a mărturisit că aceste chestiuni nu le cunoaștem îndeaproape, dar că în ceea ce privește exproprierea bunurilor schitului nostru din Muntele Athos, recunoaște că guvernul elen nu și-a făcut datoria.

„Mi-e rușine a Vă privi în față, a adăugat dânsul, căci de nenumărate ori V-am făgăduit că această chestiune va fi rezolvată. De nenumărate ori însă am intervenit pe lângă ministrul Agriculturii și constat cu durere că nu s-a făcut ceea ce voiam să se facă”.

Parlamentul nostru a votat în sfârșit, zilele acestea, un proiect de lege privitor la despăgubirea bunurilor tuturor mănăstirilor din Sf. Munte, în care va intra și schitul românesc voiam ca mai înainte să se plătească călugărilor despăgubirea recoltei și arendei.

Voi avea chiar astă seară o întrevedere cu miniștrii Afacerilor Străine și Agriculturii și le voi spune a se ocupa îndeaproape de chestiunile ce Vă interesează. Vă rog însă, și pe D-Voastră să spuneți D-lui Mihalacopol convorbirea ce ați avut cu mine, spunându-i cât preț pun ca aceste chestiuni să fie cât mai în grabă lichidate”.

Câteva zile mai în urmă am vorbit și ministrului Afacerilor Străine de aceste chestiuni în conformitate cu instrucțiunile Excelenței Voastre și i-am transmis convorbirea mea cu Venizelos.

Domnul Mihalacopol mi-a spus că D-l Venizelos i-a vorbit cu amărăciune despre chestiunea Muntelui Athos și că a dat însărcinări Secretarului General a se ocupa în chip special de această chestiune.

În adevăr, D-l Mavrudi a și avut o întrevedere cu ministrul Agriculturii și m-a rugat a lucra de acord în această chestiune.

Îmi iau voie a arăta în scurt Excelenței Voastre starea în care se află astăzi cele trei chestiuni ce au stârnit atâta furtună cu prilejul ratificării convențiunii comerciale elen-române în Senat.

I. Îndemnizarea exproprierii bunurilor Schitului „Prodrom”

Bunurile expropriate vor fi îndemnizate conform legii ce a fost votată zilele acestea de Parlamentul elen, lege al cărei cuprins am onoarea a-l înainta, aici alăturat, în traducere (Anexa A).

Tot în acest chip vor fi îndemnizate toate mănăstirile din Sf. Munte. Ministrul iugoslav mi-a spus că în chipul cum e întocmită legea mulțumește pe deplin Mănăstirea sârbească Hilandar.

Cea mai mare parte din clădiri au fost înapoiate schitului nostru, precum și o porțiune de pământ, grație energicelor și repetatelor mele demersuri. Rămâne plata recoltei (...) luată de locuitori în momentul exproprierii și <evaluarea> pământului expropriat.

Aceste două chestiuni rămân de rezolvat și la care Secretarul General al Ministerului Afacerilor Străine lucrează, cu cea mai mare bunăvoință.

Luni voi avea o întrevedere cu Ministrul Afacerilor Străine.

.....
/ss/ Langa Rășcanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 113.

106

1932 aprilie 22, Atena. Adresa ministrului plenipotențiar al României la Atena Langa Rășcanu, către ministrul Afacerilor Externe D. Ghika, în care menționează faptul că Ministerul de Finanțe al Greciei trimisese în anul 1930 o sumă de bani drept despăgubire pentru recolta de măslina a schitului Prodromul, dar fusese delapidată și că va fi prevăzută o nouă sumă în acest scop în bugetul pe anul 1932-1933.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 1105

Atena, 22 aprilie 1932

Domnule Ministru,

Cerându-i-se o întrevedere, ministrul Agriculturii a ținut să vină dânsul la Legațiune.

Domnul Alexandri mi-a confirmat că schitul Prodromul va face și el parte din mănăstirile ce vor fi despăgubite în conformitate cu legea – al cărei text am avut onoarea a-l înainta Excelenței Voastre pe lângă raportul meu confidențial Nr. 1050 din 16 ale curente. Tot pe temeiul acestei legi se va face și plata arendei pământului expropriat al schitului nostru.

În privința recoltei, Domnul Alexandri mi-a mărturisit că, acum doi ani, ministrul de Finanțe trimisese Oficiului de colonizare din insula Thassos o sumă spre a se plăti recolta de măslina a schitului Prodromul, din anul 1927, dar că această sumă a fost delapidată, fapt ce, de altfel, avusesem cunoștință la timp.

Ministrul Agriculturii va înscrie dar în bugetul anului 1932-1933, ce se va întocmi în curând, o sumă pentru plata acelei recolte.

Nu am lipsit a ruga din nou și călduros pe Domnul (...) * să caute a înapoia cele 30 de pogoane de pământ (...) * căci acele două, trei ce au fost înapoiate sunt departe a ajunge pentru întreținerea călugărilor noștri.

Țin totodată a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că, clădirile, magaziiile, pivnițele, moara, stupii cu miere, teascurile și celelalte unelte, au fost toate înapoiate schitului.

În privința despăgubirilor datorate de statul elen românilor plecați din Grecia, ministrul agriculturii *mi-a spus că au fost toate plătite*.

În ceea ce privește despăgubirile familiei Hagi-Gogu, m-a asigurat că deși sunt supuși eleni, a luat în vedere demersurile mele și că secretarul general al Departamentului său se ocupă îndeaproape de această chestiune. Așa, în urma instrucțiunilor ministrului de justiție (...) * tribunalele respective vor examina cât mai degrabă evaluările despăgubirilor de acordat.

M-am grăbit a trimite Superiorului Schitului Prodromul legea exproprierii, rugându-l a se conforma celor cuprinse în ea.

Binevoiți Vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Excelenței Sale D-lui D. Ghica
Ministrul Afacerilor Străine

/ss/ Langa-Rășcanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 108-109.

107

1932 iunie 3, București. Adresa Ministerului Afacerilor Străine, către consulul general al României de la Vidin, prin care erau expediate 12 colete de cărți bisericești din partea Patriarhiei, pentru parohiile românești de pe Valea Timocului. Referatul consulului Curtovitchi semnala că aceste cărți puteau fi introduse în Bulgaria numai prin curier diplomatic și preluate treptat de la Ambasada din Sofia.

Nr. 25316

Anexe: 12 pachete cu broșuri

3 iunie 1932

Domnule Consul General,

Referindu-mă la raportul D-Voastră No. 64 din 28 martie trecut, am onoarea a Vă înainta aici-alăturat, 12 colete ce primesc din partea Patriarhiei, conținând:

60 exemplare din „Cărticica de rugăciuni pentru mireni” și 40 exemplare din „Sf. Evanghelie” în limba rusă și română, scrise cu litere cirilice, rugându-Vă să binevoiți a le distribui parohiilor din comunele române de pe Valea Timocului.

Primiți Vă rog, Domnule Consul General, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

MINISTRU,
Domniei-Sale Domnului Curtovitchi,
Consul General al României la Vidin

Director,

* lipsă text, filă ruptă.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 8, f. 120.

108

1932 iunie 24, București. Raportul adresat de Ministerul Afacerilor Străine, Patriarhului Miron Cristea, prin care îi sugerează să intervină pe lângă Patriarhia de la Constantinopol pentru respectarea dreptului călugărilor români de a se stabili la schiturile românești de la Muntele Athos.

ÎNALT PREA SFINȚITE,

Înalt Prea Sfinția Voastră cunoaște prea bine dificultățile de tot felul care împiedică de câțiva ani stabilirea călugărilor români în Sf. Munte, și care pun astfel în cea mai mare primejdie nu numai libera dezvoltare a comunităților noastre religioase din acele părți, dar însăși existența lor.

Aceste dificultăți constau în primul rând, pentru persoanele doritoare de a se călugări în Sf. Munte, în obligațiunea ce le este impusă de a obține în prealabil îndoita aprobare a autorităților religioase locale și a autorităților civile elene. În fapt, desigur, în urma unui acord tacit între Sfânta Chinotită și guvernul din Atena, mânați în această privință de același spirit de naționalism agresiv și nesocotit, nu se poate cita de vreo doi-trei ani un singur caz în care un supus român să fi primit în același timp ambele autorizațiuni.

În urma intervențiilor noastre stăruitoare și repetate, am obținut declarațiunea formală a guvernului elen că întrucât îl privește va aproba fără excepțiune și fără dificultate orice cerere de intrare și stabilire în Sf. Munte a călugărilor români cu singura rezervă ca aceștia să îndeplinească condițiunile prevăzute prin statutul în vigoare și să fi obținut prealabila autorizare a forurilor religioase.

Admițând deci că autoritățile elene competente vor respecta cu loialitate angajamentele luate, singurul obstacol ce se va mai ridica în calea românilor doritori de a se călugări în vreun schit sau chilie din Sf. Munte ar fi obținerea autorizării prealabile a Sfintei Chinotite și a mănăstirii respective. Dat fiind însă programul concertat de eliminare a tuturor elementelor negrecești din Sf. Munte, este neîndoielnic că în lipsa unei intervențiuni stăruitoare și autorizate, autoritățile religioase locale vor respinge sistematic toate cererile de această natură.

Astfel fiind, am onoarea a supune binevoitoarei aprecieri a Înalt Prea Sfinției Voastre dacă nu socotește că ar fi locul a arăta Patriarhiei ecumenice din Constantinopol primejdia care amenință continuitatea străvechilor noastre așezăminte din Sf. Munte rugând-o să uzeze de influența pe care o are asupra autorităților religioase atonite pentru a obține din partea acestora ca cererea de intrare și stabilire a românilor în Sf. Munte să fie examinată cu o bunăvoință pe care am avea destule cuvinte pentru a fi în drept să o nădăjduim.

Într-adevăr, sentimentele de care Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul Fotios ne-a dat întotdeauna dovada, ne sunt o cheazășie că I.P.Sa va pricepe prea bine că rolul de protectori pe care voievozii noștri l-au moștenit de la Împărații Bizanțului și pe care l-au îndeplinit în decursul veacurilor cu atâta strălucire, prețioasele și nenumăratele amintiri legate de istoria neamului și pe care le întâlnim până astăzi în toate unghiurile Athosului, în fine și mai presus de toate, însemnătatea covârșitoare a Sf. Munte în tradițiunea

ortodoxismului român ne impun datoria de a veghea, din întreitul punct de vedere istoric, artistic și religios la menținerea unei situațiuni dobândite cu atâta trudă și atâtea sacrificii.

Aș fi deosebit de recunoscător Î.P. Voastre dacă, împărtășind această sugestione, ar binevoi să-mi facă cunoscut urmarea pe care a crezut de cuviință a i-o da și rămân al Î. P. Sf. Voastre, prea plecat și supus fiu sufletesc.

MINISTRU,

Înalt Prea Sfinției Sale

DIRECTOR,

D-lui dr. Miron Cristea, Arhiepiscop

Președinte al Sf. Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 112.

109

1932 iunie 27, Salonic. Raport al consulului general la Salonic, C. Cretzu, către ministrul Instrucțiunii Publice, D. Gusti, în care prezintă desfășurarea festivităților de sfârșit de an de la școlile române din acest oraș.

Consulatul General al României
Nr. 566

Salonic, 27 iunie 1932

Copie

Domnule Ministru,

Serbarea de fine de an, la școala română primară mixtă din Salonic, a avut loc în ziua de 19 iunie în prezența mea și a Domnului Cancelar D. Buracu.

Această festivitate la care a asistat un public numeros, a fost cât se poate de mulțumitoare. Un program bine alcătuit, compus din poezii, cântece și mici piese teatrale în dialect și în limba română, a fost frumos executat de elevii și elevele școlii noastre primare.

Inimosul director G. Boga, un harnic și credincios slujitor al învățământului nostru primar, într-o simțitoare cuvântare pronunțată în dialectul macedoromân, a arătat care este rolul școlii primare române în Macedonia, precum și rezultatele dobândite prin sârguința elevilor și munca depusă de profesori.

La sfârșitul festivității, elevul absolvent Pitul, călăuzit de Domnul Director G. Boga, m-a rugat să asigur guvernul Român că macedoromânii sunt adânc recunoscători statului nostru, pentru sacrificiile ce face, întreținând școlile din Macedonia și dându-le astfel posibilitatea de a se instrui în limba maternă.

Cu acest prilej, mi-a adus și mie mulțumiri pentru dragostea părintească ce am arătat întotdeauna elementului macedoromân, cât și pentru interesul ce port școlilor și bisericilor noastre din Grecia.

În ziua de 22 iunie curent, a avut loc și la Școala superioară de comerț serbarea de sfârșit de an. A asistat lume mai puțină, ca la festivitățile trecute.

Programul compus din cântece, dansuri și recitări în limba română, greacă, franceză, italiană, germană și în dialect, deși mai redus ca în anii precedenți, a fost executat fără avânt și lipsit de pregătirea necesară.

Domnul director Adam Coe, într-o scurtă cuvântare, a pus în evidență importanța școlii noastre comerciale din Salonic, a amintit de sprijinul larg dat de statul român pentru învățământul de peste hotare și a terminat aducând omagii de recunoștință autorităților elene, pentru îngăduința de care se bucură școlile noastre în Grecia.

La ambele festivități, am distribuit, eu personal, premiile elevilor meritoși. Pentru premii am oferit și eu 10 volume din lucrările Domnului profesor N. Iorga. De asemenea și devotatul dr. C. Dan, a oferit și D-Sa, ca premiu, un dicționar Larousse, elevului Brajituli, care l-a ajutat, în mod dezinteresat, ca infirmier al internatului școlii.

După terminarea festivității, publicul a vizitat expoziția de desene și lucrări geografice, foarte interesantă și bine orânduită, de către profesorul M. Nero, care a oferit și 3 medalii elevilor care s-au distins la desen.

Am remarcat și de data aceasta, că lipsa unui maestru titular de muzică, se simte din ce în ce mai mult.

Excelenței Sale Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice
D. Gusti

Consul General,
/ss/ C. Crețu

➤ A.M.A.E., FOND Problema 15, vol. 54, f. 313.

110

1932 iunie 30, <Skoplje>. Memoriul consulului general al României la Skoplje, M. Oncescu Beșteanu, privind situația schiturilor românești de la Muntele Athos.

Memoriu

Situația schiturilor românești de la Sf. Munte Athos

Cu ocaziunea unei călătorii făcută la Sf. Munte Athos, călugării pe care i-am vizitat în cea mai mare parte, mi-au <arătat> starea dureroasă în care se găsesc ei și averile lor ... <și să aduc> aceasta la cunoștința celor în drept.

Deși chestiunea nu intră în atribuțiunile mele ci a altora care cu mai multă competență se vor fi ocupat de ea, socotesc totuși ca o obligațiune morală de a supune cele de mai la vale la cunoștința guvernului nostru, întărind prin aceasta, mai mult, constatările făcute, fără îndoială, de organele noastre competente.

Prima constatare făcută de oricare călător care vizitează aceste sfinte locuri și care te urmărește în toate mănăstirile și schiturile presărate în jurul acestui munte, este că: *viața mănăstirească de aici a fost sprijinită larg de Domnitorii noștri și că fundațiuni însemnate au fost ridicate și susținute aici din averile primite de acești Domnitori.*

La Vatoped, Zografos, Marea Lavră, Dionisios, precum și la toate celelalte mănăstiri, numeroase inscripțiuni, fresci de biserică, odoare prețioase, documente etc., amintesc și astăzi de dărnicia acestor domni și de rolul jucat de ei în dezvoltarea și întărirea vieții monahale de aici.

Ar fi fost firesc, deci, ca și noi, direct sau prin călugării noștri de acolo, să luăm parte la administrarea acestor averi și să fim reprezentați în conducerea vieții mănăstirești din Sf. Munte, care a fost sprijinită și menținută datorită numai acestor mărinimoase danii și unde trăiesc și astăzi, peste 400 de călugări români.

Cu durere, însă, am constatat că *toate aceste averi sunt astăzi în mâna călugărilor greci*, iar călugării noștri, desconsiderați și umiliți, n-au nici un cuvânt în Consiliul celor 20 (Kinou), care administrează viața spirituală și materială din această peninsulă și care se aleg în fiecare an câte 17 de către cele 17 mănăstiri grecești și câte unul de către mănăstirile rusă, sârbă și bulgară.

Grecii și-au dat seama că un călugăr român în mijlocul lor ar putea redeschide chestiunea averilor noastre de acolo și ar primejdui hegemonia lor asupra acestor sfinte locuri, de aceea au împiedicat, prin toate mijloacele, organizarea unei mănăstiri române numai ea ar fi avut dreptul să trimită un reprezentant în Kinou.

(...)* avem acolo trei schituri: Prodromul, Provata și Lacu, avem chilii foarte bine întreținute, cum este Sf. Ipatie, lângă Vatoped și numeroase altele risipite peste tot locul, totuși, nici una dintre ele nu se află în mâinile călugărilor noștri și nici nu li s-a dat dreptul de a ridica unul din cele trei schituri, destul de mari și bine organizate, la rangul de mănăstire. În această situație românii supuși toți mănăstirilor grecești, trăiesc numai din mila și îngăduința lor și nu se folosesc nici pe departe de binefacerile mărinimoase ale voievozilor noștri.

Ei nu au nici un sprijinitor care să le asculte plângerile, să le facă dreptate, să-i apere contra răpitorilor averilor pe care le muncesc din greu! Grecii au tot interesul să-i alunge și să pună mâna pe puținul ce le-a mai rămas și în acest scop uzează de cele mai nepermise mijloace: ațâță pe unii contra altora, îi despart în tabere care se dușmănesc, îi fac să se depărteze cu sufletul de biserica română, agitând între ei chestiunea calendarului pe care călugării de acolo n-au vrut să-l îndrepte ca noi și ca grecii din Grecia.

În această situație, fără un sprijinitor al lor, certați cu biserica română și lipsiți de sprijinul autorităților noastre care îi consideră ca niște eretici, ei au ajuns slugile călugărilor greci și nu va fi departe timpul când toate schiturile și chiliile unde astăzi se mai aude glasul Domnului cântat în limba noastră, să încapă pe mâinile călugărilor greci!!

Pentru grăbirea acestor zile, călugării greci împreună cu guvernul de la Atena, au luat o măsură care lovește definitiv în interesele noastre ortodoxe acolo: *au interzis pur și simplu venirea altor călugări români în această Peninsulă*, așa că, după ce actuala generație de călugări va dispărea, toate averile muncite și mărite de ei cu sacrificii enorme, vor intra în mâinile grecilor, deși aceste averi au fost cumpărate din ofrandele primite din România sau de la frații noștri din America. (Se știe că între călugării români de la Sf. Munte, unitatea națională se înfăptuise cu mult înaintea celei politice trăind laolaltă români veniți din Transilvania, Moldova, Muntenia, Basarabia, Bucovina, Macedonia și chiar de dincolo de Nistru, în cea mai frățească armonie și servind biserica, totdeauna, în limba noastră românească).

Dacă această măsură vexatorie se va menține, călugării noștri vor fi nevoiți să ia în jurul lor, pentru munca câmpului și treburile bisericești, frați de altă națiune: greci, sârbi sau bulgari, pe mâinile cărora vor intra apoi toate averile noastre de acolo.

La toate aceste lovituri primite de viața bisericească a românilor din Sf. Munte, *se mai adaugă și expropriările făcute de guvernul grec* în ultimul timp, ceea ce a depozat schitul nostru Prodrom de moșia ce avea în insula Thassos de mai mulți zeci de ani și care fusese cumpărată și dăruită acestui schit tot din mărinimia boierilor noștri drept credincioși. Această moșie, plantată de călugării noștri cu vie, măslini, portocali, îmbunătățită și transformată de ei dintr-un pământ steril într-unul roditor, având o întindere de peste 600 ha, a fost luată fără nici o prealabilă și justă despăgubire, lăsând acest schit în mare mizerie.

* filă ruptă.

Călugării noștri se mai plâng de asemenea că, pentru a rămâne în Muntele Athos au fost siliți să primească pașaport grec și să fie considerați ca supușii greci, ceea ce le-a luat orice drept de a mai apela la sprijinul autorităților noastre.

Or, Sf. Munte fiind un loc de închinăciune al tuturor popoarelor creștine-ortodoxe și noi românii având acolo drepturi câștigate prin sacrificii materiale imense făcute în curs de mai multe secole, este un abuz nejustificat din partea guvernului grec de a împiedica pe credincioși să renunțe la supușenia lor română.

În ceea ce privește chestiunea calendarului, trebuie să recunoaștem că călugării noștri de la Sf. Munte nu pot adopta calendarul nostru îndreptat, atâta timp cât toate mănăstirile de acolo la care ei sunt închinați, păstrează vechiul calendar. Nu le putem face cap de acuzare din aceasta, când nici călugării greci n-au adoptat calendarul îndreptat introdus peste tot în statul elen.

În rezumat, ceea ce cer călugării români și ceea ce este just, necesar să li se realizeze, sunt următoarele puncte:

- 1) Să li se recunoască dreptul de a avea un reprezentant în Kinoul de la Careia, care să le apare cererile și să-i ferească de vexațiunile și umilințele actuale;
- 2) Să se lase liberă așezarea acolo a oricărui român care vrea să se închine acestei vieți, spre a lucra și a se ruga laolaltă cu românii aflați acolo;
- 3) Să li se restituie averile confiscate, sau să fie despăgubiți;
- 4) Să nu fie obligați a renunța la supușenia română și a primi pașaport grecesc;
- 5) Unul din schiturile române să fie ridicat la rangul de mănăstire și să aibă sub dependența sa toate schiturile și chiliile;
- 6) Să se inventarieze toate proprietățile și odoarele aparținând schiturilor și chiliilor române și orice transmisiune de proprietate să fie făcută cu aprobarea autorității noastre bisericești;
- 7) Să se revendice tot ce se mai poate din imensele averi donate de Domnitorii noștri și să fie trecute schiturilor noastre;
- 8) Chestiunea calendarului să nu împiedice sprijinul ce suntem datori să dăm fraților noștri de la Sf. Munte și care cade în sarcina noastră atât ca națiune-mamă, cât, mai ales ca însemnată putere ortodoxă care trebuie să păstreze întâietatea între Națiunile de aceeași religie cu noi, din Orient.

/ss/ Oncescu Beșteleu

Consul General al României la Skoplje (Iugoslavia)

Skoplje, 30 iunie, 1932

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 115.

111

1932 iulie 15, Atena. Adresă a ministrului României la Atena, Langa-Rășcanu, către ministrul ad-interim al Afacerilor Străine, Alexandru Vaida Voevod, privind plata recoltei metocului din insula Thassos al schitului Prodromul, cu suma de 330.000 drahme de către autoritățile grecești.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 1811

Atena, 15 iunie 1932

Domnule Președinte al Consiliului

Am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că făgăduielile guvernului elen de a rezolva în mod prietenesc chestiunile ce interesează guvernul român au început a se îndeplini.

Astfel, Ministerul agriculturii, cu adresa sa Nr. 48.218, din iunie trecut, a intervenit pe lângă Ministerul finanțelor pentru a plăti schitului Prodromul din Sf. Munte, suma de 330.000 drahme, reprezentând un acout asupra valorii recoltei luate în stăpânire de țărani și a arendei datorate din ziua exproprierii.

Plata efectivă a sumei de mai sus, după afirmațiunile Secretarului general al Ministerului agriculturii, se va face în câteva zile.

/ss/ Langa-Rășcanu

Excelenței Sale D-l Vaida-Voevod

Președintele Consiliului de Miniștri al Afacerilor Străine ad interim

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 118.

112

1932 iulie 20, Salonic. Raportul consulului general al României la Salonic, <C. Crețu>, adresat președintelui Consiliului de Miniștri, Al. Vaida Voevod, în care prezintă tratamentul abuziv al autorităților elene, față de profesorul universitar din Cluj, Coriolan Petranu, căruia i s-a reținut pașaportul sub pretext că a avut drept călăuză un călugăr român de la Muntele Athos.

Consulatul General al României
Nr. 636

Salonic, 20 iulie 1932

Domnule Președinte al Consiliului

Am onoarea a trimite Excelenței Voastre, aici alăturat, în copie, plângerea d-lui Coriolan Petranu, prof. la Universitatea din Cluj și inspector al muzeelor, privitoare la neajunsurile ce i s-au făcut de către autoritățile elene din Muntele Athos, care i-au reținut, fără nici un motiv, pașaportul.

La sosirea Domniei sale la Salonic, ne-au dus împreună la Guvernatorul General, unde am obținut viza și autorizația de a vizita Sfântul Munte.

La înapoierea D-lui Petranu, în ziua de 13 iulie, au comunicat Guvernatorului General că autoritățile de la Dafni (Muntele Athos) i-au oprit pașaportul la debarcare și nu i l-au restituit nici la plecare. Domnul Leccos, directorul Biroului Politic, s-a arătat foarte surprins de acest lucru care se întâmplă, spunea D-Sa, pentru prima oară, și a telegrafiat imediat pentru ca pasportul să fie trimis aicea. Pasportul a sosit la Salonic în ziua de 16 iulie, când l-am și remis d-lui Petranu, care a putut părăsi astfel Grecia.

La explicațiile pe care le-am cerut asupra cauzei reținerii pasportului, mi s-a răspuns că D-l Petranu a făcut o greșeală (?) luând ca însoțitor și călăuză un călugăr român, pe care l-a găsit întâmplător la Sf. Munte.

Trebuie să adaug că, în momentul când funcționarul grec a oprit pasportul, d-l Petranu nu era însoțit de nimeni și cum jandarmul nu știa altă limbă decât cea elenă, a trebuit să se supună acestui act de samavolnicie, deși este știut, că pasportul nu se poate confisca nimănui, fără motive absolut temeinice.

Dar un lucru tot atât de neobișnuit ca reținerea pasportului, este și faptul că deși d-l Petranu avea o recomandare din partea Patriarhului din Constantinopol, nu i s-a făcut nici

primirea cuvenită rangului său, nici aceia a unei persoane recomandată de Patriarh și i s-a refuzat pentru diferite motive arătarea documentelor și obiectelor interesante.

Îmi amintesc că, anul trecut, unui tânăr teolog român, din Basarabia, d-l Mihailovici care avea recomandațiuni scrise din partea Ministerului Instrucțiunii Publice elen din Atena, pentru ca autoritățile din M. Athos să-i pună la dispoziție manuscrisele referitoare la Țara noastră, i.-au fost refuzate de superiorii mănăstirilor, cu următorul răspuns: Domnia Ta ne prezintă autorizația Ministerului nostru, al Instrucțiunii Publice, însă, pe de altă parte, noi primim ordine formale, tot de la acel minister, să nu-ți arătăm nimic.

Comunicându-Vă cele de mai sus, am onoarea a Vă ruga respectuos pe Excelența Voastră a dispune cele ce va crede de cuviință.

Copie de pe prezentul raport, precum și plângerea d-lui prof. Petranu, au fost trimise Legației noastre din Atena.

Consul general,
/ss/ C. Crețu

Excelenței Sale D-l Vaida-Voevod

Președintele Consiliului de Miniștri al Afacerilor Străine ad interim

➤ A.M.A.E., Problema 15, vol, 31, f. 119.

113

1932 august 2, București. Răspunsul dat de Ministerul Afacerilor Străine la Memoriul Comitetului de ajutor al călugărilor români de la Muntele Athos.

SFINȚITE PĂRINTE,

Referindu-mă la memoriul înaintat acestui Departament, la 10 ianuarie a.c., țin să încredințez mai întâi de toate pe Sf. Voastră că situațiunea schiturilor și a chiliilor românești din Sf. Munte n-a încetat de a face obiectul preocupărilor guvernului român, adânc doritor de a vedea asigurată, prin respectarea drepturilor noastre tradiționale, existența și dezvoltarea acestor așezăminte. În acest scop, guvernul român va continua a face, în împrejurările actuale, ca și în trecut, toate demersurile pe care le va socoti potrivite.

Întrucât privește punctele speciale menționate în sus-amintitul memoriu și care au fost examinate cu cea mai mare atenție, am onoarea a Vă da următoarele lămuriri:

1) *Exproprierea bunurilor aparținând schitului Prodromul din insula Thassos.* În urma neîncetărilor și stăruitoarelor intervențiuni ale Legației noastre din Atena, schitul a reintrat în posesia mai multor clădiri cu un teren de 15 streme în jurul lor, a morii și a magaziei de la malul Marii. Restul terenului împrejmuit cu zid și care a fost luat în mod ilegal, neîntrând în prevederile legii exproprierii, va fi de asemenea, restituit, desigur cât mai neîntârziat adevăraților proprietari, conform promisiunii categorice făcute de către guvernul elen reprezentantului nostru la Atena.

Cât privește despăgubirea cuvenită pentru recolta de măsline confiscată în 1927, precum și pentru lipsa de folosință, timp de ... ani a metocului în cheștiune, avem toate cuvintele de a crede că guvernul elen va da intervențiunilor noastre o urmare favorabilă.

Celelalte livezi izolate, expropriate pe baza legii agrare, vor fi prețuite conform legii votate de curând în această privință de către Parlamentul atenian, iar renta cuvenită va fi vărsată anual foștilor proprietari.

Adaug cu acest prilej că Superiorul schitului Prodromul, căruia Legațiunea noastră din Atena îi transmisese la timp textul acestui ultim proiect de lege, rugându-l să comunice observațiunile sale spre a pune Legațiunea în măsură să obțină de la guvernul elen eventuale modificări, n-a dat până astăzi nici un răspuns.

2) *Stabilirea călugărilor români în Sf. Munte.* Afirmațiunea cuprinsă în sus amintitul memoriu că „Guvernul elen a dat o lege cu mult mai gravă care ... nu mai permite niciunui frate sau călugăr din țară să pătrundă în Sf. Munte este, din fericire, neîntemeiată. Nici o lege cuprinzând asemenea dispozițiuni nu a fost prezentată, necum votată, de către Parlamentul elen. Singurele dispozițiuni în vigoare în această privință sunt acele cuprinse în „Carta constituțională a Muntelui Athos”, zis „Statutul Sfântului Munte”, care a fost negociat, după cum Vă este cunoscut, între Sf. Chinotită și guvernul elen și ratificat de către acesta la 1929. Astfel fiind, guvernul elen ne-a declarat formal, în repetate rânduri, că va acorda fără nici o dificultate autorizațiunea de intrare și stabilire în Sf. Munte tuturor persoanelor îndeplinind condițiunile prevăzute prin zisul statut, după ce acestea vor fi prezentat următoarele documente:

- a) copie autentică a actului de naștere dovedind că au vârsta de 17 ani împliniți;
- b) certificat de bune moravuri eliberat de către autoritățile competente ale comunei unde domiciliază, precum și un exemplar după cazierul lor judiciar;
- c) declarațiune scrisă și semnată, dovedind că au cunoștință de dispozițiunile statutului potrivit căroră frații și călugării străini stabiliți în Sf. Munte dobândesc deplin drept <și> prin aceasta supușenie elenă.

Deoarece nu avem nici un cuvânt – până la proba contrarie – să punem la îndoială sinceritatea intențiunilor astfel manifestate de către guvernul elen urmează ca toate cererile de stabilire în Sf. munte a fraților sau călugărilor români care îndeplinesc condițiunile cerute prin statut, să fie înaintate, *prin mijlocirea Legațiunii noastre din Atena* și însoțite de actele specificate mai sus, autorităților elene competente. Numai în cazul în care asemenea cereri ar fi refuzate, ne-am vedea îndreptățiți a reclama guvernului elen respectarea angajamentelor luate sau a examina oportunitatea oricăror altor măsuri pe care le-am socoti potrivite.

Trebuie să Vă semnalez în această privință că în cursul ultimilor 2 ani Legațiunea României din Atena n-a fost sesizată decât de 3 cereri de stabilire. Dintre acestea una a fost imediat satisfăcută, iar celelalte două au fost respinse pe temeiul art. 132, al 2 al statutului, fiind vorba de persoane plecate de mai mulți ani din Sf. Munte.

Întrucât privește în fine dificultățile pe care românii doritori de a se călugări în Sf. Munte, le întâlnesc din partea autorităților religioase locale și pentru îndepărtarea căroră Legațiunea noastră din Atena nu este bineînțeles în măsura de a interveni, socotim că acest neajuns nu poate fi îndreptat deocamdată decât prin stabilirea și întreținerea unor cât mai bune legături personale între stareții schiturilor și chiliilor românești, pe de o parte și Sf. Chinotită și mănăstirea suzerană pe de alta. Totuși, în dorința noastră de a înlătura – din orice parte ar veni ele – toate greutățile pe care le întâmpină astăzi românii din Sf. Munte, am întreprins și în această ultimă privință, unele demersuri care vor da în curând, după cât nădăjduim, rezultatele dorite.

3) *Vizitele închinătorilor români în Sf. Munte.* Guvernul elen, pe lângă care stăruisem în vederea suprimării obligațiunii unei vize speciale pentru Muntele Athos, ne-a răspuns că această viză este impusă de necesitatea de a controla dacă printre solicitanți

nu se găsesc persoane care să se fi făcut vinovate cu prilejul vreunei călătorii anterioare în Sf. Munte, de tulburarea ordinii publice, fapte imorale etc. O viză de 30 de zile – termen comun tuturor vizelor consulare – va fi însă acordată tuturor vizitatorilor care nu intră în categoria precedentă.

În fapt, toate cererile de această natură transmise Ministerului elen al Afacerilor Străine de către Legațiunea noastră din Atena au fost satisfăcute până astăzi, fără excepțiune. De asemenea au fost acordate și toate cererile de prelungire a termenului de ședere, prelungire mergând uneori până la șase luni.

4) *Atribuirea de plin drept a naționalității elene fraților și călugărilor stabiliți definitiv în Sf. Munte.* Articolul 6 al Statutului, ca cuprinde această dispozițiune, reproduce întocmai prevederile art. 8, cap. b. al fostului codice otoman în vigoare. În această privință guvernul elen, este pe deplin îndreptățit a cere călugărilor străini din Sf. Munte îndeplinirea acestei formalități; iar faptul că pe timpuri autoritățile otomane nu aplicau cu strictețe măsura în chestiune, nu este un argument care să poată îndreptăți întrucâtva o reclamațiune a noastră în această privință. De altminteri, faptul că monahii români din Sf. Munte, care au venit în țară, vor continua să beneficieze aici de toate prerogativele acordate naționalilor, îndepărtează neajunsurile ce ar putea decurge pentru ei de pe urma aplicării de către autoritățile elene a acestei dispozițiuni.

Trebuie observat, în fine, că, deși reprezentantul unui stat străin nu are nici un titlu pentru a interveni în favoarea supușilor statului pe lângă care este acreditat, intervențiunile făcute de către Legațiunea noastră din Atena în favoarea călugărilor români din Sf. Munte, deveniți supuși greci, sunt, prin excepțiune și, date fiind numai strânsele legături ce există între ambele state, primite și examinate cu toată bunăvoința de către Ministerul Afacerilor Străine.

Aceasta însă, bineînțeles, după ce reclamanții se vor fi adresat fără a fi obținut dreptate sau fără a fi primit un răspuns la timp, autorităților elene competente, în speță Mănăstirii respective, Sfintei Chinotite și, în fine, Guvernatorului local.

Comunicând Sfinției Voastre cele ce preced, cred necesar a stăruie din nou asupra faptului că toate cererile de viză, stabilire definitivă sau orice alte reclamațiuni de această natură urmează să nu mai fie transmise diferitelor autorități din țară, Legațiunii elene din București sau Consulatului nostru General din Salonic, ci exclusiv Legațiunii Regale a României la Atena. Aceasta, față de repetatele declarațiuni de bunăvoință ce i-au fost făcute de către guvernul elen este cea mai în măsură a dobândi un rezultat favorabil urmând ca în cazul în care cererile ei ar rămânea nesatisfăcute, să întocmească ... spre cele de cuviință un tablou complet cuprinzând date exacte și precise și dovedind felul în care guvernul și așezămintele religioase elene înțeleg să aplice statutul Sf. Munte.

Rog, deci, să binevoiți a face cunoscut tuturor comunităților românești din Sf. Munte că, spre a fi aprobate eventualele lor cereri, vor trebui pe viitor trimise direct, însoțite de toate actele și lămuririle necesare, Legațiunii noastre din Atena.

Încredințându-Vă din nou de întreaga noastră bunăvoință pentru sprijinirea dreptelor D-Voastre cereri și în nădejdea că toate demersurile întreprinse vor aduce în curând rezultatele așteptate, Vă rog să primiți, Sfințite Părinte, asigurarea sentimentelor mele de deosebită considerațiune.

Ministru,

Director,

Sfinției Sale Părintelui

Președinte al Comitetului de Ajutor al Călugărilor români din Sfântul Munte

➤ A.M.A.E., Probl. 15, vol 31, f. 126.

114

1932 noiembrie 19, Atena. Adresă a ambasadorului României la Atena, Langa-Rășcanu, către ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, prin care arată că a obținut ca 18 elevi aromâni din Albania să fie primiți la Liceul comercial românesc din Salonic.

Atena, 19 noiembrie 1932

Legation Royale de Roumanie
Nr. 2728

Domnule Ministru,

Guvernul albanez, luând de curând măsuri foarte aspre, îngrădind învățarea limbii grecești în școlile minoritare elene din Albania, guvernul elen, ca represalii, a refuzat la rândul său viza elevilor supuși albanezi care veneau până acum să studieze în școlile din Ellada.

Această măsură a lovit și pe aromânii din Albania care până acum, mulțumită dispozițiilor prietenești ale guvernului elen, veneau să învețe în gimnaziile noastre minoritare din Ianina și Grebena.

Dat fiind că această măsură, luată la începutul lui noiembrie, ar fi putut avea ca efect pierderea anului școlar pentru aproape 18 elevi, am insistat și obținut ca ei să fie primiți la școala noastră comercială din Salonic, care fiind școală „străină”, iar nu „minoritară”, putea primi înscrierea chiar a elevilor străini.

Am luat dispozițiuni, de asemenea, ca în cazul când școala de la Salonic nu ar avea locuri îndestulătoare, o parte din elevii săi, supuși eleni, să fie transferați la gimnaziul minoritar de la Ianina, ceea ce va îngădui tuturor elevilor ce frecventează școlile noastre să-și poată continua studiile fără întrerupere.

/ss/ Langa-Rășcanu

Excelenței Sale D-lui N. Titulescu
Ministrul Afacerilor Străine, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 54, f. 319.

115

<1932, București>. Proiect de instrucțiuni al așezămintelor românești de la Muntele Athos, întocmit de Ministerul Afacerilor Străine, pentru apărarea drepturilor lor în relație cu autoritățile grecești.

P R O I E C T

De instrucțiuni către așezămintele românești din Sfântul Munte pentru a îngădui o temeinică apărare a drepturilor lor.

1) A se înainta de către fiecare schit sau chilie românească din Sf. Munte Legației din Atena tablouri nominale complete a tuturor călugărilor și ucenicilor români ce se găsesc la fiecare din ele, indicându-se vârsta, calitatea (călugăr, ucenic), data stabilirii la Athos a fiecăruia.

2) A se comunica de asemenea numărul călugărilor ce au dispărut de la Athos în cursul anului curent, prin deces, îndepărtare sau refuz de a i se îngădui reîntoarcerea.

3) A se comunica *neîntârziat* Legațiunii orice modificare ar interveni pe viitor în numărul lor, fie prin moarte, fie prin îndepărtarea vreunui frate sau ucenic.

4) Orice reclamațiune de orice fel să nu se adrese Legațiunii, ci înscris Mănăstirii suverane. Dacă nu se primește răspuns în 15 zile să se facă o nouă intervenire în scris. Dacă și aceasta este fără rezultat, să se adreseze o întâmpinare Guvernatorului.

În această întâmpinare se va evita *cu orice preț*, orice expresiune ce ar putea jigni Sfânta Mănăstire, mulțumindu-se a expune numai faptele.

guvernul elen declară, că în cazul în care dreptatea va fi cu dânșii, li se va face dreptate. Numai dacă nici acest demers nu va avea succes, se va adresa o plângere Legațiunii.

5) Să se pună în vedere tuturor călugărilor români învoiți la metocuri în afară de Sf. Munte, chiar dacă învoirea Sfintei Mănăstiri este dată pentru mai multă vreme, că guvernul elen nu le dă voie a rămâne mai mult de un an în afară de Sf. Munte Athos.

Cel mai târziu după 10 luni de la plecare, ei vor trebui să ceară de la Legația elenă din țară pasportul elen pentru a se reîntoarce.

În caz excepțional, dacă au nevoie absolută a mai rămâne, ei trebuie să ceară această îngăduință nu numai Sf. Mănăstiri ci și guvernului elen. Dacă acesta primește, pot rămâne fără grijă; dacă refuză, ei trebuie să se întoarcă neîntârziat la Sf. Munte. Dacă, cu toate acestea, călugării rămân peste termenul de un an, ei trebuie să știe că reîntoarcerea lor la Sf. Munte *nu le va mai fi îngăduită niciodată*.

6) Chiliile vor veghea cu strășnicie ca numărul călugărilor și ucenicilor să nu scadă sub 6; îndată ce s-ar coborî sub această cifră, să adreseze imediat o cerere Legațiunii pentru ca cel dispărut să fie înlocuit cu un ucenic; numai veghind astfel, chiliile nu vor ieși din mâinile călugărilor români.

7) Dacă, totuși, o chilie românească dezmoștenită prin moartea proprietarului este dată grecilor, deși un român a oferit o sumă mai mare, a se aduce cazul imediat la cunoștința Guvernatorului – care mi se afirmă că le va face dreptate – și în același timp și la cunoștința Legațiunii, care va interveni imediat cu toată tăria, pe lângă guvernul elen, pentru a nu se pierde pe această cale așezămintele românești.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 125

<1932>. Chestionar privind situația bisericilor române din Protopresbiteriatul Vârșețului și Conspectul averilor bisericesti.

No.102/928

Chestionar

1. Pe scurt reprivire istorică a vieții bisericesti în Oblastul Podonav în anul 1918-1927.

2. Numărul parohiilor religioase/ protopresbiteratului, decanatului ș.d./ locuri ocupate și vacante.

3. Parohului; calificația lui; lucrul și venitul.

4. Biserica; zidurile bisericii, starea materială a acesteia.

5. Viața creștinilor, greutățile de căpetenie cu care se luptă biserica și măsurile preluate pentru biruirea acestora, ca și rezultatul ajuns și rezultatul neajuns. Organizațiile religioase și bisericești, societăți ... ș.d.

6. De ce s-au răcit straturile creștinilor față de biserică și religie și din ce cauză a devenit apatia creștinească, indiferentismul și ce-i mai rău indisponerea față de religie și biserică?

7. Considerați semnele (arătările) acestea ca trecătoare și transitoare sau ca stabile?

Ce măsuri a preluat biserica în această direcție și cu care rezultat? În lipsa aceea să se mai continue? Deosebit ce măsuri ar trebui să preia oblastul nostru și comitetul oblast?

8. Observările noastre soțiale și separate, observări, propuneri, dorințe și cereri.

Introducere

Oficiul protopresbiterial ortodox român al Vârșețului

Onoratul prezidiu al comitetului adm. în Simendria.

Am primit cu plăcere circuitul Dv. de ddt. 20 febr.1928 nr. Pres.3/928 au voie a răspunde la chestionarul Dv. Următoarele:

Ad. 1. De la anul 1918-927 organizația bisericii noastre ortodoxe Române a rămas în cadre autonome pe baza statutului organic șagunian. Pentru regularea chestiilor noastre bisericești guvernul nostru și al României pe baze de reciprocitate lucrează de la 1922 până în prezent să se reguleze prin o convenție referințele bisericești și epitropești.

Ad. 2 și 3./ Sub 1 se alătură tabloul parohiilor din acest protopresbiterat precum și al preoțimii tractuale.

Ad. 4. Se alătură tabloul bisericilor și al averilor acestora.

Ad. 5. După războiul mare, ne este cunoscut ca din punct de vedere al credinței și moralității s-a produs din multe puncte de vedere zguduiri pentru combaterea diferitelor porniri păgubitoare societății umanitare apoi pentru susținerea ordinii de stat biserica noastră fără preget își recunoaște de a sa datorință ca și mijloacele sale morale restabilind credință clătinată în sufletele credincioșilor să îndrumeze la frica de Dumnezeu din care izvorăște moralitatea și deci ordinea socială.

Biserica noastră pe baza statutului organic bisericesc prin organele sale constituționale, comitetul și sinodul, parohia a organizat corurile bisericești, fanfare, biblioteci parohiale. Afară de comitetele parohiale în acest protopresbiterat sunt organizate ca înainte de război „cercurile religioase” cu care în 4 grupe le conduc preoții tractuali și anume: 1. Cercul Vârșeț; 2. Costeș; 3. Straja; 4. Marghita Mare. Preoțimea din numitele cercuri în cursul anului săvârșește pe rând în fiecare comună a cercului Sfânta Liturghie în sobor cu Predica aleasă și potrivită, iar după masă se țin șezători prin care se promovează cultura atât de necesară pentru credincioșii noștri.

Credincioșii dezvoltă un deosebit interes de activitatea cercurilor noastre religioase întrucât la biserică se disting corurile noastre bisericești, iar la șezători fanfarele, apoi lectura aleasă, declamații dialoguri instructive.

Dv. întrebați dacă acțiunile conducerii vieții bisericești în acțiunile sale au adus sau nu <la> vreun rezultat?

Cum am arătat mai sus acțiunea bisericii noastre din punct de vedere al credinței morale și culturii ar aduce rezultatele eficace și prețioase. Dar durere, chiar organele administrației politice subalternele Dvs ar fi chemate în conformitate cu dispozițiunile dreptului canonic să jignească toate acțiunile organelor bisericești ne pun piedici.

a. Nu admit în școală (săli de învățământ) probele de cor, instruirea pieselor teatrale instructive, în Duminici nu admit preoți să țină expotații cu adulții.

b. Activitatea cercurilor religioase atât de folositoare marii potențați ai administrației în loc să participe și dâșii în biserică după masă la șezători suspiționează aceste nobile acțiuni după mentalitatea lor care numai salutară nu poate fi.

Primăriile din satele noastre pe timpul Sfintei Liturghii țin tractări și cancelariile lor deschise în loc de a premerge cu exemplul să meargă dâșii, notari, primari, jurați la Sfânta biserică. În duminici și sărbători sunt crășmele și prăvăliile deschise care ademenesc pe cei cu înclinări rele să rămână în crășmă în loc de a merge la sfânta biserică.

c. Concubinatele sunt o plagă socială cu urmări dezastruoase. Biserica pentru combaterea acestora nu are decât mijloace morale la îndemână; iar organele adm. care au mijloace corective la îndemână nu dau bisericii ajutorul cerut.

d. Biserica combate acțiunile diferitelor secte, dar organele adm. politice nu sar în ajutorul bisericii pentru stăpânirea propagandei care zdruncinează credința lui Cristos, zdruncinează și tăria statului după exemplul tragic tolerat de Rusia Pravoslavnică unde s-au plămădit prin acțiunea „alianței izraelite” întâi 123 secte care au devenit elementele coapte cu care faimosul Lenin a distrus puternicul imperiu.

e. Alcoolismul combate preoțimea noastră dar nu vedem acțiune similară a organelor de stat și adm. politice.

Dle Prezident aș putea continua un șir lung de gravamene care scot în relief cum că principiul dreptului canonic: biserica este datoare să sprijinească statul și statul este obligat a sprijini biserica.

Deja împrejurarea că stimat Dv. ne-ați adresat chestionarul despre viața noastră bisericească ne întărește credința că acordați interesul lăudabil ca spre binele comun să se întindă în viitor a se întări tot mai tare legăturile dintre biserică și stat ca lucrând mână în mână să se producă roade de folos care să însemneze consolidarea Patriei care de-o potrivă avem datorința a o întări căci la din contra zadarnic vor rămâne datele statistice pe care le adunăm în birouri. Dvs d-le president ca unul care ați trăit în stratul poporului nostru sunt sigur că veți ști aprecia fierbinta mea dorință ca să influențați organele Dv subalterne cunoscând fiecare chemare să se cunoască însemnătatea acțiunilor salutare a bisericilor noastre atașându-se cu suflet curat acestor acțiuni.

Ad. 6. Cele expuse în punctul ad. 5 explică de unde derivă apatia și indiferența față de religie și biserică.

Ad. 7. Modesta mea părere este că în momentul ce lucrările bisericii vor fi sprijinite cum am expus în punctul Ad. 5 indiferentismul și răceala față de biserică se vor curma.

Ad. 8. Observările și propunerile mele sunt exprimate în punctele anterioare.

Implor binecuvântarea Divină asupra bunelor intențiuni ce presupun că urmăriți pentru asanarea relelor care bântuie societatea din ținuturile noastre.

Cu profundă stimă

Vârșeț la 1 martie 1928

/ss/ Traian Oprea
m.p. protopresbiter.

P.S. Monografia de dr. Vladimir Margan s-a tipărit în anul 1929, a fost distribuită tuturor oficiilor de Stat și autorităților administrative.

La anul 1921 Banovina No. 3402 în 17 iulie Ministerul de Interne No. 1765 a dat ordin ca din toate cărțile distribuite cele scrise de protopresbiter Traian Oprea la pag. 368-373 să se rupă din Monografie și să se arunce.

Pentru fidelitatea copiei:

Protopresbiter
/ss/ Traian Oprea

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 167-170.

**Conspectul averilor bisericesti art. romane din protopresbiteriatul Varsetului, la
finele anului 1928**

Numele consumatorilor	Câte biserici	Valoarea biserici	Câte case parohiale	Valoarea caselor paroh	Câte case culturale	Valoarea caselor culturale	Câte jugh catastrale	Valoare ??	Câte jugh sesiuni parohiale	Valoarea sesiunilor paroh	Imobile bisericești	Valoarea imobilelor bisericești	Fonduri bisericești	Valoarea rechizitelor
Varșeț	1	400.000											41.000	50.000
Coștei	1	150.000			1	150.000			120	450.000			680.000	300.000
Grebenăț	1	90.000					523	25.000	65/849	100.000			75.000	35.000
Jabuca	1	80.000	1	22.500			7	25.000	35	50.000			63.000	12.550
Jamul mic	1	90.000												
Mesiciu	1 capelă	12.500												
Marcovăț	1	80.000	1	40.000			400	8.000	30/1.200	40.000			13.500	17.500
Marghita Mare	1	80.000	1	40.000	1	4.000	23	80.000	30	40.000	816	Jugh. 2.500.000	12.500	40.000
Nicolințul Mare	1	1.000.000	2	200.000	1	15.000	43	2.500	68	200.000			40.000	100.000
Oreșăț	1	60.000					3/800	12.000	17	25.000			1.500	7.500
Rătișor	1	15.000					4/800	22.500	52	200.000			43.000	9.000
Sălcița	1	50.000	1	20.000			2	9.000	34	30.000			3.000	10.000
Srediștea Mică	1	75.000	1	20.000			2	9.000	32	30.000	1	8.000	3.700	9.000
Sân Ianaș	1	80.000	1	25.000			2/120	90.000	33/171	100.000			9.100	19.000
Sân Mihai	1	250.000					17/14	80.000	70	200.000			11.000	31.000
Straja	1	125.000	1	60.000	1	20.000	22	70.000	36	90.000			4.000	24.000
Vlaicovăț	1	90.000					7/123	27.500	33	100.000			8.155	20.000
Voivodinț	1	80.000					15/500	90.000	60	150.000			9.200	40.000
Biserica Aalbă	1	125.000	1	40.000					32	50.000	1 casă, 20 jugh	250.000		50.000

1933 iunie 26, Salonic. Raport al consulului general la Salonic, C. Crețu, către Ministrul Instrucțiunii Publice, D. Gusti, privind desfășurarea festivităților ce au avut loc cu ocazia încheierii anului la școlile române din acest oraș.

Salonic, 26 iunie 1933

Consulatul General al României
Nr. 667

COPIE
Domnule Ministru,

În ziua de 18 iunie curent a avut loc serbarea de sfârșit de an la școala mixtă din Salonic

La această festivitate, la care am luat parte împreună cu Domnul Cancelar D. Buracu, a asistat un public numeros, compus din membrii coloniei române și corpul didactic din localitate.

Programul compus din poezii, cântece și mici piese teatrale, în limba română și în dialect, a fost bine executat de elevii și elevele școlii noastre primare.

Valorosul și devotatul director G. Boga, într-o scurtă cuvântare pronunțată în dialectul macedoromân, a pus în evidență importanța școlii primare române în Macedonia, precum și rezultatele dobândite prin munca elevilor și stăruința profesorilor.

La sfârșitul serbării, elevul absolvent Caramuzi m-a rugat să arăt guvernului român, că macedoromânii sunt adânc recunoscători statului nostru, pentru sacrificiile ce face susținând școlile din Macedonia, dându-le astfel posibilitatea să se cultive în limba maternă.

Cu această ocazie, mi-a adus și mie mulțumiri pentru dragostea ce am arătat întotdeauna elementului aromânesc cât și pentru sprijinul ce am dat școlilor și bisericilor noastre în Grecia.

În ziua de 22 iunie curent, a avut loc și la Școala de comerț din localitate, serbarea de fine de an, la care am participat împreună cu domnul Cancelar Dum. Buracu.

A asistat un public numeros, printre care câțiva membri ai corpului Consular și un delegat al Inspectoratului grec din Salonic.

Spre satisfacția noastră, programul compus cu multă îngrijire din cântece, dansuri, fanfară, recitări de poezii în limbile română, greacă, franceză, germană și în dialect, precum și exerciții de educație fizică, a fost cât se poate de reușit.

Au plăcut în special, ariile noastre populare cântate cu multă căldură și precizie, de corul școlii, dirijat cu avânt de meritosul maestru P. Popescu.

De asemenea au impresionat plăcut, dansurile noastre naționale executate de elevele școlii, precum și exercițiile de educație fizică, de sub priceputa și energica conducere a Domnului maestru G. Ardelea.

Domnul Director Secalea, în cuvântarea ținută a arătat importanța învățământului nostru comercial, a dat sfaturi elevilor pentru viitor și a terminat rugându-mă să prezint guvernului român, mulțumiri și recunoștință pentru ajutorul pe care statul nostru îl acordă fără precepută, elementului macedoromân din Grecia.

Cu acest prilej, mi-a adus și mie elogii pentru sprijinul și iubirea ce am arătat întotdeauna, învățământului nostru în general.

La ambele serbări am distribuit, eu personal, premiile date elevilor merituosi.

Cu această ocazie am oferit ca premiu un dicționar al limbii române, legat, precum și o sumă de 400 drahme.

Domnul Director Seccelea a oferit de asemenea o sumă de 200 drahme, iar Domnul Dr. Dan, un dicționar greco-francez precum și 200 drahme.

La sfârșitul serbării, publicul a vizitat expoziția de lucru manual, desen și geografie, care din nefericire n-a plăcut ca în anii trecuți, întrucât școala nemaivând profesor special de desen și caligrafie, nu s-au putut expune lucruri noi.

Asistenții, în special membrii corpului consular, mi-au adus mulțumiri pentru modul cum a decurs festivitatea și au felicitat pe Domnul director Seccelea, precum și pe meritoșii maeștrii P. Popescu și G. Ardelea.

Ca încheiere sunt dator să adaug că, din constatările mele personale, precum și din declarațiile asistenților festivitatea noastră școlară din anul acesta a fost cea mai reușită din Salonic.

Excelenței Sale D. Gusti
Ministrul Instrucțiunii Publice al Cultelor și Artelor
Secțiunea Culturală a românilor din afară de hotare
București

Consul General,
/ss/ C. Crețu

➤ A.M.A.E., fond problema, 15, vol. 54, f. 332.

118

1933 septembrie 26, Salonic. Raportul al consulului general la Salonic, <C. Crețu>, privind conflictele dintre călugării români de la Muntele Athos și Patriarhia de la Constantinopol, situația grea a schiturilor și dificultățile provocate de adoptarea noului calendar.

Consulatul General al României
Nr. 1053

Salonic, 26 septembrie 1933

Domnule Ministru,

Excelența Voastră cunoaște din rapoartele anterioare emise de acest Consulat General, reaua situație a călugărilor noștri de la Muntele Athos.

În anul 1930 cu ocazia unei vizite ce am făcut la Sf. Munte, am fost și eu adânc impresionat de trista stare în care se găsesc sfintele lăcașuri datorite cu atâta evlavie de români credincioși. Răul de care suferă călugării români este în primul rând sărăcia, dar mai ales rătăcirea lor. Schimbarea calendarului a dat prilejul călugărilor români din Sf. Munte, în majoritate fără nici o cultură, însă fanatici, să comită o serie de fapte care sunt departe de a fi în concordanță cu principiile religiei.

Le-am explicat acum trei ani, că vechiul calendar nu este opera lui Dumnezeu, ci a oamenilor și ca atare s-au făcut greșeli de calcul, care s-au îndreptat acum. Le-am mai spus cu tărie că Dumnezeu și religia creștină nu cere rugăciuni și cruci de dimineața până seara, ci fapte bune și caritabile.

Acum aflu de la o mulțime de vizitatori care au fost la Muntele Athos, că monahii români n-au voit să primească la schitul Prodromul nici chiar pe unii închinători de

seamă, ca părintele Gala Galaction, Tomescu prof. universitar Barca., consilier la Înalta Curte de Casație etc., nici pe un grup întreg de slujitori ai bisericii, pe motiv că au devenit catolici din moment ce au aderat la noul calendar.

Văzând că faptele de mai sus se repetă și că toată lumea se plânge de purtarea călugărilor noștri, am cerut lămuriri și sfatul unei persoane care cunoaște bine stările la Sf. Munte. Această persoană este P. S. Kurila, cel mai învățat monah din Muntele Athos, fost președinte al Comitetului de conducere al Comunităților mănăstirești de acolo și viitor Episcop în Albania.

Iată ce mi-a spus părintele Kurila: „trebuie neapărat ca România, ai cărei voievozi și boieri au contribuit atâta pentru zidirea bisericilor din Muntele Athos, să aibă o mănăstire proprie”.

În ce privește schitul Prodromul, mi-a declarat următoarele: „în anul 1926, când am fost numit președinte al comunității din Muntele Athos, erau peste 20 de schituri și mănăstiri răzvrătite, care nu numai că nu recunoșteau pe Patriarhul ecumenic din Constantinopol, dar considerau ca eretici pe aceia care îi pomeneau numele”.

Atunci am propus ca monahii răzvrățiți să fie chemați cu blândețe și dacă nu se vor supune, să fie goniți de la Sf. Munte. Călugării români n-au ascultat de chemarea mea, dar au înaintat un memoriu prin care blestema pe Patriarhul ecumenic și-i dădeau epitelele cele mai grosolane ca, lup, eretic, rău, nemernic, antichrist și-l calomniau în tot felul. Cum monahii noștri insistau ca memoriul lor să fie înaintat cu orice preț Patriarhului din Constantinopol, am chemat pe toți ce-l semnaseră și le-am declarat că cele scrise sunt atât de urâte și nedemne, încât dacă persistă în injuriile aduse capului bisericii, vor fi expulzați din Muntele Athos.

Le-am declarat că, întrucât îi știu incuți și nu cunosc limba greacă, nu cred ca ei să fi scris nemernicul memoriu. Dânșii mi-au răspuns că l-au făcut întâi în limba română și apoi l-au tradus în grecește și roagă ca memoriul să fie trimis Patriarhului, căci altfel vor scrie și mai rău contra șefului bisericii.

Văzând starea de răzvrătire și rătăcire a călugărilor cam de pe la toate mănăstirile, am trimis un ordin tuturor prin care le spuneam că cei ce nu se vor supune vor fi expulzați. Astfel au fost izgoniți din Sf. Munte, 20 de (...) * precum și 20 de călugări care nu se supuneau.

În privința românilor s-a hotărât din motive politice să nu se atingă de ei. Prea Sfinția Sa Kurila ar fi vrut să gonească vreo 3-4. Cel care se opusese la expulzarea lor era chiar Patriarhul ecumenic de la Constantinopol, atât de ocărât și hulit de dânșii.

Călugării noștri de la Prodromul, văzând că nu se ia nici o măsură în contra lor, au prins curaj și au convins și pe alți monahi de prin chilii și schituri să facă acte de răzvrătire. Astăzi toate chiliile românești sunt la fel ca Prodromul, însă mai puțin fanatice.

Călugării prodromiți, în rătăcirea lor au chemat și pe ceilalți români eretici în biserica lor și îmbrăcați în odăjdii au jurat pe sfânta Evanghelie, aruncând anatema atât asupra Patriarhului din Constantinopol, cât și asupra Sanctității Sale Înalțului Patriarh Miron al României, precum și asupra tuturor arhiereilor și a celor ce-i recunosc și-i pomenesc.

* lipsă text

De aceea ei nu primesc în biserica lor decât pe aceia care sunt ca dâșii, rătăciți și eretici, și nici nu salută pe ceilalți.

Tot prodromiții au chemat pe renegatul Cotea și i-au dat toată corespondența confidențială pe care autoritățile noastre bisericești, le-au avut cu dâșii, spre a o publica în ziarele din Atena.

În articolele scrise în anii 1930 și 1931, de către Cotea, autoritățile noastre bisericești erau acuzate împreună cu Înalțul Patriarh Miron, că fac propagandă contra Greciei.

Venind la măsurile care trebuie luate pentru a îndrepta răul cât mai este vreme, părintele Kurila mi-a dat următorul sfat: Înalțul Patriarh Miron să ceară Patriarhului ecumenic de la Constantinopol să expulzeze până la cinci din cei mai îndârjiți călugări români de la Prodromul și să reprimească pe cei goniți din schit de către dâșii. Părintele Kurila a accentuat că intervenția făcută pe lângă Patriarhia din Constantinopol să fie făcută cât mai curând deoarece mănăstirile și schiturile rusești, iugoslave și bulgare, nu vor să mai recunoască autoritățile grecești.

Tot părintele Kurila mi-a declarat că schitul Prodromul se ruinează din lipsă de fonduri și că nemernicii noștri călugări vând și înstrăinează argintăria de pe icoane, policandre, pietre scumpe și alte giuvaeruri, dăruite de către evlavioșii închinători.

De asemenea părintele Kurila mi-a confirmat că a cumpărat cu un preț de nimic, Cronica lui Șincai și alte cărți luate de călugări din biblioteca schitului Prodrom.

*

Cu ocazia vizitei ce am făcut în anul 1930 am cercetat și biblioteca schitului Prodromul, care cuprinde câteva mii de volume și am găsit pravila lui Matei Basarab în foarte bună stare. De asemenea am văzut și examinat și alte multe cărți vechi de mare valoare, precum și un manuscris cuprinzând istoricul Muntelui Athos, în 12 volume, dintre care pe cel din urmă îl cumpărase Majestatea Sa Regele Carol II cu ocazia vizitei ce a făcut la Sf. Munte.

Aducând la cunoștința Excelenței Voastre cele de mai sus, am onoarea a o ruga respectuos, să binevoiască a dispune, dacă va crede de cuviință, ca prezentul raport să fie comunicat Înaltei Patriarhii și Sfântului Sinod.

Excelenței Sale Domnului N. Titulescu
Ministrul Afacerilor Străine

Consulul General,
C. Crețu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 54, f. 138.

1933 septembrie 27, Sofia. Telegramă a ambasadorului României la Sofia, Vasile Stoica, către Ministerul Afacerilor Străine, în care anunță începerea cursurilor la școala primară română de la Sofia și starea nesatisfăcătoare a școlii de la Giunia, unde nici măcar nu se făcuseră înscrieri pentru noul an școlar. Propune luarea

unor măsuri urgente pentru a nu periclita instituțiile de învățământ în limba română din Bulgaria.

27 septembrie 1933

Telegramă descifrată
Externe, București

Legățiunea din Sofia
Nr. 3019

Construcțiile școlare în Sofia sunt terminate, astfel încât luni 2 octombrie trebuie să înceapă cursurile școlii primare în perfectă ordine: institutorii sunt la post, înscrierile elevilor sunt făcute, mobilierul este reparat.

La Gimnaziu este tocmai contrariul: directorul Gaga este în țară, profesorii nu sunt la post sau n-au fost numiți, mobilierul dărăpănat este în podul Legățiunii, înscrierile elevilor nu s-au făcut și nici nu este cine să dea lămuriri părinților.

Rog pe domnul Ministru Gusti să ia măsuri urgente ținând seamă de propunerile mele deoarece această detestabilă gospodărie macedoneană ne periclitează instituțiile și este păcat de spezele și eforturile noastre.

STOICA
3019

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 196.

120

1933 septembrie 29, Sofia. Raport al ambasadorului României la Sofia, Vasile Stoica către ministrul Instrucțiunii Publice, D. Gusti, privind acordarea a 10 burse pentru copii români din regiunea Vidin, care să studieze la școala română din Sofia și 7-8 burse pentru copiii macedoromâni din Bulgaria.

Consulatul General al României
Nr. 3042
Foarte urgent

Sofia, 29 septembrie 1933

Domnule Ministru,

În august, cu ocaziunea vizitei mele la Ministerul Instrucțiunii Publice, am avut onoarea a expune Excelenței Voastre situațiunea școlilor noastre din Sofia și a românilor din Bulgaria. Am arătat atunci că în urma emigrărilor în România și în urma deznaționalizării, elementul român macedonean în Bulgaria este în continuă scădere și că școlile noastre din acest oraș, care până acum au neglijat complet viguroasele grupuri curat românești din jurul Vidinului și Nicopolului – aceste capete de pod aruncate pe malul drept al Dunării – trebuie să-și îndrepte atențiunea spre românii dunăreni și să-și populeze clasele cu copii din aceste ținuturi.

Cum românii din jurul acestor două centre nu au nici o școală românească, iar trimiterea copiilor lor la școlile din țară întâmpină dificultăți insurmontabile, am rugat atunci pe Ex. Voastră să aprobe ca în toamna aceasta, în afară de cei 7-8 elevi români-macedoneni acceptați la școlile noastre din Sofia ca bursieri sau semibursieri, să aduc la școlile noastre din Sofia ca bursieri, cel puțin 10 copii din ținutul Vidinului și Nicopolului.

Excelența Voastră a aprobat propunerea mea cu toată căldura și m-a autorizat să iau măsuri în acest sens.

Precum am avut onoarea a raporta, noile noastre instrucțiuni școlare sunt aproape terminate. Luni, în 2 octombrie, vom începe cursurile în școala noastră proprie.

În edificiul destinat școlilor avem la dispoziție, la etajul prim și al doilea, șase camere încăpătoare pentru întreținerea elevilor bursieri și semibursieri, iar în subsol o bucătărie și un refectoriu care sunt suficiente pentru cel puțin 100 de elevi. Vom institui deci un internat modern și igienic.

În privința aducerii unor elevi români din jurul Vidinului am luat de cu timp toate măsurile necesare; prin consulul nostru din acel oraș și prin unii oameni de încredere am ales 10 copii eminenți din familii bune și cu ramificațiuni întinse și anume: 4 pentru cl. I, 3 pentru cl. II, 2 pentru cl. III și 1 pentru cl. IV gimnazială.

Acesta este întâiul contact pe care-l iau românii din acel ținut cu școlile noastre de aici și putem fi siguri că în câțiva ani rezultatele, din punct de vedere național, vor fi foarte mari. Elevii aleși vor sosi la Sofia sâmbătă, în 30 septembrie, dimineața. Îi vom așeza deocamdată cu mijloace improvizate, în camerele ce le sunt destinate și vom lua măsuri pentru îngrijirea și întreținerea lor. Duminică vor lua parte la Liturghie – pentru ei va fi întâia liturghie românească – apoi la sfințirea apei, obișnuită cu ocaziunea începerii cursurilor, iar luni se vor prezenta în clasele lor începând lecțiunile.

Făcând cercetări asupra sumelor necesare pentru întreținerea elevilor, am constatat că printr-o gospodărire cuminte și corectă întreținerea lunară a unui elev în internat, în Sofia, costă suma de 650 leve, deci 780 lei. Întreținerea celor 10 copii din jurul Vidinului va costa deci 7800 lei lunar; deci cu 78.000 lei anual, vom pune temelia uneia dintre cele mai frumoase acțiuni românești pe malul drept al Dunării.

Referindu-mă la conversațiunea ce am avut în august cu Excelența Voastră și la aprobarea hotărâtă ce Excelența Voastră a dat propunerilor mele, am onoarea a O ruga:

1) să binevoiască a acorda 10 burse a 780 sau 800 lei lunar celor 10 copii români din jurul Vidinului, care vor sosi sâmbătă la Sofia ca elevi ai gimnaziului nostru și al căror nume va fi comunicat ulterior;

2) să binevoiască a acorda, de asemenea, 7-8 burse (câte au fost și în anul trecut), tot a 780 sau 800 lei lunar, la 7-8 elevi români-macedoneni.

La acestea adaug rugămintea ca Excelența Voastră să ne acorde un ajutor pentru cumpărarea unor vase și a altor lucruri trebuincioase bucătăriei precum și pentru procurarea câtorva paturi și măsuțe necesare internatului.

Toate acestea, atât bursele cât și ajutorul fiind urgent necesare – deoarece școlile trebuie să înceapă funcționarea, iar elevii sosiți trebuie găzduiți și hrăniți – îmi permit a ruga foarte insistent pe Excelența Voastră să binevoiască a da fără întârziere aprobarea sa celor expuse mai sus.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, expresiunea înaltei mele considerațiuni.

Ministru,
/ss/ V. Stoica

Excelenței Sale Domnului D. Gusti
Ministrul Instrucțiunii Publice al Cultelor și Artelor
București

121

1933 octombrie 3, București. Adresă a Ministerului Instrucțiunii către Ministerul Afacerilor Străine, privind acordarea sumei de 134.000 lei, necesară pentru plata chiriei localului școlii române din Sofia și pentru achitarea unei părți din suma împrumutată pentru construirea unui local propriu.

Ministrul Afacerilor Străine
Direcția contabilitate

Domnule Ministru,

În legătură cu adresa Dvs. Nr. 45282 din 23 august a.c., înregistrată la acest Minister sub Nr. 117495, avem onoarea a vă trimite alăturat ordonanța de plată Nr. 9010, în sumă de lei 134.000, rata de chirie cuvenită școlii din Sofia (Bulgaria) pe semestrul iulie-decembrie 1933, destinată pentru plata unei părți a anuității împrumutului ipotecar contractat pentru construirea localului propriu din acea localitate.

Binevoiți a ne confirma primirea.

MINISTRU,
/ss/ August Caliani

CONSILIER,
/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 201.

122

1933 octombrie 11, București. Memoriul patriarhului Miron Cristea, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind interzicerea slujbei în limba română în satele românești din zona Vidinului de către mitropolitul Neofit. Se solicită intervenția pe lângă autoritățile bulgare pentru încetarea prigonirii românilor din această țară.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române
București
Nr. 1165

11 octombrie 1933

DOMNULE MINISTRU,

În legătură cu adresa Domniei Voastre, No 39565/933, relativ la interzicerea limbii române în bisericile comunelor românești din regiunea Vidinului și a Nicopolei, avem onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele fapte, din care se vede că în Bulgaria s-a început o prigonire sistematică împotriva limbii și elementului românesc.

1. Înainte de Sf. Paști din anul acesta, s-a ținut la Vidin o consfătuire între preoții bulgari din regiune și cu ofițerii, la care se zice că ar fi luat parte însuși Mitropolitul Neofit și unde s-a hotărât interzicerea limbii române în biserică în toată Mitropolia Vidinului. Ca urmare a acestei consfătuiri Mitropolitul Neofit al Vidinului a luat parte la serviciul Sf. Liturghii în a III-a zi de Paști, anul acesta, în comuna românească Gumătarți și personal a poruncit ca de acolo înainte în limba românească să nu se mai facă nici o slujbă, nici publică nici particulară.

În această comună, de când se pomenește, s-a slujit în biserică în limba românească. Actul Mitropolitului Vidinului nu este decât sfârșitul logic al unui șir de prigoane ridicate împotriva românilor și a limbii române din această mare, bogată și frumoasă comună românească.

Astfel:

2. Cam pe aproape de Sf. Paști bătrânul preot din Gumătarți, fără nici o vină, a fost arestat și ținut în arest la Pichetul de grăniceri cinci ceasuri și amenințat că dacă nu va înceta slujba în limba română va fi executat;

3. Tot preotul bătrân și cu un cântăreț român din aceeași parohie, în urma unui denunț, desigur pus la cale, au fost arestați la pichetul de grăniceri și căpitanul Chisov i-a amenințat cu revolverul dacă vor mai ține slujba în românește;

4. Același căpitan a arestat prin mai, pe vătășelul satului Gumătarți, Vancu Marin Băleanu și l-a maltratat sălbatec pentru că face strigările în sat în limba română.

5. La 7 iunie a.c., același căpitan, Gh. Chisov, de la postul din Navosclo, a arestat pe cântărețul Ion Stăncuț Popov din Gumătarți și pe cântăreții Dinu Popa Pârvu, Stoian Știrbu și Prodan Pârvu și i-a amenințat că dacă mai cântă în românește îi împușcă;

6. În ziua de Sf. Gheorghe același ofițer a arestat, cum s-a terminat Liturghia, pe preoții din Gumătarți și Slavoteni fiindcă au slujit românește;

7. În ziua de 6 iunie, judecătorul de ocol Boris Mihailov din Vidin, având să judece un proces între doi români preotul Ion Popa Oncică și Florea Bondre din Bregovo, nu a admis ca martor pe săteanul Opincov și pe fiul lui, numai pentru că nu știau limba bulgară. Mai mult, judecătorul i-a ocărât public și i-a amenințat pentru că nu știu bulgărește;

8. În ziua de 16 iulie a.c., militarii și naționaliștii bulgari din Vidin au luat hotărârea să facă toate posibilitățile pentru eliminarea din slujbe a tuturor funcționarilor de la toate oficiile, care cunosc limba română.

9. Faptele care se petrec în regiunea Vidinului sunt imitate identic și în regiunea Nicopolului. În toată Mitropolia Vidinului domnește *teroarea* împotriva elementului românesc și în special a preoților și satelor românești.

E dureros că în fruntea teroriștilor stă însuși Mitropolitul Vidinului și clerul său bulgar.

Datele acestea, puține desigur, ce le deținem din informațiuni absolut autentice, ne arată cum înțelege autoritatea bisericească bulgară să răspundă la prietenia noastră și la toleranța noastră. Fiindcă nu numai atitudinea și serviciile pe care biserica noastră le-a făcut bisericii bulgare cunoscute de toată lumea, nu îndreptățește actele de teroare pe care Mitropolitul Vidinului le face și le îngăduie împotriva elementului român din eparhia sa, ci larga îngăduință pe care noi o dăm elementului bulgar din România ne îndreptățește să credem că a venit momentul să retragem sprijinul și simpatia noastră față de o biserică care răspunde la actele de dragoste și frăție cu ură și vrajbă.

În Dobrogea și Cadrilater preoții și cântăreții bulgari se bucură de toată libertatea și solitudinea, atât în ce privește drepturile personale cât și în ce privește întrebuințarea limbii bulgare în slujba bisericească. Mai mult, elementul bulgar din Cadrilater, element de coloniști după 1878, se bucură de toate drepturile, ba chiar de privilegii speciale, fără considerare la origine etnică și la limbă și toate cazurile le sunt accesibile fără să fie constrânși să-și renege neamul și limba. Pe când în regiunea Vidinului elementul românesc este prigonit fără altă vină decât că sunt și vor să rămână români.

Aceasta fiind situația credem că se impune și din partea noastră măsurile de rigoare, cel puțin atâta timp cât nu se ridică *teroarea* din Mitropolia Vidinului și până nu se dă cuvenita satisfacție bătrânilor preoți și cântăreți prigoniți fără nici o vină.

Aducându-vă toate acestea la cunoștință, avem onoarea a vă ruga, domnule Ministru, să binevoiți a interveni pe lângă guvernul bulgar să înceteze prigoana împotriva limbii și poporului românesc în biserici și să se dea satisfacție preoților și cântăreților care fără nici o vină sunt ținuti sub amenințare de autoritățile bulgare. Iar dacă guvernul bulgar nu înțelege să dea această satisfacție, se impune ca și Onor. guvernul român să procedeze identic cu elementul și limba bulgară din România.

Primiți Vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni și arhieresti binecuvântări.

Domnului Ministru al Afacerilor Străine

PREȘEDINTE,
/ss/ Patriarh Miron

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 17, f. 223.

123

1933 noiembrie 10, Muntele Athos. Memoriul protosinghelului Varlam Nemțanu și ieromonahului Antonie Moisei de la Muntele Athos, adresat ministrului Afacerilor Externe, în care expun măsurile restrictive luate de statul elen, începând cu anul 1928, de a nu se stabili monahi români la Sfântul Munte.

Nr. 245

Sf. Munte Athos, 10 noiembrie 1933

Onor, DOMNULE MINISTRU,

Subsemnații, în numele Comunităților românești Sf. Ioan Teologul și Sf. Ioan Botezătorul, din localitatea Provata, Sf. Munte Athos, cu cel mai profund respect ne permitem prin aceasta a Vă depune omagiile și salutările noastre sincere înaintea Excelenței Voastre, marelui demnitar al neamului nostru și generos protector al românilor aflați departe de patria-mamă.

Excelență, Pronia cerească a dispus ca noi să veghem la Sf. Altare românești, ce se află în această Sf. Peninsulă-Interortodoxă, înălțând rugăciuni către Dumnezeu pentru patrie, rege și demnitarii ei și reprezentând națiunea română alături de celelalte națiuni ortodoxe existente în Sf. Munte.

Cu durere vă supunem la Înalta cunoștință a Excelenței Voastre că frumoasele noastre instituții: schituri, chilii etc., cu un număr de peste 50 de biserici, toate fondate și înzestrate de strămoșii noștri cu bani din patrie, în timpul de față sunt în stare gravă de a se pierde, de a se desființa.

Cauza este că guvernul elen au dat o lege specială pentru Sf. Munte, prin care nu se mai permite nimănui de națiune străină a se stabili aici ca călugăr, aceasta fiind o confiscare deghizată a proprietăților noastre prin faptul că, neavând cine să le moștenească, ele trec în posesiunea mănăstirilor dominante grecești, deja avem câteva exemple de felul acesta.

Încă de la punerea în aplicație a acestor dispozițiuni (1928), n-a mai putut pătrunde astfel nici un român în Sf. Munte spre a se stabili la una din comunitățile noastre. În acest interval însă, s-au petrecut mulți din viață, majoritatea fiind bătrâni, încât multe lăcașuri au rămas lipsite de personal cu unul sau două persoane, iar parte din ele desființate definitiv, neavând ucenici, urmași care să le stăpânească.

Trebuie observat, în fine, că, deși guvernul elen a promis că va îngădui cu bunăvoință oricărui român, doritor de a se stabili în Muntele Athos ca monah, prezentând oarecare documente despre care ne-a anunțat acest Onor Minister, prin adresa cu No.38793, din 2 august 1932, pe de altă parte însă, a dat ordin Chinotitei și mănăstirilor dominante să nu admită stabilirea acestora.

Despre această stare de lucruri am făcut cunoscut la timp atât Onor Legațiunii noastre la Atena, cât și direct acestui Minister prin memoriul nostru din 10 ianuarie 1932. Din nefericire însă, până în prezent n-am obținut rezultatul dorit, ba dimpotrivă, și mai deaproape suntem controlați și cercetați de jandarmi, ca nu cumva să primim vreun român venit din țară pentru monahism.

Comunicând Excelenței Voastre cele ce preced, vă rugăm deci, cu cel mai profund respect, să binevoiți a interveni ca să ni se redea dreptul de a primi în comunitățile noastre ucenici din patrie care să ne succedă, devenind apoi moștenitori ai comunităților noastre, - drept de care ne bucuram și în timpul dominației Otomane.

Asigurați fiind Onor Domnule Ministru, că bunătatea Excelenței Voastre va interveni în acest scop, Vă mulțămim din toată inima mai de înaintea și rugându-vă a ne ierta pentru îndrăzneală, rămânem ai Excelenței Voastre prea devotați și prea supuși servi și umiliți rugători către Dumnezeu.

Al Comunității fraților români cu patronul Sf. Ioan Teologul,
/ss/ Superior, Protosinghel Varlam Nemțanu cu confrătimea
Al Comunității române cu patronul Sf. Ioan Botezătorul,
/ss/ Superior Ieromonah Antonie Moisei cu confrătimea

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 140.

124

1933 decembrie 18, Sofia. Notă telefonică a ambasadorului României la Sofia, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, privind înființarea și funcționarea Institutului Român de la Sofia, precum și neajunsurile provocate de numirea unor cadre didactice incompetente, de către Ministerul Instrucțiunii.

De la Legațiunea din Sofia
Nr. 4038

18 decembrie 1933

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Precum Excelența Voastră știe, cu sfortări de zi și de noapte, am izbutit, fără a greva bugetul statului, să ridic, în Sofia, actualul Institut Român, care prin construcțiunile sale cu patru etaje și prin sălile sale este o mândrie a României în capitala bulgară. Institutul urmează să cuprindă:

- 1) școala noastră primară și gimnaziul nostru;
- 2) cursurile de limba română pentru bulgari;
- 3) conferințe științifice în special privitoare la civilizațiunea noastră, făcute de profesori universitari români, pentru publicul bulgar.

În același timp urma ca în două săli să întemeiem o bibliotecă istorică și filologică română și ca un profesor al nostru să fie instalat lector de limba română la universitatea bulgară din Sofia.

Școlile funcționează și sunt de la 1 octombrie instalate în construcțiunile noi, moderne, deși instalațiunile acestora nu sunt încă terminate.

Am adus la gimnaziu, cu jertfe materiale, chiar 15 copii din jurul Vidinului, prin ceea ce se va începe în viața aceluia ținut.

Suntem pe cale acum a începe cursurile de limba română pentru bulgari, iar după sărbători conferințele științifice la care, în urma rugăminții mele sunt gata a-și da concursul mai mulți profesori ai universităților noastre.

Pentru activitatea aceasta largă, am cerut Ministerului Instrucțiunii numirea unor profesori culti, harnici și entuziaști. Am cerut de asemenea, ca unii profesori mediocri și necorespunzători, care funcționează aici, să nu mai fie numiți la școlile acestea.

Cererea mi-a fost ascultată numai parțial. Acum însă, mă găsesc în fața unei deciziuni a Ministerului Instrucțiunii Publice păgubitoare pentru Instituțiunea și pentru prestigiul nostru aici și jignitoare pentru mine.

Ministerul, la propunerea mea, făcută în urma recomandățiunilor cercurilor universitare de aici, a numit, în 2 noiembrie, la catedra de limba bulgară, pe domnișoara Stelian Hagi Petrof, licențiată distinsă a Universității din Sofia, de origine bulgară, dar vorbind perfect limba română, din care traduce opere literare.

În 12 decembrie, Ministerul Instrucțiunii Publice numește în locul D-rei Petrof, pe Vangel Ionescu, absolvent al Academiei Comerciale, element submediocru și indolent, pe care rugasem să nu-l mai numească aici, destituind astfel într-un mod neuzitat și jignitor, o profesoară eminentă, cunoscută ca atare în cercurile intelectuale din Sofia și iubită de elevi și colegi deopotrivă. Cum, pe D-ra Petrof am propus-o eu pentru catedra de limba bulgară, iar, pe de altă parte dânsa își susținuse cu munca sa părinții, în special pe tatăl paralizat, am obligațiunea morală de a nu o lăsa pe drumuri acum, iarna, în mijlocul anului școlar și de aceea, dacă măsura nedreaptă și balcanică a Ministerului Instrucțiunii Publice nu se revocă, îi voi achita eu din propriile mele mijloace, salariul până la 1 iulie, pe de o parte, pentru că așa este uman, iar pe de altă parte pentru că nu admit ca obrazul țării mele să aibă să se înroșească. Constat însă cu adâncă mâhnire că eforturile mele pentru ridicarea instituțiunilor noastre bisericești și școlare și pentru crearea unui centru de cultură românească în Sofia, nu sunt nici susținute nici apreciate, ci sunt socotite de prisos, și că Institutul Român de aici, în care am pus inițiativă și suflet, este condamnat sa devină, ca toate școlile noastre din Balcani, un azil de invalizi și de șmecheri macedoneni. Cum construirea și activitatea Institutului Român din Sofia sunt datorite exclusiv inițiativei și muncii mele, iar, pe de altă parte, această acțiune este în afară de îndatoririle mele diplomatice, mă văd nevoit, în urma felului cum Ministerul Instrucțiunii Publice privește rostul meu în această chestiune, a-mi restrânge în viitor activitatea la obligațiunile mele de caracter strict politic și diplomatic și a urma și eu calea predecesorilor mei dezinteresându-mă de biserică, școală și orice altă acțiune culturală. Mă văd nevoit, deci, a nu mă mai ocupa de completarea instalațiunilor, întemeierea bibliotecii, ținerea cursurilor de limba română și conferințelor proiectate, nici chiar de lectoratul român la Universitatea din Sofia, deși sunt convins că prin retragerea mea aceste proiecte nu se vor mai realiza. Regret mult că unei inițiative mari și de mare importanță pentru viitor, i se taie de la început aripile. Am cerut Excelenței Sale, Domnului Doctor Anghelescu, telegrafic, revenirea asupra numirii lui Ionescu și destituirii neuzitate a D-rei Hagi Petrof. Neavând însă nici o speranță că intervențiunea va fi ascultată și că în general eforturile mele vor fi înțelese, rog pe Excelența Voastră să

binevoiască a informa Ministerul Instrucțiunii Publice că, neavând încrederea acelui Minister, nu mai mă pot îngriji de mersul bun al instituțiilor sale din această țară și că va fi nevoie ca Ministerul să ia direct dispozițiuni pentru conducerea și întreținerea lor.

Excelența Voastră care a văzut ce am construit din toate punctele de vedere în această capitală va înțelege (...) ^{*} și-mi va da dreptate.

STOICA

4038

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 213-217.

125

1933 decembrie 18, București. Memoriul adresat de patriarhul Miron Cristea, ministrului Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, privind situația grea a călugărilor români de la Muntele Athos și solicitarea de a interveni pe lângă guvernul elen pentru a reveni asupra legii de naționalizare a Sfântului Munte.

Patriarhia Română
Consiliul Central Bisericesc
Nr. 11301

București, 18 decembrie 1923

Domnule MINISTRU,

Din informațiunile și rapoartele pe care le avem de la călugării și frații (monahi) români veniți din Muntele Athos, am constatat cu durere că statul elen, prin noua sa legislație a declarat pe toți călugării din Sf. Munte Athos, deci și pe cei de naționalitate română, cetățeni eleni, obligându-i a-și scoate pașapoartele de cetățeni ai statului grecesc.

Conducerea supremă a Sf. Munte, Chinotita, din Careia, conformându-se cu toată strictețea dispozițiilor luate de guvernul elen, nu mai admite intrarea nici unui frate sau călugăr, cetățean român, nou venit, în vreun schit sau vreo mănăstire din acest Munte.

Cum mulți dintre călugării români, care azi se află prin schiturile și mănăstirile românești din Sf. Munte, sunt foarte înaintați în vârstă, iar prin trecerea lor la cele veșnice numărul călugărilor români se va reduce tot mai mult și astfel mănăstirile și schiturile care au fost populate de călugări români rămân goale și, în mod natural, Chinotita dispune ocuparea acestor mănăstiri prin călugări-cetățeni eleni, ceea ce pentru noi constituie o mare pierdere, atât din punct de vedere ideal ortodox, dar și din punct de vedere național etnic.

Este fapt dovedit istoricește că din mănăstirile și schiturile aflătoare în Sf. Munte, o serie întreagă, aproximativ 20, au fost zidite și rezidite din temelie, iar multe au fost refăcute de voievozii și boierii români, unele înzestrate tot de cetățeni români, cu cele necesare pentru săvârșirea slujbei dumnezeiești.

Acestea ne-o dovedesc atât icoanele ctitoriilor aflătoare în aceste mănăstiri cât și mulțimea zapiselor și documentelor aflătoare prin diferitele arhive ale Patriarhiilor ortodoxe și a statului elen.

Din aceste documente este evident că veacuri de-a rândul, Muntele Athos era sub stăpânirea necreștină, neamul românesc a dat și ajutorul cu inimă bună, cu mâna largă și din belșug Sfântului Munte, astfel încât, înfruntând vitregitatea timpului și a sorții să poată sluji menirii sale sfinte și înalte, de centru susținător și pilon al adevăratei credințe ortodoxe.

^{*} lipsă în text.

Timp de mai multe veacuri, din darurile și donațiile negoțului românesc, date cu dragoste sinceră și dezinteresate, s-au putut susține o mare parte a populației Sf. Munte, iar istoria ne dovedește că, pe lângă celelalte popoare ortodoxe, mai ales poporul românesc, a considerat și consideră și azi Sf. Munte nu numai ca loc sfânt de închinare, ci mai ales ca centru și pază neclintită a ortodoxiei tuturor popoarelor, rămase credincioase învățăturilor neschimbate ale Mântuitorului

Cu mare durere trebuie însă să constatăm, acum, că prin legislația elenă, de care am pomenit mai sus, urmează ca numărul călugărilor români să fie nu numai redus, ci chiar suprimat cu totul.

Astfel, în baza raporturilor care ni s-au făcut, știm că în trecut în Sf. Munte aveam peste 500 de călugări români, în timpul din urmă numărul lor s-a redus la 300, iar prin noua legislație, mărirea sau numai susținerea numărului actual de călugări români, este exclusă.

Credem că noua procedură inaugurată prin legile aduse de statul elen care ținesc la naționalitatea Sf. Munte, se aduce o pagubă nu numai statului elen, ci și ortodoxiei întregi.

Sf. Munte a fost considerat și apreciat până acum de întreaga ortodoxie ca un centru sfânt și ca o garanție a păstrării în masa sa genuină a credinței ortodoxe. În Sf. Munte adevărații susținători ai ortodoxiei, în cele mai grele și furtunoase vremuri pentru credința ortodoxă, au putut afla scut și adăpost, fără considerare la naționalitatea lor.

Mulțumită faptului că întreaga ortodoxie a avut această concepție despre Muntele sfânt, au putut să se concentreze și să se păstreze aici bogății imense de artă religioasă în toate genurile: arhitectură, pictură, muzică etc., precum și un tezaur bogat de vase, icoane, haine și alte obiecte sfinte și sfințite, care formează mândria artei bizantine și a artei religioase în general, fiind admirată de toate neamurile cele culte, care au trimis aici cercetători învățați, oameni de știință cu reputație mondială.

De aici s-a răspândit frumusețea ideală a culturii (...) și a cântării bisericesti care dau acel misticism ideal cultului ortodox pe care nu-l găsim la alt cult.

Trebuie menționat apoi împrejurarea că vaza Sf. munte în zilele noastre o dovedește și faptul că conferința pan-ortodoxă ultimă s-a ținut aici.

Prin punerea în practică a legii de naționalizare a Sf. Munte Athos, acesta primește un caracter curat național elen și deci, își pierde nimbul și autoritatea ideală ca centru al ortodoxiei, prin <a>ceea <că> se înstrăinează celelalte popoare ortodoxe de Sf. Munte.

În baza celor de mai sus, Noi, în calitate de Patriarh al României Mari, țara a fost binefăcătoarea și ctitora, am putea zice, a Sf. Munte, Vă rugăm să binevoiți a interveni pe lângă Înalțul guvern elen să binevoiască a reveni asupra legii de naționalizare a Sf. Munte, fiind ea în dauna ortodoxiei întregi, și să binevoiască a da aprobarea sa ca frații și călugării români, de naționalitate și cetățenie română, să se poată așeza neconturbați în acele mănăstiri din Sf. Munte în care au fost și până acum, fiind aceasta în interesul ortodoxiei universale și în concordanță cu interesele și demnitatea statului elen.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Președinte, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni și Patriarhicești binecuvântări.

Domniei Sale
Domnului Ministru de Externe

Președinte,
Patriarh
/ss Miron

Consilier,
Referent
/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., Problema 15, vol. 31, f. 145.

<1933, București>. Rezumat al referatului Ministerului Afacerilor Străine, privind răzvrătirea călugărilor schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos, care au refuzat intrarea în biserică a unui grup de excursioniști conduși de părintele Gala Galaction. Era relatată starea de ruinare a schitului și faptul că erau vândute pe nimic cărțile bibliotecii și odoarele schitului.

REZUMAT

Călugării noștri de la schitul românesc Prodromul, din M<untele> Athos, în majoritate fără nici o cultură (...) ^{*} fanatici, s-au răzvrătit în contra Patriarhului ecumenic... de la Constantinopole cât și a Înalțului Patriarh Miron Cristea.

Într-un memoriu înaintat de dâșii în anul 1933 (...) ^{*} comunității din Sf. Munte, Înalții Patriarhi erau insultați cu cele mai urâte expresiuni.

Rătăcirea călugărilor români a mers crescând până în zilele din urmă, când au refuzat intrarea în biserică a unui grup de excursioniști, sub conducerea părintelui Gala Galaction, pe motivul că sunt eretici și catolici, din moment ce au aderat la noul calendar.

Schitul Prodromul se ruinează. Biblioteca, care cuprinde cărți vechi și de valoare, se vinde pe nimic. Sute de kilograme de argintărie, pietre scumpe și giuvaiere se vând pe ascuns pe un preț derizoriu.

Măsurile care trebuie luate pentru îndreptarea răului sunt următoarele:

Î.P.S. Sa Patriarhul Miron să intervie cât mai curând pe lângă Patriarhul ecumenic din Constantinopol pentru ca cinci călugări considerați ca șefi ai răzvrătiților din M<untele> Athos, să fie expulzați de acolo, iar 30-40 de monahi români, goniți de dâșii, să fie reprimiți în mănăstire.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 141.

1934 ianuarie 16, București. Adresă a Ministerului Instrucțiunii către Ministerul Afacerilor Străine, prin care erau trimise manuale pentru Gimnaziul român de la Sofia. În anexă lista manualelor expediate.

București, 16 ianuarie 1934

Referindu-ne la adresa No. 59/934 a Legațiunii Române din Sofia, avem onoare a vă trimite odată cu prezenta cărțile din alăturatul tablou, care urmează să fie trimise de Dvs., prin curierul diplomatic numitei Legațiuni spre a fi remise elevilor de la gimnaziul român din Sofia.

Vă rugăm să interveniți ca după distribuirea cărților Legațiunea Română să ne confirme primirea lor.

Ministru,
/ss/ indescifrabil

Administrator,
/ss/ indescifrabil

^{*} lipsă în text

Lista de cărți pentru elevii de la Gimnaziul român din Sofia

Clasa I

1.	P. Toma Chiricuță	Religia	8 exemplare
2.	P. V. Haneș	Română	7 exemplare
3.	I. A. Candrea	Curs practic de limba franceză	4 exemplare
4.	Mehedinți	Geografia	16 exemplare
5.	Kirițescu Popovici	Zoologie	3 exemplare
6.	Tutuc	Matematici	5 exemplare
7.	Tănăsescu-Soloveanu	Muzica	2 exemplare

Clasa a II-a

1.	Toma Chiricuță	Religia	6 exemplare
2.	P. V. Haneș	Română	2 exemplare
3.	Drouhet-Beliș	Franceză	5 exemplare
4.	I. A. Candrea	Curs practic de limba franceză	5 exemplare
5.	P. Zaharescu	Geografia	2 exemplare
6.	Nicolae Ioana	Istoria	4 exemplare
7.	Tănăsescu-Soloveanu	Muzica	2 exemplare

Clasa a III-a

1.	Pr. C. Dron	Religia	4 exemplare
2.	P. V. Haneș	Româna	7 exemplare
3.	N. Locusteanu	Latina	6 exemplare
4.	Drouhet-Belis	Franceza	6 exemplare
5.	I. A. Candrea	Curs practic de limba franceză	4 exemplare
6.	P. Zaharescu	Geografia	5 exemplare
7.	Collaru G. Dima	Istorie	4 exemplare
8.	Brăileanu	Fizica	4 exemplare
9.	Dr. Ureche	Higiena	8 exemplare
10.	Orășanu	Matematici	7 exemplare
11.	Tănăsescu-Soloveanu	Muzica	5 exemplare

Clasa a IV-a

1.	Dr. Lupaș	Religia	5 exemplare
2.	Caracostea și Forțiu	Româna	5 exemplare
3.	Bujor Chir-Constantinescu	Latina	6 exemplare
4.	Leautey-Alesseanu	Franceza	2 exemplare
5.	P. Zaharescu	Geografia	4 exemplare
6.	Constantinescu	Istoria	4 exemplare
7.	Istrate și Longinescu	Chimia	7 exemplare
8.	Manocatide	Algebra	5 exemplare
9.	Tănăsescu-Soloveanu	Muzica	10 exemplare

1934 ianuarie 20, Atena. Raportul adresat de Langa-Rășcanu ministrului Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, privind rezolvarea plângerii Consiliului Central Bisericesc asupra situației comunităților române de la Muntele Athos.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 198

Atena, 20 ianuarie 1934

Domnule Ministru,

Pe lângă nota ministerială No. 66354 din 23 decembrie trecut, am primit în copie o adresă a Consiliului Central Bisericesc privitoare la starea comunităților române din Sf. Munte.

Prin acea adresă, Consiliul Central Bisericesc se plânge de două lucruri: că oricare călugăr român aflător în Sf. Munte, e obligat a-și scoate pașaport grecesc și că „Chinotita nu mai admite intrarea nici unui frate sau călugăr, cetățean român, nou venit în vreun schit sau vreo mănăstire din acest Munte”.

După cum am avut onoarea a arăta în diferite rânduri, statul elen, în privința naționalității călugărilor din Muntele Athos, nu a făcut decât să urmeze legea otomană. Până la 1913, toți călugării din Sf. Munte erau supuși otomani, astăzi ei sunt supuși eleni.

Guvernul nostru nu poate deci, după părerea mea, a interveni, așa cum cere Consiliului Central Bisericesc, pe lângă guvernul elen să-și schimbe legislațiunea în privința naționalității, care e una din temeliile Constituțiunii Republicii autonome a Muntelui Athos.

De altfel, nu văd întrucât faptul că un călugăr român, sârb sau bulgar din Sf. Munte, ar avea un pașaport român, sârb, bulgar sau un pașaport elen, ar juca vreun rol în viața lui de locuitor al unui schit din acel Munte. Chiar cu pașaportul elen, el tot călugăr român, sârb sau bulgar rămâne.

Apoi chestiunea naționalității, adică a pașaportului, e ridicată nu de acei care în adevăr s-au dus la Sf. Munte spre a duce în chip liniștit viața călugărească, ci de acei care caută a se frământa vecinic de la Muntele Athos în țară și din țară în Muntele Athos.

În ceea ce privește a doua plângere că „nu se mai admite intrarea nici unui frate sau călugăr cetățean român nou venit, în vreun schit sau vreo mănăstire din Sf. Munte”, mă mărginesc a răspunde că din iulie 1932, de când guvernul elen mi-a dat asigurările ce am avut onoarea a le aduce la cunoștința Excelenței Voastre cu raportul meu confidențial No.1801, din 15 iulie același an, această Legațiune Regală nu a primit decât acum în urmă trei cereri care, nefiind însoțite de actele trebuincioase i-am rugat să mi le trimită, spre a putea face cuvenita intervenire. Două din ele nu erau însoțite nici măcar de extrase de pe actele de naștere,

Binevoiți Vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

P.S. Îmi iau voie a înainta aici alăturat Excelenței Voastre actele celor trei tineri plugari, care ar dori să vină la Muntele Athos, acte ce mi-au fost trimise de către Ieromonahul Darian Hirstoloveanu locuind la Brașov, strada Lungă, nr. 20. Aceste acte, cu totul necomplete, ar trebui cercetate mai întâi de înaltele autorități bisericești spre a se

ști dacă într-adevăr acești tineri sunt vrednici a se călugări și dacă de buna lor voie s-ar instala în Sfântul Munte. În adevăr întâia formalitate cerută de Chinotita e un certificat al capului Bisericii noastre.

/ss/ Langa Rășcanu

➤ A.M.A.E., Problema 15, vol. 31, f. 147.

129

1934 februarie 19, <Sofia>. Raportul ambasadorului României la Sofia, Vasile Stoica, către ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, privind persecuțiile la care sunt supuși românii din regiunea Vidin de către organizațiile patriotice și Asociația ofițerilor în rezervă din acest oraș.

Copie de pe raportul

Legățiunii din Sofia, No. 526 înregistrată la Ministerul Afacerilor Străine sub No. 8860 din 19 februarie 1934.

Am onoarea a atrage atențiunea Excelenței Voastre asupra efectelor produse în regiunea Vidinului, printre bulgari, de rezultatele convorbirilor româno-bulgare ce au avut loc cu ocaziunea vizitei regale în România.

Îndată ce s-a aflat din chiar declarațiunile oficiale publicate în presa bulgară că, în baza principiului reciprocității, se vor înființa școli românești în regiunea Vidinului și Nicopolei, organizațiunile patriotice din Vidin și în special asociațiunea ofițerilor de rezervă, au și organizat o acțiune de combatere și zădărniciere a acestui proiect.

În acest scop ofițerii de rezervă și reprezentanții comitetului cultural au și plecat în comunele locuite de români, unde încearcă să adune semnăturile populațiunii pentru o declarațiune prin care se respinge ideea de a se întemeia școli românești în acele localități. Astfel, în ziua de 4 Februarie, locotenent-colonelul de rezervă Velicoff, cel mai activ persecutor al românilor, însoțit de mai mulți alți ofițeri de rezervă, s-a dus în comunele Seu și Cutova, unde a convocat pe sătenii români la Primăriile respective, cerându-le să semneze o atare declarațiune, cu amenințări excesive, făcute să impresioneze oameni mai simpli, ca arderea caselor și confiscarea averilor în cazul când nu vor semna. Cu această ocaziune au fost amenințați sătenii care și-au trimis copiii la Institutul Român din Sofia.

Și în Vidin domnește surescitarea; știrea că va începe un nou regim pentru populațiunea de origine românească, a creat o atmosferă foarte încărcată pentru românii din localitate și cu totul nefavorabilă pentru România.

Aflu, pe de altă parte, că Domnii avocați Petroff și Petre Ionescu au fost invitați să ia parte la adunarea Comitetului cultural, care a avut loc la Vidin tot la 4 Februarie. Numiții au refuzat să participe, dar se tem de represalii.

Din informații noi, ce-mi vin treptat, reiese că asociațiunea ofițerilor de rezervă a trimis până acum delegați în comunele Cumbair, Chirimberg, Seu, Stanotârn, Coșava, Cutova, Gomotarți, Isen, Negovaneț, Florentin, Alvagi, Vârf, Gânzova și Balei, unde au ținut cuvântări îndemnând populațiunea de origine românească să nu primească școli românești și să saboteze învățătorii români ce li se vor trimite. Cei ce se vor opune la aceste îndemnuri au fost amenințați cu moartea.

În comunele menționate s-au și format comitete permanente din gradații în rezervă, care să activeze în sensul de mai sus.

Era firesc ca în primul rând sătenii care și-au trimis copiii la Institutul nostru din Sofia să fie îngroziți de aceste amenințări și să facă apel la mine, prin Consulul nostru din Vidin, să le iau apărarea.

Data fiind mentalitatea și procedeele cunoscute de aci, mai ales în provincie și cu deosebire în regiunile unde există o problemă națională, acțiunea, amenințările de mai sus și apelurile celor amenințați merită toată atențiunea noastră.

/ss/ Stoica

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 345.

130

1934 februarie 24, <Muntele Athos>. Petiția ieromonahului Damian Cristoloveanu de la chilia Sf. Gheorghe, Muntele Athos, adresată ministrului Instrucțiunii și Cultelor, în care semnalează greutățile întâmpinate de monahii români athoniți ce nu puteau primi în așezămintele lor noi călugări, rugând să se rezolve problema.

COPIE după petițiunea ieromonahului Damian Cristoloveanu, înregistrată la Nr. 28598/1934

Domnule Ministru,

În numele acelor peste 500 călugări români trăitori în Sfântul Munte Athos din Grecia, vă aduc următoarea jeluire, nădăjduind că părinteasca bunăvoință a Excelenței Voastre ne va asculta și ajuta.

În Sfântul Munte Athos, patria călugărilor ortodocși – încă din vremuri îndepărtate au trăit și români în viața monahală.

Ei au adus din țară multă avere, au construit case, au făcut plantații, au zidit biserici frumoase pe care le-au împodobit cu odoare de mari valori, în sfârșit au căutat să fie la înălțimea cuvenită românului față de ceilalți conviețuitori de alte neamuri.

Toate acestea sunt acum amenințate să piară, căci grecii în șovinismul lor de a rămânea singuri stăpâni aci, pe lângă alte multe și mari necazuri ce ne fac, dar ne opresc și de a mai primi în casele noastre frații din țară care s-ar hotărî a trăi viața călugărească și ar face astfel posibilă continuitatea trăirii românilor în aceste locuri.

Astăzi, când lumea se bucură de libertate, astăzi când minoritarii în orice loc sunt protejați și când țara noastră, binecuvântată de Dumnezeu, ține la sânul ei mii de mii de greci care trăiesc cu mult mai bine ca la ei acasă, noi românii în Muntele Athos sub stăpânirea grecească, suntem amenințați a pieri și împreună cu noi, ctitoriile domnești, donațiile marilor boieri de pe vremuri și ostenele și avutul nostru.

Până acum ne-au deznaționalizat; ne-au silit să ne facem pașapoarte grecești, ca să ne pierdem așa încet numele de român. Am primit cu durere aceasta, dar am stătut neclintiți în slujba sfintelor lăcașuri, unde am crezut și credem că facem cinste neamului nostru făcând sfintele slujbe în limba românească, proslăvind pe Dumnezeu și cerând ajutorul lui sfânt pentru Țară, Regele și poporul nostru.

Vremurile însă vor împuțina numărul nostru și toate acestea se vor stinge.

Dar, noi întăriți în credință și mândri că bunul Dumnezeu v-a adus la cârma Statului român și potrivit învățăturilor Evanghelice... cere și ți se va da... venim cu toată nădejdea la sprijinul Excelenței Voastre și vă rugăm din adâncul sufletului nostru cel necăjit să faceți tot ce credeți pentru traiul nostru neasupriți în acele sfinte locuri, pentru libertatea de a ne putea aduce din țară oameni pe care să-i lăsăm urmași în casele noastre și astfel <ați> fi mare ctitor al sfintelor locașuri românești din Sfântul Munte, că nu le-ați făcut să piară,

Cu adâncă smerenie
Ieromonahul Damian Cristoloveanu
"Sf. M. M. Gheorghe" din Sfântul Munte Athos

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 151.

131

1934 martie 26, Sofia. Telegramă a ministrului României la Sofia, Vasile Stoica, în care comunică faptul că ofițeri bulgari din garnizoana Vidin au confiscat cărțile bisericești în limba română de la biserica din comuna românească Stanotârni și l-au amenințat pe preot, dacă va mai sluji în limba română.

Copie de pe telegrama Nr. 1087 de la Legațiunea din Sofia înregistrată
sub Nr. 17029 din 26.03.1934

Acțiunea anti-românească în jurul Vidinului continuă. În 21 martie, căpitanul de grăniceri Vekilski, însoțit de ofițeri din garnizoana Vidin, ducându-se în comuna românească Stanotârni, a intrat în biserică înainte de vecernie și a confiscat cărțile bisericești românești, amenințând pe preot cu măsuri drastice dacă va mai îndrăzni a oficia în limba românească.

Stoica

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 4, f. 236.

132

1934 martie 27, Sofia. Raportul ambasadorului României la Sofia, Vasile Stoica, către ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, în care semnaleză refuzul românilor din comuna Vârf, regiunea Vidin, de a semna o declarație că nu doresc școală în limba română, declarație impusă de locotenent-colonelul bulgar Velicoff.

Nr. 1087

Sofia, 27 martie 1937

Domnule Ministru,

În urmare la raportul meu No. 526 din 16 februarie 1934, am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că numitul locotenent-colonel Velicoff continuă acțiunea sa de îndemnare a populației de origine românească să nu primească școli românești.

În acest scop, duminica trecută a făcut propagandă în comunele Bregova, Rachitnița și Vârf. În comuna Vârf însă, Velicoff a avut un incident cu sătenii, care i-au

obiectat că ei nu înțeleg pentru ce dânsul se opune unei acțiuni pusă la cale de însuși guvernul bulgar.

Sătenii zisei comune au refuzat, în consecință, să semneze declarațiunea că nu voiesc școli românești.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Excelenței Sale Domnului N. Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine, București

/ss/ V. Stoica

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 236.

133

1934 mai 4, Grebena, Grecia. Raportul directorului liceului român din Grebena, privind excursia organizată cu un grup de elevi și profesori în Tessalia și spectacolele organizate în comunele Hrupiște și Nevesca.

COPIE de pe raportul nr. 445 din 4 mai 1934 trimis de către Direcțiunea Liceului român din Grebena, Legațiunii regale a României din Atena

Domnule Ministru,

Avem onoarea a Vă comunica următoarele:

După cum în anul școlar trecut, când în vacanța de Paști un grup de 30 de elevi și 8 profesori ai școlii noastre vizitase comunele românești din cuprinsul Tesaliei, tot astfel, și anul acesta, am organizat și întreprins în zilele de Paști o excursiune școlară, la care au participat 30 de elevi ai cursului superior, Domnii profesori Grigorescu D., Ignat V., Pappa A., Dumitrescu Al. Și subsemnatul.

Scopul excursiunii, anume vizitarea comunelor românești Hrupiște și Nevesca, precum și a Macedoniei de apus, a fost pe deplin atins, cu un succes ce a întrecut așteptărilor noastre.

În prima zi de Paști, 8 aprilie, s-a vizitat orașelul Hrupiște, unde în sala foarte spațioasă și anume amenajată din localul școlii primare românești, elevii clasei a V-a liceală, sub conducerea domnului profesor Pappa, au jucat cu succes în seara zilei de 9 aprilie, piesa românească "Zarafuli", precum și comedia în limba greacă "Fiaca" în aclamațiunile repetate ale unui public de peste șapte sute de persoane, între care toate familiile românești, oficialitățile, în frunte cu primarul, șeful poliției și intelectualitatea greacă. În pauze, corul liceului, condus de domnul profesor Dumitrescu, a executat cu măiestrie diverse arii naționale și "Christos a Înviat" de Muzicescu, în limba română și greacă, ceea ce a făcut cea mai bună impresie. Tot în a doua zi de Paști, corul nostru s-a produs, la biserica românească, cântând întreaga Liturghie, spre nespusa satisfacție și admirație a credincioșilor, români și greci, care umpleau marea biserică și nu găseau cuvinte de laudă pentru școala noastră, ale cărei producțiuni școlare, cât și cântările bisericesti au avut un profund răsunet

În ziua următoare și după o ședere de câteva ore în orașul Castoria, unde s-a vizitat catedrala bogată în odăjdii și obiecte de artă bisericească, precum și lacul și împrejurimile pitorești, grupul de excursioniști s-a oprit, timp de două zile, la Nevesca, perla comunelor românești din Macedonia greacă.

Primirea entuziastă, ospitalitatea exemplară, arătată față de excursioniști, pionieri ai culturii române în Macedonia, poporul nevescan, care a ieșit întru întâmpinarea noastră, în frunte cu primarul, consilierii comunali și membrii eforiilor școlare, română și greacă, ordinea și buna orânduială gospodărescă în toate, spiritul distins de armonie și frăție între toți locuitorii, românii naționaliști și reprezentanții autorităților publice și școlare grecești, care fără excepție, vorbesc și țin la graiul românesc, ne-a impresionat cum nu se poate mai frumos.

Menționăm, cu vădită satisfacție, că eforia școlară greacă și corpul profesoral al gimnaziului grecesc au organizat în onoarea profesorilor și elevilor români, o recepție, oarecum oficială, în sala de festivități al gimnaziului, unde, în prezența primarului și întregului consiliu comunal, și după urările de bun sosir exprimate în cuvinte simțite, mai întâi de președintele eforiei și în urmă de însuși primarul, cărora am ținut de datorie a le răspunde și mulțumi în numele liceului nostru, corul a executat "Christos a Înviat" în limba română și greacă, în entuziasmul și aplauzele asistenților care, pentru prima oară avură prilejul fericit să audă cântări românești, într-o școală greacă, ceea ce, fapt demn de semnalat, nu s-a petrecut niciodată și nicăieri în Macedonia.

Fără a învedera partea deosebit de instructivă și cunoștințele cu care s-au ales elevii, ținem să relevăm că această excursiune a prilejuit o distinsă manifestare a școlii noastre, în direcțiunea activității culturale, într-un cadru ce depășește acțiunile de această natură, aici, în Macedonia, unde după excursiunile tot atât de reușite din anii trecuți, 1932 și 1933 (la Kalambaca și Tessalia), școala în felul în care s-a prezentat și de astă dată, în intervalul de 5 zile de excursie, a contribuit în mod demn la împlinirea menirii sale cultural-naționale în aceste meleaguri, departe de Țara Mamă, ceea ce am crezut de datorie a aduce la cunoștința Domniei Voastre.

Director,
/ss/ C. Nicolescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 6.

134

1934 iunie 30, Muntele Athos. Memoriul Societății Coloniei Monahilor Români din Sf. Munte Athos către ministrul Cultelor și Artelor, în care se solicită sprijin în vederea admiterii în comunitățile românești athonite a noi monahi. Acest lucru era interzis de Chinotita din Careia, pentru a determina în acest mod trecerea așezămintelor românești rămase fără monahi, așezămintelor grecești.

Societatea Coloniei Monahilor Români din Sf. Munte Athos
Nr. 243

Sf. Munte, 30 iunie 1934

Onor, Domnule Ministru,

Subsemnatul Președinte în companiere cu Membrii Societății Coloniei Monahilor Români din Sf. Munte Athos, referindu-se la adresa Excelenței Voastre înaintată pe numele comunității Sf. Gheorghe din localitate, sub No. 43-239/44-34, din 4 mai 1934, relativ la trista situațiune a Comunităților noastre românești din Sf. Munte Athos, cu cel mai profund respect ne permitem prin aceasta a Vă descrie această stare de lucruri.

Încă din anul 1929, guvernul elen, profitând de situația sa ca protector al Sf. Munte, a votat o lege zisă – Statutul Muntelui Athos – care a fost negociat între Chinotita

(Autoritatea Bisericească a Sfântului Munte) și guvernul elen și rectificat de către acesta, despre care desigur deja sunteți la curent, considerând prin menționatul statut Republica Autonomă Monahală a Sfântului Munte ca pe o provincie pur grecească, iar locuitorii ei socotiți ca cetățeni greci, fără avizul prealabil al acestora.

De la punerea în aplicare a dispozițiilor acestui statut, nimeni absolut din România nu mai este admis a se stabili la Sf. Munte pentru viața monahală. În decursul acestor cinci ani de zile, am întâmpinat numeroase cazuri de felul acesta în care, cu toate stăruințele depuse, frații noștri români doritori de a se călugări în Comunitățile noastre, și-au văzut cererile refuzate, deși posed toate actele necesare, îndeplinind condițiile prevăzute în zisul statut.

Lucrul acesta constituie o confiscare (...) * caselor și bunurilor românești, prin faptul că (...) * care să le moștenească, toate aceste comunități românești cu biserici frumoase și gospodării întemeiate și întreținute cu multă trudă din daniile poporului român, vor trece în stăpânirea mănăstirilor dominante grecești.

Cu toate că Grecia la început se considera numai ca protectoare a Muntelui Athos, angajându-se după cum se știe prin Tratatul semnat la Sèvres la 1920, august 10, să recunoască și să menție drepturile tradiționale și libertățile de care se bucurau comunitățile monahale ne-grecești din Sf. Munte etc., totuși noi ca minoritari în această Peninsulă Interortodoxă, ne vedem din zi în zi mai oprimați și lipsiți de drepturile noastre tradiționale.

În consecință, afirmațiunile guvernului elen, despre care amintii, vă va aproba cu bunăvoință stabilirea oricărui român în Sf. Munte ce-ar fi avut această dorință pentru viața monahală, din nefericire nu sunt decât numai promisiuni... și chiar dacă guvernul elen ar aproba asemenea cereri, atunci Chinotita Sf.-ului Munte se opune, pretextând diferite motive pentru a le respinge, încât nici într-un caz doritorii să nu-și poată ajunge scopul în această privință.

Pentru a pune capăt acestor dificultăți, ar fi necesar deci, să se numească o comisiune din partea Onor. Guvernului român care în bună înțelegere cu cel elen și cu Autoritatea supremă a Sf.-ului Munte să rezolve această chestiune, asigurând existența așezămintelor noastre din această localitate.

Grecilor din țara noastră li s-a recunoscut atâtea comunități cu drepturi de persoană morală, acordându-li-se toate avantajile, atât în chestiile comerciale și de navigație, cât și cele bisericești și școlare etc. Noi, românii de aici nu pretindem decât să ni se redea drepturile și libertățile ce le-am avut în timpul dominației Otomane, să putem primi în comunitățile noastre pe frații români care eventual ar dori să îmbrățișeze viața monahală, în aceste locuri, devenind apoi treptat, moștenitori firești ai acestor așezăminte.

Acum când țara noastră s-a mărit în granițele ei firești prin rugăciunile înălțate de biserică și prin jertfa vitejilor noștri eroi care prin sângele lor mucenicesc a dezrobit pământul strămoșesc, cu drept cuvânt ar trebui, ca și noi cei din depărtări, să fim protejați și dezrobiți de sub jugul acestor greutăți, ca astfel liberi să ne bucurăm de drepturile și prerogativele noastre în această Sfântă Peninsulă Interortodoxă, unde am fost destinați de Înalta providență să veghem la postul Altarelor Sfinte-românești de aici, înălțând

* filă ruptă

rugăciuni pentru patrie, rege și cu înalții ei demnitari și reprezentând națiunea română în acest centru al ortodoxismului.

Comunicând Excelenței Voastre cele ce preced, cu cel mai profund respect, Vă rugăm să binevoiți a face demersurile pe care le veți crede de cuviință pentru satisfacerea dreptelor noastre revendicări.

Binevoiți vă rugăm Onor DOMNULE MINISTRU a primi asigurarea prea deosebitei noastre considerațiuni ce vă conservăm.

AI EXCELENȚEI VOASTRE cu totul devotați
Membri Societății Coloniei Monahilor Români din Sfântul Munte Athos,
PREȘEDINTE, Arhimandritul Antipa Dinescu

Membrii Comitetului Administrativ:
Superiorul comunității fr. Români: „Sf. Ioan Teologul”, din Provata.
Ieromonah Antonie Moisei
Superiorul comunității române: „Sf. Ioan Botezătorul” numită Catafighi
Ieromonah Serafim Șoimul
Superiorul comunității române: „Intrarea în Biserică a Maicei Domnului”
Ieromonah: Teodosie Domnariu
Superiorul comunității române cu patronul „Sf. M. Ipatie”
Ieroschimonarh Damean Cristoloveanu
Superiorul comunității române cu patronul Sf. M. Gheorghe (Capsala)
Schimonah Ioachim Iosifescu
Superiorul comunității române cu patronul: Sfinții Theodori (Caria)
Ieromonahul Eftimie Ilieș
Superiorul comunității române „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul (Colciu)
Ieromonah Macarie Ionescu
Superiorul comunității române cu patronul: „Izvorul Tămăduirii
Ieromonah Ioachim Maxim”
Superiorul comunității române cu patronul Sfinții Theodori (Cotlomuș)
Ieromonah Andreiu Ciobu
Superiorul comunității române cu patronul „Toți Sfinții”...
Ieromonah Manasii
Superiorul comunității române cu patronul Sf. Ioan Botezătorul, Magula
Schimonah: Ghedeon Chel
Superiorul comunității române cu patronul: „Sf. Tihon” (Capsala)
Ieromonah Diomid Valasă
S<fântu>-lui Ieromonah
Diomid Valasă
Sfântului Ieromonah Ipatie
Sf. Munte Athos Grecia

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 171-172.

1934 iulie 1, Salonic. Raportul consulului G. Trifu de la Salonic, către ministrul Instrucțiunii Publice, dr. C. Angelescu, privind desfășurarea serbărilor de sfârșit de an de la școlile române din localitate.

Consulatul General al României

COPIE

Domnule Ministru,

Am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că serbările școlare de sfârșit de an de la școala primară mixtă din Salonic (24 iunie) și de la școala Superioară de comerț din localitate (29 iunie a.c.) au dat prilejul numeroasei asistențe să constate odată mai mult râvna depusă în cursul anului școlar în serviciul cauzei noastre culturale și naționale.

Domnul G. Boga, directorul școlii primare, a ținut o prea frumoasă cuvântare în dialectul macedoromân, arătând pe înțelesul tuturor, legătura care trebuie să existe între familie și școală, ambele chemate să prepare nu numai instrucția, dar și educația copiilor.

Domnul Secelea, directorul școlii superioare de comerț, într-o foarte documentată și apreciată cuvântare, a relevat rolul pedagogiei moderne în învățământ.

La fiecare din aceste festivități, în prezența personalului Consulatului general și a numeroșilor membri ai coloniei române, un program variat a pus în evidență minunatele însușiri ale elevilor.

Îndeosebi, la școala de comerț au fost remarcate: corul elevilor de sub conducerea apreciatului maestru P. Popescu, exercițiile de gimnastică, recitățile elevilor în limbile română, greacă, franceză, italiană și germană. Toată asistența a admirat silințele încununate de succes ale elevilor. Fanfara școlii și corul, pe lângă alte cântece românești, au executat imnurile naționale român și grec.

După ce am distribuit premiile elevilor merituosi, oferind personal una mie drahme pentru cumpărare de cărți și îmbrăcăminte elevilor săraci, domnul Nero, profesor de desen și caligrafie și un emerit gravor, a distribuit ca premii, din partea sa, câteva medalii aurite și în bronz, artistic lucrate de Domnia Sa, elevilor care s-au remarcat la cursul de caligrafie și desen.

După aceea, toată asistența a putut admira expoziția de desen, pictură, lucrări de traforaj și mai presus de toate, lucrul manual executat de elevele secțiunii profesionale, înființată numai de un an. Diferitele broderii, românești și moderne, au stârnit cu drept cuvânt admirația întregii asistențe.

Această festivitate, foarte reușită, a fost onorată cu prezența doamnei Rhallis, soția Excelenței Sale Guvernatorului General al Macedoniei, care, însoțită de fiul său, de 11 ani, a rămas mai mult decât surprinsă de această manifestare școlară la care nu se aștepta. Admirând cu deosebire obiectele (rochii, lenjerie etc.) expuse de eleve, direcțiunea școlii, după propunerea mea, a oferit doamnei Rhallis o rochie splendid brodată cu motive românești și o față de masă, iar tânărului Rhallis o frumoasă gondolă lucrată în traforaj, ceea ce a făcut o deosebită impresie.

Față de succesul acesta neașteptat, am crezut nemerit să cer Domnului Director Secelea ca expoziția să fie ținută deschisă încă cinci zile pentru ca publicul particular din Salonic, avizat prin ziare, să aibă puțința de a vizita și a-și da seama de frumoasele rezultate obținute la școala noastră.

Pentru ca aceste rezultate să nu piardă în viitor, ci din contra să meargă progresând, cred de datoria mea de a face următoarele propuneri:

1) Este absolut necesar, din toate punctele de vedere, ca școala profesională de fete să fie complet separată de școala de băieți, cu administrație proprie și cu bugetul ei

distinct, iar localul propriu să nu mai fie în imediata apropiere a internatului de băieți. Aceasta atât în interesul elevilor, cât și al profesorilor și mai cu seamă spre folosul populațiunii aromâne, care ar vedea cu ochi buni atențiunea deosebită ce le-ar acorda guvernul român.

Acțiunea noastră culturală și națională ar câștiga foarte mult.

2) În al doilea rând, este imperios cerut ca școlile și liceele noastre să-și înceapă activitatea cel mai târziu la 1 octombrie, iar nu ca până acum când cursurile abia puteau fi începute în a doua jumătate a lunii noiembrie, din cauza întârzierii ce se pune în îndeplinirea formalităților de numire a profesorilor și a obținerii vizelor necesare din partea autorităților grecești. Este profund regretabil dacă, cu sacrificiile făcute, nu se poate oferi un an complet de cursuri, mai cu seamă când dificultățile, izvorâte din necunoașterea în mod suficient a limbii române, sunt mai simțite în regiunea macedoneană, decât în altă parte.

Țin să semnez Excelenței Voastre reaua impresiune produsă aici de faptul că toate celelalte școli, grecești și străine, încep cursurile la 15 septembrie, numai ale noastre le încep spre sfârșitul lunii noiembrie. Aceasta nu poate decât să alimenteze acțiunea autorităților grecești care fac presiuni asupra părinților aromâni să nu-și trimeată copiii la școlile românești.

3) Părinții marii majorități a elevilor sunt lipsiți de mijloace și, cu toată dorința lor de a-și vedea copiii adăpându-se la cultura strămoșească, sunt în imposibilitate de a le procura toate cărțile și manualele didactice cerute. Cum toată lumea este convinsă de solitudinea deosebită arătată de Excelența Voastră pentru învățământ, socot că, prin Casa Școalelor, s-ar putea trimite manualele necesare, făcându-se chiar apel la școlile noastre din țară să doneze celor din Macedonia manualele chiar utilizate în cursul unui an și care ar fi cu recunoștință folosite de elevii merituoși, dar săraci, de aici.

Am cerut în acest scop Direcțiunii școlii de Comerț aici alăturată listă de cărțile indicate de profesorii respectivi, în speranța că Ministerul va binevoi a lua dispozițiuni pentru trimiterea cărților necesare.

Rezervându-mi dreptul de a aduce verbal la cunoștința Excelenței Voastre, în luna septembrie, unele constatări ce am făcut asupra activității extra-școlare a unora dintre profesori, am onoarea a Vă ruga să binevoiți a primi încredințarea înaltei mele considerațiuni.

Consul General
/ss/ G. Trifu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 31-32.

136

1934 septembrie 27, Salonic. Adresă a consulului României la Salonic G. Trifu, însoțită de un referat asupra școlilor românești din Grecia, redactat de consilierul A. Caliani, director general al învățământului de peste hotare.

Consulatul General al României la Salonic

27 septembrie 1934

Domnule Ministru,

Cu ocazia venirii mele în concediu la București, Excelența Sa Dl. dr. C. Angelescu, Ministru al Instrucțiunii Publice, cerându-mi să-i fac o expunere asupra mersului școlilor române din Macedonia, am prezentat memoriul pe care-l alătur aici în copie și în care semnez cauzele pentru care învățământul nostru secundar din Grecia se găsește într-o situațiune precară.

Propunerile mele au obținut aprobarea d-lui ministru al Instrucțiunii, care a dispus ca o comisiune, din care să fac și eu parte, să elaboreze un plan de reorganizare a acelor școli.

În aici alăturatul referat al d-lui consilier Calliani, director general al Învățământului de peste hotare, se pot vedea propunerile ce s-au făcut în ședința Comisiunii de la 16 septembrie a.c.

Dl. ministru al Instrucțiunii, aprobând în principiu propunerile făcute, a hotărât ca, în prealabil, să intervină pe lângă Excelența Voastră pentru a face demersurile necesare în vederea încheierii unei Convențiuni cu guvernul elen, prin care să se recunoască echivalența diplomelor eliberate de școlile noastre secundare din Grecia și numai în cazul când nu s-ar putea obține aceasta de la guvernul grec, să se pună în aplicare noua organizare a școlilor românești astfel cum a fost schițată de Comisiune.

Aducând la cunoștința Excelenței Voastre cele de mai sus, am onoarea a vă ruga, Domnule Ministru, să binevoiți a primi încredințarea înaltei mele considerațiuni.

REFERAT asupra școlilor românești din Grecia

În legătură cu Memoriul, ce l-a înaintat d-l Consul general G. Trifu, din Salonic, privitor la îndrumarea și organizarea învățământului românesc din Macedonia, s-a ținut la Minister, Duminică, în 16 septembrie, o consfătuire sub președinția d-lui secretar general Iuliu Valaori, fiind prezenți dl. consul general Trifu, Augustin Calliani, Consilier în Ministerul nostru și profesorul C. Noe, un bun cunoscător al situației din Macedonia.

În discuțiile ce au urmat, s-au constatat următoarele:

Școala superioară de comerț din Salonic, precum și liceul din Grebena, nu își îndeplinesc rolul și scopul pentru care s-au înființat.

Anume: absolvenții acestor școli ar urma să rămână în Grecia, unii continuând și întărind comerțul românesc din Macedonia, iar ceilalți formând pătura intelectuală de conducere a elementului românesc din Macedonia.

Or, niciunul dintre absolvenții școlii superioare de comerț din Salonic nu intră în comerțul practic, ci vin cu toții în țară, continuând studiile la Academia de comerț, iar absolvenții liceului din Grebena fac la fel. După terminarea studiilor, cu toții rămân în țară, cu excepția unora, foarte puțini la număr, care se înapoiază ca profesori la școlile secundare românești din Macedonia.

O primă cauză cel puțin pentru absolvenții de liceu este și faptul, că guvernul grec, nu recunoaște valabilitatea certificatelor eliberate de școlile secundare românești din Macedonia pentru nici un fel de funcție și nici chiar pentru serviciul militar cu termen redus.

În acest fel, elementul românesc din Macedonia rămâne cu desăvârșire lipsit de conducători intelectuali.

Or, școlile secundare din Macedonia urmăreau tot acest scop, care pe urma circumstanțelor de fapt arătate <a> devenit iluzoriu.

Nu mai e nevoie să menționăm, că absolvenții școlilor secundare din Macedonia vin în țară cu o pregătire școlară superficială, datorită condițiilor în care funcționează acele școli, și că cei mai mulți absolvenți, în timpul din urmă, nu-și găsesc plasare nici în țară, pe urma mării concurențe de intelectuali la diferite funcții, fie publice, fie particulare.

Constatând situația de fapt, se impune adaptarea școlilor secundare din Macedonia la circumstanțele date și la nevoile reale ale populației românești din Macedonia.

Părerea emisă este: ca să se lichideze treptat în primul loc cursurile superioare ale școlilor secundare din Macedonia și anume, școala superioară de comerț din Salonic și liceul din Grebena, apoi gimnaziul de băieți din Salonic, cel din Ianina, rămânând, ca la Salonic să se înființeze treptat o școală inferioară de comerț, iar la Ianina o școală inferioară de arte și meserii.

Pe urma acestor lichidări și transformări ar rămâne să funcționeze la Salonic o școală profesională de fete și o școală inferioară de comerț; la Ianina, o școală inferioară de arte și meserii, iar la Grebena, numai un gimnaziu.

Cei mai buni dintre absolvenții acestui gimnaziu s-ar aduce în țară ca să urmeze o școală normală și un seminar pentru a se înapoia în Macedonia ca învățători și preoți.

Dacă s-ar admite lichidarea, ar urma ca în anul 1934/35 să nu funcționeze cl. II-IV a gimnaziului de băieți din Salonic, iar cl. I să se transforme în cl. I de comerț inferior, elevii claselor II și IV ar trece fie la Grebena, fie la Ianina, unde în anul 1934/35 ar funcționa gimnaziile.

În cl. V-a a liceului din Grebena nu s-ar primi în anul 1934/35 elevi, iar celor din cl. VI și VII li s-ar completa pregătirea liceală cu materii cu caracter pedagogic (didactică, metodică și practica pedagogică) pentru ca să fie utilizați ca învățători la școlile primare din Macedonia.

În anul 1935/36 ar începe lichidarea școlii superioare de comerț din Salonic și lichidarea Gimnaziului din Ianina, înlocuindu-se clasele din Ianina cu o școală inferioară de arte și meserii.

Din economiile ce s-ar realiza la personal, în anul 1934/35 s-ar putea crea un post de Inspector al tuturor școlilor din Macedonia, indispensabil pentru îndrumarea învățământului pe teren, pentru controlul necesar și pentru lichidarea micilor diferențe ce fatal se ivesc la școli.

În schimbul lichidării cursurilor superioare de școli secundare și ale unor gimnazii, părerea este, ca să se intensifice învățământul primar, prin înființarea cât mai multor școli primare și să se creeze cât mai multe parohii, în comunele care azi sunt lipsite de școli și biserici românești.

Excelenței Sale, D-lui N. Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine

Consilier,
/ss/ Caliani

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 54, f. 345-347.

1934 octombrie 5, Tirana. Tabele cu personalul didactic și bisericesc din Albania și salariul primit pe anul 1934-1935. Augustin Caliani notează că limba de predare a școlilor din Corița și Șipsca este cea albaneză, cu excepția a 3 ore pe săptămână de limba română.

Tirana, 5 octombrie 1934

TABLOUL

Personalului didactic primar de la școlile din ALBANIA pe anul 1934-1935

Localitatea	Ce fel de școală	Numele și prenumele învățătorilor	Gradul	Numărul elevilor	Salariul cu care sunt retribuiți/lunar
CORIȚA	Sc.mixtă	1)N.Balamaci	Dir.prof.tit.	220	8.087
		2)Elena Balamaci	Înv.tit.		7.328
		3)Hristache Simacu	Înv.prov.		2.403
		4)Adam Carabuzi	Înv.suplin.		2.403
		5)V.C.Balamaci	Înv.suplin.		2.403
ȘIPSCA	Sc.mixtă	1)Andrei Iotta	Înv.tit.	35	4.735

Notă

Corpul didactic primar și preoțesc este retribuit de guvernul român și pe anul școlar 1933/1934, deși școlile românești au trecut de la 23 aprilie 1933 pe seama guvernului albanez, în urma modificării art. 206 și 207 din Constituțiunea albaneză, votată și sancționată la 23 aprilie 1933.

Limba de predare în școli este limba albaneză, cu excepția a 3 ore pe săptămână de limbă română.

TABLOUL

Personalului preoțesc din ALBANIA pe anul 1933-1934

Localitatea unde au biserica	Numele Preoților	Salariul cu care sunt retribuiți lunar
Corița	Ec. Cota Balamaci	Lei 5.803
Șipsca	H. Dumitrescu	3.636
Lunca	D. Coconeș	3.288
Nicea	G. C. Anastas	3.288
Pleasa	Gh. Puia	3.288
Grebena	Vasile Nișcu	3.288
Elbasan	N. Picina	3.636

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 64-65.

1934 octombrie 17, Tirana. Raport al Legației României la Tirana adresat ministrului Afacerilor Străine Nicolae Titulescu, în care este descrisă discuția avută cu Mitropolitul Visarion, șeful bisericii ortodoxe albaneze. Se propunea plata taxei anuale de 60 franci aur pentru fiecare dintre cele șapte biserici române din Albania de către Ministerul Cultelor din România.

Legațiunea României la Tirana
Nr. 661

Tirana, 17 octombrie 1934

Copie
Domnule Ministru,

Am onoarea a face cunoscut Excelenței Voastre că ieri am primit vizita șefului Bisericii Ortodoxe Albaneze. Mitropolitul Visarion mi-a înapoiat astfel o vizită pe care o făcusem și despre care am avut onoarea de a relata Excelenței Voastre telegrafic.

Deși Biserica Ortodoxă Albaneză nu a fost încă recunoscută în mod oficial de celelalte biserici ortodoxe, am crezut util a aduce Mitropolitului Visarion deoarece fusesem informat despre bunăvoința ce o arată în mod constant preoților români din Albania, care preoți sunt menținuți în parohiile române, ceea ce reprezintă un sprijin important din punctul de vedere național românesc, și pierzând această bunăvoință din partea Mitropolitului Visarion am risca să vedem pe preoții români transferați în parohii compuse exclusiv din albanezi.

Mitropolitul Visarion ține mult la pompă și ceremonial. Am fost primit cu toate onorurile datorate reprezentantului unui stat străin. Întregul cler al mitropoliei mi-a ieșit înainte pentru a mă saluta. Am fost introdus îndată în sala de recepțiune a mitropolitului. Este o sală foarte lungă, care în toată simplitatea ei are mult caracter și te impresionează prin dimensiunile sale. Am găsit pe I.P.S.S. întreținându-se cu doi preoți catolici, dintre care unul era directorul școlii italiene din Tirana. Acești doi preoți s-au retras îndată, iar mitropolitul Visarion îmi spuse: “Vedeți Excelență, noi dorim să întreținem relațiuni bune cu toate bisericile. Eu nu sunt în principiu contra unirii bisericii albaneze cu Roma, căci recunosc superioritatea clerului catolic, însă pentru aceasta trebuie să se pregătească mai înainte masele. Preoții catolici trebuie să vină la noi și noi trebuie să mergem la dânsii. Noi trebuie să vizităm bisericile catolice, iar preoții catolici trebuie să viziteze pe ale noastre. Nu pot însă admite, ca misionarii catolici să facă prozelitism individual, căci în acest caz trebuie să intervin pentru a apăra unitatea bisericii, al cărei șef sunt”.

Am avut deja onoarea de a raporta Excelenței Voastre conținutul convorbirii mele cu Mitropolitul Visarion. Între altele, I.P.S.S. mi-a spus, că în Albania există o taxă bisericească, care e plătită de toate bisericile ortodoxe în favoarea mitropoliei. Această taxă ar fi variabilă, după situațiunea materială și numărul credincioșilor din fiecare parohie. Astfel, biserica din Tirana ar plăti 2.000 franci aur pe an. Partea ce ar reveni unei biserici române, ar fi de 60 franci aur pe an. În schimb însă, bisericile sunt la rândul lor autorizate de a percepe o taxă de cel puțin un franc aur pe an de la fiecare familie.

De fapt însă, bisericile române nu ar fi plătit niciodată această taxă anuală de 60 de franci aur către mitropolie.

Deși I.P.S.S. a accentuat, că nu trebuie să consider aceasta ca o plângere din partea Sa, totuși, având în vedere suma minimală despre care este vorba, îmi permit a propune Excelenței Voastre dacă crede de cuviință să binevoiască a interveni pe lângă Ministerul nostru al Cultelor pentru ca să examineze, dacă nu ar fi oportun, ca această taxă mică de 60 franci aur anual pentru fiecare din cele șapte biserici române din Albania să fie acoperită eventual din fondurile zisului Minister. Aceasta nu ar putea fi interpretat ca o recunoaștere de jure a Bisericii Ortodoxe Albaneze, ci ca o simplă pomană.

Mitropolitul Visarion anunțându-mi vizita sa la Legațiune, am dispus ca I.P.S.S. să fie primită cu aceleași onoruri, al căror obiect fusesem eu însumi cu prilejul vizitei mele la mitropolie.

I.P.S.S. mi-a spus între altele, că în ziua de 15 octombrie curent a deschis Sf. Sinod pronunțând un discurs, în care a avut curajul să declare, că biserica ortodoxă este persecutată în Albania. Învățământul religios ar fi cu totul interzis în școlile albaneze, unde numai științele enciclopedice ar fi predate. Pentru a para acest inconvenient, I.P.S.S. ar fi încercat să organizeze cursuri de religiune pentru tineret în zilele în care nu se predau cursuri în școlile laice și anume, joia după-amiază și duminică. Pentru a împiedica pe copii de a urma aceste cursuri de religiune, autoritățile școlare albaneze ar fi introdus de asemenea cursuri obligatorii în aceste zile și chiar duminică. Zece profesori din Corcea au determinat pe băieți și pe fete să vie duminică la biserică pentru a răspunde preotului conform Liturghiei. Acești 10 profesori au fost îndată transferați de la Corcea.

Față de faptul că tineretul albanez este cu totul lipsit de învățământul religios, mitropolitul Visarion se întreabă cu groază, ce va deveni un popor așa de simplu fără credință.

Mitropolitul Visarion este de o inteligență sclipitoare. Este foarte interesant de a se întreține cu dânsul asupra oamenilor și lucrurilor din această țară. Prima sa grijă a fost de a mă preveni contra promisiunilor, ce mi se va face aci. Poporul albanez ar fi bun și simplu, însă guvernării săi ar face reprezentanților străini tot soiul de promisiuni, pe care nu le-ar ține niciodată. Pentru a motiva afirmațiunea Sa, mitropolitul Visarion mi-a citit cazul predecesorului meu Vasile Stoica, care a lăsat de altfel cele mai bune amintiri în Albania, căruia i se promisese deschiderea unor noi școli, care nici până astăzi nu au luat ființă.

I.P.S.S. atribuie faptul, că guvernării albanezi nu-și țin cuvântul, următoarelor cauze: “Acești oameni au fost crescuți fie în Turcia, fie în Grecia. Este un fapt bine cunoscut, că toată diplomația turcească a consistat în a tăce adevărul și de a spune părți adverse numai ceea ce putea să o inducă în eroare. Cât despre greci, ei mint. La aceasta a venit să se adauge corupțiunea inaugurată mai întâi de austrieci și continuată mai târziu de italieni, care au vărsat și unii și alții bani pentru a corupe caracterele. Aceasta a dat naștere unei mentalități, după care fiecare albanez crede, că străinul este aici numai pentru a fi exploatat.

Poporul albanez este foarte bănuitor, deoarece judecă pe celelalte popoare după sine însuși”.

Mitropolitul Visarion aprobă atitudinea energică a fostului Ministru al Italiei, Dl. Koch, care a avut curajul să întrebe pe guvernării albanezi, unde au mers banii, ce a vărsat Italia aici. Această atitudine a fostului ministru al Italiei ar fi fost justificată, deoarece mai târziu poporul albanez ar putea ține italienilor următorul limbaj: “Ce ați făcut voi pentru noi, pentru agricultura noastră, pentru industria noastră, pentru cultura noastră? Ați îmbogățit pur și simplu cu banii voștri o duzină de oameni.

Poporul albanez nu are însă curajul să masacreze pe acești guvernanți, după cum ei merită”.

Trecând la scrisoarea Regelui Zog adresată Ministrului Său Președinte, prin care Majestatea Sa dă Înalta Sa aprobare noului proiect de lege organică a învățământului, mitropolitul Visarion îmi spuse: “Vorbe mari! Ieste ușor de a spune, că în aplicarea legii învățământului nu vom ține seamă de nici o oportunitate politică, însă este mult mai înțelept să dovedim aceasta prin fapte și să tăcem din gură, decât să pronunțăm vorbe mari și pe urmă să fim poate siliți să procedăm altfel”.

Vorbind despre Ministrul Instrucțiunii Publice, întrebai în mod intenționat pe mitropolitul Visarion, dacă domnul Miraș Ivanai este creștin. “Ce, creștin?, el este un Nero”, îmi răspunse I.P.S.S. De altfel, adaugă mitropolitul Visarion, Ministrul Instrucțiunii Publice nu este un om responsabil, el este un simplu instrument de execuțiune, întocmai ca servitorul D-tale, care execută ceea ce îi ordoni. Aci I.P.S.S. făcea aluziune desigur la faptul, că Regele Zog ar fi autorul moral al legii asupra etatizării școlilor.

Această convorbire cu Mitropolitul Visarion asupra situațiunii interne a Albaniei m-a interesat îndeosebi, după ce cu două săptămâni înainte avusesem o conversațiune similară cu Șeful Marelui Stat Major albanez, despre care am relatat Excelenței Voastre.

Aceste două convorbiri mi-au dovedit, că indigenii nu văd situațiunea în Albania altfel decât reprezentanții străini acreditați aci.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Excelenței Sale, D-lui N. Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 15, f. 193.

139

1934 noiembrie 17, București. Adresă a Ministerului Afacerilor Străine către ministrul României la Atena, Langa-Rășcanu, privind procedurile de urmat pentru cererile de admitere la Muntele Athos prin mijlocirea Legației române de la Atena.

Nr. 60007

17 noiembrie 1934

Domnule Ministru,

Referindu-mă la raportul D-Voastră No. 2761 din 5 noiembrie a.c., prin care mă încunoștințați de dorința guvernului elen ca toate cererile de admitere în Sfântul Munte să fie prezentate Legațiunii Greciei din București, am onoarea a Vă reaminti că printr-un memoriu adresat acestui Departament de către Legațiunea noastră din Atena cu raportul No. 1801 din 13 iulie 1932, D-l secretar de Legațiune N. Dimitrescu ne făcea următoarele propuneri:

“Între timp însă, îmi permit a propune Excelenței Voastre, atât în vederea unei grabnice soluționări, cât și în aceea a unui recurs eventual la Geneva, ca toate cererile de vizită, stabilire definitivă sau orice reclamațiune să nu se adreseze la diferitele autorități la București, Legațiunii elene de acolo sau Consulatului din Salonic, ci numai acestei Legațiuni. Aceasta, față de repetatele declarațiuni de bunăvoință ce i s-au făcut de guvernul elen, este cea mai în măsură a dobândi un rezultat favorabil, iar în cazul unor repetate refuzuri, a întocmi un tablou complet cu date precise, concrete, asupra felului pârtnitor cum guvernul și așezămintele bisericești elene aplică statutul”.

Socotind aceste propuneri pe deplin întemeiate și neîndoindu-mă că ele ne-au fost făcute după o înțelegere prealabilă cu autoritățile competente elene, au intervenit încă de atunci în sensul cerut atât pe lângă Sfânta noastră Patriarhie, cât și pe lângă comunitățile române din Sfântul Munte.

Vă rog deci, să binevoiți a Vă folosi de cel dintâi prilej pentru a lămuri această contradicțiune, arătând autorităților competente elene că am prefera, pentru motive de ordin practic, ca toate cererile sau plângerile în legătură cu stabilirea românilor în Sfântul

Munte să fie transmise celor în drept prin mijlocirea Legațiunii noastre din Atena. Rămâne bine stabilit că actele cerute de către guvernul elen pentru admiterea călugărilor români în Muntele Athos sunt exclusiv cele precizate în nota-verbală a Ministerului Afacerilor Străine elene No. 6905 din 8 iunie 1931 și anume:

1) Copie autentică a actului de naștere, dovedind că candidatul are vârsta de 17 ani împliniți;

2) Certificat de bune moravuri;

3) Declarațiunea petiționarului că are cunoștință de dispozițiunile Statutului Sfântului Munte.

Întrucât privește în sine autorizațiunile diferitelor foruri bisericești, menționate în raportul D-Voastră, ele urmează să fie cerute direct de către interesați autorităților religioase respective, guvernul elen neavând, după cum v-a confirmat și prin sus-amintita notă, nici un amestec în această chestiune.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Domniei Sale, D-lui Langa-Rășcanu
Ministrul României la Atena

Ministru,

Director,

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 164.

140

1934 noiembrie 28, Tirana. Raport al Legației României la Tirana privind etatizarea școlilor particulare din Albania din 25 aprilie 1933. Se exprimă părerea că românii din Albania nu vor întreprinde nimic pentru recăștigarea drepturilor lor minoritare.

Legațiunea Regală a României
Tirana

28 noiembrie 1934

Domnule Ministru,

Luând cunoștință, la înapoierea mea din concediu, de conținutul notei ministeriale No. 29642 din 25 octombrie 1934, am onoarea a relata Excelenței Voastre situațiunea adevărată a școlilor noastre din Albania.

În ziua de 25 aprilie 1933, învățătorii noștri au primit pur și simplu notificarea, că toate școlile particulare din Albania au fost etatizate. Totodată, învățătorii români au fost invitați să evacueze localurile ocupate de școli. În imobilul aparținând comunității române din Corcea a fost instalată o școală de stat albaneză, unde predau exclusiv institutori albanezi și unde limba română nu este predată nici chiar ca limbă străină obligatorie. După cum am arătat prin raportul meu No. 630 din 5 octombrie 1934, statul albanez nu plătește nici măcar chirie comunității românești pentru uzul localului. Autoritățile albaneze au procedat la aceste măsuri drastice fără a fi așteptat cel puțin sfârșitul anului școlar.

Nu există deci nici o legătură între închiderea școlilor românești, care a avut loc la 25 aprilie 1933 și conflictul ce s-a ivit la începutul anului școlar 1934 între minoritatea greacă din Albania și guvernul albanez. În momentul în care s-a produs acest conflict, școlile românești erau deja demult etatizate, iar limba română nu era predată de mai bine de un an de zile.

În ceea ce privește declarațiunea ce mi-a făcut Ministerul Afacerilor Străine la 9 octombrie trecut, că limba română va fi în curând din nou predată în fostele școli românești comunicată Excelenței Voastre prin telegrama mea No. 636 din 9 octombrie 1934, observ că Dl. Djafer Villa mi-a făcut această declarațiune în mod spontan, fără a fi fost provocat printr-o intervențiune sau demers din partea mea.

Declarațiunea făcută la Geneva la 5 octombrie de către reprezentantul Albaniei, nu a creat o situație privilegiată pentru minoritățile grecești. Această declarațiune conferă drepturi egale tuturor minorităților din Albania.

.....
Am impresiunea, că minoritatea română din Albania nu se va adresa niciodată Societății Națiunilor, spre a urma pilda grecofonilor. Românii albanezi simt românește, vorbesc românește, însă ei au interesele lor în Albania și nu vor întreprinde nimic, ce ar putea să le creeze dificultăți cu satul albanez.

Înapoiindu-mă numai ieri din concediu, nu am avut încă ocaziunea de a vedea pe Ministrul Afacerilor Străine sau pe Președintele Consiliului. Cu prilejul vizitei ce voi face D-lui Djafer Villa, D-sa mă va întreține desigur asupra intențiunilor guvernului albanez cu privire la fostele școli românești. Nu voi lipsi de a ține pe Excelența Voastră la curent.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Excelenței Sale, D-lui N. Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine

/ss/ Aurelian

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 81.

141

1934 decembrie 5, București. Adresă a Ministerului Afacerilor Străine, către Ministrul României la Atena, Langa-Rășcanu, privind sprijinul obținut din partea mănăstirii Lavra în rezolvarea conflictului de la schitul românesc Prodromul de la Muntele Athos. Se anunța reîntoarcerea ca egumen al schitului a monahului Simeon Ciomandra și îndepărtarea călugărilor răzvrățiți.

Confidențial

Domnule Ministru,

Am onoarea a Vă aduce la cunoștință că în urma stăruințelor depuse de către Sfânta Patriarhie a Bisericii Române pe lângă Patriarhia din Constantinopol, aceasta a cerut mănăstirii Lavra din muntele Athos să readucă, în schitul românesc Prodromul dependente de dânsa, liniștea și ordinea atât de tulburate în ultimii ani.

Ca un prim rezultat al acestei intervențiuni, zisa mănăstire a rechemat în Sfântul Munte pe părintele Simeon Ciomandra, actualul stareț al schitului Darvani din București, care fusese nevoit a părăsi Prodromul în împrejurările ce Vă sunt cunoscute.

Urmează apoi ca, prin autoritatea mănăstirii suzerane, cei câțiva călugări răzvrătitori care au întreținut agitațiunea în Prodromul să fie izgoniți din schit și părintele Ciomandra reșezat în stăreție

Zelul de care acesta a dat întotdeauna dovadă, experiența și ponderațiunea sa, îngăduie nădejdea că dânsul va ști să asigure liniștea internă a schitului, întreținând

totodată relațiuni corecte atât cu autoritățile religioase din Sfântul Munte, cât și cu biserica noastră națională.

Comunicându-Vă cele ce preced, am onoarea a Vă ruga să binevoiți a da, la cererea sa, părintelui Simeon Ciomandra, sprijinul de care ar putea avea nevoie pentru a duce la bun sfârșit opera de împăcare și de îndreptare pe care, cu încuviințarea Sfintei noastre Patriarhii, va fi chemat a o înfăptui.

Adaug că n-am lipsit a aduce verbal cele ce preced la cunoștința D-lui Trifu, Consulul nostru General din Salonic, cu prilejul trecerii D-sale prin țară.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Ministru,

Director,

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 176.

142

1935 februarie 7, București. Interpelarea deputatului N. Batzaria făcută în Adunarea Deputaților la 6 februarie 1935, privind situația școlilor și bisericilor române din Iugoslavia și Albania, și ce politică duce guvernul român în privința ocrotirii drepturilor monahilor români de la Muntele Athos.

Președinția Adunării Deputaților
Nr. 1150

7 februarie 1935

COPIE

D-l deputat N. Batzaria în ședința de la 6 februarie a.c. a făcut următoarea (sic) asupra căreia Adunarea a admis urgența:

“Asociindu-mă interpelării pe care D-l Deputat Petre Ghiață a adresat-o d-lui ministru al Instrucțiunii, în chestiunea tratamentului minorităților etnice românești din Bulgaria, om onoarea a interpela pe d-nii miniștri de Instrucțiune și Afaceri Străine în chestiunile ce urmează:

1) Care este astăzi, în urma încheierii convenției școlare și bisericești cu guvernul iugoslav, situația școlilor, bisericilor, învățătorilor și preoților români în comparație cu numărul lor când Banatul iugoslav se găsea sub stăpânirea maghiară?

2) Ce demersuri se fac pentru redeschiderea școlilor și bisericilor române din Macedonia sârbească, școli și biserici închise fără nici un motiv de autoritățile sârbești îndată după ocuparea Macedoniei?

3) Ce demersuri s-au făcut ori se fac pentru menținerea școlilor și bisericilor române din Albania?

4) Cum crede guvernul să ocrotească drepturile Românilor în Republica autonomă ortodoxă a Sfântului Munte?

Subsemnatul Vă comunică textul acestei interpelări.

Președinte,
/ss/ George Fotino

Secretar General,
/ss/ indescifrabil

Domniei Sale, D-lui Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 95.

143

1935 martie 2, București. Referat al ministrului Afacerilor Străine privind situația școlilor grecești din România și a celor române din Grecia. Se propun negocieri

pentru încheierea unei convenții școlare cu Grecia, care să precizeze drepturile comunităților școlare și bisericești aromâne din Grecia, precum și recunoașterea dreptului de publicitate pentru școlile românești din această țară.

REFERAT

Printr-o notă primită la 21 februarie, Ministerul Instrucțiunii Publice ne atrage atențiunea asupra greutăților pe care autoritățile elene le fac școlilor noastre din Grecia, rugându-ne să intervenim pe lângă guvernul elen ca să fie tot atât de tolerant față de școlile noastre cum este și guvernul român față de școlile grecești din România.

În caz contrariu, Ministerul Instrucțiunii Publice ne informează că va fi nevoit să ia și el exact aceleași măsuri față de școlile grecești din România.

Școlile grecești din România

Școlile grecești din România funcționează în baza Protocolului semnat la 11 august 1931, odată cu Convențiunea de comerț și navigațiune cu Grecia.

Textul Protocolului este același cu al Protocolului din 19 decembrie 1900 care fusese denunțat între timp și căruia i s-au mai adăugat două clauze privitoare la programul școlar și la Corpul didactic, precum și la obligativitatea frecventării acestor școli numai de către copii de supuși eleni.

Termenul de valabilitate al Protocolului nu este prevăzut în textul lui.

Cum însă se prevede că el va intra în vigoare odată cu Convențiunea de comerț și cu Convențiunea de stabilire a căror durată este de doi ani, se poate deduce că și acest Protocol ar avea aceeași durată.

Cu prilejul negocierilor pentru încheierea acestui Protocol, am cerut guvernului elen ca în schimbul situațiunii avantajoase ce se cerea școlilor grecești, să ni se dea asigurări că școlile noastre în Grecia vor continua să funcționeze în aceleași condițiuni ca și în trecut, acordându-li-se și dreptul de echivalență al diplomelor sub condițiunile fixate de Ministerul Instrucțiunii Publice elen. Mai am cerut de asemenea și reciprocitate în ceea ce privește tratamentul personalului școlar.

Guvernul grec a refuzat să satisfacă cererile noastre pe motivul că nu se poate face nici-o apropiere între școlile grecești din România, care sunt școli particulare și școlile românești din Grecia, care sunt școli minoritare.

Domnul Mihalakopulos, Ministrul Afacerilor Străine din acea vreme, a asigurat însă verbal pe D-l Langa Rășcanu că școlile noastre vor continua să funcționeze în aceleași condițiuni, dar că nu-și poate lua un angajament scris față de România din cauza dificultăților pe care le-ar putea avea cu ceilalți vecini.

Noi ne-am mulțumit cu aceste asigurări verbale, am renunțat la condițiunile cerute, și am semnat Protocolul.

În baza acestui Protocol, ale cărui dispozițiuni sunt fără îndoială foarte avantajoase pentru Grecia, funcționează actualmente în România școli primare grecești cu 884 de elevi și două școli secundare, la București și Galați, cu 125 de elevi. Limba de predare este cea elenă, iar corpul didactic este numit în realitate de statul elen, dintre supuși greci.

Este incontestabil că situațiunea școlilor grecești din România este mai bună decât aceea a școlilor românești din Grecia, dar nu trebuie să uităm că nu se poate face o apropiere între aceste două școli și deci, nu se poate face o aplicare a principiului reciprocității, așa după cum cere Ministerul nostru de Instrucțiune Publică.

Într-adevăr, pe când școlile grecești din România sunt frecventate numai de supuși greci, școlile noastre din Grecia sunt frecventate de români, supuși greci

Apoi, pe când școlile grecești de la noi funcționează în baza unei convențiuni, Protocolul din 1930, școlile noastre din Grecia sunt considerate ca fiind numai tolerate grație bunăvoinței guvernului elen. Noi n-avem nici-o convențiune cu Grecia cu privire la școlile noastre, scrisoarea d-lui Venizelos din 1913 care asigură autonomia lor, fiind considerată caducă de guvernul elen.

De aceea, socotesc că o intervențiune pe lângă guvernul elen, în forma cerută de Ministerul Instrucțiunii Publice, nu are sorți de izbândă.

Cea mai bună soluțiune ar fi să începem cât de curând negocieri pentru încheierea unor convențiuni prin care să se reglementeze funcționarea școlilor noastre din Grecia, pentru ca ea să nu mai depindă în viitor, de bunăvoința guvernelor elene.

Școlile românești din Grecia

Școlile românești din Grecia continuă să funcționeze după regimul stabilit prin scrisoarea d-lui Venizelos din 1913, scrisoare care constituie o anexă a Tratatului de la București și are următorul cuprins:

Monsieur le Président du Conseil,*

En réponse à la note, en date de ce jour, que Votre Excellence a bien voulu me remettre, j'ai l'honneur de confirmer à Votre Excellence que:

La Grèce consent à donner l'autonomie aux écoles et aux églises des Koutzo-Valaques se trouvant dans les futures possessions grecques et à permettre la création d'un Episcopat pour ces mêmes Koutzo-Valaques, avec la faculté pour le Gouvernement Roumain de subventionner, sous la surveillance du Gouvernement Hellénique, les dites institutions culturelles présentes et à venir.

Veuillez agréer, etc.

(signé) E. K. Venizelos

După războiul mondial, la 10 august 1920, Grecia a semnat la Sèvres, Tratatul privitor la protecțiunea minorităților. Acest Tratat acordă minorităților etnice din Grecia numai dreptul să-și creieze, dirijeze și controleze pe cheltuiala lor proprie, instituțiuni cu scopuri de binefacere, religioase sau sociale, precum și școli și alte instituțiuni de educațiune în care vor putea întrebuința limba lor națională și exercita liber religiunea lor. guvernul elen se obligă să acorde, în materie de învățământ public, în orașele și satele unde locuiește o populațiune considerabilă de supuși eleni, de altă limbă decât cea grecească, facilități potrivite spre a asigura ca în școlile primare instrucțiunea să se facă în

* Traducere:

„Domnule Președinte al Consiliului,

Ca răspuns la nota datată în această zi, pe care Excelența Voastră a binevoit să mi-o remită, am onoarea să confirm Excelenței Voastre că:

Grecia consimte să acorde autonomie școlilor și bisericilor cuțo-valahilor care se află în viitoarele posesiuni grecești și să permită crearea unui episcopat chiar pentru acești cuțo-valahi, cu posibilitatea pentru guvernul român de a subvenționa, sub supravegherea guvernului grec numitele instituții culturale prezente și pe viitor.

Vă rog să primiți etc.”

/ss/ E.K. Venizelos

propria limbă a copiilor acestor supuși eleni! guvernul grec se mai obligă, de asemenea, de a asigura acestor minorități etnice, în orașele și districtele unde se găsesc în proporțiuni considerabile, o parte echitabilă din sumele ce le-ar putea fi atribuite din fondurile publice sau din bugetul statului sau al municipiilor

Prin articolul 12 din Tratatul de la Sèvres, se face o mențiune specială pentru comunitățile românești din regiunea Pindului cărora li se acordă, sub controlul Statului elen, "autonomia locală în ceea ce privește chestiunile religioase de binefacere sau școlare" fără a se mai recunoaște însă dreptul Statului român de a subvenționa școlile românești din această regiune.

Este evident că dispozițiunile Tratatului de la Sèvres sunt mult mai puțin favorabile minorității românești din Grecia decât acele cuprinse în scrisoarea din 1913.

De aceea guvernele elene au căutat să se sustragă obligațiunilor luate prin Tratatul de la București, susținând că acest Tratat ar fi fost abrogat prin Tratatul de la Sèvres în care ar fi fost înglobate privilegiile recunoscute României în 1913. Ele invocă, în acest scop, textul Preambulului Tratatului de la Sèvres care ar înlătura clar și categoric orice dispozițiune luată înainte de 10 august 1920 cu privire la minoritățile etnice din Grecia.

Iată textul Preambulului invocat:

"Considérant que la Grèce doit être libérée de certaines obligations qu'elle a contractées vis-à-vis de quelques Puissances, et qu'à ces obligations doivent être substituées des obligations vis-à-vis de la Société des Nations; entendu enfin que la Grèce doit être libérée aussi d'autres obligations qu'elle a contractées vis-à-vis de certaines Puissances et qui constituent une restriction de sa plaine souveraineté intérieure..."^{*}

Chestiunea abrogării scrisorii din 1913 a fost examinată de Consiliul nostru Juridic care în ședința de la 3 aprilie 1928 a dat următorul aviz:

"Tratatul de la Sèvres având același obiect, adică regularea drepturilor minorităților din Grecia, a abrogat în principiu Tratatul de la București din 1913, pe de o parte, iar pe de altă parte, dat fiind că România a semnat un tratat al minorităților trebuie a se lua cea mai mare luare aminte să nu invocăm vreo dispozițiune din Tratatul minorităților semnat de Grecia în mod exclusiv, căci ne-am expune ca și alte state interesate să se opună cât ar fi vorba de aplicarea unor articole din Tratatul semnat de noi pentru minorități propria noastră atitudine.

Chestiunea ar trebui rezolvată pe calea unor tratațiuni amicale, invocându-se ca un precedent însemnat dispozițiile din Tratatul de la București și scrisorile schimbate între Primii Miniștri ai celor două State și pe de altă parte, avantajile reciproce pe care cele două state și le-ar putea consimți pentru supuși, fiecăruia din state și locuind pe teritoriul celuilalt".

Domnul Profesor Alfred Juvara, spune că împărtășește în totul părerea domnului Rosental.

^{*} Traducere:

„Considerând că Grecia trebuie să fie eliberată de anumite obligații pe care le-a contractat față de câteva Puteri, și că acestor obligații trebuie să li se substituie obligațiile față de Societatea Națiunilor; s-a înțeles în sfârșit că Grecia trebuie să fie eliberată de asemenea de alte obligații pe care le-a contractat față de anumite Puteri și care constituie o restricție a deplinei sale suveranități interne”

Domnii Stoicescu și Raicoviceanu declară că sunt de acord cu partea finală din părerea expusă de Domnul Rosental, însă fac rezerve asupra primului punct, adică socot că aranjamentul cuprins în Tratatul de la 1913 din București pe baza schimbului de scrisori între Primii Miniștri de atunci, Venizelos și T. Maiorescu, ar fi încă în vigoare”.

Cu toate că guvernul elen consideră scrisoarea din 1913 ca un act diplomatic expirat, de dispozițiunile căruia guvernul român nu se mai poate prevala, totuși trebuie să recunoaștem că până astăzi toate guvernele grecești au respectat funcționarea școlilor noastre și subvenționarea lor de către statul român.

Nu este însă mai puțin adevărat că toate guvernele elene, de la 1920 încoace, au considerat această situațiune ca un provizorat care s-ar datora numai bunăvoinței și toleranței lor.

Continuile piedici pe care guvernul grec le pune în calea funcționării școlilor noastre arată însă tendința de a distruge treptat avantajile de care ele se bucurau până acum.

Astfel, autoritățile școlare grecești fac dese inspecțiuni școlilor noastre, cercetându-le cu o excesivă severitate și formulând de fiecare dată pretențiuni noi.

Ele nu admit sub nici un cuvânt ca numărul învățătorilor și profesorilor supuși români, să fie mai mare de 17, ceea ce face ca școlile noastre, din lipsă de profesori, supuși eleni, să funcționeze în chip defectuos.

De asemenea, guvernul elen refuză șederea în Grecia a secretarilor și pedagogilor supuși români, chestiunea care nu fusese până acum nici măcar pusă în discuțiune.

Elevilor români din Albania și Iugoslavia, care nu au școli române în țările respective, nu li se mai permite să urmeze la școlile noastre secundare din Grecia, iar Liceul din Grebena a fost avertizat că nu poate primi în liceu decât elevi proveniți din localitățile din regiunea Pindului, singura regiune despre care vorbește Tratatul de la Sèvres.

Adaug faptul că diplomele eliberate de școlile noastre nu sunt recunoscute în Grecia, iar posesorii lor sunt considerați de autoritățile elene ca analfabeți.

Din luarea tuturor acestor măsuri reiese clar intențiunea guvernului elen care urmărește să înlăture, dacă se va putea, complet, privilegiile obținute în scris de România în 1913 și să aplice școlilor românești dispozițiunile cuprinse în Tratatul de la Sèvres.

Pentru a remedia această stare de lucruri, ar trebui să începem negocieri pentru încheierea unei convențiuni școlare cu Grecia în care să fie inserate cu precizie drepturile statului român, cât și ale comunităților aromâne școlare și bisericești din Grecia, precum și obligațiunile lor față de statul elen.

Totodată, va trebui ca prin introducerea în școlile noastre a unui program analitic aprobat de Ministerul Instrucțiunii Publice elen, să obținem dreptul de publicitate pentru școlile românești din Grecia.

Această transformare ar permite tinerilor aromâni să urmeze la universitățile din Grecia și să poată ocupa situațiuni importante în statul elen.

Altfel, ei vor continua să vină la noi în țară în loc să rămână în Grecia, unde ar putea fi mult mai folositori cauzei românești.

2 martie 1935

/ss/ I. Lefter

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 45.

144

1935 martie 11, <București>. Notă a Ministrului Instrucțiunii dr. Angelescu, privind situația școlilor elene din România în raport cu situația școlilor române din Grecia.

11 martie 1935

NOTĂ despre situația școlilor

Ministrului Instrucțiunii *eline* în România în raport cu situația Școlilor *române* în Grecia

În baza Protocolului privitor la școlile și bisericele grecești din România (Convenția 1931), în România funcționează 8 școli primare cu limba de predare elenă cu 884 elevi, și 2 școli secundare cu 125 elevi (București și Galați), cu un total de 47 posturi.

În aceste școli se primesc numai fii de supuși eleni.

Corpul didactic, conform protocolului, este numit de statul elen dintre supuși eleni.

România întreține pe cheltuiala sa în Grecia în 25 localități, 25 școli primare cu limba de predare română cu 917 elevi, cu 52 posturi, și 4 școli secundare (1 școală de comerț (inferioară și superioară), 1 școală profesională de fete, 1 liceu și un gimnaziu), cu 360 elevi și 46 posturi.

Aceste școli funcționează cu învoiala statului elen, fără să existe vreo convenție specială, privitor la funcționarea lor. Din această cauză, Ministerul Instrucțiunii întâmpină dificultăți din partea statului elen, întrucât nu admite ca numărul profesorilor și învățătorilor supuși români să treacă de 17.

Or, acest număr abia este suficient pentru personalul unei singure școli secundare complete.

Pentru moment, nu avem profesori români, supuși eleni calificați la toate materiile învățământului secundar. De aceea, Ministerul Instrucțiunii este nevoit să trimită din țară un număr mai mare decât cel admis de guvernul elen.

Acestora guvernul elen, chiar dacă sunt soțiile profesorilor admiși, nu le permite rămânerea în Grecia, încât școlile noastre secundare din lipsă de profesori specialiști sunt nevoite să funcționeze defectuos.

Mai recent, guvernul elen a refuzat șederea în Grecia chiar și a secretarilor și pedagogilor supuși români de la școlile noastre din Grecia.

Până în anul 1934/35 situația acestora, nefăcând parte din corpul didactic propriu-zis, nu a fost pusă niciodată în discuție de către guvernul elen. Guvernul elen nu permite elevilor *români* din Albania și din Iugoslavia (vechea Macedonie), care nu au școli secundare în țările respective, să urmeze la școlile noastre din Grecia.

Dl. Director al Liceului din Grebena semnalează, că inspectorii școlari și poliția din Grebena l-au avertizat că nu are voie să primească în liceul din Grebena, decât elevi proveniți din 3-4 localități, excluzând restul elevilor proveniți din alte regiuni ale Greciei. (Se anexează în copie raportul).

Este nevoie ca să se intervină pe lângă guvernul elen, ca să fie cu toleranța convenită față de școlile române din Grecia, la fel cum guvernul român este tolerant față de școlile grecești din România.

Pentru cazul când guvernul elen ar persista în a nu tolera pe profesorii, pe secretarii și pedagogii școlilor noastre în Grecia, și pe elevii români din alte regiuni, Ministerul Instrucțiunii va fi nevoit să ia aceleași măsuri față de personalul administrativ de la școlile elene din România.

/ss/ Dr. Angelescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 46.

145

1935 martie 15, Grebena, Grecia. Raportul directorului Liceului român din Grebena, Al. Ciumetti, către Ministerul Instrucțiunii Publice, privind inspecția făcută de un inspector grec, care i-a pus în vedere să nu mai primească la cursuri decât elevi din zona Pind.

Direcțiunea Liceului român din Grebena
Nr. 385

15 martie 1935

Domnule Ministru,

Am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele:

În ziua de 9 Februarie a.c. s-a prezentat la liceul ce conduc dl. Stamatelos, directorul liceului grec din Kozani (capitala jud. în care se află Grebena) și delegat inspector. Obiectul vizitei numitului domn a fost să cerceteze în arhiva școlii situația unor elevi. Printre altele, d-sa a cerut unele informațiuni cu privire la elevii originari din Grecia, dar care în prezent au pașapoarte românești, precum și pentru elevii originari din Epir, Aspropotam, Veria, Vodena și Salonic. Privitor la elevii cu pașapoarte românești, mi-a comunicat că în școala noastră nu putem admite alți elevi decât pe aceia cu supușenia greacă. Trecând la elevii originari din regiunile sus-amintite, d-l Stamatelos mi-a spus că în liceul din Grebena nu pot fi admiși decât elevii din comunele Samarina, Turia, Avdela și Perivole. Ceva mai mult: nu ne este îngăduit să primim nici elevii din Veria și Vodena, întrucât aceste comune ies din regiunea Pindului.

La obiecțiunea că noi românii nu avem decât un singur liceu în Grecia și că elevii nu se pot duce în altă parte, d-l Inspector mi-a răspuns că sunt liceele grecești și că ceea ce facem noi este o intensă propagandă românească, ceea ce nu-i admis de legile Republicii Elene. Cerându-i să-mi arate un text de lege care să confirme afirmațiunile sale, a răspuns, cam enervat, că aceasta nu interesează și că fiind școli minoritare trebuie să ne supunem ordinelor ce ni se dau.

În fața acestei afirmațiuni mi-am schimbat atitudinea, refuzând să mai dau alte informațiuni fără ca ele să nu fie consemnate într-un proces verbal, ceea ce d-sa a refuzat.

Nu știu, Domnule Ministru, dacă guvernul Greciei aprobă sau nu vederile organelor de control școlar minoritar. Rețin însă că cele spuse de d-l Inspector mi-au fost spuse și de comandantul poliției din Grebena la 25 ianuarie și la 10 februarie a.c.

Aceasta oglindește perfect intenția autorităților de a izbi în existența școlilor noastre. De altfel, nu se poate explica nici faptul că aceste autorități refuză să acorde permisiunea de liberă funcționare la o parte din profesorii școlii.

De asemenea, țin să accentuez asupra faptului că școlile noastre sunt considerate ca minoritare, fără ca însă elementul românesc să fie recunoscut ca minoritate. Niciuna din comunitățile noastre din Grecia nu este recunoscută. Deci, nu există minoritate românească decât atâta timp cât e vorba de a lovi în existența școlilor. Dacă în adevăr elementul românesc este o minoritate recunoscută și dacă în adevăr școlile noastre sunt minoritare, de ce elevii noștri nu beneficiază de avantajele ce le acordă tratatul din Trianon minorităților etnice? De ce ni se comunică de autorități că școlile noastre nu sunt recunoscute?

Singura dorință a autorităților grecești cred că este aceea de a închide școlile noastre, socotindu-le ca un pericol pentru stat.

Domniei Sale Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice
Direcția Culturală a românilor de peste hotare

Director,
/ss/ Al. Ciumetti

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 53.

146

1935 aprilie 26, Tirana. Telegramă a Legației României la Tirana, privind redeschiderea școlilor românești din Albania.

Legațiunea din Tirana
Nr. 304

26 aprilie 1935

Urmare la telegramele mele No. 285 și 289

Telegramă descifrată

Ministrul Afacerilor Străine mi-a declarat azi că M.S. Regele a dat ordin Ministrului Instrucțiunii Publice să ia imediat măsurile necesare pentru ca școlile românești să fie redeschise integral și să funcționeze cu începere de azi exact ca înainte de etatizarea lor, adică ca toate materiile să fie predate în limba română de foștii institutori români. Copiii albanezi care frecventează aceste școli vor fi permutați la alte școli. În viitor, Ministerul Instrucțiunii Publice va alege pe institutorii lor numai printre elementele minoritare etnice, ținând totdeauna seama ca aceste numiri să fie agreate de minorități. Într-un cuvânt, Ministerul Instrucțiunii Publice nu va putea numi la școlile românești un institutor albanez, chiar dacă ar poseda perfect limba română. Cred că în acest mod, guvernul albanez ne-a acordat satisfacțiune completă în chestiunea școlară.

Cu acest prilej, Ministrul Afacerilor Străine m-a însărcinat a reitera Excelenței Voastre rugămintea guvernului albanez, transmisă prin telegrama mea No. 289, prin care solicită puternicul sprijin al Excelenței Voastre la Geneva în chestiunea școlilor minoritare grecești.

/ss/ Aurelian
304

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 119.

147

1935 mai 2, Haga. Telegramă a Legației României la Haga, privind hotărârea luată de Curtea de Justiție Internațională în problema școlilor minoritare din Albania.

Legațiunea din Haga
Nr. 1904

2 mai 1935

Telegramă descifrată

Îmi îngădui a aminti Excelenței Voastre informațiunile verbale date la Geneva în privința avizului Curții Permanente de Justiție Internațională în chestiunea școlilor minoritare din Albania.

Avizul, dat cu majoritate, dă o interpretare exorbitantă egalității de drepturi conferită minorităților etnice prin tratatele minoritare și făcând o primă și notabilă aplicațiune, consideră că Albania nu era fundată să suprimă printr-o dispozițiune constituțională regimul învățământului privat pe teritoriul său. Avizul ajunge să recunoască adevărate privilegii minorităților, prevăzând, pe de o parte, puțința unei situațiuni de drept pentru minorități superioare celei a majorității pentru că numai astfel s-ar stabili o adevărată egalitate de fapt între unele și altele, iar pe de altă parte, permanența unor drepturi minoritare care n-ar putea fi atinse prin legiuiri naționale.

/ss/ Vișoianu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 121.

148

1935 iunie 15. Referat redactat de G. Elefterescu, privind situația școlilor române din Albania în care după 6 mai 1935, cunoștințele erau predate în limba română.

În Albania, unde trăiesc aproape 40.000 de români, existau înainte de 1913, pe timpul dominațiunii turcești, 17 școli românești și un gimnaziu la Berat, subvenționate de guvernul nostru. Cursurile acestor școli erau urmate de un număr de 670 de elevi.

Cu toate că Albania n-a semnat, în chestiunea școlilor noastre, un angajament în felul celui luat de celelalte state succesorale ale Imperiului turcesc, ea a respectat totuși existența celor trei școli românești din comunele Corcea, Șipsca și Pleasa, singurele care s-au mai putut redeschide după războiul mondial.

Aceste școli au continuat să funcționeze după regimul stabilit pe timpul Imperiului turcesc, până în octombrie 1927, când s-a procedat la etatizarea lor.

În iulie 1930, în urma tratatelor duse de Legațiunea noastră din Tirana, guvernul albanez a consimțit, în mod verbal, ca vechile școli românești de la Corcea și Șipsca – școala din Pleasa încetase între timp să mai funcționeze – să fie cedate comunităților românești. Ele urmau să fie administrate și întreținute de comunitățile respective, guvernul albanez dându-și însă promisiunea că va tolera subvenționarea lor de către statul român.

Cele două școli românești au reînceput să funcționeze chiar în cursul aceluși an, după programul școlilor primare de la noi, având un corp profesoral numit și retribuit de fapt de Ministerul nostru de Instrucțiune Publică și cursurile predate în limba română. În luna mai 1932, guvernul albanez autorizează funcționarea a încă două școli românești, la Lunca și la Grabova, fără ca aceste școli să fi luat însă ființă – din motive financiare.

Regimul acesta durează până în aprilie 1933, când intră în vigoare noua Constituțiune albaneză, care în articolele 206 și 207 cuprinde următoarele dispozițiuni:

“L’enseignement et l’éducation des sujets albanais sont réservés à l’État, qui se charge de les donner dans ses écoles. L’enseignement primaire est obligatoire pour tous les ressortissants albanais et sera donné gratuitement.

Les écoles privées de toutes les catégories, fonctionnant actuellement, seront fermées”*.

Aceste dispozițiuni, care vizau mai ales școlile catolice, având ca scop reducerea posibilităților de influență italiană în Albania, au lovit și cele două școli românești, considerate de guvernul albanez ca școli particulare, cu toate că situațiunea lor nu era identică.

* Traducere: „Învățământul și educația supușilor albanezi sunt rezervate statului care se însărcinează să le dea în școlile sale. Învățământul primar este obligatoriu pentru toți cei aflați sub jurisdicție albaneză și va fi gratuit. Școlile particulare de toate categoriile, funcționând în prezent, vor fi închise”.

Într-adevăr, pe când populațiunea românească din Albania constituie o minoritate etnică, populațiunea italiană nu alcătuiește o minoritate de acest fel.

Fără a fi fost închise, școlile noastre au fost etatizate, înlocuindu-se învățătorii români și introducându-se programul de curs primar albanez.

Legățiunea noastră din Tirana, constatând că prin noul regim școlile noastre au fost puse într-o situațiune de inferioritate față de regimul instituit prin Declarațiunea albaneză în fața Consiliului Societății Națiunilor, din 2 octombrie 1921, școlilor minoritare – a propus Ministerului ca școlile românești să fie puse sub protecțiunea zisei Declarațiuni, invocându-se fie articolul 5, fie articolul 6 al ei.

O astfel de intervențiune nu ar fi fost însă oportună, dată fiind posibilitatea de a se obține, pe cale amiabilă, o revenire la regimul anterior Constituției din 1933, regimul comportând o situațiune mai bună decât aceea ce s-ar fi putut obține prin invocarea Declarației din 1921.

Această revenire s-a și realizat; cu începere de la 6 mai 1935, în cele două școli de la Corcea și Șipsca, toate materiile sunt predate în limba română de către institutori români, iar elevii albanezi care le frecventau au fost mutați în școli albaneze.

Rămâne acum ca statul român să sprijine efectiv, moralmente și mai ales materialmente, organizarea de comunități în centrele românești, îndemnându-le să ceară guvernului albanez să înființeze școli românești în localitățile unde românii sunt în majoritate și anume în comunele Șipsca, Nicea, Lunca, Grabova, Moscopole, Cerna, Cărbunara, Grădiștea, Cumani, Trei frați, Pleasa, Devidea, Goleni, Nagruza, Cipala, Dadostina, Peșteu, Colonia, Bumbulina, Jacodina, Crueghiata, Poiani, Ametbeuș, Scrofolina, Armeni, Ducati, Iniștea, Tapia, Tarfik, Stremen, Pendandria, Dușmica, Dobronic și Cosova.

Pe de altă parte, ar fi neapărat necesar să obținem confirmarea printr-un acord scris a acestui regim, chestiunile care, împreună cu aceea a metodei de urmat în negociațiunile ce s-ar deschide, face obiectul referatului Direcțiunii Politice cu data de 4 iunie 1935.

15 iunie 1935

/ss/ G. Elefterescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 127.

149

1935 august 3, Timișoara. Adresa Prefecturii județului Timiș–Torontal către Ministerul Afacerilor Externe prin care solicita să se cerceteze modul în care fuseseră cheltuite suma de 150.000 lei pentru ajutorarea Căminului studenților din Iugoslavia și 100.000 lei pentru propaganda religioasă din această țară.

Prefectura județului Timiș - Torontal
Serviciul financiar

Către Ministerul de Externe

Direcțiunea Consulară

Prin adresa noastră No. 12460/1935 din 4 iunie 1935, adresându-ne Legației Române din Belgrad, am cerut să binevoiască a cerceta ce destinație s-a dat sumei de lei 150.000 ce s-a dat de această Prefectură în ziua de 20 aprilie 1932 D-lui Traian Petrică capelan protopresbiterial din Vârșeț drept ajutor pentru Căminul studenților din Iugoslavia și lei 100.000 ce s-a dat tot în acest an D-lui Alexandru Butoarcă din Vârșeț pentru propaganda religioasă din Iugoslavia, punând în vedere în același timp numiților să prezinte actele justificative până la 1 august 1935, căci în caz contrar în viitor nu li se va mai acorda nici un ajutor.

Neprimind până în prezent nici un răspuns, avem onoare a Vă ruga să binevoiți a interveni pe lângă numita Legație să cerceteze cele cerute de noi, comunicându-ne rezultatul.

Timișoara, 3 august 1935

Prefect,
/ss/ indescifrabil

Șeful serviciului,
/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 60, f. 72.

150

1935 septembrie 13, Sofia. Telegramă adresată de ambasadorul României la Sofia, Vasile Stoica, către Ministerul Afacerilor Străine, în care semnalează faptul că autoritățile bulgare nu au deschis nici o școală în limba română în regiunea Vidin, iar slujba religioasă în această limbă este interzisă. Mai mult chiar, utilizarea limbii române în conversații private este pedepsită cu amendă.

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Legațiunea din Sofia
Nr. 2644

13 septembrie 1935

EXTERNE BUCUREȘTI

Spre a se comunica și Ministerului Instrucțiunii Publice.

Bulgaria a luat toate măsurile pentru noul an școlar, în privința românilor situațiunea rămâne neschimbată și nici o școală românească nu se va deschide și în nici o școală existentă în prezent și comunele românești limba română nu va fi introdusă nici măcar ca obiect de studiu. Cei câțiva învățători de origine română care funcționau până acum în comunele românești au fost transferați în interiorul Bulgariei și în locul lor au fost aduși bulgari care nu știu un cuvânt românesc. În bisericile din jurul Vidinului limba românească fiind definitiv interzisă autoritățile au început acum a șterge și inscripțiunile românești înlocuindu-le cu inscripțiuni bulgare. În Cozludui și în jurul Rahovei limba românească este interzisă pe stradă chiar și în conversațiunile private și autoritățile continuă a amenda pe contravenienți cu câte o sută leve.

STOICA
2644

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 254.

151

1935 octombrie 10, București. Referat întocmit de Victor Pogoneanu din cadrul Ministerului Afacerilor Străine, privind regimul școlilor românești din Albania, însoțit

de o listă a localităților din această țară în care românii erau majoritari și în care puteau fi înființate școli românești.

București, 10 octombrie 1935

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
Direcțiunea Politică

REFERAT

O schimbare pare a fi intervenit în atitudinea Guvernului din Tirana cu privire la școlile române din Albania, cărora ar fi dispus să le recunoască și de aici înainte avantajile de care se bucurau în baza înțelegerii verbale din 1930 – dacă în schimb guvernul român ar accepta etatizarea acestor școli și nu ar pretinde, dimpotrivă, pentru ele, regimul garantat de Declarația albaneză din 2 octombrie 1921 și întărit și dezvoltat de avizul consultativ al Curții Permanente de Justiție Internațională în chestiunea școlilor minoritare grecești (v. telegrama cifrată a Legațiunii din Tirana, cu No. 659 din 2 octombrie 1935, înreg. la No. 56493 din 3 oct. 1935).

În felul acesta, dilema școlii etatizate – școli minoritare, pe care guvernul albanez o prezentase de curând României (v. referatul Direcțiunii Politice din 23 septembrie 1935), fiind considerabil atenuată și practic anulată, adeziunea noastră la principiul etatizării ar deveni posibilă fără ca, în fapt, situațiunea anterioară Constituției din 1933 să sufere vreo modificare.

Soluțiunea aceasta ar conveni ambelor state, pentru motivele expuse în Referatul Direcțiunii Politice din 4 iunie 1935 și constatate valabile prin avizul Consiliului Juridic cu No. 85 din 21 iunie 1935 (înreg. la No. 38024 din 26 iunie 1935) și care, pentru Albania, reies în chipul cel mai lămurit și din comunicarea făcută ministrului nostru la Tirana de către ministrul albanez al Instrucției Publice (v. telegrama sus-menționată a Legațiunii din Tirana).

Trebuie însă neapărat precizat, dacă nu printr-un acord scris, cel puțin printr-un schimb de note – evident, secret – că, deși etatizate, școlile române vor continua să funcționeze cu institutori de origine română, recomandați de guvernul român și renumerați discret de acesta (în afara salariului, problematic, primit de la statul albanez); că limba de predare va continua să fie, pentru toate materiile, cea română; că programa lor va continua să se alcătuiască după indicațiile Ministerului Român al Instrucției.

Cum guvernul din Tirana va căuta, desigur, să se eschiveze de la un angajament scris, va trebui să insistăm asupra caracterului secret al acestuia; asupra sentimentelor amicale și a solitudinii arătate în mod constant Albaniei de către statul român (mai ales prin sprijinul diplomatic acordat în chestiunea școlilor minoritare grecești și prin reprimarea manifestărilor ostile actualului guvernământ al Albanezilor din România); precum și asupra faptului că, restabilind în chiar primăvara acestui an, deși în contra prevederilor Constituției din 1933, situațiunea creată școlilor române prin înțelegerea din 1930, guvernul albanez a recunoscut dreptatea pretențiunilor României și a constituit un precedent de care rămâne legat.

10 octombrie 1935

/ss/ Victor I.R. Pogoneanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 148-149.

152

1935 noiembrie 16, Tirana. Raport al Legației României la Tirana, către ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, privind funcționarea școlilor românești din Albania ca școli de stat albaneze cu limba de predare română. În anexă,

regulamentul privind școlile minoritare apărut în Monitorul Oficial nr. 58 din 12 noiembrie 1935 la Tirana.

Legățiunea Regală a României la Tirana

Confidențial

16 noiembrie 1935

Domnule Ministru,

Am onoarea a confirma telegrama mea No. 778 din 14 noiembrie curent.

Zilele aceste Monitorul Oficial al Albaniei a publicat, în fine, regulamentul relativ la funcționarea școlilor minoritare din Albania. Alături pe lângă aceasta în traducere română, două exemplare din textul acestui regulament.

Școlile românești funcționează astăzi sub regimul prevăzut la art. 10 al acestui regulament, adică: Școli de stat albaneze, cu institutori aleși, numiți și plătiți de statul albanez, care predau toate materiile în limba română. Observ că, acest regim a fost aplicat școlilor românești, deși comunitățile noastre nu au declarat niciodată, că nu doresc sau că nu pot întreține școli particulare minoritare.

Ministrul Instrucțiunii Publice al Albaniei m-a întrebat în ziua de 2 octombrie 1935, dacă guvernul român dorește, ca școlile românești să fie supuse aceluiași regim ca și școlile minoritare grecești (Art. 1-9) sau dacă el preferă, ca ele să funcționeze sub regimul prevăzut la Art. 10. În același timp, Ministrul Instrucțiunii Publice m-a lăsat să înțeleg, că este dorința Regelui Zog și a guvernului albanez de a nu vedea minoritatea română alături de cea greacă, profitând de o măsură impusă. Am răspuns ministrului Instrucțiunii Publice, că mă voi pune în legătură cu guvernul meu și că îi voi comunica răspunsul, îndată ce îl voi primi.

Îmi permit a atrage binevoitoare atenție Excelenței Voastre asupra punctului a al articolului 2 și a punctului h al articolului 3, care prevăd, că institutorii școlilor minoritare vor fi plătiți numai de către populațiunea din localitate unde funcționează școala.

Deci, în cazul în care guvernul nostru s-ar decide pentru școli minoritare, salariile acordate institutorilor români de către Ministerul nostru al Instrucțiunii Publice vor trebui să fie trimise într-un mod foarte discret, pentru a nu oferi guvernului albanez ocaziunea de a pretinde, că prescripțiunile acestui regulament nu au fost observate.

Îmi permit a atrage, de asemenea, atențiunea Excelenței Voastre asupra articolului 9 care prevede, că în școlile minoritare manualele vor fi elaborate în limba minoritară, însă conform programului oficial albanez și cu aprobarea Ministerului Instrucțiunii Publice al Albaniei.

Binevoiți a primi, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

/ss/ Aurelian

REGULAMENT

Privitor la școlile minoritare

(Monitorul Oficial No. 58 din 12 noiembrie 1935)

Art. 1.

Pe baza articolului 5 din declarațiunea albaneză făcută în fața Societății Națiunilor în ziua de 2 octombrie 1921, Școli particulare minoritare din Regat sunt libere să funcționeze conform prezentului regulament cu institutori aleși de către minoritari și aprobați de către Ministerul Instrucțiunii Publice.

Art. 2.

Cererile pentru deschiderea unei școli particulare minoritare se face de către membrii comunității locale și se adresează Ministerului Instrucțiunii Publice prin intermediul Prefecturii.

Pe cerere se specifică:

a) dorința de deschidere a școlii particulare minoritare întreținută cu cheltuiala populației locale;

b) numărul copiilor de ambele sexe, vârsta obligatorie pentru școală, conform dispozițiilor legii;

c) numele și biografia pe scurt a institutorului sau institutoarei;

d) leafa lunară ce locuitorii se obligă a plăti institutorului.

Împreună cu acestea se înaintează și actele institutorului sau institutoarei.

Art. 3.

Candidații pentru posturile de institutori în școlile particulare minoritare trebuie să îndeplinească următoarele condițiuni:

a) să fie cetățeni albanezi;

b) să fi împlinit vârsta de 21 ani, și să fie în regulă cu serviciul militar

c) să cunoască în limita posibilității, limba albaneză, această condițiune intră în vigoare după trei ani;

d) să nu fi urmărit de autoritățile judecătorești;

e) să fi absolvenți ai unei școli normale; această condițiune se va aplica doi ani după punerea în aplicare a prezentului regulament;

f) să nu fi făcut serviciul militar în străinătate;

g) să nu fi luat parte în organizațiunile antinaționale;

h) să fie plătit numai de către populațiunea locală unde funcționează școala minoritară.

Art. 4.

După semnarea contractului cu membrii comunității locale relativ la serviciul și leafa lunară, candidații care îndeplinesc condițiunile prevăzute în art. 3, vor fi aprobați de către Ministerul Instrucțiunii Publice. Contractul se semnează în fața autorităților administrative locale. În comunele cu o populațiune mixtă, contractul se semnează de către membrii comunității minoritare, iar în cazul când minoritarii nu sunt reprezentați în comisiunea locală, atunci el (institutorul) procedează la alegerea unei comisiuni speciale ad-hoc.

Art. 5.

Institutorul unei școli minoritare își ia postul în primire numai după obținerea decretului Ministerului Instrucțiunii Publice. Ministerul Instrucțiunii procedează la eliberarea decretului de numire în termenul de una lună cu începere din ziua în care s-a înmănat cererea comunității minoritare.

Art. 6.

Populațiunea locală poate să controleze pe institutorul și școala particulară a lor. Controlul oficial didactic și administrativ se face, conform dispozițiilor legii, de către Ministerul Instrucțiunii Publice prin inspectoratul școlar.

Art. 7.

Contra institutorului, care în urma unei control oficial se constată că nu îndeplinește condițiunile legilor în vigoare, sau că purtarea sa morală sau politică este incorectă, se

aplică dispozițiunile respective ale legii organice a învățământului, adică reducerea salariului sau transferarea sa.

Art. 8.

În ceea ce privește anul școlar, certificatele, clasificarea, promovarea și examenele elevilor, precum și vârsta obligatorie, sistemul programului, se aplică conform dispozițiilor legii organice a învățământului.

Programul școlar este acela oficial al școlilor de Stat, în toate clasele toate materiile se vor predă numai în limba minoritară. Învățământul religios, care nu este prevăzut în programul oficial, se poate predă în limba minoritară.

Art. 9.

În școlile particulare minoritare, se vor întrebuința manualele școlare, tipărite în limba minoritară, conform programului oficial, numai cu aprobarea Ministerului Instrucțiunii Publice.

Ministerul Instrucțiunii Publice se va interesa de întocmirea textelor școlare în limba minoritară conform programului oficial.

Până la întocmirea acestor texte, Ministerul Instrucțiunii Publice este autorizat a aproba pe cele existente în limba minoritară, care se apropie mai mult de programul oficial.

Art. 10.

Pentru localitățile minoritare care declară că nu doresc sau că nu pot întreține școli particulare, Ministerul Instrucțiunii Publice, pe baza articolului 6 al declarațiunii albaneze din 2 octombrie 1921, va deschide școli de stat în care tot programul se va predă în limba minoritară. În acest scop, Ministerul va trimite în aceste școli institutori capabili.

Art. 11.

În școlile minoritare, Ministerul Instrucțiunii are dreptul a prevedea ca obligatoriu învățământul limbii albaneze.

Art. 12.

Prezentul regulament intră în vigoare cu începerea anului școlar 1935-1936.

Art. 13.

Ministerul Instrucțiunii Publice este însărcinat cu punerea în aplicare a prezentului regulament.

Excelenței Sale D-lui N. Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 157-158

153

1935 decembrie 16. Referat semnat de Aurelian, R. Crutzescu și Al. Cretzianu privind soluția adoptată asupra statutului școlilor române din Albania ca școli de stat cu limba de predare română.

16 decembrie 1935

Subsemnații întrunindu-se astăzi, în prezența D-lui Secretar General, spre a cerceta chestiunea școlilor române din Albania și a căuta să stabilim soluțiunea cea mai conformă intereselor noastre naționale, am ajuns la următoarele concluziuni:

Dat fiind că, prin noua Constituțiune albaneză din 1933, toate școlile particulare au fost închise și înlocuite prin școli de Stat (art. 206 și 207), chestiunea ce se pune pentru noi este de a hotărî dacă dorim, nu școli particulare pe care nu le mai putem cere, oricare ar fi argumentele istorice și sentimentele ce credem că le-am putea invoca, ci: sau școli de stat cu un regim de favoare sau școli minoritare.

O acțiune în vederea deschiderii de școli minoritare nu ar fi nici oportună, nici de natură a întări situațiunea minorității române din Albania, și aceasta din următoarele motive:

1) Comunitățile române n-ar putea cere deschiderea unor școli minoritare decât pe baza angajamentului luat în 1921 de către guvernul albanez înaintea Societății Națiunilor cu privire la tratamentul minorităților. Este știut însă cum, în urma plângerii adresate de guvernul elen Consiliului Societății Națiunilor, Curtea Permanentă de Justiție Internațională a dat, la 6 aprilie 1935, o interpretare deosebit de largă aceluia angajament. Or, această interpretare de care Consiliul, fără a o aproba ce e drept în mod formal, a ținut totuși seamă în recomandările pe care le-a făcut ulterior guvernului albanez, poate fi primejdioasă pentru noi. Este neîndoielnic că minoritatea ungară sau germană din Transilvania va utiliza cel dintâi prilej pentru a încerca să se folosească, în interesul ei, de o asemenea interpretare. Invocarea, de către România însăși, a declarațiunii din 1921, și deci implicit a deciziunii care o interpretează, ar constitui desigur un prilej deosebit de bine venit. Astfel fiind, avem noi oare interesul de a deștepta pentru o ipotetică apărare a intereselor celor 40.000 de români din Albania, noi pretențiuni din partea celor patrusprezece sute de mii de unguri din România?

2) Guvernul albanez, care s-a declarat bineînțeles gata a deschide, la cererea noastră, școli minoritare, ar fi totuși foarte nemulțumit de a ne vedea urmând această cale și minoritatea română asociindu-se astfel elementului grecofon care a jignit atât de adânc sentimentul național și spiritul de independență albanez. Fără a mai vorbi de interesul politic ce-l avem de a întreține legături cât de amicale cu Guvernul din Tirana, este oare și în interesul populațiunii române din Albania de a vedea transformându-se sentimentele actuale de prietenosă bunăvoință ale autorităților locale într-o ostilitate care, cunoscând metodele administrative ale tânărului Stat, ar avea nenumărate ocazii de a se manifesta în dauna conaționalilor noștri?

3) Conform intențiunilor guvernului albanez, diplomele absolvenților școlilor minoritare nu vor fi recunoscute de către stat, astfel încât acești tineri nu vor putea intra în niciunul din serviciile publice albaneze fără a se supune unui examen prealabil. Astfel, în loc de a avea acolo, pe loc, elemente care le-ar putea fi, prin conștiința lor românească, într-adevăr folositoare, am vedea pe toți absolvenții școlilor noastre minoritare din Albania nevoiți să vină în țară în căutarea unor slujbe, sporind astfel în mod cu totul zadarnic numărul "șomerilor" intelectuali și lăsând restul minorității noastre din Albania lipsită de sprijinitorii și îndrumătorii ei firești.

4) Deschiderea, în centrele locuite de români, a unor școli minoritare, este condiționată de înființarea unor comunități românești organizate și unite, care să fie totodată în măsură a întreține asemenea școli. Oricât de vie ar fi conștiința națională a acelei minorități, este însă foarte probabil că ea nu va fi în măsură a asigura, prin propriile ei mijloace, cheltuielile necesare. Va fi deci nevoie de subvențiunile regulate și îndestulătoare ale guvernului român. Admițând chiar că bugetul nostru ar putea suporta

aceste sarcini suplimentare, nu trebuie oare ținut seamă de eventualitatea în care aceste subvențiuni încetând dintr-un motiv sau altul, și fie și numai vremelnic, întreținerea acelor școli n-ar mai putea fi asigurată? Și atunci cum vom putea apăra noi oare drepturile minorității române din Albania și ce privilegii vom mai putea cere pentru ea, în numele apărării limbii și a conștiinței ei naționale, când ni se va arăta că acea conștiință este atât de vie, încât comunitățile nu sunt măcar în măsură a întreține școli de limba română?

Pentru toate aceste cuvinte, socotim preferabil de a accepta propunerea guvernului albanez de a acorda minorității române școli de stat, cu profesori de origine română și predarea tuturor materiilor în limba română. Aceasta cu atât mai mult cu cât Ministerul Instrucțiunii Publice albanez s-a arătat dispus a închide ochii asupra unor subvențiuni discrete pe care am fi eventual dispuși a le acorda școlilor în chestiune și a ține seamă de recomandățiunile noastre cu prilejul numirii institutorilor.

Consemnarea în scris a acestor dispozițiuni ar fi desigur de dorit. Ea însă n-ar putea face obiectul unei Convențiuni formale – dată fiind obligațiunea în care s-ar vedea atunci guvernul albanez de a acorda și celorlalte minorități privilegii asemănătoare. Ar trebui deci să ne mulțumim cu un schimb de scrisori cu caracter strict confidențial și a cărui valoare ar fi din cele mai îndoielnice, el neputând constitui nici un angajament pentru viitoarele guverne albaneze, nici o bază serioasă de intervențiune pentru noi. Este încă puțin probabil că un stat care a luat deja angajamente internaționale, ca Tratatul minorităților sau ca declarațiunea guvernului albanez din 1921 să consimtă a mai lua noi angajamente suplimentare în favoarea minorităților. De altfel, art. 10 al noului “Regulament relativ la școlile minoritare din Albania” constituie de fapt un angajament scris în favoarea minorităților. Într-adevăr, acest articol prevede: “pentru localitățile minoritare care declară că nu doresc sau că nu pot întreține școli particulare, Ministerul Instrucțiunii Publice, pe baza art. 6 al Declarațiunii albaneze din 2 octombrie 1921, va deschide școli de stat în care tot programul se va preda în limba minoritară”. Acest articol pare a ne da toate garanțiile necesare. Vom putea reclama astfel, întemeindu-ne pe un text oficial, deschiderea școlilor necesare în toate comunele unde numărul minoritarilor români îndreptățește o asemenea cerere. Totodată, drepturile minorității române din Albania de a cere ea însăși deschiderea unor școli minoritare, atunci când va socoti de cuviință, rămâne, bineînțeles, neatins.

16 decembrie 1935

/ss/ Aurelian

/ss/ R. Crutzesu

/ss/ Al. Cretzianu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 169.

154

1935. Raportul consulului de la Skoplje, Curtovich, către ministrul Instrucțiunii Publice, privind istoricul școlilor românești din Balcani.

Istoricul școlii românești din Balcani

Prima școală națională din Macedonia, a fost înființată, în anul 1864 sub domnia lui Alexandru I Ioan Cuza, Domnitorul Principatelor Unite, la Târnova, comună lângă Bitolia, de către învățătorul macedoromân Atanasescu, care a fost trimis din Țară, cu

misiunea de a deschide oficial acest prim modest așezământ de cultură, cu înalta misiune de a lumina puternica și conștiința masă de aromâni, care de secole locuiesc aceste meleaguri. Odată cu acest început, s-a fondat la București, în anul 1865 „Institutul Macedo-Român” care avea drept misiune, pregătirea institutorilor misionari macedoromâni, în care scop au fost aduși în Țară, la început vre-o 12 bursieri, tineri din Macedonia, de către arhimandritul aromân Averchie, în scurt timp numărul bursierilor ridicându-se la 40. Aceștia, după ce au terminat studiile lor aici, au fost cu toții retrimiși în comunele din Pind, de unde erau originari, spre a secunda în primul rând, pe dascălul D. Atanasescu și apoi, să deschidă și alte școli. Însă, din cauza imenselor greutăți ce au întâmpinat, precum și din cauza situațiunii politice, ce am avut până la războiul nostru pentru independență, de cât un număr de zece școli, cu funcționare stabilă și regulată.

Odată cu victoria oștirii române pe câmpiile Bulgariei, prestigiul țării a sporit enorm în străinătate, și astfel, s-a putut ajunge în anul 1878, la recunoașterea oficială a românilor din Imperiul Otoman (12 septembrie 1878), căroră li se acordă, dreptul de a înființa școli naționale și a se bucura de protecția stăpânirii otomane.

De la această dată înainte, dascălii nu mai erau siliți să înfrunte singuri greutățile inerente deschiderii de școli, ci aveau sprijinul moral și material al țării.

Această nouă situație, impunea și o conducere serioasă și directă a acestor școli, așa că a fost nevoie, să se găsească o persoană care să-și asume această răspundere și care să controleze, la fața locului, bunul și regulatul mers al școlilor.

Incontestabil că această alegere de persoană, este foarte delicată și plină de răspundere. Totuși un modest dascăl din Vlaho-Clisura, Apostol Mărgărit, a fost chemat la București, și numit în anul 1879 Inspector general al școlilor române din Balcani.

Activitatea lui Apostol Mărgărit a fost mare, dânsul înființează în intervalul 1878-1890, 14 școli de băieți, 9 școli de fete, 3 școli secundare: din aceste școli secundare, înființarea liceului român din Bitolia (1880), a fost un eveniment cultural și a ridicat mult prestigiul nostru aici, învățătorul nostru din Macedonia căpătând un aspect mai serios și mai complet, profesorii începând a fi numiți de Ministerul nostru de Instrucțiune, nu de către Inspectorul general.

În total, până în anul 1898, am avut 31 școli noi de băieți și 13 de fete. Acțiunea noastră culturală, luând o asemenea amploare implicit a fost nevoie să se înființeze și Oficii diplomatice, în principalele orașe din Balcani și astfel au luat ființă Consulatele Regale din Monastir, Salonic și Ianina.

În special înființarea Consulatului Regal din Monastir, în anul 1892, a produs o mare impresiune, dar în același timp, au început o luptă surdă de autoritate, între Consulat și Inspectoratul General, luptă care, a adus mult rău școlii în genere, și care s-a resimțit în evoluția ei ulterioară.

Redeșteptarea românilor macedoneni, prin înființarea de școli și biserici, nu era pe placul grecilor, care vedeau în ea, un mare pericol pentru propaganda lor în Macedonia. Mai ales când s-a obținut la 10 mai 1905 Iradeaua Sultanului Abdul Hamid, prin care se recunoștea românilor dreptul de a se constitui în comunități proprii și de a-și alege primarii și consilierii dintre ai lor, furia grecilor n-a mai avut margini. Dânșii au constituit bande de antați care au început o prigoană grozavă în contra a tot ce-i românesc, asasinând când aveau puțința, mulți fruntași români. Victimele inocente sacrificate pe terenul cultural românesc, se cifrează la vreo 300 de intelectuali dascăli, profesori, preoți

etc. Cum era și firesc, aceste asasinate au avut o puternică repercusiune în țară, unde s-a răspuns cu represalii, câțiva greci bogați din București, Brăila, Galați, Calafat au fost expulzați, iar mari manifestări de protest au avut loc în multe orașe din țară, ba s-a ajuns până la ruperea relațiilor diplomatice, în urma incidentului cu vaporul S.M.R. „Principesa Maria” din portul Pireu.

În urma acestui conflict diplomatic, serviciul școlilor și bisericilor române din Macedonia, au fost trecute la Ministerul Afacerilor Străine (1905), și de atunci înainte, până în anul 1912, cu toată teroarea grecească, s-au putut înființa noi școli românești în diferite sate.

După aceasta, în anul 1908, s-a ținut la Bitolia, Congresul comunităților românești din Turcia” și la 1909, „Congresul corpului didactic din Macedonia” congrese care, au dus la desființarea Inspectoratului școlar (1910) și la crearea unei comisii macedonene, compuse din D-nii Profesori I. Valaori și G. Murnu, care avea de misiune să-și dea avizul asupra tuturor dispozițiilor luate de organele administrative și politice privitoare la școli.

Războiul balcanic, aducând schimbări radicale în configurația teritorială a Macedoniei, a schimbat și situația școlilor noastre, de deoarece odată cu lichidarea Turciei europene, s-a dezmembrat și elementul românesc, trecând la cele trei State succesorale pierzându-și astfel chestiunea lui de veacuri.

În ajunul războiului balcanic avem în Macedonia: 106 școli primare, în 81 de comune, 250 învățători și învățătoare și cu aproximativ 5000 de elevi; apoi, un liceu complet, 1 școală superioară de comerț, 1 școală normală și profesională, precum și un internat universitar la Constantinopole.

Odată cu terminarea războiului mondial, Iugoslavia a dobândit cea mai mare parte din Macedonia, și considerând caduc Tratatul din București (1913) a desființat pur și simplu, toate școlile românești din aceste ținuturi, expulzând în același timp membrii corpului didactic. Multe comune românești căzând pe frontul de luptă din Macedonia, au fost nimicite, iar populația nevoită a-și părăsi căminurile și a se refugia în țară. În același timp în toate comunele unde au fost școli românești, sârbii au deschis imediat, școli bine organizate, cu frecvență absolut obligatorie pentru copii tuturor locuitorilor astfel că, procesul de asimilare prin școală, sistematic și bine organizat, în contra tuturor locuitorilor minoritari este acum în plină desfășurare.

Comunele din Macedonia iugoslavă, în care am avut școli desființate imediat ce sârbii au pus stăpânire, sunt: Skoplje, Bitolia, Nijepole, Tărnovo, Magarevo, Moloviște, Gopeș, Resna, Ohrida, Iancovaț, Struga, Beala de Jos, Beala de Sus, Perlepe, Crușenovo, Kociane, Kumanovo, Veles, Ghevgheli, Tetovo etc.

Școli secundare:

Un liceu complet la Bitolia, care avea o reputație recunoscută în toată Macedonia, precum și o școală normală și profesională de fete, tot la Bitolia.

Astăzi clădirea falnicului nostru liceu de altă dată, este o ruină, și are nevoie de urgente reparațiuni, ca și imobilul nostru din Skoplje, care amenință cu prăbușirea.

Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice

Consul General,
/ss/ Curtovich

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 1, f. 89.

155

1936 iulie 14, Caransebeș. Adresă a Consiliului eparhial ortodox român din Caransebeș către Ministerul Instrucțiunii privind necesitatea înființării unei secții românești pe lângă școala primară din Biserica Albă.

COPIE de pe adresa Consiliului eparhial ort. rom. din Caransebeș nr. 2948
sc./ 1936 înregistrat la Ministerul Instrucțiunii la nr. 115266/1936
Domnule Ministru,

Cu adresa noastră no. 591 din 7 martie a.c., am rugat stăruitoarei Dvs. intervenție pe lângă Onor Minister al Afacerilor Străine în scopul de a determina luarea de măsuri, ca în baza Convenției școlare cu regatul iugoslav, să se înființeze în Biserica-Albă o secție românească a școlii primare de acolo.

Situația întrunește toate condițiile legale așa că împotriva înființării secției românești nu poate pleda nici o împrejurare serioasă. Cu atât mai mult se impune aceasta, cu cât baza spiritului de reciprocitate care stă la baza amintitei Convenții școlare sârbii au reușit să înființeze secții sârbești chiar și acolo unde abia dacă au 1 sau 2 elevi sârbi față de 100-120 elevi români.

Date fiind aceste împrejurări, rugăm din nou grabnica soluționare a cererii, care privește viitorul unor frați ai noștri, pe care trebuie să-i avem îndeaproape supraveghere și purtare de grijă.

Caransebeș 14 iulie 1936

/ss/ Episcopul diecezan
Hasil.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 60, f. 114.

156

1936 august 21. Memoriul profesorului N. H. Balamaci, adresat Legației României la Tirana, în care solicită sprijin pentru deschiderea de școli minoritare române în Albania, precum și reconstruirea bisericii române din Corcea, distrusă la cutremurul din 1931.

COPIE de pe memoriul D-lui N. H. Balamaci, adresat Legației Regale din Tirana și anexat raportului cu No. 543 din 21 august 1936 (înreg. la No. 49047 din 3 sept. 1936)

Domnule însărcinat cu afaceri,

Deoarece se apropie începutul anului școlar 1936-937, îmi fac o datorie de conștiință a aduce la cunoștința Domniei Voastre situația școlilor noastre din Albania, pentru ca potrivit împrejurărilor, să procedați cum credeți de cuviință.

Nici în timpurile cele mai grele pentru cauza noastră de aici, când eram amenințați zilnic de sabia lui Damocles, nu am avut așa mare durere sufletească ca cea din zilele de azi. Școlile noastre din Korcea și aiurea, care altădată excelau prin modul lor de a se prezenta, cu elevi care ieșeau totdeauna premiați în școlile secundare române din Salonic

și Ianina, astăzi se găsesc în cea mai mare decadentă. Elevii abia vorbesc limba română. învățătoarea, D-na Uci, albaneză, nici nu cunoaște limba română.

Entuziasmul și sufletul național de altădată din această școală a dispărut acum. Copiii nu mai cântă frumoasele noastre cântece naționale. Nici rugăciunea nu este respectată la intrarea și ieșirea elevilor din clase, fiind exclusă din toate școlile statului albanez. Tabela școlii din limba română a fost înlocuită cu o tabelă sub titlul Școala No. 5 în limba albaneză.

În Albania, anul acesta am avut numai două școli românești, la Korcea și Șipsca, subvenționate de statul albanez.

Anul acesta, toată populația română din Albania, spera că li se va acorda dreptul de a avea școli naționale, după cum li s-a acordat și grecilor din sudul Albaniei, care au deschis peste 50 de școli grecești cu regim autonom, ca aparținând comunităților respective, la fel cum le-am avut și noi altădată înainte de etatizare (25 aprilie 1933). Grecii au împins lucrurile până la Liga Națiunilor și Tribunalul Internațional de la Haga care le-a dat dreptate și așa în toamna anului 1935 s-au pus în posesia școlilor lor ocupate de albanezi. Numai noi am rămas în urmă și toată lumea se miră cum se poate ca românii să nu li se acorde dreptul acesta.

Așa cum sună decretul lege No. 58 din 12 noiembrie 1935 și No. 29 din 9 martie 1936 relativ la funcționarea școlilor particulare în Albania, avem dreptul și noi românii să deschidem școli primare și secundare ca aparținând comunităților respective ca și în trecut și ca cele grecești de astăzi.

Mă fac deci ecoul doleanțelor poporului român din acest stat, rugându-Vă respectuos să binevoiți a interveni pe lângă cei în drept ca să nu se părăsească, căci este momentul să se reexamineze chestiunea și să se ia măsurile dictate de împrejurările pentru conservarea neamului român din aceste părți. Nu se știe ce va aduce ziua de mâine. Nu se știe dacă acest element nu va fi folositor într-o zi statului român!

Și apoi mai e chestiunea de amor propriu național. Tocmai acum, când statul român numără o populație de 20 milioane locuitori, să ne lăsăm să fim asimilați? E mai mult decât un sacrilegiu, cred, din partea noastră de aici.

După umila mea părere, măsurile practice la care am putea recurge ar fi următoarele, dacă cei în drept ar încuviința:

1) Să procedăm la organizarea comunităților care să ceară, conform legilor în vigoare sus-zisa deschidere de școli românești. Pentru anul acesta, la Korcea, Șipsca, Lunca, Nicea și Grabova, dacă nu și mai multe, cum vor găsi de cuviință cei în drept, după o consultare cu oameni competenți.

2) Înființarea unui gimnaziu român la Korcea sau aiurea. Până anul trecut, elevii noștri își continuau studiile la școlile secundare din Ianina, Salonic și Grebena.

Acum guvernul grec nu permite elevilor români din Albania să urmeze cursurile la școlile române secundare din Grecia, întrucât ei sunt minoritarii statului albanez. Astfel, Consulatele grecești din Albania au primit ordin a nu face vize pașapoartelor la elevii români.

3) Organizarea bisericilor române și, în fine, tot ce privește susținerea elementului românesc.

4) Reconstruirea bisericii române din Korcea distrusă de cutremurul la 1931. Astăzi ne folosim de un paraclis clădit alături până la repararea bisericii.

Pentru aducerea la îndeplinire a acestor chestiuni care formează baza acțiunii noastre naționale, se simte nevoie de însărcinarea unei persoane.

Cum subsemnatul, care am fost ca revizor și administrator acestor școli în Albania timp de 26 ani, sunt disponibil, întrucât din motive de înalte interese familiare mi-e imposibil a părăsi Korcea și a mă duce la liceul din Silistra unde mi-e fixată catedra, și cum pe de altă parte, această cauză cultural-națională din Albania face parte din sufletul meu lăsată moștenire de repauzatul meu tată care a fondat-o și s-a sacrificat pentru ea. Vă rog respectuos să binevoiți a interveni pe lângă Onor Minister al Instrucțiunii Publice din București, să binevoiască a mă însărcina cu această misiune ca sub controlul Legațiunii să armonizăm acțiunea de mai sus, iar suplinitorul meu de la Silistra să continue a mă suplini pe anul școlar 1936-37.

Pe lângă aceasta, țin să Vă aduc la cunoștință, că domnul Prim-Ministru, Mehdi Frasheri, un vechi prieten al familiei noastre, mi-a promis și mi-a repetat în mai multe rânduri că-mi va pune candidatura de deputat pe lista guvernului la alegerile care vor avea loc în noiembrie-decembrie 1936.

Primiți, Vă rog, asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Profesor,

/ss/ N. H. Balamaci

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 177.

157

1936 octombrie 7, București. Notă a Direcției Generale a Poliției privind consfătuirea dintre președintele Societății studenților macedoromâni, Gh. Zima și președintele Societății Studenților din Timoc, Florescu, unde s-a hotărât organizarea unor proteste față de persecuțiile la care sunt supuși românii din Bulgaria.

7 octombrie 1936

Direcțiunea Generală a Poliției

Nr. 2965

NOTĂ

Acțiunea studenților macedoromâni și timoceni în chestiunea școlilor române din Bulgaria

Alaltăieri dimineața, a avut loc, la căminul din str. Iorceanu, Nr. 6, o consfătuire intimă a președintelui Societății studenților macedoromâni, Gheorghe Zima cu Florescu, președintele Societății studenților timoceni.

S-a discutat asupra acțiunii comune pe care urmează s-o ducă ambele societăți, spre a preîntâmpina închiderea școlilor românești din Bulgaria, întrucât s-a anunțat închiderea școlii românești din Sofia. S-a hotărât a se face un protest către guvern și să se prezinte un memoriu în această chestiune d-lor profesori dr. Angelescu, ministrul Instrucțiunii, și Victor Antonescu, ministrul Afacerilor Străine, cerându-le să intervină pentru școlile românești din Bulgaria; iar în cazul când Bulgaria nu va reveni asupra măsurilor anunțate, România să procedeze la măsuri analoage, închizând toate școlile bulgare din țară.

Afară de aceasta, s-a mai hotărât ca Societatea studenților macedoromâni, precum și aceea a studenților români timoceni, să înștiințeze Uniunea Națională a Studenților Creștini Români și Centrul Studențesc București despre hotărârea guvernului bulgar de a închide școlile românești, rugând să dispună o acțiune generală a studențimii creștine de

protestare față de neintervenția guvernului român. Faptul care a determinat această acțiune a studenților macedoromâni și românilor timoceni, acțiune ce se va accentua viguros mai târziu, a fost aruncarea în Dunăre a unui român timocen de către jandarmii bulgari. Acest român se opusese la închiderea școlilor române din Bulgaria.

În cursul săptămânii viitoare, va avea loc o adunare generală a studenților macedoromâni și români-timoceni, când se va lua noi hotărâri asupra acestei chestiuni, dacă în acest timp guvernul român nu va interveni și nu va obține satisfacție de la guvernul bulgar.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 266.

158

1936 decembrie 8, București. Adresă a Ministerului Instrucțiunii Publice către Ministerul Afacerilor Străine, privind regimul școlilor române din Albania, ca școli minoritare, deschise la solicitarea comunităților române în care limba de predare era limba română, cu excepția materiilor naționale albaneze.

8 decembrie 1936

Ministerul Educației Naționale
Direcțiunea Învățământului Particular și Confesional
No. 157718/936

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresele D-Voastră No. 45815/1936 și 66980/935, prin care ați binevoit a ne comunica, în copie, Decretul-Lege asupra funcționării școlilor, publicat în Monitorul Oficial No. 29 din 9 mai 1936 și Regulamentul privitor la școlile minoritare publicat în Monitorul Oficial No. 58 din 12 noiembrie 1935 al Regatului Albaniei și examinând dispozițiunile Legii și Regulamentului, îmi permit a Vă aduce la cunoștință următoarele în ceea ce privește acțiunea noastră culturală din Albania:

a) Găsesc că dispozițiile cuprinse în Lege și Regulament ne dau temeiul de drept în baza căruia să putem activa în vederea deschiderii școlilor românești din Albania, fără ca prin această acțiune să aducem vreun prejudiciu bunelor noastre relații cu Regatul Albaniei, sub raport politic, și nici situației de care se bucură românii din Albania, ca cetățeni loiali, față de statul și poporul albanez.

b) Formula cea mai potrivită în vederea acestei acțiuni ar fi organizarea comunităților românești, care la rândul lor să ceară în baza Decretului-lege, autorizația de a deschide școli primare minoritare românești, susținute de comunitățile respective, în condițiile prevăzute de Lege și Regulament.

Programul în școlile românești minoritare ar urma să fie cel întrebuințat în școlile statului, cu limba română în plus.

Limba de predare ar fi la toate materiile limba română, cu excepția materiilor naționale albaneze, care s-ar preda în limba albaneză în conformitate cu prevederile Decretului-Lege și cu ale Regulamentului.

Considerând că elevii români, supuși ai Regatului Albaniei, sunt excluși din școlile secundare românești din Macedonia elină, prin unele dispoziții luate mai recent de către guvernul elen, urmează comunitatea din Korcea (Albania) să ceară și autorizarea de a

deschide gimnaziu românesc în Corcea, care să funcționeze începând cu anul școlar 1937/38.

c) Art. 10 din Decretul-Lege prevede că, certificatele eliberate de școlile special autorizate vor fi considerate valabile numai prin examen de diferență făcut la școlile Statului.

Noi credem, că introducând complet programul școlilor publice albaneze, indiferent de limba de predare, s-ar putea cădea de acord ca statul albanez să recunoască valabile certificatele eliberate de școlile românești, fără examen de diferență.

d) Art. 4 din Decretul-Lege dispune ca, colectivitatea (comunitatea) care cere autorizare de a deschide o școală, trebuie să arate că posedă mijloacele materiale suficiente pentru întreținerea școlii respective.

Considerând că unele comunități românești, și nu este exclus cazul, ca nici una să nu dispună de mijloace materiale suficiente, credem că ar fi nevoie ca să se cadă de acord, ca guvernul albanez să permită ca școlile să fie subvenționate de către statul român.

Domnule Ministru,

Ținând seamă de dispozițiile Decretului-Lege și ale Regulamentului albanez privitor la înființarea și funcționarea școlilor minoritare, considerând bunul nume de care se bucură Regatul României în Statul albanez și relațiile de veche prietenie între cele două State și, în fine, considerând necesitatea de a se ajunge prin un acord cu Albania, asigurarea funcționării normale a școlilor românești, ceea ce și Onor Ministerul de Externe a accentuat în alineatul ultim din răspunsul la adresa No.181718/935; suntem convinși că Legațiunea noastră din Tirana va găsi mijlocul și formula cea mai potrivită de a asigura deschiderea și funcționarea școlilor românești în condițiile arătate de noi la alin. a-d din prezenta adresă.

Pentru a ușura acțiunea Legațiunii noastre din Tirana, îmi permit a Vă reaminti, că am aprobat concediu de un an d-lui profesor N. Balamaci, delegându-l consilier tehnic pe lângă Legațiunea din Tirana, ceea ce mi-am permis a Vă comunica cu adresa noastră No. 144452/936

Ministru,
/ss/ Angelescu

Director,
/ss/ Caloianu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 180.

159

1937 ianuarie 8, București. Adresă a Ministerului Educației Naționale către Ministerul Afacerilor Străine, privind regimul școlilor române din Albania ca școli de stat cu limba de predare română, în toate localitățile cu minim 20 elevi români și cu învățători români, rezervându-se și dreptul de a fi deschise și școli minoritare la solicitarea comunităților române. În anexă, tabele cu localitățile locuite de români unde s-ar putea deschide școli primare mixte.

Ministerul Educației Naționale
Direcțiunea Învățământului Particular și Confesional
No.11/937

8 ianuarie 1937

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresa D-Voastre No. 68527 din 23 decembrie 1936, am onoarea a vă face cunoscut că Ministerul Educației Naționale este învoit să ceară guvernului Albaniei școli de stat pe seama populației românești, sub rezerva arătată și în adresa Dvs. No. 68800 din 21 decembrie 1936, aliniatul penultim „că drepturile minorității române din Albania de-a cere ea însăși deschiderea unor școli minoritare, când va socoti de cuviință, rămân neatinse” și pe lângă următoarele condițiuni:

a) să se deschidă școli de stat cu limba de predare română în toate localitățile unde se găsește un număr de cel puțin 20 elevi români în vârstă școlară, urmând ca Legațiunea din Tirana să comunice guvernului tabloul acestor localități.

b) Învățătorii să fie numai români, care să cunoască bine limba română, având diplomă de învățător sau o diplomă cel puțin egală ca grad de cultură, ca de exemplu, diploma de absolvire a liceului sau a unei facultăți de litere sau științe. Numărul învățătorilor la o școală să fie în raport cu numărul elevilor.

c) La numirea învățătorilor să se țină seama de recomandările Legațiunii române din Tirana.

d) Toate materiile să se predea în limba română. În afară de materiile prevăzute în programa oficială albaneză să se admită predarea și a religiei, a limbii române, a istoriei românilor, iar la cântări și cântările cu subiect românesc.

Pentru predarea în plus a acestor materii, guvernul Albaniei să admită ca învățătorii români să fie subvenționați de către guvernul român.

e) Să se aprobe manuale românești pentru fiecare materie, clasă, căci fără de manuale românești ar deveni iluzorie întrebuințarea limbii românești în aceste școli.

f) Să se aprobe numirea unui inspector al școlilor cu limba de predare română în persoana unui profesor român, cu supușenie albaneză pentru ca să se poată face controlul acestor școli și învățători.

În altă ordine, insistăm să se ceară învoirea guvernului albanez ca să se permită înființarea de societăți culturale românești.

În fine, ne permitem a Vă înainta 2 tablouri: tabloul No. I, ținând localitățile unde ar fi nevoie mai urgentă de deschiderea școlilor primare românești și tabloul No. II care cuprinde toate localitățile din Albania cu locuitori români, unde, pe măsură ce se va studia situația locală, urmează să se ceară deschiderea de școli de Stat cu limba de predare română.

Ministru,
/ss/ indescifrabil

Director,
/ss/ August Caliani

Tablou Nr. I
de numele comunelor din Albania unde s-ar putea deschide școli românești primare mixte.

Numele comunelor	Nr. aprox. cu fam. românești	Nr. elevi și Eleve	Nr. învățători trebuincioși	Observații
Corița	400	190	5	Există și 25 fam. albaneze
Moscopole	100	60	2	
Șipsca	60	70	2	Curat românească
Lunica	65	75	2	„ _____ ”
Nicea	55	60	2	„ _____ ”
Grabova	70	80	2	„ _____ ”
Dișnița	40	40	1	Există și 150 fam.

				albaneze
Pleașa	15	25	1	Preotul poate funcționa
Elbasan	150	130	2	„_____”
Ferica	250	100	2	Copiii se deznaționalizează
Berat	200	100	2	„_____”
Cavaia	100	70	2	„_____”
Durașo	70	50	1	„_____”
Tirana	150	100	2	Copii se mai mențin în lb. română
Dușnia	100	50	1	„_____”
Cosina	80	50	1	Copii se mențin

Tablou Nr. 2

de numele comunelor albaneze locuite de români

1. Corița (korcea)	29. Sutchi	57. Radostina	85. Mecat
2. Dișnița	30. Vila	58. Javari	86. Babița
3. Pleașa	31. Ratik	59. Turnani	87. Ducați
4. Hocișto	32. Stremen	60. Ferica	88. Siliște
5. Biliști	33. Cesma	61. Pestani	89. Valona
6. Orman Ciflic	34. Ngurâza	62. Căpri	90. Santi Quaranta
7. Mboria	35. Gârmencioc	63. Amotbeiuși	91. Leșnița
8. Drenova	36. Deviac	64. Baltaza	92. Delvino
9. Boboștica	37. Goleni	65. Driza	93. Divis
10. Bitchehi	38. Lușnia	66. Jupani	94. Argirocastro
11. Liubonia	39. Gorița	67. Ducas	95. Ngurușa
12. Moscopole	40. Carbunara	68. Bonavia	96. Zavaleani
13. Șipsca	41. Grădiștea	69. Novoseli	97. Frașari
14. Lunca	42. Liborcea	70. Bestrova	98. Suropui
15. Nicea	43. Stoni Monastir	71. Armeni	99. Meciani
16. Grabova	44. Grabiani	72. Selenița	100. Cutali
17. Pogradeți	45. Ardenița	73. Treifrați	101. Badilina
18. Erseca	46. *	74. Bolovia	102. Budali
19. Elbasan	47. Crucenchi	75. Pendandria	103. Cosova
20. Târâc	48. Ciplaca	76. Țapia	104. Cosina
21. Cavaia	49. Miza	77. Laparda	105. Lupsca
22. Durașo	50. Colonia	78. Dușnița	106. Termiște
23. Relthi	51. Detova	79. Dobronic	107. Permeti
24. Siac	52. Iagodina	80. Sarâza	
25. Tirana	53. Bambulina	81. Berat	
26. Scodra Scutari	54. Imisto	82. Șchipră	
27. Guba	55. Crueghata	83. Guirină	
28. Pieșca	56. Poiani	84. Mulipașa	

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 183-185.

* lipsă text

160

1937 ianuarie 28, Ianina, Grecia. Raportul consulului din Ianina, Constantin Burileanu, către ministrul Afacerilor Străine, Victor Antonescu, privind politica autorităților grecești de a împiedica funcționarea școlilor românești din această țară.

28 ianuarie 1937

Nr. 56

COPIE

DOMNULE MINISTRU,

În afară de gimnaziul și școala primară din Ianina, nu avem decât două școli primare în toată regiunea Epirului: una în Breaza și alta în Băeasa. Comune pur românești în care alături de cele două școli ale noastre, funcționează și două școli grecești. Acestea sunt mult mai bine înzestrate ca ale noastre, iar scopul lor nemărturisit nu e atât dragul de români, cât acela de a întreține zăzania între ei, pentru ca încetul cu încetul școala românească să dispară de la sine.

Dacă e adevărat că românii au dreptul să se cultive prin școală în limba lor, tot pe atât de adevărat este că în practică lucrurile se petrec cam altfel: autoritățile inferioare grecești din comunele pur românești, brigadier silvic, șef de jandarmi, revizor grec etc., fac tot ce pot pentru a aduce la disperare pe capii de familii care își trimit copiii la școala românească. De aici interminabilele reclamații la Consulat, iar câteodată și plângeri neîntemeiate și totdeauna cu același refren: dacă nu se iau măsuri școala e în pericol.

Dacă am reușit să fac să fie mutați câteodată și directori de școală greci și brigadieri, și șefi de jandarmi, n-a fost totdeauna ușor, fiindcă de obicei autoritatea centrală din Ianina se hotărăște cu greu să facă acest lucru. Când e vorba de procese, acestea trebuie să-și urmeze cursul, și de aici deplasări și cheltuieli pe care cei năpăstuiți le suportă vrând, nevrând, mulțumindu-se dacă în cele din urmă au scăpat să nu fie condamnați. Și de multe ori e vorba de fapte care ar părea că privesc administrația internă și pentru care eu nu pot interveni decât pe cale lăaturalnică, prin prieteni.

Așa că după cele ce-am văzut, din experiența atâtor ani, sistemul e întotdeauna unul și același: libertate din partea guvernului din Atena, șicane, și mai mult decât atât din partea autorităților inferioare și de multe ori nechemate din Comune; mușamalizare din partea autorităților centrale din Ianina, ori de câte ori e posibil.

Amenințările, mizeriile de tot felul, se produc de obicei la începutul anului școlar când se fac înscrierile; dar ele continuă și în cursul anului spre a determina pe capii de familii să-și retragă copiii de la școala română.

Am observat <pe> de altă parte, că numărul elevilor e mai mare câteodată în școala greacă, alteori mai mare în școala română și tot astfel ani de-a rândul. Dorința locuitorilor români nu contează, sau dacă da, ea ar fi mai degrabă în favoarea balanței române a numărului elevilor.

De vreun progres nici vorbă, odată ce rămânem cu școala așa cum o avem, întocmai ca cel ce n-ajunge la nici un rezultat când bate apa în piuă.

Exemplele din cele două școli din Breaza și Băeasa sunt tipice și nu încurajează deschiderea de noi școli; de biserici nici vorbă odată ce școlile existente merg în felul arătat, căci ar însemna să încurcăm lucrurile mai mult, și fără nici un folos.

M-am gândit de multe ori dacă e posibil ca, fără să avem aerul a pretinde vreun lucru mare guvernului din Atena, să se găsească totuși o soluție care să paralizeze complet zelul autorităților inferioare grecești din Comunele pur românești cu două școli și m-am oprit la cea următoare pe care o supun aprecierii Excelenței Voastre, părându-mi-se a merita să fie cercetată: egalitatea obligatorie a numărului elevilor români, adică jumătate și jumătate din total, în cele două școli greacă și română din Comunele pur românești.

Cu alte cuvinte, dacă într-o Comună pur românească, să zicem Băeasa, sunt de ex. 70 de elevi, jumătate din ei să fie înscriși în mod obligatoriu la școala noastră, iar cealaltă jumătate la cea greacă.

În felul acesta cestiunea ce face obiectul raportului de față s-ar clarifica complet: acțiunea nefastă a autorităților inferioare grecești din Comunele pur românești s-ar lovi de la început de nulitate; iar de altă parte, românii noștri nu vor mai face plângeri Consulatului pentru lucruri pe care sunt dispuși să le treacă pe seama școlii și pe-a sentimentelor lor românești, când de fapt, de multe ori lucrurile pentru care reclamă, n-au nici o legătură. Nici cu școala nici cu sentimentele lor românești.

Consul General

/ss/ Constantin Burileanu

Excelenței Sale D-lui V. Antonescu
Ministrul Afacerilor Străine, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 144-146.

161

1937 februarie 20, București. Interpelarea adresată de deputatul Radu Lascu, către ministrul Afacerilor Străine în problema interzicerii arborării drapelului românesc la școlile române din Grecia și interzicerea folosirii dialectului macedoromân în această țară.

Primit 1 martie 1937

COPIE de pe adresa Președinției Adunării Deputaților din 20 februarie 1937,
înreg. sub Nr. 10505/937.

Domnul deputat Radu Lascu, în ședința de la 19 februarie a.c., prin cererea înregistrată la Nr. 1072, a făcut următoarea întrebare:

„Am onoarea a întreba pe Domnul Ministru de Externe:

De nenumărate ori s-a ridicat de la această tribună problema românilor de peste hotare, cu întrebări precise, fără a avea un răspuns conform art.121 din Reg<ulamentul> Camerii. Dacă anumite prigoane duse contra românilor de peste hotare aveau explicațiuni în ura ce ne-au nutrit anumite popoare e greu să înțelegem justificarea pentru acei care nu numai că au găsit în țara noastră o a doua patrie, dar s-au bucurat de tratamentul și simpatia de frate, bucurându-se întotdeauna de cea mai nestânjenită libertate în toate manifestările lor economice, culturale, naționale, încurajați chiar de autoritățile românești. Este vorba de greci. Acum câteva săptămâni am vorbit la această tribună de tratamentul neomenos ce l-a inaugurat statul elen față de românii macedoneni. Această comunicare a avut ecou mare în masa românilor macedoneni din Grecia, care au primit cu bucurie

intervenția în favoarea lor, fapt care mi se aduce la cunoștință printr-o scrisoare de mulțumire din partea mai multor macedoneni. Odată cu aceasta mi se relatează o serie de persecuții care pe mine m-au înmărmurit, tocmai pentru că vin de la greci, care sufletește sunt așa de apropiați de noi, neînțelegând interesul ce-l au grecii să ne agite pe această chestiune, dat fiind și faptul absolut necontestat că românii macedoneni sunt cetățeni devotați ai Statului elen, devotament pe care l-a manifestat cu entuziasm în multe și nenumărate împrejurări, fiind cunoscute sacrificiile făcute pentru consolidarea și înălțarea Statului Elen, care a exprimat în sufletul lor patria lor dragă.

Drapelul românesc a fost interzis să se mai arboreze alături de drapelul grec, așa cum se obișnuia. Școlilor macedoromâne li s-a interzis arborarea drapelului românesc pentru totdeauna. Jandarmeria greacă și armata au primit ordin să suprimе oriunde s-ar găsi drapelul românesc. Așa spune adresa Nr. 9738/1936 a Ministerului Afacerilor Străine în referire la adresa Nr. 284 din 13 mai 1936 a Jandarmeriei. Școlile românești au primit în acest sens ordinul Nr. 403 din 30 iunie 1936, din partea Guvernatorului General al Macedoniei. Aceasta constituie și o încălcare a Convenției adiționale anexate tratatului din București din 1913 și a art. 12 și urm., din tratatul din Sevres, care prevăd autonomia școlară și bisericească.

Până acum guvernul grec a recunoscut în fapt ca școli românești școlile primare și secundare din Grecia, care sunt subvenționate de Statul român, cu profesori redistribuiți de Statul român, cu control școlar românesc. Aceste măsuri din ultimul timp au produs o mare consternare în sufletele românilor.

Ceva mai mult, sunt informat pe alte căi, că a început să se interzică graiul dialectului macedonean, pentru considerația că românii macedoneni sunt greci la originea lor.

Aduc toate acestea din nou la cunoștința Domnului Ministru de Externe, cu rugămintea a face toate intervențiunile în sens satisfăcător, pentru a nu întrerupe cursul unei prietenii intrate în tradiție.

Aștept răspunsul”.

Subsemnatul are onoarea a Vă aduce la cunoștință textul acestei întrebări.

PREȘEDINTE,

SECRETAR GENERAL,

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 150.

162

1937 martie 7, Atena. Telegramă adresată de Legația de la Atena, Ministerului Afacerilor Străine, în care se semnalează interzicerea folosirii dialectului macedonean de către românii din Grecia.

7 martie 1937

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Legațiunea din Atena

602

Consulatele noastre și Administrațiunea școlilor românești mi-au semnalat recrudescența observată în tratamentul populațiunii macedoneano-română și în dificultățile făcute școlilor românești, merge în timpul din urmă până la interzicerea de către autoritățile locale a vorbirii dialectului româno-macedonean. Zilele acestea

Directorul școlii primare române din comuna Papadia, preotul și cântărețul au fost dați în judecată și condamnați în lipsă pentru că au vorbit între ei acest dialect.

Faptul fiind fără precedent chiar în țările cele mai intolerante față de minorități, am făcut ieri un demers la Subsecretarul de stat din Ministerul Afacerilor Străine care a recunoscut abuzul și mi-a făgăduit că va interveni. Mă îndoiesc că această intervențiune va tempera pornirea autorităților locale.

Rog pe Excelența Voastră să-mi comunice dacă este de acord să fac un demers la Președintele Consiliului de Miniștri prezentându-i problema în întregimea ei și cerând ca dreptul minorității românești și funcționarea școlilor să fie respectate.

De asemenea, rog pe Excelența Voastră să aprecieze dacă nu ar fi cazul a atrage personal atențiunea Ministrului Greciei la București, asupra acestor fapte atât de contrare tratamentului aplicat minorităților grecești din România.

Filotti

602

Victor Antonescu răspunde că este „de acord să faceți demersul pe lângă Președintele Consiliului grec”.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 156-157.

163

1937 martie 16, București. Adresă a Ministerului Educației Naționale, privind înființarea unei școli române în comuna Chișoros, Iugoslavia.

COPIE de pe adresa Ministerului Educației Naționale (Dir. Învățământ. Particular și Confesional), nr. 34525 din 16 martie 1937.

DOMNULE MINISTRU,

Avem onoarea a Vă ruga să binevoiți a face la timpul oportun – intervențiunile necesare pentru înființarea unei școli cu limba de predare română, în comuna Chișoros, unde în era maghiară a funcționat școala confesională.

Pentru a se trezi conștiința românească, ce pare că a slăbit simțitor la conaționalii din acea localitate, am intervenit și am obținut să se numească acolo un preot român.

Sfântul Sinod ne încunoștințează că a numit pe preotul Constantin Lelea, căruia i s-a dat și însărcinarea de a organiza pe parohieni, în așa fel încât să-i ferească de procesul de sărbizare.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 60, f. 121.

164

1937 iulie 24, Tirana. Raport al ministrului României la Tirana, Nicolae Em. Lahovary, către ministrul Afacerilor Străine, Victor Antonescu, privind funcționarea celor șapte școli românești din Albania ca școli de stat albaneze cu limba de predare română. Este solicitat material didactic necesar funcționării acestor școli. În anexă lista personalului didactic de la aceste școli, redactată de N. H. Balamaci.

Legățiunea Regală a României la Tirana
Nr. 646

24 iulie 1937

Domnule MINISTRU,

Ca urmare la telegrama mea No. 630 din 23 iulie 1937 și la rapoartele mele No. 120 din 16 februarie a.c. și No. 392 din 20 mai a.c., am onoarea a transmite Excelenței Voastre aici-alăturat, în copie, textul notei ce primesc de la Ministerul Afacerilor Străine al Albaniei cu privire la cele cinci școli în care se reintroduce, în urma stăruințelor mele pe baza instrucțiilor ministeriale No. 1671 din 5 februarie 1937, predarea învățământului în limba română.

Am primit, totodată, asigurări formale că personalul școlii existente din Korcea va fi modificat după dorințele noastre, spre a se putea întări caracterul românesc al învățământului și că chestiunile privind în genere minoritatea aromână din Albania vor fi cercetate în chipul cel mai prietenos.

Alături, în același timp, și textul răspunsului meu. Precum reiese dintr-însul, n-am luat în schimbul acordării acestor școli nici un angajament care ar putea pe viitor stânjeni libertatea noastră de mișcare.

Concesia căpătată este obținută așadar fără să fi dat nimic în schimb, în afară de mulțumirile și de încredințările de prietenie cuvenite.

Dacă ținem seama că făgăduielile și tratativele duse de zece ani în privința școlilor nu au dat până acum nici un rezultat și că se introduce învățământul românesc, sau în comune unde n-a fost niciodată învățământ românesc, sau în localități cu un nume istoric ca Moscopole, unde școala română rămăsese închisă de peste 20 de ani, cred că ne putem bucura de rezultatul obținut care vădește prestigiul României în Balcani.

Numărul copiilor care va primi de aici înainte învățământul pe românește în Albania va fi de circa 500-600, ceea ce va permite să păstrăm aici un sâmbure rezistent de românism.

Dacă n-am fi putut căpăta acum aceste școli, românismul din Albania ar fi fost destul de primejduit, căci școala de la Korcea, unde de altfel învățământul în clasa mai mică este dat numai pe limba albaneză, ar fi fost – singură – o bază prea slabă împotriva valului deznăționalizării. Acum însă am obținut și îndreptarea acestei situații și vom putea menține vie tradiția română la circa jumătate din minoritatea aromână de aici, care elemente conștiente nu trec într-adevăr după părerea mea, de vr-o zece ani, ceilalți (până la totalul de circa 30.000) fiind prea împrăștiați sau amestecați ca să poată rezista deznăționalizării.

Cu privire la tabloul anexat la instrucțiile ministeriale sus-amintite, observ că din cele 16 școli cuprinse în el, două (Korcea și Șipsca) funcționează; una, Pleasa, s-a închis din pricina emigrării românilor din comună; din restul de 13 ni se dau acum cinci, iar din cele opt rămase, la Cavaia și mai ales la Durazzo, după cercetările făcute de mine, este foarte problematică existența unui număr suficient de familii aromâne pentru a se putea menține învățământul pe românește, chiar dacă s-ar fi învoit guvernul albanez să deschidă școli cu limba de predare română. Întrucât privește Lușnia, situația e de asemenea îndoielnică, iar la Cosina, locuitorii doresc să emigreze în Dobrogea și au înaintat de pe acum cereri în acest sens.

Astfel, din tablou rămân patru orașe unde, deși populația aromână e mai numeroasă și în parte mai conștientă, nu s-au putut obține introducerea limbii române în școlile de stat Tirana, Berat, Elbasan și Ferica.

Am întâlnit pentru aceste localități cea mai îndârjită rezistență, atât din partea Președinției Consiliului, cât și din partea cercurilor Palatului. Trebuie să ne dăm seama că avem a face aici cu un stat foarte tânăr și cu o mentalitate destul de primitivă. Cum mi-a spus însuși Ministrul Afacerilor Străine, “patriotismul multora aici e o adevărată xenofobie” și faptul de a avea o școală română la Tirana, sau la Elbasan, care poate fi socotit ca leagănul culturii albaneze și unde ființează școala normală a țării, a părut acestora o încercare de săpare a unității morale a națiunii. Au mai adăugat că n-a fost niciodată la Tirana o școală românească.

S-au ivit de altfel și piedici particulare la Elbasan și Berat. Deputații acestor două localități sunt aromâni, dar când au aflat intelectualii albanezi din aceste două ținuturi că se vorbește de înființarea acolo a unor școli române, adversarii acestor personalități au declarat că ei trebuie să renunțe la scaunul lor de deputat, deoarece n-au fost aleși ca români, ci ca reprezentanți ai majorității, care este albaneză, iar dacă se recunoaște oficial existența în acele orașe a unei minorități aromâne, trebuie să se mulțumească cu voturile ei (care n-ar fi destul de numeroase pentru a le da scaunul).

Poate chiar că și de aceia, de altminteri, n-am găsit la reprezentantul Elbasanului, Dl. Becea, o mai deosebită râvnă de a vedea introducându-se predarea limbii române în cetățuia lui electorală.

Nu mi s-a părut de altminteri că putem fi mult mai siguri azi de entuziasmul orașenilor aromâni, căci față de “șovinismul” albanez, ei se tem că trimiterea copiilor lor la școala românească să nu fie rău văzută și tălmăcită ca o manifestare de dezafecțiune față de statul albanez. Cum mulți dintre acești orașeni atârnă direct (prin funcțiile ce le au, sau ce le doresc) sau indirect de stat, să înțeleagă că se arată destul de rezervați, în genere, față de atari planuri.

La aceasta se adaugă pentru Fieri ponosul de a fi fost localitatea de unde a pornit încercarea revoluționară din 1935, în care au fost implicați mai mulți aromâni.

Pe de altă parte, guvernul albanez, precum mi-a spus Dl. Libohova, nu vrea să dea impresia, prin înființarea de școli române în diferite părți ale Statului, că minoritatea aromână este răspândită peste tot și mai numeroasă decât ar fi. A ținut astfel ca școlile române să fie concentrate pe cât se putea într-un singur ținut, acela al orașului Korcea.

Dacă aceasta are inconvenientul de a ne lipsi de școală la Tirana, Elbasan sau Berat, unde de altfel pentru motivele arătate mai sus, succesul nu ar fi fost pe deplin asigurat, are oareșicum folosul pentru noi de a concentra cultura românească în ținutul unde aromânii trăiesc în chip mai compact, unde au tradițiile mai vechi și unde și nivelul general de civilizație este mai ridicat decât în restul țării.

În împrejurările actuale, sunt astfel de părere că s-a căpătat maximul ce se putea obține, precum reiese de altfel și din demersurile aproape zadarnice făcute până acum timp de zece ani, urmând ca atunci când s-ar ivi o nouă situație politică mai favorabilă să încercăm să obținem învoirea cuvenită și pentru unele din orașe sus-amintite, dacă românii din acele localități, îmbărbătați de înmulțirea școlilor române în Albania vor arăta în chip mai viu dorința lor de a avea și ei școală românească.

Deoarece în urma demersului făcut pe lângă noul Primat ortodox al Albaniei (confesiunile nu atârnă aici de stat) și raportat la timp, am obținut încredințarea că nu se va atinge de stat quo-ul bisericilor române, cărora li se va da chiar tot sprijinul trebuincios, socot că drepturile minorității aromâne, în limita posibilităților impuse de

situația și de psihologia locală – sunt de pe acum consolidate în chipul cel mai mulțumitor compatibil cu acea situație.

În cursul acestor tratative, acum fericit încheiate, am avut un prețuit sfătuitor în persoana D-lui N. H. Balamaci, vechiul străjer al românismului pe aceste meleaguri și care cunoaște foarte bine locurile și oamenii de aici. Învățământul românesc răspândindu-se în regiunea Korcei în urma concesiilor făcute de guvernul albanez, rog pe Excelența Voastră să binevoiască a-mi comunica dacă n-ar fi locul să cerem pentru D-sa exequaturul ca Consul al României în acel oraș, mai cu seamă că orașul Korcea este un punct important de observație fiind în apropierea frontierelor Sârbă și Greacă și unde aceste două state desfășoară o activitate destul de mare.

În acest oraș există Consulate de carieră grec, italian, sârb și cehoslovac (onorific).

Observ într-adevăr că, calitatea D-sale de consilier tehnic pe lângă legația României îi dă un titlu cam special și greu de recunoscut de guvernul albanez, avându-se în vedere că școlile în chestie sunt școli de stat albanez, iar nu ale comunităților sau ale statului român și că D-l Balamace este supus albanez.

Ca școlile de la Korcea și Șipsca, școlile sus-amintite sunt într-adevăr școli de stat, căci nu putem cere să înființăm școli subvenționate direct de noi, nici școli de ale comunităților, deoarece n-aș fi fost sigur, ținându-se seamă de presiunile administrative și de sărăcia unei părți a acelei populații, să pot aduna numărul convenit de semnături și să se poată asigura viața acestor școli.

Totuși, în chip discret, putem și trebuie să ajutăm aceste școli, cu un mic adaos lunar lefii date de statul albanez învățătorilor și cu materialul școlar trebuincios.

Ar fi o lovitură foarte grea pentru prestigiul României atât față de guvernul albanez, cât și față de românii din acele ținuturi dacă, după ce s-au depus atâtea stăruințe pentru introducerea învățământului românesc în cât mai multe școli din Albania, ele nu s-ar putea deschide la timp din lipsă de material didactic românesc, iar personalul trimis din alte localități și care ar fi întâmpinat cu acest prilej cheltuielile și neplăcerile obișnuite (sporite aici din pricina primitivității generale) n-ar primi din partea noastră despăgubirea justificată și imboldul pentru o muncă patriotică care cere avânt din partea acelora care o fac, dar și sprijin și prețuire din partea acelora care o cer – în cazul de față statul român.

Materialul de care ar fi nevoie și ajutoarele convenite sunt trecute în listele alăturate. Deschiderea școlilor se face la 10 septembrie, așa încât rezolvarea acestei chestiuni materiale este foarte urgentă.

Rog pe Excelența Voastră să binevoiască a primi încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

MINISTRU,
/ss/ Lahovary

LISTA

Personalului didactic la școlile primare române din Albania pe anul școlar 1937-1938

Numele și prenumele	Localitatea	
Adam Carabuzi	Korcea	Diplomat al Șc Sup. de Comerț
Christache Simacu	"	Absolvent al Șc. Normale
Petre Leca	"	" "

Vasile Balamaci	"	Are trei clase de liceu
D-na Elena Balamaci	"	Absolv. al Șc. Normale
Adam Muși	Moscopole	Diplomat al Șc. Sup. de Comerț
Andrei Iota	Șipsca	Are 6 clase de liceu
Petre Belba	Nicea	Diplomat al Șc. Sup. de Comerț
Petre Mângsi	Lunca	Are 6 clase ale Șc. Sup. de Comerț
Dumitru Popa	Grabova	Absolvent de liceu
D-ra Iulia Cicani	Dișnița	Absolv. al Șc. Normale

Tirana
24 iulie 1937

Consilier Tehnic
N. H. Balamaci

Excelenței Sale, Domnului V. Antonescu
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 206-209.

165

1937 august 5, Sofia. Raportul directorului Liceului român din Sofia, P. Caraman, către Ministerul Educației Naționale, în care solicită intervenția autorităților române pe lângă autoritățile bulgare pentru recunoașterea acestui liceu ca școală secundară de același nivel cu cele similare din Bulgaria.

Ministerul Educației Naționale
Direcțiunea Învățământului Particular
Serviciul cultural al românilor de peste hotare

COPIE de pe raportul No. 527/937 al liceului român din Sofia (Bulgaria) înregistrat la
Minister la No. 150216/1937.

5.VIII.1937

Onor. Minister al Educației Naționale, București

Avem onoare a vă supune respectuos atențiunii Onor. Minister că anul acesta trebuie cât mai curând rezolvată definitiv chestiunea recunoașterii liceului Institutului Român din Sofia ca o școală secundară la același nivel cu școlile similare bulgare (atât cu proghimnazia – primele trei clase ale cursului inferior –, cât și cu gimnaziul ultimele 5).

În consecință, să se capete în sfârșit dreptul de echivalare a diplomelor eliberate de instituția noastră, pentru ca elevii noștri să poată trece fără nici o piedică la școli bulgare și în special absolvenții Liceului român să aibă acces liber la școlile superioare ale statului bulgar: Universitate, Academia Comercială, Institutul de profesori pentru proghimnazia, Școala Militară, Academia Agricolă, Școala de mișcare etc. Niciodată n-a fost mai actuală această problemă ca acum, în pragul anului școlar 1937-1938, când Liceul Institutului Român se completează cu cls. VIII. Elevii noștri sunt educați în convingerea că trebuie să se prezinte la bacalaureatul bulgar, pentru ca apoi intrând în școli superioare bulgare să se pregătească spre a rămâne în Bulgaria printre românii de aici.

Faceți realizabil acest ideal al școlii noastre. Noi îl socotim însuși principiul ei de temelie.

Astfel, dacă procedați ca și cu celelalte școli secundare de peste hotare, aducând elevii de acolo la bacalaureatul român din țară, liceul român de aici nu-și are absolut nici un rost, după părerea noastră. De felul cum veți rezolva această chestiune, atârână destinele viitoare ale școlii:

Soluționând-o favorabil, veți consolida puternic liceul de la Sofia. Neglijând-o sau temporizând-o, îl veți face să devie o școală inutilă, ba chiar îl puteți nimici de tot. Pentru acest scop însă, trebuiesc în prealabil bine studiate legile școlare bulgare, comparativ cu cele românești, precum și situația școlilor minoritare bulgare din România, spre a se putea încadra pretențiile noastre în ramele dreptului de reciprocitate.

Apoi, prin intervenția Onor. Minister al Educației Naționale secondat de cel de Externe și de cuvenitele demersuri diplomatice se poate atinge rezultatul dorit.

DIRECTOR,
/ss/ P. Caraman

Secretar,
/ss/ P. Ghinea

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 269.

166

1937 octombrie 7, Tirana. Raport al ministrului României la Tirana, N. Em. Lahovary, către ministrul Afacerilor Străine, Victor Antonescu, privind personalul didactic al celor șapte școli de stat cu limba de predare română din Albania și a grădiniței de copii din Korcea. Pentru cei 10 învățători s-a fixat o subvenție de 40 franci aur lunar din partea Statului român pe lângă salariul primit din partea statului albanez.

Legățiunea Regală a României
Tirana
Nr. 869

7 octombrie 1937

Domnule MINISTRU,

Sunt fericit să pot comunica Excelenței Voastre că guvernul albanez, deși cu oareșicare încetineală a înfăptuit făgăduielile cuprinse în schimbul de scrisori anexate în copie, la raportul meu No. 646 din 25 iulie a.c.

Vom avea astfel de acum înainte în locul celor două școli cu limba de predare română ce le-am găsit aci, opt școli, cu grădina de copii de la Korcea, care nu era cuprinsă nominativ în schimbul de scrisori, da unde am izbutit să introduc de asemenea limba română după multe stăruinți.

Personalul numit de guvernul albanez la aceste școli este următorul:

La Korcea, Director, D-l I. Chiafazezi. Fratele D-sale este supus român și proprietar de case și vii în țară. D-sa a publicat în diferite rânduri în presa albaneză, articole favorabile României.

Ceilalți doi învățători sunt D-nii Hristache Simacu, absolvent al școlii normale din Tg. Mureș, și Vasile Balamaci, învățător suplinitor.

La grădinița de copii va funcționa D-na Urania Thanas, absolventă a școlii române din Bitolia.

D-l Nuși Condili, absolvent al școlii normale din Cluj, a fost numit la Dișnița.

D-l Petre Leca, de la școala normală din Ploești, la Moscopole.

D-l I. Popa, de la școala normală din Tg. Mureș, la Nicea.

Dl Procopie Pescazini, idem, la Grabova, și D-l Dumitru Șundi, absolvent de la școala normală din Cluj, la Lunca, iar D-l Adam Muși a rămas pe loc la școala din Șipsca.

Îndată ce vor sosi manualele didactice din țară, cerute din iulie, dar, din nefericire trimise de abia acum, se vor putea începe cursurile regulate.

Înființarea acestor școli era cu atât mai trebuincioasă, dacă vrem să păstrăm aici o rămășiță de viață aromână, cu cât, precum m-am putut eu însumi încredința de când sunt aici, minoritatea aromână din Albania este în curs de repede deznaționalizare și de aproape totală dispariție.

Înlocuirea împărăției Otomane, unde minoritățile se bucurau de fapt de o largă autonomie, prin state naționale, a fost fatală românismului balcanic. Îndeosebi, în Albania, unde aromânii trăiesc, mai peste tot, în afară de câteva locuri din jurul Korcei, răsfirați și pierduți în mase albaneze, deznaționalizarea lor în timpul din urmă a făcut mari progrese. În regiunea de șes (Musacheia), la Tirana, la Durazzo etc., generația nouă este pe cale de a se albaniza cu totul, și putem prevedea că într-un viitor destul de apropiat românismul balcanic din aceste locuri nu va mai fi decât o amintire.

În schimb, prin înființarea școlilor sus-amintite, putem nădăjdui că bizuită pe aceste puncte de sprijin, ce mai rămâne din minoritatea aromână în ținutul de munte din jurul Korcei, care a fost leagănul aromânismului balcanic în timpul lui de glorie, va putea fi păstrat și înviorat.

În acest scop însă, ar trebui ca învățătorii noi numiți să aibă și un imbold material.

Locurile unde au fost trimeși sunt, în afară de Korcea,, sate de munte, răsărite din ruinele orașelor înfloritoare de odinioară, la peste o mie, și o mie cinci sute de metri înălțime, unde iarna e aspră și înseamnă, câteodată, pentru săptămâni întregi despărțirea întreagă de restul lumii, mai multe din aceste localități nefiind legate de ținuturile mai joase, decât prin poteci stâncoase și prăpăstioase care nu mai pot fi trecute când au început vijeliile și ninsorile.

A trăi acolo înseamnă o jertfă și pentru ca noi învățătorii să nu se simtă oareșicum victime (având și cheltuielile mutatului și a unei noi instalații), ceia ce ar avea un răsunet firesc asupra învățământului ce l-ar preda, cred indispensabil, precum l-a arătat și D-l însărcinat cu afaceri, Bilciurescu, în cursul verii, ca să primească din partea noastră un supliment de leafă pe care l-aș fixa la 40 fr. aur lunar.

Ar urma deci a se prevedea pentru cele zece persoane sus-amintite, 400 franci aur lunar, care ar fi un minimum. Spre a putea dispune de o mică sumă, în plus, care ar putea fi folosită, ca ajutor în caz de boală, de naștere etc. și ca premii pentru elevi mai silitori, sau pentru înzestrarea școlilor prea de tot sărace, în material didactic sau mobilier etc., aș propune să se ridice această sumă la un total de 500 franci aur lunar, ceea ce ar lăsa la aprecierea legății folosirea unei sume de 100 franci aur lunar.

Jertfa materială ar fi modestă, dar, după părerea mea, neapărat trebuincioasă dacă vrem să facem și să păstrăm, în jurul școlilor aromâne din Albania, o atmosferă bună. Trimiterea acestei sume ar trebui să se facă, dintr-un fond special, la o dată *cât mai apropiată*, căci, precum am amintit, noi numiții au de suportat acum cheltuieli pricinuite de instalarea lor (foarte anevoioasă, chiar pentru cei cu dare de mână) în sate unde mai totul trebuie adus din afară pe drumuri grele. Fără o răsplată, fie ea cât de modestă, ceea ce ar trebui să fie început într-un spirit de apostolat, ar putea fi socotit de cei interesați

mai curând ca o caznă, de aceia iau voia să stăruiesc pe lângă Excelența Voastră pentru o rezolvare cât mai grabnică a acestei probleme.

Acum când guvernul albanez a înfăptuit făgăduielile sale și a primit în sfârșit, după ani de aprigă rezistență, dreptele noastre cereri, țin să arăt încă odată cât de prețios a fost pentru mine în aceste împrejurări, D-l N. Balamaci care prin cunoștințele D-sale și prin demersurile sale personale mi-a înlesnit calea.

Deoarece au fost decorate cu acest prilej personalități albaneze care au tratat cu mine rezolvarea chestiunii noastre, cred c-ar fi drept ca și D-l N. Balamaci să primească o decorație corespunzătoare. D-sa are Ordinul Ferdinand cu spade și cum alte personalități aromâne-albaneze, de o situație socială echivalentă, ca D-l deputat Becea și alții, au Ordinul Coroanei în gradul de Mare Ofițer, cred că aceiași decorație s-ar cuveni și D-lui Nicolae Balamaci, care precum se știe, este supus albanez.

Amintesc, totodată, și raportul meu No. 825 din 27 septembrie 1937, prin care stăruiam din nou ca să primesc instrucțiunile cuvenite în vederea cererii exe-quaturului pentru numirea D-lui N. Balamaci ca Consul Onorific al României la Korcea, ceea ce i-ar înlesni supravegherea discretă a învățământului românesc din acel ținut.

Rog pe Excelența Voastră să binevoiască a primi încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Excelenței Sale D-lui V. Antonescu
Ministru al Afacerilor Străine

Ministru,
/ss/ N. Lahovary

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 221.

167

1937 octombrie 20, București. Telegramă a Ministerului Afacerilor Străine, către Legația României la Tirana, prin care anunță subvenționarea învățătorilor de la școlile de stat cu predare în limba română din Albania, cu suma de 1200-1600 lei lunar pentru fiecare, după vechime.

Telegrama
Nr. 58948

20 octombrie 1937

Legațiunea din Tirana

Referire la raportul No. 714 din 17 august 1937, Ministerul Educației Naționale mă informează că a hotărât să dea o completare de salariu variind între 1200-1600 lei lunar de fiecare, după vechime, tuturor învățătorilor numiți de guvernul albanez la școlile menționate în sus-zisa adresă, dat fiind că zisul personal didactic provine de la fostele școli românești întreținute de statul român.

/ss/ Victor Antonescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 225.

168

1937 noiembrie 20, București. Adresă a Ministerului Afacerilor Străine, către Ministerul Educației Naționale, prin care se confirmă primirea manualelor pentru școlile primare din Albania cu limba de predare română.

20 noiembrie 1937

Domnule MINISTRU,

În urma raportului No. 908 din 19 octombrie 1937, ce primesc de la Legațiunea noastră din Tirana, am onoarea a Vă aduce la cunoștință că sus-numita Legațiune a primit manualele didactice cerute pentru școlile primare din Albania, cu învățământul predat în limba română.

Ca urmare, Legațiunea noastră a dispus repartizarea cărților la diferitele școli, prin Părintele C. Balamaci din Korcea.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

MINISTRU,

DIRECTOR,

Domniei Sale

Domnului Ministru al Educațiunii Naționale

(Direcțiunea Învățământului Particular și Confesional)

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 228.

169

1937 noiembrie 24, Atena. Raportul Legației de la Atena către ministrul Afacerilor Străine, Victor Antonescu, privind școlile primare române din Grecia. În anexă, tabel cu școlile primare române din această țară și numărul elevilor în anii școlari 1936-1937 și 1937-1938.

Atena, 24 noiembrie 1937

Légation Royale de Roumanie

No. 2683

Anexe: 1

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a înainta aici-alăturat Excelenței Voastre un tablou comparativ al numărului învățătorilor și elevilor celor 25 școli primare române întreținute de guvernul român în Grecia, pe anii școlari 1936-37 și 1937-38.

Din acest tablou, întocmit pe baza datelor Biroului Administrației Școlilor și Bisericii române din Grecia, rezultă că numărul învățătorilor a crescut anul acesta cu 5 față de anul trecut, iar numărul elevilor a scăzut cu 36 față de anul școlar precedent.

Scăderea numărului elevilor este mai accentuată în unele comune aromâne ca Veria, Vlahoclisura, Gramaticova, Nevesca, Cupa. În schimb, în unele localități ca Salonic, Turia și altele, numărul școlarilor înscriși este în ușoară creștere. La o parte dintre școli, acest număr a rămas staționar.

Dacă aceste diferențe în înscrierile la diferitele noastre școli se explică în parte prin fluctuațiile firești de la un an școlar la altul, scăderea numărului total de elevi înscriși, fără a avea în ansamblul ei o proporție alarmantă, trebuie atribuită presiunilor exercitate de autoritățile locale din unele comune asupra populației aromâne spre a determina înscrierea copiilor la școlile grecești, precum și condițiilor precare în care funcționează unele din școlile noastre în raport cu cele grecești. Numărul total de 941 elevi de ambe sexe înscriși în acest an la școlile noastre primare arată totuși că situația nu trebuie privită

cu pesimism, ci dimpotrivă că populația aromână păstrează conștiința ei națională și că școlile întreținute de statul român dau în general roadele așteptate.

Considerațiile acestea sunt întărite de faptul că la liceul român din Grebena, numărul elevilor înscriși în clasa I este de 54, ceea ce reprezintă un spor de 25 elevi față de înscrierile din anul trecut. Nu posed încă datele de la gimnaziul nostru din Ianina, de la liceul comercial din Salonic și de la Școala profesională de fete din același oraș, dar cred a putea afirma că și la aceste școli secundare situația este mulțumitoare.

Trebuie să adaug că, abstracție făcând de presiunile amintite mai sus asupra părinților elevilor aromâni, exercitate în unele comune de factori locali, atitudinea guvernului elen față de școlile noastre a fost tolerantă și a permis menținerea pozițiilor de până acum. În toate întrevederile mele cu D-l Georgacopoulos, Ministrul Instrucțiunii Publice, am putut constata dispozițiile D-sale favorabile față de școlile românești, fapt care mi-a permis să obțin în acest an aprobarea construirii noului local al internatului gimnaziului din Ianina și a unor noi localuri de școli primare române în comunele Poroï, Vlahoiani și Pretori. Tot cu ajutorul D-lui Georgacopoulos, Ministrul Instrucțiunii Publice și al D-lui Mavrudis, Subsecretar de Stat la Ministerul Afacerilor Străine, am speranțe temeinice să obțin încă înainte de sfârșitul acestui an autorizarea construirii unei biserici românești la Grebena.

Amintesc în fine că și în noul an școlar, guvernul elen a autorizat funcționarea unui număr de 14 profesori de cetățenie română la Gimnaziul din Ianina și liceul din Grebena, în afară de numărul celor admiși la Liceul Comercial din Salonic.

Aducând la cunoștința Excelenței Voastre aceste date sumare asupra situației școlilor române din Grecia, îmi rezerv să revin ulterior cu alte observațiuni și cu unele propuneri destinate să asigure o mai bună stare a corpului profesoral și o mai bună funcționare a școlilor.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

/ss/ Eug. Filotti

Excelenței Sale, Domnului Victor Antonescu
Ministrul Afacerilor Străine, București

Tablou comparativ

de numărul învățătorilor școlilor primare române din Grecia și a elevilor înscriși în anul școlar 1936-37 față de 1937-38.

Localitatea unde funcționează școala	Institutori la fiecare școală 1936-1937	1937-1938	Felul școlii	Elevi înscriși 1936-1937	în 1937-1938
Salonic	4	4	șc. mixtă	32	43
Veria	5	4	" băieți	117	109
"	4	6	" fete	97	89
Doliani	1	2	" mixtă	34	32
Vodena	2	4	" "	60	61
Fetița	3	2	" "	58	60
Gramaticova	2	2	" "	73	61
Cândrova	2	2	" "	53	50
Paticina	2	2	" "	42	47
Papadia	1	1	" "	19	20
Nevesca	2	2	" "	37	28

Belcamen	1	2	" "	28	30
Vlahoclisura	1	1	" "	19	11
Hrupiște	2	2	" "	23	25
Poroi	2	2	" "	42	42
Cupa	1	1	" "	17	9
Livezi	1	1	" "	4	6
Ianina	2	2	" "	14	10
Grevena	4	4	" "	62	59
Turia	3	3	" "	37	43
Breaza	1	1	" "	10	12
Băiasa	3	3	" "	38	35
Damași	1	2	" "	25	29
Pretori	1	1	" "	14	15
Vlahoiani	1	1	" "	22	15
Școli primare	52	57		977	941

În comunele: Selia, Xirolivad, Livezi, Avdella, Perivole și Samarina funcționează școli cu cursuri de vară.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 209-210.

170

1937 decembrie 28, Atena. Raportul Legației României la Atena, către ministrul Afacerilor Străine, Victor Antonescu, în care solicită 8.000 drahme, sumă necesară pentru achitarea taxelor aferente localului gimnaziului românesc din Ianina.

Légation Royale de Roumanie

No. 2826

Atena, 28 decembrie 1937

Confidențial

Domnule MINISTRU,

Ca răspuns la adresa ministerială No. 68321 din 15 decembrie a.c., am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că prin raportul meu No. 2573 din 8 noiembrie a.c. am arătat că sumele primite de această Legațiune și transmise Consulatului nostru din Ianina nu au permis acoperirea integrală a taxelor de transfer pentru transcrierea proprietății nominale a localului gimnaziului român din Ianina de pe numele d-lui Prof. Milla pe acela al d-lui Dr. C. Dan din Salonic.

Consulatul nostru din Ianina mă informează acum că, în urma contestației făcute, evaluarea imobilului făcută de fisc a fost redusă de la 1.130.000 Drahme la 950.000 drahme. Cum această sumă este totuși mai ridicată decât prețul de 700.000 drahme înscris în actul de vânzare și asupra căruia au fost achitate taxele legale, cumpărătorul (recte Consulatul) urmează să achite o diferență de 13.385 drahme. Cum din suma de 50.000 drahme primită de Consulat a mai rămas, după deducerea tuturor cheltuielilor, un rest de 5.385 drahme, mai este nevoie de 8.000 drahme pentru achitarea integrală a taxelor.

Am onoarea, deci, a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a dispune să se intervină de urgență pe lângă Ministerul Educației Naționale pentru ca restul de 8.000 drahme să fie pus la dispoziția Consulatului nostru din Ianina, fie prin trimitere din țară, fie prin utilizarea sumelor ce ar fi disponibile la școlile noastre din Grecia.

Imediat după primirea acestui rest și după achitarea lui către Administrația financiară din Ianina, Consulatul nostru va înainta un borderou de cheltuieli și de toate actele justificative ce sunt necesare Ministerului Educației Naționale pentru ordonanțarea sumelor avansate.

/ss/ *Eugen Filotti*

Excelenței Sale D-lui Victor Antonescu
Ministrul Afacerilor Străine, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 92, f. 266.

171

1938 martie 15, Tirana. Raport al ministrului României la Tirana, N. Em. Lahovary, către ministrul ad interim al Afacerilor Străine, Gh. Tătărescu, privind funcționarea școlilor și bisericilor aromâne din Albania.

Legătuirea Regală a României la Tirana

15 martie 1938

Situația școlilor și a bisericilor aromâne din Albania

Domnule Ministru,

Ca urmare la rapoartele mele din toamna trecută privind școlile de stat din Albania unde s-a introdus (sau s-a păstrat) învățământul de limba română cu începerea anului școlar în curs (deși cu oareșcare întârziere, nefiind sosite la timp manualele din România), îmi pare bine să pot aduce la cunoștința Excelenței Voastre că funcționarea acestor școli s-a îndeplinit în chip mulțumitor pe tot cursul iernii cu personalul însemnat în raportul meu No. 869 din 7 octombrie 1937.

La Korcea s-a făcut însă de curând o schimbare, D-l Keafezezi, directorul școlii mixte fiind înlocuit de D-l Hristache Simacu, absolvent al școlii normale din Tg. Mureș.

La Nicea, D-l I. Popa, a fost înlocuit de D-l Frederic Țacu, absolvent al școlii normale din Tg. Mureș.

Prin plecarea D-lui Keafezezi, se reduce corpul învățătoresc la 9 persoane, rămânând însă același număr de școli și fără a fi învățământul stânjenit prin această reducere, de care va urma a se ține seamă și în statele de ajutoare pentru școlile din Albania

Ajutoarele sus-zise destinate învățătorilor din școlile românești au fost predate spre împărțire D-lui. Balamaci, Consilier tehnic al acestei misiuni pentru chestiunile culturale și care fiind Consul onorific la Korcea, în ținutul în care se află zisele școli, este mai în măsură decât legația, având în vedere și lipsa căilor de comunicație în Albania, să fie în legătură cu acest personal didactic.

Bisericile unde se face slujba pe românește funcționează și ele normal. La biserica din Șipsca va fi însă nevoie de a se înlocui preotul ajuns la vârsta de aproape 80 ani printr-altul mai tânăr.

Acesta ar urma a fi părintele Evangheli Popa de la Elbasan, căci absolventul în teologie Valș Semini, amintit în telegrama Ministerului Educației Naționale No. 109781/937 din 14 iulie, care era propus de zisul Departament pentru acea biserică, a fost numit profesor de teologie de guvernul albanez la Korcea și nu vrea să renunțe la această funcție.

Rog pe Excelența Voastră să binevoiască a primi încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Ministru,
/ss/ N. Lahovary

Excelenței Sale, D-lui Gh. Tătărescu
Ministrul Afacerilor Străine a.i.
➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 240.

172

1938 iunie 7, Belgrad. Raportul Legației României la Belgrad către ministrul Afacerilor Străine, N. Petrescu Comnen, privind reorganizarea serviciului consular din Macedonia sârbească, precum și situația minorității aromâne din această provincie.

Legation Royale de Roumanie
Belgrad
Nr. 1881-5
Anexe: 1

Belgrad, 7 iunie 1938

Domnule Ministru,

Statul român posedă în Macedonia o serie de localuri de școli și biserici a căror situațiune este încă neclarificată, deoarece autoritățile iugoslave nu țin seama de vechile acte de proprietate eliberate de autoritățile otomane (a se vedea și rapoartele Legațiunii Nr. 80 din 17 ianuarie și 457 din 18 februarie 1938). Aceste proprietăți ar trebui identificate și înscrise pe numele Statului român, acolo unde se va putea, așa cum s-a procedat cu proprietățile de la Skoplje.

Dată fiind politica minoritară a guvernului iugoslav și dat fiind că Iugoslavia nu recunoaște obligațiunile asumate prin Tratatul din 1913 cu privire la minoritatea aromânească din Macedonia, singurul lucru care s-ar putea încerca, ar fi să se caute a obține avantaje în ceea ce privește deschiderea câtorva biserici în localitățile cu o populație aromânească mai importantă, ca de pildă: la Crușova, Muloviște, Ohrida, Bela etc.

Bisericile acestea ar urma să fie deservite de preoți români (cetățeni sârbi), serviciul să fie făcut în limba română, iar preoții să aibă dreptul de a oficia cununii, botezuri etc., putând elibera, ca și preoții sârbi, acte de stare civilă valabile.

Pentru a ajunge la acest rezultat, statul român ar putea renunța la drepturile sale – și așa slab întemeiate – asupra localurilor de școli, cari, deși clădite cu ajutorul Statului român, au fost în proprietatea unor comitete locale, astăzi dispărute.

În ce privește localul fostului liceu român de la Bitolia, el ar putea fi cedat statului iugoslav pentru ca să ni se dea în schimb la Belgrad, un local în care să amenajăm un internat pentru copiii și tinerii români din Iugoslavia care urmează cursurile școlilor superioare din Belgrad.

*

Statul iugoslav ducând față de minorități o politică de deznaționalizare, va fi foarte greu, în condițiunile actuale, ca populația aromânească să-și poată păstra naționalitatea sa multă vreme.

Din referatul anexat, Excelența Voastră va putea vedea care este soarta aromânilor din Macedonia iugoslavă. Singura soluțiune ar fi ca populațiunea aromânească să fie

adusă în țară și ajutată chiar în acest scop. Sunt sate întregi (ca de pildă, Muloviște) care s-ar strămuta bucuros în România, dacă s-ar putea acorda înlesniri de stabilire.

În cazul în care guvernul român socotește că este în interesul țării aducerea românilor de peste hotare pentru consolidarea etnică a anumitor regiuni, atunci ar trebui ca plecarea aromânilor să fie dirijată și organizată.

Evident că vor mai rămâne aromâni în Macedonia, unii legați de locurile unde s-au născut, alții neputând părăsi situațiunile ce și-au creat. Pentru aceștia trebuie să rezervăm viitorul și să căutăm a nu pierde nimic din ceea ce am dobândit.

Acestea fiind interesele noastre în Macedonia iugoslavă, socot potrivit a formula următoarele propuneri relative la funcționarea serviciului nostru consular în această provincie:

Consulatul de la Skoplje să fie menținut, urmând ca până la noi dispozițiuni să nu se numească un alt titular.

În schimb, să se înființeze un nou consulat onorariu la Bitolia (a se vedea raportul Legațiunii Nr. 834/1938) care va avea în atribuțiile sale toate chestiunile de mai sus, lucrând sub directa supraveghere a Legației.

Funcționarea permanentă a Consulatului de la Skoplje va fi asigurată prin D-l Rușa, pentru care intervin separat ca să fie numit funcționar în Minister.

Până la sfârșitul anului curent și pentru lucrările de identificare a proprietăților și eventuala lor înscriere pe numele statului român, D-l Emil Opreșan va putea să gireze Consulatul, conform instrucțiunilor Ministerului.

Misiunea D-lui Opreșan la Skoplje nu poate fi decât provizorie și nu este cazul de a încredința pentru mai multă vreme conducerea Consulatului de la Skoplje unui Secretar de Legație.

/ss/ Victor Cădere

Minoritatea aromânească din Macedonia iugoslavă

Înainte de războiul balcanic, locuia în provinciile europene ale Imperiului Otoman (Tracia, Macedonia, Albania, Epir etc.) o importantă populație aromânească ce – grație toleranței guvernului turc, se bucura de o sumă de avantaje, între care cel mai de seamă era dreptul de a avea școală și biserică națională. Grație acestui fapt, România a putut prin străduințe continue să mențină caracterul național al acestor români, expuși propagandei grecismului. În urma războiului, provinciile Rumeliei au fost împărțite între Serbia, Grecia, Bulgaria și Albania, nou creată, și populația aromânească supusă la tot atâtea încercări de deznaționalizare.

*

În ce privește Serbia, prevederile schimbului de scrisori, anexat Tratatului de la București din 1913, nu au fost niciodată aplicate de guvernul din Belgrad pentru motivul că România nu ar fi îndeplinit celelalte obligațiuni ale Tratatului. Toate încercările făcute pentru a demonstra guvernului iugoslav netemeinicia punctului său de vedere au fost zadarnice.

Banovina Vardarului, corespunzând Macedoniei și care are o populație de aproximativ 80% ne-sârbi (bulgari, albanezi, aromâni, evrei, greci etc.), a fost supusă unui regim special de o rigoare brutală, menit să sârbizeze în cel mai scurt timp populațiunea. Măsurile de deznaționalizare au fost îndreptate, în primul rând, contra

populației creștine. Școlile și bisericile au fost închise și clădirile lor luate fără nici o formalitate de autorități.

Populațiunea aromânească – împrăștiată prin război, prin emigrație și prin deznaționalizare – este încă în număr important, parte stabilită în orașe (Skoplje, Bitolia, Veles, Ohrida etc.), parte în sate și parte nomadă (fărșeroși).

Pătura orășenească este, prin natura lucrurilor, mult mai expusă deznaționalizării decât populația satelor sau decât nomazii, însă roadele propagandei românești se văd și acum: se întâlnesc pretutindeni aromâni care deși au frecventat cu 20 de ani în urmă o școală românească, păstrează încă viu sentimentul naționalității lor. Aromânii aceștia sunt însă în vârstă; generațiile tinere, lipsite de școală românească, lipsite de biserică și de contact cu țara noastră, sunt mult expuse deznaționalizării. În satele inaccesibile și izolate din munții Macedoniei, populația este mai apărută de valul sârbizării, însă, lăsată singură, nu va putea rezista mult timp. Nevoile vieții, care sunt atât de imperioase în aceste regiuni sărace, împing treptat populația aromânească din sate spre orașe, unde se pierde cu timpul în masa slavă.

Înainte de război, România s-a ocupat îndeaproape de apărarea naționalității aromânilor din provinciile europene ale Imperiului otoman. În Macedonia a fost creat Consulatul general de la Bitolia și acesta a fost factorul de căpetenie în opera de propagandă românească din această provincie. Prin străduințele titularilor acestui oficiu au luat ființă bisericile și școlile românești din Macedonia care ani îndelungați au răspândit graiul și cultura noastră. Deși autoritățile otomane erau destul de tolerante pe chestiuni școlare și bisericești, existența școlilor și bisericilor noastre a fost mereu amenințată, uneori chiar pusă în pericol, de acțiunea propagandiștilor grecismului. Împotriva acestora a luptat Consulatul de la Bitolia și numai grație unei munci neobosite s-a putut păstra ceea ce se crease în Macedonia.

*

După război, școlile și bisericile noastre au fost închise de autoritățile iugoslave (cu excepția bisericii de la Bitolia), așa că populația aromânească a fost lipsită de aproape tot ce-i putea păstra caracterul național. Singura legătură cu țara a rămas Consulatul de la Bitolia situat în mijlocul regiunii locuită de aromâni – însă acesta a trebuit în 1930 să fie transferat la Skoplje, în urma reformei administrative iugoslave din 1929 prin care acest oraș devenea sediul Banovinei Vardarului.

*

În clipa de față, nu se poate vorbi de aplicarea dispozițiilor tratatului de la București. Dacă însă nu se poate obține acum vreo îmbunătățire substanțială a regimului actual, trebuie în orice caz să ne gândim la viitor și să căutăm prin toate mijloacele să nu pierdem nimic din ceea ce avem.

1/ *În ce privește școlile:* Trebuie, în primul rând, să se recenzeze localurile care au aparținut statului român. După ce recenzarea se va fi făcut (fie a clădirilor ce mai există acum, fie a terenurilor unde se află clădiri dăruite în timpul războiului), va trebui să se procedeze la înscrierea acestor imobile pe numele statului român.

Odată în posesiunea acestor proprietăți, statul nostru va putea încerca să negocieze cu guvernul iugoslav în chestiunea bisericească pentru a obține redeschiderea câtorva din fostele noastre locașuri de rugăciune.

2/ *Chestiunea bisericilor*: Va trebui să urmeze cu recenzarea și înscrierea lor ca și pentru localurile de școală.

Cred că s-ar putea ajunge la o tranzacție cu guvernul iugoslav în baza căreia să cedăm *o parte* din localurile noastre de școală (exceptând în orice caz localul liceului de la Bitolia), urmând să ni se acorde în schimb dreptul de a deschide bisericile noastre din centrele aromânești cele mai importante: Skoplje, Ohrida, Veles, Muloviște, Magarova, Nijopole etc. Evident că bisericile acestea vor trebui să fie deservite numai de preoți români (cu cetățenia sârbă) și slujba să fie făcută în limba română. Fiind considerate drept biserici ortodoxe sârbe cu limba de oficiere română, parohii lor vor trebui să aibă și dreptul de a celebra cununii, botezuri etc., eliberând acte de state civilă ca și parohii sârbi.

3/ *Propaganda*. – Întrucât rezolvarea chestiunilor școlare și bisericești va putea întârzia mai multă vreme, cred că va trebui să se dea o deosebită atențiune propagandei. Cred că va fi cu putință să se înfăptuiască pentru moment următoarele lucruri:

a) înființarea la Skoplje și Bitolia a unor filiale a Asociațiunii româno-iugoslave ce există la Belgrad, filiale care trebuie să fie adevărate cămine de cultură românească. (La Bitolia numeroși aromâni, în lipsa unei asociații românești, frecventează asociația franco-iugoslavă).

Filialele acestea ar trebui subvenționate de statul nostru: plata chiriei localului, a luminatului și a încălzitului. La Bitolia, problema localului nu se pune, deoarece se amenajează în acest scop câteva săli din localul fostului liceu românesc.

b) tipărirea unui abecedar în dialectul aromânesc. Dat fiind că nu mai există acum posibilitatea ca copiii aromâni să urmeze la școli românești ca în trecut, singura soluție este să dăm părinților mijlocul de a-și învăța copiii limba maternă acasă.

În paralel, ar trebui alcătuită o carte de citire (tot în dialect), cuprinzând bucăți de literatură românească, istorie, religie, noțiuni de științe naturale etc.

*

Toate cele expuse mai sus nu sunt un sacrificiu pe care să-l facă statul nostru, ci o îndeatorire națională: păstrarea unei ramuri a poporului român. Opera care trebuie îndeplinită și de acum înainte nu este decât urmarea unei politici care a dat atâtea roade în trecut. Condițiunile actuale sunt netăgăduite. Mai grele ca odinioară însă, datoria noastră este să rezervăm viitorul: să nu abandonăm nimic din ce avem și să ne străduim neîncetat a îmbunătăți soarta aromânilor.

Cum poate fi adusă la îndeplinire opera națională arătată? Prin prezența continuu în regiunile locuite de aromâni a unui serviciu consular românesc, mai necesar acum ca în trecut. Pe lângă lucrul de toate zilele, îi incumbă acestui serviciu consular sarcina de a afirma încontinuu prezența unui reprezentant al României în mijlocul aromânilor, dând o încurajare, un sfat ori o îndrumare.

*

Consulatul de la Skoplje trebuie păstrat așa cum există acum și pe lângă el, mai trebuie înființat un consulat de a 2-a categorie la Bitolia, al cărui titular să fie luat printre aromânii din acel oraș.

Consulatul de la Skoplje ar avea în sarcina sa privegherea tuturor aromânilor din Banovina Vardarului, fiind ajutat pentru sud-estul Banovinei de oficiul de la Bitolia. În acest fel s-ar putea menține contactul cu aromânii din regiunile cele mai inaccesibile ale Macedoniei.

/ss/ E. Opreșan
Belgrad, 20 aprilie 1938

Excelenței Sale, Domnului N. Petrescu Comnen
Ministru al Afacerilor Străine
➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, nepaginat.

173

1938 iunie 27, Salonic. Raportul consulului general de la Salonic, Curtovich, către ministrul Afacerilor Străine, N. P. Comnen, privind desfășurarea serbării sfârșitului de an școlar la Liceul comercial român din localitate.

Salonic, 27 iulie 1938

Consulatul General al României
Nr. 716

Domnule Ministru,

Am onoarea a informa pe Excelența Voastră, că duminică, 20 iunie curent, a avut loc cu un deosebit fast, la școala Comercială română din localitate, serbarea de fine de an, precum și împărțirea premiilor elevilor și elevelor de la școala noastră profesională de fete.

La festivitate a asistat un numeros public, mulți aromâni, iar autoritățile școlare grecești au fost reprezentate prin domnul Papaevgheniu, Inspectorul școlilor minoritare. Programul compus din recitări în limbile română, greacă, franceză, germană și italiană, din cântece și coruri naționale și grecești, a fost urmărit de numeroasa asistență cu toată atențiunea. Domnul Director Dan a făcut o dare de seamă asupra activității anului școlar care se termină, după care, a urmat împărțirea premiilor, înmânate de subsemnatul elevilor și elevelor merituosi.

Anul acesta a sosit din București la Thessaloniki, pentru examenele de bacalaureat, o comisiune trimisă de Ministerul Educației Naționale, compusă din Domnii: Mladinaț, ca președinte, Scarlat Dinescu, Victor Huliță și Dumitrescu, profesori secundari, ca membri.

Tot ieri s-a deschis la școala profesională de fete o reușită expoziție de lucru manual; produsele școlii, de sub Direcțiunea domnișoarei Stănescu, au fost mult admirate. Expoziția a fost vizitată de întreg Corpul Consular cu doamnele, de generalul Politis, Comandantul Corpului III Armată, de Șeful Statului Major, Colonel Hrisohou, de domnul Director Politic de pe lângă Guvernatorul General, Leccos, cu doamna și domnișoarele, și de un numeros public, care au admirat finețea țesăturilor noastre naționale, broderiile, bluzele și velințele românești, reținând majoritatea din obiectele expuse.

Subsemnatul, cu soția mea și Domnul D. Buracu, am primit pe invitați, cărora le-am dat explicațiile necesare, conducându-i prin toate sălile expoziției.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Consul General,
/ss/ Curtovich

Excelenței Sale, Domnului N. P. Comnen
Ministru al Afacerilor Străine
➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 231.

174

1938 noiembrie 7, Salonic. Raportul consulului de la Salonic, Em. Popescu, adresat Legației de la Atena, privind cererea comunității române din Veria, pentru înființarea unui curs seral pe lângă școală primară din localitate. În anexă aprobarea Ministerului Educației Naționale din 29 noiembrie 1938.

Consulatul General al României la Salonic

Copie după raportul Nr. 1170 din 7 noiembrie 1938 adresat de Consulatul General al României din Thessaloniki, Legațiunii Regale a României, Atena.

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresa Excelenței Voastre Nr. 1191 din 31 octombrie a.c., am onoarea a raporta că am fost personal la Veria și am găsit întemeiată cererea pentru înființarea unui curs seral pe lângă școala primară existentă din acea localitate. Directorul școlii primare și profesorii mi-au confirmat hotărârea lor de a ține cursurile fără nici o pretenție de supliment de leafă sau alte cheltuieli.

Autorizația autorităților elene este necesară însă, deoarece bănuiesc că autoritățile elene vor face sigur dificultăți care vor întârzia obținerea aprobării, socotesc că o intervenție directă a Excelenței Voastre pe lângă Ministerul elen competent ar soluționa mult mai grabnic această cerere.

Îmi permit să accentuez că nu este vorba de înființarea unei noi școli românești, ci a unui curs pe lângă o școală primară excelentă.

Domnul Administrator al școlilor care m-a însoțit în această călătorie este de acord cu punctul nostru de vedere și nu are nimic de obiectat.

Primiți,

CONSUL
/ss/ Em. Popescu

Ministerul Educației Naționale
Direcția învățământ particular și confesional

Onor.
Ministerul Afacerilor Străine
Direcția Politică LOCO

DOMNULE MINISTRU,

În referire la adresa Dv. No. 69456/1938, avem onoarea a vă comunica următoarele :

Ministerul Educațiunii Naționale nu are nimic de obiectat față de înființarea cursurilor serale de pe lângă școala noastră primară din Veria (Grecia) cere însă ca învățătorii care ar funcționa la aceste cursuri să dea personal o declarație ca nu va pretinde nici o plată de la Minister pentru ținerea cursurilor. De asemenea și Soc<ietatea> „Traian” din Veria care solicita organizarea acestor cursuri urmează să dea o declarație în același scop.

p. Ministru
/ss/ Aug. Caliani

p. Director,
/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 237 și 240.

175

1938 decembrie 16, București. Adresă a patriarhului Miron Cristea către ministrul Afacerilor Străine, în care solicită intervenția pe lângă autoritățile grecești în vederea primirii la Muntele Athos a doi călugări români. Se apreciază că numărul monahilor români athoniți a scăzut de la 500 la 300.

Patriarhia Română
Nr. 11301

București, 16 decembrie 1938

Domnule MINISTRU,

Din informațiile și rapoartele pe care le avem de la călugării și frații (monahi) români din Muntele Athos am constatat cu durere că statul elen prin noua sa legislație a declarat pe toți călugării din Sf. Munte Athos, deci și pe cei de naționalitate română – cetățeni eleni, obligându-i a-și scoate pașapoarte de cetățeni ai statului grecesc.

Conducerea supremă a Sf. Munte, Chinotita din Careia conformându-se cu toată strictețea dispozițiilor luate de guvernul elen nu mai admite intrarea unui frate sau călugăr cetățean român nou venit în vreun schit sau vreo mănăstire din acest munte.

Cum mulți dintre călugării români, care azi se află prin schiturile și mănăstirile românești din Sf. Munte sunt foarte înaintați în vârstă, prin trecerea lor la cele veșnice, numărul călugărilor români se va reduce tot mai mult și astfel mănăstirile și schiturile care au fost populate de călugări români rămân goale și, în mod natural, Chinotita dispune ocuparea acestor mănăstiri prin călugări cetățeni eleni, ceea ce pentru noi constituie o mare pierdere, atât din punct de vedere ideal ortodox, dar și din punct de vedere național etnic.

Este fapt dovedit istoricește că din mănăstirile și schiturile aflătoare în Sf. Munte Athos, o serie întregă, aproximativ douăzeci, au fost zidite și rezidite din temelie, iar multe au fost refăcute de voievozii și boierii români, iar unele numai înzestrate tot de cetățeni români cu cele necesare pentru săvârșirea slujbei dumnezeiești.

Acestea ne-o dovedesc atât icoanele ctitorilor aflătoare la aceste mănăstiri, cât și mulțimea zapiselor și documentelor aflătoare prin diferitele arhive ale Patriarhiilor ortodoxe și a statului român.

Din aceste documente este evident că veacuri de-a rândul de când Muntele Athos era sub stăpânirea necreștină, neamul românesc a dat daruri și ajutorul său cu inimă bună, cu mâna largă și din belșug Sfântului Munte, astfel încât înfruntând vitregitatea timpului și a sorții, să poată sluji menirii sale sfinte și înalte, de centru susținător și păstrător al adevăratei credințe ortodoxe.

Timp de mai multe veacuri din darurile și donațiile neamului românesc, date cu dragoste sinceră și dezinteresate, s-au putut susține o mare parte a populației Sf. Munte, iar istoria ne dovedește că pe lângă celelalte popoare ortodoxe – mai ales poporul românesc a considerat și consideră și azi Sf. Munte, nu numai ca loc sfânt de închinare, ci mai ales ca centru și pază neclătită a ortodoxiei tuturor popoarelor, rămas credincioase învățăturilor neschimbate ale Mântuitorului.

Cu mare durere trebuie să constatăm acum că prin legislația elenă, de care am pomenit mai sus, urmează ca numărul călugărilor români să fie nu numai redus, ci chiar suprimați cu totul.

Astfel în baza raporturilor care ni s-au făcut știm că deși în trecut în Sf. Munte avem peste 500 călugări români, în timpul din urmă numărul lor s-a redus la 300, iar prin noua legislație, mărirea sau numai susținerea numărului actual de călugări români, este exclusă.

Credem că noua procedură inaugurată prin legile aduse de statul elen care ținesc la naționalizarea Sf. Munte Athos, se aduce o pagubă nu numai statului elen, ci și ortodoxiei întregi.

Sf. Munte Athos a fost considerat și apreciat până acum de întreaga ortodoxie ca un centru sfânt și ca o garanție a păstrării în forma sa genuină a credinței ortodoxe. În Sf. Munte adevărații susținători ai ortodoxiei, în cele mai grele și furtunoase vremuri pentru credința ortodoxă, am putut afla scut și adăpost, fără considerare la naționalitatea lor.

Mulțumită faptului că întreaga ortodoxie a avut această concepție despre Muntele Sfânt, au putut să se concentreze și să se păstreze aici bogății imense de artă religioasă în toate genurile : arhitectură, pictură, muzică etc., precum și un tezaur bogat de vase, odoare, haine și alte obiecte sfinte și sfințite, care formează mândria artei bizantine, și a artei religioase, fiind admirată de toate neamurile culte, care au trimis aici cercetători învățați, oameni de știință de reputație mondială.

De aici sa răspândit frumusețea ideală a culturii, a spiritului și a cântării bisericești, care dau acel misticism ideal cultului ortodox pe care nu-l găsim la alt cult.

Trebuie menționat apoi împrejurarea că vaza Sf. Munte în zilele noastre o dovedește și faptul că conferința pan-ortodoxă ultimă s-a ținut aici.

Prin punerea în practică a legii de naționalizare a Sf. Munte Athos, aceasta primește un caracter curat național elen și deci își pierde nimbul și autoritatea ideală ca centru al ortodoxiei, prin ceea ce se înstrăinează celelalte popoare ortodoxe de Sf. Munte.

În baza celor de mai sus, Noi în calitate de Patriarh al României Mari țara a tot binefăcătoarea și ctitora, am putea zice, a Sf. Munte, Vă rugăm să binevoiți a interveni pe lângă Înalțul Guvern elen să binevoiască a reveni asupra legii de naționalizare a Sf. Munte, fiind ea în dauna ortodoxiei întregi și să binevoiască a da aprobarea sa ca frații și călugării români, de naționalitate și cetățenie română, să se poată așeza neconturbați în acele mănăstiri din Sf. Munte în care au fost și până acum, fiind aceasta în interesul ortodoxiei universale și în concordanță cu interesele și demnitatea statului elen.

Primiți, vă rugăm, Domnule Președinte, asigurarea deosebitei Noastre considerațiuni și Patriarhicești binecuvântări.

PREȘEDINTE

Patriarh,
/ss/ Miron

Consilier Referent,
/ss/ indescifrabil

Domniei Sale Domnului Ministru de Externe

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 145.

176

1939 ianuarie 25, București. Adresă a Ministerului Afacerilor Străine, către ministrul României la Tirana N. Em. Lahovary, privind înscrierea bursierilor albanezi Constantin Salapi și Cozma Tegu la seminarul din Buzău.

25 ianuarie 1939

Domnule MINISTRU,

Referindu-mă la raportul D-Voastre Nr. 1173/17 din 20 decembrie 1938, am onoarea a Vă face cunoscut, în baza unei adrese ce am primit de la Ministerul Educației Naționale, că cei doi candidați Constantin Salapi și Cozma Tegu, originari din Albania, au fost primiți și înscriși ca bursieri la Seminarul din Buzău.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

MINISTRU,

DIRECTOR,

Domniei Sale Domnului N. Em. Lahovary Ministrul României la TIRANA

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 261.

177

1939 februarie 9, Salonic. Tabele redactate de administratorul școlilor și bisericilor române din Grecia, Filip Goj, cuprinzând numărul elevilor școlilor primare din Grecia în perioada 1928-1939, precum și localitățile unde școlile române au fost închise datorită emigrării în România.

Tablou
Cuprinzând numărul elevilor și elevelor de la școlile primare române din Grecia, pe timpul de la 1 septembrie 1928 – 1 septembrie 1939,
la finele fiecărui an școlar.

Localitatea	An școlar 1928-1929	An școlar 1929-1930	An școlar 1930-1931	An școlar 1931-1932	An școlar 1932-1933	An școlar 1932-1934	An școlar 1934-1935	An școlar 1935-1936	An școlar 1936-1937	An școlar 1937-1938	An școlar 1938-1939	Observații
Salonic	52	58	33	33	22	23	29	25	29	41	32	(în timpul iernii elevii urmează la două școli una la Fetița și alta la Gramaticova)
Veria	257	237	290	243	248	204	151	181	163	113	217	
Doliani	30	32	23	24	25	21	19	22	29	32	40	
Vodena	57	58	46	47	41	43	58	57	56	56	50	
Fetița.	54	67	101	119	117	114	132	120	120	87	90	
Gramaticova												(de la 20 oct. Sc. din Papadia s-a închis familiile rom. emigrând în România)
Cândrova	36	32	30	35	35	41	43	44	44	51	52	
Paticina	40	31	34	38	32	36	39	39	40	46	15	
Papadia	34	30	24	23	28	25	28	27	16	17	-	
Nevesca	16	31	22	17	28	40	36	37	34	26	20	
Belcamen	25	28	19	21	21	22	26	27	26	31	29	
Vl. Clisura	14	10	10	8	12	12	8	19	9	10	10	
Hrupiște	28	22	17	18	19	19	21	25	20	25	39	
Cupa	9	7	6	7	8	15	11	15	3	8	10	
Livezi	8	7	7	7	7	8	8	4	5	7	5	
Poroï	28	22	22	31	28	34	31	40	38	32	34	șc. cu curs de iarnă
Ianina	41	33	19	15	16	14	10	10	11	10	13	șc. cu curs de iarnă; vara continuând cursurile la Perivoli.
Grevena	51	65	55	47	56	46	57	50	57	73	74	
Curia	41	57	49	53	55	46	50	46	48	48	46	
Băiasa	35	40	43	34	48	50	40	46	29	28	31	șc. cu curs de iarnă; vara continuând cursurile la Pamarina.
Breaza	22	23	23	18	15	22	17	9	8	13	18	
Damași	15	28	16	11	13	14	16	26	29	29	37	
Vlahoiani	14	9	14	13	4	4	16	20	22	15	16	
Pretori	14	14	10	12	9	10	13	13	15	14	15	
Total	921	941	913	874	887	863	859	902	851	812	893	

Școli cu curs de vară

Localitatea	An școlar 1928-1929	An școlar 1929-1930	An școlar 1930-1931	An școlar 1931-1932	An școlar 1932-1933	An școlar 1932-1934	An școlar 1934-1935	An școlar 1935-1936	An școlar 1936-1937	An școlar 1937-1938	An școlar 1938-1939	Observații
Selia	176	81	114	205	123	76	70	42	48	41	-	
Xirolivad	76	97	95	110	123	87	110	104	94	92	-	
Livezi	127	72	89	97	122	135	101	84	29	27	-	
Avdela	58	55	38	43	55	66	63	92	90	64	-	
Perivoli	54	35	36	56	57	55	49	64	55	59	-	
Samarina	44	31	11	25	18	44	32	47	53	32	-	
Total	535	371	383	536	498	463	425	433	369	315	-	

Thessaloniki, 9 Februarie 1939

TABLOU

de numele localităților unde școlile primare românești din Grecia au fost închise de la 1 Septembrie 1926,
din cauză că familiile românești au emigrat în România.

Nr. de ord.	Localitatea unde s-a închis școala	Observațiuni
1	Liumnița	
2	Lugunța	
3	Oșani	
4	Papadia	Școala a fost închisă de la 20 oct. 1938

Thessaloniki, 9 Februarie 1939

ADMINISTRATOR DELEGAT,

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 250-251.

1939 februarie 10, Salonic. Raportul consulului de la Salonic Em. Popescu, adresat ministrului Afacerilor Străine Gr. Gafencu, privind abuzurile comise de autoritățile grecești împotriva aromânilor.

Consulatul General al României la Salonic

Salonic, 10 februarie 1939

Nr. 152

Confidențial

Personal

Domnule MINISTRU,

În cele câteva luni de când am fost încredințat cu conducerea acestui consulat general mi-am făurit credința că problema minorității aromâne din Grecia trebuie să fie un moment mai curând reexaminată, stabilindu-se după cum interesele Țării ar cere-o, o doctrină cum și metodele de urmat pentru aplicarea ei. Atâta timp cât nu avem precizată această doctrină, atâta timp cât nu știm dacă ea a rămas aceeași din timpurile de trezire națională, atâta timp cât prin diferite măsuri de ordin politic, administrativ, cum ar fi de exemplu încurajarea emigrării elementului aromân din Grecia, ni se adâncește credința că această doctrină ar fi fost părăsită, suntem stânjeniți și neorientați în acțiunea noastră de ocrotire și susținere a minorității aromânești de aici.

Independent de nesiguranța noastră în ceea ce privește alegerea celor mai bune metode pentru o corectă și patriotică îndeplinire a misiunii noastre aici, am continuat pe linia de conduită a predecesorilor noștri în mod amical al Guvernatorului General al Macedoniei abuzurile autorităților în subordine cerând măsuri de îndreptare și încetare a sistemului de persecuții contra aromânilor a căror înrudire de sânge cu Românii îi determină să-și păstreze și apere limba și credința strămoșească și să ceară să li se respecte școala și biserica fără nici un ascuns gând politic.

În două rânduri până acum am semnalat, sub formă de aide mémoire-uri nesemnate, Guvernatorului General cazuri de persecuții și abuzuri urmărind vădit distrugerea și a ultimelor resturi de prezență românească. Cu rapoartele mele Nr. 1195 din 7 noiembrie 1938 și Nr. 100 din 27 ianuarie a.c. am avut onoarea să înaintez Excelenței Voastre copii după aceste memorii, la care până azi nu mi s-a răspuns, sau mi s-a răspuns nesatisfăcător la câteva rare cazuri.

Recunoscând o aparentă bunăvoință atât a actualului Guvernator General, cât și a unora din autoritățile centrale de la Atena, care în unele cazuri, ca cel din anul trecut când au pus capăt abuzurilor ce interziceau vorbirea dialectului macedoromân, au dat dovadă de binevoitoare energie, trebuie pe de altă parte să constatăm că mentalitatea celor de jos, a jandarmului, institutorului și preotului grec seamănă mult cu a antaților de neagră amintire din anii de groază și teroare din jurul lui 1905.

Datorită acestor persecuțiuni școlile noastre se depopulează sau se desființează fie din cauza emigrării fie din aceea a retragerii copiilor din școli de către părinții care nu mai au tăria de a rezista șicanelor sau care se văd amenințați cu pieirea lor economică dacă ar mai continua să-și trimită copiii la școala românească.

Bisericile, puține, acolo unde sunt amenințate ca cea din Veria și Grebena să se năruie deoarece autoritățile nu permit nici măcar reparațiile de întreținere.

Comunitățile aromâne nu se pot constitui din teama eventualilor membri de a veni în conflict cu autoritatea persecutoare, iar acolo unde numărul și credința mai dau forța necesară constituirii nu pot funcționa deoarece statul Elen nu le recunoaște.

Absolvenților liceelor noastre din Grebena și Salonic nu li se recunosc diplomele astfel încât porțile studiilor superioare le sunt închise în Grecia.

Consulatele grecești din Iugoslavia refuză viza aromânilor care, din lipsa școlilor la ei acasă, ar voi să se instruiască la Liceul Comercial din Salonic sau altă școală românească din Grecia.

Toate cele de mai sus dovedesc că autoritățile grecești continuă un sistem pe cât de puțin politic pe atât de inutil, înstrăinându-și elementul atât de valoros și laborios al aromânilor.

Nu pot încheia aceste observațiuni fără a sublinia o manifestație quasi oficială care mărturisește adevărata stare de spirit față de populația aromână din Grecia.

Doresc să amintesc cuvântarea ținută de Domnul Profesor A. Keramopulos la ședința solemnă a Academiei elene de la Atena, în 29 decembrie 1938.

Indiferent de conținutul conferinței care trata despre: „Ce sunt cuțovlahii?”, independent de argumentele conferențiarului care a voit să convingă auditoriul că originea cuvântului „valah” este expresiunea egipteană „Fellah” (!) și că aromânii ar fi greci romanizați trebuie să reținem faptul că la o ședință solemnă de deschidere a Academiei elene, la care asista și M. S. Regele George, nu s-a putut alege un alt subiect, deschizându-se o veche și adâncă rană, ce nu poate decât învenina raporturi ce se doresc loiale și amicale.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, expresiunea înaltei mele considerațiuni.

CONSUL,
/ss/ Em Popescu

Excelenței Sale, D-lui Gr. Gafencu
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 246-249.

179

1939 iunie 14, Bitolia, Iugoslavia. Adresă a Tribunalului ocolului Bitolia, (Iugoslavia), către Consulatul României la Skoplje, prin care se anunță autentificarea actelor de proprietate ale bisericii ortodoxe „Sf. Constantin și Elena”, și a terenurilor cimitirului și școlii române din localitate.

Traducere din limba sârbă
Domnului Consul al Regatului României
BITOLIA

Drept răspuns la adresele Dvs. No. 524 și 553/39 sunteți informat, că tribunalul a autentificat actele de proprietate ale bisericii ortodoxe Sf. Împărați Constantin și Elena din Bitolia precum și ale imobilelor: terenul clădirii-bisericii din Bitolia – str. Sf. Safska No. 3; via și terenul cimitirului la locul numit „Siva Voda” și terenului clădirii-școlii din Bitolia – strada Beogradska no. 4 aceasta conform prevederilor & 37 din legea asupra eliberării actelor de proprietate, despre care sunteți informat.

Tribunalul Ocolului Bitolia No. 453 „D”-9
Bitolia, în 14 iunie 1939

Șeful Tribunalului
/ss/. Per Iankovici

Consulatul Regal al României la Skoplje, certifică conformitatea acestei traduceri cu
textul originalului în limba sârbă.

Skoplje, în 19 iunie, 1939

Gerantul Consulatului
Secretar de Legațiune
/ss/ Emil Oprișanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 93, f. 177.

180

1939 iunie 30, Salonic. Adresă a consulului român la Salonic, Em. Popescu, însoțită de un extras din ziarul elen „Fos” în care este relatată serbarea de sfârșit de an a Liceului comercial român din localitate.

Consulatul General al României la Salonic
Nr. 621

30 iunie 1939

Domnule MINISTRU,

Am onoarea să raporteze Excelenței Voastre că, duminică 25 iunie a.c. a avut loc la liceul comercial român de aici serbarea de fine de an a acestei școli precum și a Gimnaziului Industrial de fete. La festivitate au asistat și domnii colonel Fl. Rădulescu atașat militar al României și Cuza Hott atașat de presă, purtătorul salutului Excelenței Sale Domnul Ambasador Radu Djuvara.

Rezultatele obținute de elevi și profesori sunt bune și fac o mențiune specială pentru a sublinia activitatea rodnică, ordinea și disciplina ce caracterizează Gimnaziul industrial de fete de sub priceputa conducere a doamnei Olimpia Buracu.

Expoziția de lucru fruct al muncii și talentului copilelor școlii merită toate laudele și a fost foarte apreciată de publicul vizitator.

Aici – alăturat, am onoarea să trimit Excelenței Voastre, o dare de seamă publicată de presa locală.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, expresiunea prea înaltei mele considerațiuni.

CONSUL,
/ss/ Em. Popescu

Excelenței Sale, Domnului Gr. GAFENCU
Ministru al Afacerilor Străine

Presa elenă din Salonic. 27.VI.1939

Ziarul „Fos” cu data de 27 curent publică fotografia corului școlii, compus din elevii și elevele liceului, în frunte cu consulul general al României și doamna Popescu, îmbrăcată în costum național român, domnul colonel Fl. Rădulescu, Cuza Hotta și subdirectorul școlii, domnul Atanasescu.

Tot același ziar publică:

Serbarea Liceului comercial al României din Salonic.

La școala română, serbarea anuală de fine de an, care a avut loc alaltăieri, a fost încununată de un succes excepțional. Serbarea a onorat-o Consulul General al României domnul Em. Popescu și doamna, îmbrăcată în costum național românesc, d-l Leccos din partea Ministrului Guvernator General, împreună cu domnișoarele Leccos, domnul Papaevangelu inspectorul general al școlilor străine, atașatul militar al României

Colonel Fl. Rădulescu, atașatul de presă pe lângă Ambasada Regală a României, domnul Cuza Hotta, domnul D. Buracu și alții.

Directorul școlii, domnul Atanasescu primea pe invitați. Programul a început cu Imnurile Regale ale României și Greciei. Domnul Atanasescu a vorbit despre realizările școlii. Au urmat apoi poezii în limba română, franceză și germană recitate de elevii Caraiani, Manakia, S. Hrisohou, Balo, Bușulenga, Teodoride, Bazaca, Leasca, Fișta, Cărșeli și de micile eleve Budi și Merca. Au urmat dansuri naționale românești și grecești printre care și „Pentozalis” sub conducerea tinerei artiste de dansuri d-ra Eufrosina Vasilache, care a primit felicitări din partea personalităților oficiale. La dansuri au luat parte elevele: Hrisohou, Ghiacula, Manu, Nulica, Teguiani, Buzuchi, Varduli, Caramihu, Iliopulo, Gâța și Floru. Impresia excepțională a provocat corul mixt al școlii compus din elevi și eleve sub conducerea profesorului I. Decu. După serbare a avut loc premiarea și punerea coroanei de dafin pe capul celor mai silitori elevi și eleve. Pe urmă personalitățile oficiale au vizitat expoziția de lucruri manuale și în fine expoziția de desenuri, conduse de artistul Manakia, care a primit și felicitări. După aceea toți s-au îndreptat la bufet, unde șampania curgea în abundență. Toasturi au ridicat domnul Atanasescu, domnul Niculescu și domnul Leccos. A răspuns mulțumindu-le Consulul General domnul Emanuel Popescu.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 56, f. 24-25.

181

1939 august 7, Ianina. Raportul consulului român la Ianina, V. Stirbu, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind situația aromânilor din această zonă, funcționarea școlilor și bisericilor românești și dorința unora dintre aromâni de a emigra în România.

COPIE

de pe raportul Consulatului nostru general din Ianina No. 301 din 7 august înregistrat la Ministerul Afacerilor Străine sub No. 50641/12.VIII. 939

Confidențial

Domnule Ministru,

Fiind sesizat la sosirea mea în post de unele doleanțe și plângeri din partea populației românești din această regiune, spre a avea personal o imagine precisă a lucrurilor, am plecat în ziua de 25 iulie a.c. din Ianina, fiind însoțit de dl. Prof. E. Nicolescu, secretar al Consulatului, vizitând pe rând satele românești mai îndepărtate, Grebeniți, Băiasa, Perivoli, Avdela, Mețovo (Aminciu), înapoiindu-ne după o călătorie grea prin munții Pindului, călare pe catâr ; în ziua de 30 iulie la Ianina. Pretutindeni am fost primiți călduros de populația și fruntașii satelor, vădit mișcați de această vizită rară, grija și sollicitudinea Consulatului pentru nevoile și doleanțele românilor din părțile locului.

Pe urma celor văzute, auzite și constatate la fața locului, pot fără a greși esențial, face unele aprecieri asupra situației și nevoilor acestei populațiuni sub raportul școlar, bisericesc, economic și prin tangență, politic, trăgând concluziile în consecință.

1. Școala românească în Grecia, firește, ocupă un loc important printre preocupările Statului nostru național aici, menite a conserva, ridica și lumina pe semenii noștri, așezați în aceste locuri din timpuri străvechi. În urmărirea acestui ideal de solidaritate națională și protecțiune, statul nostru sacrifică anual fonduri însemnate, trimite prin „Învățăământul

românesc de peste hotare" echipe de tineri patrioți, luminați și harnici, adevărați apostoli ai culturii românești. Dar toate aceste eforturi și energii se risipesc fără a aduce rezultate satisfăcătoare, justificând jertfele aduse, din cauză că întregul edificiu al Școlii românești din Grecia este clădit pe teren nesigur, alunecător, lipsindu-i o bază juridică legală, bine precizată, care ar putea să-i asigure o dezvoltare organică normală. Precum se știe întregul nostru învățământ în Grecia se bazează pe : învoială prin schimb de note privitoare la școlile și bisericile cuțovlahilor din 23 iulie/5 august 1913 București și „Legământul Greciei în ceea ce privește autonomia școlară și religioasă a vlahilor din Pind” din 10 august 1919 Sèvres.

Spre regret, principiile generoase la baza acestor instrumente diplomatice, însușite de Grecia, au rămas în starea lor embrionară, nefiind până acum concretizate din partea noastră într-o convenție școlară și bisericească, sau n-a dus la elaborarea unui regulament al funcționării învățământului românesc în Grecia, recunoscut de stat, după cum, de pildă, sunt recunoscute de statul grec și se bucură de dreptul de publicitate, celelalte școli străine: germane, franceze, americane etc. punându-se învățământului nostru bazele solide și adăpostul legii. La nevoie s-ar fi putut invoca în această privință și principiul reciprocității, învățământul și bisericile grecești din România, bucurându-se de personalitate juridică, recunoscută prin Legea (...). No. 23 din 5 ianuarie 1901. (...) și protocolul privitor la bisericile și școlile grecești din România din 11 august 1931 București. Această situație precară a așezământului școlii românești din Grecia, care dăinuiește zeci de ani, a dat naștere la o serie de inconveniente grave, aducând prejudicii morale și materiale statului Patriei, precum și însuși minorității noastre din Grecia. Astfel fiind, între altele, citez cazul gimnaziului din Ianina, localul său, costând mulți bani, fiind trecut pe numele dlui Gr. C. Dan din Salonic, aromân, supus grec, întrunind toate calitățile morale, în loc ca să fie recunoscut cinstit din partea statului grec ca aparținând statului nostru. Naște întrebarea, dacă cândva moștenitorii legali ai proprietarului actual, nu vor reclama la timpul respectiv pe baza legii grecești de succesiuni, punerea lor în posesiunea și folosința localului. În celelalte localități, Băiasa, Breaza, Perivoli, Avdela, liceul românesc din Grebena, etc. școlile noastre sunt adăpostite în localuri închiriate cu sume mari și deseori, fără a corespunde.

Apoi în schimbul de note susamintite, relativ la recunoașterea autonomiei școlare și bisericești a cuțovlahilor din Grecia, nu se vorbește nimic despre dreptul de inițiativă în ceea ce privește deschiderea de școli noi românești. În cazul când acest drept se recunoaște implicit statului nostru, atunci s-ar putea deschide școli primare noi, deocamdată în localitățile, unde ele au existat pe vremuri, mai cu seamă că deschiderea acestor școli ne este solicitată de delegații satelor românești: Mețovo (Aminciu) Cernești, Floru, Grebeniți, Macrini, Siracu, Dobrinova, Paleoseli, Leașnița, Laca (Laista) Medjidie (Kefalovrisis) Vlahopodorian (Paracalamos). În cealaltă ipoteză, când acest drept de deschidere a școlilor românești ar aparține românilor din partea locului, atunci comunitățile lor, formulând aceste deziderate, urmează, spre a se prevala de acest drept, să fie recunoscute ca persoane juridice.

Chestiunea aceasta nefiind încă pusă la punct, învățământul nostru din Grecia este încâtușat, sleit și nu poate lua avântul meritat.

Datorită acestor cauze, învățământul nostru de aici, nerecunoscut de statul grec, fără drept de publicitate, care ar permite unor elemente românești instruite de a-și găsi rosturi stabile în Grecia, și a participa activ la ridicarea masei românești din părțile

locului, nu are rădăcini sănătoase în populația românească de aici, cuprinzând în mod superficial și ocazional numai o mică parte din această populație, ducând la transplantarea elementelor instruite în România și, în majoritatea cazurilor, la formarea seriilor de funcționari în solda statului nostru.

Rămâne de admirat tragerea de inimă pentru școala românească și curajul părinților aromâni din aceste locuri, care se hotărăsc să-și trimită odraslele la școala românească particulară, nerecunoscută de statul grec (fără drept de publicitate), care nu le poate oferi nici un drept sau avantaj în țara lor natală Grecia, fie la ocuparea serviciului la stat, fie în armată, fie în viața comercială sau industrială în cazuri unde se cere și un grad oarecare de învățământ. Astfel, absolvenții școlilor noastre din Grecia, care nu au avut noroc să capete o bursă pentru continuarea studiilor în România, neputând studia acolo pe cont propriu, rămân într-o situație tragică, fiind egalați de autoritățile grecești cu analfabeții, fără a avea posibilitatea de a-și continua studiile la vreo școală din Grecia.

Mai semnalez încă un inconvenient, decurgând din această stare de lucruri și ducând la un conflict cu legea obligativității învățământului grec, care obligă pe elevul odată înscris la școala greacă, s-o urmeze până la capăt. În cazul când școlile noastre ar fi avut în linii comune același program ca cele grecești și s-ar fi bucurat de dreptul de publicitate, elevii români ar fi putut frecventa și trece după nevoie de la o școală la alta, fără a pierde drepturile câștigate, și s-ar fi evitat conflicte inutile cu autoritățile școlare și administrative grecești de la sate, care vânează elevii români pentru școala de stat greacă, în timp ce învățătorul român activează și dânsul pentru popularea școlii românești. Iar spre a determina pe părinții aromâni să-și trimită copiii la școlile primare grecești, autoritățile dispun de mijloace variate de presiune de ordin administrativ și economic, aplicate de la caz la caz fie de învățătorul grec, preotul, jandarmul, brigadierul silvic etc. Nu concretizăm cazurile, ci semnalăm existența unui sistem de șicane mici și supărătoare în această privință, amărând viața de toate zilele a românilor de la sate practicat de administrația inferioară, în timp ce administrația superioară se silește a demonstra că este binevoitoare, înțelegătoare și chiar satisface cazurile ce-i parvin prin Consulat.

Se înțelege de la sine că învățământul românesc de aici, fără a fi ostil celui grecesc, luptă totuși, cu arme inegale pentru captarea sufletelor românești, fiind angajat într-o întrecere grea cu învățământul oficial de stat grecesc, național.

Antagonismul între „grecomani (filogreci) și aromânii din Grecia, a pierdut în condițiunile de astăzi însemnătatea din trecut, prezentând o chestiune de oportunitate, care își găsește în parte explicațiunea în situația nefericită a populațiunii românești din această regiune.

Lasă mult de dorit și situația corpului nostru didactic la școlile românești din Grecia, plătit cu lefurile din țară, fără a avea un spor de străinătate la leafă, cu toată scumpetea traiului din Grecia și necesitatea menținerii prestigiului, cu salariile veșnic întârziate, trăind deseori din datorii. Unii dintre acești profesori și învățători funcționează aici de ani de zile, formați și deveniți indispensabili, fără a li se acorda stabilitatea la care au dreptul, după cum s-a procedat în trecut, care i-ar stimula și recompensa pentru oboselile depuse și le-ar asigura continuitatea misiunii pentru care s-au devotat.

Apoi din cele constatate relativ la mersul învățământului nostru din Grecia, se desprinde clar necesitatea de a se numi urgent în fruntea biroului Administrației școlilor și bisericilor române din Grecia, cu sediul la Salonic, o persoană cu pregătire universitară, cu vederi largi și cu spirit de inițiativă, originar din țară, care ar asigura, secondat de

macedoromâni pregătiți, bunul mers al învățământului și complexă nepărtinire, având în vedere duhul de clan de care nu s-au debarasat încă macedoromânii de aici, care creează o atmosferă cu intrigi împovărătoare.

Cu toate aceste lacune și starea de provizorat, învățământul românesc de peste hotare (Grecia), prin elanul și însuflețirea corpului său didactic, a reușit să ridice o serie de români intelectuali, cu care ne putem mândri.

2) Biserica românească ca organizație nu există în această regiune și nimic încă nu s-a realizat în această direcție, deși prin stipulațiunile susmenționate, statul grec a recunoscut dreptul cuțovlahilor la biserica autonomă. În toate bisericile din comunele românești din această regiune, se oficiază în limba greacă, cu excepția satului Avdela, unde un preot bătrân, aromân oficiază slujba și în limba română. Prin analogie cu învățământul nostru din Grecia, ar putea veni și preoții hirotonisiți în țară spre a putea oficia în satele românești în limba română.

3) Îndeletnicirile și situația economică, a populației românești din regiune.

Aromânii din această regiune se ocupă cu diferite îndeletniciri, care variază de la sat la sat în legătură cu condițiunile naturale ale locului. Astfel la Avdela, Samarina, Mețova (Aminciu), principala ocupație a locuitorilor este creșterea de vite; în comunele Băiasa, Breaza, populația e stabilă și se ocupă cu cărașia, lucrează la exploatarea forestieră, cresc vitele; la Breaza se mai ocupă și cu pomicultura. La Perivole și Avdela populația se ocupă în timpul verii cu creșterea de vite; iar în timpul iernii lumea pleacă în fiecare an la Grebena și alte părți din Tessalia, ajungând până la Volos, ocupându-se cu meseriile vitelor, cărașia și comerțul mărunț. Aceste deplasări, din an în an mai îngreunate; iar din cauza colonizărilor recente cu refugiații greci din Asia Mică, micșorându-se simțitor în Tessalia suprafața pășunilor, sunt costisitoare și anevoioase, împiedicând dezvoltarea normală a populației și a mijloacelor ei de existență. La Ianina există un număr de aromâni, ocupându-se cu comerțul și meseriile. Se remarcă lipsa totală de cooperative și de instituțiuni de credit pe baze cooperative la toate aceste așezări de aromâni. Lipsește inițiativa și îndrumări competente pentru sădirea și dezvoltarea ocupației aromânești, înlesnind traiul acestei populațiuni, care se zbate în nevoi și lipsuri. În situația cea mai tragică se află grupul de fârșeroți, numărând aproximativ un număr de 1000 de familii care se ocupă exclusiv cu oieritul, fără a avea pășuni proprii, plătind din acest an pentru pășunat, fie în pădurile statului sau pășunile particulare, câte 32 drahme de cap de vită pe 6 luni de vară și 100 drahme pentru 6 luni de iarnă. În timpul deplasării lor anuale fârșeroții mai sunt amendați la fiecare deviere a turmei sau a animalelor de pe rutele publice. Însuși Guvernatorul General al Epirului atingând într-o convorbire cu mine chestiunea raționalizării creșterii de vite, mi-a spus că guvernul va fixa în curând centrele de creștere a animalelor pe pășunile fixate, ceea ce după mine, însemnează distrugerea totală a grupului de fârșeroți, care nu dispune de pășuni proprii. În timpul călătoriei mele, am stat de vorbă cu câțiva celnici (frunțași) fârșeroți, anume Haralambie Nicolae Tașu și Gheorghe Mansa Hangiaro, aflați cu oile prin pădurile Pindului, de la care am aflat multe lucruri asupra situației lor jalnice, Fârșeroții, un grup de români sănătoși, bravi și harnici, vorbind cea mai curată limbă românească, așteaptă izbăvire de la o pieire sigură în viitorul cel mai apropiat, de la patria mamă România. „Scăpați-ne de pieire” iată pe scurt gândul și ultimul lor apel la salvare făcut României. Din cercetările făcute rezultă că numărul familiilor dornice de emigrare imediată în țară se ridică la 270-300 de familii. Firește, toți aceștia, neavând fiecare de un număr redus de vite, nu pot pleca pe cont

propriu, urmând să fie ajutați în această privință de statul nostru, prin punerea la dispoziție gratuită, a vaporului în portul Preveza, prin colonizarea lor în țară, în locurile potrivite cu ocupația lor (Bucovina, nordul Basarabiei, munții Carpați etc.). Timpul cel mai potrivit emigrării este toamna și primăvara, când fărșeroții se află la iernat cu turmele lor în direcția portului Preveza din Marea Ionică sau la portul Igumența.

Găsind la fărșeroți dorința arzătoare de a-și instrui copiii la școlile românești ar fi necesar de a acorda cu începerea anului școlar 1939/40, un număr de vreo 20 burse la școala română din orașul Ianina, sau la comuna Băiasa.

În ce privește chestiunea emigrării în țară a aromânilor și fărșeroților din această regiune, e de dorit ca în primul rând să emigreze ca coloniști cei lipsiți de mijloace, care sunt cei mai expuși pieirii, elemente mai înstărite sau cu rosturi temeinice în aceste locuri, putând rămâne deocamdată pe loc, sau a emigra pe cont propriu în țară.

4) În ceea ce privește dispoziția politică a minorității românești din această regiune, am putut constata, în urma sondajelor făcute, deplina ei legalitate și credință pentru statul grec. Astfel n-am constatat în sânul populației românești urme de propagandă străină (italiană), sufletul și gândul intim al românului de aici fiind îndreptat până în prezent numai către România.

.....
Primiți, etc.

/ss/ Consul General V. Știrbu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 56, f. 32.

182

1939 decembrie 5, Ianina Raport al consulului general al României la Ianina, V. Știrbu, către ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care semnalează starea precară a clădirii gimnaziului românesc din localitate, precum și a școlii primare române.

CONSULATUL GENERAL AL ROMÂNIEI
LA IANINA
No. 579

5 decembrie 1939

Domnule Ministru,

În urma vizitării gimnaziului și a școlii primare române din localitate, am onoarea a Vă aduce la cunoștință următoarele asupra celor constatate cu acel prilej:

Localul gimnaziului din Ianina, în care se țin cursuri și se află internatul elevelor, cumpărat vechi în anul 1930, pe numele profesorului Aristide Mila pentru suma de 375.000 drahme, de tipul caselor turcești de locuit, cu antreuri jos și la etaj, care ocupă fără nici un rost jumătatea suprafeței utile din clădire, este impropriu, în starea lui actuală, destinației ce i se dă.

Această clădire, având o vechime de peste 60 de ani nu are fundament, fiind clădită direct pe pământ, din piatră mărunță, legată cu lut. Rezistența construcției este slăbită și din cauza pivițelor existente.

Datorită vechimii și neajunsurilor în construcție, pereții clădirii au început să cedeze; astfel peretele frontal al etajului s-a curbat, ieșind în afară și amenințând în fiecare moment cu prăbușirea. De câteva ori au și căzut, în afară, ferestrele cu cadrul lor. În afară de aceasta, pe alocuri acoperișul curge și nu poate fi reparat decât superficial din

cauza lemnăriei slabe. Sezonul ploios ținând aici câteva luni la rând, direcțiunea gimnaziului nu mai poate prididi cu astuparea găurilor ce se formează în acoperiș.

Clădirea se menține ca prin miracol și amenință cu prăbușirea la cel mai slab șoc sau cutremur de pământ, care sunt aici destul frecvente, putându-se întâmpla o nenorocire mare, punând în pericol de moarte viața elevilor și a personalului care o populează.

Spre a preveni vreo nenorocire posibilă, în calitate mea de reprezentant al României, am crezut de a mea datorie a Vă aduce la cunoștință cazul localului gimnaziului, în scop de a se atrage din timp atenția Ministerului Educației Naționale, căruia îi aparține acest local, asupra necesității de a se lua măsuri grabnice cuvenite, dată fiind starea șubredă a construcției.

În aceeași curte se află și noul internat al gimnaziului, aproape terminat, adăpostind pe elevii Gimnaziului, o construcție superbă în valoare de un milion de drahme, cu care ne putem mândri. Ambele aceste clădiri, aparținând Ministerului Educației naționale, sunt trecute fictiv pe numele domnului doctor Dan din Salonic. În cazul unei renovări a localului gimnaziului, ar fi de dorit să se prevadă spațiul necesar pentru adăpostirea, tot acolo, și a școlii primare din localitate, care nu are un local propriu, după exemplul școlilor străine; iar aceasta, mai cu seamă că elevii bursieri ai școlii primare pot locui în internatul vast, comun, deja existent.

Școala primară română din localitate se adăpostește într-o clădire închiriată, de tip turcesc, la etaj, în trei cămăruțe întunecoase, friguroase, servind în același timp și de locuință directoarei școlii, cu crăpături în pardoseală, trăgând curentul din toate părțile, având dedesubt un șopron servind ca depozit de lemne, pivniță etc. Din cauza lipsei de loc, nu se poate gândi pentru moment la popularea acestei școli unice pentru o serie de sate aromânești, din jurul orașului, care în prezent funcționează cu un număr redus de elevi (11). La nevoie s-ar putea găsi, deocamdată, un local mai bun și mai igienic, în apropiere de gimnaziul actual, unde ar putea locui și se hrăni elevii bursieri ai școlii primare, Ministerul Educației Naționale prevăzând pentru acest an un număr de 15 burse pentru elevii din satele vecine, încredințând din oficiu, domnului profesor David Blidaru, director al gimnaziului, ca cel mai mare în grad din corpul didactic românesc al regiunii, această sarcină, domnia sa dând suficiente dovezi de a fi un bun gospodar și organizator.

În altă ordine de idei, ar fi de dorit ca Ministerul Educației Naționale să stabilească pentru bunul mers al învățământului și unitatea de acțiune, o interdependență ierarhică de colaborare între conducătorii școlilor de diferite grade existente în această regiune, frecventată rar din cauza depărtării și a greutatea de deplasare, de către revizorul școlar respectiv cu sediul la Salonic.

Această măsură ar favoriza colaborarea rodnică între aceste școli, transformarea lor într-un organism armonios în serviciul cauzei naționale, având în același timp darul de a supune motive personale, intereselor școlare de ordin principal.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

V. Știrbu,
Consul General

Excelenței Sale, Domnului Grigore Gafencu,
Ministru al Afacerilor Străine București
Etc., etc., etc.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 92, f. 274-276.

183

1940 ianuarie 16, București. Adresă a Ministerului Educației Naționale, către Ministerul Afacerilor Străine, cuprinzând sumele prevăzute în buget pentru școlile române din Grecia (salariile personalului didactic și bisericesc și alte subvenții).

Ministerul Afacerilor Străine
Direcția Politică

16 ianuarie 1940
Dosarul și Nr. nostru
6626/1940

DOMNULE MINISTRU,

Răspunzând adresei Dv. No. 2471/1940, avem onoare a vă aduce la cunoștință următoarele:

În cursul anului bugetar 1939/1940 se plătesc școlilor secundare și primare din Grecia și personalului didactic, preoțesc și de serviciu al acestora sub titlul de salarii și subvenții lunare și anuale sumele ce urmează:

I. Salarii	Cotă lunară	Total anual
1. Liceul comercial din Salonic	Lei 141.791	Lei 1.701.492
2. Liceul din Grebena	" 107.495	" 1.279.940
3. Gimnaziul din Ianina	" 77.784	" 933.408
4. Gimnaziul industrial din Salonic	" 60.765	" 729.180
5. Învățători și preoți	" 340.000	" 4.080.000
Total salarii	" 737.835	" 8.724.020
II. Subvenții		
1. Lic. Com. și Gimnaz. Industr. Salonic	Lei 150000	Lei 1800000
"	" 110000	" 1320000
2. Liceul din Grebena	" 55000	" 660000
3. Gimnaziul din Ianina	" 42000	" 504000
4. Școlile primare și bis. din Grecia	" 10000	" 120000
5. Diverse cheltuieli de transport	"	"
Total subvenții	" 367000	" 4404000

Adică în total salarii și subvenții anual lei 13.128.020.

Aceste sume se vor majora cu începere de la 1 aprilie 1940 cu 10%.

p. Ministru,
/ss/ Aug. Caliani

p. Director,
/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 1.

184

1940 ianuarie 26, <București>. Referatul atașatului de legăție I. R. Gamber, privind politica dusă de statul iugoslav față de proprietățile statului român din Bitolia (biserică, școală, cimitir).

REFERAT

Comunitatea românească din Bitolia posedă încă din vremea stăpânirii turcești o biserică, un cimitir și o clădire școlară. Înființate și întreținute din avutul aromânilor și

sprijinite cu subvenții destul de importante din partea Statului român, așezămintele aromâne din Bitolia – ca de altfel din toată Macedonia – au contribuit mult la prosperitatea materială și spirituală a minorității noastre, mulțumită politicii tolerante a Turciei față de comunitățile creștine.

Perioada de decadență începe pentru aceste Instituțiuni odată cu războiul mondial, când proprietățile în chestiune au trebuit să fie lăsate în părăsire și o bună parte a populației s-a văzut obligată să emigreze.

În cadrul noului stat iugoslav, soarta românilor din Macedonia sârbească nu s-a îmbunătățit. La dificultățile de ordin material se mai adăuga și politica ostilă a guvernanților sârbi față de această minoritate. Îndeosebi atitudinea dușmănoasă a autorităților locale a zădărnicit încercările aromânilor de a-și relua vechiul loc de frunte din Macedonia. Lupta se dădea și pe teren bisericesc, unde influența Episcopiei de Ohrida este și astăzi hotărâtoare.

Metodele autorităților locale erau următoarele (v. raportul No. 751 din 20 septembrie 1939 al Consulatului nostru la Skoplje):

1. Interzicerea serviciilor divine în limba română;
2. Ridicarea dreptului bisericii române de a ține registre de stare civilă, drept recunoscut tuturor bisericilor din Macedonia.
3. Încadrarea preotului român din Bitolia în clerul sârbesc;
4. Încercarea Episcopiei de a pune stăpânire pe veniturile bisericii române;
5. Eliberarea actelor de proprietate pe numele Episcopiei sârbești (12 mai 1939);
6. Încercarea de a trimite preoți sârbi la biserica română;
7. Sentințele instanțelor locale sunt inspirate de aceeași politică. Episcopia a recurs până și la martori mincinoși. La 26 octombrie instanțele din Bitolia au încuviințat transformarea liceului român în școală sârbească.
8. La 12 noiembrie 1939 biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena” a fost declarată biserică sârbă (v. raportul No. 1007 din noiembrie 1930 al Consulatului nostru la Skoplje);

9. Cimitirul din Bitolia a fost pus sub autoritatea Episcopiei la 4 noiembrie 1939.

Față de aceste încălcări drepturile Statului român se bazează pe următoarele fapte:

1. Posesiunea neîntreruptă și pașnică a imobilelor în cauză până în momentul intervenției autorităților iugoslave, decurgând din dreptul comunității aromâne și materializat în trecut prin înscrierea proprietății pe numele frunțașilor aromâni.
2. Subvențiile acordate de Statul român, cu știrile autorităților sârbești;
3. În ceea ce privește biserica română de la Skoplje, dreptul de proprietate al Statului român a fost recunoscut chiar de instanțele judecătorești;
4. Prin încercări repetate de a închiria oficial localul liceului nostru din Bitolia; însăși autoritățile iugoslave au dovedit că recunosc dreptul de proprietate al Statului român (v. Nota verbală a Legațiunii iugoslave la București No. 2869 din 22 septembrie 1922 precum și adresa Primăriei Bitolia din 9 aprilie 1937, No. 5 și 7, anexate la raportul No. 751 al Consulatului nostru la Skoplje);
5. Adresa oficială No. 648 din 18 aprilie 1932 a locțiitorului arhieresc sârb din Crușova arată că biserica română din localitate a fost ridicată exclusiv din sacrificiile materiale ale statului român;
6. În 1939 o societate iugoslavă a asigurat imobilele române din Bitolia pe numele Statului român;

7. Cheile proprietăților noastre au fost întotdeauna în păstrarea personalului românesc sau a Consulatului local.

Drepturile Statului român se mai întemeiază pe următoarele obligațiuni luate de Iugoslavia:

1. Schimbul de scrisori dintre Take Ionescu și Pasici din 1913;
2. Declarațiile făcute ministrului nostru la Belgrad de către miniștri iugoslavi de Interne și de Justiție în 1920, promițând că se va permite redeschiderea așezămintelor române din Bitolia;
3. Procesul verbal Pasici – Take Ionescu semnat la 7 iunie 1921 odată cu încheierea Tratatului de alianță;
4. Tratatul Minorităților, ale cărei dispozițiuni au rămas însă nesancționate de Societatea Națiunilor deoarece am renunțat să sesizăm acel for.

Atitudinea guvernului iugoslav față de aceste drepturi

Situația neclară în care se găseau proprietățile noastre din Bitolia a făcut în repetate rânduri obiectul unor demersuri române la Belgrad (v. raportul Ambasadei noastre No. 4472 – 2 din 16 octombrie 1939). Răspunsurile primite au fost mereu evazive. Până în prezent Guvernul iugoslav nu a luat o atitudine categorică.

După războiul mondial, Ministrul adjunct al Afacerilor Străine, Popovich, a declarat în mai multe rânduri ministrului nostru la Belgrad că Tratatul de la București a fost denunțat în 1914 prin declarațiunea făcută la Sinaia de I. I. C. Brătianu Ministrului Serbiei la București. Această declarațiune ar fi fost făcută și Ministrului Bulgariei la București și ar fi apărut în Cartea Verde bulgară.

Guvernul iugoslav mai susținea că Tratatul de la București este denunțat prin faptul că România n-a intrat în război când Serbia a fost atacată și prin aceasta nu a îndeplinit obligațiunea de garanție înscrisă în Protocolul separat și secret, încheiat odată cu tratatul de la București.

Față de aceste argumente, guvernul iugoslav socotea ca un act neamical subvenționarea bisericilor și școlilor române din Macedonia (v. referatul dlui B. Coste din 14 februarie 1935).

Nota verbală iugoslavă No. 25182 din 25 octombrie 1939 remisă Ambasadei noastre la Belgrad, vorbește de dispariția comunității religioase române din Bitolia. Bunurile în cauză ar trebui să revină Episcopiei de Ohrida, pretențiile Statului român nefiind întemeiate.

Aceiași notă vede o analogie între situația juridică din Macedonia și cea din Banat, invocând Convenția bisericească neratificată din 1934.

În fine, nota menționată ne propune negocieri în vederea unui aranjament privitor numai la clădirea liceului din Bitolia și rezervă guvernului iugoslav inițiativa acestor negocieri.

Atitudinea guvernului român

Guvernul român n-a acceptat niciodată teza după care protocolul din 1913 n-ar mai fi în vigoare. Singura declarație a lui I. I. C. Brătianu asupra acestui instrument

diplomatic afirma că protocolul separat și secret relativ la garantarea fruntariilor nu ar privi cazul unui război mondial.

De asemenea, guvernul român a arătat că tratatul minorităților îi creează încă o bază juridică pentru acele biserici și școli române în Macedonia, dar că preferă, față de o soluție impusă de Societatea Națiunilor, aranjarea chestiunilor pe cale amicală. De altfel România a propus în 1921 negocieri în această privință, cu condiția ca fiecare guvern să-și mențină punctul de vedere. Ca o urmare declarațiile parlamentare din 23 mai 1921 făcute de primul ministru Pasici nu mai pomenesc de denunțarea Tratatului de la București. (V. referatul Dlui Brutus Coste).

În 1934, în urma ocupării localului școlii române de către autoritățile din Bitolia, guvernul român a intervenit la Belgrad, obținând evacuarea imobilului.

Punctul de vedere al guvernului român a fost exprimat de curând printr-un aide-mémoire al Ambasadei noastre, datat din 16 octombrie 1939, care expune faptele intervenite ulterior și cere restituirea imobilelor în cauză.

Argumentele care pledează în favoarea tezei noastre par a fi următoarele:

1. Chestiunea de a ști dacă comunitatea română din Bitolia a dispărut din punct de vedere legal intern și corporativ este desigur de competența dreptului iugoslav; totuși, pe teren internațional și etnic se pune problema dacă o minoritate care a fost mereu recunoscută altfel decât prin dispariția materială a membrilor săi.

2. Situația din Macedonia nu este identică cu cea din Banat, deci nu poate fi vorba de o analogie. În Banat bunurile litigioase ar fi fost atribuite celor două biserici (iar nu Statelor). Statutul bisericesc din Banat există însă în folosul minorității respective. Episcopia sârbească din Timișoara, de pildă, este un organ important în reprezentarea intereselor minorităților sârbești. La Bitolia, Episcopia de Ohrida reprezintă exclusiv interesele populației majoritare, fiind o unealtă de luptă împotriva elementului românesc. Biserica română din Bitolia nu poate fi decât sub autoritatea spirituală a Episcopiei, în virtutea principiului unității spirituale a Bisericilor ortodoxe și aceasta pentru motivul că, în lipsa unui statut convențional, nu poate fi supusă altei autorități ierarhice decât celei locale. Pe plan minoritar și național și indiferent de autoritatea canonică a Episcopiei de a orândui serviciile divine și de a hotărî limba cultului, am fi deci îndreptățiți a pretinde pentru Parohia noastră din Bitolia ca cel puțin slujba să fie făcută de un preot român, în limba română.

3. Jurisdicția Episcopiei sârbești nu se poate întinde, chiar după argumentarea iugoslavă, asupra liceului român, deoarece acesta este proprietatea comunității române și nu a bisericii „Sfinții Împărați Constantin și Elena”.

*

* *

Aranjamentul pe care ni-l propune nota citată, nu va privi decât clădirea liceului român. O astfel de soluție de speță pare a caracteriza pe deplin atitudinea guvernului de la Belgrad. Nu ar fi deci vorba de rezolvarea chestiunilor litigioase din Bitolia și cu atât mai puțin a aceloră din întreaga Macedonia. Dat fiind că astăzi nu mai putem spera că aceste litigii vor primi o rezolvare generică pe baza dreptului convențional existent, negocierile propuse ar trebui acceptate numai dacă nu sunt de natură a slăbi poziția juridică a

României. Se pune întrebarea dacă nu sunt oare îndreptățiți a prevedea că guvernul iugoslav va tinde să interpreteze faptul unui eventual aranjament privitor la clădirea liceului din Bitolia ca o soluționare definitivă a tuturor problemelor româno-iugoslave din Macedonia.

Pe de altă parte, în cazul când toate aceste probleme ar face în bloc obiectul viitoarelor negocieri, ar trebui să ne așteptăm la cereri iugoslave în alte domenii, deoarece problema macedoneană este independentă de chestiunile minoritare din Banat.

București, 26 ianuarie 1940

Atașat de Legațiune

/ss/ I.R. Gamber

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 93, f. 196.

185

1940 februarie 2, București. Raportul protosinghelului Simeon Ciomandra, împluternicit al schitului Prodromul de la Muntele Athos, înaintat ministrului Afacerilor Străine, în care expune situația economică precară a schitului, datorită exproprierii metocului din insula Thassos, de către statul grec, în anul 1927.

Metohul Mănăstirii românești
PRODOMUL
din Sf. Munte Athos

Domnule Ministru,

Schitul nostru românesc Prodromul din Sfântul Munte Athos are acum cincizeci și cinci monahi (iar altă dată peste o sută) duce mare lipsă de cele de nevoie și confrățimea Schitului se află în mare strâmtoare și suferință.

Sunt trei ani de când sumele de bani provenite din micile venituri de la proprietățile ce are în țară, Schitul nu le-a primit fiindcă de câte ori am trimis prin Banca Națională a României cu ordin de plată. Banca Elladei a refuzat plata acolo pe motivul că aceste plăți nu sunt prevăzute în convenția dintre cele două Țări, și ne-au fost restituiți banii adesea cu pagubă din pricina diferenței de curs.

Cu prilejul tratativelor ce se duc acum la Atena pentru reînnoirea Convenției Comerciale, respectuos Vă rugăm să binevoiți a dispune spre a se prevedea, pe lângă celelalte plăți ce face ca statul român în Grecia și pentru Schitul Prodromul suma de trei sute mii drahme (300000) anual. Din această sumă o parte va fi pentru Chiliile românești din Sf. Munte.

Pe lângă această rugămintă ne luăm îngăduința de a arăta și cele ce urmează care sunt de mare însemnătate pentru existența Schitului Prodromul și a caselor românești din Sf. Munte.

Schitul nostru încă din 1867 a întemeiat în insula Thassos (în apropiere de Sf. Munte) comuna Potamia un metoh, departe de sat ca la un ceas, cumpărând terenuri ca la 30 pogoane pe care le-am îngrădit cu zidul de piatră. A desfundat locul cu mari cheltuieli fiind locul pietros și a sădit măslini, vie, pomi, loc de grădină, a construit case, moară și a așezat teascuri pentru scos untdelemn și altele trebuincioase unei mari gospodării mari mănăstirești. În câmpul satului cu timpul a cumpărat livezi de măslini cu trei mii (3000) pomi.

A construit la malul mării casă (arsana) pentru depozitarea transporturilor și adăpostirea bărcilor.

Și a construit și un dig mare de 40 metri lungime pentru folosința sătenilor.

În satul Potamia a construit un pod de piatră.

A contribuit cu însemnată sumă la zidirea școalei satului.

A captat în munte apă din șapte izvoare și prin conductă distanță ca la trei kilometri cu care apă sătenii își udă grădinile lor, și alte multe binefaceri a făcut întotdeauna spre ajutorarea celor săraci din sat.

Acest metoh, întemeiat cu mari sume de bani fiind proprietate cumpărată, de unde Schitul își procura untul de lemn și altele pentru hrana obștii, și care metoh împreună cu (3000) măsline din câmp are valoarea de peste 20000 lire aur (douăzeci mii) după moneda dinainte de marele război, a fost răpit în octombrie 1927, când au năvălit un grup de săteni îndemnați de unii politicieni agitatori, au luat tot ce au găsit acolo unelte și altele și s-au făcut stăpâni pe proprietatea metohului și pe măslinii din câmp, lăsând Schitului numai casele unde stau și acum călugării așteptând ca Onoratul Guvern Român să obțină repararea acestei mari nedreptăți.

Despre această răpire a metocului, am înștiințat la timp Onoratul Minister precum și Legațiunea de la Atena, precum și în 1931 când Ministerul la tratarea Convenției hotărâse să se obțină satisfacție cererilor Schitului Prodromul, dar atunci venind în București Venizelos, primul ministru s-a semnat Convenția dând promisiuni verbale că se vor lua măsuri pentru satisfacerea cererilor noastre.

Schitul Prodromul în Sfântul Munte fiind într-un loc și cu prea puțin pământ pentru cultură, de la început întemeietorii au simțit neapărata trebuință de a avea un metoh unde frații să cultive cele de nevoie hranei; și de aceea au întemeiat acest metoh cu mari cheltuieli.

Pentru existența Prodromului este de mare trebuință să se obțină restituirea cel puțin a Metohului care este împrejmuit cu zid și desparte în sat sus în munte, iar pentru măslinii din câmp să se obțină despăgubirea lor după o dreaptă prețuire a fiecărui măsline după producția și vârsta pomului să fie prețuit.

Recolta anului 1927 – când a fost cotropită proprietatea Schitului a fost de peste (150000) una sută cincizeci mii ocale vechi, adică 20 vagoane măsline.

Această nedreptate ce se face încă Schitului românesc Prodromul așezământ al Țării Românești de autoritățile grecești este contrară raporturilor de prietenie dintre cele două popoare și a alianței dintre cele două State.

Schitul Prodromul, ctitorie domnească a domnitorului Grigorie Ghica și întărită prin decretul regelui Carol I, unicul așezământ românesc mai însemnat în străinătate, este amenințat să rămână fără călugări și pustiu – precum și celelalte chilii românești de s-ar continua regimul actual în Sfântul Munte impus de autoritățile grecești începând de la 1927 – care nu îngăduiesc să meargă frați români în Sf. Munte și nici de a rămânea acolo pentru a se face călugări.

Sfântul Munte Athos în toate veacurile trecute și chiar sub turci aproape 500 de ani a fost neoprit al doilea loc de închinare după Ierusalim, și loc de întâlnire pentru toate popoarele Ortodoxe. Creștinii ortodocși s-au dus întotdeauna la Sfântul Munte fără împiedicarea din partea autorităților, și cei care voiau să rămână acolo la călugărie nu erau opriți.

Din acest sfânt munte au pornit Apostolii care au creștinat popoarele Slave. Acești apostoli ai ortodoxiei au înfrățit prin unitatea credinței toate popoarele ortodoxe, până la Revoluția Franceză, care a adus între neamuri vrajba prin Naționalismul exagerat. Această ideologie - „Naționalismul” a adus ura între popoare de aceeași credință, care altă dată se știau frați prin dogma: „Un Domn, o Credință și un Botez” în veacul acesta s-au războit între dânsii cu cruzimea barbarilor.

Istoria ne arată cât de strânse au fost legăturile spirituale și culturale între Sfântul Munte și Țările Române încât cei dintâi Mitropoliți la constituirea Principatelor Române au fost călugări din Sfântul Munte, cu și urmașii lor mulți.

Mulțumită acestor apostoli răspânditori de cultură și propovăduire a Ortodoxiei s-au putut îndepărta primejdioasele propagande Catolice și Protestante, și s-a putut păstra unitatea credinței în poporul Român.

Dacă Țările Române sunt pline de sfinte mănăstiri în care s-a păstrat limba și s-au făcut cele dintâi traduceri și tipăriri de cărți și Pravili în limba română – aceasta se datorește călugărilor români veniți de la Sfântul Munte în țară și au întemeiat aceste sfinte Mănăstiri cu orânduilele ce învățase acolo.

Ca urmare a acestor legături, după căderea Constantinopolului sub turci, toate sfintele mănăstiri din Sfântul Munte Athos – care se află acum în bună stare se datorește dărniceii domnitorilor și boierilor români timp de patru veacuri, care le-au rezidit și înzestrat cu moșii și mănăstiri închinat, pe care le-au avut în stăpânire până la secularizare.

Am reamintit aceasta fiindcă socotim că cea mai sigură cale pentru înfrățirea popoarelor ortodoxe este tot prin biserică și Sfântul Munte ar trebui să i se păstreze caracterul lui de veacuri – loc de închinăciune și întâlnire și înfrățire între popoarele Ortodoxe și pentru păstrarea unității și tăriei Bisericii Ortodoxe.

Guvernul grecesc căutând să înlăture din Sf. Munte pe călugării de altă limbă, face un rău lucrând contra foloaselor ce le-a adus la Munte și că le poate aduce în viitor pentru înfrățirea ortodocșilor.

Guvernul grec nu are nici o îndreptățire încălcând drepturile Sfântul Munte și împiedicând venirea fraților ortodocși în Sfântul Munte, fiindcă călugării de alte naționalități ce viețuiesc acolo mijloacele de existență și le aduc din țările lor de origine, neavând aici nici posibilitatea de a trăi – Sfântul Munte fiind o peninsulă muntoasă și prea puțin pământ de cultură. Iar cei ce doresc să viețuiască acolo sunt oameni religioși și supuși legilor statului.

Nădăjduim Domnule Ministru că veți binevoi a lua în considerare starea noastră a românilor în Sf. Munte și veți dispune a se avea în vedere obținerea dreptelor cereri ale Schitului nostru Prodromul, și pentru a se face o schimbare a stărilor de lucruri din Sfântul <Munte> spre binele și mulțumirea popoarelor ortodoxe.

Binevoiți a primi Domnule Ministru înalta considerațiune ce vă păstrăm.

Protosinghel Simeon Ciomandra

Împuternicit al Schitului românesc Prodromul din Sf. Munte Athos
Schitul Darvari București

186

1940 martie 7, Salonic. Memoriul directorului școlii române din Samarina, Grecia, adresat consulului român din Salonic în care solicită ajutor pentru reconstruirea localului de școală incendiat în toamna anului 1939.

CONSULATUL GENERAL AL ROMÂNIEI
LA THESSALONIKI

C O P I E

de pe raportul nr. 58 din 7 martie 1940 primit de acest Consulat General, din partea
Direcțiunii școlii primare române din Vlahoiani-Samarina

Domnule Consul General,

Am onoarea și datoria în același timp a vă aduce la cunoștință următoarele:

Ca întotdeauna școala noastră își va încheia cursurile de iarnă la 23 aprilie și va reîncepe cursurile de vară la școala din Samarina, în ziua de 25 mai 1940. După cum foarte bine știți și Domnia Voastră, școala din Samarina ne-au ars-o în toamna trecută, în absența noastră și am raportat la timp faptul ca să se ia măsurile necesare și cu regret vedem că până astăzi nu se vede a se lua nici o măsură în această privință și nici autorii nu s-au descoperit, deși ușor se pot afla pentru motivul că unii din samarineni au declarat și au fost auziți de martori oculari că școala din Samarina este „spinul” pe care au fost trimiși, pe prima linie, la front, băieții noștri, când s-a făcut mobilizarea din luna septembrie trecut; informațiuni pe care s-au raportat pe scurt, prin procesul verbal făcut de noi, de domnul delegat F. Gorj și de domnul inspector – delegat Ioan Varduli, cu ocazia anchetei făcută la fața locului în ziua de 24 octombrie 1939.

Fiindcă chestiunea școlii este o chestiune care atinge prestigiul statului român, prestigiul tuturor românilor din Grecia și în special românilor din Samarina și fiindcă nereacționarea, sau mai bine zis, dezinteres din partea a lor noștri descurajarea completă, dacă nu a tuturor românilor, cel puțin a celor din Samarina și fiindcă nimeni nu va îndrăzni în viitor aș trimite copiii la școala noastră, vă rugăm fierbinte să binevoiți a interveni, încă odată, pe lângă cei în drept a se lua măsurile cuvenite pentru reclădirea școlii și plata despăgubirilor făcute, etc. etc. indiferent dacă statul elen, sau mai precis, autoritățile locale din Grebena, nu le convine a face o anchetă serioasă și dreaptă pentru aflarea autorilor, care caută prin perfidie și uneltiri viclene și nepermise să arunce vina asupra românilor. Și aceasta ca să scape de o faptă atât de oribilă numai și numai a pune groază românilor și a ultragia România Mare, acea Românie unde trăiesc peste 300000 de greci nesupărați de nimeni, bucurându-se de toate drepturile, având licee grandioase chiar în capitala țării și zeci de școli primare prin cele mai importante orașe, cu toate că grecii din țară sunt coloniști și nu autohtoni cum suntem noi românii din Pind, Aspropotan și Tessalia, români recunoscuți ca minoritate în Grecia.

Domnule Consul General, apelăm la sentimentele Domniei Voastre și solicităm în numele românilor din Samarina, să binevoiți a face demersurile necesare *pentru imediata reclădire a localului de școală și plata pagubelor mobilierului precum și a cărților din biblioteca școlii și a elevilor.*

De altfel consecințele vor fi dezastruoase pentru românismul din Grecia și îndeosebi din comunele românești: Samarina, Abela, Perivole, Breaza, Turia și Grebena.

Dacă nu se va reuși la cele de mai sus și viața românilor și a tuturor învățătorilor va fi în pericol, cu toate că românii și învățătorii lor sunt cei mai sinceri și loiali cetățeni ai Greciei pe care o considerăm ca o adevărată mamă.

Domnule Consul General, poate în momentele critice de astăzi, când România stă cu arma la picior și așteaptă desfășurarea evenimentelor din apusul Europei, nu dă mare importanță că s-a ars o școală românească în Macedonia, dar școala din Samarina au ars-o tocmai în astfel de împrejurări. Este adevărat că față de amicitia care există între Grecia și România, nu merită să se dea atâta însemnătate la arderea școlii, dar tocmai pentru că există o astfel de amicitie între aceste două State, n-ar fi trebuit să ne arză școala care n-avea și n-are alt scop decât să învețe sărmanii români dulcea lor limbă maternă, acei români care și-au vărsat în nenumărate rânduri, sângele lor în toate bătăliile de la 1821 până în ziua de azi pentru mărirea Greciei, acei români care au sacrificat fabuloase averi pentru a împodobi Atena, acei români în fine care se vor sacrifica și mâine, când patria îi va chema sub arme.

Oricum se vor desfășura evenimentele în Europa, un lucru e cert că școala ne-au ars-o și că școala trebuie să se reclădească, la vară, ca să putem strânge copiii în același local unde au fost mai înainte, căci va fi greu să găsim local cu chirie din cauza că va fi amenințat chiriașul acela care va oferi casa lui pentru școala românească, chiar de i-am plăti pentru lunile de vară 5000 drahme drept chirie.

Țin a Vă mai aduce la cunoștință că faptul arderii școlii a produs o mare jale în comună pentru motivul că școli românești nu s-au ars nici în timpul prigoanelor „antartilor” de la 1903–1907, iar comentariile opiniei publice blamează pe autori cu cele mai negre culori și se susține cu insistență că statul elen va obliga comuna să reconstruiască localul.

Motivul care m-a hotărât să aduc la cunoștința Domniei Voastre amănuntele de mai sus, este că noi de la fața locului cunoaștem fanatismul autorităților locale, cunoaștem presiunile care se țin lanț în contra a tot ce-i românesc, cunoaștem în fine că măsurile de represalii contra școlilor noastre sunt luate în urma unor ordine confidentiale; mai cunoaștem însă că toate aceste ilegalități se fac pentru motivul că România nu se decide să reacționeze ca să plătească nelegiuirile cu aceeași monedă pentru motive pe care numai superiorii noștri le cunosc.

Cerând mii de scuze pentru deranjul care vă aduc sunt convins că cele relatate de noi vor fi ascultate de Domnia Voastră și Vă rog să binevoiți a primi asigurarea înaltei stime ce Vă păstrez.

Director,
Cușan D. Araia

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 56, f. 67-69.

187

1940 martie 28, <București>. Telegramă expediată de ministrul Afacerilor Externe, Grigore Gafencu, Ambasadei de la Atena, în care își exprimă îngrijorarea în legătură cu politica de deznaționalizare dusă de autoritățile grecești față de macedoromâni. Solicită verificarea discretă a abuzurilor semnalate.

COPIE

28 martie 1940

TELEGRAMA – CIFRATĂ

Ambasada României

Atena

Sunt informat că o vie agitație domnește în cercurile macedonene față de o serie de acțiuni ale Guvernului elen care par a dovedi o sistematică tendință de deznaționalizare prin toate mijloacele a elementului macedonean din Grecia; astfel: școala din Samarina a fost arsă în septembrie 1939, comunitatea românească din Veria a fost somată să predea biserica română din Selia pentru a fi transformată în biserică grecească, părinții ce-și trimit copiii la școala românească ar fi amenințați cu exilul; se pomenesc chiar schingiuri de bătrâni și copii.

Ministerul Educației Naționale ne aduce la cunoștință greutățile pe care le întâmpină învățătorii noștri din Bitolia.

Date fiind frământările pe care asemenea știri nu lipsesc a le stârni și la noi – frământări care pot fi păgubitoare relațiilor de caldă și încrezătoare prietenie ce dăinuiesc între cele două țări, vă rog să faceți numaidecât o anchetă discretă cu privire la faptele semnalate și să mă informați cât mai degrabă ca să pot, dacă este cazul, să vă însărcinez cu un demers amical dar stăruitor pe lângă guvernul elen.

Gafencu
18009

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 14.

188

1940 martie 28, Sofia. Raport al Ambasadei României la Sofia, către ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, cuprinzând comentarii la un memoriu al lui Tașcu Ionescu aromân din Bulgaria, care solicita recunoașterea aromânilor ca națiune distinctă și introducerea dialectului aromân în școlile finanțate de statul român în Peninsula Balcanică.

Sofia, 28 martie, 1940

No. 888

Anexe: 2 plicuri

Domnule Ministru,

Cu titlu de document, am onoarea a înainta, aici-alăturat, un memoriu adresat Excelenței Voastre și D-lui Președinte al Camerei Deputaților de către Dl. Tașcu N. Ionescu aromân de supușenie bulgară, originar din regiunea Bitoliei și stabilit la Sofia.

În acest memoriu, Dl. Ionescu susține ideile scumpe lui, pentru constituirea unui canton aromânesc sau unei Macedonii autonome înglobând toate regiunile locuite de aromâni, și puse sub egida Italiei. Această regiune autonomă ar urma, în concepția autorului memoriului, să fie organizată după principiile Statului elvețian, și să înglobeze teritorii aparținând astăzi Iugoslaviei, Greciei și Albaniei.

Dl. Ionescu, care contestă identitatea etnică între poporul român și cel aromân, critică atât politica Statului român față de acest grup etnic, precum și politica Societății de Cultură Macedo-Română din București și tendința de a „impune” aromânilor un învățământ în „dialect românesc”, și de a favoriza emigrarea lor în România. Cu toate

aceste critice, formulate uneori în termeni lipsiți de diferență, Dl. Ionescu apelează la guvernul român pentru a susține următoarele concluziuni ale sale:

I) Să se impună organizațiilor macedoromâne din România să adere la ideea unui protectorat italian asupra regiunilor locuite de aromâni, astfel cum a fost deja instituit în Albania;

II) Să se insiste în sânul Înțelegerii Balcanice pentru recunoașterea aromânilor ca națiune distinctă, cu drepturi egale altor națiuni ca: croații, slovenii etc. (se vede de aici că D-sa viza statul iugoslav);

III) Să se introducă în școlile întreținute de statul român în Balcani învățământul în dialectul aromân, iar în școlile secundare și în limba italiană.

IV) Să se deschidă școli agricole, tehnice și profesionale pentru aromâni.

V) Să se realizeze vechiul proiect de înființare a unei Episcopii aromâne, subordonată Patriarhiei din București.

VI) După asigurarea libertății naționale a aromânilor să se impună organizațiilor aromâne din țara noastră să lucreze pentru întoarcerea în Macedonia a celor emigrați.

Dl. Ionescu, care declară că se adresează „pentru ultima dată guvernului român, își încheie memoriul cu următorul pasaj:

„Nici o palmă de loc reducere, fără înțelegere reciprocă a balcanicilor, prin care să fie asigurate granițele României la Nord, asigurând liniștea fraților aromâni din Pind, Olimp, Perister și cei din valea Timocului (sic), și îmbunarea relațiilor cu Bulgaria, care va reocupa Țaribrodul și va avea dreptul de a ieși la Marea Egee, fără Salonic, ca oraș internațional în Balcani”.

Fără a putea afirma că semnatarul memoriului susține în mod interesat aceste idei, este evident că ele sunt făcute să fie pe placul, dacă nu al guvernului bulgar, desigur pe acela al organizațiilor macedonene bulgare, îndreptate împotriva actualului regim din Macedonia iugoslavă și grecească.

Este de asemenea evident că autorul memoriului tinde să măgulească anumite ambiții italiene. De altfel, D-sa a prezentat acum câțva timp și Legațiunii Italiene din Sofia un memoriu, aici alăturat în copie, destinat D-lui Mussolini.

Memoriul adresat Excelenței Voastre și D-lui Președinte al Camerei este însoțit de o hartă etnografică a Macedoniei, în culori, în care sunt însemnate atât frontierele Macedoniei autonome cât și cele ale Centrului aromânesc preconizat de Dl. Ionescu.

Deși ideile susținute în acest memoriu apar ca exagerate și utopice, am ținut să mă opresc asupra lor, din considerația că sub ele s-ar putea ascunde și alte interese decât acela al menținerii elementului aromânesc din Macedonia.

Menționez că Dl. T. E. Ionescu desfășoară acțiunea sa cu titlu individual, și că ideile sale nu par a găsi un mare ecou în rândurile aromânilor de aici.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

/ss/ indscifrabil

Excelenței Sale Domnului E. Gafencu, ministru al Afacerilor Străine, București.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, Iugoslavia, nepaginat.

1940 martie 29, Atena. Adresa Ambasadei României la Atena, către Ministerul Comerțului Exterior prin care anunța faptul că Banca Greciei refuză plata în clearing a sumei de 60000 de drahme, reprezentând venitul anual al arhimandritului Antipa Dinescu de la mănăstirea Stravronichita (Muntele Athos).

Ambassade Royale de Roumanie
Le Conseiller Economique
Athenes

28 Martie 1940

No. 510 B4

COPIE

DOMNULE DIRECTOR,

Ambasada noastră a fost sesizată acum mai mult timp, de arhimandritul Antipa Dinescu de la Muntele Athos (mănăstirea Stravronichita) că banca Greciei a refuzat plata în clearing a sumei de 60000 drahme reprezentând venitul anual al acestuia în țară, și care constituie unica sa sursă de întreținere.

S-au făcut două intervențiuni pe cale diplomatică pe lângă Ministerul Regal al Afacerilor Străine din Atena, de asemenea delegația română a cerut ca în Acordul de plăți semnat la 15 martie a.c. să se prevadă și acest fel de plăți, însă autoritățile grecești s-au menținut în refuz pe motiv că Muntele Athos se bucură de exteritorialitate și deci are un regim aparte.

D-voastră ați stabilit atunci, că după întoarcerea delegațiunii la București, să vă supunem din nou cazul de față pentru ca să dispuneți ca transferul sumei de 60000 drahme a arhimandritului A. Dinescu, precum și celelalte sume modice al căror transfer va fi cerut în viitor de călugării români de la Sfântul Munte, să se facă în deize libere.

Ne permitem să vă reamintim cu acest prilej că starea materială a solicitatorului este cât se poate de precară și vă rugăm să binevoiți a dispune să ni se comunice hotărârea ce va fi luată, pentru ca la rându-ne să ținem la curent Ambasada noastră, căreia Arh. A. Dinescu s-a dresat și așteaptă să fie satisfăcut.

CONSILIER ECONOMIC
/ss/ dr. Niculae Mănescu

Domniei Sale
Domnului director al Acordurilor
Ministerul Comerțului Exterior București

➤ A.M.A.E.Problema 15, vol. 31, f. 201.

190

1940 aprilie 8, Salonic. Raportul consulului general de la Salonic, Em. Popescu, adresat ministrului plenipotențiar al României la Atena, Radu Djuvara, privind oficierea hirotonisirii preotului Sterie Mihadași la biserica română din Veria, Grecia.

8 aprilie 1940

CONSULATUL GENERAL AL ROMÂNIEI
LA THESSALONIKI

NR. 298
Confidențial

Domnule Ambasador,

Ca urmare la raportul meu Nr. 265 din 28 martie a.c., am onoarea să aduc la cunoștința Excelenței Voastre că I.P.S.S. Policarpus, Mitropolitul Veriei și-a dat consimțământul la hirotonisirea candidatului Sterie Mihadași.

Ceremonia hirotonisirii a avut loc ieri dimineață la Veria și la ea am asistat și eu împreună cu personalul Consulatului General.

Slujba s-a oficiat de Mitropolit în biserica greacă în prezența generalului comandant al diviziei, a șefilor tuturor autorităților precum și a populației aromânești și grecești din localitate.

După investitură am fost invitați în cancelaria epitropiei bisericești unde au făcut cerc cu I.P.S.S. Mitropolitul, generalul comandant al diviziei, primarul, etc.

Toți cei suspomeniți mi-au exprimat mulțumiri pentru faptul de a fi asistat la înălțătoarea ceremonie și credința că acest act va contribui la consolidarea bunelor legături existând între populațiile de limbă diferită dar unite prin aceeași credință în Isus Hristos.

De asemenea comunitatea noastră mi-a împărtășit bucuria de a vedea încununate de succes energicele demersuri făcute de Excelența Voastră pentru obținerea încuviințării hirotonisirii și speranța că și eforturile făcute pentru rezolvarea chestiunii bisericii noastre din Selia va da roadele dorite de noi.

Primiți Vă rog, Domnule Ambasador, expresiunea prea înaltei mele considerațiuni.

CONSUL GENERAL,

/ss/ Em. Popescu

Excelenței Sale Domnului Radu Djuvara, ambasador Extraordinar și plenipotențiar al României, Atena.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 16.

191

1940 aprilie 15, Salonic. Articolul lui Ap. Vacalopulos apărut în ziarul „Makedonia” despre cartea academicianului grec A. Keramopulos „Ce sunt Cuțo-Valahii”, în care este negată teoria că valahii sunt daci sau traci romanizați.

PRESA ELENĂ DE DIMINEAȚĂ,
Consulatul General al României
Thessaloniki

15 aprilie 1940

Ziarul „Makedonia” publică sub semnătura domnului Ap. Vacalopulos, următoarea dare de seamă asupra cărții Domnului A. Keramopulos, intitulată „Ce sunt Cuțo-Valahii” apărută de curând:

Noi ediții: A. Keramopulos
CE SUNT CUTO-VALAHII.

Una din variatele probleme (etnologice, politice etc.) ce a creat faimoasa chestiune orientală, este și aceea a originii cuțovalahilor.

Foarte repede oameni serioși, dar și neresponsabili, oameni de știință și nu, ai țărilor balcanice și celor europene s-au apucat să dezlege această problemă istorică și etnologică, care s-a pus în mișcare, în special după războiul Crimeii (1853-1856).

Era deci firesc să se nască o mare zăpăceală din mulțimea teoriilor și părerilor despre proveniența cuțovalahilor și astfel să se întunece problema încă mai mult.

Epoca era cu totul nepotrivită pentru o examinare obiectivă a chestiunii.

Problema despre originea cuțovlahilor, care pare că a preocupat, în tot timpul vieții sale, pe cunoscutul macedonean arheolog și academician, d-l A. Keramopulos, unicul grec care s-a ocupat în mod științific cu această chestiune, s-a dospit îndeajuns de mult în cugetul său, în ultimii ani, și ca prim rod a acestei intense elaborări era comunicarea sa la Academia din Atena (29 12-1938) și publicațiile sale ce am citit, acum 1-2 ani, în cotidienele din Atena-Thessaloniki.

Părerile acelea ale d-lui Keramopulos, complectate însă și purificate încă mai mult, apar din nou la lumina zilei, într-o carte specială, cu atrăgătorul titlu: „*Ce sunt Cuțo-Valahii*”.

Cartea, îmbogățită cu abundant material de biografii, se împarte în două părți, având și două suplimente – adaosuri – unde se dau amănunțite informațiuni despre organizarea militară a Statului Român, de la Împărați și organizarea coloniilor acestuia. Domnul A. Keramopulos, în prima parte a cărții sale, culege în mod sistematic argumentate teorii sale, pentru demonstrarea originii grecești a cuțovalahilor, lucru care se dezvoltă apoi în a doua parte a cărții. Astfel, la început de tot, analizează etimologia numelui de Vlah. Cuvântul „Vlah” este același cu cel arab „felah” care derivă de la verbul semitic „Falaha” – rup, cultiv, plugăresc. Cuvântul „felah” care înseamnă a plugări, se răspândise în Africa de Nord de către prizonierii din Siria, mai ales Evrei, pe care Ptolomeu Salvatorul, după lupta de la Gaza (312 în Hr.) i-a mutat și i-a stabilit în orașul Alexandria și în alte garnizoane egiptene. Apoi după cucerirea romană, s-a introdus în limba română ca denumire „populară” (vezi denumirea „soldat”) și simboliza pe soldații care erau stabiliți în Africa de Nord și care erau totodată soldați și agricultori ai pământului de la granițe. Apoi, acest cuvânt l-a moștenit Împărăția Bizantină și l-a transmis țărilor balcanice, modificat și încă mai departe cu înțelesul general de soldați-agricultori. De aceea, după cum observa Domnul Keramopulos, numele de „felah-valah” cu diferitele sale noi forme îl întâlnim în multe regiuni ale Europei (Walachen, Welschland, Wallis, Wallons, etc.) și „întotdeauna în limitele limbii latine sau a fiicelor ei” sau „înăuntrul granițelor Statului Roman”.

Încât numele de Valah nu simboliza individul, care aparținea la o anumită rasă sau națiune, dar individul care avea o anumită ocupațiune sau calitate.

Vlahii, în Grecia Nordică locuiesc în defileurile și în trecătoarele Pindului, a muntelui Voiosului și a Gramosului, a Varnuntosului, Olimpului, Cochinoplo și Fteri și în câteva regiuni din Epir.

Domnul Keramopulos controlează toate datele bizantinilor, referitoare la chestiunea originii cuțovlahilor și combate cu argumente părerile și teoriile străinilor, cum de exemplu a lui Rösler, Thomashech, Xenopol, Densușianu și alții, care admit că vlahii sunt daci sau traci (Visso) latinizați etc.

Toate aceste părerii și teorii sunt în contradicție cu sursele istorice care nu ne mărturisesc descinderea și așezarea permanentă a Dacilor sau a altor popoare în locurile oportune ale Pindului, Olimpului etc.

„Întrucât, deci, după d-l Keramopulos, nu se demonstrează că dacii au descins în Pind și în Macedonia, Vlahii noștri nici o picătură de sânge dac, ba chiar și nici o urmă de rudenie de rasă n-au cu poporul Daco-român”.

Teoria Domnului Keramopulos, care este dezvoltată în a doua parte a studiului său, dovedește ca fiind de origine elenă Vlahii. Mai de grabă, din punct de vedere al rasei, cuțovlahii, probabil ar fi greci mai curați. Sunt urmași ai raselor localnice sărace elene, care, de la supunerea Macedoniei de către Romani (168 î. Hr.) începuseră să servească în armata romană ca paznici ai frontierelor sau ai trecătorilor din munți, ai căilor din apropierea regiunilor teritoriilor lor părintești. Soldații aceștia serveau, timp de 20 de ani, în legiunile sau 25 de ani *în auxilia*, învățau limba latină și după eliberarea lor luau o parte de pământ drept răsplată a lor, în schimbul serviciilor lor, se însurau și creau familii. Fiii lor deveneau și ei soldați și astfel latinizați se întorceau la locurile lor și cu a treia generație, limba latină a devenit limba lor familiară. Astfel se explică latinizarea acestor rase grecești de la munte, unde țara lor nefertilă nu putea să-i hrănească și erau nevoiți să trăiască ca mercenari.

Teoria Domnului Keramopulos simplă și convingătoare reface și răstoarnă teoriile străine, care erau splendoarea părtinirii naționaliste din partea unei cercetări istorice.

Astfel cartea Domnului Keramopulos vine să susțină și în mod teoretic desăvârșitul și netăgăduitul caracter elen (ellenitatea) al Macedoniei.

/ss/ Ap. Vacalopulos

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepaginat.

192

1940 aprilie 18, Tirana. Raportul consulului general la Tirana, I. Dăianu, către Ministerul Afacerilor Străine, privind situația celor șapte școli cu limba de predare română din Albania. Se propune organizarea aromânilor în societăți culturale care să dispună de biblioteci românești, pentru a nu uita limba română și chiar dialectul aromân.

Copie de pe raportul Consulatului General din Tirana, No 198/P din 18 aprilie 1940.

DOMNULE MINISTRU,

Aflu din presă că în cursul vizitei la Roma a D-lui Ministru al Propagandei Naționale C.<C>Giurescu s-ar fi discutat proiectul unui acord cultural ce ar urma să se încheie între România și Italia.

În cazul când această chestiune formează de fapt obiectul unor negocieri îmi permit a sugera Excelenței Voastre ideea de a încerca eventual a îngloba în acel acord cultural și școlile românești din Albania.

În prezent sunt numai 7 școli cu limba de predare română în următoarele localități: Corcea, Șipsca, Moscopole, Lunca, Nicea, Grabova și Dișnița, situate toate în regiunea de Sud-Est a Albaniei, unde populația aromână este mai compactă. Sunt încă multe comune și centre importante locuite de conaționali, supuși albanezi, care nu au școli, mai bine zis limbă de predare română.

Învățătorii primesc un ajutor lunar de 1200 lei din partea ministerului nostru al Educației Naționale, dar în ultimul timp unii din ei au fost mutați la școli unde se predă limba română, de exemplu la Tirana, unde totuși sunt vreo 250-300 familii aromâne.

Școlile toate aparțin statului albanez, numai ca obiect de studiu figurează limba română în programul celor 7 școli, iar institutorii ce profesează acolo sunt obligați a o cunoaște.

Drepturile acestea sunt întemeiate pe un schimb de note intervenit între fosta noastră Legațiune de aici și între Ministerul Afacerilor Străine al Albaniei la 24 iulie 1937.

S-ar putea eventual asigura populației cu limba română dreptul de a se organiza în societăți de cultură, unde ar putea avea o bibliotecă românească, deoarece altfel minoritatea socotită la 40000 suflete uită limba română sau chiar și dialectul aromânesc, înstrăinându-se.

Ca locaș de cultură românească există în Albania, Institutul Român de la Porto-Edda (Santi Quaranta) clădit pe terenul ce s-a oferit domnului consilier regal, Prof. N. Iorga de către fostul rege al Albaniei.

După cât știu situația juridică a acestui institut nu este reglementată, deoarece nu are o autorizație scrisă de liberă funcționare din partea guvernului albanez, înscăunat după uniunea cu Italia.

Rog pe Excelența Voastră să binevoiască a primi încredințarea înaltei mele considerațiuni.

Consilier de Legațiune
Consul General
/ss/ I. Dăianu

➤ A.M.A.E., fond Problemă 15, vol. 41, f. 262.

193

1940 aprilie 24, <București>. Adresă a Ministerului Propagandei Naționale, către ministrul Afacerilor Străine, prin care anunța donarea a 125 de cărți de Casa Școalelor, liceului român din Grebena, Grecia.

24 aprilie 1940

MINISTERUL PROPAGANDEI NAȚIONALE
Direcțiunea Propagandei
No. 01599

Domnule Ministru,

Ca urmare la adresa Nr. 13801/885/940 a Casei Școalelor, avem onoare să vă trimitem 2 colecții a 125 volume, cărți donate de menționata Instituțiune liceului român din Grebena, cu rugămintea să binevoiți a dispune expedierea lor, prin curier special, împreună cu adresa noastră Nr. 1600/940 Consulatului nostru din Salonic.

Primiți, vă rog Domnule Ministru, asigurarea înaltei noastre considerațiuni.

Ministrul Propagandei
/ss/ indescifrabil

Director,
/ss/ indescifrabil

Domniei Sale
Domnului Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 7, f. 258.

194

1940 mai 3, Salonic. Raportul administratorului școlilor și bisericilor române din Grecia, Filip Goj, privind măsura luată de autoritățile grecești de a permite folosirea

cărților de citire din care fuseseră rupte filele referitoare la domniile fanariote și la Tudor Vladimirescu, considerate că aduceau prejudicii poporului elen.

COPIE de pe raportul No. 1914 din 3 mai 1940 al Biroului Administrației Școlilor și Bisericii Române din Salonic (Grecia) înregistrat la Ministerul Educației Naționale la No. 72021 în 9 mai 1940.

Domnule Ministru,

În legătură cu raportul meu No. 278 din 11 iulie 1939, prin care am adus la cunoștința Onor Ministerului că Inspectorul General al școlilor străine și minoritare din Grecia, cu sediul la Salonic, interzice întrebuințarea citirilor de clasa a III-a și a IV-a de autorii: Marin Biciulescu, Ion Tasi, Iosif Gabrea Simionesci, Andreescu etc. la școlile noastre primare din Grecia, pentru motivul că în ele sunt bucăți, care ating prestigiul poporului elen, la care Ministerul i-a răspuns prin ordinul No. 128509 din 19 august 1939 ca să luăm măsuri de a fi rupte din cărțile de citire filele cu pasaje referitoare la domnia fanarioților, Tudor Vladimirescu etc. și că pentru anul viitor, adică anul școlar 1940-1941, se vor tipări exemplare speciale pentru școlile de peste hotare, am onoare a vă aduce la cunoștință că, acest Inspectorat General a trimis câte o adresă mai multor directori ai școlilor noastre primare, prin care li se pune în vedere că, pentru anul școlar viitor (1940-1941), sub nici un chip, nu se vor permite cărți cu filele rupte, unde atacă istoria grecească.

Pentru ca directorii școlilor noastre primare din Grecia să nu aibă neplăceri, deci din partea Inspectoratului General al școlilor străine și minoritare prin nepermiterea cărților de citire cu filele rupte, pe anul școlar 1940-1941, vin a vă ruga, Domnule Ministru, să binevoiți a se tipări exemplare speciale pentru școlile noastre primare din Grecia, așa după cum ni s-a comunicat prin ordinul No. 128509/939 și a ni se trimite la timp, pentru a fi distribuite direcțiunilor de școli înainte de începerea cursurilor pe anul școlar viitor.

Alăturat vă trimit, în copie tradusă din grecește, adresa Inspectoratului General, trimisă școlilor noastre primare, precum și raportul direcțiunii școlii primare din Turia cu No. 32/1940, către Biroul Administrației școlare din Salonic, în această chestiune.

ADMINISTRATOR-DELEGAT

/ss/ Filip Goj

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 7, f. 266.

195

1940 mai 13. Referat redactat de Bossy, privind situația școlilor române din Albania în perioada 1935-1940.

Situațiunea școlilor române din Albania de la decembrie 1935-1940

Aducându-se la cunoștință Regulamentul albanez privind regimul școlar din Albania, publicat în Monitorul Oficial din Tirana prin raportul său No. 783 din 16 XI 1935 ne informa că regimul ce se aplică școlilor române este acela prevăzut de Art. 10 al Regulamentului, adică regimul școlilor de Stat.

Dat fiind atitudinea favorabilă ce ne arată guvernul albanez, chestiunea ce se punea pentru noi la data aceea era de a alege pentru școlile române din Albania, fie regimul școlilor de stat (cu un tratament de favoare), fie din contră regimul școlilor minoritare.

Prin adresa No. 181718 din 3 decembrie 1935, Ministerul Instrucțiunii Publice român ne-a făcut cunoscut că nu am putea primi pentru școlile române regimul școlilor de stat albaneze, întrucât acest regim lasă la discreția guvernului albanez criteriile după care ar urma să se deschidă școlile cu limba de predare românească. Părerea Ministerului Instrucțiunii Publice era ca Legațiunea noastră din Tirana să insiste pe lângă guvernul albanez să permită deschiderea tuturor școlilor românești cu regimul pe care l-au avut înainte de războiul mondial și chiar după război până la 1927, adică cu institutori numiți și plătiți de guvernul român.

Ministerul de Externe, în urma concluziilor semnate la 16 decembrie 1935 de D-nii Aurelian, R. Crutzesu și Al. Cretzianu, comunică Ministerului Instrucțiunii că propunerea guvernului albanez de a acorda minorității române școli de Stat, cu profesori de origine română și predarea tuturor materiilor în limba română este preferabil instituirii regimului școlilor minoritare.

Ministerul Instrucțiunii Publice găsește însă că dispozițiile Regulamentului albanez din noiembrie 1935 ne permite să cerem deschiderea de școli minoritare (a se vedea la dosarul arhivei adresa No. 157718 din 8 decembrie 1936 a Ministerului Instrucțiunii Publice).

Ministerul de Externe arătând Departamentului Instrucțiunii Publice că își menține punctul său de vedere, Ministerul Instrucțiunii a căzut de acord să se ceară guvernului albanez deschiderea de școli de stat pe seama populației române făcând rezerva dreptului de a cere deschiderea unor școli minoritare. (A se vedea adresa Ministerului Instrucțiunii Publice No. 11 din 8 ianuarie 1937).

La 5 februarie prin adresa No. 1671, au fost trimise Legațiunii Tirana instrucțiuni pentru a interveni pe lângă guvernul albanez. Școlile române vor avea caracterul de școli de Stat, cu institutori români etc.

Merită să fie semnalat raportul Legațiunii Tirana No. 120 din 16 februarie 1937 prin care se arată posibilitățile realizării instrucțiunilor cuprinse în adresa Ministerului din 5 februarie. De asemenea trebuie să menționăm adresa Ministerului Instrucțiunii Publice No. 69032 din 21 aprilie 1937.

La 5 mai 1937 Legațiunea Tirana a adresat o scrisoare Ministerului Afacerilor Străine albanez cerând ca guvernul albanez să restabilească învățământul în limba română în școlile din mai multe localități cu populație română din Albania.

La 24 iulie 1937 Ministerul de Externe albanez răspunde că guvernul albanez a decis introducerea învățământului în limba română în școlile primare de stat funcționând în localitățile Llenga, Nicea. Moscopole, Grabova și Frasheri, pe lângă cele două existente în Corcea și Șipsca.

La 7 octombrie 1937, Legațiunea ne face cunoscut că guvernul albanez a înfăptuit cele comunicate în luna iulie, astfel că aveam la acea dată în Albania 8 școli (7 primare și una grădiniță de copii) cu învățământul în limba română.

Situațiunea aceasta s-a menținut și după ocuparea Albaniei de Italia.

13 mai 1940

/ss/ Bossy

196

1940 mai 17, București. Adresă a Sfântului Sinod al Patriarhiei Române, către ministrul Afacerilor Străine, prin care nu acordă aviz favorabil pentru stabilirea în țară a monahului athonit Elisei Țăranu pentru că umblă după ajutoare „speculând rătăcirea stilistă”.

17 mai 1940

SFÂNTUL SINOD

Nr. 731

Domnule Ministru,

În referire la adresa Domniei Voastre Nr. 2100 a.c., privitoare la intrarea și stabilirea în țară a monahului Elisei Țăranu de la Muntele Athos, avem onoarea a vă aduce la cunoștință că, potrivit hotărârii Sfântului Sinod, nu putem da aviz favorabil la cererea sa, pentru că motivul de boală invocat de susnumitul este numai un pretext, iar adevăratul scop fiind de a umbla după ajutoare speculând rătăcirea stilistă.

Primiți, Vă rugăm Domnule Ministru, asigurarea deosebitei Noastre considerațiuni și arhieresti binecuvântări.

PREȘEDINTE PATRIARH,

/ss/ Nicodim

DIRECTOR,

/ss/ indescifrabil

Domniei Sale,

Domnului Ministru al Afacerilor Externe

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 197.

197

1940 iunie 3, Atena. Telegrama ambasadorului României la Atena, Radu Djuvara, către Ministerul Afacerilor Străine, privind problemele ridicate în discuția avută cu Metaxas. Este semnalată prigoana împotriva românilor și faptul că autoritățile române nu erau de acord cu cedarea bisericii din Selia, așa cum afirmau grecii.

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

(sosită prin curier)

De la Ambasada din Atena

Nr. 3439

3 iunie 1940

Răspuns la telegrama Excelenței Voastre Nr. 31430

Pe un ton foarte amical dar totuși apăsător asupra imposibilității ca guvernului român să meargă din amânare în amânare și din rău în mai rău, am expus Președintelui lamentabila stare de lucruri, mai ales din Epir.

Am citat cazuri concrete indiscutabile de samavolnicii și schingiuri inadmisibile mai ales azi că suntem aliați și că pericolul extern ciocănește la poarta noastră.

Vizibil jenat, Metaxas a căutat să mă liniștească și m-a asigurat că totul va fi tratat chiar de Mavrudis „care personal a luat asupra lui întreaga chestiune și că vom fi satisfăcuți”.

Am insistat totuși ca de data asta să ne aflăm în fața unui rezultat definitiv, neputând, în calitate mea de ambasador, să revin neîncetat asupra acestei penibile chestiuni, mai ales că guvernul român nu cere nimic nou, ci simplu statu quo ante. Chestiunea se pune azi într-un simplu cadru de demnitate românească care nu poate fi la infinit iritată. Organele subalterne trebuie să înțeleagă că România, nefiind vecina Greciei, nici nu poate fi vorba de tendințe iredentiste din partea noastră.

Totodată am ținut să mă ridic personal contra Mitropolitului din Veria, aromân renegat, care a îndrăznit să afirme că „Ambasadorul României ar fi consimțit la cedarea bisericii Selia primind laude și felicitări din partea Mitropolitului pentru acest act creștinesc”.

Am calificat de „infamie” această intrigă a înaltului prelat. Metaxas, de asemenea revoltat, mi-a promis din nou tranșarea chestiunii aromâne spre satisfacerea noastră.

Ca o idee personală, i-am arătat necesitatea de a ieși în fine din imprecizia și veșnicul de azi pe mâine care deschide poarta la toate fanteziile subalternilor și de a ajunge la un negru pe alb cu așa precizări, întrucât pe viitor să se găsească fixată nevarietur situația școlilor și bisericilor aromâne.

Metaxas s-a alăturat cu totul la părerea mea.

Djuvara
3439

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepaginat.

198

1940 iunie 10, Salonic. Raport al consulului general al României la Salonic, Em. Popescu, către ministrul plenipotențiar de la Atena, Radu Djuvara, privind arestarea și torturarea președintelui Comunității române din Veria, Anton Pajvati sub pretextul că este comunist.

CONSULATUL GENERAL AL ROMÂNIEI
LA THESSALONIKI
Nr. 447

10 iunie 1940

Confidențial

Domnule Ambasador,

Ca urmare la raportul telefonic din seara de 5 iunie, am onoarea să înfățișez Excelenței Voastre și în scris noul incident care a tulburat populația aromână din Veria.

La 5 iunie la ora 21 am fost vizitat de Domnii Sterie Haidul și D. Ceani, Președintele și secretarul comunității noastre din Veria, care mi-au raportat că Domnul Anton Pajvati, Președintele societății culturale și sportive „Traian” din Veria fusese arestat după amiază și strâns de poliția din Veria să declare că e comunist și totodată să acuze în scris o serie de tineri aromâni de aceeași vină.

A doua zi la 6 iunie, m-am prezentat guvernatorului general al Macedoniei, expunându-i faptele, arătându-i lipsa de seriozitate a acuzațiilor aduse aromânilor noștri și rugându-l să dispună eliberarea arestatului A. Pajvati. În fața mea a cerut comunicația telefonică cu poliția din Veria și mi-a promis că va pune totul în ordine.

În seara aceleiași zile la ora 22 am fost chemat la telefon de domnul St. Haiduli și anunțat în termeni extrem de alarmanți că poliția din Veria nu numai că nu a liberat pe Pajvati, dar chinuise toată ziua pe arestat în așa chip încât acesta își pierduse mințile. Am convocat pentru a doua zi la Salonic o delegație a Comunității noastre din Veria și

împreună ne-am prezentat ministrului guvernator general al Macedoniei. Prezent la audiență era și comandantul poliției din Veria cu dosarul cauzei din care a citit o declarație a lui Pajvati recunoscând că ar fi avut oarecari legături, contribuind și cu sume variind între 5-20 drahme la ajutorarea organizației comuniste.

A urmat o vie discuție contradictorie între șeful poliției și guvernator de o parte și cei opt reprezentanți aromâni din Veria care au continuat să susțină sus și tare că, această declarație a fost dictată lui Pajvati de poliție, semnând-o când ar fi ajuns la marginile suferințelor.

Guvernatorul general a arătat bunăvoință explicându-ne că, măsurile de precauție ce se iau contra comuniștilor urmăresc numai identificarea lor sigură și a legăturilor lor trecute cu organizația comunistă care numără în Grecia, după propriile sale afirmații, 1 milion de oameni, că acestea nu sunt măsuri de persecuție îndreptate în mod special contra aromânilor pe care îi înțelege și-i iubește.

Pe rând, reprezentanții noștri din Veria au semnalat guvernatorului o serie lungă de fapte abuzive ale autorităților care urmăresc vizibil asuprirea elementelor aromâne, punând pe șeful poliției din Veria în situații greu de explicat.

Până la urmă s-a ajuns la o destindere promițându-mi-se liberarea excepțională a arestatului Pajvati precum și că în viitor se vor căuta soluții locale și juste ori de câte ori se vor mai produce reclamații.

În după amiaza zilei de 8 iunie am fost înștiințați de la Veria că Pajvati a fost eliberat, dar starea sănătății sale e îngrijorătoare.

Primiți Vă rog, Domnule Ambasador, expresiunea prea înaltei mele considerațiuni.

CONSUL GENERAL,
/ ss/ Em. Popescu

Excelenței Sale D-lui Radu Djuvara, ambasador Extraordinar și plenipotențiar
al României la Atena.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5 nepaginat.

199

1940 iunie 13, Salonic. Raportul consulului de la Salonic, Em. Popescu, către ministrul Afacerilor Străine, I.Gigurtu, însoțit de două memorii ale monahilor români de la Muntele Athos, în care solicitase menținerea în funcție a preotului Dimitrie Brindu, întrucât acesta îi sprijinise permanent.

13 iunie 1940

CONSULATUL GENERAL AL ROMÂNIEI
LA THESSALONIKI
Nr. 496
Anexe: 6

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul meu Nr. 413 din 25 mai a.c., am onoarea să înaintez Excelenței Voastre, în original și copii întâmpinările adresate Domnului Ministru al Educației Naționale de Comunitățile românești de la Sfântul Munte Athos, care solicită menținerea în funcție a Sfinției Sale Părintelui Dimitrie Brindu, parohul comunității române din Salonic, și O rog să binevoiască a dispune să fie înaintate unde de drept.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, expresiunea prea înaltei mele considerațiuni.

Excelenței Sale Domnului I. Gigurtu, ministru al Afacerilor Străine.

CONSUL GENERAL,
/ss/ Em. Popescu

COPIE

Nr. 84

Sfântul Munte Athos 24 mai 1940

ONOR. DOMNULE MINISTRU,

Subsemnații Superiori ai diferitelor comunități românești din Sfântul Munte Athos, cu cel mai profund respect venim prin aceasta a vă depune următoarea cerere:

De curând suntem informați cum că acest Onor Minister a înaintat o adresă oficială către Prea Cuviosul Preot Dimitrie Brindu, parohul comunității române din Salonic (Grecia) prin care i se comunică că pe data de 1 septembrie viitor va fi scos din oficiu la pensie.

Menționatul preot este un bun patriot și renumit sprijinitor al tuturor românilor din aceste locuri, pe care îi servește cu multă bună voință la toate interesele și necesitățile lor. În special Sfinția Sa susține foarte mult și ajută la ocaziuni pe confrății noștri monahi români din Sfântul Munte, acordându-le tot sprijinul său. Prin urmare lipsa Părintelui Dimitrie Brindu de la acest post, pentru noi constituie un mare dezavantaj, mai cu seamă în timpurile de față.

În consecință, noi cei mai jos semnați, cu profund respect rugăm bunătatea Excelenței Voastre, Domnule Ministru, să binevoiți a dispune ca sus zisul Preot, dacă se poate, să rămână și mai departe în postul pe care-l ocupă, cel puțin până la împlinirea vârstei de 70 de ani, dată comună când preoții ies la pensie, astfel încât și noi să profităm și pe viitor de prețioasele sfinției sale servicii.

Binevoiți Vă rugăm Onor. Domnule Ministru a primi profundul nostru respect și înalta considerațiune ce vă conservăm.

Al Schitului românesc LACU cu patronul Sf. M. Muc. Dimitrie

Superior: (ss) Gavril Ieromonahul

(ss) Rafil Monahul

Membri: (ss) Eftimie Movilă

Al Comunității fraților români „Sf. Ioan Theologul” Cucuvinu-Provata

Superior: (ss) Protos. Varlam Nemțanu cu tot soborul

Al Comunității române „Sf. Ioan Botezătorul”, Catafighi-Provata

Superior: (ss) ieromonah Antonie Moisei cu tot soborul

Onor. Domniei Sale

Domnului Ministru al Educației Naționale

Secția școlilor și bisericilor române de peste hotare, București

COPIE

Societatea Coloniei Monahilor Români

Sfântul Munte Athos

18 mai 1940

Nr. 12

Domnule Ministru,

Comunicatul hotărârii Excelenței Voastre înaintat Prea Cuviosul Preot Dimitrie Brindu, Parohul Comunității românești din Thessaloniki, prevestindu-l că de la 1 septembrie viitor, este scos la pensie, a întristat tot elementul românesc, atât în Thessaloniki cât și în Sfântul Munte.

Toate autoritățile serviciului național din localitate, sunt îngrijorate de pierderea unui bun și sincer servitor al preotului Dimitrie Brindu, care fără nici o pretenție sau interes material, la orice greutate și piedici ar fi avut orișicine în general, din partea aromânilor și a monahilor noștri români din Sfântul Munte, precum și voiajorii români care vizită Thessalonica și Sfântul Munte, le face toate înlesnirile, dezlegând toate piedicile ce li se pun de autoritățile locale, fiind el bine cunoscut și apropiat autorităților civile și bisericești, care îi dă toată încrederea intervențiilor sale, satisfăcându-l fără întârziere; totodată și la vamă intervenind și mai îndulcind seriozitatea vamală, ba câteodată mai și scutind pe cele mai de puțină importanță.

Acum dar, lipsindu-ne de sprijinul P. C. Sale avem să îndurăm cu toții multe greutăți, alergături și cheltuieli în orice chestiuni și de multe ori fără de nici un rezultat favorabil.

Acestea toate și noi monahii români din Sfântul Munte avându-le în vedere

Venim cu tot respectul și onoarea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiți a mai îngădui pe P. C. Sa preotul Dimitrie Brindu, a mai rămâna în slujba sa parohială a bisericii din Thessaloniki încă un an și jumătate, până ce va atinge etatea de 70 de ani, epoca canonică a preoților de pensie, după hotărârea Sf. Sinod: fiind el încă în putere și viguros.

Având mare speranță că nu veți anihila nici a noastră intervenire care cu multă durere o solicităm

Suntem cu tot respectul și înalta considerație ce Vă păstrăm

Ai Societății Coloniei Monahilor Români

Președintele: (ss) Arhimandrit Antipa Dinescu
(ss) Ieromonah Diomid Valasă
(ss) Ieromonah Macarie Ionescu
(ss) Ieromonah Serafim Șoimu
(ss) Ieromonah Ghimnasia Ignat

Onor. Domniei Sale

Domnului Ministru al Educației Naționale

Secțiunea școlilor și bisericilor de peste hotare

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 28-29 bis.

200

1940 iunie 20. Raport al lui D. Iurașcu, către Al. Cretzianu, privind atitudinea agresivă a autorităților grecești față de români. Se propune o poziție echivalentă față de grecii din România

Scrisoare

Mă întreb dacă atitudinea noastră de veșnică milogeală nu ne pune într-o poziție de inferioritate față de greci, care în toate ocaziunile se arată duri, agresivi și intransigenți. Dată fiind mentalitatea aceasta balcanică – asemănătoare în totul celei iugoslave – ar fi

poate util să vedem dacă un ton mai hotărât la Atena (eventual față de Ambasadorul grec din București) n-ar reuși să modifice întrucâtva situațiunea în folosul nostru.

Nu mă gândesc numai decît la însăși chestiunile ce ne preocupă, ci mai curînd la cazuri ce s-ar ivi, în care noi să ținem grecilor „la dragée haute” când ne va veni bine, atît cît ar fi nevoie să-i facem să priceapă că trebuie să-și schimbe politica față de noi.

20.VI.1940

D. Iurașcu

De acord. Chestiunea va trebui ridicată când circumstanțele politice o vor permite.

22.VI.1940

/ss/ Al Cretzianu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 7, f. 263.

201

1940 iunie 23, Grebena, Grecia. Raportul directorului liceului român din Grebena, A.S. Ciumetti, către consulul general al României la Salonic, Em. Popescu, în care prezintă serbarea de sfârșit de an a celor 191 de elevi, dintre care 14 se retrăseseră și 139 promovaseră. Era semnalată slaba pregătire a elevilor la limba română și se propunea mutarea liceului de la Grebena datorită faptului că majoritatea elevilor proveneau din Tessalia, Epir și Veria.

COPIE de pe raportul No. 684 din 23 iunie 1940, primit de Consulatul general al României la Thessaloniki din partea Direcțiunii liceului român din Grebena

Domnule Consul General,

Am onoarea a vă aduce la cunoștință că în ziua de 20 iunie, orele 19, a avut loc la liceul ce conduc, serbarea de fine de an la care, pe lângă întreg corpul didactic și administrativ al școlii, au asistat numeroși părinți și rude ai elevilor.

După desfășurarea unui bogat program artistic, compus din poezii în limba română, limba franceză, limba italiană și limba greacă și frumoase coruri populare românești, a urmat cuvîntarea subsemnatului și apoi distribuirea școlarilor care s-au distins la învățătură.

Lipsindu-ne posibilitatea de a da premii în cărți, după cum este obiceiul, am acordat primilor trei clasificați și celor care au avut mențiunea I-a, premii în bani, atît din partea școlii (premiul I – 200 drahme; premiul al II-lea – 150 dr.; premiul al III-lea – 100 dr., menț. I – 75 dr.) în sumă de drahme 3975 drahme, cît și din partea subsemnatului și a soției mele (premiul I – 200 dr.; premiul al II-lea – 125 dr.; premiul al III-lea – 75 dr.; menț. I – 50 dr.) în total 3200 drahme. De asemenea am împărțit mici recompense elevilor care s-au distins la materiile predate de domnii profesori Giurgiuman – matematici – și I. A. Popescu – istoria : premiul la 7 elevi a câte 50 dr. secundul la 19 elevi câte 25 drahme.

În cursul anului școlar s-au înscris 191 elevi; s-au retras 14, au plecat în militarie doi elevi din cl. VII; au urmat regulat 176 elevi. Promovați au fost 139; corigenți 28; repetenți 2.

La unele materii elevii s-au prezentat bine pregătiți, deși unii profesori au venit cu oarecare întârziere la post. La altele, cum este și cazul limbii române, au fost foarte slabi, deoarece profesorul respectiv a fost lipsit de pregătire cît și de entuziasm.

Din punct de vedere disciplinar nu am înregistrat abateri care să necesite sancțiuni severe; au fost simple greșeli inerente vârstei elevilor.

Pentru anul școlar viitor, vă rog călduros, să binevoiți a interveni și Domnia Voastră pe lângă Ministerul Educației Naționale, să facă o selecție a profesorilor pe care îi trimite la liceul ce conduc, în special se simte lipsa unor buni profesori de l. română, istorie și filosofie, precum și a unui bun maestru de muzică. De asemenea vă mai rog să interveniți să trimită elemente entuziaste și nu simpli mercenari ai catedrei.

Cu acest prilej, îmi îngădui să vă rog să cereți aceluiași Departament să mute Liceul din Grebena, fie la Larissa, fie la Veria, și aceasta din următoarele considerente:

a) Grebena este situată într-o zonă militară; b) târgușorul este prea excentric și lipsit de căi de comunicație; c) are un climat mizerabil; d) nu se poate face o bună alimentație elevilor; e) are numai cinci sate românești în jurul său, din care numai unul singur este stabil, restul având populație pendulatoare. Deci majoritatea elevilor provine din satele Tesaliei, Epirului și regiunea Veriei, toate destul de depărtate de Grebena.

Primiți, vă rog, Domnule Consul General, asigurarea profunde mele considerațiuni.

/ss/ Director A. S. Ciumetti

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5 nepaginat.

202

1940 iunie 25, <București>. Extras dintr-o notă a Direcției Generale a Poliției, privind greutățile întâmpinate la graniță de elevii proveniți din Iugoslavia, care urmau cursurile școlilor din România.

EXTRAS

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A POLIȚIEI

25 iunie 1940

No. 3104

.....

O notă de învioreare în opinia publică a adus-o pe deoparte discursul d-lui Mussolini, cât și asigurarea dată de guvernul URSS că într-un eventual conflict cu Italia, Iugoslavia va fi ajutată efectiv de către ruși. Cu toate acestea nesiguranța pentru ziua de mâine încă persistă. Odată cu promisiunile făcute de ruși, se observă la administrațiile de frontieră iugoslave o ură foarte pronunțată contra a tot ce este românesc și în special contra preoților, învățătorilor și a elevilor care frecventează școlile românești din România.

Autoritățile iugoslave au îndoit paza la punctele de frontieră, iar funcționarii iugoslavi de la punctele de trecere se întrec în a face fel de fel de neajunsuri copiilor, cât și părinților lor pe simpla considerație că urmează școlile în România.

Ura se extinde și asupra școlilor românești din Banatul iugoslav, neținându-se seamă că există și o convenție școlară între România și Iugoslavia.

În foarte multe comune românești din Banatul iugoslav sunt școli confesionale (cu învățători români plătiți de statul român) unde autoritățile școlare superioare iugoslave au numit învățători și învățătoare de origine sârbă care nu cunosc limba română.

Pe când preoții și învățătorii sârbi din România se bucură de toate favorurile din țara noastră, preoților și învățătorilor români din Banatul iugoslav autoritățile iugoslave le

refuză cel mai elementar ajutor, căutând pe cât posibil să-i șicaneze în așa fel ca să fie nevoiți să-și lase posturile pentru ca ulterior să fie ocupate de învățătorii sârbi.

Toate aceste persecuții au repercusiuni și asupra populației românești din Banatul iugoslav a căror stare morală și materială lasă mult de dorit.

Țăranii români, prin legi, nu pot cumpăra pământ mai mult de câte 10 iugăre, surplusul muncii lor fiind nevoiți a-l plasa în mobilier și îmbrăcăminte de pe urma căror nu au nici un venit.

În lungul frontierei române din acest sector nu s-a executat nici o lucrare de fortificație contra statului nostru.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, Iugoslavia, nepaginat.

203

1940 iunie 27, Skoplje. Extras din raportul consulului Emil Oprișanu, către ambasadorul României la Belgrad, Victor Cădere, privind situația minorității aromâne din Macedonia.

27 iunie 1940

CONSULATUL REGAL AL ROMÂNIEI
SKOPLJE
No. 565/1.c
Tendințe și agitații în Macedonia

Domnule Ambasador,

Evenimentele petrecute în cursul acestei luni nu au lipsit de a avea răsunetul lor în Macedonia unde tendințele centrifuge ale unora din naționalitățile ce conviețuiesc aici au găsit o încurajare și un sprijin neașteptat în propaganda și ațățările venite din afară.

Frământările care încep a se vădi acum, îmbracă forme deosebite la fiecare din minorități așa că socotesc util a le expune separat.

.....
3) *Minoritatea aromânească.* Deși relativ puțin numeroasă față de bulgari sau albanezi, minoritatea aromânească din Macedonia este un factor de care trebuie să se țină seama întrucât burghezia marilor orașe și centre economice ale Macedoniei cuprinde în bună parte aromâni care sunt, din toate punctele de vedere, elementul cel mai civilizat.

Cu toate că niciodată românii din Macedonia nu s-au dedat la agitațiuni ca minoritatea bulgară de pildă și cu toate că țara pentru care ei au afinități, România, este mult prea departe spre a constitui un pericol pentru statul iugoslav, acesta s-a îndârjit întotdeauna într-o oprimare fără motiv împotriva românilor de aici, mergând de la închiderea și confiscarea școlilor și bisericilor românești până la persecuțiuni individuale și dispreț pentru tot ce este românesc.

Cu toate acestea, românii macedoneni nu s-au alăturat nici uneia din propagandele ce se exercită aici, comunistă, bulgară sau italiană.

Nu este însă mai puțin adevărat că conștiința afinității de sânge cu italienii este vie pretutindeni, chiar la păstorii fărșeroți din munți, și că, pe de altă parte, favoarea cu care italienii tratează elementul românesc din Albania este bine cunoscută aici.

Toate frământările schițate mai sus au fost desigur cunoscute de guvernul din Belgrad și este probabil că vizita făcută în Macedonia în cursul acestei luni de Dl.

Mihalgici, Ministrul de Interne, însoțit de Prefectul de poliție din Skoplje, a avut de scop informarea asupra situației reale.

În legătură cu acestea, trebuie pusă și demisiunea subită a Banului Macedoniei și înlocuirea lui prin D. Jivoîn Rafailovici, sârb pur, fost militar activ și fost ministru în cabinetele Pașici și Vestnici și unul din creatorii organizației pentru apărarea internă. Cu toate că este în vârstă de peste 70 de ani, noul ban are reputația unei energii de fier.

Circulă de asemenea zvonul că va fi înlocuit și comandantul armatei a III-a, generalul Brașici, prin generalul Naumovici care în anul 1927, fiind jupan (prefect) al Skopljei, a pronunțat un discurs în care a declarat, între altele, că „Balcanii au fost creați pentru o singură rasă, rasa sârbească”.

În cazul când aceste schimbări ar fi făcute spre a „strânge șurubul” în maniera sârbească, este probabil că un administrator cu mâna de fier nu ar avea prea mari șanse de a schimba situațiunea și a înlătura o stare de lucruri datorată în mare măsură tocmai unei asemenea politici greșite duse de toate guvernele iugoslave.

Primiți Vă rog, Domnule Ambasador, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

Garantul Consulatului
Secretar de Legațiune
/ ss/ Emil Oprișanu

Excelenței Sale, d-lui Victor Cădere ambasadorul României, Belgrad.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, Iugoslavia, nepaginat.

204

1940 iulie 2, Atena. Raportul ambasadorului României la Atena, Radu Djuvara, către ministrul Afacerilor Străine, C. Argetoianu, privind situația dificilă a școlilor române din Grecia.

Atena, 2 iulie 1940

No. 3578

Anexe: 2

COPIE

Domnule Ministru,

Am onoarea a transmite Excelenței Voastre, aici-alăturat în copie, un raport al Consulatului nostru general din Salonic, însoțit de o copie de pe un raport al directorului liceului nostru din Grebena, referitor la situațiunea acelui liceu, rugând-o să binevoiască a dispune să fie înaintat, spre cele de cuviință, departamentului nostru al Educațiunii Naționale.

Nu pot, firește, până la proba contrarie, să interzic susținerile categorice ale Domnului A. Ciumetti, mai ales când ele sunt oficial întărite de Domnul Consul General Em. Popescu.

În adevăr, ambasada nu poate avea un contact direct, și frecvent, de la om la om, cu profesorii menționați în raportul directorului liceului nostru din Grebena. De altminteri aceasta nici nu poate intra în atribuțiunile vreunei ambasade.

În asemenea condițiuni, e deci imposibilă, din partea noastră, o dozare nepărtinitoare a capacității și, mai ales a înflăcăării pentru cauza românească, a acestor profesori; și nu putem, aici la Atena, fi în măsură a aprecia, necum de a critica activitatea lor.

Dar lăsând la o parte asemenea chestiuni incidentale, mă folosesc de acest prilej pentru a ridica din nou, și a reliefa cât mai mult, ceea ce în starea școlilor și bisericilor noastre din Grecia, prezintă un caracter grav de *permanentă* și *persistentă* deficiență, după cum, în nenumărate rânduri, s-a extins de fosta Legațiune și, în timpul din urmă, de mine însumi, atât în scris, cât verbal.

Școlile și bisericile noastre se află într-o stare „lamentabilă”. Încă acum de curând, această constatare, atât de puțin măgulitoare pentru cei direct răspunzători, a fost făcută, la fața locului, de vis, de consulii noștri D-nii Vasile Știrbu, de la Ianina și Em. Popescu, de la Salonic, și de D-l I. Cuza Hotta, special însărcinat de Ministerul Afacerilor Străine să ancheteze stările de lucruri aromâne.

Personal am susținut întotdeauna că spinoasa chestie aromână dacă n-a încetat niciodată (nici chiar azi, în plină alianță româno-greacă și într-un cadru cu totul schimbat și redus, după cum am expus și Președintelui de consiliu, Metaxas, la menținerea unei demnități române) să fie dăătoare de neplăceri, fricțiuni și chiar conflicte, vina nu incumbă numai autorităților grecești, ci tot atâta nouă, dacă nu și mai mult.

Nu putem să ne impunem, mai ales în acele ținuturi, dacă ne prezentăm desculți și în zdrențe, cât timp vom dori să ne menținem pe acele plaiuri, va trebui să apărem boierește, în haine de gală. Școlile și bisericile noastre, începând cu înfățișarea lor vizuală, pentru care azi adesea nu pot fi găsite decât epitete peiorative de quasi-dărâmături, trebuie să fie cel puțin egale cu tot ce grecii au de arătat mai frumos.

Corpul profesoral destinat regiunilor aromâne trebuie să fie special selecționat și antrenat ad hoc; dar totdeauna, și aceasta este *omenește* o condiție sine qua non, urmează ca acești stegari ai românismului, chemați la o luptă extrem de grea, să fie puși în condițiuni *materiale* de a putea fi impunători nu numai aromânilor, ci mai ales grecilor. Cu salariile de azi, și chiar acest minimum, adesea plătit cu mari întârzieri, este greu de a pretinde la realizări de avânt și de dinamism, după dorința exprimată în aici alăturatele rapoarte. Apoi nu se poate cere un apostolat de la o categorie de profesori care, după afirmările celor în drept să judece, e sub mediocritate.

După cum au dovedit-o școlile germane, chiar în regiuni puțin binevoitoare Germaniei, școli cu un standard mai ridicat și o înzestrare mai bogată, într-un cadru de cerințe imperioase ale timpului, atrag magnetic spre ele până ce și pe dușmani. Pentru ilustrarea acestui adevăr, e suficient să menționez că un coleg al meu mi-a mărturisit că, deși din cauza războiului ar fi trebuit să scoată pe copiii lui de la o școală germană, s-a decis totuși să-i lase acolo, dată fiind superioritatea învățământului, a organizației, și mai ales, a educației din acea școală.

Pentru ridicarea potențialului atractiv al școlilor noastre din Grecia, îmi permit a atrage binevoitoarea atenție a Excelenței Voastre asupra unei măsuri practice, propusă de Domnul consul general V. Știrbu, prin raportul său No. 397, din 28 iunie 1940, înaintat azi Excelenței Voastre sub No. 3585, din 2 iulie curent: *înființarea de cantine școlare*. Propunerea D-sale, restrânsă numai la satele Băiasa, Breaza, și la orașul Ianina, ar trebui întinsă peste tot locul, unde există școli aromâne.

Aceste cantine odată înființate, aromânii care azi, după cum arată domnul consul general sunt, din cauza sărăciei lor, atrași spre cantinele școlilor grecești, vor trimite pe copiii lor la școlile românești. Mai mult: dacă la aceste cantine, care, pentru moment sunt cel mai bun și rapid remediu practic, s-ar adăuga încă alte îmbunătățiri, până la ridicarea

treptată a nivelului de azi al școlilor noastre peste cel grecesc, este aproape sigur că în viitor vor veni și grecomani, și poate chiar unii greci, spre școlile noastre.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Excelenței Sale Domnului C. Argetoianu, Ministrul Afacerilor Străine, București.

/ss/ Radu T. Djuvara

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepaginat.

205

1940 iulie 26, Skoplje. Notă a Consulatului României la Skoplje, către ambasadorul Victor Cădere, la Belgrad, privind ocuparea cimitirului român din Bitolia de autoritățile ecleziastice sârbe și acțiunile de distrugere a acestuia.

26 iulie 1940

CONSULATUL REGAL AL ROMÂNIEI
SKOPLJE
No. 659/1.F

Domnule Ambasador,

Ca urmare la raportul meu Nr. 335 din 11 aprilie a.c., am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre, pe baza informațiilor ce primesc de la Consulatul nostru din Bitolia, că autoritățile ecleziastice sârbe, care au ocupat samavolnic cimitirul, au început să taie din arbori, modifică aranjamentele interioare și vând tot ce pot găsi, fân, lemne, fructe etc.

Binevoiți a primi, Domnule Ambasador, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

Gerantul Consulatului
Secretar de Legațiune

Excelenței Sale Domnului Victor Cădere, ambasadorul României, Belgrad

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, Iugoslavia, nepaginat.

206

1940 septembrie 12, București. Telegrama Ministerului Afacerilor Străine, adresată ambasadorului României la Atena, Radu Djuvara, prin care anunța că plata arhimandritului Antipa Dinescu de la Muntele Athos să se facă de consulul român din Salonic cu suma de 60000 de drahme.

56674

Strict confidențial

Domnule Ambasador,

Am onoarea a Vă trimite aici alăturat, în copie, adresa ce primesc din partea Ministerului Economiei Naționale, referitoare la plata a 60000 drahme, a căror contravaloare se va depune la Banca Națională a României de către preotul Ciumandra, către arhimandritul Antipa Dinescu de la Muntele Athos.

Acest Departament este de acord ca plata să se facă prin intermediul consulatului nostru general din Salonic, dând însă instrucțiuni precise ca plata să se efectueze personal

de Consulul nostru arhimandritului Antipa Dinescu de la mână la mână, recomandând totodată beneficiarului să țină cel mai absolut secret de modul cum a primit bani.

După cum vă este desigur cunoscut, în trecut au avut loc indiscrețiuni cu ocazia unor plăți similare de care au aflat și autoritățile grecești.

Binevoiți a-mi arăta dacă Domnia-Voastră are vreo obiecție asupra acestui mod de plată.

Primiți Vă rog, Domnule Ambasador, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Ministru,

Director,

Domniei Sale Domnului Radu Djuvara, Ambasadorul României, Atena.

➤ A.M.A.E., Problema 15, vol. 31, f. 205.

207

1940, septembrie 30, Skoplje. Raport al consulului României la Skoplje, Emil Opișanu, către ministrul Afacerilor Străine, Mihail Sturdza, în care propune redeschiderea școlilor românești din Bitolia, Crușova și Skoplje.

CONSULATUL REGAL AL ROMÂNIEI
SKOPLJE
No. 862/1.G

Pot fi deschise școli românești în Macedonia?

Domnule Ministru,

Politica generală minoritară a guvernului iugoslav are drept scop final deznaționalizarea tuturor minorităților și am arătat cu alt prilej că prima măsură luată de autoritățile sârbești în anii 1919-1920 a fost aceea a închiderii școlilor și bisericilor străine.

Cu toate acestea, sunt două fapte, care mă determină a propune studierea unui mijloc ce să ne permită a deschide școli românești pentru minoritatea română și în special pentru cea din Macedonia.

1) În primul rând, guvernul iugoslav a îngăduit de mai mult timp funcționarea de școli germane în Nordul și Nord-Vestul țării.

2) La Bitolia și la Skoplje funcționează școli franceze, susținute de guvernul francez, însă recunoscute de Statul iugoslav; pe de altă parte, pare probabil că în curând se vor deschide aici școli germane sau italiene.

Pe baza celor expuse mai sus, cred că am putea și noi interveni pentru deschiderea unor școli asemănătoare, româno-sârbe, cel puțin în 2-3 centre românești ca Bitolia, Crușova și Skoplje.

În cazul în care propunerea de față va fi găsită realizabilă, sunt gata a aduce tot materialul informativ ce voi putea aduna asupra organizării și funcționării școlii franco-sârbe din Skoplje.

Binevoiți a primi, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Consul

/ ss / Emil Opișanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 60, f. 168.

208

1940 octombrie, 1, Vârșeț, Iugoslavia. Extras din memoriul înaintat generalului Ion Antonescu de reprezentanții românilor din Iugoslavia.

Extras din memoriul înaintat D-lui General Ion Antonescu
în ziua de 1 octombrie 1940

Subsemnații, reprezentanți firești și autorizați ai minorității române din Banatul Iugoslav, în dorința fierbinte de a ne perpetua ființa genuină românească pe aceste plaiuri și între împrejurările vitrege în care trăim, totodată dorind să ne asigurăm comorile moștenite de străbuni „limba și legea” ne luăm îngăduiala de a vă prezenta acest scurt memoriu, asupra situației precare în care ne găsim și a cugetelor ce ne frământă de atâta amar de vreme...

.....

Eram o cantitate neglijabilă, fără conducere, fără disciplină și fără sistem în străduințele noastre naționale...

Din anul 1936 începând toate s-au schimbat în spre mai bine. Providența a voit, ca în fine după atâtea așteptări, să ni se trimită în fruntea legației regale române din Belgrad, domnul profesor universitar Dr. Victor Cădere, omul de știință, omul cu mare suflet românesc, care rupând cu trecutul, a luat parte activ pe teren la organizarea noastră culturală și financiară, dându-ne tot concursul și sprijinul moral și material.

Azi, prin îndemnul său ne-am refăcut, am luat lupta cu succes pentru emanciparea culturală și economică a elementului nostru de aici și după multe neajunsuri și crâncene lupte am ajuns în situația plăcută să avem:

a) Asociațiunea pentru cultura poporului român din Banatul iugoslav „Astra” cu sediul în Vârșeț, organizată în anii 1937-1938. Asociațiunea cuprinde astăzi 6 despărțăminte și 40 de cercuri culturale cu câteva mii de membri.

b) Avem Institutul de Credit și Economii „Luceafărul” din Vârșeț, o instituție veche cu un trecut de aproape 50 de ani de luptă națională și emancipare economică, care în ultimul timp prin reformele financiare de aici a fost direct amenințată în existență și care prin concursul direct al Băncii Naționale a României și prin amabilitatea emisarului său domnul director Ion Caragea, azi a fost salvată de la o moarte sigură și a rămas în fruntea altor 4 instituții bancare pentru ca să se apere și pe mai departe glia străbună și să pună stavilă poftelor nesănătoase dușmane care vor pieirea noastră ca neam.

c) Avem aici în Vârșeț „Librărie românească” înființată în anul 1939 care sub conducerea „Luceafărul” și a directorului său a luat un avânt necunoscut până acum aici.

d) Avem tipografia românească și singurul organ românesc ziarul „Nădejdea” cu existență de 15 ani, susținut cu multă jertfă de conducerea Băncii „Luceafărul”.

e) Avem planurile aprobate pentru ridicarea Casei „Astra” ce se va clădi cu concursul Băncii Naționale a României.

În fine mai avem multe alte planuri frumoase pentru viitor, care trebuie să fie neapărat puse în aplicare dacă voim să ne păstrăm moștenirea străbună.

Vârșeț 1 octombrie 1940

Protopopul Român al Panciovei,
/ss/ Victor Popovici
Protopopul român din Vârșeț
/ss/ Cuzma Lepădat
Parohul din Vlaicovăț
/ss/ Oprișa,

Președintele Societății „Astra”
/ss/ Preot Adam Fiștea
Secretar
/ss/ Corneliu Jdicu
Institutul „Lucrașorul”
/ss/ Mucucean

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, Iugoslavia nepaginat.

209

1940 octombrie 23, Ianina. Raportul consulului general al României la Ianina, V. Știrbu, către ministrul Afacerilor Străine, privind carențele învățământului românesc din Grecia și propunerile pentru dezvoltarea acestuia prin recrutarea românilor din zonă și adaptarea la realitățile locale.

23 octombrie 1940

CONSULATUL GENERAL AL ROMÂNIEI
LA IANINA

No. 700
Confidențial

Domnule Ministru,

În legătură cu dospirea prefacerilor adânci care tind să schimbe în viitorul apropiat frontierele și structura statelor balcanice, am onoarea a Vă supune în calitatea mea de funcționar consular cu experiența serviciului în trei state balcanice – în Iugoslavia ca atașat de presă, în Bulgaria ca titular al Consulatului nostru din Varna; iar în prezent titular al Consulatului din Ianina, câteva observațiuni asupra unor aspecte ale problemei macedonene ce se profilează din nou pe orizontul balcanic, față de care nu putem rămâne indiferenți fiind vorba de frații macedoromâni.

În premiza eronată ca frontierele statelor balcanice trasate la Versailles vor rămâne eterne, s-au comis din partea noastră greșeli grave cu urmări triste pentru statul român și pentru întreaga națiune română răspândită pe fața întregii peninsule, depășind cadrul statului național. Astfel prin desființarea comitetului revoluționar macedonean, cu consimțământul și sprijinul statului nostru, s-a întărit ideea de stat bulgară, ideea de stat iugoslavă, ideea de stat greacă, pe seama sacrificării intereselor naționale și culturale a majorității românești din Macedonia, ceea ce a dus la slăbirea poziției statului nostru în Balcani, prin armistițiul „de veșnică amicitie” între Bulgaria și Iugoslavia, acordând Bulgariei libertatea de acțiune, precum au dovedit-o evenimentele împotriva noastră etc. Dar această dezertare a statului nostru tradițional național, în mare parte o creație a geniului latin, un vlăstar al Romei mame, a avut repercusiuni nimicitoare asupra populației române împărțită între cele trei state balcanice câștigătoare, împiedicându-se brutal procesul organic al deșteptării naționale și rasiale la macedoneni, care formează o trăsătură de unire între România și Italia (Roma) în devenire; slăbindu-se legătura între această populație română și statul național Român de peste Dunăre prin desființarea voită a învățământului român în Macedonia sârbă, prin insuficiența așezământului nostru în

Grecia, clădit după modelul celei din țară, fără a se ține seamă de condițiunile locului, aplicat de sus, în loc de a-i imprima un caracter organic de sine stătător; cu alte cuvinte un învățământ artificial lipsit de viață, devenind din cauza viciilor sale organice cu mici excepții, o sucursală pentru plasarea elementelor indezirabile din România.

Obținerea autonomiei școlare și bisericești pentru românii din Pind și Macedonia, tradiția învățământului român din Macedonia sârbă, au fost pentru națiunea română un câștig politic, național și cultural de mare însemnătate, de care însă noi am dovedit că nu suntem demni; cedând presiunilor sârbești, am închis școlile înfloritoare din Macedonia sârbă, iar autonomia școlară și bisericească pentru românii din Pind și Macedonia greacă, smulsă de Tache Ionescu de la greci, a rămas iluzorie, nefiind statornicită printr-un regulament sau convenție între România și Grecia.

Din această cauză învățământul român din Grecia, fără drept de publicitate, considerat particular, incolor și lipsit de caracterul de aplicație, a deviat de la scopul inițial de a forma o elită conducătoare locală la macedoromâni, transformându-se într-o instituție de transplantarea elementelor macedoromâne pregătite în România, servind prin aceasta de minune interesele statului elen, care a depus între timp o acțiune uimitoare pentru deznaționalizarea rapidă, brutală, uzând de toate mijloacele, turmei macedoromâne rămasă decapitată de propriul nostru învățământ.

Din nefericire această politică greșită a învățământului nostru în Grecia continuă și în prezent între altele prin preferarea la numiri a solicitorilor de posturi din România, atrași aici, în majoritatea cazurilor de clerul Eladei, în timp ce elemente macedonene pregătite, preferă un trai liniștit și tihnit în România; iar cei rar rămași aici, sunt complet neglijanți la numiri, ei neputându-se deplasa la București la „mișcarea apelor”, adică la numiri.

Apoi învățământul nostru din Grecia, în loc de a avea caracter misionaro-cultural și de propagandă (noi neavând alte mijloace de penetrațiune și de influență asupra minorității românești din Grecia, ea nefiind recunoscută de jure) copiază exact învățământul din România, fiind monopolizat exclusiv în mâinile Ministerului Educațiunii Naționale, în timp ce dânsul ar urma să devină un instrument puternic național luptând în primul rând pentru redesteptarea conștiințelor adormite, pentru organizarea minorității noastre pe loc în vederea perspectivelor locale.

Pentru a se ajunge la acest rezultat se cere în primul rând preferirea elementelor locale, legate organic de mediul românesc înconjurător, profesorul urmând a fi dublat în acest caz de aportul său personal, extrașcolar, de popularitatea și trecerea proprie printre macedoromânii localnici. Ori acest aport extrașcolar, animând învățământul și închegând suflarea românească de aici, reclamat imperios de condițiunile speciale ale propagandei culturale române în masa inertă a populației macedoromâne, din nefericire nu-l pot da profesoarele și profesorii suplinitori „sezonisți” trimiși în fiecare an de Ministerul Educației Naționale la școlile de peste hotare.

Datorită acestor stări care s-au soldat pentru noi cu slăbirea pe loc a elementului român și transplantarea elementelor macedonene în România riscăm din nou a rămâne la remorca evenimentelor în pregătire, în momente când la Tirana se ventilează ideea de stat albano-român sub egida Italiei, cuprinzând într-un stat pe toți albanezii și românii din Epir, Pind, Macedonia greacă și sârbă, când tensiunea existentă e gata în fiecare clipă să se transforme în fapte.

Astfel fiind, din prevedere națională, ar urma să se dea neîntârziat un conținut nou comitetului de cultură macedoromân, de a învia această instituție, grupând în jurul ei elemente macedonene pregătite, dintre care unii ocupă situațiuni proeminente în Țară, de a-i pune în fața problemei macedonene de actualitate, de a le cere în numele națiunii aportul și sufletul lor, spre a putea fi la înălțarea evenimentelor în așteptare, lor cuvenindu-se aici cuvântul și rolul lor.

Masa populației românești din Epir, Pind și Macedonia așteaptă pasiv cu oarecare licăriri de speranță în bine rezultatul încordării actuale, ea nefiind nici organizată, nici neavând conștiința națională bine cristalizată. Ca măsură practică ar fi de dorit pentru moment întărirea corpului didactic român în special din Epir, Pind, sporirea posturilor existente, iar în caz de nevoie, prin înlocuirea profesorilor și profesoarelor originari din țară, folosindu-se cât mai larg elemente locale existente sau aflate pe loc cu studii egale.

Problema macedoromână atinsă aici pe scurt cu caracter informativ, sub aspectul ei cultural-național, raportat la cerințele momentului actual și ale locului prezintă bineînțeles și alte laturi multiple ca politice, diplomatice, etc. care depășesc competența și cadrul preocupărilor ce mi s-au încredințat.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Consul General
/ss/ V. Știrbu

Domniei Sale Domnului Mihail Sturdza, Ministru al Afacerilor Străine, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, Grecia, nepaginat.

210

1940 octombrie 21, Belgrad. Raportul atașatului militar român din Belgrad, colonel Gh. Baloșin, către Marele Stat Major, privind situația proprietăților române din Bitolia: cimitir, liceu, biserici.

ATAȘATUL MILITAR AL ROMÂNIEI
ÎN IUGOSLAVIA

Nr. 2613

21 octombrie 1940

CONFIDENTIAL

La ordinul M.A.N. Secretariatul General No. 9798 din 13 august 1940, anexat în copie, am onoare a raporta că în zilele de 18, 19 și 20 octombrie a.c., m-am transportat la Skoplje și Bitolia, unde am luat contact cu consulii noștri din aceste localități, constatând următoarele:

1) În Bitolia există un cimitir românesc, în suprafață de circa 4500 m.p., îngrădit cu zid și în care se află înmormântați numai români macedoneni și 2 soldați morți în captivitate.

Acest cimitir, deși proprietate a comunității românești din Bitolia, a fost pur și simplu confiscat în mod samavolnic de către autoritățile eclesiastice locale, care au alungat paznicul român și au schimbat inscripția de la poartă, scrisă în românește, cu o alta în limba iugoslavă. N-au putut schimba însă pietrele de pe mormintele românilor macedoneni înmormântați acolo, între care și fostul inspector școlar Apostol Mărgărit și care constituie cea mai puternică dovadă a drepturilor noastre de proprietate.

Cimitirul nu a fost confiscat pentru folosința populației iugoslave din Bitolia, care are un cimitir suficient de mare, ci pur și simplu din spirit de șicană.

După cum se vede din planul anexat, circa $\frac{1}{4}$ din suprafața cimitirului este ocupat, restul fiind disponibil. Există deci toate posibilitățile de folosire a acestei suprafețe libere pentru amenajarea unui cimitir militar și ridicarea unui modest monument pentru soldații noștri risipiți în cimitire străine sau îngropați în plin câmp.

Consulul din Bitolia mi-a comunicat indignarea populației românești, care este împiedicată uneori de către paznicul iugoslav și de la îndeplinirea celor mai elementare obligațiuni de pietate creștină, cum ar fi tămâierea morților.

Chestiunea restituirii cimitirului din Bitolia a format obiectul unei voluminoase corespondențe între Legația noastră din Belgrad și Ministerul Afacerilor Străine iugoslave, fără a se fi putut ajunge la vreun rezultat.

Singura soluție pentru a putea reintra în proprietatea cimitirului, ar fi crearea unui cimitir militar pe locul rămas liber, ceea ce s-ar putea face cu un minim de cheltuieli. Prin aceasta ne-am îndeplini o datorie sacră față de ostașii noștri căzuți pe pământ străin și am servi în același timp și o cauză românească.

Statul iugoslav a cedat altor state în mod gratuit terenuri pentru cimitire militare. Noi nu-i cerem decât să ne restituie ceea ce a fost al nostru.

Pentru realizarea acestui proiect, trebuie însă ca Societatea „Cultul Eroilor” să renunțe la ideea de a face un singur cimitir central la Belgrad, în care să fie adunate osemintele tuturor ostașilor români morți pe teritoriul iugoslav.

Desigur acest proiect a fost impus de considerațiuni de ordin financiar, care nu pot fi neglijate mai ales azi când statul nostru are să facă față atâtor greutăți.

Salvarea cimitirului românesc din Bitolia merită însă anumite sacrificii din partea noastră.

Dacă se aprobă principial înființarea cimitirului militar la Bitolia, urmează a face intervențiile necesare prin Ministerul Afacerilor Străine român către guvernul iugoslav în acest scop, iar după ce se va ajunge la un aranjament, ar urma ca un delegat al Societății „Cultul Eroilor” să vină la fața locului pentru a întocmi devizul lucrurilor de amenajare necesare.

2) Consulul din Bitolia și câțiva delegați ai românilor din acest oraș mi-au comunicat că, tot în mod samavolnic, autoritățile eclesiastice au rupt sigiliile la biserica românească închisă, au pus stăpânire pe ea și au instalat un preot sârb și personalul ajutător. Am vizitat biserica chiar în timpul slujbei și am văzut inscripțiile românești, care îi atestă originea.

Toate demersurile făcute de Legația noastră din Belgrad pentru restituirea bisericii, au rămas fără nici un rezultat.

Populația românească din Bitolia este dezolată din cauza pierderii acestui local de închinăciune, singurul loc de raliere și singurul său suport moral.

Acest atentat la libertatea cultului este cu atât mai de neînțeles, cu cât se petrece într-o țară amică și „aliată”.

Cred că este necesar a se întreprinde demersuri energice de la guvern la guvern pentru restituirea bisericii românești din Bitolia. Unul dintre românii de acolo mi-a făcut chiar sugestia că o intervenție către fostul episcop de Bitolia, Nicolae, în prezent episcop la Valjevo, care a manifestat totdeauna față de români multă înțelegere și o largă îngăduință, ar fi singura care ar putea da rezultate mai sigure. În acest scop, poate că ar fi

necesară o intervenție stăruitoare și din partea Bisericii noastre, paralel cu intervenția guvernului.

3) Am vizitat și liceul românesc din Bitolia, confiscat de asemenea de autoritățile iugoslave și în care au instalat un liceu de fete. Desigur nu s-ar fi ajuns la această situație, dacă atunci când s-a închis liceul, s-ar fi instalat în acest local Consulatul nostru din Bitolia. Momentul a fost pierdut. Nu mai rămâne decât să se încerce acum o intervenție din partea Ministerului Afacerilor Străine român către cel iugoslav, pentru scopul arătat mai sus. Părerea mea însă este că am avea foarte puține șanse de reușită.

Pierderea localului fostului liceu este însă pentru populația românească din Bitolia mai puțin dureroasă decât aceea a bisericii și cimitirului, pentru care trebuie făcute toate eforturile și sacrificiile.

ATAȘATUL MILITAR DIN BELGRAD
COLONEL
/ss/ Gh. Baloșin

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 93, f. 235.

211

1940 octombrie 31, <Roma>. Telegrama Legației României la Roma, privind statisticile grecești care minimalizau numărul românilor din această țară și care se ridica la aproximativ 200000 de persoane.

TELEGRAMĂ CIFRATĂ
No. 69656 din 31 octombrie 1940
Legatiunea Roma

La telegrama Dv. 7069, Vă comunic datele ce s-au putut aduna în colaborare cu alte Departamente cu privire la românii din Grecia.

Statisticile grecești au manifestat o tendință constantă de a subestima până la ridicol numărul românilor din Grecia astfel încât ele nici nu pot fi luate în considerațiune.

Cunoscători români ai chestiunii apreciază populația românească în Grecia la cel puțin două sute mii de suflete. De altfel balcanologii străini cei mai reputați și anume Hubner, Weigand și Iunghann se acordă în general în a recunoaște un minimum de două sute de mii. Menționez însă în această privință și opinia Domnului Ministru Papanace desigur dintre cele mai autorizate după care această populație s-ar ridica chiar la două sute optzeci mii suflete.

Regiunile principale locuite de români în Grecia sunt: Pindul și Epirul cuprinzând masa cea mai compactă; Tessalia; Macedonia grecească.

Grecia a rezervat minorității românești un tratament din cele mai vitrege. Sub regimul grecesc această minoritate a fost tratată mai aspru decât sub dominația otomană. Acest tratament s-a înrăutățit atunci când grecii au colonizat în regiunile locuite de români parte din populațiunea elină repatriată prin schimbul de populațiuni consecutiv războiului greco-turc.

În timpul ocupării de armatele italiene cu prilejul războiului mondial a regiunii Pindului elementul românesc din Grecia a cunoscut o epocă efemeră de dezvoltare. Sub protecția trupelor italiene românii din Pind și-au proclamat independența; mica republică întemeiată atunci a trăit câteva luni.

În chestiunea românilor din Grecia pot fi consultați cu folos autorii italieni Antonio Baldaci și Di Cezaro.

Vi se va trimite de îndată ce el va fi întocmit un studiu al domnului Ministru Papanaca asupra chestiunii.

Cretzianu
69656

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepaginat.

212

1940 noiembrie 23, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, către Legația României la Atena, privind intervenția pe lângă autoritățile elene care au percheziționat locuințele românilor din Grecia și au arestat elevi și personal didactic român din localitate.

23 noiembrie 1940

TELEGRAMĂ CIFRATĂ

Legațiunea României

ATENA

Suntem informați de unele fapte foarte grave care s-ar fi petrecut la Grebena. Autoritățile grecești ar fi făcut percheziții în casele personalului liceului nostru din localitate, precum și în casele unor români din localitate, confiscând tot ce s-a găsit ca scrisori, socoteli etc. Ar fi fost arestați D-nii Papatănase, directorul școlii primare române, Pitu Leonida, pedagog, Garelia Eftimie, secretarul liceului, Teguiani Mihai, bibliotecar, Nacu Marcu și Vasilache Varduliu, foști președinți ai Comitetului român, Toli Perdichi, fost intendent al liceului, Cuțuleapu, precum și elevii Pupi Virgil și Caloir. În urmă aceștia au fost aproape toți eliberați, în afară de Pitu Leonida, Pupi Virgil și Caloir.

Siguranța grecească ar fi arestat pe elevele Teguiani Rozica și Nulica de la școala profesională din Salonic. Ar fi fost ținute închise de la ora patru după amiază până a doua zi la aceeași oră când li s-a dat drumul acasă cu condițiunea de a veni din nou la ora patru seara. Ar fi fost bătute pe picioare.

De la Turia ar fi fost trimiși legați în lanțuri următorii: Burdgiuma, directorul școlii primare române și fostul director Nibi, împreună cu fiul său elev în clasa a patra la liceul român.

Când s-au retras armatele italiene din comunele Breaza, Avdela, Perivoli și Samarina, autoritățile grecești ar fi trimis Siguranței din Grebena șapte elevi de la liceul român legați în lanțuri fiind învinuiți că ar fi fraternizat cu italienii.

Din cauza avioanelor, populația Veriei s-a refugiat în pădurile din împrejurimi. Românii ar fi primit ordinul să se înapoieze imediat contrar ar fi forțați de jandarmi să-și părăsească adăposturile.

La Salonic ar fi fost arestat Cușan Araia, administratorul școlilor și bisericilor române. Profesorul Viorel Zrula de la liceul comercial din Salonic ar fi urmărit de autorități spre a fi arestat.

În Grebena s-ar fi format organizații de comitagii pentru a persecuta pe români.

Aducându-vă la cunoștință cele ce preced, Vă rog să binevoiți a comunica imediat Guvernului grec că Guvernul român a luat cunoștință cu cea mai mare surprindere de aceste informații. Veți protesta energic în contra tuturor măsurilor de prigoană luate de

autoritățile grecești în contra minorității române din Grecia, atrăgând atențiunea asupra consecințelor relațiunilor între cele două țări. Veți insista asupra faptului că măsurile luate în contra profesorilor de la liceele și școlile românești din Grecia contravin cu totul regimului stabilit de atâția ani potrivit unui gentleman-agreement între cele două guverne.

Rog binevoiți a ne raporta telegrafic până peste 24 de ore rezultatul demersului D-Voastre.

MIHAI ANTONESCU
75787

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepaginat.

213

1940 noiembrie 26, Atena. Telegrama Legației României la Atena către Ministerul Afacerilor Străine, privind discuția avută de Gane cu Mavrudis, în care s-a cerut încetarea deportării aromânilor din locurile lor de baștină. Ministrul Mavrudis și-a manifestat nelămurirea în privința interesului manifestat de statul român pentru cetățenii greci din Grecia (aromâni). Reprezentantul României a arătat că regina Elena deși de origine greacă, i-a trasat sarcina să aibă grijă de aromâni.

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Atena
Nr. 4663

26 noiembrie 1940

Întâia convorbire politică cu Mavrudis, azi 26 noiembrie, a avut loc 5 minute după primirea telegramei lui Collas, care-i anunța „răpirea unor supuși greci din România de către cuțovlahii stabiliți în țară”.

Am expus ministrului cererile mele:

I. Ca deportările în masă a aromânilor din regiunile de baștină, considerate zone militare, să nu ia caracterul de trimitere în lagăre de concentrare.

II. Ca arestările urmate de eliberări să nu fie însoțite de vexațiuni și să se pună frâu excesului de zel al autorităților executive.

III. Ca arestările celor considerați delicvenți sau criminali să fie urmate de judecăți imparțiale și condamnările să fie notificate. Despre omoruri sau condamnări la moarte ar fi dorit să nu se audă vorbind.

Răspunsul ministrului:

„Deportările nu au și nu vor avea niciodată caracter de trimitere în lagăre. Fiecare va fi liber să meargă unde vrea în anumite zone. Am răspuns că am luat notă și rog guvernul român a lua de asemenea notă, dat fiind că nu sunt sigur că așa va fi.

Răspunsul punctul II: Se vor lua măsuri deși excesul de zel este inerent mai ales în timpul războiului.

La punctul III: Nu s-au comis omoruri și nu vor fi condamnări la moarte.

Totuși Mavrudis a accentuat de mai multe ori un fapt cu totul nou, anume că această conservațiune nu poate fi privită decât ca o convorbire particulară între Gane și Mavrudis, căci oficial nu poate primi de la Ministrul României nici o intervenție în favoarea „resortisanților greci”, cum îi numește pe aromâni. Minoritarii aromâni fiind supuși greci, statul român nu poate interveni. La obiecțiunea mea că a intervenit

întotdeauna și la invocarea tratatului de la Sèvres, art. 12 și schimbului de scrisori din 1930, mi-a răspuns că tratatul de la Sèvres a acordat numai dreptul minoritarilor de a se adresa Societății Națiunilor, care nu mai există, iar scrisorile din 1930 priveau școlile și bisericile, ceea ce nu constituie un drept, ci o îngăduință, nu și imixtiunea unui stat străin în treburile interne ale altui stat. A adăugat textual: „Ași fi fericit dacă mi se va dezlega misterul permanentului interes al Statului român pentru cetățenii greci din Grecia”.

Răspunsul meu a fost că până la tranșarea chestiunii dreptului minoritarilor, trebuie privit viitorul, și ar fi deci de dorit să se mențină legăturile prietenești și o largă înțelegere între Statele noastre. Misterul interesului nostru este de natură etnică și dacă Grecia ar avea minoritate greacă în România, ar înțelege-o mai ușor. Am adăugat „de altfel ultimele vorbe ale M. S. Regina Mamă în cursul audienței ce am avut, au fost să am grijă de aromâni”, ceea ce dovedește că M. Sa deși greacă de origine, a dezlegat misterul.

Ministerul a întors vorba încheind și el cu dorința bunelor raporturi între țările noastre.

Doresc a face un memoriu Președintelui Metaxas înainte de a-l vedea și doresc instrucțiunile Dvs., înainte de facerea memoriului.

(ss) GANE
4663

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepaginat.

214

1940. Tabel cu școlile și bisericile românești din Grecia, Iugoslavia, Bulgaria și Albania în perioada 1940-1941.

TABLOU
de școlile secundare și primare din Grecia, Bulgaria și Albania

Nr. crt.	Localitatea	Felul școlii	Local propriu sau cu chirie	Observ.
1	Salonic	Lic. Comercial complet.	Propriu	
2	Salonic	Șc. Profesională fete	Cu chirie	
3	Grebena	Liceu teoretic complet	"	
4	Ianina	Gimnaziu Român	Propriu	
5	Salonic	Șc. Primară mixtă	Cu chirie	
6	Veria	Șc. Primară băieți	Propriu	
7	Veria	Șc. Primară fete	Cu chirie	
8	Vodena	Șc. Primară mixtă	Propriu	
9	Fetița	"	"	
10	Gramaticova	"	"	
11	Paticina	"	"	
12	Nevesca	"	"	
13	Belcamen	"	"	
14	Grebena	"	"	
15	Samarina	"	"	
16	Avdela	"	"	
17	Perivoli	"	"	

18	Smixi	"	"	
19	Vlaho-Clisura	"	"	
20	Băisa	"	"	
21	Pretori	"	"	
22	Cândrova	"	"	
23	Doliani	"	"	
24	Furca	"	"	
25	Pădzi	"	"	
26	Turia	"	"	
27	Breaza	"	"	
28	Liumnița	"	"	
29	Cupa	"	"	
30	Hrupiștea	"	"	
31	Vlahoiani	"	"	
32	Damași	"	"	
33	Livezi	"	"	
34	Ianina	"	"	
35	Ad-ția.Sc.Salonic	"	cu chirie	
36	Insp.Școlar	"	"	

BULGARIA

1	Sofia	Liceul teoretic complet	Propriu	
2	Sofia	Școala primară mixtă	Cu chirie	
3	Giumaia de Sus	" "	Propriu	

IUGOSLAVIA

1	Vârșeț	Șc. Normală completă	Cu chirie	
2	Vârșeț	Liceul teoretic complet	"	
3	Vârșeț	Șc. Primară mixtă	"	
4	Straja	"	"	
5	Seleuș	"	"	
6	Vladimirovăț	"	"	
7	Sălcita	"	"	
8	Toracul Mare	"	"	
9	Sărcia	"	"	
10	Sân Ioan	"	"	
11	Iancaid	"	"	
12	Uzdin	"	"	
13	Iablanca	"	"	
14	Toracul Mic	"	"	
15	Covin	"	"	
16	Grebenăț	"	"	
17	Biserica Albă	"	"	
18	Satul nou	"	"	
19	Sân Mihai	"	"	
20	Costeiu	"	"	
21	Alibunar	"	"	

22	Ovcea	"	"	
23	Marghita	"	"	

ALBANIA

24	Corița	Șc. Primară de băieți	Propriu	
25	Corița	Fete „	"	
26	Sipsca	Mixtă „	„	
27	Grabova	"	"	

DIRECTOR,

Subdirector,

TABLOU

cu bisericile românești care au funcționat în anii 1940-1941 în:

Iugoslavia (Banat)

1. Chișoreș	27. Omilița
2. Ecia I	28. Oreșat
3. Iancahida	29. Ovila (Ovcea?)
4. Sarcia	30. Panciova
5. Toracul Mare I	31. Petrovasele I
6. Toracul Mare II	32. Petrovasele II
7. Toracul Mic I	33. Râtișor
8. Toracul Mic II	34. Sălcița
9. Costeiu I	35. San Iamaș
10. Costeiu II	36. San Mihai I
11. Costeiu III	37. San Mihai II
12. Alibunar	38. Satul Nou I
13. Cubin	39. Satul Nou II
14. Deliblata	40. Satul Nou III
15. Dobrița	41. Sebeș I
16. Doloave	42. Seleș II
17. Glogani	43. Srediștea Mică
18. Grebenaț I	44. Straja
19. Grebenaț II	45. Uzdin I
20. Iabuca	46. Uzdin II
21. Iamul Mic	47. Vârșeț
22. Morcovăț	48. Vlaicoveț
23. Marghita	49. Voivodinți I
24. Nicolințul Mare I	50. Voivodinți II
25. Nicolințul Mare II	

GRECIA

1. Salonic	8. Gramaticova
2. Veria	9. Cândrova
3. Grebena	10. Paticina
4. Hrupiștea	11. Samarina
5. Turia	12. Vodena
6. Doliani	13. Liumnița

7. Fetița
ALBANIA
1. Corcea
2. Pleasa
3. Nicea
4. Grabova
5. Lunca
6. Sipsca
7. Elbasan

➤ A.M.A.E., fond Grecia, dosar 217/1945-1949 nepaginat.

215

1941 ianuarie 9, Atena. Telegramă a Legației României la Atena, privind vizita făcută de Gane, în lagărul de la Corint. Românii internați în lagăr doreau fie să rămână acolo până la terminarea conflictului, fie să vină în țară.

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Atena

Nr. 77

9 ianuarie 1941

EXTERNE

A doua mea vizită la Corint, ieri 8 ianuarie, m-a satisfăcut. Lăsat să circul liber prin tot lagărul, am putut să vorbesc cu toți cei ce au voit să se apropie de mine pentru doleanțe. Am constatat că li s-au dat tuturor paturi conform promisiunii și dacă hrana mai lasă de dorit voi mai interveni din nou energic pentru mărirea porției. Doleanțele deținuților sunt referitoare mai mult la lefurile scăzute sau pensiunile întârziate. Vreo 15 tineri vor să plece imediat în țară, vreo 30 de bărbați și femei s-ar expatria cu familiile lor, ceilalți vor să rămână în Grecia cu nădejdea că vor fi eliberați din lagăr cel puțin după terminarea războiului, ceea ce evident va avea loc. Cei ce rămân se împart în două tabere: unii cer să locuiască în oraș la Corint sau Atena, alții și anume majoritatea cer să rămână în lagăr fiindcă pe de o parte n-ar avea cu ce să trăiască în orașe și pe de altă parte fiindcă se simt mai bine strânși la un loc într-un lagăr unde deocamdată nu lasă de dorit decât hrana, pe care o completează cu ce-i mai pot ajuta eu. Printre aceștia din urmă sunt Hagi Gogu, Zicu Cusanaraia etc.

Pe Mavrudis cred că îl voi vedea poimăine când îmi va da un răspuns asupra: I. plecarea în țară a celor ce vor precum și modalitatea, II. soarta celor ce rămân. Credința mea este că, cu tact și abilitate chestiunea va putea în cele din urmă să fie tranșată satisfăcător. Din adresa ministerială Nr. 840, primită astăzi prin curier, rezultă că domnul Collas v-a spus inexactități. Răspund la acea adresă prin curierul pe care l-am reținut o zi mai mult în Atena.

GANE

77

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepaginat.

216

1941 ianuarie 11, Skoplje. Raportul înaintat de consulul României la Skoplje, Macedonia, Emil Oprișanu, către Ministerul Afacerilor Străine, privind decesul preotului român. Gh. Cosmescu, și textul unui articol despre acest eveniment.

Skoplje, în 11 ianuarie 1941

CONSULATUL REGAL AL ROMÂNIEI

SKOPLJE

No. **1.204**/1.D/1940

ANEXE: 3

Domnule Ministru,

Cu prilejul morții preotului Gh. Cosmescu, ultimul preot român din Macedonia, socot că ar fi bine să se reamintească în ziare trista soartă a românilor macedoneni expuși persecuțiilor de tot felul din partea autorităților iugoslave.

Dacă Domnia Voastră găsește întemeiată propunerea mea de mai sus, atunci s-ar putea publica în „Universul” de pildă alăturata notiță care este însoțită de fotografia pr. Cosmescu și a bisericii noastre din Bitolia.

Acest articol, așa cum este scris nu ajunge nici pe departe tonul întrebuintat uneori în presa iugoslavă atunci când e vorba de țara noastră.

În caz că fotografiile nu vor fi întrebuintate, vă rog a-mi fi înapoiate.

Primiți vă rog, domnule ministru, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, București.

Consul,
/ss/ Emil Oprișanu

MOARTEA PREOTULUI GH. COSMESCU
Parohul Bisericii Române din Bitolia (Macedonia)

Din Bitolia ne vine trista veste a încetării din viață a preotului Gheorghe Cosmescu, parohul Bisericii Române din Bitolia (Macedonia), ultimul preot român din Macedonia Iugoslavă.

Născut în 1859 în comuna Gopeș de lângă Bitolia, Gheorghe Cosmescu descindea dintr-o familie de vajnici luptători pentru redeșteptarea culturală a românilor macedoneni, printre care este de ajuns să amintim pe Dimitrie Cosmescu care a deschis în 1868 școala primară română din Gopeș.

Tinerețea și-a petrecut-o în comuna natală în Bulgaria și în Bitolia, în timpul frământărilor care tulburau atunci Macedonia. Atras de puternica chemare a sufletului său românesc, Gheorghe Cosmescu, se hotărăște să se facă preot spre a aduce lumină românilor macedoneni, siliți atunci a merge în biserici străine.

Din cauza bandiților greci care urmăreau atunci tot ceea ce este românesc, hirotonisirea s-a făcut la Elbasan (Albania) și de aici preotul Cosmescu a slujit în bisericile românești din Gopeș, Muloviște, Vlahoclisura, Nevesca etc.

Izbucnirea războiului mondial îl găsește la Scopia (Üsküb) ca preot al paraclisului românesc dar curând este deportat în Bulgaria de către trupele bulgare de ocupație care procedau la fel cu toți românii din Macedonia.

Reîntors din internare, preotul Cosmescu slujește 3 ani la biserica română din Gopeș, iar după închiderea acesteia de către sârbi, trece la biserica română din Bitolia unde a slujit până la moarte, în mijlocul a aproape 10000 români ce locuiesc în acest oraș.

Bătrânețile sale au fost îndurerate de persecuțiile la care a fost expusă biserica noastră din Bitolia din partea autorităților sârbești. Este bine știut că sârbii, imediat după anexiunea Macedoniei, au închis cu forța toate școlile străine: bulgare, române, grecești etc., probabil de teamă că lumina să nu ajungă până la nenumăratele minorități ce populează această provincie. În urgia prigoanei de sârbizare forțată, rămăsese neatinsă numai biserica noastră de la Bitolia; toate celelalte școli și biserici românești fuseseră închise sau confiscate. Apăsarea stăpânirii sârbești nu a întârziat însă să se abată și asupra Bitoliei, rând pe rând biserica noastră a fost despuiață de toate drepturile și preoții români opriți a mai celebra sfintele taine ale botezului, cununiei mirului etc... Registrele de stare civilă au fost ridicate de clerul sârb iar apoi chiar socotelile lumânărilor și untdelemnului de candelă supuse unui control șicanator și nedemn. Fiecare zi aducea altă năpastă pe capul românilor din Bitolia. Pentru a stinge și ultima licărire de lumină românească, autoritățile sârbești au mers și mai departe; au negat valabilitatea actelor de proprietate ce România avea încă din timpul stăpânirii turcești pentru proprietățile din Macedonia și au adus martori mincinoși ce au jurat strâmb în tribunal că biserica română din Bitolia ar fi fost întotdeauna biserică sârbească. Cu asemenea procedee autoritățile sârbești au aranjat o sentință nu mai puțin nelegală, pe baza căreia biserica română și cimitirul românesc din Bitolia au fost declarate oficial ca proprietăți ale bisericii sârbe și predate acesteia.

Populația românească din Macedonia a privit cu durere noua samavolnicie a stăpânirii care caută acum să sârbizeze până și mormintele din cimitire.

La înmormântarea preotului Cosmescu, a luat parte întreaga suflare românească din Bitolia, care a ținut să aducă prinosul ei de credință pentru conștiința sa națională ce nu poate fi înfrântă de nici o împilare venetică.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, nepaginat.

217

1941 ianuarie 11, București. Articol din ziarul "Universul" privind arestarea a 190 de aromâni din Grecia, care au fost internați în lagărul de la Corint. De asemenea, se anunța plata salariilor profesorilor școlilor românești din Grecia și a premiilor.

190 DE AROMÂNI AU FOST ARESTAȚI DE LA ÎNCEPUTUL RĂZBOIULUI ITALO-GREC.

De la începutul războiului italo-grec (28 oct. 1940) au fost arestați 190 de aromâni.

Iată numărul celor arestați, pe comune:

Veria: 53 de persoane; Doliani, 12; Băiasa, 28; Perivole, 14; Avdela, 7; Samarina, 4; Breaza, 11; Cuțufleani, 4; Turia, 6; Nevesca, Candrova, Fioru și Cernesii, 9; Belcamen, Perlep, Paticina, Meglenia, Hrupiște, Clisura, 16; din comunele nestabilite, 8.

18 arestări s-au făcut la 22 decembrie 1940.

În total 190 de persoane au fost arestate de autoritățile grecești – după cum reiese din tabloul oficial ce l-am primit la redacție.

*

Lefurile și pensiile neprimite timp de trei luni, au fost achitate în ziua de 14 decembrie de către d. Filip Goj, care s-a dus la Corint, pentru a le înmâna celor arestați.

Lefurile profesorilor aflați la Atena, Salonic sau aiurea au fost achitate personal sau prin mandate poștale.

➤ ➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepaginat.

218

1941 ianuarie 12, Glogoni, Iugoslavia. Memoriul românului Vasile Minea din Banatul Iugoslav, adresat Fundației Culturale Regale, prin care solicita cărți în limba română. Legația României la Belgrad recomanda expedierea cărților către biblioteca școlii primare române din comuna Glogoni, pentru a putea fi folosite de toți locuitorii români.

Copie de pe cartea poștală

Onor,

Fundația Culturală Regală, Regele Mihai I,
Str. Latină 8, București, România

Glogoni la 12.I.1941. Mult Stimate d-le director, prin aceste puține știri noi de aici din mari depărtări pe alte tărâmuri facem o rugămintă la dv. ca la apostolii neamului nostru românesc, ca să binevoiți dv. a ne ajuta din partea cărților cu slova românească a ne trimite și nouă aici cărți românești ca să avem și noi aici carte cu Slova Românească de cetit din trecutul neamului nostru și a înaintașilor noștri care pentru noi s-au jertfit spre a ne păstra legea și slova românească, d-le director noi cu mare bucurie așteptăm ajutoriu dv. și credem că nu ne veți lăsa uitării și pierzării, ci ne veți ajuta, Vă salut.

Cu stimă Vasile Minea, comuna Glogoni, No. 433 Srez Pancevo Banat Iugoslavia.

Belgrad, 25 februarie 1941

Confidențial
Nr. 387-7

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresa ministerială No. 8632 din 7 februarie a.c., am onoarea a Vă informa că mai înainte de a remite numitului Vasile Minea, locuitor din comuna Glogoni /Iugoslavia/, cărțile ce i-au fost trimise de Fundațiunea culturală “Regele Mihai I”, am socotit oportun a lua informațiuni cu privire la sus-numitul.

Din informațiile obținute, rezultă că numitul Vasile Minea s-a adresat în mai multe rânduri la diferite societăți de editură, precum și la redacții de ziare și reviste din țară, solicitând și obținând gratuit publicațiuni sub motiv de a le distribui locuitorilor români din acea comună, dar pe cari în realitate le-a păstrat pentru sine, astfel încât scopul pentru care acele publicațiuni fuseseră trimise, n-a fost atins.

În aceste împrejurări, Vă rog să binevoiți a aduce cele ce preced la cunoștința Fundațiunii Culturale “Regele Mihai I”, cu rugămintea de a autoriza acest oficiu să pună materialul trimis la dispozițiunea bibliotecii Școlii primare române din sus-zisa comună, cu rugămintea de a autoriza acest oficiu să pună materialul trimis la dispozițiunea bibliotecii Școlii primare române din sus-zisa comună, care împrumută pentru lectură cărți locuitorilor români.

Adaug, spre informarea Domniei Voastre, că în fiecare comună românească din Banatul iugoslav există câte o bibliotecă școlară și parohială care posedă cărți inventariate și le pune la dispoziția locuitorilor.

Ministerului Regal al Afacerilor Străine, Direcțiunea Cabinetului, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 8, f. 398 și f. 400.

219

1941 ianuarie 14, București. Adresă a Ministerului Educației Naționale către Ministerul Afacerilor Străine, prin intermediul căruia trebuia expediat un colet cu cărți pentru corul bisericesc ortodox român din Iabuca (Panciova), Iugoslavia.

Domnului Director al Presei din Ministerul Afacerilor Străine

Avem onoarea să vă trimitem alăturat un colet cu cărți și vă rugăm să binevoiți a dispune să fie transmis – prin mijlocirea legației noastre de la Belgrad, corului bisericesc ortodox român din Iabuca (Panciova), Iugoslavia, care ne-a făcut o cerere în acest sens.

Administrator,
/ ss / Emanoil Bucuța

Director,
/ ss / M. Popovici

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 60, f. 175.

220

1941 ianuarie 15, Atena. Memoriul Legației României la Atena, adresat generalului Ion Antonescu, privind situația românilor internați în lagărele din Grecia.

Atena, 15 ianuarie 1941

Legation Royale de Roumanie
No. 109

Confidențial

Domnule Ministru,

În vederea unei cât mai depline clarificări a situației, îmi îngădui să întocmesc acest raport-memoriu, redactat conform telegramelor, notelor zilnice, amintirilor și judecății mele.

I

La București, înainte de plecarea mea, D-l Ambasador Collas mi-a spus, față de d. Ministru de Externe de atunci, R. Sturdza, că aromânii “*au fost credincioși patriei*”, în afară de câțiva verieni, circa 5%, *care au făcut cauză comună cu Italienii* (după notele mele zilnice). “Aceștia”, a spus D-sa, “sau să se țină liniștiți, sau vor fi tratați ca dușmani

ai patriei”. De notat că vorbele acestea au fost spuse la 30 octombrie, atunci când războiul italo-grec izbucnise la 28 octombrie, ceea ce m-a pus de pe atunci pe gânduri, întrebându-mă cum a putut d. Collas să știe la București, *a treia zi* după izbucnirea războiului din Grecia, că locuitorii din Veria, departe de 60 km de front, pactizaseră cu Italienii!

La 13 noiembrie d. Ambasador R. Djuvara telegrafia Ministerului de Externe că regele Elinilor “și-a exprimat mulțumirea că *populațiunea aromână a manifestat simțiminte leale față de Grecia...*, excepție primarul din Breaza, care a ieșit cu steag italian în fața trupelor inamice...”.

La 14 noiembrie d. Ambasador R. Djuvara telegrafia că “d. Mavrudis, vizibil mirat de cele ce mi-a spus M.S. Regele Elinilor, a acuzat pe mulți aromâni de a fi fost agenții Italiei. A adăugat că nu trebuie uitat că aromânii, ca minoritari, sunt supuși greci...”.

Între timp ajunsesem eu la Salonic. La 13 noiembrie (aceiași dată când vorbea Djuvara cu Regele Greciei), Domnul Kirimisi, Ministrul Macedoniei, m-a asigurat că “*Aromânii sunt loiali față de patrie*”, deși în ajun fusese arestat noul Administrator al școalelor și bisericilor românești din Grecia, Cușan Araia, iar cu 3 zile înainte fuseseră condamnați la 5 luni și 2 ani închisoare Sterie Bibi și Gh. Cianescu din Salonic.

La 23 Noiembrie audiența mea la Regele George, pentru remiterea scrisorilor, căruia îi spun că M.s. Regina Elena m-a rugat “să am grijă de românii macedoneni”, regele mi-a răspuns: “*Atâta vreme cât vor fi cetățeni loiali, nici un neajuns nu-i așteaptă*”.

La 25 noiembrie prima mea convorbire politică cu Mavrudis. El primise de 5 minute telegrama d-lui Collas care-i anunța “răpirea unor supuși greci din România de către cuțovlahi stabiliți în România”. Am cerut Ministrului ca 1) Deportarea cuțovlahilor din Nordul în Sudul Greciei să nu ia caracterul unei trimitere în lagăr. Răspuns: Nu va lua niciodată; fiecare va fi liber să se stabilească unde vrea. 2) Arestările să nu fie însoțite de vexațiuni și să se pună frâu excesului de zel al autorităților locale. Răspuns: Se vor lua măsuri. 3) Arestările celor considerați delincvenți să fie urmate de judecăți imparțiale și să nu se audă vorbind de omoruri sau condamnări la moarte. Răspuns: “Nu s-au comis omoruri și *nu vor fi condamnări la moarte*”. Ministrul a accentuat că această convorbire e particulară, căci oficial *nu primește* de la Ministrul sau de la guvernul României *nici o intervenție în favoarea resortanților greci*.

La 27 noiembrie am cerut guvernului român ca în loc să se facă *răpiri* de cetățeni greci în România, mai bine să se ia măsuri de retorsiune *financiare* sau “să se creeze o minoritate greacă în România prin revizuirea cetățeniilor obținute în ultimii 50 de ani”. Am trata atunci pe picior de egalitate “din punct de vedere de drept”, iar din punct de vedere practic să mi se îngăduie măcar a face aici această amenințare.

La aceiași dată aflu că au fost porniți spre Atena vreo sută de aromâni din Macedonia pentru a fi internați la Corint.

La 4 decembrie, d. Mavrudis, deosebit de amabil, a primit din mâna mea “liste pentru eliberările deținuților de la Corint, pe categorii”, anume: bolnavi, cei cu copii pe front, cei despărțiți de familiile lor. D-l Ministru *promite eliberarea* nenorociților.

La 7 decembrie, d. Mavrudis e și mai amabil. Promite că soarta aromânilor va fi revizuită, cei ceruți de mine vor fi eliberați și se va proceda chiar la noi eliberări. Am cerut să fiu trimis la Corint și mi-a făgăduit că mă voi duce cât de curând.

La 12 decembrie, textul telegramei mele: “... Domnul Mavrudis amână și iar amână...”.

La 16 decembrie aflu că la Corint sunt 180 deținuți. Domnul Mavrudis, deși dulceag, nu mai poate promite eliberarea deținuților decât “după cercetarea dosarelor”. Pentru bolnavi și bătrâni “sunt spitale la Corint”. Plecarea mea acolo va avea loc, să am răbdare. Cer din nou guvernului român revizuirea cetățeniilor grecilor din țară și anunț o audiență pe care o voi cere la Președintele Metaxas.

La 17 decembrie primesc o telegramă de la d-l Ministru de Externe Sturdza, încrucișându-se cu a mea, care-mi spune să cer audiență la D-l Președinte Metaxa, iar de nu voi fi primit, să *depun o notă la Ministerul Afacerilor Străine*.

La 19 decembrie comunic guvernului român că d. Metaxas nu mă poate primi, fiindcă nu primește pe nici un Ministru străin, nici pe ambasadorul Turciei, decanul corpului diplomatic, D-l Mavrudis fiind însărcinat cu conducerea politicii externe, iar D-sa ocupându-se numai cu operațiunile militare. Întreb Ministerul nostru de Externe, spre a nu înăspri situația “până voi obține permisiunea de a trimite bani de Sfintele Sărbători deținuților de la Corint”, dacă e bine să înmânez nota imediat, sau să mai văd întâi pe D-l Mavrudis.

La 20 decembrie primesc ordin de la D-l Ministru de Externe Sturdza să comunic d-lui Mavrudis că “Guvernul român” e gata a primi orice aromâni cu familiile lor, pe care din motive de suspiciune autoritățile grece se cred obligate a-i menține azi în lagăre sau închisori”.

În aceeași zi, 20 decembrie, primesc o telegramă cu același conținut de la Dv., Domnule Ministru.

La 23 decembrie, D-l Mavrudis îmi comunică că acceptă propunerea guvernului român de a trimite pe aromânii indezirabili, câți din ei vor vrea, în România, dându-mi a înțelege, fără a formula clar gândul d-sale, că aceștia nu se vor mai putea întoarce în Grecia. Îmi promite totuși formal, că după Crăciun voi pleca la Corint, că “*cei ce vor rămâne în Grecia vor fi trimiși la locurile de baștină sau scoși în tot cazul din lagăr și lăsați să locuiască în oraș*”. Dar, sunt circa 20 de inși care vor fi judecați fiindcă au pactizat cu italienii, asigurându-mă că judecata va fi imparțială. Îmi permite să trimit bani deținuților și familiilor lor.

La 25 decembrie am primit ordin de la Dv., Domnule Ministru, să înaintez nota D-lui Metaxas direct, ordin ce mi-am permis a nu executa imediat, fiindcă între timp făcusem alte rapoarte telegrafice la care așteptam un răspuns.

La 30 decembrie raportam Ministerului propunerile d-lui Mavrudis: Orice aromân va vrea, să plece în țară, dacă va da o declarație că nu se va mai întoarce în Grecia. Va lua cu el toată familia sa, toată averea mobilă, iar pentru cea imobiliară va lăsa aici un procurator. Guvernul grec își ia obligația de a permite această lichidare de avere în termenul cel mai convenabil posibil, pe prețul cel mai bun, cu aranjament de clearing.

Când mi-a sus d-l Mavrudis: “Cred că nu puteți fi decât foarte mulțumiți”, mărturisesc că e singura dată când am fost necuviincios cu D-sa, râzând atât de ostentativ, încât a trebuit să mă stăpânesc pe dată, răspunzându-i că numai guvernul meu poate fi în măsură a spune dacă e sau nu mulțumit.

La 31 decembrie am fost la Corint. Acolo am găsit un lagăr mai rău decât fuseseră ale noastre în privința hranei și chiar a confortului, dar mai bun în privința libertății. Deținuții circulă toată ziua pe un imens platou cu o frumoasă priveliște peste golful Corintului (nu-i prea încălzește) și se pot duce și în oraș după cumpărături oricând vor. Nu au nici înzecitele

de împletituri de sârmă ghimpată pe care le aveam noi, nici puștile mitraliere și santinelele ce ne păzeau, dar dorm pe ciment, însă pe saltele cu păături bune, perne, îngrămădeală în dormitoare prea mari, și cu o dispoziție care m-a uimit și asupra căreia voi reveni. Vrând acolo să vorbesc cu unii din ei în particular – căci propunerea de a pleca în țară și condițiile le spusese în gura mare, tuturor, față de autoritățile grece – nu am fost lăsat, ceea ce m-a indispus, plecând supărat și ostentativ. Unul din deținuți mi-a șoptit că din arestații de la Ianina, unde s-au făcut judecăți, bătrânul Pispă a fost condamnat la muncă silnică pe viață, iar tânărul Pispă (dar nu știu dacă e fiul său) la moarte.

Am înțeles atunci că toate promisiunile sunt zădarnice, că d-l Mavrudis urmărește un plan diabolic, și recapitulând toate conversațiile noastre, am rămas cu impresia netă că d-sa ar fi încântat “să ne certăm odată” pentru a rupe legăturile și, provocând o ruptură, să provocăm eventual și o declarație de război, care ar îngădui aliaților lor anglo-saxoni să justifice bombardarea regiunii noastre petrolifere. Acest simțământ l-am avut demult, dar niciodată atât de clar revelat ca în ziua aceea. Am comunicat guvernului impresia mea. Am repetat cererea, a treia oară, de a-mi fi îngăduit să pot amenința guvernul grec cu intenția guvernului român de a crea o minoritate grecească în România, rugând în schimb să nu se facă la noi represalii violente până nu voi tranșa eu aici chestiunea cum mă voi pricepe mai bine.

La 4 ianuarie 1941, D-l Mavrudis, bine dispus, mi-a promis pături pentru deținuți și mărirea rației de mâncare la fel cu a prizonierilor de război italieni. Mi-a mai promis, dar foarte cu greu și cu jumătate de glas, că va insista pe lângă “autoritățile competente” ca deportații din lagăr să poată locui în oraș. I-am vorbit de condamnarea la moarte de care auzisem șoptindu-se, și mi-a spus că “nu știe nimic” și va cerceta. Am cerut comutarea pedepsei, la care cerere n-a răspuns.

La 6 ianuarie am primit ordinul Dv. de “a nu ajunge la o ruptură cu Grecia” pentru binecuvântatele motive pe care le înțelesesem mai dinainte de a primi ordinul.

La 8 ianuarie m-am înapoiat la Corint, după ce mă plânsesem d-lui Mavrudis că prima dată fusesem degeaba, deoarece “nefiind lăsat să vorbească în particular cu deținuții, nu mi-a fost cu putință să-i conving să plece în România”. Am ajuns la 55 ani, din cauza acestui ministru, eu, om care am fost dintr-o bucată o viață întreagă, să mint cu nerușinare. Dar, văd că-mi priește. M-am întors deci la Corint și fiind lăsat în voia mea să fac propagandă pentru plecare, am făcut contrarul. Nu am avut de altfel nevoie de multă muncă, căci am găsit la acești oameni admirabili o înțelegere a situației atât de largă și de pătrunzătoare, încât i-am cuprins în inima mea pentru totdeauna.

Ce înțeleg eu și ce am văzut că au înțeles și au simțit ei la fel cu mine, voi expune mai jos.

Am găsit acolo pături pentru toți 215 deținuți (atât erau atunci la Corint), pe care n-aș jura că după plecarea mea nu le-a ridicat de acolo, dar n-am găsit o mâncare suficientă nici de data aceasta. Din fericire, cu ajutoarele date de Legație și cu banii ce bănuiesc că unii din ei primesc pe sub mână de acasă, își îndestulează foamea cu cumpărăturile ce fac în oraș.

La 11 ianuarie m-am prezentat la D-l Mavrudis cu lista celor 52 (nu 54) de deținuți ce vor să plece în țară cu familiile lor, spunându-i că nici acestora nu le-am putut încă lua “declarațiile de expatriere”, fiindcă trebuie mai întâi să am consimțământul guvernului meu, care nu era de acord cu această propunere. Guvernul român propusese azil, ci nu expatriere. Evident că l-am indispus. Mi-a repetat că cine vrea să plece, va pleca, “cu toate ușurințele posibile”, iar pentru cei ce rămân, nu va mai primi intervenție din partea

mea sau a guvernului român, deși “mă asigură că vor fi bine tratați și rația de mâncare li se va mări de la 11 la 19 dr. pe zi”. Dar, la vehementul meu protest împotriva executării lui Nicolae Pispa, despre care aflasem între timp, mi-a spus că “nu poate interveni pe lângă justiția militară, care trebuie lăsată să-și facă datoria”.

Voi reveni și asupra acestui punct.

II

Din expunerea cronologică a faptelor rezultă, Domnule Ministru, că niciodată nici o promisiune nu a fost ținută: 1) Deportările nu vor lua caracter de lagăr. Au luat. 2) Deportajii vor fi cu încetul eliberați. N-au fost. 3) Bătrânii și bolnavii vor fi trimiși la vetre. N-au fost trimiși. 4) Copiii rămași singuri acasă vor fi aduși la părinții lor în lagăr. N-au fost aduși. 5) Rația hranei va fi mărită. N-a fost încă mărită. 6) Nu vor fi condamnări la moarte. Au fost.

Într-o zi era albă, a doua zi neagră, și apoi iar albă și iar neagră. Un singur lucru constant: Guvernul român nu are dreptul a se amesteca în afacerile interne ale Greciei. Dar, din punct de vedere practic, marea abilitate a d-lui Mavrudis nu este infailibilă. Dacă guvernul român nu se poate amesteca în chestiunea minoritarilor aromâni resortisanți greci, pentru ce i s-a îngăduit a) să facă atâtea cereri a căror împlinire s-a promis, deși nu s-a ținut, b) să obțină totuși paturi pentru deținuți și c) să obțină mai ales dreptul de a le înmâna ajutoare bănești pentru ei, deținuții din lagăr, și pentru familiile lor rămase la vetre? Sunt atâtea puncte câștigate.

Cât despre situația juridică a minoritarilor cuțovlahi, Tratatul de la Sèvres este mult mai în favoarea lor decât felul cum îl interpretează Grecii, care vorbesc numai de *îngăduințe*, pe când ei au *drepturi*, și încă drepturi mult mai largi decât se crede și pe care mă fac forte să le susțin oricând și în fața oricărui for.

III

Grecii, și îndeosebi d. Mavrudis, au crezut că odată cu izbucnirea războiului cu Italia, dumnealor vor putea tranșa în câteva luni o chestiune etnică ce a înfruntat veacurile.

Oricât o fi d. Mavrudis de îndemânatic, se înșeală Dacă Domnia sa ar fi vrut, dar n-a mers atât de departe, să omoare 18.000 de aromâni, cât spun grecii că sunt la ei în țară, încă mai rămâneau circa 200.000 cât sunt realmente, care la primul semn al întoarcerii întâmplărilor ar fi ridicat iar steagul sus. Dar, d. Mavrudis știe lucrul acesta și de aceea n-a făcut masacre, ci a încercat altă metodă:

Pentru a imita procedeul iugoslav al deznaționalizării prin suprimarea școlilor și bisericilor românești, d-sa a deportat și arestat pe acea elită macedoromână care reprezintă “intelectualitatea” și “averea”, adică *independența*. Deținuții de la Corint, precum și cei vreo 20 de nenorociți care au fost și vor mai fi trimiși în închisori, sunt: preoți, dascăli, învățători, învățătoare, profesori, elevi și eleve, funcționari, comercianți mai cu vază (din Veria mai ales), proprietari bogați (Hagi Gogu, Zega etc.) și agricultori sau ciobani mai chiaburi. Aceștia trebuiesc “suprimați moralicește”.

Enumerarea acestor categorii de deținuți ar fi în sine probă destul de puternică a afirmațiilor mele, dacă n-ar fi și probe mai elocvente și irefutabile. Anume: autoritățile mai binevoitoare din Pind – sunt pretutindeni și oameni de treabă – spuneau arestaților că “prigoana este dezlănțuită împotriva celor ce nu vor să înțeleagă că *nu trebuie* să meargă, ei sau copiii lor, la școala și la biserica românească”. Iar la Corint, paznicii deținuților le

spun, cică cu bunăvoință: „Și aici vorbiți românește? Nu înțelegeți că d-asta sunteți aici, fiindcă nu mai trebuie să vorbiți românește!”. Și în sfârșit, după ultima mea vizită la Corint, am aflat că autoritățile grece vor să trimită pe un reprezentant de-al lor acolo pentru a cere de la deținuți “declarații scrise”, că nu vor mai trimite copiii lor la școala românească, în care caz li se vor promite, cred, eliberarea din lagăr.

Cu aceste procedee, guvernul grec crede că va lichida chestiunea macedoromână. Planul, de altfel, e dublu. Pe de o parte, descurajarea elementului independent, prin procedee tari pentru azi și prin amenințări pentru mâine, și pe de altă parte, discuția ce și-o rezervă la eventualele viitoare conferințe internaționale, care va purta asupra faptului că preoții, învățătorii și elevii bisericilor și școlilor minoritare din Grecia au constituit un element periculos pentru siguranța statului, deoarece s-au dovedit “trădători” când a fost patria în pericol. Vor cere ca atare desființarea acestei minorități! Mi se pare că ce spun e la mintea oricui.

Dar, chestia trebuie luată de mult mai sus și așezată pe un plan mult superior aceluia pe care l-au așezat grecii. E vorba aici de o luptă bimilenară, a unei mâini de oameni pe care nu i-a putut deznaționaliza niciunul din popoarele care i-au cotopt în veacuri, și nu d. Mavrudis, oricât de abil s-ar crede el, va putea-o curma în 6 luni de zile.

Când i-am notificat propunerea guvernului român, care a declarat că e gata să “găzduiască” pe aromânii azi indezirabili în Grecia, d. Mavrudis a fost încântat, propunând “expatrierea” lor. Și a fost încântat fiindcă nădăjduia că va scăpa astfel, de majoritatea preoților, învățătorilor și elevilor de la școlile aromânești din Grecia, iar pentru cei ce n-ar vrea să plece ar fi avut el grija “să-i puie la punct”.

Dar, socoteala a fost greșită, după cum foarte sigur eram de la început. Fiindcă, pe de o parte, nici guvernul român nu putea primi o atare propunere, iar pe de altă parte, nu puteau și nu voiau s-o primească deținuții de la Corint. Aici e planul superior despre care vorbeam și pe care trebuie să ne așezăm când privim și tratăm această foarte serioasă chestiune.

Domnule Ministru, deținuții de la Corint, cu mici excepții, firește, mi-au înfățișat icoana blocului de granit al neamului nostru, peste care s-au spart și se vor mai sparge valurile mărilor furtunoase, dar el va rămâne, de-a pururea, în picioare. E ceva grandios, și de aceia zbuciumul fraților lor din țară îmi rămâne neînțeles. Cum, nu-și cunosc ei neamurile? Acești 200 și vreo 30 de oameni s-au ridicat, în decorul acela al Corintului, peste timpuri. Au înțeles tot ce vor grecii, tot neputinciosul lor zbucium, tot ce a adus ziua și va schimba noaptea, și au rămas neclintiți. Vor învinge sau vor muri. Sunt încrezători în soarta viitoare a neamului și nici prezentul, nici persoana lor nu îi interesează. Unii, puțini din ei, vor să se expatrieze, cu gândul că “tot se vor întoarce”, alții vor iscăli ce li se va cere, cu știința că iscălitura cu pistolul la tâmplă e izbită de nulitate, iar alții în sfârșit nici nu vor pleca, nici nu vor iscăli. Cum le-o fi scris.

Față de această atitudine, tot restul nu contează.

IV

Mai rămân două chestiuni de tratat. Atitudinea mea de până acum, Domnule Ministru, față de tot zbuciumul acesta, și apoi atitudinea viitoare ce va trebui adoptată.

A) M-am purtat față de d. Mavrudis întotdeauna exasperant de politicoși și de încăpățânat. Cred că mă detestă. Am revenit mereu și mereu la cererile mele, parcă tot ce

spunea el n-ar fi existat. Când îi formulez o cerere la care răspunde cu un “nu” categoric, îi răspund “da, aveți dreptate”, pentru ca 5 minute mai târziu să-i repet cererea sub aceeași sau sub altă formă. O fi crezând că sunt nebun, dar am obținut totuși să nu fie decât 20 de arestați în închisori? Am obținut paturi pentru deținuți? Am obținut libertatea pentru ei de a merge oricând în oraș? Am obținut *dreptul* de a le trimite bani în lagăr și familiilor la vetre?

În chestiunea condamnării la moarte și a executării lui Nicolae Pispă (servitor la liceul din Grebena), îmi permit să reproduc aici însemnarea scrisă de mine în notele mele zilnice:

11 ianuarie 1941. Dimineața am fost la Mavrudis. Bănuiesc că iar a primit de la Collas vești care-i convin, căci iar a fost categoric și “gata la orice”. Macedonenii care vor să plece, vor pleca dacă dau declarații că nu se vor mai întoarce, iar cei ce rămân sunt și vor fi tratați ca minoritari supuși greci, și domnul “nu va mai primi să intervie statul român în favoarea lor”. Îi cer să intervie pe lângă autoritățile militare sau chiar pe lângă Președintele Metaxas să nu se mai facă condamnări la moarte și-mi răspunde că nu poate, fiindcă ar însemna să dea el însuși un certificat de neîncredere în justiția militară greacă. Îi spun că aceste condamnări ar putea provoca o puternică reacție la noi, și atunci domnul se face roș ca racul fiert și-mi răspunde “Să se facă, să se facă!” ... Nu pot brusca nimic de teama ruperii relațiilor greco-române, care ar putea avea drept consecință războiul și bombardarea regiunii noastre petrolifere. Am nădejdea că nemții vor interveni totuși în Balcani, am și indicii, și că vor curma cât mai repede acest nenorocit război greco-italian. Atunci îmi va veni apa la moară, dar până atunci soarta acestor oameni atârână azi de mine și trebuie să fiu de o mare dibăcie... Mă închin, la plecare, extrem de politicos, și-mi iau rămas bun cu vorbele: “Sper, d-le Ministru, că nu vor mai fi condamnări la moarte!”. Cred că dacă ar putea, m-ar gătui!!

B) Atitudinea de adoptat față de coniecturile actuale? După mine unul, un singur lucru e imposibil: transplantarea elementului macedoromân din locurile sale de baștină în România. Acum 20 de ani, emigrarea aceasta ar fi fost *poate* de folos întru combaterea elementului jidovesc din țară (pentru motivele invocate în vremuri și de mine și de d. profesor Mehedinți). Dar azi, după nenorocita experiență a colonizării în Dobrogea, și după întâmplările care duc la rezolvarea chestiunii evreiești, capitolul acesta trebuie considerat ca încheiat. Românii macedoneni trebuie să nu se mai miște de aici pentru două motive: a) fiindcă aici ei rămân cine sunt, ca individualitate a lor, pe când în țară se pierd în masa judeo-fanarioto-țigănească (după expresia lui Papanace dintr-un articol din “Cuvântul”). b) fiindcă două sau trei sau patru sute de mii de macedoneni (cu Bulgaria și Iugoslavia), o jumătate de milion să zicem, de oameni care ar mări populația României în fruntariile ei geografice de azi, n-ar însemna nici un fel de avantaj pentru ea, poate dimpotrivă. Pe când o jumătate de milion de aromâni, chiar numai 200.000, *aici*, în Grecia, dincoace de Balcani, înseamnă două lucruri imense. Întâi, că vom putea aduce de-a pururi în fața Istoriei dovada, că de unde s-a așezat odată neamul românesc, nu l-a mai putut scoate niciodată nimeni! Al doilea, că un neam fără ideal național, e menit pieirii. Când România își va redobândi tot ce-a pierdut, ce-i va mai rămâne ca “miraj”? Cu sau fără puțință de înfăptuire, îi va rămâne, dacă nu-i scoatem pe macedoneni de aici, acel lucru de o măreție covârșitoare al vedeniei unei noi Românie, care va trebui să se întindă din culmile Maramureșului, prin Timoc și Balcani, până la Capul Matapan!

Aceste, în principiu, și peste timpuri!

Actualmente, pentru a reintra în realitatea imediată, chestiunea prezintă iarăși mai multe laturi, trei posibilități, care trebuiesc luate în considerație:

Una, că războiul se va termina cu izbânda Axei. Chestiunea va fi tranșată de la sine prin crearea unei Macedonii Românești independente.

Două, că războiul se va termina prin înfrângerea Axei. Chestiunea se va termina prin distrugerea elementului românesc din Macedonia.

Trei, că războiul se va termina printr-un compromis. Chestiunea se va rezolva după nesfârșite discuții.

Ce facem noi până atunci? Transplantăm pe macedoneni “provizor” în România, pentru a le salva eventual viața? Sau îi lăsăm aici la voia întâmplării?

Părerea mea:

Îi lăsăm aici, fiindcă: a duce în România câteva sute de macedoneni despre care e vorba astăzi, nu înseamnă a tranșa o chestiune etnică, ci numai a salva eventual viața a 1% din populația aromânească. În caz de izbândă a Axei, i-am fi “deranjat” degeaba. În caz de înfrângere a Axei, restul populațiunii tot va fi distrus, prin masacre sau prin renegare. Iar în caz de compromis, că aceste câteva familii se vor afla în România sau în Grecia, totuna pentru ele.

Ar fi vorba deci, în vedere că viitorul e aleatoriu, să considerăm soluția cea mai practică pentru a salva situația *momentană*. Aceasta ar fi: Un fel de statu quo, un “sistem de amânare Mavrudis”, care să ne dea răgaz să privim evenimentele care se precipită.

A le precipita noi printr-o ruptură, nu se poate, fiindcă *azi* ar putea aduce, după cum mi-ați și dat instrucție în acest sens, Domnule Ministru, un dezastru pentru țară și chiar pentru politica Axei. Dar, nici a “ceda” nu se poate, fiindcă nu e nici de demnitatea țării, nici în interesul viitorului. Ca atare, cred că trebuie să mă lăsați să mă joc aici de-a diplomatul. Să mai amân încă timpul necesar comunicării rezoluției guvernului (care va aduce și menținerea la Corint a unui statu quo prielnic deținuților), iar când jocul va deveni periculos, guvernul să-mi comunice că acceptă primirea în țară a “unei părți” din cei ce s-au hotărât a se expatria cu renunțare la cetățenia greacă. Aceștia, după credința mea, nu trebuie să fie în tot cazul învățătorii și preoții. Elevii pot pleca în România, căci ei sunt în majoritate absolvenți de liceu, băieți între 17 și 19 ani, elemente care pot fi folositoare și în țară (sunt vreo 15).

Alăturerez aici, lista celor ce au cerut să meargă în țară și notez cu o cruce cu cerneală numele celor ce ar putea să fie primiți.

Domnia voastră, Guvernul și Asociația Macedo-Română, veți binevoi a cumpăni vorbele mele, a le judeca și a-mi da sau a nu-mi da dreptate.

În așteptarea ordinelor Dv., vă rog să primiți, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

/ss/ C. Gane

Domniei Sale Domnului General Ion Antonescu, Președintele Consiliului de Miniștri,
Ministrul Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepaginat.

221

1941 februarie 12, București. Adresă prin care Ministerul Afacerilor Străine expedia Legației României la Belgrad, 29 de cărți religioase pentru a fi distribuite parohiilor ortodoxe române din Banatul iugoslav.

Ministerului Regal al Afacerilor Străine
Direcțiunea Politică

Avem onoarea a vă înainta un număr de 29 cărți de ritual, legate în piele și pânză care urmează a fi expediate Legației române din Belgrad, prin curier, conform adresei Dvs. Nr. 7618/1941.

Cărțile vor fi predate Legației noastre din Belgrad, cu lămurirea că ele vor fi distribuite uneia din cele mai sărace parohii ortodoxe române din comunele Veliki-Torak, Mali-Torak, Iankov-Most, Ecka, Rusko-Selo și Uzdin, luându-se în prealabil înțelegere cu dl. Dumitru Ciobanu, deputat eparhial de Arad, din Torakul-Mare, Banatul Iugoslav, care a intervenit pentru acordarea acestor cărți.

Ministru,
/ss/ indescifrabil

Director,
/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 8, f. 410.

222

1941 februarie 20, Atena. Raportul Legației României la Atena, către generalul Ion Antonescu, privind situația românilor din Grecia, internați în lagăre și supuși la diferite corvezi. Este relatată atitudinea autorităților locale care rechiziționau ajutoarele acordate de statul român populației românești din această țară.

Atena, 20 februarie 1941

Legation Royale de Roumanie
Nr. 336
Anexe: 2

Domnule Ministru,

Am onoarea a Vă raporta cu mâhnire că de la moartea fostului Președinte de Consiliu, Metaxas, prigoana împotriva aromânilor ia niște proporții îngrijorătoare.

Știu cu toată siguranța că defunctul Președinte, om cu vederi largi și înțelepciune politică, ordonase să se facă o anchetă severă asupra samavolniciilor comise de autorități cu prilejul exodului forțat al aromânilor și arestărilor lor în închisori sau deportărilor în lagăre. Știu că poruncise să se studieze fiecare caz îndeosebi, formându-se dosare care urmau să-i fie supuse și în urma cercetării cărora, cei nevinovați (majoritatea din ei) de vreo acțiune subversivă împotriva "Patriei Ellene" să fie trimiși la vatră.

Această acțiune a fost oprită, brusc, din ordinul celui cu vederi strâmte, neînțelept și pătimăș, care este Subsecretar de Stat la Externe și pe care-l chiamă Nicolae Mavrudis.

Revocarea ordinelor lui Metaxas, care ar fi adus un statu quo ante mortem, m-ar fi supărat, dar nu m-ar fi alarmat. Chestiunea însă devine alarmantă, fiindcă nu este numai o revenire a ceea ce a fost din noiembrie la februarie, dar o agravare a situației din toate punctele de vedere.

Și anume:

I

La Corint

a/ Paturile ce se dăduseră deținuților au fost din nou ridicate, așa încât ei dorm pe saltele subțiri, așezate pe ciment, expuși ca atare la contractări de boli care le pot curma și viețile.

b/ Rația de mâncare a rămas aceeași, cu toate promisiunile ce mi se făcuse că deținuții vor fi tratați ca prizonierii italieni (infinat mai avantajos tratați). Mâncarea aceasta am văzut-o eu însumi la 8 ianuarie trecut. Este compusă la prânz dintr-o ciorbă cu ceva fasole și la cină din 10-15 măsline și cu *un sfert de pâine* la fiecare masă. Atât!

c/ Deținuții sunt supuși de câteva săptămâni, o inovație, la corvezi, ca întreținerea drumurilor, cărăușie, facerea de adăposturi antiaerene etc. Dacă luăm în considerație, pe de o parte, că majoritatea din ei sunt oameni între 35 și 70 de ani care se hrănesc cu o ciorbă și 10 măsline pe zi, iar pe de altă parte, că fiind insuficient nutriți mai sunt supuși și la corvezi, ajungem la concluzia forțată că sistemul ce li se aplică trebuie să ducă la istovirea și dispariția lor, ai celor ce, după cum am spus în toate rapoartele mele anterioare, reprezintă elementul intelectual și deci, conștient al românismului din Macedonia, pe care d. Mavrudis, fost pe vremuri antart al acelei regiuni, are intenția și dorința să-l facă să dispară – ceea ce este contrar intenției, dorinței și interesului nostru românesc!

d/ Domnul Mavrudis, pe care l-am văzut în ziua de 17 februarie, mi-a făcut o aluzie încă nu bine formulată, că vom fi opriți în viitor să dăruim bani acestor “resortanți greci” (deținuții de la Corint).

II

La Ianina

a/ În închisoarea de la Catzika mai zac de două luni, după condamnările din decembrie, vreo zece inși, majoritatea copii între 17 și 20 de ani, care n-au fost judecați și care se prăpădesc acolo. Ori de câte ori l-am văzut pe d. Mavrudis l-am rugat, cu toată politețea posibilă, să scoată pe copiii aceia din închisoare și să-i ducă în lagăr la Corint, căci dacă cumva stau sub acuzare, pot fi tot atât de bine instruiți la Corint ca și la Ianina. Tot de atâtea ori d-sa mi-a răspuns, cu aceeași politețe (să zicem) că după știința d-sale, nu mai există deținuți la Ianina. La 17 februarie i-am dus atunci adeverința Directorului Închisorii pentru banii ce am trimis acestor deținuți și care au fost primiți – drept dovadă că există deținuți la Ianina –, D. Mavrudis a părut foarte mirat, dar mi-a răspuns că “*dacă sunt sub acuzare* trebuie să rămână acolo până la terminarea instrucției, și că în tot cazul nu se poate admite ca statul român să le trimită ajutoare bănești. Notez în treacăt că printre cei 10 deținuți de acolo se află și fratele D-lui Petre Brajituți, cel care este însărcinat azi de Ministerul Economiei Naționale din București cu girarea Agenției Economice din Atena și pe care d. Mavrudis, care cunoaște *pe toți macedonenii*, nu-l poate suferi fiindcă știe că este un om inimos, cinstit și patriot român.

B/ La aceeași închisoare din Catzika – altă noutate – zac de vreo lună de zile circa 100 de români fărșeroți, din cei nomazi, ale căror turme de oi au fost rechiziționate, iar ei supuși la corvezi în închisoare.

III

În restul țării (Macedonia și Pind)

a/ Populația aromânească este în genere supusă la corvezi, ceea ce ar fi poate natural în caz de război, dacă grecomanii n-ar fi scutiți de aceste corvezi și grecii încă mai mult.

b/ Majoritatea sumelor de bani ce am trimis familiilor celor deținuți la Corint (după rugămintea lor) mi-au fost restituite cu mențiuni, ca de pildă: Haida Ciacciru din Grebena

“Neprimit, pentru că nu sunt româncă și nu primesc ajutor de la un stat străin”. (Însă, bărbatul ei care m-a rugat să-i trimit ajutorul, zace în lagăr la Corint.)

D-l Mavrudis mi-a spus el însuși, când l-am văzut ultima dată, să nu mai trimit bani “resortanților greci”, căci îmi vor fi restituiți. I-am răspuns foarte sec “c’est déjà fait”.

*

Domnule Ministru, expozeul de mai sus este, cred, destul de elocvent. D-l Mavrudis a început prin a-mi spune că “exodul” nu va lua caracter de internare în lagăr, apoi că cei totuși internați vor fi eliberați în curând, apoi că, chiar de nu vor fi eliberați, vor fi tratați omeneste etc., etc., pentru a ajunge azi la situația, după moartea lui Metaxas, arătată de mine în acest raport.

Dacă luăm în considerație că sunt 4-5000 de aromâni pe front, că cunoaștem până acum moartea a opt din ei pentru patria grecească fără să știm câți răniți or fi, că părinții, copiii, frații și verii celor ce luptă pentru Grecia stau în închisori și lagăre și supuși la tratamentul ce am arătat, că elementul intelectual și independent e pe cale să dispară, trebuie deci, după părerea mea, să pășim și noi la o acțiune cât mai energică.

Dacă, pe de o parte, mi-a fost și mie teamă în decembrie și ianuarie trecut de o provocare spre a nu duce la o ruptură care ar fi putut îndreptăți bombardarea regiunii noastre petrolifere de către aviația britanică, iar pe de altă parte, dacă am lăsat-o eu însumi mai moale de la o vreme încoace din cauza bunăvoinței ce vedeam la Metaxas, de a îndrepta lucrurile și din cauza nădejdi ce aveam într-o intervenție germană în Balcani care ar fi lămurit și tranșat situația aromânilor în doi timpi și o mișcare – astăzi, când situația mi se pare cu totul schimbată, agresiunea D-lui Mavrudis este supărătoare, jignitoare și periculoasă. Tema internă a “resortanților greci” este exasperantă și copilărească. Tema externă, dar singura reală, este aceea a “minorității aromâne” din Macedonia, sub bizantini, sub turci, sub greci, sub cine va mai urma. Dacă D-l Mavrudis o nesocotește, noi nu o putem face, iar dacă puterile mele aici sunt mai mult decât reduse, puterile guvernului român sunt mult mai mari. Am cunoscut *aici* o sumedenie de greci ultra bogați, care tot din veniturile plaiurilor noastre trăiesc, fără să mai numărăm pe toți cei din țară.

Îmi dau seama că situația internațională este de natură de a face să nu bruscăm noi prea mult lucrurile, fiindcă le vor brusca poate evenimentele. Dar, aceste evenimente, dacă mai întârzie, să nu fie pentru cauza aromânească pe care D-l Mavrudis încearcă s-o pericliteze, prea târziu.

Cred așadar că s-ar impune o reacțiune urgentă prin vorbe aspre către D-l Collas, care telegrafiază aproape zilnic la Atena, și printr-o nouă amenințare, deocamdată, în interesele bănești ale “resortanților greci” din România. Fiindcă, guvernul grec nu lovește numai în românii supuși greci, dar chiar în “supușii români”, precum și în legăturile amicale, ba chiar corecte, ce ar trebui să existe între statele noastre, după cum veți binevoi a vedea din rapoartele ce urmează cu numerele 335 și 341.

În adevăr:

1/ Din raportul No. 335 veți binevoi a vedea, Domnule Ministru, că guvernul grec a cerut părăsirea urgentă a Greciei: a/ a unui număr de lăutari țigani români, stabiliți la Atena de 20 de ani, fără a invoca nici un alt motiv decât acela că, neavând voie să circule în oraș după ora 9 seara (restricție generală, cu numeroase excepții pentru greci și pentru

toți Englezii), ei nu-și pot exercita meseria în localurile publice și ca atare, nu mai au ce căuta în Grecia. b/ a numitei Roseta V. Dan, greacă din naștere și cetățeană română prin căsătorie, căreia i s-a intimat de asemenea ordinul de a părăsi Grecia, împreună cu fetele ei (ea e văduvă), în cel mai scurt timp posibil, pentru motivul că prin exercitarea meseriei ei de croitoreasă “răpește mijloacele de existență a unei familii grecești”.

În atari condițiuni, mă întreb dacă numeroșii greci ce trăiesc în România nu răpesc și ei mijloacele de existență a numeroase familii românești – și ce mijloace de retorsiune înțelegem a aplica, rugându-Vă, Domnule Ministru, să mă autorizați a vorbi cu D-l Mavrudis în numele Domniei Voastre așa cum se cuvine față de prestigiul țării noastre, care este aici, din cauza englezilor, scăzut la un nivel jignitor.

Am onoarea a Vă mai pune în cunoștință de cauză asupra faptului că se află aici unele românce măritate cu străini și anglofile din snobism sau alte cauze, care fac o atmosferă defavorabilă României până la exasperare. Așa de pildă: D-na Aga de Breugel, nevasta Ministrului Olandei baron de Breugel-Douglas, născută Berindei, și mai des D-na Marie-Angèle Rodokanaki, născută Polizu-Micșunești (sora D-lui Radu Polizu), care despre Dumneavoastră, Domnule Ministru, ține un limbaj din cele mai necuviincioase cu epitete de “trădător”, “germanofil” etc. etc.; despre mine răspândește zvonul în societatea ateniană că sunt un “asasin”, fără a preciza pe cine am asasinat sau am avut măcar intenția de a asasina; despre fostul nostru Ambasador Radu Djuvara că este un om imoral și că dacă-i pare rău de ceva e că n-a căzut o bombă de aeroplan peste trenul ce-l ducea în România pentru a-l strivi și să scape astfel odată “țara ei” de monștrii aceștia de germanofili; iar despre Domnii Consilier Mishu și Secretar de Legație Arion, că a rupt legăturile cu ei, îndemnând toată societatea ateniană să facă la fel până nu vor demisiona din posturile ce le ocupă sub guvernul condus de generalul Antonescu. Dar, noi aici românii nu știm care este “țara ei”, fiindcă mi s-a raportat că în mai trecut, ar fi spus cuiva “je m’en fiche de la Roumanie, pourvu que ma chère France soit sauvée” – și D-na aceasta măritată cu un grec, și-a păstrat naționalitatea română pentru a continua să trăiască din veniturile ce-i vin din România!

Toate aceste arătând o rea voință a statului grec față de cel român, care merge până la jignirea demnității noastre naționale, Vă rog, Domnule Ministru, ca, cumpănind evident necesitățile momentului, pe care nu le cunosc, să binevoiți a-mi da instrucții, pe care V-aș ruga, dacă se poate, să mi le comunicați telegrafic.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

/ss/ C. Gane.

Domniei Sale Domnului General Ion Antonescu

Președintele Consiliului de Miniștri, Ministrul Afacerilor Străine, București.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepaginat.

223

1941 februarie 24, Sofia. Raport adresat de Legația României la Sofia, generalului Ion Antonescu, privind situația românilor din regiunea Vidin, după Tratatul de la Craiova și politica de deznaționalizare dusă de autoritățile bulgare.

Nr.745

Sofia, 24 februarie 1941

Strict confidențial

Prin curier

Domnule General,

Referindu-mă la adresa Dvoastră No. 7793 din 6 februarie a.c., prin care ați binevoit a-mi comunica un referat al D-lui Petre Ionescu asupra situației românilor din regiunea Vidinului, am onoarea a Vă aduce la cunoștință că observațiile și constatările din acest referat corespund adevărului.

De altfel, ele coincid cu informațiile trimise de mine Ministerului în această chestiune cu diferite prilejuri, după semnarea Tratatului de la Craiova și în legătură cu problema emigrării facultative a acestor români.

Situația grupurilor românești din regiunea Vidinului și din alte părți ale Bulgariei devine, în adevăr, din ce în ce mai dificilă sub raportul național și îngrijorările cele mai serioase sunt justificate în privința viitorului lor.

Temerile exprimate de Dl. Ionescu în privința intențiilor guvernului bulgar de a lichida minoritatea românească din Bulgaria sunt cu totul împărtășite de mine.

Pentru moment, guvernul bulgar nu pare a dori emigrarea populației românești în baza dispozițiilor din Tratatul de la Craiova relative la schimbul facultativ, deoarece ar fi obligat să primească în schimb un număr egal de bulgari din România. Ori, el pare a considera că prin mijloacele plănuite îi va fi mai ușor să asimileze elementul românesc aflat în Bulgaria – element pe care îl apreciază sub raportul calităților economice și vigoriei rasei – decât să adapteze sufletește pe bulgarii, pe jumătate românizați, ce ar veni de la noi. Pe de altă parte, el dorește să evite neajunsurile economice și sociale și sarcinile financiare ce ar decurge din acest schimb facultativ. Amintirea schimbului de populație greco-bulgar, la care s-a adăugat acum de curând schimbul obligatoriu din Dobrogea, considerat aici ca o mare nenorocire și o grea sarcină pentru statul bulgar, este prea vie în cugetul lui.

Persecuțiunile semnalate la timp de mine, iar acum de Dl. Ionescu, urmăresc nu atât să facă pe români să emigreze, cât să-i intimideze și să frângă puterea lor morală de rezistență.

Adevărata acțiune de deznaționalizare și adevăratele persecuțiuni vor începe însă probabil după 14 septembrie 1941, dată la care expiră termenul emigrării facultative prevăzut de Tratatul de la Craiova. Guvernul bulgar ar putea considera atunci, că românii care n-au uzat de dreptul de a emigra, nu mai pot invoca calitatea lor de români și că chestiunea românească este definitiv închisă în Bulgaria. Este de prevăzut că vor urma atunci măsurile pentru radicala asimilare a grupurilor etnice românești prin mutarea și împrăștierea lor în regiuni mai îndepărtate de frontiera noastră și în mijlocul populației compacte bulgărești.

Cu instinctul ei sigur, populația românească din regiunea Vidinului simte apropiindu-se această primejdie și este profund alarmată. Speranțele ei se îndreaptă către statul român, dar până acum n-au putut face să-i parvină decât îndemnuri de a aștepta până când guvernul nostru, încărcat cu problema atâtor refugiați din alte regiuni, va putea să examineze această problemă.

Proiectul de lege pentru mutarea populației în interiorul țării depus de curând în Parlament trădează îndeajuns intențiile guvernului bulgar și prevestește soarta ce așteaptă populația românească. Într-o conversație recentă, am cerut D-lui Filov în mod amical

lămuriri asupra semnificației acestui proiect. Președintele Consiliului, vizibil jenat, mi-a răspuns evaziv că nu cunoaște termenul proiectului și scopul urmărit.

În ce privește situația din comuna curat românească Stanotârn de lângă Vidin, persecuțiile relatate în referatul D-lui P. Ionescu sunt adevărate. Ele au făcut obiectul mai multor demersuri din partea mea pe lângă Dl. Filov. Starea de lucruri mai gravă din această comună este datorită împrejurării că populația de acolo este mai conștientă, că satul este situat chiar pe Dunăre, dar mai ales terorii exercitate asupra populației de către locotenentul Petroff, Comandantul secției locale de grăniceri, un zbîr de cea mai tristă speță.

Din această cauză, dorința de a emigra în România a românilor de la Stanotârn este mai vie decât în orice altă localitate. Încă acum două zile, o delegație a lor a expus această situație D-lui Horia Grigorescu, Președintele Delegației Române în Comisiunea Mixtă româno-bulgară pentru schimbul de populații, aflat în prezent aici și l-a rugat să înlesnească plecarea în România a locuitorilor acestei comune. (Delegația nu a avut curajul să vină la Legație, spre a nu se expune unor aspre sancțiuni din partea autorităților bulgare.) Dl. Grigorescu s-a mărginit a liniști și a îmbărbăta delegația, nefiind autorizat a lua vreun angajament în privința primirii lor în România.

Oricare ar fi hotărârile guvernului nostru în privința emigrării facultative a elementului românesc din Bulgaria, în general, îmi permit a arăta că situația grea a românilor din Stanotârn și din câteva alte sate ar merita să fie luată în considerare specială, în vederea facilitării emigrării lor.

Hotărârea ar trebui însă luată curând, deoarece nu au mai rămas decât 6 luni până la expirarea termenului din Tratat pentru schimbul facultativ.

Cu privire la cele trei sugestii finale din referatul D-lui Petre Ionescu, țin să arăt următoarele:

1) Voi căuta să intervin la prima ocazie pentru schimbarea locotenentului Petroff de la Stanotârn.

2) Chestiunea trimeriei unei comisii mixte pentru alcătuirea listelor românilor ce doresc să emigreze, nu se va putea pune decât după ce Guvernul nostru va fi luat hotărârea principială în privința acestei emigrări și după ce comisia mixtă pentru schimbul de populație va fi întocmit un regulament al emigrării facultative.

3) Nu socotesc oportun să reînnoiesc în acest moment demersurile pentru a obține recunoașterea Institutului Român din Sofia și a diplomelor lui spre a nu periclita însăși existența acestui Institut. Până la cedarea Cadrilaterului, dispunem de posibilitatea de a răspunde la orice dificultate făcută Institutului prin măsuri similare împotriva liceelor bulgare din Cadrilater. În prezent, nu mai există în România nici un asemenea liceu căruia să-i putem aplica măsuri de retorsiune.

N-au rămas în țară decât două, trei școli primare și progimnazii cu foarte puțini elevi, iar școala bulgară din București ar putea fi în curând închisă complet, după cum mi-a spus de curând însuși Directorul Cultelor din Ministerul Afacerilor Străine de care depind aceste școli. Este mai prudent să ne mulțumim în prezent ca Institutul Român să rămână tolerat, decât să riscăm închiderea lui de către guvernul bulgar.

Mă tem, de altfel, că această închidere ne așteaptă și așa, de îndată ce termenul emigrării facultative va fi expirat.

Primiți, Vă rog, Domnule General, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

/ss/ indescifrabil

Domniei Sale D-lui General Ion Antonescu, conducătorul statului,
Președintele Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine, București.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 314.

224

1941 martie 4, București. Avizul Consiliului Juridic al Ministerului Afacerilor Străine, privind situația juridică a localului de școală, bisericii și cimitirului românesc din Bitolia, luate în stăpânire, în mod abuziv, de autoritățile iugoslave.

Consiliul Juridic. Ședința din 4 martie 1941
Aviz Nr. 58

Consiliul Juridic luând în cercetare, potrivit rezoluțiunii Domnului ministru A. Cretzianu, secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine, referatul Direcțiunii Politice privitor la situațiunea juridică a localului de școală, bisericii și cimitirului aparținând comunității române din Bitolia, luate în stăpânire de autoritățile iugoslave, emite următorul

AVIZ

Având în vedere că prin raportul No. 3396 din 1 decembrie 1940 al fostei noastre Ambasade la Belgrad, se afirmă că statul român ar avea un drept de proprietate asupra imobilelor sus-citate din Bitolia, ce au fost folosite de comunitatea română de acolo, până la luarea lor în stăpânire de autoritățile iugoslave.

Considerând că Ministerul Educației Naționale arată, prin adresa No. 259459/940, că “clarificarea situațiunii comunității române din Macedonia iugoslavă s-ar putea face din inițiativa românilor de acolo, a căror comunitate, până azi, nu este recunoscută legal”, cu sprijinul guvernului român;

Și că, în consecință, recunoașterea drepturilor de proprietate asupra bunurilor în chestiune ar fi condiționată de rezolvarea prealabilă a situațiunii minorității românești din Macedonia;

Având în vedere însă că guvernul iugoslav declarat că înțelege să ajungă la o tranzațiune cu guvernul român în privința localului de școală din Bitolia;

Ținând seama și de avizul său No. 11 din 30 ianuarie 1940,

Consiliul Juridic este de părere că dreptul de proprietate asupra cimitirului și bisericii nu poate fi contestat comunității naționale române din Bitolia, a cărei personalitate juridică, recunoscută încă din timpul dominației turcești, rezultă dintr-o îndelungată tolerare, anexiunea Macedoniei neaducând nici o schimbare sub acest raport.

Recunoașterea existenței juridice a comunității implică exercițiul funcțiunilor de cult, care alcătuiesc obiectul acesteia, așa încât luarea în stăpânire, de către autoritățile iugoslave, a cimitirului și bisericii, constituie o vădită încălcare de drepturi.

În vederea stabilirii unei atitudini definitive în această chestiune, urmează să se vadă pe numele cărui proprietar erau trecute în cărțile funduare – dacă aceste mijloace de publicitate a drepturilor reale există în Iugoslavia – bunurile imobiliare în litigiu.

Em. Pantazi
A. Juvara
D. Corbescu

Secretarul Consiliului,

Iancu B. Berciu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 93, f. 254

225

1941 aprilie 5, Skoplje. Raportul consulului de la Skoplje, Emil Oprișanu, către generalul Ion Antonescu, privind situația juridică a proprietăților statului român de la Bitolia, confiscate de autoritățile iugoslave.

Skoplje, 5 aprilie 1941

Consulatul Regal al României, Skoplje
No. 334/1F

Domnule Ministru,

Am primit prin intermediul Legațiunei noastre din Belgrad copia Avizului Consiliului Juridic al Ministrului No. 58 din 4 martie 1941 cu privire la *situațiunea juridică a proprietăților Statului Român de la Bitolia*.

Asupra acestui aviz îmi permit a face următoarele observațiuni.

1/ Statul iugoslav nu a invocat nici un moment vreun temei juridic atunci când ne-a răpit bunurile. Guvernul iugoslav a susținut întotdeauna că proprietățile noastre aparțin bisericii naționale sârbe. Ele au fost ocupate cu forța și înscrise în registre pe baza hotărârii Tribunalului din Bitolia întemeiată pe jurământul a 2 martori ce afirmau că biserica, liceul și cimitirul românesc au aparținut bisericii sârbe de mai mult de 30 ani.

Procedul guvernului iugoslav este un abuz căruia i s-a dat numai o coloratură de legalitate. Așa fiind, socotesc că nu este util a se analiza prea amănunțit situațiunea juridică a proprietăților în chestiune, deoarece este cu puțință ca să compromitem posibilitățile noastre de revendicare viitoare.

2/ Proprietățile noastre din Macedonia, achiziționate sub regimul otoman, au avut o situațiune specială care a fost expusă de acest Consulat în nenumărate rapoarte și pe care o rezum din nou. Legile otomane interziceau străinilor să posedze imobile în Turcia, așa că statele străine cari cumpărau imobile pentru școlile și bisericile ce întrețineau în Turcia Europeană, erau silite a le cumpăra și a le înscrie pe numele fruntașilor comunităților respective. Era un subterfugiu folosit nu numai de România, ci și de alte state.

3/ Argumentele aduse în adresa Ministerului Educațiunii Naționale Nr. 259.459/940 provin numai dintr-o imperfectă cunoaștere a stări de lucruri din Macedonia, căci Ministerul sus-citat raționează ca și cum regimul otoman ar mai fi în vigoare. A se căuta reînvierea comunităților spre a obține apoi dreptul de a avea școli și biserici române, este a inversa problema și a uita că de la 1864 până la 1912 – cât timp a durat activitatea noastră culturală în Macedonia – România a deschis mai întâi școli și biserici și numai în urmă a constituit comunitățile. A face comunități fără legătură sufletească a școlilor și bisericilor, este a le sorti unei pieiri rapide.

4/ Ca atare, este absolut fără rost să redeschidem problema comunităților, care putea avea valoare în timpul turcilor, dar care este acum inactuală pentru simplul motiv că guvernul iugoslav nu recunoaște existența nici unei comunități ortodoxe străine. A lega chestiunea proprietăților noastre de aceea a comunităților, înseamnă a face o greșală tactică care să ne răpească dreptul de a mai revendica proprietățile în chestiune.

5/ În condițiunile actuale, nu putem aștepta constituirea comunităților române, întrucât politica șovină a guvernului iugoslav va face întotdeauna ca realizarea lor să fie

imposibilă. Mai mult încă, nu putem declara că proprietățile noastre aparțin acestor foste-viitoare comunități române, deoarece guvernul iugoslav poate răspunde că ele aparțin acum unor locuitori ce sunt cetățeni iugoslavi și în această materie statul român nu are căderea să intervină.

6/ Pentru aceste motive, socotesc că unica atitudine ce trebuie urmată este aceea *de a susține dreptul de proprietate al Statului Român asupra școlilor și bisericilor românești din Macedonia*.

Consul,
/ss/ Emil Oprișanu

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

Domniei Sale D-lui General Ion Antonescu, Președintele Consiliului de Miniștri.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 93, f. 256.

226

1941 aprilie 11 <București>. Memoriul Societății Culturale “Timoc” adresată Ministerului Afacerilor Străine, privind situația românilor din Iugoslavia.

Societatea Culturală „Timoc” a românilor din Valea Timocului și dreapta Dunării.

Str. Vaselor, nr. 46

11 aprilie 1941

ROMÂNII DIN IUGOSLAVIA

Dintre țările din sudul Dunării, Iugoslavia cuprinde cel mai mare număr de români în masă compactă. Ei se amintesc în tot cursul istoriei în izvoare istorice bizantine (*Kekaumenos*), germane (*Ansbertus*), armene (*Vardan*), sârbe etc.

Numărul acestor români este foarte mare, dar sârbii nu recunosc oficial decât 231.068 suflete în 1921, iar în 1930 nu publică nici o cifră cu privire la ei.

Românii sunt răspândiți în trei regiuni:

1/ *Regiunea Valea Timocului* (Craina sau regiunea dintre Morava și Timoc). Hărțile etnografice (*Weigand*), (*Cvjici-sârb*), (*Micov-bulgar*) etc., arată această regiune compact românească.

Celebrul profesor *Gustav Weigand* de la Universitatea din Leipzig, iată ce spune relativ la această populație din Craina: “Populația din Craina – colțul cel mai muntos nord-estic al Serbiei – este română. Această regiune nu numai că deocamdată este la adăpost de orice slavizare, dar chiar se constată o întărire considerabilă a elementului românesc”. (*Globus*, 77, 267-268).

Profesorul bulgar *St. Romansky*, în cartea sa “*Românii dintre Timoc și Morava*” (Sofia, 1926) scrie referitor la Craina că “Elementul românesc alcătuiește aproape trei pătrimi din toată populația” și că “Cele trei plăși nord-vestice Dolnimitanovăț, Cladova și Barza Palanca sunt aproape exclusiv românești. În cea dintâi, nu este nici un sat curat sârbesc, în cea de a doua, numai unul – Petrovo sau Cralevăț – populat acum vreo 60 ani de muntenegreni din neamurile Țuțco, Nircovici și Pacovici, asemenea și în a III-a numai un sat Stiubic (1963 1.).

Cu toate aceste mărturii sârbe (Cvijici), germane (Weigand) și bulgare (Romansky), numărul românilor în statistica sârbă este foarte mic pentru această regiune:

La 1866.....	127.255
" 1884.....	149.552
" 1921.....	159.549

Simpla examinare a cifrelor ne arată cât de mult s-a ascuns adevărul. Căci, dacă calculăm sporul natural, luând bază cifra de 127.255, ar însemna că azi să avem un număr de 249.651 români.

Profesorul bulgar găsește în 1916 aproape 200 sate (193) românești, cu un număr de 181.646 români, după cum urmează:

Jud. Negotin:	60.093	sau	69%
" Pojarevac:	73.168	"	35%
" Zaicev:	33.627	"	44%
" Cupria:	14.808	"	23%

După profesorul bulgar, numărul acestor români trebuia să fie în 1920 cam de 212.405 suflete.

Numărul real al românilor din Valea Timocului-Iugoslavia.

Profesorul italian *Atilio Tamaro* este acela care îi evaluează exact: 500.000 români. Această evaluare concordă cu anchete prin elemente locale românești întreprinsă în 1931, când românii se distribuie astfel:

Morawska	330.528
Dunawska	68.642
Drawska	5.768
Zetska	<u>2.145</u>
Total	407.123

Considerând sporul natural, astăzi numărul lor este acesta:

Morawska	380.109
Dunawska	79.002
Drawska	6.633
Zetska	<u>2.466</u>
Total	468.210

2/ Românii din Banatul Iugoslav

Ei se află pe teritoriul din nordul Dunării, pe care sârbii l-au luat de la Austro-Ungaria, după războiul mondial. În 1921, statistica sârbă găsea numai 69.530 români, ceea ce însemnează, socotind sporul natural, că azi ar trebui să fie de 90.389.

În realitate, numărul lor este, potrivit relatării elementelor locale, de 130.000, ceea ce este de crezut, dacă ne sprijinim pe statistica ungurească din 1910.

3/ *Macedoromânii*. Ei formează a treia grupă. Numărul lor se ridică la 100.000 suflete.

Numărul total al românilor din Iugoslavia

El este impunător:

Valea Timocului	468.210
Banatul Iugoslav	130.000

Macedonia și restul Serbiei 120.000

Total 718.210

Starea culturală a Românilor din Iugoslavia

Primul grup, adică aproape 500.000 suflete de români, n-are nici o școală și nici o biserică; grupul al treilea și-a văzut școlile și bisericile închise de către sârbi, după războiul mondial când Iugoslavia a intrat în posesia regiunii pe care se află; grupul al doilea are un număr mic de școli și biserici, pe baza convenției româno-iugoslave din 1934.

Românilor li s-a refuzat orice drept politic.

Între românii din Banatul iugoslav și timoceni, Iugoslavia a împiedicat orice contact pentru ca cei dintâi să nu beneficieze de școlile române din Banatul iugoslav.

Aceasta este situația, deși sârbii, la 1830, când luau în stăpânire regiunea dintre Timoc și Morava, nu aduceau argumentul etnic, ci spre a avea prin ea un contact cu Principatele Române, iar prin acestea cu Rusia.

Dar, stăpânitorii politici uitară pe stăpânitorii pământului și drept răsplată le răpiră orice drept la viață, neștiind că mersul istoriei nu-l pot înfrânge. Astăzi răsare soarele libertății pentru românii din Valea Timocului și Banatul iugoslav. Tirania a căzut. Ei cer imediata alipire.

Președinte,

/ss/ Florea Florescu

Societatea Culturală „Timoc” a românilor din Valea Timocului și dreapta Dunării.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, nepaginat.

227

1941 aprilie 30, București. Adresă a Societății culturale “Timoc” către generalul Ion Antonescu, în care este solicitată intervenția pentru eliberarea prizonierilor români din Banatul iugoslav și din Timoc.

Societatea Culturală „Timoc” a românilor din Valea Timocului și dreapta Dunării.

Nr. 74

București, 30 aprilie, 1941

Domnule General,

Zeci de mii de Români dintre Morava și Timoc, precum și din Banatul iugoslav, au fost înrolați în armata sârbă. Înfrângerea Iugoslaviei a făcut ca românii să cadă prizonieri, ca și ceilalți soldați nesârbi.

Din acest motiv, astăzi familii întregi sunt îndurerate. De aceea, ne îndreptăm către generalul Ion Antonescu, ca să facă tot ce omeneste și național este posibil, ca ei să-și vadă libertatea, fie că sunt în prezent pe teritoriul nostru, fie că sunt în lagăre în Iugoslavia. Ochii acelor români s-au îndreptat acum către generalul Ion Antonescu. De la el așteaptă izbăvirea. Căci, peste Dunăre va flutura steagul românesc, la Cazane, în mijloc de țară românească și generalul Antonescu va înfige acest steag, după îndelungată și dureroasă așteptare.

Domniei Sale D-lui General Ion Antonescu, conducătorul statului român

LOCO

Președinte,

/ss/ Florea Florescu

Secretar General,

/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, Iugoslavia, nepaginat.

228

1941 mai 9, Skoplje. Raportul consulului României la Skoplje, Emil Oprișanu, către președintele Consiliului de Miniștri Ion Antonescu, privind intervenția populației românești din Crușova care a redeschis biserica din localitate și solicită trimiterea unui preot din țară.

Consulatul Regal al României, Skoplje

Skoplje, 9 mai 1941

No. 1.F.

Domnule Ministru,

Sunt informat de doi fruntași români din Crușova, că imediat după retragerea autorităților iugoslave din comună, ei au cerut preotului sârb cheile bisericii române pe care au deschis-o în aceeași zi.

Populația românească din Crușova a venit în masă la biserică și așteaptă acum cu nerăbdare să li se trimită un preot din România.

Mi se comunică totodată că biserica are nevoie urgentă de reparațiuni, lucru explicabil dacă se ține seamă că sunt peste 20 de ani de când a fost închisă și ținută în părăsire.

Fotografia bisericii române era anexată raportului meu Nr. 29 din 9 ianuarie 1938 adresat Legațiunii noastre din Belgrad care a înaintat câte o copie Ministerului de Externe și Ministerului Educațiunii Naționale.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

Consul,
/ss/ Emil Oprișanu

Domniei Sale D-lui General Ion Antonescu,
Președintele Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine, București.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 202.

229

1941 mai 10, București. Manifest redactat de preotul român Gheorghe Suveică din Grabovița, prin care îndeamnă românii din Timoc și Craina să-i trimită liste cu soldații care nu s-au întors de pe front, pentru a putea fi eliberați, dacă au fost luați prizonieri.

COPIE

București, la 10 mai 1941

Iubite prietene,

Conduc de nestrămutată voință de a ajuta poporul nostru din Timoc și Craina în aceste vremuri grele, de urmările grozave ale acestui război, am primit ajutorul înaltului guvern român în fruntea căruia stă marele conducător, Domnul General Ion Antonescu, ca pe toți prizonierii români, oriunde s-ar găsi, să fie eliberați, îngrijiți ca frați de un sânge și mai pe urmă trimiși la vetrele lor străbune.

Pentru a grăbi dezrobirea feciorilor noștri, am lipsă de ajutorul vostru al tuturor și de aceea vă trimit în toate satele noastre acest apel cu un spisăc în care vă rog să scrieți datele cerute.

Răspundeți cu cea mai mare grabă în interesul vostru și al poporului nostru, că astfel și România va putea să ne fie de folos în grija ei mare pentru poporul nostru din Timoc, Craina și Morava.

Acest spisăc să-l trimiteți printr-un om ales de voi, mie la Turnu-Severin, la comanda garnizoanei, unde o să vă aștept. Omul care trece granița peste Dunăre la Cladova, poate să treacă sigur liber.

Al vostru iubitor părinte Gheorghe Suveică, preot din Grabovița.

SPISAC DE SOLDAȚI PLECAȚI DIN SAT IN RASBOI ȘI CARE NU S-AU INTORS ACASA...../ urmează lista de alcătuit/

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, Iugoslavia, nepaginat.

230

1941 mai 31, București. Notă a Președinției Consiliului de Miniștri privind interviul acordat de ministrul Croației la Berlin, ziarului german "Voelkischer Beobachter", asupra existenței unei populații valahe în Croația. În anexă, referatul generalului Ion Antonescu.

Președinția Consiliului de Miniștri.
Serviciul Central de Informații

31 mai 1941

MĂSURI LUATE, ÎN CROAȚIA, CONTRA POPULAȚIEI DE ORIGINE AROMÂNĂ

Rezumând un interviu, acordat de Ministrul Croației la Berlin, ziarul "Voelkischer Beobachter", scrie:

"Întrebând despre evoluția rasială a poporului croat, am aflat, că după cele mai noi concepții, croații au o legătură cu germanii, care se așezaseră în acea regiune de început, peste care au venit apoi sârbii – și că *acești sârbi s-au considerat, încă în veacul trecut, ca de naționalitate nu sârbă, ci valahă – și aceasta din cauza originii lor române*".

"Această minoritate, a spus textual Ministrul, *răspândită pretutindeni în ținutul nostru, numără cam un milion de oameni și se deosebește de croații nu numai prin rasă, ci și prin faptul că aparține bisericii ortodoxe*. Ei, ca și sârbii, colonizați în teritoriul statului croat după 1919, ridică pentru noi anumite probleme. Deocamdată, s-au luat măsuri, care să prevină orice influență păgubitoare a acestor valahi, cum sunt numiți de popor".

Ziarul german adaugă că, *acești valahi au fost evacuați din cartierul administrativ al Agramului și că ei n-au voie să părăsească locuințele, între orele 8 seara și 6 dimineața*.

Se înțelege că, valahii au fost dați afară din serviciile de stat și scoși complet din viața politică și culturală. De altfel, se plănuiește recolonizarea lor din teritoriile cu populație deasă în care se găsesc acum, în regiuni mai puțin populate și mai slab exploatate din punct de vedere economic.

Președinția Consiliului de Miniștri.
Serviciul Central de Informații.
Nr. 62843/m.c.i.

București, 4 iunie 1941

Am onoare a comunica următoarele:

Prezentându-se Domnului General I. Antonescu nota alăturată, referitoare la “măsurile luate, în Croația, contra populației de origine română”, Domnia Sa a pus următoarea rezoluție:

,3.VI.1941

1. Informații la Agram, prin Legația noastră.
2. Instrucțiuni Domnului Buzdugan, să se ocupe serios de această problemă și să stabilească numărul “valahilor”, gruparea, organizarea doleanțelor și gradul de conservare al limbii, al credinței și al conștiinței românești.
3. Se va deschide capitolul “valahii din Croația”, paralel cu acela al românilor din toată Peninsula Balcanică. Un serviciu special va fi creat la Ministerul de Externe, în acest scop, care va lucra paralel cu un alt serviciu pentru românii transnistrienii și românii din America”.

Din ordinul Președintelui Consiliului de Miniștri General
/ss/ I. Șteflea

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, nepaginat.

231

1941 iunie 5, Belgrad. Studiul șefului de birou de la Legația României la Belgrad, Petre Ionescu, privind românii din Peninsula Balcanică.

Belgrad, 5 iunie 1941

Legațiunea Regală a României în Iugoslavia
Nr. 1089-2
Anexe: 1

Domnule Ministru,

Am onoarea a Vă înainta, aci-alăturat, un studiu făcut de domnul Petre Ionescu, șef de birou, pe lângă acest Oficiu consular, asupra românilor din Peninsula Balcanică, rugându-Vă să binevoiți a dispune ca unul dintre exemplare să fie anexat la dosarul personal al Domnului Ionescu.

Ministerul Afacerilor Străine, Dir. Politică, București

Consilier de Legațiune
/ss/ N. Solacolu

ROMÂNII DIN PENINSULA BALCANICĂ

Țările Balcanice în care trăiesc actualmente minorități românești sunt: Albania, Bulgaria, Grecia și Iugoslavia, așezate în ordinea alfabetică, situate însă după importanța numerică a românilor sunt: Iugoslavia, Bulgaria, Grecia și Albania.

Situațiunea minorităților românești, din punct de vedere național-cultural, este aproape aceeași în toate statele balcanice. O excepțiune categorică se stabilește numai în ceea ce privește grupul de români din Banatul iugoslav.

REGIUNILE OCUPATE DE ROMÂNI:

Din punct de vedere al spațiului geografic, românii din Peninsula Balcanică se pot diviza în trei grupuri principale: români macedoneni, români timoceni și români bănățeni.

a) GRUPUL ROMÂNILOR MACEDONENI

Grupul românilor macedoneni este situat în centrul Macedoniei și sunt împărțiți între statele limitrofe: Albania, Grecia, Iugoslavia și Bulgaria. (după destrămarea Iugoslaviei din 6 aprilie 1941, întreg grupul de români macedoneni din fostul stat iugoslav a trecut sub stăpânirea Bulgariei.) Acești români cunoscuți și sub denumirea de cuțovlahi și țințari, a fost unicul grup de români din Balcani, a căror drepturi național-culturale au fost reglementate prin tratatul de pace de la București din 1913.

ALBANIA. Românii din Albania locuiesc în următoarele centre principale: Firti, Lisna, Grădiștea, Cărbunari, Moscopole, Grabova, Nicea, Spasca etc.

După părerea învățatului american Dr. Otto Yungham, numărul românilor din Albania s-ar ridica la 55.000 de suflete. (Vezi: "National minorities in Europe", pag. 64. New York).

GRECIA. Românii din Grecia locuiesc, în majoritate, în munții Pindului în apropierea orașului Ianina. Despre acest grup nu voi spune nimic, deoarece este îndeajuns descris de diferiți cercetători, iar prezența lor acolo nu a fost contestată, în decursul istoriei de nimeni. Acești români au școli și biserici întreținute de statul român. Tratatamentul la care au fost supuși adesea din partea autorităților grecești nu a fost deloc în concordanță cu legăturile de prietenie ce au existat între România și Grecia.

BULGARIA. În Bulgaria, grupul românilor macedoneni se află adunat în jurul orașului Gornia-Giumaia. Viața națională a acestor români a fost păstrată grație școlii primare din acel oraș.

IUGOSLAVIA. Localitățile în care locuiesc români – grupuri mai importante în fosta Macedonie iugoslavă sunt: Bitolea – 6.000, Scoplje circa 300 familii, Crușevo – 2.500, Moloviște – 700, Gopeș – 550, Guala de Jos – 500, Veles – 400, Prisponi – 375, Rosna – 350, Ohrida – 225, Istoc-Struga și Tetovo câte aproximativ 200 și încă o mulțime de alte comune mai mici, iar o parte din români sunt nomazi, așa-numiții fărșiroți.

GRUPUL ROMÂNILOR BĂNĂȚENI

În Banatul iugoslav, românii locuiesc în următoarele localități, arătate de rezultatul definitiv al recensământului populațiunei iugoslave din 31 ianuarie 1921. (Banat, pag. 346-354):

Plasa	Total	Sârbi	Unguri	Germani	Români
Alibunar	42.080	15.581	2.270	7.236	15.413
Bis.Albă	34.254	20.422	588	4.451	7.268
Vel.Kikinda	29.811	15.974	7.301	6.262	129
V.Becicherek	60.975	18.865	10.314	17.355	10.269
Vârșeț	37.816	8.660	5.743	8.754	12.470
J.Tomici	38.272	8.961	11.921	15.917	633
Kovacița	46.101	24.228	5.296	1.604	5.185
Kovin	33.704	16.655	4.406	6.935	4.734
N.Kanja	34.185	13.511	18.562	1.324	267
N.Becei	48.449	33.863	13.234	785	49
Pancievo	46.947	15.705	2.862	16.549	9.683
Total de plase:	452.594	192.425	82.502	87.175	66.096

Repartizată procentual, populațiunea din Banatul iugoslav pe plase se prezintă în felul următor: 42, 51% sârbi, 18,22% unguri, 19,26% germani, 14,60% români și restul diferite naționalități.

La această populațiune se mai adaugă numărul locuitorilor de la orașe, unde Românii sunt în minoritate din cauza aceluiași proces istoric ca și în Ardeal.

ORAȘE	Total	Sârbi	Unguri	Germani	Români
Vârșeț	27.011	10.034	2.433	13.244	471
Pancievo	19.407	9.312	1.536	7.255	265
Bis.Alba	9.650	2.670	370	5.194	627
Vel.Kikinda	25.774	15.060	4.122	5.774	236
Vel.Beckerek	25.522	10.712	7.508	7.888	200
Total gen.	561.958 100%	210.213 42,70%	98.471 17,52%	126.530 22,50%	67.897 12,08%

Dacă urmărim cu atenție cifrele date de statistica Iugoslavă, putem ușor constata, că populațiunea din Banatul iugoslav prezintă un amestec, care nu dă majoritate niciunei dintre naționalitățile conviețuitoare. Totuși, sunt o mulțime de comune curat românești, care ar putea fi anexate la România fără a încălca principiul naționalității.

Comunele, fie curat românești, fie cu o populațiune majoritară românească sunt: Alibunar – 2.488 români, Vladimirovaț – 5.023, Sarcea – 1.349, Sveti Mihailo – 3.921, Seleuș – 2.395, Grebenaț – 2.027, Nicolinț – 3.082, Straja – 1.370, Velichi-Torak – 3.046, Ecica – 496, Jancov-Most – 1.086, Mali-Torak – 2.687, Stara-Ecica – 2.479, Vlaicovăț – 639, Voivodinț – 915, Iabuka – 720, Coștei – 1.891, Mali-Jam – 674, Marghita – 949, Marcovăț – 1.207, Meșici – 639, Rățișor – 1.086, Sveti-Iovan – 1.323, Socica – 771, Uzdin – 5.023, Deliblata – 1.781, Covin – 1.310, Mramorak – 1.211, Novo-Selo – 5.130, Glogoni – 726, Doloave – 1.537, Iabuca – 348, Ovcea – 1.450 și Omolița – 393.

În urma semnării convențiunii școlare între România și Iugoslavia la 10 martie 1933, în 33 de comune din Banatul iugoslav s-au deschis școli românești, la care funcționează 81 de învățători români, iar la Vârșeț s-a deschis un gimnaziu, care anual recrutează între 250-400 elevi și eleve. Biserici românești există aproape în toate comunele românești din Banat.

Aceasta fiind situațiunea românilor din Banatul iugoslav până la ocuparea Banatului de armata germană, care în prezent conduce și administrația din această regiune până la reglementarea definitivă. O linie justă, dacă s-ar pune problema anexiunii Banatului, care nu ne-ar aduce un număr important de minoritari, adică linia etnică a Românilor ar fi următoarea: începând la Nord de Vatin, continuând spre Apus la Nord de comuna Marghita, Sân-Ion, Sân-Mihai, Seleuș, Cobin – spre Sud-vest – înglobând satele Petrovasel și Satul-Nou, apoi formând o curbă luând direcția Sud-est înglobând comunele Doloave și Bavaniște, terminându-se la Dunăre între comunele Covin și Placița.

În afara acestei linii etnice rămân următoarele comune curat românești: Ovcea, Uzdin, Toracul-Mic, Toracul-Mare, Jancov-Most, Ecica-Română, precum și un număr important de români împrăștiați în diferite comune cu populațiune mixtă, și a căror situațiune s-ar putea rezolva prin schimb de populație.

GRUPUL ROMÂNILOR DIN VALEA TIMOCULUI:

Incontestabil, că cel mai important grup al minorității noastre în Balcani este acela al românilor timoceni. Spațiul geografic ocupat de acești români și cunoscut la noi sub numele de Valea Timocului, se întinde pe ambele maluri ale râului Timoc și se află sub stăpânirea Bulgariei și Iugoslaviei.

a) *Românii din Timocul bulgăresc*

Sub această denumire se cunosc românii din sudul Dunărei care populează regiunea între cotul format de Dunăre mai sus de Calafat și care sunt o continuitate a Românilor din Timocul-Sârbesc.

În această regiune, comunele curat românești sunt: Cumbaier, Șeu, Căpitanuț, Chirinbeg, Cutova, Stanotârn, Coșava, Gumotarț, Negovaniț, Halvagi, Isăn, Florintin, Vârf, Racovița, Balei, Bregova, Rachitnița, Gânzova, Ciorocolina, Tianuț, Coilovo, Kosova, Molalia, Călinic, Deleina Zlocutea, Țarnomașița, Fundeni, Boșneacul din Vale, Boșneacul din Deal, Perilovaț, Boroivăț, Rabrova, Sipicova și Isănovăț, iar comune mixte sunt: Smârdan, Inova, Ciunguruș, Placuder, Gârț, Novo-Selo și Brachevț.

Românii din Timoc sunt în continuarea statutului actual politic al românilor, ca o prelungire națională. Ei se află în masă compactă în imediata apropiere a Dunării. Istoria acestui grup de români este însăși istoria romanismului.

Numărul românilor din Bulgaria se poate urmări până aproape în Evul Mediu. Diferiți cercetători străini s-au ocupat de elementul românesc din Timoc.

După statistica bulgară, numărul românilor a evoluat mereu în decursul timpului, fie crescând, fie scăzând, după cum au dictat interesele naționale bulgare.

La 1881, statistica bulgară dă cifra de 49.070 români

La 1887 " " " " " 75.235 "

Recensămintele bulgare din anul 1910, vol. I, pag. 108; din 1920, vol. I, pag. 174; din 1926, vol. I, pag. 186 dau:

1910	96.502 români
1920	75.065 "
1926	83.746 "
1934	16.405 "
1938	1.511 "

Numărul românilor din Bulgaria, repartizat pe plase, după statisticele bulgare este:

Numele plasei	1910	1920	1926	1934
Vidin	31.382	31.127	32.221	1.213
Rahova	14.127	9.829	10.556	226
Cula	12.620	5.336	5.680	1.356
Nicopol	11.331	11.626	12.884	416

Plasa Vidin și Cula fac parte din Valea Timocului, iar plasa Rahova și Nicopole sunt pe malul drept al Dunării.

Numărul real al românilor din Bulgaria este mult mai mare decât cel arătat în statisticele bulgare. Dacă luăm în considerare cifrele date de cercetătorii străini, care dau pentru secolul al XIX-lea 200.000 de români, în timp ce bulgarii dau cifra de 96.502,

putem spune cu certitudine, că numărul românilor din Bulgaria se ridică la cifra de 120.000, majoritatea trăind pe Valea Timocului și malul Dunării în mase absolut compacte

Imediat după eliberarea statului bulgar a început o deznaționalizare sistematică a acestor români, închizându-se și puținele școli românești rămase din timpul stăpânirii turcești. Existența acestui nucleu de români a fost considerat de toate guvernele statului bulgar ca un pericol permanent pentru statul lor, de aci și persecuțiunea intensă dezlănțuită de la războiul mondial încoace contra românilor din Timoc.

Prin acordul de la Craiova, încheiat între România și Bulgaria, în urma cărui acord Bulgaria primește Cadrilaterul pentru Românii din Timoc, s-a admis clauza schimbului de populație benevol.

b) *Grupul românilor din Timocul sârbesc*

Românii din Timocul sârbesc se întind până aproape de râul Morava. Frontiera etnică pentru românii timoceni începe de la Vidin / cotul format de Dunăre în fața Calafatului /, merge în linie dreaptă până la râul Timoc -comuna Halovo, unde întretaie râul înglobând în total 45 de comune stăpânite de Bulgaria. De la Halova urmează cursul râului Timoc spre Sud, trece orașul Zaicer, apoi spre Sud-Vest înglobând satele: Slivar, Bacevița, Dobro-Pole, ajungând la muntele Ratna, de aici merge în linie dreaptă spre Nord, tăind linia ferată Paracin-Zaicer și urmând coama munților Kucea-Bejanița, apucă spre Nord-Vest-Nord înglobând satele românești: Crupaia, Bliznac și Sige ajungând la râul Mlava, defileul Gornjaca-Clisura, urmează râul Mlava până aproape de Petrovaț înglobând acest oraș, apucă apoi spre Vest până lângă orașul Jabari, înglobând satele românești: Boșniag, Marievo și Orlievo, încalecă râul Mlava și ia direcția Nord-Vest, apoi urmează cursul râului Pek până la Dunăre.

Statistica iugoslavă din 1921 și 1931 dă următoarele comune ca fiind curat românești:

NUMELE COMUNEI	1921	1931	Total pe plase	
			Sârbi	Români
Plasa Brza Palanca			2536	13.918
1. Brzapalanca	1.011	1.111		
2. Vratna	440	593		
3. Iabucovaț	3.693	4.670		
4. Cupuziște	610	702		
5. Malainița	878	1.110		
6. Mali comanița	1.033	1.154		
7. Mihailovaț	1.479	1.675		
8. Plavna	1.578	1.730		
9. Slatina	953	1.152		
10. Urovița	2.242	3.186		
PLASA KLJUCI			2.239	5.057
1. Văiuğa	858	1.025		
2. Velesnița	533	608		
3. Vrbița Mare	1.164	1.398		

4. Comănița	946	1.300		
5. Grabovița	1.457	1.783		
6. Djardap	802	1.016		
7. Djedjerați	1.430	1.430		
8. Cladușnița	674	814		
9. Gabrovo	1.465	1.706		
10. Liubicevaț	1.073	1.180		
11. Vârbița Mică	1.340	1.390		
12. Podvrașca	1.317	1.706		
13. Râtcovo	1.406	1.593		
14. Sip	556	671		
15. Techia	876	1.099		
16. Costele	480	500		
17. Mănăstirița	380	420		

PLASA CRAINA / total 19.921			13.946	5.940
1. Iasenova / Micși Mare /	1.648	1.666	Retrocedate Bulgariei	
2. Vl. Iasicovo	1.736	1.941		
3. Glogovița	1.087	1.287		
4. Dubociane	887	879		
5. Luca	1.164	1.901		
6. Mala Iasicovo	585	695		
7. Tabacovaț	380	400		
PLASA NEGOTIN / total 32.591			15.340	17.291
1. Alexandrovți	980	968	Retrocedată Bulgariei	
2. Brachevaț		1.866	Idem	
3. Bucovce	1.961	2.611		
4. Valicevo	526	573		
5. Dupline	1.058	1.203		
6. Dușanovaț	2.200	2.439		
7. Coilovo	854	856	Retrocedată Bulgariei	
8. Cobișnița	2.141	2.779		
9. Miloșevo	556	750		
10. Mocrane	1.607	2.147		
11. Tomislavo	733	809	Retrocedată Bulgariei	
12. Prahova	1.604	2.109		
13. Raduevaț	2.316	2.778		
14. Samarinovaț	632	800		
15. Sârbovlah	612	883		
16. Țârnomașița	809	901	Retrocedată Bulgariei	
PLASA PORECI /			1921	1921
1. Golubinie	919	1.359		
2. Goruiane	1.923	1.950		
3. Miroci	570	540		
4. Mosna	570	747		
5. Rudna Glavu	1.697	2.200		
6. Tanda	559	634		

7. Toponița	914	1.148		
8. Țârnaica	1.246	1.330		
9. Ulococevaț	977	1.250		

JUDEȚUL POJAROVATZ

	total 217.998		172.650	43.732
PLASA POJAROVATZ				
1. Bucovatz	752	1.049		
2. Voluia	1.708	1.223		
3. Duboca	1.673	2.000		
4. Caoana	1.074	1.173		
5. Lioșnița	626	803		
6. Mustapici	1.279	1.656		
7. Nereșnița	1.710	3.153		
8. Sena	406	473		
9. Turia	897	1.136		
10. Radenca	1.122	1.520		
11. Racova Bara	506	918		
PLASA MLAVA	/ total 46.061/		34.035	11.984
1. Busur	1.289	1.625		
2. Dubocița	887	1.132		
3. Cladurovo	765	1.029		
4. Melnița	2.097	2.322		
5. Rânovaț	3.069	3.384		
6. Rășnaț	1.038	1.140		
7. Stamnița	1.409	1.743		
PLASA MORAVA		5.083		
1. Orlovo	1.011	1.063		
2. Porodin	3.429	4.000		
PLASA RAM				
1. Recița	935	1.072		3.148
2. Topolovniț	1.893	2.076		
PLASA HOMOLIE			8.768	4.622
1. Vlaole	1.005	1.153		
2. Iasicovo	799	929		
3. Laznița	3.494	4.059		
4. Lescovo	577	698		
5. Osanița	1.700	1.781		
6. Sighe	840	857		

JUDEȚUL TIMOC

PLASA BOLIAVATZ				
1. Bacevița	990	1.174		
2. Bogovina	1.157	1.726		
3. Valaconie	2.135	2.428		
4. Dobropolie	977	1.123		
5. Zlot	4.523	5.217		

6. Osenici	2.097	2.162	
7. Podgoraț	2.251	2.500	
8. Savinaț	670	705	
9. Serbanovaț	2.259	2.676	
PLASA ZAICER	25.425	15.653	
1. Bor	890	2.598	
2. Brestovaț	1.743	2.096	
3. Bucie	1.028	1.248	
4. Gamzigrad	1.014	1.160	
5. Gradskovo	1.614	1.326	
6. Crivoli	14	2.500	
7. Lubnița	1.765	1.800	
8. Motovnița	1.467	1.846	
9. Nicolicevo	1.137	1.302	
10. Oștreli	796	878	
11. Pârlița	614	789	
12. Halovo	1.510	1.501	Retrocedată Bulgariei
JUDEȚUL MORAVA			
1. Beleița	589	646	
2. Iasicovo	875	1.057	
3. Vlașca...	553	735	
4. Proștinaț	394	504	
5. Subotița	890	1.001	români 5.846

COMUNE CU POPULAȚIE MIXTĂ /Români și sârbi /

	Total	Sârbi	Români
1. Negotin	5.869	124	2.300
2. Cladovo	1.617	543	980
3. Coprivnița	1.781	219	279
4. Dol.Milanovaț	2.602	108	560
5. Bolietin	1.062	575	685
6. Cuciana	1.243	295	495
7. Cocotin	615	68	108
8. Cula	554	329	1.058
9. Giuracovo	891	300	389
10. Bliznaț	675	289	325
11. Crepolia	2.238	1.037	1.260
12. Mireievo	1.062	575	385
13. Iagubița	2.629	1.498	1.798
14. Grupaia	1.003	478	543
15. Boliovaț	1.114	18	611
16. Lucovo	1.225	1	625
17. Izvorul Mic	1.245	767	790
18. Cârloan	2.203	1.173	1.500
19. Slatina	1.413	56	1.129
20. Strijico	703	337	738
21. Treșnievița	1.318	164	236

22. Grabovița	1.090	108	158
23. Jdile	681	154	524
24. Tezero	935	109	129
25. Bobovo	2.225	523	636
26. Vitejevo	1.510	487	510
27. Izbenița	849	275	355
28. Lipolist	4.379	261	282
29. Provo	2.627	160	230
30. Varno	3.117	177	280 R.

În întreaga regiune a Timocului iugoslav există 114 de comune pur românești cu o populațiune de 171.956 locuitori și 30 de comune cu populațiune mixtă între care 21.408 români.

Total: 193.364 locuitori români.

În România unii susțin, fără nici o justificare obiectivă, că în Iugoslavia există în total 600.000, ba chiar 800.000 de români; în realitate cercetări concrete, făcute și de către noi la fața locului, arată că numărul românilor și aromânilor din Iugoslavia nu trece de circa 340.000; repartizați după cum urmează: în Macedonia sârbească 16.000; Banatul iugoslav 75.000; Timocul sârbesc 249.000.

Subliniez că, cel mai important grup de români din Balcani este cel din Valea Timocului. Acest colț de pământ are o suprafață de 15 km², cu multe bogății naturale și este populat complet cu români.

ISTORIC

Părerea diferiților cercetători străini:

Despre existența elementului românesc în Peninsula Balcanică s-au ocupat un număr însemnat de învățați străini, sârbi, bulgari și români.

Pentru a sublinia obiectivitatea prezentei lucrări, vom reda mai întâi părerile diferiților autori străini, atât asupra provenienței elementului românesc în Balcani, cât și asupra numărului românilor în decursul istoriei, apoi părerea autorilor slavi (sârbi și bulgari) și în urmă punctul de vedere al cercetătorilor români:

GUSTAV WEIGAND, profesor la Universitatea din Leipzig, în lucrarea sa *Rumaenen und Arumaenen in Bulgarien*, publicată la 1807 / cartea I, pag. 104 / între altele spune "Am staerksten ist der rumaenischen Einschlag in Vidin /40.000/, Vratza /13.000/, Plevna /1.000/, am schwachsten, natuerlich in den suedlich des Balkan gelegenen Kreisen, wofuer dort die aromaenische groesser ist". El menționează apoi toate localitățile din Timoc cu populațiune românească, repartizată după plase, care constituie mărturia cea mai irefutabilă despre existența elementului românesc în Valea Timocului.

ERNEST GAMILISCHEG, profesor de filologie și lingvistică la Universitatea din Berlin.

În opoziție cu istoricii unguri, bulgari și ruși, precum și cu unii învățați români, savantul german fixează trei centre de formare și expansiune a poporului român; primul centru în Munții Apuseni, unde continuitatea românilor este mai mult decât evidentă, al doilea centru în regiunea dintre Dâmbovița și Argeș și al treilea în sudul Dunării, pe Valea Timocului.

NOVAKOVICI, om de știință croat, vorbind despre numărul românilor în Peninsula Balcanică, susține că ei formau a treia parte din al II-lea Imperiu bulgar.

ALSBERTUS, cronicar german, susține că românii din Balcani au pus două armate la dispoziția lui Frideric Barbarosa, “una din armate – zice cronicarul – era formată din valahii din Bulgaria, iar alta de cei din Serbia, cu ajutorul sârbilor. Ambele armate se ridicau la 100.000 oameni”.

E. Klein din Leipzig, într-un studiu al său asupra Balcanului din 1822 /v, *Der Freiheitskampf der Griechen gegen die Turken in seinen Entstehen und Fortgehen*, pag. XVI-326/, afirmă că în Bulgaria sunt 200.000 români.

ELEK FENXES, istoric ungar, în lucrarea sa *Török birodalom leirasa törtereti, statistikai es geographiai tekintetben*. Pesta 1854, se ocupă de românii din Balcani și găsește un număr important de români.

ATTILIO TAMORO și ERICO ACI MONFASCA, scriitori italieni vorbind despre românii din Iugoslavia, susțin că în Regatul iugoslav ar exista un număr de 400-500.000 români. /vezi la *Lotta delle razze nell'Europa Danubiano* etc. – Tamoro și Le Minoranze nazionali contemplate dagli Atti internazionali – Monfasca/.

Dr. OTTO YUGHAM, învățat american, susține că numai în Albania s-ar găsi un număr de 55.000 români /vezi *National minorities in Europe*, New York, pag. 64/.

JIRICEK, istoric ceh, spune textual “Găsim români din Balcani, se împart în două grupe: daco-români pe malul drept al Dunării și macedoromâni. El dă numai în Bulgaria români Dunăreni la 1881, cifra de 49.070 și macedoromâni 6.663.

AUTORII SÂRBI

TIHOMIR P. D. GEORGEVICI, în lucrarea sa *Iz Serbia Kneza Miloša* /din Serbia Kniazului Miloș/ la pag. 90 spune: “După Sârbi în Serbia lui Miloș, cei mai numeroși au fost românii. Pe atunci ei au locuit în mare parte în cele patru județe din Nord-Estul Serbiei, unde și astăzi se află. Afară de acestea se amintește de Români și în județul Smederevo, se vorbește de români și în comuna Kulicin într-o scrisoare a unui oarecare Sima Rodoicovici adresată Prințului Miloș.

Numărul românilor din timpul lui Miloș nu se cunoaște, deoarece ei având aceeași religie ca și sârbii, au fost clasați împreună. Românii din aceste părți nu sunt autohtoni. Unii scriitori români au căutat să dovedească că aceștia ar fi urmașii vechilor romani. Dar, această afirmație nu se sprijină pe niciun fel de dovezi. Ultimele rămășițe ale coloniștilor romani au dispărut încă din sec. al XV-lea. Românii din Serbia de răsărit au venit mai recent din România / Țăranii – așa sunt numiți după Țara Românească și ungureni cei veniți din Banat/.

Prima undă de români trece Dunărea la 1775, a doua după introducerea Regulamentului Organic în țările românești – 1831. Weigand a găsit în Techia mulți români născuți în Banat. Românii din Serbia de Nord dau și astăzi acestui colț de pământ un aspect curat românesc...”.

Drobnjakovici tratează despre românii din Serbia în *Enciclopedia Sârbo-Croată-Slovenă* la pag. 73.

JOVAN TZVIGICI, geograf sârb, mare autoritate științifică, în lucrarea sa *Colonizări și proveniența locuitorilor*, publicată în 1922, arată printr-o hartă sugestivă părțile populate cu români.

AUTORI BULGARI

ST. ROMANSCHI, profesor la Universitatea din Sofia, descrie în mod amănunțit grupul de români dintre Timoc și Morava; arată numărul covârșitor al elementului românesc din Nord-Estul Serbiei. /Acest studiu a urmărit cu totul altceva, nici nu s-a gândit la susținerea principiului naționalității/, ci a căutat să scoată în evidență faptul că acel colț din Serbia este locuit de un element aparte de sârbi și ca atare, ar putea fi anexat Bulgariei, mai cu seamă că constituie o prelungire naturală a regiunii Timocului bulgăresc.

DIMITRIE TZUHLEV, istoric bulgar, în lucrarea sa *Vidinul și Împrejurimile lui* vorbește despre români timoceni, căutând a nega existența lor.

V. T. Vlaicov, fost ministru, a publicat în 1930 o serie de articole în ziarul "Mir" /Nr. 8989-9001/ intitulat *Astăzi și Mâine* în care pledează pentru acordarea de drepturi național-culturale elementului românesc din Timoc etc.

CERCETĂTORII ROMÂNI

EMANOIL BUCUȚĂ. *Românii dintre Vidin și Timoc*, lucrare apărută după război, tratează numai despre românii din Timocul bulgăresc, este însoțită de o hartă a regiunii.

C. VÂLSAN, lucrare despre românii din Timocul iugoslav *Românii din Craina Serbiei*.

G. Guglea, de la Universitatea din Cluj și D. Boga au scris despre Românii din Serbia între 1909-1911.

Din studiile amintite mai sus, se vede că în regiunea Timocului locuiesc un număr important de români care prin limbă, tradiții și port, nu diferă de frații lor din stânga Dunării.

George Brătianu *La question roumaine en 1940*, tratează cu mare competență problema românilor de peste hotare. În Peninsula Balcanică găsește: Timoc – 250.000, Banat – 100.000, Macedonia – 300.000 de români.

ION GRADISTEANU, fost senator *Politica Etnică a României*, discurs pronunțat în parlament la 6 aprilie 1927. Expune pe larg problema românilor din Balcani.

STAREA CULTURALĂ ȘI LIBERTATEA NAȚIONALĂ DUPĂ 1878

Până la 1878, în tot timpul dominației turcești, elementul românesc din Balcani, s-a bucurat de un tratament privilegiat față de elementul slav. Fapt netăgăduit de nimeni este că, românii din Timoc au avut libertatea religioasă, având preoți români în biserici.

După plecarea turcilor din Balcani, această populațiune rămâne cu viața ei patriarhală, cu limba și obiceiurile românești. În lipsă de școli, biserica este singurul factor, care joacă un rol de frunte în viața națională a acestor români. Această situațiune durează până aproape de războiul balcanic, când se schimbă în defavoarea elementului românesc. După 1919, statele balcanice, în tendința lor de a apărea cât mai omogene, caută să elimine toate elementele eterogene. Persecuția contra elementului românesc începe și devine din ce în ce mai aspră, manifestată sub toate formele, persecuție care durează până în momentul de față.

În urma ocupării Greciei și Iugoslaviei de către armata germană, problema minorităților din Balcani apare sub un alt aspect:

1/. Alipirea acestor regiuni /Banat și Timoc/ delimitându-se cât mai bine de frontiera etnică, rămânând ca acei români rămași în afară de această frontieră etnică să fie aduși în țară, prin schimb de populațiune.

2/. În ipoteza când prima soluție nu este posibilă, consider că este interesul nostru național ca acești români să fie cât mai bine susținuți, în acest scop ar fi de dorit deschiderea unei agenții consulare la Negotin în centrul românilor din Timoc, iar pe de altă parte, să se ceară deschiderea de școli românești în număr cât mai mare în toată valea Timocului, ceea ce autoritățile germane ar admite cu ușurință.

În orice caz, trebuie ținut în vedere, că în această regiune în prezent statul bulgar, prin agenți bine deghizați, face o propagandă intensă în vederea unui eventual plebiscit, se impune deci o atențiune mai mare pentru a nu fi surprinși de evenimente.

Belgrad, 5 iunie 1941

/ss/ P. Ionescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, nepaginat.

232

1941 iunie 18, Belgrad. Raport al consilierului Legației României la Belgrad, N. Solacolu, către generalul Ion Antonescu, privind situația românilor de pe valea Timocului sârbesc, precum și propaganda bulgară și sârbească din regiune.

Legațiunea Regală a României în Iugoslavia

No. 1113

Anexe: 1

Confidențial

Situațiunea elementului românesc din Serbia

Belgrad, 18 iunie 1941

Domnule General,

După dezmembrarea regatului Iugoslaviei, minoritățile etnice cari intrau în componența statului și-au luat oarecum libertatea de acțiune.

Minoritatea etnică română din Banat și Timoc, a început la rândul ei să acționeze după împrejurări. Cel mai important proces sufletesc se produce însă în prezent, la românii din județele: Timoc, Pozarevat, Kraina și Morava. Se credea, lucru foarte firesc de altfel – avându-se în vedere lipsa de viață națională în decurs de secole – că această ramură a neamului nostru este complet înstrăinată. A fost de ajuns, însă, să apară o coniectură favorabilă care să-i permită o oarecare independență față de autoritatea dominantă, pentru ca să-și manifesteze pe față dorința de a face parte din aceeași masă comună cu frații din Regat.

Eliberarea prizonierilor de origine etnică română a produs un reviriment puternic în sânul populațiunii românești din Banat, dar mai cu seamă la aceia din Valea Timocului Sârbesc. De unde în trecut românii timoceni, sub presiunea autorităților iugoslave nu îndrăzneau să se manifesteze ca atare, astăzi au curajul de a se declara români și a-și exprima deschis dorința de alipire la România. Ei vin acum zilnic și fără sfială la acest oficiu, solicitându-i sprijinul pe lângă autoritățile germane de ocupație în diferite

chestiuni și mai cu seamă pentru restituirea rechizițiilor făcute de autoritățile militare iugoslave.

Dar, în afară de aceste preocupări momentane și de ordin personal, minoritatea română mai este frământată și de perspectiva viitorului. Situațiunea politică a Serbiei fiind încă nelămurită, această minoritate se agită și speră că va fi anexată la România. Totuși, perspectiva acestei eventualități este umbrită de o îndoială izvorâtă din anumite indicii cari lasă a se înțelege că momentul împlinirii acestei scumpe dorințe n-a sosit încă. Intrarea mult așteptată a trupelor noastre în regiunile românești, de care s-a vorbit aici, întârzie să se producă. În schimb, în Banat, unde administrația se află, parte în mâna armatei germane, parte în mâna organizațiilor locale germane, au început să fie reinstalate în ultimul timp și autorități sârbești. Astfel, de curând a fost numit un Vice-Ban al Becikerek, unde a fost deschisă și Curtea de Apel, care în trecut funcționa la Novi Sad. La punctele de frontieră au fost numiți funcționari vamali și polițieniști sârbi. Pe de altă parte, minoritatea ungară a început a se organiza și a manifesta în centrele mai importante, iar tineretul maghiar a fost încadrat într-o organizație "Levente" și poartă uniforme. Nu demult, în întreg Banatul a fost lansat un manifest prin care toți foștii combatanți din 1918 sunt invitați să se înscrie la Clubul maghiar, sub motivul că toți camarazii de arme din 1918 să fie eventual "mai bine protejați". Toate aceste indicii fac să se creadă că posibilitatea anexării Banatului la România oarecum s-a îndepărtat.

Subliniez faptul că toate ordonanțele date până acum în Banat, de către autoritățile germane de ocupație, au fost tipărite numai în limbile: germană, ungară și sârbă, limba română fiind exclusă. Este un fapt destul de semnificativ și tot atât de neliniștitor pentru minoritatea noastră din Banat, ca și cele precedente, pentru că dă loc la interpretări tendențioase.

În ceea ce privește minoritatea românească din Timocul sârbesc, problema îmbracă un aspect cu totul diferit.

Interesul ce l-a arătat România prizonierilor români din acest ținut, a avut un efect puternic, trezind din amorțeală nu numai masa țăranilor, dar chiar și intelectualitatea considerată ca deznăționalizată complet.

Ajutați de frații din nordul Dunării în cele mai grele momente, acești români au plecat la casele lor cu sufletul adânc răscolit. Continuând această propagandă bine începută, câștigul va fi desigur de partea noastră. Căci, nu trebuie pierdut din vedere că paralel cu acțiunea noastră, începută cu prilejul eliberării prizonierilor, în această regiune bulgarii au început o propagandă bine deghizată în scopul de a pregăti anexarea întregului ținut până la râul Morava, la Bulgaria. Comisiunea de militari bulgari trimisă special să cerceteze lagărele de prizonieri din Serbia, și care ar fi avut la dispoziție un fond de un milion de dinari, a căutat să descopere "Bulgari" mai mult din acest ținut. Puținii cari s-au declarat bulgari au fost eliberați și pe biletele de lăsare acasă au fost trecuți cu numele bulgarizat (ex. Stancovici devine Stancoff etc.). Săptămâna trecută, regiunile Timocului și Pojarevașului au fost vizitate de un deputat și un ofițer bulgar veniți de la Sofia, cari au îndemnat populațiunea să ceară alipirea la Bulgaria. Pe de altă parte, sunt informat că guvernul bulgar a hotărât deschiderea de cursuri de vară pentru pregătirea personalului didactic necesar pentru regiunile ocupate și că numărul învățătorilor ar fi fost sporit în vederea eventualei anexări a ținutului Timocului.

Față de aceste manifestări ale minorității românești din Timoc, nici autoritățile sârbești din satele unde nu există autorități germane, n-au rămas indiferente. Ele încearcă pe toate căile să-și refacă autoritatea pierdută față de populație, întrebuițând diferite mijloace de intimidare pentru a opri avântul minorității românești. Un manifest românesc, pe care i-l înaintez alăturat în copie, răspândit în Timoc, a avut darul să atragă atențiunea autorităților sârbești locale. Reacțiunea nu a întârziat. Dl. Voia Georgevici, fost Ministru și ales în diferite rânduri deputat de Timoc, iar în prezent Președintele Federației Cooperativelor agricole sârbești, acum 10 zile a ținut o cuvântare la Grădiște, spunând între altele populațiunei că numai grație intervențiunei lui au fost eliberați prizonierii și deci, sub nici un motiv să nu se declare români. Aceiași persoană, prin agenții lui trimiși în această regiune, amenință populațiunea românească, că cine va semna apelul va fi mai târziu împușcat.

Dar, în afară de aceste incidente de importanță mai mică, Comisarii sârbi instalați la conducerea diferitelor Ministeri au pus la cale o acțiune și mai dăunătoare minorității românești. Astfel, aflu de la o persoană din apropierea Comisarului pentru P.T.T., Dl. Pantic, că s-a hotărât ca toți refugiații și expulzații din Slovenia, Bosnia și Bacica să fie colonizați în regiunea Timocului.

Sunt informat că primul transport de Sloveni, plecați din regiunea Maribor, a și fost instalat provizoriu la Pojarevaț, Petrovaț și Jagubița, centre românești. Pentru a se putea cunoaște exact ce număr de coloniști refugiați ar putea fi instalați în regiunea Timocului, s-a hotărât cadastrarea bunurilor imobiliare din acest ținut, unde se crede că va putea fi așezat un număr de 100.000-200.000 refugiați. Prin aceasta, preponderența elementului românesc va fi complet anihilată, iar starea lui materială va deveni din ce în ce mai precară.

Față de aceste tendințe care n-au luat o formă definitivă, consider că ar trebui găsită modalitatea de apărare a elementului românesc din regiunile amintite, pentru ca în ipoteza în care anexarea lui la România nu s-ar realiza, să împiedicăm o emigrare puternică ce se va produce inevitabil din cauza persecuțiilor și al lipsei mijloacelor de trai.

Mijlocul cel mai eficient, pentru menținerea elementului românesc în regiunea pe care o ocupă, ar fi deschiderea de școli și biserici românești, precum și apărarea intereselor lui materiale, oprindu-se colonizarea refugiaților în această regiune, care deja este suprapopulată.

În ceea ce privește deschiderea de școli și biserici în Timoc, chestiunea este, după cât aflu, în studiul Ministerului Culturii Naționale.

Pe de altă parte, ar fi potrivit să se întreprindă o acțiune de edificare și de încurajare a populațiunii pentru orișicare eventualitate, fie că se va produce o alipire, fie că se vor obține numai drepturi culturale pentru această minoritate. Mijlocul cel mai nimerit pentru înfăptuirea acestei acțiuni ar fi recrutarea de intelectuali de la fața locului, cari cunosc mai bine condițiunile locale și mentalitatea populațiunii și ar putea s-o dirijeze mai ușor către aspirațiunile ei. Trimiterea de echipe din țară ar prezenta dezavantajul unei propagande fățișe și ar necesita mult mai multe cheltuieli fără a da rezultatele dorite, misionarii fiind străini de evoluția și condițiunile în care se găsește elementul românesc din Timoc.

Primiți vă rog, Domnule General, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Consilier de Legațiune

/ss/ N. Solacolu

Domniei Sale, Domnului General Ion Antonescu, conducătorul Statului Român,
Președintele Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, nepaginat.

233

1941 iulie 11, București. Adresă a mitropolitului Nicodim către Ministerul Afacerilor Externe, privind prozelitismul confesional promovat de personalul didactic al școlilor române din Sofia în favoarea catolicismului.

Patriarhia Română

Mitropolia Ungaro-Vlahiei
Arhiepiscopia Bucureștiului
Nr. 10884

București, 11 iulie 1941

Domnule Ministru,

Avem onoarea a vă aduce la cunoștință că Sf. Arhiepiscopie ortodoxă română de Alba Iulia și Sibiu, cu adresa Nr. 9892/1941, ne-a înaintat în copie plângerea a doi români din Valea Timocului, prin care ei denunță Înalt Prea Sfințitului Mitropolit al Ardealului, Nicolae Bălan, prozelitismul confesional pe care învățătorii și profesorii școlilor naționale din Sofia îl fac printre elevii acelor școli în favoarea catolicismului.

Considerând strigătul de alarmă asupra atentatului ce se face în contra sufletului elevilor români ai școlilor naționale din Sofia și având în vedere înaltul interes național, noi vă rugăm să binevoiți a dispune luarea de măsuri ca la toate școlile naționale ale românilor de dincolo de hotare, instrucția și educația religioasă a elevilor să se facă prin cateheți ortodocși destoinici, iar în cazul învățătorilor și profesorilor greco-catolici români de la școlile naționale din Sofia, întrucât s-au făcut vinovați de prozelitism, să binevoiți a mijloci la Onor. Minister al Culturii Naționale pentru revocarea și înlocuirea lor cu învățători și profesori români ortodocși, misionari vrednici ai ortodoxiei și culturii naționale. Astfel, sufletul românilor de peste hotare se va putea păstra curat național în religia ortodoxă, așa cum l-au transmis înaintașii.

Alăturăm la prezenta în copie, adresa Sf. Arhiepiscopii de Alba Iulia și Sibiu, Nr. 9892/941 și plângerea celor doi români din Valea Timocului.

Primiți, vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni și arhieresti binecuvântări.

Arhiepiscop și Mitropolit
/ss/ Nicodim

Domniei Sale, Domnului Ministru al Afacerilor Externe

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 315.

234

1941 iulie 24, Ianina (Volo), Grecia. Raportul consulului general al României la Ianina, Vasile Știrbu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind schimbările politice care au avut loc în cadrul minorității române din Grecia. În

anexă, tabelele cu numărul familiilor românești din regiunile Ianina, Larissa, Kalambaca, Cojani.

Consulatul General al României la Ianina (Volo)

Nr. 260

Confidențial

Volo, 24 iulie 1941

COPIE

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul meu Nr. 163 din 13 mai 1941, am onoarea a Vă comunica următoarele:

I. Schimbări politice în sânul minorității române în Grecia

În legătură cu ocuparea Greciei de către trupele puterii Axei – italieni și germani, semnalăm accentuarea curentului naționalist în sânul minorității românești din această țară, care lărgindu-se, a cuprins și elementele românești grecomane (grecofili).

La înstrăinarea acestui element, care odinioară forma baza politicii grecești de deznaționalizare a elementului românesc în Grecia, a contribuit într-o măsură considerabilă însă și administrația greacă, care a tratat în timpul războiului greco-italian cu o adâncă suspiciune întreaga minoritate română, extinzând prigoana și asupra acestui element. Prăbușirea Greciei și atitudinea ostilă a administrației grecești față de întreaga minoritate română a provocat o reacțiune puternică, care se manifestă în prezent printr-o pronunțată solidaritate națională, de comunitatea intereselor lor de neam; prin încercările insistente ale foștilor grecomani de a se apropia de cei naționaliști.

Procesul de redeșteptare națională a cuprins și pe intelectualii aromâni cu școala și instrucția greacă, care vin într-un număr crescând pe la Consulatul nostru, care se află din cauza războiului mutat la Volo, cerând sfaturi, intervenția noastră față de autoritățile militare de ocupație în diferite chestiuni, solicitând protecția noastră contra administrației grecești, care în prezent se răzbună contra românilor și încearcă din considerațiuni politice naționale să-i intimideze, temându-se de o eventuală emancipare a lor politică. Românii, precum am constatat, formează majoritatea populației în mai multe ținuturi din provinciile Epir, Macedonia, inclusiv cea cedată de curând Bulgariei, Tessalia, întinzându-se până la orașul Lamia.

Anexez aici lista de comune românești din Tessalia, întocmită de mine în timpul șederii Consulatului la Volo, în vederea întocmirii unei hărți a așezărilor românești din Epir și Tessalia. Din datele noi captate în această privință, ceea ce înainte era imposibil din cauza ostilităților administrației grecești față de asemenea cercetări, se poate admite că numărul total al românilor din provinciile sus-arătate s-ar ridica la 800.000 suflete, deși aromânii afirmă că numărul lor s-ar ridica la 1.000.000 de suflete.

II. Orientarea politică a aromânilor din Grecia

Se poate afirma cu mult temei că masa românilor din Grecia, nemaivorbind de cei trecuți prin școlile românești locale, poartă în suflet icoana României Mame, având în același timp și sentimentul filoitalian, bazat pe afinitatea de rasă și dorința de a scăpa cu orice preț și imediat de sub sclavia greacă. Neobișnuiți cu gândirea politică independentă, fiind etern în stare de apărare, nefiind organizați politicește, românii de aici, în credința că o alipire a lor la România ar fi o imposibilitate din cauze politice și geografice, rămânând

în sufletul lor fideli și devotați României, preferă anexarea regiunilor în care ei se află în majoritate la Italia.

Alăturtez aici, în copie, o adresă primită de subsemnatul din partea Uniunii Comunităților Române din Pind și Tessalia, împreună cu telegramele adresate Ducelui și un memoriu asupra chestiunii aromânești adresat Comandamentului italian din Grebena.

Fiind în permanent contact cu aromânii din Grecia și bucurându-se personal de simpatia și încrederea lor, am răspuns Uniunii românilor din Pind și Tessalia cu sediul la Grebena, atrăgându-le atenția asupra consecințelor unei atari renunțări la libertatea lor de acțiune, recomandându-le gradarea revendicărilor lor politice și naționale, ținerea în seamă și a acțiunii României pe acest teren, menținerea contactului strâns cu reprezentanții diplomatici și consulari ai României în Grecia, și în fine, consultarea lor prealabilă în toate demersurile aromânilor cu caracter politic și național.

Pe de altă parte, am profitat de rugămintea Comandamentului militar italian al Corpului III de armată din Volo, care îmi ceruse un memoriu informativ asupra doleanțelor aromânești, arătând că minoritatea noastră din Grecia așteaptă ușurarea situației ei de pe urma unirii eforturilor și a colaborării amicale în această direcție a României și a Italiei.

Din conversațiile avute pe această temă cu ofițerii superiori italieni, m-am ales cu impresia că italienii nu cunosc în ansamblul ei problema aromânească din Grecia, că o studiază abia acum și că pentru moment speră printr-o ocupație dulce a capta și pe greci în cadrul intereselor politice ale Italiei.

De aici provine nehotărârea lor pe chestiunea aromânilor, care încep a se agita și a manifesta dezamăgirea lor față de Italia; iar în mentalitatea grecilor, regimul de ocupație dulce este considerat drept o slăbiciune a Italiei.

În altă ordine de idei, neamestecul ocupației italiene în treburile administrației grecești în fond ostilă ocupației, abuzive și incapabile de a soluționa singură problema șomajului, a aprovizionării populației etc., provoacă nemulțumiri adânci în masa poporului, care apoi sunt canalizate de propaganda adversă în contra trupelor de ocupație.

Țin să semnaliez și faptul arestărilor frecvente în Tessalia de aromâni, uneori fruntași, sub învinuirea gratuită de comunism, indicați autorităților italiene de ocupație de către Poliția greacă ca fiind comuniști. Înțelegând că la mijloc nu este decât o lucrătură nouă a Poliției grecești urmărind intimidarea și ținerea în frâu a aromânilor, am intervenit hotărât pe lângă Comandamentul italian cerând punerea lor în libertate și i-am atras atenția asupra neseriozității unor atari insinuări la adresa elementului român din partea Poliției grecești părtinitoare.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

Consul General
/ss/ Vasile Știrbu

Anexa Nr. 260/1941

Domniei Sale Mihail Antonescu, Președinte ad-interim al Consiliului de Miniștri.
Ministru al Afacerilor Străine

Localitățile din jurul orașului Volo, populate de aromâni:

1. La Volo și suburbiile sale	800	familii
2. În satul Alimeria (Vlahos)	30	familii
3. Aghia Paraschevi	80	„

4. Sescolo	80	„
5. Velestino	350	„
6. Neo-Perivoli (Avdular)	150	„
7. Agnanderi (Dideri)	30	„
8. Micro Perivolachi	80	„
9. Hagi Barac	15	„
10. Toibaș	60	„
11. Kiserli	10	„
12. Macti Gare	10	„
13. Almiro	250	„
14. Kanalia	30	„
15. Tzaritzani	100	„
16. Surpi	300-400	familii
<i>Regiunea Larisa:</i>		
Caragioli (Arghiropuli)	200	familii
Musular	250	„
Farsala	250	„
Tricala	800-1.000	„
Larisa	200	„
Tirnavos	150	„
Damasi	80	„
Zarca	100	„
Vlahoiani	50	„
Pretori	100	„
Milovuște	40	familii
<u>Regiunea Kalambaca</u>		
Kalambaca	50-70	familii
Malacas	300	„
Ambelohori	100	„
Matuneri	100	„
Cuțufliani	200	„
Uraheli	50	„
Castania	350	„
Venzista	200	„
Doliani	10	„
Crania	1.000	„
Dragovisti	500	„
Coduri	100	„
Lepinița	30	familii
Halichi	100	„
Gardichi	800	„
Pretuli	100	„
Vitrinicu	100	„
Climova	200	„
<i>Județul Cojani:</i>		
Vlasti	500	familii

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepaginat.

1941 iulie 29, Sofia. Adresă a Legației României la Sofia către Ministerul Afacerilor Străine, în care se sugerează ca statul român să solicite Comisiei Mixte de la Craiova, recunoașterea dreptului de proprietate asupra bisericii române de la Grivița și a inventarului ei.

Legațiunea Regală a României Sofia
Nr.4078

Sofia, 29 iulie 1941

COPIE
Domnule Ministru,

Am onoarea a Vă trimite, aici alăturat, în copie, raportul No. 549/940 ce primesc de la Dl. maior Pleșoianu, atașat militar pe lângă această Legațiune, precum și un schimb de corespondență dintre fostul atașat militar la Sofia și marele stat major bulgar în chestiunea bisericii comemorative din Grivița, rugându-Vă să binevoiți a dispune examinarea cazului și eventual supunerea lui Comisiunii Mixte pentru aplicarea Tratatului din Craiova.

Cu acest prilej îmi permit a sugera că ar fi necesar să se obțină în Comisiunea Mixtă o recunoaștere formală a dreptului nostru de proprietate asupra bisericii, anexelor și inventarului ei.

Adaug că, problema pusă de bulgari se rezumă la garda bisericii, problemă însă, care cred că este comandată de rezolvarea în prealabil, a chestiunii proprietății.

În adevăr, dacă chestiunea proprietății este rezolvată în favoarea noastră, cred că se poate retrage gardianul român fără nici un inconvenient.

Dacă însă chestiunea proprietății rămâne în dubiu, cum pare a fi situația de astăzi, atunci menținerea gardianului român prezintă un avantaj pentru noi, pentru că am putea întotdeauna în viitor să tragem un argument în favoarea noastră.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

/ss/ G. Caranfil

Domniei Sale Mihail Antonescu,
Vicepreședintele Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 4, f. 393.

236

1941 iulie 30, Vrbița Mică (Timoc). Memoriul locuitorilor români din Vrbița Mică (Timoc), adresat preotului Gh. Suveică, în care se solicită alipirea Timocului la România.

Părinte Suveică,

Noi, sătenii din Vrbița Mică, Vă rugăm să interveniți pe lângă guvernul român pentru alipirea Timocului la România și să ne dai libertatea pe care o dorim cu toții. Noi suntem români, de aceeași origine, avem aceleași obiceiuri și vorbim aceeași limbă ca și frații noștri din România și nu mai vrem să fim stăpâniți de sârbi.

Vă rugăm din tot sufletul pe Dvoastră, delegatul nostru, să interveniți la Dl. general Antonescu, să treacă Dunărea cu mândra armată românească și să ne elibereze. Dumnezeu să Vă ajute.

30 iulie 1941

/ss/ Dimitrie Constandinovici
/ss/ Vasile Vrbeceanovici

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, nepaginat.

237

1941 septembrie 1, București. Instrucțiuni elaborate de Mihai Antonescu, pentru Legația României de la Belgrad, în care consideră că a venit timpul ca românii de pe Valea Timocului să beneficieze de școli și biserici proprii.

București, 1 septembrie 1941

Instrucțiuni pentru Legația din Belgrad

Vă mulțumesc pentru rapoartele Dvs. informative și pentru știrea privitoare la punctul de vedere al Comandamentului de la Belgrad în chestiunea Banatului sârbesc.

De asemenea, vă rog să ne țineți la curent cu consecințele constituirii guvernului sârb, orientarea și situația opiniei publice.

Vă rog să interveniți pe lângă guvernul sârb și în orice caz pe lângă Comandamentul German pentru un tratament potrivit al românilor din Banatul de Vest și din Timoc.

Știrile venite de acolo sunt tot mai neliniștitoare.

Socotesc că este timpul ca aceste populații să beneficieze de un regim de libertate elementar, putând avea școli și biserici și să întrețină o acțiune culturală potrivită numărului mare pe care-l reprezintă mai ales românii din Valea Timocului.

Mihai Antonescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 210.

238

1941 septembrie 10, Atena. Raport al însărcinatului cu afaceri la Atena, Radu Sc. Arion către ministrul Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind situația materială dificilă a cadrelor didactice de la școlile românești din Grecia și faptul că localurile școlilor erau ocupate de trupele germane și italiene.

Atena, 10 septembrie 1941

No. 1071

Strict confidențial

Domnule Ministru,

Cu prima ocaziune, prin primul curier, am onoarea a Vă raporta următoarele:

La 8 august, Domnul profesor D. Blidariu, directorul Liceului nostru din Salonic, a venit la Atena pentru a-mi aduce la cunoștință că profesorii noștri au venit în Grecia la sfârșitul lunii iulie pentru a începe cursurile. Profesorii au venit pe baza unei telegrame a acestei Legațiuni cu data de 22 mai, prin care se aducea la cunoștința Ministerului Culturii Naționale că școlile grecești vor fi din nou deschise de la 1 iunie la 15 august și că ar fi de dorit ca profesorii noștri să se prezinte și ei la post. Profesorii au venit în urma afirmațiunii primite la București că toate apunțamentele lor au fost până la zi trimise în Grecia, primite și încasate. Profesorii au venit însă fără ca Ministerul nostru al Culturii Naționale să fi înștiințat acest Oficiu diplomatic sau Consulatul nostru general din Salonic că a luat deciziunea să trimită profesorii în Grecia, fără ca să fi anunțat măcar venirea lor.

Consulatul nostru general de la Salonic, necunoscând deciziunea luată de Ministerul nostru al Culturii Naționale, nu putea ști că ar trebui să aducă la cunoștința celui Departament ocuparea localurilor în mod trecător de către trupele germane. Profesorii au venit și au găsit aici o situațiune tragică: localurile școlilor ocupate de trupele germane și italiene, apunamentele neprimite de mai bine de 4 luni, mizerie mare provenită din lipsa alimentelor de primă necesitate și în special din faptul urcării continue și vertiginoase a prețurilor acestor alimente, care fac aproape imposibilă cumpărarea lor, cu apunamentele actuale.

Dar, în această materie – în ce privește starea economică, prețurile crescând mereu într-un ritm atât de progresiv și accelerat, prezentând o nestabilitate totală a drahmei și în ce privește faptul că nu s-au primit și că nu se primesc apunamentele și că în orice caz, acestea devin cu totul insuficiente – sunt nenumărate rapoarte și telegrame ale acestei Legațiuni, trimise în primul rând de Dl. C. Gane, fostul nostru ministru, de Dl. Consilier Mishu și de mine (menționez între altele următoarele telegrame: No. 584 din 8 aprilie 1941 către Ministrul Afacerilor Străine, No. 784 și 785 din 30 mai 1941 către Uniunea Băncilor și către B.N.R., raportul No. 869 din 15 iunie 1941, telegramele No. 871 din 18 iunie 1941 către Ministrul Afacerilor Străine, No. 971 din 24 iulie 1941 către B.N.R. și atașatul nostru comercial la Berlin, No. 987 din 25 iulie 1941 către B.N.R., Ministerul nostru de Finanțe și Ministrul Afacerilor Străine). La toate aceste rapoarte și telegrame zăgrăvind situațiunea grea de aci a tuturor funcționarilor noștri din nefericire – din cauza greutăților de comunicațiune desigur – nu am primit niciodată nici un răspuns.

În atare condițiuni de izolare totală, neștiind niciodată ce măsuri s-au luat în țară, această Legațiune a făcut în mod continuu de la începutul lunii Mai intervențiuni stăruitoare pe lângă Banca Greciei pentru ca toate sumele ce ne-au fost ordonanțate de B.N.R. să ne fie plătite regulat și imediat la primirea ordinului. Banca Greciei a invocat că sumele au venit și vin în clearingul greco-român și nu pot fi plătite, nefiind disponibil. Am trimis la București telegrame în acest sens – nu numai Departamentul nostru, dar și Departamentul Economiei Naționale și Băncii Naționale – la care nu am primit nici un răspuns. După timp îndelungat – pe la 20 iulie – am aflat prin Banca Greciei că au sosit noi ordine de plată prin clearingul greco-german, însă că Banca Greciei nu poate să plătească pe motivul că nu cunoaște acordul de plăți în baza căruia se dau asemenea ordine prin Berlin și că, în orice caz, nu are disponibil. Atunci am făcut mai multe intervențiuni pe lângă Guvernatorul Băncii Greciei și – de data aceasta fiind vorba de clearingul greco-german – pe lângă Legațiunea Germaniei și am obținut în sfârșit, la 20 august, plata unei părți din sumele datorate. Am trimis imediat – pe lângă alte sume – 800.000 drahme Consulatului nostru General din Salonic pentru a se da – cât mai iute cu putință – personalului nostru didactic, bisericesc și administrativ ceva din sumele ce are de primit. Am intervenit din nou pe lângă Legațiunea Germaniei pentru a obține plata tuturor sumelor ce ni se datoresc și am primit asigurări că se va face tot posibilul ca în curând toate aceste sume să fie plătite.

În ceea ce privește ocuparea localurilor școlilor noastre de către trupele germane și italiene, am făcut demersuri repetate și stăruitoare pe lângă Legațiunile germană și italiană. Se ivesc însă mari greutăți, armatele germane și italiene ocupând fără nici o restricțiune toate localurile școlilor, fie ele școli grecești sau chiar române, germane sau italiene și nevrând să le evacueze. Am putut, totuși, obține ca localul Gimnaziului nostru

din Ianina să fie evacuat de trupele italiene și ca, pentru moment, o parte din mobilierul său să fie pus la loc. Am cerut să se restituie tot mobilierul. Dl. profesor Blidariu îmi telefonează azi de la Ianina că Gimnaziul se va deschide săptămâna viitoare. În ce privește școlile de la Salonic, Legațiunea Germaniei de aici face toate stăruințele necesare ca trupe germane să le evacueze, iar la 9 septembrie am primit asigurări din partea Consilierului german că ele vor fi eliberate cât mai curând.

Adaug că, deși în principiu școlile grecești trebuiau să-și înceapă cursurile mai întâi la 1 august, iar apoi la 1 septembrie, totuși ele nu au putut fi deschise fiind dat că în prezent sunt încă în majoritatea lor ocupate de armata italiană și germană. Mai mult încă, după cum v-am raportat mai sus, școlile italiene se află în aceeași situațiune, localurile lor fiind ocupate de trupele italiene și încă neevacuate. La Legațiunea Italiei mi s-a afirmat că nu se vor putea începe cursurile în școlile italiene decât cel mai devreme la 15 septembrie.

În astfel de grele condițiuni mă străduiesc ca, în conformitate cu dorința Ministerului nostru al Culturii Naționale, școlile noastre din Grecia să se deschidă cât mai curând cu putință și ca profesorii noștri să se prezinte la posturile lor, în ciuda lipsei de comunicațiuni sau a comunicațiunilor extrem de dificile. Aș crede însă că ar fi absolut necesar pentru a mi se ușura sarcina ca măcar organele noastre competente din țară să ia dispozițiunile necesare ca apuntementele să fie primite la timp aici și să se studieze îndeaproape care va fi modalitatea de plată cea mai practică și ce posibilități ar fi pentru a putea face față scumpirii continuu progresivă și extraordinară care din zi în zi face mai insuficientă cota apuntementelor tuturor funcționarilor noștri din Grecia.

Situațiunea economică e disperată. Alimentele, care se găsesc cu mari greutate, și lucrurile de primă necesitate s-au scumpit de 8-10 și chiar 12 ori ca înainte de război. Astfel încât, apuntementele mici au devenit apuntement de mizerie, profesorii mor literalmente de foame. Apuntementele lor nu cadrează nici cu situațiunea lor, nici cu prestigiul țării noastre pe care-l dorim cu toții cât mai sus.

Mă simt dator să precizez că, dacă această Legațiune sau Consulatul nostru General din Salonic ar fi fost înștiințat din timp de rezoluțiunea Ministerului nostru al Culturii Naționale, s-ar fi putut face la vreme intervențiunile trebuincioase pentru eliberarea localurilor școlilor noastre, arătând că școlile vor începe mai de timpuriu ca de obicei. De asemenea, dacă în țară s-ar fi luat, în urma telegramelor noastre măcar, măsurile necesare pentru a primi aici apuntementele regulat și în astfel de condițiuni încât să corespundă cel puțin în parte cu ridicarea prețurilor, profesorii noștri ar fi avut la venirea lor aici apuntementele lor și ar fi avut posibilitatea să aștepte deschiderea școlilor, fără ca unii dintre ei să fie forțați a pleca în Țară, după cum raportează Consulul nostru General din Salonic, prin raportul D-sale No. 522 din 2 septembrie, trimis direct Ministerului.

Însărcinat cu Afaceri,
/ss/ Radu Sc. Arion

Domniei Sale Domnului Mihail Antonescu
Președintele Consiliului de Miniștri a.i., ministrul Afacerilor Străine, București

1941 septembrie 10, Sofia. Raport al consulului Emil Oprișanu, către ministrul ad interim al Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind persecuțiile la care erau supuși aromânii din Bulgaria.

Sofia, 10 septembrie 1941

Consulatul Regal al României, Sofia
Nr. 964/1.D

Domnule Ministru,

Prin raportul meu Nr. 751 din 14 iunie a.c., am arătat că persecuțiunile bulgare au creat un curent de emigrare în sânul populațiunii române din Macedonia.

Au plecat astfel spre Serbia foști funcționari, pensionarii, mulți liber-profesioniști și chiar unii comercianți.

Spre Albania au plecat foarte mulți crescători de animale împreună cu turmele, păstorii, lucrători pentru brânzeturi etc. De curând au început a trece și foști funcționari care găsesc slujbe la administrația italiană.

În ultimul timp, administrația bulgară a decretat în Macedonia recrutarea obligatorie la care sunt chemați și tinerii români.

Față de tratamentul care li se aplică de autoritățile bulgare, refuzându-li-se pașapoarte, dreptul de a exercita profesiunea etc., pe motiv că nu sunt cetățeni bulgari, foarte mulți români s-au hotărât a trece în zona italiană sau în Serbia.

Situațiunea actuală nu poate dura, deoarece ne vom găsi la un moment dat în fața slăbirii totale a elementului românesc din Macedonia, adică tocmai ceea ce urmăresc bulgarii cu cea mai tenace perseverență.

Trebuie intervenit cu energie la Sofia, cerând guvernului bulgar să-și precizeze atitudinea:

Ori românii macedoneni nu sunt socotiți ca cetățeni bulgari și atunci să fie imediat eliberați din armată și exceptați de la recrutare;

Ori sunt asimilați cu cetățenii bulgari și atunci trebuie să aibă toate drepturile acestora.

Consul
/ss/ Emil Oprișanu

Domniei Sale, Domnului Mihai Antonescu
Vicepreședintele Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine a.i.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 8, Iugoslavia, nepaginat.

240

1941 septembrie 18, București. Adresă a Ministerului Afacerilor Străine, către ministrul României la Sofia, G. Caranfil, privind redeschiderea bisericii române din Bitolia.

Domnule Ministru,

Drept urmare la adresa acestui Departament No. 66743 din 15 septembrie a.c., am onoarea a Vă aduce la cunoștință că, precum mă informează Ministerul Culturii Naționale, preotul Tiberiu Șdicu fusese numit în postul de preot-ajutător al bisericii

române din Bitolia, pe data de 1 iunie 1937. Nefiind însă recunoscut de autoritățile ecleziastice iugoslave, a trebuit să părăsească Bitolia după o ședere de aproape 2 ani și să treacă la parohia din Grebenați, în Banatul iugoslav. Între timp, preoții titulari ai bisericii noastre din Bitolia au decedat, iar mai apoi aceasta a fost închisă și preluată în mod arbitrar de Episcopia sârbă de Ohrida. În urma recentelor schimbări politice, biserica se găsește azi din nou în posesiunea comunității locale române, care a cerut autorităților noastre competente ca în postul de paroh să fie numit acel preot Tiberiu Șdicu.

Dat fiind că după părerea Consulatului nostru de la Skoplje, chestiunea redeschiderii bisericii române din Bitolia poate fi pusă imediat, fără a se mai aștepta rezolvarea revendicărilor noastre asupra proprietăților ce avem în Macedonia, am onoarea a Vă ruga să binevoiți a interveni pe lângă guvernul bulgar spre a se permite funcționarea nestânjenită a acelei biserici. Cu prilejul demersului D-Voastre, va fi necesar să precizați ca biserica să fie autorizată a celebra toate Sfintele Taine, să aibă dreptul de a ține registre de stare civilă, ca și celelalte biserici din Macedonia, și să aibă un comitet de epitropi, care să o administreze sub controlul Consulatului român.

Adaugă că, am rugat Patriarhia română să intervină concomitent pe lângă Sinodul bisericii bulgare spre a se obține cuvenita autorizație de funcționare pentru preotul Tiberiu Șdicu.

Ministerul Afacerilor Străine

G. Davidescu, Ministru Plenipotențiar, Director Politic.

I.R. Gamber

Atașat de Legațiune

Domniei Sale D-lui G. Caranfil, ministrul României la Sofia.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 216.

241

1941 septembrie 27, <București>. Notă de serviciu a Ministerului Afacerilor Străine privind măsurile prin care puteau fi sprijiniți aromânii din Macedonia.

NOTA DE SERVICIU

În raportul No. 990/1-D al Consulatului Skoplje, înregistrat la Ministerul Afacerilor Străine cu No. 69789 din 22 septembrie 1941, Domnul Secretar de Legațiune Oprișanu întreabă dacă, pentru a evita pe viitor persecuțiunile la care sunt supuși mulți dintre românii macedoneni, nu s-ar putea acorda acelor Români, la cerere, naturalizarea sau cel puțin calitatea de protejat român.

Art. 10, al. 4 din legea naționalității arată că poate fi *naturalizat* român doar acela care a locuit pe teritoriul României, neîntrerupt, timp de 10 ani.

De la această condițiune pot fi exceptate doar persoanele care au fost mobilizate în armata română sau care sunt folositoare națiunii române.

Pe de altă parte, nu pot fi *recunoscuți* cetățeni români, (Art. 28 al. 1) decât românii de origine, supuși ai unui stat străin, care au domiciliul lor în țară.

În ce privește acordarea calității de protejat român, măsură care din punct de vedere al dreptului internațional ar constitui o inovațiune, această măsură luată unilateral față de supușii unui stat străin ar duce la conflicte inevitabile.

Modificarea statutului juridic actual al românilor macedoneni prin dispozițiuni legislative interne apare imposibilă atâta vreme cât acești români vor continua a locui pe teritoriul străin.

Cred că un acord cu Bulgaria nu are nici o șansă de reușită. Și chiar dacă, prin imposibil, s-ar putea ajunge la un asemenea acord, eticheta de “protejat român” nu ar servi la nimic date fiind procedeele întrebuițate de bulgari. Ea ar desemna dimpotrivă vindictei publice pe cei care s-ar folosi de ea.

Deoarece dorim ca românii din Macedonia să rămână la vetrele lor și să nu imigreze în țară, singura cale de a ajuta pe acești români rămâne adoptarea unei politici cât mai energice și mai ales *constante* în privința lor și elaborarea unor instrucțiuni precise pentru Legațiunea Sofia și consulatele noastre cărora să fie recomandată o vigilență cât mai mare în această chestiune.

Bineînțeles, nu ar trebui uitată în cazul inaugurării unei politici de *prezență* ajutorarea cu fonduri a puținelor Instituțiuni culturale și biserici ce avem în acele ținuturi, precum și punerea la dispozițiunea consulatelor a unor sume din cari să poată acorda ajutoare.

Atâta vreme cât durează conjunctura internațională actuală, nu ne rămâne decât posibilitatea de a recurge la intervențiuni cât mai energice – direct sau, pentru cazurile mai însemnate, prin mijlocirea Puterilor Axei – ori de câte ori vor fi violate drepturile românilor macedoneni.

27 septembrie 1941

/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 18 vol. 8, Iugoslavia, nepaginat.

242

1941 octombrie 17, Sfântul Munte, Grecia. Scrisoarea egumenului schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos, adresată ministrului României de la Sofia, prin care îl roagă să intervină pe lângă guvernul bulgar pentru a fi repus în posesia metocului avut în insula Thassos, comuna Potamia, naționalizat de guvernul grec în anul 1927.

Schitul Khinoviarh românesc „Prodromul”, Sfântul Munte. Grecia.
Nr. 101

17 octombrie 1941

COPIE

Domnule Ministru,

Subsemnatul egumen al schitului românesc Prodrom din Sfântul Munte Athos, cu cel mai deosebit și profund respect, aducem la cunoștință Excelenței Voastre următoarele:

Schitul nostru posedă un metoc sub numele de Sfântul Dumitru în insula Thassos, comuna Potamia. Acest metoc posedă circa 150 hectare pământ, case și 3.000 copaci măslini. A devenit proprietatea schitului prin cumpărături treptat încă de la anul 1865, așa după cum arată și documentele ce să păstrează în arhiva schitului. Pe anul 1927, guvernul grecesc a făcut secularizarea metoacelor mănăstirești din Sfântul Munte, atunci ne-a

expropriat și metocul nostru din Thassos ilegal, fiindcă legea exproprierii, prevedea că numai metoacele dăruite la mănăstiri să fie luate – așa că metocul nostru n-a fost dăruit, ci cumpărat. Cu toată rugămintea ce am făcut guvernului grecesc din timp ca să nu ni-l exproprieze, n-am fost ascultați. De atunci și până astăzi, schitul a îndurat cea mai grea suferință, rămânând în cea mai mare sărăcie, neavând altă existență, singură care o avea din acest metoc, de unde cu veniturile ce provenea își cumpăra cele trebuincioase, pâine, haine etc. etc. Pentru toată această daună ce s-a adus schitului n-am primit nici o despăgubire.

Astăzi, în urma evenimentelor internaționale, insula Thassos se află sub stăpânirea Bulgariei. Deci, în consecință, cu cele mai sus zise, călduros rugăm pe Excelența Voastră, de a interveni pe lângă Onor. Guvern bulgar, rugând a repara această nedreptate făcută de guvernul grecesc, punându-ne din nou în posesia metocului care ne-a fost răpit cu nedreptate, deoarece schitul neavând alte venituri decât singur acest metoc, urmează a se distruge, neavând existența zilnică.

Primiți, Domnule Ministru, deosebitele noastre considerațiuni, iar Bunul Dumnezeu să Vă ție întru mulți ani.

Rugător către Dumnezeu
/ss/ Egumen Eromonah
Veniamin Popa

Domniei Sale, Domnului Ministru al României la Sofia

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 31, f. 28.

243

1941 noiembrie 1, <București>. Adresă a Ministerului Propagandei Naționale către Ministerul Afacerilor Străine, prin care erau expediate la Tirana, o serie de partituri muzicale pentru un grup de tineri care doreau să organizeze un cor românesc.

1 noiembrie 1941

Ministerul Propagandei Naționale. Direcțiunea Propagandă.

.....
Domnule Ministru,

Ca urmare la adresa dv. cu dosarul 76889/941 (Direcțiunea Politică), prin care cereți următoarele partituri:

1) G. Muzicescu:	Imnele Sf. Liturghii,
2) A. Bena:	Liturghia,
3) N. Băru:	"
4) J. Crișan:	"
5) C. Givulescu:	Trei Liturghii,
6) P. T. Lugojan:	Liturghia,
7) O. Pop:	Liturghia,
8) V. Petrașcu:	Liturghia

solicitate de un grup de tineri, în vederea organizării unui cor românesc în Tirana, avem onoarea a vă face cunoscut următoarele:

1. Din lucrările de mai sus nu s-a putut procura decât *Imnele Sfintei Liturghii* de G. Muzicescu, pe care o alăturăm.

Celelalte, cele mai multe apărute într-o editură din Ardealul cedat, nu au putut fi găsite în Capitală. Am încercat, totuși, procurarea lor prin casa Moravetz din Timișoara. Dacă le vom putea avea vi le vom trimite.

2. Ne permitem a vă înainta următoarele partituri în genul celor cerute:

1) O. G. Kiriac: Liturghia psaltică (cor mixt),

2) S. V. Drăgoi: Liturghia (cor bărb.),

3) I. G. Comănești: Axion (cor mixt),

pentru a fi trimise, împreună cu liturghia lui Muzicescu, Consulatului nostru general din capitala Albaniei.

Director,
/ss/ indescifrabil

Seful serviciului,
/ss/ Tib. Alexandru

Domniei Sale Domnului Ministru al Afacerilor Străine. Direcțiunea Politică.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 8, f. 42..

244

1941 noiembrie 7, București. Raportul preotului econom Cotta Balamaci, către Consulatul general al României la Tirana, privind situația grea a școlilor române din Albania, dintre care cinci nu mai funcționau, pentru că nu fuseseră reparate.

COPIE de pe raportul preotului Cotta Balamace, No. 32 din 7 noiembrie 1941, adresată Consulatului General al României la Tirana și înregistrată cu No. 732 din 26 noiembrie 1941.

Domnule Consul General,

Drept răspuns la adresa Domniei Voastre No. 692/941 din 25 octombrie a.c., am onoarea a Vă aduce la cunoștință următoarele:

1. – Cât privește reparația școlilor primare române din circ. Corcea, organele statale au însărcinat în timpul verii comisiuni și șefi de comune ca să facă la fața locului o dare de seamă asupra pagubelor suferite în timpul ostilităților. După cât sunt informat, comisiunile și șefii de comune au raportat autorităților competente superioare albaneze starea fiecărei școli și suma de bani care trebuie acordată ca ele să fie pe deplin reparate. Până astăzi însă, Ministerul Instrucțiunii și Ministerul de Interne, ca de obicei, s-au interesat numai de ale lor, neglijând în mod intenționat pe ale noastre. Până în prezent funcționează numai școala din Corcea într-un local statal, cea din Moscopole, unde nu figurează nici un învățător român, deși majoritatea elevilor sunt de origine etnică română, și cea din Șipsca care, fiind reparată cu banii proprii ai Comunității, funcționează având în locul D-lui învățător Adam Muși, retras din învățământ la 1 noiembrie a.c., pe un învățător albanez, devenind și ea în modul acesta o școală albaneză, deși toți copiii nu cunosc deloc limba albaneză.

Totodată, Vă rog să-mi permiteți Domnule consul general de a exprima punctul meu de vedere privitor la atitudinea care au avut autoritățile albaneze față de elementul român și față de reprezentanții diplomați ai statului român. Nu trebuie să dați nici o

crezare și nici cea mai mică însemnătate promisiunilor lor, căci ei, nu numai că nu-și țin promisiunile date, dar încearcă prin fel de fel de violenții ca să distrugă tot ce-i românesc. Îi cunoaștem foarte bine, dat fiind că conviețuim timp de două milenii cu ei. Pentru aceasta, Vă rugăm, Domnule consul general, să nu ne mai sfătuiți ca să recurgem la ei pentru a obține fie un sprijin moral sau material. Dacă reprezentanții statului român vor proceda ca și în trecut, să fiți mai mult ca sigur că elementul aromânesc va pieri în scurt timp.

Reamintesc că toate celelalte școli, adică cea de la Dișnița, Nicea, Grabova și Lunca, până în prezent nu funcționează, dat fiind că nu sunt reparate încă.

2. – Cât privește lipsa de cărți didactice, am fost informat numai în ultimul timp, dat fiind că directorul școlii din localitate și majoritatea învățătorilor nu mi-au comunicat la timp lipsurile școlare și alte informațiuni cu caracter școlar, bisericesc și național, deși în nenumărate rânduri am cerut informațiuni în privința aceasta. Până când soarta școlilor noastre va fi încredințată în mâinile câtorva renegați, să fiți sigur, Domnule consul general, că ele nu-și vor atinge niciodată ținta pentru care au fost înființate.

Primiți, Vă rog, Domnule consul general, deosebita mea stimă și considerațiune.

/ss/ Ec. Cotta Balamaci

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 271.

245

1941 noiembrie 27, Sofia. Adresă a consulului Emil Opișanu, către ministrul Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, în care solicită publicația "130 melodii populare aromânești" de I. Caranica, pentru a fi difuzată românilor macedoneni.

Consulatul Regal al României, Sofia

27 noiembrie 1941

Domnule Ministru,

Am onoarea a Vă ruga să binevoiți a dispune să se trimită acestui Oficiu un număr oarecare de exemplare din următoarea publicațiune, menită a fi răspândită printre românii macedoneni:

"130 Melodii populare aromânești" culese de Ioan CARANICA (Ed. Universul).

Consul

/ss/ Emil Opișanu

Domniei Sale Mihai Antonescu

Vicepreședintele Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 8, f. 406.

246

1941 noiembrie 29, Atena. Raportul însărcinatului cu afaceri al României la Atena, Radu Arion, către ministrul Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind demersurile făcute pentru redeschiderea școlii și bisericii românești din Oșani, Meglenia (Macedonia).

Nr. 1316
Confidențial

Atena, 29 noiembrie 1941

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresa ministerială No. 76188 din 22 octombrie 1941, cu privire la cererea unui grup de aromâni de a se reînființa școala și biserica românească din comuna Oșani (Meglenia, Macedonia), am onoarea a Vă aduce la cunoștință următoarele:

În această chestiune, și mai precis în chestiunea reînființării școlii noastre din comuna Oșani și din comuna Liumnița (Meglenia), am fost sesizat la data de 4 octombrie a.c. de Consulatul nostru general din Salonic, care mi-a trimis în același timp, în copie, cererea Comunităților române din regiunea Meglenia și un raport al Administrației școlilor și bisericilor române din Grecia. Comunitățile aromâne din Meglenia își exprimau dorința de a se reînființa cât mai iute cu putință, *sub rezerva autorizățiunei Ministerului nostru al Culturii Naționale*, școala românească din Oșani și din Liumnița. Totodată, îmi aduceau la cunoștință că autoritățile de poliție din Liumnița s-au opus la redeschiderea școlii noastre din acea localitate, cerând pentru aceasta un ordin al autorităților competente grecești sau germane. De asemenea, eram informat de nenumărate persecuțiuni ale organelor locale administrative și de poliție grecești împotriva aromânilor din regiunea Megleniei. Consulatul nostru general din Salonic îmi comunica în același timp că a făcut toate intervențiunile necesare pe lângă autoritățile germane din acea localitate.

Imediat ce am primit raportul Consulatului nostru general din Salonic, la 4 octombrie, am intervenit stăruitor pe lângă Biroul Reprezentantului Germaniei pentru a se redeschide școlile noastre din comunele Oșani și Liumnița, explicând cu acest prilej toată importanța nu numai culturală, ci și în primul rând politică pe care o prezintă pentru noi această chestiune. Totodată, am cerut să se pună capăt persecuțiunilor de către greci a populațiunilor noastre aromânești.

La 2 noiembrie am primit răspunsul din partea autorităților germane că autoritățile grecești doresc a ști, înainte de a putea lua orice deciziune cu privire la redeschiderea școlilor din Oșani și Liumnița, la cât se ridică numărul aromânilor din regiunea Megleniei și câți copii ar fi trimiși la școala românească.

Primind în același timp adresa ministerială sus-citată, am făcut o nouă intervențiune cerând de data aceasta și redeschiderea bisericii de la Oșani, biserică ce nu fusese cuprinsă în cererea Comunităților aromâne din Meglenia, trimisă de consulatul nostru general din Salonic – și am arătat din nou autorităților germane că, Comunitățile aromânești, cerând redeschiderea școlilor din Oșani și Liumnița, se bazează pe cererile aromânilor din acea regiune și că ar fi deci un număr suficient de mare de școlari aromâni.

Mai mult decât atât, am luat contact direct cu guvernul grec și am explicat pe larg toată situațiunea.

Ca răspuns, am avut afirmațiunea formală din partea guvernului grec că în ce privește persecuțiunile, s-au luat măsurile cele mai severe cu putință și că s-au dat ordine precise să se înceteze orice persecuțiuni, că actualmente guvernul grec dorește a mulțumi minoritatea aromânească cât mai mult și a lucra într-un spirit cât mai larg.

În urma acestor afirmațiuni, am rugat Consulatul nostru General din Salonic să mă informeze imediat de orice persecuțiune s-ar mai ivi, pentru a putea protesta din nou și mai energic.

Referitor la școlile noastre din Liumnița și Oșani și la biserica din această din urmă localitate, guvernul grec, invocând faptul că școlile și bisericile noastre din acele localități și din întreaga regiune Meglenia au fost închise în 1926, fiind dat că nu mai erau aromâni destui, deoarece aceștia emigraseră în România, dorește, înainte de a-mi da un răspuns, a da dispozițiuni pentru a se întocmi o statistică cuprinzând numărul aromânilor din acele localități și din regiunea Meglenia și numărul copiilor care s-ar duce la acele școli, deoarece tratatele prevăd că școlile minoritare nu pot funcționa decât cu un număr minimum de elevi.

În atare condițiuni, am răspuns că ar trebui ca guvernul grec să redeschidă școlile și bisericile numai pe baza cererilor comunităților noastre, fiind dat că aceste cereri probează că actualmente sunt aromâni în număr destul de mare și suficienți elevi și fiind dat că redeschiderea școlilor și bisericii noastre nu ar fi decât restabilirea situațiunii anterioare.

Guvernul grec nevrând însă a renunța la statistică, am obținut ca să întocmim noi această statistică și mi-am luat această însărcinare pentru a o îndeplini cât mai iute cu putință și conform situațiunii reale.

În acest scop, am cerut Consulatului nostru general din Salonic să ia măsurile necesare pentru ca să se întocmească cât mai în grabă statistica dorită de guvernul grec.

Azi 29 noiembrie, Consulatul nostru general din Salonic îmi aduce la cunoștință că autoritățile germane din localitate i-au comunicat, drept răspuns la intervențiunea făcută de acel consulat, că s-au luat măsuri pentru ca să nu mai fie persecutați aromânii și că redeschiderea școlilor noastre din Liumnița și Oșani *nu* e posibilă pentru moment.

Această comunicare a autorităților germane din Salonic fiind însă anterioară intervențiunii mele pe lângă guvernul grec, deoarece purta data de 2 octombrie, de îndată ce voi primi statistica dorită de guvernul grec voi face din nou intervențiuni cât mai stăruitoare pe lângă acest guvern, și aceasta pe baza statisticii și pe baza afirmațiunilor primite mai recent din partea guvernului grec.

În ce privește redeschiderea școlii noastre din comuna Liumnița (Meglenia), Vă rog, Domnule Ministru – pe baza cererii comunității aromâne din acea regiune –, să binevoiți a-mi trimite autorizațiunea Ministerului nostru al Culturii Naționale, astfel cum s-a procedat pentru școala și biserica din Oșani.

Însărcinat cu afaceri
/ss/ Radu Sc. Arion

Domniei Sale Mihai Antonescu Vicepreședintele Consiliului de Miniștri a.i.,
Ministrul Afacerilor Străine, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 355.

247

<1941>. Extrase din studiul "Românii de peste hotare", privind situația celor din Bulgaria, Iugoslavia, Albania și Grecia.

Românii de peste hotare

III. ROMÂNII DIN BULGARIA

Numărul românilor din Bulgaria, conform datelor statistice bulgare, nu poate fi stabilit cu precizie.

Statisticile oficiale bulgare ne arată astăzi o cifră minimă de 57.000 suflete.

În regiunile Vidinului și pe Valea Timocului, românii dunăreni din Bulgaria locuiesc într-o masă compactă de aproximativ 150.000 suflete.

Cele mai importante sate românești din Bulgaria sunt: Balci, Racoviță, Bregova, Vârf, Gomurari, Gânzoava, Tianuț, Deleina, Căpitănuț, Cherim-Beg, Cosova, Cutova, Stanotârn, Calênic, Molălaia, Florentin, Iasen, Seum Robrova, Fundeni, Bosneacul din Vale, Topolovăț, Boroilovăț, Tibăr-Varoș, Giurmaia etc.

Protecțiunea minorităților din Bulgaria a fost prevăzută prin articolele 49-57 ale Tratatului de pace de la Neuilly, care însă nu a fost deloc aplicat minorității române.

Românii din Bulgaria sunt lipsiți de școli și biserici naționale. Școlile vechi românești au fost suprimate; în bisericile românești s-a interzis serviciul divin în limba română, iar cărțile sfinte au fost confiscate.

Românii din Bulgaria nu au nici un fel de drepturi politice, după cum nu au nici drepturi culturale.

Instituțiile culturale de la Sofia și Giurmaia de Sus, nu pot fi considerate *ca minoritare*, pentru că ele au fost înființate pentru cetățeni români din Bulgaria și sunt întreținute din bugetul statului nostru.

IV. ROMÂNII DIN IUGOSLAVIA

Românii din Iugoslavia sunt răspândiți în trei regiuni: a. *Banatul iugoslav* (Românii bănățeni), b. *Kraina, Pojarevăț și Morava* (Românii dunăreni) și c. *Macedonia sârbească* (Aromânii sau macedoromânii).

În Banatul iugoslav, cele mai importante comune românești sunt: Coștei, Voicodini, Iabuca, Sălcița, Marcovăț, Mosici, Srediștea-Mare, Râtișor, Straja, Miclăuș, Creșnița, Grebenaț, Marghita, Sân-Ianăș, Nicolințul-Mare, Seleuș, Dobrița, Alibunar, Petrovăsela, Satu-Nou, Doloave, Glogon, Ofcea, Mramorac, Deliblata, Cuvin, Sărcia, Ecica-Română, Iancahida, Toracul-Mic, Toracul-Mare, Tosigul Mare etc. etc.

Recensământul iugoslav din 1921, ne arată în întreaga Iugoslavie 229.398 români. Statistica aceasta însă, nu arată reala situație a minorității române.

Alte statistici de specialitate ne spun că cifra minorității române din Iugoslavia se ridică la peste 300.000 suflete.

Protecțiunea minorităților din Iugoslavia a fost prevăzută prin Tratatul de la Saint-Germain.

Românii din Banatul iugoslav dispun de școlile și bisericile lor naționale; cei din Kraina-Morava și Macedonia sârbească n-au nici un fel de instituțiuni culturale.

V. ROMÂNII DIN ALBANIA

După însemnările diversilor etnografi, până la finele veacului trecut, românii din Albania au populat, în mase compacte, peste 200 de localități (sate și orașele) a căror origine românească se mai păstrează și astăzi.

Cele mai importante centre românești (aromâne) din Albania sunt: Fiori, Lușna, Grădiștea, Cărbunara, Moscopole, Lunca, Grabova, Nicea, Boboștița, Bituchichi, Drenova, Lubonia, Boria, Corcea, Dișnița, Șipsca etc.

Dr. Otto Junghann (*National minorities in Europa*, New York, pag. 64), în 1928, spune că, în Albania trăiește o minoritate românească de 55.000 suflete.

M. Popovici (*Situația românilor macedoneni și chestia colonizării lor*, Tip Bucovina, pag. 39), evaluează numărul românilor din Albania la 50.000 suflete.

Protecțiunea minorităților din Albania, în urma marelui război, a fost prevăzută prin declarațiunea făcută de guvernul albanez înaintea Societății Națiunilor, la 2 octombrie 1921, și prin Constituția Regatului din 1 decembrie 1928, care a garantat și ea anumite drepturi minorităților.

Înainte de război, românii din Albania dispuneau de biserici și școli naționale. După război, școlile românești au fost etatizate, iar bisericile suprimate.

În 1937, guvernul albanez a autorizat redeschiderea a 7 școli românești.

VI. ROMÂNII DIN GRECIA

În Grecia, românii balcanici, sau aromânii, sunt răspândiți în regiunile Veria, Vodena, Lerin, Meglenia, Seres, Pind, Florina, Grebena, Salonic și Costur.

După o statistică din 1894, în Grecia propriu-zisă sunt arătați 100.000 valahi sau aromâni, iar în Tessalia 120.000. Total 220.000.

Astăzi, statisticile oficiale grecești ne arată un număr extrem de redus de aromâni. Astfel, în 1928, în întreaga Grece, statistica oficială arată: 19.707 cuțovlahi, Enrico-Aci Monfosca (*Le minoranze nazionali contemplate dagli Atti internazionali*, Vol. I, p. 221), spune că numărul românilor din Grecia este de 100.000 suflete.

În 1930, comunitățile școlare și religioase române întrețineau 25 de școli primare. În același timp, românii mai dispuneau de un liceu la Grebena, de un gimnaziu, la Ianina, și de o școală superioară de comerț, la Salonic.

În localitățile mai însemnate, românii din Grecia își au bisericile lor naționale.

Prin acordul din 1913, guvernul român și-a rezervat dreptul de a subvenționa școlile și bisericile românești din Grecia.

Tratatul de pace de la Sèvres, din 10 august 1920, a acordat românilor din Pind, un fel de autonomie culturală.

În Pind, cele mai însemnate centre românești sunt: Furca, Sanmarina, Palioseli, Smixi, Armata, Pazi, Breaza, Grebena, Avdela, Palichori, Perivoli, Dobrinova, Leșnița, Băiasa, Macrini, Drăgari, Flamburari, Aminciu, Doliani, Vutunasi, Siracu, Milia, Pertuli, Ianina etc.

În Tessalia: Trikala, Gradișca, Neochori, Vlahoiani, Larisa, Vlaholivadi, Fteri, Caterina etc.

În regiunea Castoria: Florina, Pisuderi, Nevesca, Castoria, Hrupiștea, Vlahoclisura, Fetisca, Paticina, Gramaticova, Cândiova, Selia, Veria, Doliani, Xirolivadia, Castania etc.

În Meglenia: Sirminia, Coinosco, Huma, Nânta, Birislav, Ghevgheli, Liumnița, Oșani, Cupa, Baroviște, Salonic etc.

248

1942 ianuarie 7, <București>. Notă a Președinției Consiliului de Miniștri, privind raportul profesorului Gheorghe N. Papagheorghe, asupra situației școlilor române din Bulgaria.

7 ianuarie 1942

Președinția Consiliului de Miniștri
Secretariatul General

NOTĂ

Nr. 2558

Domnul Profesor Gheorghe Papagheorghe, administratorul general al școlilor și bisericilor din Macedonia, în trecere prin Sofia a încercat să cerceteze și situația școlilor române din comunele românești Giumaia și Poroj din Macedonia, *anexată recent Bulgariei de la sârbi*.

Domnul Ministru George Caranfil a dat aviz negativ asupra acestei vizite, arătând că îi poate furniza personal toate informațiunile de care are nevoie.

În urma discuțiunilor ce Dl. Profesor Papagheorghe a avut cu directorul liceului și Institutului român din Sofia și cu directorul școlii primare române din capitala Bulgariei, raportează:

1/ Școala primară din comuna Poroj, care a funcționat *normal sub greci*, până la ocuparea localității de către bulgari, a rămas închisă, cu toate intervențiunile ce s-au făcut pentru redeschiderea ei de către reprezentantul României în Bulgaria.

Sunt speranțe însă că bulgarii vor redeschide școala, care apoi va intra în grija administrației generale a școlilor, care va asigura normala și demna ei funcționare, satisfăcându-i și nevoile materiale.

2/ Școala primară din Giumaia funcționează, însă este lipsită de material didactic și necesită reparațiuni la dușumele, ferestre, mobilier etc. de circa 200.000 lei.

3/ Liceului român din Sofia îi lipsește sala de gimnastică, care pentru liceele din Bulgaria este obligatorie. Aceasta este cu atât mai necesară, cu cât se activează pentru recunoașterea oficială și acordarea dreptului de publicitate din partea guvernului bulgar pentru liceul nostru din Sofia.

Liceul, așa cum este dotat cu material, face cinste țării. Are nevoie de cărți didactice pe anul în curs.

4/ Institutul român din Sofia posedă o bibliotecă cu un număr de peste 6.000 volume. Acestea însă nu sunt suficient folosite, prin faptul că nu pot fi cercetate de doritorii de a se adăpa la izvorul culturii românești, din lipsa unei săli de lectură adecvată și prin faptul că volumele nu sunt, în marea lor majoritate, legate.

5/ Dormitoarele internatului liceului sunt instalate într-o clădire deținută cu o chirie de peste 250.000 leva anual, ca și școala noastră primară.

Rezultă din aceste relatări necesitatea de a se proceda, chiar în primăvara anului 1943, la clădirea – pe o porțiune din terenul disponibil, proprietatea noastră – a unui corp care să cuprindă: o sală de gimnastică pentru liceu, o sală de lectură pentru Biblioteca Publică Română, săli de clasă pentru școala primară și saloane pentru instalarea dormitoarelor internatului.

Din cercetările făcute și din informațiunile culese în această privință, se poate afirma că o atare lucrare, în viitoarea campanie de lucru, poate fi executată cu suma de circa 5.000.000 lei.

Pentru o bună administrare a fondului, se poate numi o comisiune prezidată de Dl. Ministru Plenipotențiar al României la Sofia, și alcătuită din Consulul general al României la Sofia, ca organ de constatare, un delegat al Ministerului Culturii Naționale sau al Președinției Consiliului de Miniștri pentru verificare, directorul liceului, ca organ de gestiune, și doi reprezentanți ai comunității române din Sofia, ca membri.

Pentru bibliotecă este absolut necesar ca imediat să se înceapă confecționarea mobilierului necesar sălii de lectură, alcătuit deocamdată din 4 dulapuri mari, 10 mese și 20 scaune, în valoare de 137.000 leva – circa 250.000 lei – și să se efectueze legarea volumelor disponibile pentru care trebuiesc circa 500.000 lei – în total lei 750.000.

Considerând că Ministerul Culturii Naționale nu are fonduri prevăzute pentru aceste scopuri, de o importanță atât de mare, am onoare a ruga pe Domnul MAREȘAL să aprobe deschiderea unui credit în sumă de 6.000.000 lei destinat cheltuielilor, care recapitulate constau din:

a/ Confecționarea mobilierului necesar sălii de lectură a Bibliotecii române din Sofia	lei	250.000
b/ Legarea celor circa 6.000 volume de care dispune biblioteca română din Sofia	"	500.000
c/ Executarea unei construcții pe terenul propriu pentru adăpostirea școlii primare române din Sofia, a internatului Liceului român din Sofia, a unei săli de gimnastică și a Bibliotecii române din Sofia	"	5.000.000
d/ Repararea clădirii proprii și confecționarea mobilierului necesar școlii primare române din Giurmaia	"	200.000
e/ Fond pentru preîntâmpinarea cheltuielilor de amenajare a școlii primare române din Poroi	"	50.000
Total lei	"	6.000.000

Aceste lucrări efectuate vor ridica prestigiul țării în străinătate și vor contribui în același timp la lărgirea sferei de influență a culturii românești în Sudul Dunării.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 320.

249

1942 ianuarie 9, București. Telegramă a Ministerului Afacerilor Străine către Ministerul Economiei Naționale, prin care acesta era anunțat că aprovizionarea cu alimente a școlilor secundare române din Grecia urma să fie făcută de comandamentele germane din acea țară și în compensație, aceeași cantitate de alimente, să fie furnizată trupelor germane din România.

F. URGENT

Domnule Ministru,

Școlile noastre secundare de la Salonic, Grebena și Ianina fiind în imposibilitate de a asigura aprovizionarea internatelor respective, din cauza gravelor dificultăți alimentare în care se zbate astăzi Grecia, am cerut Marelui Stat Major să intervină pe lângă Misiunea militară germană pentru aprovizionarea acelor școli de către Comandamentele germane din Grecia, urmând ca, în compensație, aceleași alimente și cantități să fie furnizate trupelor germane din România de către serviciile noastre de aprovizionare.

Cum Misiunea militară germană este, în principiu, de acord cu aranjamentul propus, am onoarea a Vă ruga să binevoiți a-mi comunica de urgență soluția Departamentului D-Voastre în ceea ce privește aprovizionarea școlilor de mai sus.

Adaug, pentru informarea D-Voastre, că efectivele școlilor noastre secundare din Grecia sunt următoarele:

Denumirea școlii	Profesori	Personal ad-tiv și de serviciu	Elevi
Liceul Comercial Salonic	17	15	130
Liceul Industrial fete Salonic	10	7	60
Liceul Grebena	18	14	160
Gimnaziul Ianina	11	10	60

Cifra profesorilor, precum și aceea a personalului administrativ și de serviciu ar trebui însă multiplicată cu coeficientul 3, spre a se putea asigura astfel și aprovizionarea familiilor respective.

Ministrul Afacerilor Străine
I.G. Duca
Prim Secretar de Legațiune

Directorul Politic
Em. Buznea,
Secretar de Legațiune

Domniei Sale Domnului Ion C. Marinescu,
Ministrul Economiei Naționale

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 56, f. 82.

250

1942 ianuarie 16, Hrupiște, Grecia. Manifest răspândit în comuna Hrupiștea (Macedonia) în care populația română era amenințată cu moartea dacă și-ar recunoaște originea.

Originalul în limba greacă

TRĂDĂTORI SAMARINENI!
GRECILOR ATENȚIUNE

În zilele acestea mișună în comuna noastră diferiți agenți ai propagandei române și silesc pe diverși compatrioți să-și recunoască originea română, promițându-le că România va trimite grâu, porumb și diferite alte articole de primă necesitate.

GRECILOR! Aveți încredere în lupta noastră.
Arătați-vă demni de strămoșii voștri!

SAMARINENI TRĂDĂTORI! Băgați de seamă!. Conduita voastră până astăzi a fost murdară și “antinațională”. Nu puteți să vă bateți joc de elenism. Veți fi spânzurați fără excepție!

GRECI PATRIOTI! Samarinenii s-au înarmat cu carnete românești.

Atențiune! Persoanele K.T. și N.A. care sunt la primărie sunt trădători oficiali. Băgați de seamă, aceștia vor fi împușcați ca trădători.

VOM ÎNVINGE.

Hrupiștea, 16 ianuarie 1942

P.S. Informațiuni: Acest manifest scris cu mâna în mai multe exemplare a fost afișat într-o noapte pe zidurile comunei Hrupiștea (Macedonia de vest), drept răspuns la vestea adusă de câțiva profesori de la Grebena despre trimiterea alimentelor. La ancheta făcută de “carabinierii” italieni s-a constatat că autoarea lui este o funcționară. A fost eliberată pe cauțiune.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

251

1942 ianuarie 24, Timișoara. Propuneri ale Comitetului Timocean din Timișoara privind recunoașterea, organizarea și misiunea grupului etnic român din Serbia.

Propuneri referitoare la: RECUNOAȘTEREA, ORGANIZAREA
ȘI MISIUNEA GRUPULUI ETNIC ROMÂN DIN SERBIA

COMITETUL TIMOCEAN

Timișoara, 24 ianuarie 1942

No. 32

RAPORT SUCCINT RELATIV LA PROPUNERILE CE LE FACE COMITETUL TIMOCEAN
FAȚĂ DE SITUAȚIA ACTUALĂ DIN TERITORIILE LOCUITE DE ROMÂNI ÎN SERBIA.

În prezent, Comitetul Timocean, pe lângă alte preocupări raportate, urmărește, în special, următoarele probleme:

- Recunoașterea grupului etnic român din Serbia, ca persoană juridică
- Organizarea grupului etnic român
- Aprovizionarea teritoriilor locuite de românii din Serbia
- Propaganda în Banatul de Vest și Timoc
- Eliberarea prizonierilor români proveniți din fosta armată iugoslavă, care se mai găsesc încă în lagărele germane.

1. *Recunoașterea grupului etnic român din Serbia*

Prin însărcinările inițiale date Comitetului, această recunoaștere urma să fie cerută autorităților competente din Serbia, de către populația românească de acolo, prin exponentul său, asociația “Astra”.

Pentru aceasta s-au făcut toate demersurile necesare, urmând ca la începutul lunii februarie a.c. Președintele “Astrei” să fie primit la Belgrad de către reprezentantul diplomatic german, Comitetul pregătind materialul necesar, din care cele mai importante se anexează sub I și II.

2. *Organizarea grupului etnic român*

Față de hotărârea ulterioară, luată de Guvernul Român, ca prin intervenția sa să se obțină această recunoaștere, cum este și mai eficace, Comitetul propune următoarele:

– A se face grabnice intervenții diplomatice, la forurile competente germane și sârbești, pentru neîntârziata soluționare favorabilă a recunoașterii Grupului Etnic Român din Serbia, ca persoană juridică.

– Grupul etnic român din Serbia urmează a se organiza astfel:

a/ *Un organ al guvernului român*, la București, care să se ocupe exclusiv de satisfacerea chestiunilor în legătură cu misiunea grupului etnic român din Serbia și cu problemele ce-i incumbă. Prin acest organ, guvernul român dirijează întreaga activitate a grupului etnic, în așa fel, ca să fie armonizată cu politica țării.

b/ *Un șef al grupului etnic din Serbia*, agreat și recunoscut de guvernul român. Acesta va colabora, în interesul populației pe care o reprezintă, cu: Consulatul general, reprezentantul Ministerului Culturii Naționale din România, pentru aplicarea convenției școlare româno-iugoslave, reprezentantul Băncii Naționale a României, pentru chestiuni economico-financiare, și președintele asociației “Astra”, pentru chestiunile culturale.

În ideea că șeful grupului etnic va fi acceptat a fi cetățean român, propunem ca *subșef al grupului etnic*, să fie un reprezentant al populației românești din Serbia, agreat de Guvernul Român.

c/ *Câte un șef regional*, la Negotin, pentru Timoc, și la Vârșeț, pentru Banatul de Vest.

3. Aproximarea teritoriilor locuite de românii din Serbia

Problema aprovizionării prezintă un dublu interes: politic și economic.

Pentru Banatul de Vest, cu toate privațiunile la care au fost supuși românii, până acum, prin nesatisfacerea acestei probleme, putem afirma că, această nesatisfacere duce la rezultate pozitive în interesul cauzei românești și anume, ochii tuturor, ai germanilor, ai sârbilor și ai ungurilor, îndreptându-se către granițele României stat, la care Banatul de Vest este cu totul avizat în această privință.

Pentru Timoc, problema aprovizionării se pune cu totul altfel, și anume: autoritățile militare de ocupație, precum și însăși autoritățile sârbești, fiind împotriva oricărei propagande politice în Timoc, singurul mijloc care poate asigura o bază concretă organizării camuflete a acțiunii intereselor complexe ale României în acea regiune, este acel economic, prin aprovizionare masivă, operațiune care necesită organizarea în cooperative a populației acelei regiuni, fapt permis de către forurile conducătoare citate.

În prezent, suntem în fața unui Decret Lege, care de peste 4 luni nu și-a găsit dorita soluționare. Între B.N.R. și Ministerul de Finanțe nu a existat un acord pentru punerea în practică a executării. Am cerut să se facă acest acord, întrucât INCOP-ul până în prezent nu a putut ajunge la o înțelegere practică cu B.N.R. și Ministerul Economiei Naționale.

Propunem: Finanțarea operațiunilor de aprovizionare, să se facă prin banca „Luceafărul” din Vârșeț, care va trata cu B.N.R. modalitatea înființării unei sucursale în Timoc, iar desfacerea articolelor, să se facă prin cooperativele românești existente și în curs de înființare.

4. Propaganda în Banatul de Vest și Timoc

Comitetul a fost și este preocupat de necesitatea unei cât mai intense propagande a ideii de românitate și naționalism în Banatul de Vest și Timoc, precum și a cunoașterii valorii românești a acestor două provincii, atât în România, cât și în străinătate.

În acest sens, până în prezent, a făcut următoarele:

- A trecut peste frontieră: 100 biblioteci pentru “Astra”, 12 baloturi de hârtie pentru ziarul „Nădejdea” din Vârșeț, 250 cărți școlare și multe broșuri de propagandă.

- A obținut de la Ministerul Propagandei, un vagon de hârtie pentru ziarul „Nădejdea”, care urmează să fie expedit.

- Înființarea Paginii Timocului, în ziarul „Nădejdea”, care se trimite astfel și foștilor prizonieri aflați în Timoc.

- S-a propus Ministerului Propagandei să se înființeze la Radio o oră duminică după-amiază, pentru românii din Serbia.

- S-a alcătuit o monografie a Timocului, cu toate datele necesare pentru cunoașterea acestui ținut.

- Se adună copii în traducere și originale, după documentele care argumentează autohtonismul românesc în cele două provincii, pregătindu-se astfel materialul documentar în vederea bătăliei diplomatice care se va da pentru cucerirea dreptății românești.

- Ziua de 24 ianuarie a.c. din inițiativa Comitetului a fost sărbătorită la Vârșeț cu un deosebit fast sub egida “Astrei”, aceasta formând prima manifestare națională a românilor din Banatul de Vest.

Comitetul susține necesitatea înființării unui serviciu regional de presă și propagandă, pentru Timoc, Banatul de Vest și Banat la Timișoara, idee emanată de la Ministerul Propagandei, prin care se vor putea satisface oficial, problemele resimțite de Comitet în acest domeniu.

5. Eliberarea prizonierilor din lagărele germane

Începutul și temeiul acțiunii de redeșteptare a conștiinței românești în Timoc, a făcut-o eliberarea prizonierilor români din lagărele armatei germane.

Întrucât există un număr foarte mare, circa 6.000 de prizonieri de origine română în lagărele din Germania, este în interesul atât al neamului, cât și a politicii duse față de Timoc și Banatul de Vest, ca să se procedeze la grabnica lor eliberare, mai ales că printre aceștia se găsesc mulți intelectuali, a căror prezență se resimte atât de necesară la organizarea de nuclee ale grupului etnic român.

CONCLUZIUNI

Ca acțiune de urmat pentru rezolvarea favorabilă a situației românilor din Serbia în complexul ei, comitetul vede următoarele patru faze:

I. Recunoașterea grupului etnic român din Serbia ca persoană juridică.

II. Organizarea acestui grup.

III. Prin grupul etnic român, să se ceară ocuparea cu trupe române a celor două regiuni, pentru garantarea liniștii, întrucât România, prin însăși numărul total și absolut majoritar al românilor de acolo, este direct interesată față de existența și situația acestei populații românești.

IV. Grupul etnic român din Serbia va cere în temeiul justificărilor etnice, geopolitice, istorice și economice, ca o condiție sine qua non, alipirea regiunii dintre Timoc și Morava, precum și a Banatului de Vest, la România.

Președintele Comitetului Timocean
/ss/ Colonel Petrescu D.Tocineanu

Anexa I

Recunoașterea grupului etnic român din Serbia, ca persoană juridică

1. Toți românii din Serbia, care nu sunt cetățeni străini, aparțin de drept grupului etnic român și stau sub directa lui conducere.
2. În toate comunele și plasele cu o populație românească de cel puțin 30% parte din locuitori, pe lângă limba sârbească se introduce și limba românească, ca limbă oficială, în: administrație, justiție, școală și biserică.
3. Toți românii au drepturi egale cu populația sârbească la conducerea treburilor publice / administrație, justiție etc./, precum și dobândirea proprietății imobiliare, pe întreg cuprinsul teritoriului statului sârb.
4. În toate comunele cu 60% populație românească, limba de predare în școlile primare, va fi limba română, iar în comunele cu mai puțină populație românească, vor funcționa pe lângă școlile de stat, secții cu limba de predare română, pentru toți copiii de origine română.

Anexa II

Participarea grupului etnic român, la conducerea publică în regiunile locuite de români

I. ȘCOALA

1. În toate comunele locuite de români, în școala primară și în cursul supraprimar, limba de predare va fi cea românească.
- În comunele mixte, la cererea grupului etnic român, se vor înființa obligatoriu, secții cu limba de predare românească pe lângă școlile de stat, dacă sunt 20 de copii obligați să frecventeze școala primară sau supraprimară.
- Limba statului se va preda în 3 ore pe săptămână și numai în cursul supraprimar.
2. Toți învățătorii de la școlile primare și supraprimare, cu limbă de predare română, vor fi de origine etnică română și propuși pentru numire de grupul etnic.
3. Se vor înființa licee de stat, cu limba de predare română, în orașele: Negotin, Pojarevat, Zaitciar și Vârșeț.
- În orașele Negotin și Vârșeț se vor mai înființa și câte o Școală Normală de Stat, cu limba de predare română.
4. Toți profesorii la școlile secundare, cu limba de predare română, trebuie să aparțină grupului etnic român.
5. Grupul etnic român este îndreptățit a înființa școli speciale, instituții culturale și economice, în localitățile unde va crede că este necesar.
6. Organele de control, pentru toate școlile cu limba de predare română, vor fi recrutate dintre membrii grupului etnic român, și vor fi alese și propuse de conducerea grupului etnic român.
7. În caz de lipsă de personal didactic român din Serbia, pot fi angajați personal didactic calificat, din România, în mod temporar.
8. Până la tipărirea manualelor didactice românești în Serbia, se pot folosi în școlile cu limba de predare română, manuale aprobate pentru școlile similare din România.

II. *ADMINISTRAȚIA*

1. În plășile: Boljevat 57%, Brza Palanka 88%, Zaitciar 58%, Kliuci 87%, Poreci 94%, Negotin 70%, Zvižd 76%, Mlava 59%, Homolje 90%, Alibunar și Vârșeț, în care populația românească este în majoritate absolută față de cea sârbească, Primpretorii să fie de origine etnică română. La fel pentru pretorii din Cuvin, Pancova, Biserica Albă și Becikerek.

Pentru funcționarii de la Preturi, se vor numi, în mod proporțional, după numărul populației existente.

2. Se va reînființa județul Kraina /cu plasele din 1921/, având capitala în Negotin, sub conducerea unui prefect român, propus de conducerea grupului etnic român.

3. În comunele cu populație exclusiv românească, conducerea administrativă se va face de români, iar în comunele cu populație mixtă, românii vor participa, în raport cu numărul lor. Același tratament va fi și pentru Siguranța publică și crearea de Gărzi cetățenești.

III. *JUSTIȚIA*

1. La Judecătoriile de Ocol, din Plasele amintite la pct. II al. 1, Judecătorul Șef va fi de origine etnică română, restul judecătorilor în raport cu numărul locuitorilor români din plasă.

2. La Tribunalele din orașele: Becikerekul Mare, Biserica Albă, Panciova, Pojarevat, Zaitciar și Negotin, vor fi numiți judecători români în raport cu numărul populației de origine etnică română din județul respectiv.

3. Numirea personalului la judecătorii și tribunale, se va face la recomandarea conducerii grupului etnic român.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

252

1942 februarie 18, Salonic. Raportul Consulului general de la Salonic, Emil Popescu, către ministrul Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind numirea la biserica română din Grebena a preotului Ioan Ciotei. În anexă, cererea preotului.

Consulatul General al României la Thessalonik

Nr. 178

Anexe: una

18 februarie 1942

Domnule Ministru,

Am onoarea a Vă ruga să binevoiți a dispune înaintarea Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor a alăturatei cereri a domnului profesor Ioan Ciotei de la Liceul nostru din Grebena. Domnia Sa solicită aprobarea pentru hirotonisirea și numirea ca preot la Grebena, dorință vie pe care mi-a împărtășit-o încă de la începutul anului școlar.

Recomand călduros cererea petiționarului, doctorand în teologie, născut, crescut și pregătit în țară în spiritul de jertfă și abnegație a românismului.

Este în interesul imediat al cauzei românești din Grecia atât de discutat azi, să sporim numărul luptătorilor credincioși, instruiți și devotați, a căror lipsă a adus multe rele românilor de aici.

Pe de altă parte, un pericol iminent amenință ortodoxismul și deci cauza aromânilor din regiunile Pindului, unde catolicismul nu va întârzia să încerce o propagandă prin misionari ai trupelor italiene de ocupație. Biserica ortodoxă română nu poate rămâne nepăsătoare și nu se poate sprijini numai pe puținii și cu totul nepregătiți preoți pe care îi avem azi în Grecia.

Adaug că domnul Ioan Ciotei este de acord ca, până la pensionarea actualului preot român din Grebena, părintele Puiareu, să slujească și primească numai actualul salariu de profesor de religie al liceului din Grebena.

Domniei Sale Domnului Profesor Mihai Antonescu,
Președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine a.i.

Consul general
/ss/ Em. Popescu

Grebena, 9 februarie 1942

Domnule Ministru,

Subsemnatul, Ioan Gh. Ciotei, doctorand în teologie, profesor la Liceul român din Grebena-Grecia, profund respectuos supun înaltei D-Voastre aprobări următoarele:

Din anul 1938, funcționez ca profesor de religie la sus-numitul liceu, instituție menită de a cultiva în duhul românismului și de a menține permanent aprinsă flacăra conștiinței naționale românești, în românii pe care vitregia soartei i-a lăsat în afara granițelor noastre politice. Românii de aici, trăind și înfruntând în tăcere și amar suferințe și jertfe de martiri, impuse de regimurile de teroare grecească, cu scopul inițial de deznaționalizare și destrămare sufletească; sub presiunea strivitoare a privațiunilor și schingiuirilor, exercitată oficial de regimurile grecești, mulți dintre români au cedat luptei, renegându-și naționalitatea și devenind astfel unelte docile în slujba dușmanilor fraților săi.

Ceea ce a împiedicat procesul total de destrămare națională, a fost școala. Dar, în afară de școală, un alt factor de capitală importanță și care ar fi putut interveni hotărâtor și opri procesul de deznaționalizare, opunând celei grecești o propagandă românească, ar fi fost biserica cu slujitori de pregătire și conștiință românească. Dar, grecii și-au dat seama de rolul pe care l-ar fi jucat un preot român bine pregătit, zădărniciind acțiunea lor.

Pentru aceasta, au recomandat și triat sistematic în defavoarea noastră, elementele chemate a fi faruri spirituale și naționale.

În acest scop, au recomandat și admis ca preoți la Bisericile Române, elemente lipsite de cea mai elementară și anonimă pregătire sufletească – nemaivorbind de pregătirea culturală.

Cu excepția a două cazuri, doi preoți absolvenți de seminarii, preoții au fost și sunt recrutați dintre: cizmari, chelneri, croitori, cafegii etc.; mulți dintre ei lipsiți și de cele patru clase primare, câte se cer aici pentru a fi bun preot în sens grecesc.

Un singur preot, cu pregătire teologică, se află la Salonic și acela este pr. Erimia Decu, profesor la Liceul român din Salonic. Ce românism militant – căci rațiunea este a doua religie – au și pot desfășura acești preoți cu maximum de cultură; trei-patru clase

primare și acelea ca vai de ele? Ce rezistență puteau să opună ei, propagandei grecești de antiromânism, făcută prin elemente cu pregătire misionară? La răscrucea de vremuri prin care trecem pe drumul nou de reconstrucție a statului, acum când a sosit și pentru români ceasul recunoașterii și consacrării tuturor drepturilor, precum și înfăptuirea fragmentară a desideratelor naționale, problema neamului românesc de peste hotare pretindea urgenta reparare, găsind și pentru acești frați depărtați ai noștri, formula unei temeinice așezări și a unui trai bun.

Este timpul de a ne întreba și interesa și de soarta nenorocită de până acum a acestor români care așteaptă de la noi minuni și fapte pentru ridicarea lor la un nivel de viață economico-culturală și bisericească – cel puțin în gradul de viață și sacrificii materiale și spirituale de care se bucurau până mai deunăzi minoritarii din țara noastră.

Problema soartei acestor români, trebuie luată în considerare în cel mai înalt grad, în funcție de biserică. Realitatea acestora, în toată complexitatea ei, trebuie raportată la și de greutate: biserica, care împreună cu școala, pot salva, duce și menține la bordul conștiinței naționale, pe fiii îndepărtați de vitregia aspră a vremurilor și a forma din ei o invincibilă unitate românească. Orice izvor de idealism național stă și în credință. Pentru că, de la credința lui creștină atârână toate credințele, toată ființa morală și națională a unui popor. Prin biserică, se va forma aici o comunitate românească unitară, morală, prosperă și fericită, cu puternice potențe naționale. Naționalitatea română și credința au format de-a lungul veacurilor realități identice.

Domnule Ministru,

Caracterul românesc de aici, nu poate fi înțeles decât prin biserică. Este misiunea Statului de astăzi să acorde valoarea ortodoxiei în opera de regenerare a românismului. Aici, în Grebena, biserica și preotul, își au rolul și contribuția lor foarte importantă. Și din punct de vedere religios, românii de aici, se găsesc la o răscruce de destinuri, la un început de epocă, mai ales acum când prin ocuparea Macedoniei de trupele italiene se va face întâlnirea cu credința și misionarii occidentului. O înaltă și sfântă datorie de misionarism românesc, îmi comandă să mă înregimentez mai adânc în miezul dificilei dar frumoasei lupte a culturii și credinței românești din Macedonia, făcând să lumineze mai puternic flacăra conștiinței naționale.

Cu pregătirea mea, cu devotamentul meu, cu puterea mea de jertfă, doresc ardent și neînfricat, să slujesc devotat cu toată ființa mea, în altarul sfânt al românismului de peste hotare.

Conștient de adevărul, că un neam nu poate fi tare decât atunci când are oameni cu suflet sănătos, oameni gata de sacrificiu și cu voința hotărâtă, oameni de un înalt și neschimbător simț al datoriei – cu adâncă smerenie și cu vie recunoștință, înaintez D-Voastre, rugăminte de a-mi acorda înalta aprobare, ca să fiu pastorul sufletesc al drept credincioșilor români de aici, să fiu numit și hirotonisit preot la Biserica Ortodoxă Română din Grebena. Voi dovedi prin fapte, ce mult poate ajuta și înălța biserica, într-o clipă hotărâtoare istoriei, poporul românesc. Stăruiesc în această atât de responsabilă și hotărâtoare misiune.

Sunt conștient că-mi asum mari și grele răspunderi, în misiunea sfântă ce mi se va încredința.

Grevena este un important centru românesc în Pind. Se află aşezată în mijlocul unei regiuni cu o numeroasă populaţie românească, putând să servească ca centru bisericesc al provinciilor Epir şi Tessalia. Actualul preot al bisericii române din Grevena, părintele Puiareu, şi-a îndeplinit pe cât a putut rolul său de slujitor al altarului, acum găsiindu-se în plină bătrâneţe.

Convins de înalta înţelegere şi sprijin ce-mi veţi acorda, Vă asigur, Domnule Ministru, că mă voi strădui din răspunderile fiinţei mele şi elanului meu tineresc, să călăuzesc pe românii de aici, pe drumul vieţii celei noi, ale Evangheliei Domnului şi ale credinţei faţă de tron, ţară şi neam.

Primiţi, Vă rog, Domnule Ministru, expresiunea vie a semnelor mele de profund respect şi devotament.

/ss/ Prof. Ioan Ciotei

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 115-116.

253

1942 februarie 21, Sofia. Adresă a Legaţiei României la Sofia, către Ministerul Afacerilor Străine, privind intervenţia pe lângă autorităţile bulgare în problema redeschiderii şcolilor şi bisericilor româneşti din Macedonia.

Sofia, 21 februarie 1942

Legaţia Regală a României la Sofia

Nr. 146

Confidenţial

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresa ministerială No. 3813 din 19 ianuarie a.c., am onoarea a Vă aduce la cunoştinţă că, nesocotind oportun un demers oficial în sensul dorit de Ministerul Culturii Naţionale, am sondat terenul, în cursul unei convorbiri amicale cu Dl. Sarafoff, directorul Cultelor din Ministerul Afacerilor Străine.

D-sa mi-a spus, fără înconjur, că ar fi mai bine ca pentru moment nu numai să nu facem nici un demers, dar nici să nu punem vreo întrebare în acest sens, deoarece Ministerul s-ar vedea în situaţia de a nu putea da un răspuns. D-sa mi-a dat în mod confidenţial explicaţia următoare:

Guvernul italian întreţine în Macedonia un anumit număr de instituţii de cultură a căror activitate propagandistică devine din zi în zi mai supărătoare pentru guvernul bulgar care a hotărât să le închidă. Se pare că sunt chiar tratative în curs. Cum, evident, această hotărâre nu este atât de uşor sau de comod de pus în aplicare – pretinde Dl. Sarafoff – că redeschiderea şcolilor şi bisericilor noastre nu numai că ar îngreuna şi mai mult situaţia, dar ar face chiar imposibilă aducerea la îndeplinire a intenţiilor guvernului bulgar.

Dl. Sarafoff a adăugat că ţine să mă asigur că este vorba de o situaţie tranzitorie şi că, de altfel, totul se va putea lămurii la încheierea acordului cultural.

De altfel, în momentul de faţă, nici n-am avea pe cine deplasa de la Biserica din Sofia, diaconul fiind suspendat.

/ss/ G. Caranfil

Domniei Sale Domnului Profesor Mihai Antonescu,

Preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al Afacerilor Străine a.i.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 229.

254

1942 aprilie 2, Skoplje. Adresă a consulului României la Skoplje, Emil Oprișanu, către ministrul ad. interim al Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, prin care anunță eliberarea unui pașaport pentru elevul Ioan Cardula, în vederea înscrierii la liceul comercial român de la Salonic.

Skoplje, 2 aprilie 1942

Consulatul Regal al României
Nr. 605/7.C.

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresa ministerială Nr. 63.552 din 15 octombrie 1940, am onoarea a Vă aduce la cunoștință următoarele:

Liceul comercial român din Salonic a fost închis de la 1940-1942 și, din această cauză, elevii români din Macedonia au pierdut aproape 2 ani de studii.

Unul din acești elevi, Ioan M. CARDULA, mi-a fost adus de tatăl său cu rugămintea de a-i da o ocupație la Consulat, chiar fără plată, numai spre a fi într-un mediu românesc. Fiind un element muncitor și așezat, l-am întrebuințat mai multe luni ca referent (onorific) pentru presa bulgară, în care calitate s-a dovedit foarte conștiincios și sârguitor.

Primind de la Consulatul nostru general din Salonic înștiințarea că liceul nostru comercial se va redeschide la 12 aprilie 1942, am socotit că fac bine înlesnind elevului Ioan M. CARDULA plecarea la studii și, în acest scop, i-am eliberat un pașaport național, pe baza instrucțiunilor din adresa precizată.

Aceasta era singura soluțiune posibilă, întrucât autoritățile bulgare refuză a elibera românilor pașapoarte bulgare (afară de pașapoarte de emigrare fără drept de reîntoarcere). Mai mult, dacă rămânea în Macedonia, elevul Cardula ar fi fost cu siguranță încorporat în armata bulgară, pierzând definitiv rodul atâtor ani de studii.

Pașaportul are seria 021.279 și a fost eliberat sub Nr. 3 din 2 aprilie 1942.

Consul,
/ss/ Emil Oprișanu

Domniei Sale Domnului Mihai Antonescu,
Președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine a.i., București

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

255

1942 aprilie 10, Salonic. Tabel cu familiile aromâne din Macedonia, alcătuit de administratorul Școlilor române din această regiune, pe baza datelor transmise de institutorii școlilor primare române.

10 aprilie 1942

Consulatul Regal al României la Thessaloniki

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul meu Nr. 111 din 26 februarie a.c., am onoarea să trimit încă un tablou cuprinzând numărul familiilor de origine aromână din Macedonia, întocmit pe baza datelor stabilite de institutorii de la școlile noastre primare.

Domniei Sale, Domnului profesor Mihai Antonescu
Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri
Ministrul Afacerilor Străine

Consul General
/ss/ Em. Popescu

TABLOUL
familiilor aromâne din Macedonia

I. Localități cu școli române

Localitatea	Numărul familiilor care fac parte din Comunitatea română și trimit copii la școala română.	Numărul familiilor care sunt de origine etnică română și nu trimit copii la școala română.
Salonic	300	60.000
Veria	729	430
Doliani	33	2
Vodena	70	35
Gramaticova	35	-
Fetița	23	-
Cândrova	24	-
Paticina	18	-
Cupa	20	110
Poroi	-	-
Livezi	37	400
Nevesca	23	285
Belcamen	37	23
Vlaho-Clisura	53	300
Hrupiște	37	60
Grebena	150	209
Turia	102	20

Thessaloniki, 10 aprilie 1942
Administrator – Delegat /ss/ F. Goj

TABLOUL
familiilor aromâne din Macedonia

II. Localități unde nu sunt școli române

Localitatea	Numărul familiilor din comunele române unde nu există școală și biserică română.
a) Regiunea Verria	400
Nausa	
Caterina	1.000
Palaticea	25
Milichi	70
Niocastru	35
Spurlita	45
Colindo	10
Palcoestini	10
Libanova	20

Diavata	30
Nigrocuș	6
Stavro	35
Schilici	80
Nisi	30
Ghida	15
Lianoveri	25
Plati	25
Diavornița	25
Horopani	20
Vecista	10
Goloselo	20
Plasma	100
Priana	20
Ianacova	15
Gheorgheani	15
Pratinitea	15
Milovo	8
Vrumopigadu	7
Livezi (Olimp)	800
Cochinopo (Olimp)	650
Spano	6
Corita	300
b) Regiunea Fetița Selia de Sus	51
Cria Vrasi	60
Vlahi	70
Golosela	30
Vrej	10
Calivia	20
Grljea	20
Calinita	30
Nantalova	30
Kavaderi	20
Profet Ilie	15
Nea Zoi	25
c) Regiunea Meglenia Liumnița	232
Oșani	196
Birislău	81
Lugunța	110
Târna Reca	260
d) Regiunea Vlaho-Clisura Blați	200
e) Regiunea Grebena Smixi	200
Paltin	80

Ciotili	40
---------	----

NOTĂ: Mai sunt comunele din regiunea Turia: Aminciu, Amer, Malacași, Cuțufleani, Mibohova, Ginerazli, Straja, Harziali, Burghic, Guduvajdi, Custiani și Nevode, fără să mi se fi dat numărul populației aromâne.

Thessaloniki, 10 aprilie 1942
Administrator – Delegat
/ss/ F. Goj

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 356-358.

256

1942 mai 2, Skoplje. Raportul consulului de la Skoplje, Emil Oprișanu, privind situația proprietăților statului român din Macedonia.

Skoplje, 2 mai 1942

Consulatul Regal al României
Nr. 605/7.C.

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresa Domniei Voastre Nr. 208/942, am onoarea a Vă comunica următoarele informațiuni asupra proprietăților statului român din Macedonia.

Situația înfățișată în prezenta adresă are de bază bugetul Ministerului Instrucțiunii Publice pentru exercițiul 1912.

A. SKOPLJE

1/ *Școala*, situată pe str. Hilendarska Nr. 39 (acum str. 7 aprilie), colț cu str. fostă Negorička.

Suprafața este de 392 m².

Clădire cu parter, etaj, pivniță și pod; are dependențe în curte. Parterul e închiriat cu 250 leva lunar.

Stare relativ bună, dar clădirea este slab construită.

Asigurată în anul 1941 pentru 160.000 Leva.

Actul de proprietate iugoslav se găsește în păstrarea consulatului din Skoplje. Nr. 300/933 din 23 februarie 1933.

2/ *Terenul*, situat în str. fostă Raška Nr. 29, colț cu str. fostă Dečanska Nr. 23. Era destinat ridicării unei biserici române.

Suprafața este de 455 m².

Închiriat cu 3.520 leva anual. Contractul expiră la 31 mai 1942.

Îngrădirea făcută de fostul chiriaș, aparține acum Statului.

Actul de proprietate iugoslav se găsește în păstrarea consulatului din Skoplje. Nr. 301/933 din 23 februarie 1933.

B. BITOLIA

1/ *Biserica* cu hramul "Sf. Împărați, Constantin și Elena". Situată în str. fostă Sveti-Savska.

Terenul a fost cumpărat în anul 1902 de def. Lazăr Duma – fost inspector școlar – și de consulul general George Ionescu.

Construcția bisericii a durat de la 1902 la 1904. A fost inaugurată la 10 mai 1905.

Actele de proprietate turcești erau întocmite pe numele mai multor fruntași români din Bitolia. Ele se află în prezent la legația noastră din Belgrad.

Nu s-a izbutit a se obține noi acte de proprietate în timpul regimului iugoslav.

Inventarul bisericii a fost transmis Ministerului prin intermediul Legațiunii noastre din Belgrad în anul 1938.

În prezent, cheile Sf. locaș se găsesc în păstrarea consulatului nostru de la Bitolia.

Biserica este închisă și nu se slujește, deoarece guvernul bulgar nu încuviințează numirea unui preot român.

2/ *Liceul* este situat în fosta str. Beogradska Nr. 4-6.

În anul 1906, Consulul General C. Conțescu a cumpărat 2 imobile destinate liceului român și *internatului* (acesta din urmă se afla în curtea liceului și a fost complet distrus în timpul războiului mondial). În 1908-1909 s-a adăugat un etaj la clădirea liceului.

Actele de proprietate turcești erau întocmite pe numele românilor: a) Const. Metta, N. Tacit și G. Cherestegi; b) Adam Coe, N. Maimuca și G. Zuca. Ele se află la Legația din Belgrad.

Nu s-a izbutit a se obține noi acte de proprietate în timpul regimului iugoslav.

Clădirea liceului a fost reparată în anul 1938 din fondurile puse la dispoziție de Ministerul Educațiunii Naționale.

Tot atunci s-a transformat sala de gimnastică în casă parohială.

Ambele clădiri sunt în bună stare și au fost asigurate în anul 1941 pentru suma de 640.000 Leva.

Cheile sunt în păstrarea consulatului nostru onorar de la Bitolia.

3/ *Cimitirul* este situat în afara orașului, pe șoseaua spre Bukovo. Are o suprafață de 4.500 m².

Terenul a fost cumpărat în 1903 de Lazăr Duma și George Ionescu.

În 1903 s-a împrejmuit terenul cu zid și s-a ridicat o capelă. Altarul acesteia a fost parțial distrus în războiul mondial.

Actele de proprietate erau întocmite pe numele mai multor fruntași români. Ele se află la Legația noastră din Belgrad.

Cimitirul este ocupat numai pe jumătate.

Nu s-a izbutit a se obține noi acte de proprietate sub regimul iugoslav.

Inventarul a fost înaintat Ministerului prin intermediul legațiunii noastre din Belgrad în anul 1938.

Cheile sunt în păstrarea consulatului nostru onorar din Bitolia.

4/ Celelalte școli erau instalate în case închiriate: a) școala normală de fete în casa lui Foti Amberegi; b) școala primară mixtă Nr. 1 în casa lui G. Chiristigi; c) școala primară mixtă Nr. 11 în casa fraților Juri; d) școala primară mixtă Nr. 111 în casa numită "Selințe" din Arnaut-ahala; e) grădinița de copii în casa lui Gorciu Globar.

C. CRUȘOVA

1/ *Biserica* cu hramul "Sf. Ion Botezătorul" a fost construită de comunitatea română în 1896 cu banii statului român.

Actele de proprietate turcești erau întocmite pe numele românilor: Cionescu, Tașcu Bongu, Mih. Bendu și Pitu Petrașincu.

Nu există pentru biserică acte de proprietate iugoslave.

Clădirea are nevoie de reparații urgente la acoperiș.

Biserica este închisă și nu se slujește într-însa. Una din chei se găsește la acest Consulat, iar cealaltă era în păstrarea protopopului sârb din Crușova.

Inventarul bisericii a fost transmis Ministerului prin intermediul Legațiunii noastre din Belgrad în anul 1938.

Odoarele și veșmintele au fost închise într-un dulap cu lacăt ale cărui chei se află la Consulat.

2/ Școala de jos a fost cumpărată în 1906 sau 1907, prin intermediul comunității noastre, de la românul Constantin Martin.

Actele de proprietate turcești erau întocmite pe numele românilor: Cionescu, Tașcu Bongu, Mih. Bendu și Pitu Petrașincu.

Nu există noi acte de proprietate iugoslave.

Școala a fost ocupată de sârbi după războiul mondial și întrebuințată ca școală primară. A fost găsită și utilizată ca atare de bulgari în anul 1941.

A fost distrusă de incendiu în anul 1941 (a se vedea adresele mele Nr. 1.178 și 1.226/941).

3/ Școala de sus a fost cumpărată la 26 aprilie 1908, prin intermediul comunității române de la Dna Zaharia Hagi-Bușa.

Actul de vânzare există în original la acest Oficiu. El este semnat de o parte de vânzătoare, iar de cealaltă parte de următorii români: a/ Mihali Costa, primar, b/ Nicolae I. Petrașincu, consilier comunal, c/ Tașcu Iliescu, consilier comunal, d/ Sterie Cionescu, e/ N. Theohăreanu, f/ N. Baliu, g/ Andonachi Petrașincu și h/ C. Telescu.

Actele de proprietate turcești erau întocmite pe numele românilor Zaharia Hagi-Bușa și Andronache Prenda.

Cu toate că vânzătoarea primise de la casieria comunității suma de 230 lire otomane-aur, prețul convenit prin actul de vânzare, vedem că Dna Zaharia Hagi-Bușa donează același imobil prin 1920-1930 societății "Curia" din Belgrad (societate de binefacere a crușovenilor din Iugoslavia).

Imobilul este în bună stare și era închiriat Administrațiunii financiare sârbe. Acum este luat în stăpânire de autoritățile bulgare.

D. Gopeș

1/ Biserica a fost construită de locuitorii comunei, care sunt români cu toții, fără excepție.

Actualmente biserica este deservită de un preot bulgar.

2/ Școala a fost construită în 1894 din donațiunile românilor gopeșeni stabiliți la Sofia (Bulgaria) și care erau toți cetățeni români.

Defunctul Nicolae Chițu Caragea (sau Craja) a depus în 1910 sau 1911 suma de 20.000 lei-aur la Casa Școalelor din București pentru a servi drept fond de întreținere al școlii din comuna sa natală. Nu se cunoaște soarta acestui fond.

Clădirea are nevoie de reparațiuni.

D. MULOVİȘTE

1/ *Biserica Mare*, cu hramul “Sf. Vineri”, este construită de locuitorii comunei cari sunt cu toții români.

2/ *Paraclisul* a fost construit în timpul luptelor cu grecomanii, spre a se evita încăierările provocate în biserica mare de oficierea slujbei în limba greacă.

3/ *Școala* (zisă la moș-Gagă) este construită și ea de comunitate.

În timpul sărbilor servea drept primărie.

4/ *Școala de fete* este complet stricată din timpul războiului mondial. A rămas un teren viran.

E. COCEANE

1/ *Paraclisul*, cu hramul “Sf. Nicolae”, a fost construit de comunitatea română în 1902, pe un teren cumpărat în anul 1900.

Actele de proprietate turcești erau făcute pe numele românului Nandu Baliu. La plecarea lui din Coceane, actele ar fi fost lăsate românului Dimitrie Costa Ghiuzel, comerciant din Coceane.

Biserica a fost distrusă în 1916, iar odoarele și veșmintele au fost luate de bulgari și duse la biserica bulgară Sf. Gheorghe.

Rămâne terenul care este probabil ocupat de autoritățile bulgare.

2/ *Școala* a fost construită odată cu paraclisul, așa că i se potrivesc toate informațiunile date mai sus.

Din întreaga clădire a mai rămas o singură cameră.

F. VELEȘ

1/ *Paraclisul* cu hramul “Sf. Ioan” a fost deschis în 1887 într-o casă închiriată de la românul Costi N. Nașu.

Pe la 1902 a fost mutat în casa altui român, anume Vasa A. Bego, unde a funcționat până în 1912.

2/ *Biserica* “Sf. Maria” a fost construită în jurul anului 1880 de românii grecomani.

În prezent este biserică bulgară.

3/ *Școala* a funcționat în aceeași clădire cu paraclisul (v. F.1.).

G. UROȘEVAȚ (FERIZOVICI)

1/ *Școala* a funcționat într-o casă particulară, cu chirie.

H. PERLEPE (PRILEP)

1/ *Școala*. Consulatul general din Bitolia a cumpărat acum vreo 40 de ani o casă veche prin efortii comunității române, Dnii Hristu Chiru și Vanghele Dimitrescu.

După un an, casa a fost dărâmată și în locul ei aceeași efori au construit o clădire nouă, tot cu banii Consulatului.

Actele de proprietate turcești au fost întocmite pe numele românilor: a) Foni Capsali, fost revizor al școlilor din Macedonia, și b) Hristu Chiru.

Informațiuni suplimentare în această privință pot fi date de Dnii: a) Take Capsali, fost comerciant la Balcic, și b) Costa Chiru, fost funcționar la Cluj.

În această clădire a funcționat un internat sârbesc care este acum în mâinile bulgarilor.

I. KUMANOVO

1/ *Paraclisul* a fost instalat într-o casă particulară, cu chirie, ca și:

2/ *Școala*.

J. KRIVA-PALANKA (EGRI-PALANKA)

1/ *Școala* nu aveam informațiuni, dar era probabil într-o casă închiriată.

K. LIPOPELȚI (KITKA)

1/ *Școala* (ca mai sus).

L. MAGAROVA

1/ *Școala* a fost cumpărată de statul român. A fost complet distrusă în 1917.

2/ *Cimitirul* a fost cumpărat în 1906 de statul român. Actul turcesc de vânzare-cumpărare se găsește la acest Consulat. Drept cumpărător figurează comunitatea română.

Cimitirul a fost ocupat de țăranii bulgari din comună în timpul sărbilor și este folosit și azi drept teren de cultură. Mormintele sunt distruse.

M. TARNOVA

1/ *Școala* era instalată într-o casă cu chirie.

N. NIJOPOLE. Nu există informațiuni.

O. GHEVGHELIA

1/ *Paraclis*. Era instalat într-o casă cu chirie.

2/ *Școala* (la fel).

P. HUMA

1/ *Școala* aparține statului român.

R. TETOVO

1/ *Școala*, nu există informațiuni.

S. BEALA DE SUS

1/ *Școala*, nu există informațiuni.

T. BEALA DE JOS

1/ *Școala*, nu există informațiuni.

U. STRUGA

1/ *Școala*, nu există informațiuni.

V. IANCOVĂȚ

1/ *Școala*, nu există informațiuni.

W. RESNA

1/ *Biserica*, nu există informațiuni.

2/ *Școala*, idem.

X. OHRIDA

1/ *Biserica* “Sf. Gheorghe” (din mahalaua de sus) este construită prin 1820 de locuitorii români.

A fost ocupată de sârbi în 1912, iar acum este în mâna bulgarilor.

Este în perfectă stare și în 1940 mai existau încă într-o bibliotecă din biserică vechile cărți bisericești românești.

2/ *Biserica* “Sf. Nicolae” (din mahalaua de jos) a fost clădită în 1875 de românul Constantin Roca cu banii săi.

A fost ocupată de bulgari, ca și biserica Sf. Gheorghe.

Este în bună stare.

3/ *Școala Nr. 1* (din mahalaua de sus). Se găsește în curtea bisericii Sf. Gheorghe.

Este în bună stare.

4/ *Școala Nr. 2* (din mahalaua de jos). Se găsește în str. Fostă Krunska, lângă biserica Sf. Nicolae.

Este în bună stare.

Acestea sunt informațiunile ce am putut aduna până acum, și numai cu mare greutate, deoarece majoritatea bătrânilor care cunoșteau istoricul proprietăților noastre din Macedonia sau a murit sau au plecat în țară.

În cazul când voi putea obține alte date asupra acestor proprietăți, nu voi lipsi de a le comunica departamentului Domniei Voastre.

Consul
/ss/ Emil Oprișanu

Ministerul Culturii Naționale
Direcțiunea Învățământului Particular și Confesional
Serviciul cultural al românilor de peste hotare

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 93, f. 275.

257

1942 mai 9, Skoplje. Raport al consulului României la Skoplje, Emil Oprișanu, către ministrul ad. interim al Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind situația statistică a elementului aromân din Macedonia, apreciat la cifra de 17.000 de locuitori.

Skoplje, 9 mai 1942

Consulatul Regal al României la Skoplje
N. 795/1.D.

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresa Domniei Voastre Nr. 89726 din 11 decembrie 1941, am onoarea a Vă înfățișa mai jos situația numerică a elementului românesc din Macedonia (zona bulgară și cea italiană), așa cum rezultă din constatările personale ce am putut face până acum.

Țin însă să atrag atențiunea asupra faptului că, un recensământ particular efectuat într-o regiune cu populație atât de amestecată ca Macedonia, și în condițiunile ce există aici, nu poate avea pretențiunea de a fi cu totul exact. În cazul de speță al minorității române, este posibil ca să fi fost omise grupuri importante constând din populație pastorală ori agricolă, în special în partea răsăriteană a acestei provincii.

Estimațiunea ce urmează este dată pentru cele 3 împărțiri ale Macedoniei:

2 regiuni administrative bulgare și zona italiană.

<u>Regiunea Skoplje</u>	
Comuna Skoplje	1.500
" Kumanovo	40
" Kriva-Palanka	4
" Vranje	4
" Veles	70
" Koceane	40
" Kavadar	5
" Ghevghelia	150
District Kocane	1.000
" Ovce-Polje	500
" Radoviste	150
" Stip	500
" Zegligovo	200
" Kriva-Palanka	60
" Presevo	10
" Ghevgheli	200
" Negotino	250
TOTAL	4.685
2) <i>Regiunea Bitolia</i>	
Comuna Bitolia	7.000
" Crușova	1.500
" Kuloviște	250
" Nijopole	50
" Gopeș	300
" Prilep	10
" Resan	25
" Iancovăț	40
" Ohrida	350
" Magarova	100
" Târnova	1
District Ohrida	20
TOTAL	9.945
3) <i>Zona italiană</i>	
Comuna Kosovska-Mitrovica	40
" Pec	40
" Prizren	100
" Tetovo	10
" Gostivar	10

" Kicevo	10
District Pristina	15
" Gniljane	10
" Gracanica	20
" Urosevac (Ferizovik)	100
" Gornji Debar	20
" Struga	2.000
TOTAL	2.375

Avem așadar:

- 1) Regiunea Skoplje - 4.683
 - 2) " Bitolia - 9.945
 - 3) Zona italiană - 2.375
- 17.003

Cifrele acestea sunt însă minimale.

Consul
/ss/ Emil Oprișanu

Domniei Sale, Domnului Mihai Antonescu
Vicepreședintele Consiliului de Miniștrii, Ministrul Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

258

1942 mai 11, Skoplje. Raportul fostului consul al României la Skoplje către ministrul George Caranfil de la Sofia, privind situația macedoromânilor și rezolvarea situației lor.

Skoplje
Nr.796/I.D/
Macedoromâni
Rezolvarea problemei

11 mai 1942

Domnule Ministru,

Misiunea mea de consul al României la Skoplje a luat sfârșit după 4 ani de activitate desfășurată în Macedonia.

La capătul misiunii mele, socotesc de datoria mea a înfățișa, într-un raport cuprinzător, problema elementului românesc din Macedonia și a propune soluțiunile care mi se înfățișează ca cele mai potrivite pentru rezolvarea acestei chestiuni.

Timp de 4 ani am cercetat neconținut elementul românesc din Macedonia, am vizitat cele mai importante așezări ale românilor, am cunoscut nenumărați români din toate straturile sociale, am învățat dialectul aromânesc și am putut astfel cunoaște în amănunt viața și mentalitatea românilor-macedoneni.

În cele ce urmează, voi expune toate aspectele problemei și sunt încredințat că o voi face fără patimă și fără părtinire. Am venit în Macedonia fără idei preconcepute și cu cugetul liber de absolut orice influență politică, de orice nuanță ar fi fost ea.

În toată activitatea mea, nu am avut decât un singur ideal: a-mi servi patria.

Scurtă privire asupra istoriei macedoromânilor

Macedoromânii sunt autohtoni în Peninsula Balcanică.

Ei descind din plămădirea coloniștilor Romei cu populațiunile traco-ilirice ce locuiau Peninsula și procesul de romanizare fusese desăvârșit în timpul când Dacia devenise provincie romană.

Între Dacia și provinciile romane din Balcani au luat naștere curenți de migrațiuni ale popoarelor romanizate, curenți care au continuat și după evacuarea militară a Daciei.

Datorită acestor schimburi s-a făurit și s-a păstrat unitatea poporului român, în limbă și în tradiții.

Năvălirile barbare nu au adus la început un obstacol legăturilor între românii de pe ambele maluri ale Dunării. Mai târziu, când barbarii își încheagă așezările lor teritoriale, comunicațiile de la Nord spre Sud și înapoi fură mult îngreunate sau chiar împiedicate. Astfel, începu să se sape cu încetul diferențierea dintre românii din Dacia și cei din Balcani.

În timpul stăpânirii bizantine în Balcani, românii par a se fi bucurat de un larg regim de libertate, ei fiind organizați în mari comunități ce aveau munții drept puncte de sprijin. Alcătuirile românilor au avut uneori caracterul de adevărate entități politice cu autonomie proprie.

Invazia turcilor găsește pe români răspândiți pe tot cuprinsul Peninsulei și cu aceeași organizație. Noii stăpânitori nu s-au atins la început de viața proprie a românilor, așa că aceștia au continuat să se folosească câtăva vreme de libertățile ce știuseră să și le câștige în trecut.

Organizarea și consolidarea Imperiului otoman în Balcani a adus cu sine o îngrădire a libertăților românești, ceea ce a avut de efect dispariția așezărilor cu caracter politic statornic ce se putuseră înfirișa pe alocuri.

Pe de altă parte, colonizările cu elemente musulmane, efectuate în Balcani, au provocat o stare de neliniște printre creștini, mereu expuși atacurilor noilor veniți.

Din această epocă datează așezările românești pe culmile munților și în locuri ferite de atingerile veneticilor care cutreierau câmpiile.

Românii, în majoritate păstori și cărăvănari, mereu departe de casele lor, au ales locurile cele mai inaccesibile pentru a-și adăposti acolo familiile și avutul lor.

În ascunzișurile munților, într-o climă întotdeauna aspră, pe un pământ ingrat, românii s-au călit și au dobândit acea energie neînfrântă prin care se deosebesc de toate celelalte popoare balcanice.

În aceste locuri au fost ținute familiile și copiii lor, într-o atmosferă de sobrietate și moralitate care nu se întâlnesc aiurea în Balcani.

Timp de secole, viața românilor nu s-a schimbat și a rămas îndreptată tot spre păstorie ori cărăvănărit.

Îmbunătățirea situației din Balcani și dezvoltarea unora din centrele urbane ale Peninsulei încep a atrage pe români cam de prin secolul al XVII-lea. Cam de pe atunci începe avântul comerțului și meseriilor la români, care câștigă destul de repede primul loc, prin calitățile și aptitudinile lor.

Războaiele balcanice din 1912-1913 aduc o perturbare profundă în viața românilor din Balcani, deoarece ei sunt împărțiți între statele care își atribuiseră domeniul balcanic al Turciei.

De unde românii din Balcani se găseau expuși până în 1912 numai propagandelor străine, de la această dată ei sunt supuși direct acțiunilor deznaționalizatoare a popoarelor în mijlocul cărora trăiau.

Chestiunea aceasta a propagandelor străine printre românii macedoneni merită a fi examinată mai de aproape, întrucât efectele lor se văd până și în zilele noastre.

La distrugerea definitivă a Imperiului Bizantin, turcii au găsit o însemnată populație creștină pe care o consideră ca fiind grecească de religie, de limbă și de neam. Arătările patriarhatului grec din Fanar nu par a fi fost streine de această atitudine a turcilor.

Departate de a se ocupa de soarta creștinilor, turcii i-au lăsat pe toți, fără excepție, în grija patriarhatului grec, așa că acesta a putut să deschidă și să întrețină nestânjenit biserici și școli grecești, oriunde a vrut, în cuprinsul împărăției.

Bisericile și școlile grecești aveau un singur scop: transformarea tuturor naționalităților balcanice în greci, și aceasta pentru motivul că patriarhatul grecesc din Fanar se făcuse depozitarul idealului reînvieri Imperiului Bizantin în vechile sale limite.

Acțiunea “culturală” a patriarhatului grec primește o întărire neașteptată în 1821 prin crearea statului elen.

Deși redus ca întindere, noua Grecie se aruncă deîndată pe calea trasată în trecut de patriarhat și proclamă ca ideal național anexarea Tessaliei, a Epirului, a Macedoniei întregi și a Traciei (o a doua serie de revendicări, între care și Constantinopolul, era lăsat în umbră).

În concepția grecească, populațiunile din provinciile revendicate erau constituite din greci deznaționalizați de către albanezi, sârbi, bulgari și valahi.

Pentru reducerea lor la adevărata matcă a elenismului, toate mijloacele erau bune: armele bisericii (anatemizarea ori înșelătoriile mistice ale călugărului canonizat Cosma din Zagorul Pindului), armele învățământului care otrăveau tinerele vlăstare de pe băncile școlilor primare, armele bandelor de antați, în sfârșit, care stârpeau limba valahă odată cu acela care o vorbea.

Toate acestea erau făcute numai pentru întinderea Eladei până în câmpiile cenușii și munții pleșuvi ai Macedoniei.

Sălbatica intensitate a acestei propagande nu poate fi ușor închipuită. Este de-ajuns însă să se arate că ea a durat fără încetare de la 1453 până în 1912.

În secolul XIX se adaugă propagandei grecești acțiunile politice ale sârbilor și bulgarilor, ambele îndreptate pentru cucerirea aceleiași nenorocite și sărăcicioase Macedonii.

Apar deci alte biserici, alte școli și alți comitaggi, de astă dată în luptă cu turcii și cu grecii.

Propaganda culturală românească ia ființă în 1864 și este singura care nu are țeluri teritoriale ori politice. Ea s-a desfășurat doar de la 1864 până în 1912 în Macedonia, abia 48 de ani, dar cât succes a avut, mai cu seamă dacă ținem seamă de faptul că era făcută uneori cu prea puțină abilitate, dar întotdeauna cu prea puține mijloace.

Cu toate că avea de luptat împotriva unei acțiuni care se exercita de peste 400 de ani, propaganda românească a izbutit să deschidă sufletele românești din Macedonia și să lase urme neșterse.

Datorită propagandei grecești au fost pierdute mase mari de români din Tessalia, Epir și Zagorul Pindului. Alți români au fost asimilați de popoarele slave. Dacă totuși se poate vorbi de o populație românească în Balcani, aceasta se datorește, pe de o parte, extraordinarei vitalități a acestei ramuri a neamului nostru, și pe de altă parte, făcliei românești care a luminat de-abia 48 de ani întunericul de propagande străine.

II

Răspândire, număr, ocupațiuni

Românii din Balcani erau înfinit mai numeroși în Evul Mediu și ei ocupau ținuturi întregi în Bulgaria centrală, în Serbia de Nord și de Sud-Vest, în Dalmația (morlaccii), în Macedonia, în Albania, în Epir în Tessalia și Grecia propriu-zisă.

Grupurile acestea au scăzut mult prin deznaționalizare în decursul veacurilor și astăzi românii macedoneni par a fi vreo 350.000, răspândiți în Bulgaria, Serbia, Macedonia, Albania, Epir, Tessalia și Grecia.

Fiecare din aceste grupuri avea particularitățile sale, dar în cursul secolelor XVIII și XIX s-au produs migrațiuni interne care au făcut să se schimbe configurația etnică românească a multor regiuni.

Cauza principală este dezvoltarea ce o iau comerțul și meseriile în orașele unde era acum mai multă liniște ca în trecut.

Persecuțiunile lui Ali Pașa în Albania creează un al doilea curent de emigrare și populația orașelor românești distruse se îndreaptă spre Macedonia, Serbia și Țara Românească și Austro-Ungaria.

Al treilea curent de migrațiune, mai puțin intens, are loc după așezarea politică a Serbiei și Bulgariei. În orașele acestor țări începe să pulseze o viață economică mai vie și acest lucru este suficient pentru a atrage pe români.

Cei stabiliți în aceste condițiuni au câștigat repede o bună situațiune materială și au dat țărilor respective burghezia de care acestea erau lipsite. Din sânul acestei burghezii românești s-au ridicat mai târziu oameni politici și de știință, comercianți și financieri, artiști și mari filantropi.

Mulți însă, cei mai mulți, s-au pierdut cu totul în masele străine și doar amintirea lor ca români se mai păstrează în zilele noastre după documentele timpului.

În Macedonia propriu-zisă, românii par a fi circa 15.000-20.000, dar trebuie să se țină seama și de macedoromânii ce mai subzistă ca atare prin orașele Serbiei și Bulgariei.

Încă din cele mai vechi timpuri găsim românii macedoneni cutreierând cu turmele lor tot întinsul Peninsulei Balcanice. Configurația solului și natura ingrată în Balcani le-a impus acest fel de trai și i-a făcut să capete extraordinare aptitudini pentru comerț și meșteșuguri.

Când o viață mai sigură a început a domni în satele și orașele Balcanilor, românii s-au așezat și ei în ele ca meseriași și comercianți, ocupându-se mai întâi cu prelucrarea și desfacerea produselor turmelor lor, pentru a ajunge cu timpul să exceleze în toate ramurile de activitate economică.

Paralel cu negoțul și meseriile, românii se îndeletniceau și cu cărăvănăritul, adică transportul mărfurilor până departe în Europa Centrală.

În secolul al XIX-lea, românii iau un mare avânt ca negustori și financiari și încep a încheia legături de afaceri chiar în marile centre ale Apusului, unde mulți din ei se și stabilesc.

Ceea ce caracterizează pe macedoromâni în comerț, în industrie sau meserii este o tenacitate de neînfrânt, o energie perseverentă care le aduc întotdeauna succesul, întrucât aceste calități sunt unite cu o sobrietate și un spirit de economie incomparabile. Am avut atâtea exemple sub ochii mei și am constatat personal că aptitudinile ancestrale ale românilor persistă de-a lungul generațiilor.

III

Firea macedoromânilor

Trăind în Balcani, printre balcanici, românii sunt un produs al mediului de aici. Ei au în comun cu celelalte popoare conlocuitoare calități și defecte, dar adaugă ceea ce le este propriu, moștenire din tată în fiu, prin sânge și prin educație.

Comun cu ceilalți balcanici, macedonenii au democrația; un individ ridicat la o situație înaltă nu se desparte de membrii familiei ori de cunoscuți, chiar dacă aceștia au rămas tot păstori; nu-i ignorează și nu-i reneagă.

Defecte comune sunt:

Spiritul de critică; se critică totul: ceea ce era în trecut pare mai bun decât astăzi; ce este aiurea mai bun decât în Macedonia. Critica este explicabilă în Macedonia, unde atâtea schimbări s-au produs pe spinarea locuitorilor ce nu au fost niciodată întrebați.

Pasiunea politică: rar am văzut român macedonean care să facă politică activă în cadrul vreunui partid. Erau mai întotdeauna indivizi pe cale de înstrăinare.

Rar, însă, am văzut român macedonean care să nu discute politică, acasă, la prăvălie, pe stradă, oriunde. Se discută totul, dar în special politică internațională.

Pasiunea aceasta nu este decât rămășița nenorocită a timpurilor când propagandele străine otrăveau sufletele în biserică, în școală și în viața particulară.

La toate acestea, românul macedonean adaugă ceea ce-i este specific lui. Trăind izolat în mijlocul unor popoare străine, într-o diaspora asemănătoare aceleia a evreilor, armenilor și grecilor, românii macedoneni s-au închis în cadrul familiei și al comunității lor (oficială sau ne-oficială).

În familie, educația este severă și de strictă moralitate. Nu am auzit înjurături și extrem de rari sunt români bețivi, cartofoari, vicioși sau infractori.

În viața de toate zilele, românul-macedonean este mândru, demn și dârz. El a adus la orașe ceea ce s-a păstrat prin atavism, mândria omului de la munte, liber în mijlocul naturii.

Nu am văzut român macedonean, chiar în cea mai neagră mizerie, care să cerșească o bucată de pâine chiar de la compatrioții săi. Dacă i se aduce un dar, îl primește, dacă nu, moare în tăcere.

Rar am văzut român macedonean, bărbat sau femeie, care să se angajeze servitor. Preferă să îndure mizeria, să se înestuleze din munca mâinilor sale decât să fie servitorul altuia.

Românii macedoneni sunt închiși în ei: exuberanța și veselia nu le sunt necunoscute, dar seriozitatea și cumpătarea sunt nota lor caracteristică. Trăsătura aceasta

arată influența mediului: trăind mereu între străini, dintre care unii îi invidiază pentru buna lor stare materială, ei au fost aduși să se ferească de oricine și să se închidă, să fie puțin comunicativi.

În activitatea lor, românii macedoneni își văd numai de interesul lor și de câștig. În situația care a fost întotdeauna aici, lucrul este explicabil. Nimeni nu a avut vreodată siguranța zilei de mâine: atacuri de comitagii, turburări de tot felul, războaie etc., așa că toți macedonenii au fost făcuți cu timpul să adopte acest fel de trai, care nu este egoism propriu-zis. Dorința de câștig și spiritul de economie nu sunt decât măsuri de prevedere pentru familie în vederea viitorului.

Menționând calitățile și defectele aromânilor, se cuvine să arăt o trăsătură a caracterului lor care i-a făcut cunoscuți în toate țările unde ei au trăit: filantropia. Nenumărate sunt cazurile când români-macedoneni au dus o viață întreagă de strictă cumpătare pentru a lăsa cea mai mare parte din averea lor sau chiar întregul lor avut scopurilor de binefacere. Nenumărate sunt asemenea cazuri în România, Grecia, Serbia, Austro-Ungaria etc.

În trăsătură generală, românii macedoneni sunt de o vitalitate fără pereche și această calitate se păstrează de-a lungul generațiilor, indiferent de țările unde se află și chiar dacă sunt deja asimilați.

IV

Macedoromânii și România

Încă din Evul Mediu caravanele românilor ajungeau din Balcani până în îndepărtatele țări românești de la Carpați.

Caravanele acestea au transportat nu numai mărfuri, ci și negustori români din Epir, din Tessalia și din Macedonia.

Aromânii au adus cu ei din Țările Române vestea unei "Vlăhii" unde se vorbește o limbă apropiată dialectului lor, dar aici s-a mărginit contactul spiritual între cele două ramuri românești, despărțite de atâtea secole.

Atât de puternică era propaganda grecească în Balcani, încât aproape toți românii-macedoneni treceau drept "greci", fie în Țările Române, fie în Austro-Ungaria sau aiurea.

O deșteptare se produce către finele secolului XVIII în Macedonia și către 1848 în Principate. De-abia atunci românii și macedoromânii capătă conștiința comunei lor origini.

De-abia atunci se poate vorbi de o conștiință națională românească printre românii-macedoneni.

.....
Pentru a nu pomeni decât pe cei intrați în istoria neamului nostru, ar fi nevoie de o listă destul de lungă. La locul de cinste figurează mitropolitul Andrei Șaguna, căruia îi datorăm întărirea românismului în Transilvania.

Pentru toate celelalte nume au întocmit o listă care figurează în anexa Nr. 2.

Menționând pe acei care s-au remarcat în chip deosebit pe diverse tărâmurii, nu trebuie să uităm pe nenumărați macedoromâni, rămași necunoscuți, care au înfiripat în tinerele Principate românești primele rudimente ale unei vieți economice proprii.

Atâți și atâți meseriași, comercianți, proprietari agricoli, industriași, bancheri etc. care au creat cu timpul o însemnată parte a burgheziei orașelor noastre, ce de-abia atunci se transformau din modeste târguri în orașe cu viață activă.

Rolul acesta al macedoromânilor nu a fost îndeajuns pus în evidență la noi, dar el a fost recunoscut aproape unanim în Serbia, care datorește “aproape exclusiv” acestor frați pierduți ai noștri burghezia sa, după însăși mărturia cercetătorilor sârbi.

V

Românii macedoneni și Garda de Fier

Problema participării unei părți a macedoromânilor în țară la mișcarea Gărzii de Fier nu a fost, după câte știu, îndeajuns examinată spre a se găsi o explicațiune justă.

S-a spus că macedoromânii erau în număr foarte mare în Garda de Fier. Lucrul este exact numai în parte: au fost evident mulți româno-macedoneni înscriși în această mișcare și, pe de altă parte, familiile și cunoscuții figurau ca simpatizanți. Aceasta nu înseamnă că toți românii macedoneni erau aderenți ai acestei mișcări.

Un lucru vreau să-l precizez încă de la început: în toate țările unde trăiesc macedoromânii, ei sunt un element pașnic și de ordine. Cazurile când macedoromânii fac parte din organizațiuni politice locale sunt extrem de rare. Și mai rare încă sunt cazurile când românii-macedoneni iau parte la organizațiuni extremiste. Dacă se întâmplă vreun asemenea caz, rarism, este numai datorită influenței contaminate a mediului unde trăiesc.

Revenind la chestiunea participării macedoromânilor la Garda de Fier.

Marea majoritate a aderențelor macedoromâne ai mișcării era constituită din studenți și tineret.

S-a spus, din izvor legionar, că macedoromânii au fost descoperiți de Corneliu Codreanu. Afirmatiunea este total inexactă. Defunctul șef al mișcării nu a făcut altceva decât să constate că macedoromânii înscriși în Legiune aduceau cu ei o dârzenie și un idealism cari îi făcea utili acțiunii.

Altele trebuie să fie deci cauzele care explică prezența macedoromânilor în Garda de Fier decât chemarea lui Codreanu.

După constatările ce le-a făcut în mod cu totul obiectiv timp de 4 ani printre macedoromâni, explicația participării lor la Legiune, cu o ardoare subliniată atât de propriul lor partid cât și de organele statului, ar fi următoarea:

Marea majoritate a tinerilor macedoromâni veniți în țară au absolvit în Balcani cursurile școlilor române.

Educația națională ce o primesc în aceste școli înflăcărează timp de 8 ani elevii intrați copii și ieșiți adolescenți. Fiecare din aceștia discută cu colegii, și are uneori prilejul de a arăta și profesorilor, stările de lucruri de care se plâng cei de acasă: sunt nemulțumiți de tot felul ca: administrație abuzivă și necinstită, politicianism dus la exces, persecuții îndreptate împotriva românilor, moravuri corupte etc.

Din tot ce aude în școală, de la colegii mai înaintați și de la profesori, tânărul își întipărește în minte și în suflet credința oarbă că Patria tuturor românilor este țara ideală unde nu există nici o nemulțumire, țara unde românii trăiesc și muncesc în liniște, fără niciuna din pricinile de nemulțumire din Balcani. Credința aceasta am auzit-o aici de la bătrâni care au urmat în tinerețe cursurile școlilor române, de la tinerii care cunoșteau România numai din cele spuse de mai marii lor, am auzit-o la orașe, în sate și la păstorii din munți.

Este o idealizare excesivă, un contrast care opune în mintea și sufletul macedoromânilor România celorlalte țări balcanice, după cum lumina se opune întunericului.

Ce s-a întâmplat cu românii-macedoneni veniți în țară în anii ce au urmat războiului mondial? Au văzut o țară bogată peste închipuirea lor, o țară unde tot românul poate munci, o țară însă unde politicianismul înrâurea viața aproape ca și în Balcani, o țară unde munca este grea, prea grea în fața numărului mare de străini care se uneau între ei spre a opune rezistență intrușilor.

Au mai văzut șicane și abuzuri administrative pe care le credeau inexistente, corupție nesancționată întotdeauna, un lux și o viață ușoară care contrasta izbitor cu sobrietatea vieții familiilor lor în Macedonia sau cu aceia din căminele universitare de pe atunci, au auzit insulte și înjurături de tot felul și au văzut că se bate în armată.

Atunci când Garda de Fier, la începuturile sale, a lansat printre studențime și tineret apelurile sale pentru pornirea unei acțiuni de purificare națională a țării, mulți macedo-români s-au găsit spontan în primele rânduri, pregătiți fiind grație procesului sufletesc expus mai sus.

Garda de Fier a apucat pe alte căi, căi greșite ca concepție și ca metodă. Macedo-românii au rămas însă în mișcare, așa cum au rămas de altminteri atâția și atâția alții, români adevărați ori venetici din îngăduitoarea noastră țară.

Degeaba au fost acuzate de balcanism metodele ce le-au întrebuințat macedo-românii intrați în Garda de Fier. În realitate, șeful Legiunii este acela care a dat personal exemplul și a propovăduit apoi asemenea metode.

Nu am văzut în Balcani, în cursul misiunii mele de 4 ani, nici asasinate sau omoruri, nici jafuri sau tâlhării la care să fi luat parte vreun român-macedonean ca făptaș sau complice.

Din cele constatate de mine, rezultă că macedoromânii au participat la mișcarea Gărzii de Fier nu din cauza predispozițiunii speciale pentru acțiuni revoluționare, ci din cauza abilității cu care Legiunea a izbutit să îmbrace într-o haină idealistă și națională telurile sale.

Responsabilitatea faptelor comise rămâne întreagă asupra celor ce le-au comis. Responsabilitatea cea mare cade însă apăsătoare și infinit mai greu asupra acelor care au pervertit un tineret ce trebuia altfel ajutat decât punându-i-se arma în mână spre a fi transformat în unealtă politică.

Cunoscând pe macedoromâni, felul lor de viață și gândirea lor, sunt încredințat că ei vor fi patriei de un folos imens când va fi realizată purificarea națională ce o așteptăm.

VI

Soluționarea problemei Macedoromâne

Chestiunea macedoromână s-a pus la noi – pe planul politic – în 1864, odată cu deschiderea primei școli române în Balcani (la Târnova, în Macedonia).

Problema ocrotirii elementului aromânesc a evoluat încet pe calea asigurării liberei dezvoltări ca națiune, în cadrul Imperiului otoman.

Războaiele balcanice și împărțirea teritoriilor Turciei europene au găsit această problemă nerezolvată. Prin Tratatul de la București, din 1913, s-a încercat să se dea românilor-macedoneni un statut recunoscut de Grecia, Serbia și Bulgaria.

Războiul mondial a venit însă și a năruit această încercare; după încheierea păcii, niciunul din semnatarii schimbului de scrisori din 1913 nu a mai voit să recunoască angajamentele luate atunci.

Regimul special existent până de curând în Grecia și Bulgaria era datorit exclusiv “concesiunii unilaterale” făcute de aceste țări, dar nu se întemeia pe actele din 1913. Serbia nu voise să ia nici un angajament în această chestiune și a închis toate școlile și bisericile române din Macedonia.

Aceasta a fost situația elementului românesc până în anul 1941. Pe de o parte, lipsit de școli și biserici românești (inexistente în Serbia), pe de altă parte, supus la tot felul de persecuțiuni și mizerii pentru a fi silit să se deznaționalizeze mai curând.

În războiul actual, Grecia a fost învinsă și pusă în situația de a accepta măsurile luate pentru protejirea aromânilor.

Macedonia, fostă iugoslavă, a fost atribuită în cea mai mare parte Bulgariei care aplică acum acolo regimul în vigoare pentru românii din Bulgaria veche: regim de denegare de drepturi.

Situația macedoromânilor, atât de grea în aceste clipe, va fi și mai grea încă după încheierea păcii, deoarece statele care își vor vedea atribuite teritorii cu populație aromânească vor face tot posibilul fie pentru a provoca o emigrare masivă a acesteia, fie pentru a grăbi asimilarea ei.

Promisiunile și angajamentele ce ar putea fi luate să nu ne facă nici o iluzie. Exemplul Greciei este edificator: cu toate că țara este învinsă și sub ocupație militară germano-italiană, administrațiunea civilă greacă continuă a persecuta pe aromâni și a sabota măsurile ce se iau pentru a asigura acestora libera dezvoltare națională.

Exemplele trecutului apropiat ne arată cu prisosință rezultatele la care a ajuns faimosul sistem al protecțiunii minorităților. Știm, pe de altă parte, că există întotdeauna atâtea căi și mijloace prin cari se pot eluda cu ușurință clauzele tratatelor privitoare la minorități.

Din toate cele expuse, rezultă neîndoios că un regim de protecțiune al minorității române din Balcani nu va da niciodată roadele ce am fi în drept să așteptăm:

Pe de o parte, pentru că procesul de asimilare al românilor va continua, mai mult sau mai puțin repede, după abilitatea stăpânilor teritoriului. Într-o bună zi vom fi nevoiți a constata că elementul românesc este totalmente pierdut din cauza înstrăinării, a căsătoriilor mixte, a emigrării în alte țări etc.;

Pe de altă parte, pentru că un asemenea regim constituie un prilej de fricțiuni inevitabile între România și țările respective. Oricâtă bunăvoință s-ar pune din partea noastră, va fi totuși nevoie să intervenim pentru apărarea minorităților noastre și pentru repararea nedreptăților ce se fac cu atâta ușurință în țările balcanice. Iată o situațiune care va ridica mereu asperități între țara noastră și vecinii noștri balcanici.

*

Menționez acum o a doua teorie ce s-a emis în această chestiune: întemeindu-se pe speranța că actuala împărțire teritorială în Balcani nu este definitivă, unii exponenți ai macedoromânilor din țară cred că Italia va întinde frontierele Albaniei cât mai spre răsărit, în Macedonia, și cât mai spre miazăzi, în Epir, astfel ca să înglobeze o cât mai mare masă de români. S-ar creia astfel o Albanie mare cu o însemnată minoritate românească ce ar elabora activ cu albanezii și cu Italia la așezarea și administrarea noului stat. Românii ar fi un element privilegiat și ar putea prospera pe tărâm național.

Speranțele ce se pun într-o eventuală modificare a statutului teritorial actual în Balcani se poate să nu fie confirmate de hotărârile ce se vor lua în viitoarea conferință de pace, întrucât Italia va ezita probabil să încorporeze la Albania teritorii noi unde, pe lângă români, se vor găsi mase importante slave ce vor crea întotdeauna dificultăți, atât din cauza acțiunii propagandelor iridente bulgară sau sârbă, cât și din cauza rezonanței ce o prezintă aceste mase față de curente existente în statele slabe înconjurătoare.

Chiar dacă teoria aceasta ar primi o confirmare la conferința păcii, să nu se uite că există deja o experiență în materie de colaborare a românilor cu albanezii, atât în Albania lui Ahmed Zogu, cât și în cea actuală. Constatările făcute nu îndreptătesc nădejdiile ce s-ar pune într-o conlucrare frățească albano-română, întemeiată pe recunoștința ce o datorează Albania României, pentru sprijinul acordat în epoca luptelor de afirmare națională.

În Albania lui Ahmed Zogu, românii și-au văzut libertățile lor culturale îngădite până aproape de desființare. Politica națională albaneză de totdeauna tinde la asimilarea aromânilor, care sunt cea mai însemnată minoritate a țării, și acțiunea aceasta a dat, din nefericire pentru noi, destule roade.

În al doilea rând, ar fi o eroare să se creadă că Italia – prin Vice-Regele de la Tirana – ar avea o influență atât de mare în Albania încât să se poată (sau să voiască) amesteca în chestiuni de politică internă, pe care albanezii și le rezervă cu atâta gelozie chiar acum.

Românii ar putea avea, ici și colo, școli și biserici, dar de aici și până a deveni factori de conducere în stat și a putea prospera în voie, ca naționalitate aparte, este un pas atât de mare încât el nu poate fi făcut decât de imaginația unor oameni cari trăiesc departe de realitățile balcanice.

Ceea ce am văzut în Albania dinainte de 1941, vedem și acum în teritoriile dobândite în Macedonia: administrația civilă albaneză este atotputernică și ea se inspiră din idei și idealuri pur albaneze. Prezența Italiei nu stânjenește întru nimic aducerea la îndeplinire a directivelor fixate de guvernul albanez de la Tirana.

Românii nu sunt persecutați. Ei trăiesc mai bine ca în Bulgaria, de pildă; aceasta nu înseamnă însă că Albania va împinge atât de departe recunoștința sa față de România, pentru fapte și gesturi uitate demult, încât să permită și să încurajeze ființarea unei minorități cu pretenții de a se asocia la guvernarea și administrarea țării.

Aceasta nu va fi niciodată și Albania va urma tot atât de stăruitor ca și până acum asimilarea românilor de pe teritoriul ei. Procesul este cu atât mai ușor cu cât există o masă albaneză de religie ortodoxă, ce poate topi și preface pe români în albanezi puri. Felul de viață al românilor de acolo, identic cu al albanezilor cu care conviețuiesc de secole – și bilingvismul, contribuie zi de zi la slăbirea elementului românesc din Albania.

Să nu se uite, în sfârșit, că un atare regim ar implica, și el, intervențiuni ale României pentru îndreptarea stărilor de lucruri de pe urma cărora ar suferi românii. Adresate fie Italiei, fie Albaniei, intervențiunile noastre vor fi întotdeauna delicate și cu greu încununabile de succes.

O a treia soluție ar fi crearea unui stat autonom sau independent românesc în Balcani, cu mai multe variante în ceea ce privește întinderea teritorială și modul de realizare.

Propunerea aceasta se întemeiază pe o idee a senatorului italian Fazzi care preconizase în 1917 înființarea unui canton românesc al Pindului. În lumina evenimentelor recente, proiectul italian din războiul trecut apare numai ca o încercare a

Italiei de a pune piciorul în Peninsula Balcanică, prin constituirea unui stat ce ar fi fost pus sub protecția sa, dacă nu de drept, cel puțin de fapt.

Astăzi, când Italia este în uniune politică cu Albania, reînvierea și actualizarea din partea sa a încercării din trecutul război apare cu totul îndoielnică.

S-au găsit totuși mai mulți macedoromâni din țară care au reluat această idee, au amplificat-o, au lansat manifeste în toate părțile, au înaintat memorii guvernului țării și șefilor statelor aliate și au început o propagandă activă printre comunitățile macedo-române din țările balcanice.

Ce se cere?

Crearea unui stat aromânesc ce s-ar întinde de la Apus de Salonic până la Marea Adriatică și de la Nord de Bitolia și Durazzo până la limitele sudice ale Tessaliei și Pindului, în inima Greciei, la Sud de Larissa, Trikala și Ianina; statul ar avea o majoritate românească.

Statul acesta nou ar urma să fie administrat de elementul aromânesc și ar fi pus sub protecția Italiei sau României, după variantele ce le comportă proiectul.

Temeiul?

În Evul Mediu îndepărtat a existat cândva o “Vlăhie Mare”, țară a românilor din Tessalia și Pind.

Al doilea, statul acesta ar îngloba o mare masă de români ce și-ar găsi restul într-o țară a lor, pe care o vor organiza, administra și apăra. Românii ce ar rămâne în afara granițelor hotărâte, ar fi aduși pe cale de schimb cu elementele alogene din noul stat.

Proiectul acesta este o *utopie* și este greu de conceput cum s-au putut găsi oameni cu experiență și simț al răspunderii care să-l îmbrățișeze. Ca explicație, nu văd decât: pe de o parte, ambiția personală a unora; pe de altă parte, necunoștința condițiilor speciale din Balcani de astăzi.

Voi lua, pe rând, argumentele aduse în favoarea proiectului, spre a arăta netemeinicia lor:

Primo, faptul că a existat acum 600 de ani (prin secolele X-XIV) o Vlăhie în Tessalia și Pind, nu constituie un temei și o îndreptățire spre a cere reînființarea ei.

Nu se știe precis care a fost caracterul și viabilitatea vechii alcătuiți românești. Referințele ce le găsim în scriitorii bizantini sunt mult prea vagi și nebuloase spre a se putea afirma că “Vlăhia” era altceva decât o simplă grupare a triburilor românești de atunci, unite vremelnic într-o organizație fără caracter permanent.

Ne-o dovedește faptul că ea nu a rezistat atacurilor oștilor bizantine în secolul XIV și s-a mistuit pentru totdeauna, odată cu invazia turcilor otomani în Peninsula Balcanică.

A putut exista o oarecare autonomie în munții Tessaliei și Pindului, o neatârnată “de facto”, explicabilă în timpuri când organizarea teritoriului era haotică în Balcani. Ea poate fi privită ca un stat, dar în mod cu totul relativ și numai în comparație cu situația din teritoriile învecinate.

Aceasta nu înseamnă că ar fi existat un stat în înțelesul modern, un stat cu teritoriul definit, cu o populație având un ideal național permanent.

Românii din Balcani au fost în Evul Mediu tot atât de risipiți ca și în zilele noastre, deși infinit mai numeroși, dar ei nu și-au putut înfiripa niciodată un stat propriu ca, bulgarii sau sârbii.

Vlăhia la care s-au referit autorii proiectului nu a fost decât o asociere temporară de triburi, o curiozitate istorică, și nimic mai mult.

Secundo, statul propus ar îngloba un mare număr de români, iar cei rămași în afara granițelor ar urma să fie încorporați pe cale de schimb de populație.

Afirmația că în noul stat vor fi mulți români este exactă. Ceea ce se omite a se menționa este însă importanța minorităților ce el va conține. Cifrele ce sunt date ca fiind rezultatele unor anchete imparțiale sunt de cele mai multe ori aprecieri fanteziste.

Pe de altă parte, este greu de admis că Grecia și Bulgaria (eventual și Serbia) vor vedea cu sânge rece luându-li-se din teritoriile revendicate de ele sau aflându-se în posesiunea lor, împreună cu însemnate grupuri de greci sau bulgari.

O altă obiecție care atârână greu în cumpănă: noul stat va cuprinde români ce au trăit în Grecia, în Serbia (Macedonia iugoslavă), în Bulgaria și în Albania. Am văzut mai sus ce au însemnat în trecut luptele propagandelor străine și influențele lor nefaste. Este oare posibil să se conceapă că acești români – din care mulți sunt originari din Grecia, Bulgaria, Serbia și Albania și au suferit influența acțiunii deznaționalizatoare a acestor state – să poată deveni deodată români curați, cetățeni ai noului stat, fără a păstra nimic din caracteristicile ce le-au întipărit, prin școală, biserică și armată, statele unde s-au născut și au trăit? Exclus.

Voi da un exemplu ce-l am aici: înainte de 1912, un român din comuna pur românească Crușova (Macedonia) avea 4 fii pe care i-a dat fiecare la o școală diferită: română, greacă, sârbă și bulgară. După 40 de ani, un fiu este stabilit în România și e înfocat patriot român; un altul este comerciant la Skoplje și nutrește simpatii pentru sârbi; al treilea este comerciant la Sofia și se crede bulgar; al patrulea este călugăr grec la Muntele Athos. Toți când se întâlnesc vorbesc împreună dialectul aromânesc, dar spre a lăuda meritele țărilor respective.

Iată ce ar fi populația noului stat.

Pentru ca un stat să fie viabil, trebuie ca cetățenii lui să aibă un ideal comun, un spirit național, dorința de a da țării lor truda lor, dragostea lor și sângele lor. Pentru un stat hibrid, chestiunea idealului nu se pune și nici nu se va pune. Un ideal național nu se poate crea de pe o zi pe alta prin trasarea pe hartă a unor limite înlăuntrul cărora vor viețui oameni de același sânge și cu aceeași limbă, dar de formațiune spirituală diferită.

Românii din Balcani nu au avut niciodată un stat al lor și de aceea, nu a existat la ei un ideal național așa cum se găsește în statele și națiunile organizate. Le putem cere conștiința individualității lor etnice. O au și să nu le cerem mai mult acolo unde sunt ei acum.

Pentru ca românii din Balcani să devină elemente constructive, pe tărâm național, ei trebuie să se stabilească în state străine. Au contribuit în Evul Mediu la crearea celui de al doilea imperiu bulgar. Au dat patrioți, învățați, oameni de stat, artiști, financiari etc. României, Serbiei, Greciei, Austro-Ungariei etc. Vor da și în viitor țărilor unde vor trăi, dar nu unui stat al lor, pentru că un asemenea stat este lipsit de tradiție națională proprie.

Terțio, organizarea, administrarea și apărarea noului stat ar incumba românilor.

Este oare cu putință ca românii-macedoneni, cu viața de orizonturi înguste ce au dus-o de sute de ani, cu spiritul lor de critică dus până la absurd, să se poată transforma deodată pentru a lua în mâini conducerea statului lor? Nu este oare mult mai probabil, că

vom vedea apărând chiar de a doua zi, pe de o parte, certuri, intrigi și rivalități de tot felul, pe de altă parte, sumedenie de corifei cu pretenții dictatoriale?

Aromânii au trăit prea mult sub influențe politice străine spre a putea da – pentru ei, în statul lor – altceva decât un spirit de opoziție. Aceasta este soarta popoarelor care duc prea multă vreme viață de minoritate în cadrul altei națiuni.

Românii-macedoneni nu au putut prospera și dovedi plenitudinea calităților lor decât integrându-se într-o țară deja organizată. Mulți au dăruit României puterea lor creatoare, mulți alții însă s-au pierdut pentru neamul nostru, deoarece s-au așezat în țări străine.

Quarto: noul stat va trebui să fie ajutat de Italia și România pentru a putea subsista.

În ce privește Italia, am văzut mai sus că nu trebuie puse prea mari speranțe pe o eventuală dorință a sa de a sprijini un asemenea stat, care nu i-ar putea oferi avantaje acum când are uniunea italo-albaneză, dar care i-ar putea aduce complicații cu celelalte state balcanice.

În cazul când statul ar urma să fie creat pe baza unei uniuni româno-albaneze, înglobând adică și regiuni cu populație albaneză, atunci rămâne ca promotorii ideii să aducă dovada interesului ce l-ar avea guvernul albanez de la Tirana, pe de o parte, de a lăsa pe seama noului stat teritorii ce le-ar putea revendica el însuși pentru Albania, pe de altă parte, de a asuma responsabilitățile unei organizațiuni teritoriale în care ar subzista minorități ale unor state balcanice cu care Albania va avea tot interesul de a crea și menține bune raporturi, odată revendicările sale etnice și teritoriale satisfăcute.

Cât despre România, din două una: sau statul aromânesc propus nu va recurge la protecția politică și militară a Patriei Mame, și atunci rămân deschise porțile asistenței economice și financiare, cu avantajii absolut ipotetice pentru țara noastră.

Sau noul stat va avea nevoie de garanția și de sprijinul României. Aceasta înseamnă că țara noastră va fi mereu obligată să intervină pentru a apăra această sucursală a sa, noțiune inedită în istoria ginților, împotriva revendicărilor, agitațiilor și uneltirilor statelor balcanice înconjurătoare ce se vor socoti lezate prin ființarea “Statului Aromânesc”.

*

A patra soluție este renunțarea: politica ce am avut în trecut față de Iugoslavia. Am sacrificat macedoromânii (și timocenii) pe altarul Miciei Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice și ce am recoltat? Persecutarea în voie a acestor frați ai noștri, asimilarea lor nestânjenită, și totuși neloialitatea Iugoslaviei atunci când țara noastră s-a găsit într-o situație grea.

A urma calea aceasta, ar însemna ca România să lase pe aromâni în voia stăpânilor locurilor unde ei se află și ea ar deznaționaliza minoritățile respective aflate pe teritoriul nostru. Aceasta este soluțiunea preconizată de unii.

Ar fi o crimă contra sângelui românesc.

Poate oare fi pus în cumpănă elementul românesc cu pleava balcanică aciuiată și tolerată la noi în țară: bulgari, bulgari-macedoneni, sârbi, greci, albanezi etc.? Hotărât, nu!

Pot fi oare acești venetici atât de ușor de asimilat și asimilarea lor profita-va ea oare țării noastre? Hotărât, nu!

Afluxul acesta de sânge străin nu ne-ar aduce nici un folos și ar putea fi o amenințare continuă prin dezechilibrul sufletesc ce-l poartă în ele toate rasele slave.

*

Pentru rezolvarea problemei macedoromâne, nu este decât o singură soluțiune: aducerea românilor-macedoneni în țară, în bloc și cât mai curând cu putință. Să se aducă în țară toți românii din Balcani într-un termen ce se va fixa. Cei ce nu vor accepta transplantarea – din cauza căsătoriilor mixte sau din alte pricini – să fie puși în gardă, că România lichidează odată pentru totdeauna această problemă și că ea nu va mai interveni niciodată pentru apărarea acelor care nu au știut să profite de această ocaziune unică.

Chestiunea va căpăta aspectul unui schimb de populație primind pe românii din Balcani, am expedia peste graniță pe atâția străini ce au fugit din țările lor cu pământ sărac, spre a munci și a se îmbogăți în Țara Românească, de unde trimit însă în fiecare an, prin fraudă, la ei acasă, produsul muncii și agoniselii lor. Exemple am întâlnit destule în toată Macedonia.

Mai sunt încă atâți bulgari și slavi-macedoneni, sârbi, greci și levantini, armeni cu pașapoarte străine, albanezi și turci din Macedonia și câți alții.

O acțiune bine chibzuită și pregătită din timp poate face ca stabilirea acestor români să se facă fără perturbații în viața țării.

Folosul ar fi îndoit:

Pe de o parte, pe tărâm intern:

Românii-macedoneni de la orașe vor aduce cu ei capacități remarcabile pentru comerț, industrie și meșteșuguri și să nu se uite că ei posedă capitaluri extrem de importante ce ar putea fi transformate fie printr-un clearing special (între bunurile lăsate de români în Balcani și cele lăsate de străini la noi în țară), fie printr-un export direct. Soluțiunea din urmă pare cea mai avantajoasă pentru noi, întrucât, repet, capitalurile macedoromânilor sunt mari și depășesc probabil cele lăsate de străini pe pământul țării noastre.

Atâtea din orașele noastre sunt invadate de străini: să ne gândim doar la porturile dunărene și maritime, la orașele din Muntenia, Moldova și Dobrogea, care mișună de negustori de tot felul, străini cu toții, veniți la noi numai pentru căpătuială.

Locul acestora ar fi ocupat de oameni făcuți pentru negoț, de o tenacitate fără seamăn, grație căreia vor învinge pe teren economic și greutățile și străinii ce le stau în cale. Au fost capabili să se ridice în primul loc în Balcani, printre atâtea alte popoare, o vor face desigur și la noi.

Nu numai că acești români vor putea lua locul străinilor ce pleacă, în ramurile de activitate deja existente, dar ei vor fi capabili să creieze industrii sau meșteșuguri puțin cunoscute la noi, ca de pildă: industria cașcavalului, aceea a arămării, lucrul în filigran de aur și argint (pentru care ar trebui creată o școală specială spre a se păstra această artă în care excelau altădată aromânii), abageria și țesăturile groase de lână etc.

Toți aceștia ar trebui răspândiți prin orașele cu străini mulți, cu deosebire în centrele comerciale unde s-ar găsi mai repede la largul lor.

Orașele noastre nu vor întârzia astfel să capete, în chiar prima generație, un nou aspect. Românizarea vieții noastre economice va fi făcut un pas mai înainte și românii-macedoneni, prin sobrietatea și conservatorismul lor, vor fi întărit mult burghezia noastră românească.

Domniei Sale, Domnului George Caranfil
Ministrul României, Sofia

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 1, Grecia, nepaginat.

259

1942 mai 26, Prodromul, Muntele Athos. Scrisoarea locțiitorului starețului Schitului Prodromul de la Muntele Athos, Veniamin Ieromonahul, către Simeon Ciomandra de la Schitul Darvari din București, prin care îl roagă să trimită ajutoare călugărilor români, care nu mai primiseră nimic de trei ani de zile și se găseau într-o situație extrem de grea.

Bine Cuvântați
Prea Cuvioase și Cinstite Părinte Simeoane
Și cei împreună Confrați de la Metocul
„Schitul Darvari” din capitala București

Epistola noastră, rugăm ca Dumnezeu și Maica Domnului să ajute să vă afle pe toți și sănătoși, ca să ne bucurăm.

Prea Cuvioase! Sărăcia și lipsa de hrană pe care o îndurăm noi călugării din schit, ne-a făcut ca să trimitem în ȧră pe părintele Lazăr Anghelescu la Sfinția Voastră, cu Blagoslovenia părintelui stareț Antipa Dinescu, ca să Vă informeze verbal de nevoile ce îndurăm, și să ne protejați ca în totdeauna, cum Veți putea și cât se va putea.

Dar fiindcă legile sunt aproape tot ca cele dinainte; nu a putut până acum a obține pașaport de la autoritățile grecești.

După cum știți bine, că de 3 ani de zile, nu sa mai adus provizie în schit; și din acea provizie, s-a dat și la alți călugări români, și cu mare economie am duso până acuma. Așa că acum am redus porția la 60 dram:pe zi ca să ne mai ajungă cel mult 2 luni de zile; Aceasta cu nădejde că poate căpătăm de unde-va până atuncea, iar dacă nu putem căpăta, vom fi nevoiți ca să mai reducem porția; aceasta ca să se mai lungească termenul, mâncând la 2 zile și la 3 până vom isprăvi, și pe urmă să murim.

Singura nădejde care mai avusesem era aceia, ca să luăm ceva pe produsul stupilor, de care acuma ne-am lipsit și de aceia.

Fiind-că după ce Bulgaria a ocupat insula Thassos, noi ca de obicei am dus 200 stupi la metocul nostru <Potamia> pentru pășunatul lor; dar ce să vezi?! Când aliații noștri le a căzut această pradă în mână; numai de cât ni-a confiscat, și cu ce mare intervenție ni-a lăsat, cu condiție ca să nu-i mai scoatem din Thassos nici o dată. Tot o dată confiscându-ne, și stupii ridicând din metoc 500 oca de miere și 100 ocale ceară, plătindu-ne miera cu un preț foarte neconvenabil potrivit cu piața; iar ceară nu ni-a dat nimica nici până acuma. Din stupi au pierit mulți, fiind-că nu ne dă voie să facem taxit cu ei în Sf. Munte.

Cinstite Părinte! De la Sfinția Voastră, nu am mai primit nici un răspuns de aproape 2 ani de zile.

Este timpul oportun acuma, ca să veniți Sfinția-Voastră în persoană sau pe alt cineva să trimiteți, pentru a vedea Schitul în ce stare se găsește; negreșit cu o recomandatie Germană din România și Salonic.

Mănăstirea Zugraful Bulgară și M^{rea} Rusicul; precum și toate chiliile bulgare și rusești (prin protecția guvernului bulgar) sau aprovizionat de pâine din Bulgaria. Noi

n-am făcut nici o intervenție nicăierea, fiind-că am așteptat de la Sfinția-Voastră; că precum până acum ne ați purtat de grijă, așa ne veți purta și de acum înainte.

Eu am avut și am la Sfinția Voastră multă simpatie și evlavie.

Și fiind-că sunt tânăr și ne experimentat în conducerea schitului; am avut de povață duhovnicească din partea Sfinției-Voastre în scris; că altfel suntem departe și nu m-am învrednicit până acuma.

Părintele Cornilie este bătrân și bolnav, și nu voiește a să mai amesteca, m-a lăsat pe mine mare peste ruini.

Mulți profesori români de la Școala Română din Salonic vin în Insulă și iarăși se întorc în Salonic, așa că este ocazie a trimite ceva.

Părintele protoiereu Erimia Decu de la Colonia Română din Salonic spune că atunci când a fost în România în toamna trecută 1941, a trecut și pe la Sfinția Voastră pe la metoc, și zice că nu ați vorbit nimica în privința schitului. El fiind un om foarte corect și credincios, se putea trimite ceva prin el.

Părintele Dionisie de la chilia Sf. Gheorghe-Colciu, a primit prin cineva de la părintele Ghedeoan Kelaru, o sumă bunicică de bani; încă și alții au mai primit.

Așa că noi văzând aceasta, și mai ales văzând și o scrisoare care ați lăsat-o părintele stareț Antipa, socotim că Sfinția-Voastră, sunteți foarte scârbit pe noi.

Pentru aceasta ar fi trebuit mai întâi a întreba pe părintele stareț Antipa, și pe urmă să se dea curs cleветirei.

Să mă iertați pentru aceasta, că nu sunt eu în stare a Vă da lecții Sfinției Voastre.

Așa dar, respectos, Vă aducem la cunoștință, să luați grabnice dispozițiuni pentru a să aproviziona Schitul cu ceva provizie, sau cel puțin cu ceva bani.

Tot o dată Vă facem cunoscut și aceasta: Dacă nu puteți Sfinția-Voastră, rânduți pe alt-cineva de acolo, sau de aicea pentru a fi la conducerea Schitului; Fiind-că eu nu voiesc să fiu pricină de ură între Sfinția-Voastră și schitu.

În știință să Vă fie și aceasta: Că suntem hotărâți, că dacă până peste 3 luni de zile, nu luați în considerație, și nu răspundeți Schitului favorabil relativ la cele zise mai sus; Suntem nevoiți imediat a aduce la cunoștința Înaltelor autorități politice și bisericești române, ca să dea dispozițiuni, cum vor găsi de cuviință; fiind-că Schitul este casă Națională.

Aceasta o facem, nu ca să aducem vre-o pâră asupra Sfinției-Voastre, ci de nevoie, că schitul nu poate să meargă înainte fără ajutorul primit din țară.

Scrisoarea prezentă o trimitem prin Consulatul general de Salonic.

Asemenea puteți face și Sfinția-Voastră.

Domnul Emil Popescu este un bun patriot și un bun protector al românilor din Macedonia și mai ales a călugărilor români din Sf. Munte.

Din cauza înfometării și criza ce este în Sf. Munte, s-a mai înmulțit Kinovia noastră; am închinoviat pe părintele protosinghel Ellisei Filibiu de la chilia Sf^{da} Mahramă-Capsala.

Fiind-că altă dată Sfinția-Voastră ne-ați spus: că ori și ce intervenție am face în țară, trebuie mai întâi să știți și Sfinția-Voastră.

Pentru aceasta vă anunțăm ceia ce de nevoie urmează să facem.

Ne-am informat că suntem învinuiți pentru chestia cu popa Calinic; Cel care a spus minciuni, nu are probe de a fi prodromit.

Sfinții Părinți ne dă voie să ne dezvinovățim cu dovezi.

Așa că Vă trimitem anexat 2 scrisori originale a lui popa Calinic, pricina ieșirii lui pe ascuns din Schit, și iar întoarcerea.

Nu avem nimic de zis, de cât că este slab de constituție, și are nevoie sârmanul de milă și de purtat neputința, așa cum ne învață Sfinții Apostoli.

De aceia Vă rugăm ajutați-l cu ce Vă roagă în răvașul lui, anexat aicea.

În așteptarea unui răspuns îmbucurător de la Sfinția-Voastră

Rămânem al Prea Cuvioșiei-Voastre supus în Hristos frate și colighisitor și către dumnezeu rugător.

Al Sfântului schit chinovial românesc Prodromul din Sfântul Munte Athos

Locțiitor de stareț Veniamin Ieromonahul

➤ A.N.I.C, fond Ministerul Cultelor și Artelor , dosar 5/1943 , f.9-10.

260

1942 iunie 27, Caransebeș. Adresă a episcopului Caransebeșului către Președinția Consiliului de Miniștri, prin care solicită eliberarea autorizațiilor de trecere a frontierei pentru protopopii români din Satu Nou și Vârșeț, Iugoslavia.

Sfânta Episcopie a Caransebeșului.

Consiliul Eparhial

Nr. 3575 B

Domnule Ministru-Președinte,

Comunele românești din Banatul de vest /fostul Banat iugoslav/, cu excepția a 7 comune care aparțin Episcopiei Aradului, aparțin toate Episcopiei noastre a Caransebeșului, locuitorii acestor comune fiind toți de religie ortodoxă română.

În aceste comune avem 2 protopopi /în Satu Nou și Vârșeț/ și 37 preoți, care fiind în legătură ierarhică cu eparhia noastră, mereu sunt nevoiți să ia contact cu noi și Consiliul eparhial în anumite chestiuni bisericești și oficiale. Iar de altă parte, și noi, precum și Consiliul nostru eparhial trebuie să fie în permanentă legătură cu dânsii, pentru a le putea da anumite ordine și invitațiuni de ordin bisericesc și în legătură cu viața noastră națională românească, de care atâta nevoie au mai ales în vremurile de astăzi.

Trecerea vechii frontiere este însă astăzi extrem de anevoioasă și preoților noștri numai cu mari greutate, ba unora nu li se eliberează deloc autorizații de trecere. Cei doi protopopi de mai bine de jumătate de an, nu au putut primi autorizația de trecere, deși mereu o solicită.

Vă rugăm, deci, Domnule Ministru-Președinte, ca să binevoiți a da dispozițiuni Consulatului nostru din Belgrad, ca acesta să intervină pe lângă Comandamentul german din Belgrad /Passierscheinstelle/, pentru ca acesta să elibereze celor 2 protopopi ai noștri din Satu Nou și Vârșeț, precum și preoților noștri din Banatul de vest, care urmează să se prezinte la Sf. Episcopie, să li se elibereze cu mai multă ușurință cuvenita autorizație de trecere a fostei frontiere.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Ministru-Președinte, asigurarea deosebitei noastre stime și considerațiuni.

Caransebeș, din ședința Consiliului eparhial, ținută în 27 iunie 1942.

Domniei Sale D-lui Președinte al Consiliului de Miniștri, București

Episcop,
/ss/ Veniamin

Consilier referent,
/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 232.

261

1942 iulie 6, București. Referat al Ministerului Afacerilor Străine, privind adresa Oficiului Consular din Belgrad, care solicită introducerea limbii române în școlile din localitățile locuite de românii din Timocul sârbesc. Este menționată cifra de 400.000 de români în această zonă.

6 iulie 1942

Direcțiunea Politică

Adrese

II. Naționale

1. Transmite adresa 159 a Oficiului Consular Belgrad, rugând pe Domnia-Voastră să binevoiți a interveni pentru ca să se aprobe cel puțin începând de la 1 sept. 1942 introducerea limbii române de predare în școlile din comunele locuite de români din Timocul sârbesc.

În adresă se spune că Dl. Benzler nu a admis atingerea problemelor referitoare la populația românească din Timoc: a cerut un memoriu privitor la acești români, Germanii fiind de părerea că ar putea să li se acorde școli românești. În Timocul sârbesc sunt 400.000 români și nu înțelege de ce germanii elimină din discuție acest grup și roagă intervenția guvernului român pentru ca doleanțele din memoriul amintit să fie satisfăcute.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 236.

262

1942, iulie 17, <Pind>, Grecia. Memoriu al Consiliului național al românilor din Pind, adresat mareșalului Ion Antonescu, în care se solicită sprijin economic, cultural și politic pentru românii din Grecia.

17 iulie 1942

Consiliul Național al Românilor din Pind

DOMNULE M A R E Ș A L,

Mandatul primit din partea Domniei Voastre pentru a vă servi în interesul neamului mi-a fost ordin peremptoriu. Respectându-l cu sfințenie și înfruntând la fața locului dificultăți și adversități din cele mai grele, am activat timp de peste un an cu o neclintită credință și stăruință, ca un simplu soldat și am făcut tot ce omenește era posibil spre a răspunde în totul așteptărilor și creditului acordat de Domnia Voastră prin aprobarea programului nostru prezentat în aprilie 1941.

Lucrând în cadrul acestui program, s-au putut obține următoarele rezultate:

I. ÎN DIRECȚIA POLITICĂ – NAȚIONALĂ

a) Redeschetarea sentimentelor naționale și recăștigarea celei mai importante mase de români din Tessalia, Macedonia și Epir, care, până atunci, terorizate sub regimul

cel mai implacabil anti-românesc, vegetau sau erau cu totul pierdute pentru noi, prin paralizarea oricărei acțiuni constructive culturale românești.

Am găsit câteva comunități anemice și aproape inexistente pe teren practic, cu un total de circa 6-7.000 de români, care abia cutezau să declare pe față românitatea lor, în ținuturile unde astăzi dispunem de cea mai bună și puternică organizație, sporind cifra de mai sus la cca. 800.000 de români.

Numărul acestora n-ar fi greu de sporit la circa 1.700.000 în Sudul Balcanilor, prin realizarea planului nostru prevăzut în memoriul aprobat de Domnia Voastră și, în principiu, astăzi, susținut de autoritățile italiene, după cum reiese și din documentele anexate.

b) Activitatea asiduă, intensivă, din regiune în regiune și din comună în comună, pe distanțe considerabile, pentru organizarea și întemeierea autorităților de conducere națională, culturală și chiar local administrativă.

Ca pildă de realizare, care poate servi de model sub acest raport, putem cita situația actuală din comuna fruntașă din Pind, Samarina, și din capitala Tessaliei, Larisa, unde românismul, dacă se vor lua măsurile indicate la concluzii și propuneri, e cu totul emancipat și solid organizat, garantându-se cele mai frumoase perspective. (a se vedea lucrarea anexată, Nr. 3 și în rezumat circulara Nr. 2 din 24 aprilie 1942).

c) Înlăturându-se pericolul instalării unui guvern albanez în Ianina, prin raportul nostru din sept. 1941, înaintat la Roma, cu intervenția și concursului D-lui Ministru Ghigi la Roma, s-a obținut modificarea situației în sensul programului nostru, adică numirea unui reprezentant politic italian, prin mijlocirea căruia vor rezolva, la fața locului, toate lucrările curente.

d) Contactul cu guvernul grec și acordul stabilit între noi și el, printr-un memoriu (anexat) cu data de 25 sept. 1941, în baza căruia revendicările noastre culturale, naționale și în parte administrative, au fost aprobate de Primul ministru grec, Dl. General Ciolacoglu.

Dat fiind că ulterior, influențat de elemente ostile, am ezitat a confirma prin fapte acordul stabilit, am fost silit a solicita protecția autorităților militare italiene și, totodată, a reorganiza și primele grupuri din a V-a Legiune Romană (Macedonica) de glorioasă tradiție istorică, pentru a impune pe orice cale și cu orice sacrificii drepturile noastre sfinte.

Drept rezultat avem, cu data de 14 iunie a.c., ultima asigurare a d-lui Prim ministru Ciolacoglu, care ne-a comunicat că dorește o nouă întâlnire pentru aplicarea punctelor stabilite.

Am promis că va avea răspuns după ce voi lua contact cu guvernul nostru și cu conducătorul nostru la București.

e) Ameliorarea situației a sute de români, pe care i-am găsit la început arestați de autoritățile italiene, în urma calomniilor și intrigilor jandarmilor greci (a se vedea scrisoarea primită din partea autorităților superioare italiene referitor la eliberarea primului grup de 58 de români, precum și rezumat asupra procesului verbal din adunarea de la 10 mai a.c., în centrul românesc Mețova).

f) Câștigarea unui grup de intelectuali și ofițeri din cadrul armatei italiene, care au avut ocazia a lua contact cu populația noastră din Pind, Tessalia și Macedonia și ca

urmare au îmbrățișat din convingere cauza noastră comună, după declarațiile ce am avut din partea lor ocazional la fața locului.

Din partea lor ne-a fost sugerată și ideea de organizare a noastră la Roma, pentru a putea spori și întări cadrele italiene favorabile cauzei noastre și a combate elementele defavorabile de sub influența adversarilor noștri.

Suntem convinși că numărul acestora din urmă se va reduce cu totul în curând, după vizibila apropiere de astăzi a Italiei față de noi.

În această direcție a contribuit foarte mult și discursul recent, înalt patriotic, al D-lui Vice Președinte al Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, care, prin declarația făcută în martie a.c., a accentuat legăturile indestructibile sufletești ce există între Roma și noi, precum și interesele vitale ce unesc Italia cu România, reprezentată prin guvernul actual de sub strălucita conducere a Domniei Voastre.

Primul efect al acestei activități, susținute moralmente, prin eroismul unanim recunoscut al soldatului român se observă în manifestația grandioasă și așa de fățișă filoromână, care a avut loc zilele trecute la Roma, în sala „Iulius Cezar” din Capitoliu, și unde d-l prof. universitar, academicianul Alfredo Schiaffini, în conferința rostită în prezența Regelui Împărat, a pledat magistral și cu o deosebită competență pentru romanitatea poporului român, accentuând rezistența și continuitatea acestei romanități de la Carpați până la Pind, precum și superioritatea ei față de popoarele vecine, ungurii și slavii.

PENTRU VIITOR PROPUNEM:

1. Perfectarea prin consolidare a celor 7 centre din Macedonia, Tessalia și Pind, sub forma menționată prin adunarea noastră din 10 mai a.c. la Mețova, trimițând 2-3 persoane, alese de la București pentru fiecare centru principal, spre a activa după cum vom indica, de la caz la caz, coordonând toată acțiunea românească din Sudul Balcanilor, politică, economică, națională și culturală, prin comitetul central de la București, sub președinția D-lui Prim Ministru, în sensul prevăzut la pag. Nr. 21... punctul Nr. 1.

2. Organizarea biroului de propagandă și acțiune economică la Roma, în sensul prevăzut la pagina Nr. 22, punctul 2, sub conducerea subsemnatului în strânsă colaborare cu ministerul nostru de la Roma, cu o activitate și scop mai larg în urma comunicărilor mele verbale, prin Dl. Prim Ministru Mihai Antonescu, asupra cărora voi da amănunte Domniei Voastre, conform comunicărilor confidențiale de la Roma.

3. Urgenta executare a măsurilor indicate la pag. 23/24 la concluzii și propuneri, mai ales în ce privește intervenția guvernului român, pentru respectarea acordului nostru cu guvernul grec (25 sept. 1941) și în special organizarea prevăzută pentru Roma.

Organizând centrul prevăzut la Roma pentru propagandă și acțiune românească de interes general, putem lua contact direct cu comunitățile noastre din Ianina precum și cu autoritățile italiene din Grecia în condițiuni mult mai favorabile cauzei noastre.

De asemenea, cu sprijinul Domniei Voastre pe lângă autoritățile germane, se impune și o organizare a centrului nostru de la Salonic, unde avem un număr de minimum 60.000 români, care astăzi se consideră pierduți din cauza măsurilor slabe luate de către guvernele precedente.

În acest post de mare importanță se impune cea mai perfectă organizație românească pentru a putea respira (sic) România cu o ieșire directă sau indirectă în Mediterană... spațiul vital pentru interesele generale economice ale României de mâine alături de Italia și marea noastră aliată Germania.

II. ÎN DIRECȚIUNEA ECONOMICĂ

Înainte de sosirea subsemnatului, poporul nostru, dezorganizat și fără conducere unitară, în lipsă de un program și de o acțiune națională ca și de concepția unui plan general pentru realizarea unui ideal politic comun românesc, a suportat toate consecințele catastrofale ale propagandei grecești și slave, prezentând o situație tragică în toate direcțiile, pentru următoarele motive:

a) Am găsit foarte multe centre și comune românești distruse complet și în mod sistematic de greci și chiar de autoritățile militare grecești, după cum am menționat în adresa mea la data de 25 septembrie 1941, către guvernul actual din Atena (copie în anexa Nr. 1, economică).

b) După ocuparea Greciei și Macedoniei din partea autorităților militare ale Axei, nu s-a luat absolut nici o măsură de protejare sau ameliorare în favorul populației românești. Din contră, ea a fost tratată cu absolută indiferență de forțele militare ocupante și lăsată la discreția autorităților grecești, după cum rezultă din adresa noastră către D-l Ministru Ghigi (vezi lucrarea noastră din aprilie 1942, alăturată în anexa Nr. 2 economică).

Grație acestei intervenții s-au luat anumite măsuri după adunarea noastră din 10 mai la Mețova.

c) *Dificultățile întâmpinate la București, referitor la trimiterea alimentelor solicitate din partea noastră prin adresa din 22 septembrie 1941, către Ministerul de Finanțe și activitatea negativă a unor elemente inferioare* care, la rândul lor au influențat persoane de bună credință la București, sporind astfel greutățile ce le-am întâmpinat la fața locului. Am luptat pentru a combate mentalitatea greșită de a aștepta totul ca ajutor material de la București, așa cum au fost obișnuite anumite elemente care n-au avut niciodată contact cu masele poporului nostru.

Având în vedere această situație, am înțeles de la început că e bine a nu mai obișnui cadrele noastre să conteze numai pe bugetul statului român.

Dând primul exemplu de activitate economică - productivă și națională, am solicitat și obținut anumite concesiuni economice, și anume: pentru produsele de lapte, lână etc., care au fost trecute în favoarea comunităților române din Pind, Tessalia și Macedonia, după cum rezultă din adresa oficială Nr. 1048 din 2 aprilie 1942 (anexată la Nr. 3 economic), am solicitat și obținut concesiunea pentru drumuri și poduri tot în acest scop. În urma acestor măsuri am asigurat în mod provizoriu problema de hrană și de lucru pentru câteva mii de români.

Rezultatul practic, moral, material și social se va constata la încheierea primului an de activitate dacă se vor lua măsurile indicate pentru perfectarea acestor întreprinderi puse la cale în cursul lunii curente.

Aici, sunt dator a menționa rezultatul negativ care l-a avut întârzierea transportului celor 350 de vagoane de produse solicitate la vreme de adresa noastră expediată Ministerului de Finanțe și Ministerului Economiei Naționale, la data de 26 sept. 1941.

Prin această măsură am intenționat a satisface la timp urgenta nevoie de aprovizionare a populației noastre înfometate, aceasta nu numai în interesul material, ci și în cel mai mare grai moral, foarte favorabil acțiunii noastre de captare a acestei populații, asigurând în același timp plata produselor din țară care urmau să fie expediate în fiecare trimestru, pe numele Uniunii comunității române și la ordinul comisiunilor însărcinate de subsemnatul pentru fiecare zonă separat, conform înțelegerii noastre cu autoritățile militare de ocupație. Prin aceasta se obțineau următoarele avantagii:

1) Recunoașterea de fapt a comunităților românești și în special a Uniunii comunității române care, sub conducerea cadrelor însărcinate și controlate din partea subsemnatului, au putut oferi toate garanțiile comerciale.

2) Realizarea programului de schimb stabilit în ajunul plecării mele, cu Ministerul de Finanțe și Ministerul Economiei Naționale (departamentul aprovizionării) în vederea unui acord cu guvernul italian și cu diferite organizațiuni grecești, pentru procurarea produselor meridionale: untdelemn, măsline, bumbac, orez, fructe meridionale, colofoniu, eventual și un transport de zahăr etc., după cum am stabilit cu Comisariatul Italian din Albania și cu d-l Dr. Taddeini, șeful Departamentului pentru aprovizionarea Albaniei, Greciei etc., în calitate de Domniei Sale de delegat al Ministerului de Agricultură din Roma.

Prin realizarea programului nostru de investire asigurăm un capital de rulment de peste două miliarde pentru anul 1942, pentru a putea corespunde prin produsul lor la toate cheltuielile primului buget, fără să fie nevoie de nici un sacrificiu material din partea statului român pentru faptul că asigurăm un schimb de produse foarte util economiei naționale române, mai ales în împrejurările actuale.

3) Un început de realizare practică a unui program de lucru și activitate economică pentru reorganizarea, coordonarea și etatizarea raporturilor noastre de schimb, Import-Export între România și țările din bazinul Mediteranean sub raportată de mult guvernului român în urma experienței mele și în urma activității continue timp de circa 20 ani pe teren practic în Egipt, Italia, Grecia etc., a se vedea lucrările depuse la Ministerul Economiei Naționale, la B.N.R. și ședințele avute la M.Ec.N. în prezența domnilor... menționați la pag. 23, prin care garantăm statului român un beneficiu de peste 3-4 miliarde lei anual. Mentalitatea și sistemul regimurilor trecute au împiedicat realizarea acestui program de lucru.

Amestecul de persoane sau întreprinderi de la București, care, dat fiind trecutul lor, nu prezintă nici o garanție tehnică, comercială și morală, a contribuit la întârzierea foarte dăunătoare, mai ales pentru faptul că programul nostru a fost în strânsă legătură cu concesiunea de lapte și lână acordată de către autoritățile militare italiene Uniunii Comunității Române. Prin măsurile noastre am voit să asigurăm activitatea productivă națională, economică și socială în favoarea centrelor românești pentru redeșteptarea lor cu posibilități de a pregăti cadre capabile pentru orice rezistențe sau acțiuni în prezent și viitor; fapte ce nu corespund cu capacitatea de judecată a celor care fac critica ușoară și politică de cafenea.

Pentru viitor propunem:

1) Trimiterea urgentă a alimentelor solicitate prin raportul nostru din 22 sept. 1941, adresată D-lui General Stoenescu, Ministru de Finanțe, urmând a se executa strict conform instrucțiunilor subsemnatului, pentru a putea obține un rezultat pozitiv.

2) Aplicarea programului de lucru stabilit cu Ministerul de Finanțe și cu Ministerul Economiei Naționale, subsecretariat, aprovizionare, în ajunul plecării mele, referitor la organizarea biroului italo-român pentru schimbul de produse între România și Italia, inclusiv țările din Mediterană și zonele de sub influența italiană din sudul Balcanilor.

3) Aprobarea înființării unui Sindicat italo-român, cu sediul la Roma sau în București, în sensul stabilit în principiu cu D-l Ministru P. Ghigi, pentru a putea forma un grup de personalități și instituții în Italia și în țările direct interesate la strângerea raporturilor economice și politice între Italia și România, profitând totodată de acest organ economic pentru cea mai convenabilă valorificare a produselor românești pentru asigurarea de consumatori direct pe piețele din Mediterana care formează pentru România debușeul cel mai important.

4) Pentru perfectarea și coordonarea celor de mai sus, fără a anticipa asupra reformei economice pe care o va avea statul român după război, îmi îngădui să schițez *un* program de activitate economică în bazinul Mediteranean, care, după părerea mea este singurul posibil pentru a putea câștiga și menține piețele respective pentru comerțul cu România:

a) Organizarea unui oficiu de expansiune economică la București sub forma unui organism de stat cu autonomie completă dar cu controlul direct al Cabinetului prevăzut pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri (a se vedea pag. 21, punctul I) unde va participa un delegat al Ministerului Economiei Naționale și Ministerului Afacerilor Străine. Acest organism condus de Consiliul Superior (menționat la pag. 21), va consulta de la caz la caz șefii instituțiilor de stat care controlează schimburile cu străinătatea și reprezentanții secțiilor active.

Oficiul care va activa ca o secție a cabinetului sus menționat, pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, va avea rolul să organizeze comerțul cu străinătatea, și în special cu țările libere, să dirijeze cu maximum de neutralitate surplusul de producție peste hotare, să controleze calitatea mărfurilor de export, să supravegheze activitatea economică a românilor din străinătate, să organizeze importul de mărfuri, completând și perfectând programul de lucru inițiat prin reprezentanța CAPS de la 1935.

Pentru îndeplinirea acestor atribuțiuni oficial se va organiza în străinătate și în special în țările din bazinul mediteranean case comerciale sub formă privată, exact sub forma agențiilor CAPS pentru Mediterana, fiindcă numai așa se poate pătrunde și lucra cu maximum de randament în folosul statului. Aceste case, un fel de Lause germane, vor lucra după indicațiile și sub controlul oficiului cu beneficii limitate și repartizate între statul român și agențiile din străinătate. Conducerea lor va fi încredințată elementelor de încredere românești, încercate în viața economică și cu legături pe piețele respective. Este de dorit o strânsă colaborare între aceste case și celelalte organe ale statului din străinătate, atașatii comerciali, atașatii de presă, agențiilor SMR etc.

Oficiul central își va organiza activitatea pe două sectoare:

- tehnic, prin studii și cercetări;
- practic, prin organizații exterioare.

Oficiul va dispune de fonduri de egalizare pentru susținerea prețurilor de export și acoperirea diferențelor la import.

5) Drept primă măsură de aplicare practică, propun ca agențiile CAPS existente astăzi în Grecia, Egipt și Italia, să înceapă o activitate pe teren practic (în conlucrare cu Min. Ec. Naționale, Dir. Acordurilor și cu Ministerul de Finanțe), în sensul celor de mai sus, pentru a putea profita de anumite împrejurări în vederea importului unor produse și materii prime, necesare țării, de pildă, bumbac, orez, produse meridionale etc., pregătind totodată și o organizare a exportului sub rezerva aprobării D-lui Prim Ministru.

III. ÎN DIRECȚIA CULTURALĂ

a) Ce am găsit în Grecia. Din 33 școli primare care figurează la Ministerul Educației Naționale, pentru Grecia, circa 4 pentru Albania, 2 pentru Bulgaria (nici una pentru Iugoslavia), foarte puține funcționează normal și dau un contingent oarecare de absolvenți.

În genere ele stagnează sau se găsesc în agonie (uneori institutorii depășesc numărul elevilor).

Dacă cele 3 școli secundare stau ceva mai bine este datorită numai burselor acordate pe alocuri de statul român.

Starea aceasta deplorabilă se datorește dezinteresării de ani îndelungați a celor responsabili, care nu numai că n-au angajat în corpul didactic respectiv elemente bine educate, serioase și capabile, dar au lăsat și școlile de izbeliște, fără nici un control și fără nici o ierarhie temeinică.

Faptul că populația ar răspunde cu entuziasm la un program național, evidențiază rezultatul obținut de noi în mai multe comune din zona de la Samarina.

La sosirea mea în această comună fruntașă, pur românească, am găsit o școală grecească cu 7 institutori și sute de elevi, iar la școala română 4 elevi; de asemenea la Breaza; iar în comunele învecinate românești: Furca, Smicee și Paliosele, școlile românești erau inexistente.

Astăzi în aceste cinci comunități funcționează numai școlile românești, cu un total de elevi care trec cu mult peste numărul total al elevilor români care erau înainte în Sudul Balcanilor. Majoritatea institutorilor sunt plătiți de comunitățile noastre în urma instrucțiunilor ce s-au dat datorită inițiativei și prevederilor noastre.

b) Aceleași inițiative și interesări de aproape datorim organizarea exemplară a școlii din Samarina (după cum rezultă din anexa Nr. 1 la circulara Nr. II din 24 aprilie 1942), măsură comunicată autorităților italiene în adunarea din 10 mai a.c. la Mețova. Pe baza aceasta urmează să se aplice programul menționat în lucrarea alăturată Nr. 179 din 27 mai 1942, la înființarea școlilor românești în toate comunele noastre din Pind, Tessalia și Macedonia. În programul școlilor secundare s-a prevăzut ca obligatorie predarea limbii italiene sau, eventual, și a celei germane.

c) *Sprijinul Guvernului român*

Până în prezent a fost limitat la plata unui grup de profesori români, din care se distinge un foarte redus număr de capacități, care și-au făcut datoria mai conștiincios și cu rezultate mai apreciable. Restul, cei mai mulți, recrutați întâmplător și neavând îndemn și încurajare de nicăieri și timorați de prezența unor autorități ostile, aduc mai multe prejudicii decât folos, activând negativ prin indiferentismul și mentalitatea lor materialistă. Exemplu, activitatea și situația școlilor noastre de la Grebena etc. (A se

vedea nota informativă din 24 aprilie 1942, unde se dovedesc aceste efecte dezastruoase pentru poporul român din Sudul Balcanilor).

d) *De acord cu italienii, ce s-a făcut și ce sprijin moral am primit.*

Concursul binevoitor dat de unitățile militare italiene la fața locului, îndeosebi din partea celor superioare și militare din Atena, sub conducerea d-lui Ministru P. Ghigi, a contribuit foarte mult la redeșteptarea sentimentelor naționale românești. Până în prezent însă, acest ajutor moral n-a fost așa de intens și în proporția așteptată, pentru a putea trece la fapte mai concrete și definitive. Pentru aceasta e astăzi absolut necesar un ordin mai viguros și mai categoric de la Roma. Accelerarea s-ar putea obține înființându-se acolo un centru organizat sub forma solicitată din partea noastră prin d-l Prim Ministru M. Antonescu. Acest lucru se impune și prin faptul că anumiți ofițeri din divizia „Pinerolo” au lăsat foarte mult de dorit sub acest raport.

Cu această ocazie ținem a menționa recunoștința noastră pentru Comandantul și întreaga divizie „Forlì”, care a înțeles pe deplin rolul și importanța elementului nostru și ne-a susținut cu toată bunăvoința, acordând în spirit de fraternizare și încredere absolută tot sprijinul.

În cadrul Diviziei „Forlì”, au activat favorabil Comandamentul III C.A. Volo, D-l General Rossi, Comandamentul superior F.F.A.A. Atena, Excelența Sa Geloso, precum și Divizia „Modena” din Epir.

e) *Dificultățile din partea grecilor*

Contrar acordului nostru din 25 sept. 1941 Guvernul grec, prin circularele secrete (alăturate în copia acestui acord anexat), ne dau probe din cele mai patente și evidente, asupra vinovăției oficialităților superioare grecești, *lipsite de bună credință și sinceritate*. Procedul lor ne convinge că nu putem conta pe acești guvernanți și că, deci, va trebui a se lua măsuri pentru a pune populația noastră în stare de apărare prin propriile mijloace. Am încredințarea că ultima invitație de împăcare între noi și greci se datorește în mare parte măsurilor luate la fața locului prin organizația noastră cu concursul dat de autoritățile italiene.

f) *Dificultăți de ordin material.* (Lefuri, localuri ale personalului și al materialului didactic).

- Personalul actual pentru școli și biserici este cu totul insuficient cantitativ și calitativ. În ce privește localurile, situația e și mai dificilă;
- Material didactic nu există nici pentru cele 33 școli.

Trebuie prevăzută organizarea a cel puțin 250 școli primare și 5-7 secundare, având în vedere cele stabilite în principiu cu autoritățile italiene prin adresele noastre din 26/27 mai a.c. și aplicarea acordului nostru din 25 sept. 1941 cu guvernul grec, referitor la deschiderea obligatorie a școlilor române în toate comunele de origine etnică română.

PROPUNERI PENTRU VIITOR

1) Recunoașterea Uniunii Comunităților Române cu sediul provizoriu la Grebena (unde acum funcționează un liceu românesc; ulterior se va stabili definitiv sediul acestei Uniuni, Grebena fiind un centru românesc mai puțin important, ca bunăoară, Larisa, Tricala, Ianina sau, eventual, Salonic. Pe lângă Uniune se va înființa o secție specială culturală pentru organizarea și conducerea școlilor și bisericilor în sensul prevăzut în

circularea din 24 aprilie 1942 și prin adresa noastră Nr. 179 din 29 mai a.c., trimisă autorităților italiene (a se vedea copia anexată).

Pentru aplicarea măsurilor prevăzute mai sus, se va proceda la asigurarea unui buget prin subvenție din partea Comunităților și a statului român., contribuție necesară la început.

2) Pe lângă Comitetul superior menționat la pag. 21, Nr...., punctul 1, va funcționa o secție culturală, care va lucra în deplină înțelegere cu secția amintită de pe lângă Uniunea Comunităților Române.

3) Suntem de părere că această secție din urmă să se identifice cu secția școlilor și bisericilor românilor de peste hotare, actualmente în funcție pe lângă Ministerul Culturii Naționale, astfel, aceasta din urmă, ca o anexă a Comitetului superior de pe lângă Președinție, așa cum a fost odinioară pe lângă Ministerul de Externe. Măsura aceasta fiind cu totul și sub toate rapoartele mai avantajoasă, cum s-a dovedit prin experiența făcută în trecut. Cu această măsură, statul, prin organele sale oficiale are, cu populația respectivă, un contact mai direct și mai rapid și un control mult mai eficace, fiindcă poate veni mai ușor în ajutorul celor care au nevoie de el. Dar sunt și alte motive de ordin, bunăoară de ordin disciplinar și moral, care impun imperios această schimbare și cer o mai aproape supraveghere a bunului mers, mai ales prin selecționarea cadrelor cu educație și pregătire corespunzătoare.

4) Personalul didactic al școlilor noastre din Grecia și Macedonia, să se suspende cu data de 1 august a.c. spre a fi revizuit și selecționat. Numirea lor se va face de la 1 sept. a.c. prin avizul Uniunii Comunităților Române, când se vor ocupa toate catedrele de la toate școlile respective după cererile înaintate la București, Secția culturală.

5) Imediata înființare a 2 școli pentru limba română, italiană și germană în centrele care vor fi indicate de Uniunea Comunităților române cu scopul de a pregăti în aceste materii și în special la limba română, cadrele de origine română care se vor angaja ca institutori sau profesori, după gradul studiilor făcute; aceste școli și absolvenții lor urmând a ocupa catedrele vacante din învățământul lor.

6) Înființarea a 2 licee de băieți și fete, separat, în centrele ce se vor indica prin Uniunea Comunităților Române, cu scopul de completare a cunoștințelor din partea celor care au întrerupt studiile la școlile grecești.

ORGANIZAREA DE FORMAȚIUNI PARAMILITARE

În urma dificultăților întâmpinate, pentru a putea pregăti la timp apărarea elementului nostru, oferind totodată posibilitatea de a putea aduce servicii importante armatelor Axei, am înaintat telegrama din 12 oct. 1941, Ducelui Mussolini la Roma.

Imediat după primirea răspunsului, prin d-l Ministru Ghigi, prin adresa Nr. 6724, din 3 dec. 1941, alăturată în copie, am stabilit în principiu reorganizarea celei de a V-a Legiune Romană (Macedonica), urmând a se da forma definitivă după aprobarea proiectului nostru din partea Domniei Voastre.

Până la primirea acestei aprobări am stabilit în principiu următoarele:

a) *Formarea Legiunii a V-a Romană*

Am luat măsuri pentru perfectarea nevoilor începute sub formă de centurie de lucrători, pentru motivele expuse mai sus, mai ales după circulările confidențiale ale guvernului grec, care contrar promisiunilor date asupra acordului nostru din 25 sept. 1941, a încercat terorizarea elementului românesc,. Am pășit la un început de organizare

practică, după răspunsul Ducelui primit prin Dl. Ministru A. Ghigi, la care adăugăm cuvintele d-lui General Geloso, menționate în nota informativă din martie a.c., referitor la ultima comunicare repetând cuvintele Ducelui în favoarea cauzei noastre.

b) Efective. Pentru moment dispunem de circa 5000 membri din Tessalia, cu cadre compuse de români, foști ofițeri din armata greacă de origine română și de câțiva ofițeri superiori italieni, care au declarat că sunt hotărâți a participa la conducere și ca instructori urmând a se completa cadrele cu un grup de specialiști de la București, conform indicațiunilor pe care le așteptăm din partea Domniei Voastre, după cum rezultă din circulara noastră cu data de 24 aprilie 1942, pentru a i se da forma definitivă.

c) Coordonare (pentru prima perioadă a început organizarea sub forma de batalioane destinate la lucrările de drumuri, păduri și întreprinderi economice.

d) Înarmarea lor

e) Pregătirea lor, urmează amănunte după instrucțiunile ce vom primi din partea Domniei Voastre.

f) *Concursul italienilor*. Au susținut indirect această inițiativă și suntem în așteptare de instrucțiuni mai precise de la Roma. Inițiativa este văzută cu simpatie și încredere după confirmarea ce mi-a fost comunicată la data de 19 aprilie 1942, prin Dl. General Arturo Scattini, din Comandamentul superior al forțelor armate Italiene din Atena.

g) Cum văd italienii această organizare și cum pot eventual participa simbolic cu un grup din Legiune pe frontul din Răsărit.

Pentru a putea preciza atitudinea Guvernului italian, am expediat prin bunăvoința Comandamentului Diviziei „Forli” telegrama din aprilie a.c. pentru Duce. Acest apel a fost susținut de către autoritățile locale militare italiene, urmând a se lua o hotărâre definitivă cu ocazia organizării noastre prevăzute pentru Roma.

După aprobarea acestui raport, din partea guvernului român și deci din partea Domniei Voastre, dacă veți crede de cuviință, vom completa cadrele cu un grup de ofițeri și subofițeri români, având misiunea de instructori.

Forma definitivă acestei organizări se va da de comun acord cu guvernul italian.

Pentru motivele expuse verbal d-lui Prim Ministru Mihai Antonescu, propun a se delega o persoană de încredere cu care voi preciza împreună principiile de procedare conform cărora numai la cererea subsemnatului urmează a se deplasa la fața locului specialiști pentru fiecare comunitate Centrală care depind de Consiliul Național al românilor din Pind, înființat din inițiativa subsemnatului în anul 1917 și reorganizat cu ocazia adunării naționale din 10 mai 1942 la Mețova, în prezența autorităților superioare italiene.

Pentru fiecare centru, am lăsat o persoană responsabilă de încredere cu 2 consilieri și un comitet executiv de 7, recunoscute de autoritățile italiene după comunicarea din 27 mai pentru următoarele 7 centre principale.

1. Ianina pentru Epir și Pind pentru Nord-Vest;
2. Tricala pentru Tessalia Occidentală și Pind-Sud;
3. Larisa pentru Tessalia Centrală și zona Orientală a Pindului;
4. Corița pentru Albania Meridională și Pind-Nord;
5. Florina pentru Macedonia Occidentală sau eventual Monastir, dacă împrejurările o vor permite;

6. Veria pentru Macedonia Centrală;
7. Salonic pentru Macedonia.

CONCLUZIUNI ȘI PROPUNERI

În rezumat propunem:

I. Pentru toate chestiunile din Sudul Balcanilor reorganizarea și completarea Comitetului Central de la București, precizat din partea subsemnatului prin d-l prof. George Murnu, care rămâne și mai departe în cabinet în urma indicațiilor date prin bunăvoința d-lui general C. Stoenescu, Ministerul Finanțelor, cu 2-3 personalități de încredere, eventual:

1. Dl. prof. George Brătianu, care reprezintă pentru noi o frumoasă tradiție de acțiune românească și un mare capital moral, pentru aspirațiunile noastre naționale. Îmi permit a face această propunere, având în vedere că la toate apelurile noastre de interes național a răspuns favorabil și cu mult entuziasm după cum se dovedește prin participarea Domniei Sale la lucrarea prezentată Ducei privitor la nedreptatea comisă prin arbitrajul de la Viena și la memoriul nostru înaintat Domniei Voastre în aprilie 1942. Cu această ocazie ne-a promis concursul D-sale și necesitatea unei activități continue cu perseverență la Roma.

2. Dl. Ministru Mircea Vulcănescu, care, de la început m-a asigurat și onorat prin concursul neobosit și devotat cauzei noastre naționale și ca reprezentant al d-lui Ministru C. Stoenescu, care cu neabătută și entuziastă încredere a sprijinit din primul moment eforturile noastre.

3. Dl. prof. universitar Simion Mândrescu, ca bun și vechi luptător naționalist în Transilvania, precum și ca unul în calitate de fost ministru al României la Tirana, a cunoscut situația românilor la fața locului și a dat dovadă de un mare interes ce-l poartă cu o înaltă concepție patriotică, și care a umblat după datoria de român și nu după carieră.

4. Un reprezentant al M. St. M. și de preferință unul dintre ofițerii care a fost în Sudul Balcanilor, în special în Grecia, și care cunoaște situația de acolo.

5. Un jurist specialist în drept internațional, eventual și alții pe care Domnia Voastră veți binevoi a-i desemna.

Pentru Secretariatul General și personalul acestui birou cu caracter confidențial, se va prezenta din partea mea o listă care va fi supusă aprobării D-lui Prim Ministru.

II. Organizarea la Roma a unui birou pe lângă Legație unde Ministrul trebuie să fie persoană de absoluta noastră încredere, sau preferabil separat, care va depinde de Comitetul Superior Central din București, având rolul de a organiza la Roma, sub conducerea și răspunderea subsemnatului următoarele secții:

1. Un sindicat sau consorțiu italo-român pentru valorificarea produselor românești din Italia, Sudul Balcanilor și Bazinul Mediteranean, sub forma prevăzută anul trecut în înțelegere cu dl. Ministru Ghigi. (A se vedea lucrările noastre depuse la Ministerul Economiei Naționale, Secția Acordului, și ședințele noastre sub președinția d-lui Ministru Christu, cu participarea B.N.R.-ului prin dl. Stoicescu, a Industriei de Petrol prin dl. dr. I. Costinescu și subsemnatul ca delegat al Ministerului de Agricultură și reprezentant al CAPS-ului, referitor la exportul produselor românești în Mediterana și importul de bumbac și produse din bazinul mediteraneean.

Acest sindicat va înlesni și schimbul de produse între Italia și România precum și diferite întreprinderi de inițiativă italiană și română, în sensul stabilit cu Ministerul de Finanțe și Ministerul Economiei Naționale înainte de plecarea mea după mandatul primit din partea Domniei Voastre.

2. Secția politică națională în sensul convenit cu un grup de personalități italiene, cu propagandă efectivă în favoarea intereselor românești în Italia, începând cu aplicarea practică a programului nostru de lucru, pentru Pind, Tessalia, Macedonia, Timoc, Banat și, în special Transilvania, profitând de concursul promis în ultimul timp la Roma.

3. Trimiterea celor 350 de vagoane de produse destinate Uniunii Comunităților Române din Pind, Tessalia și Macedonia, sub forma solicitată din partea mea, prin adresa din 22 sept. 1941, către Ministerul de Finanțe, adică trimiterea directă pe numele Uniunii Comunităților Române sub controlul Comisiunilor însărcinate din partea mea pe lângă Comunitățile noastre centrale cu concursul autorităților italiene.

4. Intervenția, eventual oficială, pe lângă guvernul grec, pentru executarea acordului nostru din 25 sept. 1941 alăturat în copie, insistând pentru confirmarea acestui acord și în scris, spre a nu lăsa teren liber la propagandiști cu intenții dubioase și subversive.

5. Precizarea unui credit sub formă de împrumut pe un termen de 2 ani, în favoarea organizării noastre de la Roma, prin care vom putea sprijini direct Uniunea Comunităților Române din Pind, Tessalia și Macedonia, pentru dezvoltarea și consolidarea lor economică. Acest împrumut urmează să fie acoperit treptat prin activitatea economică a comunităților noastre.

6. Luarea măsurilor indicate referitor la activitatea funcționarilor noștri diplomați, în special din Sudul Dunării și țările aliate, în sensul expus verbal d-lui Prim Ministru Mihai Antonescu, spre a se evita activitatea negativă, după exemplul din Salonic. (A se vedea raportul nostru înaintat prin Legațiunea noastră la Atena și aluzia făcută din partea autorităților superioare italiene, în ce privește activitatea antiaxistă a unor funcționari anacronici moștenită de la regimurile trecute).

7. Numirea unui mitropolit sau episcop român la Trikala sau Salonic (eventual părintele profesor Papadima), pentru organizarea bisericilor noastre naționale din Sudul Balcanilor.

8. Acordarea distincțiilor (decorațiilor) solicitate din partea mea, pentru anumite personalități italiene care, prin acțiunea lor proromână, au înlesnit consolidarea noastră și sunt în stare de a contribui în mod decisiv la realizarea idealului nostru comun.

Domniei Sale Domnului Mareșal Ion Antonescu, conducătorul Statului Român.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 1, nepaginat.

263

1942 iulie 25, <București>. Referat întocmit pe baza datelor furnizate de Consulatul României la Belgrad, privind situația românilor din Serbia. E analizată situația școlară a românilor din Banatul sârbesc, considerată ca satisfăcătoare,

funcționarea societății „Astra” și circulația ziarului „Nădejdea” dar și persecuțiile la care erau supuși românii de pe Valea Timocului, care nu dispuneau nici de biserici și nici de școli românești și unde era interzisă difuzarea publicației „Foaia Timocului”.

REFERAT

*asupra situației actuale a românilor din Serbia
(întocmit pe baza ultimelor rapoarte ale Oficiului consular din Belgrad)*

Discuțiunile privitoare la statutul grupului etnic român

Încă în luna decembrie 1941, în cursul unei întrevederi care a avut loc între dl. Bentzler, împuternicitul Guvernului Reichului, pe lângă Comandamentul militar din Serbia și dl. Consilier de Legațiune Solacolu, fusese stabilit ca primul să primească pe preotul Fiștea, președintele „Astrei” bănățene, spre a-i prezenta revendicările grupului etnic român din Banat și Timoc. Întâlnirea promisă nu a avut loc decât în ziua de 8 aprilie a.c., când împreună cu preotul Fiștea a fost primit și dl. dr. Al. Butoarcă, fruntașul român bănățean.

Cu acest prilej dl. Bentzler a înțeles să facă, dintru început, o discriminare între grupul etnic român din Timoc și acei din Banat și cu toate încercările reprezentanților români de a trata chestiunea unitar, d-sa nu a luat în considerație decât revendicările acestui din urmă grup etnic.

Limitată astfel chestiunea numai la românii din Banat, în schimbul de vederi avut, reprezentanții românilor au dobândit convingerea că nu ar putea fi vorba în nici un caz de o recunoaștere a acestui grup etnic ca persoană juridică, ci, cel mult de acordarea unor avantagii de ordin administrativ ca și de încuviințarea unor cereri cu caracter școlar. Recunoașterea formală și autorizarea de funcționare a asociației „Astra”, făcea parte de asemenea dintre avantajile ce aveau să fie acordate românilor din Banat.

Ca încheiere a convorbirilor urmate, rămăsese stabilit ca dl. Butoarcă și preotul Fiștea să formuleze în scris revendicările grupului etnic român din Banat.

Cei doi delegați s-au găsit astfel în situația dificilă de a avea de ales între a rămâne pe poziția de la început și a formula revendicările întregului grup român din Serbia, ceea ce nu ar fi corespuns punctului de vedere al d-lui Bentzler și ar fi putut duce la întreruperea negocierilor, sau a formula numai revendicările grupului etnic român din Banat, abandonând cauza românilor din Timoc.

Între aceste două alternative, d-nii Butoarcă și Fiștea au crezut preferabil să amâne deocamdată formularea vreunei cereri scrise, mai ales că nu cunoșteau încă punctul de vedere al guvernului român.

În cursul lunilor mai și iunie însă, un delegat al Oficiului d-lui Bentzler și anume Referentul pentru chestiunile minoritare, împreună cu un delegat al Statului Major Administrativ al guvernatorului militar, au luat contact în două rânduri cu reprezentanții grupului etnic român pentru a continua discuțiile începute.

Obiectul principal al acestor întrevederi l-au constituit chestiunile școlare, delegațiunea germană fiind de acord pentru soluționarea lor potrivit doleanțelor românilor (limba de predare în clasele supraprimare, care până în prezent era cea sârbă, va fi de aici înainte limba română; limba sârbă ca obiect de studiu va fi înlocuită cu cea germană; istoria și geografia care erau predate în limba sârbă vor fi predate în limba română).

Chestiunea autorizării de funcționare a asociației „Astra” a fost de asemenea discutată. Delegația germană a fost de acord cu noile statute elaborate și a făgăduit că autorizația va fi acordată fără întârziere.

Nu au fost însă discutate chestiunile privind participarea grupului etnic român la administrația Banatului.

Cu prilejul acestor contacte, delegații germani au lăsat a se înțelege că independent de problema recunoașterii grupului etnic român din Timoc, chestiunea deschiderii de școli românești în această regiune ar fi totuși posibilă, dacă românii de acolo ar cere-o. În acest scop, fruntașii bănățeni își propun ca în scurt timp să se deplaseze în Timoc, spre a determina o acțiune de revendicări școlare din partea românilor localnici.

Școala și viața culturală

În Banatul sârbesc, școlile primare și secundare înființate potrivit Convenției școlare româno-iugoslave din anul 1933, funcționează în mod satisfăcător. Sunt totuși unele dificultăți în ceea ce privește completarea posturilor vacante cu învățători noi numiți din țară, căroră autoritățile militare germane nu le eliberează autorizațiile de trecere a frontierei.

În general însă, regimul de ocupație a acordat românilor din Banat noi avantagii școlare față de cele pe care le aveau în timpul regimului iugoslav. Astfel gimnaziul român din Vârșeț a fost transformat în liceu, a fost înființată o școală primară și o secție românească separată pe lângă școala normală din același oraș, s-a introdus limba română în tot cursul inferior și superior primar cu predarea geografiei și istoriei naționale etc. Alte noi avantagii sunt pe cale de a fi obținute așa cum s-a arătat mai sus.

Viața culturală a românilor din Banat este dirijată în prezent de asociația „Astra”, care și după ocupațiune și-a continuat nestingherită activitatea, deși nu fusese formal recunoscută de autoritățile germane, până în ultimul timp.

În ceea ce privește, nu apare în această regiune decât un singur ziar românesc „Nădejdea”.

Atât „Astra” cât și ziarul „Nădejdea” nu au primit însă din luna aprilie nici o subvenție din partea guvernului român.

Cum autoritățile noastre au permis introducerea ziarelor „Nove Vreme” și „Obnova” în comunele sârbești din Banatul românesc urmează ca, pe baza reciprocității mai dinainte acceptate de autoritățile germane, să se autorizeze și introducerea ziarelor românești în Banatul sârbesc și Timoc.

Instrucțiuni în acest sens au fost date Oficiului consular din Belgrad. Spre deosebire de Banat, nu poate fi însă vorba de o viață culturală a românilor din Timoc, unde școlile și bisericile românești lipsesc cu desăvârșire și unde orice încercare de propagandă românească, fie chiar culturală, este numaidecât reprimată de autoritățile sârbești cu mijloacele de care ele încă dispun. Astfel, în cursul lunii martie, guvernul sârb a interzis răspândirea în Timoc a ziarului „Nădejdea”, care apărea cu un supliment, „Foaia Timocului”, tipărit în românește dar cu caractere slave, ordonând confiscarea ziarului la oficiile poștale comunale.

Tratamentul populației românești

În Banatul sârbesc, cu excepția unui caz întâmplat în cursul lunii februarie la Delibrata (asasinarea unui locuitor român de către polițiști sârbi), nu s-au mai semnalat alte cazuri mai grave de violență sau asupriri îndreptate împotriva românilor.

În schimb, în Timoc persecuțiile au un caracter sistematic. Se citează astfel, cazuri de funcționari puși în disponibilitate pentru vina de a fi de origine etnică română, sau amenințări cu transferarea în cazul când vor manifesta sentimente românești, țărani bătuți fără nici o pricină sau pentru motivul de a fi afirmat că sunt „vlasi”.

Această acțiune este întreprinsă cu multă stăruință de autoritățile administrative și jandarmeria sârbă, care însă dispune de suficientă libertate spre a o face, chiar sub actualul regim al ocupației germane.

25 iulie 1942

➤ A.M.A.E., fond, Problema 18, vol. 9 nepaginat.

264

<1942 iulie, Galați>. Extras din raportul înaintat Ministerului Culturii Naționale și Cultelor de prof. Gh. Papagheorghe de la Liceul Comercial din Galați, trimis ca Președinte al Comisiei de Bacalaureat a absolvenților liceelor românești din Grecia, privind situația generală a aromânilor din Peninsula Balcanică.

Partea a II-a

Situația generală a elementului aromân din Peninsula Balcanică

Profitând de cinstea ce mi s-a făcut de a fi ales și trimis ca membru examinator în comisia de bacalaureat a absolvenților liceelor României din Salonic și Grebena, m-am gândit din capul locului să folosesc acest prilej spre a studia și raporta apoi, cât mai obiectiv și precis posibila situație generală actuală a elementului aromân din Peninsula Balcanică, privită atât din punctul de vedere a problemelor școlare și bisericești, cât, și mai ales, din acela al aspectului general ca organizație etnică distinctă, cu analiza posibilităților politice, economice și de propagandă ce pot fi utilizate pentru o mai temeinică dezvoltare și manifestare a românismului acestui element.

Pentru realizarea în parte a acestui program am luat contact cu toți factorii componenți ai chestiunii, începând cu conducătorii legațiilor regale ale României, din Atena, însărcinatul de Afaceri Radu Arion și, din Sofia d-l prim secretar de legație N. Cotlarciuc, dl. Emanoil Popescu, consul general al României la Salonic și terminând cu ultimul gospodar aromân întâlnit sau cu ultimul absolvent al unei școli românești.

Pe temeiul celor culese am onoarea a raporta și mai ales a propune următoarele:

Organizarea învățământului și culturii românești.

Fără a contesta marea bunăvoință și caldul patriotism al conducătorilor învățământului românesc peste hotare, de la centre sau localnici, care au înfăptuit cu mari strădanii opera de redeschidere a localurilor de instrucțiune și cultură românească, acolo unde s-a făcut, nu se poate nega totuși realitatea – rezultatele sunt parțiale și, mai ales incomplete.

Astfel: școlile românești funcționează în localuri improprie scopului și prestigiului, - datorită, în mare parte faptului că localurile proprii sau cele indicate sunt folosite de autoritățile militare de ocupație. La aceasta se mai adaugă lipsa foarte mult simțită de

material didactic, manuale de studii, corp didactic insuficient ca număr și pregătire, factori de propagandă etc.

Corpul didactic, cu excepție bineînțeleasă, este de foarte slabă calitate, datorită în mare parte împrejurărilor excepționale ambiante și nu voinței lor. Lipsa posibilităților de selecționare, perfecționare și mai ales de îndrumare și control, trebuie socotite cauze principale ale acestei stări de fapt.

Aceleași constatări se fac și în cadrul cultului.

Spre a se evita o înșirare lungă și pesimistă a realității, prefer a trece direct la propuneri concrete, ce-mi permit respectuos a vă spune:

1. Înființarea unei școli speciale cu caracter normal – seminarial, necesară formării elementelor didactice și ecleziastice.

2. Pregătirea diplomatică necesară pentru înființarea, dacă nu a unui episcopat, cel puțin a unui protopopiat sau arhierat, dirigiuitor al cultului.

3. Activarea cât mai intensă pentru redeschiderea cât mai neîntârziată a școlilor noastre primare și secundare, precum și a bisericilor din fosta Macedonie sârbească – ocupată și administrată acum de bulgari, - și din Albania anexată Italiei.

4. Completarea și selecționarea corpului didactic secundar, primar și clerical. În acest scop îmi permit respectuos a sugera posibilitatea trimiterii temporale din țară a unui grup de profesori dintre cei mai bine calificați, la școlile din Peninsula Balcanică și aducerea în țară și apoi titularizarea unora dintre profesori ce funcționează ca suplinitori acolo și care să fie în mod special încredințați spre îndrumare celor mai distinși inspectori, directori sau colegi din țară. După un stagiul de 1 an sau 2, aceștia s-ar putea reîntoarce perfecționați ca titulari de catedre, exclusiv pentru învățământul din Peninsula Balcanică. Astfel s-ar sfârși și cu situația precară în care se găsesc unii din profesorii suplinitori cu foarte mulți ani de suplinire care ca români supuși eleni, nu se pot prezenta la examenul de capacitate pentru profesorii din țară, pierzând astfel orice speranță la drepturi de gradatie și stabilitate.

5. Înzestrarea școlilor cu material didactic, manuale, mobilier, laboratoare și instalarea lor în locuri demne de prestigiul țării.

6. Adaptarea, prin modificare a programei analitice, situații speciale și specifice fiecărei regiuni. Astfel în regiunea predestinată spațiului vital italian, unele obiecte de studiu să fie predate în cursul superior de preferință în limba italiană. Și tot așa pentru celelalte grade de învățământ și zone. S-ar da astfel posibilitatea elementelor pregătite ale școlilor noastre să activeze în acele regiuni și n-ar mai fi nevoie să emigreze în țară, sărăcind Macedonia de intelectuali, atât de necesari menținerii și dezvoltării curentului naționalist.

7. Introducerea disciplinei, a ierarhiei, ordinei, controlului și răspunderii întemeiate pe sancțiuni precise și efective pentru toate organele ce activează în acest domeniu.

8. Alcătuirea unui program de activare cu specificarea precisă a atribuțiilor, drepturilor și răspunderilor fiecăruia.

9. Coordonarea activităților desfășurate în diferite compartimente pendinte de Departamente deosebite și cunoașterea acestora de către factorii reprezentativi locali ai guvernului țării, recte legații și consulate.

10. Încheierea de acorduri culturale între România și țările respective, Bulgaria, Grecia, Italia, Germania, pentru ca școlile românești din Peninsula Balcanică să fie recunoscute și să aibă drept de publicitate.

11. Înființarea imediată a unui organ superior local – Inspectoratul General regional al învățământului și cultelor – care în mod principal și aparent oficial să se ocupe cu organizarea, conducerea, administrarea și controlul tuturor instituțiilor școlare și bisericești din Peninsula Balcanică, cu sediul la Salonic sau Sofia (e de preferat Salonicul pentru poziția sa centrală, față de Grebena, Ianina, Atena sau Coritza și față de mijloacele de deplasare între aceste centre: avionul, automobilul sau trenul).

În mod oficios acest serviciu se va ocupa și de chestiunile de organizație politică, economică și de propagandă națională în cadrul normelor stabilite de factorii conducători ai intereselor politice guvernamentale naționale.

Conducătorul acestui serviciu va avea toată încrederea forurilor guvernamentale: libertate de acțiune și inițiativă, fiind subordonat și controlat de organele Ministerelor participante la activitatea națională românească, în Balcani, Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, Ministerul Propagandei, Ministerul Economiei Naționale și cel al Afacerilor Străine, fiecare pentru chestiunile direct încredințate. El își va asuma întreaga responsabilitate pentru marea operă ce i se atribuie și va lucra în strânsă și perfectă armonie cu reprezentanții legali ai politicii guvernului țării. Conducătorii Legațiilor și ai Consulatelor pe care trebuie să-i consulte în prealabil și să avizeze întreaga activitate, realizându-se astfel o coordonare perfectă și indispensabilă unei bune reușite.

În această ordine de idei îmi permit a releva nemulțumirile mărturisite mie de către dl. însărcinat de afaceri Radu Arion de la Legația din Atena și de către dl. Consul General Emanoil Popescu de la Salonic, cauzate de acțiunile dispersate, necunoscute anticipat și executate fără tact și pregătire, de organele Ministerului Propagandei (domnii Alcibiadi Diamandi și Daiani) și chiar de unele organe ale Ministerului Culturii Naționale (cazul Aminciu-Metzova). Domniile lor roagă insistent a se cerceta rapoartele pe care le-au înaintat în acest sens Ministerului Afacerilor Străine.

12. Vizitarea și cercetarea la fața locului a instituțiilor și elementelor românești din Peninsula Balcanică de către un înalt reprezentant al On. Minister.

Organizarea politică a aromânilor

Niciodată, mai vârtos decât astăzi, nu s-a impus aromânilor o organizare solidă cu caracter etnico-politic.

Tendința statelor ocupante – cu excepția celui german – este desființarea organizațiilor cu caracter național român, pentru încadrarea acestui element în propriile lor organizații.

Astfel de tendințe se constată din partea italienilor și mai vădit din partea bulgarilor și, ceea ce este mai trist și dureros, este că factorii trimiși din țară în ultimul timp pentru organizarea politico-națională a elementului român, au reușit, prin lipsă de tact, pricepere, plan și control, să distrugă și ceea ce ființa, semănând vrajba și neîncrederea în sânul populației românești.

Se impune, deci:

1. Alcătuirea unui statut de reorganizare și funcționare a comunităților sau eforturilor române pe localități, regiuni și centre cu specificarea expresă a scopului, structurii,

activității mijloacelor și normelor de realizări și funcționare a organelor de acțiune, reprezentare, control și propagandă.

În mod oficial acestea să fie independente, iar în mod oficios ele să fie sub influența, dependența, scutul și controlul Inspectoratului general regional care, la rândul său va sta sub scutul protegitor al reprezentanților guvernului român.

2. Rechemarea temporală sau ridicarea însărcinărilor date în scopul organizării elementului aromân, trimișilor actuali – dl. Alcibiade Diamandi, Daiani etc., a căror operă actuală dăunează urmând ca după ce se va fi statuat și trasat normele de organizare, aceștia să fie subordonați Inspectoratului general în directive și control.

3. Se vor constitui comitete regionale în Tessalia, Epir, Macedonia, Bulgaria, alcătuite din reprezentanții ai comitetelor regionale, ca organe consultative ale Inspectoratului general.

4. Se va menține bineînțeles în contact permanent și direct cu toate organizațiile politico-naționale ale Aromânilor de către Inspectoratul General pentru cercetarea și satisfacerea tuturor problemelor generale și speciale: imbold, propagandă.

Organizarea serviciului de propagandă

Inexistent până în prezent ca realizări, acest serviciu cu activitate ce se cere în mod imperios să fie discretă și permanent prezentă – să fie încredințat ca inițiativă, acțiune, control și răspundere, Inspectoratului general al învățământului și culturii românești din Peninsula Balcanică.

El trebuie să se ocupe cu:

1. Dobândirea și răspândirea în sânul comunităților și membrilor aromâni, de reviste, ziare, broșuri, cărți de literatură populară românească etc.

2. Înființarea, susținerea și alimentarea de librării românești în centrele mai mari: Sofia, Salonic, Grebena, Larissa, Ianina, Coritza, înființate și controlate de Inspectorat.

3. Subvenționarea turneelor culturale și artistice organizate cu elemente locale (elevi și diletanți aromâni) și cu societăți sau individualități din țară.

4. Înființarea de biblioteci populare pe lângă fiecare comunitate românească și alimentarea lor cu material adecvat.

5. Organizarea de spectacole cinematografice, cu filme românești de propagandă, la început în cadrul școlilor românești, la care să participe și membrii comunităților și apoi în cadrul comunităților însăși.

6. Culegerea materialului informativ de orice natură, care privește România și interesele sale generale.

7. Încurajarea publicațiilor locale, un ziar, o revistă, o monografie, albume fotografice, lucrări literare și cu caracter național și confecționarea unui film care să redea toate comunele locuite de români, obiceiuri, pitoresc etc.

8. Cunoașterea rapoartelor și dispozițiilor în chestiunile reprezentanților guvernului, legație, consulate, atașați de presă din Balcani.

9. Crearea mijloacelor de comunicație directă și rapidă românească în Balcani – de mare importanță fiind avionul.

Organizarea economică a aromânilor

Pentru o cât mai temeinică și sigură atingere a scopului urmărit de menținere trează și permanentă a conștiinței românești, în populația aromână, se cere, de o parte, ca

elementele culte și dinamice, să rămână și să activeze la fața locului, iar pe de altă parte să li se ofere posibilitatea înstăririi economice. Aceasta se poate realiza deocamdată prin:

1. Acordarea de reprezentanțe pentru articolele românești ce se trimit, acum mai puțin, în trecut și în viitor cu siguranță mai mult – numai elementelor românești, recomandate de comunități prin Inspectorat și Legație sau Consulat. Să se condiționeze aprobarea exportului de produse românești în țările din Peninsula Balcanică, de acest deziderat. Astfel s-ar crea, cu temei, întreprinderi românești solide și de viitor.

2. Înființarea de către institutul național al cooperației de depozite de desfacere în centrele mari românești. Încredințarea administrației și conducerii să fie dată numai elementelor aromâne.

De asemenea, se pot organiza și centre de aprovizionare cu produse locale. Acest lucru se poate cere sau impune și celorlalte întreprinderi exportatoare și importatoare. Bogățiile românești, trebuie, în primul rând să folosească intereselor României chiar dacă, pentru un început sunt necesare de făcut unele sacrificii.

Considerând aceste comunicări, relatări și propuneri, ca o simplă și modestă încunoștiințare rezumativă, lipsită de amănunte, care uneori pot fi hotărâtoare și pe care le-am exclus datorită urgenței lucrării și dorinței de a nu împovăra și întârzia luarea de măsuri și hotărâri, vă rog respectuos Domnule Ministru, să binevoiți a ști că stau permanent, sincer și obiectiv, la dispoziție pentru orice detaliu și vă exprim respectuos asigurarea desăvârșitului meu devotament și a deosebitei stime ce vă păstrez.

Președintele Comisiei de Bacalaureat
Comercial și Teoretic a absolvenților
Liceelor României din Salonic și Grebena
/ss/ Prof. Gh. N. Papagheorghe

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 56, f. 142-148.

265

1942 august 9, Belgrad. Adresa împluternicului Comitetului General din Serbia, către Ministerul Instrucțiunii din această țară, privind organizarea și funcționarea școlilor române din Banatul iugoslav.

Obiect: Școlile românești din Banat
Împluternicului Kom. General din Serbia
Guvernatorul Serbiei – Serv. Administrativ
Dn.No. 205/20542-V

Belgrad, 9 august 1942

Domnului Ministru al Instrucțiunii

Reprezentanții grupului etnic din Banat au supus diferite doleanțe în privința școlilor. După examinarea detaliată am adus acum hotărârea mea și vă rog să executați următoarele ordine:

Școli primare: în școlile primare românești din Banat se introduce în toate clasele limba română ca unică limbă de predare. În clasele V-VIII se introduce limba sârbă, iar în clasele VII-VIII și limba germană ca obiect de studiu.

Liceul din Vârșeț; Domnia Voastră ați aprobat deja ca în cursul superior să se înființeze clase paralele cu limba de predare română. În aceste clase paralele se va fixa limba română ca unică limbă de predare în toate cele 8 clase. De la clasa I-a până la a VIII-a se introduce limba sârbă, iar de la a III-a – a VIII-a și limba germană, ca obiect de studiu. Examenul de admitere se va ține în limba română; limba sârbă este exclusă din obiectele de studiu.

La bacalaureat se introduce limba română ca unică limbă de examinare. Limba germană și limba sârbă sunt obiecte de studiu.

Școala normală din Vârșeț:

La școala normală din Vârșeț se vor înființa clase paralele românești în același fel ca și la liceu. Pentru aceste clase paralele se vor introduce aceleași dispozițiuni ca și la clasele paralele ale liceului, și anume:

Examenul de admitere, exclusiv în limba română; limba sârbă nu va figura ca obiect la examen. Limba română este unica limbă de predare în toate cele 5 clase. Limba germană și sârbă sunt obiecte de studiu la I–V-a clasă. Bacalaureatul în limba română, cu limbile germană și sârbă ca obiecte de examen. Afară de aceasta școala primară română de până acum din Vârșeț se va transforma în școala de aplicație pentru clasele românești ale Școlii Normale din Vârșeț. După cum sunt informat, Dvs. ați aprobat deja amenajarea acestei școli de aplicație. Vă rog să îngrijiți ca acestei școli de aplicație să i se pună la dispoziție și un învățător. După câte știu, este propus pentru acest post învățătorul român care în prezent se găsește la postul său din Claișan, Virgil Mihailovici

Grădinița de copii:

Pentru copii grupului etnic român din Banat trebuie să se deschisă grădini de Stat de copii, după aceleași principii ca și pentru copiii sârbi. În aceste grădini de copii se introduce limba română ca unică limbă în care se vorbește.

Vă rog a-mi referi asupra executării acestui ordin.

Pt. Guv. Militar din Serbia
Șeful Serviciului Adm.
/ss/ Turner

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

266

1942 septembrie 19, București. Notă a Președinției Consiliului de Miniștri, privind drepturile școlare și religioase ale românilor macedoneni, evoluția istorică a acestora și propuneri pentru consolidarea lor.

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI
SECRETARIATUL GENERAL
CABINETUL PENTRU BASARABIA BUCOVINA ȘI TRANSNISTRIA

1942 19 septembrie

NOTĂ

I.

Înainte ca Statul Român să se preocupe de soarta aromânilor în mod oficial, populația românească din Macedonia a reușit să smulgă recunoașterea unor drepturi elementare din partea supremei autorități din Imperiul Otoman – Sultanul.

Actul acesta atât de important se află în arhiva Ministerului nostru de Afaceri Străine, în dosarul 71, litera M. 2-a I-a din 25 aprilie 1905.

El constă dintr-o comunicare făcută de Ministrul României la Constantinopol, A. Em. Lahovary, către Ministrul Afacerilor Străine, General Jacques Lahovary, trimițând cu anexă în franțuzește, Iradeaua Sultanului, publicată în ziarele turcești și franțuzești, la 10/24 mai 1905, sub formă de comunicat.

Prin această Iradea (anexa Nr. 1), Sultanul, luând în considerație cererile adresate Porții, de supușii valahi, a binevoit să ordone ca, în virtutea drepturilor civile de care se bucură acești valahi, în mod egal cu ceilalți nemusulmani, comunitățile lor să numească „muhtari” (consilieri comunali), conform prescripțiilor în vigoare.

În același timp se recunoaște membrilor valahi dreptul de a fi admiși în mod egal, după regulă, în Consilii administrative (probabil teritoriale) – așa cum se stabilise și pentru celelalte comunități – și înlesniri din partea autorităților Imperiale, acordate profesorilor numiți de comunitățile Valahe, pentru inspecția lor și îndeplinirea formalităților, pentru deschiderea de noi stabilimente școlare.

Erau recunoscute în acest chip comunităților valahe, nu numai dreptul de a avea școli proprii, ci și drepturi de natură politică (membri în Consilii administrative).

II.

Când împrejurările au permis Statului Român să ia atitudine, cu ocazia Tratatului de la București, s-au schimbat scrisori, care fac parte integrantă din Tratatul de pace, între Titu Maiorescu, Tonceff, Venizelos și Pasici, prin care Bulgaria, Grecia și Serbia, consimt să se dea autonomia școlilor și bisericilor cuțovlahilor, aflați în viitoarele posesiuni bulgare, grecești și sârbești și să permită înființarea câte unui Episcopat, cu facultatea pentru guvernul român să subvenționeze zisele instituții culturale prezente sau viitoare, sub veghea guvernelor respective.

Vezi anexa Nr. 2.

III.

Modul cum s-a înțeles executarea acestor obligațiuni ce fiecare din aceste țări și-a asumat, se poate judeca prin rezultatele ce avem:

Prea puțin școli românești sau chiar deloc (Macedonia bulgară și iugoslavă – anexa Nr. 3), fără drept de publicitate (Grecia), ceea ce a condus la fuga elevilor din țară, sărăcind de intelectuali masele românești de acolo..

În regiunile macedo-bulgaro-sârbe, procesul acesta a fost mult mai grav, pentru că atât bulgarii cât și sârbii au practicat neconținut politica slavizării românilor din zonele lor de influență.

Astăzi se poate și trebuie să fie repusă din nou, problema educației aromânilor prin școli și biserici naționale, pentru a nu pierde definitiv această insulă românească, de mare utilitate pentru statul român, cel puțin sub interesul economic pe care-l prezenta în acapararea debușeelelor din zona respectivă.

Propuneri

1. Înființarea unui Inspectorat cultural la Salonic, dependent de guvernul român; organizarea arătată în anexa Nr. 4.

a) Inspectoratul general cultural trebuie să fie numit de guvernul român în persoana unui om energic, cu mult spirit de inițiativă, cu mult curaj al răspunderii și care să nu fie macedonean.

Inspectorul nu trebuie să fie un specialist în nici una din ramurile pentru care are Consilieri, pentru ca să-l ferim de a aluneca pe panta specialității. Ar fi preferat să fie numit un militar sau un diplomat.

b) Consilierii vor fi de drept profesori ai Liceului român din Salonic și vor avea următoarele atribuțiuni:

- Consilierul școlar se va ocupa cu problemele învățământului din toate regiunile Peninsulei Balcanice, locuite de români;

- Pentru culte, un prototop care să se preocupe de chestiunile bisericești;

- Consilierul economic va dirija mișcarea economică în vederea realizării unei bune stări materiale a românilor din Balcani;

- Consilierul pentru administrație va avea menirea de a veghea asupra problemelor de administrație școlară și de administrație generală a localităților și instituțiilor românești din Balcani;

- Juristul internațional va avea în competența sa, studiul problemelor de drept în raporturile cu Statul respectiv;

- Un consilier pentru sănătate și

- Unul pentru propagandă.

c) Secretariat

d) Comitete regionale

În aceste Comitete regionale, urmează să intre ca reprezentanți:

- delegați comunali, de regulă primarul sau președintele;

- directori de școli (primare, secundare);

- preoții;

- diferite personalități numite de Inspectoratul general cultural la propunerea Comitetului regional;

- delegații Cooperăției, numiți de Inspectoratul General Cultural.

Președintele Comitetului se alege prin vot secret și se ratifică de Inspectorat.

2. Acest Inspectorat, pe lângă atribuțiunile pe care le va avea în drept, va trebui să se ocupe în special și de organizarea economică a macedonenilor și de înființarea unei eventuale bănci la Salonic.

Organizarea economică a acestor regiuni, care, în parte există în Pind, ne va aduce foloase reale, prin crearea unui debușeu la Marea Mediterană, unde să avem oamenii noștri și prin care să putem capta cât mai multe contoare comerciale în această mare.

Ridicarea din punct de vedere economic, a masei de aromâni, care, după o apreciere făcută de dl. Al. C. Diamandi, trece de un milion și jumătate, va readuce la sentimentul național pe acea mare majoritate, care acum încă nu simt românește și pe care italienii vor să pună mâna.

Deja italienii, așa după cum ne-a confirmat dl. Consilier de presă român, la Roma, fac propagandă pentru italianizarea lor, arătând că sunt italieni și nu aromâni.

Credem că este momentul cel mai propice, ca bazați, *deocamdată*, pe anumite drepturi deja câștigate și cu conlucrarea Ministerelor de resort (Ministerul Afacerilor Străine, al Culturii Naționale și al Cultelor, al Economiei Naționale, al Finanțelor și Propagandei), sub îndrumarea directă a Președintelui Consiliului de Miniștri, să pășim la organizarea acestui Inspectorat Cultural, care, în fapt, să aibă toate atribuțiunile arătate de

noi, pentru consilieri. Totul depinde, dacă se dă aprobarea, de *persoana care va fi pusă în capul acelui Inspectorat*.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 360.

267

1942 septembrie 28, Sofia. Raport al Legației României la Sofia, către Ministerul Culturii Naționale, privind necesitatea numirii ca director al școlii române din Giurmaia, a învățătorului Radu Preda, cu scopul de a pune capăt conflictelor din cadrul comunității aromâne din localitate.

No. 1315

Sofia, 28 septembrie

1942

Anexe: Una

Urgent – *Confidențial*

DOMNULE MINISTRU,

Am onoarea a Vă transmite aici alăturat, raportul d-lui G. Barbu, directorul Institutului Român din Sofia, cu privire la situația școlii primare române din Giurmaia de Sus.

Mă identific în întregime cu concluziunile d-lui Barbul, rugându-Vă să binevoiți a dispune numirea grabnică a unui director învățător la școala din Giurmaia de Sus, bărbat, și care să nu fie de origine macedonean și nici timocean. Susțin propunerea d-lui dir. Barbu pentru Radu Preda, actualmente învățător în comuna Dolineni, județul Hotin.

Cu acest prilej cred de datoria mea să mai adaug următoarele:

Atât caracterul foarte dificil al locuitorilor macedoromâni din Bulgaria, care trăiesc în vrajbă între ei și cu autoritățile bulgare locale, cât și faptul că autoritățile bulgare, prin mijloace de persuasiune și prin presiuni încearcă să împiedice pe români să-și trimită copiii la școală românească, au făcut ca această școală să nu mai aibă rost de a-și ține porțile deschise.

Desigur că și lipsa de autoritate și incapacitatea actualei suplinitoare au contribuit la această stare de lucruri.

Mai mult pentru prestigiul nostru decât pentru populația aromânească locală, care nu arată sentimente românești decât când crede că poate să tragă vreun avantaj, sunt de părere să se mai facă o încercare de reînviere a școlii primare din Giurmaia de Sus, sperând că un învățător destoinic, inimos și cu tact va reuși să se țină departe de intrigile locale și să îndrume populația aromânească într-un spirit mai înalt de gândire românească.

Dacă nici această încercare nu va reuși, trebuiește să întrevădem posibilitatea de a închide școala. Rezultatele încercării de a reînvia nu se vor putea vedea înainte de toamna anului viitor, când se va putea vedea dacă numărul copiilor înscriși este în creștere și când acordul cultural bulgaro-român va fi poate încheiat și va permite o funcționare a școlii, nestingerită de reaua voință a autorităților bulgare.

Domniei Sale Domnului Ministru al Culturii Naționale, București

/ss/ G. Caranfil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 327.

268

1942 octombrie 21, Giurmaia de Sus, Bulgaria. Cerere adresată de comunitatea păstorilor aromâni din Ciacalița, către Legația României la Sofia, pentru trimiterea unui învățător, în vederea desfășurării cursurilor de vară pentru copiii lor.

COPIE de pe cererea unui grup de români din Ciacalița către Legațiunea României din Sofia

DOMNULE MINISTRU,

Aromânii din Ciacalița, păstori, în număr de 10-12, veniți din regiunea Știp din Serbia, cu respect vă rugăm să binevoiți a ne împlini următoarea cerere:

Avem 17 băieți și fete care au ajuns la vârsta de 8-11 ani și n-au învățat nici un fel de carte.

Viața noastră este vitregă și ne forțează să ne mutăm cu oile, cu turmele, dintr-o regiune în alta. Acum am ajuns în Bulgaria, în regiunea Giumei. Am văzut că România are școală primară și liceu la Sofia și ne-am gândit ca să Vă rugăm să interveniți la București ca în timpul verii începând cu luna mai, până în noiembrie să ni se trimită sus la munte un dascăl ca să ne învețe copiii, literă românească spre a nu rămâne ca până acum.

În speranța că rugămintea noastră modestă ne va fi satisfăcută și vom putea și noi gusta din binefacerile dulciei limbi românești, Vă rugăm, Domnule Ministru, să primiți respectele noastre a tuturor aromânilor din regiunea Ciacaliței.

Giurmaia de Sus, 21.X.1942

/ss/ Chihăelu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 339.

269

1942 octombrie 24, București. Raport al Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor către Președinția Consiliului de Miniștri, în care se fac propuneri privind funcționarea școlilor și bisericilor românești din Grecia, pe baza raportului profesorului Gh. Papagheorghe.

24 octombrie 1942

Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor
Direcțiunea învățământului particular și confesional

Nr. 191.440/942

Ca urmare a adresei d-Voastră, Nr. 12890 din 10 septembrie 1942, Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor a luat în cercetare memoriul d-lui Gh. Papagheorghe, fost președinte al Comisiei de bacalaureat din Salonic și își permite a vă comunica următorul aviz asupra fiecărei chestiuni expuse în memoriu.

1. Ministerul nu crede că ar fi utilă pentru moment înființarea unei școli normale și seminariale în Macedonia grecească, fiindcă această școală normală ar produce un surplus de învățători și preoți, care nu ar putea fi plasat la numărul redus de școli și biserici autorizate până azi să funcționeze.

Lipsa actuală de învățători și preoți s-ar putea înlătura de urgență prin organizarea unor cursuri speciale cu absolvenții liceului teoretic din Grebena, ceea ce, de altfel, s-a mai făcut cu câțiva ani în urmă.

Cu actualii învățători suplinitori, fără studii suficiente, care au o vechime de cel puțin 3 ani în învățământul primar, s-ar putea organiza cursuri de vară pentru a fi titularizați în învățământul din Macedonia.

2. Privitor la aprobarea unei autorități superioare bisericești (episcopat, vicariat sau cel puțin protopopiat românesc), Ministerul crede necesară o intervenție diplomatică pe lângă autoritățile în drept din Grecia.

De altfel, baza de discuție în această direcție ar putea forma Tratatul de Pace de la București din 1913 în care se prevăzuse o episcopie românească la Salonic.

3. Tot pe cale diplomatică, urmează să se facă demersuri, care de altfel s-au făcut și în cursul anilor 1941/1942, de către Ministerul de Externe, pentru redeschiderea școlilor primare și secundare și a bisericilor din fosta Macedonie sârbească.

Aceleași demersuri ar urma să se facă și pentru școlile și bisericile din Albania, la autoritatea în drept.

4 – Pentru a ridica nivelul școlilor primare și secundare din Macedonia și a intensifica activitatea învățătorilor și profesorilor, Ministerul găsește necesar și a și luat măsuri ca posturile din învățământul din Macedonia să fie pe cât e posibil completate cu profesori titulari din țară.

Pe de altă parte, Ministerul va lua măsuri ca profesorii suplinitori licențiați, cu o vechime mai mare, români macedoneni dar și supuși greci să fie aduși pe câte unul la doi ani în țară pentru completarea practicii lor, urmând să fie titularizați la școlile din Macedonia, după ce își vor fi făcut stagiul la una din școlile secundare din țară.

5 – Distrugându-se materialul didactic în cursul războiului recent, Ministerul va lua măsuri ca acest material să fie refăcut treptat; manualele școlare se vor trimite în măsura nevoilor de către Minister.

În ceea ce privește localurile de școli, Ministerul va depune stăruințe, bineînțeles în limita posibilităților bugetare, ca școlile să fie plasate în localuri corespunzătoare.

6 – Pentru adaptarea programelor școlare la realitățile din Macedonia, Ministerul va dispune ca directorii de școli secundare să facă propuneri concrete.

7 – Ministerul apreciază propunerea d-lui profesor Papagheorghe în ceea ce privește introducerea disciplinei și controlului și pentru aplicarea sancțiunilor față de acei membri ai corpului didactic, care nu și-ar face datoria.

Pentru îndrumarea și controlul școlilor din Macedonia Ministerul va înființa un organ de control și execuție la Salonic.

8 – Ministerul va lua măsuri încă de la începutul anului școlar curent în vederea alcătuirii unui program de activitate a școlilor din Macedonia, în vederea căruia va cere propuneri de la directorii școlilor.

9 – Coordonarea activității desfășurate de exponenții diferitelor compartimente, Ministerul o găsește necesară și va interveni la departamentele interesate.

10 – La fel este necesară încheierea de acorduri culturale între România și celelalte țări arătate în memoriul d-lui profesor Papagheorghe.

Cu unele din aceste țări sunt tratative în curs pentru încheierea unor acorduri culturale, în care va intra și cererea Ministerului Culturii de a se recunoaște tuturor școlilor din Macedonia dreptul de publicitate.

11 – Ministerul va reorganiza administrarea, îndrumarea și controlul școlilor din Macedonia prin crearea unei Administrații și Inspectorat general cu organe subalterne în vederea unei activități școlare și extra-școlare intense.

Având însă în vedere că ministerul, pentru înființarea acestui organ de control nu are prevederi bugetare va fi nevoie ca pe lângă leafa de la catedră a profesorilor cari ar urma să fie numiți, să li se plătească câte o indemnizație și de la Ministerul Propagandei.

12 – Pentru a încuraja și a da un prestigiu mai pronunțat activităților școlilor din Macedonia, Ministerul găsește utilă propunerea d-lui Papagheorghe de a se vizita instituțiile românești din Peninsula Balcanică de către un înalt reprezentant al Ministerului.

Rămâne ca Ministerul să stabilească momentul potrivit pentru această vizită.

MINISTRU,
/ ss/ August Caliani

DIRECTOR,
/ss/ indescifrabil

Președinția Consiliului de Miniștri.
Onor Cabinet BBT. LOCO

➤ A.M.A.E., fond problema 15, vol. 56, f. 98-99.

270

1942 noiembrie 25, București. Adresă a Președinției Consiliului de Miniștri, către Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, privind măsurile stabilite de mareșalul Ion Antonescu în urma propunerilor făcute de profesorul Gh. Papagheorghe, administratorul și școlilor și bisericilor române din Grecia, pentru îmbunătățirea funcționării acestora.

Cabinetul pentru Basarabia, Bucovina și Transnistria

25 noiembrie
Nr. 16128

DOMNULE MINISTRU,

La adresa, dvs. Nr. 237.148/1942, referitor la cererile și propunerile pentru buna funcționare a școlilor din Grecia,;

Avem onoarea a vă face cunoscut că memoriul d-lui prof. Papagheorghe, fiind prezentat d-lui Mareșal, Domnia sa a aprobat:

1. Manualele să fie distribuite contra cost, cu o cotă de 20% gratuit pentru elevii săraci, obligați a le restitui la sfârșitul anului.

2. Sumele realizate prin vânzarea cărților și caietelor să servească pe seama Președinției, la crearea unui fond pentru „Prima Cooperativă românească de aprovizionare și consum”, ce d-l prof. Papagheorghe ar înființa la Salonic.

3. Cumpărarea de material didactic, expozitiv și intuitiv.

În dreptul punctelor tratând despre acest material, d-l Mareșal a dispus „să se cumpere din fondul la dispoziție de la Ministerul Culturii Naționale”.

4. Să se facă intervenția imediată pe lângă autoritățile germane de a elibera neîntârziat localul și mobilierul rechiziționat sau trimiterea a 200 de paturi complete.

5. Să se înceapă tratativele diplomatice cu guvernele german, italian, bulgar, albanez și grec, pentru redeschiderea școlilor închise și autorizarea funcționării lor.

6. Odată cu intervenția pentru școli, să se facă pentru deschiderea bisericilor mai ales, ca guvernul grec, să pună la dispoziția cultului românesc câte o biserică la Salonic, Ianina, Larisa și Tricala, așa cum Guvernul român a dat grecilor și albanezilor din România.

7. „Să se încerce” încheierea unei convenții cu autoritățile germane din Salonic ca să acorde folosirea liniei telefonice cu Președinția sau Ministerul Culturii, de două ori pe săptămână câte o oră sau mai puțin pentru a se primi ordine la Administrația Generală a școlilor și bisericilor și a se da rapoarte.

8. Înzestrarea instituțiilor românești cu câte un aparat de radio – recepțiune, pentru a se urmări comunicările generale și a se primi eventual ordine speciale.

Binevoii a lua act că s-a intervenit cu Nr. 16128/C.B.B.T. din 24 noiembrie 1942, către:

Ministerul Finanțelor, pentru a aproba un credit pentru suma de 5.195.456 lei pentru Departamentul Dvs.

Ministerul Afacerilor Străine pentru redeschiderea școlilor și bisericilor românești din Balcani, punctele 4-7 inclusiv.

Ministerul Propagandei Naționale pentru înzestrarea instituțiilor românești cu câte un aparat de radio (punctul 8).

Marele Stat Major, Secția legături cu armatele aliate (pct. 7) pentru convenția cu armata germană.

Primiți vă rugăm, d-le Ministru asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Secretar General al Președinției Consiliului de Miniștri
Ovidiu Al. Vlădescu

Secretarul Cabinetului
Maior,
Stelian Iamandi

Domniei Sale, domnului Ministru al Culturii Naționale și al Cultelor

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 366.

271

1942 decembrie 5. Notă de serviciu a lui T.R. Pogoneanu, atașat la Legație, privind redactarea unui studiu asupra situației românilor din țările balcanice.

NOTA DE SERVICIU

Prin adresele Nr. 15316 și 16128/1942, Președinția Consiliului de Miniștri, CBBT cere acestui Departament să facă prin Oficiile diplomatice respective, o serie de demersuri pentru redeschiderea școlilor și bisericilor din țările balcanice, care au funcționat în trecut, precum și pentru recunoașterea unor drepturi noi în favoarea comunităților românești din Balcani, ca de exemplu, crearea unei autorități bisericești superioare.

Demersurile de mai sus ne-au fost cerute după ce Ministerul Culturii Naționale și Patriarhia Română au creat două organisme noi la Salonic: administrația școlilor române din Macedonia și o Protopopie.

Din toate acestea rezultă că Guvernul român vrea să ia inițiativa unei acțiuni diplomatice mai însemnate, în orice caz a unei acțiuni care să fie ceva mai mult decât o repetare a demersurilor sporadice întreprinse până acum. Pentru a avea confirmarea acestei intențiuni, am luat contact cu secția Președinției Consiliului care se ocupă de românii de peste hotare și cu d-l prof. Papagheorghe, administratorul școlilor române din Macedonia. D-sa a prezentat Președinției Consiliului un circumstanțiat raport asupra activității ce se va desfășura; adresele de mai sus către acest Departament, au fost determinate de acest raport din care am obținut un extras, aici alăturat.

Am purces deci, cu învoirea d-lui Consilier M. I. Mitilineu, director adjunct, la strângerea datelor ce am considerat necesare, cu privire la:

a) Toate școlile și bisericile române care au funcționat vreodată în Macedonia, Meglenia, Albania, Pind și Tessalia.

b) Școlile și bisericile bulgare, grecești, albaneze și italiene care funcționează în România, sub diferite titluri (pentru exemplificarea reciprocității).

c) Clauzele privitoare la școli și biserici din proiectele de acorduri culturale dintre România și țările vizate.

d) O privire sumară asupra tratatelor duse în ultimul timp în aceste chestiuni.

Întrucât informațiile pe care le putem găsi în arhiva și bibliotecile Ministerului nu erau îndestulătoare, am cerut datele complete Ministerului Culturii Naționale, rugându-l pe d-l prof. Papagheorghe să se ocupe personal de strângerea lor. D-sa mi-a comunicat că va fi în măsură să mi le aducă la începutul săptămânii viitoare.

Pentru a se pregăti acțiunea proiectată, în cele mai bune condițiuni, este, cred, necesară o înțelegere deplină între departamentele interesate, în vederea coordonării inițiativelor lor. Îmi iau îngăduința de a propune convocarea unei întruniri a reprezentanților Ministerelor Afacerilor Străine, Culturii Naționale, Propagandei, Institutului de Statistică (întrucât noua administrație are în program și un recensământ obiectiv al românilor macedoneni) și, eventual, ai Subsecretariatului de Stat al Aprovizionării. Cred că importanța chestiunilor de discutat ar justifica întrunirea chiar a Secretarilor Generali ai Departamentelor de mai sus.

/ss/ T. R. Pogoneanu,
Atașat de Legațiune

5 decembrie 1942

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 1, nepaginat.

272

1942 decembrie 6, București. Notă a Președinției Consiliului de Miniștri prin care se stabilește ordonanțarea sumei de 5.000.000 lei pentru școlile și bisericile române din Macedonia.

Președinția Consiliului de Miniștri
Secretariatul General
Cabinetul pentru Basarabia Bucovina și Transnistria

6 decembrie 1942
Nr. 17596

NOTA

Pe raportul săptămânal Nr. 63 din 14 noiembrie 1942, al Cabinetului B.B.T., domnul Mareșal a aprobat cumpărarea de material didactic pentru școlile românești din Grecia, din fondul la dispoziție de la Ministerul Culturii Naționale.

Cum Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, arată prin adresa Nr. 237148/1942, că suma necesară acestui scop se urca la 5.195.456 lei, și că nu dispune de prevederi sau excedente bugetare, Cabinetul B.B.T. a intervenit la Ministerul Finanțelor pentru deschiderea unui credit extraordinar bugetar de lei 5.195.456.

Prin adresa Nr. 92202 din 25 noiembrie 1942, Ministerul Finanțelor ne face cunoscut că poate aproba deschiderea unui credit extraordinar de lei 5.000.000.

Cabinetul B.B.T. roagă pe d-l Mareșal să aprobe ordonanțarea creditului extraordinar de 5.000.000 lei pentru:

- procurarea de material didactic, rechizite și material expozitiv din țară, în sumă de lei 2.915.456.

- procurări de materiale din Macedonia și nevoi locale (chirii, mobilier, material didactic, cărți și hărți grecești și străine, 2 mașini de scris cu caractere grecești, mijloace de deplasare și transport, înființarea și întreținerea cantinelor școlare, întreținerea cimitirelor și a bisericilor), în sumă de lei 2.048.544.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 56, f. 109.

273

1942 decembrie 12, București. Notă a Președinției Consiliului de Miniștri privind măsurile realizate în susținerea românilor din Serbia. Sunt menționate ajutoarele acordate apariției ziarului „Nădejdea”, precum și ajutoarele în sume de bani, cărți și albume pentru românii din Timoc.

12 decembrie 1942

Președinția Consiliului de Miniștri.
Secretariatul General.
Cabinetul pentru Basarabia, Bucovina și Transnistria
București, Transnistria

NOTĂ

Am onoarea a supune Domnului Vice Președinte al Consiliului de Miniștri, un tabel cu realizările în legătură cu românii din Serbia și rezoluția pe care d-l Mareșal a pus-o pe acest tabel.

„Să se țină lunar la curent și să mi se prezinte. Să se urmărească realizările și în domeniul școli și bisericii, și în domeniul economiei și propagandei.

Să se propună modul cum s-ar putea organiza controlul distribuirii și mânuirii creditului și alimentelor pentru a avea asigurarea că de sacrificiile statului nu-și bat joc, cum a fost și este obiceiul câtorva netrebnici care se bat cu pumnul în piept de patriotism și cinste”.

/ss/ MAREȘAL ANTONESCU

REALIZĂRI

Nr. crt.	Obiectul realizării	Cine a realizat	Data realizării	Observatii
1.	<i>În domeniul propagandei:</i> <i>a) În Banat.</i> – un vagon hârtie pentru ziare; – subvenții de 50.000 lei lunar pentru ziarul „Nădejdea”; – 1.000 portrete cu chenar M.S. Regele; – 1.000 portrete cu chenar Dl. Mareșal; – 3.000 portrete cărți poștale M.S. Regele; – 10 colecții ilustrate cu vederi din țară; – 100 cărți de rugăciuni; – 100 exemplare „Die Rumänen”; – 100 exemplare „România la expoziția de la Milano și Viena”; – 10 serii bibliotecă „Sentinela”; – 32 clișee zincografice (13/18) pentru tipăriuri de ziare.	Ministerul Propagandei Naționale	11 septembrie 1942	În urma intervențiilor Cabinetului B.B.T.
	<i>b) În Timoc:</i> – 71.340 lei pentru tipărirea unui calendar almanah – 50 serii biblioteca „Steaua” – 50 exempl. „Povestiri” de Creangă – 50 „ ”,Amintiri” – 50 „ ”,Dela Noi” Leca-Morariu – 50 „ ”,Când Moldovenii țineau strajă la Nistru – 50 „ ”,Poezii Populare de V.Aleksandri – 50 „ ”,Colecții „Albume de covoare” – 3000 „ ”,Îndrumătorul Cultural al Românilor din Timoc – 10.000 chestionare pentru anchete monografice – 20.000 exempl. „Abecedarul Românului din Timoc” – 5.000 cărți de rugăciuni – 27 biblioteci, fiecare cu 120 cărți. – 3.000 volume din colecția „Cartea Satului” – 10.000 volume din colecția „Albina” – 10 aparate de radio – 170 clișee fotografice reprez. Case și gospodării românești din Timoc – 150 hărți reprez. Răspândirea românilor pe întreg globul	Ministerul Propagandei Naționale	25 septem. 1942	În urma intervenției C.B.B.T
		Ministerul Propagandei Naționale	25 septem. 1942	În urma intervenției C.B.B.T
		Ministerul Propagandei Naționale	15 octom. 1942	În urma intervențiilor C.B.B.T

În domeniul Economic: – 20.000.000 lei pentru aprovizionarea populației românești cu mărfuri, procurare de pământ, investiții agricole etc. – Se ține la dispoziție fondul de 155.000.000 lei pentru consolidarea economică a populației românești – S-a hotărât fuzionarea băncilor românești din Banat, ridicând capitalul la 5.000.000 dinari	Banca Națională a României	30 sept. 1942	În urma intervenției C.B.B.T
	Banca Națională a României	30 oct. 1942	În urma intervenției C.B.B.T
	Banca Națională a României	1 decem. 1942	În urma intervenției C.B.B.T

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

274

1942 decembrie 19, București. Telegramă adresată Legației de la Berlin, în care se solicită intervenția pe lângă autoritățile germane, pentru a permite plecarea a 13 profesori români la școlile române din Grecia.

Nr. 7301-102651
19 decembrie 1942

TELEGRAMA CIFRATA

LEGAȚIUNEA BERLIN

Răspuns la telegrama dvs, Nr. 56/43509

Persoana care ar urma să rămână la Salonic ar putea lua titlul de reprezentant al guvernului român pentru interesele școlare și bisericești. Această formulă ar fi pe deplin justificată dacă se consideră marele număr de școli și biserici românești din circumscripția Consulatului din Salonic.

Școlile însumează într-adevăr 2709 elevi cu un corp didactic cuprinzând 165 de persoane, iar bisericile sunt în număr de 10 cu 12 preoți.

Dacă guvernul german nu ar aproba ca aceste funcții să fie asumate, așa cum am prefera, de actualul nostru Consul General la Salonic, ar urma să fie numit un reprezentant al Ministerului Culturii Naționale.

În același timp vă informez că Legațiunea germană a intervenit pe lângă acest departament arătând că nu ar apărea oportun, în acest moment, trimiterea de noi misiuni de propagandă în Grecia. Or, în legătură cu această chestiune Ministerul Culturii Naționale ne informează că proiectează trimiterea în Grecia a 13 profesori a căror misiune nu este de a intensifica propaganda noastră acolo, ci de a completa cadrele Corpului Didactic descompletat în urma pensionării și plecării unor profesori și învățători în anii 1940-1942. Aceste 13 posturi nu sunt deci posturi noi. Numirea unor înlocuitori este absolut necesară pentru a împiedica ca unele din școlile noastre să-și înceteze activitatea.

Vă rog deci să binevoiți a interveni pe lângă guvernul german pentru a se permite plecarea la posturi a acestor profesori și învățători.

DAVIDESCU

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 139.

275

1942 decembrie 19, București. Notă a Președinției Consiliului de Miniștri privind răspunsul Patriarhului Nicodim, în problema organizării unui episcopat ortodox pentru românii din Peninsula Balcanică. În condițiile în care acest lucru nu era posibil a fost înființat un protopopiat român la Salonic, iar pentru Timoc se consideră că problema nu putea fi bine rezolvată decât pe cale diplomatică.

Președinția Consiliului de Miniștri
Secretariatul General
Cabinetul pentru Basarabia, Bucovina și Transnistria

19 decembrie 1942

NOTĂ

I.P.S.S. Patriarhul răspunde la intervențiunea Cabinetului B.B.T. privitor la înființarea unui episcopat ortodox român pentru românii din Peninsula Balcanică, cu următoarele:

Prin căderea popoarelor din Balcani sub turci, biserica ortodoxă a cunoscut mai multe primejdii.

Domnitorii români au încurajat ortodoxia căzută sub stăpânire musulmană, fie prin danii directe, fie prin închinarea de mănăstiri din țară.

De la secularizarea averilor acestor mănăstiri închinare, patriarhii de la Răsărit n-au mai avut sprijinul nostru, iar relațiile dintre biserica ortodoxă română și ele au devenit reci.

Patriarhia grecească a refuzat orice consecințe cu privire la introducerea limbii române în bisericile aromânilor, deși grecii din România oficiază în bisericile lor în limba greacă.

Nici sârbii, nici bulgarii n-au arătat vreo înțelegere de această natură pentru români trăind pe teritoriile lor.

Sfântul Sinod a examinat la 3 decembrie a.c., problema înființării unui episcopat ortodox român pentru sudul Dunării și a ajuns la concluzia că din motive de ordin canonic nu se poate realiza acest episcopat.

Sfânta Patriarhie a subliniat această lipsă prin înființarea unui protopopiat român la Salonic și prin măsura hirotonisirii profesorilor de religie de la școlile din Grecia, cu îndatorirea de a organiza comunitățile române din Macedonia.

Pentru Timoc chestiunea se poate rezolva numai pe cale diplomatică pe bază de reciprocitate.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 254.

276

1942 decembrie 29, Salonic. Adresă a Inspectorului general al Școlilor și Bisericilor Române din Macedonia, David Blidariu, către Președinția Consiliului de Miniștri, prin care anunță că a trimis alimente școlilor române din Grebena și Ianina.

Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor
Inspectoratul General al Școlilor și Bisericilor Românești din Macedonia

Nr. 80/942

Salonic, 29 decembrie 1942

DOMNULE SECRETAR GENERAL,

Am onoarea a Vă aduce la cunoștință cele de mai jos:

Având în vedere că rațiile de alimente acordate nouă de către autoritățile militare germane din localitate, ne depășesc nevoile actuale spre a veni în ajutorul liceului nostru din Grebena și gimnaziul din Ianina, care suferă de pe urma foametei în Grecia, am trimis pentru prima școală 80 de rații, iar pentru a doua 60 de rații de alimente.

Alăturat, Vă înaintez câte o copie de pe ordinele mele respective.

Domniei Sale Domnului Secretar General al Președinției Consiliului de Miniștri
București

Inspector General
/ss/ D. Blidariu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 375.

277

1943 februarie 1, București. Notă a Președinției Consiliului de Miniștri, către Ministerul Afacerilor Străine, privind ajutoarele acordate românilor de la sudul Dunării și schitului românesc Prodromul, de la Muntele Athos. În anexă, adresa către însărcinatul cu afaceri la Atena, prin care se solicită informații asupra distribuirii ajutoarelor acordate.

Președinția Consiliul de Miniștri
Cabinetul pentru Adm. și Org.
Basarabiaei, Bucovinei și Transnistria

Confidențial

București, 1 februarie 1943
Nr. 506027/CBBT

Domnule MINISTRU,

Avem onoarea a vă face cunoscut că pe Nota anexată în copie s-au prezentat Domnului MAREȘAL realizările în legătură cu românii de peste hotare.

Domnul MAREȘAL a pus următoarea rezoluție:

„Să se urmărească dacă au ajuns la destinație și cum s-au distribuit”.

Pentru executarea acestei dispozițiuni vă rugăm să binevoiți a pune în vedere organelor noastre diplomatice și consulare de la Atena, Salonic, Belgrad și Cluj. Acestea vor comunica acestui Cabinet, prin Departamentul Dvs., dacă materialele trimise pentru românii de peste hotare au ajuns la destinație și modul cum au fost distribuite.

Primiți, vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Secretar General
al Președinției Consiliului de Miniștri
Ovidiu Al. Vlădescu

Secretarul Cabinetului,
Maior,
Stelian Iamandi

Domniei Sale Domnului Ministru Davidescu,
General al Ministerului Afacerilor Străine

REALIZĂRI

1. Pentru românii din Serbia

- Ministerul Propagandei Naționale realizat, începând de la 18 decembrie 1942, să trimită zilnic ziarele „Viața”, „Universul”, „Timpul”, „Curentul” și „Dacia” din Timișoara.

- Ministerul Economiei Naționale a trimis în cursul lunii decembrie 1942 una sută mii kg lemne de foc pentru Biserica Albă.

- La 23 decembrie 1942, Ministerul Culturii Naționale a numit pe prof. Gh. Pălăghieșu, director al Secției românești de pe lângă liceul de băieți din Vârșeț și pe Prof. C. Zamfirescu, director al Secției românești de pe lângă școala normală și director al Internatului din Vârșeț.

- La 9 decembrie 1942, la adunarea generală a Societății „Astra” din Vârșeț, românii bănățeni s-au prezentat ca un bloc unitar și au dovedit reprezentanților autorităților germane și sârbe că ei reprezintă o populație numeroasă de care trebuie să se țină seama și care poate să se conducă singură.

2. Pentru românii din Macedonia

- În cursul lunii ianuarie 1943, Ministerul Propagandei Naționale a pus sub tipar un almanah care va apărea până la sfârșitul lunii.

- A procurat 50 de biblioteci sătești și 3 biblioteci pentru gimnaziile din Ianina și Grebena și liceul din Salonic.

- A făcut abonamente la ziare și reviste și, în afară de acestea, se mai trimit și ziarele Ministerului Propagandei Naționale.

- În cursul lunii decembrie Ministerul Economiei Naționale a expedit:

a. 50 vagoane orz pentru populația românească din Pind – Macedonia;

b. Pentru Mănăstirea românească de la Sf. Munte: - 10.000 kg grâu; 10.000 kg porumb; 1000 kg fasole; 1000 kg linte.

- De asemenea în cursul lunii decembrie 1942, Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării a expedit pentru administrația generală a școlilor și bisericilor din Macedonia:

- 300 litri ulei

- 720 kg zahăr

- 1200 kg făină

- 300 kg săpun.

10292

Anexe: Una

10 februarie 1943

Domnule Însărcinat cu Afaceri,

Potrivit rezoluției D-lui Mareșal Antonescu, conducătorul Statului, pusă cu prilejul prezentării notei aici-alăturate în copie, ce mi-a fost transmisă de Președinția Consiliului de Miniștri, am onoarea a Vă ruga să binevoiți a mă informa în timp util asupra distribuirii lucrurilor trimise școlilor, bisericilor și populației românești din Grecia de

către Ministerele Propagandei, Economiei Naționale și Subsecretariatului de Stat al Aprovizionării.

MINISTRUL AFACERILOR STRĂINE

M.I. MITILINEU

Consilier,

Director Politic Adjunct

DIRECTORUL POLITIC

M. Moschuna - Sion

Secretar de Legațiune

Domniei Sale Domnului Radu Arion, Însărcinatul cu Afaceri al României la Atena.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepagina și fond Problema 15, vol. 31, f. 211.

278

1943 februarie 24, București. Adresă a Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, către Președinția Consiliului de Miniștri, privind funcționarea școlilor române de peste hotare și expedierea a 200 de abecedare pentru elevii săraci.

Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor.

24 februarie 1943

Direcția Învățământului particular și confesional.

Potrivit adresei Nr. 2406 din 12 decembrie 1942 a Cabinetului B.B.T, avem onoarea a Vă aduce la cunoștință următoarele:

Între 25 ianuarie și 25 februarie 1943, școlile primare și secundare de peste hotare și-au urmat cursul normal.

Doi profesori de la școala secundară din Vârșeț s-au prezentat în cursul lunii februarie la examen de capacitate. După publicarea rezultatului se înapoiază la catedră.

Pe data de 23 februarie 1943, au fost chemați la examen de capacitate alți doi profesori de la liceul din Sofia.

În ceea ce privește școlile din Macedonia, Casa Școalelor, la intervenția serviciului cultural de peste hotare din Ministerul Culturii Naționale, a aprobat un număr de 200 de abecedare și cărți de citire pentru elevii nevoiași. Cărțile sunt în curs de expediție.

La fel urmează să se expedieze până la 1 martie 1943 manualele cumpărate din creditul alocat în acest scop.

p. Ministru
/ss/ Aug. Caliani

p. Director
/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 377.

279

1943 februarie 26, București. Adresa administratorului școlilor și bisericilor românești din Grecia, Gheorghe Papagheorghe către Președinția Consiliului de Miniștri, prin care solicită 4 vagoane de cherestea pentru confecționarea mobilierului necesar școlilor din această țară. În anexă răspunsul afirmativ al Președinției Consiliului de Miniștri.

Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor.

Nr. 976/1943

26 februarie 1943

Am onoarea a vă raporta că majoritatea școlilor și bisericilor noastre din Macedonia sunt, datorită consecințelor războiului, lipsite de mobilier: bănci, table, catedre, scaune, mese de sufragerie, birouri, strane etc.

Confecționarea lor la fața locului constituie o imposibilitate, dată fiind lipsa de material lemnos, pe piața Greciei.

De aceea, pentru buna funcționare a instituțiilor noastre de cultură națională în Grecia, corespunzătoare demnității și prestigiului patriei noastre mame, îmi permit respectuos a vă solicita trimiterea la Salonic a 4 vagoane – dintre care un vagon cu stejar și trei cu brad - cu material lemnos uscat și bun pentru confecționarea de mobilier indispensabil școlilor și bisericilor române din Macedonia, dintre care un vagon cu stejar și trei cu brad.

Director General
/ss/ Gh. Papagheorghe

DOMNULE ADMINISTRATOR GENERAL,

La adresa dvs. Nr. 976/1943, prin care solicitați 4 vagoane cu cherestea,

Avem onoarea a vă aduce la cunoștință că din fondul de 5.000.000 lei ce vi s-a aprobat, sunt prevăzute sume pentru mobilier, așa ca dvs. veți cumpăra materialul necesar din țară și-l veți expedia în Grecia.

Cabinetul nostru va face demersurile ce s-ar impune. Primiți, vă rugăm, Domnule Administrator General, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

SECRETARUL CABINETULUI
MAIOR,

Stelian Iamandi

ȘEFUL SECȚIEI MILITARE
Maior,

Ștefan Rădulescu

Domniei Sale Domnului Administrator General al școlilor și bisericilor române din Macedonia

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 378-379.

280

1943 martie 3, București. Textul propus de Ministerul Culturii Naționale ca anexă la acordul cultural italo-român, în care recomandă consemnarea valorilor spirituale și culturale ale populațiilor din Albania și Istria, care vorbeau un dialect român.

3 martie 1943

Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor
Cabinetul Secretarului General
Nr. 202/1943

Domnule Ministru,

Am onoarea a vă înainta textul alăturat pe care Domnul Ministru al Culturii Naționale îl propune ca scrisoare anexă la Acordul Cultural italo-român.

SECRETAR GENERAL,
/ss/ M. Crețu.

Domniei Sale, Domnului Ministru de Externe
LOCO

Domnule Ministru,

Conform înțelegerii stabilite în cursul tratativelor pentru încheierea Acordului Cultural între Italia și România, de a se proceda la un schimb de scrisori între guvernele italian și român, cu prilejul semnării Acordului, am onoarea a propune Excelenței Voastre următorul text cu rugămintea de a-l supune Guvernului Dvs. spre aprobare:

„Guvernul român face apel la Guvernul italian ca să vegheze cu deosebită grijă, în limitele posibilității, la conservarea valorilor spirituale și culturale ale populațiilor din Albania și din Istria, care vorbesc un dialect român.

De asemenea face apel la bunele oficii ale Guvernului italian pe lângă Guvernul albanez în vederea încheierii unui Acord cultural româno-albanez”.

În așteptarea avizului Excelenței Voastre asupra textului propus, vă rog să primiți, Excelență, asigurarea considerației mele.

(semnătura D-lui Ministru de Externe)

Domniei Sale Domnului Bova Scopa Ministrul Italiei la București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 41, f. 274-275.

281

1943 martie 11, București. Decizia Ministrului Culturii Naționale și al Cultelor, prin care este numit Ioan Marcu în postul de cântăreț în parohia Grebena, Macedonia.

COPIE

de pe Deciziunea Nr. 13058 din 11 martie 1943 a Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor

DECIZIUNE

Noi, profesorul Aurel Popa, Secretar general pentru Culte și Arte, la Departamentul Culturii Naționale și al Cultelor, având în vedere Deciziunea Ministerială Nr. 36884 din 17 februarie 1942, având în vedere rap. Nr. 238/1942 al Protoieriei românilor din Macedonia, Tessalia, Pind, Epir și Meglenia, având în vedere adresa Ministerului de Finanțe Nr. 104389 din 27 februarie 1943.

DECIDEM:

Art. I. Se numește pe data de 1 oct. 1942, d-l Ioan Marcu, în postul de cântăreț la Parohia Grebena, plătindu-i-se salariul cuvenit cântăreților din grupa D8 bis, tip 17, categoria a IV-a, lei 1.200/lunar.

Art. II. Dl. Director al Cultelor va aduce la îndeplinire dispozițiunile prezentei Deciziuni.

Data azi, 11 martie 1943, la București

p. Ministru
Secretar General pentru Culte și Arte
/ss/ Prof. Aurel Popa

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 268.

282

1943 aprilie 3, București. Fragmente din raportul subsecretarului de stat Ovidiu Al. Vlădescu, privind activitatea Biroului Românilor de peste hotare, în Banatul sârbesc, Timoc și Macedonia.

3 aprilie 1943

BIROUL ROMÂNILOR DE PESTE HOTARE

Activitatea Biroului Românilor de peste hotare s-a împărțit în trei direcții: Serbia, Macedonia și chestiuni diverse.

I. S E R B I A

1/ *Banatul sârbesc*:

- Problema aprovizionării populației românești din Banatul sârbesc a fost luată în considerare de delegația economică a guvernului, care a hotărât că această operațiune să se facă de către „Agrara Banat” împreună cu I.N.C.O.O.P.-ul. Sunt în curs operațiunile tehnice pentru aducerea la îndeplinire a acestei operațiuni.

- Chestiunea achitării subvențiilor avansate de către Societatea „Astra” a necesitat lucrări care nu au dus la o soluționare definitivă a problemei. Subvenția a fost oprită pentru motivul că actele justificative depuse de conducerea „Astra” nu au fost întocmite în conformitate cu dispozițiunile prescrise de către Președinția Consiliului de Miniștri.

2/ *TIMOC*:

- Problema trecerii timocenilor peste Dunăre, pentru a-și procura materialele strict necesare (sare, petrol, chibrituri etc.) a făcut obiectul unei note prin care s-a arătat că, prin măsura interzicerii trecerii lor, elementul românesc timocan este pus în inferioritate față de unguri, cărora li se permite trecerea pentru aceleași scopuri, din Banatul sârbesc în Ungaria.

Față de această situațiune, Domnul Mareșal a pus următoarea rezoluție:

„Rog pe D-l M. Antonescu să se ocupe de această problemă cerând guvernului German să se poarte cu românii, cel puțin la fel cum se poartă cu ungurii.

Se va discuta problema în Consiliul de colaborare internă”.

Domnul vicepreședinte al Consiliului de miniștri a făcut intervenția diplomatică cu privire la această problemă.

Nu cunoaștem nici rezultatul discuțiunii din Consiliul de colaborare internă, nici rezultatul intervenției diplomatice a D-lui vice-președinte.

- Datele statistice cu privire la repartizarea populației pe neamuri, din Timoc, a fost completată și prezentată în formă definitivă la 14 decembrie 1943.

- Aprovizionarea populației românești din Timoc a prilejuit intervenția d-lor Petre Florescu și Petre Ionescu, delegați ai Societății „Timoc”, care au solicitat ca, având în vedere că populația românească din Timoc reprezintă mai mult de jumătate din numărul românilor din Serbia, să se defalcheze suma de 175.000.000 lei, credit acordat de către Statul Român pentru aprovizionarea românilor din Serbia. Nota însoțită de date trimise de Siguranța generală a statului, a fost înaintată D-lui vice-președinte. Până în prezent nu ni s-a comunicat rezoluția Domniei-sale.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 1, nepaginat.

283

1943 aprilie 4, Skoplje. Raport al consulului României la Skoplje, Ioan Popovici, către ministrul ad interim al Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind vizita ministrului Caranfil, la Bitolia, Muloviște și Nijopole. Se solicită trimiterea unui preot român la Bitolia și a unui funcționar la oficiul consular din localitate.

Skoplje, 4 aprilie 1943

CONSULATUL REGAL AL ROMÂNIEI

SKOPLJE

Nr. 380

Domnule Ministru,

Urmare la raportul meu Nr. 178 însoțind în vizita sa de rămas bun în Macedonia pe D-l Ministru Caranfil, m-am oprit la Bitolia pentru a cerceta activitatea Consulatului nostru onorific din acea localitate și a vizita câteva localități vecine în acest centru al românismului din Balcani.

Greutățile de ordin moral și material prin care trec urmașii Legiunii a V-a română „țânțarii”, ar fi foarte greu de descris, dacă aş expune Domniei Voastre numeroasele cazuri individuale, rezum spunând că ei suferă actualmente una din crizele cele mai grave din istoria popoarelor: aceea a schimbării de dominatori.

Dacă dominațiunea sârbă cu cunoscutul ei șovinism a fost greu de suportat din punct de vedere moral, actuala este înzecit de grea, căci nu vizează numai ca cea dintâi la închiderea școlilor și bisericilor românești, ci prin măsuri vexatorii, șiretlicuri și alte măsuri polițienești întrevade organizarea posibilității unei majorități plebiscitare favorabile în aceste ținuturi locuite în marea lor parte de aromâni.

Am fost întâmpinat la Bitolia de un bătrân, încă, verde, al cărui fiu luptă astăzi în rândurile armatei noastre contra bolșevicilor, consulul nostru onorific de acolo, dr. Simion Berberi, înconjurat de tinere în costumul nostru național, oameni și femei de toate vârstele, care, uitând suferințele lor mi-au cerut cu glasuri tremurânde, 2 înfăptuiri imediate: 1) trimiterea cât mai grabnică a unui preot român care să le slujească și să le predice în limba română și 2) a unui funcționar de carieră detașat de la acest oficiu la Bitolia, pentru ca să poată să-i apere cu mai multă tărie și să-i facă *să uite nelegiuirile comise* de ultimul funcționar consular de carieră, care înainte de plecarea sa și de desființarea Consulatului de carieră a vândut mobilele și biblioteca liceului, fără să se știe din ce ordin și pentru ce profit.

Am vizitat apoi Muloviște și Nijopole, sate pur românești, același strigăt de durere, aceleași cereri.

Îmi permit în urma celor expuse atât de scurt, astăzi când în numeroase capitale unde schimbul valutar este așa de oneros pentru țara noastră, avem atașați de presă, atașați culturali etc., să binevoiți a interveni pe lângă Ministerul Cultelor să se numească cât mai repede posibil un preot român la Bitolia, fiindcă războiul nostru sfânt pe care îl ducem și l-am dus personal este în numele Crucii și al credinței strămoșești, precum și un viceconsul la acest Oficiu care să urmeze a fi detașat, pe lângă Consulatul onorific din Bitolia unde cancelaria și toate cele aferente ei, sunt suportate de bătrânul patriot dr. Berberi. Aceasta cu atât mai mult cu cât personalitatea d-lui dr. M. Hentu este o alegere nefericită.

Cu tot timpul scurt pe care îl petrec printre acești urmași ai legionarilor romani, superiori din toate punctele de vedere, națiile cu care trăiesc împrejur și împreună, constat cu cea mai vie plăcere că disprețuiesc pe acei dintre ei care, deveniți fii ai României libere, au luat parte la mișcarea nesăbuită din ianuarie 1941, și că astăzi, este sigur un instinct de conservare națională! Au uitat toți, grecofilia sau sârbofilia de ocazie și își adună singura lor speranță spre România.

CONSUL,
/ss/ Ioan Popovici

Domniei Sale Domnului Mihai Antonescu

Vicepreședintele Consiliului de Miniștri. Ministrul Afacerilor Străine a.i., București.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

284

1943 aprilie 9, București. Adresă a Ministerului Culturii Naționale, către Ministerul Afacerilor Străine, prin care anunță detașarea învățătorului Radu Preda, de la școala română din Giurmaia de Sus, pe timpul verii, la școala de vară a copiilor păstorilor aromâni de pe muntele Ciacalița.

Direcția Învățământului particular și confesional
Direcția Afacerilor Politice
LOCO

9 aprilie 1943

La adresa Dvs., Nr. 24428, avem onoarea a vă face cunoscut că acest Minister a dispus și luat măsurile de rigoare pentru satisfacerea cererii păstorilor români de pe muntele Ciacalița (Giurmaia de Sus).

În acest scop s-au dat dispoziții pentru detașarea pe timpul verii a învățătorului Radu Preda, directorul școlii primare române din Giurmaia de Sus care *va conduce școala de vară* a aromânilor de pe muntele Ciacalița, considerând-o ca o anexă (secție) a școlii din Giurmaia de Sus.

p. Ministru,
/ss/ August Caliani

p. Director,
/ ss / indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 343.

285

1943 aprilie 14, Sofia. Raportul adresat de G. Caranfil, ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind situația românilor din Macedonia, Albania și Grecia.

No. 372
STRICT CONFIDENTIAL
Anexe: 1

Domnule MINISTRU,

Având în vedere că audiența la Prințesa Eudoxia îmi dădea câteva zile de răgaz, am socotit util să întreprind o călătorie în noile teritorii ce au fost alipite Bulgariei și într-o mică porțiune din Albania și Grecia.

Scopul acestei călătorii era triplu:

a) Prezența mea în regiunile ocupate de români, în aceste momente când elementul nostru minoritar trăiește într-o veșnică teamă de ziua de mâine, era de natură a aduce o liniștire a spiritelor.

b) Prin primirea oficială ce mi s-a făcut la Bitolia, la școala românească din localitate, care este închisă din timpul iugoslavilor, s-au consfințit indirect drepturile noastre asupra ei, drepturi cari, fără a fi direct contestate, dar din atitudinea autorităților bulgare locale reieșea că nu ne erau recunoscute.

c) Informativ general.

În sfârșit, m-a mai îndemnat să întreprind această călătorie și faptul că succesorul meu, cu siguranță că nu ar fi putut merge decât poate anul viitor în aceste locuri.

În concluzie, am constatat că:

1. Situația românilor din Macedonia, fostă Iugoslavia, astăzi bulgară, nu e pentru moment îngrijorătoare, plângerile ce produc fiind în majoritatea cazurilor exagerate;

2. Situația românilor din Albania este bună, albanezii nemanifestând nici o animozitate față de minoritatea noastră.

3. Situația românilor din Grecia este mult mai proastă, deoarece aceștia au comis eroarea – pe care o plătesc și cred că o vor plăti și în viitor – de a nu fi păstrat o atitudine nepărtinitoare față de greci. În adevăr, sprijinind acțiunea Italiei, minoritatea noastră a luat atitudine pentru Axă contra grecilor. Astfel, patrioții greci, de câte ori au ocaziunea, persecută elementul românesc și fără îndoială că în viitor guvernul grec ne va scoate în față la orice cerere în favoarea minorității noastre, atitudinea avută de aceasta în timpul ocupării.

Situația generală nesigură. Mare activitate a trupelor de partizani greci, denumiți „antariți”, mai cu seamă contra trupelor de ocupație italiene. Resentimentul contra italienilor este cu mult mai puternic decât contra germanilor.

4. În Tracia bulgărească nu avem o problemă a românilor. Se simte o stare de opresiune asupra elementului grec care formează marea majoritate a populațiunii. Aproape nimeni nu știe bulgărește. Din cauza importanței desfășurării de forțe polițienești și armate, ai impresiunea unei regiuni de ocupație militară. Ostilitate pasivă a populației grecești față de ocupanții bulgari. Situația alimentară, dezastruoasă, cel puțin în regiunea Cavalla. Preparative active militare bulgare de-a lungul coastei.

Am impresiunea netă că trupele germane întăresc insula Thassos. Centru de aviație germană la Cavalla și punct important de comunicații radiofonice.

/ss/ G. Caranfil

VIZITA ÎN MACEDONIA

La Skoplje am fost primit de d-l Popovici, consulul nostru, cu care am vizitat pe directorul regional și pe primarul Municipiului.

Minoritatea română din această regiune, așezată în cea mai mare parte la orașe, în afară de câteva cazuri, n-a avut de suferit de pe urma recentelor măsuri luate de către guvernul bulgar. Ea este formată de oameni înstăriți care au avut un rol politic destul de însemnat în timpul stăpânirii iugoslave și, evident, din cauza condițiilor generale create de starea de război actuală, nu mai joacă același rol nici măcar din punct de vedere economic. Aceste fapte îi fac să regrete timpul petrecut sub sârbi și, fără a avea o atitudine ostilă Bulgariei, cum este cazul cu minoritatea albaneză, să nu aibă nici o simpatie față de actualii stăpânitori.

La Bitolia, unde am fost primit de asemenea de oficialitatea bulgară, am vizitat Consulatul nostru, localul fostului liceu și biserica română. În acest oraș, și mai ales în împrejurimi există o puternică minoritate românească, care, în trecut a avut o seamă de instituțiuni ce i-au făcut faima în toată Macedonia. În prezent localul liceului servește de cancelarie Consulatului nostru – și aceasta pentru a evita rechiziționarea sa de către autoritățile bulgare – și se găsește în stare destul de bună. Biserica este de asemenea în perfectă stare, dar este lipsită de preot, așa încât nu are decât, cel mult, un rol evocativ.

Din cercetările întreprinse, am constatat și aici că minoritatea noastră nu a avut de suferit vexațiuni prea importante din partea autorităților bulgare și că cele mai multe din reclamațiile aduse la cunoștința Legațiunii nu erau întemeiate.

Socotesc că ar fi cazul, dat fiind trecutul frumos de care s-au bucurat minoritatea și instituțiunile noastre din această parte a Macedoniei, că în locul consulatului onorar care este condus de către d-l dr. Berberi, un om cumsecade dar prea bătrân pentru a-și putea îndeplini cu folos rolul său, să fie înființat un viceconsulat de carieră, unde unul din tinerii noștri vice-consuli ar putea face multe lucruri frumoase. În acest caz, elementul aromân ar fi mai unit - dezbinarea fiind o racilă de care suferă în mod cronic - și s-ar putea restaura în parte, măcar instituțiile noastre de acolo (biserica, școala, cimitirul etc.). Pe de altă parte – și cred că acesta este esențialul – s-ar produce un reviriment de ordin moral, fapt ce nu poate fi stimulat de un localnic, care, oricâtă autoritate ar avea, nu poate să reprezinte în ochii celor de acolo pe adevăratul trimis al guvernului român.

ALBANIA

Nu am făcut decât o scurtă vizită la mănăstirea Sf. Naum de lângă orașul Pogradet. Am fost primit cu multă simpatie și însuflețire de către autoritățile militare italiene și cele civile albaneze. Au venit în întâmpinare și o delegație de cetățeni albanezi de la Pogradet, care locuiseră mult timp în România, pentru a-și manifesta sentimentele lor de caldă recunoștință și simpatie față de „a doua lor patrie”.

Minoritatea română din teritoriile albaneze este tratată pe picior de perfectă egalitate cu majoritarii și dat fiind prestigiul țării noastre în fața intelectualilor albanezi, care văd în România leagănul unde s-a făurit libertatea țării lor, nu exagerăm dacă spunem că ea este chiar o minoritate privilegiată.

În ceea ce privește situația în general, ea este dominată de neînțelegerile albano-bulgare care dau naștere în mod cronic la incidente sângeroase și de o recrudescență acută a sentimentelor anti-italiene. Recentul acord italo-bulgar prin care se rectifică linia de demarcație între Albania și Bulgaria în favoarea acesteia din urmă, în loc să liniștească lucrurile a creat o tensiune și mai accentuată, nemulțumind adânc cercurile albaneze, care văd în acest act trădarea intereselor lor vitale. Această stare de nemulțumire s-a manifestat în mod violent și astfel numai în regiunea Pogradet au căzut uciși de către naționaliștii albanezi, 6 soldați și 2 ofițeri italieni.

Este cazul să constatăm că în urma împărțirii Macedoniei, foste Iugoslave, s-a creat un abis între Bulgaria și Albania. Ura s-a înfipt adânc în sufletul celor două popoare și consecințele ce se vor produce vor fi din cele mai grave. Voi menționa aici că în timp ce bulgarii pretind o întreagă regiune din Albania cu orașele Debra, Tetovo și Gostivar, albanezii socotesc că orașul Skoplje, ale cărui împrejurimi sunt locuite în majoritate de albanezi, trebuie să le revină.

În această situație nu se poate ajunge la un compromis, cel puțin pentru moment și Italia, care are mai mult rolul unui arbitru, se găsește în una din cele mai penibile situații.

MINORITATEA ROMÂNĂ DIN GRECIA

La Salonic am vizitat școlile românești și colonia română din acea localitate.

Problema minorităților noastre din Grecia ia un aspect cu totul altul decât acela din Macedonia bulgărească, mai ales că în afara recentei organizări a conducerii școlilor de acolo (crearea unei administrații generale, a unui Inspectorat general etc.) s-au produs și anumite acțiuni care au trezit speranțe și au creat o stare de efervescență în sânul populației aromâne, fapte ce pot da naștere acum sau mai târziu, la consecințe din cele mai grave.

Voi menționa de la început că între populația greacă și cea aromână s-a creat, mai ales în ultimul timp, o prăpastie de netrecut. La sosirea mea la Salonic, am găsit toată populația aromână de la Grebena, care se refugiase de teama de a nu fi atacată și măcelărită de bandiții greci, „antarții”, care operează în acea regiune.

Din convorbirile avute cu fruntașii coloniei române din Salonic ar rezulta că acțiunea antaților, este făcută în deplin acord cu autoritățile grecești. Cauzele care au dus la crearea acestui abis între greci și aromâni rezidă mai ales în două fapte:

a) La intrarea trupelor italiene pe teritoriul grecesc, după campania din 1941, populația aromână a luat vădit partea cuceritorului și a manifestat zgomotos contra stăpânitorilor de ieri, care acum se aflau la pământ.

Cum este și natural, acest fapt a creat resentimente în sânul populației grecești. Starea de nervozitate a fost accentuată și mai mult când trupele italiene care ocupaseră regiunile locuite și de aromâni, au acordat anumite avantagii acestora, care se complăceau acum în situația de populație mai mult sau mai puțin privilegiată.

b) Prezența în regiunile locuite de aromâni a unor persoane trimise din țară imediat după terminarea campaniei din Grecia, între care și o echipă de studenți, care, fără a avea pregătirea necesară, a trezit în sufletul macedoromânilor de acolo speranța unui stat alban-român sub egida Italiei, sau chiar a revenirii la România a acelei regiuni etc., au produs o accentuare a stării de enervare existente și a mărit la maximum ura grecilor contra populației de origine aromână.

La această situațiune a contribuit în largă măsură modul deșăntat în care s-a făcut propaganda noastră, fără nici o discreție, așa încât autoritățile grecești au putut fi tot timpul în curent cu intențiunile și planurile „trimișilor” români.

În timpul din urmă, ura grecilor acumulată din cauza faptelor expuse mai sus, a găsit momentul izbucnirii. Răzbunarea a fost înlesnită de plecarea trupelor italiene din acele regiuni, care, chemate pentru rațiuni de ordin militar în regiunile de coastă, a lăsat la voia soartei populația aromână.

Aromânii din Salonic, ca și acei refugiați acolo, se plâng că guvernul nostru nu face demersurile necesare pe lângă guvernul italian și cel german pentru a le asigura siguranța vieții și a avutului lor. I-am liniștit explicându-le că guvernul român va face tot ce-i stă în putință pentru a-i proteja, dar că nu este cazul să se aștepte la prea mare lucru, deoarece atât Germania cât și Italia nu pot în prezent, pentru motive de ordin militar, să trimită un supliment de trupe pentru a asigura paza elementului aromân din Grecia. Le-am promis că voi raporta la București această situație și i-am sfătuit să fie calmi, deoarece zvonurile care circulă cu privire la masacrarea românilor sunt de cele mai multe ori inventate și a le da crezare înseamnă a face jocul grecilor, care urmăresc evacuarea de către aromâni a regiunilor locuite în prezent.

Domniei Sale Domnului prof. Mihai Antonescu

Vicepreședintele Consiliului de Miniștri. Ministrul Afacerilor Străine a.i., București

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

286

1943 aprilie 29, Belgrad. Raport al consilierului Legației României la Belgrad, N. Solacolu, către ministrul ad interim al Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind abuzurile comise de autorități asupra românilor din Timocul sârbesc. În anexă, lista românilor timoceni arestați și internați în lagăre, în lunile martie și aprilie 1943.

OFICIUL CONSULAR REGAL AL ROMÂNIEI
BELGRAD

No. 509

Belgrad, 29 aprilie 1943

Anexe: 2

CONFIDENTIAL

DOMNULE VICEPREȘEDINTE AL CONSILIULUI,

Ca urmare la precedentele mele rapoarte privitoare la vexațiunile și primejdiile la care este expus elementul românesc din Timoc, în situațiunea internă actuală din Serbia, am onoarea a aduce la cunoștința Domniei Voastre că nici o îmbunătățire nu s-a produs în starea de lucruri anterior semnalată.

Noi arestări și deportări în lagăre, operate de autoritățile germane, de Jandarmeria sârbă și chiar de trupele bulgare, mi-au fost din nou aduse la cunoștință în ultimul timp. Alăturat, înaintez o listă conținând numele a 36 români arestați în cursul lunilor martie și aprilie cr. (anexa I); dar numărul celor arestați este în realitate cu mult mai mare.

În ce privește împrejurările în care aceste arestări s-au produs, ele nu diferă de acelea expuse în rapoartele mele precedente. Bande de rebeli, comuniști ori partizani ai Colonelului Draja Mihailovici, continuă să cuture regiunile și satele românești, obligând pe locuitori să le dea alimente, bani ori îmbrăcăminte, silindu-i uneori să-i urmeze. Lipsiți de apărare, căci la sate nu sunt trupe germane iar jandarmii sârbi simpatizează ei înșiși cu rebelii, românii timoceni sunt nevoiți, spre a scăpa cu viață, să se supună și să dea ajutorul ce li se cere. Când mai târziu sunt descoperiți, cel mai adesea denunțați de sârbi, ei sunt arestați sub învinuirea de a fi sprijinit pe rebeli. Când bandele de insurgenți comit acte de sabotaj ori atentate, autoritățile germane, fără a face vreo deosebire între sârbi și români, arestează pe locuitorii din partea locului, și astfel românii plătind vina altora, umple lagărele de ostatici din diferite centre din Serbia. Acesta este cazul românilor arestați cu prilejul atentatului săvârșit asupra unor militari germani în ziua de 15 februarie trecut, pe șoseaua Pojarevaț – Petrovaț (raportul meu, Nr. 326 din 20 martie 1943).

Dar alte cazuri și mai grave s-au petrecut când români nevinovați au fost executați drept măsură de represalii.

În raportul meu precitat am semnalat un incident întâmplat în comuna românească Savinaț (jud. Zaičiar), cu care prilej trupele bulgare – care, după cum se știe se găsesc și în regiunile locuite de români în Timocul de Sus – au dat foc la mai multe gospodării românești spre a pedepsi dispariția a doi soldați bulgari cari luaseră parte la o nuntă în sat. Potrivit unor informații ulterioare, Comandamentul militar bulgar nu s-a mulțumit cu atât, dar a ordonat executarea fără vreo judecată sau cercetare prealabilă mai amănunțită a 12 români din comuna amintită și din comuna românească vecină, Valaconie. Dar, la puțin timp după execuție, cei doi soldați care se credea a fi fost uciși, s-au înapoiat la unitatea lor. Informatorul nu mi-a putut comunica decât numele a trei dintre victime și anume, Busuioc N. Bucă, fiul lui Pârvu Cilan, din comuna Valaconie și Iancu Beșinici

din comuna Savinaț. În afară de această măsură, 200 de români din împrejurimi au fost arestați și transportați la Bolievaț, dar nici o vină neputând fi stabilită în sarcina lor, după câte se pare au fost puși în libertate.

Tot autoritățile militare bulgare poartă răspunderea pentru condamnarea la moarte de către Tribunalul militar german din Niș, a românului Păun Zivcovi, din comuna Gamzigrad (plasa și județul Zaiciar). Numitul a fost acuzat a fi posedat o pușcă pe care, declară dânsul, a găsit-o în apropierea casei și a predat-o de bună voie ziselor autorități, de îndată ce acestea au pus în vedere locuitorilor că nu pot poseda arme. O cerere de grațiere a fost înaintată de avocatul celui condamnat, Tribunalului militar din Niș (anexa II). Alți doi români, Milutin Dumitrovici și Păun Blagoevici, din aceeași comună, au fost de asemenea înaintați de autoritățile militare bulgare, Feldkommandaturei din Niș, sub învinuirea că au posedat arme, deși s-a putut constata că era vorba de puști de vânătoare vechi, cari nu puteau fi întrebuințate, și fără cartușe.

Românul Bora Milencovici din comuna Porodin (jud. Pojarevaț), fiind arestat de jandarmii sârbi, a fost omorât în timp ce era sub escortă. Jandarmul a spus deținutului că este liber și poate pleca și, pe când acesta se îndepărta, l-a culcat la pământ cu un foc de armă.

Dar în afară de aceste maltratări și execuțiuni, românii din Timoc au actualmente de suferit și din cauza rechizițiunilor de tot felul pe care le fac nu numai autoritățile sârbești pe seama autorităților de ocupațiune, dar și jandarmii ori voluntarii sârbi (dobrovolți) și chiar trupele bulgare, care trec în acest scop în ținuturile locuite de români, dincolo de zona de supraveghere care le-a fost atribuită.

Pe de altă parte mi se semnalează o înăsprire a metodelor practicate cu atâta îndărătnicie de administrația sârbească cu scopul de a înăbuși orice încercare de trezire a sentimentului național la românii din Timoc și de a zădărnici astfel acțiunea noastră de propagandă în această direcțiune.

Astfel serviciile Siguranței de stat sârbești au ridicat, la 11 și 16 aprilie a.c., și transportat la Niș, înrolându-i fără consimțământul lor în Batalionul II de Voluntari sârbi (batalion de atac întrebuințat pe teren în acțiunile contra rebelilor), pe următorii tineri:

1. Boza Iancovici, student în drept, originar din comuna Plavna, Jud. Zaiciar.
2. Boza Dimitrievici, absolvent al Școalei Normale, originar din Com. Malainița /Jud. Zaiciar/
3. Iovan Paunovici, student în drept, originar din comuna Mihailovaț/Jud. Zaiciar/
4. Stanimir Stefanovici, elev și*
5. Iovan Mihailovici, student la Facultatea Tehnică, originar din comuna Bârza Palanca/ Jud. Zaiciar

Dar numărul tinerilor români înrolați cu forța în acel batalion trebuie să fie în realitate mai mare.

La 16 aprilie a.c., poliția sârbească a arestat și transportat la Niș, pe Atanasie Radulovici, avocat stagiar și ofițer de rezervă care a fost eliberat din lagărul de prizonieri din Belgrad ca român de origine.

La 11 și 16 aprilie a.c., au sosit la Negotin, venind de la Niș, agenți ai poliției sârbești și au arestat mai mulți elevi și eleve de la Școala normală din Negotin – printre care și români – expediindu-i la Niș.

* lipsă text

Jandarmii sârbi au ordin să percheziționeze locuințele românilor pe care îi amenință și maltratează pentru a-i sili să predea diferitele cărți românești – distribuite în cadrul acțiunii noastre de propagandă – pe cari apoi le ard.

De asemenea în multe comune românești, ziarul „Nădejdea” este oprit la poșta comunală și nu mai este distribuit abonaților.

De aceste măsuri nu pare a fi străin guvernul din Belgrad. În adevăr, după cum sunt informat, Președintele Consiliului, Generalul Nedici s-ar fi plâns autorităților germane pentru această propagandă și ar fi înfățișat ca dovadă cărțile găsite la români, dar după câte se pare, nici o urmare n-ar fi fost dată acestei plângeri.

Aceste fapte confirmă arătările din raportul meu Nr. 1822/942, că acțiunea noastră de propagandă în Timoc nu este necunoscută guvernului sârb și că ea nemulțumește pe generalul Nedici.

În situația mai sus expusă, mai multe familii de români au venit la Consulat cerând sprijin pentru a putea trece în Banat și le-am înlesnit în măsura posibilităților obținerea autorizațiilor necesare în acest scop. Alți români cer să li se permită trecerea temporară în țară cât va dura aici această situațiune. Autoritățile germane se arată dispuse a le elibera permisele de călătorie necesare.

În consecință vă rog să binevoiți a dispune să mi se comunice dacă pot acorda acestor români viza necesară. După cum am arătat prin raportul meu No. 52 din 16 ianuarie 1943, acești români ar putea fi eventual plasați prin îngrijirea autorităților noastre ca muncitori agricoli la unele din fermele Statului sau chiar la particulari.

Totodată vă informez că am semnalat Oficiului Împuternicitului Ministerului Afacerilor Străine al Reichu-lui, în vederea măsurilor ce se impun, cazurile mai sus expuse.

Primiți vă rog, Domnule Vice-Președinte al Consiliului, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Consilier de Legațiune,
N. Solacolu

Anexa 1

L I S T A
românilor timoceni arestați și internați în
lagăre în cursul lunilor martie și aprilie 1943

1. Dobrosav Ilici	Com. Mirievo, plasa Moravski, jud. Pojarevaț
2. Voislav Gaici	idem
3. Stoiadin Truici	idem
4. Bojidar I. Anici	idem
5. Atanasie Anici	idem
6. Svetozar Petrovici	idem
7. Iova Pavlovici	idem
8. Stoloilo Pavlovici	com. Ticevaț
9. Iovan Pavlovici	idem
10. Radislav Pavlovici	idem
11. Svetozar Iovanovici	idem
12. Bojidar Ianoșevici	com. Cocetin
13. Stanislav Georgevici	com. Vrbnița

14. Cedomir Radulovici	com. Sviniarevo
15. Stevan G. Beici	com Porodin
16. Voislav M. Slavici	idem
17. Macsim Atanascovici.....	idem
18. Stameta Angelcovici.....	idem
19. Stoian R. Angelcovici.....	idem
20. Milovan Tomici.....	idem
21. Alexa Avramovici	idem
22. Alexa Abramovici	idem
23. Vladimir Avramovici	idem
24. Miloslav Zubanovici	idem
25. Cedomir Stoilovici	com. Porodin, plasa Moravski, jud. Pojarevaț
26. Ogrin Iovanovici	idem
27. Dragutin Iovanovici	idem
28. Pavle Angelcovici	idem
29. Milovan Parkici	idem
30. Dragutin Boranovici	idem
31. Zvetozar Ionici	idem
32. Velisav Bogdanovici	
33. Petar Marcovici	com. Bobovo, plasa Resavski, jud. Pojarevaț
34. Gruia Marcovici	idem
35. Jivoin R. Iovanovici	com. Izbenița, jud. Morava
36. Dragoliub M. Barkici	idem
37. Stanoe S. Radoslavlevici	idem

și alți 62 locuitori din aceeași comună ale căror nume nu mi-au fost comunicate.

Domniei Sale Domnului profesor Mihai Antonescu vicepreședintele ad interim al Consiliului de Miniștri. Ministrul Afacerilor Străine a.i., București

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

287

1943 mai 26, București. Notă a Serviciului secret de informații, privind școala românească din Banatul sârbesc. Este evidențiată influența legionarilor în rândul elevilor români, lipsa de disciplină și controlul superficial exercitat de consilierul român Popovici, de pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice din Belgrad.

COPIE

26 mai 1943

NOTĂ

ȘCOALA ROMÂNEASCĂ DIN BANATUL SÂRBESC

Organele noastre informative ne semnalează următoarele:

Școala românească din Banatul sârbesc are o situație foarte vitregă și aceasta mai ales din cauza dezinteresului arătat de cei care au menirea să se îngrijească de bunul ei mers.

Această dezinteresare are repercusiuni atât asupra profesorilor cât și a educației elevilor.

Profesorii se plâng, că d-l Popovici, consilier al guvernului român pe lângă Ministerul Instrucției Publice din Belgrad, pentru chestiunea școlilor românești din Serbia și Banatul sârbesc, nu a binevoit să se oprească încă niciodată pe la Vârșeț ca să se intereseze de situația profesorilor (leafă, frecvență, activitate), unde fiecare face ce crede, neglijând școala, încât autoritățile școlare sârbești au fost silite ca să admonesteze întregul corp profesoral al școlii românești.

Domnul consilier Popovici se mulțumește să facă drumul între Timișoara-Belgrad, iar când trece prin gara Vârșeț, se întreține foarte puțin, în treacăt, cu eventualii profesori ce se află la gară.

O consecință a acestei situații este că educația și disciplina elevilor lasă de dorit. La Liceul din Vârșeț au fost arestați 6 elevi, pe motivul că militează pentru comuniști. Printre ei se găsesc un băiat și o fată, copiii contabilului de la Banca „Luceafărul” din Vârșeț, Popa. La Becicherec au fost reținuți 4, iar fata și unul din elevi au fost lăsați liberi, neputându-se dovedi vinovăția lor.

Nu este primul caz când se fac arestări printre elevii români de la Vârșeț, pentru astfel de motive.

Tot din cauza acestei situații, a școlii românești prind rădăcini adânci și răspândesc vertiginos ideile legionare în rândurile elevilor.

În ultimul timp conducătorul legionarilor din Banatul sârbesc, Onciul, și-a mutat centrul de activitate la Vârșeț în rândurile elevilor, căutând să-și recruteze oameni de încredere, printre tinerele elemente, cari în timpul vacanței să activeze pe la sate, organizând tineretul românesc din comunele românești.

Sunt mulți dintre elevi care lipsesc zile întregi de la școală și pleacă cu Onciul, iar când revin la școală aduc fel de fel de scuze și motivări pentru absența lor.

Dacă ar exista un control mai sever al activității profesorilor, prin d-l Consilier Popovici, cât și al educației elevilor, s-ar putea evita multe manifestări, care nu mai cinstesc nu aduc românilor din Banatul sârbesc, făcând comparație cu celelalte cum sunt ungurii și șvabii.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 60, f. 194.

288

1943 iunie 23, București. Raport al directorului Direcției învățământului particular și confesional, către Președintele Consiliului de Miniștri, privind funcționarea școlilor primare și secundare române din Bulgaria, Iugoslavia și Grecia.

Direcția Învățământului particular și confesional

Onor.

23 iunie 1943

Președinției Consiliului de Miniștri

LOCO

Cu referire la adresa Onor Președinției Consiliului de Miniștri C.B.B.T. No. 2406/942, avem onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele, privitoare la funcționarea școlilor primare și secundare de peste hotare, între 25 mai – 25 iunie 1943:

I. Bulgaria

Școlile din Bulgaria și-au încheiat cursurile la 12 iunie 1943.

Notă: În completare la raportul nostru pentru intervalul 25 aprilie – 25 mai 1943, cu No. 104554/943, sosind cu întârziere raportul liceului din Sofia, ne permitem a vă comunica următoarele:

În cursul lunii mai s-au ținut la liceul din Sofia 4 conferințe pentru combaterea comunismului.

Ziua de 10 mai s-a sărbătorit cu tot fastul cuvenit, rulându-se cu această ocazie și 2 filme documentare: a) Transilvania și b) Ocuparea Sevastopolului.

În ziua de 24 mai, la sărbătorirea culturii bulgare Sf. Ciril și Metodie, Liceul a luat parte la solemnitățile oficiale, la defilare elevii au fost încolonați în cea mai perfectă ordine.

În fruntea coloanei s-a purtat drapelul românesc și cel bulgar, încadrate de un grup de 4 elevi și 4 eleve în frumoase costume naționale.

II. Iugoslavia

Părintele Adam Fiștea, președintele Asoc. ASTRA, a intervenit pentru deschiderea de școli românești în comuna Gai, Kisorov și Panceva.

În comuna Klec și Dobrița se vor deschide școli susținute de Asoc. ASTRA.

În vederea completării posturilor vacante la grădinițele de copii, s-au anunțat mai multe candidate pentru cursurile de pregătire de 5 luni, care se țin la Timișoara.

În ceea ce privește învățământul secundar, cursurile au durat până la 6 iunie, după care dată au urmat examenele de clasă și de bacalaureat, despre rezultatul acestora nu ne-a sosit nici un raport.

În cursul lunii mai au fost ridicați de la Vârșeț, sub bănuiala de comunism, studentul Vasile Popa de la Facultatea de Medicină din Viena, elevii normaliști Gavrilă, Marcoviceanu și Jurjovan. V. Popa și elevul Marcoviceanu au rămas în lagăr, iar Gavrilă și Jurjovan au fost puși în libertate. Elevul Rachitovan, din nou, a fost dus în lagăr. În prezent se fac cercetări și prefectul poliției din Becicherec a refuzat să dea vreo informație părintelui Fiștea.

Elevul Buțu a fost eliberat, direcția școlii și a internatului român, primind de la poliție avizul că poate fi reprimat la cursuri.

Elevul Doban a rămas mai departe arestat.

Internatul român de băieți a fost evacuat de către armată și reocupat de elevi.

III. Grecia

Până la încheierea prezentei adrese, nu a intrat la minister nici un raport privitor la activitatea propriu zisă a școlilor.

Ministerul a numit comisiile de bacalaureat, teoretic și comercial, care se va ține după încheierea cursurilor.

Pentru cazul presupus că între timp ne va sosi și raportul lunar asupra școlilor din Grecia, nu vom lipsi a vi-l comunica de urgență.

Director,
/ss/ August Caliani

Șeful serviciului,
/ss/ Em. Moisescu

289

1943 iulie 15, București. Subvențiile Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor pentru școlile române din Peninsula Balcanică, în anul școlar 1943-1944.

COPII de pe bugetul Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, pe exercițiul 1943/1944

ART. 100

Stat Nr. 385	Subvenții
1. Liceul comercial și gimnazial industrial din Salonic	5.500.000
2. Liceul din Grebena, Grecia	4.200.000
3. Gimnaziul din Ianina, Grecia	2.100.000
4. Inst. Român din Sofia, liceul și școala primară	4.000.000
5. Școala primară din Giurmaia de Sus, Bulgaria	50.000
6. Sc. primară din Grecia, prin Bir. De Ad-ție școlară Salonic	2.000.000
7. Administrația școlară din Salonic	350.000
8. Inspectoratul general din Salonic	350.000
9. Școli internate, burse pentru studenți și elevi, Iugoslavia	4.500.000
Total	23.050.000

Pentru conformitate cu originalul:
/ss/ Aug. Caliani

15 iulie 1943

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 4, f. 234.

290

1943 iulie 28, București. Tabel cuprinzând cheltuielile făcute de Statul român pentru românii din Timoc, Banatul sârbesc, Macedonia, Transnistria, în perioada 6 septembrie 1940 – 28 iulie 1943.

Ministerul Propagandei Naționale
Direcțiunea contabilității

TABLOU
de cheltuielile făcute pentru românii de peste
hotare pe timpul 6 sept. 1940 – 28 iulie 1943

Nr. Crt.	Natura Cheltuielilor	Timoc	Banatul Sârbesc	Ardealul De Nord	Macedonia	Transnistria
1.	Echipe teatrale și coruri	280.000	150.000	-	-	-
2.	Aparate și materiale ptr. Muzica (radio, patefoane, discuri)	206.00	282.000	40.000	60.000	147.000
3.	Aparate de proiecție și filme	-	-	-	35.000	387.000
4.	Costume românești	-	-	-	150000	-

5	Abonamente la ziare și reviste, broșuri, cărți, de rugăciune, icoane, portrete, hărți	1550600	1860000	1700000	1724000	2376000
6	Almanahuri, cărți regionale și ziare locale, tipărite de Minister	-	-	-	1886498	9609000
7	Hârtie de tipar	-	1200000	-	-	700000
8	Biblioteci	-	-	800000	1500000	-
9	Zahăr, diverse alimente și țigări	200000	-	-	-	-
10	Subvenții	-	1400000	2858000	-	-
	Total	2236600	4892000	5398000	5355498	13219000

Se certifică de noi exactitatea datelor din prezentul tablou

Director,
/ss/ indescifrabil

Șeful Serviciului,
/ss / Nicolau

Total

1. 430.000	6. 11.495.490
2. 735.000	7. 1.900.000
3. 422.000	8. 2.300.000
4. 150.000	9. 200.000
5. 9.210.600	10. 4.258.000

TOTAL: 31.101.098

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 1, nepaginat.

291

1943 octombrie 8, București. Sinteza informativă a Președinției Consiliului de Miniștri, privind îmbunătățirea situației românilor din Banatul sârbesc. Se fac referiri la situația școlilor, publicațiilor și traficului de frontieră, precum și a activității societății „Astra Bănățeană”.

COPIE

8 octombrie 1943

SINTEZA INFORMATIVĂ

Conținând unele deziderate pentru îmbunătățirea situației românilor din Banatul sârbesc, întocmită de organele informative ale Marelui Stat Major, Secția a 2-a.

Deși în Banatul sârbesc, în întreaga regiune de Sud de Canalul Bega, elementul românesc constituie o majoritate absolută, totuși el este și azi într-o completă dezorganizare și dezorientare din toate 4 punctele de vedere.

Această situație se datorește următoarelor împrejurări:

Românii intelectuali au părăsit acest ținut, fie imediat după unirea din 1918, fie de atunci treptat. Majoritatea lor și-au găsit plasamente în țară, astfel că românii din acest ținut de 22 de ani n-au dispus decât de prea puțini conducători de inimă și adevărați

exponenți și luptători pentru cauza românească. Datorită acestui fapt, evenimentele din 1941, i-au găsit complet dezorganizați, sub toate raporturile.

Puținii intelectuali aflați în Banatul sârbesc sunt divizați în mai multe fracțiuni și între ei n-a existat nici o coeziune, chiar și când a fost vorba de interese superioare naționale.

Autoritățile de ocupație germane nu ne pun pe picior de egalitate și deci nu se sprijinesc în aceeași măsură ca pe celelalte minorități. Acest fapt reiese, de altfel în mod evident, din împrejurarea că grupul românesc din acel ținut, nici până în prezent nu este recunoscut „de drept”.

Este de menționat că în această situație se află singur elementul românesc.

În cele ce urmează vom supune cunoștinței Domniei Voastre unele din cele mai arzătoare nevoi ale românilor din acest ținut, vom compara unele situații cu ale celorlalte grupări etnice și vom supune aprecierii Domniei Voastre unele propuneri pentru remedierea acestui rău:

1. Se impune în mod imperios necesitatea de a exagera decizia guvernului din Belgrad, pentru recunoașterea grupului etnic român ca persoană juridică, în virtutea căreia se obțin în mod normal și toate drepturile politice, economice, sociale și culturale, așa cum le au celelalte minorități în acest ținut.

2. Să se realizeze coeziunea strict necesară conducerii grupului etnic român, precum și a tuturor intelectualilor români din acest ținut. Acest deziderat s-ar putea realiza și prin faptul că preoții și o bună parte din învățătorii din acest ținut, sunt și funcționari ai statului român, ei fiind salariați din bugetul statului nostru, fie prin episcopiile ortodoxe române din Arad și Caransebeș, fie prin Ministerul Educației Naționale.

În această situație toți aceștia ar putea fi îndrumați și siliți de organele lor superioare din țară, de a avea o atitudine și de a dezvolta o activitate impusă de guvern.

Realizându-se asemenea directivă, s-ar realiza și o coeziune națională, deoarece preoții și învățătorii formează majoritatea absolută a intelectualilor noștri din Banatul sârbesc.

3. Reorganizarea și încadrarea învățământului primar și secundar din acest ținut, precum și dotarea școlilor cu material didactic necesar.

Pentru a evidenția mai bine situația învățământului românesc din Banatul sârbesc, vom arăta situația învățământului celorlalte grupări etnice din acest ținut, astfel:

a) Grupul etnic german are:

- 36 școli primare, cu un număr de 343 clase
- 2 licee complete
- 3 gimnazii
- 1 școală medie de agricultură
- 1 școală normală
- 9 școli medii.

b) Grupul etnic maghiar:

- 76 școli primare cu un număr total de 207 clase
- 4 licee complete
- 1 gimnaziu

- 2 școli superioare de comerț
- 2 școli medii.
- c) Grupul etnic sârb, slovac și croat
 - 126 școli primare, cu un nr. total de 570 clase
 - 7 școli primare slovace
 - 5 școli primare bulgare
 - 4 școli primare cehe cu 2 secții rusești, pentru copiii rușilor albi
 - 4 licee complete
 - 1 liceu real
 - 1 școală normală
 - 1 școală superioară de comerț
 - 6 școli medii.
- d) Grupul etnic român
 - 37 școli primare, cu un nr. total de 280 clase
 - 1 liceu complet
 - 1 secție școală normală.

Prin comparația datelor statistice ale populației pe etnicul acestora, revine la:

- 1000 locuitori germani, 25 elevi de școală secundară
- 1000 locuitori unguri, 18 elevi de școală secundară
- 1000 locuitori români, 6 elevi de școală secundară.

În cele arătate mai sus rezultă o vădită inferioritate a elementului românesc, față de celelalte grupuri etnice și sub raportul învățământului, în special a celui secundar. Pe lângă această inferioritate a școlilor românești, mai au de luptat și cu greutățile de ordin material și în special cu procurarea materialului didactic.

Liceul din Vârșeț și Secția Școlii Normale sunt complet lipsite de material didactic ca: hărți, aparate fizice, substanțe chimice, manuale didactice etc. Numeroasele intervenții făcute de d-l profesor Zamfirescu, directorul Liceului, către Casa Școalelor, au rămas fără rezultat.

Este absolut (imperios) necesar a se interveni pe lângă Ministerul Educației Naționale pentru dotarea cu materiale didactice a tuturor școlilor românești în acest ținut.

Materialul didactic poate fi trimis de către Ministerul Educației Naționale la Timișoara, la Inspectoratul Regional Școlar, de unde ar urma să se transporte la Vârșeț, la sediul Astrei, apoi prin îngrijirea acesteia să fie distribuit școlilor respective.

Fără material didactic școlile românești rămân în inferioritate față de celelalte școli minoritare.

Până în prezent tot materialul didactic strict necesar elevilor a fost procurat, fie prin „Astra”, fie direct de către învățătorii școlilor respective, de la librăriile din Timișoara și a trecut clandestin peste frontieră

În timp ce școlile noastre luptă cu această sărăcie, cele germane sunt dotate cu material didactic, primit din Germania, iar cele ungurești, cu material didactic primit din Ungaria, prin intermediul organizației „B.M.K.Sz”.

Intrarea materialului didactic al acestor școli, în Banatul sârbesc, se face pe căi legale, în timp ce tot ce se procură pentru școlile noastre este trecut peste frontieră în mod clandestin.

Față de această situație tristă a învățământului românesc din Banatul sârbesc, se impune ca Ministerul Educației Naționale să delege de urgență organe competente care să studieze chestiunea la fața locului, în scop de a putea trece la:

- reorganizarea școlilor
- încadrarea școlilor cu personal didactic de valoare
- dotarea școlilor cu material didactic necesar
- dotarea elevilor cu manuale didactice românești.

4. Românii din Banatul sârbesc au un singur organ de presă, „Nădejdea”, ce se editează la Vârșeț și apare de două ori pe săptămână. Acest ziar, în cursul lunii august și până la 10 septembrie a.c., n-a mai apărut din lipsă de hârtie. Ziarul are tipografia lui proprie.

Până acum a fost editat și administrat de către Dr. Alexandru Butoarcă, iar în prezent se editează de către conducătorii „Astrei”.

Cu toate eforturile ce se fac, acest organ de presă, chiar când apare, nu este la nivelul cerințelor timpului și este mult inferior tuturor organelor de presă a celorlalte grupări etnice.

La această tristă situație se mai adaugă și faptul că românii le este interzis a primi din țară ziare sau alte publicațiuni românești. Intrarea presei românești în Banatul sârbesc este complet interzisă și ea este urmărită chiar când încearcă a se introduce prin călători.

În comparație cu această situație a românii, germanii dispun de două ziare, iar ungurii, de un cotidian serios și bine editat; în plus, la toate chioșcurile se pot primi tot felul de ziare și reviste din Germania și Ungaria.

În timp ce românii nu pot introduce un ziar românesc în Banatul sârbesc, ziarul german „DONAUZEITUNG” este adus în fiecare zi cu camioneta de la Belgrad și introdus în țară pentru Șvabii de aici.

Față de cele de mai sus, se impune a se face demersuri, de către Ministerul de Externe, pentru a se permite introducerea presei românești, și ca Subsecretariatul de Stat al Propagandei să ia măsuri pentru a se crea, în Banatul sârbesc, un cotidian serios și care să nu fie expus să-și întrerupă apariția pentru că nu primește hârtie din țară.

5. Trafic poștal pentru corespondență între România și Banatul sârbesc, în prezent, nu există.

Legăturile familiare și materiale de tot felul, între românii din Banatul sârbesc și țară, sunt așa de intime că lipsa corespondenței le aduce tuturor cele mai grave prejudicii de tot felul.

Neputând să transmită scrisorile prin poștă, ei recurg la tot felul de căi clandestine, iar când sunt descoperiți, sunt expuși la cele mai grave sancțiuni.

Aprobarea traficului poștal, de corespondență, prezintă însă importanță și pentru celelalte minorități din acest ținut și în special pentru elementul german.

Ar fi necesar deci, a se face și în această privință demersurile necesare.

6. Până la prăbușirea statului iugoslav, trecerea frontierei, din România și înapoi, nu constituia nici o greutate. Obținerea pașapoartelor sau a permiselor de trecere, pe timp de 5 zile, nu întâmpina nici o dificultate.

În afară de acestea, mai există o convenție între Iugoslavia și România referitor la așa-zisul „Mic trafic”, care permitea zilnic să treacă frontiera și să cumpere din statul respectiv mărfuri în valoare de 300 dinari, respectiv 1000 lei/lunar.

Toate aceste posibilități de a trece frontiera, au dispărut, și azi foarte greu se poate obține o autorizație de trecere a frontierei.

În această situație românii recurg la trecerile clandestine, expunându-se să fie prinși și condamnați, fie de o parte, fie de alta.

Pentru a evidenția vitregia românilor față de unguri, în ceea ce privește această problemă, raportăm că ungurii din Banatul sârbesc trec în Ungaria numai pe baza carnetului de identitate de membru al organizației B.M.K.Sc. Deci, pentru acești membri ai B.M.K.Sc.-ului nu există frontieră între Ungaria și acest ținut.

Ar fi necesar să se simplifice formalitățile de trecere a frontierei între România și Banatul sârbesc, și avem credința că cei care vor beneficia mai mult de pe urma unei asemenea modificări, vor fi românii de ambele părți.

Contactul frecvent al românilor din Serbia cu țara, își va da cuvenitul rod și din punctul de vedere al sentimentelor naționale.

7. Reglementarea trecerii tinerilor români, pentru studii, în România.

Din cauza dificultăților cu care se obțin permisele de trecere a frontierei, și azi, majoritatea studenților și a elevilor români din acest ținut, trec frontiera clandestin, când vin la școală sau când merg în vacanță.

Acest fapt aduce grave prejudicii morale și materiale și tineretul este expus în permanență la șicane și sancțiuni.

8. Supunem aprecierii Domniei Voastre propunerea de a se interveni la Ministerul Propagandei pentru a se intensifica propaganda în acest ținut, prin răspândirea a tot felul de ziare, reviste, fotografii, broșuri etc., scrise pentru marele mase țărănești.

În numeroase rânduri am constatat personal cât sunt de dornici țăranii noștri de acolo, după cartea românească și tot ceea ce vine din țară.

9. Încă în cursul anului 1942, „Astra” a luat inițiativa organizării tineretului român, creind organizația „Pregătirii premilitare”.

În unele comune, de la început, P.P. a fost bine îndrumată, în altele, mai slab, după cum s-a dispus sau nu elemente pregătite în acest domeniu.

Cu toate lipsurile inerente oricărui început, pregătirea premilitară începuse să dea cele mai frumoase roade din toate punctele de vedere.

Pentru anul 1943-1944 funcționarea acestei frumoase organizații este periclitată din lipsa sumei de circa 60.000 lei, necesară pe întreg anul pentru acoperirea micilor indemnizații ce revin instructorilor.

Asociația „Astra” nu a obținut această sumă, nici atunci când românii din acest ținut au contribuit până în prezent cu aprox. 10.000.000 lei, la diverse opere naționale din țară.

Ar fi necesar să se găsească această sumă pentru a nu mai prejudicia o operă așa frumoasă și bine începută.

10. Singura organizație a românilor din Banatul sârbesc este Asociația Culturală „Astra Bănățeană”.

Întreaga viață socială și culturală se desfășoară în cadrele aceste asociații de sub președinția preotului Adam Fiștea.

„Astra” a fost recunoscută ca persoană juridică încă pe timpul erei iugoslave.

După prăbușirea statului iugoslav, preotul Adam Fiștea a depus toate străduințele pentru reorganizarea „Astrei”, călăuzindu-se după statutele „Kulturbund”-ului german din acest ținut.

În acest scop, încă din luna decembrie 1941, a procedat la înființarea de filiale în toate localitățile locuite de români, chiar și unde până la această dată nu erau, precum și la reorganizarea filialelor existente.

Concomitent cu aceasta s-a făcut și cuvenita propagandă pentru înscrierea tuturor românilor în asociația „Astra”, astfel că în prezent circa 85% dintre români sunt membri ai „Astrei”.

Asociația „Astra” a început apoi rodnică activitate creînd:

- Biblioteci,
- Coruri,
- Fanfare,
- secție artistico-culturală,
- reuniuni bisericești,
- reuniuni de femei.

Asociația culturală „Astra” a dezvoltat o vie activitate în ceea ce privește îndrumarea activității și manifestările culturale în învățământul românesc.

„Astra” are un merit deosebit în înfățișarea „Liceului românesc din Vârșeț”, care a funcționat cu 8 clase încă din anul 1941-1942, a creat secția română de pe lângă școala normală sârbească din Vârșeț. A reorganizat cele 17 școli primare, creând noi catedre de învățători, pe care i-a angajat „Astra”, plătindu-i din fondurile ei.

Asociația culturală „Astra” nu s-a mărginit numai la înfăptuirile arătate mai sus, ci a desfășurat o rodnică activitate și în domeniul național patriotic.

Pentru concretizarea aceasta vom reda câteva din realizările înfăptuite în acest domeniu și anume:

a) Cu ocazia sărbătorilor naționale române au organizat serbări artistico-culturale cu caracter național-patriotic, la reședința asociației din Vârșeț, precum și la toate filialele. Aceste serbări au avut întotdeauna caracterul unor manifestări românești cu scopul de a impune față de riscul naționalităților din acel ținut, precum și de a contribui la menținerea trează a conștiinței național-patriotice românești.

b) A desfășurat o vie propagandă pentru contribuția românilor din acel ținut la actualul război al României prin următoarele:

- Prin contribuția populației, în urma apelului lansat de Astra s-a colectat pentru dotarea unui spital militar din Timișoara, care poartă numele de „Spitalul Militar Bănățean”, suma de 780.000 dinari (2.370.000 lei), precum și rufărie și diverse obiecte necesare spitalului, în valoare de 2.000.000 lei. Acest spital a funcționat în Timișoara în anul 1942/1943, cu 400 de paturi, în localul Institutului Notre Dame. În prezent este închis din lipsă de bolnavi și răniți.

- Pentru împrumutul reîntregirii, Astra a colectat suma de 120.000 dinari (520.000 lei), pe care i-a vărsat la B.N.R., prin Banca Luceafărul.

- În afară de sumele arătate mai sus, precum și efectele pentru Spitalul Militar Bănățean din Timișoara, „Astra” a organizat o colectă de îmbrăcăminte de iarnă pentru soldații români de pe front, ca: ciorapi de lână, fulare, băști, cojoace, flanel etc.

Aceste efecte au fost confecționate de către româncele bănațene și apoi prin intermediul filialelor Astrei au fost predate „Consiliului de Patronaj al Darului Ostașului” din Timișoara. În total au fost predate circa 7000 bucăți. Toate aceste articole au fost trecute din Banatul sârbesc în România, în mod clandestin, parte prin intermediul nostru, parte prin însuși inițiativa diferiților locuitori din acel ținut, membri ai Astrei.

În prezent este deschisă colecta Astrei pentru „Palatul Invalizilor”, colectându-se, până la 15 septembrie a.c., circa 2.000.000 lei.

Din cele expuse mai sus se poate vedea rodnică activitate desfășurată de către Astra pe teren cultural și național-patriotic, datorită unei munci neprecupețite depusă de către preotul Adam Fiștea, președintele Astrei și d-l Traian Mucuceanu, directorul Băncii „Luceafărul”.

CONCLUZII GENERALE

Grupul etnic român din Banatul sârbesc nu este recunoscut „de drept” nici până în prezent și ca atare sub raportul politic este inexistent.

Coeziunea românilor nu s-a putut realiza nici până în prezent. Tot ceea ce s-a realizat până în prezent la toate domeniile și mai ales în cel social-cultural, se datorește forțelor proprii ale Astrei și a pușinilor conducători care se ocupă de interesele obștești.

Din toate punctele de vedere ne găsim într-o vădită inferioritate față de celelalte minorități.

Toate acestea contribuie la demoralizarea populației românești și la aprecieri defavorabile ce se fac de către organele de conducere ale ținutului asupra elementului românesc.

Față de cele relatate la capitolele respective este imperios necesar a se face cuvenitele intervenții pentru a se realiza următoarele:

1. Exoperarea deciziei guvernului din Belgrad pentru recunoașterea grupului etnic român ca persoană juridică, în virtutea căreia să obțină în mod normal și toate drepturile politice, economice, sociale și culturale, așa cum le au celelalte minorități din acest ținut.
2. Realizarea coeziunii conducerii grupului etnic român și a tuturor intelectualilor români din acest ținut.
3. Reorganizarea și încadrarea învățământului secundar și primar românesc din acel ținut precum și dotarea cu material didactic necesar.
4. Exoperarea dreptului de a se introduce ziare românești din România în Banatul sârbesc.
5. Deschiderea traficului poștal pentru corespondența între România și Banatul sârbesc.
6. Simplificarea formalităților de trecerea frontierei României din Banatul sârbesc în România și invers.
7. Reglementarea trecerii tinerilor români din Banatul sârbesc pentru studii în România.
8. Desfășurarea unei acțiuni de propagandă național-patriotică română, prin ilustrațiuni, foiletoane etc.
9. Organizarea și dotarea organizațiilor premilitare române cu material didactic și instrucțiunile necesare.

10. Desăvârșirea activității culturale întreprinsă de către „Astra”.

p. Conformitate,
Șeful Biroului 4,
Sublt. Rez.
/ss/ *Constantin Aslan*

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, Iugoslavia, nepaginat.

292

1943 octombrie 13, București. Adresă a Institutului Central de Statistică către Președinția Consiliului de Miniștri, privind numărul românilor din Timocul sârbesc.

COPIE de pe adresa No. 99613 din 13 octombrie 1943 a Institutului Central de Statistică înreg. la Cabinetul B.B.T. sub No. 512.286 din 14.X.1943

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI
Institutul Central de Statistică
No. 99.613.13.X.1943

Domnule Mareșal,

Avem onoarea a vă înainta o situație a repartizării populației pe neamuri din zona unghiului Negotin (Timocul sârbesc), între punctele Milanovaț și Bârzo Palanca.

La recensământul iugoslav din 1921, proporția neamurilor din această zonă a fost următoarea:

Total	23.328	100%
Români	17.203	73,7%
Sârbi	5.788	24,8%
Alții	237	1,5%.

În 1931 iugoslavii nu au mai publicat datele pe neamuri ci numai cifrele absolute. (La fel am procedat și noi la 1941). Populația acestor sate a fost de 27.881 locuitori, deci o creștere de 12,0% din care numărul românilor se urcă la 20.495 față de cea a sârbilor care ar fi de 6.990 suflete.

Dacă calculăm situația la zi, atribuind populației în general și fiecărui neam în parte, aceeași proporție anuală de creștere ca în epoca 1921-1931, situația se prezintă astfel:

Populația totală	28.433	100%
Români	20.955	73,7%
Sârbi	7.051	24,8%
Alții	427	1,5%

Avem onoarea a vă anexa și harta etnografică a zonei amintite.

Primiți, domnule Mareșal, asigurarea celui mai profund devotament.

Director General
/ss/ indescifrabil

p. conformitate
Șeful biroului 4
Sublt. rez. C. Aslan

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, Iugoslavia, nepaginat.

293

1943 octombrie 21, Atena. Memoriul avocatului Nicolae Matussi, privind situația grea a românilor din Grecia în timpul ocupației italiene și germane. Este solicitată viza pentru venirea în țară a românilor refugiați la Atena.

Atena, 21 octombrie 1943

DOMNULE MINISTRU,

Ținem, în primul rând să vă exprimăm adâncă noastră recunoștință pentru interesul viu pe care l-ați arătat față de noi și pentru cuvintele Domniei Voastre pline de frățesacă înțelegere și caldă îmbărbătare.

Concretizând tot ce V-am expus pe larg în cele două convorbiri cu care ne-ați cinstit, am onoarea a Vă supune cele ce urmează.

După cum am repetat de mii de ori, noi, românii din Grecia ne-am făcut întotdeauna datoria de cetățeni ai statului grec.

Nu am întreprins niciodată nimic împotriva țării în care trăim, în ciuda marilor greșeli și nedreptăți revoltătoare comise dintr-un șovinism absurd și maladiv.

Situația dramatică în care ne găsim astăzi, este datorită exclusiv acestor simțăminte. Simpatia arătată față de germani și italieni – simpatie care nu a îmbrăcat niciodată un caracter antigrecesc – nu este datorită decât legăturilor de alianță ale României cu Germania și Italia.

Decepția și marile neajunsuri pricinuite elementului nostru de către atitudinea echivocă și politica incalificabilă urmată de către autoritățile de ocupație italiene, au contribuit, desigur, foarte mult la accentuarea tragediei românilor. – (rog a se vedea anexa Nr. 1).-

Trebuie însă să subliniem că durerea cea mai cruntă și disperarea cea mai mare este pricinuită de atitudinea de neînțeles și de neexplicat a oficialității române.

Domnule Ministru,

Așa numita „Chestiune aromânească” îmbrățișa până acum, de ani buni, un procent de abia 5% din populația românească din Grecia. Grupul românilor naționaliști era format numai din familiile profesorilor, institutorilor (adică funcționari salariați ai guvernului român) și pensionarilor, precum și de cei care frecventau puținele școli românești.

Zguduirea provocată de acest război fără precedent, greșelile, nedreptățile și jignirile comise de către conducătorii Greciei și Administrația greacă față de întreaga masă a românilor de aici, a provocat, firește, o strângere a rândurilor populației noastre.

Nici unul însă dintre fruntașii conștienți, de la fața locului, nu ne-am fi asumat răspunderea de a agita această populație, fără a avea asigurarea și convingerea celui mai cald sprijin moral al patriei mame.

În această atmosferă a sosit aici d-l Alcibiade Diamandi, puțin după ocuparea Greciei de către armatele italiene și germane.

D-sa a făcut un cald apel la toți fruntașii români, începând cu subsemnatul care eram stabilit la Larisa, capitala Tessaliei.

Apelul făcut de dl. Diamandi în numele Mareșalului Antonescu și a glasului sângelui, nu putea decât să aibă cel mai profund răsunet în sufletul meu și în inimile tuturor românilor din Tessalia.

După cum V-am explicat verbal, cu toate că mă leagă o veche prietenie de d-l Diamandi și, în ciuda legăturilor care au unit timp de mai multe generații familiile noastre, nu am început acțiunea mare în Tessalia și în Macedonia, decât după ce am avut confirmarea că d-l Al. Diamandi avea într-adevăr această însărcinare din partea Guvernului României.

Această confirmare ne-a oțelit și mai mult voința și atunci am început, împreună cu toți prietenii și colaboratorii noștri, înființarea Comunităților românești în toată Tessalia, Pind, Epir și Macedonia, nedându-ne înapoi de la nici un sacrificiu și nici un risc.

Trebuie să adaug aici și să relev că niciodată nu am primit vreun ajutor financiar de la nimeni, nu am cerut de la nimeni o încurajare materială și că toate cheltuielile și pagubele suportate pentru acțiunea desfășurată au fost acoperite din avutul meu și al colaboratorilor mei imediați.

Roadele acestei acțiuni se cunosc. Regiuni întregi românești au fost readuse la conștiința națională. Orașe, sate și cătune unde niciodată nu a pus piciorul un învățător sau preot român, își cereau dreptul la viață nouă. Fotografiile Regelui Mihai și ale Mareșalului Conducător erau mândria caselor românești.

La un moment dat, acum un an și ceva, d-l Diamandi, părăsind Pindul și Tessalia, a plecat la București de unde urma să se întoarcă peste câteva zile. Nu s-a mai întors. Iar noi, în elanul realizărilor frumoase și a entuziasmului nostru, nu am avut nici posibilitatea și nici timpul să examinăm toate zvonurile, intrigile meschine și ecourile știrilor necontrolate ce soseau până în meleagurile noastre.

Ceea ce m-a surprins de la început erau reticențele pe care le întâlneam pe lângă reprezentanții oficiali ai României în Grecia, față de realizările obținute și față de zbuciumul nostru.

Nu vreau și este departe de mine intenția de a acuza pe cineva. Abia astăzi, de altfel, încep să înțeleg unele lucruri mai mult decât ciudate. Am atribuit această răceală unei atitudini diplomatice care era considerată poate utilă.

Evenimentele apoi din interiorul Greciei, acțiunea revoluționară și marea mișcare cu caracter comunist, au început să îngrădească nenorociri peste nenorociri pe capul populației noastre. Masacre, asasinate, prigoană fără milă, distrugeri de averi etc., la care s-a adăugat apoi infama atitudine a autorităților de ocupație italiene.

Condamnat la moarte de către Tribunalul revoluționar al rebelilor greci, m-am refugiat aici, la Atena, împreună cu familia mea și cu puținii frunțași români.

Trebuie să adaug din nou și să subliniez, spre edificarea Domniei Voastre și a guvernului României, că mișcarea noastră românească nu se îndreaptă și nu s-a îndreptat niciodată și cătuși de puțin împotriva Greciei. Dimpotrivă, avem convingerea că această mișcare pentru revendicarea cinstită a drepturilor noastre sfinte este în favoarea unei reale apropieri între România și Grecia și în folosul intereselor româno-grecești din această parte a Europei.

Domnule Ministru,

Toate neamurile au suferit și suferă în acest groaznic măcel. Nu de aceste suferințe ne plângem noi astăzi. Nu aceasta este marea noastră mâhnire. Tot ce am făcut și vom

face izvorăște, nu din calcule utilitariste, ci din suflet și din sângele care curge în vinele noastre.

Marea noastră tragedie sufletească este alta.

Sosiți la Atena, îndoliați și cu frații omorâți, distruși economicște și mulți dintre noi cu familiile părăsite în satele noastre, am întâmpinat aici, nu numai incalificabila atitudine a autorităților superioare italiene, ci o atmosferă și mai înăbușitoare.

Surprinderea noastră însă a culminat când am constatat o serie întreagă de reticențe și o atitudine care depășește orice prudență la reprezentanții oficiali ai României.

Spre a nu insista asupra altor amănunte dureroase, mă mărginesc a sublinia un singur fapt mai mult decât elocvent: refugiați aici – vorbesc de cei care sunt mai mult decât cunoscuți și pe care ați avut ocazia să-i cunoașteți și Domnia Voastră – și prezentându-ne Legațiunii Regale a României și Consulatelor României spre a obține măcar o viză de intrare în Țară ni s-a refuzat și ni se refuză până și acest drept elementar. Și este vorba numai de câteva cazuri: nu este vorba de problema unui exod sau a unei refugierii în masă.

România Regelui Mihai, România Mareșalului Antonescu, România noastră mult iubită, România pentru dragostea căreia purtăm atâta durere în suflet și atâtea doliuri în familiile noastre, România ospitalieră care a primit cu zecile de mii pe refugiații polonezi și cehoslovaci, România în care au intrat chiar în ultimele luni atâtea greci și grecoaiaci – cazuri personal cunoscute de mine – această Românie refuză și discută intrarea în Țară a câtorva fruntași români care fug de urgia pumnalului dușman asasin.

Domnule Ministru,

Așa este ordinul de la București, iată răspunsul pe care îl primim.

Îmi veți permite să repet ceea ce V-am spus verbal:

Nu credem, nu putem crede, nu vrem să credem că Mareșalul Antonescu și guvernul român poate da astfel de ordine. Nu poate fi decât o îngustime de creier..., care nu pricepe ordinele sau intențiile Mareșalului. Căci dacă ar fi adevărat, dacă un astfel de ordin, o astfel de intenție poate pleca din București, atunci..., atunci..., atunci noi de aici, induși în eroare, nu am fost decât stupide organe ale unui joc incalificabil în dauna fraților noștri nevinovați.

ȘI ACEST LUCRU NU POATE SĂ FIE ADEVĂRAT. Dovadă este însăși căldura frățească cu care Domnia Voastră ne-ați vorbit și interesul viu pe care l-ați arătat, precum și cuvintele frumoase de îmbărbătare pe care ni le-ați adresat, cuvinte care, Vă asigurăm, au constituit un adevărat balsam pentru rănilor noastre și o mare mângâiere sufletească pentru suferințele noastre.

Domnule Ministru,

În urma sfaturilor Domniei Voastre, îmi permit în numele tuturor fruntașilor români refugiați aici și a populației românești suferinde – a Vă supune și a supune prin Domnia Voastră, Guvernului român următoarele:

1. Rugăm respectuos și cu toată căldura să se dea Legațiunii Regale de aici instrucțiunile ce se vor crede de cuviință pentru o cât mai eficace protejare și susținere oficială a elementului nostru. Și în primul rând posibilitatea de a acorda viza de intrare în țară sau foi de drum în cazurile cele mai grave și când Legațiunea și Consatul apreciază că acest lucru se impune, a pune la adăpost viața unora dintre fruntașii români mai expuși.

2. Subliniem respectuos nevoia unui contact cât mai strâns și mai apropiat între reprezentanții oficiali ai României și populația românească, prin mijlocirea exponenților români care au nevoie nu numai de sprijinul ci și de sfaturile și îndrumările oficialității române.
3. O urgentă ajutorare – în limitele posibilului – a familiilor rămase pe drumuri și a refugiaților români mai nevoiași, ar aduce după umila noastră părere o schimbare a atmosferei de deprimare. O mică ajutorare materială ar reprezenta și o mare îmbărbătare sufletească a tuturor, căci ar vedea în ea că această populație nu este părăsită.
4. Fără a voi să facem nici o critică sau a ne permite să dăm sugestii sau sfaturi, cu cel mai profund respect facem un călduros apel pentru o cât mai atentă alegere a persoanelor care se trimit din țară cu diferite însărcinări fie în cheștiunea ajutorării populației cu cereale și alimente fie în cheștiunea școlilor noastre.

Exprimându-Vă din nou recunoștința noastră cea mai vie pentru interesul cald pe care ni l-ați arătat, Vă rugăm să credeți în nețărmuritul nostru devotament și să binevoiți a supune Guvernului român simțămintele nezdruincinate ale românilor față de patria mamă.

Nicolae Matussi
avocat

Atitudinea autorităților de ocupație italiene în Grecia

Drept completare a celor expuse verbal, am onoarea a Vă supune următoarele:

Atitudinea și politica conducătorilor autorităților civile și militare italiene în Grecia, a fost nu numai greșită și lipsită de elementarul simț politic. Ea a fost de-a dreptul abjectă.

Populația românească a fost înșelată și batjocorită într-un mod incalificabil. Iar haosul actual în toată Grecia nu este datorat decât exclusiv politicii, o infamă duplicitate machiavelică adoptată față de populația grecească.

Pe lângă corupția de nedescris și de neînchipuit care stăpânea toată administrația lor civilă și militară, șefii politici și militari au urmat politica „divide et impera” în modul cel mai imoral și totodată cel mai stupid.

Au făcut tot posibilul ca interiorul Greciei să se anarhizeze și exploatând simpatia sinceră a românilor, au înveninat meșteșugit raporturile dintre această populație și greci.

Trebuie subliniat că aceste afirmațiuni sunt făcute de subsemnatul și de toți frunțașii români care au îmbrățișat frățeste pe italieni când au sosit aici făcând toate sacrificiile în modul cel mai dezinteresat.

Când la Larissa rebelii greci m-au condamnat la moarte și au dat ordin să fiu asasinat punând un preț, la început, de o sută de milioane și cinci sute milioane pe capul meu, domnul ministru Chigi și d-l general Geloso m-au chemat la Atena. Am crezut la început că se interesau de viața mea. Sosit la Atena mi-am dat imediat seama de tragica realitate. Aci șantajau prin mine guvernul și miniștri greci, îi amenințau permanent că „Matussi în care avem încredere va trebui să intre în guvern”.

Dându-mi seama de acest joc am vrut să plec. Cu toate că mă bucuram de „prietenia lor” nețărmurită și de încrederea lor absolută, nu-mi eliberau pașaport.

În ultimele zile premergătoare capitulării lor, generalul-comandant al Diviziei Pinerolo, din Larissa, a dat rebelilor greci lista tuturor colaboratorilor români.

O infamie și mai mare. Câțiva bieți români care colaborau cu italienii împotriva rebelilor au fost arestați de către italieni și predați rebelilor comuniști spre a fi măcelăriți...

Trebuie să adaug că mi-am permis în scris și verbal chiar în biroul d-lui Chigi și Geloso încă din februarie trecut, să fac un aspru rechizitoriu politiciii lor și în fața colonelului Manfredini, șeful Biroului II al Statului Major, să strig la un moment dat d-lui Geloso următoarea frază care, apoi, din nenorocire, a devenit profetică: „Veți sfârși rău. Cu politica necinstită în administrație și cu duplicitatea de până acum sunt trădate nu numai interesele noastre ci, mai ales, interesele Italiei”.

Iar d-lui Chigi i-am repetat același lucru în fața tuturor colaboratorilor lui.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, Grecia, nepaginat.

294

1943 octombrie 27, București. Decizii ale Departamentului Culturii Naționale și Cultelor, privind numirea unor preoți la bisericile române din Grebena, Vodena și Liumnița, Macedonia.

Nr. 54.699/27 octombrie 1943

DECIZIUNE

Noi, profesor Aurel Popa, secretar general pentru Culte și Arte, la Departamentul Culturii Naționale și al Cultelor,

- având în vedere Deciziunea Ministerială Nr. 36.884 din 17 februarie 1942,
- având în vedere referatul Serviciului Cultului Ortodox Român din Peninsula Balcanică, înreg. la Nr. 54.493/943,
- având în vedere adresa Ministerului Finanțelor Nr. 80.888, din 22 octombrie 1943.

D E C I D E M

Art. 1. – Se numește pe data de 1 noiembrie 1943:

Preot Ioan Ciotei, licențiat în Teologie în postul de preot paroh al parohiei Grebena, din Macedonia, plătindu-i-se salariul cuvenit preoților din grupa A7bis, tip 32, categ. II, 7.200 lei/lunar.

2) Arhim. Nifon Ianculescu, în postul de preot paroh al parohiei Vodena, din Macedonia, plătindu-i-se salariul cuvenit preoților din gr. C, tip II, categ. III, 4.200 lei/lunar.

3) Preot Ioachim Porumbelu, în postul de preot paroh la parohia Liumnița din Macedonia, plătindu-i-se salariul cuvenit preoților din gr. C, tip II, cat. IV, 3.800 lei/lunar.

Art. II – Conducătorul Serviciului Cultului Ortodox din Peninsula Balcanică va aduce la îndeplinire dispozițiunile prezentei deciziuni.

Data azi..., în București

Ministru
Secretar General pentru Culte și Arte
/ss/ Prof. Aurel Popa

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 149.

295

1943 noiembrie 13, <București>. Telegrama Ministerului Afacerilor Străine, către Legația din Berlin, privind intervenția pentru menținerea misiunilor diplomatice române de la Atena, Ianina și Belgrad, în scopul ajutorării românilor din aceste țări.

LEGAȚIUNEA BERLIN

13 noiembrie 1943

TELEGRAMA CIFRATA

Referire la telegrama Dvs. nr. 459

În ceea ce privește cererea de retragere a reprezentanței noastre diplomatice de la Atena și a Consulatului nostru din Ianina, sunt însărcinat din partea domnului Mihai Antonescu, vice președintele Consiliului, a vă ruga să binevoiți a face un nou și stăruitor demers pe lângă Auswartiges Amt, arătând marile interese românești în Grecia, care reclamă imperios continuarea activității acelor reprezentanțe. În afară de interesele ce sunt în legătură cu existența a numeroase școli și biserici românești acolo, trebuie relevată situațiunea tragică în care se găsesc numeroși aromâni, din cauza legăturilor pe care le-au avut cu trupele de ocupațiune italiene, viața și avutul acelor aromâni fiind adeseori în primejdie.

De altfel, la Atena nu avem decât un Prim secretar de Legațiune, ca Însărcinat cu afaceri, secondat de un Consul, un atașat cultural și un atașat economic, iar la Ianina nu funcționează decât un Consul secondat de un translator interpret. În același timp, Ungaria și Bulgaria continuă a avea la Atena Legațiuni complete conduse de Miniștri Plenipotențieri.

În ce privește Consulatul General din Belgrad, rog binevoiți a arăta că el este condus de un Consilier de Legațiune care este secondat de un vice-consul, de un delegat tehnic în chestiunile școlare și de un interpret. Al doilea vice consul a fost rechemat pe data de 1 decembrie. Multiplele chestiuni în legătură cu apărarea intereselor unei populațiuni române de aproximativ 380.000 de suflete ar putea cu greu fi rezolvate de un personal mai redus.

DAVIDESCU

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat, Iugoslavia.

296

<1943 București>. Raportul profesorului Caius Jiga, privind situația economică și politică din Macedonia și Tessalia. Este menționată situația grea a școlilor române din Tessalia, ai căror învățători s-au refugiat la Trikala și Larissa.

Raport asupra situațiunii economice și politice din
Macedonia și Tessalia

Armatele de ocupație și situațiunea economică

De la început populația grecească a privit armatele de ocupație ca pe un jug greu de suportat. Însuși guvernul, fiind obligat să plătească o sumă importantă ca alocație de hrană trupelor de ocupație, a fost constrâns să tipărească monedă făcând o inflație de mari

proporții. În afară de drahmele de inflație din armatele de ocupație, a tipărit câteva miliarde de drahme în serii. Încrederea și puterea de cumpărare a monedei-hârtie a scăzut repede, iar specula s-a răspândit luând proporții înspăimântătoare. Măsurile de reprimare au venit foarte târziu când prețurile se urcaseră și nu mai putea fi vorba în mod practic de vreo îmbunătățire.

Aprovizionarea armatelor de ocupație

Orice armată are nevoie zilnic de o mare cantitate de alimente pentru a-și putea îndeplini însărcinările. Umplerea golurilor este foarte grea când nu se poate alimenta din resurse proprii și nu poate aduce nici din afară.

Cine a cunoscut coeficientul de producție și pe acela de consum al Greciei, a știut că după puțin timp va fi bântuită de foamete. Grecia ocupată a avut de înfruntat situațiuni cu totul noi, necunoscute înainte. Încă din toamna anului 1941 foametea s-a arătat prin urcarea prețurilor și lipsa alimentelor de pe piață. Situația înrăutățindu-se, nu s-au mai putut lua măsuri decât în mod cu totul parțial.

Prin claritate, disciplină și spirit de organizare, armata germană și-a alcătuit un serviciu de aprovizionare de mare precizie. A știut să creeze depozite, să facă transporturi, economii și să distribuie în așa fel încât să se îngrijească atât de hrana singuraticului soldat, ca și de aceea a marilor unități. Armata germană de ocupație din Grecia, dispunând de un serviciu de aprovizionare bine organizat, n-a făcut față numai împrejurărilor extrem de grele, dar a fost în stare să aprovizioneze prompt și îndestulător și școlile secundare și primare române, care, fără de acest prețios ajutor, n-au putut și nu vor putea nici în viitor să-și continue activitatea.

Dacă aceasta este situațiunea alimentară și de aprovizionare a armatei germane, nu se poate spune același lucru despre armata italiană. Neavând spiritul de prevedere și de disciplină atât de dezvoltat, armata italiană de ocupație s-a condus în multe chestiuni de aprovizionare, de un anumit impuls, având mult de suferit de pe urma acestui fapt. Toată mizeria a căzut și aici ca întotdeauna, pe capul bietului soldat. Nu sunt rare cazurile când s-au văzut soldați italieni intrând prin casele oamenilor ca să cerșească un codru de pâine. La Larissa și Târnova îndrăzneau să ceară celnicilor (românilor proprietari de turme de oi), câte o roată de cașcaval și chiar câteva oi. Simțul demnității nu face parte din însușirile sufletești ale soldatului italian. Adeseori s-au văzut soldați italieni transportând și vânzând fel de fel de alimente. Lipsa de bani și de hrană îndestulătoare a îndemnat pe mulți chiar la furturi și alte abuzuri. Cazul celor doi soldați italieni omorâți de un țaran grec, în grădina acestuia, dintr-un sat de lângă Grebena, a rămas proverbial.

Tot în legătură cu aprovizionarea și starea alimentară a părților ocupate de armata italiană, trebuie să amintim și cazul cooperativelor înființate din inițiativa d-lui Alcibiade Diamandi. D-sa, credem, a voit să ajute mai mult armata italiană, pentru a-și crea simpatii, decât să sprijine elementul românesc. Modul de funcționare al cooperativelor era următorul: producătorii de brânză, lapte, lână etc., separați, n-aveau voie să-și comercializeze singuri produsele, ci trebuiau să le aducă la cooperativă, care însă, le plătea un preț cu mult mai scăzut decât cel de pe piață. Anumiți oameni de încredere, care, de altfel nu se prea bucurau de un nume bun, aveau însărcinarea de a supraveghea și conduce. Se înțelege de la sine, că aceștia s-au dedat la diferite acte nelegale și abuzuri.

Epilogul acestor abuzuri este mai trist (vom reveni asupra lui).

Situațiunea politică

În afară de câteva oficii de stat grecești, care prin diferitele lor însărcinări trebuiau să ia contact cu unele oficii ale armatelor de ocupație pentru a primi ordine și dispozițiuni, n-a existat și nu există nici astăzi nici un fel de relațiuni între pătura intelectuală grecească și armatele de ocupație. Un spirit de dușmănie, de rezistență mută și dărză, se manifestă pretutindeni, față de tot ce vine din sursă germană sau italiană. În parte, ocupată de germani Macedonia a arătat un respect mai mare față de orice dispozițiune de ordin public luată de aceștia. Acest respect este provocat de un sentiment de teamă și cunoștință precisă că o abatere n-ar putea găsi iertare.

În partea italiană, supravegherea ordinei a fost încredințată corpului carabinierilor italieni care, fiind destul de bine organizat și dispunând de cadre de selecțiune cu norme precise, a putut domina situațiunea internă din Tessalia și restul Greciei, până în toamna anului 1942. De atunci însă, întreg spiritul public grec și-a schimbat atitudinea în legătură cu situațiunea externă de pe fronturile de luptă.

Repetatele ofensive rusești de pe frontul de răsărit, toate pregătirile și tot zgomotul făcut în jurul debarcării din Africa, au fost cauzele formării unei armate revoluționare bine organizată, numită „Elinikos Apeleftheretikos Stratos Olimpu” – „Armata eliberatoare a Greciei din Olimp”. Se spune că această armată, care operează în bande separate, ar fi pusă sub conducerea unui fost locotenent colonel activ, numit ZERVA. Pentru prinderea lui autoritățile militare italiene și germane ar fi pus un premiu de 300 milioane de drahme. Bandele revoluționare ar fi răspuns la această anunțare, promițând că vor da 600 milioane de drahme, drept premiu aceluia care va denunța pe trădător. Din felul loviturilor care le dau și a victimelor pe care le fac, se poate vedea că nu este o armată de sine stătătoare, lipsită de sprijinul unei mari majorități de intelectuali, oameni de încredere și alți mijlocitori.

Originea acestei mișcări este în legătură cu celelalte organizațiuni secrete din Grecia, înființate după ocuparea ei de către armatele Axei.

Vechile cadre

Se știe că, chiar cu sprijinul tăcut al actualului guvern grec, s-a înființat societatea secretă „ELEFThERIA ELLAS” (Grecia liberă), ale cărei subcentre și grupuri se găsesc pe teritoriul vechii Grecii (de la Larissa și Volo, spre Atena). Altă societate secretă, numită „Eleftheria” (libertatea), cuprinde ca teritoriu și regiunea Grebena, și o parte a munților Pind. Nu demult s-a înființat la Atena altă societate, numită „Filiki Eteria”, pusă pe aceleași baze ca și organizația de la 1821.

Victimele antarților

Primele lovituri ale bandelor revoluționare datează de la sfârșitul lunii august 1942 și începutul lunii septembrie. Avem a face cu lovituri așeparate date la intervale neregulate de timp. Așa de exemplu, românul Nassika, originar din Smixi, care locuia în satul Domeniko, la 10 kilometri sud de Elasona, a fost împușcat de bande. Doi români din satul Tartari au fost omorâți prin surprindere. De asemenea cei doi frați Milona, din satul Kiserli, au fost asasinați mișelește. Sătenii Ceana Nicolae și Teodor Cațohi, originari din Avdela, au fost bătuți până la sânge și li s-au furat bocancii și cojoacele. O bandă de 40 de persoane a comunicat lui Ceana să predea pe fiul său Dumitru, casier al Comunității

române din Avdela, ca ostatic. Au mai fost asasinați în satul Dareli, românul Xantopol, cu ajutorul său. În satul Macrihori, din Tessalia, au fost de asemenea, omorâți prin surprindere, cei trei frați Avdela, originari din Samarina. Scrisori de amenințare legate de un anumit termen, au primit următorii: Demostene Litra, Gheorghe Micibuna, Atanase Cațohi, Gheorghe Martu, Sterie Rizu și cei trei frați Hagibira: Octavian, Nicolae și Constantin. O scrisoare scrisă în termeni foarte aspri, a fost adresată învățătorilor Cușan Araia, Dumitru Puiareu și Gh. Profenza, care au fost somați să închidă școlile și să plece imediat din satele respective. Susnumiții, prezentându-se imediat la comandamentul italian de la Tirnavos și aducând cazul la cunoștința comandantului, acesta nu a putut să promită nici un sprijin sfătuindu-i să rămână la oraș.

Totuși, această bandă sau „Armata liberatoare a Greciei”, nu pare a avea drept scop final eliberarea Greciei. După acțiunile ei ar fi vorba, de fapt, de o organizație militară înzestrată cu armament modern, destul de serios, care vrea să pedepsească exemplar pe toți cei care au abuzat, săvârșind acte împotriva moralei și bunului simț. Mulți dintre aceștia sunt greci, ceea ce nu împiedică pe insurgenți să-i sancționeze cu aceeași asprime și, pentru a înspăimânta și pe ceilalți, să atârne de gâtul fiecărei victime un bilet cu inscripția: „Așa se pedepsesc trădătorii Greciei”. Mai sunt considerați trădători, toți cei care sunt în legături economice și politice cu armatele de ocupație. Și fac uz de puterea militară pentru interese personale. Așa, de exemplu, românul Xantopol din Dareli și ajutorul său au pierit fiindcă, întrebuițând numele legiunii V romane, înființată de d-l Alcibiade Diamandi în Tessalia și regiunea Grebena, confiscau alimente și alte obiecte.

Elementul românesc din Tessalia este direct expus loviturilor bandelor, fiindcă în rândurile lor se găsesc mulți din cei care au profitat de pe urma cooperativelor și altor sisteme nu tocmai juste de economie, înființate de d-l Al. Diamandi, tot între macedo-români, sunt cei mai entuziaști susținători ai cauzei Axei.

Mulți fruntași români din satele Tessaliei s-au refugiat la orașe lăsând familiile și averea lor, la sate. Ele sunt expuse loviturilor repetate ale bandelor care, prin scrisori de amenințare cer mereu importante sume de bani.

Armata italiană și bandele

De când au început să acționeze, bandele n-au avut de întâmpinat decât rezistențe foarte slabe din partea armatei italiene. Două sunt motivele pentru care armata italiană n-a luat măsuri aspre împotriva răsculaților: fie de teamă că o reprimare aspră ar produce reacțiune în stil mare, sinonimă cu dezlănțuirea unui război civil, fie că o stare de continuă nesiguranță și omoruri ar putea fi un argument serios la viitoarea Conferință de Pace, pentru ca toată Grecia să rămână definitiv sub ocupație italiană. Pentru a nu expune prea mult armata italiană, s-au dat ordine ca toți ofițerii și soldații să locuiască în cazărmi sau clădiri cât se poate de apropiate de reședința principală. Se spune că la Castoria (Macedonia de vest) cele două cazărmi ar fi înconjurare de sârmă ghimpată și puternic apărate.

Cazul de la Vlacholivadi (Olimp)

Un sergent din corpul carabinierilor, cu reședința la Elassona, reușise prin diferite abuzuri să-și adune sume importante de bani. În satul Vlacholivadi, situat la 25 km de Elassona, pe o coamă a Olimpului, avea obiceiul să vină. De fiecare dată se întorcea cu o cantitate mult mai mare de alimente decât aceea prevăzută și necesară armatei italiene.

Prin luna octombrie 1942, cu ocazia unei astfel de vizite, a fost prins împreună cu alți cinci carabinieri, de un grup de insurgenți. Silit să-și povestească isprăvile, s-ar fi aflat o mulțime de amănunte cât se poate de compromițătoare pentru armata italiană. Nevoind să se supună unor somațiuni, se spune că ar fi fost împușcați pe la spate. Un singur carabinier ar fi scăpat ca prin minune. Acesta a adus la cunoștință cazul. Drept represalii s-a trimis un detașament întreg la Vlacholivadi, care a ridicat câțiva ostatici și au încărcat câteva care cu diferite haine și obiecte de la cei refugiați în ascunzișurile Olimpului.

Cazul de la Lamia

Carabinierilor italieni din garnizoana Lamia, li s-a întins o cursă. Dând crezare unui deținut că ar putea prinde într-un sat din apropiere pe mai mulți răufăcători, s-au deplasat acolo 25 de carabinieri. În timpul nopții eu fost surprinși și măcelăriți în mod oribil. Se spune că numai doi dintre ei ar fi scăpat. Drept represalii, s-a dat foc satului.

Macedonia și antărții

Atacurile bandelor revoluționare în Macedonia, au fost mai rare până în ultimul timp. Respectul pentru măsurile de prevedere și cel datorat mai ales soldatului german, a pierdut din intensitate. Loviturile s-au repetat, au fost însă sancționate imediat. Portul armelor și explozibilelor se pedepsește cu moartea. Aproape săptămânal apar comunicări date de comandamentul german de la Salonic, prin care se aduce la cunoștință executarea contraveniențelor.

În noaptea de 3-4 decembrie, bande înarmate cu mitraliere și grenade au atacat podul de la Platia, peste Vardar. În luptă au fost împușcați doi soldați germani. Două zile mai târziu a fost atacat un tren militar pe când staționa într-o gară dintre Ghevgheli și Salonic. De ambele părți au fost numai răniți, iar gara a fost complet devastată. În noaptea de 7-8 decembrie a fost atacată prin surprindere, o mină de lângă Salonic, de unde au luat materiale explozibile. Drept pedeapsă și răzbunare, pentru aceste fapte au fost executați prin împușcare 25 de ostatici greci (conform afișului comandamentului german de la Salonic). Se face apel la spiritul de liniște și ordine al populației, care este rugată să ajute autoritățile în cercetările pe care le fac pentru descoperirea autorilor morali ai atentatelor.

În noaptea de 30-31 decembrie, au fost omorâți câțiva paznici de linie, au fost demolate șinele și s-a provocat deraierea unui tren, care însă nu era militar, ci mixt între Ghevgheli și Salonic. Cu o seară înainte, o bandă de 10 inși, înarmată, a pătruns în comuna Xerolivad (reg. Vodena), a maltratât câțiva săteni, a tras câteva salve în tabla de inscripție a școlii române și a cerut predarea mai multor „trădători”, declarând că nu vor nimic de la români. În aceeași noapte a fost măcelărit, în mod oribil, un subofițer din poliția greacă. Comandamentul german de la Salonic face același apel promițând să sancționeze în mod aspru.

CONCLUZII

- a) Abuzurile repetate și lipsa unei discipline organice la armatele italiene, a produs în Tessalia o stare de completă anarhie.
- b) Viața fiecărui învățător sau preot român este expusă unui pericol continuu. Cadrele organizațiilor românești din Tessalia au dispărut. Fruntașii cauzei

românești trăiesc ascunși pe unde pot. Abuzurile săvârșite în numele Legiunii a V-a romane, înființată din inițiativa d-lui Al. Diamandi, au contribuit mult la această stare.

- c) Școlile primare române din Tessalia au fost părăsite de învățătorii care neputând obține nici un sprijin italian s-au refugiat la Larisa și Trikala.
- d) Acțiunea „antarților” nu este îndreptată direct împotriva românilor, totuși nu există nici o garanție că n-ar putea devia dintr-odată.
- e) În Macedonia nesiguranța este în creștere. Măsurile luate de germani nu exclud tensiunea și rezistența dârză a mulțimii însăși.
- f) Regiunea Munților Pindului este lipsită de orice control militar.

/ss/ Caius Jiga

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepaginat.

296

<1943, București>. Ajutorul acordat de Statul Român comunităților aromâne din Serbia, Macedonia și Grecia, constând în alimente, combustibil, publicații, cărți, precum și asigurarea personalului didactic al școlilor în perioada 1942-1943.

Realizări

1 Pentru românii din Serbia

- Ministerul Propagandei Naționale a realizat, începând de la 18 decembrie 1942 să trimită zilnic ziarele „Viața”, „Timpul”, „Curentul” și „Dacia” din Timișoara.
- Ministerul Economiei Naționale a trimis în cursul lunii decembrie una sută mii kg lemne de foc pentru Biserica Albă.
- La 23 Decembrie, Ministerul Culturii Naționale a numit, pe prof. Gh. Pălăghieșu, director al Secției românești de pe lângă Liceul de băieți din Vârșeț și pe prof. C. Zamfirescu, director al Secției românești de pe lângă școala normală și director al Internatului din Vârșeț.
- La 9 decembrie, la Adunarea generală a Societății „Astra” din Vârșeț, românii bănățeni s-au prezentat autorităților germane și sârbe, că ei reprezintă o populație numeroasă de care trebuie să se țină seama și care poate să se conducă singură.

1. Pentru românii din Macedonia

- În cursul lunii Ianuarie 1943, Ministerul Propagandei Naționale a pus sub tipar un Almanah care va apărea până la sfârșitul lunii.
- A procurat 50 de biblioteci sătești și 3 biblioteci pentru gimnaziile din Ianina și Grebena și liceul din Salonic.
- A făcut abonamente la ziare și reviste și, în afară de aceasta, se mai trimit și ziarele Ministerului Propagandei Naționale.
- În cursul lunii Decembrie, Ministerul Economiei Naționale a expediat:
 - a) 50 vagoane orz pentru populația românească din Pind – Macedonia.
 - Pentru mănăstirea românească de la Sf. Munte:
 - 10000 kg grâu
 - 10000 kg porumb
 - 1000 kg fasole
 - 1000 kg linte

De asemenea, în cursul luni Decembrie 1942, Subsecretarul de Stat al Aprovizionării a expediat pentru administrația generală a școlilor și bisericilor din Macedonia:

- 300 litri ulei
- 720 kg zahăr
- 1200 kg făină
- 300 kg săpun.

.....
 ➤ A.M.A.E, fond Problema 15, vol. 31, f. 211.

297

1944 ianuarie 31, Atena. Raportul consilierului de presă al Legației României la Atena, Cuza Hotta, adresat vicepreședintelui Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu, privind propagandă românească în Grecia și repartizarea ajutoarelor statului român pentru aromânii din această țară.

Legațiunea Regală a României
 Serviciul Presei

31 ianuarie 1944

DOMNULE PRIM MINISTRU,

Ca urmare și drept completare a expunerii pe care am avut onoarea a Vă face verbal, îmi permit a vă supune cele ce urmează rugându-Vă respectuos să binevoiți a da ordinele și instrucțiunile ce veți crede de cuviință :

I. PROPAGANDA ROMÂNEASCĂ ÎN GRECIA

În ciuda sentimentelor nutrite de marea majoritate a poporului elen în actuala conflagrație, România se bucură de foarte multă simpatie în Grecia.

Oamenii politici și lumea intelectuală au înțeles dreptatea românească și Comandamentele superioare care au dictat și dictează politica externă și atitudinea țării noastre, direct amenințată de către primejdia de la Nord.

Atitudinea guvernului român față de grecii din țară și mai ales gestul repetat al României de a contribui la alinarea tragediei alimentare a Greciei a avut și are un puternic răsunet în masele grecești.

- Străduințele propagandei maghiare au eșuat și îmi permit a vă asigura că ele vor avea aceiași soartă și în viitor.

În presă, la radio, precum și în lumea academică și universitară avem prea mulți și devotați prieteni pentru ca acțiunea maghiară, oricare ar fi mijloacele pe care le întrebuițează și le va întrebuița – să poată câștiga teren.

Astăzi, cea mai bună cale de urmat a propagandei noastre în Grecia este cultivarea prieteniei de până acum și ajutorarea cu alimente a corpului didactic universitar și a familiilor ziariștilor și scriitorilor.

Pe lângă ajutorarea acestor două categorii, câteva vagoane trimise din partea șefului bisericii române I.P.S.S. Patriarhul României către I.P.S.S. Mitropolitului Atenei

Damaschinos, șeful bisericii grecești ar avea un ecou extrem de important în atmosfera spirituală din toată Grecia.

Trebuie să adaug că I.P.S.S. Damaschinos este astăzi în haosul actual din Grecia unica personalitate care se bucură de un imens prestigiu în toate clasele și în toate taberele politice și ideologice.

II. CHESTIUNEA AROMÂNEASCĂ

În vârtoarea tragică a războiului fratricid izbucnit între diferitele grupuri ideologice din Grecia, problema aromânească propriu zisă a dispărut cu desăvârșire din cadrul preocupărilor ambelor tabere (naționalistă și comunistă).

Oamenii politici și șefii rebelilor naționaliști și comuniști greci și-au dat seama de absurditatea prigoanei care la un moment dat se dezlănțuise împotriva elementului românesc din Grecia.

În afară de un număr limitat de frunțași aromâni care sunt refugiați la Atena și Salonic și a căror viață este într-adevăr primejduită, marea masă aromânească, volens-nolens, și-a identificat soarta cu restul populației.

După cum am avut onoarea să vă expun și verbal, după umila mea părere și în urma unui atent și aprofundat examen al situației de la fața locului, cel mai bun lucru astăzi este ca problema aromânească să nu fie câtuși de puțin agitată.

Acțiunea noastră trebuie limitată la o ajutorare, în limitele posibilităților, a refugiaților aromâni din Atena și Salonic.

Îmi permit a sublinia necesitatea ca să se permită Legațiunii noastre și Consulatului să poată acorda vize personale de intrare în țară a celor câțiva frunțași aromâni care sunt obligați să se refugieze în patria mamă până la calmarea spiritelor și limpezirea situației.

Regret că trebuie să adaug cât de penibilă este impresiunea provocată la Atena și Salonic prin refuzarea aproape sistematică a cererilor de intrare în țară a unor cunoscuți luptători naționaliști aromâni, în timp ce se acordă viza de intrare în țară unor persoane cu totul străine de neamul nostru (alăturat am onoare a vă înainta memoriul unui frunțăș aromân Dl. Nicolae Matussi, avocat, memoriu adresat D-lui Ministru Plenipotențiar M. Stănescu, care a vizitat Atena în luna octombrie trecut).

În casa Legațiunii din Atena există un fond rezultat din vânzarea cerealelor destinate ajutorării populației aromânești, cereale care din pricina imposibilității de a fi transportate în regiunile aromânești au fost vândute în Atena.

Îmi permit a supune aprobării Domniei Voastre ca din acest fond să fie ajutate familiile puținilor frunțași aromâni, distruși economicște și refugiați la Atena și la Salonic.

III. COEZIUNEA ACȚIUNII NOASTRE

Spre a se asigura o cât mai rodnică activitate în folosul propagandei și prestigiului românesc îmi permit respectuos a vă ruga să binevoiți ca pe viitor toate inițiativele cu privire la desfășurarea unei acțiuni în Grecia, să fie aduse în timp util la cunoștința legațiunii noastre și a Serviciului de Presă și Propagandă spre a se putea asigura convergența absolut necesară a unor străduințe folositoare.

De asemenea însărcinările date altor persoane care vin în Grecia în diferite misiuni, este necesar să fie comunicate și Legațiunii noastre, fie spre a le da tot ajutorul necesar, fie spre a arăta la timp imposibilitatea unor realizări în actualele împrejurări.

Activitatea desfășurată de către organele Ministerului Culturii Naționale în Grecia, și mai ales activitatea extra-școlară a D-lor profesori, precum și a administrației școlilor noastre din Salonic, este necesar să fie supusă controlului Legațiunii noastre spre a se evita inițiative, inspirate poate de bune intențiuni dar care pot cauza reale prejudicii din pricina recunoașterii situației și atmosferei generale din Grecia.

Primiți, Vă rog, Domnule Prim Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni și a profundului meu devotament,

CONSILIER DE PRESĂ
(ss) Cuza Hotta

Domniei Sale Domnului profesor Mihai Antonescu
Vicepreședintele Consiliului de Miniștri. Ministru al Afacerilor Străine a.i., București

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

298

1944 martie 3, București. Adresă a Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor către preotul Ioan M. Cristea de la biserica română din Salonic, prin care era anunțat să ridice de la consulat suma de 500000 lei ca ajutor pentru repararea capelei din Salonic și a bisericilor române din Veria și Hrupiște.

3 martie 1944

MINISTERUL CULTURII NAȚIONALE ȘI AL CULTELOR
Subs. de Stat al Cultelor și Artelor
Serv. Contabilității

Avem onoarea a Vă face cunoscut că odată cu aceasta s-a ordonanțat suma de lei 500000 lei ca ajutor pentru reparația bisericii mai jos menționate.

1. Capelei din Salonic lei 100000
2. Bisericii din Veria 200000
3. " Hrupiște 200000

Pentru încasarea sumei vă veți adresa Consulatului Român din Salonic.

După încasarea sumei veți înainta de urgență o chitanță în dublu exemplar din registrul de încasări al Protoieriei cel mai târziu până la 31 martie 1944.

p. Ministru
/ss/ Indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 21 f. 54.

299

1944 martie 14, București. Notă a Președintelui Consiliului de Miniștri privind necesarul de ajutoare pentru românii timoceni, care nu mai aveau voie să treacă granița în România.

COPIE de pe Nota No. .../1944, a Președinției Consiliului de Miniștri Cabinetul B.B.T.

NOTĂ

1944, luna martie, ziua 11

În urma interzicerii trecerii frontierei de către autoritățile germane pentru românii timoceni, DOMNUL MAREȘAL a hotărât ca aceștia să fie ajutorați printr-un dar care să fie trimis prin Crucea Roșie.

Intervenind la Ministerul Afacerilor Străine, pentru a ne furniza datele necesare ajutorării efective a populației românești din Timoc, aceasta ne-a comunicat că, articolele de primă necesitate sunt în ordinea importanței următoarele:

1. Petrol;
2. Sare;
3. Grâu;
4. Tutun.

1. *Petrolul* necesar este aproximativ de 75–150 vagoane.

Cantitatea de petrol acordată românilor din Banatul iugoslav a fost de 30 de vagoane, iar raportul dintre populația românească din Banatul iugoslav și cea din Timoc este de 1-5. Prețul petrolului pentru export în Serbia este de 20450 lei tona franco-frontieră Jimbolia.

2. *Sarea*: cantitatea necesară 150 de vagoane, cantitatea maximă 75 vagoane.

Prețul oficial al sării 15 dinari kgr. pe piață 30 dinari kgr.

Exportul în Serbia prin C.A.M., în bulgări 38 R.M. tonă F.O.B: Giurgiu, măcinată, 41,85 R.M. tonă F.O.B. Giurgiu.

3. *Grâu*: cantitatea minimă 80 vagoane.

Preț oficial 10 dinari kgr., pe piață 150 dinari kgr.

I.N.C.O.P.-ul achiziționează grâul la prețul de 317700 lei vagonul loco moară fără costul sacilor, transportului și impozitului excepțional. Grâu nemăcinat 280000 lei vagonul încărcat gară producător, fără cheltuieli de transport și impozit excepțional.

4. *Tutun*: cantitatea necesară 40000 kgr. 30000 kgr. țigări, 10000 kgr. tutun.

Prețul oficial țigări 1300 dinari kgr. pe piață 7500 dinari kgr.

Prețul oficial tutun de pipă 5PP dinari kgr., pe piață 5000 dinari kgr.

C.A.M.-ul achiziționează la următoarele prețuri:

Tutun ordinar inclusiv foița 2000 lei kgr.

Țigarete plugar 2,20 buc.

Țigarete naționale 2,50 "

Tutun pentru pipă 2000 lei kgr.

Cantitățile de mai sus arătate sunt calculate pentru o perioadă de șase luni, pentru comunele curat românești și cele mixte.

Supunem cele de mai sus Domnului Mareșal, rugându-l să binevoiască a decide.

p. Conformitate,

Șeful Biroului

/ss/ Constantin Aslan

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

300

1944 martie 24, București. Notă a șefului Biroului 4 din cadrul Președinției Consiliului de Miniștri Constantin Aslan privind situația etnografică și demografică din Banatul sârbesc, numărul românilor fiind apreciat la 80000.

COPIE

Președinția Consiliului de Miniștri. Secretariatul General
CBBT, Direcția Relațiilor cu Departamentele – Români de peste hotare

NOTA

1944, luna martie, ziua 24

Serviciul Special de Informații comunică următoarele date cu privire la situația etnografică și demografică a Banatului Sârbesc:

După ce stabilește regiunea cunoscută sub numele de Banatul Sârbesc, care are aproximativ 7680 km. pătrați, se menționează că după recensămintele oficiale populația din această regiune numără aproximativ 500.000 de suflete.

Români	80000
Germani	180000
Sârbi	150000
Unguri	70000
Alții	20000
TOTAL	500000

Peste acest număr se pare că mai sunt 50.000 de origine etnică română care sunt deznaționalizați.

Cauzele principale care au contribuit la micșorarea etnică română sunt următoarele:

a) Afluxul străinilor prin colonizări

Se menționează în decursul istoriei 4 colonizări dintre care ultima (1920) este aceea a colonizării a peste 70000 de suflete de origine slavă.

b) Deznaționalizarea românilor.

Numărul românilor deznaționalizați sunt aproximativ de 50000 de suflete.

c) Numărul mic de nașteri.

Caracterul materialist al românului bănățean, precum și necesitatea de a se impune prin avere, a dus la măsuri pentru reducerea natalității despre care se menționează căsătoria la vârste foarte mici (12–15 ani), care duce la un procent de mortalitate foarte mare la noii născuți, de asemenea, procentul de tuberculoși este foarte mare.

d) Emigrarea elementului românesc.

Densitatea elementului românesc crește de la Nord la Sud, de la 30 la 95%.

p. Conformitate
ȘEFUL BIROULUI 4,
Sublt. rez.
/ss/ *Constantin Aslan*

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

301

1944 aprilie 7, Sofia. Raportul preotului I. Runcu de la Biserica românilor din Sofia, către ministrul Cultelor și Artelor, în care arată pagubele produse bisericii și casei parohiale în urma bombardamentelor anglo-americane din 30-31 martie 1944. Biserica nu mai putea fi folosită iar personalul fusese trimis în țară sau se adăpostise la rude. Referatul ministrului stabilea că biserica nu putea fi închisă și că urmau să se facă reparații.

Biserica Română din Sofia
Nr. 11
din 7 aprilie 1944

Domnule Ministru,

Urmare a raportului meu nr. 7 din 15 I 1944.

Am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele:

În nopțile de 15 și 30 precum și în dimineața zilei de 31 martie a.c. Sofia a fost din nou violent bombardată de formațiuni aeriene anglo-americe.

De această dată biserica noastră și casa parohială au suferit grave avarii, astfel:

Biserica. O bombă de calibru mijlociu, 250 kg, a lovit unul din arcurile de susținere a boltei centrale, la baza turlei celei mari, provocând în arc și zidurile dimprejur o gaură de peste 10 m în diametru, după care, pătrunzând în biserică, s-a înfipt adânc în fața Ușilor Împărătești, pătrunzând prin dalajul de ciment. Din fericire, fiind o bombă cu dublu efect, n-a explodat decât în partea exterioară. Partea inferioară, cu explozie întârziată, a fost scoasă după câteva zile de serviciul de siguranță germano-bulgar.

Au fost distruse complet toate ferestrele bisericii, care, ca și ușile, au fost smulse din ziduri cu rame și tocure.

S-au produs crăpături mari în partea de sus a pereților laterali sub bolțile marginale.

În interior totul a fost devastat, zidurile și pictura murală lovite de schije, trei din cele șapte candelabre de cristal au fost complet distruse. Tâmpla a rămas intactă, însă scrijelată de schije și cărămizi. Instalația electrică a fost complet distrusă.

Reparațiunile aduse bisericii după bombardamentul din 10 I 1944 au fost zadarnice, deoarece totul a fost smuls și distrus în bombardamentul din 30 și 31 martie.

În rezumat, în biserică, fără a se proceda la reparațiuni și restaurări, care, după părerea arhitectului legației, n-ar costa la data prezentei mai puțin de 1 milion leva, exceptând repararea picturii și înlocuirea obiectelor distruse, nu se mai poate servi.

După părerea legației, însă, biserica noastră n-ar trebui declarată nici închisă, deoarece la o eventuală redeschidere guvernul bulgar ar putea pune chestiunea reciprocității, cerând redeschiderea bisericii bulgare din Brăila, închisă pentru anumite motive de guvernul român acum câțiva ani.

Expunându-vă cât mai rezumativ cele de mai sus, am onoarea a vă ruga să binevoiți a lua dispozițiunile și a da ordinele în consecință.

Casa Parohială. Lovită tot de o bombă de 250 kg, încă de la data de 10 I, bombă care a pătruns prin dormitor în pivniță, distrugând coloana de beton de susținere unghiulară, distrugând totul în interior și smulgând, ca și la biserică, ușile și ferestrele, a devenit în urma ultimelor bombardamente de nelocuit.

Pereții de N și V ai casei au fost dărâmați.

Temelia de beton armat a fost în parte, complet distrusă.

Reparațiile, după calculul aceluiși arhitect, Dl Naum Torhu, n-ar putea fi mai mici de 700.000-750.000 leva.

Subsemnatul am pierdut aproape tot ce am putut agonisi ca mobile, bibliotecă, haine, rufărie etc. în cei 21 ani (1923) de când servesc acestei biserici, neputând scoate de sub moloz decât o infimă parte.

În ce privește personalul, toți sunt în viață până în prezent. Cum însă posibilitatea de a mai oficia Sfânta Liturghie și aceea de a avea o locuință chiar și în afară de oraș nu există, în urma unei sfătuiri cu Legația, am fost trimiși:

Subsemnatul în țară, în comuna Pietroșița-Dâmbovița, unde caut a-mi lecui loviturile de bolovani primite în piciorul și brațul drept cu ocazia bombardamentului de zi din 31 III, când fiind surprins împreună cu dirijorul corului într-o mică gară de triaj din Sofia, de două ori am fost îngropați, odată sub nisip și a doua oară sub pietre.

Ieromonahul ajutor de preot Eufrosin Buga se afla la București pe data de 16 aprilie. Sunt în așteptarea adresei sale pentru a-i comunica ordinele Domniei Voastre.

Diaconul Ion Iufu și paracliserul Mihail Mustricu, fiind originari din Macedonia, au rămas la rude în Bulgaria.

Pe fostul paracliser Hristu Cosca l-am numit, cu asentimentul Legației, custode al celor ce au mai rămas din biserică și casa parohială.

Primiți vă rog Domnule Ministru asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Preot Paroh
/ss/ I. Runcu

Referat 24 V 1944

Se ia act de raportul prezentat.

Biserica Ortodoxă română din Sofia sub nici un motiv nu se poate închide din multe motive binecauzate.

Se vor face reparații vremelnice pentru a se evita pagube mai mari. Reparația normală se va face abia după război. Preoțimea noastră va oficia așa cum se poate încă în Sofia, iar permanent în localizarea indicată de Legația noastră din Sofia.

Preacucerniciei sale preotului Runcu i se acordă un concediu de boală de 15 zile în țară.

/ss/ A. Popa

➤ A.N.I.C. , fond Ministerul Cultelor și Artelor , dosar 8/1944 , f.52-54.

302

1944 iulie 27, Sofia. Raportul preotului I. Runcu de la biserica română din Sofia către ministrul Cultelor și Artelor, privind repararea acesteia cu materiale puse la dispoziție de Comisariatul general al Aprovizionării din acest oraș.

Biserica Statului Român
Sf. Treime, Sofia
27 VII 1944

Domnule Ministru,

Am onoare a vă aduce la cunoștință următoarele:

Conform dispozițiilor Domniei Voastre am procedat la o reparare provizorie a spărturilor produse de bombe în pereții și bolta centrală a bisericii noastre din Sofia, acoperindu-le cu bârne, scânduri și carton gudronat.

Toate materialele, pe baza unei cereri a oficiului parohial, mi-au fost puse la dispoziție în mod gratuit de către Comisariatul General al Aprovizionării din Sofia.

Am adresat Comisariatului mulțumiri în scris pentru această atențiune.

Lucrătorii au fost achitați de către domnul Ministru Plenipotențiar la Sofia, Ion Christu, și de subsemnatul, Excelența Sa dăruind pentru aceasta suma de leva 12.000.

Primiți vă rog, D-le Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

/ss/ I. Runcu

- A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar 8/1944, f.55.

303

1944 august 23, București. Notă a Ministerului Afacerilor Străine privind acordarea creditului de 155 milioane lei pentru ajutorarea românilor din Timoc și Banatul sârbesc.

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A
MIȘCĂRII FONDURILOR
Serviciul Trezorerie
Ministerul Afacerilor Străine
Direcțiunea Afacerilor Politice

23 august 1944

Avem onoare a vă face cunoscut că, pentru ajutorarea românilor din Timoc și Banatul sârbesc, Banca Națională a României a acordat un credit de 155 milioane lei.

În acest scop s-a încheiat o convențiune între Ministerul Economiei Naționale, Ministerul Finanțelor, Subsecretariatul de Stat al Industriei, Comerțului și Minelor, Banca Națională a României și Institutul Național al Cooperației.

Pentru ratificarea acestei convențiuni, am întocmit un Decret-lege, care a fost vizat de către Consiliul Legislativ, cu condiția de a se publica și convenția mai sus menționată.

Director General,
/ss/. Indescifrabil

Director,
/ss/. indescifrabil

- A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

304

1944 octombrie 28, Giurmaia de Sus, Bulgaria. Raportul preotului Th. Stoica, parohul bisericii române din Giurmaia de Sus, Bulgaria, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind ocuparea de către armata bulgară a localului bisericii și intenția de a instala în ea a unui preot bulgar.

Copie de pe raportul preotului Teodor Stoica, parohul bisericii române din Giurmaia de Sus. Înreg. Sub No. 118301 din 28 octombrie 1944.

DOMNULE MINISTRU,

Subsemnatul preot Teodor Stoica, parohul bisericii române din Giurmaia de Sus, Bulgaria, cu supus respect aduc la cunoștință următoarele:

La data de 15 august a.c. am venit în țară pentru a-mi aduce soția care era bolnavă, lăsând, într-o sală de clasă a școlii primare române, din sus numita localitate, toate lucrurile necesare unei gospodării, cât și alimente. Neputându-mă înapoia imediat din cauza evenimentelor ce au urmat, mi se comunică din sursă sigură, că armata bulgară a ocupat această instituție de folos național, spărgând ușile încuiate și risipind arhiva bisericii și lucrurile mele personale. Îndrăzneala a fost așa de mare încât au încercat să

instaleze un comandament chiar în Sf. Biserică, iar un preot bulgar, a voit să se instaleze la biserica română spunând că are aprobare de la Mitropolitul bulgar.

Dacă se tolerează astfel de lucruri, unei țări amice și aliata, care se pare că a terminat cu împilarea românilor de pe acele meleaguri și care încearcă uzurparea bunurilor statului român, atunci noi nu mai avem nici un rost acolo, fiind expuși la alungare cu ciomagul.

Domnule Ministru, depun aceasta, pentru a se lua cunoștință și interveni atât la Legația regală bulgară, cât și la atașatul militar bulgar, iar la sosire la Giurma voi comunica oficial, cu fapte și date reale.

Domniei Sale Domnului Ministru al Afacerilor Externe

Cu deosebit respect
/ss/ Pr. Th. Stoica

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 4, f. 275.

305

1944 decembrie 14, București. Memoriul privind situația românilor din Timoc adresat de C. Sandu Timoc, ministrului Afacerilor Străine.

DOMNULE MINISTRU,

Am onoare a supune atenției Domniei Voastre următorul memoriu cu anexe, relativ la românii din Valea și Carpații timoceni, care necesită o rezolvare urgentă, date fiind evenimentele.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, expresiunea înaltei mele stime și devotament.
Domniei Sale Domnului Ministru al Afacerilor Străine.

/ ss / C. Sandu Timoc

STRICT CONFIDENȚIAL

MEMORIU

Este cunoscut că între râul Morava și Timoc, trăiesc azi aproape 500 mii români în peste 300 de localități românești, cu un procent de peste 70% față de populația globală a ținutului. În cinci plase de pe Valea Dunării (Cliuci, Bârza Palanca, Zvijd, Homole și Poreci) românii întrunesc peste 90% față de populația conlocuitoare.

Numărul acestor români în mod oficial nu se poate stabili exact, deoarece statisticile oficiale sârbești se contrazic de la an la an. În anul 1846 sunt în număr de aproape 100 de mii, iar în anul 1895 statistica sârbească dă cifra de 159510 români. O mulțime de alți cercetători străini găsesc în acest spațiu un număr ce variază de la 200000 – la 350000 suflete românești.

Din cercetările recente făcute la fața locului și bine verificate, numărul românilor din Valea Timocului sârbesc este de cca. 450000 suflete.

Acest ținut carpatic, cu lumea și pământul său, presupune o strictă individualitate etno-psihologică cu zonele limitrofe surori: Oltenia și Banat.

Din punct de vedere istoric, ținutul a fost sub dese dominații străine: unguri, turci, bulgari, români, (Vladislav Basarab) și sub sârbi, începând cu actul istoric de acum un secol (1833) de când vecinii sârbi își încep istoria pe aceste plaiuri.

Până la anul 1833, atât românii din Timocul sârbesc și cei din Timocul bulgăresc au avut biserici românești, zidite de ei în fiecare sat și oraș la care serveau preoții autohtoni sau din cei veniți din Țara Românească ori Banat.

Îndată după ocuparea politică a acestei regiuni curat românești, sârbii începură desființarea sistematică a bisericilor românești (căci școli încă nu aveau nici chiar sârbii), și actul se definitivă din cauza reacțiunii preoților abia la anul 1873 în Serbia și 1934 în Bulgaria.

De atunci românii de dincolo de Dunăre, au fost închiși în hotarele statelor vecine ca într-o colivie, încât până la anul 1941, credeau că și românii „din Țară” au ca și ei școli sârbești sau bulgărești.

În clipa de față, acest compact grup românesc trans-dunărean, nu are nici o școală, biserică sau o foaie în limba pământească. Singurul lucru din care se adapă, este viața patriarhală românească, cântecul bătrânesc și vitalitatea.

Ce s-a lucrat pentru grupul românesc din Sud-Vest.

Prin întoarcerea prizonierilor români timoceni din România în Iugoslavia, în anul 1941, s-au răsturnat definitiv ideile greșite și propaganda interesată a vecinilor despre România și poporul român. În lagărele din țară au învățat scris-cititul și întorși la vetrele străbune, au fost și au rămas și azi, niște modești dascăli ai slovei, dar mai ales ai duhului românesc pe care l-au văzut și l-au simțit că este mai superior altor popoare conlocuitoare.

În anul 1937, am început lupta de orientare a poporului român timocen pentru a cere școli și biserici românești, în cadrul statului iugoslav de atunci; dar din cauza regimurilor despotice nu am reușit și am fost forțat să trec în țară în anul 1939-40.

După aproape doi ani de pauză s-a format un grup etnic clandestin al românilor din Serbia, care îngloba pe românii din Banat și Timoc, într-un tot unitar. I s-a pus acest nume pentru că pe lângă cei 80000 de români din Banatul sârbesc, guvernul german să accepte ca minoritate etnică și pe cei jumătate de milion de români din Timoc. Dar guvernul german nu a acceptat acest lucru și românii timoceni au continuat să rămână anonimi în politica internațională, fără nici un drept național.

Președinția Consiliului de Miniștri de atunci, a format totuși un grup etnic pentru acești români, compus din trei bănațeni și trei timoceni, printre care am fost și eu. Rezultatul a fost însă, că acea Președinție confundându-i pe românii timoceni cu cei din Banatul sârbesc care aveau toate drepturile naționale, s-a mărginit să activeze numai pentru ei (dar și acolo mai rău încurcând lucrurile din lipsa cunoașterii realităților) și eu ca cel mai tânăr am cutreierat de la un cap la altul pământul timocan pentru ai convinge pe frații de acolo, să-și ceară singuri dreptul de a fi minoritate etnică și ca atare de a avea școli și biserici românești. La un moment dat, văzându-mă părăsit de Președinție, văzând dezinteresarea ei cât și dezbinările comitetului care se mulțumeau să facă numai rapoarte fără a risca să meargă pe teren, m-am retras și la 1 iunie 1943, am reușit să intru funcționar la Ministerul Propagandei Naționale, primind însărcinarea de a conduce practic serviciul de propagandă culturală, pentru românii timoceni și bănațeni.

Ținând seama de finalul evenimentelor politice și militare mondiale și împotriva voinței populației care cerea alipirea la Patria mamă, am căutat să nu pun acest popor în conflict cu stăpânitorii și am propagat verbal ideea, că în baza principiului naționalităților, românii din Timoc pot și trebuie singuri, să-și ceară drepturi culturale în limba maternă.

În timp de un an, numai cu vreo 250000 lei, am trecut clandestin peste Dunăre, mai bine de trei vagoane de cărți cu caracter cultural, donate de Ministerul Propagandei, Ministerul Culturii Naționale, Casa Școalelor, Fundația Regală și Ministerul Afacerilor Străine. Cele mai multe cărți au fost de școală: abecedare și citiri.

În ciuda unei îndârjite opoziții a autorităților germane, care au căutat prin Gestapo să mă aresteze și care au îndrăznit să vină pentru aceasta și până la București, în ciuda autorităților fasciste ale generalului Nedici, Liotici și a cetnicilor care vedeau în aceste perle salvatoare ale sufletului obidit timocen, o otravă, s-a trecut peste Dunăre și peste Belgrad, peste 100000 de volume, de: abecedare, citiri și diverse cărți de beletristică, potrivite gustului poporului și fără caracter politic.

Expedițiile Gestapo-ului german în colaborare cu cele ale autorităților sârbești, în scopul de a aduna aceste cărți și a le arde în piețele publice, nu au dat roade așteptate, ci din contră, au îndârjit populația oprimată să le ascundă și să nege existența unor asemenea cărți.

În județul Craina (îndeosebi), precum și în județele Pojarevaț, Timoc și Morava, știu să citească românește peste 70% din populație, iar în plasele de pe Valea Dunării, în fața Olteniei și Banatului, aproape toți copiii știau să citească mai bine românește decât sârbește și săculețele lor sunt totdeauna pline cu cărți românești atunci când merg la școală.

Cu toate că balada este în floare la frații din Valea Timocului, le-am dat patefoane și mii de discuri cu cele mai alese cântece populare din țară, care au stârnit unanimă senzație, iar pentru a renaște portul, am dat ii și fote românești.

În vederea formării de noi pionieri care să întărească rândurile luptătorilor pe teren, am adus în țară la școli și universități, elevi și studenți timoceni, deoarece din Timocul sârbesc sunt foarte puțini, din cauza eforturilor care s-a tins la unificarea etnică a acestor români.

Începând cu anul 1942, împreună cu un inimos colaborator, am redactat primul ziar pentru românii din Timoc - „Foaia Timocului”, care din pricina numelui, neajungând la destinație, a trebuit să apară camuflat sub emblema ziarului fraților bănățeni din Vârșeț „Nădejdea”, până în anul acesta în luna august, când ni s-a terminat hârtia. Ziarul apărea în caractere chirilice și grai popular pentru a fi accesibil maselor timocene.

Tot în cadrul acestei acțiuni am redactat în litere chirilice primul calendar istoric al românilor timoceni pe care-l anexează împreună cu ziarul.

Pentru românii din Banatul de Vest, am dat cărți didactice și material didactic, iar pentru casele culturale, zece aparate de radio.

Situația actuală

Indiferent de opoziția sârbilor reacționari și a germanilor, pentru românii din Timoc s-a început pe față, pentru întâia oară, lupta și s-a dus cu hotărâre și abilitate politică de către noi, astfel că ea a dat roade bune. Dar dacă semânța aruncată germinează și răsare, planta trebuie îngrijită să crească în condițiuni fără a fi vlăguită de alte buruieni înconjurătoare.

Majoritatea românilor timoceni e orientată și știe că dreptul la cultura maternă este invincibil și fața oricărei forțe de constrângere.

Am constatat că cei mai setoși pentru cultura maternă sunt tocmai intelectualii (îndeosebi învățătorii). Trebuie remarcat faptul, că deși în Iugoslavia actualul regim are

caracter democratic, românii timoceni nu au mare încredere până la proba contrarie, când la fel ca celelalte națiuni din Iugoslavia, li se va acorda în mod automat drepturile naționale. De aceea, ei se mișcă greu și fără un îndemn de sus, de teama conducerii nu ar îndrăzni să-și solicite ceea ce le aparține ca o justiție imanentă – cultura maternă.

Românii timoceni nu trebuie desconsiderați pentru motivul că nu au sentiment național politic și că nu sunt în stare singuri să-și ceară ceea ce este al lor. Cine cunoaște șovinismul de dincolo de Dunăre și atitudinea forței de stat față de cei care vorbesc limba română, este convins că în Valea Timocului este mult de lucru și este cel mai greu de reușit. Dar aceste fapte, nu trebuie să fie îndemnuri pentru a dezerta de la cea mai sfântă datorie de a lupta pentru existența fraților de un sânge și suflet de peste Dunăre.

La 20 noiembrie 1943 în orașul Iaițe din Bosnia s-au pus bazele noii constituții iugoslave de către Mareșalul Tito și consiliul suprem anti-fascist de eliberare a Iugoslaviei. Prin art. IV din Constituție, se spune textual: „Toate minoritățile etnice din statul federativ iugoslav, vor avea toate drepturile naționale”. Pe de altă parte, Iugoslavia se împarte în șase unități federative, împărțire care ține seama de caracterul etnic al regiunilor respective. Luna trecută abia, s-a acordat și Voivodinei (Banatul, Sremul și Bacica), dreptul de a fi sub unitate federativă din statul Serbia. Cât privește însă Serbia de Nord-Est, dintre Morava și Valea Timocului, care are caracter etnic românesc, împetritată în câteva locuri cu unele insule etnice sârbești colonizate, această chestiune s-a trecut sub tăcere, fie intenționat, fie pentru că nimeni nu a ridicat-o.

Sunt însă informat, că la congresul tineretului sârbesc ținut la Belgrad în 18 noiembrie 1944, președintele congresului a spus: „Cine are de vorbit din partea românilor timoceni, despre problema vlahilor timoceni?”. Dar durere, că nimeni nu a luat cuvântul, probabil de teamă ca democrația din Iugoslavia să nu îmbrace mai târziu haina vechiului șovinism, sau pentru motivul că din cauza războiului, nu ar fi fost momentul.

Profitând de prietenia unor personalități în posturi de conducere în Valea Timocului (care sunt de origine etnică români) am luat legătura cu ele și le-am rugat să-mi declare care va fi soarta românilor timoceni în cadrul noului stat federativ iugoslav. Mi s-a spus că românii timoceni vor putea avea toate drepturile conform hotărârii celui de al doilea congres anti-fascist din 29 noiembrie 1943, dar aceste drepturi sunt în funcție de voința lor. Cu alte cuvinte, ei trebuie singuri să și le ceară și opera este admisă de oficialitate numai în cazul când va începe de jos în sus.

Se poate întâmpla ca guvernul iugoslav să evite acordarea unei destinderi culturale românești în Timoc pentru motivul că această masă atât de compactă să nu devină mai târziu o problemă de litigiu grea pentru stat.

Ce trebuie făcut.

Am putea avea acces în regiunea timoceană și în acest timp, deoarece încă din timpul regimului vechi am avut legături cu românii timoceni care au simpatizat cu mișcarea de eliberare a Iugoslaviei.

Prin mine, armata de eliberare a Iugoslaviei a putut în luptele grele de la Dunăre să capete un adăpost în Țară și un real aport în eforturile de nimicire a germanilor.

În colaborare, am urmărit după 23 august, formarea unei divizii românești timocene la Turnu-Severin, care prin sângele ei în lupta contra cotropitorilor germani, să-și poată câpăta admirația lumii și conducerii iugoslave și implicit dreptul la școli și biserici românești. Cu acel prilej, la Turnu-Severin, am redactat primul manifest în limba română,

care s-a răspândit în mod oficial în 10000 exemplare de către armata de eliberare în satele timocene (anexez un exemplar).

Continuarea legăturii cu poporul român timocen este absolut indispensabilă, pentru a-l putea la timp îndruma și în ritm cu evenimentele politice. Desigur că acțiunea în situația actuală este mai grea, dar ea se ușurează, din moment ce nu mai are caracter material și se reduce în loc de împărțire de cărți la acțiune verbală sau teoretică.

Scopul trebuie să rămână același: lupta proprie pentru școli și biserici românești, și obținerea dreptului de a fi grup etnic. La realizarea aceasta se poate ajunge pe trei căi: a) în mod automat pe baza Constituției, b) prin conștiința națională și necesitatea păstrării graiului părintesc prin școală și biserică și c) prin imitație, adică prin îndrumările de sus în jos să-i îndemne în mod abil ca să-și ceară drepturile naționale așa că toate națiunile din Iugoslavia au cerut și au obținut în aceste vremuri democratice. În prima posibilitate și a doua nu trebuie sperat mult. Numai ultima ar putea da rezultatele practice prin care, românii ar putea deveni grup etnic, subunitate federativă în Serbia, sau numai dreptul de a avea școli și biserici în limba maternă.

Șansele pentru ultima soluție sunt bune deoarece învățătorii timoceni mi-au și propus aceasta, iar țăranii sunt cu toții pentru asemenea mișcare și doar așteaptă să le apară conducătorii.

Pe lângă aceste posibilități, un coleg ziarist român timocean din Belgrad, mi-a promis că va pune în presa iugoslavă la Belgrad această problemă. Cred însă că asemenea articole ar trebui bine plătite.

Concomitent cu acțiunea presei de la Belgrad și poate și de la București, voi întocmi un memoriu bine documentat cu statistici și hărți etnografice sârbești și străine care va fi prezentat de către o delegație timoceană, Consiliului suprem antifascist de eliberare a popoarelor iugoslave.

Am discutat cu un coleg ziarist român din Timoc despre probabilitatea înființării unui ziar românesc pentru Timoc. Chestiunea ar rămâne în funcție de posibilitățile morale și apoi de cele materiale.

Legătura cu poporul timocean este cu atât mai naturală cu cât în urma demersurilor pe care le-am proiectat mai sus, românii timoceni ar putea să-și capete drepturile naționale și în acest caz, ar urma ca singuri să-și organizeze învățământul fără a permite să se amestece România în aceste treburi. În acest caz eu ar trebui să dau primele îndrumări în ceea ce privește tipărirea manualelor didactice și organizarea învățământului.

Pentru realizarea acestor deziderate este necesar ca subsemnatul să fie detașat (așa cum am fost până în luna august la Ministerul Propagandei), de la Ministerul Culturii Naționale la Ministerul Afacerilor Străine Direcțiunea Presei și Informațiilor. La acest oficiu aş putea corespunde așteptărilor și îndeplini misiunea principală de presă și informație pentru Iugoslavia, cunoscând bine limba, istoria, poporul și cultura iugoslavă. Concomitent cu această misiune aş putea rezolva și prima misiune, căci în cazul de față, fiecare din ele o presupune pe cealaltă, și una fără alta nu pot trăi. Acțiunea în ceea ce privește îndrumarea conducătorilor timoceni va avea caracter particular în aparență.

Data fiind popularitatea pe care o am în masele românești timocene și încrederea în conducerea iugoslavă din Timoc, aş putea la Turnu-Severin ține această legătură atât cu românii pe de o parte și conducătorii lor spirituali, cât și cu oficialitatea sârbească, care

îmi va furniza materialul de presă și informații. În baza pașaportului, m-aș putea deplasa des și pe teren atât în Timoc cât și la Belgrad.

Dar pentru a căpăta și mai mult încrederea conducerii sârbești și a avea siguranța mai mare a mișcării pe teren și a reușitei, am pus la cale în colaborare cu șeful politic și deputatul românilor din Timoc, următoarele:

- a) să scriu în presa românească articole despre mișcarea de eliberare a Iugoslaviei;
- b) despre legăturile dintre poporul român și iugoslav în trecut și prezent;
- c) să lupt pentru o apropiere culturală practică româno-iugoslavă;
- d) să înființăm la Turnu-Severin cu adeziunea forurilor superioare, o asociațiune româno-iugoslavă: „Timoc-Oltenia”, în cadrul căreia sârbii să se producă pe scenele oltene, iar oltenii pe scenele sârbești din Timoc.

Luând în sfârșit în considerație politica externă a Iugoslaviei, putem trage concluzia că în mod practic pe ei îi interesează ultimul sârb din țările vecine și că implicit, vor pune problema Banatului românesc pentru cei 40000 de sârbi, care acum vreo două luni s-au ridicat cu armele împotriva autorităților românești cerând alipirea la Iugoslavia. Dacă așa stă cazul, țării mume îi incumbă datoria de a se interesa nu numai de cei 80000 români din Banat, dar și de cei aproape 500000 români timoceni, care în momentul de față pot cel puțin contrabalansa anumite probleme mari pentru țara noastră.

Pentru informarea Ministerului Afacerilor Străine și documentarea la Conferința Păcii a chestiunii timocene, indiferent cum va fi pusă ea, am adunat din bibliotecile iugoslave și bulgare un vast material documentar, încă necunoscut în opinia publică românească. Am desenat mai multe hărți etnografice și am alcătuit statistica definitivă a românilor din Timoc, după date cercetate personal la fața locului.

Concluzia

Pentru ca românii timoceni să nu rămână o amintire istorică cum au rămas celelalte milioane de români din Balcani, cred necesară găsirea unei soluții potrivite pentru a fi încadrați în Direcțiunea Presei și Informațiilor, cu misiunea principală de corespondent pentru Iugoslavia (informații) și misiunea secundară și cu caracter particular îndrumarea organizării românilor timoceni pentru a-și cere singuri, drepturile naționale-culturale.

Supunându-vă acest memoriu, sunt încredințat că-i veți acorda atențiunea necesară și găsi soluția practică pentru rezolvarea acestei probleme de domeniu românesc.

Binevoiți a decide

14 decembrie 1944, București

Anexe:

- 1) Harta cu etnicul românesc dintre Morava și Valea Timocului;
- 2) Ziarul „Nădejdea” pentru românii din Timoc;
- 3) Calendarul „Nădejdea” (istorie) pentru românii din Timoc.
- 4) Manifestul pentru românii din Timoc de a intra în armata de eliberare iugoslavă, ca voluntari;
- 5) Dovada de la Oficiul Consular Regal din Belgrad că am redactat ziarul „Nădejdea” din Vârșeț.

ROMÂNI HAIDACI LA LUPTĂ!

Ceasul dezrobirii a venit. Puterea germană care subjugase Europa s-a prăbușit în mormânt. Zbătându-se ca peștele pe uscat, ei pier tocmai când se credeau mai tari.

România le-a dat lovitura cea mai grea și întregul Balcan le este pierdut. Furșitul războiului se apropie cu pași grăbiți.

Armata Mareșalului Stalin de acum înfrățită cu cea română, înaintează peste Carpați în Ungaria și către noi spre Dunăre,

Peste tot germanii sunt îngenunchiați.

Pe frontul din Franța lupta au pierdut-o. Parisul este de mult eliberat și Franța este aproape în întregime curățită de Germani. Lumea Europei este încleștată în lupta pentru nimicirea Germanilor. Granițele Germaniei sunt amenințate la apus de către aliații noștri anglo-americani și la răsărit de către marea putere rusească. Câmpul de luptă va fi în câteva zile pe pământul Germaniei.

Italia este aproape toată în mâinile anglo-americanilor, iar Poliska este mai bine de jumătate eliberată de jug.

Acum soldații germani au rămas singuri și mor cu sutele de mii, numai pentru nebulnia unui casap ca Hitler.

A venit fraților timpul să fim tot una, să ne unim inimile și bratele, să ne deșteptăm din somnul cel de moarte și luând armele în mâini să pornim la luptă numai sub comanda mareșalului nostru Tito, comandantul de căpetenie al armatei populare de eliberare a Iugoslaviei și a tuturor odredurilor de partizani.

Mareșalul Tito este steaua și soarele dreptății noastre. Dacă și Draja ar fi înțeles cu gelacii lui să se unească cu noi, n-ar mai fi nici munții de oase de frați de ai noștri, și noi am avea de luptat numai cu germani. Acum poate vor deschide și ei ochii închiși.

Fraților, cutremurați-vă în față ceasului mare pe care ni l-a dar cerul să-l trăim pentru croirea viitorului nostru și al copiilor noștri. Lepădați din inimi urile împotriva unora și altora și uniți-vă în luptă sub același steag al dreptății, sub steagul lui Tito, care în țara federativă Iugoslavia, va da și celor jumătate de milion de români dintre Morava și Valea-Timocului, drepturi, de a avea școli și biserici românești. Fugiți de la aceia care vă vreau moartea și vă asupresc, numai că ei să comande și voi să vă opintiți în sudori și sărăcie.

Apărătorul tuturor din Iugoslavia, Tito, a trecut Ibarul și apa Sitnica și peste Priștina și Kralievo se îndreaptă spre noi.

A noastră este dreptatea al nostru este tovarășul Tito, izbăvitorul vitejilor din Valea Timocului, în lături cu lipitorile care ne-au supt și încă mai sug nu numai sângele nostru, dar și inima noastră românească!

Români, nu mai pierdeți nici un minut, adunați-vă și sfătuiți-vă. Organizați-vă în odreduri și îndată veți primi arme pentru luptă. În câteva zile, noi am putea curăți vatra strămoșească de germani și lumea noastră ar trăi în pace.

Soarta și viitorul nostru stă în mâinile noastre. Gândiți-vă și nu dați cu piciorul nici la două mii de ani viață străbună aici, și nici la jertfele aduse de cei care au murit pe câmpul de bătaie, pentru dreptatea tuturor neamurilor. Între viață și moarte, alegeți-o pe cea mai bună.

Armata cea mai puternică din lume a Rusiei se apropie de noi, de aceea e timpul să vă grăbiți, ca unul să nu fie neîncadrat în armata roșie a mareșalului nostru Tito, care este singurul ce se gândește și la necăjiții români din Valea Timocului.

Și acum la luptă! La lupta pentru trai și pentru lege, la lupta pentru dreptatea neamurilor și a Românilor timoceni.

Trăiască aliații noștri.

Trăiască tovarășul Stalin și armata roșie.

Trăiască Kralju nostru Petru II,

Trăiască tovarășul Tito și armata lui.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, nepaginat.

306

1944, <București>. Raport privind situația românilor din Albania și Iugoslavia, supuși unei politici de deznaționalizare. Se propun măsuri pentru sprijinirea școlilor și bisericilor românești din aceste țări, care au suferit avarii în timpul războiului.

Raport săptămânal nr. 78

Partea II-a

Diferite chestiuni în legătură cu românii de peste hotare

1. Informațiuni

a. Pe raportul săptămânal nr. 58 tratând organizarea economică a românilor din Serbia, Domnul Mareșal a cerut să se execute integral dispozițiunile Domniei Sale de a sprijini efectiv dezvoltarea culturală și economică a românilor care trăiesc în afara granițelor, hotărând că sacrificiile Statului român trebuie să fie mai mari decât sacrificiile celorlalte state.

Tradiția daniilor voievodale trebuie să fie principiul acțiunii Statului român în acțiunea privind românii din afara granițelor.

Pe această linie de preocupări înglobând și pe românii din Albania, Cabinetul B.B.T. a comunicat Ministerului Afacerilor Străine recomandarea Domnului Mareșal de a lua în grija sa problema Institutului Român de la Santi Quaranta (Porto Edda), pusă în discuție de Ministerul Culturii Naționale.

Domnul profesor Berciu, directorul Institutului Român din Albania, ne înfățișează aspectul problemelor românești din acel stat.

Încă din 1913, prin crearea noului Stat albanez, s-a urmărit o politică de deznaționalizare a românilor. Uniunea italo-albaneză nu a îmbunătățit cu nimic această situație. Din cei 60000 români existenți în Albania înainte de primul război mondial, astăzi numărul celor care vorbesc românește s-a înjumătățit.

Mulți români și-au pierdut graiul învățând limba albaneză. Cele 5 școli românești nu funcționează în prezent din cauza avariilor suferite în timpul războiului și din cauză că nu s-au dat fonduri pentru a fi reparate. Dl. Berciu crede că în felul acesta albanezii doresc să creeze o situație de fapt, pentru ca apoi să închidă școlile.

Bisericile românești, de asemenea, sunt în ruină. Dacă s-ar adăuga un sprijin bănesc din partea guvernului român, la sumele de care se dispune deja, s-ar putea repara și școlile și bisericile.

S-ar impune studierea bisericilor și mănăstirilor zidite de români, care construiesc o comoară neprețuită de artă românească. Acestea dovedesc în mod evident contribuția elementului românesc din Balcani la istoria civilizației. Ministerul Culturii Naționale și Ministerul Propagandei Naționale ar putea ajuta această activitate științifică, pe care Institutul român din Albania nu a putut s-o efectueze din lipsa de mijloace materiale. Pentru coordonarea întregii activități culturale și propagandistice a acestui Institut, se propune ca el să aibă controlul tuturor școlilor și bisericilor din Albania.

Dl. ministru Petrovici a admis, în principiu, mutarea Institutului la Tirana, unde este un centru românesc important, însă Dl. profesor Berciu nu dispune de fonduri pentru îndeplinirea acestei mutări. După mutare, s-ar putea cere și înființarea unui liceu românesc, fapt care s-ar putea realiza prin încheierea unei convenții culturale cu guvernul albanez.

Acest guvern își câștigă din zi în zi mai multă libertate de acțiune și dorește anchetarea acestei convenții pentru a deschide o școală albaneză la București. Ducerea unor tratative discrete și directe cu el, ar da roade neașteptate, pentru că cu italienii nu se poate lucra, deoarece nu admit în Albania decât propaganda lor.

Dl. profesor Berciu arată că dacă ar putea pleca în Albania, în cadrul Institutului, ar putea desfășura o propagandă în următoarele direcții:

- Prin relațiile cu persoanele de acolo, ar crea o atmosferă favorabilă României.
- Organizarea unei expoziții permanente de artă românească, cărți, hărți, precum și produse – eșantioane ale industriei noastre forestiere și petroliere.
- Înființarea unei biblioteci.
- Statistica tuturor românilor din Albania.
- Intervențiuni ca să se aducă filme și jurnale cinematografice românești.
- La radio Tirana și în presă să se facă publicitate pentru cunoașterea țării noastre.
- Să se facă traduceri în limba albaneză, din limba noastră.
- Guvernul român ar putea dăru, anual, câteva colecții model pentru elevii români merituoși.

Ministerul Culturii Naționale ar putea dăru învățământului secundar albanez o serie de păsări și animale împăiate, din cele care trăiesc în regiunile Deltei și Carpați.

Poporul albanez fiind mai înapoiat pe scara civilizației ar fi mult impresionat de aceste daruri. În plus, fiind și sărac, chiar are nevoie de ele.

b) Serviciul Special de Informații comunică că autoritățile sârbești din Belgrad au destituit pe referentul școlar român Silviu Miclea de la Inspectoratul școlar din Belgrad înaintea acestuia a mai fost destituit alt referent Voin.

Se observă că autoritățile sârbești caută să-și impună autoritatea. Prin măsurile lor însă, lovesc mai ales în funcționarii români. Astfel a fost îndepărtată din serviciu o funcționară de la pretura din Vârșeț. Iar acum se lucrează la îndepărtarea pretorului Selea.

c) Tot de la Serviciul Special de Informații deținem informațiunea că în rândurile școlarilor români din Banatul de Vest se resimte influența mișcărilor extremiste.

Comunicând această informație Ministerului Culturii Naționale, acest Departament a luat următoarele măsuri:

- A pus în vedere consilierului școlar de pe lângă Oficiul nostru consular din Belgrad ca să convoace o conferință a profesorilor în care să hotărască măsurile ce trebuie luate pentru disciplinarea elevilor.

- Societatea „Astra” a fost invitată să închirieze localuri în care să funcționeze internate pentru elevi.
- Toți elevii vor fi obligați să locuiască în internat.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, Iugoslavia, f. 106-110.

307

1945 martie 1, București. Adresă a Ministerului Culturii Naționale, către Ministerul Afacerilor Străine, în care se solicita obținerea unor date despre situația personalului didactic român din Grecia, Misiunii Militare Britanice din București. În anexă lista acestor persoane, care se presupunea, fie că au fost arestate de germani, fie că au fost luate ostatece de rebelii greci.

Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor.
Direcțiunea învățământului particular și confesional

Onor
Ministerului Afacerilor Străine
Direcția Politică
LOCO

1 martie 1945

Fiind informați pe cale particulară că, în urma evenimentelor de la 23 august 1944, o parte din membrii corpului didactic, menționați în tabloul alăturat, au fost ridicați și de armatele germane, sau luați ostateci de rebeli greci și fiind îngrijorați de soarta lor, cu onoare Vă rugăm să binevoiți a interveni pe lângă Misiunea militară britanică din București, să ni se comunice, dacă profesorii români din Salonic sunt în deplină siguranță și n-au fost deportați în Germania.

p. Ministru
/ss/ Miron Nicolescu

Director,
/ss/ Aurel Călugăru

Tablou
de corpul didactic secundar de la școlile românești din Grecia, de supușenie română,
care se găsesc în Grecia

Numele și prenumele	Școala unde funcționează	Observații
Blidariu David	Inspector General	
Costin Ștefan	Liceul Comercial Salonic	
Honoriu Boicescu	" " "	
Niculescu Constantin	" " "	
Haivas Manoil	" " "	
Tosca Atanasie	" " "	
Ferdinand Celea	" " "	
Peia Aurel	Școala Profesională fete Salonic	
Târu Teodor	Liceul Teoretic Grebena	
Luca Mihail	" " "	
Marinescu Filip	" " "	
Pandrea Eftimiu	" " "	
Dumitrescu Ion	" " "	

Dumitrescu Aurelia	" " "	
Marcu Elena	Gimnaziu Român Ianina	
Constanța Sultana	" " "	
Peia Ana	Școala Profesională fete Salonic	

Director,
/ss/ indescifrabil

Subdirector,
/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 158.

308

1945 martie 15, București. Note ale lui Papahagi privind situația școlilor române din Grecia și a populației aromâne din această țară. Personalul didactic fie se refugiasse la Atena, fie fusese internat în lagăre și ulterior eliberat.

Situația școlilor noastre din Grecia. Profesorii de la Grebena

Din lipsă de comunicații și din cauza situației politice până în ziua plecării subsemnatului din Atena nu se știa amănunțit situația școlilor noastre din Grecia. Un lucru este sigur: Liceele noastre de la Salonic și Grebena (acesta din urmă continuă să fie evacuat la Salonic încă din timpul retragerii trupelor italiene de la Grebena) nu au funcționat până în ziua de 17 februarie. Localul Liceului Comercial din Salonic este ocupat actualmente de trupele engleze. La toate intervențiile făcute de Legație spre a fi evacuat, s-au primit răspunsuri negative. Liceul însă dispune de un alt local cu chirie. Cu mult înainte de începerea revoluției profesorii: Luca, Țăru, Caraianu și părintele Ciotei se aflau la Atena, veniți de la Salonic, împreună cu Inspectorul special superior Nicolau. La Atena se așteaptă sosirea D-lui inspector general David Blidariu ca să raporteze asupra situației școlilor noastre din Grecia.

Toți profesorii liceului din Grebena, învățătorii și o parte din colonia română, aflați la Salonic, au fost arestați de organizația E.A.M. sub motivul de a fi colaborat cu italienii. La diferitele intervențiuni făcute li s-a dat drumul.

Amănunte nu s-a putut afla cu privire la situația gimnaziului din Ianina, dat fiind că această regiune a fost izolată mult timp de partizani.

Am aflat numai că a fost arestat profesorul Ilie Perdichi și Dl. Ermil Niculaescu, gerantul Consulatului nostru din Ianina.
București, 15 martie 1945

PAPAHAGI

Situația generală a aromânilor din Grecia

Încă de la înființarea trupelor de partizani, aproape toate regiunile locuite de aromâni au fost sub ocupația acestor armate neregulate, și anume: „Elass”-ul, cu tendințe de stânga, cea mai numeroasă, și „Edes”-ul, cu idei naționaliste, dar cu mult mai mică la număr față de Elass. Firește că foarte mulți aromâni, cu sau fără voie, au trebuit să ajute și să colaboreze cu acești partizani. Alți tineri aromâni, foarte puțini la număr în special tinerii care au trecut prin școlile românești, sau cei împinși fără voia lor de anumite

persoane iresponsabile, au colaborat cu germanii, luptând împreună pentru stărpirea partizanilor. La retragerea trupelor germane, cei mai mulți, îmbrăcați chiar în uniforme germane, au plecat împreună cu trupele retrase.

În prezent, dat fiind supra-naționalismul de care este condus prezentul guvern grec, sub influența vădită și foarte pronunțată a Marii Britanii, și din aceeași cauză, cea mai mare parte din opinia publică elenă în urma înăbușirii revoluției Eamiste, situația aromânilor din Grecia pare a fi zădărnită în culori negre, cu atât mai mult cu cât li s-a creat o atmosferă infectă, fiind acuzați ca trădători și colaboraționiști prin excelență cu italienii și cu nemții. Paralel cu acestea, acum când s-a ridicat chestiunea Macedoniei independente pe care o crează statul iugoslav, e firesc, pentru greci, să ducă o politică de asuprire față de Aromânii care s-au expus în ideile și intențiile lor autonomiste odată cu intrarea trupelor italiene în Grecia.

București, 15 martie 1945

PAPAHAGI

➤ A.M.A.E., fond Grecia, dosar 217/1945-1949, nepaginat.

309

1945 aprilie 10, București. Notă informativă adresată secretarului general al Ministerului Afacerilor Străine, Vasile Stoica, în care sunt aduse acuzații de corupție inspectorului Administrației Școlilor și Bisericii Românești din Grecia, Gh. Papagheorghe, care în perioada 1942-1944, ar fi folosit în interes personal salariile personalului didactic din această țară.

Personal – Confidențial

Domniei Sale Domnului V. Stoica,
Ministru Plenipotențiar
Secretarul General al Ministerului
Afacerilor Străine

NOTĂ INFORMATIVĂ

Sunt informat că din toamna anului 1942 până în vara anului 1944, în învățământul nostru din Grecia, s-au produs nereguli răsunătoare prin neplata salariilor Corpului didactic, bisericesc, neplata pensionarilor didactici, însumând laolaltă sume de peste 500000 franci elvețieni care au fost încasate lunar în cecurile Băncii Naționale din București de către inspectorul g-al Gh. Papagheorghe, însărcinat sub regimul Antonescu cu conducerea Administrației școlilor și bisericilor românești din Grecia.

Se afirmă că aceste cecuri sau au fost imediat schimbate la Bursa neagră, sau gajate la diferiți speculanți de valută, iar sumele obținute nu serveau la plata salariilor, ci la diferite speculațiuni valutare bănoase pentru administratorul și complicități săi în paguba destinatarilor și a prestigiului țării, care au organizat în acest scop adevărată organizație de trafic valutar, folosind în acest caz: automobilul administrației școlilor din Salonic, purtând fanionul și tabla C.D., care făcea încontinuu naveta între Salonic și București; foile de curier; telefonul ministerului, la care se vorbea în limbaj convențional pentru bursa neagră – astfel nasturii însemnau – poli aur, varza sau verdele – bancnotele americane etc. Telefonistele din Minister pot oricând confirma acest lucru, care a iritat

chiar și pe nemți, care amenințau cu tăierea legăturii telefonice pentru acest motiv. În căutare de marfă Administratorul și prietenii săi călătoreau chiar și în Turcia, abătându-se la nevoie în drum spre Salonic, sau chiar direct din Grecia – la Istanbul. Înregistrez zvonul că în timpul unei asemenea călătorii la Istanbul unuia din prietenii săi i s-a confiscat un stoc însemnat de valută la vama turcă. Se zice că Dl. Papagheorghe numai după 6 luni de administrație și-a cumpărat la Constanța un hotel cu 80 milioane lei.

La fel s-au comis nereguli și încercări de fraudă cu trimiterea în Grecia a ajutorului României în grâne pentru înfometării din acea țară ș.a.m.d.

Reclamațiile profesorilor, (a se vedea rapoartele Dlui Prof. David Blidariu, Inspector General al Învățământului Românesc Secundar din Grecia sunt concludente) a preoților și pensionarilor din Grecia, din care unii au pierdut viața sau familiile lor din cauza foametei, pe urma neplății drepturilor lor de către Administrația Școalelor din Salonic, rezultatele investigațiilor, etc. se află la dosarul Învățământului de peste hotare la Ministerul Culturii Naționale.

Vinovații au făcut totul, favorizați de regimul de corupție, să mușamalizeze afacerea, invocând – ba motivul războiului, ba ruperea legăturilor cu Grecia etc., deși pe timpul fraudelor menționate existau legăturile de comunicație între Grecia și România.

De asemenea s-ar putea examina în această privință dosarul Românilor din Macedonia, aflat la Președinția Consiliului de Miniștri la fostul Serviciu B.B.T/-Basarabia, Bucovina, Transnistria, care sub fostul regim a fost însărcinat de asemenea cu culegerea informațiilor privitoare la minoritățile românești din afara României.

O eventuală cercetare a acestor acte ar scoate la iveală un roi de profitori care sub masca naționalismului integral au speculat îndelung mărinimia poporului român față de frații săi de peste hotare, dedându-se la afaceri nepermise.

10 aprilie 1945

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 166.

310

1945 iulie 7, Sofia. Note informative ale profesorului Andrei Radu de la Institutul din Sofia, privind situația românilor și a școlilor române din Bulgaria.

Ministerul Afacerilor Străine.
Direcțiunea Afacerilor Politice
Nr. 17785

NOTA DE SERVICIU

Am onoarea a vă înainta două note informative primite de la d. Profesor Andrei Radu de la Liceul Institutului român din Sofia privitoare la „Situația Românilor din Bulgaria” și la „Situația Școlilor Române din Bulgaria”.

/ss/ A. Negruș
Consul General

Confidențial

Situația românilor din Bulgaria

În Bulgaria trăiesc astăzi cam 150000 Români. Majoritatea sunt în jurul Vidinului, deoarece mulți aromâni din jurul Giurmaiei s-au repatriat. Aromânii mai trăiesc acum în câteva sate de la poalele munților Rodope (cu centrul Peștera) în Giurmaia, Dupnița și Sofia.

Întotdeauna bulgarii au manifestat sentimente nu tocmai prietenoase, atât față de conlocuitorii lor români cât și față de românii veniți din țară. Popor ne iubitor de străini, ei se arătau când invidioși față de țara noastră bogată și mai avansată în cultură, când ironici, batjocoritori față de „mămăligarii desculți”.

Această stare de lucruri, din nefericire, mai persistă și astăzi. Cu toate declarațiile oficiale, de apropiere și dragoste, faptele dovedesc exact contrariul.

Iată câteva:

1) Președintele coloniei române și curatorul bisericii din Sofia, Nicolae Chiurci, om de 55 de ani, de meserie fierar, tatăl a 3 copii, dintre care doi la liceul român, este arestat de 6 luni, fără nici o cercetare, fără nici o acuzație serioasă. Toate intervențiile d-lui ministru Bacianu au fost până acum fără efect.

2) Profesorii români au fost opriți de miliție să facă excursii pe muntele Vitoșa, care se află la 3 km depărtare de capitală. La început li s-au dat autorizații scrise, iar când au cerut din nou au fost refuzați. Bineînțeles excursiile pe munte sunt permise cetățenilor bulgari.

3) Un membru al comisiei de rechiziții de locuințe ajungând la o cameră ocupată de o profesoară de la liceul român, a exclamat: „Ce caută românii aici? Ei să stea la București!”

4) După o întârziere de aproape doi ani, în sfârșit s-a autorizat deschiderea lectoratului român pe lângă universitatea din Sofia, în luna iunie a.c. Iată câteva întâmplări caracteristice în legătură cu acest eveniment: a) Ziarele au neglijat să publice anunțul de deschidere, care le fusese emis cu câteva zile înainte de serviciul nostru de presă; b) Lecția de deschidere a fost fixată pentru ora 6 și un sfert. Solemnitatea a început la 6 și jumătate. Au vorbit Decanul, dl. Barcianu și doi reprezentanți ai Ministerului Propagandei bulgar. Numai lectorul n-a putut să vorbească, căci, abia a început și sala a fost evacuată: urma o altă conferință care nu putea să întârzie. c) Ca un fel de consolare i s-a fixat lectorului dl. Velichi o oră când să-și țină conferința în sala teatrului „Balkan”. Au uitat însă din nou publicitatea, iar sala a fost aproape goală.

5) În cadrul unui concert simfonic compozitorul Vladigherov a dedicat maestrului Enescu două schițe simfonice românești: o interpretare a doinei și horei. În darea de seamă a singurului ziar care a înregistrat evenimentul „Izgrev”, cuvântul „românești”, a fost omis, așa că a rămas „două schițe simfonice”.

Sunt câteva spicuiuri mărunte, dar mult grăitoare.

/ss/ Andrei Radu

Situația școlilor române din Bulgaria

În anul școlar 1944-1945 în Bulgaria au funcționat următoarele școli românești: școala primară de pe lângă Institutul Român din Sofia, cu 15 elevi și liceul Institutului Român cu 72 de elevi clasificați. În anul școlar precedent (1943-44) a mai funcționat și școala primară din Giurmaia, care s-a desființat din cauza lipsei de elevi datorită repatrierii populației românești de acolo.

Numărul mic al elevilor care au urmat la școlile românești din Sofia, deși în Bulgaria trăiesc cel puțin 150000 de români, se datorește mai ales faptului că liceul n-a putut obține niciodată dreptul la publicitate. În afară de mici excepții, absolvenții liceului

din Sofia nu se pot înscrie la universitatea bulgară și sunt obligați să treacă, de cele mai multe ori clandestin, în țară, unde urmează facultatea ca bursier și întrerup orice legătură cu mediul de unde au plecat.

Intervenții pentru obținerea acestui drept de publicitate s-au făcut în nenumărate rânduri, fără rezultat. În anul școlar curent, cu toate promisiunile categorice ale oficialității bulgare, situația nu s-a schimbat.

Pentru anul viitor, se prevede o stare și mai grea, care va duce la desființarea școlii primare și cursului inferior.

Prin legea din 30 mai a.c. se interzice elevilor de *origine etnică bulgară* de a urma la școlile primare și progimnaziile străine (Progimnaziul este gimnaziul nostru, care are acolo 3 clase).

Majoritatea populației școlare de la liceul român este compusă din românii timoceni. Aceștia, fie din vina lor, pe dintr-o parte a autorităților, în acte figurează toți ca fiind de origine etnică bulgară. Numai aromânii sunt recunoscuți drept „vlasi”.

Legea fiind categorică, la Sofia va rămâne deci „gimnaziul (liceul propriu-zis), care prin noua reformă va fi redus de la 5 la 4 clase.

Este ușor de înțeles că în acești 4 ani se vor putea da elevilor numai noțiuni de limbă și cultură românească, trebuind să se înceapă de la învățarea alfabetului. Credem că statul român are pretențiuni mult mai mari în schimbul sacrificiilor materiale imense pe care le face cu susținerea acestei școli.

În concluzie, se impun următoarele măsuri urgente:

1) Clasificarea originii etnice a românilor timoceni pe baza altor criterii decât acela din actele oficiale. Să se dea acestor români posibilitatea de a se înscrie la școlile românești, create pentru ei.

2) Înființarea de școli primare românești în satele timocene, de unde să se recruteze populația școlară a liceului din Sofia.

3) Obținerea dreptului de publicitate pentru școlile românești.

4) Absolvenții liceului să fie opriți a urma cursurile universităților din țară, pentru ca ei să rămână în mijlocul populației de unde s-au ridicat. Altfel, liceul român scoate doar câțiva bacalaureați, mai mult sau mai puțin pregătiți, care vin să îngroașe pătura intelectualilor din țară. Și credem, nu acesta este rostul lui.

5) Pe de altă parte, să se dea dispoziții referitoare la localul școlii primare din Giurmaia, proprietatea statului român, astăzi rămas în paragină. Suntem de părere că acest local ar trebui vândut și în schimb să se cumpere un local de școală primară la Bregova sau Vidin.

/ss/ Andrei Radu
profesor

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 210/1945-1949, nepaginat.

311

1945 august 26, Sofia. Memoriul alcătuit de Tașcu Ionescu, membru al coloniei române din Sofia, privind situația aromânilor din Peninsula Balcanică. Se propunea crearea unei Macedo-Românii (Aromânii) cu un șef bisericesc subordonat Patriarhiei române, pusă sub protecția Ligii Națiunilor.

Legățiunea Regală a României.

Sofia

Nr.11132

Anexe: 6

Sofia, 26 august 1945

DOMNULE VICE-PREȘEDINTE AL CONSILIULUI,

Am onoarea a vă înainta alăturat, în mai multe exemplare, un memoriu alcătuit de Domnul Tașcu Ionescu, membru al Coloniei Române din Sofia, în favoarea elementului aromân din Macedonia, care, la dorința autorului, ar urma să fie supus forurilor internaționale.

Domniei Sale Domnului Gh. Tătărescu

Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri

și ministru al Afacerilor Străine, București

MINISTRUL ROMÂNIEI,

/ss/ A.Barcianu

EXCELENȚELOR LOR

DOMNILOR MINIȘTRI PREȘEDINȚI AI MARILOR PUTERI DEMOCRATE UNITE

(Marii Britanii, Statelor Unite Americane și Mareșalului Armatei Roșii U.R.S.S.)

ai Franței, Italiei și României.

Petiție

Din partea lui TASCU N. IONESCU născut în satul Gopeș-Bitolia (Macedonia)

locuitor al Sofiei, Bulgaria str. Washington Nr. 39

EXCELENȚA

Cu toate că sunt la vârstă înaintată, neutral în politică și în afară de orice influență străină, ca urmaș a deșteptătorilor idealști, naționaliști și patrioți, care au dat scânteia conștiinței naționale, iar alții și-au vărsat sângele pe câmpiile Macedoniei, pentru libertatea politică a aromânismului, ca membru fondator a Societății Naționale a Emigranților aromâni din Sofia, și a secției aromâne a Comitetului Federativ Macedocean care a încetat să mai existe din cauza intrigilor și urmărilor din partea lagărelor contrare sub influența ideii imperialiste a guvernelor bulgare, în dorința de a fi de folos poporului meu, dus de gândul de a se restabili în Balcani pentru totdeauna o pace sigură și trainică care va fi pentru toată Europa, ca să nu rămâie patria mea pricină de neînțelegere și frecături între actualele state dornice de heghemonie în Balcani, găsesc de bine și necesar să vă dau unele lămuriri amănunțite să vă descopăr trecutul glorios, istoric și situația de astăzi a aromânismului unicul rămas neîndreptățit de actualele conferințe de pace, astfel expus la o deplină deznaționalizare fără nici o protecție ori apărător.

Acesta este poporul aromân- armân (macedoromân) din care fac și eu parte.

Grecii ne numesc cutzo-vlahi de la Crutzi-Vlahi, Albanezii, Văla de la frate-iliric slavii ne zic Tzintzari de la fii de rege-soldați împărătești.

Ca urmași ai legionarilor și coloniștilor din clasa nobilă a românilor, amestecați în decursul veacurilor cu popoarele localnice: latinii, tracii și ilirii urmașii Pelasgilor cei mai vechi locuitori ai Balcanilor, cunoscuți de istorie (adevărații moștenitori ai Macedoniei)

formați și născuți ca națiune aparte, despărțiți de natură cu frații din Carpați, Apenini etc...

Prin misionarii noștri am dat la multe popoare slave cultura și creștinismul, cu care și azi toți se mândresc.

După căderea Imperiului Roman ne-am organizat în state naționale, principate și capitanate separate, ori cu alte popoare. Aceste state s-au format de la Pind, Olimp și Pelister, râurile Semen-Devol, via Ignatia, până la râul Axios și Hemus, unde și azi se mai păstrează un mare număr de aromâni semi-slavizați.

Unele din aceste state naționale sunt recunoscute de istoricii și etnografii greci sub numele de Megalo-Vlahia, Micro-Vlahia, Ano-Vlahia. De Bulgari, Velica-Vlahia după cum se vede în harta lui V. Micoff, din timpul domniei Asaneștilor, care au fost de origine aromână.

După date statistice turcești, în secolul al XVIII-lea aromânii (Vlah-Milet) în Turcia Europeană se ridicau la 2.000.000 suflete, care se bucurau de privilegii speciale date de sultanul Murat al II-lea ca popor de încredere, capabil și iubitor de pace din care motiv a ajuns la o stare materială de invidiat.

Din această pricină după cum spun bătrânii, satrapul Ali Pașa din Tepeleni încurajat de anumite curente grecești a năvălit de mai multe ori asupra aromânilor cu hoardele și bandele lui de tâlhari care au prădat, ars și distrus frumoasele și înfloritoare orașe și sate ca: Moscopole cu 70000 de suflete, Gramoste cu 10.000 de case, Niculița și altele.

Această situație a făcut ca între 1754-1777 peste 500.000 de suflete au luat drumul pribegiei spre Nord, în Serbia, Bulgaria de azi și România.

Numai în imperiul Austro-Ungar de atunci au trecut Dunărea peste 100000 de suflete, azi complet deznaționalizați. Dintre acești emigranți au ieșit vestitele familii ca: Golhovski, patriotul Teodor Cavalioti, Boiagi, Ucuta, Baron Sina, Baron Dumba, Mitropolitul Andrei Baron de Saguna și multe altele. În Grecia, generalul Galetti, filantropul Averov și alții. În Serbia dinastina Caragheorghevici, Tzintzar Marcovici scriitorul Nușici etc... și o întreagă pleiadă de bărbați de seamă în România și Bulgaria.

Cu o singură vorbă, poporul aromân a dat la toți tot, iar pentru el nimic.

În anul 1860 sub protecția Domnitorului Al. Cuza emigrația aromână fondează la București prima Societate aromânească (Societatea de Cultură Macedo-Română) care pentru prima dată ridică problema macedoneană.

După eliberarea Bulgariei 1877-1878 chestiunea macedoneană a fost pusă de emigrația aromânească cât și de emigrația macedo-bulgară cu centrul la Sofia, organizați în frății, Societăți de binefacere, precum și Comitetul federativ și Comitetul revoluționar intern în care au luat parte și cetele voievozilor Români: Mitre Pangearu, Pitu Guli, Gh. Mucitano, Al. Coșca trimis de organizațiile din București cu mulți alții cu țelul de a face o Macedonie federativă în granițele ei de la 1913 cu drepturi egale pentru toate naționalitățile conlocuitoare după modelul Elveției.

Curentele revoluționare interne, care au dat naștere războiului Balcanic la care și aromânii au luat parte sub steagurile altora și au avut ca urmare tratatul de la București 1913 când în fața guvernului României de atunci căruia noi îi încredințam soarta, poate că fără voie a admis că patria noastră să fie împărțită între vecini, pentru o palmă de pământ ca compensație, și cu care s-a subscris sentința de moarte și celor 1000000 de Aromâni, împărțindu-ne ca pe o turmă de oi, mulțumindu-ne cu câteva școli și biserici, pe care

Iugoslavia nici până azi, atât noi cât și pentru cei 50000 de Daco-Români din Valea Timocului, nu le-a dat măcar că și azi împreună cu aromânii varsă sângele sfânt pe câmpurile de bătălie, pentru unitatea slavilor.

La fel neîndreptățit a rămas poporul aromân și prin tratatul de la Paris 1919, lăsând nerezolvată și ideea primită de mulți intelectuali albanezi de a se uni cu Albania cantonul aromânesc „PIND” proclamat la 1917 cu ajutorul armatei italiene a lui Francesco Fazzi, prevăzut și în protocolul din Londra pentru formarea statului ALBANO-Aromân, la care să se unească și regiunile aromânești din Macedonia. Au trecut mai bine de 25 de ani de când poporul aromânesc așteaptă bunăvoința diplomației europene și a Ligii Națiunilor ca să repare greșelile din 1913-1919, și surorile Franța, Italia și România să intervină pentru libertatea politică a noastră, despărțiți de natură de ei și care avem drept la viață, însă așteptarea ne-a fost zadarnică.

Nu odată intelectualii, conducătorii și reprezentanții organizațiilor aromânești au scris, au intervenit înaintea factorilor politici ai Marilor Puteri, Conferințele Mondiale, pentru drepturile naționale a aromânilor dar dorința nu le-a fost luată în seamă.

De remarcat e și azi, când după constituirea noii Macedonii a Vardarului, în federația Iugoslavă, fiindcă nu suntem de origine slavă, nici nu se pomenește de noi, parcă nici nu existăm prin acele locuri.

Excelențe,

Azi când eroicele armate unite ale popoarelor democrate anglo-americane împreună cu armata roșie a U.R.S.S. sorei Franței, Italiei și României au distrus definitiv armata Germană a hitlerismului șovin, după cum știu scopul tuturor conducătorilor Marilor Puteri, geniul secolului al XX, care caută să explice principiului frăției egalității și libertății politice pentru toate popoarele mari și mici căutând să pună bază unei păci mondiale drepte și trainice.

Azi când fiecare popor se străduiește să se unească într-un stat liber din punct de vedere politic, democratic, păstrându-și specificul etnic și existența națională prin centralizare și poporul aromânesc descurajat și răzlețit sub diferite popoare care îl robesc și caută să-l asimileze, în imposibilitate de a-și manifesta simțământul național în duhul patriotic, cu modeste pretenții în jurul a treizeci mii km², pământ străbun luat cu sânge și dat nouă de eroii Romei pe la anul 168 a. Hr., merităm să fim tratați măcar ca republicile în miniatură: San Marino, Monaco, Lichtenstein, Luxemburg, Andora etc..., ca să nu rămâie și pe mai departe o monedă de răsplată sau schimb, îngrășământ pentru popoarele vecine și străine, în numele poporului aromânesc care m-a însărcinat să scriu aceasta, vă rog pe Excelențele Voastre:

1. să întindeți mâna protectoare și asupra necăjitului și neîndreptățitului popor aromân, la fel cum a făcut Rusia în 1877-78, cu Bulgaria, astfel numele D-voastre va fi înscris în cartea de aur a neamului nostru modest și capabil.

2. În caz că crearea unui stat după exemplul Elveției sau un stat albano-aromân va fi imposibil, din cele patru Vlahii istorice, împreună cu cantonul Pind, proclamat în 1917, împreună cu toate regiunile aromânești din Macedonia, de la Pind spre Olimp, Perister, Muzechia, la Nord râurile Semen – Devol, prin via Ignatia cu Meglenia și câmpia Pelagonia, până la râul Axios (Vardar), după cum este trasat cu negru în harta aici anexată, să se restaureze o nouă *AROMÂNIE* (Macedo-Românie), cu deplină libertate

politică, cap bisericesc sub protecția Patriarhiei din București, cu granițe naționale unde să se adune și centralizeze toată emigrația.

Aromânia să fie membră a noii federații balcanice sub protectoratul Excelenței Voastre sau al Ligii Națiunilor.

3. Să se dea drept și aromânilor să ia parte la conferința de pace.

4. Poporul aromânesc nu se opune ideii internaționalizării portului Salonic cu hinterland, spre a fi folosit de toate statele. Numai prin restaurarea unei noi Aromânii, după modelul Iugoslaviei și Cehoslovaciei va fi asigurată existența poporului român, daco-român și macedoromân.

Convins fiind că rugămintea-mi care este strigătul întregului popor aromân, care nu vrea să-și abandoneze pământul natal, va fi luată în seamă, Vă rugăm să primiți asigurarea devotamentului și recunoștinței noastre.

/ss/. Tașcu Ionescu

Anexe:

3 hărți etnografice

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 210/1945-1949, nepaginat.

312

1945 noiembrie 24, București. Referat al secretarului de legație Em. Buznea, privind prevederile Convenției bisericești dintre România și Iugoslavia din anul 1934 și situația creată după reforma agrară din 1945 din această țară, când bisericile ortodoxe române din Banatul iugoslav au rămas fără nici un venit.

REFERAT

În legătură cu memoriul Mitropoliei Ardealului înaintat Ministerului Afacerilor Străine, cu Nr. 139/945. M. din 22 octombrie 1945, sunt de făcut următoarele considerațiuni:

A. Convențiunea privitoare la regimul bisericilor ortodoxe române din Banatul iugoslav și sârbe din Banatul românesc, semnată la Belgrad la 2 iulie 1934, a fost încheiată într-o conjunctură deosebit de favorabilă pentru noi.

Pe de o parte, solidaritatea legăturilor dintre Statele Micii Înțelegeri atinsese punctul său culminant. Discuțiile în vederea rezolvării chestiunilor pendinte dintre România și Iugoslavia, hotărâte cu prilejul întrevederilor pe care Miniștrii Afacerilor Străine ai celor două țări le-au avut la Belgrad în decembrie 1932, începeau în capitala Iugoslaviei în prima jumătate a lunii ianuarie 1933, deci în preajma semnării noului statut al Micii Înțelegeri (16 februarie 1933). Se știe că prin acest statut cele trei guverne semnate își afirmau voința de a da grupului de state pe care le reprezentau o coeziune care să-l transforme într-o „unitate internațională superioară”. Decizia de a soluționa chestiunile pendinte între România și Iugoslavia urmărea tocmai să înlăture ultimele asperități care mai stăteau în calea realizării acestei intenții.

Pe de altă parte, din cauza dificultăților în relațiile cu Italia, însăși poziția internațională a Iugoslaviei nu era suficient de puternică în acel moment, astfel încât guvernul din Belgrad era mai înclinat spre concesiuni decât fusese în trecut.

În sfârșit, prestigiul și autoritatea personală a lui Nicolae Titulescu au contribuit în largă măsură la obținerea unor rezultate avantajoase pentru minoritatea românească din Banatul iugoslav, pe teren școlar și bisericesc.

B. Cu toate aceste împrejurări favorabile, delegații români care au luat parte la negocierea Convenției bisericești, au rămas cu impresia că textul asupra căruia se căzuse de acord, reprezenta maximum ce se putea obține de la guvernul iugoslav. Interesele românești în Iugoslavia fiind mult mai importante decât interesele sârbești la noi, iar pe de altă parte dată fiind cunoscută politica intolerantă a autorităților și populației sârbești față de minoritățile conlocuitoare, aceiași delegați au mai dobândit convingerea că guvernul iugoslav este, la rigoare, dispus să sacrifice interesele culturale ale minorității sârbești din Banatul nostru, spre a-și păstra deplina libertate de acțiune față de minoritatea românească, mult mai numeroasă din Iugoslavia.

C. Convențiunea bisericească româno-iugoslavă a fost ratificată de România la data de 18 iunie 1935. Ea nu a fost însă niciodată ratificată de Parlamentul iugoslav, cu toate repetatele demersuri ale guvernului român, din cauza opoziției pe care clerul sârb a manifestat-o tot timpul față de ideea încheierii unei asemenea convenții.

D. Astăzi condițiunile politice sunt cu totul altele decât cele din momentul semnării convențiunii. Între România și Iugoslavia nu mai există o legătură de alianță, iar țara noastră face parte din categoria statelor învinse, pe când Iugoslavia se găsește în tabăra celor învingătoare. Din acest punct de vedere ne găsim într-o poziție mai dificilă decât în trecut spre a negocia ratificarea unei convenții în aplicarea căreia suntem noi cei interesați.

Pe de altă parte însă, împrejurarea că actualul guvern iugoslav pare a fi mai puțin sub influența clerului decât guvernele dinainte de război, precum și noua politică pe care o profesează față de minorități, ne dau nădejdea că demersurile noastre ar putea izbuti totuși să-l determine a acorda populației românești din Banatul de Vest drepturile care îi fuseseră recunoscute principial în 1934.

Toate eforturile noastre ar trebui deci să tindă, așa cum de altfel o cere și Mitropolia Ardealului în memoriul său, de a obține pur și simplu ratificarea textului stabilit atunci, evitând orice alte discuții, care nu ar face decât să întârzie și mai mult rezolvarea problemei și care în nici un caz nu ne-ar da posibilitatea să obținem mai mult. Procedând astfel, ne vom găsi în situația avantajoasă de a nu cere nimic altceva decât desăvârșirea unei lucrări realizate cu câțiva ani în urmă.

În cadrul acestei convenții, odată ratificată, ar urma să fie soluționate și chestiunile de ordin material pendinte între Bisericiile română și sârbă.

Interesele patrimoniale ale Bisericii ortodoxe române în Iugoslavia, reglementate de Convențiunea Bisericească din 1934, sunt următoarele:

1) *Proprietatea „Velika Margita”*, aparținând Episcopiei din Caransebeș (Anexa II, Art. 3). Convențiunea prevede că această proprietate, care fusese redusă prin expropriere la 157 jug. Nu va mai putea fi redusă prin aplicarea legii agrare la mai puțin de 100 iugăre

Episcopia de Caransebeș urmează să primească renta legală de expropriere pentru totalitatea iugărelor expropriate.

2) *Fundația „Trandafil”*, aparținând în indiviziune Patriarhiei din Karlovac și Mitropoliei din Sibiu (Anexa II, Art. 4). Potrivit Convențiunii cei doi proprietari indivizi urmează să împartă între ei, în părți egale;

- a) cele 122 jug. de pământ care au mai rămas în urma exproprierii;
 - b) renta de expropriere plătită de Statul Iugoslav pentru suprafața de pământ expropriată;
 - c) veniturile fundației, începând din anul 1919 când Mitropolia de la Karlovac a încetat să mai trimită cota cuvenită Mitropoliei din Sibiu, pe baza prezentării conturilor;
- 3) *Proprietatea Bisericii române din „Novo Selo”* (Anexa II. Art. 5). Se precizează că se vor lăsa Bisericii din „Novo Selo” cele două sesiuni de 34 și 35 jug., care-și vor păstra destinațiunea lor anterioară.

În ceea ce privește proprietatea bisericii, i se vor aplica dispozițiunile legii agrare iugoslave, fără a se proceda totuși la aplicarea lor înainte de punerea în vigoare a Convențiunii.

- 4) *Împroprietărirea Vicariatului de la Vârșeț, a Protopresbiteriului din Pancevo și a Parohiilor din Pancevo, Oresac, Homolica, Mesic, Vârșeț și Rusko Selo* (Anexa 4, pct. 3) Biserica ortodoxă sârbă se angajează să înzestreze Vicariatului român de la Vârșeț cu 100 jug. De asemenea, se mai angajează să acorde Protopresbiteriului din Pancevo și Parohiilor din Pancevo, Oresac, Homolica, Mesic, Vârșeț și Rusko Selo, cu titlul de sesiune, o dotațiune de 220 iugăre.

În ceea ce privește interesele de ordin patrimonial al bisericii ortodoxe sârbe, Convențiunea conține următoarele dispozițiuni:

- 1) Pentru stingerea litigiului ce se poartă asupra *proprietății* denumite „*Pusta Tzeret*”, guvernul român se angajează să atribuie Vicariatului sârb din Timișoara.

- a) o suprafață de 100 iugăre. Pământ de cultură;
- b) contravaloarea a 120 jug. În rentă de expropriere, reprezentând despăgubirea Bisericii sârbești pentru lipsa de folosință, precum și toate drepturile pe care ea le avea asupra acestei proprietăți (Anexa II. Art. 1).

- 2) În ceea ce privește proprietatea denumită „*Gal-Agor*” aparținând Patriarhiei de Karlovac, expropriată potrivit legii agrare române, fundațiunea respectivă va primi renta de expropriere (Anexa II. Art. 2).

- 3) Guvernul român se angajează să achite fondului ierarhic de la Karlovac contravaloarea în rentă de *expropriere a sesiunilor reduse de la „Ivanda” și „Sân-Mărtinul Sârbesc”*, expropriate în conformitate cu legea de reformă agrară (Anexa III. Art. 1).

- 4) Guvernul român se mai angajează să completeze sesiunile Parohiilor din Clisura, și anume: Svinița, Pojejena de Sus, Radimna și Belobresca, până la concurența de 32 iugăre. Pentru fiecare sesiune (Anexa III. Art. 2).

- 5) În sfârșit, Convențiunea mai prevede că dispozițiunile legii agrare române nu vor mai fi aplicate în viitor sesiunilor reduse de la: Sânpetrul-Mare, Cenei, Moldova-Veche, Gelu, Diniaș, Cenadul-Mare, Variaș și o jumătate de sesiune a parohiei din Denta (Anexa III. Art. 3).

Desigur că aplicarea acestor dispozițiuni va întâmpina importante dificultăți. În primul rând nu cunoaștem care este astăzi situația terenurilor asupra cărora Convențiunea recunoaște dreptul de proprietate al Bisericii ortodoxe române.

Convențiunea nefiind ratificată, autoritățile iugoslave au putut dispune de aceste terenuri, în răstimpul de 11 ani care s-a scurs de la semnare, așa cum au crezut de cuviință. Este foarte posibil ca ceea ce a mai rămas din ele să fi fost expropriat anul acesta

în cadrul reformei agrare de guvernul Tito, cu atât mai mult cu cât, după informațiile pe care le deținem, noua lege agrară iugoslavă vizează în special proprietățile bisericești.

De asemenea, renta de expropriere cuvenită Bisericii române pe baza dispozițiilor acestei Convenții, poate să reprezinte astăzi, după trecerea celor 11 ani, o valoare foarte mică.

Dificultăți similare se ivesc și în ceea ce privește asigurarea drepturilor recunoscute Bisericii ortodoxe sârbe.

Astfel, Ministerul Agriculturii a comunicat încă din anul 1936 că se găsește în imposibilitate de a crea sesiunea de 100 iugăre. Pentru Vicariatul sârb din Timișoara și de a completa sesiunile parohiilor din Clisura Dunării, deoarece terenurile vizate au fost în întregime repartizate la împrăștiere.

Apoi, potrivit avizului Consiliului Legislativ din 5 martie 1935, dispozițiunea art. 3, al anexei a III-a, după care guvernul român se angajează să nu mai aplice în viitor dispozițiunile legii agrare anumitor sesiuni parohiale sârbești, ar fi în contradicție cu Constituția, întrucât textul prevăzând exproprierea moșiilor bisericești din legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, a fost înscris în art. 131 al pactului nostru fundamental dobândind astfel caracter constituțional.

În asemenea condițiuni, rezultatele de ordin patrimonial pe care Biserica ortodoxă urmează să le obțină prin aplicarea Convențiunii bisericești, ar putea deveni iluzorii.

Această constatare nu trebuie să ne abată însă de la obiectivul nostru principal, care este de a ajunge cu un moment mai curând la ratificarea Convențiunii de către Parlamentul iugoslav. Cu ocazia executării ei sau prin acorduri complementare pe care le-am încheia ulterior, ne vom putea strădui să salvărdăm cât mai mult interesele materiale ale Bisericii noastre.

Numai în cazul când am dobândi convingerea că nici actualul regim iugoslav nu ar fi dispus să ratifice convențiunea, am putea încerca negocieri separate asupra chestiunilor cu caracter patrimonial.

București, 24 noiembrie 1945

/ss/ Em. Buznea
Secretar de Legațiune

➤ A.M.A.E., fond Iugoslavia, 1945-1948, vol. 4, Minorități, nepaginat.

313

1945, Sofia. Referat al consulului Petre Ionescu de la Sofia, privind situația minorității românești din Timocul bulgăresc în perioada 1932-1940.

REFERAT

Între anii 1932-1938 a fost cea mai grea epocă pentru minoritatea română din Timoc. Bătăile, arestările, interzicerea de a vorbi românește etc. au fost metodele cele mai des utilizate atât de autoritățile bulgare cât și de organizațiile patriotice pentru a anihila puterea de rezistență a minorității românești din Timoc.

Nu este mai puțin adevărat că, tot în același timp, rezistența intelectualilor români din Timoc a înregistrat, printr-o reacțiune naturală, o intensitate maximă.

Motivele care au determinat pe bulgari să ia cele mai severe măsuri contra Românilor din Timoc și Valea Dunării își găsesc explicațiunea în situațiunea politică

generală de la acea epocă. Din anul 1932 și până în 1937, România a arătat o deosebită atenție față de românii din Timoc: în această perioadă ia ființă Institutul român de la Sofia; se încearcă, prin tratative cu guvernul bulgar, să se obțină școli românești în comunele locuite de Români; presa românească duce o campanie intensă dezvăluind persecuțiunile bulgărești împotriva timocenilor. În acest timp, bulgarii înăspresc și mai mult regimul făcut minorității române: primarii comunelor românești sunt numiți din rândurile ofițerilor de rezervă (recrutați din elementele cele mai șovine); preoții și învățătorii de origine română sunt concediați; se fixează domiciliu forțat pentru o serie de intelectuali români fruntași etc.

În această atmosferă de încordare, D-na Nevela Bondoc a încercat să dea concertul anunțat prin afișul anexat în original și traducere. Reacțiunea organizațiilor patriotice bulgare a fost promptă și categorică. În orașul Vidin s-au împrăștiat o serie de manifestare (de felul celor lipite pe afiș) cu lozincile următoare:

„Ca bursieră română, sabotaj”

„Moarte agenților români plătiți”.

În urma acestor manifeste, câțiva intelectuali români din Vidin au răspuns printr-un contra manifest cu următorul conținut:

„Pentru provocatorii josnici:

„Pentru agenții plătiți există judecată”.

„Concretizați și sesizați instanțele judecătorești, faptele Dvs, nu folosesc cu nimic Bulgariei, din contră îi strică”.

Reacțiunea celor vizați a fost și mai puternică, trecând la amenințări directe. Astfel a apărut pe zidurile orașului următorul răspuns:

„Trădătorii de patrie și de neam sunt judecați de popor. În fața lui vom concretiza. Cine v-a întreținut pe Dvs. și pe alții, ani de-a rândul?”.

Cu toată această atmosferă încordată, concertul s-a ținut. La el au asistat o mare mulțime de români și câțiva bulgari prieteni intimi ai familiei Bondoc. În urma campaniei șovine dezlănțuită la acest concert, se pare că bulgarii au triumfat, deoarece grupul intelectualilor români din Vidin, simțindu-se fără sprijin, a fost nevoit să părăsească orașul, unii au trecut în România, iar alții au plecat în alte orașe din restul Bulgariei.

Este demn de notat că agresivitatea bulgară față de manifestațiunile românești din Timoc creștea paralel cu apropierea războiului, război din care bulgarii credeau că vor ieși victorioși, iar România își va pierde pozițiunea sa internațională de până atunci fapt care ar fi pus soarta românilor din Timoc la discreția bulgarilor.

În aceste grele considerațiuni s-a discutat problema Românilor din Timoc la Conferința de la Craiova unde i s-a dat cea mai nesatisfăcătoare soluție.

PETRE IONESCU

/ss/ Consul

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 210/1945-1949, nepaginat.

314

1946 februarie 12, București. Memoriu al reprezentantului Iugoslaviei la București N. Grulovic, adresat Ministrului Afacerilor Străine, Gheorghe Tătăărăscu, privind școlile minoritare iugoslave din România.

Representance de la République
Federative Populaire de Yougoslavie
No. 122

Monsieur le Ministre,

Par ordre du Ministère des Affaires Etrangères, j'ai l'honneur de Vous transmettre l'AIDE MEMOIRE annexé, se référant à la question des écoles minoritaires yougoslaves en Roumanie.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, l'expression de ma haute considération.
Bucarest, le 12 février 1946

Le Représentant
(N.Grulovic)

À son excellence Monsieur Gheorghe Tatarescu
Ministre des Affaires Etrangères
Bucarest

AIDE – MEMOIRE

Par la Convention du 10 mars 1933 a été réglée la question des écoles minoritaires yougoslaves en Roumanie et roumaines en Yougoslavie.

Suivant cette Convention, les écoles minoritaires croates étaient des écoles d'état, tandis que les écoles serbes gardaient leur caractère confessionnel et conformément à l'article 13 elles sont entretenues par les communautés scolaires ecclésiastiques.

Cependant, avec les changements sociaux et économiques, qui se sont poursuivies pendant la guerre en Roumanie, des changements se sont manifestés aussi dans le développement culturel des minorités yougoslaves.

L'état des écoles confessionnelles serbes privées s'est sensiblement empiré, car le nombre d'écoles qui fonctionnaient, par rapport, au nombre d'enfants est insuffisant. Pendant l'année scolaire 1944/45 seules 50 écoles ont fonctionné et 4 écoles n'ont même pas commencé à travailler. Seulement 81 classes ont été ouvertes, au lieu de 108, combien il en aurait fallu, et 27 classes ont été fermées. Dans les 81 classes ouverts 3096 enfants ont été inscrits, bien que le nombre des enfants ont été inscrits, bien que le nombre des enfants en âge scolaire est de 4400.

Dans ces écoles on travaillé 38 instituteurs serbes, citoyens roumains, 10 instituteurs serbes, citoyens yougoslaves, 29 prêtres et 4 coursistes – aide – instituteurs et 28 postes d'instituteurs sont restés vacants.

Dans les écoles minoritaires croates, la situation étaient également défavorable et l'on romanise nos enfants. Dans 9 écoles croates avec 10 classes, 800 élèves ont été inscrits et 10 instituteurs on travaillé. Parmi ces instituteurs ont été: 4 croats, citoyens, yougoslaves, 1 bulgare, 4 roumains et une croate, citoyenne roumaine, comme aide-instituteurs.

Cependant par rapport au nombre d'enfants inscrits, il devrait y avoir au moins 17 classes. Dans ces écoles les cors se font dans la langue maternelle des enfants seulement dans les deux premières classes et dans les troisième et quatrième classes, les cors sont

mixte set ceci seulement dans cinq écoles, puisque dans quatre écoles les instituteurs sont roumains.

A l'école normale de Timișoara il devrait exister des classes pour la formation des cadres d'instituteurs nécessaires des rangs de la population minoritaire.

Dans l'année scolaire 1944/45 dans ces classes parallèles il y avait en tout 12 élèves. Dans le lycée (Liceu Diaconovici Loga) il y a avait de même des classes parallèles pour les élèves nationalité yougoslave. Dans l'année scolaire 1945/46 se sont inscrits 60 élèves et 18 ont été refusés, car les autorités roumaines n'ont pas voulu les accepter, tandis, que la classe parallèle pour la minorité yougoslav en'était même pas ouverte.

On doit souligner aussi que tous les bâtiments scolaires à Klisura de Banat, n'ont pas été mis à la disposition des comités scolaires de la part des mairies et celles qui ont été mis à la disposition sont pour la plupart avariés et ne se réparent pas.

Les écoles serbes étaient entretenues par les comités ecclésiastiques scolaires des revenus des communautés ecclésiastiques scolaires et de le cote de 14% que les mairies devaient payer aux comités ecclésiastiques scolaires, conformément à l'article 7 de la Convention.

Cependant, puisque en Roumanie on a effectué la réforme agraire, les revenus des comités ecclésiastiques sont sensiblement diminué et la plupart des mairies ne paient pas la cote de 14%. Pour ces raisons les comités ecclésiastiques scolaires n'ont plus la possibilité d'entretenir écoles et instituteurs.

On voit plus haut que les autorités roumaines compétentes ne respectent pas les dispositions de la Convention du 10 mars 1933, ce qui veut dire, que le Gouvernement Roumain ne se soucie pas assez pour l'application correcte de cette Convention et pour cette raison le niveau des écoles yougoslaves en Roumanie a remarquablement baissé

Tout autre est le cas écoles roumaines en Yougoslavie.

Encore en novembre 1943 le Conseil Antifasciste de Libération Yougoslave a reconnu l'égalité complète des minorités avec les peuples yougoslaves, et la Constitution de la République Fédérative Populaire garantit aux minorités tous les droits.

Pendant l'année scolaire 1945/46 les roumains ont eu au Banat: 5 jardins d'enfants avec 199 enfants, 74 écoles minoritaires avec 98 classes et 3887 élèves. A. Vrchotz fonctionnent des classes parallèles dans l'école normale et le lycée avec en tout 365 élèves. La minorité roumaine a ses écoles et non seulement des écoles primaires, mais aussi des écoles secondaires, de cours inférieurs et supérieurs, dans lesquelles tout le cours est fait dans la langue maternelle des élèves et la langue serbo-croate n'est pas qu'une matière. Nos autorités populaires entretiennent les écoles minoritaires roumaines et se soucient de leurs progrès, par conséquent celles-ci ont toutes les conditions pour un développement culturel et éducationnel.

Le Gouvernement de la République Fédérative Populaire de Yougoslavie est inquiète à cause de toutes ces conditions défavorables pour l'éducation et culture des minorités yougoslaves en Roumanie et il espère, que le Gouvernement de la Roumanie démocratique va conformer son attitude aux besoins culturels et éducationnels de la minorité yougoslave et conformément aux principes démocratique et aux principes de réciprocité, va créer à minorité yougoslave en Roumanie les mêmes conditions de développement culturel que possède la minorité roumaine en Yougoslavie.

Traducere

Reprezentanța Republicii
Federative Populare a Iugoslaviei

Domnule Ministru,

Prin ordinul Ministerului Afacerilor Străine, am onoarea de a vă transmite AIDE-MEMOIRE anexat, referindu-se la problema școlilor minoritare iugoslave în România.

Vă asigur, Domnule Ministru, de înalta mea considerațiune.

București, 12 februarie 1946

Reprezentantul
(N. Grubovic)

Excelenței Sale,
Domnul Gheorghe Tătărăscu,
Ministrul Afacerilor Străine, București

AIDE-MEMOIRE

Prin Convenția din 10 martie 1933, a fost pusă la punct problema școlilor minoritare iugoslave în România și a celor românești în Iugoslavia.

Potrivit acestei Convenții, școlile minoritare croate erau școli de stat, în timp ce școlile sârbești își păstrau caracterul confesional și, conform articolului 13, erau întreținute de comunitățile școlare eclesiastice.

Totuși, o dată cu schimbările sociale și economice ce s-au produs în timpul războiului în România, s-au manifestat schimbări și în ceea ce privește dezvoltarea culturală a minorităților iugoslave.

Statutul școlilor confesionale sârbești private s-a înrăutățit sensibil, pentru că numărul școlilor care funcționau, în raport cu numărul de copii, era insuficient. În timpul anului școlar 1944/45, numai 50 de școli au funcționat, iar 4 școli nici măcar nu au început să lucreze. Numai 81 de clase au fost deschise, în loc de 108, câte ar fi trebuit, iar 27 de clase au fost închise. În cele 81 de clase deschise, au fost înscriși 3096 de copii, chiar dacă numărul copiilor de vârstă școlară este de 4400.

În aceste școli au lucrat 38 de învățători sârbi, cetățeni români, 10 învățători sârbi, cetățeni iugoslavi, 20 de preoți și 4 ajutoare de învățător, iar 27 de posturi de învățători au rămas vacante.

În școlile minoritare croate, situația a fost de asemenea defavorabilă și ne românizăm copiii. În 9 școli croate cu 10 clase au fost înscriși 800 de elevi și au lucrat 10 învățători. Printre acești învățători au fost: 4 croați, cetățeni iugoslavi, 1 bulgar, 4 români și o croată, cetățean român, ca ajutor de învățător.

Totuși în raport cu numărul de copii înscriși ar fi trebuit să avem cel puțin 17 clase. În aceste școli, cursurile se fac în limba maternă a copiilor numai în primele două clase, în timp ce în clasa a treia și a patra cursurile sunt mixte și asta numai în 5 școli, din moment ce în 4 școli învățătorii sunt români.

În Școala Normală din Timișoara ar trebui să existe clase paralele pentru formarea învățătorilor necesari din rândul populației minoritare.

În anul școlar 1944/45, în aceste clase paralele existau în total 12 elevi. În liceu (Liceul Diaconovici Loza) existau, de asemenea, clase paralele pentru elevii de naționalitate iugoslavă. În anul școlar 1945/46 s-au înscris 60 de elevi și 18 au fost

respinși, căci autoritățile române nu au vrut să-i accepte din moment ce clasa paralelă pentru minoritatea iugoslavă nici nu au fost deschise.

Trebuie, de asemenea subliniat faptul că nu toate clădirile școlilor din Klisura, din Banat, au fost puse la dispoziția comitetelor școlare de către primării, iar cele puse la dispoziție sunt, în majoritate, avariate și nu se repară.

Școlile sârbești erau întreținute de comitetele ecleziastice școlare din veniturile comunităților ecleziastice școlare și din cota de 14% pe care primăriile o plăteau comitetelor ecleziastice școlare, conform articolului 7 al Convenției.

Totuși, de vreme ce în România s-a efectuat reforma agrară, veniturile comitetelor ecleziastice au fost simțitor diminuate, iar majoritatea primăriilor nu plătesc cota de 14%. Din aceste motive, comitetele ecleziastice școlare nu mai au posibilitatea de a întreține școlile și învățătorii.

Se vede mai sus că autoritățile române competente nu respectă dispozițiile Convenției din 10 martie 1933, ceea ce înseamnă că guvernul român nu se îngrijește îndeajuns pentru aplicarea corectă a acestei Convenții și, din acest motiv, nivelul școlilor iugoslave în România a scăzut.

Cu totul alta este situația școlilor române în Iugoslavia.

Încă din noiembrie 1943, Consiliul Antifascist de Eliberare a Iugoslaviei a recunoscut egalitatea deplină a minorităților cu poporul iugoslav, iar Constituția Republicii Federative Populare garantează minorităților toate drepturile.

În timpul anului școlar 1944/45, românii au avut în Banat: 5 grădinițe de copii cu 199 de copii, 74 de școli minoritare cu 98 de clase și 3887 de elevi. La Vârșeț funcționează clase paralele în școlile normale și în liceu, având, în total, 365 de elevi. Minoritatea română are școlile sale, nu numai școli primare ci și școli secundare, curs inferior și curs superior, în care toate cursurile sunt făcute în limba maternă a elevilor, iar limba sârbo-croată nu este decât o materie de studiu. Autoritățile noastre populare întrețin școlile minoritare române și sunt preocupate de progresul lor, în consecință acestea au toate condițiile pentru o dezvoltare culturală și educațională.

Guvernul Republicii Federative Populare a Iugoslaviei este îngrijorat din cauza tuturor acestor condiții nefavorabile pentru educația și cultura minorităților iugoslave în România și speră că guvernul României democratice își va adapta atitudinea nevoilor culturale și educaționale ale minorității iugoslave și în conformitate cu principiile democratice și cu principiile reciprocității, va crea minorității iugoslave în România aceleași condiții de dezvoltare culturală pe care le are minoritatea română în Iugoslavia.

➤ A.M.A.E., fond, 70 V 1945-1948 Iugoslavia, vol. 2, Minorități, nepaginat.

315

1946 martie 20, București. Notă verbală a Reprezentanței Iugoslaviei la București, prin care Ministerul Afacerilor Străine era înștiințat că profesorii școlilor române de la Salonic anunțau prin consulatul iugoslav din acest oraș, că autoritățile grecești au închis toate școlile române din această țară, iar cadrele didactice trebuiau să părăsească țara.

Reprezentanța Republicii Federative Populare Iugoslave,

București

Nr. 267

NOTĂ VERBALĂ

Reprezentanța Republicii Federative Populare Iugoslave din București are onoare a aduce la cunoștință Ministerului Regal al Afacerilor Străine că, din partea Ministerului Afacerilor Străine din Belgrad a primit un act cu următorul conținut:

„Consulatul General al Republicii Federative Populare Iugoslave din Salonic a fost vizitat de profesorii școlilor românești din localitate și rugat să înștiințeze autoritățile competente românești că, grecii, printr-o ordonanță au închis toate școlile românești din Grecia și le-au confiscat întregul inventar. Această măsură a fost luată probabil sub pretextul colaboraționismului, întrucât în același timp toți pedagogii au primit ordine pentru a părăsi Grecia.

București, 20 martie 1946

➤ A.M.A.E., fond Grecia, dosar 217/1945-1949 nepaginat.

316

1946 mai 3, Sofia. Adresa ministrului Educației Naționale din Bulgaria, St. Kosturko către directorul Institutului Român din Sofia, prin care erau transmise condițiile de funcționare a școlilor române din această țară.

Copie – traducere din limba bulgară
Sofia, 3 mai 1946

Ministerul Educației Naționale
Nr. 287
LOCO

Domnului Director al Institutului Român
la Nr. 251 din 31 martie 1946

Ca răspuns la scrisoarea Dvs. de sub numărul de mai sus, Vă înștiințăm, D-le Director, că Ministerul mie încredințat, care este condus de spiritul bunelor relații de înțelegere și prietenie, precum și de raporturi culturale reciproce între Bulgaria și România, este de acord de a recunoaște școlilor pe care le conduceți dreptul de a se bucura de privilegiile art. 350 din legea educației naționale.

În acest scop, după cum este reglementat învățământul în celelalte școli străine de la noi, va trebui ca Dvs., conform legilor și regulamentelor noastre, să adaptați școlile Dvs. după programul și cursul școlilor noastre, ceea ce în general corespund următoarelor condiții:

1. Școlile Dvs. să adopte cursurile școlilor noastre de gradul respectiv, instruind copiii de origine română;

2. Inspecția în școli să se facă exact după programul școlilor noastre de gradul respectiv, iar limba română, istoria, și geografia română se vor preda în afara programelor noastre;

3. Instrucția se va face de către profesori confirmați de Ministerul Educației Naționale.

De aceste privilegii ale art. 350 din legea Educației Naționale, școlile pe care le conduceți să se bucure de la începutul anului viitor școlar, 1946-47, având tot timpul necesar și posibilitatea de a le îndrepta până atunci spre structura școlilor noastre naționale.

Sper că Dvs. veți aduce la cunoștința Ministerului Educației Naționale din București, înfăptuirea noastră, rugându-l în același timp să aprobe același regim pentru școlile noastre din România.

MINISTRU,
/ss/ St. Kosturkov

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 210/1945-1949, nepaginat.

317

1946 mai 7, Sofia. Telegramă a ministrului României la Sofia, Achil Barcianu, către Ministerul Afacerilor Străine, privind acordarea dreptului de publicitate de la 1 septembrie 1946, școlilor române din Bulgaria

7 mai 1946

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
Direcțiunea Cabinetului și Cifrului

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea Sofia, No. 187

În spiritul prieteniei și buneii vecinătăți între țările noastre, guvernul bulgar a recunoscut dreptul de publicitate liceului român din Sofia, cu începere de la 1 septembrie anul curent. Comunicarea oficială s-a făcut printr-o scrisoare adresată de Ministerul Instrucțiunii Publice Directorului Institutului român.

Textul scrisorii l-am înmănat Secretarului General Niculescu.

BARCIANU
187

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 210/1945-1949, nepaginat.

318

1946 mai 16, Caransebeș. Memoriul Episcopiei române a Caransebeșului, adresat ministrului Afacerilor Externe, privind situația celor 43 de parohii românești din Banatul iugoslav.

EPISCOPIA ROMÂNĂ A CARANSEBEȘULUI
Nr. 266 B/1946

DOMNULE MINISTRU,

O parte a parohiei noastre protopopiatele Paciovei (Pancevo) și Vârșetului (Vrsac) se află pe teritoriul Banatului sârbesc (Iugoslavia).

Pe acest teritoriu avem în total 32 comune bisericesti cu 43 parohii cu 49043 suflete.

Cu cei 2 protopopi, cu preoții noștri și cu credincioșii din acest teritoriu începând cu anul 1918, de când am fost alipiți la teritoriul Iugoslaviei, am avut întotdeauna legături oficiale, dând dispoziții și ordine în ceea ce privește viața lor spirituală și bisericească, precum și exercitând toate drepturile și prerogativele ce se cuvin Consiliului eparhial și Chiriarhului în baza „Statutului Organic” sagunian, după care se conduc acești

credincioși ai noștri. Aceste drepturi ale credincioșilor noștri și ale oficiilor și corporațiunilor noastre parohiale și protopopești și raporturile lor cu autoritatea lor eparhială și superioară bisericească totdeauna, începând cu anul 1918 și până astăzi, au fost recunoscute și respectate de către autoritățile civile și de stat din Iugoslavia și până astăzi n-am avut nici un motiv de a ne plânge. În vremea din urmă însă, mai ales de vreo 6 luni încoace, am pierdut orice legătură cu corporațiunile și autoritățile parohiale și protopopești precum și cu credincioșii noștri din această parte a eparhiei, ceea ce este în detrimentul vieții lor spirituale și bisericești. Nu suntem în măsură să scrutăm cauzele acestei situații, am dori însă, mai ales că și viața politică și economică se apropie tot mai mult de normal, ca și raporturile credincioșilor noștri și corporațiunilor și oficiile noastre parohiale și protopopești cu autoritățile lor superioare bisericești și deci și cu Consiliul lor eparhial și cu Chiriarul lor să se normalizeze pentru ca astfel viața spirituală, trebuințele sufletești și viața bisericească a credincioșilor noștri din Banatul sârbesc să nu sufere ci să-și poată urma cursul său normal.

Având în vedere această situație și având în vedere raporturile de reciprocitate ce există între statul român și statul sârbesc în ceea ce privește și situația sârbilor ortodocși din România și a românilor ortodocși din Iugoslavia, care până astăzi totdeauna au fost respectate, îndrăznim să apelăm la solicitudinea și sprijinul Înalțului guvern și astfel Vă rugăm, Domnule Ministru, să binevoiți a interveni pe lângă Înalțul guvern al Iugoslaviei, pentru ca să dea dispozițiunile convenite pentru restabilirea raporturilor noastre oficiale bisericești cu credincioșii noștri și cu corporațiunile și Oficiile parohiale și protopopești din Iugoslavia și astfel:

a) Să se permită trecerea în România a preoților și a celor 2 protopopi ai noștri, ori de câte ori aceștia sunt chemați sau simt nevoia de a lua contact cu Consiliul eparhial și cu Chiriarul lor în chestiuni bisericești și oficiale.

b) Protopopii Victor Popoviciu, din Satul Nou (Banatsko-Novoselo) și Cuzman Lăpădat, adm. protopopesesc din Vârșeț (Vrsac), să i se permită tot la 2 luni, dacă nu lunar, să se poată prezenta la Consiliul eparhial, unde au de făcut rapoarte și unde au de primit diferite invitațiuni și ordine de la autoritatea eparhială și de la Episcopatul eparhial, în interesul funcționării normale a aparatului bisericesc administrativ și a vieții noastre constituționale bisericești.

c) Să se permită trecerea în Iugoslavia „Foii diecezană” organul oficial al eparhiei în care apar comunicatele oficiale și ordinele Consiliului eparhial și ale autorităților mai înalte bisericești „Consistorul Mitropolitan” (Sfântul Sinod).

d) Să se permită trecerea în Iugoslavia a actelor oficiale, a cărților de rugăciuni și a revistei eparhiale bisericești teologice „Altarul Banatului” care este o publicație curat bisericească de cultură teologică și de zidire sufletească. Tot așa să se permită trecerea „Calendarului Românului”, calendarul oficial al eparhiei, care are caracter bisericesc și nu conține nimic politic sau subversiv.

Nu ne îndoim, Domnule Ministru, că apreciind strădaniile noastre pentru grija ce o purtăm credincioșilor și fraților noștri răzlețiți, Veți binevoi a ne da tot concursul și Veți binevoi a interveni pentru soluționarea favorabilă și cât mai urgentă a cererii noastre.

Primiți, vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei noastre stime.

Caransebeș, 16 mai 1946

Episcop

/ss/ Veniamin

Domniei Sale Domnului Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond 70 V, 1945-1948, Iugoslavia, vol. 2, Minorități, nepaginat.

319

1946 septembrie 10, Belgrad Raport al ambasadorului la Belgrad, Tudor Vianu, către ministrul Afacerilor Străine, privind exproprierea pământurilor bisericilor române din Iugoslavia, în urma reformei agrare din august 1945, lăsând preoții români fără venituri.

Belgrad, 10 septembrie 1946

Ambasada României la Belgrad

Nr. 28/8

Anexe: 7

Domnule Vice-președinte al Consiliului.

Am onoarea a vă înainta, aici-alăturat, în copie, adresa Episcopiei Aradului Nr. 922/946, împreună cu 3 anexe cum și cererea înregistrată la această Ambasadă sub Nr. 198/946 ce primesc din partea P. Sf. Cuzman Lăpădatu, administrator protopop al Vârșetului Gherasim Andru, protopopul Becicherecului și Victor Popovici, protopopul Panciovei, la care am anexat și o notă referitor la legea și reforma agrară din 28 august 1945 cu rugămintea de a binevoi a examina situația grea în care se găsesc parohiile și clerul românesc din Banatul iugoslav în urma aplicării sus-zisei legi de expropriere.

Din studierea acestor documente se poate vedea că s-au expropriat atât pământurile bisericesti, cât și sesiunile preoților, nelăsând decât 10 hectare pe seama bisericilor. Cum preoții iugoslavi din România, spre deosebire de preoții români din Iugoslavia, primesc salariu de la stat, iar legea reformei agrare lasă în proprietatea parohiilor iugoslave sesiunile preoților, cântăreților și câte 10 iugăre pentru susținerea bisericilor, nedreptatea ce se face bisericilor și preoților români apare cu totul izbitoare.

Mai mult decât atât, după cum v-am făcut cunoscut prin raportul meu nr. 1353 din 24 august 1946, autoritățile iugoslave au interzis colectele pe stradă sau pe la casele credincioșilor ce urmăreau ajutorarea preoțimii noastre rămasă fără mijloace. Preoții români din Iugoslavia se întreabă dacă cu drept cuvânt, ce mijloace le mai rămân pentru a se putea susține.

În lumina celor ce preced, Vă rog să binevoiți a lua în considerare dreapta cerere a celor trei P.S. Protopopi susnumiți de a se retroceda bisericilor pământurile care le aparțineau înainte de aplicarea legii agrare, iar preoților să li se lase în folosință sesiunile parohiale. Dacă legea reformei agrare iugoslave nu ar admite excepții, pentru biserica și preoțimea română, statul iugoslav ar putea să salarizeze pe preoții români, așa cum statul român salarizează pe cei iugoslavi. Se poate lua de asemenea în considerație propunerea P.S.S. Andrei, Episcopul Aradului, ca în baza reciprocității să se scutească de expropriere sesiunile parohiale și averile Bisericilor române din Banatul iugoslav, preoții putând avea 32 iugăre, cântăreții bisericesti 8 iugăre, iar bisericilor 10 iugăre, în orice caz să se scutească de expropriere câte 10 hectare de fiecare parohie.

Examinând aceste diferite propuneri, Vă rog să binevoiți, Domnule Vice-Președinte al Consiliului, a-mi comunica hotărârea Domniei Voastre, pentru a fi un moment mai

devreme în măsură a face intervențiile pe care le veți găsi necesare pentru curmarea acestei stări de lucruri care tinde să pună biserica și clerul român de aici într-o nejustificată suferință.

Primiți, Vă rog, Domnule Vice-președinte al Consiliului, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Domniei Sale, Domnului Gh. Tătărescu
Vicepreședintele Consiliului de Miniștri

AMBASADOR,
T. Vianu

➤ A.M.A.E., fond 70 V, 1945-1948, Iugoslavia, vol. 2 Minorități, nepaginat.

320

1946 septembrie 21, Belgrad. Referat al Secretarului Legației României la Belgrad, privind situația dificilă a preoților români din Iugoslavia, după exproprierea pământurilor bisericești din această țară. Este propusă subvenționarea acestora de către Ministerul Cultelor din România.

21 septembrie 1946

REFERAT

În legătură cu raportul Ambasadei din Belgrad Nr. 28/9 din 10 septembrie 1946, Secțiunea Balcanică din Diviziunea Afacerilor Politice are onoarea a referi următoarele:

Între România și Iugoslavia nu există o convențiune care să garanteze proprietatea bisericilor ortodoxe române din Banatul iugoslav. Convențiunea bisericească româno-iugoslavă, semnată la Belgrad la 2 iulie 1934, nu a fost ratificată de Parlamentul iugoslav, așa încât nu a intrat în vigoare.

În aceste condiții, regimul căruia rămân supuse bunurile bisericilor noastre din Iugoslavia este acela al dreptului intern. Legea iugoslavă de reformă agrară din 28 august 1945 expropriează încă deopotrivă bunurile agricole ale tuturor instituțiilor religioase, fără a face vreo distincție privitoare la neamul său, originea etnică a enoriașilor respectivi.

Guvernul iugoslav nu ar avea prin urmare posibilitatea legală de a retroceda bisericilor românești proprietățile ce le-au fost expropriate și nici nu este de presupus că ar consimți să creeze printr-o dispoziție derogatorie un regim de favoare bisericilor noastre din Banatul iugoslav.

Cum legea română de reformă agrară exceptează de la expropriere bunurile agricole aparținând așezămintelor bisericești, eventuale măsuri de represalii nu ar putea fi luate decât pe calea unei modificări a legii, cu caracter discriminatoriu față de bisericile sârbești. Asemenea măsuri nu ar fi, de altfel, recomandabile din punctul de vedere al oportunității politice.

Trebuie însă observat că, deși legea agrară iugoslavă lasă fiecărei instituții religioase un minim neexpropriabil de 10 ha., unele parohii ortodoxe române au fost expropriate în întregime, bunurile lor fiind încadrate în mod greșit în alte categorii prevăzute de lege.

În acest caz special, Ambasada din Belgrad are, desigur, un titlu și va trebui să intervină pe lângă Guvernul iugoslav pentru interpretarea corectă a legii și pentru restituirea bunurilor expropriate pe nedrept.

Nu este mai puțin adevărat că, în urma exproprierii sesiunilor parohiale, adică a terenurilor destinate folosinții preoților, situația clerului nostru din Banatul iugoslav a devenit deosebit de grea, ținând seama și de faptul că preoții români din Iugoslavia nu primesc salarii de la stat așa cum primesc preoții sârbi din România. Încercarea de a percepe cotizații de la enoriași a fost interzisă de autoritățile iugoslave. Spre a remedia această situație, Ambasada din Belgrad cere să i se dea instrucțiuni dacă nu ar fi oportun să intervină pentru ca preoții noștri să fie salarizați de Guvernul iugoslav. Nu pare probabil ca un asemenea demers ar putea avea un rezultat favorabil deoarece, după informațiunile pe care le deținem, în noua Republică Populară Federativă nici chiar preoții sârbi nu sunt retribuiți din bugetul statului.

În aceste condițiuni, rămâne să se examineze dacă nu ar fi posibil ca preoțimea noastră din Banatul iugoslav să fie subvenționată de Ministerul Cultelor din România. O adresă în acest sens a fost trimisă zisului Departament la data 2 septembrie a.c. Răspunsul nu a fost primit încă.

Bineînțeles, nimic nu se opune ca Ambasada din Belgrad să întreprindă demersul pe care-l propune spre a încerca să obțină salarizarea preoților noștri de către Guvernul iugoslav.

21 septembrie 1946

Emanoil Buzna
Secretar de Legațiune

➤ A.M.A.E., fond Iugoslavia, 1945-1948, vol. 4, Relații cu România, nepaginat.

321

1946 octombrie 3, Belgrad. Nota Ministerului Afacerilor Străine al Iugoslaviei, adresată Ambasadei României la Belgrad, privind condițiile trecerii protopopilor și preoților români din Iugoslavia în România și expedierea de publicații românești cu caracter religios în Iugoslavia.

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGERES DE YUGOSLAVIE

No. 11.531

Se référant à la note verbale en date du 21.VIII.46 par laquelle l'Ambassade de Roumanie sollicite l'établissement d'un permis de passage permanent en faveur des archiprêtres roumains qui doivent être en contact avec leurs évêchés en Roumanie, le Ministère des Affaires Étrangères a l'honneur de communiquer à l'Ambassade ce qui suit:

Les autorités yougoslaves pourraient délivrer aux archiprêtres et prêtres des passeports réguliers comme il est d'usage pour tous les citoyens de la R.F.P.Y. ayant toujours en vue le but et les raisons pour lesquelles ils doivent voyager. Par conséquent les ecclésiastiques ci-haut mentionnés n'auraient qu'à s'adresser aux autorités compétentes en vue d'obtenir le permis nécessaire.

En ce qui concerne l'envoi en Yougoslavie des documents officiels, revues, etc. Le Ministère des Affaires Étrangères fait savoir à l'Ambassade qu'il n'est pas possible d'y appliquer un régime spécial pour leur importation en Yougoslavie, les organes

subalternes de l'Eglise roumaine en Yougoslavie pouvant être informés des communiqués et dispositions du Conseil diocésain par la correspondance officielle avec leurs évêchés comme ils l'ont fait d'ailleurs jusqu'à présent.

Le Ministère des Affaires Étrangères saisit cette occasion pour renouveler à l'Ambassade de Roumanie les assurances de sa haute considération.

À l'Ambassade de Roumanie, Belgrad

Belgrade, le 3 octobre 1946

Traducere

Ministerul Afacerilor Străine a Iugoslaviei
Nr. 11.531

Referindu-se la nota verbală din data de 21.VIII.1946, prin care Ambasada României solicită stabilirea unui permis de trecere permanent în favoarea protopopilor români care trebuie să fie în contact cu episcopia lor din România, Ministerul Afacerilor Străine are onoarea de a comunica Ambasadei ceea ce urmează:

Autoritățile iugoslave ar putea elibera protopopilor și preoților pașapoarte regulate, cum sunt cele folosite de toți cetățenii R.F.P.Y., având tot timpul în vedere scopul și motivele pentru care aceștia trebuie să călătorească. Prin urmare, clericii mai sus-menționați nu ar trebui decât să se adreseze autorităților competente în vederea obținerii permisului necesar.

În ceea ce privește trimiterea în Iugoslavia de documente oficiale, reviste etc., Ministerul Afacerilor Străine aduce la cunoștință Ambasadei, că nu este posibil să se aplice un regim special pentru importarea lor în Iugoslavia, organele subordonate Bisericii române în Iugoslavia putând fi informate asupra comunicărilor și dispozițiilor Consiliului diocesan prin corespondența oficială cu episcopiile lor, cum au făcut, de altfel, până în prezent.

Ministerul Afacerilor Străine profită de această ocazie pentru a-și reînnoi, față de Ambasada României, asigurările înaltei sale considerații.

Belgrad, 3 octombrie 1946

Ambasadei României
Belgrad

➤ A.M.A.E., fond Iugoslavia, 1945-1948, vol. 4, Relații cu România, nepaginat.

322

1946 octombrie 3, Salonic. Memoriul directorului Liceului comercial român din Salonic, Ștefan Costin, către directorul Alodaponului din localitate, Greveniti, în care solicită sprijin pentru întoarcerea în țară, datorită presiunilor la care erau supuși profesorii români, de a părăsi teritoriul Greciei.

COPIE
Nr. 49/1976

DOMNULE DIRECTOR,

Subsemnatul, Ștefan N. Costin, Directorul Liceului Comercial român din Salonic și locțiitor la Administrația Generală a Școlilor și bisericilor române din localitate D-l Inspector General David Blidariu, delegat fiind și de către D-nii Constantin C. Niculescu, profesor titular definitiv al Liceului nostru, Atanasie Tosca profesor, Maria Dumitrescu învățătoare la școala primară din Salonic, Hristache Ionescu etc., toți cetățeni români, cu ocazia arestării noastre din zilele de 28 și 29 septembrie 1946, avem onoare a vă aduce la cunoștință următoarele:

Începând din luna februarie 1946 și până în prezent în permanență toți profesorii cetățeni români ai școlilor noastre din Grecia au fost somați a părăsi teritoriul statului elen.

Aceste somațiuni, în toate ocaziunile ne-au fost făcute numai verbal. În urma tuturor acestor somațiuni, șicanări, arestări în lagăre de concentrare, atât a profesorilor noștri plecați, la Atena, cât și a profesorilor noștri rămași la Salonic (de la 6 august până la 23 august 1946), în urma tuturor acestor presiuni și degradări morale, pagube și cheltuieli materiale, majoritatea profesorilor noștri cetățeni români, au plecat, fără a li se elibera din partea instituțiunii Dvs., vreo dovadă, precum că această plecare adică părăsire de post a fost forțată.

Cum Ministerul român al Educației Naționale ne consideră încă la post, *până în prezent nefiind încă rechemăți*, - închiderea școlilor române din Grecia și preluarea avutului lor de către greci, fiind un act arbitrar, unilateral, la care Ministerul nostru s-a opus cu telegrama Nr. 73694 din 9 martie 1946, opoziție comunicată de noi guvernului Dvs. cu adresa noastră Nr. 226 din 13 martie 1946 – plecarea noastră benevolă, e un fapt care, cu toate presiunile și cu toate umilirile la care vom mai fi supuși, nu va deveni niciodată realitate. Ca atare cu ocazia arestărilor noastre din zilele de 28 și 29 septembrie a.c., rezultatul intervențiunii Dvs., de a ne îmbarca forțat, pe vasul românesc de pasageri „Transilvania”, l-am așteptat cu înfrigurare și satisfacțiune ca să devină o realitate.

Cum din motive pe care noi nu le putem cunoaște, această îmbarcare forțată nu s-a putut efectua de această dată și pentru a nu fi supuși și la alte umiliri și degradări zadarnice în viitor, expuși a face și alte cheltuieli inutile de ambalare a unor gospodării întregi de 20 și 30 de ani de domiciliere în acest oraș și spre a nu fi puși în situațiuni ca viața unora din noi să fie periclitată prin măsuri pripite și fără nici un fel de speranță de reușită, vă rugăm să binevoiți a ține seama de următoarele doleanțe ale noastre:

1) *Actele de extrădare* sau expulzare pe care ni le veți întocmi, pentru noi și familiile noastre, *să fie întocmite numai pe considerațiuni perfect reale*, adică ținând seama și de faptul că am primit din partea Dvs., elogi și felicitări în privința comportării noastre.

2) Întocmirea lor să ne fie comunicată cu cel puțin cincisprezece zile mai înainte spre a ne putea face pregătirile de rigoare.

Aceste acte notăm că ne sunt absolut necesare întâi pentru justificarea părăsirii postului, deoarece nu avem un ordin expres al Ministerului nostru de a-l părăsi și în al doilea rând spre a ne putea folosi de avantajile oferite celor puși în anumite situațiuni cauzate de forță majoră.

Specificăm că toți suntem lipsiți de locuință atât în capitală, cât și în orașele noastre din România.

Subsemnatul personal, în calitate de director al liceului român din Salonic, al cărui imobil este proprietatea statului român, cu drept de a locui în acest local, fiind depozat

de drepturile mele prin faptul expulzării îmi necesită documentele și actele necesare spre a putea pretinde de a mi se acorda dreptul de locuință, în lipsa altor mai confortabile, într-unul din localurile liceelor grecești din România.

3) În cazul când reușita Dvs. ar putea fi îndoielnică și de această dată, în ceea ce privește actele și formalitățile necesare spre a putea fi îmbarcați, noi bucuroși ne punem la dispozițiunea Dvs. cu acte și documente care ar facilita aceasta.

Notăm că dacă la 28 și 29 septembrie a.c., nu s-ar fi luat măsura de a fi puși în lagăr și terorizați, tocmai în momentul când ar fi trebuit să acționăm pentru îmbarcarea noastră, dacă nu absolut toți, dar majoritatea dintre noi am fi fost astăzi deja în drumul spre scumpa noastră patrie.

Cum numai Dvs., Domnule Director, ați avut în tot acest interval de timp, și chiar și cu această ultimă ocazie, ...de altfel, vor avea ecou și vor domina ambianța de resentiment cu care am avut onoarea de a fi copleșiți.

Cu toată stima
/ss/ St. Costin

Tessaloniki, 15 octombrie 1946

Domniei Sale Domnului Greveniti, Director al Alodaponului, Salonic.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 273.

323

<1946 octombrie 30, Salonic>. Telegramă a directorului liceului comercial român din Salonic, către Președinția Consiliului de Miniștri, în care se solicita ajutor pentru repatrierea profesorilor cu cetățenie română care au fost expulzați din Grecia.

COPIE

TELEGRAMĂ

EXCELENȚEI SALE PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI

Salonic 1103 52/51 23 10/30

Profesorii cetățeni români din Grecia fiind expulzați în masă de către autoritățile statului grec și complet lipsiți de bani, vă roagă respectuos să dați dispoziții pentru a ușura repatrierea lor.

Pentru Inspector General Directorul Liceului Comercial

/ss/ Ștefan Costin

➤ A.M.A.E., fond Problemă 15, vol. 56, f. 179.

324

1946 octombrie 31, Roma. Adresă a Consilierului Legației de la Roma, M. Moschuna-Sion, către Ministerul Afacerilor Străine, privind plângerea preotului bisericii române din Turia, Grecia, refugiat în Italia, care solicita salariul din anul 1944, precum și susținere pentru a se întoarce în România. În anexă, memoriul preotului Gheorghe Grijoti.

Roma, 31 octombrie 1946

Legațiunea Regală a României La Roma

NR. 3016 G. 60

ANEXĂ: 1

Domnule Ministru,

Am onoarea a vă înainta, aici alăturat, copie de pe memoriul adresat acestei Legațiuni de către preotul Gheorghe Grijoti, parohul bisericii române din comuna Turia, Plasa Grebena, refugiat de la Salonic în nordul Italiei, cu rugămintea de a binevoi a dispune să fie transmis Ministerului Cultelor.

În memoriul său, preotul Grijoti arată că ar avea de încasat salariul din anul 1944, iar actualmente se află în mari lipsuri, fiind nevoit a îndeplini munci grele pentru a-și putea câștiga o slabă existență.

Pe de altă parte Cucernicia Sa dorește să i se înlesnească formalitățile de călătorie pentru a putea veni în țară.

Aducându-vă la cunoștință cele ce preced, am onoarea a vă ruga să binevoiți a interveni pe lângă suszsisul Departament pentru a controla afirmațiunile susnumitului preot și a mă pune în măsură apoi a-i da un răspuns.

Onor. Ministerului Afacerilor Străine, București

ÎNSĂRCINAT CU AFACERI a.i.

/ss/ M. Moschuna-Sion

Consilier de Legațiune

Roma 9 octombri 1946

COPIE

Domnule Ministru,

Subsemnatul Gheorghe Grijoti, preot al Parohiei Române din comuna Turia, plasa Grebena, respectuos Vă rog să binevoiți a lua în considerație cele ce urmează:

Am servit ca funcționar al statului român în susnumita comună de la data de 9 septembrie 1924 până la 17 februarie 1943, când surprinși de evenimentele cu totul neprevăzute a trebuit să ne refugiem în orașul Salonic, unde am continuat să-mi îndeplinesc îndatoririle mele de preot în fața credincioșilor refugiați aici, până când motive independente de voința subsemnatului m-au sustras de la această îndatorire, la toamna anului 1944.

Surprinși de evenimentele răzcoalelor parțiale ale naționalilor greci, care au creat o situație haotică în regiunea Pindului provocând o panică generală în sânul elementului de origine etnică română și cauzând refugiarea liceului din Grebena și a tuturor funcționarilor români din orașul Salonic, unde își avea sediul, administratorul școlilor și bisericilor din Macedonia.

Subsemnatul în urma unor pagube dezastruoase morale și anume moartea fratelui, fost Președinte al comunității române, numai pentru vina că era român – precum și materiale, pierzând toată averea mobilă și imobilă, am reușit să mă salvez cu familia plecând pe furiș în orașul cel mai apropiat, Ianina, să expun consulatului local român motivele ce au determinat această fugă dezastruoasă.

Consulul, în urma demersurilor necesare pe lângă autorități și guvernul român, ne sfătuiește să ne refugiem în Salonic, unde se găseau și ceilalți refugiați. Aici administrația ne-a însărcinat să ne ocupăm de credincioșii refugiați continuând astfel să ținem slujbe regulate pe la anumite biserici din localitate.

Fericitul eveniment însă din 23 august 1944 a pus capăt unei situații în Țara Românească ce nu se mai putea continua. Iar subsemnatul ca și toți funcționarii români, cum era și natural, am început să fim tratați ca dușmani de către autoritățile germane, sub dominația cărora se găsea orașul. La un moment dat autoritățile germane ne-au strâns pe mai mulți și sub promisiunea că ne vor duce în țară ne pun în tren, după o lună de peripeții și completă mizerie ne pomenim la periferiile Vienei, mai mult morți decât vii. Am fost conduși la un lagăr de muncă „Lagher Nord” din Gratz, unde forțat a trebuit să lucrăm până în momentul eliberării de către Aliați care ne-au expediat împreună cu convoaiele de muncitori italieni în Italia de Nord. Aici am fost repartizați la ferma unui țaran din S. Candido prov. Bolzano, spre a lucra ca să ne putem scoate existența, găsindu-ne astfel într-o totală dezorientare și nesiguranță pentru ziua de mâine. Cu multă greutate am făcut rost de posibilități spre a mă deplasa la Roma ca să pot expune Excelenței Sale, situația pe care suntem constrânși s-o suportăm.

În consecință am onoarea a Vă ruga Excelență a aduce la cunoștință doleanțele mele, guvernului român de a nu fi primit solda de la 1 aprilie 1944 și a lua măsuri pentru încetarea situației dacă e posibil, prin repatrierea în țară sau ce modalități ar găsi de cuviință.

Cu profund respect

/ss/ Preot G. Grijoti

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 177; 179.

325

1946 noiembrie 2, Sighișoara. Notă a profesorului Manuil Haivas din Sighișoara, privind situația aromânilor din Grecia supuși unui regim de presiune. Școlile și bisericile române fuseseră închise, averea confiscată și o parte din conducătorii comunităților fuseseră arestați și unii asasinați.

2 noiembrie 1946

Ministerul Afacerilor Interne
Direcțiunea Generală a Poliției
Serviciul II Bir. 1
Nr. 33926-S

CONFIDENȚIAL

Avem onoarea a înainta alăturat. Spre știința Dvs., o copie de pe nota depusă de profesorul Manoil Haivas din Sighișoara, în legătură cu tratamentul aplicat românilor de autoritățile grecești.

Director
/ss/ indescifrabil

Șeful serviciului
/ss/ indescifrabil

COPIE

Domnule Șef,

Subsemnatul, am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele cu privire la situația din Grecia:

La un an și jumătate de la eliberarea Greciei de sub nemți, autoritățile grecești au închis, în februarie 1946, toate școlile și bisericile românești din Grecia, au confiscat

averea care era a statului Român, au sechestrat clădirile școlare (deși erau proprietatea statului român, iar pe profesorii și preoții de cetățenie română i-au expulzat.

De asemenea, pe acei care au declarat că nu vor să plece (fiind acolo cu familiile lor) i-au pus în lagăr, odată în luna februarie 1946, la Atena și a doua oară în iulie-august 1946 la Salonic.

La Grebena (Macedonia) au dărâmat până-n temelie școala și biserica românească.

Ce privește populația de origine românească, dar de cetățenie greacă (macedono-românii) ei sunt supuși unor persecuții neomenești. Indiferent dacă sunt preoți, funcționari intelectuali, meseriași comercianți sau ciobani, sunt arestați, purtați prin închisori luni de zile, bătuți, apoi unii sunt eliberați după 10-12 luni, fără a li se fi luat măcar un interogatoriu, iar alții dați în judecată și condamnați la pedepse variind între un an și pe viață.

Procesele sunt în majoritate, după declarațiile tuturor, neserioase sau înscenate, căci orice grec poate face o reclamație contra oricui, semnată de doi martori. La acest caz oricâte probe de nevinovăție ar aduce un român, ele cad față de mărturiile celor ce au semnat reclamația. Și atunci răzbunările personale și socotelile particulare între vecini și indivizi devin probleme naționale.

Toate comunitățile române din Macedonia au fost închise, averea confiscată, iar membrii de conducere arestați sau chiar împușcați de „necunoscuți”, cum a fost cazul președintelui comunității din Salonic, asasinat în locuința lui și al celui din Niansa (Macedonia).

Nici un român din Grecia nu are azi siguranța zilei de mâine, iar persecuțiile contra românilor s-au accentuat mai ales începând cu luna martie 1946.

La intervenția Ministerului Educației Naționale din București, prin Inspectoratul General român din Macedonia, ca guvernul grec să revină asupra măsurilor luate, pe bază de reciprocitate, autoritățile școlare grecești au răspuns că „Școlile românești rămân definitiv închise în Grecia”.

➤ A.M.A.E., fond Grecia, dosar 217/1945-1949, nepaginat

326

1946 noiembrie 14, Sofia. Memoriul unor intelectuali români de la Sofia, adresat Comitetului Național al Frontului Patriei din Bulgaria, prin care solicită recunoașterea minorității române și dreptul de a avea școli și biserici românești.

Către Secretarul General al Comitetului Național al Frontului Patriei
ȚOLA DRAGOICEVA, deputată

Către Biroul Camerei Deputaților

EXPUNERE

Din partea unui grup de intelectuali români, supuși bulgari

Strict confidențial

SOFIA

În legătură cu comunicatul dat de Comitetul Național al Frontului Patriei, publicat în presă (ziarul Otecestven Front din 9 noiembrie 1946) privind invitația alegătorilor ca imediat să trimită la proiectul de Constituție, subsemnații, un grup de intelectuali de

origine română, supuși bulgari, în calitatea noastră de alegători, avem onoarea a face următoarea propunere:

Art. 60 din proiectul de constituție prevede:

„Toți cetățenii republicii populare Bulgare sunt egali în fața legii. Nu se recunosc nici un fel de privilegii bazate pe naționalitate, origine, confesiune sau situațiune materială. Orice propagandă bazată pe ura de rasă, naționalitate (origine etnică) sau religie se pedepsește de lege”.

Acest articol din proiectul de Constituție – extrem de democrat – va trebui să se concretizeze cuprinzând în mod expres cuvintele spuse de întemeietorul Frontului Patriei – Dr. Gheorghe Dimitrov și anume: „Înlăturarea tuturor legilor anti constituționale, antipopulare și fasciste; deșrădăcinarea întunericului fascist, ura rasială și umilirea demnității naționale...”.

Noua Republică Democratică a Frontului Patriei trebuie să asigure libertatea tuturor grupărilor minoritare din țară.

După cum vă este cunoscut în granițele Statului bulgar trăiesc două grupuri de Români: Românii dunăreni și valahi; Românii macedoneni, caracaceanii sau așa zișii țintari.

Prima grupă care numără peste 100000 suflete populează satele din valea Dunării, din județele Vidin, Orahova, Nicopole întinzându-se aproape de Plevna.

Cei din a doua grupă sunt răspândiți în mici nuclee pe întreg teritoriul.

Dacă excludem mărturiile istoricilor și cercetătorilor, care constată existența românilor în Bulgaria și ne bazuim numai pe statisticile oficiale ale țării, noi avem următorul număr de Români:

Statistica din 1920 dă un număr de 62071 români

" 1926 70631

1934	16405
------	-------

Iar Statistica din 1938, nu notează nici un fel de român.

Cum se explică această stranie „disparație” a minorității românești când și astăzi ea trăiește în aceleași localități în mase compacte, iar în unele ca Bregovo, Stanotârn sau Gomotarti se numără câteva mii pentru fiecare comună.

Cauzele acestei situații trebuie căutate în regimurile trecute monarho-fasciste care exercitau o presiune sistematică și teroare asupra acestei harnice populații de țărani.

Minoritatea românească, după originea socială e săracă.

Ea se compune din țărani, muncitori, păstori și meseriași.

Regimul monarho-fascist a tratat această minoritate în modul cel mai brutal. În cazul când acești români vorbeau limba maternă ei erau supuși la amenzi. Multe femei țărance, care nu vorbesc altă limbă decât cea maternă – română – au fost purtate prin diferite circumscripții polițienești, portul lor național distrus, iar cei mai conștienți țărani români deportați în alte ținuturi ale țării ca suspecti, iar alții împușcați ca români și comuniști. (Un mare număr deținuți în lagăre de concentrare și în închisori).

Pentru a șterge orice urmă a caracterului etnic, numele multor sate românești au fost schimbate dându-le în majoritate denumirea din dinastia Cubrată. Astfel satul Chirinbec a fost denumit Tzar Boris, Gomotarti – Evdochia, sau altele au fost bulgarizate

ca Vlașca – Racovița în Cudelmi, Alvagii în Maior Uzunov, Găureni în Găvreni, Fundeni în Canița, Măgura în Zagradani, Cercelan în Dăbovani, Molalia în Sfeti Petar etc.

Nici numele persoanelor n-au fost cruțate de schimbări. Astfel Florea devine Tzvetan, Ion – Ivan, Radu – Radul, Bleanță – Lebed, iar altele ca Fluviiu, Cercel au fost interzise, obligând populațiunea ca în locul acestor nume să ceară, prin petiție, nume curat bulgărești cu predilecție numele diferiților domnitori bulgari ca: Boris, Crum, Chiril, Simion, Ferdinand, Evdochia.

În opresiunea lor fascisto-monarhistii au mers mai departe căutând să oblige minoritatea românească ca să-și boteze copiii cu nume nu numai absolut străine de origina lor, dar chiar și cu denumiri cu totul necunoscute de această pașnică și harnică populațiune de țărani – ca Hitler și Mussolini.

Țăranii români din satele din Valea Dunării au specificul lor în porturi și obiceiuri. Cu toată teroarea executată de fasciști ei nu și-au pierdut limba pe care o vorbesc liber în zilele noastre. Femeile nici până astăzi nu vorbesc (nu știu bulgărește). Regimurile dictaturilor militare s-au străduit să țină în ignoranță această minoritate românească.

Soldații grăniceri sistematic au persecutat-o.

Administrația monarho-fascistă a exercitat o presiune încontinuu, făcând planul pentru mutarea acestei populațiuni în ținutul Mării Egee.

Cu toată teroarea, regimurile monarho-fasciste n-au putut să recruteze adepți din mijlocul acestei populațiuni pentru planurile lor întunecate. Când întreg poporul bulgar a suferit greu sub apăsarea dictaturii militare a monarhilor-fasciștilor, minoritatea românească s-a alăturat cu demnitate mișcărilor de rezistență prin reprezentanții ei glorioși, și în mijlocul acestei minorități, spre onoarea ei, nu s-a găsit nici un trădător sau denunțător. Valahii din Pirdop au dat partizani și comandanți cu patru jertfe. Românii din comuna Bregova au dat jertfe din mijlocul partizanilor ca renumitul organizator Boris Popândan; în Cavala a fost împușcat Crum Becef ca român și comunist!

Românii din valea Dunării au ascuns partizani, de exemplu: cunoscutul luptător Boian Cionos, fiul actualului deputat Ivan Cionos, Valahii din Rilla și Rodopi au dat ajutor partizanilor.

Prin aceste fapte minoritatea română a adus aportul său modest la distrugerea fascismului. Actul grandios de la 9 septembrie a ușurat sufletul tuturor Românilor din Bulgaria care fără rezervă au susținut Frontul Patriei.

De aceea, în alegerile pentru Adunarea Constituantă, Comitetul Regional al Partidului Comunist din Vidin a lansat un manifest către minoritatea română din acel județ în limba română, scris cu litere cirilice, prin care o invita să voteze buletinul de culoare bordeau, adică cu Frontul Patriei. Și dacă în unele sate românii au votat 70-80% cu acest buletin, aceasta se datorește faptului că țăranii români din Bulgaria văd în regimul democratic al Bulgariei speranța în rezolvarea justă a problemei minorităților.

Minoritatea română este speriată de teroarea trecutului și nu îndrăznește să-și manifeste libertatea sa națională pe față nici chiar acum în regimul democrat al Bulgariei. Regimurile fasciste din trecut au ținut-o mereu sub presiune și în ignoranță și de aceea acest element este în urmă sub aspectul cultural, și fără o orientare politică precisă spre a avea putința astăzi să aprecieze mai bine libertatea care i s-a creat în Republica Frontului Patriei și tocmai această ignoranță se exploatează de anumite cercuri spre a o include în eroare.

Dovada că această minoritate este foarte speriată, grație teroarei din trecut, o constituie și faptul că unii membrii ai partidului muncitoresc bulgar întrebând-o dacă dorește să i se deschidă școli românești, ea n-a îndrăznit să răspundă în mod afirmativ, cu toate că ea rămâne în sufletul ei o populațiune românească, după cum îi este portul, obiceiul și graiul, în special acesta se observă la femei care totdeauna au fost și sunt păstrătoare și purtătoare a naționalității.

De remarcat este faptul că atunci când unii dintre oratorii publici, în propaganda lor electorală au vorbit românește, imediat s-a observat un mare interes, în special în rândurile femeilor, de exemplu cazul avocatului Niță Grigorov care a vorbit în comuna Cumbaer precum și în alte sate în românește.

Aducând la cunoștință cele ce preced, avem onoarea a ruga în modul cel mai respectuos Comitetul Național al Frontului Patriei să ordone o anchetă în sânul acestei minorități care așteaptă dezlegarea dreaptă a acestei chestiuni, și să se ajungă în același timp la rezolvarea următoarelor probleme:

1. Reintroducerea registrelor de stare civilă, în care minoritatea românească să fie trecută ca români. Toate corecturile originii etnice săvârșite de regimurile monarho-fasciste să fie anulate.

2. Recunoașterea minorității românești și recunoașterea dreptului ei de a se organiza în cadrul Frontului Patriei al Bulgariei.

3. În toate comunele românești să se deschidă școli și învățământul să fie obligatoriu în limba română.

4. În comunele mixte, unde nu e posibil să se deschidă școli românești, limba română să fie obligatorie pentru copiii de origine română.

5. Statul să preia întreținerea acestor școli, după cum face cu școlile altor grupuri minoritare.

6. Dacă unele comune doresc să aibă biserici cu slujba religioasă în limba maternă, acestora să le fie asigurată libertatea confesiunii.

7. Școala română din Sofia, care întreține cu precădere copiii săraci de țărani și muncitori, să fie recunoscută de legile Statului.

8. În cadrul Frontului Patriei al Bulgariei să se garanteze libera organizare a Românilor, care să poată forma grupări profesionale, cooperații, organizații colective, organizații culturale, etc.

9. Să se asigure minorității române dreptul să organizeze Comitetul său al Frontului Patriei, care să fie sub supravegherea Comitetului central al Frontului Patriei.

10. Să aibă presă, spre a putea cultiva în mijlocul minorității românești cultul către Republica populară bulgară, pregătindu-i astfel ca cetățeni buni și loiali ai Statului.

În legătură cu chestiunea minorității românești s-a scris și altă dată, de exemplu în ziarul „Otecestven Front” din 27 octombrie 1946 de către Vasile Hristu, iar mai înainte în ziarul „Rabotnicesko Delo” privitor la eroii români căzuți în luptă ca: Boris I. Popârdanov și Krum Becov, precum și un memoriu adresat fostului Regent Todor Pavlov, pe care le anexăm aici.

Aducând la cunoștință cele ce preced, rugăm Comitetul Național al Frontului Patriei și Înalta Adunare Constituantă să extindă prevederile articolului 60 din proiectul de Constituție, în sensul că el să cuprindă dreptul tuturor minorităților din țară care lucrează pentru reușita Republicii populare.

Sofia 14 noiembrie 1946

Semnături:

1. Vasile Hristu, str. Exarh Iosef, 14	3. Ilie Floru Popârdan, (tatăl unui partizan omorât) str. Tarboris 100
2. Radu M. Dumitru, str. Lovele, 20	10. Vanko Svenkof, comuna Rachidnița, Vidin (fost deținut politic până la 9 sept. 1944)
4. Todor M. Ganea, str. Lovele, 20	12. Toma Christu Ciucnef, str. Dragșan, 34
5. Dumitru Chiurci, str. Tarboris, 136	13. Petcu N. Ionof, str. Vitoșka, 39
6. Liuben Ivan Ivanof, str. Racowski, 153	14. Nicolae Haralamb Florea, str. Sipca, 27
7. Stan P. Gheorghief, comuna Brevco, Vidin	
8. Krunste Badea, str. Exarh Iosef, 14	
9. Kosta Stamenof, comuna Șamlievo, Nicopol	

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 210/1945-1949, nepaginat.

327

1946 decembrie 17, <Salonic>. Raportul consulului Al. Botez, către Ministerul Afacerilor Interne, în care solicită ajutor pentru repatrierea profesorilor români din Salonic, somați de autoritățile grecești să părăsească această țară.

17 decembrie 1946

Domnule Ministru,

Ca urmare la adresa mea Nr. 53980/6868 din 18 nov. 1946, și în urma raportului Nr. 61/946 din 28 oct. 1946 al Inspectoratului General al Școlilor române din Salonic Grecia, adresat acestui Departament, am onoarea a vă ruga să binevoiți a autoriza intrarea în țară următorilor cetățeni români aflați actualmente la Salonic și Atena, care sunt forțați de către autoritățile grecești să părăsească teritoriul grec în cel mai scurt timp:

1. Ștefan N. Costin, profesor, directorul Lic. Comercial român din Salonic, născut în Focșani, jud. Putna la 10 oct. 1901, titularul pașaportului de serviciu 977 eliberat de Ministerul Afacerilor Străine la 24 nov. 1942 cu valabilitatea prelungită până la 31 martie 1946;

2. Steliana Costin, soția profesorului St. Costin, profesoară la școala profesională română de fete din Salonic născută la 14 nov. 1917 în comuna Avdela, districtul Cojani Grecia, posesoare a pașaportului de serviciu Nr. 1850 eliberat de Ministerul Afacerilor Străine la 26 ianuarie 1944 și prelungit până la 31 dec. 1945;

Persoane care însoțesc:

3. Magdalena, fiică, născută la 25 aug. 1944 în comuna Târgoviște, jud. Dâmbovița, trecută în pașaport;

4. Costin/ Copil nebotezat/ de sex feminin născută la 24 oct. 1946 la Salonic netrecută în pașaport;

5. Constantin Niculescu, profesor titular, definitiv, la Liceul Comercial român din Salonic, născut în Perlepe Macedonia, în anul 1886 la 25 nov., titularul pașaportului de serviciu Nr. 1625 eliberat de Ministerul Afacerilor Străine la 22 sept. 1943 cu valabilitatea prelungită până la 31 martie 1946;

6. Irina Niculescu, soția prof. C-tin Niculescu născută în Ianina, Epir-Grecia, la 15 aprilie 1900, trecută ca persoană însoțitoare pe pașaportul soțului;

7. Maria Dumitrecu, învățătoare la școala primară din Salonic, născută la 15 apr. 1893 în Salonic posesoarea pașaportului de serviciu Nr. 993 eliberat de Ministerul Afacerilor Străine la 30 nov. 1942;

8. Hristu Ionescu, om de serviciu la școala profesională română de fete din Salonic născut la Strumnița /Iugoslavia/ la 25 dec. 1879 posesorul pașaportului cu Nr. 205262, eliberat de Ministerul de Interne, București, în numele Majestății Sale Mihai I Regele României, la 8 nov. 1943 de către Consulatul României din Piure, cu Nr. 28 din Reg. de pașapoarte/943 – cu valabilitatea prelungită până la 30 iunie 1944.

9. Maria Hr. Ionescu, soția domnului Hristu Ionescu născută la Kalivrysi, districtul Castoria-Grecia, în mai 1981 trecută ca persoană însoțitoare pe pașaportul soțului Hristu Ionescu;

10. Elisabeta Vodă, căsătorită cu Simion E. Isaias, cetățean grec, actualmente în divorț, dsa păstrându-și prin actul de căsătorie, cetățenia română s-a născut în comuna Firiceag, Timiș-Torontal la 21 aprilie 1898; nu posedă pașaport, actul de căsătorie purtând Nr. 682 din 4 mai 1935, eliberat de Primăria Sectorului Negru, București.

11. Mometi Caisim, de profesiune cizmar, născut în comuna Gârbovăț, Jud. Tighina, la 5 aug. 1908; nu posedă pașaport dar posedă act de naționalitate română cu nr. 2151 din 22 sept. 1926 și act de naștere cu Nr. 3 din 1926.

Țin să menționez că urgentarea avizului favorabil al Comisiunii Interministeriale asupra intrării în Țară a suszișilor supuși români este necesită de faptul că începând din feb. 1946 și până în prezent, în permanență toți profesorii cetățeni români de la școlile noastre din Grecia sunt somați a părăsi teritoriul statului elen.

p. Ministerul Afacerilor Străine,
Al. A. Botez
Consul General,
Ministerul Afacerilor Interne

Directorul Afaceri Consulare
A. Caratașu
Șef Secție

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 271.

328

<1946>. Referat privind situația românilor din Grecia ca urmare a închiderii școlilor românești și a expulzării profesorilor români din această țară.

Tratamentul românilor din Grecia în ultimii ani pe baza informațiilor primite până în prezent și a acordului cultural bilateral încheiat cu statul elen.

Acordul cultural bilateral încheiat cu Statul Elen relativ la autonomia școlilor primare și secundare românești și dreptul guvernului român de a le subvenționa, intervenit între România și Grecia, prin schimbul de scrisori Titu-Maiorescu – Venizelos, la data de 23 iulie (5 august) 1913, constituind una din anexele tratatului de la București la 1913, Nr. 17277, prevede autonomia școlilor și bisericilor Cuțo-Valahilor și crearea unui episcopat român cu dreptul guvernului român de a le subvenționa sub supravegherea guvernului elen atât în prezent cât și în viitor.

La data de 21 febr. 1946 guvernul elen a dispus închiderea școlilor românești, preluarea imediată a imobilelor, mobilierului și arhivelor instituțiilor școlare din Grecia și expulzarea în masă a profesorilor de supușenie română (Notă verbală nr. 267 din 20 martie 1946 a Reprezentanței Republicii Federative Iugoslavia din București). Această măsură a fost luată probabil sub pretextul colaboraționismului.

La rândul său M.E.N. Direcția Învățământ Particular și Confesional ne aduce la cunoștință, cu adresa nr. 81331 din 23 martie a.c. aceeași stare (gravă) de lucruri, rugându-ne față de cele de mai sus și ținând seamă de gravitatea cazului să binevoim a protesta pe cale diplomatică, pe lângă guvernul elen, cu înștiințarea că, măsurile luate împotriva instituțiilor noastre școlare și a funcționarilor jignesc demnitatea țării noastre și nu sunt justificate, deoarece noi am justificat cu perfectă loialitate toate obligațiile ce decurg din acordul cultural încheiat cu Grecia, iar guvernul român ar regreta dacă ar fi pus în situația de a lua măsuri similare față de școlile și profesorii de supușenie greacă din România pe baza principiului de reciprocitate.

Măsura luată în contra instituțiilor școlare române în Macedonia, după propriul răspuns al Directorului Siguranței Generale, este o obiecție pur națională având ca motiv acțiunea subversivă a unor elemente aromâne în timpul ocupației inamice (declarația d-lui M. Luca, profesor la catedra de filosofie de la Liceul teoretic român din Grebena, Grecia, care a găsit cauzele însăși de la Directorul General al Siguranței statului grec, conform raportului din 16 IV – 1946, Nr. 433) și anume:

a) Formarea unui guvern în Grecia, din elemente aromâne, în 1941, declarând independența Macedoniei ca stat aromân, sub tutela italiană. Pentru aceasta s-a făcut o adeziune scrisă la care toți acei, care aveau urmau să o iscălească. Printre persoanele iscălite erau și profesorii macedoneni de la Liceul român din Grebena. Lista aceasta este drept, a fost publicată în ziarul grec „Estia”, din februarie 1945. Guvernul n-a trăit decât 3 zile, înșiși italienii dizolvându-l.

b) Cea mai mare parte dintre profesorii macedoneni, atât cei de la Liceul teoretic din Grebena, cât și cei de la Salonic au luat parte activă în armata italiană și germană în acțiunea lor contra comitagiilor greci.

Multe dintre aceste elemente aromâne s-au dedat și la acte nepermise, pentru care cei găsiți în Grecia au fost judecați de Tribunalul din Larisa în anul acesta și condamnați, cei mai mulți însă retrăgându-se odată cu armata germană!.

Dl. M. Luca, în raportul său din 16 aprilie a.c. arată că, în ultimul timp guvernul grec și-a dat seama că, din cauza câtorva elemente turbulente nu poate acuza o instituție întreagă și îndeosebi pe profesorii români care și-au cunoscut menirea lor și în contra cărora nu are nimic de observat cât datorită și intervenției I. P. Cuvioșiei arhimandritului grec din Brașov. Guvernul grec este dispus de a redeschide școlile românești și de a nu proceda la expulzarea profesorilor români.

Măsurile luate de către autoritățile elene considerăm că sunt drept surprinzătoare și abuzive, deoarece școlile grecești din România, pe care le frecventează în mod nestingherit copiii cetățenilor greci câștigându-și existența în țara noastră s-au bucurat întotdeauna de întreaga solitudine și protecția Guvernului român, după cum se poate constata:

- 1) Statul român nu a fost și nu este în stare de război cu statul elen;
- 2) Școlile noastre din Grecia funcționează în baza unui acord cultural bilateral încheiat cu statul elen.

- 3) România a respectat acest acord chiar și în timpul ocupației germano-italiene.
- a) Limba greacă, istoria și geografia Greciei s-au predat în același număr de ore ca și înainte de război;
- b) Nu a fost numit un număr mai mare de profesori supuși români, decât cel prevăzut în acord;
- c) Personalul de origine greacă aflat în serviciul școlilor la începutul războiului a fost păstrat și salarizat în aceleași condițiuni ca și cel de origine română, beneficiind firește și de ajutoarele de hrană, fără nici o discriminare;
- 4) Pe de altă parte, școlile grecești din România, atât în timpul războiului cât și în (timpul) prezent, au fost și sunt libere să funcționeze fără nici o îngrădire, întocmai ca înainte de război. În timpul bombardării capitalei, școlile grecești din București au fost autorizate – la fel cu școlile române să funcționeze în localitățile ferite de bombardament.
- 5) Cu toate nevoile de război, Ministerul nostru nu a încuviințat ocuparea sau rechiziționarea – măcar provizoriu – a localurilor și a mobilierului aparținând școlilor grecești, iar integritatea arhivelor acestor școli a fost tot timpul și este și acum respectată.
- 6) Personalul didactic al școlilor elene, deși este de supușenie greacă, nu a fost și nu este împiedicat să funcționeze, fără restricții, iar statul român, nici măcar în timpul ostilităților, nu a luat vreo măsură de concentrare sau expulzare împotriva lui.
- Față de cele arătate mai sus și ținând seama de gravitatea cazului și nesiguranța elementului românesc rămas în Grecia, este de dorit a se interveni pe cale diplomatică, pe lângă guvernul grec, cu înștiințarea că măsurile luate împotriva instituțiilor noastre școlare, a funcționarilor, învățătorilor, profesorilor și preoților români pașnici (nu este just ca din cauza câtorva elemente vinovate și acuzate de atitudine necorectă pe timpul ocupației, să sufere toți românii și instituțiile noastre aflate pe teritoriul grec), și care au avut o ținută corectă față de poporul grec pe timpul ocupației germano-italiană, cerând:
- 1) Revocarea măsurii de a închide școlile românești, contrarie angajamentului luat în 1913;
 - 2) Restituirea inventarului confiscat;
 - 3) Revocarea ordinului de expulzare a profesorilor și învățătorilor români.

În caz că guvernul elen nu ar da satisfacție cererii guvernului român, acesta își va rezolva dreptul de a examina din nou situația pe baza dreptului ce i-l dau textele internaționale formale și a interesului legitim pe care-l poartă populațiilor românești din Grecia.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 269.

329

1947 martie 1, București. Adresă a Ministerului Educației Naționale către Administrația școlilor române din Grecia, prin care se comunică revocarea întregului personal al acestor școli cu data de 1 aprilie 1946, funcționarii cu cetățenia română erau obligați să revină în țară, iar cei ce rămăneau își asumau riscurile. În anexă tabele cu școlile române din Grecia până în 1940.

1 martie 1947

Ministerului Educației Naționale
Direcția Învățământului particular și confesional

Administrația școlilor române din Grecia
Rue Vasileos Karolou Nr. 7

Thessaloniki Grèce

În referire la raportul Inspectoratului Școlar din Salonic Nr. 58/1946, avem onoare a vă face cunoscut cele de mai jos:

Cu ordinul telegrafic Nr. 171882/1946, s-a comunicat Administrației Școlare din Salonic, că întreg personalul de la școlile noastre din Grecia a fost revocat pe data de 1 aprilie 1946, așa că, în mod implicit funcționarii de supușenie română erau obligați să vină în România, la prima ocazie, sau, dacă rămân în Grecia, o fac pe propriul risc.

Tabloul funcționarilor ce vor rămâne la posturi, după reorganizarea învățământului și trierea personalului vechi, urmează a se întocmi și comunica, atunci când se va rezolva problema școlilor noastre din Grecia.

Vă rugăm să comunicați celor interesați această situație, pe care o dorim să fie limpezită cât mai curând cu putință.

Director
/ss/ indescifrabil

Subdirector
/ss/ indescifrabil

Anexa Nr. 9

Școlile primare românești ce le-au avut în Grecia, până în anul 1940, februarie.

1. Salonic școala primară mixtă	14. Cândrova școala primară mixtă
2. Grebena școala primară mixtă	15. Peticina școala primară mixtă
3. Ianina școala primară mixtă	16. Livezi școala primară mixtă
4. Veria școala primară de băieți	17. Cupa școala primară mixtă
5. Veria școala primară de fete	18. Băiasa școala primară mixtă
6. Vodena școala primară mixtă	19. Breaza școala primară mixtă
7. Doliani școala primară mixtă	20. Turia școala primară mixtă
8. Nevesca școala primară mixtă	21. Perivoli școala primară mixtă
9. Vlaho-Clisura școala primară mixtă	22. Pretori școala primară mixtă
10. Belcamen școala primară mixtă	23. Vlahoiani-Samarina școala primară mixtă
11. Hrupiște școala primară mixtă	24. Dumași-Avela școala primară mixtă
12. Gramaticova școala primară mixtă	25. Poroș școala primară mixtă
13. Fetița școala primară mixtă	

Anexa Nr. 10

Școli secundare românești ce le-am avut în Grecia, până în anul 1940, luna februarie

1. Salonic, liceu comercial de băieți	3. Grebena, liceul teoretic de băieți
2. Salonic, școala profesională de fete.	4. Ianina, gimnaziul mixt

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 56, f. 172; 176-177.

330

1947 martie 28, Belgrad. Notă privind un articol despre viața culturală a minorității românești din Iugoslavia apărut în ziarul „Glas”, în care aceasta este considerată cea mai înapoiată dintre minoritățile acestei țări.

Belgrad, ziarul „Glas” din 28 martie 1947

VIAȚA CULTURALĂ A MINORITĂȚII ROMÂNEȘTI DIN IUGOSLAVIA

Ziarul „Glas” din 28 martie, publică un articol însoțit de fotografii despre viața culturală a minorităților din R.P.Serbia. Articolul tratează despre minoritatea maghiară, slovacă, rutenă și cea românească.

Despre minoritatea românească ziarul scrie următoarele:

În prezent românii reprezintă cea mai înapoiată minoritate de pe teritoriul Voievodinei. La ridicarea culturală și educativă a sa minoritatea română depune astăzi primele eforturi și atinge primele rezultate. Rețeaua culturii începe să fie reprezentată prin 12 cămine culturale deschise de curând. În limba română apar ziarul săptămânal „Libertatea”, ziarul săptămânal „Bucuria Pionierilor” și ziarul lunar „Libertatea Literară”. În afară de acestea, de la eliberare până azi au în limba română peste 11000 exemplare de broșuri și cărți. Lipsa literaturii trebuincioase a fost compensată prin faptul că din România a fost importat un mare număr de opere ale scriitorilor progresiști.

Din toate acestea se vede clar că minoritățile naționale în R.P. Serbia, în deplină înțelegere, își trăiesc astăzi renașterea culturală și educativă. Pentru unii dintre ei, aceasta reprezintă și primii pași spre ridicarea lor culturală și educativă în genere. Printre întreaga rețea de cursuri pentru analfabeți, de săli de literatură, de biblioteci, de căminuri culturale, de universități populare, ca și prin presă în limba lor maternă, minoritățile naționale își cuceresc cultura și instrucțiunea care în comunitatea noastră statală a devenit proprietatea tuturor popoarelor și minorităților naționale.

➤ A.M.A.E., fond Iugoslavia, 1945-1948, vol. 2, Minorități, nepaginat.

331

1947 mai 5, Ianina. Memoriu înaintat Legației României la Washington, de învățătorii Nicolae Papliacu și Mihai Padioti de la școala primară română din Ianina, Grecia, în care solicită ajutor material întrucât nu au mai primit salarii din iunie 1944.

Școala primară română din Ianina

ONOR.

COPIE

LEGAȚIEI REGALE ROMÂNE DIN WASHINGTON
STATELE UNITE ALE AMERICII DE NORD

mai 5, 1947

964/ D-10

Stimate Domnule Ministru,

Avem onoarea a Vă ruga să ascultați următoarele:

După cum știți și Domnia-Voastră, în Grecia, există școli primare și secundare românești. Aceste școli au funcționat până în martie 1945, iar de aici încolo, în urma hotărârii guvernului grec, a fost interzisă funcționarea lor, și încă ceva mai mult, mobilierul și arhiva au fost sechestrate de autoritățile respective din fiecare localitate, iar până în prezent, din cauza conjuncturii internaționale, nu există legături diplomatice între România și Grecia și nu s-a luat nici o hotărâre în privința acestei chestiuni și în special,

în aceea a situației economice a funcționarilor. O parte din funcționari, care au avut posibilități, în urma unor formalități care au necesitat cheltuieli și timp foarte îndelungat, circa un an, au putut pleca în țară, iar restul rămași fără protecție sunt condamnați să moară de foame, deoarece n-au primit salarii din iunie 1944.

Noi suntem învățători la Școala primară română din Ianina. Am absolvit școlile normale din Buzău și Craiova în anii 1942 și 1943. După aceea, am fost numiți de Onor. Ministerul Educației, învățători în învățământul primar românesc din Grecia. După cum v-am scris mai sus, din iunie 1944 n-am primit nici un salariu. Acest fapt ne-a îngreunat situația economică așa de mult, încât am epuizat de mult economiile strânse, iar după aceea am început să ne împrumutăm, ca să putem trăi, sperând că situația noastră economică, se va aranja într-un timp relativ scurt. Speranțele noastre însă au fost zadarnice: Împrumuturile noastre s-au ridicat la o sumă așa de mare, pe care nu ne-o puteam închipui la început, iar astăzi, suntem hărțuiți aproape zilnic să achităm aceste împrumuturi, ale căror termene au expirat de mult. Pe lângă faptul acesta, datorită nepunctualității noastre față de creditor, nu mai putem obține nici un fel de împrumut de la ei. Ne-am compromis și ne compromitem zilnic față de cei care ne-au împrumutat și nu avem curajul să dăm ochii cu ei. Îmbrăcămintea și încălțăminte s-au uzat așa de mult, încât ne este rușine să ieșim în societate. Alimentele pe care le-am putea obține de la U.N.R.R.A. pe bază de cartelă, nu le putem lua, deoarece au aproape același preț, ca și în piața liberă și nu avem de unde ne procura banii necesari.

Pentru toate cele expuse mai sus, Vă rugăm să binevoiți a lua în vedere situația disperată în care ne găsim. Apelăm la bunăvoința Domniei-Voastre și Vă rugăm să ne acordați câte un ajutor, care, ne va salva din mizeria în care ne găsim. Apelăm la bunăvoința Dvs., deoarece Statele Unite cu Grecia, au cele mai strânse legături economice, și oricând, de la Dvs. se poate trimite în Grecia, sume de dolari efectivi sau cek, prin poștă sau bancă și valută declarată în scrisoare. Dacă eventual, din lipsă de fonduri, nu ne veți putea salva din mizeria în care ne găsim, Vă rugăm să binevoiți a apela și la restul românilor din colonia românească de acolo, făcând colectă în bani și îmbrăcămintă puțin uzată.

Stimate Domnule Ministru, din nou Vă rugăm să înțelegeți situația în care ne găsim și totodată să ne iertați pentru că V-am adresat această cerere, care n-ar fi trebuit s-o facem în calitate de funcționari români ce suntem.

În speranță că cererea noastră va găsi ascultare, Vă rugăm să primiți asigurarea deosebitului nostru respect ce Vi-l purtăm.

Cu stimă,

(ss) Nicolae Gh. Paplicu – Str. Mateiu Geografu 1 Ianina

(ss) Mihail Ap. Padioti – Str. Ang. Paleologhinis 19 B Ianina – Grecia

Ianina, 24 aprilie 1947

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 87, f. 223

332

1947 septembrie 12 <București>. Decizia Ministerului Cultelor nr. 45.554 din 12 septembrie 1947, privind licențierea din serviciu a personalului administrativ și clerical aflat în străinătate.

Ministerul Cultelor.

Noi, ministru secretar de stat la Departamentul Cultelor,

Având în vedere dispozițiunile art. 1, alin. g, din decizia Comisiunii Ministeriale pentru redresarea economică și stabilizarea monetară, Nr. 18 din 1947, publicată în monitorul Oficial, Nr. 184 din 13 august 1947,

Decidem:

Art. 1. Se licențiază din serviciu, pe data de 31 august 1947, personalul administrativ și clerical din Administrația centrală a Ministerului Cultelor și din serviciile exterioare din țară și străinătate, după cum urmează:

...

Bisericele din străinătate

Biserica Română din Ierusalim
Victor Ursache, preot
Inochentie Moisiu, cântăreț
Biserica Română din Berlin
I. Barnea, diacon
Hariton Avimov, paracliser
Biserica Română din Sofia
M. Mustricu, paracliser
Biserica Română din Bitolia
J. Stoica, preot
Tașcu P. Saul, cântăreț
Naum Mustricu, paracliser
Biserica Română din Paris
I. Marian, dirijor de cor
Gheorghe Lițoiu, intendent
Renée Boncley, portar

Bisericele Române din Peninsula Balcanică

Macedonia-Grecia

1. Adam Bujini, secretar	15. Ioan Marcu, cântăreț
2. Ioan M. Cristea, preot	16. Constantin Giubecu, cântăreț
3. Sterie Mihadeș, preot	17. Constantin Maslincu, cântăreț
4. Sterie Ganea, preot	18. Anastasie Macri, cântăreț
5. Gheorghe Grijate, preot	19. Nicolae Zissi, cântăreț
6. Vasile Craia, preot	20. Dumitru Murnu, cântăreț
7. Nicon Craia, preot	21. Hristu Bucătaru, cântăreț
8. Nicolae Calipetre, preot	22. Gheorghe Pandichi, cântăreț
9. Constantin Bacu, preot	23. Anastasie Vânce, cântăreț
10. Constantin Celea, preot	24. Gheorghe Popescu, cântăreț
11. Hristu Cotabichi, preot	25. Gheorghe Papacostea, cântăreț
12. Anton Papacostea, cântăreț	26. Gheorghe Chiparisi, om de serviciu
13. Sterie Caranica, cântăreț	27. Alexe Bașa, îngrijitor.
14. A. Aragase, cântăreț	

Ministru R. Roșculeț

- Monitorul Oficial, nr. 210, 12 septembrie 1947, p. 8282.

333

1947 septembrie 26, București. Extras din ședința Consiliului de Miniștri din 26 septembrie 1947, în care ministrul Educației Naționale, Ștefan Voitec, semnalează faptul că statul român a închis școlile române din Bulgaria atunci când statul bulgar le acordase drept de publicitate.

Ședința Consiliului de Miniștri, vineri 26 septembrie 1947, ora 12

.....
DL. Ștefan Voitec, ministrul Educației Naționale: În numele Asociației Bulgaro-Române, vă rog să reveniți asupra închiderii școlii române din Sofia, absolut necesară pentru apropierea româno-bulgară.

DL. Al. Alexandrini, ministrul Finanțelor: La Comisiunea Ministerială.

DL. Ștefan Voitec, ministrul Educației Naționale: Este o chestiune foarte gingașe. Regimurile reacționare din Bulgaria n-au dat drept de publicitate școlilor noastre din țara vecină; regimul democratic al domnului Dimitrov a dat acest drept de publicitate. Noi însă am desființat tocmai acum școlile noastre din Bulgaria. Pentru redeschiderea școlii române din Sofia profesorii se oferă să primească salariile în leva și nu în franci elvețieni, la nivelul salariilor corespunzătoare plătite profesorilor bulgari.

DL. Octav Livezeanu, ministrul Informațiilor: Tot în legătură cu această chestiune: Când am fost la Cameră pentru ratificarea Acordurilor Culturale cu țările vecine un domn deputat, al cărui nume îmi scapă, a venit la banca ministerială și mi-a spus: Eram înscris la cuvânt ca să ridic chestiunea desființării școalei române din Sofia tocmai când dv. veniți cu ratificarea Convenției Culturale cu Bulgaria.

DL. dr. Petru Groza, președintele Consiliului: Bun material pentru o exhibiție oratorică, dar domnii deputați trebuie să se informeze și de alte chestiuni înainte să ia cuvântul la tribună. Este o boală de care s-au contaminat mulți deputați în decursul vremurilor. Noi ne vom ocupa de această chestiune, care este pe rol. O vom mai discuta.

- A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri – Stenograme, dosar 9/1947, f. 63.

334

<1947>. Tabel cu personalul didactic și situația școlilor primare și secundare române din Banatul iugoslav din anul școlar 1946-1947.

SITUAȚIA ȘCOLILOR ROMÂNEȘTI ÎN IUGOSLAVIA

Conform convenției relativ la reglementarea școlilor primare minoritare în Banat, semnată la Belgrad în 10 Martie 1933, situația școlilor românești în Iugoslavia este următoarea:

TABLOUL
personalului didactic și secundar, numărul elevilor de la școlile primare și secundare ai învățământului românesc din Banatul
iugoslav, conform adresei Ministerului de Externe nr. 76.992-947

Nr. crt.	Calitatea	Cetățean		Contractual	Bugetar	Plătit de			Nr. elevilor la Liceul Vârșeț	Nr. elevi la șc. normală Vârșeț	Nr. școlilor primare române	Observațiuni
		Român	Iugoslav			Statul român	Statul iugoslav	50% stat român 50% stat iugoslav				
1.	Învățători	45	60	45	-	5	100	-	-	-	-	45 învățători de Statul român cu diferență de valută 3.000 lei lunar. 60 învățători plătiți de statul român cu diferența de valută de 2.000 lei lunar.
2.	Profesori	5	11	-	5	5		11	-	-	-	11 profesori plătiți cu 50% de statul român 3 profesori nu s-au putut prezenta, neprimind viza de ieșire
3.	Elevi	Nu ni s-a raportat numărul elevilor de la școlile primare										
4.	Elevi	-	-	-	-	-	-	-	130	140	-	
5.	Școli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	38	În 38 de sate câte o școală primară
6.	Nu s-a făcut nici un schimb de profesori, studenți sau elevi											

Notă: Aceste date sunt din anul școlar 1946/1947. – Din anul școlar 1947-1948 nu am primit nici o adresă aceste școli, nici nu s-a plătit personalul didactic din Banatul Iugoslav pe ambii ani școlari

Director,
/ss/ indescifrabil

Subdirector,
/ss/ indescifrabil

I. Școlile primare în comunele românești din Banatul Iugoslav:

1. Alibunar	17. Grebenăț	33. Vejivodiți
2. Covin	18. Iablanca	34. Săreia
3. Deliblata	19. Jamul Mic	35. Sveti Iovan
4. Dobrița	20. Marcovățul	36. Sveti Miblašlo
5. Doloave	21. Marghita	37. Rătișor
6. Glogoni	22. Mosici	38. Vârșeț
7. Iabuca	23. Nicolinț	39. Becicherechiul Mare
8. Mramovac	24. Oreșăț	
9. Omoljica	25. Sălcita	
10. Orcia	26. Mica Srediște	
11. Vladimirovca	27. Straja	
12. Satul Nou	28. Vlaicovățul	
13. Seleuș	29. Ecica	
14. Uzdin	30. Taracul Mare	
15. Biserica Albă	31. Taracul Mic	
16. Coștoin	32. Jancovmest	

II. Școlile românești secundare din Banatul iugoslav

1. Liceul Mixt la Vârșeț în cadrul liceului sârbesc
2. Școala Normală "
3. Internatul de băieți Vârșeț
4. " " fete "

III. Personalul didactic primar

Învățători: 60 învățători-cantori plătiți de statul Iugoslaviei cu o indemnizație de 2000 lei lunar, plătiți de către statul român.

38 învățători plătiți de statul Iugoslav cu o indemnizație de 3000 Lei lunar plătiți de către statul român.

45 învățători români cetățeni iugoslavi, plătiți de satul iugoslav.

100 învățători plătiți de statul iugoslav.

➤ A.M.A.E., fond Iugoslavia, 1945-1948, vol. 2, Minorități, nepaginat.

335

<1947>. Referatul dr. Stelea Trifu privind problemele litigioase dintre România și Iugoslavia, în ceea ce privește minoritatea românească din această țară precum și reînființarea consulatului român de la Skoplje.

Fragmente

REFERAT
DE SINTEZA PENTRU CHESTIUNILE LITIGIOASE ȘI PENDINTE
ÎNTRU ROMÂNIA ȘI IUGOSLAVIA

În vederea discuțiilor eventuale ce pot avea loc la București sau Belgrad, îmi permit a supune aici anexat următoarele probleme care sunt susceptibile de a fi rezolvate amical cu guvernul iugoslav, având în vedere relațiile de prietenie ce există între cele două țări.

.....
A patra chestiune a României față de guvernul iugoslav este punerea în aplicare și completarea acordului cultural dintre cele două țări, din 1934 și 1947.

Având o importanță deosebită minoritatea românească din Iugoslavia, avem tot interesul de a pune în aplicare susnumitele acorduri culturale, care să conțină următoarele puncte esențiale: (a se vedea în dosarul menționat, „Acordul Cultural”).

A cincea chestiune litigioasă este chestiunea minorității române din Banatul iugoslav: ratificarea convențiunii bisericești semnată la Belgrad la 2 iulie 1934.

Regimul bisericilor din Banatul iugoslav și din cel românesc a fost stabilit prin convențiunea bisericească semnată la Belgrad, la 2 iulie 1934, ratificată de România la 18 iunie 1938, dar neratificată de Iugoslavia.

Pentru ratificarea acestei Convențiuni de către statul iugoslav, iar în cazul în care guvernul iugoslav ar ridica obiecțiuni cu privire la aplicarea dispozițiilor anexelor nr. 2, 3, 4 și 5 (vezi Convenția Bisericească), s-ar putea încheia un Protocol pentru punerea în aplicare numai a Convențiunii, cu cele două anexe ale art. 1 și cu anexa 1 a Convențiunii. În cazul în care guvernul iugoslav ar propune înlocuirea Convențiunii printr-un nou text, va trebui să se prevadă din partea noastră întrunirea prealabilă a delegaților bisericii sârbă și română, în scopul de a elabora cauzele dogmatice și cele relative la organizarea bisericească ale noii Convențiuni.

Ulterior reprezentanții celor două guverne vor stabili textul definitiv.

A șasea chestiune este chestiunea română din banatul iugoslav, exproprierea pământurilor aparținând bisericilor românești.

Legea iugoslavă pentru reforma agrară prevede că se va lăsa fiecărei instituții religioase, un minimum neexpropriabil de 10 hectare, (pământ arabil, livezi, etc.), dar prin greșita aplicare a acestei legi, unele biserici românești au fost expropriate în întregime de pământurile lor.

Interesele noastre sunt să obținem ca bisericile noastre să primească loturile minimale de 10 hectare, la care au dreptul conform legii agrare iugoslave, urmând a se examina, dacă pe cale de reciprocitate și relații amicale, putem invoca regimul aplicat bisericilor sârbești din Banatul românesc, pentru a cere sporirea suprafeței minimale acordate bisericilor românești din Banatul iugoslav.

A șaptea chestiune. În Iugoslavia preoții nu mai primesc salarii de la Stat. Noua Constituție iugoslavă prevede posibilitatea ajutorării materiale a comunităților religioase de către stat. La noi în țară, cultele sunt subvenționate de stat. Invocând regimul aplicat la noi și Constituția iugoslavă, am putea cere pe cale de reciprocitate și amicală, ca guvernul iugoslav să subvenționeze bisericile românești din Banat, invocând și art. 11 al Convențiunii bisericești din anul 1934, care nu este ratificată de guvernul iugoslav.

În cazul că guvernul iugoslav nu ar fi dispus să procedeze astfel, ar urma ca, de comun acord cu autoritățile iugoslave, să suprimăm și noi subvențiile acordate bisericilor sârbești din România și în schimb să cerem de a suporta în viitor noi, cheltuielile de salarii și materiale ale bisericilor românești din banatul iugoslav.

Este bine să cerem ca guvernul iugoslav să permită preoților români să primească cotizațiuni de la enoriașii lor, pentru a se evita o neînțelegere în această chestiune, cum a fost cazul protopopului Gherasim Andru de la Sarcia, care a fost condamnat la 6 luni închisoare pentru a fi primit o asemenea cotizațiune. Ar fi totodată de dorit, să se

intervină pe care amicală, la anularea acestei condamnări, în cazul în care ea ar fi rămas definitivă.

A opta chestiune ar fi libera intrare a publicațiilor religioase române în Iugoslavia, așa cum prevede Convențiunea din 1934. Aceste publicațiuni nu au nici un caracter politic. Foile eparhiale ale episcopilor de Caransebeș și Arad de care depind bisericile românești din Banatul iugoslav conțin comunicări și dispozițiuni, constituind îndrumări pentru preoții români. Deci este de dorit ca guvernul iugoslav să admită intrarea și circulația în Iugoslavia a acestor publicațiuni.

Tot în legătură cu bisericile noastre din Iugoslavia și în interesul bunei funcționări, este nevoie ca preoții și protopopii români să poată trece când li se cere și când au nevoie, în mod liber frontiera, pentru a ține contact cu autoritățile lor eclesiastice superioare. În interesul unei bune păstorii a credincioșilor, trebuie să obținem de la guvernul iugoslav ca formalitățile pentru trecerea frontierei de către preoții și protopopii români să fie simplificate, pentru ca ei să poată trece în România când au nevoie. Din partea noastră acordăm aceleași facilități clerului sârbesc din Banatul românesc.

A noua chestiune este chestiunea minorității române din Craina Timoc. Având în vedere relațiile de prietenie care există între două țări și regimul democrat iugoslav, este de dorit ca Convențiunea culturală semnată la Belgrad în 1934 între România și Iugoslavia să fie aplicată din Craina, Valea Timocului, unde există un număr foarte mare de români. (a se vedea dosarul, Minoritatea română din Craina).

Argumentele noastre sunt: Românii din Banatul iugoslav au școli și biserici românești, cei din Timoc nu. La noi, noul Statut al Naționalităților acordă grupurilor etnice drepturi în materie școlară și bisericească. Mai departe, în noua Iugoslavia, noua Constituție prevede dispozițiuni relative la libertatea școlară și bisericească a minorităților, rupând cu șovinismul vechiului regim.

Guvernul iugoslav recunoaște existența acestor români așa că drepturile ce ar urma să fie acordate românilor din Timoc, din partea guvernului iugoslav, nu ar putea în nici un caz să constituie un motiv de slăbire politică a Iugoslaviei.

Ar trebui deci, cu înțelegerea guvernului iugoslav, să se pună la dispoziția acestor români școli românești primare și secundare, biserici românești, dreptul de a edita sau de a primi din România publicațiuni în limba română.

Pentru soluționarea acestor chestiuni avem de ales următoarele:

1) A se lăsa dezvoltarea culturală și spirituală a românilor la bunăvoința autorităților locale sârbești, care vor aplica în mod discreționar dispozițiunile Constituțiunii iugoslave, sau,

2) A încheia o convenție școlară și o convenție bisericească, așa cum s-a procedat pentru Banat.

Între aceste două sisteme, este evident că ultimul este cu mult preferabil, întrucât acordă o garanție contractuală și românii nu riscă a-și vedea reduse sau desființate, printr-un simplu act administrativ al autorităților iugoslave, facilitățile acordate.

A zecea chestiune. Minoritatea română din Macedonia Iugoslavă. Dat fiind noul regim de libertate din Iugoslavia de astăzi, suntem în drept să cerem guvernului iugoslav să permită românilor din Macedonia libera lor dezvoltare culturală și spirituală, ca și românilor din Banat. Pentru rezolvarea acestei chestiuni, trebuie să cerem consimțământul guvernului iugoslav pentru: școli primare românești, un liceu de băieți și

o școală normală de fete; biserici românești; dreptul de a edita sau de a primi din România publicațiuni în limba română și în dialectul macedoromân; până la înființarea liceului și a școlii normale, absolvenții școlilor primare români să fie autorizați a urma cursurile liceului și școlii normale române de la Vârșeț; pentru elevii și studenții români care doresc să studieze în România, facilități la obținerea pașapoartelor și vizelor de ieșire din Iugoslavia; permisiunea de a se trimite din România institutori și profesori necesari școlilor primare și liceului până la formarea cadrelor locale; permisiunea de a se trimite din România preoți până la formarea cadrelor locale; și în fine să se obțină restituirea proprietăților aparținând statului român.

A unsprezecea chestiune este viza de intrare pentru preoții detașați la Bitolia. Biserica română din Bitolia a rămas fără slujitor deoarece preotul nou-numit (preotul Cristea) nu a primit încă viza iugoslavă, cerută în februarie 1947.

Trebuie să rugăm guvernul iugoslav să dea dispozițiuni Ambasadei sale din București, de a acorda, fără întârziere, viza solicitată.

A douăsprezecea chestiune. Minoritatea română din Istria. În vecinătatea <abației> se găsește o regiune în care locuiesc circa 3000 de români. (A se vedea dosarul). Este de dorit ca guvernul iugoslav să acorde dreptul acestor români de a avea școli și biserici în limba română în cazul în care aducerea în țară a acestor români istrieni nu ar fi deocamdată posibilă.

A treisprezecea chestiune. Libera ieșire din Iugoslavia a românilor care doresc să se stabilească în România. Avem cazuri când unii români doresc să-și lichideze avutul lor, spre a trece și a se stabili în țară. Problema care se pune e următoarea: Avem tot interesul a face ca locurile lăsate libere în agricultură, meserii etc. de șvabii care au plecat din Banat, să fie ocupate de români, având aceeași capacitate economică. Guvernul român, în înțelegere cu cel iugoslav, este în măsură să stabilească principiul și numărul românilor ce pot fi astfel admiși, și garanția din partea guvernului iugoslav că nu se va face nici un fel de presiuni asupra elementului românesc din Banat, Crișana sau de aiurea, fie pentru a-l împiedica să emigreze, fie pentru a-l sili să plece din Iugoslavia, și ca cei ce vor să plece și care vor fi obținut în prealabil viza de intrare în România de la Ambasada noastră din Belgrad, să poată realiza în mod liber lichidarea bunurilor lor imobile și să aibă dreptul de a transporta în România bunurile lor mobile.

A patrusprezecea chestiune. Legătura feroviară directă între București-Timișoara-Stamora Moravița-Vârșeț-Pancevo-Beograd-Dunav.

Această linie directă, fără întrerupere la Timișoara, permite legătura cea mai rapidă între București și Belgrad.

A cincisprezecea chestiune. Reînființarea consulatului român de la Scoplje care nu a fost desființat. Funcționarea lui a fost întreruptă de către autoritățile locale. Trebuie cerut agreementul pentru numirea unui nou consul al României, deoarece consulatul de la Scoplje este continuatorul consulatului general de la Bitolia, înființat în 1895 și transferat la Scoplje în urma reformei administrative din 1929. La Scoplje funcționează și alte consulate străine.

A șaisprezecea chestiune. Arhivele și mobilierul Ambasadei de la Belgrad. Legațiunii de la Zagreb și Consulatului de la Scoplje. Atât la Belgrad, cât și la Zagreb și Scoplje, autoritățile iugoslave au ocupat imobilele și au ridicat arhivele și mobilierul. Este de dorit să urmeze un acord pentru despăgubirea materială cauzată atât personalului, cât și statului român. (A se vedea dosarul sus menționat).

A șaptesprezecea chestiune. Revizuirea traseului frontierei conform comisiei mixte româno-iugoslave care a avut loc în luna septembrie 1947. (A se vedea referatul acestei Comisii și dosarul menționat).

A optsprezecea chestiune. Triplex confinium. Este util să se cunoască părerea guvernului iugoslav cu privire la soluționarea definitivă a chestiunii. Ar fi de dorit să se obțină consimțământul Iugoslaviei pentru efectuarea, în paralel, a unui demers la Budapesta, cerând guvernului maghiar să consimtă la rezolvarea problemei (A se vedea dosarul Triplex confinium).

A nouăsprezecea chestiune. Reforma agrară iugoslavă și proprietățile rurale din zona de frontieră. Este vorba de proprietățile cetățenilor români din Iugoslavia și a cetățenilor iugoslavi din România. Aplicarea reformei agrare iugoslave a ridicat trei chestiuni principale în această materie:

1) Exproprierea proprietăților situate în zona iugoslavă a frontierei, deci proprietăți românești pe teritoriul iugoslav.

2) Exproprierea de către guvernul iugoslav, a unor proprietăți situate în zona românească a frontierei, deci proprietăți iugoslave pe teritoriul român.

3) Guvernul iugoslav se consideră succesorul legitim al proprietăților iugoslave expropriate de el pe teritoriul României și emite pretențiunea de a le cultiva și administra prin agenții săi pe teritoriul românesc.

Măsurile acestea sunt în conflict cu următoarele texte:

a. Art. 2 al „Acordului din 11 Martie 1933 relativ la aplicarea Convențiunii privitoare la regimul proprietăților situate în zona de frontieră”, care prevede că, cu toate dispozițiunile legii agrare aplicabile pe teritoriul țării unde este situată proprietatea, supușii români au dreptul să păstreze în Iugoslavia, și supușii iugoslavi în România, o suprafață de 50 iugăre cadastrale de pământ arabil, pășune, grădină de zarzavat, livezi, vii, și 100 iugăre cadastrale de pășuni reiese, dar, că guvernul iugoslav nu are dreptul de expropriere acestor proprietăți și urmează să se ceară, în virtutea dispozițiunilor Art. 3 și 4 ale aceluiași Acord, fie restituirea, fie plata unei despăgubiri.

b. Art. 4 al Convențiunii din 5 iulie 1924 relativă la regimul proprietăților situate în zona de frontieră, care dispune că „numai actualii proprietari și moștenitorii lor legitimi vor putea să se bucure de dreptul de proprietate asupra pământurilor situate dincolo de frontieră, în zonă determinată precum și de înlesnirile prevăzute prin prezenta Convențiune. Este evident că guvernul iugoslav nu se poate considera ca accesori al cetățenilor săi, nu poate cultiva la noi în țară acest pământ și nici nu poate pretinde libera trecere în România pentru agenții săi. Deci, trebuie să cerem în virtutea Art. 3 și 4 ale Acordului din 1933, al guvernului iugoslav, fie să restituie pământurile expropriate cetățenilor români în Iugoslavia, fie să plătească despăgubirea stabilită prin articolele de mai sus și, în sfârșit, trebuie să cerem guvernului iugoslav să anuleze expropriările făcute în România.

.....

În concluzie, există o serie de argumente care ar putea fi folosite în decursul negocierilor ce le-ar putea formula față de Iugoslavia, dar pe care, din spirit amical, nu înțelegem să le valorificăm decât invocându-le spre a obține de la guvernul iugoslav concesiuni în alte materii.

Putem invoca, în favoarea noastră următoarele concesiuni făcute de noi Iugoslavilor:

a) Întreținerea și îngrijirea pe teritoriul României a prizonierilor de război iugoslavi, în primăvara anului 1941.

b) Ajutoare alimentare trimise populației civile a Serbiei în timpul războiului.

c) Primirea pe teritoriul român și întreținerea condamnaților politici evadați din lagăre și

d) Pagubele provocate de bombardamentele aeriene iugoslave la Timișoara și Arad și de artileria iugoslavă în sectorul Porților de Fier.

Ceea ce caracterizează pe negociatorii iugoslavi este, în primul rând, tenacitatea cu care ei apără drepturile țării lor. Este deci preferabil să se negocieze direct, dacă este posibil, cu Mareșalul Tito, și, odată acordul realizat în liniile sale generale, să se discute apoi detaliile cu Miniștrii săi.

/ss/ Dr. Stelea Trifu
Referent titular

➤ A.M.A.E., fond Iugoslavia, 1945-1948, vol. 2. Minorități, nepaginat.

336

1948 ianuarie 20, <București>. Notă redactată de I. Cristureanu privind situația minorității române din Bulgaria, ignorată de autoritățile din această țară și lipsită de școli, publicații și fără reprezentanți în Adunarea Națională.

Strict confidențial

Recensământul bulgar, făcut după 9 septembrie 1944, ținând seamă de existența grecilor, armenilor, evreilor, a turcilor și a țiganilor, ca minorități, ignorează existența unei minorități românești.

După declarațiile unor români din Vidin, întâlniți întâmplător la Sofia, funcționarii bulgari de recensământ îi îndemnau insistent pe români să declare la recensământ că sunt bulgari. Și cum, până la 9 septembrie, cea mai asuprită și persecutată minoritate era cea română, timorați încă, ei au declarat ceea ce li s-a spus să declare, anume că sunt: bulgari. În Bulgaria, minoritatea română se alcătuiește din:

- 1) masa compactă a românilor de la Vidin (circa 75 sate, cu 2 târguri),
- 2) așezările răzlețe de macedoromâni,
- 3) cetățeni români.

Numărul total al românilor în Bulgaria, poate fi evaluat la cel puțin 200.000 suflete.

Nu există nici o școală românească de Stat sau particulară, nici un ziar românesc și în nici o biserică nu se slujește în limba română.

După 9 septembrie 1944, persecuția împotriva românilor a încetat. Ei nu mai sunt amendați când vorbesc românește și nu li se taie nici cămașa națională în cazul când o poartă, după cum nu se exercită față de ei nici un fel de altă discriminare.

Aceste lucruri le recunosc românii, cu satisfacție. Nu este mai puțin adevărat însă că ei continuă să fie timorați, că se feresc a vorbi românește, că poartă adânci resentimente, că n-au școli, că n-au un ziar, că preoții nu slujesc în românește, că nu li s-a permis ca turcilor, de exemplu, să constituie o brigadă de muncă românească, că n-au deputați în Adunarea Națională și că la manifestările patriotice nu sunt atrași ca entitate

națională, pe când grecii, armenii, ȝiganii și turcii iau parte la aceste manifestațiuni ca grupări etnice. Evident că, această ignorare a minorității românești contribuie mult, dacă nu chiar hotărător la permanentizarea și adâncirea unui spirit reacționar, antiguvernamental și antibulgar printre masa de români.

Despre toate acestea, am vorbit cu consilierul juridic al Ministerului Afacerilor Interne, Manolov, membru al Partidului Comunist Bulgar, originar din Dobrogea de sud – care a recunoscut că această carență a autorităților bulgare este regretabilă, dar că “ce poate face guvernul bulgar dacă chiar românii însași nu cer școli românești?”. I-am răspuns și i-am demonstrat că din timorare, ei nu cer școli și alte drepturi. Atunci, el a sugerat ca în școlile primare bulgărești să se introducă vreo câteva ore de limba română, iar un ziar să fie editat în litere cirilice.

Acestea sub motivul că n-au elemente didactice și că românii nu pot citi caracterele latine.

O asemenea concesiune, evident că nu i-ar satisface pe românii din Bulgaria. I-am reamintit însă că, recent de tot, Bulgaria a încheiat o convenție școlară și culturală cu Iugoslavia, prin care aceasta consimte să deschidă școli bulgărești în

Iugoslavia, Bulgaria, obligându-se să trimită învățători, învățătoare, profesori și profesoare, care vor fi plățiți de către Statul Iugoslav.

Manolov n-a putut decât să consimtă că același lucru s-ar cuveni să se facă și pentru românii din Bulgaria, dar evident că discuțiile avute cu el au avut un caracter pur particular și amical.

Cert este însă că masa românească din Bulgaria ar fi repede și eficace câștigată cauzei democratice dacă ea s-ar bucura de deplină dezvoltare culturală în limba ei națională.

Existând motive serioase că o înțelegere neîntârziată va interveni între Bulgaria și România, prin care școli elementare românești vor lua ființă în număr cât mai mare, Școala și Institutul Român de la Sofia începe să-și recapete actualitatea sa.

Acest Institut era o creațiune naționalistă într-o țară pe puțin tot atât de naționalistă ca și țara noastră, în acele vremuri.

Elementele create și produse de acest Institut nu erau redade Bulgariei, ci-și găseau plasament în România.

Astăzi, acest Institut trebuie totuși menținut pentru că:

- 1) să devină un focar de *apropiere* culturală româno-bulgară;
- 2) să ofere educație superioară elementelor care vor fi absolvit școlile elementare românești ce sperăm că se vor crea în regiunea Vidinului;
- 3) să devină centru de difuzare a creațiunilor culturale și artistice române *democratice* în spiritul democrației populare de tip nou, româno-bulgar.

Am constatat însă că:

- a) se plătesc profesorilor salarii exagerat de mari;
- b) numeroși profesori sunt infiltrați încă de vechea otravă șovinistă și că nu pot fi factori *activi* a idealului comun româno-bulgar;
- c) materialul didactic și propagandistic, cultural și artistic trebuie *actualizat*.

Sub aceste condiții și în perspectiva dezvoltării ulterioare a învățământului românesc în Bulgaria, consider deci că Institutul ar trebui menținut.

/ss/ Dl. I. Cristureanu

337

1948 martie 12, București. Notă informativă privind activitatea unor studenți aromâni care au colaborat cu germanii în timpul războiului și ocupau funcții în administrația statului român în anul 1948.

Am primit următoarele informații, pe care vi le transmit pentru a fi verificate și pentru a se lua măsurile pe care le veți crede necesare:

A.

În iulie 1941, macedovlahii de mai jos, de naționalitate greacă, studenți la Universitatea din București, au plecat în Grecia cu ajutorul guvernului fascist al lui Antonescu, punându-se în serviciul cotropitorilor germano-italieni. După ce au oferit toate serviciile posibile dușmanului fascist, s-au înapoiat în România cu mari sume de bani care le-au fost plătite de cotropitori pentru aceste servicii. În România au continuat propaganda fascistă, și-au terminat studiile și ocupă astăzi posturi însemnate în aparatul administrativ al Statului român. Informațiile pe care le am pretind că ar fi membri ai Partidului Muncitoresc Român:

- 1) *Iconomicon Aristotel*, licențiat în drept, controlor la Ministerul Economiei.
- 2) *Margarit Vanghele*, licențiat în Filologie, în serviciul aceluiași Minister, secretar în organizația de Partid a Ministerului și membru în comitetul de epurații.
- 3) *Rouvas George* lucrează la același Minister.
- 4) *Forfolia Christu* lucrează la Ministerul Muncii.
- 5) *Goz*, arhitect, agent al Gestapo-ului la Salonic.
- 6) *Gallicas Leonidas*, mecanic – electrician.
- 7) *Hadzibiras Nicolae*, funcționar la Banca Națională, etajul II, la serviciul victimelor războiului. El a fost în serviciul miliției fasciste italiene la Larissa, predând carabinierilor mulți patrioți greci.
- 8) *Hadzibiras Mihail*, vărul celui de mai sus. A activat la fel ca și vărul lui. Acesta este medic în satul Bahnea din jud. Târnava-Mică.
- 9) *Tegogiannis George*, mare legionar. A venit în România din Italia, cu doi ani în urmă.

B.

În toamna 1943 a sosit aici un alt grup de voluntari în serviciul axei. Aceștia sunt:

- 1) *Tsubuchis Hristu*, agent al Gestapo-ului, care a predat nemților mulți patrioți. El însuși a povestit aceste isprăvi într-o zi când era beat. Nemții l-au eliberat din închisorile Salonicului, unde era deținut, având condamnări pentru furt. În ultimul timp locuia la Sighișoara, unde avea o moară.
- 2) *Tsubuchis Jean*, student la Școala Politehnică din București. A avut aceeași activitate ca și primul, cu care este frate. Ei au participat și la manifestările antidemocratice din Noembrie 1945 la București.
- 3) *Toma Dimitrios*, a venit în decembrie 1942 în România. A fost în serviciul italienilor la Larissa și apoi la Atena. Acum este membru în Partidul Muncitoresc Român și președintele Comisiunii pentru epurarea aparatului administrativ al statului.

4) *Mastiras Dimitrios* a fost și el în serviciul italienilor carabinieri. Povestea el însuși viața splendidă pe care o ducea cu cămășile negre italiene. El spunea că pentru fiecare partizan predat italienilor, primea sute de mii de drahme.

5) *Contoninas Emanuel* a avut aceeași activitate ca și precedentul.

C.

1) *Cuza-Hota*, profesor la liceul teoretic român din Grebena. Din 1940-1941 a fost în serviciul englezilor. Când Grecia a fost ocupată de nemți, a devenit aderentul lor și trăia în cele mai bune centre ale Atenei. A fost trimis de nemți la Roma. În timpul Paștilor 1941 a venit la București și făcea propagandă printre studenții macedo-vlachi din Căminul Studenților din str. Matei-Voevod 77, invitându-i să plece în Grecia și mai ales în Macedonia, pentru a ajuta italienii și nemții care, cum spunea el, aveau nevoie de serviciile lor. Această propagandă au ascultat-o Antonio Grammenos, str. Calea Doromansk /Dorobanți?/ Nr. 1 și Ceani Dumitru, funcționar la Societatea de Gaz și Electricitate din București. Acest Cuza-Hota se găsea în 1945 în România cu 300.000 dolari. Făcea o propagandă antisovietică deschisă. Acum este prim-consul la Dl. Dr. Petru Groza, pentru a-i aduce femeii frumoase, cum povestește cu mândrie prietenilor săi.

2) *Karamonzis Jean*. A colaborat cu nemții. Este de două ori condamnat la moarte. Se pregătește să plece în Turcia. *Tsurkas, reprezentantul Greciei la Ambasada Elvețiană, se ocupă de plecarea lui Karamonzis în Turcia. Karamonzis trebuie împiedicat să plece și trebuie să fie imediat arestat.* Locuiește în Ștefan cel Mare, Nr. 56.

3) *Pispiricos*, avocat, condamnat și el la moarte. Este membru în Partidul Muncitoresc Român din București, Sectorul I Galben.

Informații asupra tuturor celor de mai sus pot fi date de:

1) *Anton Grammenos*, Calea Doromansk /Dorobanți/, Nr. 1.

2) *Demetre Tsanis*, funcționar, șef de serviciu la Societatea de Gaz și Electricitate din București. Locuiește în str. Traian, Nr. 25.

3) *Atanase Karakitsos*. Lucrează la ARLUS, la biroul din str. C. A. Rosetti, Nr. 3. A fost înainte director la Ministerul de Interne, la un serviciu confidențial. Știe multe lucruri despre colaboratorii sus-indicați ai nemților și italienilor, dar mi se spune că ezită să dea informațiile pe care le posedă.

4) *Eftimiu Kremiotis*, student de 7 luni la școala Partidului, str. Kogălniceanu, Nr. 26.

5) *Kazanas*, care cunoaște toate amănuntele despre Cuza-Hota. Lucra la Legația Română din Atena în timpul ocupației. Locuiește în str. Vasile Fuică, Nr. 32.

➤ A.M.A.E., fond Grecia, Problema 220. Politice, 1945-1949, nepaginat.

338

1948 aprilie 24, București. Notă de protest a statului român, apărută în ziarul „Universul”, în care se solicita încetarea persecuțiilor împotriva minorității române din Grecia, restituirea imobilelor și a inventarului școlar aparținând statului român, precum și redeschiderea tuturor școlilor și bisericilor române din această țară.

NOTĂ DE PROTEST ADRESATĂ DE GUVERNUL ROMÂN GUVERNULUI
MONARHO-FASCIST DE LA ATENA

Guvernul monarho-fascist de la Atena a închis școlile românești, a întemnițat personalul și a confiscat averile școlilor.

Preocupat de situația creată populației românești din Grecia prin măsurile guvernului monarho-fascist de la Atena, guvernul Republicii Populare Române a adresat acestuia, în ziua de 22 aprilie 1948, următoarea

NOTĂ DE PROTEST

În conformitate cu prevederile anexelor Tratatului de la București din 1913, statul român a subvenționat organizarea învățământului în limba maternă a românilor din Grecia și a înființat pe cheltuială proprie, școli primare și secundare în 29 de localități. Statul român este proprietarul necontestabil al unui număr mare de clădiri școlare și al inventarului cu care aceste clădiri sau altele închiriate au fost dotate pentru a putea funcționa ca instituții de învățământ.

Școlile subvenționate de statul român au rămas în funcțiune până la ocuparea Greciei de către armatele hitleriste. Ca măsură de represalii față de atitudinea loială a populației românești, care a luptat eroic în rândurile armatei grecești împotriva fasciștilor italieni și germani și apoi în armata națională de eliberare (ELAS), autoritățile hitleriste și guvernul quisling de la Atena au dezlănțuit persecuții sângeroase împotriva românilor și au dispus închiderea tuturor școlilor.

În perioada când cea mai mare parte a regiunilor locuite de români în Grecia, a fost eliberată și s-a aflat sub administrația armatei naționale de eliberare (ELAS), populația românească și-a recăpătat drepturile, școlile existente au fost repuse în funcțiune, înființându-se de asemenea un număr însemnat de școli noi. În felul acesta, de unde înainte de război existau școli românești numai în 29 localități, pe timpul când Macedonia grecească a fost administrată de forțele patriotice de eliberare, numărul localităților în care funcționau școli românești s-a ridicat la 91.

În februarie 1945, guvernul Plastiras, în mod unilateral și arbitrar, călcând prevederile Tratatului de la București, nesocotind cele mai elementare drepturi ale populației românești, precum și normele curente de drept internațional a dispus închiderea tuturor institutelor școlare românești, a întemnițat pe membrii corpului didactic și a confiscat imobilele și inventarul aparținând statului român, enumerat în anexa alăturată.

O dată cu această măsură locuitorii români au fost scoși afară din lege, limba română a fost interzisă iar localitățile cu populație românească au fost devastate și arse. Din documentele și informațiile pe care le posedă guvernul Republicii Populare Române, rezultă că numeroase localități au populație românească și anume: Belcamen, Vlaho-Clisura Clisura, Căndrova, Gramaticova, Paticina, Vodenă, Grebena, Avdela, Breaza, Perivole, Băiasa, Turia, Paltin, Cuțufleni, Cupa, Libnița, Lugunța, Livezi, Pisuderi, etc. au făcut obiectul expedițiilor represive ale autorităților grecești; sute de români au fost uciși sau schingiuiți, alte sute ridicați noaptea de la locuințele lor au dispărut fără urmă. În orașul Grebena școala primară și biserica românească au fost distruse din temelie, iar terenul nivelat.

Guvernul Republicii Populare Române nu poate rămâne indiferent față de măsurile discriminatorii și persecuțiile dezlănțuite de autoritățile grecești, prin care se urmărește exterminarea populației române din Grecia.

Guvernul Republicii Populare Române subliniază că în statul român toate naționalitățile conlocuitoare (inclusiv populația de origine elenă), se bucură de aceleași drepturi ca și populația românească fără nici o discriminare. Statul român acordă cetățenilor eleni, aflați pe teritoriul său, drepturi largi; școli și biserici elene funcționează pentru a satisface cerințele lor spirituale și culturale.

Consecvent cu prevederile Chartei Națiunilor Unite, care proclamă în articolul 1, aliniatul 3, promovarea și încurajarea respectului pentru drepturile omului și asigurarea libertăților fundamentale ale tuturor oamenilor fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie, guvernul Republicii Populare Române protestează contra tuturor măsurilor discriminatorii și abuzive enumerate mai sus și cere guvernului elen să ia neîntârziat măsuri pentru:

1. Încetarea persecuțiilor la care este supusă minoritatea română în Grecia.
2. Restituirea către comunitățile românești a tuturor imobilelor și inventarului școlar aparținând statului român.
3. Redeschiderea tuturor școlilor și bisericilor românești din Grecia.
4. Reclădirea școlilor și bisericilor aparținând statului român, distruse de autoritățile grecești sau acordarea cu titlu de compensație, a altor imobile de aceeași valoare în bună stare de funcționare.

➤ A.M.A.E. fond Problema 15, vol. 87, f. 268.

339

1948 aprilie 26, București. Articolul *Românilor din Grecia* de Paul Teodorescu, din ziarul "Timpul", în care este expusă situația grea a românilor din această țară, faptul că bisericile și școlile române de aici au fost închise, iar aromânii sunt persecutați de autorități.

Românilor din Grecia

de Paul Teodorescu

Guvernul Republicii Populare Române a adresat o notă de protest guvernului din Atena cu privire la situația creată de acesta populației românești din Grecia.

Se știe că tratatul de pace încheiat la București în 1913, tratat care încheia războiul balcanic, cuprindea în anexele sale o serie de clauze referitoare la drepturile culturale ale românilor din Grecia. Nota guvernului român din 22 aprilie 1948 reamintește guvernului Sofulis că, în baza unui text cu o vechime de nu mai puțin de 35 de ani, funcționau în 29 localități din Grecia școli secundare și primare, înființate și întreținute de statul român.

În timpul ocupației germane, aceste școli au fost închise. Însă, pe măsură ce teritoriul Greciei era eliberat de forțele Elas, școlile românești se redeschideau în perioada când cea mai mare parte a regiunilor locuite de români se afla sub administrația armatei naționale de eliberare, pe lângă cele 29 localități în care s-au redeschis școlile românești, s-au înființat și altele noi, ridicând la 91 numărul localităților cu instituții de învățământ în limba română.

S-a întâmplat însă ca între timp să se producă o schimbare a formei de guvernământ, trecându-se de la democrația cu mult sânge dobândită la un regim monarho-fascist care și-a

luat răspunderea unei crunte asupriri a populației românești. Toate institutele școlare au fost închise, imobilele și inventarul aparținând statului român au fost confiscate, corpul profesoral arestat, limba română a fost interzisă, iar localitățile cu populație românească devastate și arse. Sute de români au fost asasinați sau schingiuiți.

Este clar că guvernul monarho-fascist din Atena urmărește exterminarea populației române din Grecia, nesocotind astfel Charta Națiunilor Unite și călcând prevederile tratatului din 1918. Toate aceste persecuții au loc într-un timp în care statul român acordă cetățenilor eleni aflați în România, cele mai largi drepturi, funcționând pentru ei un număr de școli și biserici.

Guvernul român a fost poate îndrituit să ceară guvernului din Atena să ia neîntârziată măsuri pentru ca toate aceste persecuții să înceteze, pentru ca imobilele să fie restituite comunităților românești, pentru ca bisericile și școlile să fie redeschise, pentru ca acele ce au fost distruse să fie reclădite sau înlocuite.

Pe baza dreptății, a tratatului de la București și a Chartei Națiunilor Unite, guvernul român a cerut prin nota sa ca drepturile minorității române din Grecia să fie restabilite și respectate. Această notă exprimă unanima revoltă a poporului român față de atrocitățile la care sunt supuși românii din Grecia și formulează deziderate care se cer întocmai aplicate.

Barbaria cu care au fost loviți frații noștri din Grecia trebuie să înceteze!

➤ A.M.A.E., fond Grecia, 1946-1949, Presă, vol. 2, nepaginat

340

1948 septembrie, <Sofia>. Extras din raportul ambasadorului României la Sofia, Octav Livezeanu, adresat Ministerului Afacerilor Străine, privind situația politică din R. P. Bulgaria în septembrie 1948. În cadrul relațiilor bulgaro-române era specificată predarea imobilului și inventarului Institutului român din Sofia către Ministerul Educației Naționale din Bulgaria, iar arhiva acestuia ambasadei, profesorii urmau să revină în țară. Se propunea lăsarea la latitudinea guvernului bulgar de a deschide școli cu limba de predare română.

Raport

Asupra situației politice din R. P. Bulgară în cursul lunii septembrie 1948

3. *Relații bulgaro-române*

1. *Economice*

Se continuă schimburile economice în cadrul acordurilor în vigoare.

Printre altele, Bulgaria a importat 132.000 borcane pentru conserve și a exportat în R. P. Română 41,58 mc. piatră de Vratza pentru fațade.

Pe data de 24 a.c. a sosit la Sofia delegația română în cadrul Comisiei Internaționale a Cooperativelor agricole și economiei silvice.

Delegația română a adresat numai un salut conferinței și s-a înapoiat în țară după 4 zile de ședere.

2. *Culturale*

Pe ziua de 13 a.c. a plecat la București Subcomisiunea bulgară pentru aplicarea Convenției culturale cu România, în frunte cu Carlo Lucanov, Ministru adj. La Comitetul pentru Știință, Cultură și Artă. Comisia și-a încheiat lucrările printr-un regulament practic de aplicare a Convenției culturale.

În ceea ce privește regimul școlilor românești din Bulgaria, guvernul bulgar ne-a înștiințat că este dispus să se reglementeze acest cadru, dacă 15 părinți își exprimă dorința – într-o localitate – de a avea școală în limba maternă.

Fiind o chestiune internă a statului bulgar, noi socotim că stabilirea acestui lucru să fie lăsat la latitudinea guvernului bulgar.

Ambasadorul R.P.R. la Sofia
/ss/ Octav Livezeanu

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 210/1945-1949, nepaginat

341

1948 noiembrie 17, Sofia. Extras din raportul ambasadorului României la Sofia, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind lipsa școlilor și ziarelor în limba română din această țară.

Sofia, 17 noiembrie 1948

Ambassade de la Republique Populaire
Roumaine en Bulgarie
Nr. 36

Confidențial

Doamnă Ministru,

Ca urmare la raportul nostru No. 31 D.C. din 2 noiembrie 1948, privind situația politică din R.P.B de la 1 octombrie 1948 - 7 noiembrie 1948, avem onoarea a vă înainta prezentul raport:

I. Problema lipsei de cadre în învățământ

După votarea noii legi a învățământului în sesiunea din septembrie și începerea anului școlar s-a observat că învățământul secundar – liceal în special – întâmpină mari greutăți din cauza lipsei de cadre didactice.

Peste 40 de licee funcționează cu mai puțin decât jumătate din numărul profesorilor necesari. Deși în momentul de față în învățământ se utilizează 1.500 profesori necalificați, adică o treime din corpul didactic, și profesorii titulari sunt supraîncărcați cu ore suplimentare, totuși mai sunt 437 catedre libere, în special în fizică, chimie, matematică, limba bulgară. Lipsa cea mai mare se simte în liceele din Dobrogea. Pentru a se remedia acest mare neajuns, s-a propus ca toți profesorii care ocupă posturi administrative să fie utilizați în învățământ și să se folosească pentru ocuparea catedrelor liceelor și absolvenții institutelor normale.

Ceea ce face azi ca noi cadre să nu se mai îndrepte spre profesiunea didactică, este că salarizarea e mică încă.

.....
E de remarcat faptul că pentru naționalitățile conlocuitoare turcă și romi s-au dat recomandări ample privind editarea de broșuri și de abecedare politice în limba maternă pentru documentarea acestor populații; de asemenea, o colaborare a scriitorilor bulgari la ziarele turcești și țigănești și o îmbunătățire a emisiunilor pentru populația turcă.

Semnalăm că pentru naționalitatea conlocuitoare română nu s-au preconizat nici școli, nici broșuri, nici ziare în limba maternă.

.....

Domniei Sale Doamnei Ministru al Afacerilor Externe
București

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 210/1949, nepaginat.

342

1949 ianuarie 18, București. Adresă a Marelui Stat Major al Armatei către Ministerul Afacerilor Externe, privind subvenția îngrijitorului capelei militare române de la Grivița, Bulgaria.

Marele Stat Major al Armatei
Secția all-a
F. urgent

Către
Ministerul Afacerilor Externe
Nr. 380072 din 18 ianuarie 1949

Pentru îngrijirea cimitirului militar în care sunt înmormântați ostașii români căzuți în luptele de la Plevna și Grivița în războiul de la 1877, Ministerul Apărării Naționale a avut angajat până în prezent, la capela militară română de la Grivița (Bulgaria), pe numitul Dumitru Ionescu, ca îngrijitor diurnist.

Drepturile sale bănești au fost achitate prin intermediul atașatului militar, sau așa cum s-a procedat în ultimul timp, prin Ambasada R.P.R. de la Sofia.

Ministerul Apărării Naționale, dorind să hotărască asupra situației sus-numitului, are nevoie de punctul de vedere al Ambasadei R.P.R. din Bulgaria, în sensul dacă numitul Dumitru Ionescu mai este sau nu necesar ca îngrijitor la capela militară de la Grivița.

Ca urmare a celor de mai sus, vă rugăm a ne comunica cât mai curând posibil avizul Ambasadei noastre de la Sofia.

D.D. Șeful Secției a II-a
Colonel
/ss/ V. Dumitrescu

Șeful Bir. Legături Externe
Lt. Colonel
/ss/ C. Gheorghiu

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 15/1949, nepaginat.

343

1949 aprilie 13, Sofia. Extras din studiul Problema națională în R. P. Bulgaria, realizat de Octav Livezeanu, ambasadorul României la Sofia.

Ambasada SOFIA
No. 18. D.C.

Sofia, 13 aprilie 1949

Strict confidențial

Doamnă Ministru,

Vă înaintăm alăturat un studiu asupra “Problemei naționale în R. P. Bulgaria”, cerut de d-voastră pentru cabinet, prin comunicarea verbală făcută de dl. consilier ministerial Dr. Ștefan Cleja d-lui Consul Ing. I. Totolan.

Domniei Sale Doamnei Ministru
al Afacerilor Externe, București

Ambasadorul R.P.R. la Sofia
/ss/ Octav Livezeanu

Problema națională în Republica Populară Bulgaria

Problema națională în R. P. Bulgaria nu a format o preocupare specială a partidului comunist bulgar. Nu a fost examinată în totalitatea ei niciodată și nu există rezoluții sau hotărâri luate în această privință.

A fost soluționată legal, prin Constituție, unde se prevede:

Art. 71

Toți cetățenii Republicii sunt egali în fața legilor; nici un fel de privilegii nu se recunosc pe bază de naționalitate, origine, confesiune sau avere.

Orice propovăduire de ură de rasă sau națională se pedepsește prin lege.

Art. 79

Cetățenii au dreptul la învățământ care este gratuit, laic și democratic.

Minoritățile naționale au dreptul de a învăța în limba maternă, însă predarea limbii bulgare este obligatorie, și prin codul penal, modificat în aprilie 1948, când s-a introdus un articol nou, articolul 99b, cu următorul conținut:

Oricine în țară sau străinătate, oral, în scris sau prin materiale tipărite, prin radio sau în orice alt mod propovăduiește, laudă sau aprobă executarea de acte în sensul urei de rasă sau a nesupunerii în armată sau miliție, se pedepsește cu muncă silnică (Monitorul Oficial din 7 aprilie 1948).

În afară de aceasta, mențiuni despre problema națională în R.P.B. se găsesc în rezoluția plenarei a 16-a a partidului, din iunie 1948 (privitoare numai la macedoneni) și în raportul tov. Gheorghe Dimitrov, ținut la Congresul al V-lea al partidului, în decembrie 1948.

În rezoluția plenarei a 16-a se spune:

La Bled s-a stabilit să se acorde macedonenilor din Pirin numai autonomie culturală, chestiunea rămânând a fi rezolvată în cadrul Federației slavilor de sud.

Federația este posibilă și deci și alipirea regiunii Pirinului la Macedonia, numai cu Iugoslavia credincioasă principiilor marxism-leninismului.

În viitor, să nu se mai permită călcarea suveranității regiunii Pirinului; să se oprească trecerea necontrolată a frontierei; să se pună capăt agitației dușmănoase a emisarilor lui Tito; *să nu se mai învețe obligator limba macedoneană, ci numai facultativ.*

Să se ia măsuri pentru îmbunătățirea situației economico-culturale a populației macedonene.

Să se lase populația din regiunea Pirinului să-și determine singură și liber naționalitatea!

În raportul tov. Gh. Dimitrov se găsesc următoarele:

1. O deplină egalitate de drepturi s-a dat, de asemenea, minorităților naționale și s-a asigurat întreținerea pe seama statului a școlilor lor.

2. După înțelegerea de la Bled, pentru ca să adâncească procesul de apropiere și viitoare unificare a regiunilor din cele două țări (este vorba tot de populația macedoneană-N. noastră), partidul nostru a fost de acord să fie introdus ca obiect obligatoriu limba macedoneană oficială în toate școlile din regiunea Pirin și a admis ca un mare număr de învățători de la Sofia și librari macedoneni să răspândească cărți în limba macedoneană. Aceasta a fost o dovadă că partidul nostru are cea mai mare simpatie pentru unificarea

poporului macedonean. Dar, partidul nostru a fost înșelat în buna sa voință de către conducătorii de la Belgrad și Skopie. Majoritatea din învățătorii și librarii comuniști de la Sofia, evident în urma directivelor conducătorilor iugoslavi, s-au transformat în agenți ai unei propagande șovine antibulgară și megalo-sârbe, iar mai târziu, după trădarea grupului lui Tito față de URSS și tabăra antiimperialistă, și într-o agentură fățiș antisovietică.

3. Dezvoltarea socialistă a țării noastre este o premisă pentru rezolvarea problemei noastre naționale. În celelalte planuri cincinale, poporul bulgar trebuie să ajungă prin mărirea nașterilor și micșorarea mortalității copiilor la 10 milioane oameni. În felul acesta, poporul nostru se va organiza definitiv ca o națiune capabilă de viață creatoare, de cultură proprie, națională prin formă și socialistă prin conținut, dând aportul său comoarii culturii omenirii.

4. Un mare număr (31.000) de membri de partid analfabeți, în special din sânul minorităților naționale, turci, țigani și alții, în regiunea Rodopi, Deliorman și Dobrogea, pune în fața partidului cu toată ascuțimea problemei imediate pentru lichidarea cât de curând a analfabetismului în sânul membrilor de partid.

Acesta este tot materialul ce poate fi cercetat în studiul felului cum s-a dezvoltat și cum este privită astăzi problema națională în R.P.B

.....
➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 210/1945-1949, nepaginat

344

1950 ianuarie 2, Sofia, Adresă a Ambasadei României de la Sofia, către Ministerul Afacerilor Externe prin care se relatează faptul că autoritățile bulgare au preluat spre conservare Capela și Muzeul de la Grivița, Bulgaria.

Sofia, 2 ianuarie 1950

Republica Populară Română
Ambasada Sofiei
No. 5

Tovarășă Ministru,

Urmare la telegrama noastră Nr. 128 din 14 decembrie 1949, vă aducem la cunoștință că Ministerul Afacerilor Externe al R.P.B. prin nota verbală Nr. 50639-19-I din 31 decembrie 1949, ne-a înștiințat că autoritățile bulgare au preluat spre conservare Capela și Muzeul de la Grivița-Plevna.

Aducându-vă la cunoștință cele de mai sus, vă rugăm să binevoiți a dispune.

Ambasadorul R.P.R. la Sofia
/ss/ Octav Livezeanu

Tovarășei ministru a Afacerilor Externe, București

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 217, 1950. Politice. nepaginat

345

1951 martie 6, București. Adresă a Ministerului Cultelor către Ministerul Afacerilor Externe prin care se cereau amănunte privind cedarea clădirilor ce aparțineau bisericii române din Sofia către statul bulgar, în schimbul altor clădiri.

Fiind informați de Biserica ortodoxă română că edificiile constituind proprietatea Bisericii române din Sofia au fost cedate Statului bulgar în schimbul unor alte clădiri, vă rugăm să binevoiți a ne comunica informațiuni în această privință, informațiuni de care avem nevoie pentru a formula eventualul răspuns ce ar trebui să dăm conducerii Bisericii ortodoxe.

Ministru,
/ss/ Stanciu Stoian

Director,
/ss/ indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 217, 1951, nepaginat.

346

1951 noiembrie 20, București. Adresă către Ambasada României din Sofia privind acordarea subvenției de 100.000 lei pe trimestrul III 1951, pentru biserica română din Sofia.

București, 20 noiembrie 1951

Nr. 63805
Anexe: 2

Către Ambasada R.P.R., Sofia

Vă transmitem din partea Ministerului Cultelor două adrese cu Nr. 24124/1951, una pentru Dvs., iar cea de a doua pentru biserica română din Sofia, în legătură cu ordonanțarea subvenției pe trimestrul III. a.c. în sumă de 100.000 lei, pentru biserica română din Sofia.

Director.
/ss/ Dr. N. Melinescu

➤ A.M.A.E., fond, Bulgaria, dosar 217, 1950-1954, nepaginat.

347

1951, decembrie 26, Sofia. Adresa ambasadorului Stere Nichifor, de la Sofia, către Ministerul Afacerilor Externe, prin care confirmă primirea sumei de 188.883 leva, pentru biserica română din acest oraș.

Ambasada Republicii Populare Române
Sofia
Nr. 1158

26 decembrie 1951

TOVARĂȘĂ MINISTRU,

Referitor la adresa dvs., Nr. 63805/1951, comunicam ca am primit suma de leva, 188.883, transferul Min. Cultelor, București, pentru Biserica română din Sofia.

Totodată, anexăm și chitanța în valoare de 188.883 eliberată de preotul D. Petrov – de primirea sumei de mai sus.

Ambasador,
/ss/ Stere Nichifor

Tovarășe Ministru al Afacerilor Externe.

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 217, 1952, nepaginat.

348

1952, martie 17, București. Adresa Ministerului Afacerilor Externe, prin care Ambasada României, la Sofia, era anunțată să elibereze bisericii române din Sofia, suma de 5000 lei, pentru cheltuielile pe semestrul I 1952.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE

Direcția Contabilității

Nr. 3621/952

Ministerul Cultelor a aprobat pe trimestrul I - 1952, Bisericii Române din Sofia – Bulgaria, o donație de 5000 lei pentru cheltuieli materiale.

Cu adresele Nr. 3621 și Nr. 3922/952, am cerut Ministerului Finanțelor – Direcția Valutară și B.R.P.R. - Banca de Stat, transferarea sumei de mai sus, la dispoziția Ambasadei Române din Sofia.

Vă rugăm a face cunoscut Ambasadei, ca suma să fie eliberată Bisericii pe baza unei chitanțe, din chitanțierul oficial al Bisericii, ștampilată și semnată de cei în drept, în care se va arăta scopul donației acordate.

Chitanța urmează a fi trimisă Ministerului Cultelor – Direcția Contabilității.

DIRECTOR,

/ss/ indescifrabil

SEFUL SERVICIULUI,
Gh. Prundeanu

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 217, 1950-1954, Cultură, nepaginat.

349

1952, iulie 16, București. Adresă a Ministerului Cultelor către Biserica română din Sofia, prin care preotul bisericii, Ion Cristea, era anunțat de sumele de bani trimise, reprezentând salariul.

Ministerul Cultelor

Vă înaintăm alăturat adresa noastră Nr. 1030/952, cu rugămintea de a fi remisă, prin Ministerul Dvs., preotului Ion N. Cristea, de la Biserica Română din Sofia – Republica Populară Bulgaria.

p. Ministru
/ss/ indescifrabil

p. Director
/ss/ indescifrabil

Ministerul Cultelor

16 iulie 1952

Prin prezenta vă facem cunoscut următoarele:

La data de 5 iunie, 1952, s-a virat în contul dv., conform extrasului nostru de cont, fila 107, suma de lei 1.664, 69, reprezentând avans din drepturile de salariu, ce urma să vi

se fixeze în urma reformei monetare din 11 iunie a.c., și al cărui termen de justificare a fost la 30 iunie a.c.

De asemenea, în ziua 20 și 27 iunie a.c., s-a virat în contul Dvs. sumele de lei 500 și 7000, conform extraselor noastre de cont fila Nr. 121 și 125 reprezentând donații sub formă de avans.

Întrucât până în prezent nu ne-au parvenit justificările avansurilor menționate mai sus, vă rugăm să ne trimiteți de urgență confirmarea primirii acestor sume, cunoscând că în caz contrar va faceți posibili de urmărire, conform dispozițiilor în vigoare.

p. MINISTRU,
Gh. Prundeanu

p. Director,
N. Oiță

➤ A.M.A.E., fond, Bulgaria, dosar 217, 1950-1954, Cultură, nepaginat.

350

1952, decembrie 30, București. Adresă către Ministerul Cultelor prin care se arată sumele acordate preotului Ion Cristea de la biserica română din Sofia.

CĂTRE MINISTERUL CULTELOR

Contabilitatea

Ambasada R.P.R. din Sofia a efectuat plata pentru Dvs. în leva vechi înainte de reforma monetară din R. P. Bulgaria, pentru care vă trimitem alăturat următoarele chitanțe semnate de Pr. Ioan Cristea:

- 1 chitanță din 17 aprilie '952, reprezentând avans asupra salariului Pr. Ioan Cristea, în sumă deleva vechi 50.000
- 1 chitanță din 25 IV.1952 pentru suma achitată Pr. Ioan Cristea ca să poată face reparațiile necesare funcționării Bisericii Române din Sofia, întrucât nu primise ... respectivă.....leva 100.000

Pentru suma de Leva vechi, 150.000, va rugăm să interveniți la Ministerul Finanțelor, Direcția Valutară, să transfere în favoarea Ambasadei R.P.R., din Sofia, echivalentul de:

Leva noi 2.434,65

După efectuarea operațiunii vă rugăm să ne comunicați numărul și data borderoului de transfer.

Menționăm că suma de leva vechi, 150.000, echivalează cu suma de leva noi 2.434,65- la cursul de *100 leve vechi = 1,6231 leve noi*. Acest curs a fost stabilit în baza faptului că suma de leva vechi, 150.000 nu a fost plătită de Ambasadă dintr-un avans care ne-a costat 1 leva veche – 0,54 lei vechi, ceea ce revine la 1 leva veche – 0,027 lei. Ținând seama că la 1 leva nouă – 1,6635 lei, rezultă că 100 leva vechi – 0,027 x 100 : 1,6635 = ...

Directorul Contabilității
/ss/ T. Petruț

Șeful serviciului
/ss/ H. Lucian

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 217, 1950-1954, nepaginat

351

1953, martie 3, Sofia. Adresa ambasadorului României la Sofia, Gheorghe Velcescu, către Ministerul Afacerilor Externe, privind difuzarea cărților și periodicelor românești în Bulgaria. Este semnalată politica autorităților bulgare de a opri difuzarea publicațiilor românești în zone locuite de români.

Sofia, 3 martie 1953

Republica Populară Română

Ambasada Sofiei

Nr.37

Către

DIRECȚIA PRESEI BUCUREȘTI

La adresa Dvs., Nr. 13.136, din 17 ianuarie, 1953, vă aducem la cunoștință următoarele:

1. Publicațiile românești (ziare, reviste, cărți) se vând în librării și chioșcuri. În Sofia există 4 chioșcuri și o librărie care vând publicațiile și cărțile noastre.

În provincie, publicațiile românești se trimit spre vânzare în următoarele orașe:

STALIN – 10 exemplare „Scânteia”, 4 „România Liberă”, 5 „Narodna

Democraticeskaia România”

BALCIC – 5 exemplare „Scânteia”

KAVARNA – 20 exemplare „Scânteia”

TARNOVO – 1 exemplar „Scânteia”

PLEVEN – 2 exemplare „Scânteia”

TOLBUHIN – 24 exemplare „Scânteia”, 4 „România Liberă” și 10 „Narodna

Democraticeskaia România”

SILISTRA – 4 exemplare „Scânteia”, 2 „România Liberă” și 3 „Narodna

Democraticeskaia România”

TURTUCAIA – 2 exemplare „Scânteia” și 2 „România Liberă”

DULOVO – 2 exemplare „Scânteia” și 2 „România Liberă”

GL.TOSEVO – 4 ex. „Scânteia”.

TERVEL – 6 ex. „Scânteia” și 6 „Narodna Democraticeskaia România”.

2. În R.P.B. nu se fac popularizări pentru publicațiile românești și nici pentru publicațiile celorlalte țări cu democrație populară. Există însă într-un hol mare din clădirea Poștelor, o expoziție permanentă în care sunt expuse ziare, reviste, cărți etc., ale tuturor țărilor de democrație populară, inclusiv R.P.R., care se poate vizita zilnic.
3. Publicațiile românești, îndeosebi în Sofia și orașele Dobrogei, se vând aproape întotdeauna în întregime.
4. „Scânteia” se vinde la prețul de 12 stotinki, „Contemporanul” nu se trimite decât într-un singur exemplar pentru Agenția Telegrafică Bulgară, așa că nu vă putem spune prețul pentru acesta, de asemenea nici la revista „Flacăra”, nu vă putem spune prețul deoarece nu se trimite în R.P.B. „Narodna Democraticeskaia România” se vinde la prețul de 2 leva exemplarul.

Abonamente anuale nu se fac la nici o publicație românească. În R.P.B. abonamente anuale se fac pentru publicațiile sovietice.

5. Publicațiile similare din URSS și din celelalte țări cu democrație populară se vând la următoarele prețuri:

„Pravda” – 20 stotinki ex. (abonamentul anual costă 50,56 leva).
 „Literaturnaia Gazeta” – 20 stotinki ex. (abonamentul anual – 30,32 leva).
 „Ogonok” – 2,40 leva ex. (113,20 leva – abonamentul anual).
 „Tribuna Ludo” – 62 stotinki ex.
 „Stoliga” – 1,15 leva.
 „Rude Pravo” – 40 stotinki ex.
 „Svetovobrajonceh” – 1,20 leva.
 „Szabod Neip” – 80 stotinki ex.
 „Vengaria” – 2,50 leva ex.
 „Kitai” – 8,20 leva ex.

Ca propuneri avem următoarele:

- a. Să se mărească numărul la ziarul „Scânteia”, de la 100 ex., câte sosesc în prezent, la cel puțin 150 ex.

De asemenea socotim indicat să se trimită cât mai repede în R.P.B. revistele „Contemporanul” și „Flacăra”, pentru început, circa 10-15 exemplare din fiecare.

- b. Credem necesar să vă mai semnalăm că în regiunile cu populație compactă de origine română, tovarășii bulgari nu trimit nici un fel de ziare, reviste, cărți etc., românești. Din informațiile noastre am aflat că funcționarii de la C.R.C.S., care trimetea anumite publicații românești la Vidin și în împrejurimi, C.R.C.S. i-a atras atenția să nu mai trimită nici un fel de publicații românești în regiunile populate cu români.

De asemenea, mai cunoaștem un caz petrecut la Rusciuk. Acolo tovarășul Stoian a trimis odată, în câteva comune cu populație românească, din plasa Vidin, publicații românești, care, după câteva zile i-au fost înapoiate pe motiv că, comunele respective nu au poștă. Tovarășul Stoian interesându-se de acest lucru, a constatat că comunele respective au totuși poștă, unele chiar în comună, iar altele la o distanță de numai câțiva kilometri.

Ambasador
 /ss/ G.G. Velcescu

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 200-223, 1950-1954, f. 173

352

1953, aprilie 21, București. Adresă a Ministerului Afacerilor Externe, către Ambasada României la Sofia, în care se recomandă să nu intervină în problema refuzului difuzării de publicații românești de către autoritățile bulgare în zonele locuite de români.

București, 21 aprilie 1953

P. Nr. 23515

Către Ambasada R.P.R., SOFIA

În legătură cu problema ridicată de dvs. în raportul Ambasadei, nr. 23515, din 27/1953, privind trimiterea de publicații de către tovarășii bulgari, în regiunile cu

populație românească, considerăm că nu este indicat să interveniți în probleme de acest fel. Dați îndrumări în acest sens și tovarășilor noștri de la Consulatul din Rusciuk.

Directorul Presei,
Paul Cornea

➤ A.M.A.E., fond Bulgaria, dosar 200-223, Politice, nepaginat.

353

1953, septembrie 17, București. Adresă către Ambasada României în Bulgaria, prin care preotul bisericii române de la Sofia era anunțat că i s-a acordat o dotație de 5000 lei.

București, 17 septembrie 1953

Nr. 59.063/1953

Către Ambasada R.P.R., Sofia

Vă rugăm să transmiteți preotului I. Cristea, scrisoarea alăturată a Ministerului Cultelor, prin care face cunoscut că a acordat Bisericii Române din Sofia, o dotație de 5.000 lei.

Director,
/ss/ Slușan

➤ AMAE, fond Bulgaria, dosar 217, Cultură, 1950-1954, nepaginat

Indice de localități

A

Abdela (Avdela) – localitate în Macedonia grecească, 18,368, 369, 371, 374, 413, 415, 420, 474, 577, 629, 648

Albania – 125, 130, 138, 162, 172-176, 182, 186, 191, 200, 201, 222, 231, 262, 278, 285, 310, 316, 324-329, 332, 336-341, 348, 356-359, 387, 391-394, 402, 415, 443, 452, 464, 473, 798, 504-507, 516, 522-531, 548, 551-553, 595, 596, 604

Aminci – sat în Macedonia, 371-374, 474, 488, 528

Ardenița – localitate în Albania, 341

Atena – oraș, Grecia, 14-19, 43, 51, 151, 178, 190, 226, 230-233, 241, 248, 250-257, 263-267, 275-278, 313, 381, 390, 399, 423, 431, 462, 515, 528, 573, 575, 581

Athos – munte, complex monastic și stat autonom în Grecia, 12-26, 121, 131-135, 177, 178, 186, 204, 209, 212-220, 381-383, 388, 395, 397, 405, 467, 506

B

Băiasa – sat în Macedonia, 156, 157, 355, 366, 371-374, 402, 418, 633, 648

Balcani, 125, 136, 176, 211, 293, 333, 385, 400, 406, 426, 430, 449, 494-506, 521, 531, 548, 592, 602

Balcanică – (Peninsula), 126, 128, 134, 163, 174, 181, 199, 205, 239, 440, 441, 449, 494, 503, 524-528, 535, 541, 572

Banatul iugoslav, 316, 399, 404, 419, 427, 437, 441-443, 449, 463, 471, 582, 605, 617-619, 638-641

Beala de Sus, 335, 491

Belcamen – localitate în Macedonia, 335, 336, 413, 418, 484, 633, 648

Belgrad, 134, 147-150, 160, 163-167, 192, 212, 226, 357-361, 377, 400, 405, 420, 427, 434, 459, 476, 487, 509, 522, 542, 554, 557, 561, 566, 573, 591, 595, 605, 614, 618-621, 639-642, 654

Berat – localitate în Albania, 130, 176, 182, 201, 222, 324, 341, 342, 347

Berlin, 249, 250, 440, 449, 460, 636

Bitolia – oraș în Macedonia, 125, 129-131, 138, 162-166, 234, 333-335, 351, 358-361, 369, 377-379, 403, 408-410, 417, 418, 434, 463, 487, 490, 492, 503, 548-550, 636, 642

Bosnia – provincie, 164, 193, 453, 590

Breaza – sat în Macedonia, 342, 343, 355, 366, 372, 374, 382, 402, 411, 413, 418, 472, 516, 633, 648

Bregova – localitate în Bulgaria, 189, 229, 302, 443, 470, 601, 627

București, 121, 126, 137, 139, 140, 147, 152, 166, 175, 182, 191, 212, 219, 222, 233, 238-245, 254, 264, 277, 308, 313, 316, 318-321, 333, 338, 344, 359-361, 372, 376-381, 384-386, 407, 420, 433, 441, 460, 476, 489 511-515, 518-521, 533, 5552, 569, 585, 589, 595, 600, 603-605, 614, 625, 630, 639, 642, 646-650, 658

C

Caracalu – mănăstire grecească la Muntele Athos, 131, 260

Caransebeș, 146-148, 152-155, 192, 509, 510, 561, 606, 641

Careia [Karyes] – capitala Muntelui Athos, 121, 178, 220, 234, 236, 240, 273, 294, 363

Castoria – oraș în Macedonia grecească, 303, 472, 576, 630

Caterina – localitate în fostul vilaiet Salonic, azi Grecia, 472, 485

Cândrova – localitate în Grecia, 355, 366, 413, 415, 484, 633, 648

Constantinopol, azi Istanbul, oraș în Turcia, 175, 204, 231-237, 247, 258, 269, 274, 285, 286, 296, 315, 334, 381, 495, 530

Corcea (Korce, Corița) – oraș în Albania la sud de lacul Ohrida, 312, 324, 339, 349, 389, 392, 415, 467, 471

Craina, 436, 439, 446, 451, 589, 641

Corint – localitate în Peloponez, Grecia, 416, 418, 421-429

Crușova (Krușevo) – localitate în Macedonia 133, 357, 376, 404, 438, 488, 492, 504

Cucuvinu – Provata, chilie românească de la Muntele Athos, 19, 24, 239, 240, 396

Cupa – localitate în Macedonia grecească, 356, 472, 633, 648

Cutlumușu (Cutlumuz) – mănăstire grecească la Muntele Athos, 178

D

Damași – localitate în Grecia, 355, 366, 414

Darvari – schit la București, 121, 219, 254, 507

Dobrinova – comună locuită de aromâni în vilaietul Ianina, Grecia, 372, 375

Doliani (Dolliani) – localitate în Grecia, 12, 198, 227, 228, 355, 366, 413, 415, 418, 458, 472, 484, 633

Dunăre – fluviul, 126, 136, 141, 185, 338, 406, 432, 438, 443, 445, 450, 547, 588, 590, 593

Dupnița – localitate în Bulgaria, 599

Durazzo – (azi Durres) oraș în vestul Albaniei, port la Marea Adriatică, 174, 175, 222, 347, 351, 503

E

Epir – provincie în Grecia, 156, 322, 342, 368, 374, 388, 393, 407, 410, 456, 482, 476, 502, 511, 517, 520, 527, 546, 569, 569, 629

F

Ferica – localitate în Albania, 341, 347

Fetița – localitate în Macedonia grecească, 12, 66, 355, 366, 413, 415, 486, 633

Fieri – localitate în Albania, 222, 347

Florina – localitate în Grecia, 471, 472, 520

Furca – sat în Pind, Grecia, 413, 472, 516

G

Giumaia de Sus – localitate în Bulgaria, 8, 63, 126, 229, 414, 470, 535, 549, 559, 586

Gopeș – sat în Macedonia, 163, 335, 417, 442, 489, 492

Gramaticova – sat în vilaietul Salonic, 12, 66, 354, 355, 366, 415, 472, 484, 633, 648

Gramos – munte în Albania, 388

Grebena – localitate în Macedonia, 129, 138, 200, 210, 211, 228, 278, 282, 308-310, 320, 322, 337, 354, 355, 366, 368, 372, 375, 382, 390, 398, 401, 411, 413, 415, 429, 443, 456, 471-475, 480-484, 517, 526, 534, 546, 559, 574-578, 590, 597, 623, 631, 633, 647

Grigoriu – mănăstire de la Muntele Athos, 122

H

Hilandar – mănăstire sârbească la Muntele Athos, 16, 17, 22, 72, 78, 177, 224, 248, 250, 267

Hrupiște – localitate în Macedonia, 12, 198, 302, 355, 366, 414, 415, 418, 472, 484, 581, 633

Huma – localitate în Macedonia, 472, 490

I

Ianina – oraș în Grecia, 125, 129, 156, 200, 206, 211, 246, 278, 309, 334, 337, 342, 354, 355, 366, 371, 375, 401, 406, 413-414, 429, 441, 461, 472, 474, 503, 511, 520, 536, 542, 559, 573, 578, 597, 629, 633

Imperiul Otoman, 243, 249, 333, 529
Istanbul – oraș în Turcia (Constantinopol, Țarigrad), 599

Iugoslavia – regatul sârbilor, croaților și slovenilor), 10, 22, 146, 149, 152-154, 157, 163-168, 175, 192, 193, 258, 272, 315, 319, 320, 324, 333, 356, 367, 377, 399, 406, 414, 415, 419, 420, 426, 434, 436-439, 441-443, 449, 471, 489, 505, 514, 550, 558, 564, 588-594, 603, 605, 606, 612-620, 629, 630, 637, 640-645, 653

K

Kalambaka – localitate în Grecia, 302, 455, 458

L

Laca – sat în Macedonia, 370

Lacu – schit românesc la Muntele Athos, 12-15, 20, 24, 25, 67, 68, 70, 75, 80, 81, 124, 177, 243, 248, 257, 259, 271, 396

Lavra Sf. Atanasie – mănăstire grecească la Muntele Athos, 12, 13, 15-18, 23, 67, 68, 70-74, 79, 122, 123, 177, 221, 230, 232, 236, 259, 314

Leașnița (Zagor) – comună locuită de aromâni în vilaietul Ianina, 370, 495, 496

Livezi – localitate în Macedonia grecească, 353, 364, 365, 414, 484, 485, 639, 648

Londra – 15, 177, 243, 247, 604

Lunca, localitate în Albania, 201, 222, 231, 309, 323, 324, 335, 340, 347, 349, 389, 415, 467, 471

Lupșnia (Lușnia) – localitate în Macedonia, 222, 340, 345

M

Macedonia – 125-128, 134, 137-143, 158, 162-166, 170, 195, 196, 210, 211, 269, 271, 282, 301, 302, 306-308, 331-333, 355-357, 165, 166, 170, 195, 196, 210, 211, 269, 271, 282, 301, 302, 306-308, 331-357, 376-378, 383, 385, 388,

400, 404, 406, 416-418, 421, 426, 429, 430, 435, 437, 451, 456, 462, 464, 468, 472, 482-486, 490, 492-498, 456- 462-464, 468, 472, 482-486, 490, 492-498, 500-502, 506, 508, 511-513, 516, 520, 521, 534-538, 543, 551, 569, 575, 577-579, 599, 602, 623, 625, 641, 653
Macedonia sârbească – 133, 134, 137, 138, 162, 165, 315, 357, 407, 449, 471
Magarova – sat în Macedonia, 490, 493
Meglenia – oraș în Grecia, 418, 468-472, 486, 537, 546, 604
Mețova (Metzovo) – localitate în Epir (Grecia), 512-513, 516, 519
Monastir, azi Bitolia oraș în Macedonia, 520
Morava – județ <Serbia>, 436-439, 444, 447, 448, 450, 452, 453, 471, 478, 556, 587, 589, 590, 592, 593
Moscopole – oraș în Albania, 389, 392, 441, 467, 471, 603

N

Negotin – oraș în Iugoslavia, 436, 446, 448, 451, 476, 489, 554, 567

O

Ohrida – lac în Peninsula Balcanică; oraș în Macedonia pe țărmul lacului cu același nume, 376-378, 442, 463, 491, 493
Oșani (Oșiani) – localitate în Grecia, 468, 469, 470, 472, 486

P

Perivole (Perivoli) – sat în Grecia, 385, 411, 413, 418, 472, 633, 648
Pirin – munți în Bulgaria, 653
Peștera – localitate în Bulgaria, 599
Pind – munți în Grecia, 382, 385, 388, 406, 407, 410, 424, 429, 441, 454, 471, 472, 480, 495, 496, 503, 510, 511, 512, 516, 519-521, 531, 537, 543, 569, 575, 578, 603, 604, 623
Pisuderi – 472, 648

Pleasa – localitate în Albania, 182, 201, 323
 Plevna – localitate în Bulgaria, 449, 626, 652, 654
 Poroï (Parai) – localitate în Macedonia grecească, 352, 353, 364, 472, 474, 484, 633
 Premet – localitate în Albania, 182
 Pretori – localitate în Macedonia grecească, 352, 353, 364, 413, 458, 633
 Prilep (Perlepe, Perleap) – sat în Macedonia, 490, 493
 Prodromu – schit românesc la muntele Athos, 12-25, 67-81, 67-81, 121, 131-135, 144, 177, 178, 190, 202, 208, 214, 219-224, 230, 232, 236, 240, 243, 244, 246-249, 255, 259, 260, 266, 271-274, 283-285, 295, 314, 379-381, 465, 542
 Provata (Gavanitzica) – chilie românească la Muntele Athos, 312, 215, 239, 245, 271, 290, 304, 396

R

Rodopi – masiv muntos în Peninsula Balcanică (Bulgaria și Grecia), 327, 654
 Resna – localitate în Macedonia, 333, 491
 Roma – 310, 389, 410, 511-521, 531, 623, 624, 647
 România – 8-11, 15, 16, 19, 22, 122, 123, 131, 144, 149, 152-155, 162-167, 177, 182, 188, 194, 203, 209-211, 216, 222, 228, 233, 238, 241, 243, 253, 260, 262, 271, 284, 289, 298, 316, 318-320, 326, 330, 343, 355, 357, 365, 370-373, 377, 383-385, 389, 389-400, 406, 407, 412, 418, 421-423, 426, 427, 430-433, 435, 439, 442-443, 449-454, 459, 469, 474-479, 498, 500-506, 508, 512-515, 521, 526, 527, 534, 537, 541, 548, 551, 563-566, 570, 579, 588, 591, 603, 605, 606, 608, 612-622, 630-634, 639, 640-647, 560
 Ruscuc, azi Ruse – oraș în Bulgaria, 197
 Rusicu (Sf. Pantelimon) – mănăstire rusească de la Muntele Athos, 151, 177, 243, 508

S

Salonic (Thessalonic) – oraș în Grecia, capitala Greciei de Nord, 7-9, 15, 19, 24, 62, 70, 74, 77, 80, 124, 217-130, 138, 140, 178, 180, 195-198, 200, 210, 212, 216-221, 226-230, 234, 240, 245, 250, 252, 253, 257, 258, 269, 273, 277, 282, 283, 304-308, 312, 321-323, 334, 352, 354, 359, 360, 364, 366-368, 370, 374, 385, 390, 394-398, 401, 403, 411, 413, 415, 418, 420, 460-462, 468, 469, 470-472, 474, 480-4834, 503, 508, 513, 518, 520, 521, 524, 526-531, 533-537, 540-545, 551, 552, 559, 577, 578, 580, 581, 596-599, 605, 614, 620-625, 629, 631-633, 646
 Samarina – localitate în Grecia, 321, 353, 365, 372, 382-384, 411, 413, 415, 418, 511, 516, 576, 633
 Santiquaranta – localitate în Albania, 182
 Scodra, (Skodra) localitate în Albania, 340
 Selia – localitate în Macedonia, 353, 365, 387, 393
 Serbia – 7, 125, 126, 137, 138, 140, 165, 166, 241, 247, 357, 377, 449, 450-453, 462, 475-479, 496, 498, 499, 501, 504, 522, 528, 530, 538, 543, 547, 557, 564, 578, 582, 588, 590, 591, 594, 603, 633
 Seres – oraș în nordul Greciei, 471
 Sfântul Pavel – mănăstire grecească la Muntele Athos, 12, 13, 259
 Silistra – localitate în Bulgaria, 179, 229, 335, 658
 Simonopetra – mănăstire grecească la Muntele Athos, 302
 Sipsca – localitate în Albania, 414, 415
 Skoplje (Scopiye) – oraș în Macedonia, pe râul Vardar, 21, 77, 270, 272, 331, 333, 356-359, 367, 368, 376, 400, 403, 404, 408, 416, 434, 438, 463, 464, 483, 486, 487, 492, 493, 504, 547, 550, 551, 639
 Smixi – localitate în Macedonia, 413, 472, 486, 575
 Societatea de Cultură Macedo-română, 136, 137, 141, 183, 603

Societatea de Cultură „Timoc”, 436, 438, 547

Stavronichita – mănăstire grecească la Muntele Athos, 23, 80, 135

Svistov (Sisŭtovo) – oraș în Bulgaria, 206

T

Thassos – insulă în <Grecia>, 14, 17-20, 23, 69, 72-76, 80, 189, 190, 202, 204, 208, 219, 220, 223, 224, 244, 247-250, 255, 256, 260, 266, 271, 272, 274, 379, 465, 507, 550

Thessalia (Tessalia, Tesalia), provincie în Grecia, 7, 241, 301, 302, 372, 382, 398, 410, 456, 457, 471, 472, 482, 496, 498, 503, 511, 512, 516, 519-521, 527, 537, 546, 569, 573, 575-578

Timoc – râu în Serbia, afluent al Dunării, 443-445, 587

Tirana – oraș în Albania, capitala statului, 157, 173-176, 182, 200, 222, 225, 226, 231, 262, 308-310, 313, 322-326, 33, 334, 338, 339, 340, 344-351, 354, 363, 380, 391, 392, 407, 466, 467, 502, 505, 520, 595

Tricala (Trikala) – localitate și district în Grecia, 457, 518, 520, 536

Turia – localitate în Macedonia, 12, 66, 116, 321, 352, 353, 382, 391, 411, 413, 415, 418, 447, 486, 622, 623, 633, 648

Turtucaia – oraș în Bulgaria, 658

V

Valona – localitate în Albania, 222, 340

Vârșeț – localitate în Serbia, 10, 65, 149, 154, 155, 165, 166, 192-194, 278-281, 324, 404, 405, 414, 415, 442, 443, 476,

477, 479, 509, 523, 529, 543, 557, 562, 565, 578, 589, 592, 607, 613, 616, 638, 639, 642

Veles – oraș în Macedonia, 333, 357, 358, 442, 492

Veria – oraș în Grecia, 384, 387, 393,

Selia – comună în Grecia, 33, 198, 353, 365, 472

Vidin – localitate în Bulgaria, 8, 63, 173, 179, 180, 183-185, 188, 207, 208-210, 229, 268, 287-290, 299, 300, 431, 432, 444, 449, 601, 601, 609, 629, 644, 659

Vlahoclisura – localitate în Macedonia grecească, 163, 333, 354, 355, 366, 413, 417, 472, 484, 486, 633

Vlahoiani – localitate în Macedonia grecească, 354, 355, 366, 382, 414, 458, 472, 633

Vodena (Edesa) – oraș în Grecia, 143, 322, 355, 366, 413, 415, 471, 484, 572, 648

W

Washington – oraș în S.U.A., 602, 634

X

Xenofie – mănăstire grecească la Muntele Athos, 122

Xiropotamo – mănăstire grecească de la Muntele Athos, 13, 68, 219

Z

Zaicer – județ în Serbia situat pe râul Timoc, 445, 447

Zografu (Zogravos) – mănăstire bulgărească la Muntele Athos, 16, 17, 72, 177, 238

Indice de persoane

A

- Angelescu Constantin, dr. (1869-1948) – ministrul Instrucțiunii Publice, (1918-1919, 1922-1926, 1927-1928, 1933-1937), 8, 62, 306, 336
- Antipa, Dinescu – arhimandrit român de la Muntele Athos, stareț al schitului Prodromul, 14-19, 23, 69-74, 80, 122, 304, 306, 403, 507
- Antonescu, Ion (1882-1946) – mareșal și om politic; președinte al Consiliului de Miniștri, șef al Marelui Stat Major, conducător al României (1940-1944). A format guvernul și a impus abdicarea regelui Carol al II-lea (6 sept. 1940), ministru al Afacerilor Străine (1941), 404, 427, 431, 435, 438-440, 454, 521, 538, 543, 569, 570
- Antonescu, A. Mihai (1900-1946), jurist – om politic, ministru de Externe, (1941-1944) vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1940-1944); lider liberal; prof. univ. la București, 411, 455, 457, 459, 463, 480, 484, 512, 517, 519, 521, 547, 573, 646
- Antonescu, Victor (1871-1947) – om politic și diplomat, ministru al Afacerilor Străine (1936-1937), 336, 344, 351, 353
- Arion, Radu, C. – ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, 146
- Aslan, Constantin, 567, 582, 583
- Aurelian, P.S., (1833-1909), economist, ministrul Lucrărilor Publice, al Cultelor și Instrucțiunii Publice, de Interne, 314, 322, 327, 331, 392

B

- Balamace – revizor școlar, 346
- Balamaci, Cotta – părinte econom, aromân de la Tirana, 467
- Barbul, G. – directorul Institutului Român din Sofia, 532
- Batzaria, Nicolae (1874-1952) – scriitor, senator și om politic, ziarist. După absolvirea Liceului român din Bitolia, s-a înscris la Facultatea de Litere și la Facultatea de Drept din București. Confruntat cu greutate materiale, a fost nevoit să abandoneze studiile universitare. A funcționat ca profesor la: școala românească din Crușova, la liceul românesc din Ianina și apoi la cel din Bitolia. A fost inspector școlar pentru vilaietele Cosovo și Salonic. A fost singurul aromân investit cu înalte demnități în Imperiul Otoman, singurul aromân. A fost senator la Istanbul în 1908, apoi ministru al Lucrărilor Publice în Guvernul Junilor Turci în 1912. A întemeiat și a condus publicații (ziare, reviste) aromânești, a sprijinit apariția la Salonic a primului ziar aromânesc, Dreptatea, în 1908. Autor de numeroase cărți pentru copii, președinte al Societății de Cultură Macedoromână, 315
- Belba – preot aromân de la Doliani, 226
- Berberi, Simion – medic macedonean, bursier al statului român. S-a născut în 1871 în comuna Vlaho-Clisura, din părinți aromâni. A îndeplinit funcția de viceconsul al României la Bitolia și pe aceea de medic în Bitolia, 548, 551
- Berciu, Dumitru (1907-1998) – istoric, profesor la Facultatea de Istorie a Universității din București, membru corespondent al Academiei Române. Director delegat și apoi director al Institutului Român din Albania, 534, 594, 595

- Beșteanu, Oncescu, M. – consul General al României la Skoplje, 21, 60, 270, 272
 Bilciurescu, Gh. – șeful Diviziunii Școlilor din Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, 159, 161, 172, 179, 180, 207, 229, 237, 250
 Blidariu, David – inspectorul general al școlilor și bisericilor române din Macedonia, 159, 161, 172, 179, 180, 185, 207, 229, 237, 250
 Brabețeanu, Victor – inspector M.A.E., 204
 Brătianu, I.I.C. (1864-1927) – om politic, prim ministru al României, 186, 187, 377
 Brindu, Dimitrie – parohul comunității române din Salonic, 24, 80, 395-397
 Burileanu, Constantin – cancelar interpret la Legația României din Roma, Italia, 195, 340, 342

C

- Caliani, Augustin – director al Serviciului Cultural al românilor de peste hotare, director general al învățământului de peste hotare, 231, 246, 288, 306, 339, 361, 375, 535, 544, 558
 Capidan, Theodor (1879-1953) – academician, lingvist. Școala primară a urmat-o în comuna natală, Perlepe; liceul la București și Facultatea la Leipzig. În 1909 se afla printre aromânii din Macedonia, ca profesor și director al Liceului comercial românesc de la Salonic. S-a specializat în problemele dialectului aromân. În 1936 este ales membru al Academiei Române, 264
 Capsali, Fonciu – profesor și revizor al școlilor din Turcia; luptător pentru redeșteptarea națională a aromânilor, 490
 Caragiani, Ioan (1841-1921) – filolog, profesor, istoric, traducător, folclorist, academician. Fondator și organizator al rețelei de biserici și școli românești din Peninsula Balcanică. A fost unul dintre cei mai activi apostoli ai cauzei aromânilor. Gimnaziul l-a făcut la școala din Vlaho-Clisura cu Apostol Mărgărit. Profesor de literatură elină la Universitatea de la Iași, a sprijinit în mod deosebit cauza aromânilor din Balcani, 236
 Caraman, P. – directorul Institutului Român din Sofia, Bulgaria, 349, 350
 Caranfil, G. – ministrul României la Sofia, 459, 463, 464, 472, 483, 493, 507, 532, 547-550
 Carol I de Hohenzolern (1839-1914) – domnitor (1866-1881) și apoi rege al României, (1881-1914), 13, 68, 121, 151, 260, 380
 Cavalioti – scriitor aromân, 603
 Cădere, Victor (1891-1980), jurist și diplomat, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Belgrad, Iugoslavia, 358, 400, 401, 403, 405
 Celea, Gh. – membru în Consiliul general al Societății de Cultură Macedoromână, 636
 Ciulli, Ioan (Ion) (1862-1926) – geograf, originar din Târnova. A fost profesor la școlile românești înființate de călugărul Averchie în Bitolia. L-a cunoscut pe Apostol Mărgărit împreună cu care a înființat noi școli și biserici românești. Va fi închis și apoi eliberat. A funcționat 35 de ani ca profesor și director al Liceului din Bitolia. A fost profesor și la Liceul de la Ianina și cancelar la Consulatul României din Ianina. Cunoștea limbile: turcă, italiană, greacă, germană, engleză, franceză, bulgară, sârbă, cehă, 396
 Ciomandra, Simeon – preot originar din Moloviște. A fost călugăr la schitul Prodrumul. Vine în București la Schitul Darvari, unde va sta până în 1959, când a fost închis

- schitul, rămânând numai biserica de mir, 204, 219, 222, 243, 247, 254, 315, 316, 379, 381, 507
- Ciumetti, Al. – directorul Liceului român din Grebena, 322, 323, 398, 399, 401
- Coe, Adam – profesor la liceul românesc din Bitolia, 270, 487
- Caloianu, 339
- Conțescu, C. – consulul României de la Monastir, 487
- Cosmescu, Gheorghe – preot la biserica Gopeș din Bitolia, 162, 163, 165, 416, 417
- Crețu, C. – Consul general al României la Salonic, 21, 22, 77, 78, 248, 249, 254, 257, 270, 273, 282, 283, 285
- Cristea, Ion – preotul bisericii române din Sofia, 636, 642, 656, 657, 660
- Cristea, Miron (1868-1939), patriarh al României (1925-1939) și om politic. membru al Regenței – 1927-1930, prim-ministru – 1938-1939; membru de onoare al Academiei Române, 8, 15, 19, 22, 62, 70, 75, 78, 175, 230, 233, 240, 244, 268, 288, 293, 295, 361, 581
- Curtovich – consulul României la Skoplje, 331. 333. 359. 360

D

- Daniil – scriitor aromân, 123
- Dăianu, I. – consulul general al României la Tirana, Albania, 389. 390, 526
- Demetrescu, Dragomir – profesor la Facultatea de teologie din București, 145, 151, 152, 177
- Diamandi, Alcibiade – consulul României la Santiquaranta, Albania, 526. 527. 531. 568. 569. 574. 576. 587
- Diamandi, Sterie – (1897-1981). Studiile le-a făcut la Salonic, Ianina, Bitolia și București. Președintele Societății studenților macedoneni. Autor a numeroase lucrări cu caracter literar și istoric, 182
- Diamandi, Vasile – directorul școlii comerciale române din Salonic, 7. 61, 178
- Dissescu, Constantin – (1854-1932). A urmat studii juridice și istorice la Paris, luându-și doctoratul în drept (1877). Profesor de drept public românesc la Universitatea din București (1884). S-a angajat în politică, ministru al Justiției (1899-1900); ministrul Instrucțiunii (1906-1907, 1912-1913),
- Djuvara, Radu – ministru plenipotențiar al României la Atena, ambasador al României la Atena, 368, 386, 387, 393, 394, 395, 401-403, 420, 431
- Djuvara, Trandafir George – (1856-1935), Scriitor și diplomat. S-a dedicat diplomației de la 23 de ani, când a fost numit atașat al Agenției diplomatice a României la Paris. A îndeplinit pe rând diverse funcții: secretar de legăție la Bruxelles și Sofia, ambasador la Belgrad (1877-1888), la Sofia (1883-1888), Istanbul (1896-1900), Atena (1920-1925), 402
- Duca, I. G. – (1879-1933). A urmat dreptul la Paris, unde și-a luat și doctoratul (1902). În țară a funcționat în magistratură. Din 1907 s-a lansat în viața politică. Colaborator apropiat al lui Ion I. C. Brătianu, a fost numit ministrul Cultelor și a Instrucțiunii (ian. 1914-dec. 1918); ministru al Afacerilor Străine (ian. 1922-martie 1926), 144, 146, 153, 155, 157-161, 187, 475
- Duma, Lazăr – inspector general al școlilor și bisericilor române din Turcia, 487

E

Elefterescu, G., 323, 324
Emandi, Th. – ministru plenipotențiar la Belgrad, 7, 61, 152, 153, 162-164, 168
Emilianos – mitropolit grec al Grebenei, 200
Evanghele, Pandele – vicepreședinte al Societății Bașkini, 175

F

Filodor, N.N. – consulul României la Atena; ministru plenipotențiar al Legației Române de la Belgrad, 167
Fiștea, Adam – preot, președintele Societății Culturale Astra din Banatul sârbesc, 405, 522, 558, 564, 565, 566
Florescu, Al. G. – Consulul României la Atena, 188, 336

G

Gafencu, Grigore (1892-1957) – om politic, ziarist. A urmat facultatea de drept la Geneva și și-a luat doctoratul în drept la Paris. După 1918 a practicat ziaristica și avocatura. În 1928 a fost numit Secretar general la Ministerul Afacerilor Străine (1928, 1932); ministru al Afacerilor Străine (dec.1938-1939-1940). A fost scos din cadrele Ministerului Afacerilor Străine la 4 august 1941. În noiembrie 1941 a plecat în Elveția. După război a militat împotriva sovietizării României. A fost condamnat în contumacie la 20 de ani muncă silnică (în 1947). S-a impus ca lider marcant al emigrației românești anticomuniste. A participat la înființarea Ligii Românilor Liberi la New York (1950). 368-370, 375, 376, 383, 384, 385
Georgescu, Iulian – monah la schitul Prodromul, 131, 132
Ghermanos – mitropolit grec, 263
Gherman, Popa – starețul chiliei Nașterea Maicii Domnului de pe moșia mănăstirii Stavronichita, Muntele Athos, 135, 220
Ghiulamila, G.I. – președintele Coloniei române din Sofia, Bulgaria, 145
Ghizari, St. – aromân, 305
Gigurtu, Ion (1886-1959), industriaș, economist, om politic. De mai multe ori ministru, prim-ministru, (1940), 395
Goj, Filip – administratorul școlilor și bisericilor române din Grecia, 217, 227, 230, 365, 390, 391, 418, 484, 486
Goga, M. – profesor la școala comercială, din Salonic, 210
Grădișteanu, Ion C. – președinte al Societății de Cultură Macedoromână, 141, 182
Grijoti, Gheorghe – parohul bisericii române din comuna Turia, 622, 623, 624
Gusti, Dimitrie, (1880-1955) – sociolog, filosof și estetician, profesor universitar la Iași și București, 270, 283, 284, 287

H

Haivas, Manuil – profesor aromân în Sighișoara, 596, 624
Hilmy, Pașa, 210
Hotta, Cuza – consilierul de presă al Legației României la Atena, 368, 369, 401, 579, 581
Hrisostom – stareț la schitul Prodromul, 220

I

Iacov – stareț la schitul Prodromul, 345

Ioachim – mitropolit grec, 17, 73, 305, 572

Ionescu, Dumitru (Take) (1858-1922) – A urmat facultatea de drept și și-a dat doctoratul la Paris. A cunoscut o ascensiune politică deosebită. A fost pe rând: ministru al Cultelor și Instrucțiunii – (1891-1895; 1899-1900), ministrul Finanțelor, ministru la Interne; ministru al Afacerilor Străine (iunie 1920-dec. 1921); prim-ministru (1921-1922), 9, 63, 161, 294, 377, 384, 385, 406, 601, 652,

Ionescu, G. C. – inspectorul școlilor și bisericilor române din Turcia; consulul general României la Salonic, 29, 70, 121, 124, 125, 128, 184, 232

Ionescu, Petre – consilier tehnic la ambasada României de la Belgrad, consul al României la Sofia, 431-433, 441, 451, 547, 608, 609

Iorga, Nicolae (1871-1940) – om de cultură, istoric de renume mondială, om politic, publicist, profesor la Universitatea din București, membru al Academiei Române, de obârșie aromână, 498

K

Kerim, Abdul, Pașa – guvernatorul general al Vilaietului Monastir, 332

Konon – Mitropolit Primat al României, 14, 69, 121

L

Langa, Rășcanu – ministrul României la Belgrad, 19, 74, 133, 134, 144, 146, 178, 186, 198, 204, 208-211, 216, 224, 229, 230, 236, 241, 246, 250, 253, 257, 258, 265, 266, 272, 277, 312-314

Livezeanu, Octav – ambasadorul României la Sofia, 7, 62, 637, 650-652, 654

M

Maniu, Iuliu (1873-1953) – om politic, președinte al Partidului Național Român (1918-1926) și al Partidului Național Țărănesc (1926-1933 și 1937-1947), prim-ministru – 1928-1930, 1932-1933, ministru ad-interim al Afacerilor Străine, 307

Marcu, Ioan – cântăreț la biserica din Grebena, 546, 636

Marcu, Petre – șeful Serviciului școlilor și bisericilor române din Turcia, 8, 62

Marghiloman, Al. (1854-1925). Doctor în drept și științe politice la Paris, avocat, magistrat, procuror, ministrul Justiției, ministrul Lucrărilor Publice, ministru al Afacerilor Străine (1900-1901),

Mărgărit Apostol – originar din Avdela. A fost pe rând, institutor, revizor școlar și inspectorul general al Școlilor române din Turcia, între 1878-1902; publicist; luptător pentru drepturile românilor din Balcani. A format cadre tinere de învățători și preoți și a publicat lucrări referitoare la românii din Balcani, 332, 408

Măndrescu, Simion (1868-1947) – ministrul României la Tirana, 174, 180, 182, 201, 520

Mârza, Ilarion – călugăr, Muntele Athos, 13, 19, 68, 75, 215, 239

Metta, C. – membru în Consiliul General al Societății de Cultură Macedoromâne, 125, 133, 487

Mihali, Costa – primar, 488

- Mironescu, Gheorghe, Gh. (1874-1949). Absolvent al Facultății de Litere și Filologie București; doctor în drept la Paris, profesor la Facultatea de Drept din București, ministru al Instrucțiunii Publice – 1921-1922; ministru al Afacerilor Străine – 1928-1930, 1930-1931; aug.-oct. 1932; prim-ministru 1930-1931, 215, 218, 229, 231, 234, 237, 238, 242, 246
- Mișu, Nicolae (1858-1924). Studiile universitare le-a făcut în Germania. Doctoratul în drept l-a obținut la Göttingen, după care a urmat Înalta Școală de Științe Politice de la Paris. Din 1887 a intrat în diplomatie: viceconsul la Odessa și la Sofia; secretar de legație la Viena (mart. 1891-nov. 1894); director al afacerilor politice și contenciosului în Ministerul Afacerilor Străine (1895); secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1 iul. 1898-15 nov. 1899); agent diplomatic și consul general la Sofia (1899-1908); trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Viena (1 oct. 1908); Constantinopol (1 sept. 1911) și Londra (15 dec. 1912-oct. 1919). La sfârșitul războiului, este prim-loctiitor al șefului delegației române la Conferința de pace de la Paris (1919), ministru al Afacerilor Străine între 15 oct.-28 noiembrie 1919. După aceea, a fost administrator al Domeniilor Coroanei (1919-1920), ministru al Palatului; șef al Curții Regale (1920-1924), 146
- Mitilineu, Ion M. (1868-1946). A urmat liceul la Paris și tot acolo și-a luat licența în drept (1888). A fost avocat, magistrat, procuror. A fost deputat din partea Partidului Conservator; ministrul Justiției în perioada iunie-oct. 1918; ministru al Afacerilor Străine 30 martie 1926 4 iunie 1927, 176, 180, 181, 263, 537, 544
- Murnu, George (1868-1957) – scriitor și istoric, membru al Societății de Cultură Macedoromână, profesor la Universitatea din București, membru al Academiei Române, fruntaș al mișcării aromânilor în plan cultural-științific cât și în plan politic, 128, 227, 333, 520
- Mustricu, Mihail – paracliser din Macedonia, 585, 636
- Mustricu, Naum – paracliser al bisericii române din Bitolia, 636

N

- Negulescu, Petre, P. (1872-1951) – filozof și om politic, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, 134
- Nemțeanu, Varlam – protosinghel, superiorul chiliei Cucuvinu-Provata, Muntele Athos, 19, 24, 75, 80, 239, 245, 253, 290, 291, 396
- Neofit – călugăr, 123, 288
- Nibi, Nicolae – institutor român, 411
- Noe, Christu, institutor în Lunguța (Macedonia). Familia Noe din Lunguța a luptat pentru drepturile aromânilor, 307
- Noe, Constantin (?-1939), publicist macedonean, secretar al Societății de Cultură Macedoromână, 307

O

- Oprișanu, Emil – consulul român la Skoplje, 368, 400, 401, 404, 416, 417, 434, 438, 462, 463, 464, 468, 483, 484, 486, 491-493
- Oncescu Beșteleu, M. – consul general al României la Skoplje, 21, 77, 270, 272
- Oprea, Traian – protopresbiter, 146, 150, 280

P

- Pajvati, Anton – președintele comunității române din Veria, 394, 395
- Papagheorghe, Gheorghe, N. – profesor la liceul comercial din Galați, administratorul general al școlilor și bisericilor din Grecia, 10, 64, 472, 524, 528, 533-535, 537, 544, 545, 598, 599
- Papahagi, A. Nicolae (? -1931) – profesor, editor, scriitor, luptător pentru drepturile românilor macedoneni. S-a născut la Avdela, a funcționat ca profesor la școlile românești din Macedonia. A publicat câteva cărți despre românii sud-dunăreni.
- Papahagi, Ilie – revizor școlar din Bitolia, 597
- Papatanasa, Sterie – directorul școlii primare române din Doliani, 227, 228
- Pepiniu, E., 164, 165, 168, 180
- Perdichi, Ilie – profesor, 411, 597,
- Petrescu-Comnen, Nicolae (1881-1957) – jurist și diplomat român; ministru plenipotențiar la Berna (1923-1928), Berlin (1928-1930; 1932-1932), Vatican (1930-1932). Reprezentant permanent al României la Societatea Națiunilor (1923-1928), ministru al Afacerilor Străine – martie 1938–dec. 1939; ambasador la Vatican – dec. 1939 – oct. 1940, 355, 359
- Petrovici, Ion (1882-1972) – filosof, scriitor, om politic de orientare liberală; prof. universitar la Iași și București, membru al Academiei Române (1924). În anii interbelici, de mai multe ori ministru; ministru al Culturii Naționale și a Cultelor (dec. 1941 – aug. 1944), 180, 595
- Pimen– stareț la schitul Prodromul, 15, 70, 123,
- Pimen, Georgescu – episcop al Dunării de Jos, mitropolit al Moldovei, regent, 212, 213
- Popescu, Em. – consul general al României în Grecia, consulul general la Salonic, 20, 24, 75, 80, 219, 246, 361, 366-369, 386, 394, 395, 398, 401, 480, 484, 508, 524, 526
- Popovici, Ioan – consilier al guvernului român la Belgrad, 547, 548, 556, 557
- Popovici, Max, I. – consulul României la Skoplje, 8, 62, 420, 471, 550
- Preda, Radu – directorul școlii primare române din Giurmaia de Sus, 532, 549

R

- Rosetti, C.A., 647
- Runcu, Popescu, Ioan – preotul paroh al bisericii Române „Sfânta Treime” din Sofia, 583, 585, 586

S

- Serapion – călugăr la Schitul Lacu de la Muntele Athos, 124
- Sofronie – călugăr la schitul Lacu, Muntele Athos, 12, 13, 67
- Solacolu, N., – însărcinat cu afaceri al României la Sofia, 261, 441, 452, 454, 522, 553, 555
- Soroceanu, Theodosie – ieromonah la biserica Sf. Ioan Teologul din Provata, Muntele Athos, 13, 14, 68, 69
- Stănescu, Ilarie – călugăr român de la schitul Darvari, București, 17, 72, 204
- Stoica, Vasile (1889-1974) – diplomat, ambasador al României în Albania (1930-1932), Bulgaria (1932-1936), Letonia și Lituania (1936-1939), Turcia (1939-1940), Olanda

(1946); atașat la Legația română din Washington (1918), 10, 64, 262, 285, 286, 291, 298-301, 311, 325, 598

Sturdza, M. – ministrul Afacerilor Străine, 404, 408, 421, 422

Șdicu, Tiberiu – preot la biserica românească din Bitolia, 463

Știrbu, V – ministru al Afacerilor Străine, consul general al României la Ianina, 9, 63, 289, 373, 374, 401, 402, 406, 455, 457

T

Tacit, N. – revizor școlar, 487

Tătăărăscu, Gheorghe (1866-1957). Doctoratul în drept la Paris, ministru al Afacerilor Străine – ad-interim – 1934; 1938; prim ministru (1934-1937, 1939-1940). A cooperat cu comuniștii, ministrul Afacerilor Străine (1945-1947). În această calitate a condus delegația română la Conferința de Pace de la Paris (1946), 609, 612

Titulescu, Nicolae (1882-1941) – om politic, diplomat; ministru de Externe al României (1927-1928; 1932-1936), academician, prof. univ. la Iași și la București, președinte de Academii Diplomatice Internaționale; delegat permanent al României la Liga Națiunilor, 22, 78, 198, 209, 277, 293, 297, 298, 300, 309, 326, 605

Tomescu – profesor universitar, 22, 78, 283

Trifu, G. – consulul general al României la Salonic, 304, 306, 307, 315

V

Vaida-Voievod, Al. (1872-1950) – medic, om politic. Unul din conducătorii Partidului Național Român din Transilvania, al P.N.Ț., ministru în mai multe rânduri și prim-ministru (1919-1920, 1932; 1933), președinte al Consiliului de Miniștri, ministru al Afacerilor Străine (1920, 1932), 223, 272, 273, 275

Valaori, Iuliu – lingvist și filolog (1867-1936). Originar din Moscopole, descendent dintr-o ilustră familie aromână, licențiat al Facultății de Litere și Filologie din București. Doctoratul la Berlin, profesor la Universitatea din București, președintele Societății de Cultură Macedoromână, 128, 307, 333

Varduli, Ioan – revizor școlar, 382

Vassilake, N. – viceconsul la Ianina, 155, 157

Vianu, Tudor (1897-1964) – licențiat al Facultății de Drept la București; doctor în Filozofie și Litere în Germania; academician, prof. univ. la București, estetician, filosof, diplomat, ambasadorul României la Belgrad, membru corespondent al Academiei Române; membru corespondent al Societății Scriitorilor Români, 617, 618

Vlădescu, Al. Ovidiu – Secretar General al Președinției Consiliului de Miniștri, 242, 546

Velcescu, Gh. – ambasadorul României la Sofia, 658, 659

Z

Zima, Gh. – președintele Societății studenților macedoromâni, 336

Bibliografie

I. Izvoare:

a) Arhive

- A.N.I.C, București, fondurile:
Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (1921-1944);
- Președinția Consiliului de Miniștri (1859-1944);
- Fonduri personale: Vasile Stoica (1689-1948); Onisifor Ghibu, (1883-1972); Constantin Diamandi (1863-1930)
- A.M.A.E., București, fondurile: Constantinopol. Legația și consulatele române din Turcia (1834-1949); Problema 15 – Școli și biserici (1874-1944); Problema 18 – Românii din afara granițelor, (1920-1945) vol. 1-9; Dosare speciale (1920-1944); fond 71 (1900-1919) Litera B, vol. XIV, fond 70 V 1945-1948, vol. 2, Minorități.

b) Documente publicate

COTĂNUȘ DAN, *Cadrilaterul. Ideologie cominternistă. Iredentism bulgar*, București, 2002

Documente diplomatice. Evenimente din Peninsula Balcanică. Acțiunea României, București, 1913, 200 p.

Documente diplomatice. Incidentul de la Pireu. 30 mai/12 iunie 1910, București, 1913.

Documente diplomatice. Afacerile Macedoniei. Conflictul greco-român, 1905, București, 1905.

CHIPURICI, N., *Românii din afara României. Documente*, Turnu-Severin, 1995.

CONSTANTE, C.-GOLOPENȚIA, A., *Românii din Timoc. Culegere de izvoare...* cu o prefață de Sabin Manuilă și o introducere de Emanoil Bucuța, București, 1943-1944, 3 vol.

GHEORGHE, GHEORGHE, *Tratatele internaționale ale României*, 1. (1929-1939), București, 1980; 2. (1939-1965), București, 1983

LUNGU CORNELIU, MIHAI și colab., *Românii din afara granițelor*, 1, București, 2001.

MOLDOVAN LEONTE, *Discursuri parlamentare 1913-1935*, 1, Brăila, 1936.

PAPACOSTEA, VICTOR, *Documente aromânești între 1869 și 1870*. În: „Revista aromânească”, an I, nr. 1, 1929, p. 81-87.

Românii de la Sud de Dunăre, Documente, coord. Stelian Brezeanu și Gh. Zbucnea, București, 1997.

Românii de peste hotare (1945). Documente din arhiva istorică a M.A.E., București, 1990.

România. *Documente străine despre românii*, ed. a II-a București, 1992

TIMOC, CRISTEA, SANDU. *Vlahii sunt români. Documente inedite*, Timișoara, 1997.

II. Lucrări. Studii. Articole

- ABELEANU, DEM, *Albania*, București, 1928.
- ABELEANU, DEM., *Neamul aromânesc din Macedonia*, București, 1916.
- ABELEANU, DEM., *Turcia Europeană. Geografie fizică și politică*, București, 1905.
- ACTELE Simpozionului Banatului Iugoslav – trecut istoric și cultural; Vladimirovaț, 23 noiembrie 1996, Novi Sad, Fundația (Societatea) Română de Etnografie și Folclor din Voievodina, 1997.
- Almanah macedoromân*, Anii I-III, Constanța și București, 1900-1903.
- Almanahul macedoromân*, București, 1880; 1900; 1992.
- AMURE, I., *Limba română în școalele noastre*. În: „Lumina”, Bitolia, an 3, nr. 3, 1905, p. 22.
- ANCA, GEORGE, *Spirit și cultură aromânească în context indoerupean*, În: PVB, 2, 1996, p. 35-43.
- ANCA, GEORGE, *Elemente de antropologie românească între istorie și supraviețuire*, În: PVB, 3, 1997, p. 67-71.
- ANDRÉ, LOUIS, *Les Etats des Balkans depuis 1815, Roumanie, Bulgarie, Serbie, Monte Negro, Grece*, Paris, 1918.
- ARGINTEANU ION, *Cum s-a serbat jubileul: 25 de ani de la înființarea liceului din Bitolia*. În: „Lumina”, Bitolia, an 3, nr. 10, 1905, p. 293-302.
- ARGINTEANU ION, *Românii macedoneni și Liga Culturală*. În: „Flambura Pindului”, București, an 1, nr. 4, 1929, p. 56-57.
- ARGINTEANU, ION, *Activitatea corpului didactic* (Asociația corpului didactic și bisericesc pentru învățătura poporului român din Imperiul otoman). În: „Lumina” Bitolia, an 3, nr. 11, 1905, p. 321-324.
- ARGINTEANU, ION, *Ce am fost noi macedo-românii*. În: „Lumina”, Bitolia, an 3, nr. 1, ian. 1905, p. 13-17.
- ARGINTEANU, ION, *Istoria românilor macedoneni din timpurile cele mai vechi până în timpurile noastre*, București, 1904.
- ARGINTEANU, ION, *Vlahofoni și elenofoni*. În: „Lumina”, Bitolia, an 3, nr. 3, nr. 3, mar. 1905, p. 65-68. Propaganda elenistă privind originea aromânilor.
- ARION, V., PÂRVAN, V., PAPAHAĞI, PERICLE, BOGDAN DUICA, G., *Românii și popoarele balcanice*, București, 1913.
- ARMBRUSTER, A., *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972; ediția franceză îmbunătățită, București, 1977.
- Aromânii. Istorie. Limbă. Destin*. Coordonator: Neagu Djuvara, București, Fundația Culturală Română, 1996.
- Asuprirea Românilor în Grecia. Manifestul studențimei macedo-române*. În: „Observator”, București, nr. 21, din 5 I 1937.
- ATANASESCU DIMITRIE, *Cum s-a deschis prima școală română*. Conferință. În: „Lumina”, Bitolia, an 3, nr. 10, 1905, p. 319-330.
- AUGUSTIN, G., *Sindromul Kosovo și aromânii*. În: „Cuvântul românesc”, iulie-august, Hamilton Ontario, Canada, 1999.
- Avela și școala română*. În: „Almanah macedoromân”, vol. 1, Constanța, 1900, p. 39-44.

- BACU, M. *Între aculturare și asimilare. Aromânii în secolul al XX-lea*, în vol. *Aromânii, Istorie. Limbă. Destin*. București, 1996.
- BANAC, IVO, *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*, Ithaca, London, Cornell University Press, 1984.
- BARDU, NISTOR, *Primii scriitori aromâni*, În: „Tomis”, Constanța, 2, nr. 3, 1997, p. 12; nr.4, p. 12.
- BÂRSOAN, ADRIAN, *Câteva aspecte din istoria macedo-românilor în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*. În: „Buletinul Cercurilor științifice studențești”, Alba-Iulia, 1995, 1, p. 165-168.
- BÂRSOAN, ADRIAN, *Românii sud-dunăreni între tragedie, uitare și speranță*, București, 1996.
- BATZARIA, NICOLAE, *Adam Coe* (necrolog). În: „Lumina”, Grebena, an 2, nr. 2-3, 1937, p. 45-46.
- BATZARIA, NICOLAE, *Cum eram*. În: „Frățilia”, București, an 1, nr. 5, 1901, p. 64-67.
- BATZARIA, NICOLAE, *De la aromânii din Serbia*. În: „Lumina”, Bitolia, an 2, nr. 7-8, iul-aug 1904, p. 193-197.
- BATZARIA, NICOLAE, *Din trecutul nostru. Istoricul fundării orașului Crușova*. În: „Lumina”, Bitolia, an 2, nr. 5, mai 1904, p. 148-150.
- BATZARIA, NICOLAE, *Menirea elementului românesc. Schițarea trăsăturilor intelectuale și morale*. În: „Lumina”, Bitolia, an 2, nr. 3, mar. 1904, p. 65-67.
- BATZARIA, NICOLAE, *Călătorii pe la aromâni, Bitolia. Resna, Ohrida*. În: „Graiul bun”, an 1, nr. 8-9. nov-dec 1906, p. 161-165, nr. 10, 1907, p. 210-215.
- BATZARIA, NICOLAE, *Importanța elementului românesc. Schițarea trăsăturilor intelectuale și morale*. În: „Lumina”, Bitolia, an 2, nr. 2, feb. 1924, p. 33-35.
- BATZARIA, NICOLAE, *Școli și dascăli din trecut*. În: „Lumina”, an 2, nr. 4, 1904, p. 121-124.
- BATZARIA, NICOLAE, *Români și greci în Epir. Superioritatea numerică a populației aromânești și chestiunea dreptului istoric*. În: „Lumina”, Bitolia, an 2, nr. 4, apr. 1904, p. 98-99.
- BĂCILA, IOAN C., *Tipuri și costume. Vederi de la românii din Peninsula Balcanică*. În: „Revista Macedoromână”, București, vol. II, nr. 1, 1931
- BĂDESCU ILIE, *Poporul românesc între catastrofă și genocid*. În: PVB, Constanța, 1, 1995, p. 7-19.
- BĂDESCU, ILIE, *Rolul burgheziei aromânești în Balcani și în Europa Centrală*, În: PVB, 1996, 2, p. 45-54.
- BĂRBULESCU, ILIE, *Românii față de sârbi și bulgari mai ales la chestia macedo-română*, București, 1905.
- BĂRBULESCU, ILIE, *Rélations des roumains avec les Serbes, les Bulgares, les Grecs et la Croatie, en liaison avec la question Macedo-roumaine*, Iași, 1912.
- BECA, GHEORGHE, *Necesitatea unei mișcări naționale la aromâni*. În: PVB, Constanța, 1, 1995, p. 27-30.
- BELDICEANU, NICOARĂ, *Les Roumains des Balcans dans les sources ottomanes*. În: vol. *Études roumains et aroumains*, red. Paul N, Sthal, Paris-București, 1990.

- BÉRARD, VICTOR, *La Turquie et l'hellénisme contemporain. La Macédoine, Hellènes – Bulgares – Valaques, Albanais – Autrichiens – Serbes*, troisième édition, Paris, Felix Alca, 1897.
- BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA, *Acțiuni cultural-religioase ale românilor din Peninsula Balcanică în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – primele decenii din secolul al XX-lea. Documente de arhivă*, În: „Analele Universității din București”, seria Limba și Literatura Română, an XLV, 1996, p. 27-48.
- BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA, *Inedit: Imnul aromânilor din Imperiul Otoman dedicat sultanului Abdul Hamid al II-lea (1905)*. În: „Caietul Seminarului Special de Științe auxiliare ale istoriei”, București, vol. V, 1995, p. 22-32.
- BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA, *Românii din Balcani. Cultură și spiritualitate. Sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea*, București, Editura Globus, 1996.
- BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA, PARIZA, MARIA, *Aromânii în publicațiile culturale, 1880-1940 (reviste, almanahuri, calendare). Bibliografie analitică*, vol. I, București, Edit. Sigma, 2003.
- BERINDE, AUREL, *Macedoromânii*. În: „Clio”, II, 1993, nr. 7-8, p. 7; nr. 9-12, p. 23-25; III, 1994, p. 24-26.
- BERINDE, AUREL, *Geneza romanității răsăritene*, Timișoara, 2002.
- BEZA, MARCU, *Urme românești la Meteore*. În: „Boabe de grâu”, București, an V, nr. 6, 1934.
- Bibliografie macedo-română*, editată de Institutul de cercetări, Freiburg, 1984,
- BILCIURESCU, GR., *Românii de prin munții Bulgariei. Impresii de călătorie*. În: „Almanahul aromânesc Frățilia”, București, vol. II, 1928, p. 60-65.
- BITOLEANU, ION, *Politica externă a României Mari în dezbaterile parlamentare, 1919-1939*, Constanța, 1995.
- BOCU, SEVER, *La question du Banat. Roumains et Serbes*, Paris, 1919.
- BODEA, CORNELIA ; SETON-WATSON, HUGH, *R.W.Seton-Watson și românii 1906-1920*, vol. I, II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
- BODOGAE TEODOR, *Tradiția Sfântului Munte în viața popoarelor ortodoxe*. În: „Ortodoxia”, an V, nr. 2, aprilie-iunie, 1953, p. 206-219.
- BODOGAE, TEODOR, *Ajutoarele românești din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, 1940.
- BOGA, L. T., *Întinderea elementului românesc în dreapta Dunării (Planșe)*. În: „Timocul”, București, nr. 1-2, an VI, 1939.
- BOGA, L. T., *Românii din Macedonia, Epir, Tesalia, Albania, Bulgaria și Serbia (Note etnografice și statistice)*, București, 1913.
- BOGA, T., *Românii din Serbia și Bulgaria*, București, 1919.
- BOGDAN, IOAN, *Românii și bulgarii. Raporturile culturale și politice între aceste două popoare*, București, 1895.
- BOIAGI, MIHAIL G., *Gramatica românească sau macedo-română*, București, 1915.
- BOLINTINEANU, DIMITRIE, *Călătorii la românii din Macedonia și Muntele Athos sau Santa Agora*, vol. I, București, 1863.
- BOLLIAC, CEZAR, *Monastirile din România (Monastirile închinete)*, București, 1862.
- BONTEANU, TEODOSIE, *Istorisirea unei călătorii la Muntele Athos*, Mănăstirea Neamțu, 1930.

- BOSSY R. V. *Un succes diplomatic românesc. Iradeaua din 1905*. În: „Noul album macedo-român”, vol. I, Freiburg, 1959.
- BOUCHIÉ DE BELLE E., *La Macédoine et les Macedoniens*, Paris, 1922.
- BOUÉ, AMI, *La Turquie d'Europe*, Paris, 1840.
- BOWEN, G. F., *Mount Athos, Thessalonik and Epirus*, London, 1852.
- BOZGAN, EVANTIA. *Studenții aromâni la Facultatea de Drept din București (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX)*. În: „Revista istorică”, 8, nr. 11-12, 1997, p. 751-762.
- BRANIȘTE, ENE, *Rolul Athosului în istoria cultului ortodox*, În: „Ortodoxia”, an V, nr. 2, aprilie-iunie, 1953, p. 220-237.
- BRATTER, C. A., *Die Kutzowalachische Fragel*, 1907.
- BRÂNCUȘI, GRIGORE, *Dicționarul aromân al lui Daniil Moscopoleanu*. În: „Deșteptarea”, București, an 4, nr. 6, 1993.
- BRÂNZEI, CONSTANTIN, *Cauza aromânească*. În: „Almanahul aromânesc” Frățilia, 1927, p. 46-48.
- BRĂTESCU, C., *Românii din Bulgaria de est a evului mediu*, București, 1942.
- BRĂTIANU, I. I. C., *România și Peninsula Balcanică*, București, 1913.
- BREZEANU, STELIAN, *De la populația romanizată la vlahii balcanici*. În: „Revista de Istorie”, t. 29, nr. 2, 1976.
- BREZEANU, STELIAN, *Romanitatea orientală în evul mediu. De la cetățenii romani la națiunea medievală*, București, 1999.
- BUCUȚA, EMANOIL, *Către românii din Serbia*. În: „Graiul românesc”, București, 1927, An I, p. 50-52.
- BUCUȚA, EMANOIL, *La Românii din Banatul iugoslav*. În: „Graiul românesc”, București, an II, 1928, p. 104-105.
- BUCUȚA, EMANOIL, *Prin școlile sârbești ale Românilor din Banatul iugoslav*. În: „Graiul românesc”, București, an II, 1928, p. 190.
- BUCUȚA, EMANOIL, *Românii din Bulgaria*, București, Editura Cartea Românească, 1927.
- BUCUȚA, EMANOIL, *Românii dintre Vidin și Timoc*, București, 1923.
- BUCUȚA, EMANOIL, *Românii fără drepturi*. În: „Almanahul aromânesc, Frățilia”, 1927, p. 83-85.
- BUDIȘ, MONICA, *Comunitatea românească de pe valea Timocului bulgăresc*, București, 2001.
- BUJDUVEANU, TĂNASE, *Aromânii din Kosovo, Istoric. Viața religioasă*, Societatea academică moscopolitană, București, Ed. Cartea aromână, Constanța, 2002.
- BUJDUVEANU, TĂNASE, *Aromânii și lordul Byron*, Constanța, Ed. Cartea aromână, 2003.
- BUJDUVEANU, TĂNASE, *Aromânii și Muntele Athos*, Constanța, Ed. Cartea aromână, 2002.
- BUJDUVEANU, TĂNASE, *Creștinismul aromânilor din Balcani*, Ed. Cartea aromână, Constanța, 2005.
- BUJDUVEANU, TĂNASE, *Romanitatea balcanică și civilizația aromânilor*, Constanța, Ed. Cartea Aromână, 1997.
- BUJDUVEANU, TĂNASE, *Sărăcăcianii*, Ed. Cartea aromână, Constanța, 2004.

- BURADA, TEODOR, *Cercetări despre școalele românești din Turcia*, București, 1890.
- BURADA, TEODOR, *O călătorie la Muntele Athos*, București, 1883.
- BURILEANU, C. N., *De la românii din Albania*, București, 1906.
- BURILEANU, C. N., *I Romeni di Turchia*, Roma, 1904.
- BURILEANU, C. N., *Per l'idea macedo-romena*, Roma, 1912.
- CACIULA, OLIMP N., *Sărbătorirea mileniului Sf. Munte Athos*. În: „Mitropolia Olteniei”, Craiova, 15, 1963, nr. 78, p. 502-505.
- Caleidoscop aromân*, vol. I-II. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Hristu Căndroveanu, București, Ed. Fundației Culturale Aromâne Dimândarea, 1998; vol. II, 1999.
- CANACHEU, DUMITRU, *Comuna Livezi. Macedonia grecească*. În: „Lumina”, Bitolia, an 4, nr. 6, iun. 1906, p. 178-180.
- CÂNDEA VIRGIL, *Mărturii românești peste hotare*, București, Ed. Semne, 1991.
- CÂNDEA, VIRGIL, SIMIONESCU, CONSTANTIN, *Prezențe culturale românești: Bulgaria, Iugoslavia, Grecia*, București, ed. Sport-Turism, 1987.
- CÂNDROVEANU, HRISTU, *Aromânii ieri și azi*. Craiova, Scrisul românesc, 1995.
- CÂNDROVEANU, N., *Legendă sau adevăr?* În: „Deșteptarea”, București, an 1, nr. 9, 1990.
- CANTEMIR TRAIAN, *Noi date istorice referitoare la istro-români*, București, 1968.
- CAPIDAN, TH., *Petru Maior și aromânii*. În: „Junimea Literară”, an XII, nr. 4, 1913.
- CAPIDAN, TH., *Raporturile lingvistice slavo-române. Influența română asupra limbii bulgare*, Cluj, „Institutul de Arte Grafice Ardealul”, 1923, 110 p.
- CAPIDAN, TH., *Românii din Peninsula Balcanică. Câteva considerații asupra trecutului lor*. În: „Anuarul Institutului de Istorie Națională” pe 1923, București, 1924.
- CAPIDAN, TH., *Elementul slav în dialectul aromân*, București, ed. Cultura Națională, 1925.
- CAPIDAN, TH., *Meglenoromânii*, București, Ed. Cultura Națională, vol. I, 1925.
- CAPIDAN, TH., *Saracacianii: Studii asupra unei populațiuni românești grecizate*. În: „Dacoromania”, Cluj, an IV, 1926.
- CAPIDAN, TH., *Scrierile lui Dimitrie Cantemir despre Macedonia*. În: vol. *Omagiu lui I. Bianu*, București, 1927, Extras, 12 p.
- CAPIDAN, TH., *Contribuția României la renașterea Albaniei*. În: „Graiul românesc”, tom II. 1928, nr. 1.
- CAPIDAN, TH., *Românii din Albania*. În: „Graiul românesc”, București, an II, nr. 11, 1928.
- CAPIDAN, TH., *Aromânii nomazi din Pind, Tesalia, Acarnania, Etolia, Olimp, Peninsula Calcidică și Veria*. În: „Almanahul aromânesc Frațilia”, 1928, p. 91-93.
- CAPIDAN, TH., *Fârșeroții. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, Ed. Cartea Românească, București, 1931.
- CAPIDAN, TH., *Dialectul aromân. Studiu lingvistic...*, București, 1932.
- CAPIDAN, TH., *Bogdan Petriceicu-Hasdeu ca lingvist, indoeuropenist și filolog*, extras din „Revista clasică”, 1937, 30 p.
- CAPIDAN, TH., *Les Macédo-Roumains. Exquisse historique et descriptive des populations roumains de la Peninsule Balcanique*, Craiova, 1937.

- CAPIDAN, TH., *Romanitatea balcanică*. Discurs rostit la 26 mai 1936, în ședința solemnă de Th. Capidan, cu răspunsul d-lui Sextil Pușcariu, București, 1938.
- CAPIDAN, TH., *La romanité balkanique*. Comunicare făcută la al IV-lea Congres internațional de Lingvistică – Copenhaga, august 1936. În: „Balcania” I, 1938.
- CAPIDAN, TH., *Originea macedoromânilor*. În: „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Secț. Lit., s. III, tom, IX, mem. 2, 1939.
- CAPIDAN, TH., *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*. București, 1942.
- CAPIDAN, TH., *Limba și cultura*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943.
- CAPIDAN, TH., *Numele geografice din România și dicționarul toponimic român*. În: „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Sect. Lit., București, Seria III, Tomul XV, 1946, Extras.
- CAPIDAN, TH., *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic. Dictionaire aroumain-roumain general et etymologique*, București, 1963.
- CAPIDAN TH. E., *Biserici aromâne în Ungaria și Transilvania*. În: „Deșteptarea”, an. 2, nr. 12, 1991.
- CAPIDAN TH., BURCI JUSTINA, ZĂBAVĂ CAMELIA, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, Craiova, 2001.
- CAPIDAN, TH., MURNU, G., PAPACOSTEA, V., *Revista Macedoromână*, București, vol. III, nr. 1-2, 1931.
- CAPRINI, DUMITRU, *Riga Fereu. Erou în lupta de eliberare a Greciei de sub dominația otomană, descendent din familia de aromâni Trușina, din Veleștin*. În: „Lumina”, Grebena, an 2, nr. 1, ian.-apr. 1937, p. 43-49.
- CARAGIANI, GHEORGHE, *Studii aromâne*, București, 1999.
- CARAGIANI, IOAN, *Studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică, 1840-1921*. Publicație postumă însoțită de o notă biografică de Pericle Papahagi, (partea a I-a), București, 1929, vol. I și II.
- CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA, *La Roumanité Sud-Danubienne. L'Aroumanian et le Mégléno-Roumain*. În: „La Linguistique”, 8, 1972, p. 105-112.
- CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA, *Compendiu de dialectologie română nord și sud-dunăreană*, București, 1975.
- CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA, *Dicționar aromân (macedo-vlah)*, A-D, București, 1997.
- CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. *Identitate și identificare în problema aromânilor*. În: PVB, 1998, IV, p. 15-30; „România Literară”, 1998, 31, nr. 51-52, p. 21-23.
- CARAIANI N., SARAMANDU N., *Folclor aromân grămoștean*, București, 1982.
- CARANICA, I., *130 de melodii populare aromânești*, București, 1937.
- CARDAȘ, GHEORGHE, *Călători apuseni la Românii din Peninsula Balcanică*. În: „Revista Macedoromână”, an 2, nr. 1, 1930, p. 48-60.
- CARDULA IOAN, *Aromânii urmașii tracilor*, În: PVB, 3, 1997, p. 57-65.
- CARDULA IOAN, *Istoria aromânilor*, București, 2000.

- CASPER, *Eroina aromânească Evantia Margaritti*. În: „Almanah macedo-român”, București, vol. 2, 1901, p. 101-107.
- CAZZAITI, PIERRE B., *Les malentendu greco-roumaine en Macédoine. Pour la verité. Pour la justice. Pour nos intérêts communes*, Bucarest, 1904.
- CEARĂ, ILIE, *Gopeș, un sat istoric aromân*, În: PVB, 1998, 4, p. 155-158.
- CENTENARUL Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, București, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987.
- Chestiunea episcopatului românilor din Pind*. În: „Almanahul macedo-român”, vol. 1, 1900, p. 2.
- CHIAFAZEZI, ILIE M., *Inscripțiile din bisericile din Moscopole cu un adaos de prof. D. Berciu, Vălenii de Munte*, 1938.
- CHRISTU, VASILE, *Aromânii din Giurmaia de Sus. Date privitoare la școala română*, București, 1941.
- CIACHIR, N., *România în sud-estul Europei (1948-1886)*, București, Editura politică, 1968.
- CIACHIR, N., *Implicațiile pe plan european ale revoluției turce din 1908*. În: „Revista de istorie”, t. XXXI, 1978, nr. 9.
- CIACHIR, N., *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă (1789-1923)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.
- CIACHIR, N., *România și țările balcanice în perioada 1878-1900*. În: „Revista de istorie”, XXXIII, 1980, nr. 2, p. 237-352.
- CIACHIR, N., *Rolul României în sud-estul Europei (1900-1912)*. În: „Muzeul Național”, VI, 1982, p. 303-309.
- CIACHIR, NICOLAE, BERCAN, GHEORGHE, *Diplomația europeană în epoca modernă*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1984.
- CIARA I. CONSTANTIN, *Jalnica situație a românilor din Macedonia*. În: „Flambura Pindului”, București, an 1, nr. 1, 1929, p. 12.
- CIARA, I. CONSTANTIN, *Câteva date asupra aprigilor lupte ale românilor macedoneni în contra grecilor pe terenul cultural și național*. În: „Flambura Pindului”, București, an 1, nr. 2-3, 1929, p. 34-37.
- CIARA, I. CONSTANTIN, *Un episod din războiul balcanic. Incendierea bisericei românești din orașul Giurmaia de Sus*. În: „Flambura Pindului”, București, an 1, nr. 4, 1929, p. 60-62.
- CICMA, N. C., *Comuna Turia. Schiță monografică*. În: „Lumina”, Bitolia, an 5, nr. 10, 1905, p. 21-23.
- Cincizeci de ani de la înființarea Societății de Cultură Macedo-Română*, București, 1929.
- CIOLACHE, ST. COSTICĂ, *Comuna Beala de Jos. Schiță monografică*. În: „Lumina”, Bitolia, an 6, nr. 4, apr. 1908, p. 25-28.
- CIONESCU, N. STERIN, *O scurtă descripțiune a Crușovei*. În: „Almanahul macedo-român, vol. 1, 1900, p. 93-94.

- CIORMAN, GH., *Românii din Iugoslavia*. În: „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, an VII, nr. 25, ian-martie, 1939, p. 47-51.
- CIUMETTI ANTON, *Profesorul Apostol Carafoli* (necrolog). În: “Lumina”, Grebena, an 1, nr. 3, 1936, p. 39-40.
- CIUMETTI, ANTON, *Grebena. Descriere monografică a localității, populată preponderent de aromâni*. În: “Lumina”, Grebena, an 1, nr. 4 (oct./dec. 1936), p. 19.
- CIUMETTI, GH. COLA, *Guvernul [Venizelos] și noi românii*. În: „Flambura”, Salonic, an 2, nr. 5, 1913, p. 1-3.
- CIUMETTI, GH. COLA, *Corpul didactic primar în chestiunea redeșteptării naționale aromânești*. În: „Flambura”, an 1, nr. 5, 1912, p. 1-2.
- CIUPALĂ, ALIN, *Începuturile școlii românești în Macedonia, Epir și Thesalia (1864-1877)*. În: „Erasmus”, revista Societății de Studii Istorice, nr. 6, 1996, p. 28-38.
- CIUREA, I. AL., *Momente și aspecte esențiale ale influenței Sf. Munte asupra vieții religioase din Țările Române*, În: „Ortodoxia” an. V, nr. 2, aprilie-iunie, 1953, p. 279-294.
- CIVICA, P., *Comunele aromânești din cazaua Ianinei*. În: “Lumina”, Bitolia, an 1, nr. 12, dec. 1903, p. 293-294.
- CIVICA, P., *Comunele românești din ținutul Zagor. Epir*. În: “Lumina”, Bitolia, an 1, nr. 7-8, iul. aug. 1903, p. 167-168.
- CIVICA, P., *Fărșeroșii sau frâșeroșii din Vilaetul Ianina*. În: “Lumina”, Bitolia, an 2, nr. 7-8, iul.-aug. 1904, p. 201-202.
- CIVICA, P., *Românii din cazaua Premeti. Românii din sangiacul Berat*. În: “Lumina”, Bitolia, an 2, nr. 4, apr. 1904, p. 114-115.
- CIVICA, P., *Românii din Epir. Comuna Băiasa*. În: “Lumina”, Bitolia, an 3, nr. 1, ian. 1905, p. 17-21.
- CLARK, CHARLES UPON, *United Romania*, New York, 1932.
- CODRESCU, FLORIN, *Evoluția, structura și intensificarea schimburilor comerciale ale României cu Albania, Bulgaria, Egipt, Grecia, Iugoslavia, Palestina și Turcia*, București, „Cartea Românească”, 1938.
- COLȚ, GHEORGHE, *Colaborarea balcanică*, București, ed. Politică, 1983.
- COMAN V., *Meglenoromânii. Considerații istorico-geografice*. În: vol.: *Românii balcanici. Aromânii. Meglenoromânii*, București, 2004.
- CONSTANTE, C. S., *Aromânii sub Ali Pașa vizirul Ianinei*. În: „Dimândarea”, București, an 3, nr. 27-29, aug.-oct., 1939, p. 11-18.
- CONSTANTE, C., *Românii din Valea Timocului și a Moraviei*, În: „Revista Pindului, Macedoniei și Timocului”, București, an 1, 1929, p. 3-30.
- CONSTANTIN, THEODOR, *Sobor ținut de sfinția Sa Părintele Protoereu Theodor Constantin în biserica românească din Bitula Duminica la pâreasimi: 12 februarie*. În: “Lumina”, Bitolia, an 4, nr. 3, 1906, p. 69-72.

- CONSTANTINESCU, N. A., *Aromânii și România*. În: „Almanahul aromânesc” Frăția, 1927, p. 51-56.
- CONSTANTINECU, N. A., *Chestiunea timoceană*, București, 1941.
- CONSTANTINESCU, N. A., *Originea și expansiunea românilor*, București, 1943.
- CONSTANTINESCU-IAȘI, P., *Despre români și bulgari. Contribuții istorice la prietenia româno-bulgară*, București, Ed. de Stat, 1949.
- CORDESCU, MIHAIL VIRGIL, *Istoricul școlilor române din Turcia, Sofia și Turtucaia din Bulgaria și al seminariilor de limba română din Lipsca, Viena și Berlin*, București, 1906.
- COSMESCU, C., *Dimitrie Cazacovici și aromânismul*, București, 1903.
- COSMULEI, DIMITRIE, *Memoriu despre starea școlilor române din Macedonia*, București, 1891.
- COSMULEI, DIMITRIE, *Numele românilor*. În: „Lumina”, Bitolia, an 3, nr. 4, 1905, p. 122-125.
- COSMULEI, DIMITRIE, *Datini, credințe și superstiții aromânești*, București, 1909.
- COSTA-FORU C. G., *Macedonia!: Salutare închinată macedonilor*. În: „Calendarul aromânesc”, București, 1910, p. 91.
- COSTA-HRISICA, V., *Orientul economic: Relațiunile României cu Orientul; Rolul românilor macedoneni*. În: „Calendarul aromânesc”, București, 1912, p. 68-71.
- COUSINÉRY E. M., *Voyage dans la Macédoine*, Paris, 1831.
- CRĂCIUN, VICTOR, *Pentru întărirea spirituală a întregului neam românesc de peste 33 de milioane. Eseu asupra înțrăjutorării românilor de pretutindeni*, Băile Herculane, 1993.
- CRĂCIUN VICTOR, *Conceptul de românitate. O primă abordare a problemei*, București, 2003.
- Crezul în grai aromân*. În: „Almanah macedo-român”, vol. 3, 1903, p. 9.
- CRISTEA, SANDU-TIMOC, *Tragedia românilor de peste hotare (9-13 milioane)*, Timișoara, Ed. Astra Română, 1994.
- CRISTOFOR, ION, *Problema aromânilor*. În: „Tribuna”, 1994, 6, nr. 42, p. 1-2.
- CRISTOFOR, ION, *Aromânii la Strassbourg*. În: „Tribuna”, 1997, 9, nr. 33-34, p. 1.
- CRONȚ, C CRISTOFOR, ION, *Un popor, o cauză, un om (Aromânii)*. În: „Tribuna”, 1996, 8, nr. 39, p. 1-2.
- . *Din istoricul Sf. Munte Athos*, În: „Glasul Bisericii”, 33, 1974, nr. 9-10, p. 856-859.
- CUȘA, NICOLAE, *Macedonenii pe văile istoriei*, Constanța, 1990.
- CUȘA, NICOLAE, *Aromânii (macedonenii) în România*, Constanța, Edit. Muntenia, 1996
- CUȘA, NICOLAE, *Considerații cu privire la fărșeroții din Edesa – Macedonia*. În: PVB, 2, 1996, p. 107-117., Edit. Muntenia, 1996
- CUVATA, DINA, *Gânduri de ziua națională a aromânilor*. În: PVB, 1997, 3, p. 89-93.

- CUVATA, DINA, *Liceul din Bitolia, un focar al culturii aromânilor*. În: „Limes”, Constanța, 1998, 1, nr. 4, p. 144-146.
- CVIJIC, I. *La Peninsule Balkanique géographie humaine*, Paris, 1918.
- DABIJA, G., *Amintirile unui atașat român, în Bulgaria 1910-1913*, București, 1936.
- DAMIAN BOGDAN, *Despre daniile românești la Athos*, București, 1941.
- DAMIAN ieromonahul, *Chestiunea schitului românesc chinovial al Sf. Ioan Botezătorul din Sfântul Munte Athos, lămurită după acte autentice*, București, 1879.
- DANISCA, P. *Românii din Vilaietul Scodra (Scutari)*. În: „Lumina”, Bitolia, an 1, nr. 11, nov. 1903, p. 265-266.
- De GAVANA, ION, *Noul orașel aromânesc, Dolliani*. În: „Almanah macedo-român”, București, vol. 2, 1902, p.1.
- DELASTANICIU, *Biserica aromânească din Crușova*. În: „Frățilia”, an. 1, nr. 9, 1901, p. 139-141.
- DELASTANICIU, *Biserica română din Crușova*. În: „Almanahul macedo-român”, București, vol. 2, 1902, p. 156-158.
- DELATIMOC, *Românii din Serbia*, București, 1907.
- DENSUȘIANU, NIC., FREDÉRIC, DAMÉ', *Les Roumains de Sud-Macedoine, Thessalie, Epir, Albanie*, Paris, 1870.
- DIAMANDI AMINCEANU, V., *Despre aminceanul Floca*. În: „Lumina”, Bitolia, an.1, nr.4, apr. 1903, p. 95-96.
- DIAMANDI AMINCEANU, V., *Despre românii din Thessalia*. În: „Lumina”, Bitolia, an.1, nr. 2, feb.1903, p. 45-46.
- DIAMANDI AMINCEANU, V., *Imperiul româno-bulgar: 1186-1280*. În: „Flambura Pindului”, an. 1, nr. 2-3, apr.-martie 1929, p. 46-47.
- DIAMANDI AMINCEANU V., *Limba aromânească în orașul Aminciu (Meșova)*. În: „Revista Pindul”, București, an 1, nr. 9, 1988, p. 7-8.
- DIAMANDI SAMARINA, THOMASI, *Samarina*. În: „Almanah macedo-român”, București, vol. 2,1902, p.120-135.
- DIAMANDI, A. VASILE, *Renseignément statistiques sur la population roumaine de la Peninsule des Balkans*, Paris, 1906.
- DIAMANDI, A. VASILE, *Harta Turciei europene cu comunele aromânești*, București, 1913.
- DIAMANDI, STERIE, *Câteva cuvinte asupra românilor macedoneni*, București, 1928.
- DIAMANDI, STERIE, *Oameni și aspecte din istoria aromânilor*. În: „Cugetarea”, București, 1940.
- DIAMANDI-AMINCEANU, VASILE, *Românii din Peninsula Balcanică*, București, 1938; ed. a 2-a, București, Edit. Domino, 1999.
- DIMCA, CONSTANTIN, *Martirilor noștri*. În: „Calendarul aromânesc”, București, 1911, p. 152-157.

- DIMCA, CONSTANTIN, *În jurul chestiunii bisericești macedo-române*. În: „Calendarul aromânesc”, București, 1912, p. 52-58.
- DINESCU, ANTIPA, *Fundarea schitului român Prodromul*, Ploiești, 1891.
- DJUVARA, NEAGU, *Despre câteva familii de origine aromână așezate în Principate la sfârșitul secolului al XVIII-lea sau la începutul celui de al XIX-lea*. În: „Noul Album Macedo-Român”, vol. II, Freiburg, 1965.
- DJUVARA, Neagu, *Istorie și civilizație aromânească. Prezentarea unei antologii*. În: PVB, 1996, 2, p. 31-34.
- DJUVARA, Neagu, *Diaspora aromână în secolele XVIII și XIX*. În: vol.: *Aromânii*, București, 1996.
- DJUVARA, TRANDAFIR, *Souvenirs diplomatiques*, Paris, 1928 (2 vol.).
- DOBRESCU, M., *Anul 1908 și comunitățile românești sud-dunărene*. În: „Deșteptarea”, an. 4, nr. 6, 1993.
- DOGARU, MIRCEA, ZBUCHEA GHEORGHE, *O istorie a românilor de pretutindeni*, București, 2004.
- DRAGOMIR, SILVIU, *Vlahii și morlacii. Studiu din istoria românismului balcanic*, Cluj, 1924.
- DRAGOMIR, SILVIU, *Vechimea elementului românesc și colonizările străine în Banat*. În: „Anuarul Institutului de istorie națională”, Universitatea din Cluj, vol. III, 1924-1925.
- DRAGOMIR, SILVIU, *Vlahii din Peninsula Balcanică în evul mediu*, București, 1959.
- DRAGOMIR, SILVIU, *André Șaguna et Joseph Rajčic, Un chapitre de l'histoire des relations de l'église roumaine avec l'église serbe*. În: „Balcania”, București, 1943, VI, p. 242-282.
- DRIAULT, E., *La question d'Orient depuis ses origines jusqu'à nos jours*, Paris, 1938.
- DUMITRU ATANASESCU (necrolog). În: „Graiu bun”, București, an 1, nr. 10, 1907, p. 209-210.
- DUROSELLE, J. B., *L'Europe de 1815 à nos jours*, Paris, 1970.
- Eforiile – Regulamentul de organizare administrativă a școlilor și bisericilor din localitățile cu populație aromânească alcătuit la Congresul Popular din Bitolia, 1910*. În: „Calendarul aromânesc”, 1911, p. 158-162.
- Eforiile școlare*. În: „Almanah macedo-român”, vol. 1, 1900, p. 75-77.
- Epirot, *Miseria în Epir*. Scrisoare din Ianina, 7 noiembrie 1901. În: „Macedonia”, București, an 1, nr. 7, 1901, p. 1.
- Episcopatul Românilor macedoneni*, În: „Voința Națională”, București 1897, p. 15 și urm.
- FELEZEU, C., LURNPERDEAN, I., *Les valaques du Nord de la Peninsule Balcanique, Esquisse historique*, f.l., f.a. (cu ediții în limbile română și engleză).
- FILIPESCU TH., *Coloniile române din Bosnia*, București, 1906.

- FILITTI, PENELEA, GEORGETA, *Școlile aromânești în timpul celui de-al doilea război mondial*. În: *PVB*, 1996, 2, p. 73-88.
- FISCHER I., *Latina dunăreană*, București, 1985.
- FIZEȘIAN, VICTOR, *Răscoala românilor timoceni vidinieni (9 mai 1876)*. În: „Clio”, 1994, 3, nr.2-4, p. 35-36.
- FLORESCU FLOREA, *Românii de peste hotare în cadrul Institutului de Cercetări Sociale ale României*. În: „Timocul”, București, III, nr. 1-2, 1939.
- FLORESCU, FLOREA, *Românii din Iugoslavia, Istoric și evoluție demografică*, 1941.
- FLORESCU, FLOREA, *Românii dintre Moravia și Timoc. Istorie și evoluție demografică*, 1941.
- FLORESCU, FLOREA, *Românii din Bulgaria*. În: „Buletinul Societății Regale Române de Geografie”, an LXI, 1942, Extras, 125 p.
- FLORESCU, FLOREA, *Românii din dreapta Dunării. Dacoromânii din dreapta Dunării în opera lui Eley Kanitz*, 1942.
- FOTI ION, *Colonizarea Cadrilaterului*. În: „Dimândarea”, an 1, nr. 6, 1937, p. 17-18.
- FOTI ION, *Mitropolitul Andrei Șaguna ca macedo-român*. În: „Dimândarea”, București, an 2, nr. 14-16, 1938, p.1-6.
- FOTI, ION, *Macedo-românii în istorie*. În: „Dimândarea”, an.2, nr. 9, feb.1938, p. 1-3.
- FRĂȚINEAN, LIVIA, *Mărturii ale vieții culturale aromâne în secolul XVIII*. În: *PVB*, 1996, 2, p. 55-58.
- FRUNZĂ A., *Muntele Athos*, București, ed. Casa Școalelor, 1943.
- GÂRBOVICIANU, P., *Voia lui Dumnezeu în graiul național. Un episcopat românesc în Imperiul Turcesc*, București, 1897.
- GĂTĂIANȚU, P., *Comunitatea românilor din Yugoslavia 1990-1995*, Libertatea, Novi Sad, 1996.
- GHERMAN, ION, *Românii din jurul României*, București, 2003.
- GHIBU, OCTAVIAN, *Din istoria românilor timoceni: Anastasie Popovici văzut de Onisifor Ghibu*. În: „Revista de Istorie Militară”, București, 1994, nr. 3, p. 33-37; nr. 5, p. 22-27.
- GHICA, CONSTANTIN, *Orășelul Vlaho-Clisura..* În: “Lumina”, Bitolia, an.2, nr.4, apr.1904, p. 117-118.
- GHIULAMILA, IOAN, *Imigrația aromânilor*, București, 1930.
- GIULAMILA, I., *Luptele Gopeșenilor cu antarții. Macedonia*. În: „Almanahul aromânesc” Frățilia, București, 1928, p. 100-109.
- GIURESCU, C. C., *Despre Vlahia Asăneștilor*. În: „Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj”, vol. IV, Cluj, 1931.
- GIURESCU, C.C., *Problema românilor de peste hotare în discuția Parlamentului*. În: „Timocul”, București, 1936, an III, nr. 9-10.
- GOGIAMAN HARALAMBIE din Berat: *Memoriul privitor la gimnaziul și școalele primare din Albania*, București, 1920.

- GRAIUL *către frații a nostri aromâni ce s'achiamă macedoneni*, București, 1895.
- GRIGORIE, IOAN, *Românii din Iugoslavia*. În: „Banatul”, Timișoara, 1927, an II, nr. 6.
- GUCI, C., *Comune românești. Furca*. În: “Lumina”, Bitolia, an.4, nr. 2, feb., 1906, p. 51-54.
- HÂCIU, A. N., *Despre „Greci” și Aromâni*. În: „Timocul”, București, nr. 58, an VI, 1939.
- HÂCIU, A. N., *Aromânii. Comerț. Industrie. Artă. Expansiune. Civilizație*, Focșani, 1936.
- HAGI-GOGU, T., *Romanus și Valachus sau ce este Romanus, Roman, Român, Aromân, Valah și Vlah*, București, 1930.
- HARET, SPIRU, *Chestiuni de învățământ*, București, 1897.
- HARET, SPIRU, *Raport adresat M.S. Regelui asupra stării actuale a chestiei școlilor și bisericilor române din străinătate*, București, 1901.
- HARET, SPIRU, *Ale tale dintr-ale tale*, București, 1911.
- HASDEU, BOGDAN PETRICEICU, *Românii din Moravia*. În: „Almanah macedo-român”, Constanța, vol.1, 1900, p.58.
- HRISTODOL, GEORGE, *Românii macedoneni, ctitori de biserici în Transilvania*. În: “Deșteptarea”, an. 4, nr. 5, 1993.
- HRISTODOL, GEORGE, *Aromânii în publicistica transilvană (1874-1996)*. În: PVB, 1997, 3, p. 47-55.
- ION DI LA VIDIN. *Sacra Tribalia. Istoria românilor din dreapta Dunării*, București, Ed. Danubius, 1997.
- IONESCU, MARIA, *Societatea de Cultură Macedo-Română, între 1879-1900*. În: „Deșteptarea”, an. 4, nr. 8, 1993.
- IONESCU, MARIA, *Școlile românești din Albania în perioada interbelică (I)*. În: “Deșteptarea”, an. 4, 1993.
- IONESCU, MARIA, *Aspecte privind situația culturală a aromânilor din Iugoslavia în perioada interbelică*. În: „Clio”, 3, nr. 2-4, 1994, p. 21-22.
- IONESCU PETRE MARIA, *Școlile românești în Grecia în perioada interbelică*. În: „Dimândarea”, an. 8, nr. 4, 2001.
- IONESCU, EUGENIU, *Cauza românilor în Turcia europeană și conflictul cu Grecia*, București. 1906.
- IONESCU, EUGENIU, *Cauza românească și culturală în Grecia*, București, 1916.
- IONESCU, GHEORGHE, *Aromânii, o ramură glorioasă a trunchiului românesc*. În: „Revista de Istorie Militară”, 1995, nr. 1, p. 16-20.
- IONESCU, GHEORGHE, *Lupta de emancipare a aromânilor atestată în istoriografia română și străină*. În: „Revista istorică”, tom 8, nr. 11-12, 1997, p. 745-749.
- IONESCU, M. GH., *Istoria închinării mănăstirilor românești și abuzurile călugărilor străini*, București, 1899.
- IONESCU, TACHE, *Chestiunea macedoneană*, București, 1897.

- IONIȚĂ GH. I., *Românii din afara granițelor țării noastre în trecut și în prezent*, în vol. *Fațetele istoriei. Existențe, identități, dinamici. Omagiu academicianului Ștefan Ștefănescu*, București, 2000.
- IONIȚĂ, GH. I., *Românii de dincolo de actualele hotare ale țării noastre*, București, 1996.
- IODACHE, ANASTASIE, *Criza politică și războaiele balcanice, (1911-1913)*, București, 1998.
- IODAN, CONSTANTIN, *Politici naționale și minorități etnice: repere privind statutul românilor din Balcani în perioada interbelică*. În: „Muzeul Național”, București, 9, 1997, p. 281-289.
- IORGA, NICOLAE, *România, vecinii săi și chestiunea Orientului*, Vălenii de Munte, Edit. Societ. Neamul Românesc. 1912.
- IORGA, NICOLAE, *Două tradiții istorice în Balcani: a Italiei și a României*, extras din „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Secț. Ist., București, 1913.
- IORGA, NICOLAE, *Istoria statelor balcanice în epoca modernă. Lecții ținute la Universitatea din București*, Vălenii de Munte, 1913.
- IORGA, NICOLAE, *Muntele Athos în legătură cu Țările noastre*, București, 1914.
- IORGA, NICOLAE, *Pagini despre Serbia de azi*. Conferința ținută la Casa Școalelor, București, 1914.
- IORGA, NICOLAE, *Histoire des États balcanique à l'époque moderne*, Bucarest, 1914.
- IORGA, NICOLAE, *Istoria războiului balcanic*, Lecții ținute la Universitatea din București, București, 1915.
- IORGA, NICOLAE, *Sârbi, bulgari și români în Peninsula Balcanică în Evul Mediu*, extras din „Anal. Acad. Rom.”, seria II – tom XXXVIII, Mem. Secț. Ist., 1915, p. 20.
- IORGA, NICOLAE, *Ce înseamnă popoare balcanice?*, (Conferința ținută la Ateneul Român în ziua de 13 dec. 1915), Vălenii de Munte, 1916.
- IORGA, NICOLAE, *Iluzii și drepturi naționale în Balcani*. (Lecție de deschidere la Institutul de Studii sud-est-europene), Vălenii de Munte, 1916.
- IORGA, NICOLAE, *Istoria românilor din Peninsula Balcanică (Albania, Macedonia, Tesalia, etc.)* București, 1919.
- IORGA, NICOLAE, *Histoire des États balkaniques jusqu'à 1924*, Paris, 1925.
- IORGA, NICOLAE, *Două conferințe: 1. Românii pe malul drept al Dunării, 2. Muncă, lucru, plăcere?* Bibl. Fundației Culturale din Vălenii de Munte, Nr. 6, 1927.
- IORGA, NICOLAE, *Portretele domnilor noștri la Muntele Athos*, București, Cultura Națională, 1928.
- IORGA, NICOLAE, *Cum se studiază istoria românilor din Sud*. În: „Flambura Pindului”, București, an.1, nr. 1, mar. 1929, p. 2.
- IORGA, NICOLAE, *Pentru românii macedoneni: strălucitul discurs rostit în Parlament de savantul nostru profesor*. În: „Flambura Pindului”, an 1, nr. 1, 1929, p. 2.
- IORGA, NICOLAE, *Românii în străinătate de-a lungul timpurilor. Lecții la Școala Superioară de Război*. Vălenii de Munte, 1935.

- IORGA, NICOLAE, *Istoria învățământului românesc*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ilie Popescu Teiușan, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1971.
- IORGA, NICOLAE, *Chestiunea Dunării (Istorie a Europei Răsăritene în legătură cu această chestie)*, ediția Princeps, Vălenii de Munte, 1913; introducere, text îngrijit de Victor Spinei, Ed. Institutului European, Iași, 1988.
- IRIMIA ION, *Câteva figuri de români atoniți*. În: „Glasul Bisericii”, 11, 1952, 8-10, p. 418-426.
- Istoria învățământului din România. Compendiu*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971.
- Istoria Românilor. De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, coordonator Acad. Gheorghe Platon, vol. VII, tom II, Ed. Enciclopedică, București, 2003.
- Istoria Românilor, România întregită (1918-1940)*, coordonator prof. univ. Ioan Scurtu, vol. VIII, București, 2003. (cap. XVI – Românii din afara hotarelor țării p. 599-636).
- ISTRATI, C.I., *Călătorie la românii din Macedonia*. În: „Calendarul românesc”, 1912, p. 29-40.
- JEHAY, CONTE F., *Les Koutzo-Valaques et le conflit greco-roumain*, Bruxelles, 1906.
- JELAVICH, BARBARA, JELAVICH, CHARLES, *Formarea statelor naționale balcanice (1804-1920)*, (traducere de Iova Crețu), Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1999.
- JELAVICH, BARBARA, *Istoria Balcanilor, (XVIII-XX)*, vol. I-II (traducere de Mihai Eugen Avădanei), Iași, 2000.
- KAHL, THEDA, *Istoria aromânilor*, București, Edit. Tritonic, 2006.
- LAHOVARY, ALEXANDRU EM., *Amintiri diplomatice (Constantinopol 1902-1906)*, București, 1935.
- LAMOUCHE, LEON, *La Peninsule Balkanique. Esquisse historique, ethnographique, psihologique et litteraire*, Paris, 1899.
- LAMOUCHE, LEON, *Les roumains de Macedoine*, Paris, 1913.
- LAPEDATU, AL., *Românii din Iugoslavia*. În: „Viitorul”, 1924, XVIII, nr. 5039.
- LASCU, STOICA, *De la populația romanizată la vlahi (aromâni), români balcanici*. În: „Studii și Articole de Istorie”, București, LXX, 2005, p. 28-59.
- LASCU, STOICA, *Românii balcanici în percepția societății din principate – în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, În vol.: *Etnie. Națiune. Confesiune*, Oradea, 1996, p. 58-66.
- LAURENT, V., *Le Patriarche d'Ochrida Athanase II et l'église roumaine*. În: „Balcania, Revue de L'Institut D'Etudes et Recherches Balcaniques”, Bucarest, 1945, VIII, p. 3-65.
- LAZAROU, A., *L'aroumain et ses rapports avec le grec*, Thessalonique, 1986.
- LAZĂR, VICTOR, *Die Südrumänen, des Turkei und der angrenzenden Länder Mit einer karte*, Bukarest, 1910.
- Legățiile și consulatele române în Balcani. Școlile românești din Peninsula Balcanică (1926-1927)*. În: „Almanahul aromânesc” Frățilia, 1927, p. 140.

- LEJEAN, G., *Etnographie der europäischen Turkei*, Gotha, 1861. Text în limba germană și franceză.
- LELEA, ION, *Categorii funcțional-tematice și structurale ale folclorului iugoslav și românesc: categorii identificate în culegerile anterioare și proprii ale folclorului românesc din Banatul iugoslav*, Novi Sad, Societatea de limbă română din Voievodina, 1995.
- LEONTE, A., *Către aromâni*, București, 1905.
- LEONTE, A., MISAIL, G., PUPPA, I. C., *25 de ani de luptă în chestia macedoneană*, Galați, 1904.
- Les Roumains de Macédonie*, Bucarest, 1913.
- LEȘEANU, ISIDOR, *Românii din Bosnia și Herțegovina în trecut și azi*, 1906.
- LIPATTI, VALENTIN, *Balkanii ieri și azi*, București, Ed. Politică, 1998.
- Macedonia macedonenilor*, București, 1912.
- MAGIRU, MARIA, *Dobrogea. Studiu etnografic. 2. Românii balcanici, Aromânii*, Constanța, 2001.
- MAIORESCU, TITU, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul*, ed. a 2-a, București, Ed. Machiavelli, 1995.
- MAKSUTOVICI, CRISTIA, *Confluente culturale româno-albaneze*, București, Ed. Kriterion, 1995.
- MAKSUTOVICI, CRISTIA, *Relațiile româno-albaneze (1990-1996)*, București, Uniunea Culturală a Albanezilor din România, 1997.
- MAMINA, ION; BULEI, ION, *Guverne și guvernanți 1866-1916*, București, Silex, 1994.
- MAMINA, ION; SCURTU IOAN, *Guverne și guvernanți, 1916-1938*, București, Silex, 1994.
- MÂNDRESCU, S., *Pentru viitorii noștri apostoli*. În: „Almanahul aromânesc” Frățilia, 1927, p. 27-29.
- MÂNDRESCU, S., *Congresul de la Timișoara al românilor bănățeni refugiați*, În: „Graiul românesc”, București, 1930, an IV, p. 123.
- MANEA, DIMITRIE, *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
- MANOLACHE, ANGHEL, PÂRNUȚĂ, GHEORGHE, *Istoria învățământului din România*, vol. II (1821-1918), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993.
- MANOLESCU, ION, *Prezentul și viitorul macedo-românilor*, București, 1944.
- MARCU L.P., *Le système juridique traditionnel chez les Vlaques Balcaniques*. În: „Recherches de l’histoire des institutions et du droit”, București, vol. 10, 1985.
- MARINESCU, FLORIN, *Valorificarea documentelor românești de la Muntele Athos la Centrul de cercetări neogrecești din Atena*. În: “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol”, Iași, tom. 26, 1989, p. 1-9.
- MARTIS, NIKOLAOS K., *The Falsification of Macedonian History*, Athens, 1985.

- MĂRGĂRIT, APOSTOL et FEVEYRIAL, *Les Valaques du Pinde*, Constantinopol, 1881.
- MĂRGĂRIT, APOSTOL, *Réfutation d'un brochure gréque, par un Valaque Épirote*, Constantinopol, 1879.
- MĂRGĂRIT, APOSTOL, *Les Grecs, les Valaques, les Albanais et l'Empire Ottoman*, Bruxelles, 1886.
- MĂRGĂRIT, APOSTOL, *Școalele române din Macedonia*, București, 1895.
- MĂRGĂRIT, APOSTOL, 1932-1903. Necrolog. În: "Lumina", Bitolia, an 1, nr. 10, 1903, p. 234-235.
- MEHEDINȚEANU, I. *Situația românilor din Banatul iugoslav*. În: „Societatea de Măine”, Cluj, IV, 1927, p. 269-270.
- MEHEDINȚI, SIMION. *O socoteală pentru tineret*. În: "Lumina", Grebena, an. 4, nr. 1-2, 1940, p. 1-10.
- Mémoire des Roumaines de Serbie*, Paris, Welphoff et Roche, f.a., 16 p.
- MÉMOIRE *sur la situation des minorités roumaine transdanubiennes, Jugoslavie, Bulgarie, Grèce, Albanie*, Bucarest, 1925.
- MEMORIU istorico-statistic asupra Muntelui Athos și situațiunea ce au călugării, în special românii. București, 1908.
- MEMORIU privitor la școalele române de peste Balcani, f. loc., f. a (anonim).
- Memoriul corpului didactic din Macedonia către Primul Ministriu Titu Maiorescu*, București, 1913.
- Memoriul studenților macedoromâni*, București, 1913.
- METEȘ, ȘT., Câteva știri privitoare la Românii din Croația. În: „Patria”, Cluj, 1921, an III, p. 254 și urm.
- METTA CONSTANTIN, *Consiliile administrative provinciale. Provinciile locuite de aromâni, în urma drepturilor civile acordate prin Iradeaua imperială din 10 Mai, 1905*. În: "Lumina", Bitolia, an. 3, nr.12, dec. 1905, p. 356.
- MICIBUNA, MENELAU, *Problema școlilor românești din Grecia*. În: „Flambura Pindului”, an 1, nr. 2-3, 1929, p. 48.
- MICLE VENIAMIN, *Manuscrisele românești de la Prodromul (Muntele Athos)*, Eparhia Râmnicului-Costești, Ed. Sfintei Mănăstiri Bistrița, 1999.
- MICLEA, SILVIU, *Pentru înființarea unei episcopii românești în Iugoslavia*. În: „Graiul românesc”, VI, București, 1932, p. 35-26.
- MIHADAȘ, TEOHAR, *Aromânii și rolul lor în Balcani*. În: PVB, 1995, 1, p. 21-25.
- MIHĂESCU, H., *La langue latine dans le sud-est de l'Europe*, București-Paris, 1978.
- MIHĂESCU, H., *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, București, 1993.
- MIHĂILEANU, ȘTEFAN, *D-nul Mărgărit și școlile din Macedonia*. În: „Macedonia”, nr. 8, 1889, p. 140-142.
- MIHĂILEANU, ȘTEFAN, *Școala și biserica din Ochrida*. În: „Almanah macedo-român”, vol. 1, 1900, p. 45-51.

- MIHĂILESCU, VASILE, *Rolul României în Peninsula Balcanică*, București, 1900.
- MILIN, MIODRAF, *Relațiile politice româno-sârbe în epoca modernă (secolul al XIX-lea)*, București, Edit. Acad. Rom., 1992.
- MILOTA, I., *Câteva reflexii în legătură cu Congresul Românilor din Jugoslavia*. În: „Banatul”, Timișoara, 1920, an V, nr. 1.
- MIȘICU V., *Aromânii în Banat*. În: „Deșteptarea”, an. 2, nr. 2, 1991.
- MITAR, TIBERIU, *Două comune românești*. În: „Nădejdea”, Berlin, oct, 1933.
- MOISESCU, GH. I. [prof. diacon], *Contribuția românească pentru susținerea Muntelui Athos în decursul veacurilor*. În: „Ortodoxia”, an. V, nr. 2, aprilie-iunie, 1953, p. 238-278.
- MOLDOVEANU, IOAN, *Contribuții la istoria relațiilor Țărilor Române cu Muntele Athos (1650-1863): în întâmpinarea a 1040 de ani de la fondarea Muntelui Athos (963-2003)*, București, Ed. Semne, 2002.
- MORARIU, TIBERIU, *Românii dintre Morava și Timoc*. În: „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, an IX, mai-august, 1941.
- MOSCOPOLEANU, V. – *Un document despre Moscopole. Reproducerea în limba română a documentului descoperit în Arhiva Bibliotecii de Stat din Budapesta*. În: „Lumina”, Bitolia, an.3, nr. 2, feb. 1905, p. 42.
- MURNU, GEORGE, *Câteva pagini din trecutul nostru*. În: „Macedonia”, nr. 9, 1889, p. 156-157.
- MURNU, GEORGE, *Istoria românilor din Pind, Valahia Mare (980-1259)*, București, 1913.
- MURNU, GEORGE, *Pentru românii din Peninsula Balcanică*, Cuvântare rostită în ședința Senatului, București, 1920.
- MURNU, GEORGE, *Românii și grecii. Conferință rostită cu ocazia Centenarului independenței Greciei în calitate de membru al Societății „Amicii Greciei”*. În: „Revista Macedoromână”, an 3, nr. 1-2, 1929, p. 3-9.
- MURNU, GEORGE, *România și Elada*, București, 1935.
- MURNU, GEORGE, *Din istoria Românilor balcanici. Relațiile româno-bulgare în Evul Mediu*. În: „Dimândarea”, an.2, nr. 17-19, oct-dec., 1938, p. 3-12.
- MURNU, GEORGE, *Românii din Bulgaria medievală*, București, Imprimeria Națională, 1939.
- MURNU, GEORGE, *Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Nicolae Șerban Tanașoca, București, Ed. Acad., 1984.
- MUZET, ALPHONSE, *Le monde balkanique*, Paris, Ernest Flammarion, 1917.
- NACIO, N. N., *Viitorul românismului în Balcani*, București, 1903.
- NANDRIȘ, J., *The Aromanian Approaches to Evidence*, Hamburg, 1987.
- NANU, F. C., *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României, 1354-1937*, vol. III, București, 1938.

- NANU, F. C., *Politica externă a României. 1918-1939*, ediție de V. F. Dobrinescu, I. Pătroiu, Iași, 1993.
- NAUM DELAVARDAR, ION, *Pro Meglenia*, București, 1942.
- NĂDEJDE, I., *Românii și aromânii*. În: „Almanahul macedo-român”, vol. 2, 1902, p. 63-80.
- NĂSTUREL, PETRE Ș., *Legăturile Țărilor Române cu Muntele Athos până la mijlocul veacului al XV-lea*. În „Mitropolia Olteniei”, Craiova, an. X, nr. 11-12, nov.-dec. 1958, p. 735-758.
- NĂSTUREL, PETRE Ș., *Les Valaques balkaniques aux Xème-XIIIème siècle (Mouvements de population et colonisation dans la Romania grecque et latine)*. În: „Byzantinische Forschungen”, Amsterdam, VII, 1979, p. 79-112.
- NĂSTUREL, PETRE Ș., *Les Valaques de l'espace byzantin et bulgare jusqu'à la conquête ottomane*. În: vol. *Aromânii, Istorie. Destin. Limbă*, București, 1989, p. 50-82.
- NEIESCU, P., *Mic atlas al dialectului aromân din Albania și fosta Republică Iugoslavă Macedonia*, București, 1997.
- NEMOIANU, P., *Românii din Bacika*. În: „Analele Banatului”, Timișoara, an II, 1929, nr. 2.
- NEMOIANU, P., *Românii din Banatul Sârbesc*. În: „Țara Noastră”, Cluj, an I, nr.31, 21 sept. 1930.
- NEMOIANU, P., *Românii din Croația și Slovenia*. În: „Analele Banatului”, Timișoara, 1930, III, nr. 2.
- NEMOIANU, P., *Sârbii și Banatul*, Craiova, 1930.
- NEMOIANU, P., *Situația românilor din Iugoslavia*. În: „Banatul”, Timișoara, an V, 1930, nr. 1.
- NENIȚESCU, ION, *De la românii din Turcia europeană. Studiu etnic și statistic asupra aromânilor*, București, 1905.
- NERO, THEODOR, *Aromânii din cazaua Florina*. În: „Lumina”, Bitolia, an. 2. nr. 6, iun. 1904, p. 173-174.
- NERO, THEODOR, *Comuna Pisuderi*. În: „Lumina”, Bitolia, nr. 11-12, nov.-dec., 1906. Schiță monografică.
- NESTORESCU, VIRGIL, *Românii timoceni din Bulgaria: grai, folclor, etnografie*, București, Ed. Fundației Culturale Române, 1996.
- NICOLAESCU, ST., *Din daniile lui Ștefan cel Mare făcute mănăstirii Zografu de la Sfântul Munte Athos*, București, 1938.
- NICOLAESCU, STOICA, *Românii macedoneni*, București, 1899.
- NICOLAU, IRINA, *Aromânii: Credință și obiceiuri*, București, 2001.
- NICOLESCU, DIMITRIE – *Târnova și Magarova*. În: „Lumina”, Bitolia, an.2, nr. 6, iun. 1904, p. 183-186.
- NICOLESCU, MIHAIL, *Martirii armâniului: Vangheli I. Nicolceanu (croitor) din Belcamen*. În: „Almanah macedo-român”, București, vol. 3, 1903, p. 48-50.

- NICOLLA N., *Papa Lambru Balamace*. În: "Dimândarea", a. 1, nr. 2, 1994.
- NIFON, Arhimandritul, *O scrisoare de la Sfântul Munte*, București, 1889.
- NISTOR, I. I., *Bisericile și școala greco-română din Viena*. În: "Anal. Acad. Rom.", Mem. Sect. Ist., t. XIII, serie III, 1932-1933.
- NISTOR, ION I., *Originea românilor din Balcani și Vlahiile de Tesalia și Epir*, În: „An. Acad. Rom”. Mem. Sect. Ist., Seria III, t. XXVI, 1944, p. 151-212.
- NOE, CONSTANTIN, *Les Roumains Koutzo-Valaques*, București, 1913.
- NOE, CONSTANTIN, *O carte sârbească despre aromâni, Popovici, Dr. M., „O țințărime”*, Belgrad, 1937, București.
- Noi vlahii*, Craiova, 2000.
- Numele românilor*. În: "Lumina", Bitolia, an. 3, nr. 4, apr. 1905, p. 122-125.
- O statistică interesantă* [a absolvenților liceului român din Bitolia]. În: „Calendarul aromânesc”, București, 1911, p. 186.
- ONCIUL, DIMITRIE, *Originile Principatelor Române. Pagini istorice*. În: „Almanahul macedo-român”, vol. 2, 1902, p. 35-59.
- ORGHIDEAN, EUGEN, *Spiru Haret reformator al învățământului românesc*, Ed. Media Publishing, 1994.
- PANAITESCU, P. P., *Români și bulgari*, București, 1944.
- PANCOVICI, ALEXANDRU, *Despre românii din Macedonia și Muntele Athos – Impresii de călătorie*, București, 1885.
- PANEA, NICOLAE, BALOSU, CORNEL, OBROCEA, GH., *Folclorul românesc din Timocul bulgăresc*, Craiova, Ed. Omniscope, 1996.
- PAPA, SPIRIDON, *Comuna Ferica (Fieri) și satele românești din împrejurul ei*. În: "Lumina", Bitolia, an. 1, nr. 9, sept. 1903, p. 214.
- PAPA, IANUȘI, V. – *Aromânii olimpiani. Prezentarea monografică a localităților Ceterina și Corița*. În: "Lumina", Bitolia, an. 2, nr. 2, feb. 1903, p. 41-43.
- PAPACOSTEA DANIELOPOLU, CORNELIA, DEMENY, LIDIA, *Carte și tipar în societatea românească și sud-est Europeană (secolele XVII-XIX)*, București, 1985.
- PAPACOSTEA, GOGA (GUSU), *În zilele redeșteptării macedo-române. Memorii*. București, 1924.
- PAPACOSTEA, GOGA (GUSU), *În zilele redeșteptării macedo-române. Memorii, acte, corespondență*, București, 1927.
- PAPACOSTEA, VICTOR, *Trecerea românilor din Cazaua Silistrei sub exarhatul Bulgariei*, În: „Graiul românesc”, București, 1928, Extras, 8 p.
- PAPACOSTEA VICTOR, *Însemnările lui Ioan Șomu Tomescu privitor la arhimandritul Averchie*. În: „Revista Aromânească”, an. 1, nr. 1, 1929, p. 38-55.
- PAPACOSTEA, VICTOR, *O narațiune bulgară despre aromânii din regiunea Ohrida. Monastir în prima jumătate a sec. XIX*. În: „Revista aromânească”, an. 1, nr. 2, 1929, p. 137-147.

- PAPACOSTEA, VICTOR, *Memoriul macedoromânilor către Napoleon*. Un proiect de autonomie românească în Peninsulă. În: „Revista macedoromână”, III, 1931, 1-2, p. 23-35.
- PAPACOSTEA, VICTOR, *Teodor Anastasie Cavalioti, Trei manuscrise inedite*, București, 1932, În: „Revista istorică română”, IX – 1931 și I – 1932), Extras, 66 p.
- PAPACOSTEA, VICTOR, *Esquisse sur les rapports entre la Roumanie et L'Epire*. În: „Balcania”, I, 1938, p. 230-244.
- PAPACOSTEA, VICTOR, *Civilizație românească și civilizație balcanică*, București, Ed. Eminescu, 1983.
- PAPAHAGI, NICOLAE, *Aminciu sau Mețova*. În: „Almanahul macedo-român”, vol. 2, 1901, p. 83-84.
- PAPAHAGI, NICOLAE, *Ce sunt Cuțo-Vlahii*. În: „Lumina”, Bitolia, an. 4, nr. 1-2, 1940, p. 140.
- PAPAHAGI, NICHOLAS, *La question macédonienne*, Bucarest, 1901.
- PAPAHAGI, NICHOLAS, *Les roumains de Turquie. Ouvrage publié sous les auspices de la Société macédo-roumaine de culture intellectuelle*, 1905.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Aromânii (Din punct de vedere istoric-cultural)*, București, 1912.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Chestiunea aromânească*, Brașov, 1906.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Din trecutul cultural al aromânilor*, București, 1912.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Gramatica Română sau Macedo-română*, București, 1915.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Megleno-românii*, Studiu etnografic, filologic, Partea I, În: „Anal. Acad. Rom.” Seria II, Tom XXV, Mem. Sect. Lit., 1902. Extras, 134 p. Legată cu: De la românii din Albania.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Românii din Meglenia (Texte și glosar)*, București, 1900.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Scriitorii aromâni în secolul al XVIII-lea, (Cavalioti, Ucuta, Daniil)*, București, 1909.
- PAPAHAGI, TACHE, *Aromânii din punct de vedere istoric, cultural și politic*. Conferința ținută la ședința publică la Congresul Studentesc din Galați, din 25 august 1915, București, f.a..
- PAPAHAGI, TACHE, *La românii din Albania*, București, 1920.
- PAPAHAGI, TACHE, *Antologie aromânească*, București, 1922.
- PAPAHAGI, TACHE, *O problemă de romanitate sud-ilirică*, București, 1923.
- PAPAHAGI, TACHE, *Macedoromânii sau aromânii*, București, 1927.
- PAPAHAGI, TACHE, *Dumitru Cosmulei: 1860-1929*. [necrolog]. În: „Revista aromânească”, an 1, nr. 2, 1929, p. 206.
- PAPAHAGI, TACHE, *Originea muloviștenilor și gopeșenilor în lumina unor texte*. În: „Grai și suflet”, revista „Institutului de filologie și folclor”, București, 1930.
- PAPAHAGI, TACHE, *Aromânii. Grai, folclor, etnografie*, București, 1932.

- PAPAHAGI, TACHE, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ed. a 2-a, București, Ed. Academiei, 1974.
- PAPAHAGI, TACHE, *Mic dicționar folcloric*, București, 1979.
- PAPAHAGI, TACHE, *Antologie aromânească*, București, 1992.
- PAPAHAGI, VALERIU, *Originea geografică a aromânilor. Note bibliografice*. În: „Revista aromânească”, București, I, nr. 1, 1929, p. 56-66.
- PAPAHAGI, VALERIU, *Originea geografică a aromânilor*. În: „Revista aromânească”, an. 1, nr. 1, 1929, p. 56-66.
- PAPAHAGI, VALERIU, *Aromânii din Moloviștea*, București, 1933.
- PAPAHAGI, VALERIU, *Aromânii moscopoleni și comerțul venețian în secolele XVII-XVIII*. Prefață de d-l profesor N. Iorga, București, Editura Societății de Cultură Macedo-Română, 1935.
- PAPAHAGI, VALERIU, *Locul aromânilor în istoria neamului nostru*. În: “Lumina”, Greben, an. 1, nr. 3, iul-sep 1936, p. 4-7.
- PAPAHAGI, VALERIU, *Când a recunoscut știința apuseană latinitatea aromânilor*. În: “Lumina”, Bitolia, an. 2, mai-sep 1937, p. 2-8.
- PAPAHAGI, VALERIU, *Moscopole*, Roșiorii de Vede, 1939.
- PAPAHAGI, VALERIU, *Românii din Peninsula Balcanică după călătorii apuseni din secolul al XIX-lea*, Roșiorii de Vede, 1939.
- PAPAHAGI, VALERIU, *Esprit-Marie Cousinery și aromânii*. În: “Lumina”, Grebena, an. 4, nr. 1-2, 1940, p. 20-28.
- PAPA-IANUȘI, V., *Selia de Sus*. În: “Lumina”, Bitolia, nr. 9, sept. 1903, p. 215-218.
- PAPANACE, CONSTANTIN, *Fermentul aromân (macedoromân) în sud-estul european*, Constanța, Ed. Fundației Andrei Șaguna, 1995.
- PAPANACE CONSTANTIN, *Mărturiile lui Constantin Papanace*, București, 1996.
- PAPANACE, CONSTANTIN, *Geneza și evoluția conștiinței naționale la macedoromâni*, Timișoara, Ed. Brumar, 1995.
- PAPANACE, CONSTANTIN, *Reflexii asupra destinului istoric și politic*, București, 2000.
- PAPA-SOTIR, STERIE, *Arderea Crușovei*. În: Calendarul aromânesc, București, 1911. p. 142-146.
- PAPARI, AUREL; TAMBOZI, IUSTIN, *Problema aromânească și rolul Fundației Andrei Șaguna în sprijinul ideilor raportului comunității europene privind protecția cultural lingvistică a aromânilor*. În: PVB, 1997, 3, p. 129-142.
- PAPATHANASIU I., *Istoria vlahilor în imagini*, Salonic, 1994, (în lb. greacă); 2004 (lb. română)..
- PAPAZISI, PERICLE, *Beala de Sus*. În: “Lumina”, Bitolia, an. 4, nr. 9, sep 1906, p. 265-268.
- PAPAZISI, PERICLE, *Comuna Poroi de Sus*. În: “Lumina”, Bitolia, an. 4, nr. 5, mai 1906, p. 129-130.

- PAPAZISSU, GH., *Înființarea unei episcopii în Macedonia e necesară?* În: „Flambura Pindului”, București, an 1, nr. 2-3, 1929, p. 45.
- PAPILIAN, N., *Românii din Peninsula Balcanică. Cercetări*. București, 1885.
- PAPULI, N., *Aromânii din Cardîța (Tesalia)*. În: „Graiu bun”, București, an. 1, nr. 4-5, iul-aug 1906, p. 108-109.
- Papuli, N., *Aromânii din Tricala (Tesalia)*. În: „Graiu bun”, București, an. 1, nr. 8-9, 1906, p. 186-188.
- PARIZA, MARIA, *Cărți românești despre românii sud-dunăreni – purtătoare ale ideii unității de neam*, În: *Biblion*, 1993, 1, nr. 1, p. 6-7.
- PASCU, ST., MANOLACHE A., VERDEȘ, ION, *Istoria învățământului din Peninsula Balcanică și Orientul Apropiat*, București, vol. I, 1983.
- PATICINA, I., *I.C.Massimu, dascăl și filozof*. În: „Deșteptarea”, an.3, nr. 6, București, 1992.
- PĂCURARIU, MIRCEA, *Scurtă istorie a bisericii ortodoxe române*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002.
- PĂIUȘAN, RADU, CIONCHIN, IONEL, *O istorie a românilor din nord-vestul Serbiei*, Timișoara, Ed. Ando-Tours, 1998.
- PĂIUȘAN, RADU, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire (1895-1919)*, Timișoara, Editura de Vest, 1993.
- PĂTÂRLĂGEANU, C. RADA, *Călătorii în Macedonia, Thesalia, Muntele Athos*, Ploiești, 1884.
- PÂRNUȚĂ, GH., *Școlile române din Macedonia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, comunicare la Simpozionul româno-iugoslav (aprilie, 1977).
- PÂRVAN, VASILE, *România și popoarele balcanice*, București, 1913.
- PÂRVULESCU, CAMELIA, *Școlile și bibliotecile aromânilor din Peninsula Balcanică în primele decenii ale secolului al XX-lea*. În: „Caietul seminarului special de științe auxiliare ale istoriei”, București, vol. V, 1995, p. 33-39.
- PENCOVICI, ALEXANDRU, *Despre românii din Macedonia și Muntele Athos. Impresii de călătorie*, București, 1885.
- PENȚI, CIUMA AL., *Prima distrugere a Gramastei*. În: “Lumina”, Bitolia, an. 5, nr. 4, apr 1907, p. 104-109.
- PERDICHİ, LAZĂR I., *Schiță monografică despre comuna românească Doliani*. În: “Lumina”, Bitolia, an. 1, nr. 4, oct-dec 1936, p. 25-29.
- Perenitatea vlahilor în Balcani, istorie și civilizație aromânească*, Constanța, Ed. Fundației Andrei Șaguna, vol. I, 1995; vol. II, 1996, vol. III, 1997; vol. IV, 1998.
- PERTALI, GHEORGHE, *Monografia orașelului Aminciu (Mețova)*. În: “Lumina”, Grebena, an. 2, nr. 2-3, mai-sep 1937, p. 2.
- PETRE, MARIA, *Aromânii și relațiile culturale româno-otomane la începutul secolului al XX-lea*, În: „Revista Istorică”, tom VIII, 1997, nr. 11-12, p. 739-743.
- PETRE, MARIA, *Informații privind învățământul românilor din Albania în perioada 1918-1945*. În: „Revista Arhivelor”, 59, 1997, nr. 1, p. 122-126.

- PETRE, MARIA, *Școli românești în Grecia în perioada interbelică*. În: „Analele Dobrogei”, Constanța, 4, 1998, nr. 1, p. 183-188.
- PETRE, PETRINCA, *Românii de peste hotare*. În: „Timocul”, București, II, 1935, nr. 9-10.
- PETRE, PETRINCA, *Românii și problema minorității române din Bulgaria*, În: „Timocul”, București, an II, 1936, nr. 7-8, sept-oct.
- PETRE, PETRINCA, *Românii din Albania*, În: „Timocul”, București, an V, 1938, nr. 7-8.
- PETREANU, ELISABETA, *România și relațiile interbalcanice în perioada postbelică*, București, 1978.
- PETROVICI, EMIL, *Românii dintre Timoc și Morava*, În: „Transilvania”, Sibiu, an 72, 1941, nr. 3, p. 181.
- PEYFUSS, MAX DEMETER, *Chestiunea aromânească. Evoluția ei de la origini până la pacea de la București (1913) și poziția Austro-Ungariei*, traducere de N. Șerban Tanașoca, București, Ed. Encilop, 1994.
- PIAHA, ION, *Aromânii din ținutul Seres*. În: „Lumina”, Bitolia, an. 2, nr. 5, mai 1904, p. 140-142.
- PICEAVA, DUMITRU, *Câteva considerații privind rolul intelectualilor și a mass-media în reliefaarea existenței unei comunități*. În: PVB, 1998, 4, p. 107-113.
- PICOT, EMILE, *Românii macedoneni în Austria și Ungaria*. În: „Almanahul macedo-român”, București, vol. 2, 1902, p. 67-73.
- PICOT, ÉMILE, *Les roumains de Macedoine*, Iași, 1940.
- PINETTA, MIHAIL, *Apostol Mărgărit*, Iași, 1940.
- PINETTA, MIHAIL, *Propaganda politico-culturală națională bulgară în Macedonia: atitudinea dușmănoasă a bulgarilor față de elementul aromânesc*. În: „Almanahul aromânesc” Frățilia, 1928, p. 89-98.
- POGHIRC C., *Romanizarea lingvistica și culturală în Balcani*. În: vol.: *Aromânii*, București, 1996.
- POPA, ANGHEL, *Un document inedit despre organizarea primei școli românești la aromânii din sudul Dunării*, În: „Revista Istorică”, 8, 1997, nr. 11-12, p. 779-782; PVB, 3, 1997, p. 35-40.
- POPA, ANGHEL, *Aromânii în Bucovina, Câmpulung Moldovenesc*, 2000.
- POPA, MIRCEA, *Școli românești în Balcani*, În: „Tribuna”, 1994, 6, nr. 29-32, p. 8-10.
- POPESCU N.M., *Ioan „preotul”... Episcopiei aromânilor*. În: „Biserica Ortodoxă Română”, București, an III, nr. 7-8, 1934.
- POPESCU, R., BALKANSKI, T., *Aromânii din Rodopii Bulgariei și graiul lor*, Craiova, 1995.
- POPESCU-SPINENI, MARIN, *Procesul mănăstirilor închinat – Contribuții la istoria socială românească*. București, Institutul de Arte grafice, 1936.
- POPESCU-SPINENI, MARIN, *Aspecte geo-politice și economice*, București, 1941.
- POPESCU-SPINENI, MARIN, *Românii din Balcani*, București, 1941.
- POPESCU-SPINENI, MARIN, NOE, C-TIN, *Les roumains en Bulgarie*, Craiova, 1939.

- POPI, VRSAC GLIGOR, *Avântul mișcării culturale la românii din Voivodina în primul deceniu postbelic*. În: „Clio”, 1994, 3, nr 2-4, p. 33-34.
- POPI, VRSAC GLIGOR, *Românii din Banatul sârbesc în secolele XVIII-XX: pagini de istorie și cultură*, București, Ed. Fundației Culturale Române, 1993.
- POPI, VRSAC GLIGOR, *Românii din Banatul iugoslav între cele două războaie (1918-1941)*, Timișoara, Edit. De Vest, 1996.
- POPILIAN, NICOLAE, *Românii din Peninsula Balcanică*, București, 1985.
- POPNICOLA, NICO, *Aromânii în Balcani*. În PVB, 1995, 1, p. 45-48.
- POPOVICI, ATHANASIE, *Apel în numele Românilor din Serbia către Guvernul și Parlamentul român*. În: „Universul”, București, 1912, p. 21.
- POPOVICI, ATHANASIE, *Românii din Serbia*. În: „Românismul”, București, 1913.
- POPOVICI, ATHANASIE, *Mémoire des Roumains de Serbie*, Paris, 1919.
- POPOVICI D. I., *Despre aromâni*, 1934.
- POPOVICI, I. MAX, *Situația românilor macedoneni din Iugoslavia, Grecia și Bulgaria și chestia colonizărilor în România*, București, 1930.
- POPOVICI, I. MAX, *Situația românilor Macedoneni din Iugoslavia, Grecia și Albania în chestia colonizării în România*, București 1930.
- POPOVICI, M, NOE CONSTANTIN: *O carte sârbească despre aromâni. Belgrad 1937*, București, f.a.
- POPOVICIU GEORGE, *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904.
- POPOVICIU GEORGE, *Memorii cu privire la integritatea Banatului*, redactate de dr. George Popoviciu, Caransebeș, 1929.
- POPP, N., *Românii din Banatul Iugoslav*. În: „Timocul”, an VIII, 1941.
- POSTOLACHE, NICOLAE. *Onoare lui Evanghelie Zappa*. București, Edit. Profexim, 1996.
- POUQUEVILLE, F.C.H.L., *Voyage dans la Grèce*, Paris, 1820.
- PREDA, DUMITRU, *Românii și Antanta*. Iași, Institutul European, 1998.
- PREDA, M. C-TIN, *Românii și civilizația și cultura creștină*, Bârlad, 1941.
- PREVELAKIS GEORGIOS. *Balcanii. Cultură și geopolitică*, cu cuvânt înainte al autorului la ediția în limba română. Traducere, note și postfață: Nicolae-Șerban Tanașoca, Editura Corint, București 2001.
- Primele școli române din Imperiul Otoman*. În: „Almanahul macedo-român”, vol. 1, 1900, p. 32-37.
- Privilegiul bisericii ortodoxe „Sf. Gheorghe” din Viena dat de Împărăteasa Maria Therezia, 1776 martie 2*. În: „Revista macedoromână”, an 2, nr. 1, 1930, p. 100-108, an 3, nr. 1-2, p. 75-76.
- Problema Românilor de peste hotare și a colonizării lor în țară. Cifrele reale ale Românilor rămași în afara granițelor patriei întregite*, În: „Observator”, București, nr. 9, din 6 martie 1937.

- Protestul Societății Timoc și a fraților români din Valea Timocului și dreapta Dunării împotriva nemiloaselor persecuții bulgărești*, În: „Observator”, București, nr. 14, martie 1936.
- PUȘCAS, V., *Căderea românului în Balcani*, Cluj-Napoca, Dacia, 2000.
- RÂMNICIANU, IOAN, ȘESAN, MILAN, BODOGAE., TEODOR, *Istoria bisericească universală*, București, Ed. Institutul Biblic, 1993.
- RASSOS, ANDREW, *Russia and the Balkans: Inter-Balkan Rivalry and Russian foreign policy, 1908-1914*, Toronto, Buffalo, London, 1981.
- Revisorii noștri școlari: Elie G. Papahagi în Albania, Nuși Tulliu în Epir, F. Capsali în Macedonia, D. G. Dan în Salonic*. În: Almanah macedo-român, Constanța, vol. 1, 1900, p. 137.
- REY, AUGUSTIN, *La question des Balcanes devant l'Europe. Vue historique et diplomatique par A. Augustin*. Septième édition, Paris, 1916.
- ROJA, GHEORGHE, *Cercetări despre românii de dincolo de Dunăre*, Buda, 1809.
- ROJA, GHEORGHE, *Măiestria ghiovasirii (cetirii) românești cu litere latinești*, Pesta, 1809.
- Românii din Albania*, În: „România”, București, 16 aprilie, 1939.
- Românii din Valea Timocului și a Moraviei*, În: „Revista Pindului, Macedoniei și a Timocului”, an. 1, 1929, p.3+30.
- Românii și Muntele Athos*, Culegere de studii și articole alcătuită de Ignatie Monahul și prof. Gheorghe Vasilescu, Editura Paralela 45, 2002.
- ROMANSCKI, ȘT., *Macedoromânii*. ediție îngrijită de Hristu Cândroveanu, București, Ed. Fundației Culturale Aromâne „Dimândarea Părintească”, 1996.
- ROSETTI, AL., *Cercetări asupra graiului românilor din Albania*, București, 1930.
- ROȘU, COSTA, *Bibliografia săptămânalului Libertatea: 1945-1995*, Novi Sad, Libertatea, 1997.
- ROTARU, JIPA. *Războaiele balcanice și situația aromânilor*, În: PVB, 2, 1996, p. 119-124.
- ROTARU, JIPA. *Problema aromânilor din Peninsula Balcanică în atenția cercurilor guvernante de la București (sfârșitul secolului al XX-lea)*, În: PVB, 4, 1998, p. 47-56.
- ROZIA, GEORGIU C., *Cercetări despre românii de dincolo de Dunăre*, Craiova, 1967.
- RUBIN, ALEXANDRE. *Les Roumains de Macedoine*. Bucarest, 1913.
- RUFINI, MARIO, *Un centro aromeno d'Albania*. Moscopoli, Freiburg, 1959.
- RUFU, SIMION, *Intoleranța balcanică*. În: „Dimândarea”, an 1, nr. 1, 1937, p. 25-27.
- RUSSU, ION IOSIF, *Obârșia tracică a românilor și albanezilor – Clasificări comparative – istorice și etnologice* – Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1995.
- RUVA GHEORGHE, *Către frații și colegii din România. Scrisoare*. În: “Lumina”, Grebena, an 1, nr. 1, 1936, p. 7-8.
- RUVA, GHEORGHE, *Schiță monografică asupra comunei Selia (Grecia)*. În: “Lumina”, Grebena, an 1, nr. 1, ian-mar 1936, p. 28-33.

- RUVA, GHEORGHE, *Schiță monografică asupra comunei Vlaho-Clisura. Așezare aromânească la poalele munților Pind, Grecia*. În: "Lumina", Grebena, an. 1, nr. 2, apr-iun 1936, p. 15-21.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Vlahii din Calcidica*, În vol.: *Memoriam lui V. Pârvan*, București, Cartea Românească, 1934, Extras, 11 p.
- SARAMANDU, NICOLAE, *Începuturile scrierii în aromână*. În: „Deșteptarea”, an.1, nr. 1, București, 1990.
- SARAMANDU, NICOLAE, *Un învățat german, prieten al aromânilor*. În: „Deșteptarea”, an. 1, nr. 1, București, 1990.
- SARAMANDU, NICOLAE, *Gheorghe Constantin Roja și Școala normală a nației românești” din Pesta, Ungaria 1808-1810*, În vol.: *Contribuția românilor la îmbogățirea tezaurului cultural în Balcani*, București, 1991.
- SARAMANDU, NICOLAE, *Diaspora aromânească în Austro-Ungaria la începutul secolului al XIX-lea*, În: PVB., I, 1995.
- SARAMANDU, NICOLAE, *Harta graiurilor aromâne și meglenoromâne din Peninsula Balcanică*, În: „Studii și Cercetări de Lingvistică”, XXXIX, 1988, nr. 3, p. 225-245.
- SARAMANDU, NICOLAE, *Studii aromâne și meglenoromâne*, Constanța, 2003.
- SARAMANDU, NICOLAE, *Romanitatea orientală*, București, 2004.
- SARAMANDU, NICOLAE, *Originea dialectelor românești (pe baza surselor istorice)*. În: „Conferințele Academiei Române”, București, Ed.Acad., 2005, extras, 25 p.
- SÂRBESCU, IULIAN, *Tineretul universitar și chestiunea aromânilor*. (Propuneri de la Congresul General Studentesc de la Iași). În: „Almanahul aromânesc” Frățilia, București, 1927, p. 32-33.
- SĂBĂREANU, CORNILIE, *Drepturile românilor din Macedonia la Biserica Națională*, ediția a II-a, București, 1906.
- SCĂRLĂTOIU, ELENA, *Relații lingvistice cu slavii de sud*, București, 1980.
- SCHITUL românesc *Prodromu de la Sf. Munte Athos. Scurt îndrumar pentru pelerinii români*, 1998.
- Sciri școlare: absolvenții de la liceul român din Bitolia, anul școlar 1902-1903*. [Tabel]. În: "Lumina", Bitolia, an 1, nr. 7-8, 1903, p. 108-200.
- SEIȘANU, R. *Românii din Albania*, În: „Universul”, București, 15 aprilie, 1939.
- SEIȘANU, R., *Cum sunt tratați românii din ținutul Vidinului*, În: „Timocul”, București, an. II, nr. 3-4-5, 1935.
- Situația Românilor în Iugoslavia*, În: „Banatul”, Timișoara, an V, nr. 1, 1930.
- Situația școlilor minoritare române din Grecia*, În: „Observator”, București, nr. 45, din 14 dec. 1935.
- Situațiunea românească din Macedonia: statistica școlilor și bisericilor românești în 1910*. În: „Calendarul aromânesc”, București, 1910, p. 44.
- Societatea coloniei monahilor români din Sfântul Munte Athos. Apel către prea bunul și prea blagocestivul Popor și Guvernelor românești*. București, 1907.

- Societatea Culturală „Timoc” a românilor din Valea Timocului și Dreapta Dunării. Statutul și regulamentul.* București, 1937.
- Societatea de cultură Macedo-română, Statut și regulament,* București, 1907.
- Societatea de cultură Macedo-română. Mersul și activitatea societății pe anii 1912-1914.* După dările de seamă citite în Adunarea Generală din 20 aprilie 1914, București, 1914.
- Societatea de cultură Macedo-română. Mersul și activitatea societății pe anii 1920.* După dările de seamă citite în Adunarea Generală din 15 mai 1921, București, 1921.
- Societatea de cultură Macedo-română. Mersul și activitatea societății pe anii 1922.* După dările de seamă citite în Adunarea Generală din 20 mai 1923, București, 1923.
- SOLON, *Învățăământul din Macedonia.* În: „Flambura Pindului”, București, an 1, nr. 4, 1929, p. 71.
- SPARIOSU, TRAILA, *Învățăământul primar românesc din Banatul iugoslav în secolul XX: contribuții.* Panciova, Libertatea, 1997.
- STAN, IOAN, *Despre situația istorico-juridică a aromânilor până la pacea de la București (1913).* În: „Tribuna”, 1997, 9, nr. 11, p. 2.
- STOICESCU, V. *Românii din Macedonia,* București, 1892.
- Student, *România și Statele Balcanice.* În: „Calendarul aromânesc”, București, 1911, p. 26-42.
- STURDZA, D. A. și SPIRU HARET, *Discurs în Cameră asupra școalelor din Macedonia,* București, 1902.
- STURDZA, D. A., *Les écoles roumaines en Macedonie,* București, 1896.
- Școala română din Gopeși și Dimitrie Gh. Cosmescu fondatorul ei.* În: „Almanah macedo-român”, vol. 1, 1900, p. 112 și 121-130.
- Școlile minoritare din Banatul iugoslav,* În: „Observator”, București, nr. 42, din 23 noiembrie, 1935.
- Școlile noastre din Iugoslavia,* În: „Frontul Românesc”, București, 23 iunie 1935.
- Școlile străine: gimnaziul și internatul român din Ianina.* În: „Flambura Pindului”, București, an 1, nr. 4, 1929, p. 73.
- ȘTEFĂNESCU, M. *Pentru Românii de peste hotare.* În: „Timocul”, București, nr. 1-2, an. VI, 1939.
- ȘTEFĂNESCU-IACINT, NICOLAE. *Războiul româno-bulgar,* București, Ed. Minerva, 1994.
- TAMBOZI, JUSTIN, *Originea aromână a unor distinși clerici din Peninsula Balcanică și Europa Centrală.* În: P.V.B., 1996, 2, p. 89-100.
- Tablou statistic al școalelor române din Turcia care au funcționat în anul școlar 1903-1904.* În: „Lumina”, Bitolia, an 3, nr. 5, 1905, p. 155.
- TAMBOZI JUSTIN, *Emanuil Gojdu, reputat vizionar european, celebru jurist, om politic și mecenat aromân de excepție (1802-1870),* Edit. Justin și George Justinian Tambuzi, București, 2003.
- TAMBOZI, JUSTIN. *Personalități aromâne în viața politică și culturală a Bulgariei moderne.* În: PVB, 1997, 3, p. 73-80.

- TAMBOZI, JUSTIN; TAMBOZI, GEORGE; TAMBOZI, ATENA, *Enciclopedia aromână*, București, 2000.
- TAMBOZI JUSTIN, *Apostol Mărgărit, titanul redeșteptării naționale a aromânilor. O existență pasionată și dramatică*, Edit. Justin și George Justinian Tambozi, București, 2003.
- TANAȘOCA, ANCA, *Autonomia vlahilor din Imperiul Otoman în secolele XV-XVII*. În: „Revista de Istorie”, nr. 8, 1981, p. 1513-1530.
- TANAȘOCA, ANCA, *Despre accepțiunile termenului „vlah” în istoriografia iugoslavă*. În vol.: *Cercetări de istorie și civilizație sud-est europeană*, vol. III, București, 1987.
- TANAȘOCA, NICOLAE, ȘERBAN. *Afirmare și alienare în istoria românității balcanice*. În: „Sud-Estul și contextul european”, Buletin, vol. II, București, 1994.
- TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN, *Rolul Bizanțului în istoria romanității balcanice*, În vol.: „Sud-estul și contextul european”. Buletin, vol. II, București, 1994.
- TANAȘOCA, ANCA, *Romanitatea dispărută din nord-vestul Peninsulei Balcanice*. În: *Sud-estul și contextul european*. Buletin, București, vol. IV, 1995.
- TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN, *Chestiunea aromânească. Un episod diplomatic din viața lui George Murnu în lumina corespondenței sale inedite (1913)*. În: „Revista istorică”, tom. VIII, 1997, 11-12, p. 719-738.
- TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN, *History of Balcan Romanity*, În vol.: „Politics and culture in South East Europe”, București, 1999, p. 77-134.
- TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN, *Afirmare și alienare în istoria romanității balcanice*. În: „Sud-estul și contextul european”. Buletin, vol. II, București, 1994.
- TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN. *Din istoria „Chestiunii aromânești”. O încercare de compromis între elenism și românism în eparhia Grebenei în anul 1867*. În: „Revista istorică”, 1998, 9. nr. 3-4, p. 129-141.
- TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN. *Chestiunea aromânească între diplomație și utopie*. În: PVB, 1997, 3, p. 13-28.
- TEGA, V., *Aromânii văzuți de călătorii francezi*. În: „Buletinul Bibliotecii Române”, vol. XI, Freiburg, 1984.
- TEGA, V., *American and English Travellers and Scientists of the XX-th Century of the Vlachs*. În: „Buletinul Bibliotecii Române”, vol. XII, Freiburg, 1985.
- TEGA, VASILE, *Aromânii văzuți de călători englezi (până la 1900)* București, 1998.
- TEGA, V., *Așezările aromânilor pindenii*. În: „Caleidoscop aromân”, București, vol. 4, 2000.
- TEGA, V., *Evoluția contemporană a vieții pastorale la românii din munții Pindului*. În: „Caleidoscop aromân” vol. 4, București, 2000.
- TIMOC, CRISTEA SANDU, *Tragedia românilor de peste hotare (9-13 milioane)*, Timișoara, Astra Română, 1994.
- TIMOC, CRISTEA-SANDU, *Mărturii de la românii uitați (9-13 milioane)*, Timișoara, 1995.

- Tineri macedoneni licențiați și absolvenți ai facultăților noastre din București, pregătiți cu chetuielile statului pentru a li se încredința cultura poporului macedonean.* [pentru 60 de nume]. În: „Almanah macedo-român”, vol. 1, 1900, p. 144-146.
- TODE, V., *Aromânii, prezență multiseculară în Banat.* În: „Deșteptarea”, an.4, nr. 2, 1993.
- TODORAN, ROMULUS, *Formarea dialectelor românești.* În: vol. „Dialectologie română”, București 1977, p. 97-111.
- TODOROVA, MARIA, *Balcanii și balcanismul*, București, Ed. Humanitas, 2000.
- TRACUL, N., *Vechimea românilor din Pind.* În: “Lumina”, Bitolia, an. 2, nr. 4, oct 1937-febr 1938, p. 12-21.
- TRÂPCEA THEODOR. *Contribuție la istoria Românilor din Peninsula Balcanică. Românii dintre Timoc și Morava*, București, Cartea Românească, 1946.
- Trecutul și prezentul cestiunei macedonene, de un aromân*, București, 1902.
- TRIFU, TAȘCU, *Congresul Românilor otomani*, București, 1900.
- TULLIU, NUȘI, *Calvarul neamului (exodul aromânilor)*, București, 1931.
- TULLIU, NUȘI, *O problemă de istorie. Pe marginea diferitelor teorii istorice privind obârșia aromânilor.* În: „Dimândarea”, an. 4, nr. 33-35, feb-apr 1940, p. 22-27.
- TURDEANU, E., *Legaturile românești cu mănăstirile Hilandar și Sfântul Pavel de la Muntele Athos.* În: „Cercetări Literare”, IV (1940), p. 60-113.
- ȚÎRCOMNICU, EMIL, *Identitate românească sud-dunăreană. Aromânii din Dobrogea.* București, 2004.
- ȚÎRCOMNICU, EMIL, *Elemente de etnologie românească nord și sud-dunăreană.* În vol.: *Ipostaze spirituale ale romanității orientale.* București, Ed. Universității, 2005, p. 59-182.
- ȚOVAR, T. A., *Colonia macedo-română din Sofia.* În: „Calendarul aromânesc”, 1911, p. 104-112.
- ȚOVARU, S., *Problema școlii românești din Balcani*, București, 1934.
- ȚOVARU, S., *Un ilustru medic vienez de origine gramustean, primul sigilograf român*, București, 1931.
- ȚUȚUI, M., *Minoritățile – dezbinare sau diversitate?* În: „Balcanii”, București, nr. 27, oct. 2002.
- Un binefăcător: Demetrie Cazacovici.* În: „Almanah macedo-român”, vol. 1, 1900, p.148.
- UNGHEANU, MIHAI, *Cariera prejudecăților – cazul Grandea.* În: PVB, vol. VII, Constanța, 2001.
- UNGHEANU, MIHAI, *Despre românii uitați sau despre identitatea națională.* În: PVB, 1998, 4, p. 31-46.
- URECHIA, V. A., *Interpelare în chestiunea școlilor macedoromâne*, București, 1901.
- URECHIA, V. A., *Românii din Macedonia*, București, 1901.
- VAIDOMIR, N. P., *Strămoșii românilor macedoneni*, Mediaș, 1944.

- VAIDONIS, M. P., *Contribuțiuni la istoria românilor sud-dunăreni. Originea tracă a macedonenilor pre-români*, Mediaș, 1943.
- VALERIANU, MIHAIL, *Chestiunea balcanică și politica externă a României*, București, 1913.
- VÂLCU, ȘTEFAN, *Românii uitați: o introducere în chestiunea timoceană*. În: *Sud-Estul și contextul european*, Buletin, București, IX, 1998, p. 98-107.
- VÂLSAN, GEORGE, *Românii din Craina Serbiei*, În: *Anuar de geografie și antropologie*, an. II, București, 1911, p. 177-250 (cu G. Giulea). 1909-1915.
- VÂLSAN, G. *România și popoarele balcanice*, București, 1913.
- VÂLSAN, G., *Les roumaines de Bulgarie et de Serbie*, Paris 1918.
- VÂLSAN, GEORGE, *Românii din Serbia*, În: „Buletinul Societății Regale Române de Geografie”, tom VI, București, 1937.
- VÂLSAN, GEORGE, *Românii din Bulgaria și Serbia*, ed. a II-a, Craiova, Ed. Scrisul românesc, 1996.
- VÂRGOLICI, TEODOR, *Dimitrie, Bolintineanu, Epoca sa*, București, 1971.
- VASILESCU, GH., *Biserica română și spiritul național din sudul Dunării*. În: „Dimândarea”, an. 3, nr. 3, 1996.
- VĂRĂDEAN, V. *Românii din Banatul iugoslav*. În: „Graiul românesc”, București, 1929, III, p. 78-81.
- VELICHI CONSTANTIN, *Imperiul Otoman și statele din Balcani între 1878-1912*. În: „Studii și articole de istorie”, București, vol. XV, (1970), p. 171-198.
- VELICHI, CONSTANTIN, *Les relations roumano-greques pendant la periode 1879-1911*. În: „Revue des etudes sud-est européennes”, București VII, 1969, nr. 3, p. 509-542.
- VELICHI, CONSTANTIN, *Imperiul Otoman și statele din Balcani (1878-1912)*, București, 1970.
- VELICHI, CONSTANTIN, *România în Sud-Estul Europei (1800-1912)*, București, 1979.
- VELICU, DUDU, *Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice*. Vol. I, 1945-1947. Ediție îngrijită de Alina Tudor-Pavelescu, București, 2004.
- VELICU, I.I., *Institutul de la Sfinții Apostoli*. În: „Dimândarea”, an. 3, nr. 4, 1996.
- VELICU, IOAN I., *Institutul de la Sf. Apostoli și începuturile mișcării de redeșteptare națională la românii macedoneni*. În: „Revista istorică română”, vol. XI-XII, 1941-1942, p. 272-284.
- VERAX, *Popoarele balcanice: Serbia*. În: „Calendarul aromânesc”, 1910, p. 67-74.
- Viața Românească în Banatul iugoslav*. În: „Cuvântul”, București, 1927, an. II, nr. 714, 720 și 737.
- VOLOAGA, N., *Comuna Perivole. Schiță monografică*. În: „Lumina”, Bitolia, an. 5, nr. 3, mar 1907, p. 85-89.

- VOPICKA, CHARLES J., *Secrets of the Balkans*, Chicago, Rond Mc. Molly, of Company, 1921.
- VUKANOVIC, T.P., *Les valaques habitants autochtones des pays balkanique*. În: „Société d’ethnographie de Paris”, nr. 56, 1962.
- VULCĂNESCU, ROMULUS. *Mitologie macedo-română*. În: PVB, 1996, 2, p. 25-29.
- VULCU, MARIA, *Călători români la Muntele Athos în sec. al XIX-lea*. În: „Balcania”, vol. II-III, 1939-1940, p. 403-434.
- WACE, A.J.B., *The nomads of the Balkans*, London, 1914.
- WACE, A.J.B.; THOMPSON, M.S., *The Nomads of the Balkans. An account of Life and Customs among the Vlachs of Northern Pindus*, New York, 1913.
- WACHMAN ELENA, *Omagii de recunoștință pentru înzestrarea cu obiecte sfinte a primei biserici construite de aromâni în orașelul Hrupiște în 1863*. În: „Almanahul macedo-român”, vol. 2, 1900, p. 81.
- WEIGAND, GUSTAV, *Die aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische untersuchungen*, Leipzig, 1895.
- WINNIFRITH, T.J., *The Valachs. The History of a Balkan people*, Londra, 1987.
- ZBUCHEA, GHORGHE, *Românii din Peninsula Balcanică și tratatul de pace de la București*. În: „Dimândarea”, an. 2, nr. 1, 1995.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *Aspecte ale vieții și luptei naționale a românilor din Peninsula Balcanică până la războaiele balcanice*. În: P.V.B., 1997, 3, p. 101-117.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *Problema bisericească la aromâni (1878-1914)*. În: P.V.A., Constanța, 1, 1995, p. 79-85.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *Unele considerații privind istoria românilor de peste Dunăre*. În vol.: *Miscellanea in honorem Radu Manolescu*, București, 1996, p. 319-330.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *Românii din Peninsula Balcanică în timpul mării conflagrații mondiale*. În vol.: *Timpul istoriei I*, În: „Honorem emeritae Ligiae Bârză”, București, 1997, p. 367-383.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *Românii de la sud de Dunăre în vremea crizei balcanice din anii 1912-1913*, În vol.: *Timpul istoriei, II. Profesorului Dinu Giurescu*, București, 1998, p. 262-283.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *Problema aromânilor în timpul celui de-al doilea război mondial*. În: P.V.B., 1996, 2, p. 7-23; În: „Revista de literatură și studii despre aromâni”, Constanța, 1999, 6, nr. 2, partea I-a, p. 7-23 (în dialect aromân).
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică. Sec. XVIII-XX*. București, 1999.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *Relațiile României în sud-estul european la începutul secolului al XX-lea*, București, 1999.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *România și războaiele balcanice (1912-1913)*, București, 1999.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *Românii balcanici. Habitat și mod de viață, între medieval și modern*. În: „Caleidoscop aromân”, vol. 4, București, 2000.

- ZBUCHEA, GHEORGHE, *Românii din afara hotarelor*. În: „Document. Buletinul Arhivelor Militare”, București, 4, 2001.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *Românii timoceni. Scurtă istorie*, Timișoara, 2002.
- ZBUCHEA, GHEORGHE. *Aromânii după al doilea război mondial (aspecte istorice și politice)*. PVB, 4, p. 57-71.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, DOBRE CEZAR, *Diaspora românească. Pagini de istorie*, vol. I, București, 2003.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, DOBRE CEZAR, *Români în lume. Secolul XX*. Vol. I-II, București, Edit Colins, 2005.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, DOBRE CEZAR, *Românii timoceni. Destin istoric și documente*. Vol. I-III, Ed. DC. Promotions, 2005.
- ZDRULEA, N., *Mișcarea aromânilor din Pind în 1917. Trupele italiene în timpul primului război mondial și descoperirea populației românești din zonele de ocupație Epir și Zagor. Solidaritatea în ideea latinității și constituirea unui Canton aromânesc al Pindului sub protecția Italiei*. În: „Revista aromânească”, an. 1, nr. 2, 1929, p. 162-168.
- ZEANĂ, Ionel, *Contribuția lui Constantin Papanace la promovarea și recunoașterea identității etnoculturale a aromânilor*. În: PVB, 3, 1997, p. 41-46.
- ZEANĂ, IONEL. *Literatura religioasă în aromână*. În: PVB, 1996, 2, p. 101-105.
- ZORA, P. *Sarakatsani Folklore*. Museum Seres, 2002.
- ZUCA, GHEORGHE, *Românii din Tesalia și Epir*. În: “Lumina”, Bitolia, an. 1, nr. 10, nov 1903, p. 259-260.
- ZUCA, GHEORGHE, *Un studiu economic asupra românilor din Epir*, București, 1906.
- ZUCA, THEODOR, *Samarina*. În: “Lumina”, Bitolia, an. 1, nr. 4, oct-dec 1936, p. 15-22.

*Tiparul s-a executat sub c-da nr. 1444/2005
la Tipografia Editurii Universității din București*